

صحیح البخاری

به کوری

وهرگیزاوی هه موو فهرمووده صحیحه کانی
ئیملی بوخاریه که ژماره یان (٧٥٦٣) فهرمووده یه

مهند اقرا الشافی

به رگی پینجه م

نوسینی

أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

وهرگیزانی

محمد ملا صالح باموکی

www.iqra.ahlamontada.com

صحیح البخاری

منتدى إقرأ الثقافي

صحیح البخاری

به کوری

به رگی پینجه م

په راوه کانی.. سه رانه و ږیکه وتن و ږگرتنی جهنگ، سه رتهای دروستبوون،
پیغه مبه ران، جوامیری و شانازیه کان، فه زلی هاوه لان، پله و پایه ی نه نصاریه کان

نوسینی

أبو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري

وه رگی پانی

محمد ملا صالح باموکی

(صحیح البخاری) به کوردی

به‌رگی پینجه‌م

نووسینی... أبو عبدالله محمد بن اسماعیل البخاری

وهرگیڕانی... محمد ملا صالح باموکی

چاپی یه‌که‌م ۲۰۲۳

تیراژ: ۱۰۰۰ دانه

دیزاین .. نه‌حمه‌د

له‌ بلاوکراوه‌کانی کتیبخانه‌ی تیشک

07719899402

07601122110

۱۸- بابُ مَنْ لَمْ يُخْمَسِ الْأَسْلَابُ وَمَنْ قَتَلَ قَتِيلًا قَلَهُ سَلْبُهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ

يُخْمَسَ، وَحُكْمُ الْإِمَامِ فِيهِ

۳۱۴۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يُوْسُفُ بْنُ الْمَاجْشُونِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: بَيْنَا أَنَا وَاقِفٌ فِي الصَّفِّ يَوْمَ بَدْرٍ فَظَنَرْتُ عَنْ يَمِينِي وَشِمَالِي فَإِذَا أَنَا بِغُلَامَيْنِ مِنَ الْأَنْصَارِ حَدِيثَةَ أَسْتَأْنِهُمَا، تَمَنَيْتُ أَنْ أَكُونَ بَيْنَ أَضْلَعِ مِنْهُمَا، فَغَمَزَنِي أَحَدُهُمَا فَقَالَ: يَا عَمُّ، هَلْ تَعْرِفُ أَبَا جَهْلٍ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، مَا حَاجَتُكَ إِلَيْهِ يَا ابْنَ أَخِي؟ قَالَ: أَخْبَرْتُ أَنَّهُ يَسُبُّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَئِنْ رَأَيْتُهُ لَا يُفَارِقُ سَوَادِي سَوَادَهُ حَتَّى يَمُوتَ الْأَعْجَلُ مِنَّا. فَتَعَجَّبْتُ لِذَلِكَ، فَغَمَزَنِي الْآخَرُ فَقَالَ لِي مِثْلَهَا، قُلْتُ: أَنَشَبَ أَنْ نَظَرْتُ إِلَى أَبِي جَهْلٍ يَجُولُ فِي النَّاسِ، قُلْتُ: أَلَا إِنَّ هَذَا صَاحِبُكُمَا الَّذِي سَأَلْتُمَانِي. فَأَبْتَدَرَاهُ بِسَيْفَيْهِمَا فَضَرَبَاهُ حَتَّى قَتَلَاهُ، ثُمَّ انْصَرَفَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرَاهُ، فَقَالَ: «أَيُّكُمَا قَتَلَهُ؟». قَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا: أَنَا قَتَلْتُهُ. فَقَالَ: «هَلْ مَسَحْتُمَا سَيْفَيْكُمَا؟». قَالَا: لَا. فَتَنَظَّرَ فِي السَّيْفَيْنِ فَقَالَ: «كِلَاكُمَا قَتَلَهُ». سَلْبُهُ لِمُعَاذِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْجَمُوحِ. وَكَانَا مُعَاذَ ابْنِ عَفْرَاءَ وَمُعَاذَ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْجَمُوحِ^(۱).

۱۸- باسی ئهوهی پینج یهکی له شتومهکی کورژراو

جیانهکردۆتهوه، وه ههر کهس کهسیک بکوژت شتی

کوژراوهکه بۆ ئهوه بێ ئهوهی پینج یهکی لێ جیا بکریتهوه،

وه بریاری پێشخوا دهربارهی کهلوپهلێ کوژراو

۳۱۴۱- صالحی کورپی ئیبراهیمی کورپی عهبدوپهحمانی کورپی عهوف دهگیریتتهوه له باوکیهوه له بابیرییهوه دهلی: له روژی (غهزای) بهدردا، له کاتیکیدا که له

(۱) پروانه: ۳۹۶۴، ۳۹۸۸.

رێزی (جهنگ)دا راوستابوووم، سه‌یری راست و چه‌پی خۆم کرد، خۆم بینی نه‌ومتام له‌ نیوان دوو گهنجی نه‌نصارێ تازه‌ پێگه‌یشتوودا، ناواته‌ خوازیبووم که له‌ نیوان دوو که‌سی له‌وان به‌هێزتردا بوومایه‌، نه‌نجا یه‌کێکیان تێیکوتام و پێی وتم: مامه‌ نه‌بو جه‌هل دمناسیت؟ وتم: به‌ئێ: نیشت چیه‌ به‌ نه‌بو جه‌هل نه‌ی کورێ برای خۆم؟ وتی: هه‌واڵم پێ دراوه‌ جنیو دمدات به‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، سویند به‌و زاته‌ی گیانی منی به‌ ده‌سته! نه‌گهر بیبینم لێ جیا نابمه‌وه‌ کاممان زووتر نه‌جه‌لی هاتبێ نه‌مرئ، منیش له‌وه‌ سه‌رم سوپما، نه‌وه‌ی که‌یان تێیکوتام و هه‌مان قسه‌ی یه‌که‌مه‌که‌یانی کرد، جا زۆر پێ نه‌چوو سه‌یرم کرد نه‌بو جه‌هل له‌ ناو خه‌لکدا ده‌گرێ له‌ جێگایه‌کدا ناوه‌ستی، پێم وت: ناگاداربن نه‌وه‌ نه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ لێتان پرسیم، جا هه‌ردووکیان به‌ شمشیره‌که‌یانه‌وه‌ به‌ په‌له‌ بۆی رو‌یشتن و لێیاندا هه‌تا کوشتیان، پاشان گه‌رانه‌وه‌ بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و هه‌واڵه‌که‌یان پێدا، نه‌ویش فه‌رمووی: ((کامتان کوشتی؟)) هه‌ر یه‌که‌یان عه‌رزی کرد من کوشتم، فه‌رمووی: ((شمشیره‌کانتان سرپوه‌ یان نا؟)) وتیان: نه‌خیر، نه‌نجا سه‌یری هه‌ردوو شمشیره‌که‌ی کرد فه‌رمووی: ((هه‌ردوکتان کوشتووتانه‌))، که‌لوپه‌له‌که‌ی بۆ موعازی کورێ عه‌مپری کورێ جه‌موح بوو^(١). دوو گهنجه‌ (نه‌نصاریه‌که‌ش) موعازی کورێ عه‌مفرا و موعازی کورێ عه‌مپری کورێ جه‌موح بوون.

٣١٤٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ ابْنِ أَفْلَحَ، عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ حُنَيْنٍ، فَلَمَّا اتَّفَقْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ جَوْلَةٌ، فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ عَلَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ،

(١) چونکه موعازی کورێ جه‌موح کۆتا جار لێی دابوو کوشتنه‌که له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌ودابوو به‌ هه‌ردووکیان لێیان دابوو، به‌لام دواجار نه‌و کوشتبووی. بڕوانه: إرشاد الساري: ٥٩/٧.

فَاسْتَدْرْتُ حَتَّى أَتَيْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ حَتَّى ضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ، فَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَضَمَّنِي صَمَةً وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ، ثُمَّ أَدْرَكَهُ الْمَوْتُ فَأَرْسَلَنِي، فَلَحِقْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقُلْتُ: مَا بَالُ النَّاسِ؟ قَالَ: أَمَرَ اللَّهُ، ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ رَجَعُوا، وَجَلَسَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ». فَقُمْتُ فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ثُمَّ جَلَسْتُ، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيِّنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ». فَقُمْتُ فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي؟ ثُمَّ جَلَسْتُ، ثُمَّ قَالَ الْثَّالِثَةُ مِثْلَهُ، فَقَالَ رَجُلٌ: صَدَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَسَلْبُهُ عِنْدِي فَأَرْضِهِ عَنِّي. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ ﷺ: لَهَا اللَّهُ إِذَا يَعْمِدُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ يُعْطِيكَ سَلْبَهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «صَدَقَ». فَأَعْطَاهُ، فَبِعْتُ الدَّرْعَ، فَابْتَعْتُ بِهِ مَخْرَفًا فِي بَنِي سَلَمَةَ، فَإِنَّهُ لَأَوَّلُ مَالٍ تَأْتَلَتْهُ فِي الْإِسْلَامِ^(۱).

۳۱۴۲- نه بو هه تاده ﷺ دهلی: سالی غه زای حونهین له خزمهت پیغه مبهری خوادا ﷺ رۆیشتین، جا کاتی به دوژمن گهشتین مسوئلمانان تیکشکان^(۲) منیش بیاویکی بته رهستم بینى به سهر بیاویکی مسوئلمانه وه، بویه سوپامه وه، هه تا له پشتیه وه بوی هاتمه وه به شمشیرمکه م دام له شاده ماری ملی، یه کسهر به ره و روم هات و به باوهش پیاکردن باوهشیه کی پیاکردم ههستم به بونی مردنی کرد له باوهشی پیاکردنه دا، پاشان مرد و منی به ره لالا کرد، نه نجا به عومه ری کوری خه تتاب ﷺ گه یستم وتم: نهو خه لکه چیانه^(۳) وتی: قه دمر و فه رمانی خوایه، پاشان خه لکه که گه رانه وه (سهر که وتن)، پیغه مبه ر ﷺ دانیشت (بو دابه شکردنی غه نیمه ت) فه رمووی: ((ههر که س که سیکی گوشت و شایه تی هه بوو له سه ری نه وه که ل و په لی کوژرا وه که بو نه و که سه یه))، منیش هه لسام وتم: کی شایه تیم بو دمدات؟ پاشان دانیشتم، پاشان فه رمووی: ((ههر که س که سیکی گوشت و

(۱) بروهانه: ۲۱۰۰.

(۲) دواتر خویان ریکهسته وه گه رانه وه بو سه ر دوژمن.

(۳) که هه لپهاتن و رایان کرد.

شایهتی هه‌بوو له‌سه‌ری نه‌وه که‌لو په‌لی کو‌زراوه‌که بو نه‌وه که‌سه‌یه))، منیش هه‌ل‌سام وتم: کئ شایه‌تیم بو دمدات پاشان دانیشتم، پاشان بو جاری سی‌یه م فه‌رمایشته‌که‌ی سئ باره کرده‌وه، نه‌جا پیاویک وتی: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا راست ده‌کات و که‌لوپه‌لی کو‌زراوه‌که‌ش لای منه، رازی بکه که‌لوپه‌له‌که بو من بیت، نه‌بو به‌ک‌ریش وتی: نه‌خیر سویند به خوا نابئ، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بیت هه‌قی شیریک له شیره‌کانی خوا نه‌دات که له پیناو خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یدا ﷺ ده‌جه‌نگیت، که‌لوپه‌لی کو‌زراوه‌که‌ی بدات به تو، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((راست ده‌کات))، ئیتر که‌لوپه‌له‌که‌ی پید، (نه‌بو فه‌تاده ده‌لئ:) منیش زیریکه‌م فره‌شت و له‌و (جی‌گه‌ی) به‌نی سه‌له‌ی لئی‌ه به نرخه‌که‌ی باخیکم ک‌ری، ئیتر به‌راستی نه‌وه یه‌که‌م مال و سامانیک بوو له ئیسلامدا کرده‌ ده‌ست مایه.

١٩- بَابُ مَا كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْطِي الْمَوْلَاةَ قُلُوبَهُمْ وَغَيْرَهُمْ مِنْ الْخُمْسِ وَنَحْوِهِ

رَوَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ^(١).

٣١٤٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَعُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، أَنَّ حَكِيمَ بْنَ حَزَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَعْطَانِي، ثُمَّ سَأَلْتُهُ فَأَعْطَانِي، ثُمَّ قَالَ لِي: «يَا حَكِيمُ، إِنَّ هَذَا الْمَالَ خَصِرٌ حُلُوٌّ، فَمَنْ أَخَذَهُ بِسَخَاوَةِ نَفْسٍ بُورِكَ لَهُ فِيهِ، وَمَنْ أَخَذَهُ بِإِشْرَافِ نَفْسٍ لَمْ يُبَارَكْ لَهُ فِيهِ، وَكَانَ كَالَّذِي يَأْكُلُ وَلَا يَشْبَعُ، وَالْيَدِ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى». قَالَ حَكِيمٌ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَا أَرْزَأُ أَحَدًا بَعْدَكَ شَيْئًا حَتَّى أَفَارِقَ الدُّنْيَا. فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يَدْعُو حَكِيمًا لِيُعْطِيَهُ الْعَطَاءَ، فَيَأْتِي أَنْ

يَقْبَلُ مِنْهُ شَيْئًا، ثُمَّ إِنَّ عُمَرَ دَعَاهُ لِيُعْطِيَهُ فَأَبَى أَنْ يَقْبَلَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ، إِنِّي أَعْرِضُ عَلَيْهِ حَقُّهُ الَّذِي قَسَمَ اللَّهُ لَهُ مِنْ هَذَا الْفَيْءِ، فَيَأْتِي أَنْ يَأْخُذَهُ. فَلَمْ يَزَلْ حَكِيمٌ أَحَدًا مِنَ النَّاسِ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ حَتَّى تُوْفِيَ^(۱).

۱۹- باسی ئهوهی پیغه مبهەر ﷺ دهیدا به دل راگیراوان و کهسانی تر له پینج یهک و شتی لهو جوړه

ئهم فهرمووده عهبدو لای کوری زمید ﷺ له پیغه مبهروه ﷺ گیراویه تیهوه. ۳۱۴۳- سه عیدی کوری موسه ییهب و عوروهی کوری زوبهیر گیرایانهوه که کهکیمی کوری حیزام ﷺ دهلی: داوا (ی سامان)م له پیغه مبهری خوا ﷺ کرد نهویش پییدام، پاشان داوام لی کردهوه ههم پییدام، پاشان به منی فهرموو: ((ئهی کهکیم، ئهم مالّه جوان و شیرینه ههر کهسی به نهفس بهرزی وهری گریت فهر و بهرکهتی تیده خری بوی، بهلام ئهو کهسهی به چاولی بوون وهری بگریت، ئهوه فهر و بهرکهتی نابی بوی، ئهو کهسه وهک کهسیکه ههر بخوات و تیر نهبی، وه دمستی سهروه چاکتره له دمستی ژیرهوه))، کهکیم دهلی: وتم: ئهی پیغه مبهری خوا ﷺ سویند بهو زاتهی توی بهراست ناردوو له پاش تو هیچ وهرناگرم له مائی کهس ههتا دونیا بهجی دیلم، جا ئهبو بهکر بانگی کهکیمی دهکرد تا بهشه کهی خوی باتی (که دهولت بوی داناوه)، بهلام ئهو ئاماده نهبوو هیچ وهرگریت، پاشان عومهر بانگی کرد تا بهشه کهی خوی پییدات، بهلام ئهو ئاماده نهبوو هیچ وهر بگریت، بویه عومهر وتی: مسولمانان من ههق و مافه کهی خوی دهخمه بهردهمی که خوی گهوره لهم دمسکهوته بیی داوه، بهلام ئهو رازی نابیت و وهری ناگریت، تیر کهکیم له پاش پیغه مبهەر ﷺ هیچی له کهس وهرنهگرتوو ههتا وفاتی کرد ﷺ.

۳۱۴۴- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ كَانَ عَلَيَّ اغْتِكَافٌ يَوْمٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَفِيَ بِهِ. قَالَ: وَأَصَابَ عُمَرُ جَارِيَتَيْنِ مِنْ سَبِي حُنَيْنٍ، فَوَضَعَهُمَا فِي بَعْضِ بُيُوتِ مَكَّةَ - قَالَ: - فَمَنْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى سَبِي حُنَيْنٍ، فَجَعَلُوا يَسْعَوْنَ فِي السَّككِ فَقَالَ عُمَرُ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، انْظُرْ مَا هَذَا؟ فَقَالَ: مَنْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَلَى السَّبِي. قَالَ: اذْهَبْ فَأَرْسِلِ الْجَارِيَتَيْنِ. قَالَ نَافِعٌ: وَلَمْ يَعْتَمِرْ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مِنَ الْجِعْرَانَةِ وَلَوْ اعْتَمَرَ لَمْ يَخَفْ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ. وَزَادَ جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: مِنَ الْخُمْسِ. وَرَوَاهُ مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ فِي النَّذْرِ، وَلَمْ يَقُلْ: يَوْمٌ^(۱).

۳۱۴۴- نافع دهگیرپتهوه که عومهر کوری خهنتاب رضي الله عنه وتی: نهی پیغه مبهری خوا: من رؤزیک ئیعتیکافی سهردهمی نهقامی ههرزارم، پیغه مبهریش صلى الله عليه وسلم ههرومانی بیکرد بیگیرپتهوه، نافع وتی: عومهر دوو که نیزمکی له دیلهکانی حونهین بهرکهوت، وه ههردووکیانی له مالتیک له مالهکانی مهککهدا دانا، ئینجا پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم دیلهکانی حونهینی نازاد کرد و دهستیان کرد به رویشتن به کوڵانهکاندا، عومهریش وتی: عهبدوڵلا سهیریکه نهوه چیه؟ عهبدوڵلا وتی: پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم دیلهکانی نازاد کردوو، عومهر وتی: برؤ تۆش دوو که نیزهکه نازاد بکه.

- نافع دهلی: پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم له جیعرانهوه ئیجرامی عومهری نه بهست، نه گهر ئیجرامی ببهستایه له عهبدوڵلا شارهوه نه دهبوو.
- جهریری کوری حازیم ئهم زیادهی گیراومتهوه، له ئه یوبهوه، له نافیعهوه، له ئیبنو عومهرهوه، وتی: (ئهو دوو که نیزهکه) له پینج یهک بوون.

(۴) له گټرانه وه په کی تردا: یان شتیکی بو هیترا.

۳۱۴۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم: «إِنِّي أُعْطِي قُرَيْشًا أَتَأَلَّفُهُمْ، لِأَنَّهُمْ حَدِيثٌ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ»^(۱).

۳۱۴۶- نه‌نه‌سی ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم فه‌رمووی: ((بیگومان من (له پینج یه‌ک) به‌شی قورمیشیه‌کان دهم و دلیان راده‌گرم، له‌به‌ر نه‌وه‌ی تازه مسولمانن، ماومیه‌کی که‌مه له نه‌فامی دابراون)).

۳۱۴۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ نَاسًا مِنَ الْأَنْصَارِ قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم حِينَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ صلی اللہ علیہ وسلم مِنْ أَمْوَالِ هَوَازَنَ مَا أَفَاءَ، فَطَفِقَ يُعْطِي رَجُلًا مِنْ قُرَيْشٍ الْمِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَدْعُنَا، وَسَيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ. قَالَ أَنَسٌ: فَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ، فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ، وَلَمْ يَدْعُ مَعَهُمْ أَحَدًا غَيْرَهُمْ، فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَقَالَ: «مَا كَانَ حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ؟». قَالَ لَهُ فَقَهَاؤُهُمْ: أَمَّا ذَوُو آرَائِنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا، وَأَمَّا أَنَسٌ مِنَّا حَدِيثُهُ أَسْتَأْنِهُمْ فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُ الْأَنْصَارَ، وَسَيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: «إِنِّي أُعْطِي رَجُلًا حَدِيثٌ عَهْدُهُمْ بِكُفْرٍ، أَمَّا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُونَ إِلَى رِحَالِكُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم، فَوَاللَّهِ مَا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرَ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ». قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِينَا. فَقَالَ لَهُمْ: «إِنَّكُمْ سَرَرُونَ بَعْدِي أُثْرَةً شَدِيدَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ صلی اللہ علیہ وسلم عَلَى الْحَوْضِ». قَالَ أَنَسٌ: فَلَمْ نَصْبِرْ^(۲).

۳۱۴۷- زوهری ده‌لی: نه‌نه‌سی کوری مالیک رضی اللہ عنہ بوی گیرامه‌وه: که که‌سانیک له نه‌نصار به پیغه‌مبه‌ریان صلی اللہ علیہ وسلم وت: کاتیک خوا نه‌وه‌ی ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی صلی اللہ علیہ وسلم

(۱) بروانه: ۳۱۴۷، ۳۵۲۸، ۳۷۷۸، ۳۷۹۳، ۴۳۳۱، ۴۳۳۲، ۴۳۳۳، ۴۳۳۴، ۴۳۳۷، ۵۸۶۰، ۶۷۶۱، ۶۷۶۲، ۷۴۴۱.

(۲) بروانه: ۳۱۴۶.

خست له مال و سامانى هوږى ههوازين، جا دمستی کرد (به دابه شکردنى)، سه د
 وشرى دمدا به پياوانيك له قورميش، بويه (نه نصارپيه كان) وتيان: خوا له
 پيغه مبهري خوا ﷺ خوش بيت، بهشى قورميش دمدا و بهشى ئيمه نادا، له
 كاتيكدا شمشيركانمان خوښى نهوانى لى دمتكىت. نه نهس دهلى: هم وتهى
 نهوان گيردرايه وه بو پيغه مبهري خوا ﷺ، نهوېش ناردى به دواى
 نه نصارپيه كاندا، جا له ناو چادرىكى چهرمى وهك گومه زدا كوى كردنه وه و
 ريگه نهدا جگه له خوږيان كهسى تريان له گهل بيت، جا كه كوښوونه وه
 پيغه مبهري خوا ﷺ هات بو لايان و فهرمووى: ((نهو وتهيه چييه له ئيوه وه
 پيم گه يشتووه؟)) پياوه تيگه يشتووه كانيان وتيان: نهى پيغه مبهري خوا ﷺ
 خاومن بوچوون و گهوره كانمان هيچيان نه وتووه، به لام گهنج و لاهه كانمان
 وتوويانه: خوا له پيغه مبهري خوا ﷺ خوش بيت، بهشى قورميشيه كان دمدا و
 واز له نه نصارپيه كان دينيت به شيان نادا، له كاتيكدا شمشيركانمان خوښى
 قورميشيه كانى لى دمتكىت، پيغه مبهري خواش ﷺ فهرمووى: ((بيگومان من
 بهشى كه سانيك دمدم تازه له كوهر داپراون (و مسولمان بوون)، ئايا ئيوه رازى
 نابن خه لكى مال و سامان له گهل خوى بباته وه، ئيوهش پيغه مبهري خوا ﷺ
 ببه نه وه بو مال هكانتان، دهى سوښد به خوا نه وهى ئيوه له گهل خوتان
 دميه نه وه چاكره له وهى نهوان له گهل خويان دميه نه وه))، (نه نصارپيه كان)
 وتيان: بهلى به دلنبايه وه رازى بووين نهى پيغه مبهري خوا، نه وسا فهرمووى
 پييان: ((به راستى پاش خوم خوويستيه كى زور به هيژ دمبين، بويه دان به
 خوتاندا بگرن هه تا دهگنه خزمه تى خوا و پيغه مبهركهى ﷺ له سره هوزمه كه
 (ى كه وسهر))، نه نهس ﷺ دهلى: به لام ئيمه دانمان به خوماندا نه گرت.

۳۱۴۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَوْسِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ مُطْعِمٍ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ جُبَيْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جُبَيْرُ بْنُ مُطْعِمٍ رضي الله عنه أَنَّهُ بَيْنَا هُوَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَمَعَهُ النَّاسُ مُقْبِلًا مِنْ حُنَيْنٍ، عَلِقَتْ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم الْأَعْرَابُ يَسْأَلُونَهُ حَتَّى اضْطَرُّوهُ إِلَى سَمُرَةٍ، فَخَطِفَتْ رِدَاءَهُ، فَوَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: «أَعْطُونِي رِدَائِي، فَلَوْ كَانَ عَدُوٌّ هَذِهِ الْعِصَاهِ نَعَمًا لَقَسَمْتُه بَيْنَكُمْ، ثُمَّ لَا تَجِدُونِي بَخِيلًا وَلَا كَذُوبًا وَلَا جَبَانًا»^(۱).

۳۱۴۸- موحه‌مه‌دی کورپی جوبه‌یر ده‌لی: جوبه‌یری کورپی مونعیم صلى الله عليه وسلم بوی گپ‌رامه‌وه و وتی: له کاتی‌کدا نه‌و له خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌دا صلى الله عليه وسلم بوو خه‌لکانی‌کشی له‌گه‌ل‌دا‌بوو له‌ حونه‌ین^(۲) ده‌گه‌را‌یه‌وه، چه‌ند عه‌ره‌می‌کی ده‌شته‌کی به‌رو‌کیان گرت و دا‌وای مال‌یان لی‌ ده‌کرد، تا پی‌چایانه پال دره‌ختی‌کی سه‌موره^(۳) عابا‌که‌ی برا، بویه پی‌غه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم وه‌ستا و فه‌رمو‌وی: ((عابا‌که‌م بد‌منه‌وه، نه‌گه‌ر به‌نه‌ندازه‌ی ژماره‌ی نه‌و دره‌ختانه‌ نا‌ژه‌لم هه‌بو‌وا‌یه دابه‌شم ده‌کرد له‌ نی‌وان‌تان‌دا، پاشان منتان نه‌ده‌دی نه‌ به‌رژده‌می و نه‌ به‌چرو‌کی نه‌ به‌در‌وژنی نه‌ به‌ترس‌نو‌کی)).

۳۱۴۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: كُنْتُ أُمِثِّي مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم وَعَلَيْهِ بُرْدٌ نَجْرَانِي غَلِيظُ الْحَاشِيَةِ، فَأَذْرَكُهُ أَعْرَابِي فَجَذَبَهُ جَذْبَةً شَدِيدَةً، حَتَّى نَظَرْتُ إِلَى صَفْحَةِ عَاتِقِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَدْ أَثَرَتْ بِهِ حَاشِيَةُ الرِّدَاءِ مِنْ شِدَّةِ جَذْبَتِهِ، ثُمَّ قَالَ: مُرِّي مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي عِنْدَكَ. فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ، فَضَحِكَ ثُمَّ أَمَرَ لَهُ بِعَطَاءٍ^(۴).

(۱) پروانه: ۲۸۲۱.

(۲) حونه‌ین شی‌وت‌که له‌ نی‌وان مه‌ک‌که و تائف دابه‌.

(۳) دره‌ختی‌که له‌ بیابان ده‌رو‌تی و دپ‌کا‌وی‌یه.

(۴) پروانه: ۵۸۰۹، ۶۰۸۸.

۳۱۴۹- نهههسی کوری مالیک ﷺ دهلی: من له خزمهتی پیغه مبهردا ﷺ دهرۆیستم به پێدا، شالیکی نهجرانی قهراغ نهستووری به سهر شانهوه بوو، جا عه ره بهیهکی دهشتهکی پێی گهشت یه خه ی پۆشاکه که ی گرت و به توندی راپیکشا ههتا سهیری لامی پیغه مبهرم ﷺ کرد له راستییدا، له بهر توند راپیکشانی قهراغی پۆشاکه که ی لامی داپری بوو و سووربوو بوویهوه، پاشان وتی: لهو ماله ی خوا که لای تویه فه رمان بده به شم بدن. پیغه مبه ریش ﷺ لایکردهوه به لایه وه پیکه نی، پاشان فه رمانی بو دا مالی پێ بدن.

۳۱۵۰- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَتَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَسًا فِي الْقِسْمَةِ، فَأَعْطَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، وَأَعْطَى عُيَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ، وَأَعْطَى أَنَسًا مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ، فَأَثَرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ. قَالَ رَجُلٌ وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ الْقِسْمَةَ مَا عُدِلَ فِيهَا، وَمَا أُرِيدَ بِهَا وَجْهُ اللَّهِ. فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَأُخْبِرَنَّ النَّبِيَّ ﷺ. فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: «فَمَنْ يَعْدِلُ إِذَا لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ رَحِمَ اللَّهُ مُوسَى قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ»^(۱).

۳۱۵۰- عهبدووللا (ی کوری مهسعوود) ﷺ له رۆژی غهزای حونهیندا پیغه مبهردا ﷺ له دابهشکردنی له (دهستکه وتهکانی جهنگدا) بهشی جهند که سیکی زیاتر دا، جا سه د و شتری دا به نهقرهعی کوری حابیس، سه دیشی دا به عویهینه، وه بهشی جهند که سیکی له خانه دانهکانی عه ره یی بهم شیوه دا و لهو رۆژمدا لهو دابهشکردنه دا زیاتری پیدان، پیاویکیش وتی: سویند به خوا بیگومان ئهم دابهشکردنه دادگه ری تیدا نهکراوه، وه مه بهستی لئی رهزانهندی خوا نه بووه، (عهبدووللا دهلی): منیش وتم: سویند به خوا ئهم قسه یه دهگه یه نم به پیغه مبهردا ﷺ، بویه جوومه خزمهتی و ههواله که م پیدان نهویش فه رمووی: ((دهی کی دادگه ری دمکات، نهگهر خوا و

(۱) پروانه: ۳۴۰۵، ۴۳۳۵، ۴۳۳۶، ۶۰۵۹، ۶۱۰۰، ۶۲۹۱، ۶۳۳۶.

پښغه مېرهمه كې دادگه رى جېبه جى نه كهن؟ رډحه مه تى خوا له مووسا بېت ﷺ به راستى له مه زياتر نازار درا، به لام نارامى گرت)).

٣١٥١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غَيْلَانَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ أَسْمَاءَ ابْنَةِ أَبِي بَكْرٍ ﷺ قَالَتْ: كُنْتُ أَنْقُلُ النَّوَى^(١) مِنْ أَرْضِ الزُّبَيْرِ الَّتِي أَقْطَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى رَأْسِي، وَهِيَ مِنِّي عَلَى ثُلْثِي فَرَسَخٍ. وَقَالَ أَبُو ضَمْرَةَ: عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَقْطَعَ الزُّبَيْرَ أَرْضًا مِنْ أَمْوَالِ بَنِي النَّضِيرِ^(٢).

٣١٥١- نه سمانى كچى نه بو به كر ﷺ ده لى: من ناوكه خورمام له سهر سهرم ده گويزايه وه لهو زهويهى زوبه ير ﷺ كه پښغه مېره رى خوا ﷺ پيى دابوو، كه له مالى منه دوو له سهر سيى فهرسه خيك دوور بوو.
- نه بو زه مره ده لى: ده گيرپته وه له هيشامه وه له باوكيه وه كه پښغه مېره ﷺ زهويه كى له زهويه كانى به نى نه زيرى دا به زووبه ير.

٣١٥٢- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ الْمُقْدَامِ، حَدَّثَنَا الْفَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ أَجْلَى الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى مِنْ أَرْضِ الْحِجَازِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَمَّا ظَهَرَ عَلَى أَهْلِ خَيْبَرَ أَرَادَ أَنْ يُخْرِجَ الْيَهُودَ مِنْهَا، وَكَانَتْ الْأَرْضُ لَمَّا ظَهَرَ عَلَيْهَا لِلْيَهُودِ وَلِلرُّسُولِ وَلِلْمُسْلِمِينَ، فَسَأَلَ الْيَهُودُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَتْرُكَهُمْ عَلَى أَنْ يَكْفُوا الْعَمَلَ، وَلَهُمْ نِصْفُ الثَّمَرِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «نُقِرُّكُمْ عَلَى ذَلِكَ مَا شِئْنَا». فَأَقْرَأُوا حَتَّى أَجْلَاهُمْ عُمَرُ فِي إِمَارَتِهِ إِلَى تَيْمَاءَ وَأَرِيحَا^(٣).

(١) (النَّوَى) كَوَى (النَّوَاة) واته ناوكى خورما، پروانه: الضحاح للجوهري: ص ١١٥٤، النهاية في غريب الحديث والأثر: ٨٠٧/٢، (النَّوَى) به خورماى بن ناوكيش دهوترى.

(٢) پروانه: ٥٢٢٤.

(٣) پروانه: ٢٢٨٥.

۳۱۵۲- عه‌بدوللای کوری عومهر ﷺ ده‌گیرپته‌وه، که عومهری کوری خه‌تتاب ﷺ جووله‌که و گاوره‌کانی له خاکی حیجاز دهرکرد، وه کاتی خوئی که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رکه‌وت به‌سه‌ر (خه‌لکی) خه‌یبه‌ردا ویستی جووله‌که‌کانی لی دهربات، نه‌و کاته‌ی که ده‌ستی به‌سه‌ردا گرت هی جووله‌که‌کان و پیغه‌مبه‌ر ﷺ و مسوئلمانان بوو، جا جووله‌که‌کان داوایان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد له‌سه‌ر زه‌وی و زاری خه‌یبه‌ر بیان‌هیلتیه‌وه، به‌مه‌رجی نیش و کاری (زه‌وی و زاری خه‌یبه‌ر) بکه‌ن نیو‌دی به‌روبوومه‌که بو‌ خو‌یان بی‌ت، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی: ((به‌و شی‌وه دمتان‌هیلتیه‌وه نه‌ومنده‌ی خو‌مان ویستمان))، نیت له‌وئی مانه‌وه تا نه‌و کاته‌ی عومهر ﷺ له حوکه‌مرانی خویدا وده‌مری نان بو‌ ته‌یما و نه‌ریحا.

۲۰- بَابُ مَا يُصِيبُ مِنَ الطَّعَامِ فِي أَرْضِ الْحَرْبِ

۳۱۵۳- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ ﷺ قَالَ: كُنَّا مُحَاصِرِينَ قَصْرَ خَيْبَرَ، فَرَمَى إِنْسَانٌ بِجِرَابٍ فِيهِ شَحْمٌ، فَتَزَوْتُ لَأَخْذَهُ، فَالْتَفَتُ فَإِذَا النَّبِيُّ ﷺ فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ^(۱).

۲۰- باسی (حوکه‌می) ئه‌وه‌ی به‌ری (موجاهید) ده‌که‌وت له خو‌راک له خاک و ولاتی جه‌نگدا

۳۱۵۳- عه‌بدوللای کوری موغه‌ففل ﷺ ده‌لی: ئیمه‌ کو‌شک و باله‌خانه‌که‌ی خه‌یبه‌رمان که‌مارو‌دا، نه‌نجا که‌سێک توره‌که‌یه‌کی پیستی فریدا که پی‌وی تیا بوو، منیش به‌ په‌له‌ ږامکرد هه‌لیگرم که لامکرده‌وه پیغه‌مبه‌رم ﷺ بینی، نیت شه‌رمم کرد له پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

۳۱۵۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہما قَالَ: كُنَّا نَصِيبُ فِي مَغَازِينَا الْعَسَلَ وَالْعِنَبَ فَنَأْكُلُهُ وَلَا نَرْفَعُهُ.

۳۱۵۴- نافیع له ئیبنو عومهرموه رضی اللہ عنہ دهگیرپتهوه دهلی: ئیمه له غهزاكانماندا ههنگوین و تری مان دمسکمهوت، دهمانخوارد و نهمان دهگیرایهوه بو لای پیغهمبهر صلی اللہ علیہ وسلم.

۳۱۵۵- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي أَوْفَى رضی اللہ عنہ يَقُولُ: أَصَابَتْنَا مَجَاعَةٌ لَيَالِي خَيْبَرَ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ خَيْبَرَ وَقَعْنَا فِي الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ، فَانْتَحَرْنَاهَا، فَلَمَّا غَلَّتِ الْقُدُورُ نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: اكْفُوا الْقُدُورَ، فَلَا تَطْعَمُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمْرِ شَيْئًا. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ رضی اللہ عنہ: فَقُلْنَا: إِنَّمَا نَهَى النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم؛ لِأَنَّهَا لَمْ تُخْمَسْ. قَالَ: وَقَالَ آخَرُونَ حَرَّمَهَا الْبَتَّةَ. وَسَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ فَقَالَ: حَرَّمَهَا الْبَتَّةَ ^(۱).

۳۱۵۵- ئیبنو ئهبی نهوفا رضی اللہ عنہ دهلی: له شهوانی غهزای خهیهردا تووشی برسیهتی بووین، جا کاتی رۆژی غهزای خهیهردا بوو کهوتینه ناو گویدریزه مالیهکان و سهزمان برین، جا کاتی (گوشتی ناو) مهجهلهکان کولان جاردمیری پیغهمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم جاری دا: مهجهلهکان لارکهنهوه (قلپیان بکهنهوه) هیچ له گوشتی گویدریزه مالیهکان مهخۆن.

عهدوللای کوری ئهبی نهوفا رضی اللہ عنہ دهلی: ئیمهش وتمان بیگومان پیغهمبهر صلی اللہ علیہ وسلم بویه قهدهغه کرد لهبهردا نهوهی پینج یهکی لی حیانهکرا بوویهوه. دهلی: کهسانی تریش وتیان: (پیغهمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم) بهیهکجاری حهرامی کرد.

(شهبانی دهلی: پرسیارم له سهعیدی کوری جوبهیر کرد نهویش وتی: (پیغهمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم) بهیهکجاری حهرامی کر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵۸- کتابُ الْجِزْيَةِ وَالْمُؤَادَعَةِ (۱)

بهناوی خوامی بهخشندهی میهره بان

۵۸- پهراوی سهرانه و ریکهوتن و ډاگرتنی جهنگ

۱- بَابُ الْجِزْيَةِ وَالْمُؤَادَعَةِ مَعَ أَهْلِ الذِّمَّةِ وَالْحَرْبِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿فَقَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ، وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ﴾ (۲۹) التوبة، يعني: أَذِلَّةً.

وَمَا جَاءَ فِي اخْذِ الْجِزْيَةِ مِنَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسِ وَالْعَجَمِ.

وَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ: قُلْتُ لِمَجَاهِدٍ مَا شَأْنُ أَهْلِ الشَّامِ عَلَيْهِمْ أَرْبَعَةُ دَنَانِيرَ وَأَهْلُ الْيَمَنِ عَلَيْهِمْ دِينَارٌ؟ قَالَ: جُعِلَ ذَلِكَ مِنْ قِبَلِ الْيَسَارِ.

(۱) (المُؤَادَعَةُ) واته: ږیکهوتن و ډاگرتنی جهنگ بۆ ماوهیهک له گه ل نهوانه‌ی جهنگ ده‌که‌ن له دژی مسولمانان، له‌به‌ر به‌رزه‌وه‌ندی‌هک که له‌و جهنگ ډاگرتنه‌دا هه‌یه بۆ مسولمانان. ږېروانه: إرشاد الساري: ۷۳/۷.

۱- باسی سهرانه و ریکهوتن له گهل پهیمان له نهستیوان و کافرې جهنگی

وه ئهم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلند: (جهنگ بکه له گهل نهوانه‌ی که برپوا ناهینن به خوا و به رۆزی دواپی، وه نهوه‌ی که خوا و پیغه مبه‌ره‌که‌ی حهرامیان کردووه به حهرامی دانانین و ملکه‌چی ناکهن بۆ نایینی راست، لهوانه‌ی کتیبیان پی به‌خسراوه، هه‌تا باج و سهرانه دمه‌دن به دمستی خویان، وه نهوان سهر شوږ و ریسوان). (ئیمامی بوخاری ده‌لی: ﴿صَغُرُوكَ﴾ ﴿٢٩﴾ التوبة، واته: ریسوا و سهر شوږ.

وه باسی نهوه‌ی دهر باره‌ی وەرگرتنی سهرانه هاتووه له جوو و گاوور و ئاگر په‌رست و عه‌جهم

- ئیبنو عویه‌نه ده‌گیرپته‌وه له ئیبنو نه‌جه‌یحه‌وه و گوتوو یه‌تی: وتم: به موحاهید هو‌ی جیهه‌ خه‌لکی شام چوار دیناریان له‌سهر دانراوه، به‌لام خه‌لکی یه‌مه‌ن یه‌ک دیناریان له‌سهر دانراوه ؟ موحاهید وتی: نه‌وه له‌بهر ده‌وله‌مه‌ندی و توانای داراییه‌ وا دانراوه^(۱).

۳۱۵۶- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرًا قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ وَعَمْرٍو بْنِ أَوْسٍ، فَحَدَّثَهُمَا بِجَالِهِ سَنَةَ سَبْعِينَ -عَامَ حَجِّ مُضَعَبِ بْنِ الزُّبَيْرِ بِأَهْلِ الْبَصْرَةِ- عِنْدَ دَرَجٍ زَمَزَمَ قَالَ: كُنْتُ كَاتِبًا لِحِزِّ بْنِ مُعَاوِيَةَ عَمِّ الْأَخْنَفِ، فَأَتَانَا كِتَابُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَةِ فَرَّقُوا بَيْنَ كُلِّ ذِي مَحَرِّ مِنَ الْمُجُوسِ. وَلَمْ يَكُنْ عُمَرُ أَخَذَ الْجَزْيَةَ مِنَ الْمُجُوسِ.

(۱) واته: خه‌لکی شام حال و ژانیان باشه، زیاتریان له سهر دانراوه، به پیچه‌وانه‌ی خه‌لکی یه‌مه‌نه‌وه که هه‌زارن.

۳۱۵۶- سوفیان دهلی: له عه‌م‌رم بیست وتی: من دانیشتبووم له‌گه‌ل جابیری کورپی زه‌ید و عه‌م‌ری کورپی نه‌وسدا، جا به‌جاله باسی سالی حه‌فتای بو هه‌ردووکیان گیرایه‌وه. نه‌و سالی موسعه‌بی کورپی زوبه‌یر سه‌ره‌رشتی حه‌جی خه‌لکی به‌صره‌ی کرد. لای پله‌کانه‌کانی ناوی زه‌مه‌مه‌دا (بو‌ی گیراینه‌وه) وتی: من نووسه‌ری جه‌زنی کورپی مو‌عاویه‌ی مامی نه‌حنه‌ف بووم ﷺ، سالی‌ک پیش مردنی نامه‌ی عومه‌ری کورپی خه‌تابمان ﷺ بو هات: هه‌موو ژن و می‌ردیکی ناگیره‌رست که خو‌یین^(۱) له یه‌کتری جیابکه‌نه‌وه، وه عومه‌ر ﷺ سه‌رانه‌ی له ناگیره‌رست وهر نه‌ده‌گرت.

۳۱۵۷- حَتَّى شَهِدَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَهَا مِنْ مَجُوسٍ هَجَرَ.

۳۱۵۷- (عومه‌ر ﷺ سه‌رانه‌ی له ناگیره‌رست وهر نه‌ده‌گرت)، هه‌تا عه‌بدوره‌حمانی کورپی عه‌وف ﷺ شایه‌تیدا که پی‌عه‌مه‌ری خوا ﷺ سه‌رانه‌ی له ناگیره‌رسته‌کانی هه‌جه‌ری وهر گرتوه.

۳۱۵۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، عَنْ الْمُسَوَّرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَمْرُو بْنَ عَوْفٍ الْأَنْصَارِيَّ وَهُوَ حَلِيفٌ لِبَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤْيٍ وَكَانَ شَهِدَ بَدْرًا أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِجَزَيْتَيْهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ صَالِحَ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ، فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ، فَسَمِعَتِ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ أَبِي عُبَيْدَةَ فَوَاقَتْ صَلَاةَ الصُّبْحِ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا صَلَّى بِهِمُ الْفَجْرَ انْصَرَفَ، فَتَعَرَّضُوا لَهُ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ رَأَوْهُمْ وَقَالَ: «أَطْنُكُمْ قَدْ سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدْ جَاءَ بِشَيْءٍ». قَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ

(۱) که له ناو خو‌یاند مه‌هره‌من و له ئیسلامدا بو یه‌کتری ناشین.

اللَّهُ. قَالَ: «فَابْشُرُوا وَأَمْلُوا مَا يَسُرُّكُمْ، قَوْلَ اللَّهِ لَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ، وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا بَسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا وَتُهْلِكَكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ»^(۱).

۳۱۵۸- عورووی کورپی زوبه‌یر له میسوه‌ری کورپی مه‌خرمه‌وه ده‌گیریته‌وه، که عه‌مری کورپی عه‌وفی ئه‌نصارپی ﷺ که هاو‌به‌یمانی به‌نی عامیری کورپی لونی بوو، به‌شداری غه‌زای به‌دری کردبوو، بۆی گیرایه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌بو عوبه‌یده‌ی کورپی جه‌راخی نارد بۆ به‌حریه‌ن تا سه‌رانه‌که‌ی بینیت، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی‌شتر صو‌لحی له‌گه‌ل خه‌لکی به‌حریه‌ن کردبوو، وه‌ عه‌لانی کورپی چه‌زره‌می کردبوو به‌ لی‌پرس‌راو و گه‌وره‌یان، ئه‌نجا ئه‌بو عوبه‌یده ﷺ له به‌حرمینه‌وه مال و سامانی (سه‌رانه‌ی) هی‌نا، ئه‌نصارپه‌کانیش بیستیان ئه‌بو عوبه‌یده هاتو‌ته‌وه، ئه‌ومش له کاتی نو‌یژی به‌یانیدا بوو له خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ، جا که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پی‌شنو‌یژی به‌یانی بۆ کردن سه‌لامی دایه‌وه و ده‌چوو‌وه بۆ مال‌ه‌وه، ئه‌نصارپه‌کان به‌ ناما‌ژه پرس‌یاریان لی‌کرد (یان رو‌یشتنه به‌رده‌می)، پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ کاتی بینینی زمرده خه‌نه‌یه‌کی کرد و فه‌رمووی: ((وابزانم بیستو‌وتانه که ئه‌بو عوبه‌یده شتیکی هی‌ناوه!)) وتیان: به‌ئێ ئه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا، فه‌رمووی: ((که‌واته مزده‌تان لی بی و به‌هیوای ئه‌وه بن دل‌خو‌شتان بکات^(۲)، جا سو‌یند به‌خوا من له‌وه ناترسم که هه‌ژابن، به‌لکو له‌ومتان دمه‌ترسم که چۆن دونیا بۆ ئه‌وانه‌ی که له پیش ئی‌وه‌دا بوون زۆر بووه^(۳) بۆ ئی‌ومش زۆر بی، ئینجا ئی‌ومش له نی‌وان خو‌تاندای پیش‌برکی بکه‌ن له‌سه‌ری چۆن ئه‌وان کردیان ئی‌تر له‌ناوتان ببات هه‌ر چۆنیک ئه‌وانه‌ی له‌ناو برد)).

(۱) بر‌وانه: ۴۰۱۵، ۶۴۲۵.

(۲) له مال و سامانی دونیا‌یه.

(۳) مال و سامانیان زۆر بوو و دونیا رووی تی‌کردن.

۳۱۵۹- حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الرَّقِّيُّ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهِ الثَّقَفِيُّ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْمَرْزِيُّ وَزِيَادُ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ حَيَّةَ قَالَ: بَعَثَ عُمَرُ النَّاسَ فِي أَفْنَاءِ الْأَمْصَارِ يُقَاتِلُونَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَسْلَمَ الْهُزُمَرَاءُ فَقَالَ: إِنِّي مُسْتَشِيرُكَ فِي مَعَارِي هَذِهِ. قَالَ: نَعَمْ، مَثَلُهَا وَمَثَلُ مَنْ فِيهَا مِنَ النَّاسِ مِنْ عَدُوِّ الْمُسْلِمِينَ مَثَلُ طَائِرٍ لَهُ رَأْسٌ وَلَهُ جَنَاحَانِ وَلَهُ رِجْلَانِ، فَإِنْ كُسِرَ أَحَدُ الْجَنَاحَيْنِ نَهَضَتِ الرَّجُلَانِ بِجَنَاحٍ وَالرَّأْسُ، فَإِنْ كُسِرَ الْجَنَاحُ الْآخَرُ نَهَضَتِ الرَّجُلَانِ وَالرَّأْسُ، وَإِنْ شُدِيَخَ الرَّأْسُ ذَهَبَتِ الرَّجُلَانِ وَالْجَنَاحَانِ وَالرَّأْسُ، فَالرَّأْسُ كِسْرَى، وَالْجَنَاحُ قَيْصَرُ، وَالْجَنَاحُ الْآخَرُ فَارِسُ، فَمَرِ الْمُسْلِمِينَ فَلْيَنْفِرُوا إِلَى كِسْرَى. وَقَالَ بَكْرُ وَزِيَادُ جَمِيعًا: عَنْ جُبَيْرِ بْنِ حَيَّةَ قَالَ: فَتَدَبَّتَا عُمَرُ وَاسْتَعْمَلَ عَلَيْنَا النُّعْمَانُ بْنُ مَقْرِنٍ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَرْضِ الْعَدُوِّ، وَخَرَجَ عَلَيْنَا عَامِلُ كِسْرَى فِي أَرْبَعِينَ أَلْفًا، فَقَامَ تُرْجَمَانُ فَقَالَ لِيَكْلُمَنِي رَجُلٌ مِنْكُمْ. فَقَالَ الْمُغِيرَةُ: سَلْ عَمَّا شِئْتَ. قَالَ: مَا أَنْتُمْ؟ قَالَ: نَحْنُ أَنْاسٌ مِنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي شَقَاءٍ شَدِيدٍ وَبَلَاءٍ شَدِيدٍ، نَمُصُّ الْجِلْدَ وَالنَّوَى مِنَ الْجُوعِ، وَنَلْبَسُ الْوَبَرَ وَالشَّعَرَ، وَنَعْبُدُ الشَّجَرَ وَالْحَجَرَ، فَبَيْنَمَا نَحْنُ كَذَلِكَ، إِذْ بَعَثَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِينَ -تَعَالَى ذِكْرُهُ وَجَلَّتْ عَظَمَتُهُ- إِلَيْنَا نَبِيًّا مِنْ أَنْفُسِنَا، نَعْرِفُ أَبَاهُ وَأُمَّهُ، فَأَمَرَنَا نَبِيُّنَا رَسُولُ رَبِّنَا ﷺ أَنْ نَقَاتِلَكُمْ حَتَّى تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤَدُّوا الْجِزْيَةَ، وَأَخْبَرَنَا نَبِيُّنَا ﷺ عَنْ رِسَالَةِ رَبِّنَا أَنَّهُ مَنْ قُتِلَ مِنَّا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ فِي نَعِيمٍ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا قَطُّ، وَمَنْ بَقِيَ مِنَّا مَلَكَ رِقَابَكُمْ^(۱).

۳۱۵۹- جوبهیری کوری حهیه دهلی: عومهر ﷺ خه لکانیکی مسولمانی دهنارد له ناو شاره گهورمکاندا^(۲) جهنگ له گهل بتپه رستان بکهن، جا هورموزان مسولمان بووبوو^(۳)، عومهر وتی: من راویژت پیده کهم لهم غهزایه دا (کامیان

(۱) پروانه: ۷۵۳۰.

(۲) یان له شاره گهوره کانی چواردهوری دهوله تی ئیسلامی.

(۳) دوای جهنگیکی زۆر له تیوان نهو موسلماناندا له شاری توستور، پاشان پاژی بوو به بریاری عومهر نه بو موسوا دیلی کرد و ناردی بۆلای عومهر و مسولمان بوو (فتح الباری ۱۲۴/۷)

پېشخه؟) وتى: بهلې باشه: نموونهى نهو زموږه و نهوانهى تيايدان له خه لگى كه دوژمنى مسولمانان، ومكو بالندميكه وايه سهرېك و دووبال و دوو قاچى هه بېت، جا نه گهر بالېك له دووباله كې بشكېنرېت به دوو قاچه كې و بالېك و سهرى هه لدهستېت، وه نه گهر باله كې ترېشى بشكېنرېت به هه ردوو قاچ و سهرى هه لدهستېت، وه نه گهر سهرى پان بكرېته وه هه ردوو پې و هه ردوو بالې و سهرى به جارې دهرؤن و نامېن، جا سهرمه كېسرايه، بالېك قه يصهره و باله كې تر فارسه، كهواته هه رمان بكه به مسولمانان په لامارى كېسرا بدن. به كر و زياد هه ردووكيان له جوبه يري كورې حه ييه وه گېرپايانه وه وتوويه تى: عومهر ﷺ كؤى كردينه وه بو غهزا و نوعمانى كورې موقه پېنى ﷺ كرده سهر كرده مان هه تا گه يشتينه خاكى دوژمن، له وېدا سهركارى كېسرا به چل هه زار (سهر بازموه) هاته سهرمان، نهجا وهر گېرېك هه ستايه وه و وتى: با بپاويكتان بېت قسم له گهل بكات، موغيره ش پې وت: ههر پرسيارېكت هه يه بېكه، وتى: نيوه چين؟ موغيره وتى: نيمه كه سانېكېن له عه رېب له به دبختى و به لا و ناهه مواريه كې سه خندا بووين، له برسانا پېسته و دمنكه خورمانان دهمزى، تووكى (وشر) و موومان ده پوښى، به نديايه تيمان بو داروبه رد ده كرده له كاتېكدا نيمه لهو حالته دا بووين په رومردگارى ناسمان و زهويه كان- كه ناوى بهرز و بلنده و به دمه سلاّت و گهورميه- پېغه مبه رېكى له خو مان بو ناردېن كه باوك و داىكى دمناسين، نهجا پېغه مبه ركه مان كه نېراوى په رومردگارمانه هه رمانى پېكردووين كه جهنگ له دژتان بكهين، هه تا به نديايه تى خواى تاك و تهنها بكهين، يان سهرانه بدن، وه پېغه مبه ركه مان له په يامه كې په رومردگارمانه وه هه والى پېداوين، كه ههر كه سېك له نيمه بكوژرېت ده چېته به هه شتيكه وه له ناو ناز و نيعمه تېك دايه كه وېنهى نهو نيعمه ته هه رگيز نه بېنراوه، نه و هه شمان بمېنې (و نه كوژرېت) دمېنې به خاومنى گهر دنى نيوه.

۳۱۶۰ - فَقَالَ النُّعْمَانُ: رُبَّمَا أَشْهَدَكَ اللَّهُ مِثْلَهَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يَنْدَمْكَ وَلَمْ يُخْزِكَ، وَلَكِنِّي شَهِدْتُ الْقِتَالَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا لَمْ يُقَاتِلْ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ انْتَهَرَ حَتَّى تَهَبَ الْأَرْوَاحُ وَتَحْضَرَ الصَّلَوَاتُ.

۳۱۶۰- نوعمان وتی: (به موغیره) دوور نییه خوا له خزمهت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ به‌شداری وینه‌ی ئەم جه‌نگانه‌ی پی کردبیت (چاو‌پروانی هه‌لگردنی بای ده‌کرد بو جه‌نگ کردن)، ئینجا خوا په‌شیمانی نه‌کردبیت‌ه‌وه (له‌سه‌ر نارام گرتنت) و سه‌ر شو‌پری نه‌کردبی، چونکه منیش له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ ناماده‌ی جه‌نگ بووم له سه‌رمه‌تای رۆژه‌وه جه‌نگی نه‌ده‌کرد، چاو‌پروانی ده‌کرد هه‌تا با هه‌لکاو کاتی نو‌یژی (نیومرۆ) بیت^(۱).

۲- بَابُ: إِذَا وَادَعَ الْإِمَامُ مَلِكَ الْقَرْيَةِ هَلْ يَكُونُ ذَلِكَ لِبَقِيَّتِهِمْ؟

۲- باسیک: ئەگەر پێشه‌وا مو‌لح و ریکه‌وتن بکات له‌گه‌ل پادشای شاریکدا ئایا ئەو ریکه‌وته‌ به‌و هه‌موو خه‌لکی شاره‌که‌یه ؟

۳۱۶۱- حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ عَبَّاسِ السَّاعِدِيِّ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ تَبُوكَ، وَأَهْدَى مَلِكُ أَيْلَةَ لِلنَّبِيِّ ﷺ بَغْلَةً بَيْضَاءَ، وَكَسَاهُ بُرْدًا، وَكَتَبَ لَهُ بِخَرِهِمْ^(۲).

۳۱۶۱- ئەبو حومه‌یدی ساعیدی ؑ ده‌لی: له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ رۆشیتین بو غه‌زای ته‌بووک، وه پاشای ئەیله^(۱) ئیستره‌ ماچه‌یه‌کی سپی به‌ دیاری دایه پیغه‌مبه‌ر ﷺ، (له به‌رانبه‌ردا) پیغه‌مه‌به‌ریش پۆساکیکی پێدا، وه نامه‌ی ریکه‌وته‌نی بو نووسی له شاره‌که‌یدا.

(۱) واته: منیش وا ده‌که‌م، بۆیه په‌له‌ ناکه‌م له ئەنجامدا کيسرا کوژرا و ئيران فەتح کرا.

(۲) پروانه: ۱۴۸۱.

۳- بَابُ الْوَصَاةِ بِأَهْلِ ذِمَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

وَالذِّمَّةُ: الْعَهْدُ، وَالْإِلُّ: الْقَرَابَةُ.

۳- باسی فهراوه کانی به ناگادار بوونی نه وانه ی پهیمانان له نه ستوی پیغه مبهری خوادایه ﷺ (ئیمامی بوخاری ده لئ):
(وَالذِّمَّةُ) واته: پهیمان، وه (وَالْإِلُّ) واته: خزمايه تی و نزیکی.

۳۱۶۲- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو جَمْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ جُوَيْرِيَةَ بِنَ قُدَامَةَ التَّمِيمِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قُلْنَا: أَوْصَا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ: أَوْصِيَكُمْ بِذِمَّةِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ ذِمَّةٌ بَيْنَكُمْ، وَرِزْقٌ عِيَالِكُمْ^(۱).

۳۱۶۲- نه بو جهمره ده لئ: له جووهیرییه کی قودامه ی ته میمیم بیست وتی: له عومهری کوری خهتابم ﷺ بیست کاتی پیمان وت ناموزگاریمان بکه نه ی که ورده ی مسولمانان، عومهریش ﷺ وتی: ناموزگاری و فهراوه تان پئ ده که م به ناگاداری و پاریزگاری پهیمانی خوا^(۲) چونکه بیگومان پهیمانی خوا پهیمانی پیغه مبهره که تانه، وه رسق و رۆزی مال و مندالتانه.

۴- بَابُ مَا أَقْطَعَ النَّبِيُّ ﷺ مِنَ الْبَحْرَيْنِ، وَمَا وَعَدَ مِنْ مَالِ الْبَحْرَيْنِ وَالْجَزِيَّةِ، وَلِمَنْ يُقَسِّمُ الْقِيَّةُ وَالْجَزِيَّةُ؟

۳۱۶۳- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ الْأَنْصَارَ لِيَكْتُبَ لَهُمْ بِالْبَحْرَيْنِ فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ حَتَّى تَكْتُبَ لِإِخْوَانِنَا مِنْ

(۱) که ناوی یوحه نای کوری ږوبه یه، پیغه مبهر ﷺ ږیکهوتنی له که لدا کرد (فتح الباری ۳۲۸/۷)

(۲) ږواوه: ۱۳۹۲.

(۳) له که ل (أهل الذمة) دا که گاوور و جووله که و نه وانه ده گرتنه وه.

قُرَيْشٌ مِّثْلَهَا. فَقَالَ: «ذَاكَ لَهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ». يَقُولُونَ لَهُ، قَالَ: «فَإِنَّكُمْ سَتَرُونَ بَعْدِي أَثَرَهُ، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي»^(۱).

۴- باسی ئهوهی پیغمبهر ﷺ له (داهااتی سهرانهی) بهحرهین دایبری، وه ئهوهی بهلینی دا له مال و سامانی و سهرانهی بهحرهین، وه دهستکهوتی بهبت جهنگ و سهرانه به کت دهرت؟

۳۱۶۳- نه نهس ﷺ دهلی: پیغمبهر ﷺ ئه نصاریهکانی بانگ کرد تا (ههندی له سهرانهی) بهحرهینیان بو بنووسیت^(۲)، نهوانیش وتیان: نه بهخوا (نامانهویت) ههتا هاوشیوهی ئهوهی ئیمه بو برایانی قورمیشیمان (کوچهریمان) نهووسی، پیغمبهریش ﷺ فهرمووی: ((ئهو مال و سامانه بو نهوان (کوچههران) له نهومندهی خوا ویستی لهسهربی)) ئه نصاریهکان وایان عهرز کرد، پیغمبهر ﷺ فهرمووی: ((چونکه بهراستی له پاش من خوڤوی دهبینن، دهی کههوابوو نارام بگرن تا پیم دهگه نهوه)).

۳۱۶۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: أَخْبَرَنِي رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُثَنَّدِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ لِي: «لَوْ قَدْ جَاءَنَا مَالُ الْبَحْرَيْنِ قَدْ أَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا». فَلَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَجَاءَ مَالُ الْبَحْرَيْنِ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَنْ كَانَتْ لَهُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عِدَّةٌ فَلْيَأْتِنِي. فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ كَانَ قَالَ لِي: «لَوْ قَدْ جَاءَنَا مَالُ الْبَحْرَيْنِ لَأَعْطَيْتُكَ هَكَذَا وَهَكَذَا»

(۱) پروانه: ۲۳۷۶.

(۲) که بویان دیاری کات و بدریت بیان.

وَهَكَذَا». فَقَالَ لِي: اخْطُهُ. فَحَتَوْتُ حَتِيَّةً فَقَالَ لِي: عُدَّهَا. فَعَدَدْتُهَا فَإِذَا هِيَ خَمْسُمِائَةٍ، فَأَعْطَانِي أَلْفًا وَخَمْسِمِائَةٍ^(۱).

۳۱۶۴- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: کاتی خوی پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی پیم: ((نهگهر مال و سامانی به حرمینان بو هات، دلنیا به نهومنده و نهومنده و نهومنده پێ دهم))، جا کاتی پیغه مبهری خوا ﷺ گیانی کیشرا (وفاتی کرد) و مال و سامانی به حرمین هات، نهبو بهکر ﷺ وتی: ههر کهسیک به ئینیکی ههبووه لای پیغه مبهر ﷺ بابیت بو لام، منیش رۆشتم بو لای وتم: بیگومان پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی پیم: ((نهگهر مال و سامانی به حرمینان بو هات، بیگومان نهومنده و نهومنده و نهومنده پێ نهومنده))، نهبو بهکریش پێی وتم: مشتی بیاکه، منیش مشتیکم بیا کرد و پێی وتم: بیژمیره که ژماردم دهمینم پینج سهده، پاشان ههزار و پینجسهدهی تری پیدام^(۲).

۳۱۶۵- وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ، عَنْ أَنَسٍ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ مِمَّا لَمِنْ الْبَحْرَيْنِ فَقَالَ: «انْثُرُوهُ فِي الْمَسْجِدِ» فَكَانَ أَكْثَرُ مَالٍ أَتَى بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذْ جَاءَهُ الْعَبَّاسُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَعْطِنِي إِنِّي قَادَيْتُ نَفْسِي وَقَادَيْتُ عَقِيلًا. قَالَ: «خُذْ». فَحَتَا فِي ثَوْبِهِ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقْلُهُ، فَلَمْ يَسْتَطِعْ. فَقَالَ: أُوْمُرُ بَعْضَهُمْ يَرْفَعُهُ إِلَيَّ. قَالَ: «لَا». قَالَ: فَارْفَعُهُ أَنْتَ عَلَيَّ. قَالَ: «لَا». فَنَثَرْتُ مِنْهُ، ثُمَّ ذَهَبَ يَقْلُهُ فَلَمْ يَرْفَعْهُ. فَقَالَ: أُوْمُرُ بَعْضَهُمْ يَرْفَعُهُ عَلَيَّ. قَالَ: «لَا». قَالَ: فَارْفَعُهُ أَنْتَ عَلَيَّ. قَالَ: «لَا». فَنَثَرْتُ ثُمَّ احْتَمَلَهُ عَلَى كَاهِلِهِ ثُمَّ انْطَلَقَ، فَمَا زَالَ يَتْبَعُهُ بَصَرُهُ حَتَّى خَفِيَ عَلَيْنَا عَجَبًا مِنْ حِرْصِهِ، فَمَا قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَتَمَّ مِنْهَا دِرْهَمٌ^(۳).

(۱) بروهانه: ۲۲۹۶.

(۲) واته: دوو ههزاری پیداو له رپویهتی نهبو زهردا وا هاتوه. بروهانه: إرشاد الساري: ۸۲/۷.

(۳) بروهانه: ۴۲۱.

۳۱۶۵- ئه نه س ﷺ ده لى: مال و سامانيكى زور هينرا بو پيغه مبهري ﷺ له به حرمينه وه (كه سهرانه بوو له سهریان دانرابوو)، پيغه مبهريش ﷺ فهرمووى: ((له مزگه وتدا هه ليريزن))، ئه و سامانه زورترين مال و سامان بوو هينرابوو بو پيغه مبهري خوا ﷺ، جا عه بباس ﷺ هات بو خزمه تي وتى: ئه ي پيغه مبهري خوا ﷺ به شم بده، بيگومان من بريتي خوّم و عه قيلي (برازام) داوه^(۱)، پيغه مبهري خواش ﷺ فهرمووى: ((بيبه))، ئه ويش به مشت كرده عه باكه يه وه، پاشان ويستی هه لى بگرئ، به لام نه يتوانى، بويه وتى: ئه ي پيغه مبهري خوا فهرمان بكه به يه كيكيان بيدات به كوئلدا فهرمووى: ((فهرمان ناكه م))، وتى: ده ي خوئ به رزي بكه ره وه بيده به كوئلدا، فهرمووى: ((نايده م))، جا هه نديكى لى دهره ينا، پاشان ويستی هه لى بگرئ نه يتوانى وتى: ئه ي پيغه مبهري خوا فهرمان بده به يه كيكيان بيدا به كوئلدا، فهرمووى: ((فهرمان ناكه م))، وتى: ده ي خوئ بيده به كوئلدا، فهرمووى: ((نايده م))، ئه وسا هه نديكى ترى لى داكرد، پاشان هه لى گرت و داى به كوئيدا و روشت، ئه نجا پيغه مبهري خوا ﷺ ههر سه يري ده كرد هه تا له چاومان ون بوو، زور سه ري سورما له هه لپه و ته ماحه كه ي، جا پيغه مبهري خوا ﷺ هه لئسا تا يه ك ديرهم له و پارميه مابوو له ويدا (هه موى دابه شكرد).

(۱) له غه زاي به دردا به ديل گيرام به پاره به ره لا كرام.

۵- بابُ اِثْمِ مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا بِغَيْرِ جُرْمٍ

۳۱۶۶- حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا مُجَاهِدٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَتَلَ مُعَاهِدًا لَمْ يَرَحْ رَائِحَةَ الْجَنَّةِ، وَإِنْ رِيحَهَا تَوَجَّدَ مِنْ مَسِيرَةِ أَرْبَعِينَ عَامًا»^(۱).

۵- باسی گوناھی ئه و که سه خاوهن په یمان له ئه ستو گیراو یک بکوژیت به بی تاوان

۳۱۶۶- عهبدو لای کوری عه مر رضي الله عنه له پیغه مبهروه رضي الله عنه دهگیریته وه که فهرموویه تی: ((نه وهی خاوهنی په یمانی که بکوژیت بوئی به ههشت ناکات، وه بیتگومان بوئه که هی له دووری چل سال ږکاوه ههیه و ههستی پئی دهکړی)).

۶- بابُ إِخْرَاجِ الْيَهُودِ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ

وَقَالَ عُمَرُ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: «أَفْرِكُمْ مَا أَفْرَكُمُ اللَّهُ»^(۲).

۶- باسی وه ده رنانی جووله که له دوورگه ی عه رهب

- عومه ر رضي الله عنه له پیغه مبهروه رضي الله عنه گیرایه وه که فهرموویه تی (به جووله که کانی خه یه ر): ((له جیگای خو تان ده تانه یلمه وه نه ومنده ی خوی که وره هیلا نیه وه))^(۳).

(۱) بېروانه: ۶۹۱۴.

(۲) بېروانه: ۲۲۸۵.

(۳) سهیری فهرمووده ی (۲۴۳۰) بکه له پیشه وه ږابوورد.

۳۱۶۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ الْمَقْبُرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ خَرَجَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: «انْطَلِقُوا إِلَى يَهُودَ». فَخَرَجْنَا حَتَّى جِئْنَا بَيْتَ الْمِدْرَاسِ فَقَالَ: «أَسْلِمُوا تَسْلَمُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ، وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَجْلِيَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَرْضِ، فَمَنْ يَجِدْ مِنْكُمْ مِمَّا لَهُ شَيْئًا فَلْيَبِعْهُ، وَإِلَّا فَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ»^(۱).

۳۱۶۷- نه‌بو هورمیره رضي الله عنه ده‌لی: له کاتی‌کدا نایمه له مرگه‌وتدا بووین پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم هاته دمره‌وه و فه‌رمووی: ((دمرچن و برۆن بو‌سه‌ر جوو‌ه‌کان))، نایمه‌ش (له‌گه‌لیدا دمرچووین هه‌تا رۆیشتینه نه‌و ماله‌ی ته‌وراتی تیاده‌خوینریت، نه‌نجا پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم فه‌رمووی: ((مسو‌لمان بن بیوه‌ی سه‌لامه‌ت ده‌بن، وه چاک بزانی که نه‌م زه‌ویه مو‌لکی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی صلى الله عليه وسلم، وه بی‌گومان من ده‌مه‌وی له‌م خاک و زه‌ویه دمرتانی بکه‌م، جا هه‌ر که‌سیکتان مو‌لک و ماله‌یکی هه‌یه‌ با بی‌فرو‌شیت، نه‌گه‌رنا چاک بزانی زه‌وی هی خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی)).

۳۱۶۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَخْوَلِ، سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ جُبَيْرٍ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رضي الله عنه يَقُولُ: يَوْمَ الْخَمِيسِ، وَمَا يَوْمُ الْخَمِيسِ ثُمَّ بَكَى حَتَّى بَلَ دَمْعُهُ الْحَصَى، قُلْتُ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ، مَا يَوْمُ الْخَمِيسِ؟ قَالَ: اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَجَعُهُ فَقَالَ: «اِثْنُونِي بِكَيْفِ أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَا تَضِلُّوا بَعْدَهُ أَبَدًا». فَتَنَازَعُوا، وَلَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيِّ تَنَازُعٍ، فَقَالُوا: مَا لَهُ؟ أَهَجَرَ؟ اسْتَفْهَمُوهُ. فَقَالَ: "ذَرُونِي، فَإِلْذِي أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِي إِلَيْهِ" فَأَمَرَهُمْ بِثَلَاثٍ قَالَ: "أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَأَجِيزُوا الْوَفْدَ بِنَحْوِ مَا كُنْتُ أُجِيزُهُمْ". وَالثَّلَاثَةُ خَيْرٌ، إِمَّا أَنْ سَكَتَ عَنْهَا، وَإِمَّا أَنْ قَالَهَا فَتَسَيَّئَهَا. قَالَ سُفْيَانُ: هَذَا مِنْ قَوْلِ سُلَيْمَانَ^(۲).

(۱) بر‌وانه: ۶۹۴۴، ۷۳۴۸.

(۲) بر‌وانه: ۱۱۴.

۳۱۶۸- سه عیدی کوری جوبهیر دهگپرتتهوه له ئیبنو عهبابسهوه ﷺ دهلی: رۆژی پینج شهممه ئای چ رۆژی بوو رۆژی پینج شهممه ^(۱)، پاشان (ئیبنو عهبابس) زۆر گریا ههتا فرمیسی ورده بهردهگانی (بهردهمی) تهپرکرد، وتم: ئه‌ی باوکی عهبابس رۆژی پینج شهممه چی بووه؟ وتی: له رۆژی پینج شهممه نه‌خۆشی و نازاره‌کی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ زۆر گران بوو، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی: ((ئیسکیکی دمه‌فه شانم بۆ بێنن تا نامه‌یه‌کتان بۆ بنووسم، له پاش ئه‌و نامه‌یه هه‌رگیز رپیازی راست ون نه‌که‌ن))، به‌لام هاوه‌لان بوویه ناکۆکیان، له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ریشدا نابێ ناکۆکی بکری، جا هه‌ندی وتیان: جیهه‌تی (له‌به‌ر نازاری زۆری) ورپنه ده‌کات ^(۲)؟ داواکه‌ی جیهه‌جیی بکه‌ن، جا فهرمووی: ((که‌وابوو وازم لی بێنن، چونکه ئه‌وه‌ی منی تیدام زۆر چاکتره له‌وه‌ی ئیوه له منتان ده‌وی و منی بۆ بانگ ده‌که‌ن))، ئینجا فهرمانی پی کردن به سی شت فهرمووی: ((بتپه‌رستان له دورگه‌ی عه‌رمب ده‌ریکه‌ن، وه وه‌ک من به‌جوانی نوینهر به‌رپی بکه‌ن))، سییه‌میش شتیکی چاک بوو ^(۳)، یان ئه‌وه بوو لی بیده‌گ بوو، یان فهرمووی، به‌لام من له بیرم نه‌ماوه. سوفیان ده‌لی: ئه‌م (له‌بیر جوونه) وته‌ی سوله‌یمان‌ه.

۷- باب: إِذَا عَدَرَ الْمُشْرِكُونَ بِالْمُسْلِمِينَ هَلْ يُعْقَلُ عَنْهُمْ؟

۳۱۶۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدٌ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: لَمَّا فُتِحَتْ حَبِيرُ أُهْدِيَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ شَاةٌ فِيهَا سُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اجْمَعُوا إِلَيَّ مَنْ

(۱) واته: رۆژیکی زۆر ناخۆش بوو.

(۲) ئه‌و که‌سانه وایان وت که پیغه‌مبه‌ر ناگای له خۆیه‌تی خۆ ورپنه ناکات، ئه‌وه‌ی داوا‌ی ده‌کات جیهه‌جیی بکه‌ن.

(۳) ناردنی له‌شکری ئوسامه بوو بۆ ولاتی ڕۆم.

که م له دۆزه خدا دهمینینه وه، پاشان ئیوه له شوینی ئیمه دا دهمینینه وه له دۆزه خدا (و ئیمه دینیه دمره وه)، پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((سه رشوپښ له دۆزه خه دا، سویند به خوا ئیمه هه رگیز له شوینی ئیوه له دۆزه خ دا نامینینه وه))، پاشان فهرمووی: ((نایا راستیم پی ده لئښ دهرباره ی شتیك نه گهر پرسیارتان لی بکه م له بارمه وه؟)) جووه کانیش وتیان: به لی نه ی نه بو لقاسیم، فهرمووی: ((نایا ژمه رتان کردوو به م مه ره وه؟))، وتیان: به لی، فهرمووی: ((چی وای لیگردن نه و کاره بکه ن؟)) وتیان: به و کاره ویستمان نه گهر درۆزن بیت (بهریت) رزگارمان دهمیت لیت، خو نه گهر پیغه مبه ر بیت زیانت پی ناگه یه نیت.

۸- بابُ دُعَاءِ الْإِسَامِ عَلَى مَنْ نَكَثَ عَهْدًا

۳۱۷۰- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا ثَابِتُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ الْقُنُوتِ، قَالَ: قَبْلَ الرُّكُوعِ. فَقُلْتُ: إِنَّ فُلَانًا يَزْعُمُ أَنَّكَ قُلْتَ بَعْدَ الرُّكُوعِ، فَقَالَ: كَذَبَ. ثُمَّ حَدَّثَنَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَنَتَ شَهْرًا بَعْدَ الرُّكُوعِ يَدْعُو عَلَى أَخْيَاءٍ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ، قَالَ: بَعَثَ أَرْبَعِينَ أَوْ سَبْعِينَ -يَشْكُ فِيهِ- مِنَ الْقُرَاءِ إِلَى أَنَاسٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَعَرَضَ لَهُمْ هَؤُلَاءِ فَقَتَلُوهُمْ، وَكَانَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ النَّبِيِّ ﷺ عَهْدٌ، فَمَا رَأَيْتُهُ وَجَدَ عَلَى أَحَدٍ مَا وَجَدَ عَلَيْهِمْ^(۱).

۸- باسی دوعای پیشهوا له که سانیک که په یمانیان شکاندوو

۳۱۷۰- عاصیم ده لی: پرسیارم له نه نه س ﷺ کرد دهرباره ی قونوت، وتی: له پیش کورنوش دایه، وتم: فلانه کهس ده لی تو وتوته: له دوا ی کړنووشه ومیه، نه نه س وتی: به هه له دا جووه.

پاشان (نه نه س) له پیغه مبهرموه ﷺ بوی گیراینه وه که یهک مانگ پاش کورنوش هونوتی خویند و دوعای دمکرد له چهند تیرمیهک له بهنی سوله یم، نه نه س وتی: پیغه مبهرم ﷺ چل یان حهفتا- گیرمروه که گومانی هه یه- که سی له هورپان خوینانی نارد بو لای که سانیکي بته پرست، جا نهو بته پرستانه رپیان پی گرتن و شهیدیان کردن، له کاتیکدا له نیوان پیغه مبهرم و ﷺ نهو بته پرستانه دا په یمان و ریکهوتن هه بوو، جا پیغه مبهرم ﷺ نه دیوه بو کهس خهفه تابار بووبی، نه و مندی به شهید کردنی نه وانه خهفه تبار بوو.

۹- بابُ اَسَانِ النِّسَاءِ وَجَوَارِهِنَّ

۳۱۷۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ -أَنَّ أَبَا مَرْثَةَ مَوْلَى أُمِّ هَانِئٍ ابْنَةَ أَبِي طَالِبٍ- أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أُمَّ هَانِئٍ ابْنَةَ أَبِي طَالِبٍ تَقُولُ: ذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَامَ الْفَتْحِ فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ، وَقَاطِمَةُ ابْنَتُهُ تَسْتُرُهُ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: «مَنْ هَذِهِ؟». فَقُلْتُ: أَنَا أُمُّ هَانِئٍ بِنْتُ أَبِي طَالِبٍ. فَقَالَ: «مَرْحَبًا بِأُمِّ هَانِئٍ». فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ غُسْلِهِ قَامَ، فَصَلَّى ثَمَّانَ رَكَعَاتٍ مُلْتَحِفًا فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلِيٌّ أَنَّهُ قَاتِلُ رَجُلٍ قَدْ أَجْرْتُهُ فَلَانُ بْنُ هُبَيْرَةَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتَ يَا أُمَّ هَانِئٍ». قَالَتْ أُمُّ هَانِئٍ: وَذَلِكَ ضَحَى^(۱).

۹- باسی به لینی پاراستنی ئافره تان و په نادانیان (بو خه لکی)

۳۱۷۱- نه بی نه زری نازادکراوی عومهری کوری عوبه یدوللا ده لی: نه بو موردهی نازادکراوی نوممو هانیئی کچی نه بو تالیب بوی گیرایه وه، که له نوممو هانیئی کچی نه بو تالیبی ﷺ بیستووه ده یوت: سالی نازادکردنی شاری مه کهکه رویشتم بو خزمه تی پیغه مبهرمی خوا ﷺ، که رویشتم خوی دمشورد و هاتیمه ی کچی

ئه‌وه‌ی لهم لاپه‌رمیه دایه، جا وتی: ئه‌و لاپه‌رمیه‌ش (حوکمه‌کانی) برینه‌کان و ته‌مه‌نی و شتر (ی له خویندا دراو)، وه شاری مه‌دینه حه‌رامه (جه‌نگ و ئا‌زاوه‌ی تیایدا) له نیوان عه‌یره بۆ ئه‌و (سه‌ور)، جا هه‌ر که‌سیک گاریکی خراپی تیا بکات یان په‌نای که‌سیکی خراپی تیا بدات، ئه‌وه نه‌فرینی خوا و فریشته‌کان و گشت خه‌لکی له‌سه‌ر بی‌ت، هیج فه‌رز و سونه‌تیکی لێ وهرناگیرێ، وه هه‌ر که‌سیک جگه له هۆزه‌ی خو‌ی پال بدات به هۆزیکی تروه‌ه، ئه‌ویش هاوشیوه‌ی نه‌فرینی پێشووی له‌سه‌ر بێ، گه‌ردن و په‌نای مسو‌لمانان وه‌ک یه‌ک وایه، هه‌ر که‌سیک په‌نادانی مسو‌لمانیک هه‌لبه‌وشینیته‌وه، ئه‌وه ئه‌و که‌سه نه‌فرینی خوا و فریشته‌کان و هه‌موو خه‌لکی له‌سه‌ر بێ.

II - باب: إِذَا قَالُوا: صَبَأْنَا، وَلَمْ يُحْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا: أَسْلَمْنَا

وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رضی اللہ عنہ: فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ؛ فَقَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم: «أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ». وَقَالَ عُمَرُ رضی اللہ عنہ: إِذَا قَالَ: مَرَسَ. فَقَدْ آمَنَهُ، إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ الْأَلْسَنَةَ كُلَّهَا. وَقَالَ: تَكَلَّمْ لَا بَأْسَ ^(۱).

II - باسیک: ئه‌گه‌ر (کافران) وتیان (صبأنا) ^(۲) به چاکی و رێکی و پێکی نه‌یانده‌زانی بلێن: مسو‌لمان بووین

- ئیبنو عومه‌ر رضی اللہ عنہ ده‌لی: خالید ده‌ستی کرد به‌کوشتنی خه‌لکه‌که (که ده‌یان وت: صبأنا)، پێغه‌مبه‌ریش صلی اللہ علیہ وسلم فه‌رمووی: ((خوایه من به‌ریبوونی خۆم لای تۆ دهرده‌بهرم له‌و کاره‌ی خالید کردوویه‌تی)).

(۱) پروانه: ۳۱۵۹.

(۲) صبأنا: واته: وازمان له ئایینه‌که‌ی خۆمان هێنا و پوشتینه سه‌ر ئاینه‌که‌ی تر که ئیسلامه.

- عومهر ﷺ دهلی: نهگهر کهسیک به کهسیکی وت مهترسه^(۱) نهوه بیگومان پهناى داوه، چونکه بهپرستی خوا ههموو زمانهگان دهرانیټ. وه (عومهر به هورمزانی) وت: هسه بکه ترست نهبی.

۱۲- باب المَوَادَعَةِ وَالْمُصَالَحَةِ مَعَ الْمُشْرِكِينَ بِالْمَالِ وَغَيْرِهِ، وَإِثْمُ مَنْ لَمْ يَفِ بِالْعَهْدِ

وَقَوْلِهِ: ﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (۱۱) ﴿الْأَنْفَالُ﴾ ﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا﴾ (۱۱) ﴿الْأَنْفَالُ﴾ قَالَ: ﴿جَنَحُوا﴾ (۱۱) ﴿الْأَنْفَالُ﴾: طَلَبُوا، السَّلَامُ. ﴿فَاجْنَحْ لَهَا﴾ (۱۱) ﴿الْأَنْفَالُ﴾، الْآيَةُ.

۱۲- باسی مؤلهتدان و صولح و ږیکهوتن له گهل بتپهرهستان به مال و شتی تر، وه تاوانی نهو کهسهی پهیمان جت بهجت نهکات و نهیباته سهر

وه فهرمایشتی خوی گهوره: (وه نهگهر نهوانه (بتهپهرهستان) مهیلی ناشتیان ههبوو، توش (نهی موحهمهد ﷺ) مهیلی نهوه بکه، وه پشت به خوا بهسته بهپرستی ههر نهو بیسهری زانایه)

(نیمامی بوخاری دهلی: ﴿جَنَحُوا﴾^(۲)، واته: داواى ناشتیان کرد، جهنگ نهکهیت.

(۱) مهترس به فارسی و به کوردی واته: مهترسه. وشهکه بهم شیوهش گپرداوهتهوه: (مُتْرَس).

(۲) نهو وشهی (جَنَحُوا) نیمامی بوخاری له دواى (وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ) هیناویهتی، پاشان بهشی کوتایی نایهتهکهی هیناوه (فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) بهلام نیمه ههموو نایهتهکهمان پیکهوه هینا پاشان ووشه (جَنَحُوا) وه ماناکهیمان هینا.

۳۱۷۳- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَشْرٌ -هُوَ ابْنُ الْمُفَضَّلِ- حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ بُشَيْرِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَتْمَةَ قَالَ: انْطَلَقَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودٍ بْنُ زَيْدٍ إِلَى خَيْبَرَ، وَهِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ، فَتَفَرَّقَا، فَأَتَى مُحَيِّصَةُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَهْلٍ وَهُوَ يَتَسَحَّطُ فِي دَمٍ قَتِيلًا، فَدَفَنَهُ ثُمَّ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ وَحَوِصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَذَهَبَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَتَكَلَّمُ فَقَالَ: «كَبُرَ كَبْرٌ». وَهُوَ أَخَذْتُ الْقَوْمَ، فَسَكَتَ، فَتَكَلَّمَا، فَقَالَ: «أَتَخْلِفُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ؟» أَوْ «صَاحِبَكُمْ». قَالُوا: وَكَيْفَ نَخْلِفُ وَلَمْ نَشْهَدْ وَلَمْ نَر؟ قَالَ: «فَتُبْرِيكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ». فَقَالُوا: كَيْفَ نَأْخُذَ أَيْمَانَ قَوْمٍ كُفَّارٍ؟ فَعَقَّلَهُ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ عِنْدِهِ^(۱).

۳۱۷۳- سههلی کورپی نهیو ههیسهمه ﷺ دهلی: عهبدوللای کورپی سههل و موچهییهی کورپی مهسعوودی کورپی زمید رویشتن بو خهیهبر، لهو کاتهدا ږیکههوتن ههبوو (له نیوان مسولمانان و جوولهکهکاندا). جا له یهکتری جیادهبنهوه (عهبدوللا دهکوژری)، ئینجا که موچهییهی دیته سهر عهبدوللای کورپی سههل، دهمینی عهبدوللا کوژراوه و له خوینی خویدا گهوزاوه، دهمینیژیت، پاشان دیتهوه بو مهدینه، یهکسهر عهبدورحمانی کورپی سههل موچهییهی و حومیهییهی کورانی مسعوود دهچن بو خزمهتی پیغهمبهر ﷺ، جا عهبدورحمان ویستی قسه بکات، پیغهمبهر ﷺ فهرمووی: ((با نهومتان قسه بکات گهرمتره)) دووجار نههمی فهرموو، که عهبدورحمان له ههردووکیان بچووکتر بوو له تهمهندا، نیر عهبدورحمان بیدمگ بوو دووانهکهی تر قسهیان کرد، ئینجا فهرمووی: ((نایا ئیوه سویند دهخون مافی کوشتنهوهی بکوژمهکتان پی بدریت؟)) یان ((هاوړیکهتان))، وتیان: چوون سویند بخوین که نامادمنهبووین و نهمان بینیه؟ فهرمووی: ((دهی کهواته جوولهکهکان پاکانهتان بو دهکهن (که

نهوان نهبوون) به سویند خواردنی په نجا کهسیان بوټان))، وتیان: چوڼ باومړ به سویندی کهسانیکی بی باومړ و کافر بکهین؟ بویه پیغه مبهړ ﷺ له لایه ن خویه وه خوینه کهی دا (به کهس و کاری کوژاوه که).

۱۳- بابُ قُضِلَ الْوَقَاءُ بِالْعَهْدِ

۳۱۷۴- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ هِرْقَلًا أَرْسَلَ إِلَيْهِ فِي رَكْبٍ مِنْ قُرَيْشٍ كَانُوا تِجَارًا بِالشَّامِ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي مَادَّ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَا سُفْيَانَ فِي كُفَّارِ قُرَيْشٍ^(۱).

۱۳- باسی فهزل و گه وره یی پابه ندی به په یمانه وه

۳۱۷۴- ثیبو عه عباس ؓ دمگیر پته وه که نه بو سوفیان بوی گیر پیه وه، که هیرمقل ناردی به شوینیدا کاتی له و کاروانه ی هورمیشدا بوو که بو بازرگانی له شام بوون، له و ماومیه ی پیغه مبهری خوا ﷺ له گهل نه بو سوفیان و کافران ی هورمیشدا جهنگی ږاگرتبوو.

۱۴- بابُ: هَلْ يُعْقَى عَنِ الذُّمِّ إِذَا سَحَرَ؟

وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ سَيْلٌ: أَعْلَى مَنْ سَحَرَ مِنْ أَهْلِ الْعَهْدِ قَتْلٌ؟ قَالَ: بَلَّغْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ صُنِعَ لَهُ ذَلِكَ، فَلَمْ يَقْتُلْ مَنْ صَنَعَهُ، وَكَانَ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ.

۱۴- باسیک: ئایا کهسی پهیمان له ئەستوگرا و ئەگەر جادوو بکات (له مسولمان) چاوپووشی لێ دهکړی؟

- ئیبنو وهب ده‌لێ: یونس بو‌ی گ‌یرامه‌وه له ئیبنو شیهابه‌وه، پرسیری لێکرا: ئایا نه‌و که‌سه‌ی که په‌یمانی له ئەستو‌ی (مسولمانان دایه) جادووی کرد ده‌بیت بکوژیت؟ ئیبنو شیهاب ده‌لێ: ب‌یمان گ‌ه‌شتووه که ب‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جادووی لێکراوه و نه‌و که‌سه‌شی نه‌کوشتووه که جادوووه‌که‌ی لێکردووه، جادووکه‌رم‌که‌ش له نامه‌داره‌کان بووه، (واته: په‌یمانی هه‌بووه).

۳۱۷۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سُحِرَ، حَتَّى كَانَ يُحِيلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ صَنَعَ شَيْئًا وَلَمْ يَصْنَعْهُ^(۱).

۳۱۷۵- عایشه ؓ ده‌گ‌یریته‌وه که ب‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جادووی لێ کرا، (وای لێهات) هه‌تا وای دهمانی شتیکی کردووه که نه‌شیکربوو.

۱۵- بَابُ مَا يُخَذَّرُ مِنَ الْعَذْرِ

وَقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ﴾^(۲) (الأنفال. الآية).

۱۵- باسی وریا بوون له خیانهت کردن

ئهم فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند: (وه نه‌گ‌هر ویستیان فیلت لی بکه‌ن نه‌وه به‌راستی خوات به‌سه (پشت و په‌نات ب‌ی)، خوا نه‌و زاته‌یه که به‌هیزی کردیت به‌یارمه‌تی خو‌ی، وه ب‌رواداران).

(۱) ب‌روانه: ۳۲۶۸، ۵۷۶۳، ۵۷۶۵، ۵۷۶۶، ۶۰۶۳، ۶۳۹۱.

(۲) له ږیوایه‌تی (ابن عساکر) دا ئهم زیاده‌ی ه‌یئاوه (هو الذي أَيْدَكَ بنصره) تا ده‌گاته (عزیز حکیم).

٣١٧٦- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَلَاءِ بْنِ زَيْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ بُسْرَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا إِدْرِيسَ قَالَ: سَمِعْتُ عَوْفَ بْنَ مَالِكٍ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فِي عَزْوَةِ تَبُوكَ، وَهُوَ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ فَقَالَ: «اعْدُدْ سِتًّا بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ، مَوْتِي، ثُمَّ فَتَحْ بَيْتَ الْمَقْدِسِ، ثُمَّ مَوْتَانُ يَأْخُذُ فِيكُمْ كَقُعَاصِ الْغَنَمِ، ثُمَّ اسْتِفَاضَهُ الْمَالُ حَتَّى يُعْطَى الرَّجُلُ مِائَةً دِينَارٍ فَيُظَلَّ سَاحِطًا، ثُمَّ فِتْنَةٌ لَا يَبْقَى بَيْتٌ مِنَ الْعَرَبِ إِلَّا دَخَلَتْهُ، ثُمَّ هَذَنَةٌ تَكُونُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ بَنِي الْأَصْفَرِ فَيَعْدِرُونَ، فَيَأْتُونَكُمْ تَحْتَ ثَمَانِينَ غَايَةً، تَحْتَ كُلِّ غَايَةٍ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا».

٣١٧٦- عهوفی کوری مالیک ﷺ دهلی: له غهزای تهبووکدا رویشتمه خزمهتی بیغه مبهەر ﷺ، له چادریکی خری وهک گومهزی چهرمین دا بوو فهرمووی: (شهش شت به نیشانهی رۆژی دواى بزمیهره: مردنی من، پاشان نازادکردنی بهیتوله قدیس، پاشان مردنیک وهک دمردی مردارو بوونه وهی نازهل لیلتان دهکوژیت، پاشان زور بوونی مال و سامان، ههتا (واى لی دى) کهسیک سهده دیناری دمدریتی ههر نارازییه، پاشان پهیدا بوونی نازاومیهک مالی عهرهب نییه نه پراوته ناوی و نه یگریته وه، پاشان له نیوان نیوه و رۆمدا ناگر بهستیک دمبیت، بهلام رۆمهکان خیانهتان لی دهکهن و دمیشکینن، نهجا له ژیر ههشتا بهیداخدا هیرشتان بو دینن، له ژیر ههر بهیداخیکدا دوازه ههزار سهربازی تیايه)).

١٦- باب: كَيْفَ يُنْبَذُ الْعَهْدُ إِلَى أَهْلِ الْعَهْدِ؟

وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَمَا تَخَافُكَ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْذِرْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ﴾ ﴿٥٨﴾ الأنفال، الآية.

١٦- باسیک: چۆن په یمان فری بدریته وه بو خاوهن په یمان هکه (نه گهر ترسی خیانت کردنی لیکرا)؟

وه نه م فه رمایشته ی خوی بهرز و بلند: (وه نه گهر به پراستی مه ترسیت کرد له ناپاکي دهسته یه ک (که په یمان هکیان بشکینن)، نه و کاته (په یمان هکه) هری بدمره وه بویان به ریڅ و په وانی، تا به رانه بر بن به پراستی خوا ناپاکانی خوش ناویت).

٣١٧٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ ﷺ فِيمَنْ يُؤَدُّنَ يَوْمَ النَّحْرِ مِئَتِي: لَا يَحُجُّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكًا، وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ عُرْيَانًا. وَيَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ يَوْمَ النَّحْرِ، وَإِنَّمَا قِيلَ: الْأَكْبَرُ مِنْ أَجْلِ قَوْلِ النَّاسِ الْحَجُّ الْأَصْغَرُ. فَتَبَدَّ أَبُو بَكْرٍ إِلَى النَّاسِ فِي ذَلِكَ الْعَامِ، فَلَمْ يَحُجَّ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ الَّذِي حَجَّ فِيهِ النَّبِيُّ ﷺ مُشْرِكًا^(١).

٣١٧٧- نه بو هوړمیره ﷺ دهلی: من په کیڅ بووم له و که سانه ی نه بو به کر له روژی جهړنی قورباندا ناردمی له مینا چار بددم: له م سال به دواوه هیج بته رستیک هج نه کات، که سیش به رووتی ته وافی کابه نه کات. وه روژی هه جی هره که وره روژی قوربان، بیگومان و تراوه که ورمتر له بهر نه وه ی خه لک (به عومره) ده لئین: هه جی بجوو کتر، جا نه بو به کر له و سال هدا

(پهیمانه که ی) فرېدايه وه بو خه لکی، نیت له سالی حه جی مائشاوایی دا که پیغه مبهړ ﷺ حه جی کرد، هیچ بته رستی که حه جی نه کرد.

١٧- بَابُ إِثْمٍ مِّنْ عَاهِدٍ ثُمَّ غَدَرَ

وَقَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرْوَةٍ وَهُمْ لَا يَنْقُضُونَ﴾ (النفال).

١٧- باسی تاوانی نهو که سه ی په یمان ده به ستی، پاشان خیانت ده کات و نایباته سهر

وه نه م نه م فه رمایشته ی خوا ی گه وره (نه وانه ی که په یمانت له گه ئیان به ست، له پاش نه وه ی هه موو جار ی که په یمانه که یان ده شکاند وه نه وان خو یان نا پار یزن).

٣١٧٨- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَرْبَعُ خِلَالٍ مِّنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُتَافِقًا خَالِصًا: مَنْ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصَلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصَلَةٌ مِنَ النِّقَاقِ حَتَّى يَدْعَهَا»^(١).

٣١٧٨- عه بدوللای کور ی عومهر ﷺ ده لی: پیغه مبهړی خوا ﷺ فه رمووی: ((چوار سیفه ت هه ن له هه رکه سی که دا هه بن، نه وه نا پاک ی که ته واده: که سی که که قسه ی کرد درو بکات، وه نه گه ر به ئینی دا نه یباته سهر (جی به جی نه کات)، وه نه گه ر په یمانی دا غه در و خیانت بکات، وه کاتی کی شه ی بوو له گه ل خه ل که دا جنیو بدات، وه هه ر که سی که سیفه تی که له نه مانه تیا بی ت نه وه سیفه تی که نا پاک ی تیا به هه تا وازی لی دینی ت)).

٣١٧٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَا كَتَبْنَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ إِلَّا الْقُرْآنَ، وَمَا فِي هَذِهِ الصَّحِيفَةِ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «الْمَدِينَةُ حَرَامٌ مَا بَيْنَ عَائِرٍ إِلَى كَذَا، فَمَنْ أَخَذَتْ حَدَّثًا، أَوْ آوَى مُحَدِّثًا، فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُ عَدْلٌ وَلَا صَرْفٌ، وَذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ. فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ، وَمَنْ وَالَى قَوْمًا بَعَثَ إِذْنُ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ»^(١).

٣١٧٩- ئیبراهیمی ته‌می‌دی ده‌گیریت‌ه‌وه له ته‌می‌دی باوکیه‌وه له عه‌لیه‌وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لی هی‌چمان لا نییه‌ جگه‌ له قورئان و نه‌وه‌ی له‌م لاپه‌ره‌ دایه‌^(٢) (ئه‌مه‌ی تێدایه‌)، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((مه‌دینه‌ پێژدار و قه‌ده‌غه‌یه‌^(٣) له‌ نیوانی عائیر بو‌ نه‌وی (سه‌ور)، هه‌ر که‌سێک خرابه‌یه‌کی تێدا بکات، یان خرابه‌کارێک په‌نا بدات و بی‌گیریته‌ خو‌، نه‌وه‌ نه‌فرینی خوا و فریشته‌کان و هه‌موو خه‌لکی له‌سه‌ر بێت، په‌شیمان بوونه‌وه‌ و فیدییه‌ی^(٤) لێ و مرناگیرێ))، وه‌ فه‌رمووی: ((په‌نادانی مسو‌لمانان یه‌که‌^(٥) جا هه‌ر مسو‌لمانی (په‌نادان و په‌یمانی) مسو‌لمانێک هه‌لبه‌وه‌شینیته‌وه‌، نه‌وه‌ نه‌فرینی خوا و فریشته‌کان و هه‌موو خه‌لکی له‌سه‌ر بێت، وه‌ په‌شیمانی و فیدییه‌ی لێ و مرناگیریت، وه‌ هه‌ر که‌سێک خو‌ی بکاته‌ پشتیوانی که‌سانی به‌بی‌ مو‌لّه‌تی که‌وره‌ و هو‌زه‌که‌ی خو‌ی نه‌وه‌ نه‌فرینی خوا و فریشته‌کان و گشت خه‌لکی له‌سه‌ر بێت، په‌شیمان بوونه‌وه‌ و فیدییه‌ی لێ و مرناگیریت)).

(١) بر‌وانه‌: ١١١.

(٢) نه‌و لاپه‌ره‌یه‌ که‌ چهند فه‌رمووده‌یه‌کی تیا نووسرا‌بوو، نه‌و فه‌رمووده‌ی سه‌ره‌وه‌ یه‌کیک بو‌و له‌ فه‌رمووده‌کان.

(٣) جه‌نگ و ئا‌زاوه‌ تێدا یاساغ و قه‌ده‌غه‌یه‌.

(٤) هه‌ندی له‌ زانایان به‌ (صرف و عدل)یان، به‌ فه‌رز و سونه‌تیان مانا کردووه‌.

(٥) واته‌: جیاوازی نییه‌ له‌ په‌نادان هه‌ر مسو‌لمانی په‌نا‌ی کافرێک بدات دروسته‌ و هه‌موویان پێوه‌ی پایه‌ندن.

٣١٨٠ - قَالَ أَبُو مُوسَى: حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا لَمْ تَجْتَبُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا؟ فَقِيلَ لَهُ: وَكَيْفَ تَرَى ذَلِكَ كَانَنَا يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ قَالَ: إِنِّي وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي هُرَيْرَةَ بِيَدِهِ عَنْ قَوْلِ الصَّادِقِ الْمُضْذَوِّقِ. قَالُوا: عَمَّ ذَاكَ؟ قَالَ: تُنْتَهَكُ ذِمَّةُ اللَّهِ وَذِمَّةُ رَسُولِهِ ﷺ، فَيَشُدُّ اللَّهُ □ قُلُوبَ أَهْلِ الذِّمَّةِ، فَيَمْنَعُونَ مَا فِي أَيْدِيهِمْ.

٣١٨٠- نيسحاقی کوردی سهعید له باوکیهوه گپراویهتیهوه، نهویش له نهبو هورپیرهوه رضي الله عنه دهلی: نیوه حالتان چۆن دمبیت نهگهر (سهراڤه و جیزییه) نه دیناریک نه درهه میک و مرنه گرن؟ جا پئی و ترا: نهی نهبو هورپیره بهرای تو نهوه چۆن نهبییت؟ وتی: بهلی (وا نهبی)، سویند بهو زاتهی گیانی نهبو هورپیره به دهسته، له هه رمایشتی که سیکهوه دمیلتیم که راستگوویه و باوهر پیکراوه، وتیان: (نهی پیغه مبهری خوا ﷺ) له بهرچی وانه بییت؟ هه رمووی: ((بی) ریزی بهرانبهر پهیمانی خوا و پیغه مبهره کهی ﷺ دهکریت، خوا □ دلی خه لکه له نهستوگیراوه کان بههیز دهکات، نیتر نهوانیش نهوهی له دهستیان دایه نایدمن (به مسولمانان).

١٨- بَابُ

٣١٨١ - حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا أَبُو حَمْزَةَ قَالَ: سَمِعْتُ الْأَعْمَشَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا وَائِلٍ: شَهِدْتَ صِفِينَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَسَمِعْتُ سَهْلَ بْنَ حَنْبَلٍ يَقُولُ إِنَّهُمْ رَأَوْا رَأَيْتَنِي يَوْمَ أَبِي جَنْدَلٍ وَلَوْ أَسْتَطِيعُ أَنْ أَرُدَّ أَمْرَ النَّبِيِّ ﷺ لَرَدَدْتُهُ، وَمَا وَضَعْنَا أَسْيَافَنَا عَلَى عَوَاتِقِنَا لِأَمْرِ يُفْطَعُنَا إِلَّا أَسهَلَنَ بِنَا إِلَى أَمْرِ، نَعْرِفُهُ غَيْرَ أَمْرِنَا هَذَا^(١).

١٨- باسیک

٣١٨١- نهعمهش دهلی: پرسیارم له نهبو وانیل کرد نامادهی (جهنگی) صیفین بوویت؟ وتی: بهلی، جا له سههلی کوری حونهیضم بیست دمیوت: گومان له ږاو و بوچوونه کانتان بکهن بهراستی مهزانن.

نهو ږوزهی نهبو جهندهل (هات له کاتی ږیکهوتنی حودمیبهدا) خوږ دی لهو کاتهدا نهگهر بمتوانیایه فهرمانی پیغه مبر ﷺ ږمدد کهمهوه ږمددم دهکردهوه^(١)، وه شمشرهکانمان له سهرشانمان بو کار و فهرمانی که نارحمت و ناهه موار بوو بهلامانهوه دانهناوه، نیلا کارهکهمان بو ناسان بووه و زانیومانه (چی و چونه) نه م کارهمان نه بی (جهنگ نیوان مسوئلمانان).

٣١٨٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِيهِ، حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو وَائِلٍ قَالَ: كُنَّا بِصَفَيْنَ، فَقَامَ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ فَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ اتَّهَمُوا أَنْفُسَكُمْ فَإِنَّا كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ، وَلَوْ نَرَى قِتَالًا لَقَاتَلْنَا، فَجَاءَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ فَقَالَ: «بَلَى». فَقَالَ: أَلَيْسَ قَتَلْنَا فِي الْجَنَّةِ وَقَتَلَاهُمْ فِي النَّارِ؟ قَالَ: «بَلَى». قَالَ: فَعَلَى مَا نُعْطَى الدِّينِيَّةَ فِي دِينِنَا؟ أُنَرْجِعُ وَلَمَّا يَحْكُمِ اللَّهُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ؟ فَقَالَ: «ابْنَ الْخَطَّابِ، إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَنِي اللَّهُ أَبَدًا». فَأَنْطَلَقَ عُمَرُ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ مَا قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَهُ اللَّهُ أَبَدًا. فَتَرَكْتُ سُورَةَ الْفَتْحِ، فَقَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عُمَرَ إِلَى آخِرِهَا. فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَوْفَتْحَ هُوَ؟ قَالَ: «نَعَمْ»^(٢).

٣١٨٢- حه بیی کوری نهبو سابیت دهلی: نهبو وانیل بو ی گپرامهوه و وتی: نیمه له صیفین بووین سههلی کوری حونهیف ﷺ ههستا و وتی: نهی خه لکینه

(١) جهنگم دهکرد له دزی قوردهش.

(٢) ږوانه: ٣١٨١.

گومانی خراب به خۆتان ببه‌ن، چونکه به‌راستی ئێمه له خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بووین له ڕۆژی ڕێکه‌وتنی خودمیبیه‌دا، ئه‌گهر جه‌نگمان بو‌یستایه جه‌نگمان ده‌کرد، ئینجا عومه‌ری کوری خه‌تتاب ﷺ هات وتی: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا! ئایا ئێمه له سه‌ر هه‌ق نین و ئه‌وان له‌سه‌ر ناهاه‌ق نین؟ فه‌رمووی: ((به‌ئێ وایه))، وتی: ئایا کوژراوه‌کانی ئێمه له به‌هه‌شتدا نین و کوژراوه‌کانی ئه‌وان له دۆخدا نین؟ فه‌رمووی: ((به‌ئێ))، وتی: ده‌ی له‌به‌ر چی سه‌رشو‌ری بنو‌ینین له ئاینه‌که‌ماندا؟ ئایا بگه‌ڕێینه‌وه که هیشتا خوا له نی‌وان ئێمه و ئه‌واندا ب‌پیری نه‌داوه؟ پێغه‌مبه‌ره ﷺ فه‌رمووی: ((کوری خه‌تتاب د‌نیا به‌ من پێغه‌مه‌به‌ری خوام، وه خوا هه‌رگیز من زایه ناکات))، ئیتر عومه‌ر ڕو‌یشت بۆ لای ئه‌بو به‌کر و ئه‌وه‌ی به پێغه‌مبه‌ری ﷺ وت، به ویشی وت، ئه‌بو به‌کریش وتی: بێگومان ئه‌و پێغه‌مبه‌ری خوایه، وه خوا هه‌رگیز زایه‌ی ناکات، ئه‌نجا سوورته‌ی فه‌تح دابه‌زی و پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ تا کو‌تاییه‌که‌ی خو‌یندیه‌وه بۆ عومه‌ر، عومه‌ریش وتی: ئه‌مه فه‌تحه و سه‌رکه‌وته؟ فه‌رمووی: ((به‌ئێ)).

٣١٨٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَسْمَاءَ ابْنَةِ أَبِي بَكْرٍ ﷺ قَالَتْ: قَدِمْتُ عَلَى أُمِّي وَهِيَ مُشْرِكَةٌ فِي عَهْدِ قُرَيْشٍ، إِذْ عَاهَدُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَمُدَّتِهِمْ، مَعَ أَبِيهَا، فَاسْتَفْتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمِّي قَدِمَتْ عَلَيَّ، وَهِيَ رَاغِبَةٌ، أَفَأَصِلُهَا قَالَ: «نَعَمْ، صِلِهَا»^(١).

٣١٨٣- ئه‌سمائی کچی ئه‌بو به‌کر ﷺ ده‌ئێ: دایکه‌م که ب‌تپه‌رست بوو هات بۆ لام (له مه‌دینه) له‌گه‌ڵ باوکیدا، له کاتی ڕێکه‌وتنی هورمیش که به‌یمانیان دابوو به

پيغه مبهري خوا ﷺ، وه له ماومكه ياندا (كه جهنگ راگريټ)، (عوروه دهلي): جا
 نه سماو پرسيارى له پيغه مبهري خوا ﷺ كرد و وتي: نهى پيغه مبهري خوا
 بيگومان دايكم هاتووه بو لام به تهمايه و هز دمهكات پارهى پي بدهم^(١) جا نايا
 چاكي له گه لدا بكه؟ فهرمووى: ((به لي چاكه له گه ل دايكت بكه)).

١٩- بابُ الْمَصَالِحَةِ عَلَى ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَوْ وَقْتٍ مَعْلُومٍ

٣١٨٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، حَدَّثَنَا شَرِيحُ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ
 يُوسُفَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْبَرَاءُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ
 ﷺ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَعْتَمِرَ أَرْسَلَ إِلَى أَهْلِ مَكَّةَ يَسْتَأْذِنُهُمْ لِيَدْخُلَ مَكَّةَ، فَاسْتَرْطَوْا عَلَيْهِ أَنْ لَا
 يُقِيمَ بِهَا إِلَّا ثَلَاثَ لَيَالٍ، وَلَا يَدْخُلَهَا إِلَّا بِجُلْبَانِ السَّلَاحِ، وَلَا يَدْعُو مِنْهُمْ أَحَدًا، قَالَ: فَأَخَذَ
 يَكْتُبُ الشَّرْطَ بَيْنَهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، فَكَتَبَ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ.
 فَقَالُوا: لَوْ عَلِمْنَا أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ لَمْ مَنَعَكَ وَلَبَّيْعُنَاكَ، وَلَكِنْ أَكْثَبَ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ
 مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ. فَقَالَ: «أَنَا وَاللَّهِ مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَأَنَا وَاللَّهِ رَسُولُ اللَّهِ». قَالَ: وَكَانَ لَا
 يَكْتُبُ قَالَ: فَقَالَ لِعَلِيٍّ: «امْحُ رَسُولُ اللَّهِ». فَقَالَ عَلِيُّ: وَاللَّهِ لَا أَمَحَاهُ أَبَدًا. قَالَ: «فَارْنِيهِ».
 قَالَ: فَأَرَاهُ إِيَّاهُ، فَمَحَاهُ النَّبِيُّ ﷺ بِيَدِهِ، فَلَمَّا دَخَلَ وَمَضَى الْأَيَّامُ أَتَوْا عَلِيًّا فَقَالُوا: مُرْ
 صَاحِبَكَ فَلْيَرْتَحِلْ. فَذَكَرَ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «نَعَمْ» ثُمَّ ارْتَحَلَ^(٢).

(١) يان هز دمهكات مسولمان بيت.

(٢) پروانه: ١٧٨١.

١٩- باسی ږیکهوتن (لهگهل بتپهراستان) بو ماوهی سی روژ یان بو کاتیکی دیاری کراو

٣١٨٤- بهرا ﷺ دهگپږتهوه که پیغهمبهرا ﷺ کاتی ویستی عومره بکات، ههوالی نارد بو خه لکی مهککه داوای مؤلتهی لی کردن تا بجیته مهککه (عومره بکات)، نهوانیش مهرجیان لهسهر دانا (که سالی داهاتوو بیت و) نابی سی شهو روژ زیاتر تیا بمینیتهوه، وه نابی بجیته ناو شاری مهککه، مهگهر شمشیردگان لهناو کیلاندا بن، وه (له خه لکی مهککه) کهسیان بانگ نهکات (لهگهل خوی بیبات)، بهرا دهلی: عهلی کورپی نهبو تالیب دهستی کرد به نووسی نی مهرجهکانی نیوانیان، جا نووسی نه مه نهو میه موحه ممد پیغهمبهرا خوا ﷺ لهسهری ږیکهوت، (قورمیشیهکان) وتیان: نهگهر بمانزانیا به تو پیغهمبهرا خوات ږیگریمان لی نهدهکردی و شوینت دهکوتین، بویه بنووسه، نه مه نهو میه موحه ممدی کورپی عهبدو لالا لهسهری ږیکهوت، پیغهمبهرا فهرمووی: ((سویند به خوا من موحه ممدی کورپی عهبدو لالا، وه بیگومان سویند بی به خوا من پیغهمبهرا خوام))، بهراو دهلی: پیغهمبهرا ﷺ نهیدمزانی بنووسی به عهلی فهرموو: وشه (رَسُولُ اللَّهِ) که بکوژینهوه (بیسرهوه)، عهلیش وتی: سویند به خوا ههرگیز نایکوژینهوه، فهرمووی: ((کهواته نیشانمده)، بهرا دهلی: عهلیش نیشانی دا و پیغهمبهرا ﷺ بهدهستی خوی کوژانديهوه، جا که پیغهمبهرا ((له سالی داهاتوودا) رویشته ناو شاری مهککه سی شهو روژه که تهواو بوو، قورمیشیهکان هاتن بو لای عهلی و بییان وت: بههاوریکمت بللی با بروات، نهویش عهرزی پیغهمبهرا خوی ﷺ کرد و فهرمووی: ((بهلی باشه))، پاشان رویشته (و مهککهی بهجی هیشت).

٢٠- بابُ الْمُوَادَعَةِ مِنْ غَيْرِ وَقْتٍ

وقوله ﷺ: "أَقْرَبُكُمْ مَا أَقْرَبَكُمْ اللَّهُ بِهِ"

٢٠- باسی ږیکهوتن و جهنگ ږاگرتن که کاتهکهی دیاری کراو نهییت

- وه نهه فهرموودی پیغهمبهه ﷺ (بهخه لکی خه یبهه): ((دمتانهیلمه وه (له سهه شوینی خوټان) نهومندهی خوا تییدا هیلانیه وه)).

٣١- بابُ طَرَحِ جِيفِ الْمُشْرِكِينَ فِي الْبَيْتِ وَلَا يُؤْخَذُ لَهَا ثَمَنٌ

٣١٨٥- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ بْنُ عُثْمَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاجِدٌ وَحَوْلَهُ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ إِذْ جَاءَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ بِسَلَى جَزُورٍ، فَقَذَفَهُ عَلَى ظَهْرِ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يَرْقَعْ رَأْسُهُ حَتَّى جَاءَتْ فَاطِمَةُ ﷺ فَأَخَذَتْ مِنْ ظَهْرِهِ، وَدَعَتْ عَلَى مَنْ صَنَعَ ذَلِكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اللَّهُمَّ عَلَيْنِكَ الْمَلَأَ مِنْ قُرَيْشٍ، اللَّهُمَّ عَلَيْنِكَ أَبَا جَهْلٍ بْنُ هِشَامٍ، وَعُتْبَةَ بْنُ رَبِيعَةَ، وَشَيْبَةَ بْنَ رَبِيعَةَ، وَعُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ، وَأُمَيَّةَ بْنَ خَلْفٍ - أَوْ أَبِي بَنٍ خَلْفٍ». فَلَقَدْ رَأَيْتُهُمْ قُتِلُوا يَوْمَ بَدْرٍ، فَأَلْفُوا فِي بَيْتِي، غَيْرَ أُمَيَّةَ - أَوْ أَبِي - فَإِنَّهُ كَانَ رَجُلًا صَخْمًا، فَلَمَّا جَرُّهُ تَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُ قَبْلَ أَنْ يُلْقَى فِي الْبَيْتِ^(١).

٢١- باسی لاشهی کوژراوه بتهه رستهکان خراڼه بیره وه و له بهران بهر (لاشههی کوژراو) یاندا هیچ نرخیک وه نه گیرا

٣١٨٥- عه مپی کوری مهیموون له عه بدوللاوه ﷺ دمگیرپته وه ده لی: کاتی پیغهمبهه ﷺ له سوژدهدا بوو، کهسانیک له هورمه شیهه بتهه رستهکان

به‌ده‌وریدا بوون، له‌و کاته‌وه عوقبه‌ی کورپی نه‌بو موعه‌یت ورگ و ریخو‌له‌ی و شتریک‌ی هی‌نا و فرپی دایه‌ سه‌ر پستی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، نه‌ویش سه‌ری (له‌ سوژده‌که‌ی) به‌رز نه‌کرده‌وه هه‌تا فاتیمه‌ (ی کچی) ﷺ هات و نه‌وه‌ی له‌سه‌ر پستی بوو لایبرد و دوعای کرد له‌وه‌ی نه‌و کاره‌ی کردووه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((خوایه تو‌له‌ له‌ سه‌رانی هور‌میش بسه‌نه، خوایه تو‌له‌ له‌ نه‌بو جه‌هلی کورپی هیشام و عوتبه‌ی کورپی ږمبیعه‌ و شه‌یبه‌ی کورپی ږمبیعه‌ و عوقبه‌ی کورپی نه‌بو موعه‌یت و ئومیه‌ی کورپی خه‌له‌ف- یان ئوبه‌ی کورپی خه‌له‌ف- بسه‌نه)) (عه‌بدول‌لا ده‌لی: سویند به‌ خوا هه‌موویانم دی له‌ ږو‌زی (غه‌زای) به‌دردا کو‌ژران و فرپی درانه‌ بیریکه‌وه، جگه‌ له‌ ئومه‌یه‌- یان ئوبه‌ی- چونکه‌ پیاو‌یک‌ی زو‌ر زل و گه‌وره‌ بوو، کاتی رایان کی‌شا نه‌ندامه‌کانی له‌شی لی‌ک جیا بوونه‌وه پی‌ش نه‌وه‌ی فری بدری‌ته بیرمه‌که‌وه.

۲۲- بابُ اِثْمِ الْغَادِرِ لِلْبُرِّ وَالْقَاجِرِ

۳۱۸۶-۳۱۸۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُلَيْمَانَ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ. وَعَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ" - قَالَ أَحَدُهُمَا: يُنْصَبُ وَقَالَ الْآخَرُ: "يُرَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ - يُعْرِفُ بِهِ".

۲۲- باسی تاوانی خیانه‌تکار، (خیانه‌تکار و خیانه‌ت لی‌کراو)

پیاوی چاک بیت یان خراپ ^(۱)

۳۱۸۶-۳۱۸۷- نه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((له‌ ږو‌زی دوا‌ییدا هه‌موو خیانه‌تکاریک به‌یداغ‌یک‌ی هه‌یه - یه‌کی‌ک له‌ دوو گپ‌ږمه‌وه‌کان

(۱) واته: نه‌و که‌سه‌ی خیانه‌ت ده‌کات تاوان‌باره، چاک بیت یان خراپ، وه تاوان‌باره نه‌گه‌ر خیانه‌ت لی‌کراوه‌که چاک بیت یان خراپ، چونکه‌ خیانه‌ت‌کردن خو‌ی بو خو‌ی سیفه‌تیک‌ی زو‌ر ناشرینه. ږوانه: إرشاد الساري: ۱۰۵/۷.

وتی: هه‌لدمدریت، گێڕمه‌رمویه‌کی تریان وتی: ((له‌ رۆژی دواپیدا ده‌بینری- پێی ده‌ناسریت)).

۳۱۸۸- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: «لِكُلِّ غَادِرٍ لَوَاءٌ يُنْصَبُ لِعَذْرَتِهِ»^(۱).

۳۱۸۸- ئیبنو عومەر رضي الله عنه ده‌لی: له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم بیست ده‌یفه‌رموو: ((هه‌موو غه‌درکارێک به‌یداخیکێ هه‌یه‌ هه‌لدمدریت بۆ غه‌درکه‌ی)).

۳۱۸۹- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ: «لَا هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبَيَّةٌ، وَإِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَاَنْفِرُوا». وَقَالَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ: «إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَّمَهُ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فِيهِ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَمْ يَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ، فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَا يُعْصَدُ شَوْكُهُ، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهُ، وَلَا يَلْتَقِطُ لُقْطَتُهُ إِلَّا مَنْ عَرَفَهَا، وَلَا يُخْتَلَى خَلَاهُ». فَقَالَ الْعَبَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا الْإِذْخَرُ، فَإِنَّهُ لِقَيْنِهِمْ وَلِبُيُوتِهِمْ. قَالَ: «إِلَّا الْإِذْخَرَ»^(۲).

۳۱۸۹- عه‌بدوئلا‌ی کورێ عه‌بباس رضي الله عنه ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم رۆژی ئازادکردنی شاری مه‌که‌که‌ فه‌رمووی: ((نێتر گۆچکردن نه‌ما^(۳)، به‌لام خه‌بات و تیکۆشان و نیه‌تی (چاکه‌کردن) به‌رده‌وامه‌، وه‌ نه‌گه‌ر داوای دهرچوون بۆ خه‌باتان لێکرا (له‌ لایه‌ن لێپرسراوی مسوولمانه‌وه‌) هه‌موو دهرچن))، رۆژی ئازادکردنی شاری مه‌که‌که‌ فه‌رمووی: ((بێگومان له‌و رۆژه‌وه‌ی خوا زه‌وی و

(۱) ب‌روانه: ۶۱۷۷، ۶۱۷۸، ۶۹۶۶، ۷۱۱۱.

(۲) ب‌روانه: ۱۳۴۹.

(۳) مه‌به‌ستی: گۆچکردنی واجب له‌ مه‌که‌که‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌ ته‌واوبوو، پاش ئازادکردنی مه‌که‌که‌.

ئاسمانەكانى دروست كىردوۋە ئەم شارەى ياساغ و پىژدار كىردوۋە، وە ئەو ياساغ و پىژگرتنەى لە لايەن خواۋە تا پۇژى دوايى بەردەوامە، وە بىگومان جەنگ كىردن تىيدا پىش من بۇ كەس حەلەل نەبوۋە، وە تەنھا يەك سەعات لە پۇژدا (جەنگ كىردن) تىيدا بۇ مەنەش حەلەل بوو، كەواتە جەنگ كىردن تىيدا تا پۇژى دوايى حەرامە بە حەرامكىردنى خواى گەورە، دىكى نابىردىت، نىچىرى پاونانىت، ونبوۋى ھەلەلگىرەتەۋە مەگەر كەسەك جارى بۇ بدات، وە گىا و بوۋشى نابىردىت و ھەلەلگەنرە))، عەبباس وتى: ئەى پىغەمبەرى خوا ﷺ جگە لە ئىزخىر بۇ ئاسنكەر و بۇ خانوۋەكانيان، ھەرموۋى: ((جگە لە ئىزخىر)).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۵۹- کتابُ بَدْءِ الْخَلْقِ

به‌ناوی خوامی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

۵۹- په‌راوی سه‌ره‌تای دروست بوون

۱- بابُ مَا جَاءَ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَتْ عَلَيْهِ﴾ (۲۷) ﴿الرَّوْمِ﴾

قَالَ الرَّبِيعُ بْنُ خُثَيْمٍ وَالْحَسَنُ: كُلُّ عَلَيْهِ هَيِّنٌ. هَيِّنٌ وَهَيِّنٌ مِثْلُ: لَيْنٍ وَلَيِّنٍ، وَمَيِّتٍ وَمَمِيتٍ، وَضَيْقٍ وَضَيْقٍ. ﴿أَفَعَيْنَا﴾ (۱۵) ﴿ق. أَفَاعَيْنَا عَلَيْنَا حِينَ أَنْشَأَكُمُ وَأَنْشَأَ خَلْقَكُمُ؟﴾ ﴿لُغُوبٌ﴾ (۲۵) ﴿فَاطِر: النَّصَبُ.﴾ ﴿أَطْوَارًا﴾ (۱۱) ﴿نُوح. طَوْرًا كَذَا، وَطَوْرًا كَذَا، عَدَا طَوْرَهُ أَي: قَدْرَهُ.

۱- باسی ئه‌وه‌ی لهم فهرمایشته‌ی خوامی به‌رز و بلند هاتوو: (ئه‌و
(خوایه) زاتیکه به‌دی هینانی ده‌سپنکردوو، پاشان (دوامی مردنی) دووباره
دروستی ده‌کاته‌وه، ئهم (دروست کردنه‌وه‌ی دووهم) لای خوا ئاسانتره)

- رهبیعی کوری خوسه‌یم و حه‌سه‌ن ده‌لین: هه‌موو شتی‌ک به‌ لای خواوه‌ زۆر ئاسانه.
(ئیمامی بوخاری ده‌لی: (هَیِّنٌ) له‌گه‌ل (هَیِّنٌ)دا وه‌ک (لَیِّنٌ) له‌گه‌ل (لَیِّنٌ) و (مَیِّتٌ) له‌گه‌ل
(مَیِّتٌ) و (ضَیْقٌ) له‌گه‌ل (ضَیْقٌ)دا وایه^(۱). وه‌ ﴿أَفَعَيْنَا﴾ (۱۵) ﴿ق. واته: ئایا که به‌ دیمان
هینان سه‌ره‌تا دروستمان کردن ده‌سته‌وسانی کردین و گران بوو به‌ لامانه‌وه؟ وه‌ ﴿لُغُوبٌ﴾

(۱) واته: به‌ پیتی دووهم و ناوه‌راستی وشه‌که بزۆینی هه‌بن، یان دووباره‌ بووبیته‌وه که له‌ عه‌ره‌بی دا پیتی ده‌وتریت شه‌ده.

﴿ ٣٥ ﴾ فاطر، واته: ماندوویه‌تی و هیلاک بوون. وه ﴿ أَطَوَّارًا ١١ ﴾ نوح، نهو فَوْنَاغِه و نهو فَوْنَاغِه، (عَدَا طَوْرُهُ) واته: له‌نه‌ندازه‌ی خو‌ی زیادی کرد و تی‌په‌ری.

۳۱۹۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ جَامِعِ بْنِ شَدَّادٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُخْرِزٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: جَاءَ نَفَرٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «يَا بَنِي تَمِيمٍ، أَبْشِرُوا». قَالُوا: بَشِّرْنَا فَأَعْطِنَا. فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ، فَجَاءَهُ أَهْلُ الْيَمَنِ، فَقَالَ: «يَا أَهْلَ الْيَمَنِ، اقْبَلُوا الْبُشْرَى إِذْ لَمْ يَقْبَلَهَا بَنُو تَمِيمٍ». قَالُوا: قَبِلْنَا. فَأَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ يُحَدِّثُ بَدْءَ الْخَلْقِ وَالْعَرْشِ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا عِمْرَانُ، رَاحِلَتُكَ تَقْلُتُ، لَيْتَنِي لَمْ أَقُمْ^(۱).

۳۱۹۰- عیمرانی کوری حوصه‌ین رضی اللہ عنہ ده‌لی: چهند که‌سیک له به‌نی ته‌میم هاتنه خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر و ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌ی به‌نی ته‌میم مژده‌تان لی بی))^(۲) وتیان: مژده‌ت پیداین ده‌ی مال و سامانی‌شمان پی بده، به‌هویه‌وه ره‌نگی رووخساری پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ گو‌را، نه‌نجا خه‌لکی یه‌مه‌ن هاتنه خزمه‌تی و فه‌رمووی: ((نه‌ی خه‌لکی یه‌مه‌ن نه‌و مژده‌یه‌ی به‌نو ته‌میم وه‌ریان نه‌گرت نی‌وه وه‌ریگرن))، وتیان: وه‌رمان گرت، نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستی کرد به باس‌کردی سه‌ره‌تایی دروست‌بوونی بوونه‌ومر و عه‌رش (ی خوای گه‌وره)، له‌و کاته‌دا پی‌او‌یک هات و وتی: نه‌ی عیمران وش‌تره‌که‌ت به‌ره‌لا بووه و به‌له‌سه بووه (عیمران ده‌لی): کاشکای هه‌لنه‌سامایه (و گویم له فه‌رمووده‌که‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بوایه).

۳۱۹۱- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا جَامِعُ بْنُ شَدَّادٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مُخْرِزٍ أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ

(۱) ب‌روانه: ۳۱۹۱، ۴۳۶۵، ۴۳۸۶، ۷۴۱۸.

(۲) به‌زانین و نا‌گادار بوون له‌و شتانه‌ی مایه‌ی چوونه به‌هه‌شتن وه‌ک باوه‌ر و سه‌ره‌تای دروست بوونی بوونه‌وه‌ر.

﴿وَعَقَلْتُ نَافَتِي بِالْبَابِ، فَأَتَاهُ نَاسٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ، فَقَالَ: «اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا بَنِي تَمِيمٍ». قَالُوا: قَدْ بَشَّرْتَنَا فَأَعْطِنَا. مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهِ نَاسٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ فَقَالَ: «اقْبَلُوا الْبُشْرَى يَا أَهْلَ الْيَمَنِ، إِذْ لَمْ يَقْبَلْهَا بَنُو تَمِيمٍ». قَالُوا: قَدْ قَبِلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالُوا: حِجْنَاكَ نَسْأَلُكَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ قَالَ: «كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلِّ شَيْءٍ، وَخَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ». فَتَادَى مُنَادٍ: ذَهَبَتْ نَافَتُكَ يَا ابْنَ الْحُصَيْنِ. فَأَنْطَلَقْتُ فَإِذَا هِيَ يَقْطَعُ دُونَهَا السَّرَابُ، فَوَاللَّهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ تَرَكْتُهَا^(١).

۳۱۹۱- عیمران کوپی حوصهین ﷺ دهلی: رپویشتمه خزمهتی پیغهمبر ﷺ وشترهکهه له بهردهم دمرگاگهی (مزگهوت) بهستهوه، نهوسا چهند کهسیک له بهنی تهمیم هاتنه خزمهتی، پیغهمبریش ﷺ فهرمووی: ((مژدهم لی وهرگرن نهی بهنو تهمیم))، نهوانیش دووجار وتیان: مژدهت پیداین دهی مال و سامانیسمان پی ببهخشه، پاشان چهند کهسیک خهلکی یهمن هاتنه خزمهتی فهرمووی: ((نهی خهلکی یهمن نهو موزدهی بهنو تهمیم وهریان نهگرت نیوه وهری گرن))، وتیان: نهی پیغهمبری خوا ﷺ وهرمان گرت، وتیان: نیمه هاتووین پرسپاری (سهرمتای) نهو بوونهوهرمت لی بکهین، فهرمووی: ((له سهرمتاوه خوا ههبووه هیچ شتیکی تر جگه له خوا نهبووه پاشان عهرشی خوا لهسهر ناو بوو، وه خوا له (لوح المحفوظ) دا ههموو شتیکی (دیاری کرد و) نووسی، وه ئاسمانهکان و زموی دروست کرد))، جا بانگهکهریک بانگی کرد و وتی: نهی کوپی حوصهین وشترهکهت (بهرهلا بوو) رپوشت، (عیمران دهلی: منیش به پهله رپوشتم (بهدویدا) دهبینم تراویلکه کهوتوته نیوانمانهوه و پښگړه لهوهی وشترهکه ببینم، جا سویندم به خوا زور پیم خوښ بوو وازم له وشترهکه بهننایه (و گویم له وتهکانی پیغهمبر ﷺ بوايه).

۳۱۹۲- وَرَوَى عِيسَى، عَنْ رَقَبَةَ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ رضی اللہ عنہ يَقُولُ: قَامَ فِينَا النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم مَقَامًا، فَأَخْبَرَنَا عَنْ بَدْءِ الْخَلْقِ حَتَّى دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنَازِلَهُمْ، وَأَهْلُ النَّارِ مَنَازِلَهُمْ، حَفِظَ ذَلِكَ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَ مَنْ نَسِيَهُ.

۳۱۹۲- عومەر رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم له ناوماندا راوستا (له‌سەر دوانگه)، جا هه‌وائی سه‌رمته‌ای دروست بوونی بوونه‌ومری پیداین هه‌تا به‌هه‌شته‌یه‌کان چوونه شوین و ماله‌کانیان (له به‌هه‌شته‌دا)، دۆزه‌خه‌یه‌کانیش چوونه شوین و جیگای خو‌یان (له دۆزه‌خدا)، نه‌و که‌سه‌ی له‌به‌ری کردبی له‌به‌ری کردوو و نه‌ومشی له بیرى چوو‌بیته‌وه له بیرى چوو‌مه‌وه.

۳۱۹۳- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ أَبِي أَحْمَدَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي الرَّزَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم أَرَاهُ: «يَقُولُ اللَّهُ: شَتَمَنِي ابْنُ آدَمَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَشْتِمَنِي، وَتَكْذَبَنِي وَمَا يَنْبَغِي لَهُ، أَمَا شَتَمُهُ فَقَوْلُهُ: إِنَّ لِي وَلَدًا. وَأَمَا تَكْذِيبُهُ فَقَوْلُهُ: لَيْسَ يُعِيدُنِي كَمَا بَدَأَنِي»^(۱).

۳۱۹۳- نه‌بو هورمیره رضی اللہ عنہ ده‌لی: پیغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم فه‌رمووی: وا گومان نه‌به‌م (فه‌رمووی): ((خوای که‌وره دم‌فه‌رمووی: نه‌وه‌ی ئاده‌م جنیوی پیدام که‌شیاو نه‌بوو بو‌ی جنیوم پیدبات، وه باوم‌رم پی ناکات نه‌دمبوو باوم‌رم پینه‌کات، جا جنیودانه‌که‌ی نه‌ومیه‌که ده‌لی: بی‌گومان من من‌دالم هه‌یه، باوم‌رم نه‌کردنه‌که‌شی نه‌ومیه که ده‌لی: دووباره دروستم ناکاته‌وه وه سه‌رمته‌ا دروستی کردووم)).

۳۱۹۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقُرَشِيُّ، عَنْ أَبِي الرَّزَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: «لَمَّا قَضَى اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ، فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ: إِنَّ رَحْمَتِي غَلَبَتْ غَضَبِي»^(۱).

۳۱۹۴- نهبو هورمهیره ۰۰۰۰ وتی: پیغه مبهری خوا ۰۰۰۰ فهرمووی: ((که خوا له دروستکردنی بوونه و مر بوویه وه له نووسراویکی تایبته بهخوی که لای خویهتی له سهر عهرش نویوویه تی: بیگومان بهزمی و میهرمبانی من زال بووه به سهر تورهی و خهشم دا)).

۲- باب مَا جَاءَ فِي سَبْعِ أَرْضِينَ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَنْزِلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ (۱۲) ﴿الطلاق﴾
 ﴿وَالسَّقْفَ الْمَرْفُوعَ﴾ (۵) ﴿الطور. السَّمَاءَ.﴾ ﴿سَعَهَا﴾ (۲۸) ﴿النازعات: بِنَاءَهَا.﴾ ﴿الْحَبُوكِ﴾
 ﴿الذاريات. اسْتَوَاؤُهَا وَحُسْنُهَا.﴾ ﴿وَأَذْنَتْ﴾ (۲) ﴿الانشقاق: سَمِعَتْ وَأَطَاعَتْ.﴾
 ﴿وَأَلْقَتْ﴾ (۴) ﴿الانشقاق. أَخْرَجَتْ﴾ ﴿مَا فِيهَا﴾ (۱) ﴿الانشقاق. مِنَ الْمَوْتِ،﴾ ﴿وَنَحَلَتْ﴾ (۱) ﴿الانشقاق: عَنْهُمْ.﴾ ﴿طَحْنَهَا﴾ (۶) ﴿الشمس: دَحَاهُ،﴾ ﴿بِالسَّاهِرَةِ﴾ (۱۱) ﴿النازعات. وَجْهُ الْأَرْضِ: كَانَ فِيهَا الْحَيَوَانُ نَوْمُهُمْ وَسَهَرُهُمْ.﴾

۲- باسی نهوی دهر باره می حهوت (چینی) زهوی هاتووه^(۳)

وه باسی نه می هه میشته می خوی بهرز و بلند: (خوا زاتیکه که حهوت ناسمانی دروست کردووه، وه به وینه می نهوان زهوی می دروست کردووه، فهرمانی خوا له نیوانیاندا داده بزئی، تا چاک بزانی که خوا به سهر هه موو شتی کدا به توانایه، وه بیگومان خوا (به زانین) دهوری هه موو شتی کی داوه).

(۱) پروانه: ۷۴۰۴، ۷۴۲۲، ۷۴۵۳، ۷۵۰۳، ۷۵۵۴.

(۲) له رابردوودا زانایان ده یانوت: زهوی حهوت چینه تا ده گاته ناوه رۆکه که می، به لام ئیستا ده لّین: شه ش گوی تر وه ک نه می کوره می تی می هه می.

(ئیمامی بوخاری ده‌لی): ﴿وَالسَّقْفَ الْمَرْوِعَ ۝﴾ الطور، واته: ئاسمان ﴿سَنَكَهَا ۝﴾ (۴۸) النازعات: دروست کردنی ئاسمان. وه ﴿أَلْبُك ۝﴾ (۷) الذاریات: رېك و بېك و جوانی ئاسمان، ﴿وَأَذْنَتَ ۝﴾ (۲) الانشقاق، بیستی و گوێپرایه‌ل بوو. ﴿وَأَلْقَتْ ۝﴾ (۱) الانشقاق: خستیه دهره‌وه، فرپی دایه دهره‌وه. ﴿مَا فِيهَا ۝﴾ (۱) الانشقاق، ئه‌وه‌ی تیا‌بوو له مردووان. ﴿وَنَخَلَتْ ۝﴾ (۱) الانشقاق: خو‌ی به‌تال‌کرد لی‌یان. وه ﴿طَهَّهَا ۝﴾ (۹) الشمس: راپ‌خستوو. وه ﴿بِالنَّاهِرَةِ ۝﴾ (۱۱) النازعات: رووی زه‌وی، بېشتر نا‌ژه‌لی تیا‌بووه، نووستن و بێ‌داریان.

۳۱۹۵- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُثَيْمٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَنَّاسٍ خُصُومَةٌ فِي أَرْضٍ، فَدَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ فَذَكَرَ لَهَا ذَلِكَ، فَقَالَتْ: يَا أَبَا سَلَمَةَ اجْتَنِبِ الْأَرْضَ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ ظَلَمَ قَيْدَ شِبْرِ طَوْقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ»^(۱).

۳۱۹۵- موحه‌مه‌دی کورپی ئیبراهیمی کورپی حاریس له ئه‌بو سه‌له‌مه‌ی کورپی عه‌بدور‌حمانه‌وه ﷺ ده‌گی‌ر‌یت‌ه‌وه ده‌لی: له نی‌وان ئه‌و و که‌سان‌یک‌دا نا‌کو‌کی هه‌بوو له‌سه‌ر زه‌وییه‌ک، ئه‌ن‌جا ئه‌و رو‌یش‌ت بو‌ لای عایشه ﷺ ئه‌وه‌ی بو‌ با‌س‌کرد‌بوو، عایشه‌ش ﷺ وتی: ئه‌ی ئه‌بو سه‌له‌مه‌ خو‌ت له (دا‌گیر‌کردنی) زه‌وی بپاری‌زه، چون‌که به‌راستی پێ‌غه‌م‌به‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((هه‌ر‌ک‌س به‌ ئه‌ندازه‌ی بستی‌ک له زه‌وی سته‌م بکات، به‌ ئه‌ندازه‌ی حه‌وت (چینی) زه‌وی ده‌ک‌ر‌یت‌ه‌ گه‌ردنی)).

۳۱۹۶- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ أَخَذَ شَيْئًا مِنَ الْأَرْضِ بِغَيْرِ حَقِّهِ خُسِفَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِلَى سَبْعِ أَرْضِينَ»^(۱).

۳۱۹۶- سالیام له باوکیه‌وه (که عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عومه‌ره) ﷺ ده‌گیریته‌وه و ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ره ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌ر که‌سیک هه‌ندیک زه‌وی (که‌م بی‌ت یان زۆر) به‌ نار‌ه‌وا بی‌بات، له‌ ر‌ۆزی دوا‌ییدا به‌ه‌ویه‌وه به‌ حه‌وت (چینی) زه‌ویدا ده‌بریت به‌ ناخی زه‌ویدا)).

۳۱۹۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ ابْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الزَّمانُ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ، ثَلَاثَةٌ مُتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمَحَرَّمِ، وَرَجَبُ مُضَرَ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ»^(۲).

۳۱۹۷- نه‌بو به‌کر ﷺ له‌ پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیریته‌وه که‌ فه‌رموویه‌تی: ((چه‌رخ و زه‌مان سو‌ورا‌ومه‌وه وه‌ک شی‌وه‌ی نه‌و ر‌ۆژه‌ی لی‌هات‌وو‌ه که‌ (خوا) ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروست کرد، سالی‌ک دوان‌زه مان‌گه‌، چوار له‌و مان‌گانه‌ گه‌وره و به‌ر‌یزن (جه‌نگ تیایاندا هه‌رامه‌)، سیانیان به‌دوای یه‌کدا دین: زول‌قه‌عه‌ه و زول‌حیج‌جه و مو‌حه‌ره‌م وه‌ (مان‌گی) ره‌جه‌بی موزه‌ر، که‌ له‌ نی‌وان مان‌گی جو‌مادی دووه‌ه‌م شه‌عبان دایه‌)).

۳۱۹۸- حَدَّثَنِي عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ أَنَّهُ خَاصَمْتُهُ أَرَوَى فِي حَقِّ زَعَمْتِ أَنَّهُ انْتَقَصَهُ لَهَا إِلَى مَرْوَانَ،

(۱) بر‌وانه: ۲۴۵۴.

(۲) بر‌وانه: ۶۷.

فَقَالَ سَعِيدٌ: أَنَا أَنْتَقِصُ مِنْ حَقِّهَا شَيْئًا؟! أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ أَخَذَ شِرْبًا مِنَ الْأَرْضِ ظُلْمًا فَإِنَّهُ يُطَوِّفُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ». قَالَ ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ: عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ لِي سَعِيدُ بْنُ زَيْدٍ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٣١٩٨- هیشام له باوکیه‌وه (که عورومیه) ده‌گیریتیه‌وه نه‌ویش له سه‌عیدی کوری زمیدی کوری نوفه‌یله‌وه ده‌گیریتیه‌وه ده‌لی: که نه‌روا شکاتی لی‌کرد لای مه‌روان له سه‌ر مافیکی (که زه‌ویه‌ک بوو)، که به‌قه‌سی نه‌روا سه‌عید به‌شیک (زه‌ویه‌که‌ی) بردوووه بو‌ خو‌ی، سه‌عیدیش وتی: من به‌شیک له زه‌وی نه‌و ده‌به‌م بو‌ خو‌م؟! شایه‌تی ده‌دم که له پی‌غه‌مبه‌ری خو‌ام ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((هر که‌سێک بستیک له زه‌وی (که‌سێک) به‌ سته‌م ببات بو‌ خو‌ی نه‌و به‌راستی خوا له رۆژی دوا‌یی دا‌حه‌وت (چینی) زه‌وی ده‌کاته‌ ملی)).

- نیبنو نه‌بی زه‌ناد ده‌لی: ده‌گیریتیه‌وه له هیشامه‌وه نه‌ویش له عوروه‌ی باوکیه‌وه ده‌لی سه‌عیدی کوری زه‌ید وتی: رۆشته‌م خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ^(٢).

٣- باب: فِي النُّجُومِ

وَقَالَ قَتَادَةُ: ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ ۖ وَالْمَلِكُ، خَلَقَ هَذِهِ النُّجُومَ لِثَلَاثٍ: جَعَلَهَا زِينَةً لِلسَّمَاءِ، وَرُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ، وَعَلَامَاتٍ يُهْتَدَى بِهَا، فَمَنْ تَأَوَّلَ فِيهَا بِغَيْرِ ذَلِكَ أَخْطَأَ وَأَضَاعَ نَصِيْبَهُ، وَتَكَلَّفَ مَا لَا عِلْمَ لَهُ بِهِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﴿هَشِيمًا ۖ﴾ الْكَهْفُ. مُتَغَيِّرًا. وَالْأَبُّ: مَا يَأْكُلُ الْأَنْعَامُ، الْأَنْامُ: الْخَلْقُ ﴿بَرْزَخٌ ۖ﴾ الْمُؤْمِنُونَ، حَاجِزٌ. وَقَالَ

(١) بروانه: بروانه: ٢٤٥٢.

(٢) به‌م گێرانه‌وه‌یه بوخاری ده‌یه‌وتی بیسه‌لمیتی که عوروه به سه‌عیدی کوری زه‌ید که‌یشتوووه.

مُجَاهِدٌ: ﴿أَلْفَا ١٦﴾ النُّبَا: مُلْتَفَّةٌ. وَالْغُلْبُ: الْمُلْتَفَّةُ ﴿فَرَسًا ٢٢﴾ البقرة. مِهَادًا كَقَوْلِهِ: ﴿وَلَكُرَّ فِي الْأَرْضِ مُسْنَفَرٌ ٣٦﴾ البقرة. ﴿نَكِدًا ٥٨﴾ الأعراف: قَلِيلًا.

٣- باسیک: دهر باره‌ی نه‌ستیره‌کان

هه‌تاده (دهر باره‌ی ئه‌م نایه‌ته) (سویند بی به‌راستی ناسمانی دنیا مان رازاندوته‌وه به چرای زور (ی نه‌ستیره))، ده‌ئی: خوا ئه‌م نه‌ستیره‌نهی بو‌سی مه‌به‌ست دروست کردوو: کردوو به‌تی به جوانی رازاوه‌ی بو ناسمان، وه بو ره‌جم کردنی شه‌یتانه‌کان، وه نیشانه بن بو رپی‌واران ریگای پی بدوژنه‌وه، ئه‌نجا ههر که‌سیک جگه له‌م مانای بو بکات ئه‌و هه‌له‌ی کردوو و به‌شی خو‌ی وون کردوو، زور له‌ خو‌ی ده‌کات دهر باره‌ی شتی‌ک که زانیاری لی‌ی نییه.

- وه ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌ئی: ﴿هَشِيمًا ١٥﴾ الکهف: واته: گوراو. وه (الأب): گیا و له‌ومر که نازمل ده‌یخوات. وه (الآنم) دروست کراو. وه ﴿بَرْزَخٌ ١٠٠﴾ المؤمنون: نیوان و به‌ربه‌ست.

- وه موحاهید ده‌ئی: ﴿أَلْفَا ١٦﴾ النُّبَا: چر و پر. وه (الْغُلْبُ) چر و پر. وه ﴿فَرَسًا ٢٢﴾ البقرة: راخراو، وه ئه‌م نایه‌ته‌ی له‌ مانادا وه‌ک ئه‌م نایه‌ته‌یه: (وه له‌ زه‌ویدا جیگیر بوون بو ئیوه هه‌یه)، وه ﴿نَكِدًا ٥٨﴾ الأعراف: که‌می‌ک.

٤- باب صِقَةِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ

﴿بِحُسْبَانٍ ٥﴾ الرحمن. قَالَ مُجَاهِدٌ: كَحُسْبَانِ الرَّحَى، وَقَالَ غَيْرُهُ: يَحْسَابٌ وَمَنَازِلٌ لَا يَعْدُونَهَا. حُسْبَانٌ: جَمَاعَةُ حِسَابٍ مِثْلُ شَهَابٍ وَشُهْبَانٍ. ﴿وَحُحْنَهَا ١﴾ الشمس:

ضَوْءُهَا. ﴿أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ٤٠﴾ يس. لَا يَسْتُرُ ضَوْءُ أَحَدِهِمَا ضَوْءَ الْآخَرِ، وَلَا يَنْبَغِي لِهَٰمَا ذَٰلِكَ. ﴿أَلَيْلُ سَابِقِ النَّهَارِ ٤١﴾ يس. يَتَطَالَبَانِ حَيْثُبَيْنِ. ﴿نَسْلَخُ ٢٧﴾ يس: نُخْرِجُ أَحَدَهُمَا مِنَ الْآخَرِ، وَنُجْرِي كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا. ﴿وَاهِيَةٌ ١١﴾ الحاقة. وَهِيَهَا: تَشَقُّقُهَا. ﴿أَرْجَاهَا ١٧﴾ الحاقة. مَا لَمْ يَنْشَقَّ مِنْهَا فَهُوَ عَلَى حَافَتِهِ، كَقَوْلِكَ: عَلَى أَرْجَاءِ الْبَيْتِ أَغْطَشَ وَ﴿جَنَ ٢٨﴾ الْأَنْعَامِ. أَظْلَمَ، وَقَالَ الْحَسَنُ ﴿كُورَتْ ١﴾ التَّكْوِيرِ. تُكْوَرُ حَتَّى يَذْهَبَ ضَوْءُهَا، ﴿وَالَيْلُ وَمَا وَسَقَ ١٧﴾ الانشقاق: جَمَعَ مِنْ دَابَّةٍ ﴿أَتَسَقَ ١٨﴾ الانشقاق، اسْتَوَى. ﴿بُرُوجًا ١١﴾ الحجر. مَنَازِلُ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ. ﴿الْحُرُورُ ٢١﴾ فاطر: بِالنَّهَارِ مَعَ الشَّمْسِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: الْحُرُورُ بِاللَّيْلِ، وَالسَّمُومُ بِالنَّهَارِ، يُقَالُ: ﴿يُولِجُ ١٣﴾ فاطر: يُكْوَرُ، ﴿وَلِيجَةً ١١﴾ التوبة: كُلُّ شَيْءٍ أَدْخَلْتُهُ فِي شَيْءٍ.

٤- باسی سیفه‌تی خۆر و مانگ

- ﴿بِحُسْبَانٍ ٥﴾ الرحمن، موحاهید ده‌لی: وهك سورانه‌وه‌ی به‌ردی ناش^(١)، جگه له موحاهید وتووێه‌تی: به‌حسابی‌کی زۆر ورد له چه‌ند خولگه‌یه‌كدا كه خۆر و مانگ لێی لانا‌دمن.

(نیمای بوخاری ده‌لی: (حُسابان): كۆی وشه‌ی (حِسَاب) له وكو (شِهَاب) كۆكه‌ی (شُهَبَان) له.

﴿وَضَحَّاهَا ١﴾ الشمس، واته: ڕووناکی خۆر. ﴿أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ ٤٠﴾ يس: ڕووناکی یه‌كێکیان ڕووناکی نه‌وی كه‌یان ناشاریته‌وه و هه‌یج كامیان مافی نه‌وه‌ی نییه‌ و بكات. ﴿أَلَيْلُ سَابِقِ النَّهَارِ ٤١﴾ يس: به‌خیرایی به‌ شوێن یه‌كتردا ده‌ڕۆن. ﴿نَسْلَخُ ٢٧﴾

(١) به‌ شیوه‌ی بازنه‌ی زۆر به‌رێك و پێکی ده‌سوڕێته‌وه.

یس: هه‌ریه‌که‌یان له‌وی تریان دهر‌دینین و جیای دمه‌که‌ینه‌وه وه ههر یه‌ک له‌و دووانه (شه‌و و رۆژ) دمیگه‌رینین (له‌ خولگه‌ی خۆیدا). ﴿وَرَامِيَةً ۝١٦﴾ الحاقه: درز و که‌لین تیکه‌وتنی (ناسمان). ﴿وَأَرْجَاهَا ۝١٧﴾ الحاقه: نه‌و شوینانه‌ی له‌ ناسمان که‌لینی تینه‌که‌وتوووه‌ فریشته‌کان له‌سه‌ر هه‌ردوو قه‌راغیه‌وه‌ن وه‌ک که‌ ده‌لێت: له‌ قه‌راغی بیره‌که‌دا (أَغْطَشَ) ﴿وَجَنَّ ۝١٨﴾ الأنعام: واته: تاریک بوو.

- حه‌سه‌ن ده‌لێ: ﴿كُورَتْ ۝١٩﴾ التکویر: دهم‌یج‌رینه‌وه‌ و کۆده‌م‌ک‌رینه‌وه‌ هه‌تا ر‌ووناکییه‌که‌ی نه‌می‌نی. ﴿وَالْتَلِ وَمَا وَسَقَ ۝٢٠﴾ الانشقاق: نه‌وه‌ی کۆی دمه‌کاته‌ و وه‌ له‌ گیان له‌به‌ر^(١). ﴿أَسَقَ ۝٢١﴾ الانشقاق: مانگ که‌ چوارده‌یه‌ پر بوته‌وه‌. ﴿بُرُوجًا ۝٢٢﴾ الحجر، خولگه‌کانی خۆر و مانگ ﴿الْحُرُورُ ۝٢٣﴾ فاطر: به‌رۆژدا که‌ خۆر بێت، خۆرم‌تاو.

- ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لێ: ﴿الْحُرُورُ ۝٢٤﴾ فاطر: له‌ شه‌و دایه‌، (السَّمُومُ) له‌ رۆژدایه‌. ده‌وتریت:

﴿يُورِجُ ۝٢٥﴾ فاطر: (شه‌و و رۆژ) ده‌هینێ به‌سه‌یه‌که‌تریدا. ﴿وَلِجَّةٌ ۝٢٦﴾ التوبة: هه‌رش‌تیک بیخه‌یه‌ته‌ ناو ش‌تیک‌ تره‌وه‌.

٣١٩٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ ؓ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَأَبِي ذَرٍّ جِئَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ: «تَذَرِي أَيْنَ تَذْهَبُ؟». قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «فَإِنَّهَا تَذْهَبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ، فَتَسْتَأْذِنَ فَيُؤْذَنَ لَهَا، وَيُوشِكُ أَنْ تَسْجُدَ فَلَا يَقْبَلُ مِنْهَا، وَتَسْتَأْذِنَ فَلَا يُؤْذَنَ لَهَا، يُقَالُ لَهَا: ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ. فَتَطْلُعُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: ﴿وَالشَّمْسُ تَحْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝٢٨﴾ يس^(٢).

(١) ئەمه مانای وشە (وسق) له‌ به‌ته‌ن‌ها.

(٢) بر‌وانه: ٤٨٠٢، ٤٨٠٣، ٧٤٢٤، ٧٤٣٣.

٣١٩٩- ئیبراهیم تمیمی له باوکیهوه گێڕاویه‌تی‌هوه له ئەبو زەرەوه رضی اللہ عنہ ده‌لی: پی‌غه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم کاتی خۆر ئاوا بوو به ئەبو زەرێ فه‌رموو: ((دەزانی خۆر بۆ کۆی دەپروات؟)) وتم: خوا و پی‌غه‌مبەرە‌که‌ی صلی اللہ علیہ وسلم دەزانن، فه‌رموو: ((بی‌گومان خۆر دەپروات هه‌تا له ژێر عه‌رشدا سوژده دببات، جا مۆلەت ده‌خوای و مۆلەتی پێی دەدریت، وه نزیکه سوژده ببات و لێی وهرنه‌گیریت، وه داوای مۆلەت بکات و مۆلەت نه‌دریت، نه‌وسا پێی ده‌وتریت: بگه‌ڕه‌وه بۆ ئەو شوینه‌ی که لێوه‌ی هاتوو، ئەنجا له خۆر ئاوا بوونی‌هوه هه‌لدیت، ئەوه‌ش ئەم فه‌رمووده‌ی خوايه: (خۆریش به‌رمو بنکه‌ی خۆی (له گه‌ڕان دایه و) ده‌پروا، ئەوه به‌ریار دراوی خواي خاوه‌ن دمه‌سه‌لاتی زانایه)).

٣٢٠٠- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ الدَّانَاجُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُكَوَّرَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

٣٢٠٠- ئەبو هورەیره رضی اللہ عنہ له پی‌غه‌مبەرە‌وه صلی اللە علیہ وسلم ده‌گێڕی‌ته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((له رۆژی دوایدا خۆر و مانگ پی‌چراونه‌ته‌وه و رۆوناکیان نه‌ماوه)).

٣٢٠١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ أَنَّهُ كَانَ يُخْبِرُ عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، وَلَكِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَصَلُّوا»^(١).

٣٢٠١- عه‌بدوللای کورێ عومەر رضی اللہ عنہ له پی‌غه‌مبەرە‌وه صلی اللە علیہ وسلم ده‌گێڕی‌ته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((بی‌گومان خۆر و مانگ بۆ مردن و ژیا‌نی هه‌ج که‌سی‌ک ناگیرن،

به‌لکو (گیرانی) هه‌ردووکیان دوو نیشانه‌ن له نیشانه‌کانی خوای گه‌وره، نه‌گه‌ر نه‌و دوو گیرانه‌تان دی نه‌وه نوێژ (ی خۆر و مانگ گیران بکه‌ن)).

٣٢٠٢- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُ ذَلِكَ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ»^(١).

٣٢٠٢- عه‌بدوللای کوردی عه‌بباس رضي الله عنه له پێغه‌مبه‌ره‌وه ده‌گیرێته‌وه که فه‌رمووێته‌تی: ((به‌راستی خۆر و مانگ دوو نیشانه‌ن له نیشانه‌کانی خوا، نه‌ بو مردن نه‌ بو ژيان (و له‌دایکبوون) ی هه‌یج که‌سیک ناگیرێن، جا کاتی نه‌و گیرانه‌تان دی نه‌وه یادی خوا بکه‌ن)).

٣٢٠٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَخْبَرَتْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ خَسَفَتِ الشَّمْسُ قَامَ فَكَبَّرَ وَقَرَأَ قِرَاءَةً طَوِيلَةً، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» وَقَامَ كَمَا هُوَ، فَقَرَأَ قِرَاءَةً طَوِيلَةً وَهِيَ أَدْنَى مِنَ الْقِرَاءَةِ الْأُولَى، ثُمَّ رَكَعَ رُكُوعًا طَوِيلًا وَهِيَ أَدْنَى مِنَ الرُّكْعَةِ الْأُولَى، ثُمَّ سَجَدَ سُجُودًا طَوِيلًا، ثُمَّ فَعَلَ فِي الرُّكْعَةِ الْآخِرَةِ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ سَلَّمَ وَقَدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ، فَخَطَبَ النَّاسَ، فَقَالَ فِي كُسُوفِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ: «إِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَافْزَعُوا إِلَى الصَّلَاةِ»^(٢).

٣٢٠٣- ئه‌یبنو شه‌هاب ده‌لی: عوروو بو‌ی گیرێمه‌وه که عایشه رضي الله عنها بو‌ی گیراومه‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌و رۆژمدا خۆر گیرا هه‌ستایه‌وه و نه‌للأهو نه‌که‌بری (نوێژی

(١) بره‌وانه: ٣٩.

(٢) بره‌وانه: ١٠٤٤.

خۆر گیرانی) کرد، نینجا قورنانیکی زۆری خویند، پاشان کورنووشیکی درێژی برد، پاشان سه‌ری به‌رز گرده‌وه و فه‌رمووی: ((سَمِعَ اللهُ لِمَنْ حَمِدَهُ))، وه به‌و جوهری راوه‌ستابوو راوه‌ستا، جا قورنانیکی زۆری خویند، به‌لام که‌تر بوو له قورنانه‌و خویندنی په‌که‌م، پاشان کورنووشیکی درێژی برد، به‌لام که‌تر بوو له کورنووشی په‌که‌م، پاشان سوژده‌یه‌کی درێژی برد، پاشان له پکاته‌که‌ی کوژتایی دا به‌وینه‌ی پکاتی په‌که‌می کرد، پاشان سه‌لامی دایه‌وه له‌و کاته‌دا خۆر به‌ربوو، جا وتاری دا بۆ خه‌لکه‌که‌، جا دهرباره‌ی گیرانی خۆر و مانگ فه‌رمووی: ((بِیْگُومَانِ خَوْرٍ وَ مَانِگٍ دَوُو نِیْشَانِهِن لَه نِیْشَانِه‌کَانِی خَوَا، نه‌بو مردن نه‌بو ژیان (له دایک‌بوون) ی هیچ که‌س ناگیرین، جا کاتی گیرانی نه‌و دووانه‌تان بینی نه‌وه په‌نا بۆ نوێژکردن به‌ه)).

٣٢٠٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنِي قَيْسٌ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، وَلَكِنَّهُمَا آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمُوهُمَا فَصَلُّوا»^(١).

٣٢٠٤- نه‌بو مه‌سه‌ود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ له پێغه‌مبه‌روه ﷺ دمگیرپته‌وه که فه‌رمووی: ((خۆر و مانگ نه‌بو مردن نه‌بو ژیا‌نی هیچ که‌س ناگیرین، به‌لکو هه‌ردووکیان دوو نیشانه‌ن له نیشانه‌کانی خوا، جا هه‌ر کاتی گیرانی نه‌و دووانه‌تان بینی نه‌وه نوێژ بکه‌ن)).

٥- بابُ قولِ اللهِ تعالى: ﴿وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا يَتَذَكَّرُ فِيهَا مَنَاسِكُ اللَّهِ يُعْلَمُ لَهَا وَالْآخِرَةُ أَكْبَرُ﴾ الأعراف

﴿قَاصِفًا ٢٦﴾ الإسراء. تَقْصِيفُ كُلِّ شَيْءٍ. ﴿لَوْحٍ ٢٢﴾ الحجر. مَلَاقِحُ مُلْقِحَةٍ. ﴿إِعْصَارًا ٣٣﴾ البقرة. رِيحٌ عَاصِفٌ، تَهْبُ مِنْ الْأَرْضِ إِلَى السَّمَاءِ كَعُمُودٍ فِيهِ نَارٌ. ﴿صِرَ ١٧﴾ آل عمران: بَزْدٌ. ﴿بُشْرًا ٥٧﴾ الأعراف: مُتَقَرِّقَةٌ.

٥- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (وه ئەو خوا) زاتیکە باکان دەنیری بە مژدەدەر^(١) پیش رەحمەتی خۆی (باران بارین)

(نیمامی بوخاری دەلی): ﴿قَاصِفًا ٢٦﴾ الإسراء: (بایه‌کی ئەومەند بەهیز و تونده) هەموو شتێک تێکدەشکێنێت.

﴿لَوْحٍ ٢٢﴾ الحجر: یانی (مَلَاقِح) کە کۆی (مُلْقِحَةٌ): بێتینەر ﴿إِعْصَارًا ٣٣﴾ البقرة: بایه‌کی تونده لە زەویەوه هەڵدەکات و دەروات بەرەو ئاسمان وەک عەمودێک وایە ناگری تیا بێت. (بە‌کوردی بێی دەلێن: گێژە‌لووکە). ﴿صِرَ ١٧﴾ آل عمران: سەرما و سۆلە. ﴿بُشْرًا ٥٧﴾ الأعراف: (بایه‌که) لە هەموو لایه‌که‌وه هەلکات.

٣٢٠٥- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «نُصِرْتُ بِالصَّبَا، وَأُهْلِكْتُ عَادًا بِالدَّبُورِ»^(٢).

(١) وشەى (نُشْرًا) خوێندنەوهى ئەبو عەمر و نافیع و ئیبن کەسیر ئەبو جەعفەر و یەعقوبە (بُشْرًا) خوێندنەوهى عاصیمە (نُشْرًا) و (نُشْرًا) خوێندراوەتەوه، تێمە بە پێى خوێندنەوهى عاصیم مانامان کردوو. (٢) پروانه: ١٠٣٥.

٣٢٠٥- عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس ع ده‌گیرته‌وه: که پیغه‌مبه‌ری خوا ع فه‌رموویه‌تی: ((من به‌بای شه‌مال سهر‌خرام ^(١) گه‌لی عادی‌ش به‌ره‌شه‌با له‌ناوبران)).

٣٢٠٦- حَدَّثَنَا مَكِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشَةَ ع، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ع إِذَا رَأَى مَخِيلَةً فِي السَّمَاءِ أَقْبَلَ وَأَذْبَرَ وَدَخَلَ وَخَرَجَ وَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ، فَإِذَا أَمْطَرَتِ السَّمَاءُ سُرِّي عَنْهُ، فَعَرَفْتُهُ عَائِشَةُ ذَلِكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ: ع «مَا أَذْرِي لَعَلَّهُ كَمَا قَالَ قَوْمٌ ع فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقِيلًا أَوْدَيْنَاهُمْ ع (٢١) ع الأحقاف، الآية ^(٣).

٣٢٠٦- عایشه ع ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ع نه‌گه‌ر هه‌وریکی به‌ناسمانه‌وه بدیایه که گومانی باران بارینی لی بکرایه ده‌هات و ده‌چوو و ده‌هاته ماله‌وه و ده‌روشته ده‌روه، په‌نگی رووخساری ده‌گورا، ئینجا که بارانه‌که ده‌باری نه‌و حاله‌ته‌ی نه‌ده‌ما، عایشه ع نه‌وه‌ی ده‌زانی (له‌ رووخساریدا و په‌رسیاری لی‌کرد)، پیغه‌مبه‌ریش ع فه‌مووی: ((چوزانم له‌وانه‌یه وه‌ک نه‌ومبی که فه‌ومیک وتیان: (جا کاتیک نه‌و (سزایه) یان دی په‌له هه‌وریکه به‌ره‌و شیوه‌کانیان دی (دلخۆش بوون)، وتیان: نه‌مه هه‌وریکه بارانی پییه‌ بو‌مان، (هوود ع وتی: نه‌خیر)، به‌لکو نه‌و (سزایه) به‌په‌له داواتان ده‌کرد بایه‌کی به‌هیزه‌ سزای سه‌ختی پییه)).

٦- بَابُ ذِكْرِ الْمَلَائِكَةِ

وَقَالَ أَنَسٌ قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ لِلنَّبِيِّ: ع إِنَّ جِبْرِيلَ ع عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ع لَنَحْنُ الصَّافُونَ ع (٣٥) ع الصفات، الْمَلَائِكَةُ ^(٣).

(١) له‌غه‌زای خه‌نده‌ق دا.

(٢) به‌روانه: ٤٨٣٩.

(٣) به‌روانه: ٣٣٢٩.

٦- باسی باسکردن فریشته‌کان

- نه‌نه‌س ﷺ ده‌لئ: عه‌بدوللای کوری سه‌لام ﷺ به پیغه‌مبه‌ری ﷺ وت: به‌راستی له ناو فریشته‌کاندا جبریل ﷺ دوژمنی جووله‌که‌یه.

- وه نیبنو عه‌بباس ﷺ ده‌لئ: مه‌به‌ست به: ﴿لَحْنُ الصَّافُونَ﴾ (١٦٦) الصافات، فریشته‌کانن.

٣٢٠٧- حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ. وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ وَهَيْشَامٌ قَالَا: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «بَيْنَا أَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ بَيْنَ النَّائِمِ وَالْيَقْظَانِ -وَدَكَرَ بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ- فَأَتَيْتُ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُلِئٍ حِكْمَةً وَإِيمَانًا، فَشَقُّ مِنَ النَّحْرِ إِلَى مَرَأَى الْبَطْنِ، ثُمَّ غُسِلَ الْبَطْنُ بِمَاءٍ زَمْزَمَ، ثُمَّ مُلِئَ حِكْمَةً وَإِيمَانًا، وَأَتَيْتُ بِدَابَّةٍ أَبْيَضَ دُونَ الْبَغْلِ وَفَوْقَ الْحِمَارِ الْبُرَاقُ، فَأَنْطَلَقْتُ مَعَ جِبْرِيلَ حَتَّى أَتَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: مَنْ مَعَكَ؟ قِيلَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، وَلِنَعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَأَتَيْتُ عَلَى آدَمَ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِكَ مِنْ ابْنِ وَنَبِيِّ. فَأَتَيْنَا السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: مَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ ﷺ. قِيلَ: أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، وَلِنَعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَأَتَيْتُ عَلَى عِيسَى وَيَحْيَى، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِكَ مِنْ أَخٍ وَنَبِيِّ. فَأَتَيْنَا السَّمَاءَ الثَّالِثَةَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قِيلَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: مَنْ مَعَكَ؟ قِيلَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، وَلِنَعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَأَتَيْتُ يُوسُفَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، قَالَ: مَرْحَبًا بِكَ مِنْ أَخٍ وَنَبِيِّ فَأَتَيْنَا السَّمَاءَ الرَّابِعَةَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قِيلَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: مَنْ مَعَكَ؟ قِيلَ: مُحَمَّدٌ ﷺ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قِيلَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، وَلِنَعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَأَتَيْتُ عَلَى إِدْرِيسَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: مَرْحَبًا مِنْ أَخٍ وَنَبِيِّ. فَأَتَيْنَا السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قِيلَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، وَلِنَعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَأَتَيْنَا عَلَى

هَارُونَ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: مَرْحَبًا بِكَ مِنْ أَخٍ وَنَبِيٍّ. فَأَتَيْنَا عَلَى السَّمَاءِ السَّادِسَةِ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قِيلَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: مَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ ﷺ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ مَرْحَبًا بِهِ، وَلِنَعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَأَتَيْتُ عَلَى مُوسَى، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: مَرْحَبًا بِكَ مِنْ أَخٍ وَنَبِيٍّ. فَلَمَّا جَاوَزْتُ بَنَى. فَقِيلَ: مَا أَبْكَاك؟ قَالَ: يَا رَبِّ، هَذَا الْغُلَامُ الَّذِي بَعَثْتُ بَعْدِي يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ أَفْضَلُ مِمَّا يَدْخُلُ مِنْ أُمَّتِي. فَأَتَيْنَا السَّمَاءَ السَّابِعَةَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قِيلَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: مَنْ مَعَكَ؟ قِيلَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ مَرْحَبًا بِهِ، وَلِنَعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَأَتَيْتُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَقَالَ: مَرْحَبًا بِكَ مِنْ ابْنِ وَنَبِيٍّ، فَرَفَعَ لِي الْبَيْتَ الْمَعْمُورُ، فَسَأَلْتُ جِبْرِيلَ، فَقَالَ: هَذَا الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ يُصَلِّي فِيهِ كُلُّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ، إِذَا خَرَجُوا لَمْ يَعُودُوا إِلَيْهِ آخِرَ مَا عَلَيْهِمْ، وَرَفَعَتْ لِي سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى فَإِذَا نَبَقَهَا كَأَنَّهُ قِلَافٌ هَجَرَ، وَوَرَقُهَا كَأَنَّهُ آذَانُ الْفِيلِ، فِي أَصْلِهَا أَرْبَعَةُ أَنْهَارٍ: نَهْرَانِ بَاطِنَانِ، وَنَهْرَانِ ظَاهِرَانِ، فَسَأَلْتُ جِبْرِيلَ، فَقَالَ: أَمَّا الْبَاطِنَانِ فَفِي الْجَنَّةِ، وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ النَّيْلُ وَالْفَرَاتُ، ثُمَّ فُرِضَتْ عَلَيَّ خَمْسُونَ صَلَاةً، فَأَقْبَلْتُ حَتَّى جِئْتُ مُوسَى، فَقَالَ: مَا صَنَعْتَ؟ قُلْتُ: فُرِضَتْ عَلَيَّ خَمْسُونَ صَلَاةً. قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ بِالنَّاسِ مِنْكَ، عَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ، وَإِنْ أُمَّتَكَ لَا تُطِيقُ، فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَسَلِّهِ. فَارْجَعْتُ فَسَأَلْتُهُ، فَجَعَلَهَا أَرْبَعِينَ، ثُمَّ مِثْلَهُ ثُمَّ ثَلَاثِينَ، ثُمَّ مِثْلَهُ فَجَعَلَ عِشْرِينَ، ثُمَّ مِثْلَهُ فَجَعَلَ عَشْرًا، فَأَتَيْتُ مُوسَى، فَقَالَ مِثْلَهُ، فَجَعَلَهَا خَمْسًا، فَأَتَيْتُ مُوسَى، فَقَالَ: مَا صَنَعْتَ؟ قُلْتُ: جَعَلَهَا خَمْسًا، فَقَالَ: مِثْلَهُ، قُلْتُ: سَلَّمْتُ بِخَيْرٍ، فَنُودِيَ: إِنِّي قَدْ أَمْضَيْتُ قَرِيبَتِي وَخَفَّفْتُ عَنْ عِبَادِي، وَأَجْزِي الْحَسَنَةَ عَشْرًا». وَقَالَ هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «فِي الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ»^(۱).

۳۲۰۷- نه‌نه‌سی کورپی مالیک له مالیکی کورپی سه‌عه‌سه‌عه‌وه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه و ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((کاتی من لای که‌عه‌دا له نیوان خه‌وتن و به

خه‌به‌ربووندا بووم – وه فهرمووی له نیوان ئەو دوو پیاوه دایه^(۱) - ئەنجا ته‌شتیکی ئالتوونم بۆ هینرا که پر کرابوو له دانایی و ئیمان، جا له قورگه‌وه تا بهر موسڵدانی لهت کرد، پاشان ناو سکمیان به ناوی زهمزهم شۆری، پاشان پر کرا له دانایی و باومر، وه وڵاخیکی سپیان بۆ هینام له هیستر بچوکتربوو له گویدریژ گهورمتر بوو ناوی بوراق بوو، (سواری بووم) له‌گه‌ڵ جیبریلدا ﷺ، رۆشتین هه‌تا گه‌شتینه ئاسمانی دنیا، و‌ترا: ئەمه کییه؟

وتی: جیبریل، و‌ترا: کیت له‌گه‌ڵه؟ و‌ترا: موحه‌مه‌د، و‌ترا: نیردراوه به شویندا؟
 وتی: به‌ئێ، و‌ترا: به‌خیربیّت و میوانیکی زور چاک هاتوو. جا رۆشتمه لای نادهم ﷺ و سه‌لامم لیکرد و فهرمووی: به‌خیربیّت کورگه‌م و پیغه‌مبه‌ری باش، جا رۆشتینه ئاسمانی دووم و‌ترا: ئەمه کییه؟ وتی: جیبریل، و‌ترا: کیت له‌گه‌ڵه؟ وتی: موحه‌مه‌د ﷺ و‌ترا: نیردراوه به شویندا؟ وتی: به‌ئێ، و‌ترا: به‌خیربیّت میوانیکی زۆر چاک هاتوو. جا رۆشتمه لای عیسا و یه‌حیا ﷺ هه‌ردووکیان وتیان: به‌خیربیّت ئەه‌ی برا و پیغه‌مبه‌ری باش، ئەنجا رۆشتینه ئاسمانی سییه‌م و‌ترا: ئەمه کییه؟ و‌ترا: جیبریل، و‌ترا: کیت له‌گه‌ڵه؟ و‌ترا: موحه‌مه‌د، و‌ترا: نیردراوه به شویندا؟ وتی: به‌ئێ، و‌ترا: به‌خیربیّت و میوانیکی زۆر چاک هاتوو، جا رۆشتمه لای یوسف و سه‌لامم لێ کرد و وتی: مه‌رحه‌بات لێ بێ ئەه‌ی برا و پیغه‌مبه‌ری باش، ئەنجا رۆشتینه ئاسمانی چواره‌م، و‌ترا: ئەمه کییه؟ و‌ترا: جیبریل، و‌ترا: کیت له‌گه‌ڵه؟ و‌ترا: موحه‌مه‌د ﷺ، و‌ترا: نیردراوه به شویندا؟ و‌ترا: به‌ئێ، و‌ترا: به‌خیربیّت ئای چه‌ند میوانیکی باشه هاتوو، جا چوومه لای ئیدریس ﷺ و سه‌لامم لێ کرد وتی: مه‌رحه‌بات لێ بێ

(۱) له‌ سه‌حیحی موس‌لیمدا ر‌وون‌تره ده‌فه‌رمووی: (گوتم لێ بوو که‌سیک ده‌یووت یه‌کیکه له‌و سیانه له‌ نیوان دوو پیاوه‌که دایه)، مه‌به‌ستی وته‌ی فریشته‌که‌یه که‌وا ده‌لێ: چونکه پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ نیوان هه‌مزه و جه‌غه‌ردها بووه.

ئەى برا و پىغەمبەرى چاك، ئەنجا رۆشتىنە ئاسمانى پىنجەم وترا: ئەمە كىيە؟ وتى: جىبرىل، وترا: كىت لەگەڵە؟ وترا: موحەممەد، وترا: نىردراوە بە شوينىدا؟ وتى: بەلى، وترا: بەخىربىيت ميوانىكى چاك هاتوو، ئەنجا رۆشتىنە لای هاروون سەلامم لى كرد، ئەويش وتى: بەخىربىيت ئەى برا و پىغەمبەرى باش، ئەنجا رۆشتىنە ئاسمانى شەشم وترا: ئەمە كىيە؟ وترا: جىبرىل، وترا: كىت لەگەڵە؟ وترا: موحەممەد، وترا: نىردروە بە شوينىدا؟ وتى: بەلى، وترا: بەخىربىيت ئاى ج ميوانىكى باش هاتوو، جا رۆشتمە لای موسا ﷺ و سەلامم لى كرد وتى: بەخىربىيت ئەى برا و پىغەمبەرى باش، كاتى لى تىپەرىم گرىا پىى وترا: بۆچى گرىايت؟ وتى: ئەى پەروەردگار ئەم كۆرە گەنجە كە دواى من كراومتە پىغەمبەر لە ئوممەتەكەى ئەو خەلكى زياتر لە ئوممەتى من دەچنە بەهەشتەو، جا رۆشتىنە ئاسمانى حەوتەم وترا: ئەمە كى؟ وترا: جىبرىل، وترا: كىت لەگەڵە؟ وترا: موحەممەد، وترا: نىردراوە بە دوايىدا؟ بەخىربىيت ميوانىكى چاك هاتوو، جا رۆشتمە لای ئىبراهيم و سەلامم لى كرد ئەويش وتى: بەخىربىيت ئەى كۆرەكەم و پىغەمبەرى باش، ئەنجا (بيت المعمور)م نيشاندرا، و پرسىارم لە جىبرىل كرد (ئەمە كۆيە؟) وتى: ئەو (بيت المعمور)ە هەموو رۆژىك حەفتا هەزار فريشە نوێزى تىدا ئەكات، كە هاتنە دەرەو لى جارىكى تر ناگەرپنەو بۆى، ئەو كۆتا ئەركى سەرشانىانە، هەروەها (سدرە المنتهى)م نيشان درا بەرەكەى بەقەدەر كۆپەلەى هەجەر بوو، گەلاكانى وەك گۆچكە فیل وابوو، لەژىريەو چوار رۆوبار هەبوو دوانيان شاراوە بوون، دوانيان بەدەرەو بوون، پرسىارم لە جىبرىل كرد (دەربارىان) ئەويش فەرمووى: دوو رۆوبارە شاراوەكە لە بەهەشتدان، دووانە ديارەكەش رۆوبارى نىل و فوراتن^(۱)،

(۱) سەرنج: پەگە ئەم ناوە بۆ رۆوبارى (نىل) و (فرات) لەو دوو ناوەى ئەو دوو رۆوبارەو وەرگىرابن. نەك مەبەست ئەم دوو رۆوبارەى تىستا بن.

پاشان په‌نجا نوپژم له‌سه‌ر فهرز کرا و گه‌پامه‌وه هه‌تا هاتمه‌ لای موسا ﷺ وتی: چیت کرد؟ وتم: په‌نجا نوپژم له‌سه‌ر فهرز کرا وتی: من له تو زیاتر خه‌لك دمناسم، چونكه من هه‌لسوكه‌وتم له‌گه‌ل به‌نو ئیسرائیلدا كردوو، زور به‌دمستیانه‌وه ناپه‌حمت بووم، وه بیگومان گه‌له‌كه‌ی تو ناتوانن (ئه‌و نوپژانه بکه‌ن)، بۆیه بگه‌پژده‌وه بۆ لای په‌روهر دگارت و داوای لی بکه (بۆت كه‌م بکاته‌وه)، منیش گه‌پامه‌وه و داوام لی‌کرد ئه‌ویش کردی به‌ چل نوپژ، پاشان هاوشیوه‌ی ئه‌وی پیشووی کرد، پاشان (کردی به‌) سی نوپژ، پاشان هاوشیوه‌ی ئه‌وی پیشووی کرد، کردی به‌ بیست پاشان هاوشیوه‌ی ئه‌وی پیشووی کرد، کردی به‌ده نوپژ، ئه‌نجا هاتمه‌وه بۆ لای موسا ﷺ هه‌مان قسه‌ی کرده‌وه (منیش گه‌پامه‌وه) ئه‌نجا خوا کردی به‌پینج نوپژ، جا هاتمه‌وه بۆ لای موسا ﷺ وتی: چیت کرد؟ وتم کردی به‌ پینج نوپژ، هه‌مان وته‌ی دووباره کرده‌وه، وتم: له‌سه‌ر خیر رازی بووم پی، جا به‌ده‌نگیکی به‌رز وترا: بیگومان من فهرزه‌كه‌ی خۆم جیگیر کرد (كه‌ په‌نجایه‌)، به‌لام بۆ به‌نده‌كانم ئاسان کرد، وه من پاداشتی چاكه‌ یه‌ك به‌ ده‌ دهممه‌وه)).

وه هه‌مام ده‌لی: له‌ قه‌تاده‌وه ده‌گپژته‌وه له‌ حه‌سنه‌وه له‌ ئه‌بو هورمیرپه‌وه ﷺ له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ((له‌ (بیت المعمور))^(۱).

۳۲۰۸- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَخْوَصِ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ قَالَ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ خَلْقُهُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَكُونُ عِلْقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَنْبَعَثُ

(۱) مه‌به‌ستی بووخاری به‌م گپژانه‌وه‌یه هه‌مامه‌ ئه‌وه‌یه بلیت باسی (بیت المعمور) له‌ باسی میعراجدا نییه و دوو فهرمووده‌ی جیاوازن، به‌لام ئه‌م ریوایه‌ته‌ی هه‌مامه‌ صحیح نییه.

الله مَلَكًا، فَيُؤَمَّرُ بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، وَيُقَالُ لَهُ: اكْتُبْ عَمَلَهُ، وَرِزْقَهُ، وَأَجَلَهُ، وَشَقِيٍّ أَوْ سَعِيدٍ. ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ، فَإِنَّ الرَّجُلَ مِنْكُمْ لَيَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ كِتَابُهُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ، وَيَعْمَلُ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّارِ إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ»^(۱).

۳۲۰۸- عه‌بدوللا (ی کورپی مه‌سعود) ﷺ ده‌ئێ: بێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که راس‌تگۆی باوهر‌پێکراوه‌ بو‌ی گێر‌پاینه‌وه‌ و فه‌رمووی: ((بێگومان هه‌ر یه‌ک له‌ ئیوه‌ له‌ ماوه‌ی چ‌ل ر‌ۆژدا له‌ سکی دایکیدا دروست ده‌کری و کۆده‌کریته‌وه‌، پاشان به‌ نه‌ومنده‌ی تر (چ‌ل ر‌ۆژ) ده‌بێته‌ خوینیکی به‌ستوو، پاشان به‌ نه‌ومنده‌ی تر ده‌بێته‌ پارچه‌ گوشتیک (به‌ نه‌ندازه‌ی پاروویه‌ک)، پاشان خوا فریشته‌کی (تایبه‌ت) ده‌نیری‌ت و فه‌رمانی پێده‌کری‌ت به‌ (نووسینی) چوار وشه‌ و پێی ده‌وتری‌ت: کرده‌ و ر‌سقی و ر‌ۆزی و ته‌مه‌نی و به‌ده‌ختی یان به‌خته‌ومری بینووسه‌، پاشان گیان ده‌کری‌ت به‌ به‌رییدا، جا به‌راس‌تی که‌سی وایه‌ هه‌یه‌ له‌ ئیوه‌ کار ده‌کات (به‌کاری به‌هشه‌تیانه‌)، هه‌تا له‌ نیوان نه‌و به‌هه‌شتدا گه‌زێک ده‌مینیت، جا نووسراوه‌که‌ی^(۲) پێشی ده‌که‌وێت ئیتر کاری دۆزه‌خیان ده‌کات، وه‌ (که‌سی واشتان هه‌یه‌) کاروکرده‌وه‌ ده‌کات هه‌تا له‌ نیوان نه‌و دۆزه‌خ دا ته‌نها گه‌زێک ده‌مینیت، جا نووسراوه‌که‌ی پێشی ده‌که‌وێت و ئیتر کاری به‌هه‌شتیانه‌ ده‌کات)).

۳۲۰۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا مَخْلَدٌ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ ﷺ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ. وَتَابَعَهُ أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ الْعَبْدَ نَادَى جِبْرِيلُ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأُحِبُّهُ. فَيُحِبُّهُ

(۱) بر‌وانه: ۳۳۳۲، ۶۵۱۴، ۷۴۵۴.

(۲) که فریشته‌که له‌ سکی دایکیدا بو‌ی نووسیوه‌.

جَبْرِيلُ، فَيَنَادِي جَبْرِيلُ فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا فَأَجِيبُوهُ. فَيُجِيبُهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، ثُمَّ يُوَضَّعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الْأَرْضِ»^(١).

٣٢٠٩- ئەبو ھورەیرە^(٢) ﷺ لێ پێغەمبەرەووە ﷺ دەگێڕێتەووە کە فەرموویەتی: ((ئەگەر خوا بەندمیەکی خوشویست جبریل ﷺ بانگ دەکات (پێی دەلی): بێگومان خوا فلان کەسی خوش دەوی تۆش خوشت بوی، نێر جبریلێش ﷺ خوشی دەوی، ئەنجا جبریل بە ناو خەلکی ناسماندا جار دەدات، بەراستی خوا فلان کەسی خوش دەوی، کەواتە نێومش خوشتان بوی. ئەوسا خەلکی ناسمانیش خوشیان دەوی، پاشان لێ (ناوی خەلکی) سەر زەویدا قبوڵ و پەسەند دەکەیت (خوشەویست دەبێت)).

٣٢١٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَنْزِلُ فِي الْعَنَانِ - وَهُوَ السَّحَابُ - فَتَذْكُرُ الْأَمْرَ قُضِيَ فِي السَّمَاءِ، فَتَسْتَرْقُ الشَّيَاطِينُ السَّمْعَ، فَتَسْمَعُهُ فُتُوحِيهِ إِلَى الْكُفَّانِ، فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذْبَةٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ»^(٣).

٣٢١٠- عایشە ﷺ خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەگێڕێتەووە کە لێ پێغەمبەری خوای ﷺ بیست دەیفەرموو: ((بێگومان فریشتەکان لەناو (العَنَان)دا- کە ھەورە^(٤) -

(١) پروانە: ٦٠٤٠، ٧٤٨٥.

(٢) ئەم فەرموودە دوو ڕێگە و سەنەدی ھەیە پێی گێڕدراوەتەووە لێ ئەبو ھورەیرەووە ﷺ. ڕشتە یەکەم پەيوەست و نەپچراو، بەلام ڕشتە دووەمیان پەيوەست نییە و مووعەلەقە، چونکە ئیمامی بوخاری لێ ئەبو عاصیمی نەبیستوو، بەلکو لێ عەمری کوری عەلی بیستوووە عەمر لێ ئەبو عاصیمی بیستوو، بەلام لێ فەرموودە (٦٠٤٠)دا ئیمامی بوخاری بەرشتەیکە پەيوەست ھێناویەتی.

(٣) پروانە: ٣٢٨٨، ٥٧٦٢، ٦٢١٣، ٧٥٦١.

(٤) مەبەست بە ھور ئاسمانە ماناکە مەجازیە، وەک ھەندی جار مەبەست لێ ئاسمان ھەورە وەک

﴿وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا﴾ (١٨) الفرقان. لێ ئایەتەدا مەبەست بە (السماء) ھەورە نەک ئاسمان.

دینه خوارموه باسی بریار و فه‌رمانیک ده‌که‌ن که له ناسمان بریار دراوه، جا شه‌یتانه‌کان به دزییه‌وه گوی هه‌لده‌خه‌ن، جا گویان له فه‌رمانیک ده‌بیت، نه‌نجا ده‌یچ‌پین به گوی گوله‌نانی و فال‌جیه‌کاندا، نه‌وانیش له لای خویانه‌وه له‌گه‌ل نه‌و هسه‌یه‌دا سه‌د دروی له‌گه‌لدا ده‌که‌ن)).

۳۲۱۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ وَالْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ كَانَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ الْمَلَكٌ، يَكْتُبُونَ الْأَوَّلَ فَلِأَوَّلٍ، فَإِذَا جَلَسَ الْإِمَامُ طَوَّأُوا الصُّحُفَ وَجَاءُوا يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ»^(۱).

۳۲۱۱- نه‌بو هورمه‌ره رضي الله عنه ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضي الله عنه فه‌رمووی: ((که رۆزی هه‌ینی بوو له به‌رده‌م هه‌موو ده‌رگا‌کانی مزگه‌وت فره‌شه و مستاوون، یه‌ک له‌دوای یه‌ک ناوی خه‌لکه‌که ده‌نووسن، جا کاتی پێشنویژ (وتار خوین) دانیش (له‌سه‌ر دوانگه‌)، په‌رمانیان ده‌یچ‌نه‌وه و دین گوی له وتارمه‌که ده‌گرن)).

۳۲۱۲- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: مَرَّ عَمْرُ فِي الْمَسْجِدِ وَحَسَّانُ يُنْشِدُ، فَقَالَ: كُنْتُ أَنْشِدُ فِيهِ، وَفِيهِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْكَ، ثُمَّ انْتَفَتَ إِلَى أَبِي هُرَيْرَةَ، فَقَالَ: أَنْشُدْكَ بِاللَّهِ، أَسَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: «أَجِبْ عَنِّي، اللَّهُمَّ أَيِّدْهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ؟». قَالَ: نَعَمْ^(۲).

۳۱۱۲- سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌به‌ ده‌لی: عومه‌ر رضي الله عنه به‌ مزگه‌وت دا تیپه‌ری چه‌سان شیعی ده‌خوینده‌وه (عومه‌ر په‌خنه‌ی لیگرت)، چه‌سان وتی: من

(۱) پروانه: ۹۳۹.

(۲) پروانه: ۴۵۳.

لیرمدا شیعرم ده‌خوینده‌وه له تو چاک‌تریش لیرمدا نامادمبوو^(۱)، پاشان ناوری دایه‌وه به‌لای نه‌بو هورمپرما وتی: سویندت دمدم به‌خوا نایا گویت له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بووه دمیفه‌رموو: ((له بری من وه‌لامی (هه‌جوی بته‌ره‌ستان) بدمره‌وه، خوايه پشگیری و پشتیوانی بکه‌یت به جیبریل ﷺ))، نه‌بو هورمپرما وتی: به‌لای بیستومه.

۳۲۱۳- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِحَسَّانَ: «اَهْجِهُمْ -أَوْ هَاجِهِمْ- وَجِرِّلْ مَعَكَ»^(۲).

۳۲۱۳- به‌را ﷺ ده‌لای: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی به‌حه‌سان: ((هیرش بکه‌ره سه‌ریان (بته‌ره‌ستان به شیعره‌کانت) - یان وه‌لامی هیرشیان بدمره‌وه - جیبریل له‌گه‌ل دایه و پشتیوانته)).

۳۲۱۴- وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ حُمَيْدَ بْنَ هِلَالٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى غُبَارٍ سَاطِعٍ فِي سِكَّةِ بَنِي غَنَمٍ. زَادَ مُوسَى: مَوَكِبَ جَرِيرٍ.

۳۲۱۴- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لای: نه‌و ته‌پ و تو‌زه‌ی به‌رز بوو بووه له کو‌لانی به‌نی غه‌م ده‌لای به پێش چاومه‌ومیه وه سه‌یری ده‌که‌م. موسا (له گیرانه‌وه‌که‌یدا) نه‌مه‌ی زیاد کردووه: ده‌سته‌ره‌مه‌کی^(۳) جیبریل ﷺ^(۴).

(۱) مه‌به‌ستی هه‌سان پیغه‌مبه‌ره ﷺ که له مزگه‌وتدا بووه نه‌و شیعری خوینده‌وه.

(۲) به‌روانه: ۴۱۲۳، ۴۱۲۴، ۶۱۵۳.

(۳) ده‌سته‌ره‌و: گه‌له وشر سوار یان نه‌سپ و ماین بو خو‌ن‌اندن و جوانی.

(۴) واته: نه‌و تو‌ز و غوباره‌هی ولاخه‌کانی جیبریل و هاو‌پێکانی بووه.

٣٢١٥- حَدَّثَنَا قُرُوءٌ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ؟ قَالَ: «كُلُّ ذَاكَ يَأْتِي الْمَلِكَ أَحْيَانًا فِي مِثْلِ صَلَاحَةِ الْجَرَسِ، فَيَقْصِمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ مَا قَالَ، وَهُوَ أَشَدُّ عَلَيَّ، وَيَتِمَّمْتُ لِي الْمَلِكُ أَحْيَانًا رَجُلًا، فَيُكَلِّمُنِي فَأَعْيِي مَا يَقُولُ»^(١).

٣٢١٥- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌گیرته‌وه: ((که حاریسی کوری هیشام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پرسیری له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد و وتی: چۆن نیگات بو دیت؟ پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((به هه‌موو نه‌و جو‌رانه (دیت) هه‌ندی‌ک جار فریشته‌که دی وه‌ک زرن‌گه‌ی زه‌نگ وایه، جاکه لی‌م جیا ده‌بیته‌وه^(٢)، هه‌رجی فه‌رمووه وهرم گرتووه و له‌به‌رم کردووه، که نه‌مه سه‌خت‌ترین جو‌ری نیگایه به‌لامه‌وه، هه‌ندی جاریش فریشته‌که له شی‌وه‌ی پیاوێ‌کدا خۆیم نیشان دهدات، نینجا قسه‌م له‌گه‌ل‌دا ده‌کات و نه‌وه‌ی ده‌ی‌لی وهریده‌گرم و له‌به‌ری ده‌که‌م)).

٣٢١٦- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ دَعَتْهُ خَزَنَةُ الْجَنَّةِ: أَيُّ فُلٍ^(٣)، هَلُمَّ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: ذَاكَ الَّذِي لَا تَوَى عَلَيْهِ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ»^(٤).

٣٢١٦- نه‌بو سه‌له‌مه له نه‌بو هورمه‌یره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌گیرته‌وه ده‌لی: له پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((هه‌ر که‌سی‌ک دووان (له هه‌رمالی) به‌خشیت له رپی خوا‌دا، هه‌موو که‌نجینه‌داره‌کانی به‌هه‌شت بانگی ده‌که‌ن: نه‌ی فلا‌نه‌که‌س وهره))، نه‌بو به‌گریش وتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا نه‌وه نه‌و که‌سه‌یه هیج مه‌ترسییه‌کی^(٥) له‌سه‌ر نییه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((من ئومید نه‌که‌م تو له‌و که‌سانه بیت)).

(١) بره‌انه: ٣.

(٢) فریشته‌ی نیگا، یان نیگا‌که.

(٣) (فُل) کورته‌کراوه‌ی (فُلان) وه به‌زمانی عه‌ره‌بی پیتی ده‌لێن: (الترخیم).

(٤) بره‌انه: ١٨٩٧.

(٥) قه‌یناکات و زبانی نییه له ده‌رگایه‌که‌وه بره‌انه ژووره‌وه له ده‌رگایه‌کی تره‌انه‌وه نه‌روات.

۳۲۱۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا، أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ لَهَا: «يَا عَائِشَةُ، هَذَا جِبْرِيلُ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ». فَقَالَتْ: وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. تَرَى مَا لَا أَرَى. تُرِيدُ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم ^(۱).

۳۲۱۷- نه‌بو سه‌له‌مه ده‌لی: عایشه رضی اللہ عنہا ده‌گیرێته‌وه که پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم فه‌رموو: پی: ((نه‌ی عایشه نه‌وه جیبریله صلی اللہ علیہ وسلم سه‌لامت لی ده‌کات))، عایشه‌ش وتی: سه‌لام و به‌زمیی و به‌ره‌کاتی خوای له‌سه‌ر بی، تو شتانیک ده‌بینی من نایبینم. مه‌به‌ستی پی‌غه‌مبه‌ره صلی اللہ علیہ وسلم (به‌و وته‌یه کو‌تایی).

۳۲۱۸- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرٍّ ح. قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ عُمَرَ بْنِ ذَرٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم لِيَجْزِيلَ: «أَلَا تَزُورُنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا؟» قَالَ: فَتَزَلْتُ: ﴿وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ، مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا﴾ ٦١ مريم. الآية ^(۲).

۳۲۱۸- ئیبنو عه‌بباس رضی اللہ عنہ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم به‌ جیبریلی صلی اللہ علیہ وسلم فه‌رموو: ((بوچی زیاتر له‌و نه‌ندازه‌ی سه‌ردانمان ده‌که‌یت سه‌ردانمان ناکه‌یت؟)) ده‌لی: به‌و هو‌یه‌وه نه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زی: (ئیمه‌ (فریسته‌کان) له‌ ناسمانه‌وه دانابه‌زین به‌فه‌رمانی په‌رومردگارت نه‌بی، ته‌نها بو‌ خوایه‌ (و خوا ده‌زانی) هه‌موو کاروباری داهاتوو رابوردوو و ئیستامان، وه په‌رومردگارت (کرده‌وه‌ی به‌نده‌کانی له‌ بیر نه‌کردوه‌وه).

(۱) پروانه: ۳۷۶۸، ۶۲۰۱، ۶۲۴۹، ۶۲۵۳.

(۲) پروانه: ۴۷۳۱، ۴۷۵۵.

۳۲۱۹- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَقْرَأَنِي جَبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ، فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ»^(۱).

۳۲۱۹- ئیبنو عەبباس رضي الله عنه دەگێڕێتەوه کە پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((جبریل عليه السلام لەسەر یەک شیوه قورنانی پێی دەخویندەم، بۆیە بەردەوام داوام دەکرد شیوه‌کانم بۆ زیاد کات هەتا بە حەوت شیوه کوێایی هات.)).

۳۲۲۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَجْوَدَ النَّاسِ، وَكَانَ أَجْوَدَ مَا يَكُونُ فِي رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ، وَكَانَ جَبْرِيلُ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ، فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ، فَلَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ أَجْوَدُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ. وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ بِهَذَا الْإِسْنَادِ نَحْوَهُ. وَرَوَى أَبُو هُرَيْرَةَ وَفَاطِمَةُ رضي الله عنهما، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ جَبْرِيلَ كَانَ يُعَارِضُهُ الْقُرْآنَ^(۲).

۳۲۲۰- ئیبنو عەبباس رضي الله عنه دەڵێ: پێغه‌مبەری خوا ﷺ هەمیشە بەخشنەترین کەس بوو، وە لە مانگی رەمەزانددا کاتێ جبریل عليه السلام پێی دەگەشت لە هەموو کات زیاتر بەخشنەبوو. وە جبریل عليه السلام هەموو شەویەک لە رەمەزانددا پێی دەگەشت و قورنانی پێی دەور دەکردەوه، جا پێغه‌مبەری خوا ﷺ کاتێ جبریل پێی دەگەشت لە بای هەڵکرد و بەهێز و بەخشنەتر بوو بەخێر و خێرات. لە عەبدوللّاه گێردراوەتەوه دەڵێ: مەعمەر بە هاوشیوەی رێگە و گێرپارێهەکی پێشوو بۆی گێرپارێهەوه.

(۱) پڕوانە: ۴۹۹۱.

(۲) پڕوانە: ۶.

۳۲۲۲- زەمیدی کۆری و مەھب وتی: ئەبو زەر ر.ه دەلی: پێغەمبەر ﷺ دەفەر مووی: ((جبریل ﷺ فەر مووی پێم: ھەر کەسێک لە ئوممەتە کەمت بمریت و ھاوبەش بۆ خوا دانەنیت دەچیت بە ھەشتەو، یان ناچیتە ناگری دۆزەخو،)) ئەبو زەر وتی: ئەگەر زیناش بکات، ئەگەر دزیش بکات؟! فەر مووی: ((ئەگەر)) (زینا و دزیش بکات).

۳۲۲۳- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ر.ه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «الْمَلَائِكَةُ يَتَعَاقِبُونَ، مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَالْعَصْرِ، ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ الَّذِينَ بَاتُوا فِيكُمْ، فَيَسْأَلُهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ، فَيَقُولُ: كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ يُصَلُّونَ، وَأَتَيْنَاهُمْ يُصَلُّونَ»^(۱).

۳۲۲۳- ئەعەرەج لە ئەبو ھورەیرە ر.ه دەگێڕیتەو دەلی: پێغەمبەر ﷺ فەر مووی: ((فریشتەکان بە شوێن یەکتەیدا دین (لەگەڵتان دەبن)، چەند فریشتە یەك بە شەو چەند فریشتە یەك بە رۆژ، وە لە نوێژی بەیانی و نوێژی عەسردا بە یەك دەکەن، پاشان ئەوانە ی لەگەڵتان بوون بەرز دەبنەو بۆ خزمەتی خۆی گەورە، ئەویش پرسیاریان لێدەکات (دەربارە ی بەندەکان) کە خۆی شارمەزاترە لەوان: چۆن بەندەکانی منتان بە جی هیشت؟ فریشتەکانیش دەلێن: کە بە جێمان هیشتن نوێزیان دەکرد، کاتیکیش رۆشتین بۆ لایان نوێزیان دەکرد)).

۷- باب^(۱): إِذَا قَالَ أَحَدُكُمْ: آمِينَ. وَالْمَلَائِكَةُ فِي السَّمَاءِ،

فَوَاقَتْ أَحَدَهُمَا الْآخَرَى، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

۳۲۲۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا مَخْلَدٌ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، أَنَّ نَافِعًا حَدَّثَهُ، أَنَّ الْقَاسِمَ بْنَ مُحَمَّدٍ حَدَّثَهُ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: حَشَوْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَسَادَةً فِيهَا مَمَائِيلُ كَأَنَّهَا مُرْقَةٌ، فَجَاءَ فَقَامَ بَيْنَ الْبَابَيْنِ وَجَعَلَ يَتَغَيَّرُ وَجْهُهُ، فَقُلْتُ مَا لَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «مَا بَالُ هَذِهِ الْوَسَادَةِ؟». قَالَتْ: وَسَادَةٌ جَعَلْتُهَا لَكَ لِتَضْطَجَعَ عَلَيْهَا. قَالَ: «أَمَّا عَلِمْتَ أَنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ، وَأَنَّ مَنْ صَنَعَ الصُّورَةَ يُعَذَّبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُولُ: أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ»^(۲).

۷- باسیک: ئەگەر کەسیکتان بڵێ: ((ئامین)) و

فریشتەکانیش لە ئاسمان بڵێن: ((ئامین))، جا ئەو دووانە

پێکەووە بن لە گوناھەکانی رابووردوی دەبەخشرێت

۳۲۲۴- قاسیم کوری موحمەد لە عایشەو رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دەگێڕێتەو دەڵێ: ناو پشتیەکەم پێ کرد (لە لۆکە یان پەلی دار خورما) بۆ پێغەمبەر ﷺ، کە وێنەی تیاوو وەك قالیجە وابوو، ئەنجا پێغەمبەر ﷺ هات و لە نیوان دوو دەرگاکی دا وەستا و پێنگی دەموچاوی گۆرا، منیش وتم: ئەو پێغەمبەری خوا جیمان کردوو؟ فەرمووی: ((ئەم پشتییە جیبیە؟)) عایشە وتی: پشتیەکە کردوووە بۆتۆ تا لەسەری راکشێیت و بخەوی، فەرمووی: ((ئەو نەتزانێوە کە بێگومان

(۱) ئێنیو حەجەر دەڵێ: لە زۆربەی رێوایەت و نوسخەکانی صحیحی بوخاریدا وشەی (باب). هەیە، کەوابێ ئەم سەرەباسە هیچ فەرموودەیەکی نییە چونکە فەرمودەکانی دواتر هیچ پەیوەندیان بەم سەرەباسەو نییە، بۆیە ئەمە نەگونجاو و ناپێکە. بەلام لە رێوایەتی ئەبێ زەردا وشەی (باب) نییە، کەواتە: ناپێکێکە کە مەتر و ئاسانتر بوو، ئەگەر بیوتایە و هەر بەو رستە ی پێشوو ئەم فەرمودەش هاتو، هیچ ناپێکێک نەدەما. فتح الباری: ۳۸۶/۸.

(۲) برۆانە: ۲۱۰۵.

فریشته ناچنه مالتیکه‌وه که وینه‌ی تیا بیت، وه به‌راستی ههر که سیک ئهم وینانه دروست کات له رۆژی دوایی دا سزا دمه‌ریت و پئی دهوتری دهی: نه‌وه‌ی دروستان کردووه زیندووی بکه‌نه‌وه)).

۳۲۲۵- حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا طَلْحَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يَقُولُ: «لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ مَمَائِلَ»^(۱).

۳۲۲۵- ئیبنو عه‌باس رضی اللہ عنہ ده‌لی: له نه‌بو ته‌لحه‌م صلی اللہ علیہ وسلم بیست دمیوت: له پیغه‌مبه‌ری خوام صلی اللہ علیہ وسلم بیست دمیغه‌رموو: ((فریشته ناچیته مالتیکه‌وه که سه‌گی تیدا بی، یان وینه‌ی په‌یکه‌ری تیدا بیت)).

۳۲۲۶- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا عَمْرُو، أَنَّ بُكَيْرَ بْنَ الْأَشْجَحِ حَدَّثَهُ، أَنَّ بُسْرَ بْنَ سَعِيدٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدٍ الْجُهَنِيَّ رضی اللہ عنہ حَدَّثَهُ، وَمَعَ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ عُبَيْدُ اللَّهِ الْخَوْلَانِيُّ الَّذِي كَانَ فِي حَجَرٍ مَيْمُونَةٍ رضی اللہ عنہ زَوْجِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم حَدَّثَهُمَا زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ». قَالَ بُسْرٌ: فَمَرَضَ زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ، فَعَدَنَاهُ فَإِذَا نَحْنُ فِي بَيْتِهِ بِسَرٍّ فِيهِ تَصَاوِيرٌ، فَقُلْتُ لِعُبَيْدِ اللَّهِ الْخَوْلَانِيِّ: أَلَمْ يُحَدِّثْنَا فِي التَّصَاوِيرِ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ قَالَ: «إِلَّا رَقْمٌ فِي ثَوْبٍ». أَلَا سَمِعْتَهُ؟ قُلْتُ: لَا. قَالَ: بَلَى، قَدْ ذَكَرَهُ^(۲).

۳۲۲۶- بوسری کوری سه‌عید دمه‌گیریته‌وه، که زمیدی کوری خالیدی جوهه‌نی بو‌ی گیرایه‌وه، وه له‌گه‌ل بوسری کوری سه‌عیددا عه‌بدوللای خه‌ولانی که له لای مه‌یمونه‌ی رضی اللہ عنہ خیزانی پیغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم بوو، زمیدی کور خالید بو هه‌ردووکیانی گیرایه‌وه که نه‌بو ته‌لحه‌ بو‌ی گیرایه‌وه که پیغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم فه‌موویه‌تی: ((فریشته

(۱) بروانه: ۳۲۲۶، ۳۲۲۲، ۴۰۰۲، ۵۹۴۹، ۵۹۵۸.

(۲) بروانه: ۳۲۲۵.

نارواته مالتیکه‌وه وینه‌ی تیا بیت))، بوسر ده‌لی: نه‌نجا زمید کوری خالد نه‌خوش که‌وت، نیمه‌ش پوشتین بو‌سهردانی جا له مال بوسرادا بووین چه‌ند وینه‌یه‌کی تیا‌بوو، به عوبه‌یدول‌لای خه‌ولانیم وت: ئایا زمید فه‌رمووده‌ی بو نه‌گیرینه‌وه دهرباره‌ی (حه‌رامی) وینه؟ عوبه‌یدول‌لاش وتی: بی‌گومان نه‌و وتی: ((جگه له‌نه‌خش و نیگار به‌پوشاکه‌وه بیت))، نه‌ی نه‌ومت لی نه‌بیست؟ وتم: نه‌خیر، وتی: به‌لی به‌دل‌نیا‌یه‌وه نه‌ومشی وت و باسکرد.

۳۲۲۷- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُو، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: وَعَدَ النَّبِيُّ ﷺ جَبْرِيلُ فَقَالَ: إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ وَلَا كَلْبٌ^(۱).

۳۲۲۷- سالم له باوکیه ده‌گیرته‌وه، ده‌لی: جبریل ﷺ به‌ئینی دا به‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ (که دابه‌زیت، به‌لام دانه‌به‌زی پیغه‌مبه‌ر ﷺ پرساری لیکرد)، جبریل فه‌رمووی: ((بی‌گومان نیمه ناروینه مالتیکه‌وه وینه و سه‌گی تیدا بیت)).

۳۲۲۸- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ سُمَيٍّ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا قَالَ الْإِمَامُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ. فَقُولُوا اللَّهُمَّ رَبَّنَا لَكَ الْحَمْدُ، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ قَوْلَهُ قَوْلَ الْمَلَائِكَةِ، عُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»^(۲).

۳۲۲۸- نه‌بو هورمیره ؓ ده‌گیرته‌وه: که پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((کاتی پيشنويز وتی: (سمع الله لمن حمده) ئيومش بلین: (اللهم ربنا لك الحمد)، چونکه به‌راستی ههر که‌س وته‌که‌ی پیکه‌وه بیت له‌گه‌ل وته‌ی فره‌شته‌کاندا له گونا‌هه‌کانی رابوردووی دمه‌خسريت)).

(۱) بروانه: ۵۹۶۰.

(۲) بروانه: ۷۹۶.

۳۲۲۹- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ هِلَالِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ فِي صَلَاةٍ مَا دَامَتِ الصَّلَاةُ تَحْبِسُهُ، وَالْمَلَائِكَةُ تَقُولُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ. مَا لَمْ يَقُمْ مِنْ صَلَاتِهِ أَوْ يُحْدِثَ»^(۱).

۳۲۲۹- نه‌بو هورمیره رضي الله عنه له پیغه‌مبه‌روه ﷺ ده‌گیریت‌هوه فه‌رموویه‌تی: ((به‌راستی که‌سیک له نیوه له نوێزدایه نه‌ومنده‌ی نوێژمه‌که هیشت‌بیتیه‌وه، وه فریشته‌کانیش ده‌لێن: خواجه لیی خوشبه و به‌زمیت پێدا بیت‌هوه، هه‌تا له (جێگه‌ی) نوێژمه‌که هه‌له‌سه‌یت، یان ده‌ست‌نوێژی نه‌شکیت)).

۳۲۳۰- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ عَلَى الْمِنْبَرِ: ﴿وَنَادُوا يَمْلِكُ﴾ (٧) الزخرف. قَالَ سُفْيَانُ فِي قِرَاءَةِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ ﴿وَنَادُوا يَا مَالٍ﴾^(۲).

۳۲۳۰- سه‌ه‌فوانی کوری یه‌علا له باوکیه‌وه ﷺ ده‌گیریت‌هوه و ده‌لێ: له پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیست له‌سه‌ر دوانگه (٧) ﴿وَنَادُوا يَمْلِكُ﴾ (٧) الزخرف. ده‌خویند. سوفیان ده‌لێ: له خویندنه‌وه‌ی عه‌بدو‌ل‌لادا: به (٧) ﴿وَنَادُوا يَا مَالٍ﴾ (ده‌خوینریت‌هوه).

۳۲۳۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ، أَنَّ عَائِشَةَ رضي الله عنها زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ حَدَّثَتْهُ أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ: هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ كَانَ أَشَدَّ مِنْ يَوْمٍ أُحُدٍ قَالَ: «لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكَ مَا لَقِيتُ، وَكَانَ أَشَدَّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ، إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ، فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ، فَانْطَلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِي، فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ،

(۱) پروانه: ۱۷۶.

(۲) پروانه: ۳۳۶۶، ۴۸۱۹.

فَرَقَعْتُ رَأْسِي، فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظْلَمْتَنِي، فَنَظَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جَبْرَيْلُ، فَتَنَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِيَأْتِمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ، فَتَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ، فَسَلَّمَ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ ذَلِكَ، فِيمَا شِئْتُ، إِنَّ شِئْتَ أَنْ أَطْبِقَ عَلَيْهِمُ الْأَخْشَبِينَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا^(۱).

۳۲۳۱- عوروه ده‌گیرپه‌ته‌وه که عانیسه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو‌ی گیرپه‌یه‌وه که به پیغه‌مبه‌ری ﷺ وت: نایا رۆزی خراپتر له ئوو‌حوودت به‌سه‌ردا هاتوو‌ه؟ فه‌رمووی: ((به‌راستی ئه‌وه‌ی ئازار بوو له خه‌یله‌که‌ت تووشم بوو، خراپترین شتیک که تووشم بوو لیان رۆزی عه‌قه‌به‌ بوو، که (په‌یامه‌که‌ی) خو‌م باسکرد بو‌ کورپی عه‌بد یان لیله‌ی کورپی کولال، به‌لام به‌ به‌ده‌مه‌مه‌وه نه‌هات بو‌ ئه‌وه‌ی که ویستم، ئیت‌ر به‌خه‌م و خه‌فه‌ته‌وه دهرچووم رینگه‌م گرته‌به‌ر، جا که به‌ نا‌گا هاتمه‌وه ئه‌وه‌تام له‌ قه‌رن و سه‌عالی‌بدا، ئه‌نجا سه‌رم به‌رز کردموه، ده‌بینم په‌له‌ هه‌وریک سیبه‌ری بو‌ کردوو‌م، لی‌ی ورد بوومه‌وه ده‌بینم جیبری‌لی تیدا‌یه بانگی کردم و فه‌رمووی: بی‌گومان خوای گه‌وره گو‌یی له‌و وتانه‌ بوو‌که گه‌له‌که‌ت پی‌یان وتی، وه ئه‌و ولامه‌ی دایتیانه‌وه، بی‌گومان خوای فریشته‌ی کیوه‌کانی بو‌ ناردو‌یت تا هه‌ر فه‌رمانیک دمه‌و‌ی پی‌ی بکه‌یت له‌ بارمیانه‌وه، ئه‌نجا فریشته‌ی کیوه‌کان بانگی کردم و سه‌لامی لی‌ کردم، پاشان فه‌رمووی: ئه‌ی مو‌حه‌مه‌د ئه‌وه منم جیت ده‌و‌ی فه‌رمانم پی‌ بکه‌، ئه‌گه‌ر دمه‌و‌ی ئه‌و دوو شاخه‌یان به‌سه‌ردا ده‌هینمه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌لکو ئومید ده‌که‌م که خوای گه‌وره له‌ پشتی ئه‌مانه نه‌ومیه‌ک بخاته‌وه به‌ته‌نها خوای گه‌وره به‌هرستیت هیج شتیک نه‌کاته هاوبه‌شی)).

۳۲۳۲- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: سَأَلْتُ زُرَّ بْنَ حُنَيْشٍ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿مَكَانَ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۖ﴾ النجم. قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ مَسْعُودٍ أَنَّهُ رَأَىٰ جِبْرِيلَ لَهُ سِتْمِائَةٌ جَنَاحٍ^(۱).

۳۲۳۲- نه‌بو ئیسحاقی شه‌یسانی ده‌لی: پرسیارم له زیری کوری حوبه‌یش کرد د‌مبارهی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند: (جا به‌ئه‌ندازه‌ی دوو که‌وان یان که‌متر (ی ماوه بوو له‌گه‌ل موحه‌مه‌د ﷺ دا، ئینجا (خوا) سروشتی کرد بو به‌نده‌ی خو‌ی نه‌وه‌ی که بو‌ی کرد)، زیر وتی: ئیبنو مه‌سعوود ﷺ بو‌ی گیراینه‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ جیبری‌لی ﷺ بینی شه‌ش سه‌د بال‌ی هه‌بوو.

۳۲۳۳- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: ﴿لَقَدْ رَأَىٰ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ ۖ﴾ النجم. قَالَ: رَأَىٰ رَفَقًا أَخْضَرَ سَدَّ أَفُقَ السَّمَاءِ^(۲).

۳۲۳۳- عه‌لقه‌مه له عه‌بدو‌ل‌لاوه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه د‌مبارهی ئه‌م نایه‌ته: (سویند به‌خوا به‌پاستی گه‌وره‌ترین به‌گه و نیشانه‌ی په‌روم‌ردگاری بینی)، ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ پ‌وشاک‌یکی سه‌وزی بینی که ئاس‌وی ئاسمانی گرت‌بووه^(۳).

۳۲۳۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، أَنَّ أَبَا الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَىٰ رَبَّهُ فَقَدْ أَغْظَمَ، وَلَكِنْ قَدْ رَأَىٰ جِبْرِيلَ فِي صُورَتِهِ، وَخَلَقِهِ سَادُّ مَا بَيْنَ الْأُفُقِ^(۴).

(۱) پروانه: ۴۸۵۶، ۴۸۵۷.

(۲) پروانه: ۴۸۵۸.

(۳) مه‌به‌ستی له‌م پ‌وشاکه جیبری‌لی له ناودا بووه، نه‌وه‌نده گه‌وره بووه هه‌موو ئاس‌وی ئاسمانی داگیر کرد‌بوو (فتح الباری: ۷۸۶/۱۰) (زفر) به‌مانای قوماشی ئاوریشم هات‌وو له زمانی عه‌ره‌بیدا.

(۴) پروانه: ۳۲۳۵، ۴۶۱۲، ۴۸۵۵، ۷۳۸۰، ۷۵۳۱.

۳۲۳۴- عانیسه رضی الله عنه ده‌لی: هه‌رکەس بلی: موحه‌مه‌د رضی الله عنه په‌روم‌ردگاری بینووه نه‌وه به‌پراستی گه‌ورمه‌ترین (بوه‌تانی کردووه)، به‌لکو جیبریلی رضی الله عنه له‌سه‌ر شیوه‌ی خو‌ی بینووه، که له‌سه‌ری دروست کراوه نیوانی ناسوی (ناسمانی) پر کردبوو.

۳۲۳۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنِ ابْنِ الْأَشْوَعِ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ رضی الله عنها فَأَيْنَ قَوْلُهُ: ﴿ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ﴾ ۸ مَكَانَ قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى ۝ ۹ النجم. قَالَتْ: ذَاكَ جِبْرِيلُ كَانَ يَأْتِيهِ فِي صُورَةِ الرَّجُلِ، وَإِنَّهُ أَتَاهُ هَذِهِ الْمَرَّةَ فِي صُورَتِهِ الَّتِي هِيَ صُورَتُهُ، فَسَدَّ الْأَفْقَ ^(۱).

۳۲۳۵- مه‌سروق ده‌لی: به عانیسه رضی الله عنها وت: ئەم فەرمايشته‌ی خوا: (پاشان نزیک بوویه‌وه (له موحه‌مه‌د رضی الله عنه نینجا هاته خواره‌وه جا به ئەندازه‌ی دووکه‌وان یان که‌متر (ی ماوه مابوو له‌گه‌ن موحه‌مه‌د رضی الله عنه دا)، عانیسه رضی الله عنها وتی: ئەوه جیبریل بوو که له شیوه‌ی پیاوی‌کدا ده‌هات بو‌ لای، به‌لام ئەمجاره له‌سه‌ر شیوه‌که‌ی خو‌ی که شیوه‌ی خو‌ی وایه هات بو‌ لای، جا هه‌موو ناسوی گرتبووه (ئه‌وه‌نده گه‌وره بوو).

۳۲۳۶- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي قَالَا: الَّذِي يُوقِدُ النَّارَ مَالِكُ خَازِنِ النَّارِ، وَأَنَا جِبْرِيلُ، وَهَذَا مِيكَائِيلُ» ^(۲). ۳۲۳۶- سه‌موره رضی الله عنه ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فەرمووی: ((ئەمشەو له خەومدا دوو پیاوم بینی هاتن بو‌ لام وتیان: ئەوه‌ی ئاگره‌که‌ی هه‌لده‌گیرساند مالیک بوو که‌سه‌روکاری دۆزه‌خه، منیش جیبریلەم و ئەومش میکانیلە)).

(۱) بر‌وانه: ۳۲۳۴.

(۲) بر‌وانه: ۸۴۵.

۳۲۳۷- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَأَبَتْ، فَبَاتَ غَضَبَانِ عَلَيْهَا، لَعْنَتْهُمَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ». تَابَعَهُ شُعْبَةُ وَأَبُو حَمْزَةَ وَابْنُ دَاوُدَ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ عَنِ الْأَعْمَشِ ^(۱).

۳۲۳۷- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه وتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی: ((ئەگەر پیاو داوای سەرچی لە ھاوسەرەکی بکات و ژنەکەش بە گۆپی نەکات، مێردەکە شەوی بڕدە سەر بە تورپی لێ، ھەشتەکان تا پوژ دەبێتەووە نەفرینی لێ دەکەن))، ھەر یەک لە ئەبو حەمزە و ئیبنو داود و ئەبو موعاویە گێڕاویانەتەووە و پالێشتی گێڕانەووەکی ئەبو عەوانەیان کردووە.

۳۲۳۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا سَلَمَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "ثُمَّ فَرَّ عَنِّي الْوَحْيُ فَتَرَةً، فَبَيْنَا أَنَا أَمْشِي سَمِعْتُ صَوْتًا مِنَ السَّمَاءِ، فَرَفَعْتُ بَصَرِي قِبَلَ السَّمَاءِ فَإِذَا الْمَلَكُ الَّذِي جَاءَنِي بِحِرَاءٍ قَاعِدٌ عَلَى كُرْسِيِّ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَجِئْتُ مِنْهُ حَتَّى هَوَيْتُ إِلَى الْأَرْضِ، فَجِئْتُ أَهْلِي فَقُلْتُ زَمَلُونِي زَمَلُونِي". فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدْيَنِيُّ ﴿١﴾ قُمْ فَاذْهَبْ ﴿٢﴾ وَرَبُّكَ مُكَذِّبُ ﴿٣﴾ وَيُنَادِيكَ مُطْعِمٌ ﴿٤﴾ وَالرَّجَزُ مُمْجِرٌ ﴿٥﴾﴾ الْمَدَنِيُّ. قَالَ أَبُو سَلَمَةَ وَالرَّجَزُ الْأَوْتَانُ ^(۲).

۳۲۳۸- ئەبو سەلەمە دەلی: جابیری کوری عەبدوللا رضي الله عنه بۆی گێڕامەووە کە لە پێغەمبەری ﷺ بیست دەیفەرموو: ((پاشان ماومێک نیکام بۆ نەهات و دوایکەوت، جا لە کاتیکیدا بەرپیکادا دەرپویشتم گویم لە دەنگێک بوو لە ناسمانەووە،

(۱) بېروانە: ۵۱۹۳، ۵۱۹۴.

(۲) بېروانە: ۴.

منیش سه‌رم به‌رز کرده‌وه ږوو به ناسمان په‌کسه‌ر نه‌و فریشته‌یه‌م بینی که له نه‌شکه‌وتی حیرا هات بو لام، له‌سه‌ر کورسیه‌ک له نیوان ناسمان و زه‌ویدا دانیش‌تووه، منیش زور لی ترسام هه‌تا (له‌ترسا) که‌وته‌مه سه‌ر زه‌وی، پاشان که‌رامه‌وه بو ماله‌وه وتم: دامپو‌شن دامپو‌شن، به‌هویه‌وه خوی به‌رز و بلند نه‌م نایه‌ته‌ی دابه‌زانده: ﴿يَأْتِيهَا الْمَدِيرُ ۝١ فَمَا نَزَرُ ۝٢ وَرَبَّكَ فَكَبِّرُ ۝٣ وَيَبَاكُ فَطَهِّرُ ۝٤ وَالرَّجَزُ فَاَهْجُرُ ۝٥﴾^(۱) المذثر، نه‌بو سه‌له‌مه وتی: (الرَّجَزُ) واته: بت و په‌ره‌ستراوه‌کان.

۳۲۳۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ. وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ يَعْني: ابْنُ عَبَّاسٍ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِي فِي مُوسَى رَجُلًا آدَمَ طَوَالًا جَعْدًا، كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَةَ، وَرَأَيْتُ عِيسَى رَجُلًا مَرْبُوعًا مَرْبُوعَ الْخَلْقِ إِلَى الْحُمْرَةِ وَالْبَيَاضِ، سَبَطَ الرَّأْسِ، وَرَأَيْتُ مَالِكًا خَازِنَ النَّارِ». وَالذَّجَالُ فِي آيَاتٍ أَرَاهُنَّ اللَّهُ إِيَّاهُ، ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مَرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ ۝١٣﴾ السجدة^(۲). قَالَ أَنَسٌ وَأَبُو بَكْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «تَحْرُسُ الْمَلَائِكَةُ الْمَدِينَةَ مِنَ الدَّجَالِ».

۳۲۳۹- ئیبنو عه‌باس ؓ له پیغه‌مبه‌روهه ﷺ ده‌گی‌ریته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((له‌و شه‌وه‌دا که شه‌وره‌ویم پیکرا مووسام ؓ بینی بی‌اوێکی نه‌سمه‌ری بالا به‌رزی قز لول بوو، ږیک وکو بی‌اوانی هو‌زی شه‌نوئه وابوو، عی‌شاشم ؓ بینی بی‌اوێکی بالا نه‌کورت نه‌زور دریز بوو نه‌فه‌له‌و نه‌له‌ږ بوو، ږه‌نگی به‌لای سوور و سپیدا بوو قزی

(۱) واته: (ئهی نه‌و که‌سه‌ی خوت پی‌چاوه‌ته‌وه هه‌سته (خه‌لکی بیدارکه‌روه وه په‌روه‌ردگارت به‌گه‌وره بگه‌ره وه پو‌شاکت به پاک ږا‌بگه‌ره به‌رده‌وام به له وازه‌تیان له بته‌رستی و گونا‌ه).
(۲) ږروانه: ۳۳۹۶.

خاو بوو، وه مالیکیشم بیینی که سه‌روکاری دۆزه‌خه، وه ده‌ججالم بیینی نه‌مانه له ناو چه‌ندین نیشانه‌ی گه‌وره که خوای گه‌وره نیشانی دام، (جا که‌وا‌بوو (نه‌ی مسو‌لمان) هیچ گومان‌یکت نه‌بی له گه‌یشتن و بیینی ده‌ججال))^(۱).
 نه‌نه‌س و نه‌بو به‌کره ﴿﴾ له پی‌غه‌مبه‌رده‌وه ﴿﴾ ده‌گیرنه‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی:
 ((فریشته‌کان نیشکی مه‌دینه ده‌گرن له ده‌ججال (بیته ناویه‌وه)).

۸- بَابُ مَا جَاءَ فِي صَقَةِ الْجَنَّةِ وَأَنَّهَا مَخْلُوقَةٌ

قَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: ﴿مُطَهَّرَةٌ﴾ ﴿٢٥﴾ الْبَقَرَةُ. مِنَ الْحَيْضِ وَالْبَوْلِ وَالْبُرْأَقِ. ﴿كَلَّمَا رُزِقُوا﴾ ﴿٢٥﴾ الْبَقَرَةُ. أَتُوا بِشَيْءٍ ثُمَّ أَتُوا بِآخَرَ، ﴿قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ﴾ ﴿٢٥﴾ الْبَقَرَةُ. أَتَيْنَا مِنْ قَبْلُ ﴿وَأَتُوا بِهِ مُتَشَبِّهًا﴾ ﴿٢٥﴾ الْبَقَرَةُ. يُشَبِّهُ بَعْضُهُ بَعْضًا، وَيَخْتَلِفُ فِي الطُّعْمِ ﴿قُطِرُفُهَا﴾ ﴿٢٣﴾ الْحَاقَةُ. يَقْطِفُونَ كَيْفَ شَاءُوا ﴿دَانِيَةً﴾ ﴿٢٣﴾ الْحَاقَةُ. قَرِيبَةً. الْأَرَائِكُ: السَّرُرُ. وَقَالَ الْحَسَنُ: النَّضْرَةُ فِي الْوُجُوهِ، وَالسُّرُورُ فِي الْقُلُوبِ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿سَسِيلًا﴾ ﴿١٨﴾ الْإِنْسَانُ. حَدِيدَةُ الْجَرِيَّةِ. ﴿عَوَّلُ﴾ ﴿١٧﴾ الصَّافَاتِ: وَجَعُ الْبَطْنِ ﴿يُزْفَرُونَ﴾ ﴿١٧﴾ الصَّافَاتِ: لَا تَذْهَبُ عُقُولُهُمْ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿دِهَاقًا﴾ ﴿٢١﴾ النَّبَأُ: مُمْتَلِئًا ﴿وَكَوَاعِبَ﴾ ﴿٣٢﴾ النَّبَأُ: نَوَاهِدَ. (الرَّحِيقُ): الْخَمْرُ. (التَّسْنِيمُ): يَغْلُو شَرَابُ أَهْلِ الْجَنَّةِ ﴿خِمْمُهُ﴾ ﴿٣٨﴾ الْمَطْفَيْنِ: طِينُهُ ﴿مِسْكُ﴾ ﴿٣٨﴾ الْمَطْفَيْنِ: ﴿نَضَاحَتَانِ﴾ ﴿١٦﴾ الرَّحْمَنُ. قِيَاضَتَانِ. يُقَالُ: ﴿مَوْضُونَوُ﴾ ﴿١٥﴾ الْوَاقِعَةُ: مَنْسُوجَةٌ، مِنْهُ: وَضِئُ النَّاقَةِ. وَالْكُوبُ: مَا لَا أُذُنَ لَهُ وَلَا عُرْوَةَ. وَالْأَبَارِيقُ: ذَوَاتُ الْأَذَانِ وَالْعُرَا. ﴿عُرْيَا﴾ ﴿٣٧﴾ الْوَاقِعَةُ.

(۱) ئەم بڕگهی کۆتایی به شیوه‌یه‌کی دیکه‌ش مانا ده‌کری: (تۆ گومان‌ت نه‌بی له گه‌یشتنت به مووسا ﴿﴾).

مَثَقَلَةً، وَاحِدَهَا: عَرُوبٌ، مِثْلُ: صَبُورٍ وَصَبْرٍ، يُسَمِّيهَا أَهْلُ مَكَّةَ: الْعَرَبِيَّةَ، وَأَهْلُ الْمَدِينَةِ: الْغَنَجَةَ، وَأَهْلُ الْعِرَاقِ: الشَّكِلَةَ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿فَرَوْحٌ ۝ ۸۱﴾ الواقعة. جَنَّةٌ وَرَحَاءٌ، وَالرَّيْحَانُ: الرُّزْقُ، وَالْمَنْصُودُ: الْمَوْزُ، وَالْمَخْضُودُ: الْمَوْقَرُ حَمَلًا، وَيُقَالُ أَيْضًا: لَا شَوْكَ لَهُ، وَالْعُرْبُ: الْمُحَبِّبَاتُ إِلَى أَزْوَاجِهِنَّ. ﴿مَسْكُوبٌ ۝ ۳۱﴾ الواقعة. جَارٍ ﴿وَفُرُشٌ مَرْفُوعَةٌ ۝ ۳۱﴾ الواقعة. بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ. ﴿لَوْأٌ ۝ ۱۲﴾ الواقعة. بَاطِلًا. ﴿تَأْنِيماً ۝ ۲۵﴾ الواقعة: كَذِبًا. ﴿ذَرَاتُ أَفْنَانٍ ۝ ۸﴾ الرحمن: أَغْصَانٌ ﴿وَحَيَّ الْجَنَّتَيْنِ دَانٍ ۝ ۵۱﴾ الرحمن: مَا يُجْتَنَى قَرِيبٌ. ﴿مُدْهَامَتَانِ ۝ ۶۱﴾ الرحمن: سَوْدَاوَانٍ مِنَ الرَّيِّ.

۸- باسی (ئهو فهرموودانه) له باره‌ی وه‌سفی به‌هه‌شته‌وه هاتوون، وه به‌هه‌شت دروست کراوه (و ئیستا هه‌یه)

- ئه‌بو عالییه ده‌ئی: ﴿مُطَهَّرَةٌ ۝ ۱۵﴾ البقرة. واته: (ئه‌و ئافرمتانه‌ی به‌هه‌شت) پاکن له‌هه‌یز و میز و تف. ﴿كُلَّمَا رُزِقُوا ۝ ۱۵﴾ البقرة: خواردنیکی بو ده‌هینریت پاشان خواردنیکی که‌ی بو ده‌هینریت جیاواز له‌وه‌ی پێشوو. ﴿قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ ۝ ۲۵﴾ البقرة: ده‌ئین: پێشتر پێمان درا. ﴿وَأَتُوا بِهِ مُتَشَبِهًا ۝ ۲۵﴾ البقرة: هه‌ندیکی له‌و خواردک و به‌هرانه‌ی پێیان دهمدن له‌ هه‌ندیکی که‌یان ده‌جیت به‌لام له‌ تام و جێزیاندا جیاوازن. ﴿فَطَرُهَا ۝ ۲۲﴾ الحاقة: چوونیان هه‌ز لی بێت میوه له‌ دره‌خته‌کان ده‌که‌نه‌وه. ﴿دَانِيَةً ۝ ۲۲﴾ الحاقة: میوه‌ی دره‌خه‌کان نزیکه و ئاسان لی ده‌کریته‌وه. (الْأَرَائِكُ) کورسی و قه‌مه‌فه.

- هه‌سه‌ن ده‌ئی: وشه‌ی (النَّضْرَةُ): پوو‌خو‌شی دهم و چاو و پوو‌خساره. (الشُّرُورُ) خو‌شی ناو ده‌ه.

- موحاهید ده‌لی: ﴿سَلِيلًا ۱۸﴾ الإنسان: به‌خیرایی و به‌هیز دهروات (ئه‌و سه‌رچاوه‌ی ئاوه). ﴿غَوْلٌ ۱۷﴾ الصافات: ئیش و ئازاری ناوسک. ﴿يُزْفَرُونَ ۱۷﴾ الصافات: (عاره‌قی به‌هه‌شت) عه‌قل و ژیریان نابات و بی عه‌قلیان بکات.
- ئیبینو عه‌بباس ده‌لی: ﴿دِهَاقًا ۳۱﴾ النبأ: (په‌رداخ‌ی) پر له شه‌راب ﴿وَكَوَّابٌ ۳۲﴾ النبأ: کچانی تازه مه‌مک کردوو. (الرَّحِيقُ) عاره‌ق و شه‌راب. (التَّسْنِيمُ) (ئاوێکه‌ تیکه‌لاوی شه‌رابی به‌هه‌شتیه‌کان ده‌کری) وا به‌سه‌ر شه‌رابه‌که‌وه.
- ﴿خِثْمُهُ ۳۱﴾ المطففين: هوری (بنی شه‌رابه). ﴿مِسْكٌ ۳۱﴾ المطففين: میسکه.
- ﴿نَضَاحَتَانِ ۳۱﴾ الرحمن: دوو کانیای هه‌لقولاو.
- ﴿مَوْضُونٌ ۱۵﴾ الواقعة: چنراو، له‌و مانایه: (وَضِیْنُ النَّاقَةِ) گوریسی به‌سته‌نه‌وه‌ی که‌ژاوه‌ی و شتر. (الْكُوبُ): ئه‌ومیه‌ دمسک و لوله‌ی نه‌بیّت. (الْأَبَارِيقُ) ئه‌وه‌ی ده‌ست و لوله‌ی هه‌بیّت. ﴿عُرْبًا ۳۷﴾ الواقعة: راکه‌ی شه‌ده‌ی هه‌بیّت کوی (عَرُوبٌ) وه‌ک (صَبُورٌ) (صَبْرٌ) خه‌لکی مه‌که‌که‌ پئی ده‌لّین: (العَرَبَةُ) واته: ئافه‌رمێک زور بو هاسه‌ره‌که‌ی باش بیّت، خه‌لکی مه‌دینه‌ش پئی ده‌لّین: (الْغَنَجَةُ) به‌ناز و نووک بیّت، خه‌لکی عیراقیش پئی ده‌لّین: (الشَّكْلَةُ) ناز و مه‌کرکه‌ر بیّت.
- موحاهید ده‌لی: ﴿فَرُوحٌ ۸۹﴾ الواقعة: باخ و شوینی خو‌ش. (الرَّيْحَانُ): رِسق و رۆزی. (الْمَنْضُودُ): مۆز. (الْمَخْضُودُ) دره‌ختیکه‌ باری قورس بووه، چونکه‌ میوه و به‌ری زوری گرتوووه، وده‌وتریّت: دره‌ختی به‌رداری بی درکه‌ (الْعُرْبُ): ئافه‌رمه‌تانی خو‌شه‌ویست لای هاسه‌ره‌که‌نیان. ﴿مَسْكُوبٌ ۳۱﴾ الواقعة: رووباریکه‌ که‌ دهروات. ﴿وَفُشٍّ مَّرْوَعَةٍ ۳۱﴾ الواقعة: هه‌ندیکی وا به‌سه‌ر هه‌ندیکیه‌وه ﴿لَمَّا ۱۵﴾ الواقعة: ناره‌وا و پر و پووج. ﴿تَأْتِيًا ۱۵﴾ الواقعة: درو. ﴿ذَرَاتًا أَفْنَانٍ ۱۸﴾ الرحمن: لقی

درهخت. ﴿رَحَى الْجَنَيْنَ دَانِ ۝﴾ الرحمن: نهو میوهی لی ده‌کریته‌وه نزیکه. ﴿مُدَاهَمَاتَانِ ۝﴾ الرحمن: هه‌ردووکیان رهش بوون له‌به‌ر زۆر ئاودێرانی.

۳۲۴۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضی الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ فَإِنَّهُ يُعْرَضُ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ، فَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَمِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ فَمِنْ أَهْلِ النَّارِ»^(۱).

۳۲۴۰- عه‌بدوللای کورپی عه‌مپ رضی الله عنه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا رضی الله عنه فه‌رمووی: ((نه‌گه‌ر که‌سێک له‌ ئیوه‌ مرد، بی‌گومان شوینه‌که‌ی به‌ به‌یانیان و ئیواراندا نیشانی دمه‌دی، جا نه‌گه‌ر به‌هه‌شتی بوو نه‌وه‌ شوینی به‌هه‌شتی نیشان دمه‌دی، وه‌ نه‌گه‌ر دۆزه‌خی بوو نه‌وه‌ شوینی دۆزه‌خی نیشان دمه‌دی)).

۳۲۴۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زَرْبٍ، حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اطْلَعْتُ فِي الْجَنَّةِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا الْفُقَرَاءَ، وَاطْلَعْتُ فِي النَّارِ فَرَأَيْتُ أَكْثَرَ أَهْلِهَا النِّسَاءَ»^(۲).

۳۲۴۱- عیمرانی کورپی حوصه‌ین رضی الله عنه له‌ پیغه‌مبه‌روه رضی الله عنه گێراویه‌تی‌وه‌ که‌ فه‌رموویه‌تی: ((چاوم به‌ دۆزه‌خ که‌وت^(۳)، جا بینیم زۆرت‌ری خه‌لکه‌که‌ی هه‌زاران، وه‌ چاوم به‌ دۆزه‌خ که‌وت جا بینیم زۆرت‌ری خه‌لکه‌که‌ی ناهه‌متان)).

۳۲۴۲- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رضی الله عنه قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ قَالَ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي

(۱) بې‌وانه: ۱۳۷۹.

(۲) بې‌وانه: ۵۱۹۸، ۶۴۴۹، ۶۵۴۶.

(۳) له‌ شه‌وی می‌عراجدا یان خه‌ودا.

فِي الْجَنَّةِ، فَإِذَا امْرَأَةٌ تَتَوَضَّأُ إِلَى جَانِبِ قَصْرِ، فَقُلْتُ لِمَنْ هَذَا الْقَصْرُ فَقَالُوا لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَذَكَرْتُ غَيْرَهُ، فَوَلَّيْتُ مُدْبِرًا». فَبَكَى عُمَرُ وَقَالَ: أَعَلَيْكَ أَغَارٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟^(۱).

۳۲۴۲- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: لە کاتی کدا ئیمە لە خزمەتی پیغەمبەری خوا ﷺ بووین کە فەرمووی: ((لە کاتی کدا من خەوتبووم خەوم بینی کە لە بەهەشت دام، ئەنجا ئاھەرتی کەم بینی لە تەنیش کۆشکیدا دەستونیزی دەگرت، منیش وتم: ئەم کۆشکە هی کیە؟ وتیان هی عومەری کوری خەتتابە، منیش غیری عومەرم بیرھاتەو، بۆیە بەروە دوا گەرامەو))، عومەریش گریا و وتی: من لە بەرانبەری تۆدا غیری دەکەم ئەی پیغەمبەری خوا؟!.

۳۲۴۳- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عِمْرَانَ الْجَوْنِيَّ يَحْدُثُ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ الْأَشْعَرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «الْخَيْمَةُ دُرَّةٌ مُجَوَّفَةٌ، طُولُهَا فِي السَّمَاءِ ثَلَاثُونَ مِيلًا، فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا لِلْمُؤْمِنِ أَهْلٌ لَا يَرَاهُمُ الْآخَرُونَ». قَالَ أَبُو عَبْدِ الصَّمَدِ وَالْحَارِثُ بْنُ عُبَيْدٍ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ: "سِتُّونَ مِيلًا"^(۲).

۳۲۴۳- ئەبو بەکری کوری عەبدوللای کوری قەیس ئەشعەری لە باوکیەو دەگێڕێتەو کە پیغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ((چادریکی مرواری ناوێش بەرزیکە بۆ ئاسمان سی میلە، لە ھەر گۆشەیەکیەو باوەردار ژن و خێزانی ھەیە ئەوانی کەیان نابینن)).

- ئەبو عەبدووسەمەد و حاریسی کوری عوبەید لە ئەبو عیمرانەو گێڕاویانەتەو: ((شەست میلە))^(۳).

(۱) بڕوانە: ۳۶۸۰، ۵۲۲۷، ۷۰۲۳، ۷۰۲۵.

(۲) بڕوانە: ۴۸۷۹.

(۳) ئەمە رێگا و سەنەدێکی ترە کە فەرموودە کە پێ گێردراوەتەو کە دەلی بەرزییەکی شەست میلە.

۳۲۴۴- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَالَ اللَّهُ: أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أَدْنُ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، فَافْرَأُوا إِن شِئْتُمْ ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ ﴾ (۱۷) ﴿ السجدة ﴾».

۳۲۴۴- نه‌بو هورمه‌ره رضي الله عنه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا رضي الله عنه فه‌رمووی: ((خوا دمفه‌رمووی: (له به‌هه‌شتدا) ناماده‌م کردوو به‌نده چاکه‌کانم نه‌ودی چاو نه‌یبینیوه، وه‌گوئی نه‌یبیستوو، وه به‌ده‌لی هیج مرو‌فیکدا نه‌هاتوو، (نه‌بو هورمه‌ره ده‌لی: چا نه‌گه‌ر دمتانه‌وئی نه‌م نایه‌ته بخویننه‌وه^(۱)) (نینجا هیج که‌س نازانی چی شاراوته‌وه بو‌یان (له به‌هه‌شتدا که‌ه‌وی) که‌شبوونی چاو‌ان).

۳۲۴۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِقَاتٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَلْجُ الْجَنَّةَ صُورَتُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، لَا يَبْصُقُونَ فِيهَا وَلَا يَمْخُطُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ، أُنِيتُهُمْ فِيهَا الذَّهَبُ، أَمْشَاطُهُمْ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلْوَةُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ، يُرَى مَخُحُ سَوْفِهِمَا مِنْ وَرَاءِ اللَّحْمِ، مِنَ الْحَسَنِ، لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاغُضَ، قُلُوبُهُمْ قَلْبٌ وَاحِدٌ، يُسَبِّحُونَ اللَّهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا»^(۲).

۳۲۴۵- نه‌بو هورمه‌ره رضي الله عنه وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا رضي الله عنه فه‌رمووی: ((یه‌که‌م ده‌سته‌یه‌ک که‌دمرو‌نه به‌هه‌شته‌وه شیوه (ی رووخسار) یان وه‌کو شیوه‌ی مانگی شه‌وی چوارده‌ن، تف ناکه‌ن تییدا و چل‌م ناسپ‌ن و پیسای‌ی ناکه‌ن^(۳)، قاب و قاجاخیان له‌ نالتونه، شانه‌کانیان له‌ نالتوون و زیوه، بو‌غوردانه‌کانیان داری عوده، عاره‌قیان میسکه، هه‌ریه‌که‌یان دوو هاوسه‌ری هه‌یه، مو‌خی ناو لاقیان له‌ پشت گو‌شته‌که‌وه دم‌بین‌ریت

(۱) ۴۷۷۹، ۴۷۸۰، ۷۴۹۸.

(۲) بو‌راست و دروستی فه‌رموده‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر رضي الله عنه.

(۳) بر‌وانه: ۳۲۴۶، ۳۲۵۴، ۳۲۲۷.

(۴) له به‌هه‌شتدا.

له جوانیدا، (بههشتیهکان) جیاوازی و رق و کینه له نیوانیاندا نییه، دلی هه موویان وهک یهک دل وایه، بهیانیان و ئیواران تهسبیحاتی خوا دهکهن)).

۳۲۴۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَالَّذِينَ عَلَى إِثْرِهِمْ كَأَشَدُّ كَوْكَبٍ إِضَاءَةً، قُلُوبُهُمْ عَلَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ، لَا اخْتِلَافَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَبَاغُضَ، لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ زَوْجَتَانِ، كُلُّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا يُرَى مَخُّ سَاقِهَا مِنْ وَرَاءِ لَحْمِهَا مِنَ الْحُسْنِ، يُسَبِّحُونَ اللَّهَ بُكْرَةً وَعَشِيًّا، لَا يَسْقَمُونَ وَلَا يَمْتَحِطُونَ، وَلَا يَبْصُقُونَ، آيَتُهُمُ الذَّهَبُ وَالْفِضَّةُ، وَأَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ، وَقُودُ مَجَامِرِهِمُ الْأَلْوَةُ - قَالَ أَبُو الْيَمَانِ: يَعْنِي الْعُودَ - وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ». وَقَالَ مُجَاهِدٌ: الْإِبْكَارُ: أَوَّلُ الْفَجْرِ، وَالْعَشِيُّ مِثْلُ الشَّمْسِ أَنْ تَرَاهُ تَغْرُبُ^(۱).

۳۲۴۶- نه بو هورپه رضی اللہ عنہ دهگیرپتهوه که پیغه مبهری خوا رضی اللہ عنہ فهرموویهتی: ((یه کهم کومه ل دهچنه بههشتیهوه له شیوهی مانگی جواردهدان (له جوانیدا)، وه نهو کهسانه ی پاش نهوانن و مگو درموشومتیرین نهستیرموان، (بههشتیهکان) دلیان وهک دلی یهک کهس وایه، جیاوازی و ناکوکی و رق و کینه له نیوانیاندا نییه، ههر یهکهیان دوو هاوسهری ههیه، مؤخی لاهیان له پستی گوشتیهوه دمبینریت له جوانیدا، به بهیانیان و ئیواراندا تهسبیحاتی خوا دهکهن، نهخوش ناکهون، چلم ناسرن، تف ناکهن قاپ و قاجاخیان ئالتوون و زیوه، شانهکانیان ئالتوونه، سوته مهنی بوغورددانهکانیان داری عوده، - نهبولیه مان وتی: (الألوة): واته: داری عود- عارفیان میسکه)).

- موحاهید دهلی: (الإبْكَارُ): سهرمتایی سپیدهی بهیانه. (العشي): لاربوونهی خور که دمبینریت ئاوا دمبیت.

۳۲۴۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ، حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: قَالَ «لَيَدْخُلَنَّ مِنْ أُمَّتِي سَبْعُونَ أَلْفًا - أَوْ سَبْعُمِائَةٍ أَلْفٍ - لَا يَدْخُلُ أَوَّلُهُمْ حَتَّى يَدْخُلَ آخِرُهُمْ، وَجُوهُهُمْ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ»^(۱).

۳۲۴۷- سه‌هلی کوری سه‌عد رضي الله عنه له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: (بێ‌گومان چه‌فتا هه‌زار- یان چه‌وسه‌د هه‌زار- له ئوممه‌تم ده‌چه (به‌هه‌شت)، یه‌که‌مینه‌که‌یان ناچیت‌ه (به‌هه‌شت) هه‌تا کو‌تا‌هه‌مینه‌که‌یان نه‌چیت‌ه (به‌هه‌شت)، رو‌وخساریان له‌سه‌ر شی‌وه‌ی مانگی چوار‌دمیه (له جوانیدا)).

۳۲۴۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ رضي الله عنه قَالَ: أَهْدَى لِلنَّبِيِّ ﷺ جَبَّةٌ سُنْدُسٌ، وَكَانَ يَنْهَى عَنِ الْحَرِيرِ، فَعَجِبَ النَّاسُ مِنْهَا، فَقَالَ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَحْسَنُ مِنْ هَذَا»^(۲).

۳۲۴۸- نه‌نه‌س رضي الله عنه ده‌لی: جو‌به‌یه‌کی ئاو‌ریشم به‌دیاری هین‌را بو‌پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ پیش‌تر رینگ‌ری ده‌کرد له (پۆشینی) ئاو‌ریشم، جا خه‌لکه‌که سه‌رسام بوون له (جوانی نه‌و) جو‌به‌یه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رموو‌ی: ((سو‌یند به‌و زاته‌ی گیانی مو‌حه‌مه‌دی به‌ده‌سته، ده‌سته‌س‌رم‌کانی سه‌عدی کوری مو‌عاز له به‌هه‌شت‌دا له‌مه‌ چاک‌تره)).

۳۲۴۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَتَّوْبٍ مِنْ حَرِيرٍ، فَجَعَلُوا يَعْجَبُونَ مِنْ حُسْنِهِ وَلِينِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَمَنَادِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ فِي الْجَنَّةِ أَفْضَلُ مِنْ هَذَا»^(۳).

(۱) ب‌روانه: ۶۵۴۳، ۶۵۵۴.

(۲) ب‌روانه: ۲۶۱۵.

(۳) ب‌روانه: ۳۸۰۲، ۵۸۳۶، ۶۶۴۰.

۳۲۴۹- به‌پرائی کوری عازیب ﷺ ده‌لی: پۆشاکێکی ناو‌ریشم هینرا بو پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، جا خه‌لکه‌که‌ ده‌ستیان کرد به‌ دهر‌برینی سه‌رسامی له‌ جوانی و نه‌رم و شلی نه‌و پۆشاکه‌، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((ده‌سته سه‌رمکانی سه‌عدی کوری مو‌عاز له‌ به‌هه‌شتدا له‌مه‌ چاک‌تره‌)).

۳۲۵۰- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَوْضِعُ سَوْطٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»^(۱).
 ۳۲۵۰- سه‌هلی کوری سه‌عدی ساعیدی ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((شوینی یه‌که‌ فه‌م‌جی له‌ به‌هه‌شتدا چاک‌تره‌ له‌ دونیا و هه‌رحی تێی دایه‌)).

۳۲۵۱- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاکِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا».

۳۲۵۱- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌ فه‌رموویه‌تی: ((بێگومان له‌ به‌هه‌شتدا دره‌ختێکی تیا‌یه‌ سوار سه‌د ساڵ دهر‌وات له‌ سێبه‌ره‌که‌یدا نایه‌رێت)).

۳۲۵۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ لَشَجَرَةً يَسِيرُ الرَّاکِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ سَنَةٍ، وَاقْرَءُوا إِنَّ شَتْمَ ﴿وَعَلَىٰ مَذْمُورٍ﴾ ﴿٣٠﴾ الواقعة^(۲)».

(۱) به‌روانه: ۲۷۹۴.

(۲) به‌روانه: ۴۸۸۱.

۳۲۵۲- نه‌بو هورمه‌یره ﷺ له پیغه‌مبه‌روه ﷺ ده‌گیرته‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی:
((به‌راستی له به‌هه‌شتدا دره‌ختیک هه‌یه سوار سه‌د سال دم‌روات له سیبه‌ره‌که‌یدا
(نایه‌پیت)، نه‌گهر ویستان نه‌م ئایه‌ته بخوینن (وه سیبه‌ری دریز و به‌رده‌وام).

۳۲۵۳- «وَلَقَابُ قَوْسٍ أَحَدِكُمْ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِّمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ أَوْ تَغْرُبُ»^(۱).
۳۲۵۳- ((وه به نه‌ندازه‌ی که‌وانی که‌سیکتان له به‌هه‌شتدا چاک‌تره له هه‌موو
نه‌وه‌ی که‌ خو‌ری لی هه‌لدیت یان لی ئاوا ده‌بیت)).

۳۲۵۴- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُلَيْحٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ هِلَالٍ، عَنْ عَبْدِ
الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَوَّلُ زُمْرَةٍ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى
صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَالَّذِينَ عَلَى أَنَارِهِمْ كَأَحْسَنِ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً،
قُلُوبُهُمْ عَلَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ، لَا تَبَاغُضَ بَيْنَهُمْ وَلَا تَحَاسَدَ، لِكُلِّ امْرِئٍ زَوْجَتَانِ مِنَ الْخُورِ
الْعَيْنِ، يُرَى مَخْجُ سَوْقَهُنَّ مِنْ وَرَاءِ الْعَظْمِ وَاللَّحْمِ»^(۲).

۳۲۵۴- نه‌بو هورمه‌یره ﷺ ده‌گیرته‌وه له پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی:
((یه‌که‌م کو‌مه‌ل ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه له شی‌وه‌ی مان‌گدان له شه‌وی چوارده‌دا (له
جوانیدا)، وه نه‌و که‌سانه‌ی پاش نه‌وانن وه‌ک جوان‌ترین نه‌ستیره‌ی دره‌وشاوه‌ی
رۆشن له ئاسماندا، (به‌هه‌شتیه‌کان) دل‌یان وه‌ک دل‌ی یه‌ک که‌س وایه، رقی و کینه
و نی‌ره‌یی له نی‌وانیاندا نی‌یه، هه‌ر یه‌که‌یان دوو هاوسه‌ری هه‌یه له ئافه‌رمته‌ چاو
که‌وره و که‌شه‌کان، (له جوانیدا) مو‌خی لاف‌یان له به‌شتی گو‌شتیانه‌وه
ده‌بین‌ریت)).

(۱) پروانه: ۲۷۹۳.

(۲) پروانه: ۳۲۴۵.

۳۲۵۵- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ أَخْبَرَنِي قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: لَمَّا مَاتَ إِبْرَاهِيمُ قَالَ: «إِنَّ لَهُ مُرْضِعًا فِي الْجَنَّةِ»^(۱).

۳۲۵۵- به‌را رضي الله عنه له پیغه‌مبه‌رموه صلى الله عليه وسلم ده‌گیریت‌ه‌وه: کاتی ئیبراهیم (ی کوری مرد) فه‌رمووی: ((بیگومان ئیبراهیم نافرمتیکی شیر دهری هه‌یه^(۲) له به‌هه‌شتدا)).

۳۲۵۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَتَرَاءُونَ أَهْلَ الْغُرَفِ مِنْ فَوْقِهِمْ كَمَا يَتَرَاءُونَ الْكُوكَبَ الدُّرِّيَّ الْغَابِرَ فِي الْأَفْقِ مِنَ الْمَشْرِقِ أَوِ الْمَغْرِبِ، لِتَفَاضُلِ مَا بَيْنَهُمْ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تِلْكَ مَنَازِلُ الْأَنْبِيَاءِ لَا يَبْلُغُهَا غَيْرُهُمْ قَالَ: «بَلَى وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، رَجُلٌ آمَنُوا بِاللَّهِ وَصَدَّقُوا الْمُرْسَلِينَ»^(۳).

۳۲۵۶- نه‌بو سه‌عیدی خودری رضي الله عنه له پیغه‌مبه‌رموه صلى الله عليه وسلم ده‌گیریت‌ه‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((بیگومان به‌هه‌شتیه‌کان له نیوان خویاندا خاومن کۆشک و باله‌خانه‌کان له سه‌روویانه‌وه دهبینن، وهک چۆن ئه‌ستیره‌ی گه‌شی زۆر دوور له ئاسۆدا له پۆژه‌لات یان پۆژ ئاوادا دهبینن (پیشانی یه‌کتری دهمهن)، به‌هوی ئه‌و جیاوازییه‌ی له پله و پایه‌کانیاندا هه‌یه))، عه‌رزیاں کرد ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ئه‌وه جینگای پیغه‌مبه‌رانه و جگه له‌وان که‌س نایگاتی؟ فه‌رمووی: ((نه‌خیر وانیه سویند به‌و زاته‌ی گیانی منی به‌ده‌سته، ئه‌وه جینگای که‌سانیکه که باومریان به‌ خوای گه‌وره هیناوه‌و پیغه‌مبه‌رانیان به‌راست زانیوه و باومریان پیکردوون)).

(۱) ب‌روانه: ۱۳۸۲.

(۲) واته: دایه‌تکی هه‌یه له به‌هه‌شتدا شیری پێ دهدات، چونکه به‌شیره خۆری مردووه.

(۳) ب‌روانه: ۶۰۵۶.

۹- بابُ صِقَةِ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: "مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ دُعَايَ مِنْ بَابِ الْجَنَّةِ"، فِيهِ عِبَادَةٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۹- باسی چۆنیتی دەرگاگانی بههشت

- وه پیغه‌مبهر ﷺ فه‌مووی: ((هەر که‌سیک جوتیک (له پاره یان شتیکی تر له‌بهر خوا) ببه‌خشیت، له دەرگای بهه‌ه‌شته‌وه بانگ ده‌کړیت)).
- نه‌و فه‌رموودمیه‌ش عوباده له پیغه‌مبهره‌وه ﷺ گێراویه‌تی‌ه‌وه سه‌بارت به‌م باسه‌یه^(۱).

۳۲۵۷- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُطَرِّفٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «فِي الْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ، فِيهَا بَابٌ يُسَمَّى الرِّيَّانَ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا الصَّائِمُونَ»^(۲).

- ۳۲۵۷- سه‌هلی کورپی سه‌عد ر‌ه له پیغه‌مبهره‌وه ﷺ ده‌گێریت‌ه‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((له به‌ه‌ه‌شتدا هه‌شت دەرگا هه‌یه، دەرگایه‌کی تیا‌یه پێی ده‌وتری ر‌ه‌میان، ته‌نها ر‌و‌زووانان لی‌یه‌وه ده‌چنه‌ زووره‌وه)).

۱۰- بابُ صِقَةِ النَّارِ وَأَنَّهَا مَخْلُوقَةٌ

﴿وَعَسَاقَا ۝۲۵﴾ النَّارُ، يُقَالُ: عَسَقْتُ عَيْنُهُ وَعَسَقَ الْجُرْحُ، وَكَأَنَّ الْعَسَاقَ وَالْغَسِيقَ وَاحِدٌ. ﴿غَسَلِينَ ۝۳۶﴾ الْحَاقَةُ: كُلُّ شَيْءٍ غَسَلَتْهُ فَخَرَجَ مِنْهُ شَيْءٌ فَهُوَ غَسَلِينَ، فِعْلِينَ مِنَ الْغَسْلِ

(۱) که دواتر به ژماره: ۳۴۳۵ دیت و له‌وی باس ده‌که‌ین.

(۲) بر‌وانه: ۱۸۹۶.

مِنَ الْجُرْحِ وَالذَّبَرِ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ ﴿حَصَبُ جَهَنَّمَ ۝﴾ الْأَنْبِيَاءُ: حَطَبٌ بِالْحَبَشِيَّةِ.
 وَقَالَ غَيْرُهُ ﴿حَاصِبًا ۝﴾ الْإِسْرَاءُ: الرِّيحُ الْعَاصِفُ، وَالْحَاصِبُ مَا تَرْمِي بِهِ الرِّيحُ، وَمِنْهُ
 ﴿حَصَبُ جَهَنَّمَ ۝﴾ الْأَنْبِيَاءُ: يُرْمَى بِهِ فِي جَهَنَّمَ هُمْ حَصَبُهَا، وَيُقَالُ: حَصَبٌ فِي
 الْأَرْضِ: ذَهَبٌ، وَالْحَصَبُ: مُشْتَقٌّ مِنْ حَصَبَاءِ الْحِجَارَةِ. ﴿صَكِيدِر ۝﴾ إِبْرَاهِيمُ. قَيْحٌ
 وَدَمٌ. ﴿خَبَتْ ۝﴾ الْإِسْرَاءُ: طَفِئَتْ. ﴿تُورُونَ ۝﴾ الْوَاقِعَةُ: تَسْتَخْرِجُونَ، أَوْ رَيْتُ:
 أَوْقَدْتُ. ﴿لِلْمُفَوِّينَ ۝﴾ الْوَاقِعَةُ: لِلْمُسَافِرِينَ، وَالْقِي: الْقَفْرُ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿إِلَى
 صِرَاطٍ الْجَحِيمِ ۝﴾ الصَّافَاتِ: سَوَاءُ الْجَحِيمِ وَوَسْطُ الْجَحِيمِ. ﴿لَشَوْبًا مِنْ حِمِيرٍ ۝﴾
 الصَّافَاتِ: يُخْلَطُ طَعَامُهُمْ وَيَسَاطُ بِالْحَمِيمِ. ﴿زَفِيرٌ وَشِهْقٌ ۝﴾ هُودٍ: صَوْتُ شَدِيدٍ،
 وَصَوْتُ ضَعِيفٍ. ﴿وَرْدًا ۝﴾ مَرْيَمَ: عِطَاشًا. ﴿غَيَا ۝﴾ مَرْيَمَ: خُسْرَانًا، قَالَ
 مُجَاهِدٌ: ﴿يُسْجَرُونَ ۝﴾ غَافِرٍ: تَوْقَدُ بِهِمُ النَّارُ ﴿وَعُحَّاسٌ ۝﴾ الرَّحْمَنِ: الصُّفْرُ،
 يُصَبُّ عَلَى رُءُوسِهِمْ، يُقَالُ: ﴿وَذُوقُوا ۝﴾ الْحَجِّ: بَاشَرُوا وَجَرَّبُوا، وَلَيْسَ هَذَا مِنْ ذَوْقِ
 الْقَمِّ. مَارِجٌ: خَالِصٌ مِنَ النَّارِ، مَرَجَ الْأَمِيرُ رَعِيَّتَهُ: إِذَا خَلَّاهُمْ يَعْذُو بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ. ﴿
 مَرِيحٍ ۝﴾ ق: مُلْتَبِسٌ، مَرَجَ أَمْرُ النَّاسِ: اخْتَلَطَ، ﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ ۝﴾ الرَّحْمَنِ:
 مَرَجَتْ دَابَّتُكَ: تَرَكَتْهَا.

۱۰- باسی چۆنیه‌تی دۆزه‌خ وه ئیستا دروست کراوه و هه‌یه

(ئیمامی بوخاری ده‌لی): ﴿وَعَسَا قًا ۝﴾ النبأ: ده‌وتریت: چاوی فرمیسکی
 لی هات، وه برینه‌که کیم و زووخواوی لی‌هات، یان بوگه‌نی کرد، ده‌لیی

(الْغَسَاقُ) و (الْغَسِيقُ) ماناکه‌یان وهک یهک وایه^(۱). ﴿غَسْلِينَ ۳۶﴾ الحاقه: هه‌موو شتی‌ک کاتی دهوریت ته‌وهی لئی دهبیته‌وه ته‌وه (غَسْلِينَ له)، (غَسْلِينَ) له‌سه‌ر کی‌شی (فَعْلِينَ) واته: ته‌و کی‌م و زوخه‌ی له برین و زامیک په‌یدا دهبیت که تووشی وشر دهبیت.

- عیکریمه ده‌لی: ﴿حَصَبُ جَهَنَّمَ ۹۸﴾ الأنبياء: به‌زمانی حه‌به‌شه داری سوته‌مه‌نییه، که‌سانی تر جگه له عیکریمه ده‌لین: ﴿حَاصِبًا ۱۸﴾ الإسراء: بای تونده، وه به‌و شتانه‌ش ده‌وتریت با فری دما و دمیبا ته‌م نایه‌ته‌ش: ﴿حَصَبُ جَهَنَّمَ ۹۸﴾ الأنبياء: به‌و مانایه هاتوو، چونکه ته‌وهی فری دهریته دۆزه‌خه‌وه ته‌و که‌سانه سوته‌مه‌نی دۆزه‌خن، وه ده‌وتریت: (حَصَبٌ فِي الْأَرْضِ) رۆشت، وشه‌ی (الْحَصَبُ) له (حَصَبَاءٍ) هوه وهرگیراوه به‌مانای چه‌و و ورده به‌رده. ﴿صَكِيدٍ ۱۶﴾ إبراهيم: کی‌م و زوخ و خوینه. ﴿حَبَتٍ ۱۷﴾ الإسراء: کو‌زایه‌وه و کزبوو. ﴿تُورُونَ ۷۱﴾ الواقعة: دمری ده‌هینن، (أُورِيْتُ) دامگیرساند. ﴿لِلْمُقْوِينَ ۷۲﴾ الواقعة: بو رې‌بواران. (الْقِيَّ) چۆله‌وانی.

- ئیبنو عه‌باس ؓ ده‌لی: ﴿إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ۳۲﴾ الصافات: ناوهراستی دۆزه‌خ. ﴿لَشَرِّبًا مِّنْ حَمِيمٍ ۱۷﴾ الصافات: خواردمی دۆزه‌خیه‌کان تی‌که‌لاو ده‌کری به‌ناوی زۆر که‌رم. ﴿زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ ۱۰۶﴾ هود: دهنگی‌کی توند و به‌هیز و دهنگی‌کی لاواز و کز. ﴿وَرْدًا ۸۱﴾ مریم: زۆر به‌تینووی. ﴿عَيًّا ۸۱﴾ زهرمه‌ندی.

(۱) ماناکه‌یان له‌ودا وهک یه‌که: (الغسق) واته شه‌و که به‌تاریکیه‌که‌ی هه‌موو شت داده‌پۆشیت وهک لافاوی ناو وایه که هه‌موو شت راده‌مالن (الغساق)، به‌ناوی فیتسک و برین ده‌وتریت له‌مه‌وه په‌یوه‌ندی له‌نیوانیاندا هه‌یه (فتح الباری: ۴۰۸/۸).

- موحاهید ده‌لی: ﴿بُسْجُرُوتٌ ۝۷۲﴾ غافر: ئاگر (ی دۆزه‌خ) یان پی
هه‌لده‌گیر سینریت. ﴿وَنُحَاسٌ ۝۳۵﴾ الرحمن: مسی توواوه ده‌کریت به‌سه‌ریاندا.
﴿وَذُوْقُوا ۝۲۲﴾ الحج: ده‌ست پی‌بکه‌ن تاقی که‌نه‌وه، به مانای چیژکردن نییه
به‌زمان.

(مَارَجٌ) ئاگری به‌ته‌نها، گرکه‌ی. (مَرْجُ الْأَمِيرِ رَعِيَّتُهُ): نه‌گه‌ر وازی لی‌هینا هه‌ندیکیان
نازار و سته‌م له هه‌ندیکیان بکه‌ن. ﴿مَرِيَجٌ ۝۵﴾ ق: ئاروون. (مَرْجُ الْأَمْرِ النَّاسِ):
تیکه‌ل بووه. ﴿مَرْجُ الْبَحْرَيْنِ ۝۱۹﴾ الرحمن: وه‌ك (مَرْجَتْ ذَابَتْكَ) ولا‌خه‌که‌ت واز
لی‌هینا.

۳۲۵۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُهَاجِرٍ أَبِي الْحَسَنِ قَالَ: سَمِعْتُ زَيْدَ بَنَ
وَهْبٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ رضی اللہ عنہ يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم فِي سَفَرٍ فَقَالَ: «أَبْرِدْ». ثُمَّ قَالَ:
«أَبْرِدْ». حَتَّى قَاءَ الْفَيْءَ، يَغْنِي لِلتَّلُولِ، ثُمَّ قَالَ: «أَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ
فَيْحِ جَهَنَّمَ»^(۱).

۳۲۵۸- ئه‌بو زهر رضی اللہ عنہ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا صلی اللہ علیہ وسلم له سه‌فه‌ریکدا بوو فه‌رمووی: (به
بانگ بیژکه‌): ((هینکی بکه‌))، پاشان فه‌رمووی: ((هینکی بکه‌)) هه‌تا سیبه‌ر
که‌رایه‌وه- واته: سیبه‌ری گردۆلکه‌کان- پاشان فه‌رمووی: ((نویژه‌کانتان به‌هینکی
بکه‌ن، چونکه بیگومان به‌هیزی تینی که‌رما له هالاوی دۆزه‌خه‌ومیه)).

۳۲۵۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ ذَكْوَانَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَبْرِدُوا بِالصَّلَاةِ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ»^(۱).

۳۲۵۹- نه‌بو سه‌عید رضي الله عنه ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((نویژ بخه‌نه کاتی فینکی، چونکه بی‌گومان به‌هیزی تینی گه‌رما له هالاوی دۆزه‌خه)).

۳۲۶۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اشْتَكَّتِ النَّارُ إِلَى رَبِّهَا، فَقَالَتْ: رَبِّ أَكَلْ بَعْضِي بَعْضًا، فَأَذِنَ لَهَا بِنَفْسَيْنِ نَفْسٍ فِي الشَّتَاءِ وَنَفْسٍ فِي الصَّيْفِ، فَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ فِي الْحَرِّ، وَأَشَدُّ مَا تَجِدُونَ مِنَ الزَّمْهَرِيرِ»^(۲).

۳۲۶۰- نه‌بو هورمه‌یره رضي الله عنه ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ئاگر ی دۆزه‌خ) سکالای کرد لای په‌رومردگاری وتی: نه‌ی په‌رومردگار هه‌ندی‌کم هه‌ندی‌کمی خوارد، په‌رومردگاریش رینگه‌ی دوو هه‌ناسه‌ی دا، هه‌ناسه‌یه‌ک له زستاندا و هه‌ناسه‌یه‌ک له هاویندا، بۆیه به‌تینترین گه‌رمی هه‌ستی پێده‌که‌ن (له کاتی هاوین دایه)، وه سه‌خترین سه‌رما هه‌ستی پێده‌که‌ن (له کاتی زستان دایه)^(۳).

۳۲۶۱- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ الضُّبَعِيِّ قَالَ: كُنْتُ أَجَالِسُ ابْنَ عَبَّاسٍ مِمَّا، فَأَخَذَنِي الْحُمَّى، فَقَالَ: أَبْرِدْهَا عَنْكَ مَاءٌ زَمْزَمَ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدُوهَا بِالمَاءِ». أَوْ قَالَ: «مَاءِ زَمْزَمَ». شَكَ هَمَّامٌ.

۳۲۶۱- نه‌بو جه‌مه‌ری زوبه‌عی ده‌لی: من له مه‌که‌که له‌گه‌ل ئیبنو عه‌بباسدا ﷺ داده‌نیستم جا تا و له‌رز گرتمی، ئیبنو عه‌بباس رضي الله عنه وتی: با به‌ناوی زه‌مه‌زم تاکه‌ت

(۱) ب‌روانه: ۵۳۸.

(۲) ب‌روانه: ۵۳۷.

(۳) به‌هۆی نه‌و دوو هه‌ناسه‌یه‌وه که ئاگری دۆزه‌خ ده‌یدات له زستان و هاویندا.

بُو فَيْنِكَ بَكْنَهُوَه، چونكه بِيگومان پِيْغَه‌مبه‌رى خوا ﷺ فه‌رموويه‌تى: ((تا له هالاوى دۆزه‌خه، كه‌واته به ئاو فَيْنِكى بَكْنَهُوَه))، يان فه‌رمووى: ((به‌ناوى زه‌مزه‌م (فَيْنِكى بَكْنَهُوَه))، گومانه‌كه له گِيْرايه‌وه كه‌دا هه‌ممام بر دويه‌تى.

۳۲۶۲- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبَايَةَ بْنِ رِفَاعَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الْحُمَى مِنْ قَوْرِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوهَا عَنْكُمْ بِالْمَاءِ»^(۱).

۳۲۶۲- رافيعى كورپى خه‌ديج ﷺ ده‌لى: له پِيْغَه‌مبه‌رم ﷺ بيست ده‌يفه‌رموو: ((تا له هِيْز و تينى گه‌رمای دۆزه‌خه‌وميه، كه‌وابوو به ئاو تاكه‌تان فَيْنِكَ بَكْنَهُوَه)).

۳۲۶۳- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْحُمَى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوهَا بِالْمَاءِ»^(۲).

۳۲۶۳- عايشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ﷺ له پِيْغَه‌مبه‌رموه ﷺ ده‌گِيْرِيْته‌وه كه فه‌رموويه‌تى: ((تا له هالاوى دۆزه‌خه‌وميه، كه‌واته به ئاو فَيْنِكى بَكْنَهُوَه)).

۳۲۶۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْحُمَى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدُوهَا بِالْمَاءِ»^(۳).

۳۲۶۴- نافع له ئيبنو عومه‌رموه ﷺ ده‌گِيْرِيْته‌وه له پِيْغَه‌مبه‌رموه ﷺ فه‌رموويه‌تى: ((تا له هالاوى دۆزه‌خه‌وميه، كه‌واته به ئاو فَيْنِكى بَكْنَهُوَه)).

(۱) بېروانه: ۵۷۲۶.

(۲) بېروانه: ۵۷۲۵.

(۳) بېروانه: ۵۷۲۳.

۳۲۶۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «تَارُكُمُ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ». قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً. قَالَ: «فُضِّلَتْ عَلَيْهِنَ بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءًا، كُلُّهُنَّ مِثْلُ حَرِّهَا».

۳۲۶۵- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه دەگێڕێتەوه کە پێغه‌مبەری خوا ﷺ فرموویەتی: ((ئەم ناگرەى ئێوە بە شیکە لە حەفتا بەشى ناگرى دۆزەخ))، وترا: ئەو پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەگەر ھەر ئەم ناگرە (ی دنیا)ش بێت بەسە (بو سزادانى کافران و گوناھباران)، فرمووی: (((ناگرى دۆزەخ) شەست و نۆ بەشى لەم زیادە و ھەموو بەشیکی بەقەدەر ئەم ناگرەى دنیا گەرەمە)).

۳۲۶۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، سَمِعَ عَطَاءَ يُخْبِرُ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَعْلَى، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ عَلَى الْمِنْبَرِ: ﴿وَأَدَّأُ بِمَلِكٍ ۝﴾ الزخرف.

۳۲۶۶- صەفوانى كورى يەعلا لە يەعلاى باوكىەوه ﷺ دەگێڕێتەوه کە لە پێغه‌مبەرى ﷺ بێست لەسەر دوانگە ئەم نایەتەى دەخویند: ﴿وَأَدَّأُ بِمَلِكٍ ۝﴾ الزخرف^(۱).

۳۲۶۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، قَالَ: قِيلَ لَأَسَامَةَ: لَوْ أَتَيْتَ فَلَانًا فَكَلَّمْتَهُ. قَالَ: إِنَّكُمْ لَتَرَوْنَ أَنِّي لَا أَكَلِمُهُ إِلَّا أَسْمِعُكُمْ، إِنِّي أَكَلِمُهُ فِي السَّرِّ دُونَ أَنْ أَفْتَحَ بَابًا لَا أَكُونُ أَوَّلَ مَنْ فَتَحَهُ، وَلَا أَقُولُ لِرَجُلٍ أَنْ كَانَ عَلَيَّ أَمِيرًا إِنَّهُ خَيْرُ النَّاسِ بَعْدَ شَيْءٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالُوا: وَمَا سَمِعْتَهُ يَقُولُ؟ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «يُجَاءُ بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ، فَتَنْدَلِقُ أَفْتَابُهُ فِي النَّارِ، فَيَدُورُ كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ بِرَحَاهُ، فَيَجْتَمِعُ أَهْلُ النَّارِ عَلَيْهِ، فَيَقُولُونَ أَيُّ فُلَانٍ، مَا شَأْنُكَ؟ أَلَيْسَ كُنْتَ تَأْمُرُنَا بِالْمَعْرُوفِ

(۱) واتە: ھاواریان دەکرد لەو فریشتەى سه‌ره‌ره‌شتى دۆزەخ دەکات دەیان وت: (بانگیان دەکرد ئەو مالیک با په‌روه‌ردگارت بمانه‌رنیت).

وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ؟ قَالَ: كُنْتُ أَمُرُكُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَلَا آتِيهِ، وَأَنْهَاكُمُ عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ». رَوَاهُ عُثْمَرُ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ^(۱).

۳۲۶۷- ئەبو وائیل دەلی: بە ئوسامە وترا: خۆزگە برۆشتیتایە بۆ لای ھالانە کەس (عوسمانی کۆری عەففان) وە قسەت لەگەڵدا بکردایە^(۲)، ئوسامەش وتی: ئیوە وا گومان دێبەن من ھەر ئەو ھسانە ی لەگەڵ دەکەم ئیوە گویتان لیبەتی، بئێگومان من (ھەموو) ھەسەپەکی لە پەنھاندا لەگەڵ دەکەم بۆ ئەووی دەرگایەك بکەمەووە کە یەکەم کەس بەم کردوومەتەووە، وە بە کەسیک ناڵیم ئەگەر بەرپرس بوو بەسەر مەووە، چاکترین کەسە دوا ئەووی لە پیغەمبەری خواﷺ بیست، وتیان چیت لی بیست کە دمیغەر موو؟ وتی: لیم بیست دمیغەر موو: ((لە رۆزی دوا ییدا پیاویک دین و فری دەدریتە دۆزەخەووە، ئەنجا ریخۆلەکانی لە پاشیەووە دیتە دەر مەووە لە ناو دۆزەخدا، جا بە دەوری خۆیدا دەسوڕیتەووە وەك چۆن گویدریژ بە دەوری ئاشدا دەسوڕیتەووە، خەلکی دۆزەخیش لە دەوری گۆدەبنەووە و دەلێن: ئەری ھالانە کەس ئەووە چیتە (وات بەسەرھاتووە) ؟ مەگەر تۆ فەرمانت پی نەدەکرین بە چاکە و ریگریت نەدەکرد لە خراپە؟ دەلی: (بەلێ) من فەرمانم پی دەکردن بە چاکە و خۆم نەمدەکرد، وە ریگریم دەکردن لە خراپە و خۆم دەمکرد)). غوندەر ئەم ھەرموودە گێراویەتیەووە لە شوعبەووە ئەویش لە ئەعمەشەووە^(۳).

II- بابُ صَقَّةِ إِبْلِيسَ وَجُنُودِهِ

قَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿وَيَقْدِفُونَ﴾ (۸) الصافات: يُرْمَوْنَ. ﴿دُحُرًا﴾ (۹) الصافات: مَطْرُودِينَ. ﴿وَاصِبٌ﴾ (۱۰) الصافات، دَائِمٌ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﴿مَدْحُورًا﴾ (۱۸) الإسرائ. مَطْرُودًا. يُقَالُ:

(۱) بروانە: ۷۰۹۸.

(۲) دەربارە ی ئاژاوە کوتایی پی ھێنانی لە ناو خەلکدا.

(۳) ھەمان ھەرموودە ی پێشوو بەم سەنەد و ریگایەش ھاتووە.

﴿ مَرِيدًا ۱۱۷ ﴾ النساء: مُتَمَرِّدًا. بَتَّكُهُ: قَطَعَهُ. ﴿ وَأَسْتَفْزِرُ ۱۶ ﴾ الإسراء: اسْتَحِفُّ. ﴿ بِحَيْلِكَ ۶۱ ﴾ الإسراء: الْفُرْسَانُ. الرَّجُلُ: الرَّجَالَةُ، وَاحِدُهَا: رَجُلٌ، مِثْلُ: صَاحِبٍ وَصَحْبٍ، وَتَاجِرٍ وَتَجَرٍ، ﴿ لَأَحْتَنِكَ ۱۲ ﴾ الإسراء: لَأَسْتَأْصِلَنَّ. ﴿ قَرِينٌ ۳ ﴾ الزخرف: شَيْطَانٌ.

II- باسی چۆنیه‌تی ئیبلیس و سه‌ربازه‌کانی

- موحاهید ده‌لی: ﴿ وَبُقُؤُونَ ۸ ﴾ الصافات: بُوْیان ده‌هاوینژری. ﴿ دُحُورًا ۹ ﴾ الصافات: راوینراوان، دهرکراوان. ﴿ وَاصِبٌ ۱ ﴾ الصافات: به‌رده‌وام.
- ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: ﴿ مَذْحُورًا ۱۸ ﴾ الإسراء: دوورخراوه، دهرکراو.
ده‌وتریت: ﴿ مَرِيدًا ۱۱۷ ﴾ النساء: یاخی و سه‌ره‌کش. (بَتَّكُهُ): بری، قرتاندی.
﴿ وَأَسْتَفْزِرُ ۶۱ ﴾ الإسراء: گومپرای بکه، له خشته‌ی به‌ره. ﴿ بِحَيْلِكَ ۶۱ ﴾ الإسراء: به‌سواره‌کانت، (الرَّجُلُ) پیاده‌کان، کۆیه تاکه‌که (رَجُلٌ)ه، (صَاحِبٍ) بُو تاکه (صَحْبٍ) بُو کۆکه‌یه‌تی، وه: (تَاجِرٍ) بُو تاکه (تَجَرٍ) بُو کۆکه‌یه‌تی. ﴿ لَأَحْتَنِكَ ۱۲ ﴾ الإسراء: له بیخیان دینم، به‌راستی زال دهم. ﴿ قَرِينٌ ۳ ﴾ الزخرف: شه‌یتان.

۳۲۶۸- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا عِيسَى، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ قَالَتْ: سُحِرَ النَّبِيُّ ﷺ. وَقَالَ اللَّيْثُ: كَتَبَ إِلَى هِشَامٍ أَنَّهُ سَمِعَهُ وَوَعَاهُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: سُحِرَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى كَانَ يُحَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَفْعَلُ الشَّيْءَ وَمَا يَفْعَلُهُ، حَتَّى كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ دَعَا وَدَعَا، ثُمَّ قَالَ: «أَشْعَرْتُ أَنَّ اللَّهَ أَفْتَانِي فِيمَا فِيهِ شِفَائِي؟ أَتَانِي رَجُلَانِ، فَقَعَدَ أَحَدُهُمَا عِنْدَ رَأْسِي وَالْآخَرُ عِنْدَ رِجْلِي، فَقَالَ: أَحَدُهُمَا لِلْآخَرِ: مَا وَجَعَ الرَّجُلُ؟ قَالَ: مَطْبُوبٌ. قَالَ: وَمَنْ طَبَّهُ؟ قَالَ: لَيْبِدُ بْنُ الْأَعْصَمِ. قَالَ: فِي مَادَا؟ قَالَ: فِي مِشْطٍ وَمِشَاقَةٍ وَجُفٌ طَلْعَةٍ ذَكَرَ. قَالَ: فَأَيْنَ هُوَ؟ قَالَ: فِي بَيْتِ دُرَّوَانَ». فَخَرَجَ إِلَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ ثُمَّ رَجَعَ

فَقَالَ لِعَائِشَةَ حِينَ رَجَعَ: «نَخْلُهَا كَأَنَّهَا رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ». فَقُلْتُ: اسْتَخْرَجْتَهُ؟ فَقَالَ: «لَا أَمَّا أَنَا فَقَدْ شَفَانِي اللَّهُ، وَخَشِيتُ أَنْ يُثِيرَ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ شَرًّا، ثُمَّ دُفِنْتُ الْبَيْتُ»^(۱).

۳۲۶۸- عائیشه (رضی الله عنها) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ جادووی لی‌کرا هه‌تا (هه‌ندی جار) واید‌مه‌زانی که شتیکی کردوو که نه‌یک‌ردبوو، تا ر‌وژێکیان دوعا و نزای زو‌ری کرد پاشان فه‌رمووی: ((نایا زانیوته^(۲)) خوا وه‌لامی دامه‌وه دم‌باردی چاره‌سه‌ری دم‌رده‌که‌م؟ دوو پیاو هاتن بو‌ لام و یه‌گیکیان لای سه‌رم دانیش و نه‌وی که‌یان لای پی‌یه‌کانمه‌وه دانیشتن، ئینجا یه‌گیکیان به‌وه‌ی که‌یانی وت: نازاری نه‌م پیاوه چی‌یه؟ وتی: جادووی لی‌کراوه، وتی: کی‌ جادووی لی‌ کردوو؟ وتی: له‌بیدی کو‌ری نه‌عصه‌م، وتی: جادوو‌مه‌که‌ی له‌ چی‌ دایه؟ وتی: له‌ شانه و ه‌ز و مو‌وی که به‌شانه‌ومه‌ی و له‌ کیف و تو‌یک‌لی خو‌رمای نی‌ر دایه، وتی: نه‌ی له‌ کو‌ی دایه؟ وتی: له‌ بی‌ری زه‌روان دایه))، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ر‌وشت بو‌ سه‌ر نه‌و بی‌ره و پاشان گه‌راپه‌وه، جا که گه‌راپه‌وه به‌ عائیشه‌ی فه‌رموو: ((سه‌ری) دار خو‌رما‌کانی ده‌رووبه‌ری نه‌و بی‌ره وه‌کو سه‌ری شه‌یتان وابوون))، (عائیشه ده‌لی): منیش وتم: جادوو‌مه‌که‌ت له‌ بی‌ره‌که دم‌ره‌ینا؟ فه‌رمووی: ((نه‌خ‌یر به‌لام به‌ د‌نیاپی‌یه‌وه خوا چاره‌سه‌ری کردم، وه‌ ترسام که نه‌و دم‌ره‌ینانی جادوو‌ه با‌سیکی خراب له‌ ناو خه‌ل‌ک‌دا بو‌روژینیت و بلا‌و کاته‌وه))، پاشان بی‌ره‌که پر گراپه‌وه.

۳۲۶۹- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يَعْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسِ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَدٍ، يَضْرِبُ كُلَّ عُقْدَةٍ مَكَانَهَا: عَلَيْكَ

(۱) ب‌روانه: ۳۱۷۵.

(۲) به‌ عائیشه (رضی الله عنها) ده‌فه‌رمووی.

لَيْلٍ طَوِيلٍ فَارْقُدْ. فَإِنْ اسْتَيْقَظَ فَذَكَرَ اللَّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ. فَإِنْ تَوَضَّأَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ. فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدُهُ كُلُّهَا. فَأَصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ، وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسَلَانَ»^(۱).

۳۲۶۹ - نه‌بو هورمه‌یره ﷺ ده‌گیریته‌وه: که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی: ((کاتی که سیکتان خه‌وت شه‌یتان سی گری دهدات له پشتی سه‌ری، ده‌مالی به جی‌گای هه‌موو گریکاندا و ده‌لی: شه‌ویکی دریزت له‌به‌ره بخه‌وه، جا نه‌گه‌ر هه‌ستا و یادی خوای کرد گریه‌کیان ده‌گریته‌وه، نینجا نه‌گه‌ر ده‌ست‌نو‌یزی گرت گریه‌کی تریان ده‌گریته‌وه، خو‌نه‌گه‌ر نو‌یزی کرد هه‌موو گریه‌کانی ده‌گریته‌وه، نه‌وسا به گورج و گو‌لی و دل خو‌شییه‌وه رۆژ ده‌کاته‌وه، نه‌گه‌رنا به دل گرانی و ته‌مه‌لی رۆژ ده‌کاته‌وه)).

۳۲۷۰ - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ نَامَ لَيْلَهُ حَتَّى أَصْبَحَ، قَالَ: "ذَاكَ رَجُلٌ بَالُ الشَّيْطَانِ فِي أُذُنِهِ" - أَوْ قَالَ - "فِي أُذُنِهِ"^(۲).

۳۲۷۰ - عه‌بدوللا ﷺ ده‌لی: له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ باسی پیاویک کرا هه‌موو شه‌و ده‌خه‌ویت تا رۆژ ده‌بیته‌وه، فه‌رموو‌ی: ((نه‌وه پیاویکه شه‌یتان میزی کردوته هه‌ردوو گو‌یی))، یان فه‌رموو‌ی: ((میزی کردوته گو‌یه‌وه)).

۳۲۷۱ - حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَمَّا إِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا أَتَى أَهْلَهُ وَقَالَ:

(۱) بر‌وانه: ۱۴۴۲.

(۲) بر‌وانه: ۱۱۴۴.

بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا. قَرَزَقًا وَلَدًا، لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ»^(۱).

۳۲۷۱- ئیبنو عەبباس (رحمە) لە بێغەمبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه که فەرموویەتی: ((ئەگەر کەسیکتان کاتێ لەگەڵ خێزانیدا جووت دەبێت بۆ: خۆیە شەیتانمان لێ دوور خەرەوه، وه شەیتان لەو منداڵە پێمان دەبەخشیت دوور خەرەوه، ئەنجا کە منداڵێکیان پێ بەخسرا، شەیتان زیانی پێ ناگەیەنێت)).

۳۲۷۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رحمە) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا طَلَعَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَدَعُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَبْرُزَ، وَإِذَا غَابَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَدَعُوا الصَّلَاةَ حَتَّى تَغِيبَ»^(۲).

۳۲۷۲- ئیبنو عومەر (رحمە) دەڵێ: بێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((کاتی خۆر سەر دەرئێت و هەڵدێت واز لە نوێژکردن بێن هەتا خۆر (هەڵدێ و) بە چاکی دەرەکهوێت، وه کاتی خۆر ئاوا دەبێت واز لە نوێژکردن بێن هەتا بەتەواوی ئاوا دەبێت)).

۳۲۷۳ - «وَلَا تَحِيَّتُوا بِصَلَاتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلَا غُرُوبَهَا، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ شَيْطَانٍ». أَوْ: "الشَّيْطَانِ". لَا أَذْرِي أَيَّ ذَلِكَ قَالَ هِشَامٌ^(۳).

۳۲۷۳- ((کاتی هەڵهاتنی خۆر و ئاوابوونی خۆر هەڵمەبژێرن بۆ نوێژەکانتان، چونکە بەپراستی خۆر لە نیوان هەردوو شاخی شەیتاندا هەڵدێت))، یان ((دوو شاخەکهی (شەیتاندا))، (عەبدە) دەڵێ: نازانم هیشام کام لەم دوو وشە (شَیْطَان) یان (الشَّيْطَان) وت.

(۱) بڕوانه: ۱۴۱.

(۲) بڕوانه: ۵۸۳.

(۳) بڕوانه: ۵۸۲.

۳۲۷۴- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِذَا مَرَّ بَيْنَ يَدَيْ أَحَدِكُمْ شَيْءٌ وَهُوَ يُصَلِّي فَلْيَمْنَعْهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيَمْنَعْهُ، فَإِنْ أَبَى فَلْيُقَاتِلْهُ، فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ».

۳۲۷۴- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری ﷺ فهرمووی: ((نه‌گهر شتیک به‌به‌رده‌می که‌سیکتاندا روشت کاتی نو‌یژی ده‌کرد با رینگری لی بکات، جا گوئی پی نه‌دا با (بو جاری دووهم) رینگری لی بکات، جا نه‌گهر هر گوئی پینه‌دا (ویستی بر‌وا) با جه‌نگی له‌گهل بکات^(۱)، چونکه به‌راستی نه‌و که‌سه شه‌یتانه)).

۳۲۷۵- وَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ الْهِثَمِ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: وَكَلَّنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِحِفْظِ زَكَاةِ رَمَضَانَ، فَأَتَانِي آتٍ، فَجَعَلَ يَحْتُو مِنْ الطَّعَامِ، فَأَخَذْتُهُ فَقُلْتُ: لَأَرْفَعَنَّكَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَذَكَرَ الْحَدِيثَ فَقَالَ: إِذَا أَوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَأَقْرَأْ آيَةَ الْكُرْسِيِّ لَنْ يَزَالَ عَلَيْكَ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ، وَلَا يَقْرُبَكَ شَيْطَانٌ حَتَّى تُصْبِحَ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «صَدَقَ وَهُوَ كَذُوبٌ، ذَاكَ شَيْطَانٌ»^(۲).

۳۲۷۵- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رایسپاردم به پاریزگاری کردنی زه‌کات (ی سه‌ره‌فیت‌ه‌ی) ره‌مه‌زان، نه‌نجا که‌سیک هات بو لام و به هه‌ردوو ده‌ستی (به مشت) له خواردنه‌که‌ی ده‌برد، منیش گرتم وتم: ده‌تبه‌م بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، ئیتر فهرمووده‌که‌ی به در‌یژی باس کرد^(۳)، نه‌نجا (نه‌و که‌سه‌ی خواردنه‌که‌ی ده‌برد) وتی: کاتی چوو‌یته ناو نو‌ینی نوستنه‌که‌ت ئایه‌ته لکوری بخو‌ینه، به‌رده‌وام له لایه‌ن خواوه پاریزگاریت به‌سه‌ره‌ومیه، وه تا روژ ده‌که‌یته‌وه شه‌یتان نزیکت ناب‌یته‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((راستی پی وتویت^(۴) و خو‌ی زور در‌وژنه نه‌و شه‌یتانی‌که (له شه‌یتانه‌گان)))).

(۱) مه‌به‌ست له جه‌نگ چه‌ک به‌کاره‌یتان نیه، به‌لکو به توندتر نه‌ه‌یلتیت بروات به به‌رده‌مید.؟

(۲) بر‌وانه: ۲۳۱۱.

(۳) وه‌ک له باسی وه‌کاله‌ندا رابوورد به ژماره (۲۳۱۱).

(۴) ده‌رباره‌ی گه‌وره‌یی ئایه‌ته لکوری.

۳۲۷۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَزُورَةُ قَالَ: أَبُو هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَأْتِي الشَّيْطَانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذَا؟ مَنْ خَلَقَ كَذَا؟ حَتَّى يَقُولَ مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ؟ فَإِذَا بَلَغَهُ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ، وَلْيَنْتَهَ».

۳۲۷۶- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه دەلی: پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی: ((شەیتان دیتە لای یەکیکتان و (خت ختە ی دەمات) دەلی: کێ ئەو شتە ی دروست کردوو؟ کێ ئەو شتە ی دروست کردوو؟ ھەتا دەلی: ئە ی کێ پەرورەدگارتی دروست کردوو؟ جا ئەگەر گەشتە ئەو ^(۱) با پەنا بگریت بە خوا و کووتایی پی بینیت ^(۲))).

۳۲۷۷- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي أَنَسٍ -مَوْلَى التَّيْمِيِّ- أَنَّ أَبَاهُ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا دَخَلَ رَمْضَانُ فَتَحَتْ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ، وَغُلِقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ، وَسُلِسَتْ الشَّيَاطِينُ» ^(۳).

۳۲۷۷- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه دەلی: پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرمووی: ((کە رەمەزان ھات دەرگاکانی بەھەشت دەرکێنەو و دەرگاکانی دۆزەخ دادەخرن، شەیتانەکان زنجیر دەرکێن)).

۳۲۷۸- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي بْنُ كَعْبٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ مُوسَى قَالَ لِقَتَاهُ: ﴿لِفَتْنِهِ﴾ إِنَّا غَدَاءَنَا ﴿الْكَهْفِ﴾. قَالَ أَرَأَيْتَ إِذَا أَوَيْنَا إِلَى الصَّخَرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحَوْتَ وَمَا أَنْسَيْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ» ^(۴) ﴿الْكَهْفِ﴾. وَلَمْ يَجِدْ مُوسَى النَّصَبَ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ بِهِ ^(۵).

(۱) بلن: کێ پەرورەدگاری دروست کردوو.

(۲) بلن: آعوذ بالله من الشيطان الرجيم و له سه نه‌روات چونکه نه‌جامی باش نابیت.

(۳) برپوانه: ۱۸۹۸.

(۴) برپوانه: ۷۴.

۳۲۷۸- نوبه‌ی کوری که ع‌ب ۱۰ ده‌گیرپته‌وه که له پیغه‌مبه‌ری خ‌وای ۱۰ بیست دمی‌فرموو: ((بی‌گومان مووسا ۱۰ به‌لاوم‌که‌ی به‌رده‌ستی فرموو: خ‌واردنه‌که‌مان بۆ بی‌نه، (لاوم‌که‌ش) وتی: له‌بیرته کاتی چ‌ووینه په‌نا به‌رده گه‌وره‌که (بۆ پ‌شوودان)، جا به‌راستی من (له‌وی) ماسیه‌که‌م له‌بیر چ‌وو هیچ شتی نه‌و (ماسیه‌که) ی له‌بیر نه‌بردمه‌وه که باسی ب‌که‌م بۆت بی‌ج‌که له شه‌یتان)، وه مووسا ۱۰ هه‌ستی به ماندووی و زه‌حمه‌ت نه‌کرد هه‌تا نه‌و شوینه‌ی به‌جی ه‌یشت که خوا فره‌مانی پ‌یکردبوو بۆی بج‌یت)).

۳۲۷۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ۱۰ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ۱۰ يُشِيرُ إِلَى الْمَشْرِقِ فَقَالَ: «هَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هَا هُنَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هَا هُنَا مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ»^(۱).

۳۲۷۹- عه‌بدو‌ل‌لای کوری عومه‌ر ۱۰ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خ‌وام ۱۰ بی‌نی (به‌ده‌ستی) ئاماژه‌ی بۆ رۆژه‌ه‌لات ده‌کرد و فره‌مووی: ((بی‌داربن به‌راستی ئا‌زاوه نا له‌وی‌وه د‌یت، به‌راستی ئا‌زاوه ئاله‌وی‌وه د‌یت، له‌و ج‌ی‌گایه‌ی شاخی شه‌یتان هه‌لد‌یت و به‌ده‌رده‌که‌وی‌ت^(۲))).

۳۲۸۰- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ عَنْ جَابِرٍ ۱۰، عَنِ النَّبِيِّ ۱۰ قَالَ: «إِذَا اسْتَجَنَحَ اللَّيْلُ -أَوْ كَانَ جُنْحُ اللَّيْلِ- فَكُفُّوا صَبِيَانَكُمْ، فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ، فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ الْعِشَاءِ فَخَلُّوهُمْ وَأَغْلِقْ بَابَكَ، وَادْكُرِ اسْمَ اللَّهِ، وَأَطْفِئْ مِصْبَاحَكَ، وَادْكُرِ اسْمَ اللَّهِ، وَأَوِّكْ سِقَاءَكَ، وَادْكُرِ اسْمَ اللَّهِ، وَخَمِّرْ إِنَاءَكَ، وَادْكُرِ اسْمَ اللَّهِ، وَلَوْ تَعَرَّضَ عَلَيْهِ شَيْئًا»^(۳).

(۱) ب‌روانه: ۳۱۰۴.

(۲) بۆیه وای فره‌مووه، چونکه سه‌ر و شاخی شه‌یتان له‌که‌ل خ‌ۆردا پ‌تکه‌وه به‌ده‌ر ده‌که‌ون.

(۳) ب‌روانه: ۳۳۰۴، ۳۳۱۶، ۵۶۲۳، ۵۶۲۴، ۶۲۹۵، ۶۲۹۶.

۳۲۸۰- جابر رضی الله عنه له پیغه‌مبه‌روه صلی الله علیه و آله ده‌گیریته‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((نه‌گهر سه‌رمتایی شه‌و داهات - یان سه‌رمتای شه‌و بوو- مه‌یه‌لن منداله‌کانتان بلا‌وه بکه‌ن، چونکه بی‌گومان له‌و کاته‌دا شه‌یتانه‌کان بلا‌و ده‌بنه‌وه، نه‌نجا کاتی ما‌وه‌یه‌ک له شی‌وان به‌سه‌ر جوو نه‌و منداله‌کانتان به‌ره‌لا بکه‌ن، وه دهر‌گاکه‌ت داخه‌و ناوی خوا‌بێن و چ‌را و گ‌لو‌په‌که‌ت بکو‌ژینه‌وه (له کاتی پی‌ویست‌دا)، زار‌بێنی کونده‌ و مه‌شکه‌که‌ت به‌سه‌سته‌ و، یادی خوا بکه‌ و، سه‌ری ده‌فر و حاجه‌ته‌که‌ت داپ‌وشه‌، وه ناوی خوا بی‌نه‌ (نه‌گهر نه‌ک‌را داپ‌وشیت) نه‌وا شتیکی به‌سه‌ردا رادی‌له‌، (وه‌ک دارێک یان شتیکی له‌و جو‌ره‌)) .

۳۲۸۱- حَدَّثَنِي مَحْمُودُ بْنُ غِيْلَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ صَفِيَّةَ ابْنَةِ حُيَيٍّ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله مُعْتَكِفًا، فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلًا، فَحَدَّثْتُهُ ثُمَّ قُمْتُ، فَأَنْقَلَبْتُ فَقَامَ مَعِيَ لِيَقْلِبَنِي -وَكَانَ مَسْكُنُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ- فَمَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَلَمَّا رَأَى النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله أَسْرَعَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: «عَلَى رَسْلِكُمَا إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ». فَقَالَا: سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَالَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ الْإِنْسَانِ مَجْرَى الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا سُوءًا» أَوْ قَالَ: «شَيْنًا»^(۱).

۳۲۸۱- عه‌لی کوری حوسه‌ین رضی الله عنه گیرایه‌وه که سه‌ه‌فیه‌ی کچی حویه‌ی صلی الله علیه و آله ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا له ئیعتیکاف‌دا بوو، منیش هاتم بو‌و لای له شه‌ودا و سه‌ردانم کرد، نینجا له‌گه‌لیدا قسه‌م کرد، پاشان هه‌ل‌سام و گه‌رامه‌وه، پی‌غه‌مبه‌ریش صلی الله علیه و آله له‌گه‌ل‌م‌دا هه‌ستا تا به‌مباته‌وه بو‌و ماله‌وه - (عه‌لی ده‌لی): مالی سه‌ه‌فیه‌ی له خانووی ئوسامه‌ی کوری زمید دابوو- جا دوو پیاوی نه‌نصار‌ی به‌لایان‌دا تی‌په‌رین، نینجا که پی‌غه‌مبه‌ریان صلی الله علیه و آله ببنی به‌ خیرایی ر‌و‌یستن، پی‌غه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله فه‌رمو‌ی: ((له‌سه‌رخ‌و‌بن، دل‌نیابن نه‌م ئا‌فرمه‌ سه‌ه‌فیه‌ی کچی حویه‌یه‌))، هه‌ردووکیان وتیان: پاک و بی‌گه‌ردی

بۆ خوا ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا، فه‌رمووی: ((به‌راستی شه‌یتان و ده‌کو خوێن له‌ له‌شی مرو‌فدا ده‌گه‌ڕێ، وه‌ بێگومان من ترسام شه‌یتان خراپه‌یه‌ك بخاته دلی هه‌ردووكتانه‌وه‌))، یان فه‌رمووی: ((شتیك)) (بخاته دلی هه‌ردووكتانه‌وه‌).

۳۲۸۲- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ صُرَدٍ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَرَجُلَانِ يَسْتَبْئَانِ، فَأَحَدُهُمَا اخْمَرَ وَجْهَهُ وَانْتَفَحَتْ أُوْدَاجُهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَوْ قَالَهَا ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ، لَوْ قَالَ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ. ذَهَبَ عَنْهُ مَا يَجِدُ». فَقَالُوا لَهُ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «تَعَوَّذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ». فَقَالَ: وَهَلْ بِي جُنُونٌ؟^(۱).

۳۲۸۲- سوله‌یمانی کوری صورده ﷺ ده‌لی: من له‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ دانیشتبوووم له‌و کاته‌دا دوو پیاو جنیویان به‌یه‌کتری ده‌دا، جا یه‌کیکیان دم و جاوی سوور هه‌لگه‌رابوو ده‌ماره‌کانی ملی هه‌لسابوو، پێغه‌مبه‌ریش فه‌رمووی: ((به‌راستی من وشه‌یه‌ك دمه‌زانم نه‌گه‌ر نه‌و پیاوه‌ بیلێ تووهری یه‌که‌ی نامینێ و دمه‌روات، نه‌گه‌ر بلێت: (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ)^(۲) تووهرمی یه‌که‌ی دمه‌روات و نامینیت))، خه‌لکه‌که‌ش به‌ پیاوه‌ تووهره‌کیان وت: پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمووی: ((په‌نا بگه‌ به‌ خوا له‌ شه‌یتان))، پیاوه‌که‌ وتی: بۆ من شیتم؟!.

۳۲۸۳- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا آتَى أَهْلَهُ قَالَ: اللَّهُمَّ جَنِّبْنِي الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنِي. فَإِنْ كَانَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ، وَلَمْ يُسَلِّطْ عَلَيْهِ». قَالَ: وَحَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ كُرَيْبٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ مِثْلَهُ^(۳).

(۱) به‌روانه: ۶۰۴۸، ۶۱۱۵.

(۲) واته: په‌نا ده‌گرم به‌ خوا له‌ شه‌یتان.

(۳) به‌روانه: ۱۴۱.

۳۲۸۳- ئیبنو عه‌عباس رضی اللہ عنہ ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ و آله و سلم فه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر په‌کێک له‌ ئێوه‌ کاتێ ده‌جێته‌ لای هاوسه‌ری بلی: خوايه‌ شه‌یتانم لێ دوور خه‌ره‌وه‌، وه‌ شه‌یتان له‌و منداڵه‌ش پێم دمه‌بخشی دوور خه‌ره‌وه‌، جا نه‌گه‌ر له‌ نیوان ئه‌و پیاو و ژنه‌دا منداڵێک بپێت شه‌یتان زیانی پێ ناگه‌یه‌نیّت و زال نابێت به‌سه‌ریدا)).

(شوعبه) وتی: ئه‌عمه‌ش بو‌ی گێراینه‌وه‌ له‌ سالیمه‌وه‌، له‌ کورمه‌یه‌وه‌، له‌ ئیبنو عه‌عباسه‌وه‌، وه‌ک فه‌رمووده‌که‌ی پێشووی گێرایه‌وه‌^(۱).

۳۲۸۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ و آله و سلم أَنَّهُ صَلَّى صَلَاةً فَقَالَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ عَرَضَ لِي، فَشَدَّ عَلَيَّ يَقْطَعُ الصَّلَاةَ عَلَيَّ، فَأَمَكَّنِي اللَّهُ مِنْهُ». فَذَكَرَهُ^(۲).

۳۲۸۴- ئه‌بو هورمه‌یره رضی اللہ عنہ ده‌گێڕێته‌وه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ صلی اللہ علیہ و آله و سلم که‌ نوێژێکی کرد و فه‌رمووی: ((به‌راستی شه‌یتان^(۳) (له‌ نوێژه‌که‌مدا) له‌ پر هاته‌ به‌رده‌م به‌توندی به‌لاماری بو‌ هی‌نام تا نوێژه‌که‌م پێ ببریت، ئه‌نجا خوا سه‌ری خستم به‌سه‌ریدا))، ئینجا فه‌رمووده‌که‌ی به‌ درێژی باس کرد.

۳۲۸۵- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ و آله و سلم: «إِذَا نُودِيَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ وَلَهُ ضُرَاطٌ، فَإِذَا قُضِيَ أَقْبَلَ، فَإِذَا تُؤَبَّ بِهَا أَدْبَرَ، فَإِذَا قُضِيَ أَقْبَلَ، حَتَّى يَخْطِرَ بَيْنَ الْإِنْسَانِ وَقَلْبِهِ، فَيَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا وَكَذَا. حَتَّى لَا يَذَرِي أَثْلًا صَلَّى أَمْ أَرْبَعًا فَإِذَا لَمْ يَذَرْ ثَلَاثًا صَلَّى أَوْ أَرْبَعًا سَجَدَ سَجْدَتِي السَّهْوِ»^(۴).

(۱) که‌واته‌ ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ شوعبه‌ دوو ماموستای هه‌یه‌ لێیانوه‌ گێراویه‌تیوه‌: مه‌نصور و ئه‌مه‌ش.

(۲) ب‌روانه: ۴۶۱.

(۳) عیفریتیک که‌ به‌جنۆکه‌ی سه‌رکه‌ش ده‌لێن به‌و شیوه‌ له‌ فه‌رمووده‌: ۴۶۱ بو‌خاریدا هاتوه‌.

(۴) ب‌روانه: ۶۰۸.

۳۲۸۵- نه‌بو سه‌له‌مه له نه‌بو هورمپر مه‌وه ﷺ دمگیرپته‌وه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌گهر بانگدرا بۆ نوێژ شه‌یتان پشت هه‌لده‌کات و دمپروا به‌ترلێدانه‌وه، جا که بانگه‌که ته‌واو بوو دیته‌وه، ئینجا که قامه‌ت کرا پشت هه‌لده‌کات و دمپروا، که قامه‌ته‌که ته‌واو بوو دیته‌وه، هه‌تا خه‌ته‌ره و وه‌سومه‌سه دروست بکات له نیوان مرو‌ف و دلێدا، پێی ده‌لی: بیری نه‌وه و نه‌وه بکه، هه‌تا نوێژکه‌ره‌که وا لی ده‌کات نازانی سی رپکات نوێژی کردووه یا جوار، ئینجا نه‌گهر نه‌یزانی سی رپکات نوێژی کردووه یا جوار، نه‌وه با دوو سوژده‌ی له بیر جوون ببات)).

۳۲۸۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «كُلُّ بَنِي آدَمَ يَطْعُنُ الشَّيْطَانَ فِي جَنْبِهِ بِأَصْبَعِهِ حِينَ يُولَدُ، غَيْرَ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ، ذَهَبَ يَطْعُنُ قَطْعَنَ فِي الْحِجَابِ»^(۱).

۳۲۸۶- نه‌بو هورمپر مه‌وه ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌موو مرو‌فیک کاتی له دایک ده‌بیت شه‌یتان به په‌نجه‌ی (به‌دوو په‌نجه‌ی) به هه‌ردوو ته‌نیشته‌وه دمژینیت، جگه له عیسی کورپی مه‌ریه‌م ﷺ که شه‌یتانی ویستی تی‌وه‌ی ژنیت به په‌رده‌که‌یه‌وه ژمند^(۲))).

۳۲۸۷- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ قَالَ: قَدِمْتُ الشَّامَ فَقُلْتُ: مَنْ هَا هُنَا؟ قَالُوا: أَبُو الدَّرْدَاءِ قَالَ: أَفِيكُمْ الَّذِي أَجَارَهُ اللَّهُ مِنَ الشَّيْطَانِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ؟

حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُغِيرَةَ وَقَالَ: الَّذِي أَجَارَهُ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ يَعْنِي: عَمَّارًا^(۳).

(۱) ب‌روانه: ۳۴۳۱، ۴۵۴۸.

(۲) نه‌و په‌رده‌یه‌ی مندالی تازه له دایک بووی تێدایه.

(۳) ب‌روانه: ۳۷۴۲، ۳۷۴۳، ۳۷۶۱، ۴۹۴۳، ۴۹۴۴، ۶۲۷۸.

۳۲۸۷- عه‌لقه‌مه ده‌لێ: رۆشتمه شام (وتم کێ لێرمیه؟) وتیان: ئه‌بو دهره‌انی لێیه، (ئه‌بو دهره‌ا هات و) بێی وت: ئایا ئه‌و که‌سه‌تان له‌ ناو دایه که‌ خوا له‌ شه‌یتان پاراستوو‌یه‌تی له‌ سه‌ر زاری پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ (ئیمامی بوخاری ده‌لێ:)^(۱) سوله‌یمانی کوری چه‌رب بو‌ی گێراینه‌وه‌ وتی: شوعبه‌ بو‌ی گێراینه‌وه‌ له‌ موغیره‌وه‌ (له‌ ئیبراهیمه‌وه‌ له‌ عه‌لقه‌مه‌وه‌) وتی: ئه‌و که‌سه‌ی خوا له‌سه‌ر زاری پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی پاراستی واته‌: عه‌مه‌ار.

۳۲۸۸- قَالَ: وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ أَخْبَرَهُ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْمَلَائِكَةُ تَتَحَدَّثُ فِي الْعَنَانِ -وَالْعَنَانُ: الْعَمَامُ- بِالْأَمْرِ يَكُونُ فِي الْأَرْضِ، فَتَسْمَعُ الشَّيَاطِينُ الْكَلِمَةَ، فَتَقْرُهَا فِي أُذُنِ الْكَاهِنِ، كَمَا تَقْرُ الْقَارُورَةُ، فَيَزِيدُونَ مَعَهَا مِائَةَ كَذِبَةٍ»^(۲).

۳۲۸۸- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه‌ ﷺ گێراویه‌تی‌هه‌ که‌ فه‌رموو‌یه‌تی: ((فریسته‌کان له‌ ناو (العنان) -دا- العنان: هه‌وره‌- باسی بریارێک ده‌که‌ن که‌ له‌ زه‌ویدا رووده‌دات و ده‌بیت، جا شه‌یتانه‌کان ئه‌و قسه‌ و بریاره‌ (له‌ فریسته‌کان) ده‌بستن، ئینجا ده‌یخه‌نه‌ به‌ر گویچه‌کی رهم‌ل لێدەر و کۆلنانیه‌وه‌، وه‌ک چۆن (ناوی ناو) سورا‌حیه‌ک ده‌کرێته‌ ده‌فریکه‌وه‌، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌و قسه‌یه‌دا (که‌ راسته‌) سه‌د درو‌ی لی زیاد ده‌که‌ن)).

۳۲۸۹- حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذَلْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «التَّائِبُ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِذَا تَنَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُرِدْهُ مَا اسْتَطَاعَ، فَإِنْ أَحَدَكُمْ إِذَا قَالَ: هَا. ضَحِكَ الشَّيْطَانُ»^(۳).

(۱) ئه‌مه‌ رینگابه‌کی که‌ی فه‌رموو‌ده‌ که‌یه‌ که‌ زیاده‌یه‌کی له‌گه‌ل دایه‌ که‌ ئه‌و که‌سه‌ عه‌مه‌اره‌ ﷺ.

(۲) به‌روانه‌: ۳۲۱۰.

(۳) به‌روانه‌: ۶۲۲۳، ۶۲۲۶.

۳۲۸۹- نه‌بو هورمیره ﷺ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرته‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((باویشکدان له شه‌یتانه‌ومیه، جا نه‌گهر که‌سیکتان باویشکی دا، با نه‌ومنده‌ی دمتوانی بی‌گه‌رینیته‌وه، چونکه به‌راستی کاتی که‌سیکتان (باویشک دمدات) ده‌لی: ها، شه‌یتان پی‌ده‌که‌نیت))^(۱).

۳۲۹۰- حَدَّثَنَا زَكْرِيَاءُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ: هِشَامٌ أَخْبَرَنَا، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ هَزِمَ الْمُشْرِكُونَ فَصَاحَ إِبْلِيسُ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ، أَخْرَأَكُم. فَرَجَعْتُ أَوْلَاهُمْ فَأَجْتَلَدْتُ هِيَ وَأَخْرَأَهُمْ، فَتَنَزَّرَ حُذَيْفَةُ، فَإِذَا هُوَ بِأَبِيهِ الْيَمَانِ فَقَالَ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ، أَيُّ أَبِي. فَوَاللَّهِ مَا احْتَجَزُوا حَتَّى قَتَلُوهُ، فَقَالَ حُذَيْفَةُ: غَفَرَ اللَّهُ لَكُمْ. قَالَ عُرْوَةُ: فَمَا زَالَتْ فِي حُذَيْفَةَ مِنْهُ بَقِيَّةٌ خَيْرٌ حَتَّى لَحِقَ بِاللَّهِ^(۲).

۳۲۹۰- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: کاتی له رۆژی غه‌زای ئوحوددا بت‌په‌رسته‌کان شک‌ینران، ئیبلیس هاواری کرد: نه‌ی به‌نده‌کانی خوا ئاگاداری دواوه‌ی خو‌تان بن. ئینجا نه‌و (مسو‌لمان)انه‌ی له پی‌شه‌وه بوون گه‌رانه‌وه له‌گه‌ل نه‌و (مسو‌لمان)انه‌ی له دواوه بوون به‌ جه‌نگ هاتن^(۳)، حوزمیفه‌ش سه‌رنجی دا و باوکی بینی (مسو‌لمانان دمی‌کوژن)^(۴)، حوزمیفه‌ وتی: نه‌ی به‌نده‌کانی خوا نه‌وه باوکه‌ نه‌وه باوکه‌، به‌لام سو‌یند به‌خوا وازیان لی نه‌هینا هه‌تا کوشتیان، حوزمیفه‌ش وتی: خوا لی‌تان خو‌ش بی، عوروه وتی: جا به‌رده‌وام حوزمیفه‌ له‌و کوشتنه‌ی باوکیدا (داوای لی‌خو‌شبوونی ده‌کرد بو بکوژانی باوکی)، بو‌یه به‌شی چاکه و خیری هه‌بوو (که دوعا‌کردنی بوو بو بکوژانی باوکی)، تا مرد و گه‌رایه‌وه بو‌لای خوا.

(۱) نه‌و شیوه‌ناری‌که‌ی باویشکدانی مرو‌ف پی‌ خو‌شه‌ بو‌یه پی‌ده‌که‌نیت.

(۲) پ‌روانه: ۳۸۲۴، ۴۰۶۵، ۶۶۶۸، ۶۸۸۳، ۶۸۹۰.

(۳) گومانیان وابوو نه‌وانه‌ی دواوه بت‌په‌رسته‌کانن.

(۴) به‌ بت‌په‌رسته‌یان زانی بوو.

۳۲۹۱- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا أَبُو الْأَحْوَصِ، عَنْ أَشْعَثَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ رضي الله عنها: سَأَلْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم عَنِ التِّقَاتِ الرَّجُلِ فِي الصَّلَاةِ. فَقَالَ: «هُوَ اخْتِلَاسٌ يَخْتَلِسُ الشَّيْطَانُ مِنْ صَلَاةٍ أَحَدِكُمْ»^(۱).

۳۲۹۱- عایشه رضی الله عنہا ده‌لی: پرسیارم له پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله کرد دهرباره‌ی لاکردنه‌وه‌ی که‌سێک له نوێژدا، فهرمووی: ((لا‌کردنه‌وه‌ دزیه‌کی نه‌یینه‌ شه‌یتان به‌ دزی و به‌ هیل له‌ نوێژدا له‌ که‌سیکتانی دهم‌زیت)).

۳۲۹۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ، وَالْحُلُمُ مِنَ الشَّيْطَانِ فَإِذَا حَلَمَ أَحَدُكُمْ حُلْمًا يَخَافُهُ فَلْيَبْصُقْ عَنْ يَسَارِهِ، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ»^(۲).

۳۲۹۲- عه‌بدو‌ل‌لای کوری نه‌بو فه‌تاده له‌ باو‌کیه‌وه صلی الله علیه و آله ده‌گیر‌پته‌وه‌ که‌ پیغه‌مبهر صلی الله علیه و آله فهرمو‌ویه‌تی: ((خه‌و بینینی چاک له‌ خوا‌وه‌یه، خه‌وی خراپ‌یش له‌ شه‌یتانه‌وه‌یه، جا نه‌گهر که‌سێک له‌ ئیوه‌ خه‌ویکی ناخۆش و خراپی بینی و ترسا لێی (خه‌به‌ری بو‌وه)، نه‌وه‌ با تف بکاته لای چه‌پی و په‌نا بگریت به‌ خوا له‌ زیانی نه‌و خه‌وه، چونکه‌ بی‌گومان زمر‌ری پی ناگه‌یه‌نیت)).

۳۲۹۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ سُمَيِّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ

(۱) بروانه: ۷۵۱.

(۲) بروانه: ۵۷۴۷، ۶۹۸۶، ۶۹۹۵، ۶۹۹۶، ۷۰۰۵، ۷۰۴۴.

الْمُلْكُ، وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. فِي يَوْمٍ مِائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عَذَلٌ عَشْرٌ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَةٍ، وَمُحِيتَ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِزْزًا مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يَمُوتَ، وَلَمْ يَأْتِ أَحَدٌ بِأَفْضَلٍ مِمَّا جَاءَ بِهِ، إِلَّا أَحَدٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ»^(۱).

۳۲۹۳- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوێه کە پێغەمبەری خوا ھەرمووی: ((ھەر کەس لە رۆژێکدا سەد جار بڵی: ھێج پەرستراویکی بەھەق نییە جگە لە خوای تاق و تەنھا ھێج ھاوبەشی نییە، ھەموو دەسەلات و سوپاس ھەر بۆ ئەو، وە ئەو دەسەلاتی بەسەر ھەموو شتێکدا ھەیە، ئەو وەک ئەو وایە ئەو کەسە دە کۆیلە ی نازاد کردبێت، وە سەد چاکە ی بۆ نووسراوە و سەد تاوانی لێ سپاردووە، وە ئەو زیکرە لەو رۆژەدا تا نیواری پاریزگار دەبێت بۆی لە شەیتان، وە ھێج کەس شتێکی لەوێ نەم چاکتری نەھێناوە مەگەر کەسێک لەم زیکرە ی زۆرتری کردبێت)).

۳۲۹۴- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدٍ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَاهُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ: اسْتَأْذَنَ عُمَرُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَعِنْدَهُ نِسَاءٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُكَلِّمُنَّهُ وَيَسْتَكْثِرُنَّهُ، عَالِيَةً أَصَوَاتُهُنَّ، فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرُ، قُمْنَ يَبْتَدِرْنَ الْحِجَابَ، فَأَذِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَضْحَكُ، فَقَالَ عُمَرُ: أَضْحَكَكَ اللَّهُ سِنَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «عَجِبْتُ مِنْ هَؤُلَاءِ اللَّائِي كُنَّ عِنْدِي، فَلَمَّا سَمِعْنَ صَوْتَكَ ابْتَدَرْنَ الْحِجَابَ». قَالَ عُمَرُ: فَأَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كُنْتَ أَحَقَّ أَنْ يَهَبْنَ. ثُمَّ قَالَ: أَيُّ عَذَوَاتٍ أَنْفُسِهِنَّ، أَتَهَبْنِي وَلَا تَهَبْنَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟! قُلْنَ: نَعَمْ، أَنْتَ أَقْطُ وَأَغْلَظُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقَيْكَ الشَّيْطَانُ قَطُّ سَالِكًا فَجًا إِلَّا سَلَكَ فَجًا غَيْرَ فَجِّكَ»^(۲).

(۱) بیروانە: ۶۴۰۳.

(۲) بیروانە: ۳۶۸۳، ۶۰۸۵.

۳۲۹۴- سه‌عدی کوری ئه‌بی وه‌فاس ﷺ ده‌لی: عومهر ﷺ مۆله‌تی چوونه ژووره‌وه‌ی له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خواست، له‌و کاته‌دا چه‌ند ئا‌فرمه‌تیکی ه‌ورمیشی له خزمه‌تیدا بوون وتووێژیان له‌گه‌لیدا ده‌کرد و دا‌وای کاتی زیاتریان ده‌کرد له پیغه‌مبه‌ر ﷺ که پێیان بدات، ده‌نگیشان به‌رز ببۆوه، جاکه عومهر ﷺ دا‌وای مۆله‌تی خواست گورج رو‌یشتنه پشت په‌رده‌وه، ئه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خواش مۆله‌تیدا به عومهر ﷺ، له‌و کاته‌دا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێده‌که‌نی، عومهریش ﷺ وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، خوا پێکه‌نین و زه‌رده‌خه‌نه بخاته سه‌ر لی‌وه‌کانته‌^(۱)، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ه‌رمووی: ((سه‌رم سو‌رما له ئانه‌م ئا‌فرمه‌تانه‌ی لای مندا بوون کاتی گو‌ییان له‌ دم‌گی تو‌ بوو به‌ په‌له‌ رو‌یشتنه پشت په‌رده‌که‌وه))، عومهریش ﷺ وتی: جه‌نابت شی‌او‌تری ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که لی‌ت به‌ترسن و شه‌رمه‌ت لی‌بکه‌ن، پاشان وتی: چه‌ند دو‌ژمنی خو‌یانن، نایا له‌ من ده‌ترسن و له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نا‌ترسن؟ ئا‌فرمه‌کان وتیان: به‌لی^(۲) تو‌ ره‌ق و زه‌برتری له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ ه‌رمووی: ((سو‌یند به‌و زاته‌ی گیانی من به‌ده‌سته ه‌هرگیز شه‌یتان به‌ تو‌ (عومهر) نه‌گه‌یشتووه به‌ رێگایه‌دا رو‌یشتبیت، مه‌گه‌ر شه‌یتان به‌ رێگایه‌کی تر‌دا رو‌یشتووه جیا‌واز له‌ رێگاکه‌ی تو‌)).

۳۲۹۵- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا اسْتَيْقَظَ - أَرَاهُ - أَحَدُكُمْ مِنْ مَمَامِهِ فَتَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْزِلْ ثَلَاثًا، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَبِيتُ عَلَى خَيْشُومِهِ».

(۱) به‌م جو‌ره‌ مانا ده‌کړی، ده‌توانړی به‌م جو‌ره‌ش مانای بکړی: خوا دل‌خو‌شت بکات.

(۲) له‌ تو‌ ده‌ترسین نه‌ک پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

۳۲۹۵- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ لە پیغەمبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه که فەرموویەتی: ((ئەگەر کەسیکتان بەخەبەر هات - وایزانم فەرمووی- لە خەوتنەگە ی و دەستنوێژی گرت، با سێ جار ئاو لە لووتی و مەربدات و مش بکاتەوه، چونکە بێگومان شەیتان لەسەر بێخی لووتی شەو دەمی نییەوه)).

۱۲- بَابُ ذِكْرِ الْجِنِّ وَتَوَابِهِمْ وَعِقَابِهِمْ

لِقَوْلِهِ ﷺ: ﴿يَمْعَشِرُ الْجِنُّ وَالْإِنْسَ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَرُسُودُنَا لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾ ذَلِكَ أَن لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾ وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مِّمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾﴾ الْأَنْعَام. ﴿بَحْسًا ١٣﴾﴾ الْجِن. نَقْصًا. قَالَ مُجَاهِدٌ ﴿وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا ١٣٨﴾﴾ الصَّافَات. قَالَ كُفَّارٌ قُرَيْشِي: الْمَلَائِكَةُ بَنَاتُ اللَّهِ، وَأُمَّهَاتُهُمْ بَنَاتُ سَرَوَاتِ الْجِنِّ. قَالَ اللَّهُ: ﴿وَلَقَدْ عَلِمَتْ الْجَنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ١٥٨﴾﴾ الصَّافَات. سَتُحْضَرُ لِلْحِسَابِ. ﴿جُنْدٌ مُّحْضَرُونَ ٧٥﴾﴾ يس: عِنْدَ الْحِسَابِ.

۱۲- باسی باسکردنی جنۆکه و پاداشت و سزایان

بە بەلگەی ئەم فەرمايشتهی خوا ﷺ: (ئەو دەسته و کۆمەڵی جنۆکه و ئادەمی، ئایا پیغەمبەرانتان لە خۆتان بۆ ئەهات که ئایەتەکانی منتان بۆ بخویننەوه لە گەشتن و دووچار بوونی ئەم رۆژمیان نەترساندن، دەلێن: (پراسته و) گەواهی لەسەر خۆمان دەدەین، بەلام ژبانی دنیا خەڵەتاندنی و گەواهییان لەسەر خۆیاندا که بێگومان ئەوان بێ پروا بوون، ئەوەی باسکرا لەبەر ئەومیه که پەروەردگارت لە ناوبەری (خەلکی) شار و گوندەکان نەبووه بە زوڵم و ستم، لە

كاتيكا خه لى نهو شار و گوندانه بى ناگابووبن بو ههر يه كيكا (له جنوکه و ئاده مى) چهند پلهو پايه ههيه له بهرامبهر کردموه کانيدا، وه پهرومردگارت له وهى که دميکن بى ناگا نيه).

(ئيمامى بوخارى ده لى): ﴿بَحْسًا﴾ (۱۲) الجن، واته: کهم کردن و ناتهواوى (له پاداشتى رۆزى دواييدا).

- موحاهيد ده لى: (وه نهو (بى باومرانه) له نيوان خوا و جنوکه دا خزمايه تان برپارداوه)، کافرانى قورميش ده لى: هريشته کان گچانى خوان، دايكى هريشته کانيش گچانى سهروکه کانى جنوکه ن، خواى گهورمش دهفه رموى: ((سوئند به خوا بيگومان جنوکه کان دميانزانى که بهراستى نهوان ئاماده دهکرىن (له رۆزى دواييدا) واته: بيگومان نهوان (جنوکه کان) ئاماده دهکرىن بو ليپرسينه وه، (خوا دهفه رموى): (سهربازى ئاماده کراون) له کاتى ليپرسينه وهدا.

۳۲۹۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَهُ: إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْغَنَمَ وَالْبَادِيَةَ، فَإِذَا كُنْتَ فِي غَنَمِكَ وَبَادِيَتِكَ فَأَذْنَتَ بِالصَّلَاةِ، فَأَرْفَعُ صَوْتَكَ بِالنِّدَاءِ «فَإِنَّهُ لَا يَسْمَعُ مَدَى صَوْتِ الْمُؤَذِّنِ جُنَّ وَلَا إِنْسٍ وَلَا شَيْءٍ إِلَّا شَهِدَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ (۱).

۳۲۹۶- عهبدوپه حمانى كورى عهبدوولاي كورى عهبدوپه حمانى كورى نه بى صهعهههه نه نصارى له باوكيه وه گيپرايه وه كه بوى گيپراومه وه كه نه بو سه عيى خودى ﷺ پيى وت: ((بهراستى من ده تبنم ههزت له مهپ و مالات و دهشت و چوله وانيه، جا كاتى له ناو مهپ و مالاته كه دا بوويت يان له دهشت و چوله وانيه كه دا بوويت و بانگدا بو نويز، نه وه دمنگت به رزبكه ره وه بهو

بانگدانەت، چونکه بیتگومان ((هیج جنۆکه و مروؤ و شتیک نییه که گوپی له
دهنگی بانگبیزبیت، نیلا له روژی دوایدا شایه‌تی بو دهدات)). ئەبو سه‌عید
دهلی ئەمەم له پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ بیست.

۱۳- بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ﴾ (۱۹) قَالُوا يَنْقُومَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ (۲۰) يَنْقُومَنَا أَجِبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ، يَغْفِرَ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرَكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ (۳۱) وَمَنْ لَا يُحِبِّ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ (۳۲) ﴿الْأَحْقَافُ

﴿مَصْرَفًا﴾ (۵۳) ﴿الكهف: مَعْدَلًا﴾ ﴿صَرَفْنَا﴾ (۱۹) ﴿الأحْقَاف: أَي: وَجْهَنَا

۱۳- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند: (وه) (بیریان
خه‌روه) کاتێ چەند جنۆکه‌یه‌که‌مان نارد بو لات تا گوێ له
قورئان بگرن، جا کاتێ ئاماده‌ی گوێ گرتن له قورئان بوون
وتیان (به‌یه‌کتری): بێ دهنگ بن (وه گوێ بگرن)، جا که
(قورئان خوێندنه‌که) ته‌واو بوو هه‌موو به‌ترسینه‌ر گه‌رانه‌وه
بو لای قه‌وم و هۆزه‌که‌یان و وتیان ئەه‌ی هۆز و
قه‌ومه‌که‌مان، به‌راستی ئێمه‌ گوێ بیستی کتیبیک بووین که
له پاش مووسا ﷺ نێردراوه‌ته‌ خواره‌وه په‌راوه‌کانی پیش
خۆی به‌راست داده‌نیت، (خه‌لک) رینموونی ده‌کات بو هه‌ق و
بو رێبازی راست، ئەه‌ی قه‌ومه‌که‌مان وه‌لامی بانگخوازی خوا

بدهنه‌وه و باوه‌ری پت بێن، (خوا) له تاوانه‌كانتان خوش
ده‌بێ و ده‌یس‌رێته‌وه، وه له سزای سه‌خت ده‌تان پارێزێ،
هر كه‌سێش وه‌لامی بانگ‌خواری خوا (كه‌ موحه‌مه‌د ﷺ)
نه‌داته‌وه ئه‌وه به‌ هیچ جوړێ ناتوانێ له زه‌وی دا له ده‌ست
خوا ده‌رچێ و خۆی قوتار كات، وه جگه‌ له خوا یارمه‌تی ده‌ر و
پشتیوانی‌كی نییه ئا ئه‌وانه له گومرایی یه‌كی ئاشكرادان).

(نیمای بوخاری ده‌لی): ﴿مَصْرَفًا ۝۵۳﴾ الكهف: رێگایه‌ك بو گه‌رانه‌وه. ﴿صَرَفْنَا ۝۲۹﴾ الأحقاف، واته: ناردمان.

۱۴- بابُ قولِ الله تعالى: ﴿وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ۝۱۶﴾ البقرة

قَالَ ابن عَبَّاسٍ: الثَّعْبَانُ: الْحَيَّةُ، الْحَيَّةُ الذَّكْرُ مِنْهَا، يُقَالُ: الْحَيَّاتُ أَجْنَاسٌ: الْجَانُ،
وَالْأَفَاعِي، وَالْأَسَاوِدُ. ﴿ءَاخِذُوا بِنَاصِيَتِهَا ۝۵﴾ هود: فِي مَلِكِهِ وَسُلْطَانِهِ، يُقَالُ: ﴿صَفَنَتْ
۝۱۹﴾ الْمَلِكُ: بَسَطَ أَجْنَحَتَهُنَّ.
﴿وَيَقِضْنَ ۝۱۹﴾ الْمَلِكُ: يَضْرِبَنَّ بِأَجْنَحَتَيْهِنَّ.

۱۴- باسی ئه‌م فهرمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند: (وه له زه‌ویدا هه‌موو جوړه زینده‌وه‌ری‌کی ب‌لاوکردۆته‌وه)

- نَبِینو عه‌بباس ﷺ ده‌لی: (الثَّعْبَانُ): به ماری نێر ده‌وتری، ده‌وتریت: ماره‌گان چه‌ند
جوړ ره‌گه‌زن: (الْجَانُ): ماری سبی، (الْأَفَاعِي): ماره‌ مێینه‌گان، (الْأَسَاوِدُ): ئه‌و مارانه‌ی
خالی ره‌شیان تیا به (كه‌ بیسترین و خراپ‌ترین جوړی ماره‌). ﴿ءَاخِذُوا بِنَاصِيَتِهَا ۝۵﴾

هود^(۱)، که له مولک و ژیر دمه‌لای دایه. وه دهوتریت: ﴿صَنَعَتْ ﴿۱۹﴾﴾ الملک: (بالتدهکان) باله‌کانیان کراومیه. ﴿وَيَقِضَنَّ ﴿۱۹﴾﴾ الملک: باله‌کانیان لیک ددهن.

۳۲۹۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: «اقتُلُوا الْحَيَّاتِ، وَاقتُلُوا ذَا الطُّفَيْتَيْنِ وَالْأَبْتَرِ، فَإِنَّهُمَا يَطْمِسَانِ الْبَصَرَ، وَيَسْتَسْقِطَانِ الْحَبَلَ»^(۲).

۳۲۹۷- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہ دهگیریته وه که له پیغه‌مبهری ﷺ بیست له‌سەر دوانگه وتاری دمدا دمیفهرموو: (ماره‌کان بکوژن، وه نهو مارانه‌ی دوو هیلای سپی به‌سەر پشتیانهمیه کوله‌ماریش بکوژن، چونکه به‌راستی نهو دوو جوړه ماره بینایی چاو دهبین و سک له باری ژن دهبین)^(۳).

۳۲۹۸ - قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَبِينَا أَنَا أَطَارِدُ حَيَّةً لَأَقْتُلَهَا، فَنَادَانِي أَبُو لُبَابَةَ: لَا تَقْتُلَهَا. فَقُلْتُ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ أَمَرَ بِقَتْلِ الْحَيَّاتِ. قَالَ: إِنَّهُ نَهَى بَعْدَ ذَلِكَ عَنْ ذَوَاتِ الْبُيُوتِ، وَهِيَ الْعَوَامِرُ^(۴).

۳۲۹۸- عه‌بدوولل (ی کورای عومەر) رضی اللہ عنہ ده‌لی: له کاتی‌کدا من به‌شوین ماری‌که وه بووم ده‌مویست بیکوژم، نه‌بو لوبابه بانگی کردم وتی: مه‌یکوژه، منیش وتم: پیغه‌مبهری خوا ﷺ فهرمانی کردووه به کوشتنی هه‌موو ماریک، وتی: دواتر پیغه‌مبهر ﷺ ڕیگری کرد له کوشتنی ماری ناو مال که دانیش‌توانی ماله‌کانن له جنوکه‌کان.

(۱) واته: خوا ده‌سه‌لات داره به‌سه‌ریدا (بگری مووی پیتشه سه‌ریه‌تی).

(۲) ب‌روانه: ۳۲۹۸، ۳۲۹۹، ۳۳۱۰، ۳۳۱۱، ۳۳۱۲، ۳۳۱۳، ۴۰۱۶، ۴۰۱۷.

(۳) نه‌وه‌نده پیس و به‌زیانن ههر به‌سه‌یرکردنیا چاوی مرووف کوژر ده‌که‌ن و مندالی ژنی حامیله له بار ده‌به‌ن.

(۴) ب‌روانه: ۳۲۹۷.

۳۲۹۹- وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ: قَرَأَنِي أَبُو لُبَابَةَ أَوْ زَيْدُ بْنُ الْخَطَّابِ. وَتَابَعَهُ يُونُسُ، وَابْنُ عُيَيْنَةَ، وَإِسْحَاقُ الْكَلْبِيُّ، وَالزُّبَيْدِيُّ. وَقَالَ صَالِحٌ وَابْنُ أَبِي حَفْصَةَ وَابْنُ مُجَمِّعٍ، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ: رَأَى أَبُو لُبَابَةَ وَزَيْدُ بْنُ الْخَطَّابِ^(۱).

۳۲۹۹- عه‌بدوهره‌زاق ده‌لی و ده‌گه‌په‌ته‌وه له مه‌عه‌مه‌ره‌وه (ئیب‌نو عومه‌ر) ده‌لی: ئه‌بو لوبابه، یان زه‌میدی کوری خه‌تتاب منی بینی.

- یونس و ئیب‌نو عویه‌ینه و ئیسحاقی که‌لی و زوبه‌یدی ئه‌م فه‌مووده‌یان گه‌پراوته‌وه و پالپشتی گه‌پرا‌نه‌وه‌که‌ی مه‌عه‌مه‌ریان کردووه.

- صالحی کوری ئه‌بو حه‌فصه و ئیب‌نو موجه‌میع هه‌موویان له زوهریه‌وه گه‌پراویانه‌ته‌وه له سالیمه‌وه له ئیب‌نو عومه‌ره‌وه وتی: ئه‌بو لوبابه و زه‌میدی کوری خه‌تتاب منیان بینی.

۱۵- بَابُ: خَيْرُ مَالِ الْمُسْلِمِ غَنَمٌ يَتَّبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ

۳۳۰۰- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُوشِكُ أَنْ يَكُونَ خَيْرُ مَالِ الرَّجُلِ غَنَمٌ يَتَّبَعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ وَمَوَاقِعَ الْقَطْرِ، يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ»^(۲).

۱۵- باسیک: چاکترین سامانی مسو‌لمان می‌گه‌لێکه

بیانداته‌به‌ر بو‌ لو‌تکه‌ی چیاکان

۳۳۰۰- ئه‌بو سه‌عه‌یدی خودری رضي الله عنه ده‌لی: په‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((نزیکه که چاکترین مال و سه‌روه‌تی مسو‌لمان می‌گه‌لێک بیت، بیانداته‌ به‌ر بو‌ لو‌وتکه‌ی

(۱) به‌روانه: ۳۲۹۷.

(۲) به‌روانه: ۱۹.

شاخه‌کان و نه‌و شوینه‌نهی بارانی لی ده‌باری (که دو‌له‌کانه)، به‌هوی نایینه‌که‌یه‌وه هه‌لدی و دوور ده‌که‌ویته‌وه له فیتنه (نه‌وه‌ک تووشی ببیّت)).

۳۳۰۱- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «رَأْسُ الْكُفْرِ نَحْوُ الْمَشْرِقِ، وَالْفَخْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي أَهْلِ الْخَيْلِ وَالْإِبِلِ، وَالْفَدَّادِينَ أَهْلُ الْوَبَرِ، وَالسَّكِينَةُ فِي أَهْلِ الْعَنَمِ»^(۱).

۳۳۰۱- ئەبو هورەیره رەزەوێ دەگێڕێته‌وه که پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((سەرچاوه‌ی بێ باومری لای خۆر هه‌لاته‌ومه‌یه، وه شانازی و فیز و خۆبه‌گه‌وره زانین خۆی خاومن په‌وگ و خاومن په‌انه و شتر و قیرمز له و شتردارمه‌کانه، هێمنی و له‌سه‌رخۆشی پێشه‌ی خاومن مه‌ر و مالاته‌کانه)).

۳۳۰۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنِي قَيْسٌ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرِو أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: أَشَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ نَحْوَ الْيَمَنِ فَقَالَ: «الْإِيمَانُ يَمَانٌ هَا هُنَا، أَلَا إِنَّ الْقِسْوَةَ وَغِلْظَ الْقُلُوبِ فِي الْفَدَّادِينَ عِنْدَ أَصُولِ أَذْنَابِ الْإِبِلِ، حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ فِي رَبِيعَةٍ وَمَضَرَ»^(۲).

۳۳۰۲- عوقبه‌ی کوری عه‌م‌ر که ناسراوه به ئەبو مه‌سعود رەزەوێ: پێغه‌مبەری خوا ﷺ به‌ده‌ستی ناماژه‌ی کرد روو به یه‌مه‌ن و فەرمووی: ((یه‌مه‌ن کانه‌ی باومره‌ نا لی‌ره‌ومه‌یه، ناگادارین بێگومان دل‌ره‌قی و دل‌ نه‌ستوریش له ناو ده‌نگ زله‌کان دایه لای خاومن په‌وگه و شترمه‌کان، له‌و شوینه‌ی هه‌ردوو شاخی شه‌یتان (له‌گه‌ل خۆردا) هه‌لدیت له هۆزی په‌مبیه و موزمه‌ردا)).

(۱) بره‌وانه: ۳۴۹۹، ۴۳۸۸، ۴۳۸۹، ۴۳۹۰.

(۲) بره‌وانه: ۳۴۹۸، ۴۳۸۷، ۵۳۰۳.

۳۳۰۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «إِذَا سَمِعْتُمْ صِيَاحَ الدِّيَكَةِ فَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ، فَإِنَّهَا رَأَتْ مَلَكًا، وَإِذَا سَمِعْتُمْ نَهْيَ الْحِمَارِ فَتَعَوَّدُوا بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَإِنَّهُ رَأَى شَيْطَانًا».

۳۳۰۳- نه‌بو هورمه‌یره رضي الله عنه ده‌گپ‌په‌ته‌وه که پی‌غه‌مبه‌ر رضي الله عنه فه‌رمووی: ((کاتی گویتان له خویندنی که‌له‌شیر بوو، داوای فه‌زل و به‌هری خوای که‌وره بکه‌ن، چونکه بی‌گومان فریشته‌یه‌کی بینووه، وه کاتی گویتان له زهری گوی دریز بوو، په‌نا بگرن به‌خوا له شه‌یتان، چونکه به‌راستی شه‌یتانی بینووه.

۳۳۰۴- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا رَوْحٌ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «إِذَا كَانَ جُنْحُ اللَّيْلِ - أَوْ أَمْسَيْتُمْ - فَكُفُّوا صَيَّانَكُمْ، فَإِنَّ الشَّيَاطِينَ تَنْتَشِرُ حِينَئِذٍ، فَإِذَا ذَهَبَ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ فَحُلُّوهُمْ، وَأَغْلِقُوا الْأَبْوَابَ، وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَفْتَحُ بَابًا مُغْلَقًا».

قَالَ: وَأَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ نَحْوَ مَا أَخْبَرَنِي عَطَاءٌ، وَلَمْ يَذْكُرْ: «وَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ»^(۱).

۳۳۰۴- جابیری کوری عه‌بدوللا رضي الله عنه وتی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضي الله عنه فه‌رمووی: ((ئه‌گهر سه‌ره‌تای شه‌وبوو - یان ئیوهراتان به‌سه‌ردا هات - رپگری له منداله‌کانتان بکه‌ن (له‌بلاو بوونه‌وه)، چونکه به‌راستی له‌وکاته‌دا شه‌یتانه‌کان بلاو ده‌بنه‌وه، ئینجا که‌ماومیه‌ک له‌شه‌و رپوشت منداله‌کانتان به‌ره‌لا بکه‌ن، وه دمرگاگان داخه‌ن، ناوی خوا بی‌نن (له‌کاتی داخستنیاندا)، چونکه بی‌گومان شه‌یتان هیچ دمرگایه‌کی داخراو ناکاته‌وه)).

(ئیبنو جورمیح وتی: عه‌م‌ری کورپی دینار بو گێرامه‌وه له جابیری کورپی عه‌بدو‌ل‌لای رضی اللہ عنہ بیستوه وینه‌ی ئەم فه‌رمووده‌ی که عه‌تا بو‌ی گێراوته‌وه، به‌لام ئەم بره‌گه‌یه‌ی نه‌گێرايه‌وه (ناوی خوا بی‌نن).

۳۳۰۵- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «فَقِدْتُ أُمَّةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَا يُذَرَى مَا فَعَلَتْ، وَإِنِّي لَا أَرَاهَا إِلَّا الْقَارَ إِذَا وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الْإِبِلِ لَمْ تَشْرَبْ، وَإِذَا وُضِعَ لَهَا أَلْبَانُ الشَّاءِ شَرِبَتْ». فَحَدَّثْتُ كَعْبًا، فَقَالَ: أَنْتَ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم يَقُولُهُ؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ لِي مِرَارًا. فَقُلْتُ: أَفَأَقْرَأُ التَّوْرَةَ؟!

۳۳۰۵- ئەبو هورمیره رضی اللہ عنہ له پیغه‌مبه‌روه صلی اللہ علیہ وسلم ده‌گێرته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((به‌رمیه‌ک له به‌نو ئیسرائیل ونبوون نازانریت چییان به‌سه‌ره‌ات، وه به‌راستی من وا گومان دهبم ئەو به‌رمیه (بووبن)^(۱) به‌مشک، (چونکه مشک کاتی شیری وشری بو دانریت نایخواته‌وه، به‌لام ئەگه‌ر شیری مه‌ری بو دانریت ده‌یخواته‌وه^(۲)))، ئەبو هورمیره ده‌لی: ئەم فه‌رمووده‌یه‌م بو که‌عب^(۳) رضی اللہ عنہ گێرايه‌وه که‌عبیش وتی: تو خۆت ئەمه‌ت له پیغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم بیست ده‌یفه‌رموو؟ وتم به‌لێ، چه‌ند جار پێی وتم: (تو خۆت له پیغه‌مبه‌رت صلی اللہ علیہ وسلم بیست؟) منیش وتم: ئایا من ته‌ورات ده‌خوینمه‌وه؟^(۴).

۳۳۰۶- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَفْرِ، عَنِ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ لِلْوَزْعِ: "الْفُؤْسِيقُ". وَلَمْ أَسْمَعْهُ أَمَرَ بِقَتْلِهِ. وَزَعَمَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ أَنَّ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم أَمَرَ بِقَتْلِهِ^(۵).

(۱) ئەو زیاده‌یه له سه‌حیحی موس‌لیمدا هاتوه به ژماره: ۷۴۹۷ که ئەو که‌سانه‌ن بووبن به‌مشک له‌سه‌ر گومانی پیغه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم.

(۲) چونکه گوشت و شیری وشر له به‌نو ئیسرائیل ه‌رام کراوه، به‌لام گوشت و شیری مه‌ریان بو ه‌لال کراوه.

(۳) زانایه‌ک جووله‌که بوو مووس‌لمان بوو.

(۴) واته: من فه‌رمووده‌ت بو ده‌گێرمه‌وه خو ته‌وراتم بو نه‌هاتوه تا ته‌ورات بخوینمه‌وه.

(۵) بر‌وانه: ۱۸۳۱.

۳۳۰۶- عائشه رضی الله عنها ده‌لی: که پیغمبر صلی الله علیه و آله دمربارهی شه‌وگه‌رد فه‌رموو‌یه‌تی: ((له سنوور دمرجووه بچکۆلانه‌که)), به‌لام نه‌مبیس‌توووه پیغمبر صلی الله علیه و آله فه‌رمانی کردبیت به کوشتنی. (زوهری ده‌لی: ^(۱)) وه سه‌عدی کوپی ئه‌بی وه‌فقا‌ص ده‌لی: که پیغمبر صلی الله علیه و آله فه‌رمانی کردوووه به کوشتنی شه‌وگه‌رد.

۳۳۰۷- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ شَيْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أُمَّ شَرِيكِ أَخْبَرَتْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله أَمَرَهَا بِقَتْلِ الْأَوْزَاعِ ^(۲).
۳۳۰۷- ئوممو شه‌ریک ده‌گیریته‌وه که پیغمبر صلی الله علیه و آله فه‌رمانی پیکردوووه به کوشتنی شه‌وگه‌رد.

۳۳۰۸- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رضی الله عنها قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله: «افْتُلُوا ذَا الطُّفَيْتَيْنِ، فَإِنَّهُ يَلْتَمِسُ الْبَصَرَ، وَيُصِيبُ الْحَبَلَ» ^(۳).
۳۳۰۸- عائشه رضی الله عنها ده‌لی: پیغمبر صلی الله علیه و آله فه‌رمووی: ((ئه‌و جو‌ره ماره بکوژن که دوو هیلای سبی به‌سه‌ر پشتیه‌ومیه، چونکه به‌راستی بینینی چاو ناهیلای (کویری ده‌کات) سک (ی ژن) له‌بار ده‌بات)).

۳۳۰۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: أَمَرَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله بِقَتْلِ الْأَبْتَرِ وَقَالَ: «إِنَّهُ يُصِيبُ الْبَصَرَ، وَيُذْهِبُ الْحَبَلَ» ^(۴).

(۱) ده‌گونجیت عائشه وتبیتی یان عورووه وتبیتی سه‌عد وا ده‌لی، به‌لام ئیبنو جه‌هر ئه‌وه به‌لایه‌وه راسته‌ره که زوهری وای وتبیت (فتح الباری ۳۵۴/۶).

(۲) پروانه: ۳۳۵۹.

(۳) پروانه: ۳۳۰۹.

(۴) پروانه: ۳۳۰۸.

۳۳۰۹- عائیشه (رضی الله عنها) ده‌لێ: پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمانی کردوووه به کوشتنی کوله‌مار و فه‌رموویه‌تی: ((بیگومان کوله‌مار له بینایی چاو دهدات (کویری ده‌کات)، وه سکی ئافه‌ره‌تیش له بار ده‌بات)).

۳۳۱۰- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ أَبِي يُوسُفَ الْقَشِيرِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَقْتُلُ الْحَيَّاتِ ثُمَّ نَهَى، قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) هَدَمَ حَائِطًا لَهُ، فَوَجَدَ فِيهِ سَلْحَ حَيَّةٍ فَقَالَ: «انظُرُوا أَيْنَ هُوَ». فَتَنَظَرُوا، فَقَالَ: «اقْتُلُوهُ». فَكُنْتُ أَقْتُلُهَا لِذَلِكَ^(۱).

۳۳۱۰- ئیبنو ئەبی موله‌یکه ده‌گێڕێته‌وه که ئیبنو عومه‌ر (رضی الله عنه) به‌یشتەر ماری ده‌کوشت به‌گشتی، پاشان ئیبنو عومه‌ر ڕیگری کرد (له کوشتنی مار و) وتی: پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) دیواریکی ڕوو‌خاند قاو‌غه‌ماری تیدا بینی فه‌رمووی: ((سه‌یر بکه‌ن بزانی مار‌که له کوێ دایه‌))، ئەوانیش گه‌ران و سه‌یریان کرد (بینییان) و فه‌رمووی: ((بیکوژن)) جا له‌به‌ر ئەو (فه‌رمانه‌ی پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) مارم ده‌کوشت.

۳۳۱۱ - فَلَقِيتُ أَبَا لُبَابَةَ، فَأَخْبَرَنِي أَنَّ النَّبِيَّ (ﷺ) قَالَ: «لَا تَقْتُلُوا الْجِنَّانَ، إِلَّا كُلَّ أَتَرَ ذِي طُفَيْتَيْنِ، فَإِنَّهُ يُسْقِطُ الْوَلَدَ، وَيُذْهِبُ الْبَصَرَ، فَأَقْتُلُوهُ»^(۲).

۳۳۱۱- (ئیبنو عومه‌ر (رضی الله عنه) ده‌لێ: ئەنجا به ئەبو لوبابه گه‌ستم بۆی گێڕامه‌وه که پیڤه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمووی: ((ماری ناو مالان مه‌کوژن (که ماریکی سپی یان بجووکه)، جگه له کوله‌مار که دوو هیلێ سپی به‌سه‌ر پشتیومه‌تی، چونکه ئەو جو‌ره ماره مندالی ناوسکی ئافه‌رت له‌بار ده‌بات و بینایی چاو ناهێلێت، که‌واته ئەو جو‌ره بکوژن (با له مالێشدا بیت)).

۳۳۱۲- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَارِثٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقْتُلُ الْحَيَّاتِ^(۳).

(۱) ڕپوانه: ۳۳۹۷.

(۲) ڕپوانه: ۳۳۹۸.

(۳) ڕپوانه: ۳۳۹۷.

۳۳۱۲- نافع له ئیبنو عومره وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه که هه‌موو ماریکی ده‌کوشت.

۳۳۱۳- فَحَدَّثَهُ أَبُو لُبَابَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ قَتْلِ جَنَّاتِ الْبُيُوتِ، فَأَمْسَكَ عَنْهَا^(۱).

۳۳۱۳- ئینجا نه‌بو لوبابه بو‌ی گیرایه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ رپ‌گری کرد له کوشتنی ماری مالان، ئیتر ئیبنو عومه‌ر ﷺ وازی هینا له مار کوشتن.

۱۶- بَابُ: خَمْسُ مِنَ الدَّوَابِّ قَوَاسِقُ يُقْتَلْنَ فِي الْحَرَمِ

۳۳۱۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «خَمْسٌ قَوَاسِقُ يُقْتَلْنَ فِي الْحَرَمِ: الْفَأْرَةُ، وَالْعَقْرَبُ، وَالْجَدْيَا، وَالْغُرَابُ، وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ»^(۲).

۱۶. باسیک: پینج گیاندار زیان به‌خشن (له سنوور ده‌کوژرین)، له هه‌ره‌میشدا^(۳) ده‌کوژرین

۳۳۱۴- عایشه رادی الله عنها ﷺ له پی‌غه‌مبه‌ری خواوه ﷺ ده‌گیرێته‌وه که هه‌رموویه‌تی: ((پینج گیانه‌ومر هه‌ن هه‌موویان له سنوور ده‌کوژرین (زیانبه‌خشن) له هه‌ره‌مدا^(۴) ده‌کوژرین: مشک و دووپشک و کۆلاره و فه‌له‌باچکه و سه‌گی گه‌زنده)).

۳۳۱۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ مَنْ قَتَلَهُنَّ وَهُوَ مُحَرَّمٌ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ: الْعَقْرَبُ، وَالْفَأْرَةُ، وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ، وَالْغُرَابُ، وَالْجِدَادَةُ»^(۵).

(۱) بر‌وانه: ۳۲۹۸.

(۲) بر‌وانه: ۱۸۲۹.

(۳) واته: له مه‌ککه و مه‌دینه که‌واته له غه‌یری هه‌رامدا گومانی تیدا نییه دروسته بکوژرین.

(۴) هه‌رم: واته شاری مه‌ککه و نه‌وه‌ی پیتی ده‌وتری هه‌رم.

(۵) بر‌وانه: ۱۸۲۶.

۳۳۱۵- عهبدوللای کورپی عومهر ﷺ دهگپرتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ
 فهرمووی: ((پینج گیاندار ههن ههر که سیک له ئیجرامدا بیت و بیانکوژیت
 نهوه هیچ گوناهیکی له سهر نییه:
 (که نه مانهن): دوو پشک، مشک، سهگی نهینگر^(۱)، فهله باجکه، کۆلاره)).

۳۳۱۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ كَثِيرٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ
 ﷺ رَفَعَهُ قَالَ: «خَمَرُوا الْآيَةَ، وَأَوْكُوا الْأَسْقِيَةَ، وَأَجِفُّوا الْأَبْوَابَ، وَاكْفِتُوا صِبْيَانَكُمْ عِنْدَ
 الْعِشَاءِ، فَإِنَّ لِلْجِنِّ انْتِشَارًا وَخَطْفَةً، وَأَطْفِئُوا الْمَصَابِيحَ عِنْدَ الرُّقَادِ، فَإِنَّ الْفُؤَيْسِقَةَ رُبَّمَا
 اجْتَرَّتِ الْفَتِيلَةَ فَأَحْرَقَتْ أَهْلَ الْبَيْتِ». قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ وَحَبِيبٌ، عَنْ عَطَاءٍ: "فَإِنَّ
 لِلشَّيَاطِينِ"^(۲).

۳۳۱۶- عهتا له جابیری کورپی عهبدوللاوه ﷺ دهگپرتهوه، جابیریش داویتییه پال
 پیغه مبهر ﷺ که فهرمووییه تی: ((سهری قاپ و قاجاخه کان داپوشن، وه زاربینی^(۳)
 کونده و جهومنه کان ببهستن، دمرگاگان داخهن، له کاتی عیسا (یان ئیواره) دا
 مناله کانتان لای خوتان راگرن (بلاو نه بنه وه)، چونکه بیگومان (لهو کاته دا)
 جنۆکه کان بلاو بوونه وه و فراندنیان^(۴) ههیه، وه چرا و گلۆپه کان له کاتی خه وتندا
 بکوژینه وه، چونکه بیگومان مشک (زیان به خشی له سنور دمرچوو) ههندی جار
 له وانهیه پلپته (ی چرا) که راکیشی و خه لکی نهو ماله بسوتینی^(۵))).
 ئیبنو جورمیج و حه بیب له عهتاوه گیراویانه ته وه فهرمووی: ((چونکه به راستی
 شهیتانه کان))^(۵).

(۱) سهگی که زهنده.

(۲) پروانه: ۳۲۸.

(۳) زاربین په تیکه ده می مهشکه و کونده و جهومنه ی پین ده به سترتی.

(۴) فراندنی مندالان.

(۵) له باتی جنۆکه کان لهم گیرانه وه به دا فهرمووی شهیتان.

۳۳۱۷- حَدَّثَنَا عَبْدُهُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي غَارٍ فَنَزَلَتْ ﴿وَالْمُرْسَلَتِ عُرْفًا﴾ (۱) المرسلات، فَإِنَّا لَنَتَلَقَّاهَا مِنْ فِيهِ، إِذْ خَرَجَتْ حَيْثُ مِنْ جُحْرِهَا فَابْتَدَرْنَاهَا لِنَقْتُلَهَا، فَسَبَقْتَنَا فَدَخَلَتْ جُحْرَهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَقَيْتُ شَرَّكُمْ، كَمَا وَقَيْتُمْ شَرَّهَا». وَعَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ مِثْلَهُ، قَالَ: وَإِنَّا لَنَتَلَقَّاهَا مِنْ فِيهِ رَطْبَةً. وَتَابَعَهُ أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مُغِيرَةَ. وَقَالَ حَفْصُ وَأَبُو مُعَاوِيَةَ وَسُلَيْمَانُ بْنُ قَرْمٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (۱).

۳۳۱۷- عه‌بدووللا ﷺ ده‌ئێ: ئێمه له‌ئه‌شكه‌وتێكدا بووین له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خودا ﷺ ئه‌م ئایه‌ته: ﴿وَالْمُرْسَلَتِ عُرْفًا﴾ (۱) المرسلات، ی بو‌و دابه‌زی. جا ئێمه له‌ ده‌می پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ وهرمان گرت، له‌ پرماریك له‌ كونه‌كه‌ی هاته‌ دهره‌وه ئێمه‌ش ده‌ست و بردمان كرد بیکوژین، به‌لام پێش ئه‌وه‌ی بیکوژین به‌زووی خۆی كرده‌وه به‌كونه‌كه‌یدا، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی: ((ئهو له‌ زیانی ئێوه‌ پارێزرا، هه‌ر وه‌ك ئێوه‌ له‌زیانی ئه‌و پارێزران)).

ئیسرائیل له‌ ئه‌مه‌شه‌وه‌ گێڕاویه‌تی‌ه‌وه‌ له‌ ئیبراهیمه‌وه‌ له‌ عه‌لقه‌مه‌وه‌ له‌ عه‌بدووللا‌وه‌ به‌وێنه‌ی فهرمووده‌كه‌ی پێشوو گێڕایه‌وه‌ وتی: ئێمه: ﴿وَالْمُرْسَلَتِ عُرْفًا﴾ (۱) المرسلات، مان له‌ ده‌می پیروزی به‌ ته‌ر و تازمی وهرگرت. وه‌ ئه‌بو عه‌وانه‌ له‌ موغیره‌وه‌ ئه‌م فهرمووده‌ی گێڕاوه‌ته‌وه‌ و پالپشتی گێڕانه‌وه‌كه‌ی ئیسرائیلی كردووه‌.

وه چه‌فص و نه‌بو معاویه و سوله‌یمانی کوری قهرم وتیان و گیرایانه‌وه له
ئه‌عمه‌شه‌وه له ئیبراهیمه‌وه له ئه‌سوده‌وه له عه‌بدوللاوه^(۱).

۳۳۱۸- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ
ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «دَخَلَتِ امْرَأَةٌ النَّارَ فِي هِرَّةٍ رَبَطَتْهَا، فَلَمْ تُطْعِمَهَا، وَلَمْ
تَدْعَهَا تَأْكُلْ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ»^(۲).

قَالَ: وَحَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ.

۳۳۱۸- نایبو عومەر رضي الله عنه له پیغه‌مبه‌روه ﷺ ده‌گیریته‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی:
(ئافرم‌تیک چوو‌ه ناگری دۆزه‌خه‌وه به هو‌ی پشیل‌یه‌که‌وه به‌ندی کرد نه بو
خو‌ی خواردنی پید، نه‌وازیشی لی هینا پشیل‌یه‌که‌وه خو‌ی می‌روو و گیان‌داری سه‌ر
زه‌وی بخوات)).

(عه‌بدولنه‌علا) وتی: عه‌بدوللا بو‌ی گیرایانه‌وه له سه‌عیدی مه‌قبوریه‌وه له نه‌بو
هور‌میره‌وه ﷺ له پیغه‌مبه‌روه ﷺ وینه‌ی فه‌رموو‌ده‌که‌ی پی‌شو‌ی گیرایه‌وه.

۳۳۱۹- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «نَزَلَ نَبِيٌّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ تَحْتَ شَجَرَةٍ فَلَدَعَتْهُ مَلَّةٌ، فَأَمَرَ
بِجَهَازِهِ فَأَخْرَجَ مِنْ تَحْتِهَا، ثُمَّ أَمَرَ بِبَيْتِهَا فَأَحْرَقَ بِالنَّارِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ فَهَلَأَ مَلَّةٌ وَاحِدَةً»^(۳).

۳۳۱۹- نه‌بو هور‌میره ﷺ ده‌گیریته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموو‌یه‌تی:
(پیغه‌مبه‌ریک له پیغه‌مبه‌ران له بن داریک دابه‌زی و دانیش می‌رووله‌یه‌ک
گه‌ستی، نه‌ویش فه‌رمانی کرد شت و مه‌که‌کانیان له ژیر دره‌خته‌که‌دا دهره‌ینا و

(۱) نه‌مه گیرانه‌وه‌یه‌کی دیکه‌یه نه‌و سیانه چه‌فص و نه‌بو معاویه و سوله‌یمان له جیاتی عه‌لقه‌مه نه‌سوده‌دیان هیناوه.

(۲) بر‌وانه: ۳۳۶۵.

(۳) بر‌وانه: ۳۰۱۹.

لایان برد، ئینجا فه‌رمانی کرد به ناگر شاره می‌رووله‌که (بسوتینن)، جا سوتینرا، خوای گهوره‌ش سروشی بو کرد بوچی ته‌نها نه‌و می‌رووله‌یه‌ت نه‌سووتاند (که گه‌ستیتی؟)).

۱۷- بَابُ: إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ، فَإِنْ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَفِي الْآخَرِ شِقَاءٌ

۱۷- باسیک: ئەگەر مێش که‌وته ناو خواردنه‌وه‌ی که‌سیکتانه‌وه با نوقمی بکات (له‌ خواردنه‌وه‌که‌دا و ده‌ری بی‌نت)، چونکه‌ بی‌گومان له‌ بال‌یک له‌ دوو بال‌ه‌که‌یدا نه‌خو‌شی هه‌یه و له‌ بال‌ه‌که‌ی تریدا چاره‌سه‌ر هه‌یه

۳۳۲۰- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُتْبَةُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ بْنُ حُتَيْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «إِذَا وَقَعَ الذُّبَابُ فِي شَرَابٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمِسْهُ، ثُمَّ لِيَنْزِعْهُ، فَإِنْ فِي إِحْدَى جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَالْآخَرَى شِقَاءٌ»^(۱).

۳۳۲۰- نه‌بو هورمیره رضي الله عنه ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم فه‌رموو‌یه‌تی: ((ئەگەر مێش که‌وته ناو خواردنه‌وه‌ی که‌سیکتانه‌وه با نوقمی بکات (له‌ خواردنه‌وه‌که‌دا)، پاشان ده‌ری بی‌نت، چونکه‌ بی‌گومان له‌ یه‌کیک له‌ دوو بال‌ه‌که‌یدا نه‌خو‌شی هه‌یه، وه له‌ بال‌ه‌که‌ی تریاندا شیفا و چاره‌سه‌ر هه‌یه)).

۳۳۲۱- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْأَزْرَقُ، حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنِ الْحَسَنِ وَابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «غُفِرَ لِمَرْأَةٍ مُؤْمِسَةٍ مَرَّتْ بِكَلْبٍ عَلَى رَأْسِ رَكِيٍّ يُلْهَثُ، - قَالَ: - كَادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ، فَتَزَعَّتْ حُفَّهَا، فَأَوْتَقَتْهُ بِخِمَارِهَا، فَتَزَعَّتْ لَهُ مِنَ الْمَاءِ، فَغُفِرَ لَهَا بِذَلِكَ»^(۲).

(۱) بر‌وانه: ۵۷۸۲.

(۲) بر‌وانه: ۳۴۶۷.

۳۳۲۱- نه‌بو هورمیره ﷺ له پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((نا‌فرمتی‌کی داوین پ‌یس به‌خ‌شرا (چون‌که) به‌لای سه‌گی‌کدا تی‌په‌ری له‌سه‌ر بیریک له‌ تینویتی‌دا زمانی دهر‌کی‌شا^(۱) بوو - وتی: - خه‌ریک بوو تینویتی دمی‌ک‌وشت^(۲)، نا‌هرمه‌که‌ش پ‌یلا‌وه‌که‌ی دا‌که‌ند و به‌ستی به‌ له‌چه‌که‌یه‌وه له‌ بیر‌ه‌که‌ ناوی بو‌ هه‌ل‌گ‌وزی (پ‌یی‌ دا)، ئی‌تر به‌و ه‌ویه‌وه (خ‌وا) لی‌ی خو‌ش بوو)).

۳۳۲۲- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: حَفِظْتُهُ مِنَ الزُّهْرِيِّ كَمَا أَنَّكَ هَا هُنَا، أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا تَدْخُلْ أَمْلَانِكُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ»^(۳).

۳۳۲۲- نه‌بو ته‌ل‌حه ﷺ له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((فری‌شته‌کان نا‌چه‌ م‌الی‌که‌وه سه‌گ و و‌ینه و په‌یکه‌ری تی‌دا بی‌ت)).

۳۳۲۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْكِلَابِ.

۳۳۲۳- ئی‌بنو ع‌ومه‌ر ر‌ضی‌الله‌عن‌هم ده‌گیریت‌ه‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی کرد‌وو‌ه به‌ کو‌شتنی هه‌موو سه‌گی‌ک.

۳۳۲۴- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَمْسَكَ كَلْبًا يَنْقُضُ مِنْ عَمَلِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطًا، إِلَّا كَلْبَ حَرْبٍ أَوْ كَلْبَ مَاشِيَةٍ»^(۴).

(۲) له‌ تین‌واندا هه‌ناسه‌ بر‌کی بوو زمانی دهر ه‌ت‌ی‌نا‌بوو.

(۲) نزیک بو له‌ تین‌ویه‌تی‌دا ده‌ت‌وی.

(۳) بر‌وانه: ۳۲۲۵.

(۴) بر‌وانه: ۲۳۲۲.

۳۳۲۴- ئەبو هورمیرە رضی اللہ عنہ دەلی: پێغه‌مبەر صلی اللہ علیہ وسلم فەرموویەتی: ((هەر که‌سیک سه‌گیک راگریت هه‌موو رۆژیک قیراتیك له (پاداشتی) کرده‌وه‌کانی که‌م دمبیته‌وه، جگه‌ له سه‌گی (پاسه‌وانی) کیلگه و کشتوکال و سه‌گی مه‌ر و مالات)).

۳۳۲۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: أَخْبَرَنِي يَزِيدُ بْنُ خُصَيْفَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي السَّائِبُ بْنُ يَزِيدَ، سَمِعَ سُفْيَانَ بْنَ أَبِي زُهَيْرٍ الشَّيْبِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم يَقُولُ: «مَنْ افْتَنَى كَلْبًا لَا يَغْنِي عَنْهُ زَرْعًا وَلَا ضَرْعًا، نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِ كُلِّ يَوْمٍ قِيرَاطٌ». فَقَالَ السَّائِبُ: أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم؟ قَالَ: إِي وَرَبِّ هَذِهِ الْقِبْلَةِ ^(۱).

۳۳۲۵- سوفیانی کورێ ئەبو زوههیری شه‌نه‌ئیی رضی اللہ عنہ ده‌گی‌ریته‌وه که له پێغه‌مبهری خوای صلی اللہ علیہ وسلم بیست دمیفه‌رموو: ((هەر که‌سیک سه‌گیک راگریت سوود و قازانجی کشتوکال و ئازهل و مالاتی نه‌بی یۆ خاومنه‌که‌ی، هه‌موو رۆژیک قیراتیك له (پاداشتی) کرده‌وه‌کانی که‌م دمبیته‌وه))، سانیب به سوفیانی وت: تۆ خۆت ئەم فەرموودمیه‌ت له پێغه‌مبهری خوای صلی اللہ علیہ وسلم بیست؟ وتی: به‌لی سویند بیت به په‌رومردگاری ئەم قیبله و پرووگه‌یه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۰- کتابُ الْأَتْبَاءِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ

به ناوی خواي به خشنده ی میهره بان

۱۰- په راوی پیغه مبهراڼ سه لامي خوايان له سه رينيت

۱- باب خُلِقَ آدَمَ ﷺ وَذُرِّيَّتُهُ

﴿صَلِّ ۙ﴾ الحجر: طِينٌ خُلِطَ بِرَمْلِ فِصْلَصَ كَمَا يُصْلَصُ الْفَخَّارُ، وَيُقَالُ: مُتْنٌ، يُرِيدُونَ بِهِ: صَلَّ، كَمَا تَقُولُ: صَرَّ الْبَابُ وَصَرَّصَ عِنْدَ الْإِغْلَاقِ، مِثْلُ: كَبِكْنَتْهُ يَعْني: كَبِنَتْهُ. ﴿فَمَرَّتْ بِهِ ۙ﴾ (۱۸۹) ﴿الأعراف. اسْتَمَرَّ بِهَا الْحَمْلُ فَأَمَّتْهُ.﴾ (۱۲) ﴿الأعراف. أَنْ تَسْجُدَ.

۱- باسی دروست کردنی ئادهم ﷺ له گهل نهوه کانی

﴿صَلِّ ۙ﴾ الحجر: هَوْرِيكِي (وَشَكُوبُو) تِيكَهَلْ كِرَاوْ به لَم و دمنگی لِيَوِه دِيْت، وَهَكْ سَوَالَهَتْ جَوْنْ دمنگی دِيْت، وَه دمووترِيْت: (صَلَّال) هَوْرِيكِي ترشاوی بَوْنْ كِرَدُووه، مَهَبَه سَتِيان به دمنگ لِيَوِه هَاتَنه كَهِي: (صَلَّ) وَهَكْ دمووترِيْت: دهرگا كه دمنگی لِيَوِه هَات، وَه له كَاتِي داخستندا دمنگی لِيَوِه هَات^(۱)، هَهرومها وَهَكْ: (كَبِكْنَتْهُ) له گهل (كَبِنَتْهُ)^(۲) وَاتَه: خَسْتَمْ به دَهْم و پِرُوودا. ﴿فَمَرَّتْ بِهِ ۙ﴾ (۱۸۹)

(۱) مه به ست ئيمامي بوخاري نه وهی بَلَن: (صلال) له بنه پرتدا (صل) بووه پيتي (ص) دووباره بوته وه و، بووه به (صلال) وهك (صر) بووه به (صر صر).
(۲) به هه مان شي وهی (صل) (صر) له گهل كراوه.

الأعراف: واته: حهوا ماوميهك به سك پرى منداله كه ميه وه به رده وام بوو تا ماوه كه ميه ته و او كرد. ﴿الَّتَسْجُدُ ١٢﴾ الأعراف: كه سوژده بيهيت.

باب قول الله تعالى:

﴿وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكِيَّةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً ٣٠﴾ البقرة

قَالَ ابن عَبَّاس: ﴿لَمَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ٤﴾ الطارق. إِلَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ. ﴿فِي كَيْدٍ ١﴾ البلد. فِي شِدَّةٍ خَلْقٍ.

﴿وَرِيثًا ٦٦﴾ الأعراف: الْمَالُ، وَقَالَ غَيْرُهُ: الرِّيَاشُ وَالرِّيشُ وَاحِدٌ، وَهُوَ مَا ظَهَرَ مِنْ اللَّبَاسِ. ﴿تَمْتَنُونَ ٨٨﴾ الواقعة. النُّطْقَةُ فِي أَرْحَامِ النِّسَاءِ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ٨﴾ الطارق: النُّطْقَةُ فِي الْإِخْلِيلِ. كُلُّ شَيْءٍ خَلَقَهُ فَهُوَ شَفَعٌ، السَّمَاءُ شَفَعٌ، وَالْوُتْرُ: اللَّهُ ﴿فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ١٤﴾ التين. فِي أَحْسَنِ خَلْقٍ ﴿أَسْفَلَ سَفِلِينَ ٥﴾ التين. إِلَّا مَنْ آمَنَ ﴿خُسْرٍ ٢﴾ العصر. ضَلَالٌ، ثُمَّ اسْتَنْتَى إِلَّا مَنْ آمَنَ ﴿لَا زَيْبَ ١١﴾ الصافات: لَا زَيْبٌ.

﴿وَنُنشِئُكُمْ ٦١﴾ الواقعة. فِي أَي: خَلْقٍ نَشَاءُ. ﴿نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ ٣٠﴾ البقرة. نَعُظُّكُمْ. وَقَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ ﴿فَلَقِيَ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَةً ٣٧﴾ البقرة. هُوَ قَوْلُهُ: ﴿ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا ٢٣﴾ الأعراف. ﴿فَأَزَلَّهُمَا ٣٦﴾ البقرة: فَاسْتَزَلَّهُمَا. وَ﴿يَتَسَنَّهٖ ٢٥٩﴾ البقرة: يَتَغَيَّرُ، آسَنُ: مُتَغَيِّرٌ، وَالْمَسْنُونُ: الْمُتَغَيِّرُ ﴿حَمَلٍ ٦١﴾ الحجر. جَمَاعَةٌ حَمَاءٌ، وَهُوَ: الطَّيْنُ الْمُتَغَيِّرُ. ﴿يَخْصِمَانِ ٢٣﴾ الأعراف. أَخَذَ الْخِصَافِ ﴿مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ٢٢﴾

الأعراف. يُؤَلَّفَانِ وَيَخْصِمَانِ بَعْضُهُ إِلَى بَعْضٍ ﴿سَوَاءٌ لَّهُمَا﴾ ﴿٢٣﴾ ﴿الأعراف. كِتَابُهُ عَنْ قَرْحِهِمَا﴾ وَمَتَّعَ إِلَى حِينٍ ﴿٢٤﴾ ﴿الأعراف. هَا هُنَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، الْحِينُ عِنْدَ الْعَرَبِ مِنْ سَاعَةٍ إِلَى مَا لَا يُحْصَى عَدَدُهُ.﴾ ﴿وَقِيلَ لَهُ﴾ ﴿٢٥﴾ ﴿الأعراف. جِيلُهُ الَّذِي هُوَ مِنْهُمْ.

باسی ئهم فهرمايشتهی خواي بهرز و بلند: (بیريان بینهوه کاتیک که پهروه ردگاری تو به فریشته کانی فهرموو به راستی من جینشینیک دروست ده کهم له سهر زهوی)

ثیبنو عه بباس ﴿٢٦﴾ دمبراره: ﴿لَا عَلَيْهَا حَافِظٌ﴾ ﴿٢٧﴾ الطارق: ثيللا چاوديريكی له سهره. ﴿فِي كَيْدٍ﴾ ﴿٢٨﴾ البلد: له ناره حهتی دروست کردندا. ﴿وَرِيشًا﴾ ﴿٢٩﴾ الأعراف: مال و سامان. غهیری ثیبنو عه بباس ﴿٣٠﴾ دهلی: وشه: (الرَّيَاشُ) و (الرَّيشُ) يه کیکن و جياوازيان نيه که بریتیه لهو پوښاکه ی به دمره مویه و دمره که ویت. ﴿تَمْنُونَ﴾ ﴿٣١﴾ الواقعة: نوتفهیه له مندالدانی نافرمتدا.

مواجهید دهلی: ﴿إِنَّهُ عَلَى رَجَائِهِ لَقَائِرٌ﴾ ﴿٣٢﴾ الطارق: خوا دمه لاتی ههیه نهو نوتفهیه بگيریته وه بو ناو چوکی مروؤ. هه موو شتيك که خوا دروستی کردووه جووته^(١)، ئاسمانيش جوته، (والوتر) خوداش الله: تاکه. ﴿فِي أَحْسَنِ تَقْوِيرٍ﴾ ﴿٣٣﴾ التين: له جوانترین شیوهی دروست کردندا.

﴿أَسْفَلَ سَفَلَيْنِ﴾ ﴿٣٤﴾ التين: په سترینی هه موو په ستيهك له وهی باومړی پېښناوه. ﴿خُسْرٍ﴾ ﴿٣٥﴾ العصر: گومړایی پاشان نهو که سهی جياکردموه که باومړی هیناوه. ﴿لَا زَيْبٍ﴾ ﴿٣٦﴾ الصافات:

(١) به رانبه ری هه به.

لينجی چېر. ﴿وَنُشْكُمُ ۖ﴾ الواقعة: (دروستان دهكەين) له ههر شيوه و دروستكراوئيك
بمانه وئيت. ﴿نُسِيحُ بِحَمْدِكَ ۖ﴾ البقرة: به گهورمت رادهگريين و دزمانين.
ئه بولعالييه دهلي: مهبهست له: ﴿فَلَقَّيْ عَادَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَتٍ ۖ﴾ البقرة^(١) ئهم
ئاپهته: ﴿ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا ۖ﴾ الأعراف^(٢).
﴿فَأَرْزَلَهُمَا ۖ﴾ البقرة: ئينجا شميقتان ههلي خهله تاندين. ﴿يَتَسَنَّ ۖ﴾
البقرة: گوڤراو، (آسن): گوڤراو (وَالْمَسْنُونُ): گوڤراو مکه. ﴿حَمَلٍ ۖ﴾ الحجر: كۆي
(حَمَاة): كه بریتیه له هورپی گوڤراو و ترشاو. ﴿يَخْصِفَانِ ۖ﴾ الأعراف: گه لای
درهختیان دهخسته پال یه کتری و دهیانلکاندن به یه کتره وه. (تا عهورمتیان پی
داپوشن). ﴿سَوَاءَهُمَا ۖ﴾ الأعراف: ناویکی ناراسته وخوڤیه بو پیش و دواي
نادهم و چهوا. ﴿وَمَتَّعْ إِلَىٰ حِينٍ ۖ﴾ الأعراف: ئا لیرووه تا روژی دوايي. وشه ی:
(حین) لای عهرمه بکهان: له ئیستاوه تا کوټایی نه هاتنی ژماره دهگریته وه و
به کار دیت. ﴿وَفِيْلَهُ ۖ﴾ الأعراف: ئهو دهسته ی که ئهو له وانه^(٣).

٣٣٢٦- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي
هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطَوَّلَهُ سِتُونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ
عَلَىٰ أَوْلِيكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمِعْ مَا يُحْيُونَكَ، تَحِيَّتُكَ وَنَحِيَّةُ دُرِّيَّتِكَ. فَقَالَ: السَّلَامُ
عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا: السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَادَوْهُ وَرَحِمَهُ اللَّهُ. فَعُلَّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى
صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ»^(٤).

(١) واته: (ئینجا نادهم ﷺ چهند وته به کی (پارانه وهی) له پهروه ردگارییه وه وه رگرت).

(٢) (ئه ی پهروه ردگارمان ئیمه سته ممان له خو مان کرد).

(٣) مه بهستت پی شهیتانه.

(٤) بروانه: ٦٢٢٧.

۳۳۲۶- نه‌بو هورمیره ﷺ له پیغه مبه‌ری خواوه ﷺ ده‌گیرپته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((خوا ناده‌می ﷺ دروست کرد درپژیه‌که‌ی شه‌ست بال بوو، پاشان خوا فه‌رمووی: برۆ سه‌لام نا له‌و فریشتانه بکه و گوی بگره نه‌وان چۆن سه‌لامت لی ده‌که‌ن، ئیتر نه‌وه سه‌لام کردنی تو و نه‌وه‌مکانته (له نیوان خوتاندا)، ناده‌میش (رۆشت) وتی: (السَّلامُ عَلَیْکُمْ) سلاوتان لی بی. فریشته‌کانیش وتیان: (السَّلامُ عَلَیْکَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ)، فریشته‌کان (وَرَحْمَةُ اللَّهِ) یان بو زیاد کرد، جا هه‌رکه‌س ده‌چیته به‌هه‌شته‌وه له‌سه‌ر شیوه‌ی ناده‌م ﷺ ده‌بیت^(۱)، ئیتر به‌رده‌وام مروقه‌کان. (له جوانی و به‌رزی و گه‌ورمیدا) که‌م ده‌که‌ن نا ئیستا)).

۳۳۲۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عُمَارَةَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ عَلَى أَشَدِّ كَوَكِبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً، لَا يَبُولُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ وَلَا يَتَفَلَّوْنَ وَلَا يَمْتَخِطُونَ، أَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ، وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلْوَةُ الْأَنْجُوجُ عُودُ الطَّيْبِ، وَأَزْوَاجُهُمُ الْخُورُ الْعَيْنُ، عَلَى خَلْقٍ رَجُلٍ وَاحِدٍ عَلَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمَ، سِتُونَ ذِرَاعًا فِي السَّمَاءِ»^(۲).

۳۳۲۷- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((بی‌گومان به‌که‌م دمه‌سه ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه شیومیان وه‌ک مانگی چوارده وایه، پاشان نه‌وانه‌ی به‌ دوا‌ی نه‌واندا دین له‌سه‌ر شیوه‌ی پرسنگدارترین نه‌ستیره‌ی ناسمان له‌ پرووناکیدا، میز و پیسی نا‌که‌ن و تف نا‌که‌ن و چلم ناسپن، شانه‌کانیان ئالتوونه، ئارمه‌قیان میسکه، بو‌غورده‌کانیان داری عووده، هاوسه‌ره‌کانیان ئافرمتی

(۱) له جوانی و یتک و یتک و بالا به‌رزیدا.

(۲) بروانه: ۳۳۴۵.

چاو گه وره و جوانن، (بههه شتیه کان) له سهه شیوهی پیاوێکن نهویش شیوهی باوکیان نادمه ﷺ، که شهست گهز (بال) بو سههروه بهرزن)).

۳۳۲۸- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، أَنَّ أُمَّ سُلَيْمٍ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ، فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ الْغُسْلُ إِذَا اخْتَلَمَتْ؟ قَالَ: «نَعَمْ، إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ». فَصَحَّكَتْ أُمُّ سَلَمَةَ، فَقَالَتْ: تَحْتَلِمُ الْمَرْأَةُ؟! فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فِيمَا يُشْبِهُ الْوَلَدُ»^(۱).

۳۳۲۸- زمینه بی کچی نه بی سهله مه له نوممو سهله مهوه ﷺ دهگیرتهوه: که نوممو سولهیم ﷺ وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ ! خوی گه وره له بهرام بهر راستیدا شهرم ناکات، نایا نه گهر نافرمت شهیتانی بوو خوشوردنی له سهره ؟ نهویش فهرمووی: ((بهائی نه گهر ناو و شههویتی بینی (به پۆشاکه کهیه وه) ، بویه نوممو سهله مه پیکه نی وتی: نافرمتیش شهیتانی ده بی له خه ویدا؟ پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: ((بهائی (نه گهر ناوی نهیه ته وه) نهی به چی منداله کهی لهو ده چی؟)).

۳۳۲۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا الْقَزَارِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: بَلَغَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ مَقْدَمَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ، فَأَتَاهُ، فَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ، قَالَ: مَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ؟ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ؟ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَنْزِعُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ؟ وَمِنْ أَيِّ شَيْءٍ يَنْزِعُ إِلَى أَخْوَالِهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَبَرَنِي بِهِنَّ آتِئًا جَبْرِيلُ». قَالَ: فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: ذَاكَ عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَنَارٌ تَخْشُرُ النَّاسَ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ. وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ

الْجَنَّةِ فَزِيَادَةُ كَيْدِ حُوتٍ. وَأَمَّا الشَّبَهُ فِي الْوَلَدِ فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا غَشِيَ الْمَرْأَةَ فَسَبَقَهَا مَاؤُهُ كَانَ الشَّبَهُ لَهُ، وَإِذَا سَبَقَ مَاؤُهَا كَانَ الشَّبَهُ لَهَا». قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهْتٌ، إِنْ عَلِمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بِهِتُونِي عِنْدَكَ. فَجَاءَتِ الْيَهُودُ وَدَخَلَ عَبْدُ اللَّهِ الْبَيْتَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أَيُّ رَجُلٍ فِيكُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ؟» قَالُوا: أَعْلَمْنَا، وَابْنُ أَعْلَمِنَا، وَأَخِيرَنَا، وَابْنُ أَخِيرِنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «أَفَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ؟» قَالُوا: أَعَادَهُ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَقَالُوا: شَرُّنَا، وَابْنُ شَرِّنَا، وَوَقَعُوا فِيهِ.

۳۳۲۹- نه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: هه‌والی گه‌یشتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بو مه‌دینه به عه‌بدو‌ل‌لای کوری سه‌لام گه‌شت، نه‌نجا هات بو خزمه‌تی وتی: من سی پرس‌یارت لی ئەه‌که‌م جگه له پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌س نایزانی‌ت: یه‌که‌م نیشانه‌ی رۆزی دوا‌یی جی‌یه؟ یه‌که‌م خۆراکی‌ک به‌هه‌شتیه‌کان ده‌یخۆن جی‌یه؟ له چ شتی‌که‌وه مندال شێوه‌ی له باوکی ده‌جیت؟ وه له چ شتی‌که‌وه مندال شێوه‌ی له خالوانی ده‌جیت؟ پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((که‌می‌ک پێش نی‌ستا جی‌ریل هه‌والی هه‌موو‌یان‌ی پێدام))، عه‌بدو‌ل‌لآ^(۱) وتی: ئەو «جی‌ریله له ناو فره‌شته‌کاندا دو‌ژمنی جواله‌گه‌یه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((سه‌بارمت به یه‌که‌م نیشانه‌ی رۆزی دوا‌یی: ئاگر‌یکه خه‌لکی کو‌ج پی ده‌کات له خۆره‌له‌اته‌وه بو خۆر‌ئاوا، وه یه‌که‌م خۆراکی‌ک به‌هه‌شتیه‌کان ده‌یخۆن زیاده‌ی جگه‌ری نه‌هه‌نگه، وه شێوه‌ی لی‌ک‌جوونی مندالی‌ش نه‌وه بی‌گومان که پیاو ده‌جیت‌ه الای ژن و ناوی پیاوه‌که‌ی پێش‌که‌وت نه‌وه منداله‌که له پیاوه‌که^(۲) ده‌جیت، به‌لام نه‌گه‌ر ناوی نافرته‌که پێش که‌وت

(۱) کوری سه‌لام.

(۲) له باوکی ده‌جیت.

نه وه مندا له كه له نافرته كه ده چیت))، عه بدوللا وتی: شایه تی ددهم كه به راستی تو پیغه مبهری خوايت ﷺ پاشان وتی: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ بیگومان جوله كه گه لیکی بوختانچی و دروژن، نه گهر به مسولمان بوونی من بزائن پيش نه وهی پرسایریان لی بکهیت بوهتانم بو دمهکن له خزمه تدا و به دروژنم داده نین، نهجا جوله كه هاتن و عه بدوللاش هاته ژوورمه (خوی شارد هوه)^(۱)، پیغه مبهری خواش ﷺ هه رمووی: ((عه بدوللا کوری سه لام چوڻ پیاوینکه له ناو ئیوه دا؟))، وتیان: زانترینه و کوری زانترینمانه، وه چاکترینه و کوری چاکترینمانه، پیغه مبهری خواش ﷺ هه رمووی: ((دهی پیم بلین نه گهر عه بدوللا مسولمان بوو؟ (ئیوه چی ده لین) وتیان: خوا بیپاریزیت له شتی وا (عه بدوللا خوی په نا دابوو)، جا هاته ناویانه وه و وتی: شایه تی ددهم كه هیچ په رستراویک راست نییه جگه له خودا، وه شایه تی ددهم بیگومان موحه مه دیش پیغه مبهری خوايه، جووله كه کان وتیان: (عه بدوللا) خراپترینمانه و کوری خراپترینمانه، وه ده ستیان کرد به فسه پی وتنی.

۳۳۳۰- حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ -يَعْنِي:- «لَوْلَا بَنُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَخْنَزِ اللَّحْمُ، وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أَنْتِ زَوْجَهَا»^(۲).

۳۳۳۰- نه بو هورمیره ﷺ له پیغه مبهری خواوه ﷺ دمگیرپته وه وینهی نه م هه رموودمیه - مه به ستی- ((نه گهر به نو ئیسرائیل نه بوونایه گوشت بوونی نه ده کرد، نه گهر هه واش نه بوایه هیچ نافرمتیک نا پاکی له میرده کهی نه ده کرد^(۱))).

(۱) بو مالی پیغه مبهه ر ﷺ.

(۲) پروانه: ۳۳۹۹.

۳۳۳۱- حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ وَمُوسَى بْنُ حِرَافٍ قَالَا: حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ مَيْسَرَةَ الْأَشْجَعِيِّ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ، فَإِنَّ الْمَرْأَةَ خُلِقَتْ مِنْ ضَلَعٍ، وَإِنَّ أَعْوَجَ شَيْءٍ فِي الضَّلَعِ أَعْلَاهُ، فَإِنْ ذَهَبَتْ تُقِيمُهُ كَسَرَتْهُ، وَإِنْ تَرَكَتَهُ لَمْ يَزَلْ أَعْوَجَ، فَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ»^(۱).

۳۳۳۱- نه‌بو هورمه‌یره رضي الله عنه ده‌لی: بیغه‌مبه‌ر رضي الله عنه فه‌رموویه‌تی: ((نامۆزگاریتان ده‌که‌م^(۲) چاک بن بو نافرمتان، چونکه بیگومان نافرمت (حه‌ووا) له په‌راسوویه‌کی لار دروست کراوه، بیگومان لارترین و خوارترین به‌شیک له په‌راسوودا به‌شی سه‌رموویه‌تی، جا نه‌گه‌ر به‌هوی راستی بکه‌یته‌وه ده‌یشکی‌نی، وه نه‌گه‌ر وازی لی بینیت هه‌ر به‌ لاری ده‌مینیت‌ه‌وه، که‌ه‌وایو نامۆزگاریتان ده‌که‌م باش بن بو نافرمتان)).

۳۳۳۲- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ يُجْمَعُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، ثُمَّ يَكُونُ عَلَقَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ إِلَيْهِ مَلَكًا بِأَرْبَعِ كَلِمَاتٍ، فَيُكْتُبُ: عَمَلُهُ، وَأَجَلُهُ، وَرِزْقُهُ، وَشَقِيٌّ أَوْ سَعِيدٌ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ الرُّوحُ، فَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ، فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيَدْخُلُ

(۱) مه‌به‌ست له‌ ناپاکی له‌ فه‌رمووده‌که‌دا پازاندنه‌وه و بو جوان کردنه، چونکه هه‌وا خواردنی به‌ری نه‌و دره‌خته‌ی بو ئاده‌می می‌ردی ﷺ جوان و شیرین کرد، ئیتر نه‌م بو جوان کردن و پازاندنه‌وه دابه‌زی و به‌رده‌وام بوو له‌ ناو نه‌وه‌کانی هه‌وادا، بو‌یه‌ نابینی هیچ ئافره‌تیک پارێزراو بیت له‌ خه‌له‌ تاندنی می‌رده‌که‌ی به‌کردار بیت، یان گوشتار.

(۲) برپاوه: ۵۱۸۴، ۵۱۸۶.

(۳) (استوصوا) به‌م جو‌رانه‌ش مانا کراوه: ۱- پیاوان نامۆزگاری خۆتان بکه‌ن سه‌باره‌ت به‌ ئافره‌تان ۲- له‌ نیاوان خۆتاندا پیاوان نامۆزگاری به‌کتر بکه‌ن ۳- داوا‌ی نامۆزگاری بکه‌ن سه‌باره‌ت به‌ ئافره‌تان.

الْجَنَّةَ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ، فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُ النَّارَ»^(۱).

۳۳۳۲- عه‌بدوللا ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که راستگویی باوهر پیکراوه بوئی گپ‌راینه‌وه: ((بیگومان هه‌ریه‌ک له ئیوه له ماوه‌ی چل پوژدا له سکی دایکیدا دروست ده‌کری و کو‌ده‌کریته‌وه، پاشان به‌ئه‌وه‌نده‌ی تر (چل پوژ) ده‌بیته‌ خوینیکی به‌ستوو، پاشان به‌ ئه‌وه‌نده‌ی تر ده‌بیته‌ پارچه‌ گوشتیک (به‌ ئه‌ندازه‌ی پاروویه‌ک)، پاشان خوا فریشته‌کی (تایبه‌ت) ده‌نیری‌ت و (فه‌رمانی پیده‌کری‌ت) به‌ (نووسینی) چوار وشه: کرده‌وه و رسق و پوژی و ته‌مه‌نی و به‌دیه‌خته‌ یان به‌خته‌ومر ده‌نووسری‌ت، پاشان گیان ده‌کری‌ت به‌ به‌ریدا، جا به‌راستی که‌سی وایه هه‌یه‌ کار ده‌کات به‌کاری دۆزه‌خیانه هه‌تا له نیوان ئه‌و و دۆزه‌خدا گه‌زیک ده‌مینیت، یه‌کسه‌ر نووسراوه‌که‌ی^(۲) پیش ده‌که‌ویت ئیتر کاری به‌هه‌شتیانه ده‌کات، ئیتر ده‌رواته به‌هه‌شته‌وه، وه بیگومان که‌سی وایه هه‌یه‌ کار ده‌کات به‌کاری به‌هه‌شتیانه، هه‌تا له نیوان ئه‌و به‌هه‌شتدا ته‌نها گه‌زیک ده‌مینیت، یه‌کسه‌ر نووسراوه‌که‌ی پیش ده‌که‌ویت و ئیتر کاری دۆزه‌خیانه ده‌کات ئیتر ده‌رواته دۆزه‌خه‌وه)).

۳۳۳۳- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ وَكَلَّ فِي الرَّحِمِ مَلَكًا فَيَقُولُ يَا رَبُّ نُطْقُهُ، يَا رَبُّ عِلْقُهُ، يَا رَبُّ مُضْغَتُهُ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْلُقَهَا قَالَ: يَا رَبُّ، أَذْكَرٌ أَمْ يَا رَبُّ أُنْثَى يَا رَبُّ، شَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ؟ فَمَا الرِّزْقُ؟ فَمَا الْأَجَلُ؟ فَيُكْتَبُ كَذَلِكَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ»^(۳).

(۱) بره‌انه: ۳۳۰۸.

(۲) که فریشته‌که له سکی دایکیدا بوئی نووسیوه.

(۳) بره‌انه: ۳۱۸.

۳۳۳۳- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ له پیغه مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((بیگومان خوی گه‌وره مندال‌دانی ئافرمتی سپاردوو به فریسته‌یه‌ک، ده‌لی: نه‌ی په‌روم‌ردگارم نه‌مه ئیستا نوتفه‌یه، نه‌ی په‌روم‌ردگارم خوین پارمیه، نه‌ی په‌روم‌ردگارم گوشت پارمیه، جا نه‌گه‌ر ویستی دروستی بکات ده‌لی: نه‌ی په‌روم‌ردگارم نی‌ره، یان نه‌ی په‌روم‌ردگارم می‌یه؟ نه‌ی په‌روم‌ردگارم به‌دبه‌خته یان به‌خته‌وهره؟ رۆزی جه‌نده؟ مردنی که‌یه؟ جا نه‌مانه ئاو‌ه‌ها هه‌مووی دمنووسری له کاتی‌کدا له سکی دایکی دایه)).

۳۳۳۴- حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ أَنَسٍ يَرْفَعُهُ: «أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ لَأَهْلِ النَّارِ عَذَابًا: لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَقَدْ سَأَلْتُكَ مَا هُوَ أَهْوَنُ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي. فَأَبَيْتَ إِلَّا الشُّرْكَ»^(۱).

۳۳۳۴- نه‌نه‌س ﷺ له پیغه مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه^(۲) که فه‌رموویه‌تی: ((بیگومان خوی گه‌وره دمفه‌رمووی^(۳) به‌و که‌سه‌ی له دۆزه‌خیاندا سزای له هه‌مووان سوو‌کتره: نه‌گه‌ر هه‌رچی شت هه‌یه له دونیادا هی تۆ بوایه تۆ ده‌تکرده بریتی خۆت (تا پرزگارت بێ)؟ ده‌لی: به‌لی، خوا دمفه‌رمووی: من له‌وه ئاسانتر و که‌م‌ترم لی داوا‌کردیت له کاتی‌کدا تۆ له پشتی ئاده‌م بوویت، (که بریتی بوو له‌وه‌ی) که هاوبه‌شم بۆ بریار نه‌ده‌یت، به‌لام به‌گویت نه‌کردم هه‌ر هاوبه‌شت بریاریدا)).

(۱) بروانه: ۶۵۳۸، ۶۵۵۷.

(۲) (یرفعه) واته: نه‌نه‌س ئه‌م فه‌رمووده‌یه ده‌باته سه‌ر پیغه مبه‌ری خوا ﷺ وه به‌فرمایشی ئه‌و ده‌گیریت‌ه‌وه.

(۳) واته فه‌رمووده‌که قودسیه واته فرمایشتی خودایه.

۳۳۳۵- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُرَّةٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تُقْتَلْ نَفْسٌ ظُلْمًا إِلَّا كَانَ عَلَى ابْنِ آدَمَ الْأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِهَا، لَأَنَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الْقَتْلَ»^(۱).

۳۳۳۵- عهبدووللا ﷺ دهلی: پیغه مبهراڼ ﷺ فهرموو په تی: ((هیچ که سیک به سته م نا کوژریت مه گهر به سیک له خوین و تاوانه که ی له گهر دنی کوړی په که می^(۲) نادم دایه، چونکه به راستی نه و کوړه په که م کهس بوو کوشتنی داهینا)).

۲- باب: الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ

۳۳۳۶- قَالَ: قَالَ اللَّيْثُ: عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا ائْتَلَفَ، وَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اخْتَلَفَ». وَقَالَ يَحْيَى بْنُ أَبِي ثَوْبٍ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ بِهَذَا.

۲- باسیک: گیانه کان کومه لانیکی کوکراوه^(۳)

۳۳۳۶- عائشه ﷺ دهلی: له پیغه مبهراڼ ﷺ بیست دمیفه رموو: ((گیانه کان کومه لانیکی کوکراوه و جوړانیکی جیاوازن، جا نه و گیانانیهان له په کتری دهچن (له رهوشت و سیفه ته کاند) په کده گرن، نه وانه شیان له په ک جودان جیاواز دهبن))، په حیای کوړی نه یووب^(۴) دهلی: په حیای کوړی سه عید نه م فهرمووده ی بو گپرامه وه.

(۱) پروانه: ۶۸۶۷، ۷۳۲۱.

(۲) قابیل که هابیلی برای کوش.

(۳) وه چه ند جوړی جیاوازن.

(۴) په حیای کوړی نه یووب له و که سانه نیسه بوخاری فهرمووده یان لینه بگتیرته وه، بویه وهک پالپشتی

فهرمووده ی لی گپراوه ته وه. پروانه: إرشاد الساری: ۲۴۵/۷

۳- باب قول الله تعالى: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ﴾ ﴿٢٥﴾ هود

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿بَادَى الرَّأْيِ﴾ ﴿٢٧﴾ هود. مَا ظَهَرَ لَنَا ﴿أَقْلَى﴾ ﴿١١﴾ هود. أَمْسِي. ﴿وَقَارَ النَّوْرُ﴾ ﴿١٠﴾ هود. تَبَعَ الْمَاءُ. وَقَالَ عِكْرِمَةُ: وَجْهُ الْأَرْضِ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿الْجُودِيَّ﴾ ﴿١١﴾ هود، جَبَلٌ بِالْجَزِيرَةِ. ﴿دَابٍ﴾ ﴿٣١﴾ غافر: حَالٌ.

۳- باسی ئەم فەرمايشتهی خودای بهرز و بلند: (سویند به خوا بیگومان نوو حمان نارد بو ناو گه له کهی)

ثیبنو عه عباس دهلی: ﴿بَادَى الرَّأْيِ﴾ ﴿٢٧﴾ هود: واته: نهوهی بۆمان پروو بوویهوه (بی بیر لیکردنهوه). ﴿أَقْلَى﴾ ﴿١١﴾ هود: بیگرموه (مه یبارینه). ﴿وَقَارَ النَّوْرُ﴾ ﴿١٠﴾ هود: ناو له ته نوورمهوه هه لقولا، عیکریمه دهلی: ناو له سه ر زهوی هه لقولا. مو جاهد دهلی: ﴿الْجُودِيَّ﴾ ﴿١١﴾ هود: چیا یه که له جه زیره (ی ثیبنو عومه ر له کوردستانی تورکیا). ﴿دَابٍ﴾ ﴿٣١﴾ غافر: وهکو حالی.

۴- باب قول الله تعالى: ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ

أَلِيمٌ﴾ ﴿١﴾ نوح، اى آخر السورة. ﴿وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَنْقُومُ إِن كَانَ كِبَرُ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذَكَّرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُونِ﴾ ﴿٦١﴾ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ مِمَّا سَأَلْتُمْ مِنْ آخِرٍ إِنَّ آخِرَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ وَأَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ ﴿٧٢﴾ يونس.

۴- باسی ئەم فەرمايشتهی خودای بهرز و بلند:
 (بێگومان ئیমে نوو حمان نارد بۆ لای هۆزه کهی، وه)
 پیمان نهوت) که هۆزه کهت بیدار بکهروهه پیش ئهوهی
 سزای سهختان توش ببیت)، تا کو تایهی سورته که.

(ئهی موحهمد ﷺ دنگ و باس و ههوالی نوو حیان ﷺ بۆ بخوینهوه کاتی به
 گه له کهی وت: ئهی گه له کهم، نه گهر به لاتانهوه قورس و گرانه مانه وهم له
 ناوتاندا و ئاموزگاری کردنم (بو تان) به ئایه تهکانی خوا، ئهوا من پشتم به خوا
 به ستووه، ئیوهش کاروباری خۆتان کو بکه نهوه، له گه ل هاو به شه کانتاندا، ئینجا با
 کاروباره کانتان شاروه نه بی به لاتانهوه، پاشان په لامارم بدن و ماوه مه دهن،
 جا نه گهر سه ریچی تان کردوم (پشتم تی ده کهن)، ئهوه من داوای هیچ
 پاداشتی کم لی نه کردوون، پاداشتی من له سه ر خوايه و فەرمانم پی دراوه که له
 فەرمان بهر و مسو لمانان به).

۳۳۳۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ سَالِمٌ: وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ
 ﷺ: قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي النَّاسِ فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ ذَكَرَ الدَّجَالَ، فَقَالَ: «إِنِّي
 لَأُنْذِرُكُمْوَهُ، وَمَا مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَنْذَرَهُ قَوْمَهُ، لَقَدْ أَنْذَرَ نُوحٌ قَوْمَهُ، وَلَكِنِّي أَقُولُ لَكُمْ فِيهِ قَوْلًا
 لَمْ يَقُلْهُ نَبِيٌّ لِقَوْمِهِ: تَعْلَمُونَ أَنَّهُ أَعْوَرٌ، وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ»^(۱).

۳۳۳۷- ئیبنو عومهر ﷺ ده لی: پیغه مبهر ﷺ ههستا له ناو خه لکه کهدا سو پاس و
 ستایشی خوای کرد بهو جوړهی سیاوی بیت، پاشان باسی ده جالی کرد و فەرمووی:
 ((بێگومان من له ده جال ناگادارتان ده که مه وه (دهتان تر سینم)، هه موو

پیغه مبه‌ریک به‌دلنیا پیه‌وه گه‌له‌که‌ی ناگادار کردوته‌وه (له ده‌جبال)، به‌راستی نوح ﷺ گه‌له‌که‌ی لی ناگادار کردوته‌وه، به‌لام من له‌باره‌ی ده‌جباله‌وه و ته‌یه‌کتان پی ده‌لیم هیچ پیغه مبه‌ریک پیش من به‌گه‌له‌که‌ی نه‌وتوو: دزمان که ده‌جبال چاویکی کویره (یه‌کله‌چاوه)^(۱)، به‌لام بیگومان خوا چاویکی کویره نییه (یه‌کله‌چاو نییه) ((.

۳۳۳۸- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا أُحَدِّثُكُمْ حَدِيثًا عَنِ الدَّجَالِ مَا حَدَّثَ بِهِ نَبِيٌّ قَوْمَهُ، إِنَّهُ أَعْوَرُ، وَإِنَّهُ يَجِيءُ مَعَهُ مِثَالُ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَأَتَى يَقُولُ: إِنَّهَا الْجَنَّةُ. هِيَ النَّارُ، وَإِنِّي أَنْذِرُكُمْ كَمَا أَنْذَرَ بِهِ نُوحٌ قَوْمَهُ».

۳۳۳۸- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه مبه‌ر ﷺ فهرموویه‌تی: ((نایا باسیکتان بو بکه‌م دمرباره‌ی ده‌جبال که هیچ پیغه مبه‌ریک باسی نه‌کردوو به‌لام گه‌له‌که‌ی، بیگومان نه‌و (ده‌جبال) یه‌کله‌چاوه، وه به‌راستی ده‌جبال شیوه‌ی به‌هه‌شت و دوزه‌خ له‌گه‌لدا دیت^(۲)، به‌لام نه‌وه‌ی ده‌جبال ده‌لی: به‌هه‌شته دوزه‌خه، بیگومان من نیوهم لی ناگادار کردوته‌وه وهک چوون نوح ﷺ گه‌له‌که‌ی لی ناگادار کردوته‌وه)).

۳۳۳۹- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَجِيءُ نُوحٌ وَأُمَّتُهُ يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: هَلْ بَلَغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، أَيُّ رَبِّ. فَيَقُولُ لَأُمَّتِهِ: هَلْ بَلَغْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: لَا، مَا جَاءَنَا مِنْ نَبِيٍّ. فَيَقُولُ لِنُوحٍ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ ﷺ وَأُمَّتُهُ، فَتَشْهَدُ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ، وَهُوَ قَوْلُهُ -جَلَّ ذِكْرُهُ- ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ﴾ (البقرة. وَالْوَسْطُ: الْعَدْلُ»^(۳).

(۱) یه‌کله‌چاو: گیانداریکه که چاویکی کویره بیت. (فهره‌نگی خال: ۶۵۹ ل)

(۲) واته: خودا ده‌سه‌لاتی ده‌داتی بو تاقیردنه‌وه شیوه‌ی به‌هه‌شت و دوزه‌خی پیته، به‌لام له راستیدا پیچه‌وانه‌یه.

(۳) بروانه: ۷۳۴۹، ۴۴۸۷.

٣٣٣٩- نه‌بو سه‌عید ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((له‌ رۆژی دوایدا))
 نوح ﷺ و گه‌له‌که‌ی دین، جا خوای به‌رزو ب‌لند ده‌فه‌رمووی: ئایا په‌یامه‌که‌ت
 ږاگه‌یانده؟ نه‌ویش ده‌لی: به‌لی نه‌ی په‌روم‌ردگار، نه‌جا خوا به‌ گه‌له‌که‌ی
 ده‌فه‌رمووی: ئایا پنی ږاگه‌یانده؟ نه‌وانیش ده‌لین: نه‌خیر، هیچ پیغه‌مبه‌ر ښکمان
 بو نه‌هاتووه، جا به‌ نوح ﷺ ده‌فه‌رمووی: کی شایه‌تیت بو د‌هدات؟ نوح‌یش
 ﷺ ده‌لی موحه‌مه‌د ﷺ و ئومه‌ته‌که‌ی، نه‌جا ئیمه‌ش شایه‌تی نه‌ده‌ین که نه‌و
 په‌یامه‌ی ږاگه‌یانده‌وه، نه‌مه‌ش مه‌به‌ستی نه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای گه‌وره‌یه:
 (ه‌رومه‌ها کردمان به‌ گه‌لیکی میان‌ږه‌و (ه‌له‌مان ده‌ی‌زاردن)، تا بب‌نه‌ شایه‌ت
 به‌سه‌ر خه‌لکه‌وه)، وشه‌ی (الْوَسْطُ) واته: میان‌ږه‌و یان دادگه‌ر.

٣٣٤٠- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو حَيَّانَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ،
 عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي دَعْوَةٍ، فَرَفَعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ، وَكَانَتْ تُعْجِبُهُ،
 فَهَسَّ مِنْهَا نَهْسَةً وَقَالَ: «أَنَا سَيِّدُ الْقَوْمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، هَلْ تَذَرُونَ مِمَّنْ يَجْمَعُ اللَّهُ الْأَوَّلِينَ
 وَالْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَيَبْصِرُهُمُ النَّاطِرُ وَيَسْمِعُهُمُ الدَّاعِي، وَتَذْنُو مِنْهُمْ الشَّمْسُ،
 فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ: أَلَا تَرَوْنَ إِلَى مَا أَنْتُمْ فِيهِ؟ إِلَى مَا بَلَّغَكُمْ؟ أَلَا تَنْظُرُونَ إِلَى مَنْ يَشْفَعُ
 لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ؟ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ: أَبُوكُمْ آدَمُ، فَيَأْتُونَهُ فَيَقُولُونَ: يَا آدَمُ، أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ،
 خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ، وَتَفَخَّ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ، وَأَسْكَنْكَ الْجَنَّةَ، أَلَا
 تَشْفَعُ لَنَا إِلَى رَبِّكَ؟ أَلَا تَرَى مَا نَحْنُ فِيهِ وَمَا بَلَّغَنَا؟ فَيَقُولُ: رَبِّي غَضِبَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ
 لَهُ مِثْلُهُ، وَلَا يَغْضَبُ بَعْدَهُ مِثْلُهُ، وَتَهَابَنِي عَنِ الشَّجَرَةِ فَعَصَيْتُهُ، نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى
 غَيْرِ، اذْهَبُوا إِلَى نُوحٍ. فَيَأْتُونَ نُوحًا فَيَقُولُونَ: يَا نُوحُ أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُلِ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ،
 وَسَمَّا، اللَّهُ عَبْدًا شَكُورًا، أَمَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ؟ أَلَا تَرَى إِلَى مَا بَلَّغَنَا؟ أَلَا تَشْفَعُ لَنَا إِلَى
 رَبِّكَ؟ فَيَقُولُ: رَبِّي غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلُهُ، وَلَا يَغْضَبُ بَعْدَهُ مِثْلُهُ، نَفْسِي

نَفْسِي، اَنْتُوا النَّبِيُّ ﷺ، فَيَا تُونِي، فَاَسْجُدُ تَحْتَ الْعَرْشِ فَيَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ ارْقَعْ رَأْسَكَ وَاشْفَعْ تُشْفَعُ، وَسَلَّ تُعْطَهُ». قَالَ مُحَمَّدٌ بْنُ عُبَيْدٍ: لَا أَحْفَظُ سَائِرَهُ^(۱).

۳۳۴۰- نه بو هوږميره ﷺ دهلي: نيمه له خزمهت پيغه مبهردا ﷺ بووين له ميوانداريبه كدا، نه نجا دهستي مهړيكيان بو هينا- كه ههزي له گوشتي دهستي مهړ بوو- جا به دانه گاني قه پيكي له گوشته كه گرت و فهرمووي: ((من له ږوژي دواييدا گه وړه خه لكه كه م، دزمان بو و له بهر چي؟ خوي گه وړه له گوږم پاني كدا سهرمتا و كوټايي خه لك كوډه كاته وه، جا ته ماشاكار هه موو خه لكه كه دمبينيټ جاردمریش دمنگي دهگاته لای هه موويان و دمبيستن، خوړيش لييان نزيك دمبيته وه، نه نجا هه نديك له خه لكه كه دهليټن: نابيين نيوه له چ حالپكيدان؟ وه نارپه حه تيتان به كوي گه شتووه؟ بو كه سيك نابيينه وه لای په رومردگارتان تكايه كتان بو بكات؟ نه نجا هه نديك كهس دهليټن: با باوكه ئادم ﷺ (تكامان بو بكات)، نينجا دين بو لای و پي دهليټن: نهی ئادم تو باوكي مروقه گاني خوا به دهستي خوي دروستي كروويټ، وه له گياني خوي كرووه به بهرتدا، وه فهرماني كرد به فريشته گاني سوژدميان بو بردی، وه له بهه شتدا نيسته جي كريدت، دهی ئايا لای په رومردگارت تكايه كمان بو ناكه پت؟ ئايا نابيني نيمه له چ حالپكيدايڼ و نارپه حه تيبه كمان تا كوي گه شتووه؟ ئادمه ميش ﷺ دهلي: په رومردگارمان نه مړو نه ومنده توره بووه، نه له پيش نه مړودا بهو شيوميه توره بووه، نه له پاش نه مړو بهو شيوميه توره دمبيټ، وه كاتي خوي (خواردني بهري) نهو درهختهی لي قه دمه غه كردم، به لام من سه رپيچيم كرد، ته نها تكای خو مم پي دهكري، ته نها تكای خو مم پي دهكري، برون بو لای كه سيكي تر جگه له من، برون بو لای نوح ﷺ نه وانيش

دین بۆلای نوح و پتی دهلتین: نهی نوح تو یم کهم پیغه مبهری نیردراوی بۆ لای خه لکی سهر زهوی، وه خوا به بهندهی سوپاسگوزار ناوی لیناوی، نایا نابینی نیمه له چ حالیکداين و نارچه تیه کهمان تا کوئ گهیشتوو؟ نایا لای پهرومگار تکایه کهمان بۆ ناکهیت؟ نووحیش ﷺ دهلی: پهرومردگارم نه مپۆ نه و منده تورپه بووه، نه له پیش نه مپۆدا بهو شیومیه تورپه بووه، نه له پاش نه مپۆ بهو شیومیه تورپه ده بیت، تهنها تکای خۆم پتی دهکری، تهنها تکای خۆم پتی دهکری، برۆن بۆ لای (موحه مه د) پیغه مبهراڼ ﷺ، جا دین بۆ لای من منیش، له ژیر عهرشدا سوژده ده بهم و پیم دهوتری: نهی موحه مه د سهرت بهرز که ره وه تکا بکه و تکاکهت و مرده گری، وه داوا بکه پیت دمه ریت))، موحه مه د کوری عوبید دهلی: نه وهی ماوه له فهرمووده که له بهرم نییه (واته ههر نه و مندمیم له بهره گیرامه وه).

۳۳۴۱- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ نَصْرِ، أَخْبَرَنَا أَبُو أَحْمَدَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَرَأَ: ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ۝۱۵﴾ ﴿الْقَمَرِ: مِثْلَ قِرَاءَةِ الْعَامَةِ^(۱)﴾.

۳۳۴۱- عه بدوللا ﷺ دهگیریته وه که پیغه مبهراڼ ﷺ نه م نایه تهی بهم شیوه خوینده وه: ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ۝۱۵﴾ ﴿الْقَمَرِ، واته: وشه ی ﴿مُدْكِرٍ﴾ به (دال) خوینده وه نه ک به (دال)، وه به تییه لکیشی پیتی (دال) له (دال) ی^(۲) دوا ی خویدا وه ک خوینده وهی هه موو قورئان خوینان.

(۱) پروانه: ۳۳۴۵، ۳۳۷۶، ۴۸۶۹، ۴۸۷۰، ۴۸۷۱، ۴۸۷۳، ۴۸۷۴، ۴۸۷۵.

(۲) له خوینده وهی پیغه مبهراڼ ﷺ به (دال) خوینده وه نه ک به (دال)، وه پیتی داله که شه ددهی له سه ره واته: دوو پیتی داله که له یه ک کاتدا تییه لکیش کراون.

۵- باب

﴿ وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾ (۱۲۲) إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ ۖ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿۱۲۳﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ ﴿۱۲۴﴾ اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۲۵﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَنَّهُم مُّخْضَرُونَ ﴿۱۲۶﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿۱۲۷﴾ وَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿۱۲۸﴾ ﴿ الصافات. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يُذَكَّرُ بِخَيْرٍ. ﴾ سَلَّمَ عَلَى إِبْلِيسَ ﴿۱۲۹﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۳۰﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳۱﴾ ﴿ الصافات. يُذَكَّرُ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، وَابْنِ عَبَّاسٍ ؓ: أَنَّ إِلْيَاسَ هُوَ إِدْرِيسُ. ﴾

۵- باسیک

(بهراستی ئیلیاس (پیغه مبهریک بوو) له پیغه مبهراڻ کاتیک به گه له که ی وت: نه وه له خوا ناترسن (خوتان ناپاریزن)، نایا (بتی) به عمل ده پهرستن وازدینن له (پهرستن) چاکترینی دروستکاران که خوی پهرومردگاری نیوه و باو باپیره پیشینه کانتانه؟ که چی باوهریان نه هینا به ئیلیاس، که و ابوو بیگومان نه وان ناماده ده کریڼ (له دوزه خدا)، جگه له بهنده هه لېژیراوه کانی خودا، وه باسی چاکي نهو (ئیلیاس) مان له ناو گه له پاشینه کانداه هیسته وه). ئیبنو عه بیاس ؓ ده لئ: باسی به چاکي ده کری (له پاشینه کانداه) ^(۱).

(سه لام له سه ر ئیلیاسین ^(۲) بیت، بهراستی ئیمه نا بهو شیوه پاداشتی چاکه کاران نه دهمینه وه، بیگومان نهو (ئیلیاس) له بهنده باو مرداره کانی ئیمه یه)، له ئیبنو مسعود و ئیبنو عه بیاسه وه ؓ گیردراوته وه که ئیلیاس ئیدریسه ؓ.

(۱) مه بهستی ئیبنو عه بیاس مانای: ﴿ وَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴾ (۱۲۸) هه.

(۲) ئیلیاسین و ئیلیاس هه ر به ک که سه.

٦- بابُ ذِكْرِ إِدْرِيسَ ؑ وَهُوَ جَدُّ أَبِي نُوحٍ، وَيُقَالُ جَدُّ نُوحٍ (عليهما

الصلاة والسلام) وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝٥٧﴾ هَرِيم

٦- باسی باس و خواسی ئیدریس ؑ وه نهو ئیدریسه باپیری
 باوکی نووچه، وه دهوتری باپیره ی نووچه ؑ. وه باسی نهو
 فهرمايشته ی خواسی بهرز و بلند: (وه ئیمه پله و پایه ی
 (ئیدریس) مان بلند و بهرز کرده وه).

٣٣٤٢ - قَالَ عَبْدَانُ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ ح. حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: قَالَ أَنَسُ: كَانَ أَبُو ذَرٍّ ؓ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «فُرِجَ سَقْفُ بَيْتِي وَأَنَا مَكَّةَ، فَنَزَلَ جَبْرِيلُ، فَفَرَجَ صَدْرِي، ثُمَّ غَسَلَهُ بِمَاءٍ زَمْزَمَ، ثُمَّ جَاءَ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مُمْتَلِيٍّ حِكْمَةً وَإِيمَانًا فَأَفْرَعَهَا فِي صَدْرِي، ثُمَّ أَطْبَقَهُ ثُمَّ أَخَذَ بِيَدِي، فَعَرَجَ بِي إِلَى السَّمَاءِ، فَلَمَّا جَاءَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، قَالَ جَبْرِيلُ لِحَازِنِ السَّمَاءِ: افْتَحْ. قَالَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا جَبْرِيلُ. قَالَ: مَعَكَ أَحَدٌ؟ قَالَ: مَعِيَ مُحَمَّدٌ. قَالَ: أُرْسِلْ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَافْتَحَ. فَلَمَّا عَلَوْنَا السَّمَاءَ إِذَا رَجُلٌ عَنْ يَمِينِهِ أَسْوَدَةٌ، وَعَنْ يَسَارِهِ أَسْوَدَةٌ، فَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ يَمِينِهِ ضَحِكَ، وَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ شِمَالِهِ بَكَى فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْإِنِّ الصَّالِحِ. قُلْتُ: مَنْ هَذَا يَا جَبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذَا آدَمُ، وَهَذِهِ الْأَسْوَدَةُ عَنْ يَمِينِهِ، وَعَنْ شِمَالِهِ نَسَمُ بَنِيهِ، فَأَهْلُ الْيَمِينِ مِنْهُمْ أَهْلُ الْجَنَّةِ، وَالْأَسْوَدَةُ الَّتِي عَنْ شِمَالِهِ أَهْلُ النَّارِ، فَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ يَمِينِهِ ضَحِكَ، وَإِذَا نَظَرَ قَبْلَ شِمَالِهِ بَكَى، ثُمَّ عَرَجَ بِي جَبْرِيلُ، حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ، فَقَالَ لِحَازِنِهَا: افْتَحْ. فَقَالَ لَهُ حَازِنُهَا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُ، فَفَتَحَ». قَالَ أَنَسُ: فَذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ فِي السَّمَوَاتِ إِدْرِيسَ، وَمُوسَى، وَعِيسَى، وَإِبْرَاهِيمَ، وَلَمْ يُثَبِّتْ لِي كَيْفَ مَنَازِلَهُمْ، غَيْرَ أَنَّهُ قَدْ ذَكَرَ أَنَّهُ وَجَدَ آدَمَ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا، وَإِبْرَاهِيمَ فِي السَّادِسَةِ. وَقَالَ أَنَسُ: فَلَمَّا مَرَّ جَبْرِيلُ بِإِدْرِيسَ. قَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ. فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟

قَالَ: هَذَا إِدْرِيسُ، ثُمَّ مَرَزْتُ مُوسَى فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ. قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا مُوسَى. ثُمَّ مَرَزْتُ بَعِيسَى، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْأَخِ الصَّالِحِ. قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: عِيسَى. ثُمَّ مَرَزْتُ إِبْرَاهِيمَ، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِالنَّبِيِّ الصَّالِحِ وَالْإِبْنِ الصَّالِحِ. قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا إِبْرَاهِيمُ. قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ حَزْمٍ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَأَبَا حَيَّةَ الْأَنْصَارِيِّ كَانَا يَقُولَانِ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «ثُمَّ عُرِجَ بِي حَتَّى ظَهَرْتُ لِمُسْتَوَى أَسْمَعُ صَرِيْفَ الْأَقْلَامِ». قَالَ ابْنُ حَزْمٍ وَأَنْسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَقَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً، فَرَجَعْتُ بِذَلِكَ حَتَّى أَمَرَ مُوسَى، فَقَالَ مُوسَى: مَا الَّذِي فُرِضَ عَلَيَّ أُمَّتِكَ؟ قُلْتُ: فُرِضَ عَلَيْهِمْ خَمْسِينَ صَلَاةً. قَالَ: فَرَاغِ رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَطِيقُ ذَلِكَ. فَرَجَعْتُ فَرَاغْتُ رَبِّي فَوَضَعَ شَطْرَهَا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، فَقَالَ: رَاغِبِ رَبِّكَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ، فَوَضَعَ شَطْرَهَا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: رَاغِبِ رَبِّكَ، فَإِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَطِيقُ ذَلِكَ، فَرَجَعْتُ فَرَاغْتُ رَبِّي فَقَالَ: هِيَ خَمْسٌ، وَهِيَ خَمْسُونَ، لَا يَبْدُلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ. فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، فَقَالَ: رَاغِبِ رَبِّكَ. فَقُلْتُ قَدْ اسْتَحْيَيْتُ مِنْ رَبِّي، ثُمَّ انْطَلَقَ حَتَّى أَتَى السُّدْرَةَ الْمُتَنَهَّى، فَعَشِيَهَا أَلْوَانٌ لَا أَدْرِي مَا هِيَ، ثُمَّ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا فِيهَا جَنَابِدُ اللَّوْلُؤِ وَإِذَا تُرَابُهَا الْمِسْكُ»^(١).

٣٣٤٢- نه نهس ﷺ ده لئ: نه بو زهر ﷺ ده گيرايه وه كه پيغه مبهري خوا ﷺ
 فهرموويه تي: ((سه رباني خانووه كه م كرايه وه له كاتيكا من له مه كه كه دا بووم، نه نجا
 جبريل ﷺ هاته خواره وه سنگمي له ت كرد، پاشان به ناوي زه مزده شو ري، پاشان
 ته شتيكي نالتووني هينا پر له دانايي و باومر بوو رزاندنيه ناو سنگمه وه، پاشان
 (له تكدنه كه ي سنگمي) نايه وه به يه كه دا، نه نجا دهستي گرتم و به رزي كردمه وه بو
 ناسمان، جا كاتي گه شته ناسماني يه كه م جبريل به ده رگاواني ناسماني فهرمووي:
 بيكه ره وه، نه ويش وتي: نه وه كييه؟ وتي: نه مه جبريله، وتي: كه ست له گه ل دايه؟

وتی: به لئی موحه ممد له گهل دایه، وتی: نیردراوه به شوینیدا؟ وتی: به لئی (د مرگاکه) بکه ره وه، جا که سه رکه وتین بو ناسمانی یه که م: یه که سه ر پیاو یکم بینی هه ر مبالغیه کی زور لای راستیه وه بوو، هه ر مبالغیه کی زوریش لای چه بییه وه بوو، کاتی سهیری لای راستی ده کرد پیدمکه نی، وه کاتی سهیری لای چه پی ده کرد ده گریا، (جیریل) هه ر مووی: نه وه ناده مه، نه وه هه ر مبالغیه لای راستی و چه پی گیانی نه وه گانیه تی، جا نه وانیه لای راستیان به هه شتیه گانیان، وه هه ر مبالغیه کی که لای چه پیشی دوزه خیه گانن. بویه کاتی سهیری لای راستی ده کات پیدمکه نی و کاتی سهیری لای چه پی ده کات ده گری. پاشان جیریل ﷺ به رزی کردمه وه هه تا گه شته ناسمانی دوو ه، به دمرگاوانه که لای هه ر موو: بیکه ره وه، دمرگاوانه که ش و ته که ی یه که مجاری پی و ته وه، جا دمرگاکه کی کرده وه))، نه نه س ﷺ ده لی پیغه مبه ر ﷺ وتی: له ناسمانه گاندا ناده م و نیدرس و موسا و عیسا و ئیبراهیمی بینیه ﷺ، وه نه بو زمر له باره ی شوین و پله یانه ی هیچی بو باس نه کردم، ته نها نه و منده نه بی که وتی: ناده می له ناسمانی یه که مدا بینیه، ئیبراهیمیش له ناسمانی شه شه مدا. نه نه س ده لی: جا کاتی جیریل ﷺ به لای ئیدریسا رۆشت، ئیدریس ﷺ هه ر مووی: مه رچه با له پیغه مبه ری چاک و برای چاک و سالت، منیش وتم: نه مه کییه؟ هه ر مووی: نه مه ئیدریسه، پاشان تیپه ریم به لای موسادا ﷺ هه ر مووی: مه رچه با له پیغه مبه ری چاک و برای چاک و سالت، منیش وتم: نه مه کییه؟ هه ر مووی: نه مه موسایه، پاشان تیپه ریم به لای عیسا دا ﷺ نه ویش هه ر مووی: مه رچه با له پیغه مبه ری سالت و برای سالت، وتم نه مه کییه؟ هه ر مووی: نه وه عیسا یه، پاشان تیپه ریم به لای ئیبراهیمدا و هه ر مووی: مه رچه با له پیغه مبه ری سالت و کوپی سالت، وتم نه مه کییه؟ هه ر مووی: نه وه ئیبراهیمه. (ئیبو شیهاب ده لی: ئیبو حزم پی و تم: که عه بدوللای کوپی عه بباس و نه بو حه بییه نه نصاری هه ردو وکیان ده یانوت: پیغه مبه ر ﷺ هه ر مووی: ((پاشان به رزگرا مه وه هه تا گه شتمه ناستی جیره ی

فهله مه کانم دمیست))، نیبنو چهزم و نه نه سی کوری مالک دهلین: پیغه مبهراڼ ﷺ
 فهرمووی: ((جا خوی گه وره په نجا نویژی فهرز کرد له سهرم، ئینجا به ووه
 گه پامه ووه تا تیپه پیم به لای مووسادا ﷺ، مووساش فهرمووی: خوا چی فهرز کرد ووه
 له سهر ئوممه ته که ت؟ وتم: په نجا نویژی فهرز کرد ووه له سهریان، فهرمووی:
 بگه پیره ووه بو لای پهرومردگارت، چونکه بیگومان ئوممه ته که ت نه ووه ناتوانیت،
 منیش گه پامه ووه داوای (که مکردنه ووه) له پهرومردگارم کرد، نه ویش نیوهی لابرد و
 سووکی کرد. جا گه پامه ووه بو لای مووسا، وتی: بگه پیره ووه بو لای پهرومردگارت
 وینهی وته که ی پیشووی کرده ووه، جا (گه پامه ووه و) نیوهی لابرد، جا گه پامه ووه بو
 لای مووسا باسه که م بو گیرایه ووه وتی: بگه پیره ووه بو لای پهرومردگارت چونکه
 دلنیا به ئوممه ته که ت نه ووه ناتوانیت، منیش گه پامه ووه داوای (که مکردنه ووه) له
 پهرومردگارم کرد، فهرمووی: نویژه کان پینجن، به لام له پاداشت دا په نجان وتهی من
 گوپانی بو نییه. جا گه پامه ووه بو لای مووسا، فهرمووی: بگه پیره ووه بو لای
 پهرومردگارت، منیش وتم: ئیتر شهرم ده که م له پهرومردگارم، پاشان حیریل ﷺ
 رپشت هه تا گه یشته سیدرته تولونته ها، نه و منده رهنکی جوړاو جوړ دایپوشیوو که
 نازانم چون چونی بوو، پاشان برامه به هه شته ووه که سه یرم کرد پر له گومه زی
 مرواری بوو، خا که که شی میسک بوو)).

٧- بابُ قولِ الله تعالى: ﴿ وَإِلَىٰ عَادِ أَخَاهُمُ هُودًا قَالَ يَنْقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ ۝﴾ الأعراف

وَقَوْلُهُ: ﴿ وَأَذْكُرْ أَخَا عَادٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ وَقَدْ خَلَّتِ النُّذُرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ ۝
 أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝﴾ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَأْفِكَنَّ عَنْ إِلَهِتِنَا فَأَنْتَا
 بِمَا نَعْبُدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۝﴾ قَالَ إِنَّمَا أَلِمْ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ، وَلَكِنِّي

أَرْسَلَكُمْ قَوْمًا يَجْهَلُونَ ﴿٢٣﴾ فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالُوا هَذَا عَارِضٌ مُّطْمَئِنَّا بَلْ هُوَ مَا
 اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾ تَذِمُرُ كُلٌّ لِّمَن لَّمْ يَأْمُرْ رِبَّهَا فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا
 مَسَكِنُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾ ﴿الْحَقَاف. فِيهِ: عَنْ عَطَاءٍ وَسَلِيمَانَ، عَنْ
 عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿وَأَمَّا عَادُ فَأَهْلِكُوهَا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ ﴿٦﴾
 الْحَقَاق. شَدِيدَةٍ ﴿عَائِشَةَ ﴿٦﴾ الْحَقَاق. قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: عَثَّتْ عَلَى الْخَزْأَنِ. ﴿سَحَرَهَا
 عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَنِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا ﴿٧﴾ الْحَقَاق. مُتَتَابِعَةً. ﴿فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى
 كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ الْحَقَاق. ﴿خَاوِيَةٍ ﴿٧﴾ الْحَقَاق. أَصُولُهَا ﴿فَهَلْ تَرَى لَهُمْ
 مِنْ بَاقِيَةٍ ﴿٨﴾ الْحَقَاق. بَقِيَّةً.

٧- باسی ئەم فەرمايشتهی خوای بهرز و بلند: (وه ناردمان

بۆلای گهلی عاد براکهیان که هوود (پیغه مبهراڼ) ه،

فهرمووی: ئەم گهلهکهه به تهنها خوا بپهرستن)

وه باسی ئەم فەرمايشتهی خوای بهرز و بلند بکه: (کاتی (هوود) ه) گهلهکهی
 ترساند له (ولاتی) نهحقاف، بئگومان من دمرسم له سزای پوژیکي گهوره بۆ
 ئیوه (بیش بئ، گهلهکهی) وتیان: ئایا تۆ (هوود) هاتووی تا لامان بدمیت له
 (پهرستن) پهرستراوهکانمان، دهی ئەو (سزای) بهئینت پئ داوین بۆمان بیته
 نهگهر له راستگوایانی، (هوود) وتی: بئگومان زانیاری ئەو (سزای) لای خوايه و
 بهس، وه من تهنها نهووی پئ نیردراوم پیتان رادهگهیهنم، بهلام من دمبینم
 ئیوه گهلیکی نهزان و نهفامن، جا کاتی ئەو (سزای)یهیان بینی پهله ههوریک
 بهرهو شیوهکانیان دیت (دلخۆش بوون)، وتیان: ئەمه ههوریکه بارانی پییه
 بۆمان، (هوود وتی: نهخیر)، بهلکو ئەوه (ئهو سزای)یه بهپهله داواتان دهکرد،

بايه كي به هيز سزاي سه ختي پټيه، به فهرمانی په رومردگاري هه موو شتيك دمروخيني نيتړ وایان به سه رها، ته نها شويني خانوو مگانيان دمبينرا، هه ر به و جوړه سزاي هوزي تاوانباران دمدين).

له م باسدا (فهرموودميهك ههيه) عه تاو و سولهيمان له عائيشه وه ﷺ دهگيرنه وه نه ویش له پیغه مبهروه ﷺ دهگيرپته وه^(١).

وه باسی نهم فهرمايشته ی خوا ﷺ: (وه (گهلی) عاديš له ناوبران به بايه كي سه ختي ساردی به تینی به گرمه). ﴿مَرْصَرٍ ۶﴾ الحاقه، باي توند و به هيز.

﴿عَائِشَةٍ ۶﴾ الحاقه، ئيبنو عويهينه له رافهي (عائيه) دا دهلي: نه و بايه نه ومنده به هيز و توند بوو له دهستی نه و فريستانهش دمروچوو كه سه رپه رشتی با دهكهن. (خوا) باي زالی كرد به سه رياندا جهوت شه و ههشت روژ به بي

وچان (و له ناوی بردن). ﴿حُسُومًا ۷﴾ الحاقه: له سه ر يهك و بي وچان (نه و گه لهت دمبيني له و ماوميه دا بي گيان كه وتبوون، وهك قه دی داری خورمای

گهندهل (ناورزاو)، ئايا كهس دمبيني له وان كه مابيته وه؟). ﴿فَهَلْ تَرَى لَهُمْ مِنْ

بَاقٍ ۸﴾ الحاقه، واته: پاش ماوميهك له وان مابيته وه.

٣٣٤٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَرَعَرَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ

ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «نُصِرْتُ بِالْصَّبَا، وَأَهْلِكْتُ عَادَ بِالْذُّبُورِ»^(٢).

٣٣٤٣- عه بدووللای کوری عه عباس ؓ دهگيرپته وه: له پیغه مبهري خواوه ﷺ فهرموويه تی:

((من به پای شه مال سه خرام^(١)، گهلی عاديš به باي خوړنشين له ناوبران)).

(١) فهرمووده ی ژماره ی (٣٢٠٦، ٤٨٢٨) له سه حیحی بوخاریدا.

(٢) (الذُّبُور) واته: باي خوړنشين، پروانه نه لمونجید به کوردی: ١٣/٢.

(٣) پروانه: ١٠٣٥.

۳۳۴۴ - قَالَ: وَقَالَ ابْنُ كَثِيرٍ: عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ أَبِي نُعْمٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه قَالَ: بَعَثَ عَلِيٌّ رضي الله عنه إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم بِذَهَبِيَّةٍ فَقَسَمَهَا بَيْنَ الْأَرْبَعَةِ الْأَفْرَعِ بْنِ حَابِسٍ الْحَنْظَلِيِّ ثُمَّ الْمُجَاشِعِيِّ، وَعُيَيْنَةَ بْنِ بَدْرِ الْفَزَارِيِّ، وَزَيْدَ الطَّائِي ثُمَّ أَحَدَ بَنِي نُبَهَانَ، وَعَلَقَمَةَ بْنَ عَلَائَةَ الْعَامِرِيِّ ثُمَّ أَحَدَ بَنِي كِلَابٍ، فَغَضِبَتْ قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ، قَالُوا يُعْطَى صَنَادِيدَ أَهْلِ نَجْدٍ وَيَدْعُونَ! قَالَ: «إِنَّمَا أَتَأَلَّفُهُمْ». فَأَقْبَلَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ الْوَجْتَيْنِ، نَاتِي الْجَبِينِ، كَثُ اللَّحْيَةِ، مَخْلُوقٌ، فَقَالَ: اتَّقِ اللَّهَ يَا مُحَمَّدُ. فَقَالَ «مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ إِذَا عَصَيْتُ، أَيَأْمَنُنِي اللَّهُ عَلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَلَا تَأْمُونِي؟!». فَسَأَلَهُ رَجُلٌ قَتْلَهُ -أَحْسِبُهُ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ- فَمَنْعَهُ، فَلَمَّا وَلَّى قَالَ: «إِنَّ مِنْ ضُضِي هَذَا -أَوْ فِي عَقِبِ هَذَا- قَوْمٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ، لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ مُرُوقَ السَّهْمِ مِنَ الرَّمِيَةِ، يَقْتُلُونَ أَهْلَ الْإِسْلَامِ، وَيَدْعُونَ أَهْلَ الْأَوْتَانِ، لِيُنْ أَنَا أَذْرَكْتُهُمْ لِأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ عَادٍ»^(۱).

۳۳۴۴- نه بو سهعيد رضي الله عنه دهلي: عهلی رضي الله عنه پارچه ئالتونیکي^(۱) نارد بو پیغه مبهراڼ رضي الله عنه نهویش دابهشی کرد له نیو نهو چوار که سه دا: نه قهرعی کوری حابیسی حه نزهلی، پاشان موجاشیعی و عویهینهی کوری بهدری فهزاری و زهیدی تائی و پاشان که سیکي بهنی نه بهان و عهلقه مهی کوری عولاسهی عامیری پاشان که سیکي بهنی کیلاب، بویه هورمیشی و نه نصارییهکان تورپه بوون و وتیان: بهشی سهروکهکانی خه لکی نهجد دمدات واز له نییمه دینی (و بهشمان نادات)، پیغه مبهراڼ رضي الله عنه ههرمووی: ((بیگومان من دلیان دانهینم))^(۲)، نهنجا بیایوئیک که ههردوو چاوی چوو بوو به قولاو گوئمهکانی نهستووور بوون و ناوچاوانی بهرز بوو^(۳) ریشیکی پری هه بوو (سهری) تاشرابوو هات، وتی: نهی موحه مه د له خوا بترسه، پیغه مبهراڼ رضي الله عنه

(۱) له غه زوهی خه نده قدا.

(۲) پروانه: ۳۶۱۰، ۴۳۵۱، ۴۶۶۷، ۵۰۵۸، ۶۱۶۳، ۶۹۳۱، ۷۴۳۲، ۷۴۳۲.

(۳) که نه کرابوو به خشل.

(۴) بو خوشویستنی نیسلام.

(۵) بو پیشه وه ده رچوو بوو.

فهرمووی: ((نهگهر من سهربېچی خوا بکهه کى گوئ رایه لى خوا دمکات ؟ نایا خوا منى به نه مین داناوه بو سهر خه لکى زهوى ئیوه به نه مینم دانانین؟)) بویه پیاوئیک داواى له پیغه مبهه ﷺ کرد نهو پیاوه بکوژیت وایزانم خالیدی کوړى وه لید بوو. به لām پیغه مبهه ﷺ ږیگه ی نه دا، به لām کاتى پیاوکه پشتى هه لکرد و روشت پیغه مبهه ﷺ فهرمووی: ((بیگومان له نه ووى ئهم پیاوه کهسانیک دمبن قورئان ده خوینن له گهروویان ناچیته خواره وه، له ناینى (ئیسلام) دمرده چن وهک چوون تیر له نیچیر دمرده چیت، خه لکى مسولمان دمکوژن و واز له خه لکى بته پرست دینن، جا نهگهر من پیاان بگهه، وهک گه لى عاد دمیانکوزم (هریان دهکهه)).

۳۳۴۵- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ: ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ۝١٥﴾ ﴿القمر ۱۱﴾.

۳۳۴۵- نه سومد ده لى: له عهبدو لām ﷺ بیست وتى: له پیغه مبهه ﷺ بیست نهه نایه ته ی بهم شیوه خوینده وه: ﴿فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ۝١٥﴾ ﴿القمر ۱۱﴾.

۸- بابُ قِصَّةِ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَاجُوجَ وَمَاجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْاَرْضِ ۝١٦﴾ الكهف وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ۝٨٣﴾ اِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْاَرْضِ مَعْنَةً مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَّأًا ۝٨٤﴾ الكهف. ﴿فَاتَّبَعَ سَبَبًا ۝٨٥﴾ الكهف ﴿سَبَبًا

(۱) بېروانه: ۳۳۴۱.

(۲) واته وشه ی: (مُدْكِرٍ) به (دال) خوینده وه نهک به (ذال) وه به تیهه لکیشی پیتی (دال) له (دال) ی دواى خویدا، وهک خوینده وهی هه موو قورئان خوینان.

﴿ طريقا. الى قوله: ﴿ اٰتُوْنِ ^(۱) زُبْرَ الْحَدِيْدِ ﴿ ٩٦ ﴾ الكهف: وَاحِدَهَا زُبْرَةٌ وَهِيَ: الْقِطْعُ. ﴾
 حَقَّ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَقَيْنِ ﴿ ٩٦ ﴾ الكهف: يُقَالُ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: الْجَبَلَيْنِ، وَالسُّدَيْنِ: الْجَبَلَيْنِ.
 ﴿ خَرَجًا ﴿ ٩٧ ﴾ الكهف: أَجْرًا ﴿ ٩٧ ﴾ قَالَ أَنْفَخُوا حَقًّا إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ اءَاتُوْنِ أَفْرِغْ عَلَيْهِ قَطْرًا
 ﴿ ٩٦ ﴾ الكهف. أَصْبَبَ عَلَيْهِ رَصَاصًا، وَيُقَالُ: الْحَدِيدُ. وَيُقَالُ: الصُّفْرُ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ:
 النَّحَاسُ. ﴿ فَمَا اسْتَطَعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ ﴿ ٩٧ ﴾ الكهف. يَغْلُوهُ، اسْتَطَاعَ: اسْتَفْعَلَ مِنْ
 أَطْعَتْ ^(۲) لَهُ، فَلِذَلِكَ فُتِحَ أَسْطَاعٌ يَسْطِيعُ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: اسْتَطَاعَ يَسْتَطِيعُ. ﴾ وَمَا
 اسْتَطَعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿ ٩٧ ﴾ قَالَ هَذَا رَحِمَهُ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي جَعَلَهُ دَكَّاءَ ﴿ ٩٨ ﴾ الكهف. أَلَزَقَهُ
 بِالْأَرْضِ. وَنَاقَهُ دَكَّاءُ: لَا سَنَامَ لَهَا. وَالِدَكْدَاكُ مِنَ الْأَرْضِ: مِثْلُهُ حَتَّى صَلَبَ أَوْ تَلَبَّدَ. ﴿ وَكَانَ
 وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ﴿ ٩٨ ﴾ وَزَكَّا بَعْضُهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجٌ فِي بَعْضٍ ﴿ ٩٩ ﴾ الكهف ﴿ حَقَّ إِذَا فُتِحَتْ
 يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُوكَ ﴿ ٩٦ ﴾ الأنبياء. قَالَ قَتَادَةُ: ﴿ حَدَبٍ
 ﴿ ٩٦ ﴾ الأنبياء: أَكْمَةٍ. وَقَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ﷺ رَأَيْتُ السَّدَّ مِثْلَ الْبُرْدِ الْمُحْبَرِ. فَقَالَ: "رَأَيْتَهُ".

۸- باسی چیروکی یهئجوج و مهئجوج

وه باسی ئەم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلنډ: (وتیان ئەی زوولقه رنهین بهراستی یهئجوج و مهئجوج لهم خاکه‌دا خراپه کارن). وه باسی ئەم فهرمایشتهی خوای بهرز و بلنډ: (وه پرسپارت لی ده‌که‌ن دهرباره‌ی زوولقه رنهین، له وه‌لامیاندا) بلن: له باره‌یه‌وه هه‌ندی‌ک باس ده‌که‌م بو‌تان، بهراستی ئی‌مه هی‌ز و ده‌سه‌لاتمان پێ‌دا له زه‌ویدا، وه هو‌کاری هه‌موو شتی‌که‌مان پێ‌دا‌بوو (که پاشایه‌تی پێ‌ویستی بوو)، ئە‌ویش که‌لکی له هو‌کاره‌کان و مرگرت (بو‌گه‌یشتن به مه‌به‌ست)

(۱) له هه‌ندێ گێڕانه‌وه‌ی بوخاریدا به (اٲتوٲی) هاتوه‌.
 (۲) له هه‌ندێ گێڕانه‌وه‌ی بوخاریدا به (طعٲ) له جیاتی (أطعٲ).

(٨٤) ﴿سَبَّأٌ﴾ الكهف: رېنگا و هوکار. تا نهم فهرمايشتهى خوا: (پارچه ناسنم بو بېنن). ﴿زُبُرٌ﴾ الكهف، کوى (زُبُرَةٌ) واته: پارچه. (ههتا نيوان ههردوو کيوهکەى پرکردوه و پړکى يهک بوون)^(١)، له نيينو عهيباسه وه گيردراو ته وه دهلى: ﴿الْصَّافِيْنَ﴾ (٩٦) الكهف: يانى دوو کيو، (وَالسُّدْنِ): دوو کيو، ﴿خَرَجًا﴾ (٩٤) الكهف: کرپهک، وتى: ((به موشه دمه)) فوو بکهن (لهو ناگرهى له زيريدا کرا بووه)، ههتا کاتى ئهو (پارچه ناسنانهى) کرد به ناگر (زوولقه رنهين) وتى: مسى تواوهم بو بېنن بيکه م به سهريدا). ﴿أَفْرَغَ عَلَيْهِ قِطْرًا﴾ (٩٦) الكهف، واته: قورقوشمى تواوه بکه م به سهريدا، وه وترا: ناسنى تواوه بکه م به سهريدا، وه وترا: مسى تواوه، نيينو عهيباس دهلى: مسى تواوه. (ئينجا (يهنجوج و مهنجوج) نهيان دمتوانى سهرېکه ون به سهريدا). ﴿يَظْهَرُهُ﴾ (٩٧) الكهف: واته: سهرکه ون به سهريدا. (اسْتَطَاعَ) (اسْتَفْعَلَ) يه له (أَطْعَمَ لَهُ) ومړگير او، (تاکهى لابر او سهرکهى براوه بو همزه که پيشه وه وتراوه: (أَسْطَاعَ يَسْطِيعُ)، وه ههندى دهلېن: له (اسْتَطَاعَ يَسْتَطِيعُ) هاتووه. (وه نهيان دمتوانى کونى تى بکهن (له بهر رهمق و نه ستورى)، (زوولقه رنهين) وتى: نهم (دروست کردنه) رهمه تېکه له لايه ن پهرومردگار مه وه، جا هه ر کات به لېنى پهرومردگارم هات (به دمرچوونى يهنجوج و مهنجوج) دمیکات به زهويهکى تهخت). ﴿دَكَّاءٌ﴾ (٩٨) الكهف، واته: له گهل زهوى تهختى دهکات، دهوتريت: (وَنَاقَةٌ دَكَّاءٌ) (وَشَرِيكُهُ) کوپارهى سهرېشتى نه بېت. وه: (الدُّكْدَاكُ مِنَ الْأَرْضِ) هه ماناى ههيه که تهخت بېت ههتا زهويهکه رهمق بووبېت و بهرز نه مابېت. (وه بېگومان به لېنى پهرومردگارم ههق و راسته، وه لهو پړژمدا واز (له خه لکى) دېنين و دهچن به ناو يه گتريدا (وهک شهپولى دمريا)).

(١) واته شوى نيوان ههردوو کيوهکەى پر کرد له پارچه ناسن ههتا نيوان ههردوو کيوهکه له گهل يه کدا رېک بوون.

(ژیان) (دریژه‌ی ده‌بیت) تا نه‌و کاته‌ی (به‌ربه‌سته‌که‌ی) یه‌نجوج و مه‌نجوج ده‌گیرته‌وه، نه‌وانیش له‌هه‌موو به‌رزاییه‌که‌وه به‌په‌له (به‌چه‌سپانی) دینه‌خواره‌وه). هه‌تاده ده‌لی: (حَدَب): ته‌پۆلکه و به‌رزاییه‌یه.
 بیاوێک عه‌رزى پیغه‌مبه‌رى ﷺ کرد به‌ربه‌سته‌که‌ی (زولقه‌رنه‌ین)م بینووه وه‌ک کراسی خه‌ت خه‌ت وابوو هه‌لیکی سوور و هه‌لیکی ره‌ش بوو، پیغه‌مبه‌رى ﷺ هه‌مووی: ((راسته‌ بینووته)).

۳۳۴۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الرُّبَيْعِ، أَنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ زَيْنَبِ ابْنَةِ جَحْشٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا فَرِغًا يَقُولُ: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَبِئْسَ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدْ افْتَرَبَ، فَتُحِ الْيَوْمَ مِنْ رَذْمٍ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مِثْلَ هَذِهِ». وَحَلَّقَ بِإِصْبَعِهِ الْإِنْهَامَ وَالَّتِي تَلِيهَا. قَالَتْ زَيْنَبُ ابْنَةُ جَحْشٍ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟ قَالَ: «نَعَمْ، إِذَا كَثُرَ الْخُبْتُ»^(۱).

۳۳۴۶- ئوم حه‌بیه کچی سو‌ه‌یان له‌زمینه‌بی کچی جه‌حه‌شه‌وه ده‌گیرته‌وه ﷺ و ده‌لی: پیغه‌مبه‌رى خوا هات بو‌ لای به‌ ترسیکی زۆره‌وه^(۲) و هه‌رمووی: ((هه‌یج به‌رستراوێک راست نییه‌ جگه‌ له‌ خوا، هاوار بو‌ عه‌رهب له‌ کاره‌ساتیکی خراب نزیك بو‌ته‌وه (لایان)، نه‌مرو‌ له‌ به‌ربه‌سته‌که‌ی (دروستکرا بوو له‌به‌رده‌م) یه‌نجوج و مه‌نجوج دا نه‌وه‌نده‌ی نه‌مه‌ی کون کراوه‌))، په‌نجه‌ گه‌ورمی و نه‌وه‌ی ته‌نیشتی کرد به‌ بازنه‌یه‌ک^(۳). زمینه‌بی کچی جه‌حه‌ش وتی: منیش وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌رى خوا: ئایا ئی‌مه‌ له‌ ناو ده‌برین له‌ کاتی‌کدا خه‌لکانی چاکیشمان له‌ ناودا بیت ؟ هه‌رمووی: ((به‌لی نه‌گه‌ر گونا‌ه و تاوان زۆر بوو بیت)).

(۱) ب‌روانه: ۷۰۵۹، ۷۱۳۵.

(۲) واته: ترس و شه‌ژانیکی زۆری پتوه دیار بوو.

(۳) واته نه‌وه‌نده‌ی بازنه‌یه‌کی به‌جووکی وه‌ک نه‌وه‌ی به‌ په‌نجه‌کانی کردی به‌ بازنه‌یه‌کی کون کراو.

۳۳۴۷- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «فَتَحَّ اللَّهُ مِنْ رَذَمٍ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجٍ مِثْلَ هَذَا». وَعَقَدَ بِيَدِهِ تِسْعِينَ^(۱).

۳۳۴۷- نهبو هورمهیره رضی اللہ عنہ له پیغه مبهری خواوه صلی اللہ علیہ وسلم دهگیرپتهوه که ههرمووی: ((خوا له بهربهسته که یه منجوج و مه منجوج به نه ندازه ی نه مه ی کون کردوه))، جا په نهجه گانی دهستی قوچاند و کردی به ژماره نهوه^(۲).

۳۳۴۸- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی اللہ عنہ، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: يَا آدَمُ. فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ: أَخْرِجْ بَعَثَ النَّارِ. قَالَ: وَمَا بَعَثَ النَّارِ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ، فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ، وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى، وَمَا هُمْ بِسُكَارَى، وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَإِنَّا ذَلِكِ الْوَاحِدُ؟ قَالَ: «أَبْشِرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلٌ، وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ». ثُمَّ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ: «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ: «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ: «مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السُّودَاءِ فِي جِلْدٍ ثَوْرٍ أَبْيَضَ، أَوْ كَشَعْرَةِ بَيْضَاءٍ فِي جِلْدٍ ثَوْرٍ أَسْوَدَ»^(۳).

۳۳۴۸- نهبو سهعیدی خودری رضی اللہ عنہ له پیغه مبهروه صلی اللہ علیہ وسلم دهگیرپتهوه که ههرموویته: ((خوای بهرز و بلند دههرمووی: نهی نادهم، نادهمیش دهلی: ههرومانبهردارتم^(۴) وه خوشنودی تو به دهست دینم، ههموو چاکه و خیریک له

(۱) پروانه: ۷۱۳۶.

(۲) ژماره نهوه لای عه ره به کان بهم شتویه: سهری په نهجه ی شایه تومانی به بهتیهوه بو بنهوه ی خو ی و په نهجه که و ره به خه یته سهری.

(۳) پروانه: ۷۴۸۳، ۷۵۳۰، ۷۷۴۱.

(۴) گوپرا به لثم و له خزمه تتدام ههرو فرمانتیکت ههیه جیه جی ده کهم

دمستی تۆ دایه، خوای گه وره دمفه رمووی: نه وانهی دمنیردرین بۆ دۆزه خ دهریان
 بیڼه (له ناو خه لکدا)، ناده میښ ده لئ: نیردر اوانی دوزه خ ژمارمیان چه نده؟
 دمفه رمووی: له هر هه زاریک نۆسه د و نه وود و نۆیان، جا له و کاته دا مندا ل
 سه ری سپی ده کات، (وه هه موو ئافرمتیکی دوو گیان سکه که ی هړئ ده دات،
 خه لکی ده بیڼی (وهک) سه رخو شن، به لام سه رخو شیش نین به لکو سزای سه خت
 و به تینی خوايه (وای لئ کردوون))، هاوه لان وتیان: نه ی پیغه مبه ری خوا جا
 کیمان نه و یه که یڼ؟^(۱) فه رمووی: ((مژده تان لئ بیټ چونکه یه کیک له ئیویه و
 هه زار له یه نجوج و مه نجوجه))، پاشان فه رمووی: ((وه سویند به و زاته ی گیانی
 منی به ده سته، من ئومیده وارم که ئیوه چوار یه کی خه لکی به هه شت بن))، بۆیه
 هه موو نه للاهو نه که بهرمان کرد، جا فه رمووی: ((من ئومیده وارم که ئیوه
 سییه کی خه لکی به هه شت بن))، بۆیه هه موو نه للاهو نه که بهرمان کرد، ئینجا
 فه رمووی: ((من ئومیده وارم که ئیوه ی نیوه ی خه لکی به هه شت بن))، بۆیه
 هه موو نه للاهو نه که بهرمان کرد، نه نجا فه رمووی: ((ئیوه له ناو خه لکیدا (له
 مه حشه ردا) وهک موویه کی رهش وان له پیستی گایه کی سپیدا، یان وهک مویه کی
 سپی وان له پیستی گایه کی رهشدا)).

۹- بابُ قولِ الله تعالى: ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ النساء

وَقَوْلِهِ: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا﴾ النحل. وَقَوْلِهِ: ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ
 لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ التوبة. وَقَالَ أَبُو مَيْسَرَةَ: الرَّجِيمُ بِلِسَانِ الْحَبْشَةِ.

(۱) که پژاری ده بیټ له ناو هه زار که سدا.

۹- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (وه خوا ئیبراهیمی هه‌لبێژارد به دۆست و خوشه‌ویستی خۆی)

له‌گه‌ڵ ئەم فەرمايشتهی خواى گه‌وره‌دا: (به‌راستی ئیبراهیم ئوممه‌تیک بوو فەرمانبه‌ردار (بۆ خوا)). له‌گه‌ڵ ئەم فەرمايشته‌ش: (به‌راستی ئیبراهیم زۆر له‌ خوا ترس و له‌سه‌ر خو بوو).

ئهبو مه‌يسهر ده‌لی: (أَوَاه) واته: به به‌زمیی و به‌سۆز به زمانی چه‌به‌شی.

۳۳۴۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ النُّعْمَانِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «إِنَّكُمْ مَخْشُورُونَ حَقًّا عُرَاءَ غُرْلًا- ثُمَّ قَرَأَ: ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ، وَعَدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾ (۱۰۱) الْآنبياء. وَأَوَّلُ مَنْ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ، وَإِنْ أَنَا سَا مِنْ أَصْحَابِي يُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ فَأَقُولُ: أَصْحَابِي أَصْحَابِي. فَيَقُولُ: إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مِنْذُ فَارَقْتَهُمْ. فَأَقُولُ كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (۱۰۲)﴾ إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَلَهُمْ عَذَابُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (۱۰۳)﴾ الْمائدة ^(۱).

۳۳۴۹- ئیبنو عبباس رضي الله عنه له پیغه مبه‌ره‌وه صلى الله عليه وسلم ده‌گێڕێته‌وه كه فەرموویه‌تی: ((بێگومان ئیوه (له‌ روژی دوایدا) به‌پێی پێ خاوس و پرووت و خه‌ته‌نه نه‌کراوی کۆده‌کریته‌وه)) ^(۲)، پاشان ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (یه‌که‌م جار چۆن دروستمان کردن (به‌ پرووت و قووتی) ئەو (دروست کردنه) دووباره‌ ده‌که‌ینه‌وه، ئەوه به‌لێنیکه (جێبه‌جێ کردنی) له‌سه‌ر ئیمه‌یه، بێگومان ئەو (به‌لێنه) به‌دی

(1) بره‌وانه: ۳۴۴۷، ۴۶۲۵، ۴۶۲۶، ۴۷۴۰، ۶۵۲۴، ۶۵۲۵، ۶۵۲۶.

(2) له مه‌حه‌ره‌دا.

دینین)، وه یه کهم کهسیک که له رۆژی دوایی دا پوښاکي له بهر دهکړیت ئیبراهیمه ﷺ، وه بیگومان کهسانیک له هاوړیکانم بو لای چهپ دمېرین، منیش دهلیم نهوانه هاوه لانی منن نهوانه هاوه لانی منن، خواش دمغه رمووی: بیگومان نهوانه لهو کاته وه تو به جیت هیشتوون پاشگهز بوونه ته وه و له ناین وەرگه راوون به بهردهوامی، ئیتر منیش وهک پیاو چاکه که دهلیم: ((وه من شایهت و چاودیر بووم به سهریانه وه تا له ناویاندا بووم، ئینجا کاتی تو منت برده وه و (به رزت کرمه وه بو ئاسمان)، ههر خوت چاودیر بووی به سهریانه وه، وه خوت ئاگاداری و شایهتی به سهر هه موو شتی که وه، نه گهر سزایان بدهیت، نه وه بیگومان بهندهی خوتن، وه نه گهر لیشیان خوش بیی، نه وه بیگومان ته نها خوتی به دمه لاتی کار دروست).

۳۳۵۰- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَخِي عَبْدُ الْحَمِيدِ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذُنْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَعَلَى وَجْهِهِ آزَرٌ قَتَرَةٌ وَعَبْرَةٌ، يَقُولُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي؟ فَيَقُولُ أَبُوهُ: فَالْيَوْمَ لَا أَغْصِيكَ. فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ: يَا رَبِّ، إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ، فَأَيُّ خَزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ؟ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: إِنِّي حَرَمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رِجْلَيْكَ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُلْتَطِحٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ»^(۱).

۳۳۵۰- نه بو هورمیره ﷺ له پیغه مبهری خواوه ﷺ دهگيرپته وه که فه رموویه تی: ((ئیبراهیم ﷺ له رۆژی دوايدا به ئازمری باوکی دمگات رهشی و تهپ و تۆز به رووخساری ئازمره ومیه^(۲)، ئیبراهیم پیی دهلی: پیم نهوتی سه ربیچیم مه که،

(۱) پروانه: ۴۷۶۸، ۴۷۶۱.

(۲) بههوی بیزاری و ناخوشی نهو رۆژه وه.

باوکیشی دهلی دوی کهواته نه مړو سه ربیچیت ناکه م و به گویت ده که م،
 ئیبراهیمیش دهلی: نهی په رومردگار بیگومان تو به لیت پیدام لهو روزهی که
 خه لک زیندوو ده گریته وه ریسوام نه کهیت، جا چ رسواییه که له وه ریسوایی تره
 باوکم دوورخراو مترین که س بیت (له رحم و به زمی خوت)، خوای گه ورهش
 دهغه رمووی: به راستی من به هه شتم حه رام کردوو له کافران (که بچنه ناوی)،
 پاشان دهوتری نهی ئیبراهیم چی له ژیر پییه کانت دایه؟ ئیبراهیمیش سهیر
 نه کات نیره که متیاریکی توکنه له خویندا گه وزاوه^(۱)، نه نجا چوار په لی
 ده گریت و فری دهریته ناو دوزه خه وه)).

۳۳۵۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو، أَنَّ بُكَيْرًا
 حَدَّثَهُ، عَنْ كُرَيْبٍ -مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ الْبَيْتَ
 فَوَجَدَ فِيهِ صُورَةَ إِبْرَاهِيمَ وَصُورَةَ مَرْيَمَ فَقَالَ: «أَمَّا لَهُمْ، فَقَدْ سَمِعُوا أَنَّ الْمَلَائِكَةَ لَا تَدْخُلُ
 بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ، هَذَا إِبْرَاهِيمُ مَصُورٌ فَمَا لَهُ يَسْتَفْسِمُ»^(۲).

۳۳۵۱- ئیبنو عه عباس رادی الله عنهما دهلی: پیغه مبهراڼ روسته ناو که عبه وه له ناویدا
 وینهی ئیبراهیم و وینهی مریه می بیی، فهرمووی: ((نایا نه وان (قورمیش)
 ناگادار نین، چونکه بیگومان بیستوویانه که فریشته کان ناچنه مالیکه وه وینهی
 تیدا بیت، نه مهش ئیبراهیمه وینهی کیشراره، نهی نه م (پارچه دارانهی به
 دهستی وه) چیه، بهش و چارمنووسیان پی دیاری ده کات؟!))^(۳).

(۱) که بهو شیوه به باوکی ده بییت ئیر به بوونی خوی لی راده گه یه تیت (ارشاد الساری ۲۷۴/۷).

(۲) بپروانه: ۳۹۸.

(۳) چهند پارچه دارکیان به کارده هینا بو دیارکردنی بهش و چاره نووس، جا وینهی ئیبراهیمیان کردبوو نهو
 پارچه دارانهی به دهسته وه بو.

۳۳۵۲- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم لَمَّا رَأَى الصُّورَ فِي الْبَيْتِ لَمْ يَدْخُلْ، حَتَّى أَمَرَ بِهَا فَمُجِثٌ، وَرَأَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ عليهما السلام بِأَيْدِيهِمَا الْأَزْلَامَ فَقَالَ: «قَاتِلْهُمُ اللَّهُ، وَاللَّهِ إِنْ اسْتَفْسَمَا بِالْأَزْلَامِ قَطُّ»^(۱).

۳۳۵۲- ئیبنو عەبباس رضي الله عنه دەگێڕێتەوه کە پێغه‌مبەر صلى الله عليه وسلم کاتی وێنه‌کانی له ناو کەعبەدا بینی نەپۆشته ناویبەوه، هەتا فەرمانی کرد وێنه‌کان سێرانه‌وه و لابران، وه وێنه‌ی ئیبراهیم و ئیسماعیلی عليهما السلام بینی پارچه دار (ی بهش و چارمنووسی دیاری کردن) یان به دهسته‌وه بوو، بۆیه فەرمووی: ((خوا له ناویان بیات، سویند به خوا هەرگیز بهش و چارمنووسیان به پارچه دار دیاری نەکردوه)).

۳۳۵۳- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ؟ قَالَ: «أَتْقَاهُمْ». فَقَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: «فَيُوسُفُ بْنُ أَبِي النَّبِيِّ اللَّهِ ابْنِ النَّبِيِّ اللَّهِ ابْنِ خَلِيلِ اللَّهِ». قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: «فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ تَسْأَلُونَ؟ خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا». قَالَ أَبُو أُسَامَةَ وَمُعْتَمِرٌ: عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم^(۲).

۳۳۵۳- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه دەڵێ: وترا: ئەو پێغه‌مبەری خوا کێ بەرپزترین کەسە؟ فەرمووی: ((پارێزکارترینتان))، ئینجا وتیان لەو بارمیه‌وه پرسیار تێ ناکەین، فەرمووی: ((دە یوسفی کۆری پێغه‌مبەری خوایه و کۆری پێغه‌مبەری خوایه و کۆری پێغه‌مبەری خوایه و کۆری خوشەوێستی خوایه (کە ئیبراهیمە))، وتیان: پرسیار

(۱) برۆانه: ۳۹۸.

(۲) برۆانه: ۳۳۷۴، ۳۳۸۳، ۳۴۹۰، ۴۶۸۹.

نه و مشت لی ناکهین، فهرمووی: ((کهواته دمر باره ی نه سل و بنه چه ی عه رب پر سبار
دمکه ن؟ چاکترینیان له نه فامیدا چاکترینیانه له نیسلامدا، نه گهر شارمزا و تیگه یشتوو
بن له نیسلام)). نه بو نوسامه و موخته میر دهگیر نه وه له عه بدوللاوه له سه عیده وه له
نه بو هورمیره وه ﷺ له پیغه مبهروه ﷺ (هه مان فهرمووده ی پیتشو دهگیر نه وه)^(۱).

۳۳۵۴- حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا عَوْفٌ، حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا سَمُرَةُ قَالَ:
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ، فَأَتَيْتَا عَلَى رَجُلٍ طَوِيلٍ، لَا أَكَادُ أَرَى رَأْسَهُ طَوْلًا،
وَإِنَّهُ إِبْرَاهِيمُ ﷺ»^(۲).

۳۳۵۴- سه موره ﷺ وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((نهم شهو له
خه ومدا) دوو کهس (جیریل و میکائیل ﷺ) هاتنه لام، نه نجا ههر سیکمان
رۆشتین بو لای پیاویکی زور دریز و بالا بهرز به نه سته م سه ریم ده بینی له بهر
دریزی بالای، وه بیگومان نهو پیاوه ئیبراهیم (پیغه مبهر) بوو ﷺ)).

۳۳۵۵- حَدَّثَنِي بَيَانُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ
عَبَّاسٍ ﷺ وَذَكَرُوا لَهُ الدَّجَالَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَكْتُوبٌ كَافِرٌ أَوْ ك ف ر. قَالَ: لَمْ أَسْمَعْهُ وَلَكِنَّهُ
قَالَ: «أَمَّا إِبْرَاهِيمُ فَأَنْظَرُوا إِلَى صَاحِبِكُمْ، وَأَمَّا مُوسَى فَجَعَدُ آدَمَ عَلَى جَمَلٍ أَحْمَرَ مَخْطُومٍ
بِخُلْبَةٍ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهِ انْحَدَرَ فِي الْوَادِي»^(۳).

۳۳۵۵- موحاهید دهگیر نه وه و ده لی: خوی له ئیبنو عه عباسی ﷺ بیست که
باسی ده جالیان بو کرد له نیو چاوانیدا نووسراوه کافر یان ک ف ر. ئیبنو
عه عباس وتی: نه وه نه بیستووه له پیغه مبهری خوا ﷺ به لام فهرموویه تی:

(۱) له م سه نه ده دا گیره وه وه لابر وه که نه بو سه عید که یسانه.

(۲) پروانه: ۸۴۵.

(۳) پروانه: ۱۰۵۵.

((جا سه‌بارمت به (شیوه‌ی) ئیبراهیم ﷺ نه‌وه سه‌یری براتان بکه‌ن^(۱)، به‌لام مووسا ﷺ پیاویکی لاواز^(۲) و نه‌سمه‌ر بوو به سواری وشتیکی سووره‌وه بوو ره‌شو‌کرا‌بوو به‌گوریسه‌ک، ده‌لئی به پێش چاومه‌وه‌یه و سه‌یری ده‌که‌م دابه‌زی بو ناو شیوه‌که)).

۳۳۵۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْقُرَشِيُّ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اخْتَنَ إِبْرَاهِيمُ ﷺ وَهُوَ ابْنُ ثَمَانِينَ سَنَةً بِالْقُدُومِ»^(۳).

حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ بِالْقُدُومِ. مُحَقَّقَةٌ. تَابَعَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ. تَابَعَهُ عَجَلَانُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ. وَرَوَاهُ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ.

۳۳۵۶- نه‌بو هورپه‌یره ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ئیبراهیم ﷺ به ته‌شووی^(۴) خه‌ته‌نه کرا له کاتی‌کدا هه‌شتا سالان بو)).

(نیمامی بوخاری ده‌لئی): نه‌بو لیهمان بو‌ی گیراینه‌وه وتی: شوعه‌یب بو‌ی گیراینه‌وه وتی: نه‌بو زیناد بو‌ی گیراینه‌وه فه‌رمووی: ((ب‌الق‌دوم)) پیتی داله‌که شه‌ده‌ی نییه.

عبدوره‌حمانی کور‌ی ئیسه‌حاق له نه‌بو زه‌نده‌وه نه‌م فه‌رمووده‌ی گیراومه‌وه و پ‌الب‌شتی نه‌م گیرانه‌وه‌ی شوعه‌یبیان کردوه.

وه عه‌جلان له نه‌بو هورپه‌یره‌وه گیراویه‌تیه‌وه و پ‌الب‌شتی گیرانه‌وه‌که‌ی شوعه‌یب یان عه‌بدوره‌حمانی کردوه.

وه موحه‌مه‌دی کور‌ی عه‌م‌ر له نه‌بو سه‌له‌مه‌وه نه‌م فه‌رمووده‌ی گیراومه‌وه.

(۱) مه‌به‌ستی خودی خوی بوو پیغه‌مبه‌ری ﷺ که ئیبراهیم له نه‌و ده‌چ‌یت له شیوه‌دا.

(۲) واته: قه‌له‌و نه‌بوو، راسته (جعد) به ق‌ژ خاویش مانا بک‌ریت، به‌لام مانای لاوازه‌که گونجاوتره له‌وێدا.

(۳) بر‌وانه: ۶۲۹۸.

(۴) (قدوم) مانای ت‌ریشی بو‌ کراوه وه‌ک: گوندیکه له شام یان مله و گه‌رده‌نه‌یه‌که، به‌لام زۆربه‌ی زانایان له‌سه‌ر ماناکه‌ی یه‌که‌من. ته‌شووی.

۳۳۵۷- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ تَلَيْدٍ الرُّعَيْنِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ إِلَّا ثَلَاثًا»^(۱).

۳۳۵۷- نه‌بو هورپه‌ره رضي الله عنه وتی: پیغه مبه‌ره‌ی خوا رضي الله عنه فه‌رمووی: ((ئبراهیم رضي الله عنه ته‌نها سی دروی کرد)).

۳۳۵۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَخْبُوبٍ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: لَمْ يَكْذِبْ إِبْرَاهِيمُ رضي الله عنه إِلَّا ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ: ثِنْتَيْنِ مِنْهُنَّ فِي ذَاتِ اللَّهِ ﷻ قَوْلُهُ: ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾^(۸) الصَّافَاتِ. وَقَوْلُهُ: ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ﴾^(۱۳) الْأَنْبِيَاءِ. وَقَالَ: بَيْنَا هُوَ ذَاتَ يَوْمٍ وَسَارَةُ إِذْ أَتَى عَلَى جَبَّارٍ مِنَ الْجَبَابِرَةِ فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ هَذَا هُنَا رَجُلًا مَعَهُ امْرَأَةٌ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ، فَسَأَلَهُ عَنْهَا. فَقَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: أُخْتِي، فَأَتَى سَارَةَ قَالَ: يَا سَارَةُ، لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مُؤْمِنٌ غَيْرِي وَغَيْرِكَ، وَإِنَّ هَذَا سَأَلَنِي، فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّكَ أُخْتِي فَلَا تُكَذِّبِينِي. فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا، فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ ذَهَبَ يَتَنَاوَلُهَا بِيَدِهِ، فَأَخَذَ فَقَالَ: ادْعِي اللَّهَ لِي وَلَا أَضْرُكَ. فَدَعَتِ اللَّهَ فَأُطْلِقَ، ثُمَّ تَنَاوَلَهَا الثَّانِيَةَ، فَأَخَذَ مِثْلَهَا أَوْ أَشَدَّ فَقَالَ: ادْعِي اللَّهَ لِي وَلَا أَضْرُكَ. فَدَعَتْ فَأُطْلِقَ. فَدَعَا بَعْضَ حَجَبَتِهِ فَقَالَ: إِنَّكُمْ لَمْ تَأْتُونِي بِإِنْسَانٍ، إِنَّمَا أَتَيْتُمُونِي بِشَيْطَانٍ. فَأَخْدَمَهَا هَاجِرَ فَأَتَتْهُ، وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي، فَأَوْمَأَ بِيَدِهِ: مَهْيَا؟ قَالَتْ: رَدَّ اللَّهُ كَيْدَ الْكَافِرِ - أَوْ الْفَاجِرِ - فِي نَحْرِهِ، وَأَخْدَمَ هَاجِرَ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: تِلْكَ أُمُّكُمْ يَا بَنِي مَاءِ السَّمَاءِ^(۲).

۳۳۵۸- نه‌بو هورپه‌ره رضي الله عنه وتی: ئبراهیم رضي الله عنه ته‌نها سی دروی کرد، دوانیان دمه‌باره‌ی زاتی خوا رضي الله عنه بوو نه‌مه که وتی: ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾^(۸) الصَّافَاتِ، واته: من

(۱) بروانه: ۲۳۱۷.

(۲) بروانه: ۲۳۱۷.

نه خوښم، نه وهی که فهرمووی: ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَيْدُهُمْ﴾ (٦٣) الأنبياء، واته: (ئيراهيم وتی: نه خیر)، به لکو ئه م بته گه ورميان نه وهی کردوو. وه کاتی خوی و ساره رۆژنيان تيبه رين به لای پادشايه کی زۆردار له زۆردارگان، جا به و زۆرداره وترا: بيگومان نا له ويدا پياوئيکي ليه نافرته يکي له گهل دايه جوانترين نافرته، بويه نه ویش ناردی به دواي ئيراهيمدا وتی: ئه م نافرته کيه؟ وتی: خوشکمه، جا ئيراهيم هات بۆ لای ساره و پي وت: ئه ی ساره له سه ر زمويدا جگه له من و تو هيچ باوه رداريکي تيا نيه، وه ئه م (پاشا) پرسيا ري له من کردوو منيش پيم وتوو که تو خوشکمی، که واته نه مخه يته وه به دروو، جا پاشاکه ناردی به دواي سارهدا، ئينجا که ساره چوو زوورموه بۆ لای ويستی دهست بۆ ساره به ريت، هه ناسه ی لي برا (خه ريك بوو بخنکيت)، وتی: داوا له خوا بکه بۆم ئيتر زيان ت پي ناگه يه نم، سارمش داواي له خوا کرد ئيتر نه و خنکانه ی نه ما و به رلا بوو، پاشان بۆ جاري دووم ويستی دهستی بۆ ببات، وه ک جاري پيشوو هه ناسه لي برا (خه ريك بوو بخنکيت) يان خراپتر، وتی: داوا له خوا بکه بۆم ئيتر زيان ت پي ناگه يه نم. سارمش داواي له خوا کرد ئيتر نه و خنکانه ی نه ما و به رلا بوو، ئينجا پاشا بانگي هه ندی له پاسه وانه گانی کرد و وتی: به راستی ئيوه مروفيکتان بۆ من نه هي ناوه به لکو شه يتانيکتان بۆم هي ناوه، ئيتر هاجه ري پيدا خزمه تکاری بيت، سارمش هاته وه بۆ لای ئيراهيم له کاتيکدا وه ستابوو نويزی ده کرد، ئيراهيم به دهستی نامازه ی کرد حالت چۆنه؟ سارمش وتی: خوا فيلي نه و کافر- يان نه و تاوانبار- ی به سه رخويدا شکانده وه، (فيله که ی سه ري خوی گرت) هاجه ري خزمه تکاری شي پي دام.

نه بو هورمهیره ﷺ دهلی: نهو هاجهره دایکی نیومه نهی نهوانه ی به دواى ناوی
(باران) ی ناسمانه من^(۱).

۳۳۵۹- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى - أَوْ ابْنُ سَلَامٍ عَنْهُ - أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أُمِّ شَرِيكٍ ؓ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَمَرَ بِقَتْلِ الْوَزَغِ وَقَالَ: «كَانَ يَنْفُخُ عَلَى إِبْرَاهِيمَ ؑ»^(۲).

۳۳۵۹- نوممو شهريك ﷺ دمگيريته وه كه پیغه مبهري خوا ﷺ فه رمانی کرد به
کوشتنی شهوگهرد و فه رمووی: ((شهوگرد فووی کرد له (و ناگره ی) ئیبراهیم
ﷺ (تیا سووتا) ((.

۳۳۶۰- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾^(۸۲) الْأَنْعَامِ. قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: «لَيْسَ كَمَا تَقُولُونَ: ﴿وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾^(۸۲) الْأَنْعَامِ. بِشَرِّكَ، أَوَلَمْ تَسْمَعُوا إِلَى قَوْلِ لُقْمَانَ لَإِنِّي: ﴿يَبْنِي لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّكَ الشِّرْكُ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾^(۱۲) لُقْمَانَ^(۳).

۳۳۶۰- عهبدوللا ﷺ وتی: کاتی نه م نایه ته: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾^(۸۲) الْأَنْعَامِ: دابهزی وتمان: نهی پیغه مبهري خوا کئ له ئیمه ههیه
سته می له خو ی نه کرد بیئت؟ فه رمووی: ((مه بهست نه وه نییه نیوه ده یلین:

(۱) مه بهست پتی عه ره به، چونکه به زوری له بیاباندا ده ژین که هه می شه به شوین ناوی باراندا ده گه رین بۆ
ژیانی خویان و و شتر و مهر و مالاتیان.

(۲) بروهانه: ۳۳۰۷.

(۳) بروهانه: ۳۲.

﴿ وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ ﴾ (۸۲) ﴿ الْأَنْعَامِ: مهبهست پیتی ﴾ ﴿ بِظُلْمٍ ﴾: هاوبهش دانانه بو خوا، نهی ئەم وتهی لوقمانتان نه بیستوو به کوره کهی دهلی: ﴿ یَبْنِیَ لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّكَ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴾ (۱۳) ﴿ الْأَنْعَامِ، واته: نهی کوری شیرینم هاوبهش بو خوا دامه نی، بیگومان هاوبهش دانان بو خوا سته میکی گه ورمیه)).

۱۰- باب: ﴿ بَرَفُونَ ﴾ (۱۱) ﴿ الصَّافَاتِ، النَّسْلَانُ فِي الْمَشْيِ

۳۳۶۱- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ نَصْرِ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ أَبِي حَيَّانَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: أُنِّي النَّبِيُّ ﷺ يَوْمًا يَلْحَمُ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ يَجْمَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَيَسْمِعُهُمُ الدَّاعِيَ، وَيُنْفِذُهُمُ الْبَصْرُ، وَتَدْنُو الشَّمْسُ مِنْهُمْ»- فَذَكَرَ حَدِيثَ الشَّفَاعَةِ- "فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ فَيَقُولُونَ: أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ الْأَرْضِ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ. فَيَقُولُ- فَذَكَرَ كَذْبَاتِهِ:- نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى". تَابَعَهُ أَنَسٌ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ (۱).

۱۰- باسیک: ﴿ بَرَفُونَ ﴾ (۱۱) ﴿ الصَّافَاتِ، په له کردن له رویشتندا

۳۳۶۱- ئەبو هورمیره رضی اللہ عنہ دهلی: رۆژیکیان گوشتی (دهستی مه پیک) هینرا بو پیغه مبهراڼ ﷺ، ئەویش فهرمووی: ((بیگومان خوای گه وره له سه رمتهای مروغه کان تا کوتاییان له رۆزی دوایدا له گۆرمپانیکیدا کۆدهکاته وه، نینجا دهنگی جاردهر دهگاته گوئی هه مووان، وه چاو هه مووان دهبینیت، خۆریش له خه لک نزیک دهبیته وه))- نیتر فهرموودهی شه فاعه تی به دریزی باس کرد- ((جا دینه خزمهت ئیبراهیم رضی اللہ عنہ و پیتی دهلین: تۆ پیغه مبهری خوا و خوشه ویستی نهوی

له زه‌ویدا، لای په‌روم‌ردگارت تکامان بو بکه، جا (ئیراهیم) ده‌لی: - باسی دروکانی خو‌ی ده‌کات- ته‌نها تکام بو خو‌م پی ده‌کری، ته‌نها تکام بو خو‌م پی ده‌کری، برؤن بو‌لای موسا (ﷺ)). ئەم فەرموودمیه ئەنەسیش گێراویەتیەوه له پیڅه‌مبه‌روه (ﷺ) و پالپشتی گێرانه‌وه‌که‌ی ئەبو هورپه‌ره ده‌کات.

۳۳۶۲- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعِيدٍ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: «يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، لَوْلَا أَنَّهَا عَجَلَتْ لَكَانَ زَمَزَمُ عَيْنًا مَعِينًا»^(۱).

۳۳۶۲- ئیبنو عه‌بباس (رضی الله عنه) له پیڅه‌مبه‌ر (ﷺ) ده‌گێریته‌وه که فەرموویه‌تی: ((خوا ره‌حم به‌ دایکی ئیسماعیل بکات، ئەگەر ئەو په‌له‌ی نه‌کردایه^(۱) ئاوی زه‌مه‌رم کانیاوێک ده‌بوو ئاوی له‌به‌ر ده‌روشت)).

۳۳۶۳- قَالَ الْأَنْصَارِيُّ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، أَمَّا كَثِيرُ بْنُ كَثِيرٍ فَحَدَّثَنِي قَالَ: إِبْنِي وَعُثْمَانُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ جُلُوسَ مَعَ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، فَقَالَ: مَا هَكَذَا حَدَّثَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: أَقْبَلَ إِبْرَاهِيمُ بِإِسْمَاعِيلَ وَأُمِّهِ (رضي الله عنه) وَهِيَ تَرْضَعُهُ، مَعَهَا سَنَةٌ - لَمْ يَرْفَعْهُ - ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ وَبَابِنَهَا إِسْمَاعِيلُ^(۲).

۳۳۶۳- ئیبنو عه‌بباس (رضی الله عنه) ده‌لی: ئیبراهیم ئیسماعیل و دایکی (ﷺ) هی‌نا (بو مه‌که‌که) هاجه‌ر شیر پی دده‌ا و کونده‌یه‌کی ره‌ق بووی پی بوو- ئیبنو عه‌بباس ئەم فەرموودمیه‌ی نه‌داومته‌ پال پیڅه‌مبه‌ر (ﷺ) - پاشان ئیبراهیم (ﷺ) هاجه‌ر و ئیسماعیلی کور پی هی‌نا (بو ئەو جیگای که که‌عه‌بی لی‌یه).

(۱) بر‌وانه: ۲۳۶۸.

(۲) چوار ده‌ور و هه‌وزی بو ئاوی زه‌م زه‌م کرد.

(۳) بر‌وانه: ۲۳۶۸.

٣٣٦٤- وَحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ أَيُّوبَ السُّخْتِيَانِي، وَكَثِيرِ بْنِ كَثِيرِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ أَبِي وَدَاعَةَ، يَزِيدُ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَوَّلُ مَا اتَّخَذَ النِّسَاءُ الْمِنْطَقَ مِنْ قَبْلِ أُمِّ إِسْمَاعِيلَ، اتَّخَذَتْ مِنْطَقًا لَتَعْفَى أَثَرَهَا عَلَى سَارَةٍ، ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ، وَبِأَنبِهَا إِسْمَاعِيلُ وَهِيَ تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهُمَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ، فَوْقَ زَمْزَمَ فِي أَعْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، فَوَضَعَهُمَا هُنَالِكَ، وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ مَرٌّ، وَسِقَاءٌ فِيهِ مَاءٌ، ثُمَّ قَفَى إِبْرَاهِيمُ مُنْطَلِقًا، فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ: يَا إِبْرَاهِيمُ، أَيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بِهَذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ؟ فَقَالَتْ لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا، وَجَعَلَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ لَهُ: اللَّهُ الَّذِي أَمَرَكَ بِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إِذَا لَا يُضِيعُنَا. ثُمَّ رَجَعَتْ، فَأَنْطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ حَيْثُ لَا يَرُونَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِهِ الْبَيْتَ، ثُمَّ دَعَا بِهِؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: ﴿رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ﴿٧٧﴾﴾ إِبْرَاهِيمَ. حَتَّى بَلَغَ: {يَشْكُرُونَ}. وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تُرْضِعُ إِسْمَاعِيلَ، وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا فِي السَّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ ابْنُهَا، وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتَلَوَّى -أَوْ قَالَ: يَتَلَبَّطُ- فَأَنْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةً أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَوَجَدَتِ الصِّفَا أَقْرَبَ جَبَلٍ فِي الْأَرْضِ يَلِيهَا، فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتِ الْوَادِي تَنْظُرُ هَلْ تَرَى أَحَدًا فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَهَبَطَتْ مِنْ الصِّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الْوَادِي رَفَعَتْ طَرَفَ دِرْعِهَا، ثُمَّ سَعَتْ سَعْيَ الْإِنْسَانِ الْمَجْهُودِ، حَتَّى جَاوَزَتِ الْوَادِي، ثُمَّ أَتَتِ الْمَرْوَةَ، فَقَامَتْ عَلَيْهَا وَتَنَظَّرَتْ هَلْ تَرَى أَحَدًا، فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ -قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَذَلِكَ سَعْيَ النَّاسِ بَيْنَهُمَا». - فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتًا، فَقَالَتْ: صِه. تُرِيدُ نَفْسَهَا، ثُمَّ تَسَمَّعَتْ، فَسَمِعَتْ أَيُّضًا، فَقَالَتْ: قَدْ أَسَمَعْتُ، إِنْ كَانَ عِنْدَكَ غَوَاثُ. فَإِذَا هِيَ بِالْمَلِكِ، عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَ بِعَقِبِهِ -أَوْ قَالَ: بِجَنَاحِهِ- حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ، فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ بِيَدِهَا هَكَذَا، وَجَعَلَتْ

تَعْرِفُ مِنَ الْمَاءِ فِي سِقَانِهَا، وَهُوَ يَقُورُ بَعْدَ مَا تَعْرِفُ - قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكْتَ زَمْزَمَ - أَوْ قَالَ لَوْ لَمْ تَعْرِفْ مِنَ الْمَاءِ - لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْنًا مَعِينًا». - قَالَ: فَشَرِبْتُ وَأَرْضَعْتُ وَلَدَهَا، فَقَالَ لَهَا الْمَلَكُ: لَا تَخَافُوا الضَّيْعَةَ، فَإِنَّ هَا هُنَا بَيْتُ اللَّهِ، يَنْبِي هَذَا الْغُلَامَ، وَأَبُوهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَهْلَهُ. وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّابِيَةِ، تَأْتِيهِ السُّيُولُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذَلِكَ، حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رَفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمَ - أَوْ أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمَ - مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقٍ كَدَاءٍ فَتَزَلُّوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ، فَرَأَوْا طَائِرًا عَائِفًا. فَقَالُوا: إِنَّ هَذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ، لَعَهْدُنَا بِهِذَا الْوَادِي وَمَا فِيهِ مَاءٌ، فَأَرْسَلُوا جَرِيًّا - أَوْ جَرِيَيْنِ - فَإِذَا هُمْ بِالْمَاءِ، فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمْ بِالْمَاءِ، فَأَقْبَلُوا، قَالَ: وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ، فَقَالُوا: أَتَأْذِنِينَ لَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكَ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَأَلْفَى ذَلِكَ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، وَهِيَ تُحِبُّ الْإِنْسَ» فَتَزَلُّوا وَأَرْسَلُوا إِلَى أَهْلِيهِمْ، فَتَزَلُّوا مَعَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلُ أَنْبِيَاءٍ مِنْهُمْ، وَشَبَّ الْغُلَامُ، وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ، وَأَنْفَسَهُمْ وَأَعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ، فَلَمَّا أَدْرَكَ زَوْجُوهُ امْرَأَةً مِنْهُمْ، وَمَاتَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ، بَعْدَ مَا تَزَوَّجَ إِسْمَاعِيلُ يُطَالِعُ تَرِكَتَهُ، فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ، فَسَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنْهُ فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا. ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ: نَحْنُ بِشَرٍّ، نَحْنُ فِي ضَيْقٍ وَشِدَّةٍ. فَشَكَتْ إِلَيْهِ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَافْرَنِي ﷺ، وَقُولِي لَهُ: يُعَيِّرُ عَتَبَةَ بَابِهِ. فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ، كَانَهُ أَنْسَ شَيْئًا، فَقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، جَاءَنَا شَيْخٌ كَذَا وَكَذَا، فَسَأَلْنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتَهُ، وَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا، فَأَخْبَرْتَهُ أَنَا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ. قَالَ: فَهَلْ أَوْصَاكَ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولَ غَيْرَ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أَبِي وَقَدْ أَمَرَنِي أَنْ أَفَارِقَكَ الْحَقِي بِأَهْلِكَ. فَطَلَّقَهَا، وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ، فَلَمْ يَجِدْهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ، فَسَأَلَهَا عَنْهُ. فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا. قَالَ: كَيْفَ أَنتُمْ؟ وَسَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ. فَقَالَتْ: نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ. وَأَثْنَتْ عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ؟

قَالَتْ: اللَّحْمُ. قَالَ: فَمَا شَرَابُكُمْ؟ قَالَتْ: الْمَاءُ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حُبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ». قَالَ: فَهُمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بَعْدَ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوَافِقَاهُ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَأَقْرَأْنِي ﷺ، وَمُرِيهِ: يُثْبِتُ عَتَبَةَ بَابِهِ، فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ قَالَ: هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ -وَأُتِنْتُ عَلَيْهِ- فَسَأَلَنِي عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ، أَنَا بِخَيْرٍ. قَالَ: فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُثْبِتَ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أَبِي، وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ، أَمَرَنِي أَنْ أُمْسِكَ. ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِسْمَاعِيلُ يَبْرِي نَبْلًا لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيبًا مِنْ زَمْزَمَ، فَلَمَّا رَأَاهُ قَامَ إِلَيْهِ، فَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ، ثُمَّ قَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ، إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ. قَالَ: فَاصْنَعْ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ. قَالَ: وَتُعِينُنِي؟ قَالَ: وَأُعِينُكَ. قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَبْنِيَ هَا هُنَا بَيْتًا. وَأَشَارَ إِلَى أَكْمَةٍ مُرْتَفَعَةٍ عَلَى مَا حَوْلَهَا. قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ، فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ، وَإِبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ جَاءَ بِهَذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ، فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي، وَإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهُمَا يَقُولَانِ: ﴿رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (١٧) البقرة. قَالَ: فَجَعَلَا يَبْنِيَانِ حَتَّى يَدُورَا حَوْلَ الْبَيْتِ، وَهُمَا يَقُولَانِ: ﴿رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (١٧) البقرة^(١).

٣٣٦٤- ثيبنو عه بباس ﷺ ده لئ: يه كه م جار كه ناهرم تان پشتوئنيان به كار هيئا له لايهن دايكي ئيسماعيلوه بوو، پشتوئنيكي بهست تا سك بووني (به ئيسماعيلوه) بشاريته وه له ساره، پاشان ئيبراهيم هاجهر و ئيسماعيلى كورى كه هاجهر شيرى بئ دهدا (شيره خوړبوو) هيئانى ههتا لاي به يتدا له بن

درهختیکی گه وره له سه روو زه مزموه وه له سه روو ترين جیگای مزگه وت (ی
 حه رامه وه) داینان، له و پۆزگارهدا مه ککه کهسی تیدا نه بوو، ناویشی تیدا نه بوو،
 ئیبراهیم هاجهر و ئیسماعیلی له ویدا دانا، تورمه کهیه ک که خورمای تیدابوو
 کوندیه کیش ناوی تیابوو لایاندا داینا، پاشان ئیبراهیم گه پرایه وه و پۆشت (بۆ
 شام) دایکی ئیسماعیلیش دواي کهوت و وتی: ئه ی ئیبراهیم بۆ کوئ دهرپۆیت
 له م شیوه دا جیمان ده یلئ، که نه کهسی تیدایه نه هیج شتیک؟ چهند جاریک
 ئه مه ی به ئیبراهیم وت، به لام ئیبراهیم لای نه کرده وه به لایدا، ئه نجا وتی: ئایا
 خوا فه رمانی به مه پی کردوویت؟ ئیبراهیم وتی: به یلئ، هاجهر وتی: کهواته خوا
 زایه مان ناکات، پاشان هاجهر گه پرایه وه، ئیبراهیمیش پۆشت هه تا گه شته نه و
 گه رده نه ی که نه یان ده بینئ، پرووی کرده (شوینی) به ییت و پاشان به م چهند
 وشه یه پارایه وه و ده سته کانی به رز کرده وه فه رمووی: (ئه ی په رومردگار من
 به شئ له پۆله کانم نه شته جئ کرد له شیوکی بی کشتوکالدا لای ماله پیروژ و
 پیژگیراوه کهت، ئه ی په رومردگارمان هه تا به چاکي نویت به جئ بینئ، به لکو دلی
 خه لکانیک وا لیبه که ییت سۆز و مه یلیان بییت بۆ لایان و له هه موو به ر و
 میوه یه کیش پۆزیان بده، به لکو شوکرانه بزیڕ بن).

وه دایکی ئیسماعیلیش ده ستی کرد به شیردان به ئیسماعیل و له و ناوه ی
 ده خوارد (که لایان بوو)، هه تا ناوی ناو کونده که ته واو بوو هاجهر و ئیسماعیلی
 کوپی تینوو یان بوو، هاجهر سه یری ده کرد ئیسماعیل خۆی پیچ دها - یان وتی:
 ئه م دیو و ئه و دیو ده کات- بۆیه هاجهر پۆشت پی ناخۆش بوو به و حاله وه
 سه یری ئیسماعیل بکات، جا سه هفای بینی نزیکترین کیوی زه ویه یه لیبه وه، ئه نجا
 پۆشته سه ر سه فا، پاشان پرووی کرده شیوه که سه یری کرد بزانی کهس
 ده بینئ، به لام کهسی نه بینئ، ئیجا له سه فا هاته خواره وه هه تا گه شته ناو
 شیوه که دامینی کراسه که ی به رز کرده وه، پاشان رایکرد وه ک راکردنی که سیکی

ماندوو ههتا شیوه که ی به جی هیشت، پاشان چوو ه سهر مه پروه و له سهری و هستا، سه پیری کرد بزانی که سیک ده بیئی، به لام که سی نه بیئی، جا ههوت جار ئهم (هات و چوونه ی صهفا و مه پروه) ی کرد. ئیبنو عه بباس ده لئ: پیغه مبهرا ښه فرمووی: ((نا نه و میه هاتوو چوی خه لکی نیوان صهفا و مه پروه^(۱)))، جا کاتی رږشته سهر مه پروه گوئی له دنگیک بوو، وتی: بیدنگ به- مه بهستی خوی بوو- پاشان گوئی گرت جاریکی تر گوئی له دنگه که بوو، جا (هاجر) وتی: بیگومان گویت لی بوو نه گهر فریادرسی (ومره به هاوارمانه وه)، ئینجا فریشته که ی^(۲) بیئی له شوینی ئاوی زمزم به پاژنه کانی- یان وتی: به بالی- (زموییه که ی هه لده که ند) ههتا ناو دمرکه وت، هاجریش چوار دهور و ههوزی دمرکه و بۆ ئاوه که وه به دسته کانی ئاوه های دمرکه، به مشت ئاوی دمرکه کونده که یه وه، ئاوه که ش هه لده مقولا دوا ی نه و می به مشت لی هه لده مگوژی.

ئیبنو عه بباس ښه ده لئ پیغه مبهرا ښه فرمووی: ((خوا رهحم به دایکی ئیسماعیل بکات نه گهر وازی له (ئاوی) زمزم به یینایه - یان فرمووی نه گهر به مشت ئاوی لی هه لده مگوژی- نهوا زمزم کانیاویک دمیوو ئاوی له بهر دمرږشت))، (ئیبنو عه بباس) وتی: ئیتر هاجر ئاوی ده خواردوه و شیری دها به کورپه که ی، فریشته که ش پی فرموو: له تیاچوون مه ترسن، چونکه بیگومان نا ئیره مالی خوا ده بیئت، ئهم میرد منداله و باوکی دروستی دمهکن، وه دلنیا به خوا کهسانی تایبه ی خوی^(۳) زایه ناکات، (لهو کاته دا شوینی که عبه) به رزاییه ک بوو له زموییه که دا وهک ته پۆلکه، لافاو دهات و لی دها له لای راست و چه پی دمبرد، ئیتر بهوشیوه مایه وه ههتا کاروانیکی جورهومی - یان خیزانیکی

(۱) له گپانه وه به کی تری بوخاریدا بهم جوره به (قَلْدَلِك سَعَى النَّاسِ) واته: له بهر نه وه خه لکی هاتوو چوی صهفا و مه پروه ده که ن.

جورهومی- له رڼگه‌ی که‌دانه‌وه هاتن و له خوارووی مه‌ککه‌وه خستیان و لایاندا،
 بالندمه‌کیان بینی له ناسماندا به‌سهر ناوه‌که‌وه ده‌سوپاړه‌وه وتیان: بی‌گومان هم
 بالندمه‌یه به‌سهر ناودا ده‌گه‌رڼ، نه‌ومنده نیمه‌ ناگاداری هم دۆله بین ناوی تیدا
 نه‌بووه، نه‌جا نوینه‌رڼ - یان دوو نوینه‌ریان- نارد بینیان ناوی لییه، یه‌کسهر
 گه‌رانه‌وه و هه‌والی ناوه‌کیان پیدان، نه‌وانیش هاتن - ده‌لئ: دایکی ئیسماعیلش
 لای ناوه‌که‌ بوو- وتیان: رڼگه‌مان دمه‌میت لای تو نیشته‌جی ببین؟ (دایکی
 ئیسماعیل) وتی: به‌لئ به‌لام ماهتان له ناوه‌که‌دا نییه، وتیان: به‌لئ باشه. ئیبنو
 عه‌بباس رضی الله عنه ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله فهرمووی: ((جا نه‌و جورهومیانه بینیان
 دایکی ئیسماعیل حمز به‌ بوونی هاو‌ده‌م و که‌سانی تر ده‌کات))، ئیتر له‌ویدا
 نیشته‌جی بوون، وه ناردیان به‌شوین که‌س و کاریاندا، نه‌وانیش هاتن له‌وئ
 له‌گه‌لئاندا نیشته‌جی بوون، هه‌تا بوونه چه‌ند مالئک له‌ مه‌ککه‌دا، کورکه‌ش
 (ئیسماعیل) گه‌وره‌ بوو بوویه هه‌رزه‌کار، لی‌یانه‌وه فیری زمانی عه‌رمبی بوو،
 به‌دلیان بوو پی‌ی سه‌رسام بوون کاتئ گه‌شته‌ تاقی لایوه‌تی، که‌ پی‌گه‌یشت
 ناهرم‌تیکیان له‌ خو‌یان پیدا و کردیتانه‌ هاوسه‌ری، دایکی ئیسماعیل مرد،
 ئیبراهیمیش هات دوا‌ی نه‌وه‌ی ئیسماعیل ژنی هی‌نابوو بزانی نه‌و ژن و منالهی
 به‌ جیی هی‌لان حالیان چۆنه، (که‌ هات) ئیسماعیلی نه‌بینی، پرسپاری
 ئیسماعیلی له‌ خیزانه‌که‌ی کرد، نه‌ویش وتی: رڼشتووه رزق و رڼزیه‌کمان بو
 په‌یدا بکات، پاشان پرسپاری لی‌ کرد دهرباره‌ی زیان و بارودوخیان، ژنه‌که‌ش
 وتی: زور له‌ ناخو‌شی و هه‌ژرای و سه‌خله‌تی داین، وه سکا‌لای زوری لای
 ئیبراهیم کرد، ئیبراهیمیش فهرمووی: نه‌گه‌ر می‌رده‌که‌ت هاته‌وه سلا‌وی لی‌ بکه
 و پی‌ی بلئ: باهووی خواره‌وه‌ی^(۱) دهرگا‌که‌ی بگوریت.

(۱) باهوو: به‌و ته‌خته‌ ده‌وتریت که‌ له‌ به‌شی خواره‌وه‌ی دهرگا‌یه، چالئکی تیایه، پښ ده‌وتریت گيجه‌نه، دهرگا‌که‌
 زیاده‌به‌کی هه‌یه ده‌چته‌ ناو نه‌و گيجه‌نه‌یه‌وه، دهرگا‌که‌ ده‌کرته‌وه و داده‌خرته‌وه.

جا کاتێ ئیسماعیل ھاتەو ھەستێ بە شتێک کەردبێت وتی: کەس ھاتوو
 بۆ لاتان؟ ژنەکەش وتی: بەئێ، پیاویکی پیری ئاوا و ئاوا ھات بۆ ماڵمان پرسیاری
 تۆی لێ کردین، منیش وەلامم داوە، پرسیاری لێم کرد، وتی: ژيانمان چۆنە؟
 وتم: لە تەنگانە و ناپەھەتی داین، وتی: ھیچ وەھسیەتیکی بۆ کردی؟ ژنەکە
 وتی: بەئێ فەرمانی پێ کردم سەلامی ئەوت پێ بگەیهنم و دەیوت: باھووی
 خوارەووی دەرگاگەت بگۆڕی، ئیسماعیل وتی: ئەو باوکم بوو، بێگومان
 فەرمانی پێ کردم لێت جیا ببەو، بڕۆرەو بۆ مائی باوکت، ئینجا تەلاقیدا و
 ئافەرەتیکی تری لە جورھوم مارە کرد، جا ئیبراھیم ئەوەندەي خوا بیەوئ
 مایەو و پێچوو، پاشان دوا ماومێک ئیبراھیم ھات (بۆ لایان)، بەلام
 ئیسماعیلی نەبینی رۆشت بۆ لای خێزانەکەي و پرسیاری ئیسماعیلی لێکرد،
 ئەویش وتی: رۆشتووتمە دەرەو شتیکمان بۆ پەیدا بکات، وتی: حالتان چۆنە؟
 وە پرسیاری لێکرد دەربارەي ژيان و گوزمرانیان، ئافەرەتەکە وتی: ئیمە لە خیر
 و خوشیداين و سوپاسی خۆي کرد، جا (ئیبراھیم) فەرمووی: خواردنتان چییە؟
 ئافەرەتەکە وتی: خواردنمان گۆشتە، فەرمووی: خواردنەو تان چییە؟ وتی: ناو،
 (ئیبراھیم) فەرمووی: خۆیە فەر و بەرکەت بخەرە گۆشت و ئاوەکەیانەو.
 پیغەمبەر فەرمووی: ((لەو رۆژگارەدا دانەوێڵەیان نەبوو ئەگەر بیان بووایە
 دوعای ئەویشی بۆ دەکردن))، ئیبنو عەبباس وتی: ئەو دووانە (گۆشت و ئاو)
 بەتەنھا خۆراکی ھەرکەس بن پێی ناکەوئ (لە ھەر شوێنیکدا) جگە لە مەککە،
 (ئیبراھیم) وتی: ئەگەر مێردەکەت ھاتەو سلاوی منی پێ بگەیهنە و فەرمانی
 پێ بکە باھووی خوارەووی دەرگاگە جێگیر بکات. جا کاتێک ئیسماعیل ھاتەو
 وتی: کەس ھاتوو بۆ لاتان؟ وتی: بەئێ، پیاویکی ریش سپی جوان - زۆر بە
 چاکی باسی ئیبراھیم کرد - وە پرسیاری تۆی لێ کردم منیش وەلامم داوە،
 پرسیاری کرد ژيانمان چۆنە؟ پیم وت: ژيانی ئیمە باشە، ئیسماعیل وتی: ھیچ

نامۆزگارییهکی کردی؟ وتی: به ئی سهلامی لی کردی، وه فهرمانی پیده کردی که باهوی خوارم وهی دمرگا که جیگیر بکهیت، ئیسماعیل وتی: ئه وه باوکم بوو تۆیش باهووی دمرگا کهیت، فهرمانی پیکردووم بتهیلمه وه (و ته لافیت نه دهم)، جا چهنده خوا حمز بکات ئیبراهیم پیی چوو نه هاته وه بۆ سهردانیان، پاشان دوا ئه وه ماوه هاته وه له و کاته دا ئیسماعیل له ژیر درهختیکی گه ورده تیریکی پیبوو دایده دا و دهیتاشی له نزیك ئاوی زهمزمه، جا که چاوی به ئیبراهیم کهوت رۆشت به پیرییه وه به و شیوه یان کرد^(۱) که باوک له گه ل کور و کور له گه ل باوکیدا دهیکات. پاشان ئیبراهیم وتی: ئه ی ئیسماعیل خوا فهرمانی پی کردووم به کاریکی گه وره، ئیسماعیل وتی: ئه وهی پهروه ردگارت فهرمانی پی کردووی بیکه، (ئیبراهیم) وتی: تۆش یارمه تیم دهمیت؟ وتی: به ئی یارمه تیت ددهم، ئیبراهیم وتی: به راستی خوا فهرمانی پیکردووم ئا لی رده ما لیک دروست بکه م - به دهستی ناماژه ی کرد بۆ ته پۆلکه یه که له دهو روبه ری خۆی به رزتر بوو - ئیبنو عه بباس ده ئی: جا له و کاته وه دهستیان کرد به دروست کردن و به رزکردنه وهی بناغه و دیواره کانی که عبه، ئیسماعیل دهستی کرد به به رد هینان و ئیبراهیمیش دایده نا. ههتا ئه و کاته ی خانوه که به رز بوویه وه، ئه نجا ئیسماعیل ئه م به رده ی هینا و داینا بۆ ئیبراهیم، ئیبراهیمیش له سه ری وه ستا کاتی خانوه که ی دروست کرد، ئیسماعیلش به ردی ددهایه دهستی، وه هه ردووکیان دهیانوت: ﴿رَبَّنَا نَقْبَلْ مِنْكَ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (البقرة، واته: (خوایه ئه م کرده وهیه مان لی گیرا بکه به راستی هه ر تۆی بیسه ری زانا)، ده ئی: جا هه ردووکیان خانوه که ی که عبه یان دروست کرد، به هه ر چوار دهو ری بهیت دا دمسورانه وه و پیکه وه دهیانوت: ﴿رَبَّنَا نَقْبَلْ مِنْكَ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (البقرة.

(۱) باوهشیان کرد به یه کتردا.

۳۳۶۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَمْرِو قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ نَافِعٍ، عَنْ كَثِيرِ بْنِ كَثِيرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا كَانَ بَيْنَ إِبْرَاهِيمَ وَبَيْنَ أَهْلِهِ مَا كَانَ، خَرَجَ إِسْمَاعِيلُ وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ، وَمَعَهُمْ شَنَّةٌ فِيهَا مَاءٌ، فَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تَشْرَبُ مِنَ الشَّنَّةِ فَيَدِرُ لَبَنُهَا عَلَى صَبِيهَا حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ، فَوَضَعَهَا تَحْتَ دَوْحَةٍ، ثُمَّ رَجَعَ إِبْرَاهِيمُ إِلَى أَهْلِهِ، فَاتَّبَعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، حَتَّى لَمَّا بَلَغُوا كَدَاءَ نَادَتْهُ مِنْ وَرَائِهِ: يَا إِبْرَاهِيمُ إِلَى مَنْ تَتْرُكُنَا؟ قَالَ: إِلَى اللَّهِ. قَالَتْ: رَضِيتُ بِاللَّهِ. قَالَ: فَارْجِعِي فَجَعَلَتْ تَشْرَبُ مِنَ الشَّنَّةِ وَيَدِرُ لَبَنُهَا عَلَى صَبِيهَا، حَتَّى لَمَّا فَنِيَ الْمَاءُ قَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ فَنَظَرْتُ لَعَلِّي أَحْسُ أَحَدًا. قَالَ: فَذَهَبْتُ فَصَعِدَتِ الصَّافَا فَنَظَرْتُ وَنَظَرْتُ هَلْ تُحِسُّ أَحَدًا فَلَمْ تُحِسُّ أَحَدًا، فَلَمَّا بَلَغَتِ الْوَادِيَّ سَعَتْ وَأَتَتْ الْمَرْوَةَ فَجَعَلَتْ ذَلِكَ أَشْوَاطًا، ثُمَّ قَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ فَنَظَرْتُ مَا فَعَلْتُ -تَغْنِي الصَّبِيَّ- فَذَهَبْتُ فَنَظَرْتُ، فَإِذَا هُوَ عَلَى حَالِهِ كَأَنَّهُ يَنْشَعُ لِلْمَوْتِ، فَلَمْ تُقِرَّهَا نَفْسُهَا، فَقَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ فَنَظَرْتُ لَعَلِّي أَحْسُ أَحَدًا، فَذَهَبْتُ فَصَعِدَتِ الصَّافَا فَنَظَرْتُ وَنَظَرْتُ فَلَمْ تُحِسُّ أَحَدًا، حَتَّى أَتَمَّتْ سَبْعًا، ثُمَّ قَالَتْ: لَوْ ذَهَبْتُ فَنَظَرْتُ مَا فَعَلْتُ، فَإِذَا هِيَ بِصَوْتٍ فَقَالَتْ: أَغِثْ إِنْ كَانَ عِنْدَكَ خَيْرٌ. فَإِذَا جَرِيرٌ، قَالَ: فَقَالَ بِعَقِيهِ هَكَذَا، وَغَمَزَ عَقِبَهُ عَلَى الْأَرْضِ، قَالَ: فَانْبَثَقَ الْمَاءُ، فَدَهَشَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَجَعَلَتْ تَحْفِرُ. قَالَ: فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ عليه السلام: «لَوْ تَرَكْتَهُ كَانَ الْمَاءُ ظَاهِرًا». قَالَ: فَجَعَلَتْ تَشْرَبُ مِنَ الْمَاءِ، وَيَدِرُ لَبَنُهَا عَلَى صَبِيهَا -قَالَ: فَمَرَّ نَاسٌ مِنْ جُرْهُمَ بَبْطُنِ الْوَادِي، فَإِذَا هُمْ بِطَيْرٍ، كَأَنَّهُمْ أَنْكَرُوا ذَلِكَ، وَقَالُوا: مَا يَكُونُ الطَّيْرُ إِلَّا عَلَى مَاءٍ. فَبَعَثُوا رَسُولَهُمْ، فَنَظَرُوا فَإِذَا هُمْ بِالْمَاءِ، فَأَتَاهُمْ فَأَخْبَرَهُمْ فَأَتَوْا إِلَيْهَا، فَقَالُوا: يَا أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، أَتَأْذِينَنَا أَنْ نَكُونَ مَعَكَ أَوْ نَسْكُنَ مَعَكَ؟ فَبَلَغَ ابْنُهَا فَتَنَكَّحَ فِيهِمْ امْرَأَةً. قَالَ: ثُمَّ إِنَّهُ بَدَا لِإِبْرَاهِيمَ فَقَالَ لِأَهْلِهِ: إِنِّي مُطْلَعٌ تَرَكْتِي. قَالَ: فَجَاءَ فَسَلَّمَ فَقَالَ: أَيْنَ إِسْمَاعِيلُ؟ فَقَالَتْ امْرَأَتُهُ: ذَهَبَ يَصِيدُ. قَالَ: قَوْلِي لَهُ إِذَا جَاءَ غَيْرَ عَتَبَةٍ بِأَيْدِكَ. فَلَمَّا جَاءَ أَخْبَرَتْهُ قَالَ: أَنْتِ ذَاكِ فَادْهَبِي إِلَى أَهْلِكَ. قَالَ: ثُمَّ إِنَّهُ بَدَا لِإِبْرَاهِيمَ فَقَالَ لِأَهْلِهِ: إِنِّي مُطْلَعٌ تَرَكْتِي. قَالَ: فَجَاءَ فَقَالَ: أَيْنَ إِسْمَاعِيلُ؟ فَقَالَتْ امْرَأَتُهُ: ذَهَبَ يَصِيدُ، فَقَالَتْ: أَلَا تَنْزِلُ فَتَطْعَمَ وَتَشْرَبَ؟ فَقَالَ: وَمَا

طَعَامُكُمْ؟ وَمَا شَرَابُكُمْ؟ قَالَتْ: طَعَامُنَا اللَّحْمُ، وَشَرَابُنَا الْمَاءُ. قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي طَعَامِهِمْ وَشَرَابِهِمْ. قَالَ: فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ عليه السلام: «بَرَكَتُهُ بِدَعْوَةِ إِبْرَاهِيمَ». قَالَ: ثُمَّ إِنَّهُ بَدَأَ لِإِبْرَاهِيمَ فَقَالَ لِأَهْلِهِ: إِنِّي مُطْلَعٌ تَرَكْتَنِي. فَجَاءَ فَوَافَقَ إِسْمَاعِيلَ مِنْ وَرَاءِ زَمَرَمَ، يُضِلُّهُ نَبْلًا لَهُ، فَقَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ، إِنَّ رَبَّكَ أَمَرَنِي أَنْ أَبْنِيَ لَهُ بَيْتًا. قَالَ: أَطْعَ رَبَّكَ. قَالَ: إِنَّهُ قَدْ أَمَرَنِي أَنْ تُعِينَنِي عَلَيْهِ. قَالَ: إِذَا أَفْعَلَ. أَوْ كَمَا قَالَ. قَالَ: فَقَامَا فَجَعَلَ إِبْرَاهِيمُ بَيْنِي، وَإِسْمَاعِيلُ يَتَاوَلُهُ الْحِجَارَةَ، وَيَقُولَانِ: ﴿رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (١٧٧) ﴿البقرة﴾. قَالَ: حَتَّى ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ وَضَعَفَ الشَّيْخُ عَلَى ثَقْلِ الْحِجَارَةِ، فَقَامَ عَلَى حَجَرٍ الْمَقَامِ، فَجَعَلَ يَتَاوَلُهُ الْحِجَارَةَ، وَيَقُولَانِ: ﴿رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ (١٧٧) ﴿البقرة﴾^(١).

۳۳۶۵- ئیبنو عه‌بباس رحمته‌الله ده‌لی: کاتی ناکۆکی له‌ نیوان ئیبراهیم و هاوسه‌ری (ساره‌)دا په‌یدا بوو، ئیبراهیم له‌ گه‌ل ئیسماعیل و دایکی ئیسماعیلدا رۆشت (بۆ مه‌ککه‌)، کونده‌یه‌کیان پێبوو ئاوی تیا بوو، ئینجا دایکی ئیسماعیل ده‌ستی کرد به‌ ئاو خواردنه‌وه‌ی ئاو له‌ کونده‌که‌ و شیرێ خۆی ده‌دا به‌ منداڵه‌که‌ی هه‌تا گه‌شته‌ مه‌ککه‌، ئینجا ئیبراهیم ئافه‌رته‌که‌ (هاجهر و ئیسماعیل)ی له‌ ژێر دره‌ختێکی گه‌ورمه‌دا دانا، پاشان ئیبراهیم گه‌راپه‌وه‌ (بۆ شام) بۆ لای خێزانه‌که‌ی، دایکی ئیسماعیلیش دوا‌ی که‌وت، هه‌تا گه‌شته‌ که‌دا هه‌ر به‌ دواپه‌وه‌ بوو بانگی ده‌کرد: ئه‌ی ئیبراهیم به‌ لای گێوه‌ جێمان دیلی؟ وتی: به‌ لای خواوه‌، حاجهر وتی: رازیم به‌ خوا (زایه‌مان ناکات)، ده‌لی: ئینجا گه‌راپه‌وه‌ و ده‌ستی کرد به‌ ئاو خواردنه‌وه‌ له‌ کونده‌که‌ و شیرێ خۆی ده‌دا به‌ منداڵه‌که‌ی، هه‌تا کاتی ئاوه‌که‌ ته‌واو بوو (هاجهر) وتی: خۆزگه‌ برۆشته‌مايه‌ و سه‌یریکم بکردایه‌، به‌ لکو که‌سێک ببینم، (ئیبنو عه‌بباس) وتی: جا رۆشت و چووه‌ سه‌رکیوی صه‌فا و

سهری گرد و سهرنجیدا نایا کهس دهبینیت؟ بهلام کهسی نهبینی، جا کاتی گه‌یشته (هولایی) شیوهکه، به خیرایی رۆیشت و چوووه سهر مه‌روده، وه چهند جار نه‌مسهر و نه‌و سهری گرد^(۱)، پاشان وتی: با بروم بزانه چي دهکات - مه‌بهستی مندا له که بوو- رۆشت و سهری گرد، بینی کورده که ههر وهک حالی خو‌یه‌تی ده‌لئی هه‌ناسه ده‌دات بمریت، هاجهر دلی ئارامی نه‌گرت وتی: نه‌گهر بروم و سهر بکه‌م به‌لکو که‌سیک ببینم، جا رۆیشت سهرکه‌وته سهر صه‌فا و چهند جارئ سهری گرد که‌سی نه‌بینی، هه‌تا (له نیوان سه‌فا و مه‌رودا) هه‌وت نه‌مسهر و نه‌و سهری ته‌واوی گرد، پاشان وتی: خو‌زگه برۆیشمايه‌ته‌وه بو‌ لای مندا له که بزانه چي دهکات، له‌پر گوئی له ده‌نگیک بوو، بو‌یه وتی: و مره به هاوارمه‌وه نه‌گهر خیر و چاکه‌یه‌کت لایه، بینی نه‌وه جیبريله ﷺ وتی: جیبریل به پاژنه‌ی ئاوی ده‌گرد، پاژنه‌ی ده‌دا به زه‌وییه‌که‌دا، وتی: ئیتر ئاو هه‌لقولا، دایکی ئیسماعیلش سهری سو‌رما، جا هاجهر ده‌ستی گرد به هه‌لکه‌ندن‌ی زه‌ویه‌که (تا هه‌وز بکات بو‌ئاوه‌که)، ده‌لئ: جا نه‌بو لقاسیم (پیغه‌مبه‌ر) ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌گهر وازی لی به‌ینایه ئاوه‌که به‌سهر زه‌ویدا ده‌رۆشت)).

ده‌لئ: ئیتر ده‌ستی گرد به خواردنه‌وه له ئاوه‌که و شیري خو‌ی ده‌دا به مندا له‌که‌ی، ده‌لئ: ئینجا چهند که‌سیکی جو‌رهومی به شیوه‌که‌دا رۆیشتن، وه له پر بالنده‌یه‌کیان بینی، وهک بلئی شتیکی نامۆ بوو به‌لایانه‌وه، وتیان: نه‌م بالنده‌یه به‌سهر ئاوه‌وه ده‌گه‌رئ، نه‌نجا نو‌ینه‌ریان نارد سهر گرد ئاوی لییه، هاته‌وه بو‌ لایان هه‌والی پیدان نه‌وانیش رۆیشتن بو‌ لای ئاوه‌که، وتیان: نه‌ی ئوممو ئیسماعیل نایا رینگه‌مان پی ده‌دیت له‌گه‌ل تۆدابین؟ - یان له لای تۆدا نیسته‌جئ بین؟ - ئینجا کورده‌که‌ی گه‌وره بوو پیگه‌یشت و ئافره‌تیکی لی

(۱) هه‌وت جار نه‌مسهر و نه‌وسه‌ری گرد.

ماره کردن. دهلی: پاشان ئیبراهیم پئی باش بوو (که بروات بو لایان)، به خیزانی
وت: من دهرۆم بو بینینی ئەو (ژن و مندالهی له مهککه) به جیم هیشتوون،
دهلی: ئیبراهیم هات و سهلامی کرد و وتی: ئیسماعیل له کوپیه؟ هاوسه ره که ی
وتی: رۆیشتوووه راو بکات، وتی: ئەگەر هاته وه پئی بلێ: باهووی خواره وه ی^(۱)
دهرگا که ی بگۆریت. ئینجا که هاته وه راسپارد ده که ی ئیبراهیمی پی وت: ئیسماعیل
وتی: ئەوه تۆیت (که وتوویه تی بیگۆری)، که واته برۆره وه بو مالی باوکت، دهلی:
پاشان ئیبراهیم رای وابوو (که سهردانیان بکات) به خیزانی وت: من دهرۆم بو
بینینی ئەو (ژن و مندالهی له مهککه) به جیم هیشتوون، دهلی: ئیبراهیم هات
وتی: ئیسماعیل له کوپیه؟ هاوسه ره که ی وتی: رۆیشتوووه راو بکات، وتی: بو
دانا به زی نان و ناو بخۆیت؟ وتی: خواردن و خواردنه وه تان چیه؟ وتی:
خواردنمان گوشته و خواردنه وه شمان ناوه، وتی: خواجه فەر و به ره که ت بخه ی ته
خواردن و خواردنه وه میانه وه. جا ئەبو لقاسیم (پیغه مبه ر) ﷺ فهرمووی: ((فه ر
و به ره که ت ی خۆراکی خه لکی مهککه) به هو ی دوعای ئیبراهیمه وه یه)), وتی:
پاشان ئیبراهیم رای وابوو (که سهردانیان بکات)، به خیزانی وت: من دهرۆم بو
بینینی ئەو (ژن و مندالهی له مهککه) به جیم هیشتوون، جا له و کاته دا
ئیبراهیم هات ئیسماعیل له پشتی ناوی زه مزه مه وه بوو تیریکی پی بوو چاکی
ده کرد، (ئیبراهیم) وتی: ئە ی ئیسماعیل، بیگومان په رومردگارت فهرمانی
پی کردوم که مالیکی بو دروست بکه م، ئیسماعیل وتی: فهرمانه که ی
په رومردگارت به جی بینه، وتی: فهرمانی پی کردوم که تۆش یامه تیم بده ی ت بو
ئهو کاره، وتی: ئاماده م و دیکه م یان وته یه کی وای وت، وتی: ئینجا هه ردووکیان
هه ستان (به ئەنجامدانی)، ئیبراهیم دیواری دروست ده کرد و ئیسماعیلیش

(۱) باهوو: به و ته خته دهوتریت که له به شی خواره وه ی دهرگا یه چالکی تیایه پی دهوتریت گتجه نه، دهرگا که
زیاده یه کی هه به ده چته ناو ئەو گتجه نه یه وه دهرگا که ده کرتیه وه و داده خرته وه.

بهردی دمدایه دستیه وه، وه ههردووکیان دمیانون: ﴿ رَبَّنَا نَقْبَلْ مِنْكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ (۱۳۷) البقرة، واته: (خوایه ئەم کردەومیه مان لی گیرا بکه بهراستی ههردی تۆی بیسهری زانا)، وتی: ههتا خانوکه بهرز بوویه وه پیاوه پیرمه (نیبراهی) نهیده توانی بهردمکان بخاته سهردیوارمه، بۆیه له سهردی وستانه که راوستا (که پێی دهلێن مهقامی نیبراهیم)، نیتر نیسماعیل بهردهگانی دمدا به دستیه وه و ههردووکیان دمیانون: ﴿ رَبَّنَا نَقْبَلْ مِنْكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ (۱۳۷) البقرة، واته: (خوایه ئەم کردەومیه مان لی گیرا بکه بهراستی ههردی تۆی بیسهری زانا).

II - باب

۳۳۶۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ مَسْجِدٍ وُضِعَ فِي الْأَرْضِ أَوَّلُ؟ قَالَ: «الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ». قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى». قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: «أَرْبَعُونَ سَنَةً، ثُمَّ أَنْتَمَا أَذْرَكْتُمَا الصَّلَاةَ بَعْدَ فَصْلَةٍ، فَإِنَّ الْفَضْلَ فِيهِ»^(۱).

II - باسیک

۳۳۶۶- ئەبو زەر رەزى دەلى: وتم ئەى پىغه مبهرى خوا ﷺ كام مزگه وته يه كه م مزگه وته له سهردى زهويدا دروست كراوه؟ فهرمووى: ((مزگه وتى ريزدار))^(۲)، دهلى وتم: پاشان چ مزگه وتىكى تر (دروست كرا)؟ فهرمووى: ((مزگه وتى نه قضا))، وتم: نيوان (دروست كردن) يان چهند بوو؟ فهرمووى: چل سال، پاشان له ههردى شوينيك كاتى نويزت به سهردا هات نويز بکه، چونكه بهراستی ههزل و گه ورمي له وه دايه)).

(۱) پروانه: ۳۴۲۵.

(۲) (مسجد الحرام) یشی پێ دهوتری، به لام ئیمه پیمان خوش بوو به کوردی ناوه که ی بنووسین.

۳۳۶۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرِو مَوْلى الْمُطَلِّبِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم طَلَعَ لَهُ أَحَدٌ فَقَالَ: «هَذَا جَبَلٌ يُجْبَنُ وَنُجْبُهُ، اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ، وَإِنِّي أَحَرَّمُ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا». رَوَاهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم ^(۱).

۳۳۶۷- نه نه سی کوری مالیک رضی اللہ عنہ دهگیر پته وه که پیغه مبهری خوا رضی اللہ عنہ (کیوی) نو حودی لیوه دمرکهوت و فهرمووی: ((نهمه کیویکه نیمهی خوش دمویت، نیمهش نهومان خوش دمویت، خواجه بهراستی ئیبراهیم رضی اللہ عنہ مهککهی ریزدار و (جهنگی تیا) حهرام کرد، وه به راستی منیش لهم سهر بو نهوسهری (مهدينه) ریزدار و حهرام دهکمه.

عهدوللای کوری زمیدیش رضی اللہ عنہ نهم فهرموودهی له پیغه مبهرموه صلی اللہ علیہ وسلم گیراومته وه ^(۲).

۳۳۶۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ ابْنَ أَبِي بَكْرٍ أَخْبَرَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا زَوْجِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ بَنَوْا الْكَعْبَةَ افْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ؟». فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَرُدُّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ؟. فَقَالَ: «لَوْلَا حَدَثَانُ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ». فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: لَيْنَ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم مَا أَرَى أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم تَرَكَ اسْتِلَامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلَيَانِ الْحِجْرَ؛ إِلَّا أَنَّ الْبَيْتَ لَمْ يُتِمَّمْ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَبِي بَكْرٍ ^(۳).

۳۳۶۸- عایشه رضی اللہ عنہا خیزانی پیغه مبهر صلی اللہ علیہ وسلم دهگیر پته وه که پیغه مبهری خوا رضی اللہ عنہ فهرمووی: ((نایا دزمانی که هوزمهکت (فورمیش) کاتی که عبهیان دروست

(۱) بروانه: ۳۷۱.

(۲) له (کتاب النبوة، باب بركة صاع النبي صلی اللہ علیہ وسلم ومذهبه) به ژماره: ۲۱۲۹.

(۳) بروانه: ۱۲۶.

کرده‌وه له بناغه‌که‌ی ئیبراهیم (که‌عبه‌ی له‌سه‌ر دروست کردبوو) بچوو‌کتر دروستیانی کرده‌وه))، منیش وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا بو‌و نایگی‌ریت‌ه‌وه بو‌و سه‌ر بناغه‌که‌ی ئیبراهیم ﷺ؟ فه‌رمووی: ((له‌به‌ر نه‌وه نه‌بوایه هۆزه‌که‌ت تازه له کوفر وازیان هی‌ناوه و مسو‌لمان بوون))، (ده‌مکرد و ده‌م‌برده‌وه سه‌ر بناغه‌که‌ی ئیبراهیم).

عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عومه‌ر ﷺ ده‌لی: ئه‌گه‌ر عائیشه نه‌مه‌ی له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بیست‌بیت، وا گومان ده‌به‌م پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که ده‌ستی نه‌داوه له‌و دوو سوچه‌ی لای حیجری ئیبراهیم‌وه‌ن، ته‌نها له‌به‌ر نه‌وه بووه که که‌عبه به ته‌واوی له‌سه‌ر بناغه‌که‌ی ئیبراهیم دروست نه‌کراوه‌ته‌وه. وه ئیسماعیل له گێرانه‌وه‌که‌یدا ده‌لی: عه‌بدو‌ل‌لای کورپی موحو‌ممه‌دی کورپی نه‌بو به‌کر (که له گێرانه‌وه‌که‌ی پیش‌وودا ده‌لی: له کورپی نه‌بو به‌کره‌وه، ناوی نه‌هی‌ناوه).

۳۳۶۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ مُحَمَّدٍ بْنِ عَمْرٍو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ سُلَيْمٍ الزُّرْقِيِّ، أَخْبَرَنِي أَبُو حَمِيدٍ السَّاعِدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»^(۱).

۳۳۶۹- نه‌بو حومه‌یدی ساعیدی ﷺ ده‌گێریت‌ه‌وه که نه‌وان وتیان: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چۆن سه‌لاوات له‌سه‌ر به‌هین؟ پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((ب‌لین: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ،

(۱) بر‌وانه: ۶۳۶۰.

وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ)) واته: ئه‌ی خودایه‌ ره‌حمه‌ت و میهربانی خۆت بپرژه‌ به‌سه‌ر موحه‌مه‌د و هاوسه‌رانی و نه‌وه‌گانی‌دا، هه‌ر وه‌کو ره‌حمه‌ت و میهرمبانی خۆت پ‌ژاندوو به‌سه‌ر که‌س و کاری ئیبراهیم‌دا، وه‌ فه‌ر و به‌ره‌که‌تی خۆت بپرژه‌ به‌سه‌ر موحه‌مه‌د و هاوسه‌رانی و نه‌وه‌گانی‌دا، هه‌ر وه‌کو فه‌ر و به‌ره‌که‌تی خۆت پ‌ژاندوو به‌سه‌ر که‌س و کاری ئیبراهیم‌دا، به‌راستی تو‌ شایسته‌ی سوپاس و ب‌لندی و شکۆمه‌ندیت)).

۳۳۷۰- حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو قُرَّةَ مُسْلِمُ بْنُ سَالِمٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِيسَى، سَمِعَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى قَالَ: لَقِيتُنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ فَقَالَ: أَلَا أَهْدِي لَكَ هَدِيَّةً سَمِعْتُهَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ؟ فَقُلْتُ: بَلَى، فَأَهْدِيهَا لِي. فَقَالَ: سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ النَّبِيِّ؟ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلَّمَنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ. قَالَ: «قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»^(۱).

۳۳۷۰- عبدو‌ره‌حمانی کو‌ری ئه‌بو له‌یلا ده‌لی: که‌عی کو‌ری عوجره‌ ﷺ به‌ من که‌شت و وتی: دیارییه‌کت پ‌یشکه‌ش بکه‌م که‌ له‌ پ‌یغه‌مبه‌رم ﷺ بیستوو؟ منیش وتم: به‌لی جا پ‌یشکه‌شی کردم وتی: پرسیارمان له‌ پ‌یغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد و وتمان: ئه‌ی پ‌یغه‌مبه‌ری خوا سه‌لاوات دان له‌سه‌ر ئیوه‌ی ئال و به‌یت چۆنه‌؟ چونکه‌ به‌راستی خوا فی‌ری کردو‌وین چۆن سه‌لام بکه‌ین (له‌ خۆت و ئال و

بهیت)، فهرمووی: ((قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ))، واته: بلێن: نهی خودایه رډحه مهت و میهر بانی خۆت بپرژه به سه ر موحه مه د و کهس و کاری موحه مه ددا، هه ر وه کو رډحه مهت و میهر بانی خۆت پزان دووه به سه ر ئیبراهیم و کهس و کاری ئیبراهیمدا، بێگومان تۆ شایسته ی سوپاس و بلندی و شکومه ندیت، وه خودایه فه ر و به ره که تی خۆت بپرژه به سه ر موحه مه د و کهس و کاری موحه مه ددا، هه ر وه ک فه ر و به ره که تی خۆت رشتوو به سه ر ئیبراهیم و کهس و کاری ئیبراهیمدا، به راستی تۆ شایسته ی سوپاس و بلندی و شکومه ندیت)).

۳۳۷۱- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْمِنْهَالِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم يُعَوِّذُ الْحَسَنَ وَالْحُسَيْنَ وَيَقُولُ «إِنَّ أَبَاكُمَا كَانَ يُعَوِّذُ بِهَا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ، أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّةِ مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ وَهَامَّةٍ، وَمِنْ كُلِّ عَيْنٍ لَامَّةٍ».

۳۳۷۱- ئیبنو عبباس رضی اللہ عنہ دهلی: پیغه مبه ر صلی اللہ علیہ وسلم دوعای پاراستنی ده خویند به هسه ن و حوسیندا و دهیغه رموو: ((بێگومان باوک (ه گهروه) تان نه م دوعای پاراستنه ی ده یکرد و دهیخویند به ئیسماعیل و ئیسحاق (ی گوپی) دا)) ((قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ))، واته: په نا ده گرم به فه رمووده ی ته واوی خوا ی ^(۱) گه وره له هه موو شه ی تان و میروویه کی زیانبه خش، وه له هه موو چاویکی پیسی زیانبه خش))، (یان هه ر به لایه ک وه ک شیتی و تیکچوون که تووشی مروؤ دهییت).

(۱) فه رمووده ی خوا: قورئان یان (معوذتین) وه (التامة) دروسته به شیفا ده ر و به سووده کانیش مانا بکرت.

۱۲- باب: قَوْلُهُ ﷺ:

﴿وَنَبِّئَهُمْ عَنْ ضَيْفِ إِبْرَاهِيمَ﴾ (٥١) إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَمًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ ﴿الحجر، لَا تَوَجَّلْ: لَا تَخَفْ.﴾ (وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنُ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ﴿٦١﴾﴾ البقرة.

۱۲- باسیک: ئەم فەرما یشتە خوا ﷺ:

(وه هه والیان پێ بده دهر باره میوانه کانی ئیبراهیم کاتیک چوونه ژووره وه بۆ لای وتیان: سهلامت لی بیئت، (ئیبراهیم) وتی: بهراستی ئیمه لیئان دهرتسین)، (لا تَوَجَّلْ) واته: مهترسه. () (ئهی موحه ممه د بیران خهروه) کاتی که ئیبراهیم وتی: ئهی پهروهردگارم نیشانه بده چۆن مردوو زیندوو دهکه یته وه؟ (خوا) فهرمووی: بپروات پێی نههیناوه؟ وتی: به ئی پروام پێیه تی، به لام (ئهمه وی بیبینم) بۆ ئه وهی دنیایا بم).

۳۳۷۲- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «نَحْنُ أَحَقُّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ: ﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَلَمْ تُؤْمِنُ﴾ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ﴿٦١﴾﴾ البقرة. وَيَرْحَمُ اللَّهُ لَوْطًا، لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ، وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السَّجْنِ طَوْلَ مَا لَبِثَ يُوسُفُ لِأَجَبْتُ الدَّاعِيَ»^(۱).

(۱) پروانه: ۳۳۷۵، ۳۳۸۷، ۴۵۳۷، ۴۶۹۴، ۶۹۹۲.

۳۳۷۲- نه بو هوږمېره ﷺ دهگيرېته وه كه پيغه مبهري خوا ﷺ فهرموويه تي: ((نيمه شياو ترين له ئيبراهيم كاتي فهرمووي: (نهى پهرومردگارم نيشانم بده چوڼ مردوو زيندوو دهكهيته وه؟ (خوا) فهرمووي: بروات پيى نه هيناوه؟ وتي: به ليى بروام پييه تي به لام (نهمه ويى بيبينم) بو نه وهى دلنيا بم). وه ره حمه تي خوا له پيغه مبهري (لوط) بيت سويند به خوا به راستى نهو (له تهنگانهدا) په ناي دهبرد بو په ناگهيته كي به هيز (كه خوايه)، وه نه گهر من نهو ماوه دريژ و زوره ي يوسف له بهنديخانه دا مايه وه بمايامه وه، دهر ويستم به دم بانگه ره كه وه^(۱))).

۱۳- باب قول الله تعالى: ﴿وَإِذْ كُنَّا فِي الْكَنْبِ إِسْمَاعِيلُ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ﴾ ﷻ هريم

۳۳۷۳- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ ﷻ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ، فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ رَامِيًا، وَأَنَا مَعَ بَنِي فَلَانٍ». قَالَ: فَأَمْسَكَ أَحَدُ الْفَرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ». فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَهُمْ؟! قَالَ: «ارْمُوا وَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ»^(۲).

۱۳- باسي نهم فهرمايشته ي خواي بهرز و بلند: (وه له قورئاندا باسي ئيسماعيل بكه به راستى نهو له پهيمان و به ليينه كانيدا راستگو بوو)

۳۳۷۳- سه له مهي كوري نه كودع ﷺ ده ليى: پيغه مبهري ﷺ تيپه ري به لاي جهند كه سيك له هوږي نه سلهم تيريان دهاويشت^(۳)، پيغه مبهريش ﷺ فهرمووي:

(۱) كه هات بو لاي يوسف ﷺ وتي: پاشا بانگت دهكات، به لام يوسف نه ويشت، وق: به گه وركه ت بلني هه وال و باس و خواسي نهو نافرته تانه ...هتد.

(۲) پروانه: ۲۸۹۹.

(۳) پيشبركيان ده كرد له تيره او يشتندا.

((ئهی نهوهی ئیسماعیل تیر بهاویژن، چونکه بیگومان ئیسماعیلی باوگتان تیرهاویژر بووه، منیش لهگهڵ بهنی فلانم))، سه له مه دهلی: جا یه کیک له دوو دسته که (تیرهکانیان له) دهستیاندا راگرت، بویه پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((بوچی تیر ناهاویژن؟)) وتیان: چون تیر بهاویژن که تو له گهڵ نهوانیت؟ پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: ((تیر بهاویژن من له گهڵ هه مووتانم)).

۱۴- بابُ قِصَّةِ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ النَّبِيِّ ﷺ

فیه: ابن عُمَرَ وَأَبُو هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۱۴- باسی چیرۆکی ئیسحاقی کوری ئیبراهیم ﷺ

لهم باسه دا فهرموودهی ئیبنو عومەر و ئەبو هوریره ﷺ له پیغه مبهروه ﷺ گیراویانه تهوه هاتوو.

۱۵- بابُ

﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ ﴿١٣٣﴾ الْبَقَرَةَ، إِلَى قَوْلِهِ : ﴿وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ ﴿١٣٣﴾ الْبَقَرَةَ.

۱۵- باسیک

(ئه ی خاوهن نامه کان) ئایا ئیوه ئاماده بوون کاتی یه عقوب له سه ره مه رگدا بوو که به کوره کانی وت: دواى من کى ده پرستن؟ (ئهوانیش) وتیان: خواى تو

و باوباپیرانت که ئیبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاقه دمبه رستین که تاقه خوایه، وه ئیمه فه رمانبهرداری نهوین).

۳۳۷۴- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعَ الْمُعْتَمِرَ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم: «مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ؟» قَالَ: «أَكْرَمُهُمْ أَتْقَاهُمْ». قَالُوا: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: «فَأَكْرَمُ النَّاسِ يُوسُفُ نَبِيُّ اللَّهِ ابْنُ نَبِيِّ اللَّهِ ابْنِ نَبِيِّ اللَّهِ ابْنِ خَلِيلِ اللَّهِ». قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: «فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ تَسْأَلُونِي؟». قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: «فَخِيَارُكُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَهُوا»^(۱).

۳۳۷۴- نه بو هورمهیره رضی اللہ عنہ دهلی: وترا: به پیغه مبهری خوا: کی بهر پزترین کهسه؟ فهرمووی: ((بهر پزترینیان پاریز کارتیرینیانه))، وتیان: پرسیری نهومت لی ناکهین، فهرمووی: ((دهی بهر پزترین کهس یوسفی که پیغه مبهری خوی کوری پیغه مبهری خوی کوری پیغه مبهری خوی کوری خوشه ویستی خوایه (که ئیبراهیمه)))، وتیان: پرسیری نهومت لی ناکهین، فهرمووی: ((کهواته دمبارهی نهسل و بنهجهی عه رب پرسیارم لی دهکهن؟)) عهرزیان کرد: به لی، فهرمووی: ((چاکترینیان له نهفامیدا چاکترینیانه له ئیسلامدا نهگهر شارمزا و تیگه یشتووین له ئیسلام)).

۱۶- باب

﴿وَلَوْ طَا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَلَحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ﴾ ﴿٥٤﴾ أَيْكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ يَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ * فَمَا كَانَتْ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ

فَكَالُوا آخِرُ حَوْءٍ أَلٍ لُّوطٍ مِّن قَرِينِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّنطَهَرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَجْبَيْنَهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أَمْرَأَتَهُ قَدَرْنَهَا مِنَ الْغَيْرِ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنذِرِينَ ﴿٥٨﴾ ﴿النمل﴾.

۱۶- باسیک

(وه باسی لووت بکه کاتی به گه له که ی وت؛ ئایا ئیوه نه و کاره زور خراب و ناشرینه دمکه ن که ئیوه دمبین و دمزان (چهند بیس و ناشرینه)، چون ئایا به راستی ئیوه ده چنه لای پیاوان له حیاتی ئافرمتان بو به جی هینانی ئارموزو، دیاره ئیوه گهل و کوومه ئیکی نه قام و نه زان، ئینجا وه لامي گه له که ی هیچ نه بوو جگه له وه ی که وتیان: (لوط) و کهس و کار (و شوینکه وتوانی) له شارمه که تان دمربکه ن، نه وانه خه لکانیکن پاک و خاوینی خویان رادمگرن، (خویان به دوور دمگرن له و کارانه ی که ئیمه دمیانکه ی ن)، ئینجا ئیمه لووت خیزانه که یمان پرزگار کرد، جگه له هاوسه ره که ی که بریارماندا نه و (هاوسه ره که ی) له جیماوان بیت له سزادا، وه بارانی کمان (له بهرد) به سه ریاندا باراند، جا ئای چ خراب بوو بارانی ترسیئراوه کان).

۳۳۷۵- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «يَغْفِرُ اللَّهُ لِلُّوطِ إِنْ كَانَ لَيَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ»^(۱).

۳۳۷۵- نه بو هورمیره رده گپریته وه که پیغه مبهری خوا رده موویه تی: ((خوا له لووت خوش بیت، به راستی په نای برد بو په نایه کی به هیز و قایم)).

۱۷- باب: ﴿ فَلَمَّا جَاءَ مَالُ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ۝ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُّكَرُّونَ ۝ ﴾ الحجر.

﴿ يَرْكَبُهُ ۝ ﴾ الذاریات. مَن مَعَهُ لَأَنْتُمْ قُوَّتُهُ. ﴿ تَرْكَبُوا ۝ ﴾ هود. قَمِيلُوا. فَأَنْكَرَهُمْ وَنَكَرَهُمْ وَاسْتَنْكَرَهُمْ وَاحِدٌ ﴿ يُهْرَعُونَ ۝ ﴾ هود. يُسْرِعُونَ، ﴿ دَابِرَ ۝ ﴾ الحجر: آخِر. ﴿ صَيْحَةً ۝ ﴾ يس: هَلَكَةٌ ﴿ لِلْمُتَرَسِّمِينَ ۝ ﴾ الحجر: لِلنَّاطِرِينَ. ﴿ لِسَبِيلِ ۝ ﴾ الحجر: لِبَطْرِيقِي.

۱۷- باسیک

(جا کاتی نی‌ردراوه‌کان هاتن بو لای خاوخیزانی (لوط)، (لوط) وتی: به‌راستی نی‌وه ده‌سته‌یه‌کی نه‌ناسراون).

(نیمای بوخاری ده‌لی): ﴿ يَرْكَبُهُ ۝ ﴾ الذاریات، به‌هاوپی‌یه‌تی نه‌و که‌سانه‌ی له‌گه‌لیدان، چونکه نه‌وان پشت و هیزی بوون. ﴿ تَرْكَبُوا ۝ ﴾ هود: چوونه پال و چه‌زی‌کردن. نه‌م سی وشه‌یه: (أَنْكَرَهُمْ، نَكَرَهُمْ، اسْتَنْكَرَهُمْ) يَهَكَ مانا ده‌به‌خشن، نه‌ویش: نه‌یناسین و ناسراو نه‌بوون به‌لایه‌وه. ﴿ يُهْرَعُونَ ۝ ﴾ هود: به‌په‌له‌هاتن. ﴿ دَابِرَ ۝ ﴾ الحجر: کو‌تایی. ﴿ صَيْحَةً ۝ ﴾ يس: شریخه‌یه‌کی به‌هیز (له‌ناویان ده‌بات). ﴿ لِلْمُتَرَسِّمِينَ ۝ ﴾ الحجر: نه‌وانه‌ی سه‌رنج دمدن و بیر ده‌که‌نه‌وه.

۳۳۷۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ ﷺ: ﴿ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ۝ ﴾ القمر^(۱).

۳۳۷۶- نه‌سوود له‌عه‌بدو‌للاوه ﷺ ده‌یگی‌ری‌ته‌وه ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌م نایه‌ته‌ی به‌م شی‌وه خوینده‌وه: ﴿ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ۝ ﴾ القمر^(۱).

۱۸- بابُ قولِ الله تعالى: ﴿وَإِلَىٰ مُودَ أَخَاهُم صَالِحًا﴾ ﴿١١﴾ هود

﴿كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ ﴿٨٠﴾ الْحِجْر. مَوْضِعُ مُودَ، وَأَمَّا ﴿وَحَرَّتْ حِجْرٌ ﴿١٣٨﴾﴾﴾

الأنعام: حَرَامٌ، وَكُلُّ مَمْنُوعٍ فَهُوَ

حِجْرٌ مَخْجُورٌ، وَالْحِجْرُ: كُلُّ بِنَاءٍ بَنَيْتُهُ، وَمَا حَجَزَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْأَرْضِ فَهُوَ حِجْرٌ مَحْجُورٌ، وَمِنْهُ سُمِّيَ حَاطِطُ الْبَيْتِ حِجْرًا، كَأَنَّهُ مُشْتَقٌّ مِنْ مَخْطُومٍ، مِثْلُ: قَتِيلٍ مِنْ مَقْتُولٍ، وَيُقَالُ لِلْأُنْثَى مِنَ الْخَيْلِ: حِجْرٌ. وَيُقَالُ لِلْعَقْلِ: حِجْرٌ وَحِجَى. وَأَمَّا حِجْرُ الْيَمَامَةِ فَهُوَ مَنْزِلٌ.

۱۸- باسی ئەم فەرمايشتهی خوامی بهرز و بلند: (بۆ گەلی سه مودیش صالحی برایمان نارد)

(خه لکی حيجريش برپاوان نه کرد (به پیغه مبهراڼگانيان) (الْحِجْرِ): لهم نایه ته دا شوین و جیگای گەلی سه موده، به لام ﴿وَحَرَّتْ حِجْرٌ ﴿١٣٨﴾﴾ الأنعام: وشه ی (حِجْرٌ) لهم نایه ته دا واته: حه رام، وه ههروه ها هه موو قه دهغه کراویک پئی دهوتریت: (حِجْرٌ مَخْجُورٌ) قه دهغه یه کی قه دهغه کراو. ههروه ها (الْحِجْرُ) به هه ر خانوویه ک دهوتریت دروستی بکهیت، وه هه ر زه ویه ک دیوار یان چوار دهوړیکی بۆ بکهیت، نه وه قاغه یه کی چواردهوړ گیراوه، هه ر له و مانایه چواردهوړی که عبه ی پئی دهوتریت حيجر، وه ک نه وه وایه له (مَخْطُومٌ) نه وه و مرگیرایی یانی شکینراو^(۱) وه ک چۆن دهوتریت: (قَتِيلٍ) به مانای: (مَقْتُولٍ) دیت. وه به ماین مینینه ی نه سږ دهوتریت: (حِجْرٌ)، ههروه ها به عه قل دهوتری: (حِجْرٌ) و (حِجَى)، به لام (حِجْرُ الْيَمَامَةِ) نه وه مال و خانوویه که.

(۱) واته وشه ی: (مُذَكِّرٍ) به (دال) خوینده وه نه ک به (ذال) وه به تیهه لکیشی پیتی (دال) له (دال) دواى خویدا، وه ک خوینده وه ی هه موو قوړان خوینان. پروانه فەرمووده ی: (3341) له سه حیوی بوخاری.
(۲) بۆیه پئی وتراوه شکینراو، چونکه له سه ره تادا له ناو که عبه دا بووه، به لام شکینراوه به هتانه دهروه له که عبه.

۳۳۷۷- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَذَكَرَ الَّذِي عَقَرَ النَّاقَةَ- قَالَ: «انْتَدَبَ لَهَا رَجُلٌ ذُو عِزٍّ وَمَنْعَةٍ فِي قُوَّةٍ كَأَبِي زَمْعَةَ»^(۱).

۳۳۷۷- عه‌بدووللای کوری زه‌مه‌ه ﷺ وتی: له پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیست (وتاری ده‌دا) باسی نه‌و پیاوه‌ی کرد و شتره‌ میینه‌که‌ی سه‌ر بری^(۲)، هه‌رمووی: ((که داوای سه‌ربرینی و شتره‌که‌ کرا)، جا پیاویکی به‌هیز و خاومن پشتیوان له ناو هه‌زه‌که‌یدا^(۳) وه‌کو نه‌بو زه‌مه‌ه وابوو وه‌لامی داواکه‌ی دایه‌وه (و شتره‌که‌ی سه‌ربری) ((.

۳۳۷۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِسْكِينٍ أَبُو الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ بْنِ حَيَّانَ أَبُو زَكَرِيَاءَ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا نَزَلَ الْحِجْرَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ أَمَرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بَرِّهَا، وَلَا يَسْتَقُوا مِنْهَا فَقَالُوا: قَدْ عَجَبْنَا مِنْهَا، وَاسْتَقَيْنَا. فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَطْرَحُوا ذَلِكَ الْعَجِينَ وَيَهْرِيقُوا ذَلِكَ الْمَاءَ^(۴). وَيُرَوَّى عَنْ سَبْرَةَ بْنِ مَعْبُدٍ وَأَبِي الشُّمُوسِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ بِإِلْقَاءِ الطَّعَامِ. وَقَالَ أَبُو ذَرٍّ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ: «مَنْ اعْتَجَنَ مِمَّا فِيهِ».

۳۳۷۸- ئیبنو عومه‌ر ر‌ه‌ ده‌گیریت‌ه‌وه کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له غه‌زای ته‌بوو‌ک‌دا له‌حیجر (ی سه‌مود) دابه‌زی و لایدا، هه‌رمانی پیکردن (به‌هاوه‌لان) که ناو له بیره‌که‌ی (حیجر) نه‌خونه‌وه و ناویشی لی هه‌لنه‌گوزن (بو و لاخ و کاری تر)، نه‌وانیش وتیان: به بیگومان به‌ ناوه‌که‌ی هه‌ویرمان شیلاوه و ناویشمان لی

(۱) بر‌وانه: ۶۰۴۲، ۵۲۰۴، ۴۹۴۲.

(۲) له گه‌لی سه‌مود و شتره‌که‌ی صالح پیغه‌مبه‌ری ﷺ سه‌ربری.

(۳) له‌ نوسخه‌یه‌کی بوخاریدا (فی قوه‌) هاتوو‌ه وات‌ه له‌ پرووی قوه‌ت و هیزه‌وه (ارشاد الساری: ۳۱۳/۷)

(۴) بر‌وانه: ۳۳۷۹.

هه‌لگۆستوو، نه‌نجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی پیکردن نه‌و هه‌ویره (به‌و ناوه شیلراوه) هرێ بدمن و نه‌و ناوه‌ش (هه‌لیان گۆستوه) بیرژن)).
 وه له سه‌بردی کورێ مه‌عبه‌د و نه‌بو شوموس گیردراوته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی کرد به فریدانی خۆراکه‌که.
 وه نه‌بو زهر ﷺ له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ گیرایه‌وه فه‌رمووی: نه‌ودی به ناوی نه‌و بیر هه‌ویری شیلاره (هرێی بدات).

۳۳۷۹- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ النَّاسَ نَزَلُوا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَرْضَ مُوَدَّ الْحَجَرِ، فَاسْتَقَوْا مِنْ بَيْتِهَا، وَاعْتَجَنُوا بِهِ، فَأَمَرَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُهْرِيقُوا مَا اسْتَقَوْا مِنْ بَيْتِهَا، وَأَنْ يَغْلُقُوا الْإِبِلَ الْعَجِينَ، وَأَمَرَهُمْ أَنْ يَسْتَقُوا مِنَ الْبَيْتِ الَّتِي كَانَتْ تَرُدُّهَا النَّاقَةُ. تَابَعَهُ أُسَامَةُ عَنْ نَافِعٍ^(۱).

۳۳۷۹- نافیع دمگیریته‌وه له عه‌بدووللای کورێ عومه‌رموه ﷺ که عه‌بدووللای بوی گیرایه‌وه که خه‌لکی (هاوه‌لان) له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له خاکی سه‌مود که حیجره لایاندا و خستیان، وه له بیره‌که‌ی ناویان هه‌لگۆزی و هه‌ویریان بێ شیل، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمانی پیکردن که نه‌ودی له بیره‌که‌ی حیجر هه‌لیان گۆزیوه بیرژن، هه‌ویره‌که‌ش دهرخواردی ووشتره‌کان بدمن، وه فه‌رمانی پیکردن که له‌و بیر ناو هه‌لگۆزن (و بی‌نن) ووشتره‌که‌ی (ی صالح) دهرۆشت ناوی لی ده‌خواردموه))، ئوسامه له نافیه‌وه نه‌م فه‌رمووده‌ی گیراوته‌وه و پالپشتی گیرانه‌وه‌که‌ی عوبه‌یدووللای کردوو.

۳۳۸۰- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ عليه السلام أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم لَمَّا مَرَّ بِالْحَجْرِ قَالَ: «لَا تَدْخُلُوا مَسَاكِينَ الَّذِينَ ظَلَمُوا إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ، أَنْ يُصِيبَكُمْ مَا أَصَابَهُمْ». ثُمَّ تَقَنَّعَ بِرِدَائِهِ، وَهُوَ عَلَى الرَّحْلِ»^(۱).

۳۳۸۰- سالیمی کوری عه‌بدووللا عليه السلام له عه‌بدووللای باوکیه‌وه ده‌گی‌ریت‌ه‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم کاتی به (ولاتی) حیج‌ردا تی‌به‌ری فه‌رمووی: ((مه‌رۆنه مال (و شوینه‌واری) نه‌و (گه‌ل)انه‌ی سته‌میان کردووه، مه‌گه‌ر به‌ گریان‌ه‌وه (بچه‌ ناوی)، نه‌وه‌ک نه‌وه‌ی تووشی نه‌وان بوو تووشی نی‌وه‌ش ببیت))، پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم ده‌م و چاوی هه‌لبه‌ست به‌ پشته‌ ماله‌که‌ی، کاتی به‌سه‌ر کورتانی و‌شترمه‌کیه‌وه بوو)).

۳۳۸۱- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا وَهْبٌ، حَدَّثَنَا أَبِي، سَمِعْتُ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «لَا تَدْخُلُوا مَسَاكِينَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ؛ أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ»^(۲).

۳۳۸۱- سالیم ده‌گی‌ریت‌ه‌وه که ئی‌بنو عومه‌ر عليه السلام ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم فه‌رمووی: ((مه‌چنه مال و جی‌گای ئه‌وانه‌ی سته‌میان له‌ خو‌یان کردووه مه‌گه‌ر به‌ گریان‌ه‌وه بچه‌ن، نه‌بادا وینه‌ی ئه‌و سزایه‌تان تووش ببیت که تووشی نه‌وان بوو)).

(۱) بروانه: ۴۳۳.

(۲) بروانه: ۴۳۳.

۱۹- باب: ﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ﴾ ﴿۱۳۳﴾ البقرة

۳۳۸۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم أَنَّهُ قَالَ: «الْكَرِيمُ ابْنُ الْكَرِيمِ ابْنُ الْكَرِيمِ ابْنُ الْكَرِيمِ يُوسُفُ ابْنُ يَعْقُوبَ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام» ^(۱).

۱۹- باسیک: ((ئەمى خاوەن نامەکان) ئایا ئیوه ئامادەبوون کاتێک یەعقوب لەسەر مەرگدا بوو)

۳۳۸۲- ئیبنو عومەر رضي الله عنه لە پیغه مبه ره وه صلى الله عليه وسلم دهگێڕێته وه كه فه رموو یه تی: ((به پێز و جوامیری کوری به پێز و جوامیری کوری به پێز و جوامیری کوری به پێز و جوامیر یوسفی کوری یه عقوبی کوری ئیسحاقی کوری ئیبراهیمه عليه السلام)).

۲۰- بابُ قولِ الله تعالى: ﴿لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٌ لِّلسَّالِكِينَ﴾ ﴿۷﴾ يوسف

۳۳۸۳- حَدَّثَنِي عُبيدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ عُبيدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه: سِئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ؟ قَالَ: «أَتْقَاهُمْ لِلَّهِ». قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: «فَأَكْرَمُ النَّاسِ يُوسُفُ نَبِيُّ اللَّهِ ابْنُ نَبِيِّ اللَّهِ ابْنُ خَلِيلِ اللَّهِ». قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: «فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ تَسْأَلُونِي؟ النَّاسُ مَعَادِنُ خِيَارِهِمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَهُوا». حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ أَخْبَرَنَا عَبْدَهُ، عَنْ عُبيدِ اللَّهِ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم بِهَذَا ^(۲).

(۱) بروانه: ۳۳۹۰، ۴۶۸۸.

(۲) بروانه: ۳۳۵۳.

۲۰- باسی ئەم فەرمايشتهی خۆای بەرز و بڵند: (سویند
به خوا بهراستی له (بهسهرهاتی) یوسف و براکانیدا
پەند و ئامۆژگاری ههیه بۆ پرسیار کهران)

۳۳۸۳- نه‌بو هورميرپه ﷺ ده‌لې: پرسيار له پيڅه‌مبه‌ري خوا ﷺ کړا کي به‌رېزترين که‌سه؟ فهرمووی: ((پارېزگارترينيان))، وتیان: له‌و بارميه‌وه پرسيارت لي ناکه‌ين، فهرمووی: ((به‌رېزترين که‌س يوسفی پيڅه‌مبه‌ري خواي کورې پيڅه‌مبه‌ري خواي کورې پيڅه‌مبه‌ري خواي کورې خوشه‌ويستی خوايه (که ئيبراهيمه)))، وتیان: پرسياری نه‌وه‌شت لي ناکه‌ين، فهرمووی: ((که‌وا‌ته دمرباره‌ی نه‌سل و بنه‌چه‌ی عمرېب پرسيارم لي ده‌که‌ن؟)) عمرزيان کرد: به‌ئي، فهرمووی: ((خه‌لکي وه‌ک کانی (نالتون و زيو) وان چاکترينيان له نه‌فاميدا چاکترينيانه له ئيسلامدا، نه‌که‌ر شارمزا و تيگه‌يشتوو بن له ئيسلام)).

(ئيمامی بوخاری ده‌لې): موحه‌مه‌د بؤی گيرپامه‌وه وتی: عه‌به‌ده بؤی گيرپاينه‌وه له سه‌عیده‌وه له نه‌بو هورميرپه ﷺ له پيڅه‌مبه‌ره‌وه ﷺ نهم فهرمووده‌ی پيشووی گيرپاينه‌وه.

٣٣٨٤- حَدَّثَنَا بَدَلُ بْنُ الْمَحْبَرِّ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: سَمِعْتُ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا: «مُرِي أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّي بِالنَّاسِ». قَالَتْ: إِنَّهُ رَجُلٌ أَسِيفٌ، مَتَى يَقُمْ مَقَامَكَ رَقٍّ. فَعَادَ فَعَادَتْ، قَالَ شُعْبَةُ فَقَالَ فِي الثَّالِثَةِ أَوِ الرَّابِعَةِ «إِنَّكَ نَصَوَاجِبُ يُوسُفَ، مُرُوا أَبَا بَكْرٍ»^(١).

۳۳۸۴- عوروهی کوری زوبهیر له عایشه وه ﷺ دهگیر پته وه دهلی: که پیغه مبه ر ﷺ پیی فهرموو: ((فهرمان به نه بو به کر بکه پیشویزی بکات بو خه لکه که))، عایشه ش وتی: به راستی نهو (نه بو به کر) پیاویکی دل ناسکه، کاتی له جیگای

تو بوهستی (بو نوێزکردن) دلی پر دمبیت (ناتوانی نوێزکه بکات)، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووده که ی دووباره کردوه و عانیسه ش قسه که ی دووباره کردوه. شوعبه دهلی: نهجا پیغه مبه ر ﷺ له جاری سییه م یان چواره مدا فهرمووی: ((بیگومان نیوه (ی نافرمان) ومکو نافرته کانی (سه رده می) یوسف^(۱)، فهرمان بکه ن به نه بو بکر (با پېشنوێزی بکات بو خه لکه که)) .

۳۳۸۵- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ يَحْيَى الْبَصْرِيُّ، حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ بْنِ أَبِي مُوسَى، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: مَرَضَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيَصِلْ بِالنَّاسِ». فَقَالَتْ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ. فَقَالَ، مِثْلَهُ فَقَالَتْ مِثْلَهُ. فَقَالَ: «مُرُوهُ فَإِنْ كُنَّ صَوَاحِبُ يَوْسُفَ». فَأَمَّ أَبُو بَكْرٍ فِي حَيَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ حُسَيْنٌ، عَنْ زَائِدَةَ: رَجُلٌ رَقِيقٌ^(۲).

۳۳۸۵- نه بو بورده ی کور ی نه بو موسا ﷺ له باوکیه وه دهگیرپته وه دهلی: پیغه مبه ر ﷺ نه خوش کهوت و فهرمووی: ((فهرمان بکه ن به نه بو به کر با پېشنوێزی بکات بو خه لکه که ی، (عانیسه) وتی: بیگومان نه بو به کر پیاویکی وایه (دل ناسکه)، پیغه مبه ر ﷺ فهرمووده که ی دووباره کردوه و عانیسه ش وته ی خو ی دووباره کردوه، نهجا پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((فهرمانی پېبکه ن، چونکه به راستی نیوه ی نافرمان ومکو نافرته کانی سه رده می یوسفن))، نیتر نه بو به کر له زیانی پیغه مبه ردا ﷺ پېشنوێزی کرد بو مسولمانان. حوسه یڼ له زانیده وه گیرپایه وه و وتی: (نه بو به کر) پیاویکی دل ناسکه.

۳۳۸۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الرِّزَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اللَّهُمَّ أَنْجِ عِيَّاشَ بْنَ أَبِي رَبِيعَةَ، اللَّهُمَّ أَنْجِ سَلَمَةَ بْنَ هِشَامٍ،

(۱) به زمانتان شتیک دهلین و ناختان پیجه وانه یه تی.

(۲) پروانه: ۶۷۸.

اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ اللَّهُمَّ أَنْجِ الْمُسْتَضَعْفِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ، اللَّهُمَّ اشْدُدْ وَطَأَتَكَ عَلَى مُضَرَ، اللَّهُمَّ اجْعَلْهَا سِنِينَ كَسَنِي يُوسُفُ»^(۱).

۳۳۸۶- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((خوایه عه‌ییاشی کورپی نه‌بی په‌مبیعه‌ پرزگار که‌یت، خوایه سه‌له‌مه‌ی کورپی هیشام پرزگار که‌یت، خوایه وه‌لیدی کورپی وه‌لید پرزگار که‌یت، خوایه نیمانداره لاواز و بی دمه‌لاته‌کان پرزگار که‌یت، خوایه تو‌له و سزای خو‌ت به‌تون‌دی بده‌ی به‌سه‌ر موزه‌ردا، خوایه گرانی و هات و ه‌رییان به‌سه‌ردا بی‌نی وه‌کو هات و ه‌رپی سه‌رده‌می یوسف ﷺ)).

۳۳۸۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ أَسْمَاءَ ابْنِ أَخِي جُوَيْرِيَةَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَسْمَاءَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ وَأَبَا عُبَيْدٍ أَخْبَرَاهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَرْحَمُ اللَّهُ لُوطًا، لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ، وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السَّجْنِ مَا لَبِثَ يُوسُفُ ثُمَّ أَتَانِي الدَّاعِيَ لِأَجْبَتُهُ»^(۲).

۳۳۸۷- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((په‌حه‌ته‌ی خوا له (لوط) بی‌ت سو‌یند به‌خوا به‌راستی نه‌و (له‌ ته‌نگانه‌دا) په‌نای دمه‌رد بو په‌ناکه‌یه‌کی به‌هیز (که‌ خوایه)، وه‌ نه‌گه‌ر من نه‌و ماوه‌ دریز و زور‌دی یوسف له‌ به‌ندیخانه‌دا مایه‌وه‌ به‌مامایه‌مه‌وه‌ پاشان بانگه‌ره‌که‌ به‌هاتایه‌ به‌دوام‌دا دمه‌رو‌ستم به‌ دمه‌یه‌وه‌^(۳))).

۳۳۸۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ فَضِيلٍ، حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: سَأَلْتُ أُمَّ رُومَانَ -وَهِيَ أُمُّ عَائِشَةَ- عَمَّا قِيلَ فِيهَا مَا قِيلَ، قَالَتْ: بَيْنَمَا أَنَا مَعَ عَائِشَةَ

(۱) پروانه: ۸۰۴.

(۲) پروانه: ۳۳۷۲.

(۳) که‌ هات بو‌ لای یوسف ﷺ وتی: پاشا بانگت ده‌کات، به‌لام یوسف نه‌رو‌شت.

جَالِسَتَانِ، إِذْ وَلَجَتْ عَلَيْنَا امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَهِيَ تَقُولُ: فَعَلَ اللَّهُ بِفُلَانٍ وَفَعَلَ. قَالَتْ: فَقُلْتُ: لِمَ؟ قَالَتْ: إِنَّهُ فَمَا ذَكَرَ الْحَدِيثِ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: أَيُّ حَدِيثٍ؟ فَأَخْبَرْتُهَا. قَالَتْ: فَسَمِعَهُ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. فَخَرْتُ مَعْشِيًا عَلَيْهَا، فَمَا أَفَاقَتْ إِلَّا وَعَلَيْهَا حُمَىٰ بِنَافِضٍ، فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «مَا لِهَذِهِ؟». قُلْتُ: حُمَىٰ أَخَذْتُهَا مِنْ أَجْلِ حَدِيثٍ تُحَدِّثُ بِهِ، فَقَعَدْتُ فَقَالَتْ: وَاللَّهِ لَئِنْ حَلَفْتُ لَا تُصَدِّقُونِي، وَلَئِنْ اعْتَذَرْتُ لَا تُعْذِرُونِي، فَمَنْ لِي وَمَنْ لَكُمْ كَمَثَلِ يَعْقُوبَ وَبَنِيهِ، فَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ. فَأَنْصَرَفَ النَّبِيُّ ﷺ فَأَنْزَلَ اللَّهُ مَا أَنْزَلَ، فَأَخْبَرَهَا فَقَالَتْ: بِحَمْدِ اللَّهِ لَا بِحَمْدِ أَحَدٍ^(۱).

۳۳۸- مه‌سرووق ده‌لی پرسیارم له ئوممو رومان کرد- که دایکی عایشه‌یه- دمباردی نه‌و قسه و قسه‌ئوکه‌ی سه‌بارمت به‌ عایشه و ترا، (ئوممو رومان) وتی: له کاتی‌کدا من له‌گه‌ل عایشه دانیشتبووم، له پر ئافرمتیکی نه‌نصارپی هاته ژووره‌وه بۆلامان دمپوت: خوا فلان که‌س وا و وا لی بکات (دوعای لی ده‌کرد)، ده‌لی وتم: بۆ (دوعای لی ده‌که‌یت)؟ ئافرمته‌که‌ش وتی: بی‌گومان نه‌و قسه و باسه‌ی (بوه‌تانه‌ی کراوه بۆ عایشه) بلاوکردۆته‌وه. عایشه‌ش ﷺ وتی: کام دم‌نگ و باسه؟ ئیتر ئافرمته‌که‌ش هه‌واله‌که‌ی پی وت، ده‌لی: ئایا نه‌بو به‌کر ﷺ و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و قسه و باسه‌یان بیستووه؟ (ئوممو رومان) وتی: به‌لی، یه‌کسه‌ر عایشه ﷺ که‌وت به‌ده‌ما و له هۆش خوی جوو، جا که هۆشی کرده‌وه به‌تاو له‌رزموه هۆشی کرده‌وه، نه‌نجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات و هه‌مووی: ((نه‌وه جیه‌یه‌تی؟)) وتم: تایی لی هاتووه به‌هۆی نه‌و قسه و قسه‌ئوکه‌ی (له بارمیه‌وه) باس ده‌کریت، نه‌وسا عایشه ﷺ هه‌ستا و دانیشت و وتی: وللاهی نه‌گه‌ر سویند بخۆم باوم‌رم پی ناکه‌ن، وه نه‌گه‌ر داوای لی بوردن بکه‌م لی‌م نابوورن، نموونه‌ی

من و نیوه وهکو نمونه‌ی یه‌عقوب و کوره‌کانی وایه^(۱)، که‌واته خوا پشت و په‌نای منه له‌وه‌ی که دمیلتن و باسی ده‌که‌ن، نه‌نجا پیغه‌مبه‌ر ﷺ که‌رایه‌وه خواش نه‌وه‌ی دایبه‌زاند دهرباره‌ی پاکیتی عائیشه ﷺ دایبه‌زاند، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌والی (دابه‌زینی نه‌و نایه‌تانه‌ی) به عائیشه‌دا، عائیشه‌ش وتی: سوپاس بو خوا، سوپاس بو که‌سی تر نا.

۳۳۸۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ أَرَأَيْتَ قَوْلُهُ: ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الرُّسُلُ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَدْ كَذَّبُوا﴾ ۱۱ يوسف. أَوْ: ﴿كُذِّبُوا﴾ ۱۱ يوسف. قَالَتْ: بَلْ كَذَّبَهُمْ قَوْمُهُمْ. فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَقَدْ اسْتَيْقَنُوا أَنَّ قَوْمَهُمْ كَذَّبُوهُمْ، وَمَا هُوَ بِالظَّنِّ. فَقَالَتْ: يَا عُرْيَةُ، لَقَدْ اسْتَيْقَنُوا بِذَلِكَ. قُلْتُ: فَلَعَلَّهَا أَوْ ﴿كُذِّبُوا﴾ ۱۱ يوسف. قَالَتْ: مَعَادَ اللَّهِ، لَمْ تَكُنِ الرُّسُلُ تَظُنُّ ذَلِكَ بِرَبِّهَا، وَأَمَّا هَذِهِ الْآيَةُ قَالَتْ: هُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ الَّذِينَ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَصَدَّقُوهُمْ، وَطَالَ عَلَيْهِمُ الْبَلَاءُ، وَاسْتَأَخَرَ عَنْهُمْ النَّصْرُ، حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَأَسَتْ مِمَّنْ كَذَّبَهُمْ مِنْ قَوْمِهِمْ، وَظَنُّوا أَنَّ أَتْبَاعَهُمْ كَذَّبُوهُمْ جَاءَهُمْ نَصْرُ اللَّهِ.

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: ﴿اسْتَيْسَأَسُوا﴾ ۸۰ يوسف. افْتَعَلُوا مِنْ يَنْسَتْ. ﴿مِنْهُ﴾ ۸۰ يوسف. مِنْ يُوسُفَ. ﴿وَلَا تَأْتِسُوا مِنْ زَوْجِ اللَّهِ﴾ ۸۷ يوسف. مَعْنَاهُ الرَّجَاءُ^(۲).

۳۳۸۹- ئیبنو شیهاب ده‌لی: عوروه بو‌ی گیرامه‌وه که پرسپاری له عائیشه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد و وتی: هه‌والم بده‌ری دهرباره‌ی ئەم هه‌رمایشته‌ی

(۱) یه‌عقوب ﷺ ئارامی گرت تا خوا ده‌رووی لی کرده‌وه، منیش هه‌روا ده‌که‌م.

(۲) بېروانه: (۴۶۹۵، ۴۶۹۶، ۴۶۹۷).

خوا: ﴿ حَقَّ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا ﴾ ﴿ ۱۱۰ ﴾ یوسف. آو: ﴿ كَذِبُوا ﴾ ﴿ ۱۱۰ ﴾ یوسف، واته: ههتا کاتی پیغه مبهراڼکانیان نا ئومید بوون (له سهرکه وتن)، وه گه له کهیان وایان زانی که (پیغه مبهراڼ) درویان له گه لدا کردوون، نایا ﴿ کَذِبُوا ﴾ یان ﴿ کَذِبُوا ﴾؟ عائیشهش وتی: ﴿ کَذِبُوا ﴾ ده خوینریتته وه، (وانییه تو گومانته بوو چوو)، به لکو به مانای دنایا بوون له وهی گه له کهیان باومریان پی نه کرد، (عوروه دهلی: منیش وتم: وه لاهی بیگومان پیغه مبهراڼ دنایا بوون له وهی گه له کهیان باومریان پی نه کردن نه ک گومان، عائیشهش وتی: نهی عوریه^(۱) بیگومان دنایا بوون له باومر نه هیئانیان، عوروه دهلی: وتم له وانه یه پیغه مبهراڼ باومریان نه کردبی (به به لئینی سهرکه وتیان له لایه ن خواوه)، عائیشه وتی: پهنا به خوا هه رگیز پیغه مبهراڼ ﴿ ۱۱۱ ﴾ نهو جوړه گومانه به په رومردگاریان نابهن، به لام مبهست له م نایه ته: نه وانه ن شوینکه وتووی پیغه مبهراڼ ﴿ ۱۱۲ ﴾ که باومریان به په رومردگاریان کردووه و پیغه مبهراڼیان به راست زانیوه، به لام به لا و تافیکردنه و میان دریزه کیشاوه و سهرکه وتنیان دواکه وتووه ههتا پیغه مبهراڼکان بی هیوا بوون له و که سانه ی له گه له کهیان که باومریان پی نه هیئان، وه گومانیان وابوو که شوین که وتووانیان باومریان پییان نییه، له و کاته دا سهرکه وتنی ئیمه یان بو هات.

نه بو عه بدوللا (نیمامی بوخاری) دهلی: ﴿ اسْتَيْسَسُوا ﴾ ﴿ ۸۰ ﴾ یوسف: له سهر کیشی (افْتَعَلُوا) فاعله کهشی به بی پیتی زیاده (ینست)^(۲). ﴿ مِنْهُ ﴾ ﴿ ۸۰ ﴾ یوسف: نهو راناوه بو یوسف ده گه ریتته وه و مبهست لی نه وه. ﴿ وَلَا تَأْتِسُوا مِنْ زَوْجِ اللَّهِ ﴾ ﴿ ۸۷ ﴾ یوسف^(۳): مبهست پی هیوا و ئومیده.

(۱) بچوک کراوه ی عوروه یه بو خوشه ویستی نه وهی به کارهینا.

(۲) (ینس) فاعله که یه و (ت) راناوه و فاعله.

(۳) واته: بی هیوا مهن له په حم و به زه یی خوا.

۳۳۹۱- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «بَيْنَمَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ غُرْيَانًا خَرَّ عَلَيْهِ رَجُلٌ جَرَادٍ مِنْ ذَهَبٍ، فَجَعَلَ يَحْتِى فِي ثَوْبِهِ، فَتَادَى رَبُّهُ يَا أَيُّوبُ، أَلَمْ أَكُنْ أَغْنِيَنَّكَ عَمَّا تَرَى؟ قَالَ: بَلَى يَا رَبِّ، وَلَكِنْ لَا غِنَى لِي عَنْ بَرَكَتِكَ»^(۱).

۳۳۹۱- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه لە پیغه مبه‌ری خواوە صلى الله عليه وسلم ده‌گێڕێته‌وه ھەرموو یه‌تی: ((لە کاتی‌کدا ئە‌یووب رضي الله عنه بە ڕووتی خۆی دهمشۆری پۆلی کولله‌ی ئالتون بە‌سه‌ریدا باری، ئە‌یووبیش رضي الله عنه بە مشت دمی‌کرده ناو پۆشاکه‌که‌یه‌وه، په‌رومردگاریش بانگی کرد (و ھەرموو‌ی): ئە‌ی ئە‌یووب ئایا بێ نیازم نه‌کردووی له‌وه‌ی که دمی‌بینیت ؟ وتی: به‌ئێ ئە‌ی په‌رومردگار (بێ نیازت کردووم)، به‌لام بێ نیاز نیم له‌ ھەر و به‌ره‌که‌تت)).

۲۲- بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا﴾ ⑤۱ وَنَدْبَتُهُ

مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ⑤۲ ﴿كَلِمَةً﴾ ⑤۳ وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ⑤۴ ﴿هُوَ يَمِينُ

يُقَالُ لِلوَاحِدِ وَلِلْأُتْنَيْنِ وَالْجَمِيعِ: نَجِيٌّ، وَيُقَالُ: ﴿خَلَصُوا نَجِيًّا﴾ ⑤۵ يوسف. اغْتَزَلُوا

نَجِيًّا، وَالْجَمِيعُ أَنْجِيَّةٌ يَتَنَاجَوْنَ. ﴿تَلَقَّفُ﴾ ⑤۶ الْأَعْرَافُ: تَلَقَّمُ.

۲۲- باسی ئەم ھەرمایشتەمی خۆای بەرز و بلند:

(لە ھۆرئاندا) باسی مووسا بکە بە‌راستی ئەو (کە‌سیکی) ھە‌ل‌ب‌زارده بوو (بی‌گە‌رد بوو لە ناتە‌واوی)، وە نێ‌رد‌راو و پیغه مبه‌ر بوو (بۆ خە‌لکی)، وە نیمه

نهومان بانگ کرد له لای راستی کتوی توره وه، وه نهو (مووسا ﷺ) مان نیزک
 کردم وه تا قسه ی له گهل بکهین قسه ی له گهلدا کرد، (له به زمی و به خشنده ی
 خو مان به خشیما ن بهو (مووسا ﷺ) هاروونی برای که پیغمه بهر بوو).
 بۆ یه ک کهس و دوو کهس و کو مه لیکیش دهوتری (نَجِيّ)، دهوتری: ﴿خَلَصُوا
 نَجِيًّا ۝۸۰﴾ یوسف، واته: چوونه که ناریک به چه راو پزیا ن کرد، کو ی (نَجِيّ)^(۱)
 (أُنَجِّيَةً) به چه قسه یان کرد. ﴿تَلَقَّفُ ۝۱۱۳﴾ الأعراف: هه لی لووشی.

باب

﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ
 وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا
 يُضَيِّبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ۝۲۸﴾ غافر

باسیک

(وه پیاویکی باوه ردار له کهس و کاری فیرعونه وه که
 باوه ره که ی شارد بو وه وتی: ئایا (چۆن) پیاویک ده کوژن؟
 له بهر ئه وه ی ده لئ: خوا پهروه ردگار مه که به راستی
 چه نه به لگه و موعجیزه ی روونی له پهروه ردگار تانه وه
 بو هیناون، خو ئه گهر دروژن بئ (که ده لئ پیغمه بهر م)،

(۱) ئه گهر (نَجِيّ) بۆ تاک به کار هات کو که ی (أُنَجِّيَةً) ن.

**ئه وه (تاوانی) درۆكه ی به ئه ستۆی خۆیه تی، خۆ ئه گهر
راستگۆ بئ، هه ندي لئو (سزای) به لئینی پئ داوون
توشتان ده بئ، بئگومان خوا رینموونی كه سیك ناكات كه
زیاده رۆ و درۆزن بئت).**

۳۳۹۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، سَمِعْتُ عُرْوَةَ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ رضي الله عنها: فَرَجَعَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم إِلَى خَدِيجَةَ يَرْجُفُ فُؤَادَهُ، فَأَنْطَلَقَتْ بِهِ إِلَى وَرَقَةَ بْنِ نَوْفَلٍ - وَكَانَ رَجُلًا تَنْصَرُ يَفْرَأُ الْإِنْجِيلَ بِالْعَرَبِيَّةِ - فَقَالَ وَرَقَةُ: مَاذَا تَرَى؟ فَأَخْبَرَهُ. فَقَالَ وَرَقَةُ: هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى مُوسَى، وَإِنْ أَدْرَكْنِي يَوْمًا أَنْصُرَكَ نَصْرًا مُؤَزَّرًا. النَّامُوسُ: صَاحِبُ السَّرِّ الَّذِي يُطْلِعُهُ مِمَّا يَسْتُرُهُ عَنْ غَيْرِهِ ^(۱).

۳۳۹۲- عایشه رضي الله عنها ده لئ: پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم له (غار ی حیرا) گه رایه وه بۆ لای خه دیجه (ی خیزانی) دلّه ته په ی بوو (دهترسا)، (خه دیجه) یه کسه ر بردی بۆ لای ورمقه ی کور ی نه وفل - که پیاوئک بوو بوو بووه گاور، ئینجیلی ده خوینده وه به زمانی عه ر مبی - جا ورمقه به پیغه مبه ر صلى الله عليه وسلم وت: چی ده بینئ؟ ئه ویش: هه وائه که ی بۆ گئرایه وه، ورمقه ش وتی: ئه وه خاوه ن نه ئینییه (جییر یله) که خودا دایبه زاند بۆ سه ر مووسا عليه السلام، وه ئه گهر بگه مه ئه و رۆژگار مت پشتیوانیت ده که م به پشتیوانیکی به هیز.

(ئیمامی بوخاری ده لئ: (النَّامُوسُ) خاوه نی ئه و نه ئینییه ی که ئاگادار ده گرت لئێ که له که سانی تر شاراویمه.

۲۳- بابُ قولِ الله تعالى:

﴿ وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ﴿٩﴾ إِذْ رَأَى نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجِدُ عَلَى النَّارِ هُدًى ﴿١٠﴾ فَلَمَّا آنَهَا نُودِيَ بِمُوسَى ﴿١١﴾ إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ﴿١٢﴾ طه. ﴿ طه. ﴾ ﴿ ١٠ ﴾ طه. أَبْصَرْتُ ﴿ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِقَبَسٍ ﴿ ١٠ ﴾ طه. الآية. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿ الْمُقَدَّسِ ﴿ ١٢ ﴾ طه: الْمُبَارَكِ. طُوًى ﴿ ١٢ ﴾ طه. اسْمُ الْوَادِي ﴿ سِيرَتَهَا ﴿ ١١ ﴾ طه: حَالَتَهَا وَ﴿ الشَّعَى ﴿ ٥٤ ﴾ طه. الثَّقَى ﴿ يَمْلِكُنَا ﴿ ٨٧ ﴾ طه: بِأَمْرِنَا. ﴿ هَوًى ﴿ ٨١ ﴾ طه: شَقِي. ﴿ فَرَعًا ﴿ ١٠ ﴾ القصص: إِلَّا مِنْ ذِكْرِ مُوسَى.

﴿ رَدِّءًا ٢٦ ﴾ القصص: كَيْ يَصْدَقْنِي، وَيَقَالَ: مُعِينًا أَوْ مُعِينًا. يَنْطَشُ وَيَنْطِشُ. ﴿ يَأْتِرُونَ ٢٧ ﴾ القصص. يَتَشَاوَرُونَ. وَالْجِدْوَةُ: قِطْعَةٌ غَلِيظَةٌ مِنَ الْخَشَبِ لَيْسَ فِيهَا لَهَبٌ. ﴿ سَنَسُدُّ ٢٨ ﴾ القصص. سَنُعِينُكَ، كُلَّمَا عَزَزْتَ شَيْئًا فَقَدْ جَعَلْتَ لَهُ عَضْدًا، وَقَالَ غَيْرُهُ: كُلَّمَا لَمْ يَنْطِقْ بِحَرْفٍ أَوْ فِيهِ مَعْتَمَةٌ أَوْ قَافَاةٌ فَهِيَ عُقْدَةٌ ﴿ أَرْزَى ٢٩ ﴾ طه: ظَهَرِي فَيُسْحِتُكَ ٣٠ ﴾ طه: فَيَهْلِكُكُمْ. ﴿ الْمَثَلَى ٣١ ﴾ طه: تَأْنِيثُ الْأَمْثَلِ، يَقُولُ: بِدِينِكُمْ، يُقَالُ: خُذِ الْمَثَلَى: خُذِ الْأَمْثَلِ. ﴿ ثُمَّ أَنتَوَا صَفًّا ٣٢ ﴾ طه. يُقَالُ: هَلْ أَتَيْتَ الصَّفَّ الْيَوْمَ؟ يَعْنِي: الْمُصَلَّى الَّذِي يُصَلَّى فِيهِ. ﴿ فَأَوْجَسَ ٣٣ ﴾ طه: أَضْمَرَ خَوْفًا، فَذَهَبَتِ الْوَاوُ مِنْ خِيفَةٍ ٣٤ ﴾ طه: لِكِسْرَةِ الْخَاءِ. ﴿ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ ٣٥ ﴾ طه: عَلَى جُدُوعِ خَطْبِكَ ٣٦ ﴾ طه: بِاللَّك. ﴿ مَسَاسٌ ٣٧ ﴾ طه. مَصْدَرُ مَاسَهُ مِسَاسًا. ﴿ لَنَنْسِفَنَّهُ ٣٨ ﴾ طه: لَنُذَرِيْنَهُ. الضَّخَاءُ: الْحَرُّ. ﴿ قُصَيْبَةٍ ٣٩ ﴾ القصص أَتَّبِعِي أَثَرَهُ، وَقَدْ يَكُونُ أَنْ تَقْصُ الْكَلَامَ ﴿ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ ٤٠ ﴾ الكهف. ﴿ عَنْ جُنُبٍ ٤١ ﴾ القصص

عَنْ بُعْدٍ، وَعَنْ جَنَابَةٍ وَعَنْ اجْتِنَابٍ وَاحِدٍ. قَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿عَلَى قَدَرٍ ۝۱۰﴾ طه: مَوْعِدٌ ﴿وَلَا نَبِيًّا ۝۱۲﴾ طه: لَا تَضَعُفًا ﴿يَسَا ۝۳۷﴾ طه: يَابِسًا ﴿مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ ۝۸۷﴾ طه: الْحُلِيِّ الَّذِي اسْتَعَارُوا مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ (فَقَدَفْتُهَا) أَلْقَيْتُهَا. ﴿أَلْقَى ۝۸۷﴾ طه: صَنَعَ. ﴿فَنَسِيَ ۝۸۸﴾ طه: مُوسَى، هُمْ يَقُولُونَهُ: أَخْطَأَ الرَّبَّ ﴿أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا ۝۸۹﴾ طه: فِي الْعَجَلِ.

۲۳- باسی ئهم فهرمايشتهی خوی بهرز و بلند:

(ئهی (موحه مه د ﷺ) نایا ههوال و دمنگ و باسی موسا پیغه مبهرت بیگه یشتوو کاتی ئاگریکی بینی (له گهراڼه ومیدا بۆ میصر له شه ویکی سارددا)، (جا موسا ﷺ) وتی به خیزانه کهی: لیږه بمینه وه من ئاگریکم به دی کردوو (ئه پۆم بۆ لای)، به لکو لهو ئاگره چلۆسکیکتان بۆ بینم (خوتانی پی گهرم بکه نه وه)، یان لای ئهو ئاگره پێ نیشاندهریکم دهست کهویت، جا که گه شته لای (ئاگرکه) بانگی لی کرا: ئهی موسا به راستی من په رومردگاری تۆم دهی پیلاوه کانت داکه ن (له بهر پیزی شوینه که)، چونکه بیگومان تۆ له شیوی پیروز و به فهری خودا دایت).

(ئیمامی بوخاری دهلی): ﴿ءَاَسْتُ ۝۱۰﴾ طه: بینیم (ئاگریک (ده پۆم بۆ لای)، به لکو لهو ئاگره چلۆسکیکتان بۆ بینم، یان لای ئهو ئاگره پێ نیشاندهریکم دهست کهویت). ئیبنو عه بباس ﷺ دهلی:

﴿الْمُقَدَّسِ ۝۱۲﴾ طه: به فهر و پیروز ﴿طُورِ ۝۱۲﴾ طه: ناوی شیوه کهیه. ﴿سِرَّتَهَا ۝۲۱﴾ طه: حالهت و شیوه کهی. ﴿الْأُتَى ۝۵۱﴾ طه: پاریزکاری. ﴿بِمَلِكِنَا ۝۸۷﴾ طه: به فرمان و برپاری خۆمان. ﴿هَوَى ۝۸۱﴾ طه: به دبهخت بوو.

عَنْ بُعْدٍ، وَعَنْ جَنَابَةٍ وَعَنْ اجْتِنَابٍ وَاحِدٍ. قَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿عَلَى قَدَرٍ ۝۱۰﴾ طه: مَوْعِدٌ ﴿وَلَا نَبِيًّا ۝۱۲﴾ طه: لَا تَضَعُفًا ﴿يَسَا ۝۳۷﴾ طه: يَابِسًا ﴿مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ ۝۸۷﴾ طه: الْحُلِيِّ الَّذِي اسْتَعَارُوا مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ (فَقَدَفْتُهَا) أَلْقَيْتُهَا. ﴿أَلْقَى ۝۸۷﴾ طه: صَنَعَ. ﴿فَنَسِيَ ۝۸۸﴾ طه: مُوسَى، هُمْ يَقُولُونَهُ: أَخْطَأَ الرَّبُّ ﴿أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا ۝۸۹﴾ طه: فِي الْعَجَلِ.

۲۳- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:

(ئەى (موحه مهه ۷) نایا هه وال و دهنگ و باسى مووسا پیغه مبه رت پیگه یشتوو کاتی ئاگریکی بینی (له گه رانه و میدا بۆ میصر له شه ویکی سارددا)، (جا مووسا ۷) وتی به خیزانه کهى: لیڤه بمینه وه من ئاگریکم به دى کردوو (ئه رۆم بۆ لای)، به لکو لهو ئاگره چلۆسکیکتان بۆ بینم (خۆتانی پی گهرم بکه نه وه)، یان لای ئەو ئاگره رێ نیشاندهریکم دهست کهویت، جا که گه شته لای (ئاگره که) بانگی لی کرا: ئەى مووسا به راستی من په رومردگاری تۆم دهی پیلا وه کانت داکه ن (له بهر ریزی شوینه که)، چونکه بیگومان تۆ له شیوی پیروز و به فهری خودا دایت).

(ئیمامی بوخاری ده لێ): ﴿ءَاسْتُ ۝۱۰﴾ طه: بینیم (ئاگریک (ده رۆم بۆ لای)، به لکو لهو ئاگره چلۆسکیکتان بۆ بینم، یان لای ئەو ئاگره رێ نیشاندهریکم دهست کهویت). ئیبنو عه بباس ۷ ده لێ:

﴿الْمُقَدَّسِ ۝۱۲﴾ طه: به فهر و پیروز ﴿طُورِ ۝۱۲﴾ طه: ناوی شیوه که یه. ﴿سِرَّتَهَا ۝۱۱﴾ طه: حالهت و شیوه که ی. ﴿الَّتِی ۝۵۱﴾ طه: پارێزکاری. ﴿بِمَلِكِنَا ۝۸۷﴾ طه: به فرمان و برپاری خۆمان. ﴿هَوِی ۝۸۱﴾ طه: به دبه خت بوو.

فَرَعًا ﴿١٠﴾ القصص: (هیچ شتیک له دلیدا نه ما) جگه له باس و خواسی مووسا
 ﴿٣٤﴾ رَدَّأ ﴿٣٤﴾ القصص: یارمه تی دهرم بیت تا باوهرم پی بکهڼ، ﴿٣٤﴾ رَدَّأ ﴿٣٤﴾
 القصص: مانا گراوه به فریاد پردهس یان به یارمه تیدمر. (يَنْطِشْ) و (يَنْطِشْ) به
 ههردوو شیوه که خوینراوته وه، پیتی (ط) بوړی هه بیت یان ژیری هه بیت^(۱)،
 (مانای (يَنْطِشْ) واته: به توندی لی بدات). ﴿يَأْتِمُرُونَ﴾ ﴿٢٠﴾ القصص، واته:
 راپوښ ده کهڼ له نیوان خویندا. (الجدوة) چلو سکیکی نه ستور سه ربکی ناگری
 پیوه بیت نه ک گر. ﴿سَنُذِّقُ﴾ ﴿٣٥﴾ القصص: پشتیوانیت ده کهڼ، هر کاتیک
 شتیک به هیز بکهیت نه وه یارمه تی و پشتیوانت کردووه. (ههتا ئیره هسه
 ئیبنو عه عباس بوو).

غیری ئیبنو عه عباس ده لی: هر کاتیک که سیک نهیتوانی بیتیک بل یان پیتی
 (ت) یان پیتی (ف) ی بو نه وتریت نه وه پی دوتریت (عقدة) واته: گیری زمان.
 ﴿أَزْرَى﴾ ﴿٣١﴾ طه: پشتم. ﴿فَسَحَّكَ﴾ ﴿١١﴾ طه: له ناوتان ببات و هرتان بکات.
 ﴿الْمَثَلَى﴾ ﴿١٣﴾ طه: مینه ی (الأمثل)، (بَطْرِقَتَكُمُ) به ئایینه که تان، ههروها
 دهووتری: (خذ المثل) بو مینه یه. (وخذ الأمثل) بو نیرینه یه. ﴿ثُمَّ أَثَرُوا صَفًا﴾ ﴿١٤﴾
 طه: دهوتریت: ئایا نه مرپو رویشیتیه ریزه وه ؟ مه بهستی نه شوین نویرمه
 که نویرتی تیدا ده کریت. ﴿فَأَوْحَسَ﴾ ﴿١٧﴾ طه: له دلوه ترسا، ترسه که ی
 شاردوه. ﴿خِيفَةً﴾ ﴿١٧﴾ طه: سه رمتا (خوفه) بووه، پیتی (و) گوړاوه بو (ی)
 چونکه (و) بزوینی هه بوو له پیشه وه (خ) پیتی (خ) ژیری هه بووه، بویه واوه که
 گوړاوه بو یا بوته ﴿خِيفَةً﴾ ﴿١٧﴾ طه.

(۱) زوربه ی قوربان خوینان به ژردار خویندویانه ته وه. پروانه: إرشاد الساري: ۳۲۸/۷.

﴿ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ ﴾ (٧١) طه: به سهر قه دی دار خورماوه (هه ئتان دهواسم) (١). ﴿ خَطْبُكَ ﴾ (٩٥) طه: ئیش و کارت، (ئهم کاره ترسناکمت). ﴿ مَسَاسَ ﴾ (٩٧) طه: چاووگی (ماسه) وه، که چاووگه کهی (مِساساً). ﴿ لَنَنْسِفَنَّهُ ﴾ (٩٧) طه: بیگومان پرز و بلاوی ده کهینه وه (دوای ئه وهی گردمانه خو له میئش). (الضحاء): گهرما و ههتاوی خو ره. ﴿ قُصِّيه ﴾ (١١) القصص: (دایکی مووسا به خوشکه کهی وت: شوینی که وه بزانی چی لی دیت، ههروهها به گیرانه وهی قسه و وتهش دهوتریت وهك: ﴿ تَخَنُّ نَفْسُ عَلَيْكَ ﴾ (١٣) الکهف: ئیمه بو ت دهگیرینه وه. ﴿ عَنِ جُنُبٍ ﴾ (١١) القصص: له (شوینیکی دووره وه)، وه له په نایه که وه له شوینی که وه نه تبینن. وه (وَعَنِ جَنَابَةٍ) و (وَعَنِ اجْتِنَابٍ) یهك مانایان ههیه له گهل ﴿ عَنِ جُنُبٍ ﴾ (١١) القصص. مواهید ده لی: ﴿ عَلَى قَدَرٍ ﴾ (١٠) طه: له کاتی دیاری کراودا. ﴿ وَلَا نَبَأًا ﴾ (١٢) طه: سست مهب، لاواز مهب. ﴿ بِسَاءَ ﴾ (٧٧) طه: وشکانی. ﴿ مِّن زِينَةِ الْقَوْمِ ﴾ (٨٧) طه: له ئه و ئالتون و خشلانهی به خواستن له کهس و کاری فیرعه و نیان و مرگرتبوو (فَقَدَفْتُهَا) هرپم دایه (ناو ئاگره که وه). ﴿ أَلْقَى ﴾ (٨٧) طه: دروست کرد. ﴿ فَتَنَى ﴾ (٨٨) طه: مووسا هه لهی کردو وه. سامیر و شوینکه و توانی ده لئین: مووسا به هه له دا چوو وه (کاتی روشتوو وه بو کیوی توو و به قسهی ئه وان گویره که که خوایه، مووسا لی تیکچوو وه). ﴿ أَلَّا يَرْجِعَ إِلَيْهِمْ قَوْلًا ﴾ (٨٩) طه، واته: ئه و گویره که (ی دمپهرستن که هیج وتهیه کیان وه لام ناداته وه) (٣).

(١) (فی) به مانای (علی) هاتوو له ئایه ته که دا. برهانه: إرشاد الساری: ۳۲۹/۷.

(٢) واته: قسه ناکات ئیر چو ت ده کریت به خوا و په رستراو.

۳۳۹۳- حَدَّثَنَا هُدْبَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِي بِهِ: "حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ، فَإِذَا هَارُونُ، قَالَ: هَذَا هَارُونُ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ، ثُمَّ قَالَ: مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ". تَابَعَهُ ثَابِتٌ وَعَبَادُ بْنُ أَبِي عَلِيٍّ عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۳۳۹۳- نه نه سی کوری مالیک له مالیکی کوری سه عه سه وهه ﷺ گپراویه ته وهه که پیغه مبهراڻ ﷺ باسی نه وهه شه وهی بو کردن که شه وره وهی پیکرا وهه، فهرمووی: ((پویشته هه تا گه شته ناسمانی پینجه م هاروون لهوئ بوو، (جبریل) فهرمووی: نه مه هاروونه سهلامی لی بکه، منیش سهلامم لیگرد، نهویش وهلامی دامه وهه فهرمووی: به خیر بییت نهی برای چاک و پیغه مبهراڻ چاک)).

سابیت و عه بادی کوری نه بو عه لی گپراویانه ته وهه له نه نه سه وهه، نهویش له پیغه مبهرا وهه و ﷺ پالپشتی گپرا نه وهه کی هه تاده ده که ن.

۲۴- باب

﴿وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَابٌ﴾ (۲۸) غافر

۲۴- باسیک

(وهه بیاوئکی باومردار که له کهس و کاری فیرعه ون بوو بهلام باومره که ی شار دبو وهه وتی: ئایا (چوئ) بیاوئک ده کوژن؟ له بهر نه وهی ده لی: خوا

پهرومردگارمه که بهراستی چهنده بهلکه و موعجیزه‌ی پروونی له پهرومردگار تانه‌وه بۆ هیناون، خو نه‌گهر درۆزن بی (که ده‌لی پیغه مبهرم)، نه‌وه (تاوانی) درۆکه‌ی به‌نه‌ستوی خو‌یه‌تی، خو نه‌گهر راستگو بی، هه‌ندی له‌و (سزای) به‌ئینی پی داوان تووشتان ده‌بی، بیگومان خوا پښموونی که‌سیک ناکات که زیاده‌پرو و درۆزن بی).

۲۵- بابُ قولِ الله تَعَالٰی:

﴿وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَىٰ ﴿١﴾ طه. ﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا ﴿١٦٦﴾﴾ النساء.

۲۵- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند:

(ئە‌ی (موحه‌مه‌د ﷺ) ئایا هه‌وال و ده‌نگ و باسی مووسا پیغه‌مبه‌رت پێگه‌یشتوو‌ه) (وه خواش قسه‌ی کرد له‌گه‌ل مووسادا ﷺ به‌ قسه‌ کردن).

۳۳۹۴- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ: «رَأَيْتُ مُوسَى، وَإِذَا رَجُلٌ ضَرْبُ رَجُلٍ، كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَاءَ، وَرَأَيْتُ عِيسَى، فَإِذَا هُوَ رَجُلٌ رُبْعُهُ أَحْمَرٌ كَأَنَّمَا خَرَجَ مِنْ دِيمَاسٍ، وَأَنَا أَشَبُّهُ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ ﷺ بِهِ، ثُمَّ أَتَيْتُ بِإِنَاءَيْنِ: فِي أَحَدِهِمَا لَبَنٌ، وَفِي الْآخَرِ خَمْرٌ، فَقَالَ: اشْرَبْ أَيُّهُمَا شِئْتَ. فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَشَرِبْتُهُ فَقِيلَ: أَخَذْتَ الْفِطْرَةَ، أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ غَوَتْ أُمَّتُكَ»^(۱).

(۱) پروانه: ۳۴۳۷، ۴۷۰۹، ۵۵۷۶، ۵۶۰۳.

۳۳۹۴- نهبو هوږمیره ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ له باره دی نهو شهودی شهو رهوی پیکرا دهغه رمووی: ((مووسام ﷺ بینی که پیاویکی له پری هزی خاو بوو وهکو پیاوانی هوزی شهونوه وابوو (له بهرزی و نه سمه ریدا)، وه عیسام ﷺ دی پیاویکی مام ناومندی سوورکار بوو (نه کورت نه دریز)، دمتوت له گه رماو هاتوته دمره وه^(۱)، وه من له ناو کوږ و وه چه کانی ئیبراهیمدا له هه موویان زیاتر له ئیبراهیم دهچم، پاشان دوو دمفریان بو هینام یه کیکیان شیری تیا بوو نهوی کهشیان عارمقی تیا بوو، وه وتی: کامیانت ههز لییه بیخوره وه، منیش شیرمه کم هه لگرت و خواردمه وه، جا پیم وترا: راستیت هه لبرارد (که ئیسلامه)، به لام نه گهر عارمه کهت هه لگرتایه نوممه ته کهت گومرا دهبوون)).

۳۳۹۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عُذْرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْعَالِيَةِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَمِّ نَبِيِّكُمْ -يَعْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى». وَنَسَبَهُ إِلَى أَبِيهِ^(۲).

۳۳۹۵- نهبو لهالییه دهلی: کوږی مامی پیغه مبهره کهتان ﷺ بو ی گپراینه وه - مهبهستی ئیبنو عه عباسه ﷺ - ده گپریته وه له پیغه مبهره وه ﷺ فه رموویه تی: ((هیچ که سیك بو ی نییه بلیت: من^(۳) له یونسی کوږی مهتا چاکترم))، یونسی پال دایه لای باوکی (که مهتایه).

۳۳۹۶- وَذَكَرَ النَّبِيُّ ﷺ لَيْلَةَ أُسْرِي بِهِ فَقَالَ: «مُوسَى آدَمَ طَوَّالٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَةَ». وَقَالَ «عِيسَى جَعْدٌ مَرْبُوعٌ». وَذَكَرَ مَالِكًا خَازِنَ النَّارِ، وَذَكَرَ الدَّجَالَ^(۴).

(۱) له پاکی و پۆشنی پرووخساریدا.

(۲) پروانه: ۳۴۱۳، ۴۶۳۰، ۷۰۳۱.

(۳) قسه که ره که خوی، یان پیغه مبهراڼ ﷺ.

(۴) پروانه: ۳۲۳۹.

۳۳۹۶- وه پیغه مبهراڼ ﷺ باسی نهو شهودی کرد که شهوړهوی پټکرا و فهرمووی: ((مووسا ﷺ (که سیکی) نه سهری بالابهرز بوو، وهک پیاوانی شهنونه وا بوو))، وه فهرمووی: ((عیساش ﷺ (پیاویکی) قزلولی مام ناوهند بوو))، وه باسی (فریشته) مالیکی سهر بهر شتیاری دۆزه خی کرد، وه باسی ده ججالیشی کرد.

۳۳۹۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ السَّخْتِيَانِيُّ، عَنِ ابْنِ سَعِيدٍ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ وَجَدَهُمْ يَصُومُونَ يَوْمًا - يَعْنِي عَاشُورَاءَ - فَقَالُوا: هَذَا يَوْمٌ عَظِيمٌ، وَهُوَ يَوْمٌ نَجَّى اللَّهُ فِيهِ مُوسَى، وَأَغْرَقَ آلَ فِرْعَوْنَ، فَصَامَ مُوسَى شُكْرًا لِلَّهِ. فَقَالَ: «أَنَا أَوَّلَى مُوسَى مِنْهُمْ». فَصَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ^(۱).

۳۳۹۷- ئیبنو عبباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا دهگیرپته وه که پیغه مبهراڼ ﷺ کاتی هات بو مه دینه بینی (خه لکی مه دینه) رۆژیک به رۆزوو دهن - واته رۆژی دهی موحه پرهم - وتیان نه م رۆزه رۆژیکی که ورمیه، نهو رۆزمیه خوی که ورمه مووسای ﷺ تیدا رزگار کرد و دهست و پیوهندی فیرعه ونی تیدا خنکاند، بویه مووسا نهو رۆزه رۆزووی گرت وهک شوکرانه بزیری بو خوا، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((من له وانه له پیشرتم به مووسا ﷺ)) بویه خوی به رۆزوو بوو فهرمانیشی کرد (به مسولمانان) به رۆزوو گرتنی.

۲۶- بابُ قولِ الله تَعَالَى:

﴿وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فِتْنَةٍ مِيقَتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَنِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ بُنْتَ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾﴾ الْأَعْرَافُ. يُقَالُ: دَكَّهُ زَلْزَلَهُ. ﴿فَدَكَّنَا ﴿١١﴾﴾ الْحَاقَّةُ. قَدُكُنْ، جَعَلَ الْجِبَالَ كَالْوَّاحِدَةِ كَمَا قَالَ ﴿أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَا رَتْقًا ﴿٣٠﴾﴾ الْأَنْبِيَاءُ. وَلَمْ يَقُلْ: كُنْ رَتْقًا: مُلْتَصِقَتَيْنِ ﴿وَأَشْرَبُوا ﴿١٣﴾﴾ الْبَقَرَةُ. ثَوْبٌ مُشْرَبٌ: مَصْبُوعٌ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿فَأَنْجَسَتْ ﴿١٦﴾﴾ الْأَعْرَافُ. انْقَجَرَتْ ﴿وَإِذْ نَفَقْنَا الْجَبَلِ ﴿١٧١﴾﴾ الْأَعْرَافُ: رَقَعْنَا.

۲۶- باسی ئەم فەرمايشتهی خوامی به‌رز و بلند:

(وه به‌ئینی سی شه‌ومان به موسا ﷺ داوه، به ده شه‌وی تر ماوه‌که‌مان ته‌واو‌کرد، که‌واته ماوه‌ی دیداری په‌روم‌ردگاری بوو به چل شه‌وی ته‌واو، موسا ﷺ (پیش‌رۆیشتنی) به هاروونی برای وت: تۆ له ناو گه‌له‌که‌مدا جینشینم به، وه کاری چاک بکه و شوینی رپیازی خراپه‌کاران مه‌که‌وه، وه کاتی موسا گه‌یشه ژوانگه بو لای ئیمه، وه په‌روم‌ردگار وتویژی له‌گه‌لدا کرد و وتی: ئە‌ی په‌روم‌ردگارم خۆ‌تم نیشان بده تابتبینم، (په‌روم‌دگار) فهرمووی: تۆ (له دنیا‌دا)

من نابینی به لام سهیری (لای) شاخه که بکه، جا نه گهر نهو شاخه له شوینی خویدا نه جو لا، نهوه دوا که میك توش دهمبینی، جا کاتی پهرومردگاری خوئی درخت بو شاخه که، شاخه که ی وورد و هان کرد (له گهل زمویدا تهختی کرد)، مووساش به بی هوشی کهوت به پروودا، جا و دختی هوشی هاتهوه به خویدا فهرمووی: پاکي و بیگهردی بو تو (نه ی پهرومردگارم) به پهشیمانی گه پامهوه بو لات، وه من یه که می پروادارانم).

دهوتریت: (دَکَه) به هیز له رزاندی^(۱) ﴿نَدَّكَ﴾ الحاقه: (زهوی و چپاکان) ههموویان هینایه له رزین، ههموو چپاکان وهک یهک شت دانراون، زهویش به یهک بو یه دمهفرمووی: ﴿نَدَّكَ﴾ الحاقه: واته: ههر دووکیان هینرانه له رزین، وه خوا دمهفرمووی: (بیگو مان ناسمانه کان و زهوی بی که وه نوسابوون)، نه یهفرموو (کُن) به کو، به لکو فهرمووی: (کانتا) ههر دووکیان (رتقا) ههر دووکیان بی که وه نوسابوون. ﴿وَأَشْرَبُوا﴾ البقرة: (دلایان ناودرابوو) دهوتریت (تَوْبٌ مُشْرَبٌ) کراسیکی رهنک کراو^(۲) (مه بهستی نهو میه به مانای خواردنه وه نییه، به لکو به مانای تیکه لبوونه).

- ئیبنو عمرباس ﴿وَاللَّيْلِ﴾ فَانْبَجَسَتْ ﴿الْأَعْرَافُ﴾: (ئاو له بهرده که) ههلقولا. ﴿وَإِذْ نَفَقْنَا أَلْجَلَّ﴾ ﴿الْأَعْرَافُ﴾: (کیوه که مان) بهرز کردهوه.

۳۳۹۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «النَّاسُ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ، فَإِذَا أَنَا مُوسَى أَخِذُ بِقَائِمَةٍ مِنْ قَوَائِمِ الْعَرْشِ، فَلَا أَذْرِي أَفَاقَ قَبْلِي، أَمْ جُوزِي بِصَعْقَةِ الطُّورِ»^(۳).

(۱) به وورد و هارینیش مانا کریت و دروسته.

(۲) واته: خوشه ویستی گویره که که تیکه لاوی دلایان بووه، وهک رهنکی تیکه لی کراسه رهنک کراوه که بوو.

(۳) پروانه: ۲۴۱۲.

۳۳۹۸- نه بو سه عید ﷺ له پیغمه بهر وه ﷺ ده گپ رته وه که فه رموو یه تی: ((له روژی دوا ییدا خه لکی له هوش خویان ده چن نه وسا من یه که م که سم که هوشم دیته وه، جا یه که سه ر مووسا ﷺ ده بینم با وه شی کردو وه به حاجیک له حاجه کانی عه رشدا، بویه نازانم مووسا ﷺ پیشی من هوشی هاتوته وه، یان له هوش چوونه که ی (کیوی) تووری بو خراومه بهری نه م له هوش چوونه^(۱))).

۳۳۹۹- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَوْلَا بَنُو إِسْرَائِيلَ لَمْ يَخْتَرْ لَلْحَمِ، وَلَوْلَا حَوَاءُ لَمْ تَخُنْ أَنْتَى زَوْجَهَا الدَّهْرَ»^(۲).

۳۳۹۹- نه بو هورمیره ﷺ ده لی: پیغمه بهر ﷺ فه رموی: ((نه که ر بهنو ئیسرائیل (جووله که) نه بو ونا یه گوشت بو که نی نه ده کرد، وه نه که ر حه واش نه بوایه هیچ مینیه که هیچ کاتیک ناپاکی له هاوسه ره که ی نه ده کرد)).

۲۷- بابُ طُوفَانٍ مِنَ السَّيْلِ

وَيُقَالُ لِلْمَوْتِ الْكَثِيرِ: طُوفَانٌ. الْقُمَّلُ: الْحُمُتَانُ يُشْبِهُ صِغَارَ الْحَلَمِ. ﴿حَقِيقٌ ۝۱۰۵﴾ الْأَعْرَافُ: حَقٌّ ﴿سُقُطٌ ۝۱۱۹﴾ الْأَعْرَافُ. كُلُّ مَنْ نَدِمَ فَقَدْ سَقَطَ فِي يَدِهِ.

(۱) واته: هه ر که سیک یه کجار له هوش ده چن له قیامه تدا، مووساش له کیوی (طور) به سه ری هاتووه، بویه لیره تووشی نه بووه.
(۲) پروانه: ۳۳۳۰.

۲۷- باسی (طوفان) به مانای لافاو دیت (۱)

وه به مردنی زور (ی به په له) دهوتریت: (طوفان) (القمل)^(۱) گه نه په که له گرمیکي بجووک دهجیت. ﴿حَقِيقٌ ۱۰۰﴾ الأعراف: واشیاوه. ﴿سُقَطٌ ۱۱۹﴾ الأعراف: هه رکهس په شیمان بیت نه وه بیگومان (شته که ی) له دهست جووه.

۲۸- بابُ حَدِيثِ الْخَضِرِ مَعَ مُوسَى - عَلَيْهِمَا السَّلَامُ -

۳۴۰۰- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ أَخْبَرَهُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ تَمَارَى هُوَ وَالْحُرُّ بْنُ قَيْسٍ الْفَزَارِيُّ فِي صَاحِبِ مُوسَى، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: هُوَ خَضِرٌ، فَمَرَّ بِهِمَا أَبِي بْنُ كَعْبٍ، فَدَعَاهُ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ: إِنِّي تَمَارَيْتُ أَنَا وَصَاحِبِي هَذَا فِي صَاحِبِ مُوسَى الَّذِي سَأَلَ السَّبِيلَ إِلَى لُقْيِهِ، هَلْ سَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَذْكُرُ شَأْنَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «بَيْنَمَا مُوسَى فِي مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ جَاءَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: هَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا أَعْلَمَ مِنْكَ؟ قَالَ: لَا. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى: بَلَى عَبْدُنَا خَضِرٌ. فَسَأَلَ مُوسَى السَّبِيلَ إِلَيْهِ، فَجَعَلَ لَهُ الْحُوتُ آيَةً، وَقِيلَ لَهُ: إِذَا فَقَدْتَ الْحُوتَ فَارْجِعْ، فَإِنَّكَ سَتَلْقَاهُ. فَكَانَ يَتَّبِعُ الْحُوتَ فِي الْبَحْرِ، فَقَالَ لِمُوسَى فَتَاهُ ﴿قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَبِئْتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَيْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ، وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ۝ ۱۷﴾ الْكَهْف. فَقَالَ مُوسَى: ﴿ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبِغُ فَأَرْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ۝ ۱۸﴾ الْكَهْف.

فَوَجَدَا خَضِرًا، فَكَانَ مِنْ شَأْنِهِمَا الَّذِي قَصَّ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ»^(۲).

(۱) (طوفان) مانای ناپراسته و خوی لافاو دیت.

(۲) واته: نه سپن.

(۳) پروانه: ۷۴.

۲۸- باسی چیرۆکی (خُض) له‌گه‌ل مووسادا ﴿﴾

۳۴۰۰- ئیبنو شیهاب ده‌گێڕێته‌وه‌ که عوبه‌یدوڵلای کورێ عه‌بدوڵلا بۆی گێڕایه‌وه‌ له‌ عه‌بدوڵلای کورێ عه‌بباسه‌وه‌ ﴿﴾ ده‌لێ: که ئه‌و و حورێ کورێ قه‌یسی فه‌زاری دهرباره‌ی هاوه‌له‌که‌ی مووسا ﴿﴾ ده‌مه‌قائێ و مشت و مریان بوو، عه‌بدوڵلای کورێ عه‌بباس ده‌یوت: خزر، جا ئوبه‌ی کورێ که‌عب به‌لایاندا تێبه‌ری، عه‌بدوڵلای کورێ عه‌بباسیش بانگی کرد و وتی: من و ئه‌م هاوڕێیه‌م مشت و مێ ده‌که‌ین دهرباره‌ی هاوه‌له‌که‌ی مووسا ﴿﴾ که مووسا ﴿﴾ پرسیری له‌خوا کرد چۆن به‌خزمه‌تی بگات، ئایا له‌ پیغه‌مبه‌رت ﴿﴾ بیستوه‌ له‌ بارمیه‌وه‌ شتێک بلێ؟ ئوبه‌ی وتی: به‌لێ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوام ﴿﴾ بیست ده‌یفه‌رموو: ((له‌ کاتێکدا مووسا ﴿﴾ له‌ کۆرێکی جووله‌که‌کاندا بوو پیاویک هات بۆ لای وتی: ئایا که‌سێک ده‌ناسیت له‌ تۆ زانتر بێت ؟ مووساش ﴿﴾ فه‌رمووی: نه‌خێر، ئه‌وسا خوا نیگای بۆ مووسا ﴿﴾ کرد که به‌لێ به‌نده‌مان خزر (له‌ تۆ زانتره‌)، مووساش ﴿﴾ پرسیری کرد به‌ چ ڕێگه‌یه‌ک بگاته‌ لای؟ خوای گه‌وره‌ش ماسیه‌کی کرده‌ نیشانه‌ (بۆ گه‌یشتن به‌ خزر)، وه‌ پێی وترا: له‌ هه‌ر شوێنێکدا ماسیه‌که‌ت وون کرد بگه‌ڕێروه‌ بێگومان پێی ده‌گه‌یت، وه‌ ئه‌و گه‌نجه‌ (که‌ له‌گه‌ل مووسادا بوو، یان مووسا) سه‌رنجی ونبونی ماسیه‌که‌ی ده‌دا له‌ ده‌ریاکه‌دا، جا ئه‌و گه‌نجه‌ به‌ مووسای وت: (ئایا ده‌زانی کاتێ ڕۆشتینه‌ په‌نا گابه‌رده‌که‌ (پشووماندا) من ماسیه‌که‌م له‌بیر جوو (بیهێنم)، وه‌ هه‌ر شه‌یتان له‌بیری برده‌مه‌وه‌، که باسی بکه‌م بۆت (ماسیه‌که‌ زیندوو بوویه‌وه‌) به‌ شیومه‌یه‌کی سه‌یر ڕێگای خۆی له‌ ده‌ریاکه‌ گرته‌به‌ر)، (مووسا وتی: ئه‌وه‌ ئه‌و نیشانه‌یه‌ که ئێمه‌ ده‌مانویست، بۆیه‌ به‌ شوێنی خۆیاندا گه‌ڕانه‌وه‌)، نێتر خزریان دۆزیه‌وه‌. جا ده‌نگ و باسیان ئه‌وه‌یه‌ که خوای گه‌وره‌ له‌ قورئاندا گێڕایه‌تیه‌وه‌)).

۳۴۰۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنَّ نَوْفًا الْبَكَّالِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى صَاحِبَ الْخَضِرِ لَيْسَ هُوَ مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ، إِنَّمَا هُوَ مُوسَى آخَرُ. فَقَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ حَدَّثَنَا أَبِي بْنُ كَعْبٍ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ: «أَنَّ مُوسَى قَامَ خَطِيبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَسُئِلَ: أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ فَقَالَ: أَنَا. فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِذْ لَمْ يَرِدْ الْعِلْمُ إِلَيْهِ. فَقَالَ لَهُ: بَلَى، لِي عَبْدٌ يَجْمَعُ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ: أَيُّ رَبِّ وَمَنْ لِي بِهِ؟ -وَرُبَّمَا قَالَ سُفْيَانُ: أَيُّ رَبِّ وَكَيْفَ لِي بِهِ؟ - قَالَ: تَأْخُذُ حُوتًا، فَتَجْعَلُهُ فِي مِكَتَلٍ، حَيْثُمَا فَقَدَتِ الْحُوتُ فَهُوَ تَمَّ -وَرُبَّمَا قَالَ: فَهُوَ تَمَّ- وَأَخَذَ حُوتًا، فَجَعَلَهُ فِي مِكَتَلٍ، ثُمَّ انْطَلَقَ هُوَ وَفَتَاهُ يُوشَعَ بْنُ نُونٍ، حَتَّى أَتَيَا الصَّخْرَةَ، وَضَعَا رُءُوسَهُمَا، فَرَقَدَ مُوسَى، وَاضْطَرَبَ الْحُوتُ فَخَرَجَ فَسَقَطَ فِي الْبَحْرِ، ﴿فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا﴾ ١١

﴿الكهف، فَأَمْسَكَ اللَّهُ عَنِ الْحُوتِ جَرِيَّةَ الْمَاءِ، فَصَارَ مِثْلَ الطَّاقِ، فَقَالَ هَكَذَا مِثْلُ الطَّاقِ. فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ بَقِيَّةَ لَيْلَتِهِمَا وَيَوْمَهُمَا، حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الْعَدِ: ﴿قَالَ لِفَتَاهُ إِنَّا عَدَاءُ نَا لَقَدْ لَعِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا﴾ ١٢﴾ ﴿الكهف. وَلَمْ يَجِدْ مُوسَى النَّصَبَ حَتَّى جَاوَزَ حَيْثُ أَمَرَهُ اللَّهُ. قَالَ لَهُ فَتَاهُ: ﴿قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنْسَيْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ، وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا﴾ ١٣﴾ ﴿الكهف، فَكَانَ لِلْحُوتِ سَرَبًا وَلَهُمَا عَجَبًا. قَالَ لَهُ مُوسَى: ﴿قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغُ فَأَرْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا﴾ ١٤

﴿الكهف. رَجَعَا يَقْضَانِ آثَارَهُمَا حَتَّى انْتَهَيَا إِلَى الصَّخْرَةِ، فَإِذَا رَجُلٌ مُسَجًى بِثَوْبٍ، فَسَلَّمَ مُوسَى، فَرَدَّ عَلَيْهِ. فَقَالَ: وَأَنْتَى بِأَرْضِكَ السَّلَامُ؟. قَالَ: أَنَا مُوسَى. قَالَ: مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: نَعَمْ، أَتَيْتُكَ لِتُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رَشَدًا. قَالَ: يَا مُوسَى إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ،

عَلَّمْنِيهِ اللَّهُ لَا تَعْلَمُهُ وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمَكُهُ اللَّهُ لَا أَعْلَمُهُ. قَالَ: هَلْ أَتَيْتُكَ؟
 قَالَ: ﴿ قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾ (٧٧) وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ. خُبْرًا ﴿ ٧٨ ﴾ قَالَ
 سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿ ٧٩ ﴾ قَالَ فَإِنْ أَتَبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ
 حَتَّى أَحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿ ٨٠ ﴾ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْنَاهَا لِنُغْرِقَ
 أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴿ ٨١ ﴾ الْكَهْفُ. فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ
 بِهِمَا سَفِينَةٌ، كُلُّهُمْهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمْ، فَعَرَفُوا الْخَضِرَ، فَحَمَلُوهُ بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَلَمَّا رَكِبَا فِي
 السَّفِينَةِ جَاءَ عُصْفُورٌ، فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ، فَتَقَرَّ فِي الْبَحْرِ نَقْرَةً أَوْ نَقْرَتَيْنِ، قَالَ لَهُ
 الْخَضِرُ: يَا مُوسَى، مَا نَقَصَ عِلْمِي وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ مَا نَقَصَ هَذَا الْعُصْفُورُ
 مِنْقَارِهِ مِنَ الْبَحْرِ. إِذْ أَخَذَ الْفَأْسَ فَتَزَعَّ لَوْحًا، قَالَ: فَلَمْ يَفْجَأْ مُوسَى إِلَّا وَقَدْ قَلَعَ لَوْحًا
 بِالْقُدُومِ. فَقَالَ لَهُ مُوسَى: مَا صَنَعْتَ؟ قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ
 فَخَرَقْتَهَا لِنُغْرِقَ أَهْلَهَا! ﴿ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ﴾ (٨١) الْكَهْفُ. قَالَ: ﴿ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ
 لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾ (٨٢) قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا ﴿ ٨٣ ﴾
 الْكَهْفُ، فَكَانَتِ الْأُولَى مِنْ مُوسَى نِسْيَانًا. فَلَمَّا خَرَجَا مِنَ الْبَحْرِ مَرُّوا بِغُلَامٍ يَلْعَبُ مَعَ
 الصَّبْيَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ بِرَأْسِهِ فَقَلَعَهُ بِيَدِهِ هَكَذَا - وَأَوْمَأَ سُفْيَانُ بِأَطْرَافِ أَصَابِعِهِ كَأَنَّهُ
 يَقِطِفُ شَيْئًا - فَقَالَ لَهُ مُوسَى: ﴿ أَقْنَتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا ﴾ (٨٤)
 الْكَهْفُ. ﴿ فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَالَهُ، قَالَ أَقْنَتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا
 نُكْرًا ﴾ (٨٤) ﴿ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴾ (٨٥) قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا

فَلَا تُصْجِحُنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عَذْرًا ﴿٧٦﴾ فَأَنْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا أُنْيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعَمَا أَهْلُهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ ﴿٧٧﴾ الْكَهْفَ. مَائِلًا - أَوْ مَأْ بِيَدِهِ هَكَذَا وَأَشَارَ سُفْيَانُ كَأَنَّهُ يَمْسَحُ شَيْئًا إِلَى فَوْقِ، فَلَمْ أَسْمَعْ سُفْيَانَ يَذْكُرُ: مَائِلًا إِلَّا مَرَّةً. قَالَ: قَوْمٌ أَتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُطْعَمُونَا وَلَمْ يُضَيِّقُونَا عَمَدَتْ إِلَى حَائِطِهِمْ ﴿٧٨﴾ لَوْ شِئْتَ لَنَخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ﴿٧٩﴾ قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَنِي وَيَسَّكَ سَأْنِيكَ بِنَاوِيلٍ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٠﴾ الْكَهْفَ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَدِدْنَا أَنَّ مُوسَى كَانَ صَبْرًا، فَقَصَّ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ خَبَرِهِمَا». قَالَ سُفْيَانُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَرْحَمَ اللَّهُ مُوسَى، لَوْ كَانَ صَبْرًا يَقْصُ عَلَيْنَا مِنْ أَمْرِهِمَا». وَقَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿٨١﴾ أَمَّا لَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ عَصَبًا ﴿٨٢﴾ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ ﴿٨٣﴾ ثُمَّ قَالَ لِي سُفْيَانُ: سَمِعْتُهُ مِنْهُ مَرَّتَيْنِ وَحَفِظْتُهُ مِنْهُ. قِيلَ لِسُفْيَانَ: حَفِظْتُهُ قَبْلَ أَنْ تَسْمَعَهُ مِنْ عَمْرٍو؟ أَوْ: تَحَفَّظْتُهُ مِنْ إِنْسَانٍ؟ فَقَالَ: مِمَّنْ أَتَحَفَّظُهُ؟ وَرَوَاهُ أَحَدٌ عَنْ عَمْرٍو غَيْرِي؟ سَمِعْتُهُ مِنْهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا وَحَفِظْتُهُ مِنْهُ^(١).

٣٤٠١- سه عیدی کوری جوبهیر دهلی: به ئیبنو عه بباسم ﷺ وت: نه و فی به کالی دهلی مووسای هاوړی خه زیر مووسای بهنو ئیسرا ئیل نییه، به لکو مووسایه کی تره، ئیبنو عه بباسیش وتی: نه و دوژمنی خودایه درو دهکات، ئوبه ی کوری که عب بوی گیراينه وه له پیغه مبهری خواوه ﷺ فه رمووی: ((که مووسا ﷺ له ناو بهنو ئیسرا ئیلدا هه ستایه وه و وتاریکی بو دان، جا پرسیا ری لی کرا: چ که سیک زاناترین که سه؟ نه ویش وتی: من، خواش سه رزمشتی کرد له سه ر

ئهووی که زانیاری ئهو پرسیارهی نهگه پاندهوه بۆ لای خوا، بۆیه خوا پێی
 فهرموو: به ئێ (له تۆ شارمزا تر ههیه)، بهندمیهم کهم ههیه لهو شوینهی دوو
 دهریا که^(١) به یهکتری دهگهن، ئهو بهندمیهم له تۆ شارمزا تره. مووسا وتی: ئهی
 پهرومردگارم کێ دمتوای بمگهیهنیت بهو؟ - سوفیان ههندی جار (له
 گێرانه وه کهیدا) وتویهتی: ئهی پهرومردگارم من چۆن پێی بگهم؟ - فهرمووی:
 ماسیهک بخه ره زمیلهیه که وه هه ئیگره، جا له ههر کویدا ماسیهکت لێ وون
 بوو ئهو وه کهسه لهویدا یه. وه ههندی جار وتویهتی: (قَهْوُ مَّه) له شوینی
 (قَهْوُ مَّه)^(٢) - موساش ﷺ ماسیهک هینا و خستهی زمیلهیه که وه، پاشان خۆی و
 بهردهسته گهنجه کهی که یوشهعی کورێ نونه دمستیان به رویشتن کرد ههتا
 گهیشه لای گابهردیک (له ماندوویه و متیدا)، هه دووکیان سهریان له سه ره زهوی
 دانا، جا موسا ﷺ خهوی لیکهوت و ماسیه کهش جولایه وه و له زمیله که
 هاته دهر وه و کهوته ناو دهریا که وه (ماسیه که هه ئبهزی بۆ وه و رینگهی ناو
 دهریای بۆخۆی گرت بهر)، خواش رویشتنی ئاو کهی له ناست ماسیه که دا
 وهستاند وهک تافیکێ لیهات. وتی: ئاو هه وهک تافیکێ سه رگیا و وابوو. ئینجا
 هه ردو وکیان دمستیان به رویشتن کرد ئه و مندهی له شه و و رۆژه که یان مابوو
 دهر رویشتن، ههتا رۆژی دواتر موسا به بهردهسته گهنجه کهی وت:
 (خواردنه که مان بۆ بینه سویند به خوا به راستی له م سه فهره ماندا دوو چاری
 ماندو و بوون بووین)، موسا ههستی به ماندوو بوون نه کرد ههتا لهو شوینه
 تیپه ری که خوای گه وره فهرمانی پیکردبوو (که بهنده که لهو ئ دایه). جا کور ه
 بهردهسته کهی به موسای ﷺ وت: (له بیر ته کاتی که چووینه په نا گابه رده که
 (بۆ شوودان) جا به راستی من (لهو ئ) ماسیه کهم له بیر چوو، هیچ شتی که ئهو

(١) قه تاده ده ئێ: ئهو شوینه یه دهریای فارس و دهریای رۆم به یه ک ده گهن.

(٢) هه ردوو گێرانه وه که یه ک مانا ده گه یه نن جیا وازیان نییه ته نها دهر برینه که یان جیا یه.

(ماسییەى) لە بیر نەبردمەووە کە باسى بکەم بۆت جگە لە شەیتان، (ماسییەکە زیندوو بوووە و) بە شیوەیەکی سەیر رینگای خۆی لە دەریاکەدا گرتەبەر، جا (وەك تاق لیھاتنى ئاوەکە) بوو بە رینگا بۆ ماسییەکە و بوویە جینگای سەر سورمانیش بۆ مووسا و لاوەکە، مووسا بەلاوەکەى فەرموو: (هەر ئەوەبوو کە ئیمە دەمانویست ئینجا بەشوینى خۆیاندا گەرانەووە) - هەردووکیان بەشوین پیکانى خۆیاندا گەرانەووە- هەتا گەشتنەووە لای بەردە گەورەکە، جا لەویدا پیاویکی بینی بە قوماشیک خۆی داپۆشیوە، مووساش ﷺ سەلامی لى کرد، ئەویش وەلامى داڤەووە و وتى: کەى لە ولاتى تۆدا سەلام کردن هەیه؟ وتى: من مووسام، وتى: مووسای بەنى ئیسرائیلی؟ وتى: بەلى، هاتووم بۆ لات تا لەو زانستە راستەى (لە لایەن پەرۆمردگار تەووە) فیر کراویت منیش فیر بکەیت، وتى: ئەى مووسا من زانیاریەك دزمانم لە زانیاری خوا کە خوا فیری کردووم تۆ نایزانیت، و متۆش لە لایەن خواوە زانیاریەك دزمانیت کە خوا فیری کردویت من نایزانم، مووسا وتى: ئایا (مۆلەت دەدمیت) شوینت بکەوم (هاوړیت بەم) ؟ (ووتى (بە مووسا) بەراستى هەرگیز تۆ ناتوانى لەگەڵ مندا خۆت بگرى، تۆ چۆن خۆت دەگرى لەسەر شتێ کە لە راز و نەینى ئەو ئاگادار نیت، (مووسا) وتى: ئەگەر خوا بیهوى بە خۆراگر دەمبینى و سەرپېچى لە هیچ فرمانیکت ناکەم، وتى (بە مووسا): جا ئەگەر شوینم کەوتى ئەووە پرسىارى هیچ شتیکم لى مەکە هەتا خۆم دەربارەى قسەت بۆ دەکەم (لە نەینیهکەى ئاگادارت دەکەمەووە)، ئینجا هەردووکیان بەکەنار دەریاکەدا رۆشتن کەشتیەك بەلایاندا تێپەرى قەسەیان لەگەڵیاندا کرد تاسواریان بکەن، ئەوانیش خزریان ناسى و هەڵیان گرتن و سواریان کردن بەبى کرى، جا کاتى سواری کەشتییەکە بوون چۆلەکەیهک هات و لەسەر قەراغى کەشتییەکە نیشتەووە دەنوکیك یان دووانى دا لە دەریاکە، خەزیر بە مووسای وت: ئەى مووسا زانیارى من و زانیارى تۆ لە زانیارى خۆای

که م نه کرده وه مه گهر به نه ندازه ی نه و چوله که به دمنوکی چه ندیکي له ناوی نه و دمريا که م کرده وه، له پر (خزر) ته شوپیه کی گرت به دمستیه وه ته خته یه کی (که شتییه که ی) لی دمرهینا، دهلی؛ شتیکی چاومروان نه کراو بوو به لای مووسا وه که (خزر) به ته شوئ ته خته یه کی (که شتییه که ی) هه لکه ند، مووساش ﷺ پیی وت: نه وه چیت کرد؟ که سانیک ئیمه یان سوار (که شتییه که یان) کرد به بی کرئ (به خوږایی)، که چی تو چوویت که شتییه که یانت کون تیکرد (تا سهرنشینه گانی (له دمريادا) نوفم بکهیت، به پراستی کاریکي زور خراب و ناشایسته ت کرد، (به ننده چاکه که) وتی: ئایا من نه موت تو هه رگیز ناتوانی خوئ بگری له گهل مندا، مووسا وتی: لیم ببوره له بهر نه وه ی (نه و مهرجه ی دامان نابوو) له بیرم چوو، نه م زانیاری فیروونه م له سهر قورس مه که)، جا (پرسیاری) یه که میان له لایه ن مووسا وه له بیر چوون بوو، ئینجا کاتی له دمرياکه وه هاتنه دمره وه به لای میردمندالیکدا رویشن له گهل مندالاندا یاری ده کرد، خه زیر سهری گرت و به دهستی ناوها له لاشه ی کرده وه- وه سوفیان به سهر په نجه گانی نامازه ی کرد وهک میومیهک له دره ختیك بکاته وه وابوو- نه نجا مووسا به خزیری وت: (تو که سیکی پاکی بی گوناخت هه روا کوشت بی نه وه ی که سیکی کوشت بیت، سویند به خوا به پراستی کاریکي زور خراب و نارپه وات کرد، (خه زیر) وتی: پیم نه وتیت بیگومان تو هه رگیز ناتوانی خوئ بگریت له گهل مندا، مووسا وتی: نه گهر دوا ی نه مجاره پرسپاری هه ر شتیکم لی کردی هاوړپیه تیم مه که، چونکه به پراستی له لایه ن منه وه بیانوت هه یه (له وه ی وازم لی بنیت)، ئینجا پیکه وه هه ردووکیان رویشن هه تا گه شته لای خه لگی شاری، (له و کاته دا برسیان بوو) داوا ی خوړاکیان کرد له خه لگی شاره که، نه وانیش میوانداریان لی نه کردن، ئینجا بینیان دیواریک له و (شاره) دا نزیکه بکه ویت خوار بوو بوو- (خزر) به دهستی ناوها نامازه ی پیکرد، وه سوفیان به

دهستی ناماژدی کرد وهکو دهستی بهینى به شتيكدا له خوارهوه بۆ سهروهوه،
(عهلى مهدينى وتى:) بهلام گويم لى نهبوو سوفيان باسى خوار بوون بکات
يهکجار نهبيت. (مووسا) وتى: نهمانه کهسانيك بوون (خهلکى شارهکه) ئيمه
هاتينه لايان خوراکيان پى نهدين و ميوانداريان لى نهکردين، کهچى تۆ چويت
بۆ لای دیوارهکهيان (راستت کردهوه)، (ئهگهر بتويستايه کرپيهکت لهسهرى وهر
دهگريت، (خزر) وتى: ئا ليردا کاتى جياپوونهوهى من و تۆيه، بيگومان ناگادارت
دهکهه له حیکمهتى نهو شتانهى که تۆ نهتوانى خوى بگری لهسهر (پروودان)
يان (پيغه مبهراڼ ﷺ) فهرمووى: ئاواته خواز بووين که موسا ﷺ، ئارامى
بگرتايه جا خوا بهسهرهاتى نهو دوو (لاوه)ى بۆ بگيرايينهوه. سوفيان (له
گيرانهوهکهيدا) وتى: رهحمهتى خوا له مووسا بيت، ئهگهر ئارامى بگرتايه
بهسهرهاتى نهو دوو (لاوه) دهگيردرايهوه بۆمان. وه ئيبنو عهبيباس ﷺ
نايهتهکهى بهم جوړه خویندهوه:

﴿أَمَّا مَهُم مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ عَضْبًا ۖ﴾ (۷۸) وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ
مُؤْمِنَيْنِ ﴿۷۹﴾ واته: (له پيشيانهوه پادشايهك ههبوو ههموو کهشتيهكى چاكى
داگير دهکرد، بهلام لاوهکهش کافر بوو دايك و باوكى باوهردار بوون) (عهلى
مهدينى دهئى:) پاشان سوفيان پى و تم: دوو جار له (عهمپى كوپى دينارم)
بيستوو ههر لهويشهوه لهبهرم کردوو، به سوفيان وتراوه، ئهم فهرموودهيهت
لهبهر کردوو پيش نهوهى له عهمپى ببيستى، يان له کهسيكى ترهوه لهبهرت
کردوو؟ سوفيان وتى: له كيوه لهبهرى بکهه؟ ئايا جگه له من کهسى تر له
عهمهوه گيرايهتیهوه؟ دوو يان سى جار له عهمرم بيستوو لهويشهوه
لهبهرم کردوو.

٣٤٠٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَصْبَهَانِيُّ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرُ؛ أَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فَرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَإِذَا هِيَ تَهْتَزُّ مِنْ خَلْفِهِ خَضَاءً».

٣٤٠٢- نه‌بو هورمیره رضي الله عنه له پیغه مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیریته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((بێگومان بویه خه‌زیر ناو‌نراوه خه‌زیر نه‌و له‌سه‌ر زه‌ویه‌کی وشکی بێ گ‌زوگیا دانیش‌ت، له‌پ‌ر نه‌و زه‌ویه له‌ب‌شتیه‌وه سه‌وز بوو ده‌شه‌کایه‌وه ^(١))).

٢٩- باب

٣٤٠٣- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قِيلَ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ: ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا: حِطَّةٌ. فَبَدَلُوا فَدَخَلُوا يَزْحَفُونَ عَلَى أَسْتَاهِهِمْ، وَقَالُوا: حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ» ^(٢).

٢٩- باسیک

٣٤٠٣- نه‌بو هورمیره رضي الله عنه ده‌لی پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((به به‌نو ئیسرائیل وترا: (له‌ دهرگاوه‌ ب‌ر‌ونه ژووره‌وه به‌ مل که‌چییه‌وه (به‌ک‌رن‌وشه‌وه) بلین: (خوایه) له‌ گ‌ونا‌هه‌کانمان خو‌ش ببه‌)، که‌چی نه‌وان (نه‌وه‌ی پ‌ن‌یان وترا بوو) گ‌و‌ر‌پ‌یان به‌ گ‌نگه‌خ‌شه‌وه د‌ه‌ر‌و‌یش‌ته‌وه ژووره‌وه وتیان: دانه‌و‌یل‌ه‌یه‌ک له‌ تاله‌ موویه‌ک‌دا ^(٣))).

(١) واته: زه‌ویه بێ گ‌زوگیا که سه‌وز ده‌بوو ده‌ست‌به‌ج‌ت، بویه ناو‌نراوه به‌ خه‌زیر، واته: سه‌وزایی.

(٢) ب‌روانه: ٤٤٧٩، ٤٦٤١.

(٣) سه‌رنج: نه‌م قسه‌یان (دانه‌و‌یل‌ه‌یه‌ک له‌ تاله‌ مویه‌ک‌دا) ه‌یج مه‌به‌ست و مانایه‌کی نییه‌ ته‌نها وه‌ک گ‌الته‌جاری ده‌یان‌وت.

۳۴۰۴- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنِ الْحَسَنِ وَمَحْمَدٍ وَخَلَّاسٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مُوسَى كَانَ رَجُلًا حَيًّا سَتِيرًا، لَا يُرَى مِنْ جِلْدِهِ شَيْءٌ، اسْتَحْيَاءٌ مِنْهُ، فَأَذَاهُ مَنْ أَذَاهُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالُوا: مَا يَسْتَرُ هَذَا التَّسْتُرُ إِلَّا مِنْ عَيْبٍ بَجِلْدِهِ، إِمَّا بَرَصٌ وَإِمَّا أَذْرَةٌ وَإِمَّا آفَةٌ. وَإِنَّ اللَّهَ أَرَادَ أَنْ يُبْرِئَهُ مِمَّا قَالُوا لِمُوسَى، فَخَلَا يَوْمًا وَحْدَهُ فَوَضَعَ ثِيَابَهُ عَلَى الْحَجَرِ ثُمَّ اغْتَسَلَ، فَلَمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ إِلَى ثِيَابِهِ لِيَأْخُذَهَا، وَإِنَّ الْحَجَرَ عَدَا بِثَوْبِهِ، فَأَخَذَ مُوسَى عَصَاهُ وَطَلَبَ الْحَجَرَ، فَجَعَلَ يَقُولُ: ثَوْبِي حَجَرٌ، ثَوْبِي حَجَرٌ، حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَرَأَوْهُ غُرْبَانًا أَحْسَنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ، وَأَبْرَاهُ مِمَّا يَقُولُونَ، وَقَامَ الْحَجَرُ فَأَخَذَ ثَوْبَهُ فَلَبِسَهُ، وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا بِعَصَاهُ، فَوَاللَّهِ إِنَّ بِالْحَجَرِ لَنَدَبًا مِنْ أَثَرِ ضَرْبِهِ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: ﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ ءَادُوا مُوسَى فَبَرَّاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجْهًا﴾ (الأحزاب: ١١).

۲۴۰۴- نه بو هورپهړه رضي الله عنه دهلي: پښه مبهري خوا ﷺ فهرمووي: ((بيگومان موسا ﷺ پياوړي زور به شهرمي داپوشراو بوو، نهومنده به شهرم بوو هيچ شتيكي پيست و لاشي نه دمبينرا (به دمرهوه نه بوو)، بويه ههنديك له بهنو نيسرائيله كان (به قسه ي ناشرين) نازاريان ددها و دميانوت: بويه بهم جوړه داپوشينه خوي دادمپوشيت له بهر عهيه و ناتهواوييهك له پيست و لاشي دايه يان به له كييه، يان قوړه، يان نوهسانيه كي ههيه، بيگومان خوي گه وړه ويستي به ريبووني موسا لهو شتانه ي دمريخت، بويه رپوړيک موسا ﷺ به تهنه بوو پوښاكه كاني له سر به رديك دانا پاشان خوي شورى، نه نجا كه تهواو بوو به رهو پوښاكه كه ي رويشت تا هه ليگريپ (و له بهري بكات)، به لام به رده كه به

پۆشاكەكە رۆشت مووساش داردەستەكەى گرت به دەستەو شۆين بەردەكە
كەوت ھەر دەيوت: بەردەكە پۆشاكەكەم، بەردەكە پۆشاكەكەم، ھەتا گەيشتە لاى
كۆمەلێك لە بەنو ئيسرائيلیيەكان و مووسايان به پرووتى بينى به جوانترين
شۆيە كە خوا مروۆفى دروست كردوو، وە خوا پاكي و تەواوى مووساى دەرخت
لەو (قەسە ناشرىنيانەى) ئەوان دەيانووت پێى، بەردەكەش وەستا و مووساش
پۆشاكەكەى ھەلگرت و لەبەرى كرد و بە دار دەستەكەى دەستى كرد بە لێدانى
بەردەكە))، جا سویند بە خوا بەردەكە چەند شوینێكى ئاسەوارى لێدانى
پێوھى، سىان يان چوار يان پینجە، ئەمەش (كە باسكرا ئەوھى لەم)
نايەتەداباسكراو: (ئەى ئەوانەى باومپتان ھیناوە وەك ئەو كەسانە مەبن كە
مووسايان ئازاردا (تۆمەتيان بۆكرد)، جا خوا مووساى پاك كردهو لەوھى دەيان
وت (مووسا) لاى خوا ريز و پلەى ھەبوو).

۳۴۰۵- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ قَالَ: سَمِعْتُ
عَبْدَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَسَمَ النَّبِيُّ ﷺ قَسَمًا، فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ هَذِهِ لِقِسْمَةٌ مَا أُريدُ بِهَا وَجْهَ
اللَّهِ. فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَغَضِبَ حَتَّى رَأَيْتُ الْغَضَبَ فِي وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: «يَرْحَمُ اللَّهُ
مُوسَى، قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبْرٌ»^(۱).

۳۴۰۵- ئەبو وائیل وتی: لە عەبدوللەم ﷺ بیست وتی: پێغەمبەر ﷺ
دەستکەوتیکی دابەش کرد پیاویکیش وتی: بەراستی ئەمە دابەشکردنیکە
رەزامەندی خۆی تیدا مەبەست نەبوو، (عەبدوللە وتی): منیش رۆشتمەو
خزمەتی پێغەمبەر ﷺ قەسەم بۆ گێڕایەو، ئەویش بە جوۆی توپە بوو لە

رووخساریدا تورمبیم دهبینی، پاشان فه‌رمووی: ((په‌حمه‌تی خوا له مووسا ﷺ
بیت له‌مه زیاتر نازار درا، به‌لام نارامی گرت)).

۳۰- باب: ﴿يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ﴾ ﴿١٣٨﴾ الأعراف

﴿مُتَّبِعٌ ۙ﴾ ﴿١٣٨﴾ الأعراف: حُسْرَانٌ ﴿وَلِئَلَّيْتَرَوْا﴾ ﴿٧﴾ الإِسْرَاءُ: يُدْمَرُوا ﴿مَا عَلَوْا﴾ ﴿٧﴾ الإِسْرَاءُ: غَلَبُوا.

۳۰- باسیک: (به‌رده‌وام خه‌ریکی په‌رستنی بوتانیکی بوون که هه‌یان بوو)

(ئیمامی بوخاری ده‌لی: ﴿مُتَّبِعٌ ۙ﴾ ﴿١٣٨﴾ الأعراف: زهره‌ر مه‌ندبوون. ﴿وَلِئَلَّيْتَرَوْا﴾
﴿٧﴾ الإِسْرَاءُ: بو ئه‌وه‌ی وێرانی بکه‌ن و تیکی بدهن. ﴿مَا عَلَوْا﴾ ﴿٧﴾ الإِسْرَاءُ:
به‌سه‌ر هه‌رچیدا زال بووبن.

۳۴۰۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ
عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَجْنِي الْكَبَابَ، وَإِنَّ
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ، فَإِنَّهُ أَطْيَبُهُ». قَالُوا: أَكُنْتَ تَرْعَى الْغَنَمَ قَالَ:
«وَهَلْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَقَدْ رَعَاهَا؟»^(۱).

۳۴۰۶- جابری کوری عه‌بدوڵلا ﷺ ده‌لی ئیمه له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ
بووین به‌ری دار سیواکمان لی ده‌کرده‌وه^(۲)، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی:
((په‌شه‌کانی لی بکه‌نه‌وه و برنن، چونکه به‌راستی نه‌وه خوشترینیانه))،

(۱) پروانه: ۵۴۵۳.

(۲) دره‌ختیکه ناوی: (ئه‌راکه)، ریشکه به‌جوکه‌کانی ده‌کرته سیواک.

عهرزيان كرد: ئايا تو (نهى پيڅه مبهراڼ ﷺ) مهړت له هومړاندووه؟ فه رموى: ((جا ئايا پيڅه مبهراڼ ههيه مهړى نه له هومړاندبيټ (و شوانى نه كړديټ) ؟)).

۳۱- باب: ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَنَتَّخِذُهَا هُزُوًا

قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٧﴾ البقرة، الآية.

قَالَ أَبُو الْعَالِيَةِ: الْعَوَانُ: النَّصْفُ بَيْنَ الْبَكْرِ وَالْهَرَمَةِ. ﴿فَاقْعُ﴾ ﴿٦٧﴾ البقرة: صَافٍ. ﴿لَا ذَلُولَ﴾ ﴿٦٨﴾ البقرة. لَمْ يَذْلُهَا الْعَمَلُ، ﴿تُثِيرُ الْأَرْضَ﴾ ﴿٦٩﴾ البقرة. لَيْسَتْ بِذَلُولٍ تُثِيرُ الْأَرْضَ، وَلَا تَعْمَلُ فِي الْحَرْثِ ﴿مُسْلِمَةً﴾ ﴿٧٠﴾ البقرة: مِنَ الْعُيُوبِ. ﴿لَا شَيْءَ﴾ ﴿٧١﴾ البقرة: بَيَاضٌ. ﴿صَفَرَاءُ﴾ ﴿٧٢﴾ البقرة: إِنَّ شَيْئًا سَوْدَاءُ، وَيُقَالُ: صَفَرَاءُ، كَقَوْلِهِ: ﴿كَانَتْ جَمَلَتْ صُفْرًا﴾ ﴿٧٣﴾ المرسلات. ﴿فَأَذَرَتْهُمُ﴾ ﴿٧٤﴾ البقرة: اخْتَلَفْتُمْ.

۳۱- باسیک: (وه بیر بکه نه وه کاتى موسا ﷺ به

گه له کهى وت: بېگومان خوا فه رمانتان پى دهدات که

مانگايهک سهر بېرن، وتيان: ئايا گالته مان پى ده کهيت ؟

وتى: په نا ئه گرم به خوا که له نه فاماڼ بم)

- نه بولعاليه دهلى: (الْعَوَانُ) مامناومند بيت له نيوان زور جوان و زور پيردا^(۱). ﴿فَاقْعُ﴾ ﴿٦٧﴾ البقرة: سَاف و ړوون (يان زهرديكى تير بى). ﴿لَا ذَلُولَ﴾ ﴿٦٨﴾ البقرة: به نيش كردن ملكه چ نه كرابيټ. ﴿تُثِيرُ الْأَرْضَ﴾ ﴿٦٩﴾ البقرة: ملكه چ

(۱) مه به ستى پيى مانگايه که نه زور بچووک و نه زور پير بيت.

نه کرابیت به کیلانی زهوی و کاری کیلانی نه کردی. ﴿مُسْلَمَةٌ ۷۱﴾ البقرة: (بی نهنگ) له هه موو ناته واویه ک. ﴿لَا شَيْءَ ۷۱﴾ البقرة: سپی تیا نه بیت (بی په له بی). ﴿صَفْرَاءُ ۷۱﴾ البقرة: (واته: زهرد) نه گهر ویست: رهنگی رهش بیت، وه دهوتریت: (صفراء): وهک لهه نایه ته دا هاتوو: ﴿كَأَنَّهُ جَمَلٌ صُفْرٌ ۳۳﴾ المرسلات: واته: وشرانی رهش^(۱). ﴿فَأَذَرَتْهُمُ ۷۲﴾ البقرة: راتان جیا بوو ناکوک بوون.

۳۲- بَابُ وَفَاةِ مُوسَى، وَذِكْرِهِ بَعْدُ

۳۴۰۷- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أُرْسِلَ مَلَكُ الْمَوْتِ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمَّا جَاءَهُ صَكَّهُ، فَرَجَعَ إِلَى رَبِّهِ، فَقَالَ: أَرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَا يُرِيدُ الْمَوْتَ. قَالَ: ارْجِعْ إِلَيْهِ، فَقُلْ لَهُ يَضَعُ يَدَهُ عَلَى مَتْنِ ثَوْرٍ، فَلَهُ مِمَّا عَطَتْ يَدُهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ سَنَةٌ. قَالَ: أَيُّ رَبِّ، ثُمَّ مَادَا قَالَ ثُمَّ الْمَوْتُ. قَالَ: قَالَانِ. قَالَ: فَسَأَلَ اللَّهُ أَنْ يُدْنِيَهُ مِنَ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمِيَّةً بِحَجَرٍ. قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ كُنْتُ نَمَّ لَأَرَيْتُكُمْ قَبْرَهُ إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ تَحْتَ الْكَثِيبِ الْأَحْمَرِ»^(۲).
 ۳۴۰۷م- قَالَ: وَأَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَامٍ، حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ نَحْوَهُ.

۳۲- باسی مردنی موسا و هه باس و ناوبانگی له پاش مردنی

۳۴۰۷- نه بو هورمهیره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: ((فریشته ی گیان کیشان نیردرا بو لای موسا ﷺ، جا کاتی هاته لای شه پاز له یه کی لیدا^(۳)، فریشته کهش گه رایه وه بو لای

(۱) واته: صفراء: دوو مانای هه یه ۱- زهرد ۲- رهش.

(۲) پروانه: ۱۳۳۹.

(۳) چاوکی کویر کرد. پروانه: إرشاد الساري: ۳۵۰/۷.

په رومردگاری و فهرمووی: منت ناردوو به بۆ لای به ندمیهك نایه ویت بمریت! خوی گه وره فهرمووی: بگه پیره وه و پئی بلی دمستی بخاته سه ر پستی گایهك، نینجا دمستی چهند ته ل مووی داپوشیوو به هه ر ته له موویهك سالیك ته مهنی بیت، موسا ﷺ وتی: ئه ی په رومردگار پاشان چیه؟ فهرمووی: پاشان مردنه، موسا وتی: ده ی با نیستا بیت، وه داوای کرد له خودا كه به نه ندازه ی به رد هاوێژێك نزیک بکاته وه له خاکی پیروز (بهیتو لوقه دهس)))، نه بو هورمیره ﷺ ده لی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((جا نه گه ر من له و شوینه دا بوومایه گۆر ده کی مووسام نیشان دمدان له فهراغی رینگا كه دایه له ژیر ته پۆلکه لمیه کی سوور دایه)).

۳۴۰۷-م (عه بدورمزا ق) ده لی: مه ممر بۆی گیراینه وه له هه ممامه وه وتی: نه بو هورمیره ﷺ له پیغه مبه ره وه ﷺ وینه ی فهرمووده کی پیشووی بۆی گیرانه وه.

۳۴۰۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسَعِيدُ بْنُ الْمُسَيْبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: اسْتَبَّ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَرَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ. فَقَالَ الْمُسْلِمُ: وَالَّذِي اضْطَقَى مُحَمَّدًا ﷺ عَلَى الْعَالَمِينَ - فِي قَسَمٍ يُقْسَمُ بِهِ - فَقَالَ الْيَهُودِيُّ: وَالَّذِي اضْطَقَى مُوسَى عَلَى الْعَالَمِينَ. فَرَفَعَ الْمُسْلِمُ عِنْدَ ذَلِكَ يَدَهُ، فَلَطَمَ الْيَهُودِيُّ، فَذَهَبَ الْيَهُودِيُّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ الَّذِي كَانَ مِنْ أَمْرِهِ وَأَمْرِ الْمُسْلِمِ فَقَالَ: «لَا تُخَيِّرُونِي عَلَى مُوسَى، فَإِنَّ النَّاسَ يَضَعُقُونَ فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يُفِيقُ، فَإِذَا مُوسَى بَاطِشٌ بِجَانِبِ الْعَرْشِ، فَلَا أَذْرِي أَكَانَ فِيمَنْ صَعَقَ فَأَقَاقَ قَبْلِي أَوْ كَانَ مِمَّنِ اسْتَتْنَى اللَّهَ»^(۱).

۳۴۰۸- نه بو هورمیره ﷺ ده لی: پیاویك له مسولمانان و پیاویك له جووله كه جنیویان به یه گتریدا، موسولمانه كه یان وتی: سویند به و زاته موحه ممه دی ﷺ

به سه ر جیهانیاندا هه ئبژاردوو هه — له سویند خواردنیکدا که سویندی پی ده خوریت. جووله که کهش وتی: سویند به و زاته ی مووسای به سه ر جیهانیاندا هه ئبژاردوو هه، جا له و کاته دا مسوئمانه که دهمستی به رزگروه و زله یه کی دا له (ده موچاوی) جووله که که، جووله که کهش پوشت بو خرمه تی پیغه مبه ر ﷺ و نه وه ی بوو له نیوان خو ی و مسوئمانه که دا بو ی گیراپیه وه، پیغه مبه ریش ﷺ مسوئمانه که ی بانگ کرد و پرسیری نه و باسه ی لی کرد، نه ویش باسه که ی بو گیراپیه وه، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((من هه ئمه بژیرن به سه ر مووسادا ﷺ، چونکه بیگومان خه لکی له روژی دواپییدا بی هوش ده که ون، جا من یه که م که سم هوش ده که مه وه یه که سه ر مووسا ﷺ ده بینم توند دهمستی گرتوو به سوچیکی عه رشه وه، جا نازانم ناخو له و که سانه بووه بی هوش که وتوو و پیش من به هوش ها توته وه، یاخود له و که سانه بووه خوا جیای کردو و مه وه (بی هوش نه که وتوو هه).

۳۴۰۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اِخْتَجَّ آدَمُ وَمُوسَى فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَنْتَ آدَمُ الَّذِي أَخْرَجَتْكَ خَطِيئَتُكَ مِنَ الْجَنَّةِ. فَقَالَ لَهُ آدَمُ: أَنْتَ مُوسَى الَّذِي اضْطَفَاكَ اللَّهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلَامِهِ، ثُمَّ تَلَوْنِي عَلَى أَمْرِ قُدْرٍ عَلَيَّ قَبْلَ أَنْ أُخْلَقَ!». فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «فَحَجَّ آدَمُ مُوسَى» مَرَّتَيْنِ^(۱).

۳۴۰۹- نه بو هورمپره ﷺ وتی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((ئاده م و مووسا ﷺ بوویه مشت و مریان (به لکه یان به رامبه ر یه ک هی نایه وه)، جا مووسا به ئاده می فهرموو: تو نه و ئاده مه ییت که تاوانه که ت له به هه شت دهری کردیت،

ئاده‌میش به مووسای فه‌رموو: تۆ ئهو مووسایه‌یت که خوا هه‌لیبژاردی به په‌یامه‌کانی و به هسه‌کردن له‌گه‌لت، پاشان سه‌رزهنشتی من ده‌که‌یت له‌سه‌ر کاریک بۆم نوسرابوو پێش ئه‌وه‌ی دروست بکریم؟)) پیڤه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رموو: ((بۆیه ئاده‌م به به‌لگه زان بوو به‌سه‌ر مووسادا ﷺ، دوو جار ئه‌م برپگه‌ی کۆتایی دووباره کردوه.

۳۴۱۰- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حُصَيْنُ بْنُ مُمَيَّرٍ، عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يَوْمًا قَالَ: «عُرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَمُ، وَرَأَيْتُ سَوَادًا كَثِيرًا سَدَّ الْأَفْقَ فَقِيلَ هَذَا مُوسَى فِي قَوْمِهِ»^(۱).

۳۴۱۰- ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: رۆژیکیان پیڤه‌مبه‌ر ﷺ هاته ناومان و فه‌رموو: ((گه‌لان (ی پێشو)م نیشان درا، وه ره‌شاییه‌کی زۆرم بینی هه‌موو ئاسۆی گرتبوو، ئه‌نجا وترا: ئه‌وه مووسایه ﷺ له ناو گه‌له‌که‌یدا)).

۳۳- بابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَنَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝١١﴾ وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقَتْ بِكَلِمَتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ عَلَيْهَا الظِّنُّ ۝١٢﴾ التحريم

۳۳- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوی به‌رز و بلند:

(خوا نموونه‌یه‌کی هیناوه‌ته‌وه بۆ ئەوانه‌ی پروایان هیناوه به ژنی فیرعه‌ون کاتیک که وتی: په‌روه‌ردگارم لای خۆت مالیکم له به‌هه‌شتدا بۆ دروست بکه و پرزگارم بکه له فیرعه‌ون و کرده‌وه‌کانی، وه پرزگارم بکه له گه‌لی سته‌مکاران، وه به مه‌ریه‌می کچی عیمران ئەوه‌ی داوینی خۆی پاک راگرت، ئەوسا ئیمه فومان پیا کرد له رۆحی خۆمانه‌وه، وه باوه‌ری هینا بوو به وته‌کانی په‌روه‌ردگاری خۆی و کتیبه‌کانی، وه له ریزی فەرمانبه‌داراندا بوو).

۳۴۱۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مُرَّةَ الْهَمْدَانِي، عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَمَلَ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ، وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا أَسِيَّةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ، وَمَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ، وَإِنَّ فَضْلَ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ التَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ»^(۱).

۳۴۱۱- ئەبو موسا ر.ه.ه. وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی: ((زۆر له پیاوان کامل و ته‌واو بوون^(۲)، به‌لام له ژناندا ته‌نها ناسیه‌ی ژنی فیرعه‌ون و مه‌ریه‌می کچی عیمران کامل و ته‌واو بوون، وه بیگومان فه‌زل و گه‌ورمی عائیشه ر.ه.ه. به‌سه‌ر ژنانی تردا، وه‌ک فه‌زل و گه‌ورمی تریت^(۳) وایه به چاو خۆراکه‌کانی تره‌وه).

(۱) بروانه: ۳۴۳۳، ۳۷۶۹، ۵۴۱۸.

(۲) ته‌واو کامل واته: هه‌رچی سیفاتی جوان و یتویست بیت بۆ پیاوان یان بۆ ئافه‌ه‌تان تیاندا هه‌یه.

(۳) (التريد) که به تریت ماناکراوه واته: نانی تیکوشراوه، به‌لام هه‌ندی ده‌لین: به گوشته‌وه بیت نه‌نجا پیتی ده‌لین: (التريد).

۳۴- باب: ﴿ إِنَّا قَدَرْنَا كَأَن مِّن قَوْمٍ مُّوَسَىٰ فَعَلَىٰ عَلَيْهِمْ وَاَيْتَنَّهُ مِنَ الْكُفْرِ مَا إِن مَفَاحَهُ لَلنُّوْۤا ﴾

بِالْعَصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ القصص

﴿ لَنُنَوِّۡاْ ﴾ ﴿٧٦﴾ القصص: لَتَنْقُلُ. قَالَ ابْن عَبَّاسٍ ؓ: ﴿ أُولَى الْقُوَّةِ ﴿٧٦﴾ القصص

لَا يَرْفَعُهَا الْعُصْبَةُ مِنَ الرِّجَالِ، يُقَالُ: ﴿ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ القصص: الْمَرِحِينَ ﴾ وَبِكَأَنَّكَ

اللَّهُ ﴿٨٢﴾ القصص. مثل

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ ﴿٣٩﴾ لَقَمَان، ﴿ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ﴿٣٧﴾

الروم. يُوسَعُ عَلَيْهِ وَيُضِيقُ.

۳۴- باسیک: (بیگومان قارون له گهل مووسا ؓ بوو به لام ده ستریری و سته می لئ ده کردن، ئەوه نده مان گهنج (ئالتوون و زیو) پیدا بوو که بیگومان (هه لگرتنی) کلیله کانی (ئهو گهنج و قاسانه) به زهحمهت هه لده گیرا بو کومه لئکی به هیز، کاتئ (باوه رداره کانی) گه له که می پئیان وت دلخوش مه به (بهو سامانه)، بیگومان خوا ئەو که سانه می خوش ناوت دلخوش و له خوبایی بوون (به سهروهت و سامانه وه)

(ئیمامی بوخاری ده لئ): ﴿ لَنُنَوِّۡاْ ﴾ ﴿٧٦﴾ القصص: هه لگرتنی هورس بوو. ئیبنو

عه عباس ؓ ده لئ:

﴿ أُولَى الْقُوَّةِ ﴿٧٦﴾ القصص: کومه له بیاویک (کلیله کانیان) بو بهرز نه ده گرایه وه

(بو هه لئه ده گیرا). دهوتریت: ﴿ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ القصص: دلخوش و له خوبایی

بوون (بهو سامانه). ﴿وَيَكَاذِبُ اللَّهُ ۸۲﴾ القصص: و هك نه م وته وايه: ﴿الزَّوْجُ أَنْ اللَّهَ ۸۹﴾ لقمان.

نايا نابيني كه خوا (يان وا دياره خوا). ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۷۷﴾ الروم: رسق و رۆزی بو فراوان دهكات، يان كه م و تهنگی دهكات بو.

۳۵- باب قول الله تعالى: ﴿وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُ شُعَيْبًا ۸۴﴾ هود

وَإِلَى أَهْلِ مَدْيَنَ؛ لِأَنَّ مَدْيَنَ بَلَدٌ، وَمِثْلُهُ: ﴿وَسَلِّ الْقَرْيَةَ ۸۲﴾ يوسف: وَأَسْأَلِ ﴿وَالْعِيرَ ۸۲﴾ يوسف. يَعْنِي: أَهْلَ الْقَرْيَةِ وَأَهْلَ الْعِيرِ ﴿وَرَأَى كُفْرًا ظَهْرًا ۹۲﴾ هود. لَمْ يَلْتَفِتُوا إِلَيْهِ، يُقَالُ إِذَا لَمْ يَقْضِ حَاجَتَهُ: ظَهَرْتُ بِحَاجَتِي وَجَعَلْتَنِي ظَهْرِيًّا، قَالَ الظَّهْرِيُّ: أَنْ تَأْخُذَ مَعَكَ دَابَّةً أَوْ وَعَاءً تَسْتَظْهِرُ بِهِ، مَكَانَتُهُمْ وَمَكَانُهُمْ وَاحِدٌ ﴿يَعْنُوا ۹۲﴾ الأعراف: يَعِيشُوا ﴿يَأْنِسُ ۸۷﴾ يوسف: يَحْزَنُ ﴿عَاسَى ۹۳﴾ الأعراف. أَحْزَنُ. وَقَالَ الْحَسَنُ: ﴿إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ ۸۷﴾ هود: يَسْتَهْزِئُونَ بِهِ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿لَتَيْكُو ۱۷۶﴾ الشعراء، الْأَيْكَةُ، ﴿يَوْمِ الظُّلَّةِ ۱۸۸﴾ الشعراء: إِظْلَالُ الْعَذَابِ عَلَيْهِمْ.

۳۵- باسی نه م فه رمایشته ی خوا ی بهرز و بلند: (وه شوعه یبی برایانمان (نارد) بو (خه لکی) مه دیهن) بو سهر خه لکی مه دیهن، چونکه مه دیهن شار و ولات بووه)

نه و نایه ته وهك نه و وینانه وایه: (پرسیار له شاره كه بكه)، وه پرسیار له (وشتی کاروانه كه) بكه، كه مبههستی بییان: پرسیار له خه لکی شاره كه بكه، وه پرسیار له خاوهنی وشتی کاروانه كه بكه.

﴿وَرَأَىٰ كُمْ ظَهْرِيًّا﴾ (١٢) هود: لایان نه كرده وه به لایدا (گوښیان پي نه دا)، نه گهر
 پیو یستیه گه ی جی نه بوو دهووتریت: (ظَهْرُ بِحَاجَتِي) پیو یستیه گه م
 جیبه جی نه بوو (وَجَعَلَنِي ظَهْرِيًّا) پشت گوښی خستم، (نیمامی بوخاری) دهلی:
 (الظُّهْرِي) بریتیه له وهی و لاخیک له گهل خوت ببهیت، یان تورمه که یه ك خوتی پي
 به هیز بکهیت پشتی پي ببهستیت. (مَكَانَتُهُمْ) له گهل (مَكَانُهُمْ) یه ك مانایان هه یه
 و جیاوازیان نییه. واته: بار و حالته ی خویان. ﴿يَمْنَرًا﴾ (١٣) الأعراف: دمژین. ﴿
 يَأْتِشُ﴾ (٨٧) یوسف: خه م دهخوات. ﴿ءَاسَى﴾ (١٣) الأعراف: خه م نه خوم.

حه سه ن دهلی: ﴿إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ﴾ (٨٧) هود^(١) به م وتهیه گالته به
 پیغه مبهره که یان ده که ن (مه به ستیان مانای پسته که نییه).

موجاهید دهلی: ﴿لَيْكَةِ﴾ (١٣٦) الشعراء^(٢) هه مان وشه ی (الْأَيْكَةُ)^(٣) یه، به مانای
 باخاتی چر و پر دیت.

﴿يَوْمِ الظُّلَّةِ﴾ (١٨٩) الشعراء: (پوژی) سیبهر کردنی هه وری سزا به سه ریانه وه.

(١) واته: بیگومان تو له سه ر خو و په له نه که ریت.

(٢) نه وه له سه ر خو یتنده وهی نافع و ئین که سیر و ئین عامیره.

(٣) له سه ر خو یتنده وه قوښان خو ینه کانی تر به و جوړه خو یتندویانه وه.

۳۶- بابُ قولِ الله تَعَالَى:

﴿ وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴾ (۱۳۸) إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿۱۳۹﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿۱۴۰﴾ فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۱۴۱﴾ الصَّافَات. قَالَ مُجَاهِدٌ: مُذْنِبٌ. ﴿الْمَشْحُونِ﴾ (۱۴۰) ﴿ الصَّافَات. الْمَوْقِر. ﴿فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ﴾ (۱۴۲) ﴿الصَّافَات. الْآيَةِ. ﴿فَبَدَّلْنَاهُ بِالْعَرَاءِ﴾ (۱۴۳) ﴿الصَّافَات. بِوَجْهِ الْأَرْضِ. ﴿وَهُوَ سَقِيمٌ﴾ (۱۴۴) ﴿الصَّافَات. ﴿وَأَبْتَلْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقُطِينَ﴾ (۱۴۵) ﴿الصَّافَات. مِّنْ غَيْرِ ذَاتِ أَصْلٍ: الدُّبَاءُ وَنَحْوُهُ. ﴿وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ﴾ (۱۴۶) فَتَأَمَّلُوا فَمَنَعْنَهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۱۴۷﴾ ﴿الصَّافَات. ﴿وَلَا تَكُن لِّصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَىٰ وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ (۱۴۸) ﴿القلم. كَظِيمٌ: وَهُوَ مَعْمُومٌ.

۳۶- باسی ئەم فەرمايشتهی خوای بهرز و بلند:

(وه به‌راستی یونس (پیغه‌مبه‌ریک بوو) له پیغه‌مبه‌ران، کاتیک رایکرد بو لای که‌شتیه‌کی پر له خه‌لک، ئینجا قورعه‌کیشی کرد (له‌گه‌ل خه‌لکی ناو که‌شتیه‌که) و ئەو له دۆراوان بوو (خرایه دهریاکه‌وه)، ئەنجا نه‌هه‌نگیک قووتی دا ئەویش شایه‌نی سه‌رزهنشت بوو)، موجاهید ده‌لی: ﴿مُلِيمٌ﴾ (۱۴۱) ﴿الصَّافَات: تاوانبار. ﴿الْمَشْحُونِ﴾ (۱۴۰) ﴿الصَّافَات: پر (له خه‌لک)، (خۆ نه‌گهر به‌راستی ئەو له یادکارانی (خوا) نه‌بوايه) به هۆی ئەوه‌وه فەریمان دایه زه‌ویه‌کی پرووت (ی بی دار و دره‌خت). ﴿فَبَدَّلْنَاهُ بِالْعَرَاءِ﴾ (۱۴۳) ﴿الصَّافَات: (جا ئەومان فەرێ دایه) سه‌ر پرووی زه‌وی. ﴿وَهُوَ سَقِيمٌ﴾ (۱۴۴) ﴿الصَّافَات: وه ئەو نه‌خۆش بوو. (وه پرووه‌کیکی کوله‌که‌مان به‌سه‌ریدا پروواند) لهو پرووه‌که‌نهی قه‌دی نییه: کوله‌که و شتی لهو

جوړه. (وه نهومان به پیغه مبهرايه تی نارد بو لای سهد هزار کهس، یان زیاتر کهله کهش باوهرپان هیڼا و بهو هوپه وه بههره مهنده مان کردن له زیان تا ماومیهک).

(وهک هاورپی نه ههنگه که مبه (که یونس پیغه مبهره ﷺ کاتیک بانگی (خودای کرد، نهو پیشی خوار دبووه (له بیروای کهله کهی).)

۳۴۱۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَعْمَشُ. حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ». زَادَ مُسَدَّدٌ «يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(۱).

۳۴۱۲- عهبدوللا ﷺ له پیغه مبهره وه ﷺ دهگیریته وه که فهرمووی: ((هیچ کهسک له نیوه با نه لاین من له یونس چاکترم))، موسه دمد له گیرانه ومکهیدا نه م زیاده ی هیڼاوه: ((یونسی کوری مهتتا)).

۳۴۱۳- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ إِنِّي خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى». وَنَسَبَهُ إِلَى أَبِيهِ^(۲).

۳۴۱۳- نهبولعاليه له ئیبنو عهباسه وه ﷺ دهگیریته وه له پیغه مبهره وه ﷺ فهرموویه تی: ((هیچ کهسک بو ی نیبه که بلیت: من^(۳) له یونسی کوری مهتتا چاکترم))، یونسی پال دایه لای باوکی (که مهتتایه).

(۱) پروانه: ۴۶۰۳، ۴۸۰۴.

(۲) پروانه: ۳۳۹۵.

(۳) قسه کهره که خوی یان پیغه مبهراڼ ﷺ.

۳۴۱۴- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، عَنِ اللَّيْثِ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: بَيْنَمَا يَهُودِيٌّ يَغْرُضُ سِلْعَتَهُ أُعْطِيَ بِهَا شَيْئًا كَرِهَهُ. فَقَالَ: لَا وَالَّذِي اضْطَفَى مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ، فَسَمِعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَامَ، فَلَطَمَ وَجْهَهُ، وَقَالَ: تَقُولُ وَالَّذِي اضْطَفَى مُوسَى عَلَى الْبَشَرِ، وَالنَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا فَدَهَبَ إِلَيْهِ، فَقَالَ أَبَا الْقَاسِمِ، إِنَّ لِي ذِمَّةً وَعَهْدًا، فَمَا بَالُ فَلَانٍ لَطَمَ وَجْهِي؟ فَقَالَ: «لِمَ لَطَمْتَ وَجْهَهُ؟». فَذَكَرَهُ، فَغَضِبَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى رُئِيَ فِي وَجْهِهِ، ثُمَّ قَالَ: «لَا تُفَضِّلُوا بَيْنَ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ، فَإِنَّهُ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ، فَيَصْعَقُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ، إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَى، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ بُعِثَ فَإِذَا مُوسَى آخِذٌ بِالْعَرْشِ، فَلَا أَذْرِي أَحُوسِبَ بِصَعْقَتِهِ يَوْمَ الطُّورِ أَمْ بُعِثَ قَبْلِي»^(۱).

۳۴۱۴- نه بو هورمپره ﷺ دهلی: له کاتیځدا جوله که یه ک کالایه کی ده فرۆشت نرخیکې پیدرا که لای په سهند نه بوو بویه وتی: نه خیر (بهو نرخه نایدهم) سویند بهو زاته ی مووسای ﷺ هه لېزاردوو له ناو مروقه کاند، پیاوړکی نه نصاری گوئی لی بوو، هه سستا شه قازله یه کی کیشا به پرووخساریدا وتی: دهلی، سویند بهو زاته ی مووسای ﷺ هه لېزاردوو به سهر هه موو مروقه کاند، له کاتیځدا پیغه مبهری نیسلام له ناومان دایه؟ کابرای جوله که ش روشت بو خرمه تی پیغه مبهر ﷺ و وتی: نه ی نه بولقاسیم بیگومان من له نه ستو گراو و خاومن پهیمانم، نیتر بوچی فلان که س زله دمدا ت له پرووخسارم؟ پیغه مبه ریش ﷺ هه رمووی: بوچی زلمت داوه له پرووخساری؟ نه ویش باسه که ی بو گپرایه وه، پیغه مبه ریش ﷺ توره بوو به جوړی له پرووخساریدا دمبیرا، پاشان هه رمووی: ((له نیوان پیغه مبه راندا که سیان باو مه دمن به سهر نه وانی تردا، چونکه بیگومان که هوو ده کړی به که رمنادا، نه وسا هه رچی له ناسمانه کان و هه رچی له

زهوی دایه له هۆش خو دهچی جگه لهو کهسهی خوا بیهوی (له هۆش ناجی)،
باشان جاری دووهم فووی پيدا دهکریتهوه، نه نجا من یه کهم کهس دهم هۆش
دهکه مهوه، یه کهسر مووسا دمبینم دهستی گرتووه به (قاجیکی) عه پشه وه، جا
نازانم له هۆش چوونه کهی رۆژی کیوی توری بو حسیب کراوه، یان پیش من
(زیندوو کراوه ته وه) هۆشی هاتوته وه به خویدا)).

۳۴۱۵- «وَلَا أَقُولُ: إِنَّ أَحَدًا أَفْضَلُ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(۱).

۳۴۱۵- ((وه بێگومان من نالیم هیچ کهس له یونس کورپی مهتتا چاکتره)).

۳۴۱۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، سَمِعْتُ حُمَيْدَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ
أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَنْبَغِي لِعَبْدٍ أَنْ يَقُولَ: أَنَا خَيْرٌ مِنْ يُونُسَ بْنِ مَتَّى»^(۲).

۳۴۱۶- نه بو هورمیره ﷺ له پیغه مبه ره وه ﷺ دهگیریته وه که فهرموویه تی:
(شیاو نییه بو هیچ کهسیک که بلێ: من له یونس کورپی مهتتا چاکترم)).

۳۷- باب

﴿وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ﴾ (۱۳۳)
الأعراف. يَتَعَدَّوْنَ: يَجَاوِزُونَ فِي السَّبْتِ. ﴿إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَعًا

(۱) بروانه: ۳۴۱۶، ۴۶۰۴، ۴۶۳۱، ۴۸۰۵.

(۲) بروانه: ۳۴۱۵.

﴿۱۳۳﴾ الأعراف. شَوَارِعَ، ﴿وَيَوْمَ لَا يَسْئُرُونَ﴾ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ بَلَّوْهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۱۳۴﴾ وَإِذْ قَالَتْ أُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعْطُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهِلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا مَعَذَرَةٌ إِلَىٰ رَبِّكَمْ وَلَعَلَّهُمْ يَنْفَقُونَ ﴿۱۳۵﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ الْأَسْوَىٰ وَآخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۱۳۶﴾ فَلَمَّا عَزَا عَنْ مَا نُفُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿۱۳۷﴾ الأعراف.

۳۷- باسیک

(وه پرسپاریان لی بکه دهرباردی نهو شاره‌ی که له نزیک دهریا (ی سوور) بوو، که له رۆژی شه‌مه‌دا ده‌ستدریژیان ده‌کرد). ﴿يَعْدُونَ﴾ به مانای: (يَتَعَدَّوْنَ) واته: ده‌ستدریژیان ده‌کرد و سنووریان ده‌به‌زاند له رۆژی شه‌مه‌ماندا، (چونکه لهو کاته‌دا نه‌هه‌نگه‌کانیان ده‌هاتن له رۆژی شه‌مه‌که‌یاندا. ﴿شُرْعَا﴾ به مانای: (شوارع) دیت واته: به‌پرز به دوا‌ی یه‌گدا (وه رۆژی که شه‌مه‌ نه‌بووایه نه‌هه‌نگه‌کانیان بو نه‌ده‌هات، نا بهو جوړه تاقیمان کردنه‌وه چونکه له فه‌رمانی خوا دهرجوون و سه‌ربینچیان ده‌کرد، کاتی تاقمی له‌وان^(۱) (به‌تاقمیکی تریانی) وت: بوچی نامۆزگاری کۆمه‌لێک ده‌که‌ن که خوا له ناویان ده‌بات یان به

(۱) ئیمامی بوخاری له‌م باسه‌دا هیچ فه‌رمووده‌یه‌کی نه‌هتیاوه، چونکه نه‌و فه‌رمودانه‌ی له‌و باره‌یه‌وه هاتوون لاوازن، به‌لام ئیننو هه‌جهر وته‌یه‌کی قه‌تاده ده‌گێڕته‌وه که ده‌لێ: (أصحاب السبت) خه‌لکی شاری (ایل)ه بوون کاتی فێلیان کرد بۆ راوکردنی ماسیه‌کان، له رۆژی شه‌مه‌ماندا تۆره‌کانیان له‌ ئاوه‌که‌دا راخست و دانا، پاشان له رۆژی یه‌ک شه‌مه‌ماندا کۆیان کرده‌وه و ماسیه‌کانیان گرت، کۆمه‌لێکیان ڕێگری نه‌و کاره‌یان لێ کردن و به‌ توندی چوون به‌گۆڕاندا، کۆمه‌لێکی تریان وتیان: وازیان لێ بێتن با دوورکه‌وینه‌وه لێیان، ئینجا به‌یانیه‌ک که رۆژبوویه‌وه نه‌و که‌سانه‌یان نه‌بینی که راوی ماسیه‌کانیان ده‌کرد له شه‌مه‌ماندا، جا ده‌رگا‌کانیان کردنه‌وه و فه‌رمانیان به‌ پیاوێک کرد به‌ په‌یژه‌یه‌که‌دا سه‌رکه‌وێ، سه‌یری کردن بوونه‌ته مه‌یمون، ئینجا رۆب‌ش‌ته ناویانه‌وه مه‌یمونه‌کان خۆیان ده‌دايه پالێان نه‌هانه‌ی ڕێگریان لێ کردن له‌ راوکردنی ماسیه‌کان، پێیان ده‌وتن: ئیمه ڕێگریمان نه‌کرد لێتان که نه‌و کاره نه‌که‌ن؟ مه‌یمونه‌کانیش به‌ سه‌ریان به‌ ئاماره ده‌یانوت به‌لێ. ب‌روانه: فتح الباری: ۵۶۰/۸.

سزايه کی سهخت سزايان دمدات، وتیان: تا لای په رومردگارتان به هانه و عوزر بیت (و تاوانبار نه بین له سهر بی دمنگیمان) و به لگو نه وان له خوا برسن، نه نجا کاتی نه وهی پپی ناموژگاری کرابوون له بیریان چوو، نه وانه ی به رگریان ده کرد له خرابه و تاوان پژگارمان کردن، نه وانه ش که سته میان کرد سزمان دان به سزايه کی زور خراب به هو ی دمرچوونیان له فهرمانی خوا، جا کاتیك یاخی بوون له وهی که قه دهغه کرابوون لی، نه وسا پیمان وتن: ببنه چهند مهیمونیکی دوور خراوهی بی نرخ).

٣٨- بابُ قولِ الله تَعَالَى: ﴿وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ ﴿١١٣﴾ النساء

الرُّبْرُ: الْكُتُبُ، وَاحِدُهَا زَبُورٌ، زَبَرْتُ: كَتَبْتُ. ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا يَجَالُ أَوِي مَعَهُ﴾ ﴿١٠﴾ ﴿سَبَأُ. قَالَ مُجَاهِدٌ: سَبَّحِي مَعَهُ.﴾ وَالطَّيْرُ وَالنَّارُ لَهُ الْحَدِيدُ ﴿١٠﴾ أَنْ أَعْمَلَ سَيِّغَتْ ﴿١١﴾ ﴿سَبَأُ: الدَّرُوعُ، وَقَدِرَ فِي السَّرْدِ﴾ ﴿١١﴾ ﴿سَبَأُ: الْمَسَامِيرُ وَالْحَلَقُ، لَا يُدْقُ الْمَسْمَارَ فَيَتَسَلَّسَلُ، وَلَا يُعْظَمُ فَيَقْصَمُ.﴾ ﴿إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ ﴿١١﴾ ﴿سَبَأُ.

٣٨- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (وه

زه بورمان به خشى به داود ﷺ. (ئيمامى بوخارى دهلى: (الرُّبْرُ) كتيبہ كان. (الرُّبْرُ) كؤيه، (زَبُورٌ) تاكه كه يه تى، (زَبَرْتُ) واته: نووسيم.

- (سویند به خوا به راستی له لایه ن خو مانه وه به هر مه کی گه وره مان به داوود ﷺ به خشیبوو، ئە ی چیا کان له گه ل داوود ﷺ زیکر و ته سبیح بلینه وه).

- موحاهید دهلی: ﴿أَوْنِي مَعَهُ﴾: لهگه ئیدا تهسیح بلیره وه، (بالنده کانیس (لهگه ئیدا بیلینه وه)، وه ئاسنمان بۆ نهرم کردبوو (وه فه رمانمان پی کرد) که پوښاکي داپوښه ری (هه موو له شی) لی دروست بکه). ﴿سَخِغْتِ﴾ واته: زری جهنگی فراوانی دریز، (وه له چینی زریدا نه ندازه ی نه لقه کان وهك يهك بن)، بزماري نه لقه کان تهنگ و باریک نه بن نه لقه کان رانه گرن و گهورهش نه بن نه لقه کان بشکین و لیک جیابینه وه. (وه کرده ی چاک بکه، به راستی من بینام به وهی دهیکه ن).

۳۴۱۷- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "خُفِّفَ عَلَى دَاوُدَ عليه السلام الْقُرْآنُ، فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَوَابِّهِ فَيُتَسَرَّجُ، فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ قَبْلَ أَنْ تُسَرَّجَ دَوَابُّهُ، وَلَا يَأْكُلُ إِلَّا مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ".
- رَوَاهُ مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ صَفْوَانَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ^(۱).

۳۴۱۷- نه بو هورمیره رضي الله عنه له پیغه مبهروه ﷺ دهگپرتیه وه که فه رموویه تی: ((
(خویندنی) زموور بۆ داوود عليه السلام ئاسان کرابوو، فه رمانی دهکرد و لاخه کانی زین دهکران، نهجا هه موو زمووری ده خوینده وه پیش نه وهی و لاخه کانی زین بکریڼ، ته نه نه وهشی دهخوارد به دهستی خو ی پهیدای بکرایه (رهنجی شانی خو ی دهخوارد و بهس)).

- نه م فه رمووده یه: مووسای کوری عوقبه گپراویه تیه وه له صفوانه وه نه ویش له عهتای کوری یه ساره وه له نه بو هورمیره وه ﷺ گپراویه تیه وه له پیغه مبهروه ﷺ ^(۱).

۳۴۱۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عَقِيلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ أَخْبَرَهُ وَأَبَا سَلَمَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو رضي الله عنه قَالَ أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَقُولُ: وَاللَّهِ لَأَصُومَنَّ النَّهَارَ وَلَأَقُومَنَّ اللَّيْلَ مَا عِشْتُ. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَنْتَ الَّذِي تَقُولُ: وَاللَّهِ لَأَصُومَنَّ النَّهَارَ وَلَأَقُومَنَّ اللَّيْلَ مَا عِشْتُ؟" قُلْتُ قَدْ قُلْتُهُ. قَالَ: "إِنَّكَ لَا تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ، فَصُمْ وَأَفِطِرْ، وَقُمْ وَنَمْ، وَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنَّ الْحَسَنَةَ يَعْشُرُ أَمْثَالِهَا، وَذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ". فَقُلْتُ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "فَصُمْ يَوْمًا وَأَفِطِرْ يَوْمَيْنِ". قَالَ: قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ. قَالَ: "فَصُمْ يَوْمًا وَأَفِطِرْ يَوْمًا، وَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ، وَهُوَ عَذْلُ الصَّيَامِ". قُلْتُ إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: "لَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ" ^(۱).

۳۴۱۸- سه عیدی کوری موسه ییهب و نه بو سه له مهی کوری عه بدوره حمان ده گپ نه وه که عه بدولای کوری عه مر رضي الله عنه ده لی: هه وال درا به پیغه مبهری خوا ﷺ که من ده لیم: سویند به خوا تا له زیاندا بم پوژ به پوژوو دهم و شهو شهونویژ ده کم، پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی: ((تو نهو که سهیت وتووته: سویند به خوا تا له زیاندا بم پوژ به پوژوو دهم و شهو شهونویژ ده کم؟)) عه رزم کرد: بیگومان وتوومه، فه رموی: ((دهی دلنیا به که ناتوانی نهو کاره بکهیت، که واته به پوژوو به (هه ندیک پوژ) به پوژووش مه به، (له شهودا) شهونویژ بکه و بشخه وه، له مانگی کدا سی پوژ پوژوو بگره، چونکه چاکه یهک به دهمیه، نه مهش وهک به پوژوو بوونی هه موو ساله که وایه))، وتم: به راستی من له وه باشر و زیاتر دمتوانم، فه رموی: ((دهی پوژیک به پوژوویه و دوو پوژ به پوژوو مه به))، ده لی وتم: من له وه باشر و زیاتر دمتوانم نهی پیغه مبهری خوا، فه رموی: ((دهی پوژیک به پوژوو به و پوژیک به پوژوو مه به نه وه پوژوو

(۱) واته: نه م فه رموده ده به دوو پیکه و سه نه د گپ دراوه ته وه.

(۲) پروانه: ۱۱۳۱.

گرتنی داوود پیڤه‌مبه‌ره ﷺ که گهورمترین پۆزوو گرتنه))، وتم: من له‌وه باشر و زیاتر دمتوانم، ئه‌ی پیڤه‌مبه‌ری خوا، فه‌رمووی: ((له‌و پۆزوو باشر نییه))^(۱).

۳۴۱۹- حَدَّثَنَا خَلَادُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ أَبِي الْعَبَّاسِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "أَلَمْ أَتَبَأُ أَنَّكَ تَقُومُ اللَّيْلَ وَتَصُومُ؟" فَقُلْتُ نَعَمْ. فَقَالَ: "فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمَتِ الْعَيْنُ وَنَفِهَتِ النَّفْسُ، صُمْ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَذَلِكَ صَوْمُ الدَّهْرِ" أَوْ: "كَصَوْمِ الدَّهْرِ". قُلْتُ إِنِّي أَجِدُ فِي -قَالَ مِسْعَرٌ يَعْنِي: قُوَّةَ- قَالَ: "فَصُمْ صَوْمَ دَاوُدَ ﷺ، وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا، وَيُفْطِرُ يَوْمًا وَلَا يَفِرُّ إِذَا لَاقَى"^(۲).

۳۴۱۹- عه‌بدوللای کورپی عه‌مپی کورپی عاص ﷺ وتی: پیڤه‌مبه‌ر ﷺ به‌منی فه‌رمووی: ((وایه هه‌والم پیدراوه که تۆ هه‌موو شه‌و شه‌ونویژ ده‌که‌یت و (هه‌موو ساله‌که) به‌پۆزوو دمبیت؟)) وتم: به‌ئێ، فه‌رمووی: ((بێگومان ئه‌گه‌ر تۆ وا بکه‌یت چاوت ده‌چێ به‌ قولا و بینینی لاواز دمبیت و نفه‌س ماندوو و کول دمبێ، له‌ هه‌موو مانگی‌کدا سێ پۆژ به‌پۆزووبه‌، ئه‌وه پۆزووگرتنی ساله‌که‌یه هه‌مووی - یان وه‌ک پۆزووگرتنی ساله‌که‌یه هه‌مووی))^(۳)، وتم: من توانام هه‌یه‌- میسعر ده‌ئێ: (أَجِدُ فِي) واته‌: توانام هه‌یه‌، فه‌رمووی: ((ده‌ی پۆزوو بگره به‌پۆزووگرتنی داوود ﷺ که پۆژیک به‌پۆزوو دمبوو پۆژیکیش به‌پۆزوو نه‌ده‌بوو، وه‌ ئه‌گه‌ر به‌ دوژمن بکه‌یشتایه هه‌ئنه‌دمه‌ات)).

(۱) مه‌به‌ستی پۆزوو گرتنی داووده ﷺ.

(۲) ب‌روانه: ۱۱۳۱.

(۳) چونکه‌ چاکه‌یه‌ک به‌ ده‌یه‌، هه‌ر مانگی‌ک سێ پۆژ پۆزوو گرتن وه‌ک ئه‌وه‌ وایه‌ مانکه‌که به‌پۆزوو بووبیت، که‌واته هه‌موو مانکه‌کان به‌پۆزوو بووه‌، ئه‌وه‌ش ده‌کاته پۆزووی ساله‌که‌.

٣٩- باب: أَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ، وَأَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَقُومُ ثُلُثَهُ، وَيَنَامُ سُدُسَهُ، وَيَصُومُ يَوْمًا، وَيُفْطِرُ يَوْمًا.
قَالَ عَلِيٌّ وَهُوَ قَوْلُ عَائِشَةَ: مَا أَلْفَاهُ السَّحَرُ عِنْدِي إِلَّا نَائِمًا^(١).

٣٩- باسیک: خوشه ویسترین نوێژ لای خودا نوێژى داووده ﷺ، وه خوشه ویسترین رۆژوو لای خودا رۆژووی داووده ﷺ، نهو نیوه شهو که دهخهوت سێ یهکی شهو نوێژى دهکرد، شهش یهکی شهوه که له (کوئایدا) دهخهوتهوه، رۆژیک به رۆژوو دهبوو رۆژیک به رۆژوو نه دهبوو

عهلی دهلی: (شهشیهکی کوئایی شهو دهخهوتهوه)، نهوه وتهی عایشهیه ﷺ، که دهلی: ههر کاتی سههر و بهرهبهیان بوو بێ پیغه مبه ر ﷺ لای من خهوتووه.

٣٤٢٠- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَوْسٍ الثَّقَفِيِّ، سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ، كَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا، وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ، كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ وَيَقُومُ ثُلُثَهُ وَيَنَامُ سُدُسَهُ»^(٢).

٣٤٢٠- عهبدوللای کورێ عهمر ﷺ دهلی: پیغه مبه رى خوا ﷺ به منی فهرموو: ((خوشه ویسترین رۆژووگرتن لای خوی گهوره رۆژووگرتنی داووده ﷺ، که رۆژیک به رۆژوو دمبوو رۆژیکیش به رۆژوو نه دهبوو. وه خوشه ویسترین نوێژ لای

(١) برهوانه: ١١٣٣.

(٢) برهوانه: ١١٥٩.

خوای گه‌وره نوویژی داووده ﷺ، که نیوهی شهو ده‌خه‌وت و سییه‌کی شهو هه‌لده‌سا و شه‌ونویژی ده‌کرد، وه شه‌شیه‌کی شهو ده‌خه‌وته‌وه (له به‌رمبه‌یاندا) ((.

۴۰- باب: ﴿وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ (۱۷) إِنَّا سَخَرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحُن بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ﴿۱۸﴾ وَالطَّيْرَ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿۱۹﴾ وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ، وَءَاتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ ﴿۲۰﴾ ص. قَالَ مُجَاهِدٌ: الْقَهْمُ فِي الْقَضَاءِ. ﴿وَلَا تُشْطِطُ﴾ (۲۱) ص. لَا تُسْرِفُ ﴿وَأَهْدِنَا إِلَى سَوَاءٍ﴾ أَلْصِرْطِ ﴿۲۲﴾ إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَجْمَةً وَلِي نَجْمَةٌ ﴿۲۳﴾ ص. يُقَالُ لِلْمَرَاةِ: نَجْمَةٌ، وَيُقَالُ لَهَا أَيْضًا: شَاةٌ، ﴿وَلِي نَجْمَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفَلْنِيهَا﴾ (۲۴) ص. مَثَلُ ﴿وَكَلَّمَهَا زَكَرِيَّا﴾ (۲۵) آل عمران: ضَمًّا. ﴿وَعَزَّيْ﴾ (۲۶) ص: غَلَبَنِي، صَارَ أَعَزَّ مِنِّي، أَعَزَّزْتُهُ: جَعَلْتُهُ عَزِيزًا. ﴿فِي الْخِطَابِ﴾ (۲۷) ص. يُقَالُ: الْمُحَاوَرَةُ. ﴿قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعِيكَ إِلَى يَمِاحِهِ﴾ وَإِنْ كَبُرَ مِنَ الْخَطَلَاءِ ﴿۲۸﴾ ص. الشُّرَكَاءُ ﴿لَيْنِي﴾ (۲۹) ص. إِلَى قَوْلِهِ: ﴿أَنَّمَا فَتْنَةٌ﴾ (۳۰) ص. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: اخْتَبَرْنَاهُ. وَقَرَأَ عُمَرُ: ﴿قَتْنَاهُ﴾ بِتَشْدِيدِ التَّاءِ.

۴۰- باسیک: (وه بیرى به‌نده‌مان داوودی ﷺ خاوه‌ن هیز و توانا به‌کره‌وه، بی‌گومان ئه‌و هه‌میشه گه‌راوه بوو بۆ لای خوا، به‌راستی ئی‌مه چیا‌کانمان راهینا بۆ ته‌سبیحاتی خویان ده‌کرد له‌گه‌ل ئه‌و (داوود) به‌ئیواران و به‌یانیاندا، وه بالنده‌کان که له ده‌وری ئه‌و (داوود) کۆ ده‌کرانه‌وه هه‌موو بۆ (ته‌سبیحات) بۆ لای ئه‌و ده‌گه‌رانه‌وه، تا له‌گه‌ل داوود یادی خوا بکه‌ن، وه پاشایه‌تی‌ه‌که‌ی ئه‌ومان به‌هیز کرد و دانایی و گوفتاری جیا‌که‌ره‌وه‌مان پێ به‌خشى)

موجاهید ده‌لی: ﴿وَفَصَّلَ الْخِطَابِ﴾ (۲۰) ص: واته تی‌گه‌یه‌شتن له داد‌وم‌یدا. ﴿وَلَا تُشْطِطُ﴾ (۲۱) ص: زیاد‌م‌ویی مه‌که.

(وه رېنموونيمان بکه بو رېگای راست. (یه کیکیان وتی) بیگومان نه م برایه م نه وه و نو مه ری هه یه)، به ئاهرم دهوری: (نعة) هه رومها به ئاهرم دهوری: (شاة)، (منیش یه ک مه رم هه یه جا (براکه م) ده لی: نه و مه رمش بده به من). ﴿ أَكْفَلْنِيهَا ﴾ ص: وه کو ﴿ وَكَفَلَهَا زَكْرِيَّا ﴾ آل عمران: وایه، واته: بیخه ره پال مه رگانی من، یان بیده به من. ﴿ وَعَزَّيْ ﴾ ص: زال بووه به سه رمد له من زالر بوو، ده ووتریت: (أَعَزَّزْتُه) زال و سه رکه وتووم کرد، ﴿ فِي أَنْطَابٍ ﴾ ص: ده ووتریت: سه کردن و گفتوگو کردن.

- (داوود) وتی: سویند به خوا به راستی سته می لی کردوی داوات لی ده کات تافه مه رگمت بخاته ناو مه رگانی خو ی و بیگومان زور له شه ریک و هاوبه شه کان). ﴿ الْخَطْلَاءِ ﴾ ص: شه ریکه کان (سته م له یه کتری ده کمن بیجگه له وانه ی باومریان هیناوه و کرده و ی چاکیان کردوه، نه وانه ش زور که من، داوود زانی که ئیمه تهنه تاقیمان کردوته وه)، ئیبنو عه بباس ده لی: ﴿ أَنْمَا فَتَنَهُ ﴾ ص: تاقیمان کرده وه. وه عومه ر به (فَتْنَاهُ): تاکه ی به دوو تا^(۱) خویندوته وه. (بو یه داوود) داوای لی بوردن کرد له په رومردگاری و کهوت به روودا به سوژده بردنه وه توبه ی کرد).

۳۴۲۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ يُونُسَ قَالَ: سَمِعْتُ الْعَوَّامَ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ أَسْجُدُ فِي صَفَرٍ: ﴿ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ ﴾ الْأَنْعَامِ. حَتَّى آتَى ﴿ أَوْلَيْكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فِيهِمْ أَقْدَرَهُ ﴾ الْأَنْعَامِ. فَقَالَ: نَبِيُّكُمْ ﷺ مِمَّنْ أَمَرَ أَنْ يَفْتَدَى بِهِمْ^(۲).

(۱) واته: تاکه ی شه ده داوه تی

(۲) پروانه: ۴۶۳۲، ۴۸۰۶، ۴۸۰۷.

۳۴۲۱- مواهيد ده لئ: به ئيبنو عه عباسم ﷺ و ت: له سوږم تي (صاد) لدا سوژده بيه م؟ ئيبنو عه عباس نه م نايه ته ي خوښنده وه: ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ﴾ الأنعام: هه تا گه يشته ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَّتْهُمْ أَفْتَدُهُ﴾ (۹۰) الأنعام: واته: وه له نه وه كانى نوح ﷺ داوود و سوليمان) تا گه يشته:

(نه ي موحه مه د ﷺ) ده ي په يږه وى ږيگا و ږي بازي نه وان بکه، نه نجا ئيبنو عه عباس ﷺ و ت: پيغه مبه رمه که تان ﷺ له و که سانه يه فه رمانى پيکراوه که به شوين نه واندا بږوات^(۱) (وه نه وان به سه رمه شقى خو ي بزاني ت).

۳۴۲۲- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: لَيْسَ ص مِنْ عَزَائِمِ السُّجُودِ، وَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَسْجُدُ فِيهَا^(۲).

۳۴۲۲- عكريمه له ئيبنو عه عباسه وه ﷺ ده گيږي ته وه که وتويه تى: (سوژده سوږم تي) (صاد) له و سوژدانه نييه که فه مانى پيکرا بى (سوژده ي تي دا بږي ت)، وه پيغه مبه ريشم ﷺ ديوه له سوږم تي (صاد) لدا سوژده ي بردو وه.

۴۱- بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعَمَ الْعَبْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ (۳۰) ص

الرَّاجِعُ الْمُنِيبُ، وَقَوْلُهُ: ﴿وَهَبَ لِي مَلَكًا لَا يَبْتَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي﴾ (۳۰) ص، وَقَوْلُهُ: ﴿وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَى مُلْكٍ سُلَيْمَانَ﴾ (۱۰۲) البقرة. ﴿وَسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوها شَهْرٌ وَرَوَّاحُها شَهْرٌ وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ﴾ (۱۲) ص، أذْبَنَّا لَهُ عَيْنَ الْحَدِيدِ ﴿وَمِنْ الْجِنَّ

(۱) وه لاهم که ي ئيبنو عه عباس ﷺ ده يگه يه ني ت که ده ني ت سوژده بيه ت له کاتى خوښدن ي نايه تى (۲۴).

(۲) بږوانه: ۱۰۶۹.

مَن يَعْمَلْ بَيْنَ يَدَيْهِ ﴿١٢﴾ سُبَّأُ. إِلَى قَوْلِهِ: ﴿مِنْ مَحَرِّبٍ﴾ ﴿١٣﴾ سُبَّأُ. قَالَ مُجَاهِدٌ: بُنْيَانُ
 مَا دُونَ الْقُصُورِ ﴿وَتَمَثِيلٌ﴾ ﴿١٣﴾ سُبَّأُ: مِنْ نَحَاسٍ. ﴿وَحِفَانٍ كَالْجَوَابِ﴾ ﴿١٣﴾ سُبَّأُ:
 كَحِثَاضِ الْإِبِلِ. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَالْجَوْبَةِ مِنَ الْأَرْضِ ﴿وَقُدُورٍ رَاسِيَتٍ أَعْمَلُوا أَالَ دَاوُدَ
 شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ﴾ ﴿١٣﴾ سُبَّأُ. ﴿فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ
 إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ﴾ ﴿١٤﴾ سُبَّأُ. الْأَرْضَةُ ﴿تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ﴾ ﴿١٤﴾ سُبَّأُ: عَصَاهُ. ﴿فَلَمَّا
 خَرَّتْ بَنَاتُ الْحِنُ أَنْ لَوَّ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ﴾ ﴿١٤﴾ سُبَّأُ. ﴿حُبَّ
 الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي﴾ ﴿٣٣﴾ ص. ﴿فَطَفِقَ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْأَعْنَاقِ﴾ ﴿٣٣﴾ ص. يَمَسْحُ
 أَعْرَافَ الْخَيْلِ وَعَرَاقِيبَهَا ﴿الْأَصْفَادِ﴾ ﴿٣٨﴾ ص: الْوَتَاقُ. قَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿الْصَّفِينَتُ﴾ ﴿٣١﴾
 ﴿ص. صَفَنَ الْفَرَسَ: رَفَعَ إِحْدَى رِجْلَيْهِ حَتَّى تَكُونَ عَلَى طَرَفِ الْحَافِرِ.﴾ ﴿الْحِيَادُ﴾ ﴿٣١﴾
 ص، السَّرَاعُ. ﴿جَسَدًا﴾ ﴿٣٦﴾ ص. شَيْطَانًا. ﴿رُعَاءَ﴾ ﴿٣٦﴾ ص: طَبِئَةً، ﴿حَيْثُ أَصَابَ﴾ ﴿٣٦﴾
 ﴿ص: حَيْثُ شَاءَ.﴾ ﴿فَأَمْتَنُ﴾ ﴿٣٩﴾ ص: أَعْطَى. ﴿بَغَيْرِ حِسَابٍ﴾ ﴿٣٩﴾ ص: بِغَيْرِ حَرَجٍ.

٤١- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند: (وه ئیمه
سوله یمانمان به خشی به داوود ﷺ، ئهو (سوله یمان)
بهنده یه کی چاک بوو بیگومان ئهو زور روو له خوا بوو)

﴿أَوَّابٌ﴾ واته: هه می شه گه راوهی ته و به کار بوو.

وه ئهم فهرمایشتهی خوامی گه وره: (وه دمه لآت و پاشایه تیه کم پی ببه خشه، که
 له دواى من دهست نه دات بو که سی تر).

وہ ئەم فەرمايشتەى خۆای گەورە: (وہ جۆلەگەکان دۆای ئەو (شتانە) گەوتن کە شەیتانەکان دەیان خۆیندەو (بۆ خەلکی) لە سەر پاشایەتى سولەیمان).

وہ ئەم فەرمايشتەش: (وہبا (هه‌وا)مان رام هینا بۆ سولەیمان بەیانیان (تا نیومرۆ با)، پێگای مانگیکی دەبێ، وە (نیومرۆوان تا) ئیوارانیشت مانگیك پێگەى دەبێ، وە ئاسنمان بۆ تواندەو وەك کانیاو (دەرۆی)).

﴿وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَاطِرِ ۝۱۲﴾ سبأ، واتە: ئاسنمان بۆ تواندەو وەك کانیاو. (وہ هەندیک لە پەریەکان (مان رام هینا بوو) لە بەردەستیدا کاریان دەکرد بە فەرمانی پەروردگار، وە ئەگەر هەر کام لە ئەوان لە فەرمانی نیمة لابدا سزای ئاگری هەلگیرساوی پێ دەچەژین، (سولەیمان) هەرچی بویستایە بۆیان دروست دەرکرد لە پەرستگا).

موجاهید دەلی: ﴿تَحْرِيبَ ۝۱۳﴾ سبأ: خانووێکە لە گۆشك بچووکتەر بێت. (وہ بەیکەر و چەند قاپی (نان خواردن) وەك حەوزی گەورە): وەكو حەوزی (ناوخواردنەوێ) وشت.

ئەبنو عەبباس ؓ دەلی: وەكو چالۆ لە زەویدا.

(وہ چەندین قازان و مەنجەلی دامەزراو (لەبەر گەورەییان نە دەجۆلان)، ئەى ئالى داوود شوکرانە بژێری خوا بکەن بەلام کەمێک لە بەندەکانم (بۆ خوا) سوپاسگوزارن)، (ئینجا کاتى (سولەیمانمان) مراند هیچ شتێک مردنی ئەو (سولەیمان)ى نیشان نەدان بێجگە لە خۆرە و مۆریانەى زەوى کە داردەستەکەى (سولەیمان)یان دەخوارد (کە سولەیمان خۆى داوێو بە سەریدا)، ئینجا کاتێک (سولەیمان) گەوت، بۆ پەریەکان ڕوونبوویەو کە ئەگەر غەیبیان بزانایە لەو

سزا رپسواکه‌رمدا نه‌ده‌مانه‌وه). ﴿دَابَّةُ الْأَرْضِ﴾: خۆره و مۆریانه‌ی زه‌وی، ﴿تَأْكُلُ مِنْسَائَهُ﴾: داردسته‌که‌ی (سوله‌یمان). (خۆشه‌ویستی ئه‌م ئه‌سه‌پانه (م باودا) به‌سه‌ر یاد و عیباده‌تی په‌روه‌ردگارمدا)، (ئینجا ده‌ستی هه‌ینا به‌ ده‌ست و قاچ و گه‌ردن و یالی ئه‌و ئه‌سه‌پانه‌دا) ده‌ستی ده‌هه‌ینا به‌ یال و ره‌شوه‌کانیدا. ﴿الْأَصْفَادُ﴾ واته: پیکه‌وه به‌سه‌راوی له‌ کو‌ت و زنجیردا.

- موحاهید ده‌لی: ﴿الْصَّفِيفَتُ﴾ له (صَفَنَ الْفَرَسُ) هاتووه، واته: ئه‌سه‌په‌که هاجیکی به‌رز کردبیته‌وه و له‌سه‌ر قه‌راغی سمی وه‌ستابیت^(۱). ﴿الْجَادُ﴾: زۆر خه‌یرایه (له‌ غارداندا). ﴿جَسَدًا﴾: شه‌یتانیک. ﴿رُحَاءَ﴾: بایه‌کی نه‌رمی خوش. ﴿حَيْثُ أَصَابَ﴾: بو‌هه‌ر کو‌ی بیویستایه (ده‌رو‌یشت). ﴿فَاتَنَ﴾: بیبه‌خشه. ﴿يَغِيرُ حِسَابَ﴾: به‌بی پرسینه‌وه لی‌ت (گوناه‌ت ناگات).

۳۴۲۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «إِنَّ عَفْرِيَّتًا مِنَ الْجِنِّ تَقْلَتِ الْبَارِحَةَ لَيَقْطَعَ عَلَيَّ صَلَاتِي، فَأُمْكِنَنِي اللَّهُ مِنْهُ، فَأَخَذَتْهُ، فَأَرَدَتْ أَنْ أَرْبِطَهُ عَلَى سَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ حَتَّى تَنْظُرُوا إِلَيْهِ كُلُّكُمْ، فَذَكَرْتُ دَعْوَةَ أَخِي سُلَيْمَانَ: رَبِّ هَبْ لِي مُلْكًا لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ بَعْدِي. فَكَرَدَتْهُ خَاسِتًا». ﴿عَفْرِيَّتُ﴾ (۳۱) ﴿النمل: مُتَمَرِّدٌ مِنْ إِنْسٍ أَوْ جَانٍّ، مِثْلُ زَيْنَبَةَ جَمَاعَتِهَا: الزَّيْنَابِيَّةُ.

۳۴۲۳- نه‌بو هورمه‌ره ﷺ له پیغه مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیریته‌وه که هه‌رموو به‌تی: ((بیگومان نه‌مه‌شو دیوکی جنوکه له پر په‌لاماری دام بو‌ نه‌وه‌ی نو‌یزه‌که‌م بی

(۱) ئه‌مه سیفه‌تی ئه‌سه‌پ و ماینی په‌سه‌نه.

بېریت، به لām خوا زالی کردم به سه ریدا و گرتم و ویستم ببیه ستمه وه به پایه یه ک له پایه کانی مزگه وته وه، ههتا (که رۆژ بوویه وه) هه مووتان سهیری بکهڼ، به لām نزاکه ی سولهیمانی برام ﷺ بیرکه وته وه که ده لئ: ئه ی په رومردگارم پاشایه تیه کی وام پێده که له پاش من بو کهس نه لوی، بویه منیش به ریسوای دهرم کرد).

﴿عَفْرِتٌ ۳۱﴾ النمل، واته: یاخی و سه رکه شه له مروؤ و جنوکه، له کیشدا وهك (زُبْنِيَّةٌ)^(۱) وایه، که کوپه که ی (الزَّبَانِيَّةُ) یه.

۳۴۲۴- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا مُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «قَالَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ لَأُطَوَّقَنَّ اللَّيْلَةَ عَلَى سَبْعِينَ امْرَأَةً تَحْمِلُ كُلُّ امْرَأَةٍ فَارِسًا يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَالَ لَهُ صَاحِبُهُ: إِنَّ شَاءَ اللَّهُ. فَلَمْ يَقُلْ، وَلَمْ تَحْمِلْ شَيْئًا إِلَّا وَاحِدًا سَاقِطًا إِحْدَى شِقَائِهِ». فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَوْ قَالَهَا لَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ»^(۲).

قَالَ شُعَيْبُ وَابْنُ أَبِي الزِّنَادِ: «تَسْعِينَ». وَهُوَ أَصَحُّ.

۳۴۲۴- ئه بو هورمیره ﷺ له پیغه مبهروه وه ﷺ دهگیرته وه که فه رموویه تی: ((سولهیمانی کورپی داوود ﷺ فه رمووی: سویند به خوا و به بیگومان ئه م شهو ده سوپمه وه به سه ر چه فتا ژندا^(۳)، هه ر ژنیکیان سکی ببیت به سواریکه وه خه بات بکات له رپی خوادا، هاوړیکه ی^(۴) پی وت: (بلئ) نه گه ر خودا ویستی

(۱) له خویندنه وه یه کی (شاز)دا (عفریت) به (عفریة) خویندراو ده وه که له سه ر کیشی (زُبْنِيَّةٌ) یه (فتح الباری ۵۶۹/۸۰).

(۲) برپوانه: ۲۸۱۹، ۵۲۴۲، ۶۶۳۹، ۶۷۲۰، ۷۴۶۹.

(۳) واته: له گه لیان جووت ده بیت و ده چیته لایان.

(۴) که فریشته یه ک بوو.

له سه ر بوو، به لام سولهيمان نهیوت، بویه هیچیان سکی نه بوو جگه له زنیکیان که مندالیکي بوو که لایه کی نه بوو (واته: له ته مروفتیک بوو))، بویه پیغه مبه ر ﷺ فه رمووی: ((نه گهر (إن شاء الله) که ی بوتایه هه موویان (دمبوون) و خه باتیان ده کرد له رپی خوادا)).

- شوعه یب و ئیبنو نه بو زیناد ده لئین: ((نه وه د)) ژن نه وه ش پاستره له حه فتا ژن.

۳۴۲۵- حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ. أَيُّ مَسْجِدٍ وَضِعَ أَوَّلُ؟ قَالَ: «الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ». قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: «ثُمَّ الْمَسْجِدُ الْأَقْصَى». قُلْتُ: كَمْ كَانَ بَيْنَهُمَا؟ قَالَ: «أَرْبَعُونَ». ثُمَّ قَالَ: «حَيْثُمَا أَدْرَكْتِكَ الصَّلَاةُ فَصَلِّ، وَالْأَرْضُ لَكَ مَسْجِدٌ»^(۱).

۳۴۲۵- نه بو زمر ﷺ ده لی: وتم: نه ی پیغه مبه ری خوا: کام مزگهوت یه که مجار دروست کراوه؟ فه رمووی: ((مزگهوتی حه رام)) وتم: پاشان کام مزگهوت؟ فه رمووی: ((مزگهوتی نه قصا))، وتم: نیوانیان چه ند (سال) بوو فه رمووی: ((چل))، پاشان فه رمووی: ((له هه ر جیگایه ک نویت ژت بو هاته پیشه وه و نویت بوو نویت بکه هه موو زهوی مزگهوته بو تو)).

۳۴۲۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَثَلِي وَمَثَلُ النَّاسِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَوْقَدَ نَارًا، فَجَعَلَ الْفَرَّاشُ وَهَذِهِ الدَّوَابُّ تَقَعُ فِي النَّارِ»^(۲).

(۱) برهوانه: ۳۳۶۶.

(۲) برهوانه: ۶۴۸۳.

۳۴۲۶- نهبو هورمپره ﷺ دهگيرپته وه كه له پيغه مبهري ﷺ بيستوه دميفهرموو: ((نموونه ي من و خه لكى ومكو پياويك وايه ناگريكي كردبيته وه، جا په پوله و نهم گيانله بهرانه خه ريكه بكهونه ناگره كه وه^(۱))).

۳۴۲۷- وَقَالَ «كَانَتِ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا، جَاءَ الذُّبُّ فَذَهَبَ بِابْنٍ إِحْدَاهُمَا، فَقَالَتْ صَاحِبَتُهَا: إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ. وَقَالَتِ الْأُخْرَى: إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكَ. فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ، فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى فَخَرَجَتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ فَأَخْبَرَتَاهُ، فَقَالَ: اتُّنِي بِالسَّكِينِ أَشْفُ بَيْنَهُمَا. فَقَالَتِ الصُّغْرَى: لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللَّهُ، هُوَ ابْنُهَا. فَقَضَى بِهِ لِلصُّغْرَى». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَاللَّهِ إِنْ سَمِعْتُ بِالسَّكِينِ إِلَّا يَوْمَئِذٍ، وَمَا كُنَّا نَقُولُ إِلَّا الْمُدْيَةَ^(۲).

۳۴۲۷- وه پيغه مبهري^(۳) ﷺ فهرمووي: ((دوو ئافرمت دوو كورپ خويان له گهل بوو، جا گورگيك هات كورپ ئافرمتيكياني فراند، ئافرمته كه ي هاورپي وتي: بيگومان كورپه كه ي توي فراند، ئافرمته كه ي كه شيان وتي: به دلنيايييه وه كورپه كه ي توي فراند، جا كيسه كه يان برده لاي داوود ﷺ نهو يش برپاري دا نهو (كورپي مابوو) بو ئافرمته گه وره كه يان بيت، نهجا چوون بو لاي سولهيماي كورپ داوود ﷺ و به سه رهاته كه يان بو گيراييه وه، سولهيماييش وتي: جه قويه كم بو بينن دميكم به دوو له ته وه له نيوانتاندا، ئافرمته بچووكه كه وتي: نهو كاره مه كه ره حمه تي خوات لي بي كورپ نه وه، نه وسا سولهيماي برپاري دا كورپه كه بو ئافرمته بچووكه كه يان بيت)). نهبو هورمپره ﷺ ده لي: سويند به خوا ناوي (سكين)م نه بيستبوو لهو رۆژمدا نه بيت، وه نيمه هر پيمان دهوت (الْمُدْيَةُ)^(۴).

(۱) سه يري فهرمووده ي (۶۴۸۳) بكه له ويدا ماناي زياتر روون بوته وه.

(۲) بپروانه: ۶۷۶۹.

(۳) به رووني نه يو تووه پيغه مبهري ﷺ فهرمووي، به لام فهرمووده ي پيغه مبهري ﷺ سه يري فهرمووده ي (۶۷۶۹) بكه.

(۴) (السَّكِينِ) و (الْمُدْيَةُ) ههردووكيان به ماناي جه قو دين، به لام هر هوزه وشه يه كي بو به كارهي ناوه.

۴۲- **بابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:** ﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ ۖ﴾ **إِلَى**

قوله: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ ﴿١٨﴾ **لُقْمَانَ.** ﴿وَلَا تُصَغِّرْ﴾ ﴿١٨﴾

لُقْمَانَ: الإِعْرَاضُ بِالْوَجْهِ.

۴۲- **باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و ب‌لند:** (سو‌یند

به‌ خوا به‌راستی دانایی و حیکمه‌تمان دا به‌ لوقمان (و

پیمان وت: (سو‌پاسی خوا بکه). تا ده‌گاته ئەم

فەرمايشته: (به‌راستی خوا هیچ‌ خو‌به‌زلزانیکی شانازی

که‌ری خو‌ش ناوی). (ئیمامی بوخاری ده‌لی: ﴿وَلَا تُصَغِّرْ

﴿١٨﴾ **لُقْمَانَ: رَوُو وَهَرگِیران.**

۳۴۲۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ:

لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿الَّذِينَ ءَامَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ ﴿٢٤﴾ ﴿الْأَنْعَامِ﴾ قَالَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ: أَيْنَا لَمْ

يَلْبِسُ إِيمَانَهُ بِظُلْمٍ؟ فَنَزَلَتْ: ﴿لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ ﴿١٣﴾ ﴿لُقْمَانَ^(۱).

۳۴۲۸- عه‌بدو‌ل‌لا (ی کو‌ری مه‌سعود) ﷺ ده‌لی: کاتی ئەم ئایه‌ته دابه‌زی:

(ئه‌وانه‌ی که‌ بر‌وایان ه‌یناوه و بر‌واکه‌یان تیکه‌ل به‌ سته‌م (هاوه‌ل دانان)

نه‌کردووه). هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ وتیان: ک‌ی له‌ ئیمه‌ بر‌واکه‌ی تیکه‌ل به‌سته‌م

نه‌کردووه؟ ئەنجا ئەم ئایه‌ته‌ی دابه‌زی: (بی‌گومان هاوه‌ل دانان بو‌ خوا سته‌میکی

زۆر که‌وره‌یه).

۳۴۲۹- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ (۸۲) الْأَنْعَامِ. شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَيْنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: «لَيْسَ ذَلِكَ، إِنَّمَا هُوَ الشَّرْكَ، أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ: ﴿يَبْنَى لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّكَ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۳) لُقْمَانُ^(۱).

۳۴۲۹- عه بدوللا ﷺ وتی: کاتی ئەم ئایەتە دابهزی: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ (۸۲) الأنعام، له سه ر مسولمانان نارده حەت بوو، وه وتیان: ئەی پیغه مبه ری خوا کێ له ئیغه ههیه سته می له خوی نه کرد بییت ؟ فه رمووی: ((مه به ست ئەوه نییه، به لکو مه به ست پێی هاوبه ش دانانه بو خوا، ئەی ئەم وتهی لوهمانتان نه بیستوو به کوره کهی ده لێ که ئاموزگاری ده کات: ﴿يَبْنَى لَا تَشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّكَ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (۱۳) لُقْمَان، واته: ئەی کورپی شیرینم هاوبه ش بو خوا دامه نی، بێگومان هاوبه ش دانان بو خوا سته میکی گه وره یه)).

۴۳- باب: ﴿وَأَضْرِبْ لَمْثًا مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ (۱۳) یس. الآية.

قَالَ مُجَاهِدٌ: شَذُّنَا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿طَاغَرَكُمْ﴾ (۱۹) یس: مَصَائِبُكُمْ.

۴۳- باسیک: ((ئەهی موحه مه د ﴿ نموونه یان بو به یئنه ره وه به خه لکی شاری (ئهنناکیه) کاتی پیغه مبه رانیان بو هات) تا کو تایێ ئایه ته که.

- موجاهید ده لێ: ﴿فَعَزَّزْنَا﴾ (۱۹) یس: به هیزمان کردن. ئیبنو عه بباس ﷺ ده لێ: ﴿طَاغَرَكُمْ﴾ (۱۹) یس، واته: نارده حه ته کانتان.

٤٤- بابُ قولِ اللهِ تَعَالَى:

﴿ ذَكَرَ رَحْمَتَ رَبِّكَ عَبْدُهُ، زَكْرِيَّا ① ﴾ إِذْ نَادَى رَبَّهُ، يَدَّاءَ خَفِيًّا ② ﴿ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ③ ﴾ وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ④ ﴿ يَرْثِي وَيَرِثُ مِنْ آلٍ يَعْقُوبُ ⑤ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ⑥ ﴾ يَزَكِّرُنَا إِنَّا بُنِيتُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ، يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ⑦ ﴿ مَرْيَمَ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: مِثْلًا. يُقَالُ: ﴿ رَضِيًّا ⑧ ﴾ ﴿ مَرْضِيًّا. ﴿ عِيبًا ⑨ ﴾ مَرْيَمَ. عَصِيًّا عَمَّا يَعْتُو. ﴿ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ⑩ ﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْنٍ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ⑪ ﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ⑫ ﴾ مَرْيَمَ. يُقَالُ: صَحِيحًا، ﴿ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ ⑬ ﴾ ﴿ مَرْيَمَ. فَأَشَارَ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿ يَزَكِّرُنَا إِنَّا بُنِيتُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ، يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ⑭ ﴾ قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ⑮ ﴾ قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْنٍ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ⑯ ﴾ قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ⑰ ﴾ فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَصِيًّا ⑱ ﴿ يَنْجِي خِذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ⑲ ﴾ وَحَنَانًا مِنْ لَدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا ⑳ ﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَنَازًا عَصِيًّا ㉑ ﴾ وَسَلَامٌ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ㉒ ﴾ مَرْيَمَ. ﴿ حَفِيًّا ㉓ ﴾ ﴿ مَرْيَمَ. لَطِيفًا، ﴿ عَاقِرًا ㉔ ﴾ ﴿ مَرْيَمَ. الذَّكْرُ وَالْأُنْثَى سَوَاءٌ.

۴۴- باسى ئهم فهرمايشتهى خوى بهرز و بلند:

(ئهمهى (دهخوئيرتتهوه بهسهرتدا) باسى بهزمىي پهرومردگارته به بهندهى خوى زمكهريايه، له كاتيكد ا پارايهوه له پهرومردگارى به پارانهوميهكى نهپيني و پهنامهكى، وتى: ئهى پهرومردگارم بهراستى من ئيسكم لاواز بووه له بهر پيرى مووى سهرم بريقه دداتهوه، بهراستى من دمترسم كهس و كار كهكم (له نايى خوا لادهن) له پاش (مردنى) خوم، (چونكه كهسيكيان تيدا نيبه جيگرى من بيت)، وه خيزانهكهشم نهزوكه، ساتو له لايهن خوتهوه منداليكى چاكم پى ببهخسه ميراتگرى (پيغه مبهريتى) من و بنه مالهى يه عقوب بى، ئهى پهرومردگارم واشى لى بكه كه خوت لى رازى بيت، (خواش فهرمووى:) ئهى زمكهريا بهراستى موژدمت دهميني به مندالى كه ناوى يه حيايه، تا ئيستا كهسمان بهو ناوه ناو نه ناوه).

- ئيبنو عهيباس دهلى: ﴿سَمِيًّا ۷﴾ مريم: وينه و شيوه. وه دهوتريت: ﴿رَضِيًّا ۶﴾ مريم: جيگاي رهمامه ندى بيت (لاى خوا و بهنده كانى). ﴿عَبِيًّا ۸﴾ مريم: ئهوپهري پيرى. چاوگى (عتا يعنو).

- (وتى: ئهى پهرومردگارم چون مندالم دمبى له كاتيكد خيزانم نهزوكه و خوشم له پريدا گهشتمه ته ئهوپهري پيرى، فهرمووى: (بريار) بهو جوړميه پهرومردگار پشت فهرموويه تى ئه (دروست كردنه) به لاي منهوه زور ئاسانه، بيگومان پيشريش توم دروست كردوه كه شتيك نه بوويت (پيش دروست كردنه كهت)، (زمكهريا) فهرمووى: ئهى پهرومردگارم نيشانه يه كم بو دابنى (كاتى ئه و مزده هاته دى)، فهرمووى: نيشانهى تو ئه وميه (كاتى ئه و كورپه پهيدا بوو) ناتوانيت گفتوگو له گه ل خه لكدا بكهيت سى شهو له سهر يهك (به رۆژمكانيه وه ههرچهند) ساغيت و لال نيت). ﴿سَرِيًّا ۱۰﴾ مريم: دهوتريت: ساغ و سه لامه تى.

(پاشان زه‌که‌ریا له په‌رستگا‌که‌ی هاته‌دمر بۆ ناو گه‌له‌که‌ی، وه به ناماژه پئی وتن که به‌یانیان و ئیواران ته‌سبیحاتی خوا بکه‌ن). ﴿ فَأَوْحَىٰ ۙ ﴿۱۱﴾ ۙ مَرِیمَ: ناماژه‌ی کرد. تا ده‌گاته ئهم فهرمایشته (ئه‌ی یه‌حیا ته‌ورات به‌تون و گرنگ بگره، وه تیگه‌یشتنی ته‌ورات (یا حیکمه‌ت و ژیری) مان پئی به‌خشی له ته‌مه‌نی مندا‌لیدا، له‌گه‌ل دلسۆزی و پاک و خاوینی له لایه‌ن خۆمانه‌وه، وه نه‌و (یه‌حیا) له خوا ترس و پارێزکار بوو، چاکه‌کار بوو له‌گه‌ل دایک و باوکیدا خۆ به‌زل زان و سه‌رپیچی که‌ر نه‌بوو له فهرمانی خوا، سه‌لامی خوای له‌سه‌ر بئی له‌و رۆژه‌ی له دایک بوو وه له‌و رۆژه‌ی که وفات ده‌کات، وه له‌و رۆژه‌ی زیندوو ده‌کریته‌وه). ﴿ حَفِیًّا ۙ ﴿۱۷﴾ ۙ مَرِیمَ: (له‌گه‌لم) میهرمه‌بانه. ﴿ عَافِرًا ۙ ﴿۸﴾ ۙ مَرِیمَ: نه‌زۆک بۆ نی‌ر و مئی به‌کار دی‌ت بئی جیاوازی.

۳۴۳۰- حَدَّثَنَا هُذَيْفَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِي: «ثُمَّ صَعِدَ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَلَمَّا خَلَصْتُ، فَإِذَا يَحْيَى وَعِيسَى وَهُمَا ابْنَا خَالَةٍ. قَالَ: هَذَا يَحْيَى وَعِيسَى فَسَلِّمُ عَلَيْهِمَا. فَسَلَّمْتُ، فَرَدَّا ثُمَّ قَالَا: مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ»^(۱).

۳۴۳۰- ئه‌نه‌سی کۆری مالیک له مالیکی کۆری سه‌عه‌سه‌عه‌وه ﷺ ده‌گریته‌وه و ده‌لی: که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دمرباره‌ی نه‌و شه‌وه‌ی شه‌وره‌وی پیکرا بۆی گیرانه‌وه و فهرمووی: ((پاشان (جیبریل) ﷺ سه‌رکه‌وت تا رۆیشه‌ ئاسمانی دووهم، داوای کردنه‌وه‌ی دمرگای کرد، وترا: ئه‌مه کییه؟ وتی: جیبریل، وترا: کیت له‌گه‌له؟ وتی: موحه‌مه‌د، وترا: نی‌ردراوه به شوینیدا؟ وتی: به‌لی، جا

کاتئ تیپه پریم و دمر باز بووم (له ئاسمانی یه کهم بۆ ئاسمانی دووهم)، لهو کاته دا عیسا و یه حیا م بینى ههردووکیان کوپه پوری یه کترن. جیبریل وتی: ئه مه یه حیا و عیسان و سهلامی له ههردووکیان کرد، منیش سهلامم لى کردن، ههردووکیان وهلامیان دایه وه، پاشان وتیان: به خیر بییت ئه ی برای چاک و سالح و پیغه مبهری چاک و سالح)).

٤٥- بابُ قولِ اللهِ تَعَالَى:

﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا﴾ ﴿١٦﴾ مَریم

﴿إِذْ قَالَتِ الْمَلَكَةُ يَمْرُؤُا إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ ﴿١٥﴾ آل عمران. وقوله ﷻ: ﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ ﴿٣٣﴾ إلى قوله ﴿يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾ ﴿٣٧﴾ آل عمران. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَآلُ عِمْرَانَ الْمُؤْمِنُونَ مِنْ آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَآلِ عِمْرَانَ، وَآلِ يَاسِينَ، وَآلِ مُحَمَّدٍ ﷺ، يَقُولُ: ﴿إِنَّ أَوَّلَى الْبَشَرِ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ﴾ ﴿٦٨﴾ آل عمران. وَهُمْ الْمُؤْمِنُونَ، وَيُقَالُ: آلُ يَعْقُوبَ، أَهْلُ يَعْقُوبَ. فَإِذَا صَعَرُوا آلُ تَمَّ رَدُّوهُ إِلَى الْأَصْلِ فَقَالُوا: أَهَيْلٌ.

٤٥- باسی ئهم فهرمايشته ی خواسی بهرز و بلند:

((ئهی موحه مه د ﷻ باسی به سه رهاتی مه ریه م بکه له قورئاندا نهو کاته ی که که نارگیری کرد له شوینیکی رۆژه لاتى له کهس و کاری (له مزگه وتی نه قصادا خوابه رستی ده کرد) ، (کاتیک که فریسته که فهرمووی: ئهی مه ریه م بیگومان خوا مزدمت دمداتی به وتهیه ک). وه باسی ئهم فهرمايشته ی خوا ﷻ: (بیگومان خوا ئاده م و نووح و خانه واده ی ئیبراهیم و خانه واده ی عیمرانی هه لبراردوو

به سه ر هه موو جیهانیاندا، تا ده گاته نهم فه رمایشته: (خوا) رۆزی به هه ر که سیک دمدات که بیه ویت به بی شوماڻ.

- ئیبنو عه بباس ؓ ده لی: (وَالْ عِمْرَانُ): باومرداران له خانه واده ی ئیبراهیم و خانه واده ی عیمران و خانه واده ی یاسین و خانه واده ی موحه ممد ؓ. خوا ده فه رمووی: (بیگومان نزیکترین کهس له ئیبراهیم نه وانن که په پره ویان کرد و شوینی که وتن)، هه ر نه وانن باومرداران. وه ده وتریت: (آل يَعْقُوبَ): (أَهْلُ يَعْقُوبَ) خانه واده ی یه عقوب نه گه ر (له زمانی عه رمبیدا) (آل) بجووک بکه نه وه پاشان بیگیږ نه وه بو نه سه که ی ده لئین: (أَهْلُ).

۳۴۳۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ قَالَ: قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ ؓ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا مِنْ بَنِي آدَمَ مَوْلُودٌ إِلَّا يَمْسُهُ الشَّيْطَانُ حِينَ يُولَدُ، فَيَسْتَهْلُ صَارِحًا مِنْ مَسِّ الشَّيْطَانِ، غَيْرَ مَرِيْمَ وَابْنِهَا». ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: ﴿وَإِنِّي أَعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾ (۳) آل عمران^(۱).

۳۴۳۱- سه عیدی کوری موسه ییهب وتی: نه بو هوږمیره ؓ ده لی: له پتفه مبه ری خوا م ؓ بیست ده یفه رموو: ((هه ر بنیاده میک له دایک ده بیت له کاتی له دایک بونیدا (په نه ی) شهیتان به ری ده که وئ، جا ده گری به فه رانندن به و تیکوتانی شهیتانه، جگه له مه ریهم و کورکه ی)، پاشان نه بو هوږمیره ؓ وتی: (بیگومان من خوی و نه وه ی نه پارێزم به تو له شهیتانی ده رکراو له به زمیی خوا).

۴۶- باب

﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَرْعِيهِ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢﴾ يَرْعِيهِ أَتَقِي لِرَبِّكِ وَأَسْجُدِي وَأَرْكَبِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿٤٣﴾ ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَقُولُ أَفْلَئِنَّهُمْ آيُتُهُمْ يَكْفُلُ مَرِيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٤﴾﴾ آل عمران
يُقَالُ (يَكْفُلُ) يَضُمُّ، ﴿وَكَفَّلَهَا ﴿٣٧﴾﴾ آل عمران. ضَمَّهَا، مُحَقَّقَةٌ لَيْسَ مِنْ كَفَالَةِ الدُّيُونِ وَشِبْهَيْهَا.

۴۶- باسیتک

(وه یادی نه‌وه بکه کاتیک که فریشته (جبریل) فه‌رمووی: نه‌ی مه‌ریه‌م بیگومان خوا تو‌ی هه‌ل‌ب‌زاردوه و پاکی کردیته‌وه (له هه‌موو خو‌ره‌وشتیکی ناشیرین)، وه پ‌یزی داویت به‌سه‌ر هه‌موو ژنانی جیهاندا، نه‌ی مه‌ریه‌م فه‌رمانبه‌ری په‌روم‌ردگارت بکه، وه سو‌ژده و ک‌رنوش به‌ره له‌گه‌ل نه‌وانه‌ی که سو‌ژده و ک‌رنوش ده‌به‌ن، نه‌وه‌ی وت‌را له هه‌واله‌ په‌نه‌نه‌کانن به‌س‌روش بو‌ت دهن‌یرین، وه تو‌ لای نه‌وان نه‌بویت کاتیک که فه‌له‌مه‌کانیان هاویشت کامیان ده‌سته‌به‌ریتی مه‌ریه‌میان به‌ر ده‌که‌و‌یت، وه تو‌ لایان نه‌بویت که ده‌مه‌قال‌ت‌یان ده‌کرد (له‌م رو‌وه‌وه).

(نیمامی بو‌خاری ده‌لی: ده‌وت‌ری‌ت: (يَكْفُلُ) بی‌باه‌ه لای خو‌ی، بی‌گری‌ته خو‌ی. ﴿وَكَفَّلَهَا ﴿٣٧﴾﴾ آل عمران: بر‌دی‌ه لای خو‌ی پی‌تی (ف) که‌ی یه‌ک (ف) یه، دوو (ف) نی‌یه، به‌ مانای که‌فاله‌ت کردنی فه‌رز و نه‌و شتانه نی‌یه^(۱).

(۱) لای هه‌ندێ له قور‌ئان خو‌ن‌ان به (كَفَّلَهَا) خو‌ن‌راوه‌ته‌وه، به‌لام هه‌ندێکیان به (كَفَّلَهَا) خو‌ن‌دوو‌یانه‌ته‌وه، پی‌تی (ف) شه‌ده‌ی هه‌یه‌ واته‌ دوو پی‌تی (ف) یه، نه‌مه‌ی دوو‌ه‌میان به‌ مانای که‌فاله‌ت کردن د‌یت. ب‌روانه: إرشاد الساري: ۳۸۵/۷.

۳۴۳۲- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا عليه السلام يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ «خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ ابْنَةُ عِمْرَانَ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِيجَةُ»^(۱).

۳۴۳۲- عهلی عليه السلام دهلی: له پیغه مبهری خوام عليه السلام بیست دمیغه رموو: ((چاکترین ناهرماتی دنیا (له سه رده می خویدا) مهربه می گچی عیمرانه، چاکترین ناهرمتی دنیا (له سه رده می خویدا) خه دیجه یه)).

۴۷- بَابُ قَوْلِهِ تَعَالَى:

﴿إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِمَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِهَاً فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ۝ وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ۝﴾^(۱) قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝﴾^(۲) آل عمران.

﴿يُبَشِّرُكِ ۝﴾ آل عمران. وَ(يُبَشِّرُكِ) وَاحِدٌ. ﴿وَجِهَاً ۝﴾ آل عمران: شَرِيفًا. وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: ﴿الْمَسِيحُ ۝﴾ آل عمران: الصَّدِيقُ. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: الْكَهْلُ: الْحَلِيمُ، وَالْأَكْمَةُ: مَنْ يُبْصِرُ بِالنَّهَارِ وَلَا يُبْصِرُ بِاللَّيْلِ. وَقَالَ غَيْرُهُ: مَنْ يُولَدُ أَعْمَى.

۴۷- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:

(کاتیک فريشته (جبریل) وتی: ئەى مهربه م بیگومان خوا مژدمت دهداتى به وتهیهك له وهوه كه ناوى مهسیح (عیسا) ی کوردی مهربه مه، بهرپز و پایه بهرزه

له هه‌ردوو جیهاندا، وه له نزیکانی باره‌گایه، وه قسه ده‌کات له‌گه‌ل خه‌لکیدا له بێشکه‌دا و له (کاتی) گه‌ورمی دا، وه له بیاو چاکانیشه، مه‌ریه‌م وتی: نه‌ی په‌رومردگار من چۆن پۆله‌م ده‌بی له کاتی‌کدا که بیاو نه‌هاتۆته لام (لیم نه‌که‌وتوو؟) (جبریل) فه‌رمووی: وایه (که نه‌ئیت) خوا چی بویت دروستی ده‌کات، کاتی‌ک که برپاری شتی‌کیدا هه‌ر نه‌ومنده‌ی ده‌ویتی پیتی بلێت ببه ئیتر ده‌بی‌ت).

(نیمای بوخاری ده‌لی): ﴿يُبَشِّرُكَ﴾ ١٥ ﴿آل عمران، له‌گه‌ل (يَبْشُرُكَ) یه‌کن و به مانای مژده‌ت دمه‌دات. ﴿وَجِئَا﴾ ١٥ ﴿آل عمران، به‌پێز و پایه‌دار و ناوداره. ئیبراهیم ده‌لی: ﴿الْمَسِيحُ﴾ ١٥ ﴿آل عمران، یانی: زۆر راستگۆ. موحاهید ده‌لی: (الْكَهْلُ) له‌سه‌رخۆ و ئارام. (الْأَكْمَةُ) ئه‌و که‌سه‌ی به‌پۆژدا ده‌بینیت و به‌شه‌ودا نابینیت (شه‌و کویر). غه‌یری موحاهید ده‌لی: (الْأَكْمَةُ) ئه‌ومیه به‌زگماکی کویر بووین.

۳۴۳- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ مُرَّةَ الْهَمْدَانِيَّ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النَّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ، كَمَلَمِنْ الرِّجَالِ كَثِيرٌ، وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النَّسَاءِ إِلَّا مَرِيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَآسِيَةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ»^(۱).

۳۴۳- ئه‌بو موسا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((فه‌زل و گه‌ورمی عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا به‌سه‌ر ژنانی تر دا وه‌ک فه‌زل و گه‌ورمی تری^(۲) وایه به‌چاو خۆراکه‌کانی تره‌وه، زۆر له‌پیاوان کمال و ته‌واو بوون^(۳)، به‌لام له‌ژناندا ته‌نها مه‌ریه‌می کچی عیمران و ئاسیه‌ی ژنی فیرعه‌ون کمال و ته‌واو بوون).

(۱) بره‌وه: ۴۳۱.

(۲) (ثرید) نانی تێگوشراوه به‌لام هه‌ندێ ده‌لێن: به‌گۆشته‌وه بیت، نه‌جا پیتی ده‌لێن: (ثرید). بره‌وه: النهایة فی غریب الحدیث والأثر: ۲۰۷/۱.

(۳) ته‌واو کمال، واته: هه‌رچی سیفاتی جوان و پتووست بیت بۆ پیاوان یان بۆ ئافره‌تان تێاندا هه‌یه.

۳۴۳۴- وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «نِسَاءُ قُرَيْشٍ خَيْرُ نِسَاءٍ رَكِبْنَ الْإِبِلَ، أَحْتَاهُ عَلَى طِفْلٍ، وَأَزْعَاهُ عَلَى زَوْجٍ فِي ذَاتِ يَدِهِ». يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ عَلَى إِثْرِ ذَلِكَ: وَلَمْ تَرْكَبْ مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ بَعِيرًا قَطُّ. تَابَعَهُ ابْنُ أَخِي الزُّهْرِيُّ وَإِسْحَاقُ الْكَلْبِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۱).

۳۴۳۴- سه عدى كورى موسه ييهب دهلى: نه بو هورميره ﷺ دهلى: له پيغه مبهري خوام ﷺ بيست دميغه رموو: ((ناهرمتاني قورميش چاكرين ناهرماتان سوارى وشتر بووبن^(۲)، دلسوزترينى ناهرماتان بو مندالى ساوا، وه مشورخورترينى ناهرماتان بو ميرد دمبارهى مال و سامانى))، دواى نهو فهرموودميه نه بو هورميره ﷺ دميوت: مهربه مى كچى عيمران ههركيز سوارى وشتر نه بووه^(۳).
- هه ريه كه له (موحه مبهدى كورى عهبدوللاى) برازاي زوهري و نيسحاق كهلبى نه م فهرموودميان گيپراومه وه له زوهريه وه و پالېشتى گيپراڼه وه كه ي يونس دمكهڼ.

۴۸- بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى:

﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِّنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَّكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَحْدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾﴾ النساء. قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ: ﴿وَكَلِمَتُهُ ﴿١٧١﴾﴾ النساء. (كُنْ) فَكَانَ، وَقَالَ غَيْرُهُ: ﴿وَرُوحٌ مِّنْهُ ﴿١٧١﴾﴾ النساء. أَحْيَاهُ فَجَعَلَهُ رُوحًا: ﴿وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ ﴿١٧١﴾﴾ النساء.

(۱) پروانه: ۵۰۸۲، ۵۳۶۵.

(۲) مهبه ستى پيى ناهره تى عه ره به.

(۳) كه واته: مهربه م گه وره ترين ناهره تى دنيايه به ره هايى، به لام ناهره تاني قوره يش چاكرين له پرووى نهو

سيغه تانه وه فهرمووده كه باسى كردوو. (ارشاد السارى: ۳۸۹/۷).

٤٨- باسی ئهم فهرمايشته ی خواى بهرز و بلند:

(ئهی خاو من پهراوه ئاسمانیه کان زیاده رۆی مه کهن له ئایینه که تاندا، وه مه ئین له باره ی خواوه جگه له راستی، بیگومان مه سیح عیسی کوری مه ریه م ته نها پیغه مبهری خوایه، (دروستی کردوو به) وته ی خو ی (ببه)، به (جبریلدا) ناردی بۆ مه ریه م و (عیسا) گیانی که له لایه ن خواوه به خشراوه، که واته برپا به ئین به خوا و پیغه مبه رانی، وه مه ئین: (خواکانمان) سیانن: (خوا، عیسا، مه ریه م)، (له و وته یه) کو تایی به ئین چاک تره بو تان، بیگومان خوا به رستراویکی ته نها یه، پاک و بیگهردی بۆ خوا له وه ی رۆ له ی هه بی ت، هه رچی له ئاسمان و هه رچی له زهوی دایه هه ر ه ی خوایه، وه خوا به سه جاو دیر بی ت و هه موو شتیکی بدری ته ده ست).

ئهو عوبهید ده ئی: مه به ست له: ﴿وَكَلِمَتُهُ﴾ (١٧١) النساء، (فهرمووی) ببه ئیر بوو.

غهیری ئهو عوبهید ده ئی: ﴿وَرُوحٌ مِنْهُ﴾ (١٧١) النساء: گیانی که له لایه ن خو یه وه به خشراوه به زیندووی گیرا. ((که واته) مه ئین (خواکانمان) سیانن).

٣٤٣٥- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَيْرُ بْنُ هَانٍ قَالَ: حَدَّثَنِي جُنَادَةُ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ، عَنْ عُبَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ وَكَلِمَتُهُ، أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ، وَرُوحٌ مِنْهُ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ وَالنَّارُ حَقٌّ، أَدْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ». قَالَ الْوَلِيدُ: حَدَّثَنِي ابْنُ جَابِرٍ، عَنْ عُمَيْرٍ عَنْ جُنَادَةَ وَزَادَ: «مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ، أَيُّهَا شَاءَ».

۳۴۳۵- عوباده ﷺ له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیرێته‌وه فه‌رمووی: ((هه‌ر كه‌س شایه‌تی بدات كه هه‌ج په‌رستراویکی راست نییه جگه له خودای تاك و ته‌نها و هه‌ج هاوبه‌شیکی نییه، وه شایه‌تی بدات به راستی موحه‌مه‌د به‌نده و پێغه‌مبه‌ری خوایه، وه بیگومان عیسا ﷺ به‌نده و پێغه‌مبه‌ری خوایه، وته‌ی خو‌یه‌تی (به‌جی‌رییل دا) ناردوو‌یه‌تی بو‌ مه‌ریه‌م، (وه عیسا) ﷺ گیانیكه له لایه‌ن خواوه به‌خشاوه، (وه شایه‌تی بدات) كه بیگومان به‌هه‌شت هه‌قه و راسته وه ناگری دۆزه‌خ هه‌ق و راسته، خوا ده‌یخاته به‌هه‌شته‌وه ئیتر كرده‌وه‌ی هه‌رچی بیئت)).

-

وه‌لید (ی كۆری موس‌لیم) ده‌ئێ: ئیبنو جابیر بو‌ی گیرامه‌وه له عومه‌یره‌وه له جونا‌ده‌وه (له عوباده‌وه فه‌رمووده‌كه‌ی پیشووی گیرایه‌وه)، نه‌م زیاده‌شی له‌گه‌ڵ بوو: ((خوا ده‌یخاته به‌هه‌شته‌وه) له هه‌ر كام له هه‌شت دهرگا‌كه‌ی به‌هه‌شته‌وه كه خۆی بیه‌و‌یت)).

٤٩- باب: ﴿وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا﴾ ﴿١٦﴾ مَرْيَمَ

نَبَذْنَاهُ: أَلْقَيْنَاهُ. اغْتَرَلَتْ ﴿شَرْقِيًّا﴾ ﴿١٦﴾ مَرْيَمَ: مِمَّا يَلِي الْمَشْرِقَ. ﴿فَأَجَاءَهَا﴾ ﴿١٧﴾ مَرْيَمَ. أَفْعَلْتُ مِنْ جَنْتُ، وَيُقَالُ: أَلْجَأَهَا: اضْطَرَّهَا. ﴿تَسْقُطُ﴾ ﴿١٨﴾ مَرْيَمَ، قَاصِيًا. ﴿فَرِيًّا﴾ ﴿١٩﴾ مَرْيَمَ

عَظِيمًا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: ﴿نَسِيًا ۝۲۳﴾ مريم. لَمْ أَكُنْ سَيِّئًا. وَقَالَ غَيْرُهُ: النَّسِيُّ: الْحَقِيرُ. وَقَالَ أَبُو وَائِلٍ: عَلِمْتُ مَرْيَمَ أَنَّ التَّقِيَّ ذُو نُهْيَةٍ حِينَ قَالَتْ: ﴿إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ۝۱۸﴾ مريم. قَالَ وَكَيْعٌ: عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ: ﴿سَرِيًّا ۝۲۴﴾ مريم: نَهَرَ صَغِيرٌ بِالسَّرْيَانِيَّةِ.

۴۹- باسيک: (تهى موحه ممد ۞ باسى به سر هاتى مهر يه م بکه له قورئاندا تهو کاتهى که که نارگيرى کرد له کهس و کارى)

(ثيمامى بوخارى دهلى): (تَبَذَنَاهُ): نهومان فرېدا. (اعْتَزَلْتُ) ﴿شَرِيفًا ۝۱۶﴾ مريم: (مهر يه م) که نارگيرى گرت، له لای پوژ هه لات هوه. ﴿فَأَجَّاهَا ۝۲۳﴾ مريم: له سر کيشى (أَفْعَلْتُ) له (جِئْتُ) وه و مرگير وه، وه دمو ترېت: (الْجَاهَا) که ناچارى کرد. (واته: نازارى ژانى مندا ل بوونه کهى ناچارى کرد په نابهرېته بهر بنى دار خورمايه ک).

﴿سَقَطَ ۝۲۵﴾ مريم، واته: (خورما) ده که وېته وه خواره وه. ﴿فَصِيًّا ۝۲۲﴾ مريم، واته: شوينيکى دوور. ﴿فَرِيًّا ۝۲۷﴾ مريم، واته: زور گه وره. ثيبنو عه بباس ۞ دهلى: ﴿نَسِيًا ۝۲۳﴾ مريم: من هيچ نه بووم. غه يري ثيبنو عه بباس دهلى: (النَّسِيُّ): شتى بى نرخ و سووک. نه بو وائيل دهلى: مهر يه م زانيبوى که بېگومان پاريزکار خاومنى عه قل و زيريه کاتى وتى: (نه گهر تو پاريزکارى). وه کيع گپراويه تيه وه له ئيسرائيله وه له نه بو ئيسحاق هوه نه وېش له بهرائه وه دهلى: ﴿سَرِيًّا ۝۲۴﴾ مريم، واته: پروباريکى بچووک به زمانى سوريانى.

٣٤٣٦- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "لَمْ يَتَكَلَّمْ فِي الْمَهْدِ إِلَّا ثَلَاثَةٌ عِيسَى، وَكَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: جُرَيْجٌ، كَانَ يُصَلِّي، جَاءَتْهُ أُمُّهُ فَدَعَتْهُ، فَقَالَ: أَجِيبُهَا أَوْ أَصَلِّي؟ فَقَالَتْ: اللَّهُمَّ لَا تُمِتْهُ حَتَّى تَرِيَهُ وَجُوهَ الْمُؤْمِسَاتِ. وَكَانَ جُرَيْجٌ فِي صَوْمَعَتِهِ، فَتَعَرَّضَتْ لَهُ امْرَأَةٌ، وَكَلَّمَتْهُ فَأَبَى، فَأَتَتْ رَاعِيًا، فَأَمَكَّنَتْهُ مِنْ نَفْسِهَا، فَوَلَدَتْ غَلَامًا، فَقَالَتْ: مِنْ جُرَيْجٍ. فَأَتَوْهُ فَكَسَرُوا صَوْمَعَتَهُ، وَأَنْزَلُوهُ وَسَبُّوهُ، فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى، ثُمَّ أَتَى الْعَلَامَ فَقَالَ: مَنْ أَبُوكَ يَا غَلَامُ، قَالَ: الرَّاعِي. قَالُوا: نَبِيِّ صَوْمَعَتِكَ مِنْ دَهَبٍ. قَالَ: لَا، إِلَّا مِنْ طِينٍ. وَكَانَتْ امْرَأَةٌ تُرْضِعُ ابْنًا لَهَا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَمَرَّ بِهَا رَجُلٌ رَاكِبٌ دُو شَارَةٍ، فَقَالَتْ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهُ. فَتَرَكَ نَذِيهَا، وَأَقْبَلَ عَلَى الرَّاكِبِ فَقَالَ اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْنِي مِثْلَهُ. ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى نَذِيهَا يَمُصُّهُ - قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَمُصُ إِبْصَعَهُ - ثُمَّ مَرَّ بِأُمَةٍ فَقَالَتْ: اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ ابْنِي مِثْلَ هَذِهِ. فَتَرَكَ نَذِيهَا فَقَالَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا. فَقَالَتْ: لِمَ ذَاكَ؟ فَقَالَ: الرَّاكِبُ جَبَّارٌ مِنَ الْجَبَابِرَةِ، وَهَذِهِ الْأُمَةُ يَقُولُونَ: سَرَقَتْ زَنْبِي. وَلَمْ تَفْعَلْ^(١).

٣٤٣٦- موحه ممه دی کوری سیرین له نه بو هوپر مهروه ﷺ ده گپرته وه نه ویش له پیغه مبهروه ﷺ ده گپرته وه فهرموویه تی: ((له بيشكه دا تهنه سى كهس(مندال) قسه ی کردوو: عیسا ﷺ، وه له نه وه ی ئیسرائیل دا پیاویك هه بووپی دهوترا: جورميج (رؤزیکیان) نوژی دهکرد، دایکی هات بو لای و بانگی کرد، جورميجش (له دلی خویدا) وتی: وه لامي (دایکم) بدهمه وه یان نوژه کهم ته واو بکه م^(٢)؟ نه نجا دایکی (دوو عای لی دمکات و) ده لی: خودایه نه میرینی هه تا رووخساری داوین پیسانی^(٣) نشان دهمیت، وه جورميج هه میسه

(١) پروانه: ١٢٠٦.

(٢) نوژه که ی کرد و وه لامي دایکی نه دایه وه، پاش نه وه ی سى جار بانگی کرد. وه ک له گپانه وه به کی تردا هاتوووه به ژماره (١٢٠٦) بوخاری.

(٣) مه به ستي نافرتهانی داوین پیسه.

له خه لومته گه که ی دایه (سه رقائی عیبادت دهبی)، جا ئافرمتیک (دهجیت بو لای و) پرووبه پرووی دهبیتوه و هسه ی له گهل دهکات (که داوین پیسی له گهلدا بکات)، جو ره جیش رازی نابی و مل نادات، نهوسا ئافرمته که دهجیت بو لای شوانیک و سواری خو ی دهکات و (سکی پردهبی و دواتر) کورپکی دهبیت، نه نجا (ئافرمته که) دهلی نه م منداله له جو ره یجه^(۱). نه نجا خه لکی رویشتن بو سه ر جو ره یج و (به خاکه ناز و تهور) خه لومته گه که یان تیکدا و پروو خاند و هینایانه خواره وه، دایانه بهر جنیو (و سوکایه تی پیکردن)، نه نجا جو ره یج دمستنو یژیک دهگریت و (دوو رکات^(۲)) نو یژ دهکات، پاشان دهجیته لای منداله که (کورده که) و پی دهلی: نه ی کورده که کی باو کته؟ منداله که ش دهلی: شوانه که یه، (نه نجا خه لکه که په شیمان دهنه وه) وتیان: خه لومته گه که ت له ئالتوون بو دروست ده که ینه وه؟ جو ره یج دهلی: نه خیر هر دهبی له قور بیت.

وه ئافرمتیکش هه بوو له نه وه ی ئیسرا ئیل شیری دها به منداله که ی سواریکی جوان و بیکه وتوو^(۳) به لایدا تیپه ری، ئافرمته که ش وتی: خوا یه کورده که م بکه یت به بیاوکی وهک نه و سواره، منداله که ش مه مکی دایکی به ردا و پرووی کرده سواره که و وتی: خوا یه وهکو نه و پیاوهم لی نه که یت، نه نجا دمستی کرده وه به مژینی مه مکی دایکی)) - نه بو هو ره یره وتی: ده لیتی پیغه مبه ر به پیش چاومه ومیه و سه یری ده که م په نجه ی ده مژی^(۴) - ((پاشان که نیزه کیکیان به لایاندا برد (لایان دمدا ت و جنیویان پی دها)، ئافرمته که وتی: خوا یه نه م کورده ی من

(۱) له گیرانه وه به کدا دهفه رموو ی: خه لکی رویشتن بو لای پاشا که یان و هه واله که یان پتدا، نه ویش وتی: برۆن بیگرن و بیهینن (ارشاد الساری: ۳۹۴/۷).

(۲) له گیرانه وه به کدا هاتوو (ارشاد الساری: ۳۹۴/۷).

(۳) جینی سه رسامی بو ئاماژه ی بو ده کرا.

(۴) چۆنیه تی مه مک مژینی منداله که ی پروون ده کرده وه.

وهك نهو كه نيزه كه لي نه كه يت، مندا له كه ده مي له مه مكي دايكي بهردا و وتي: خوايه وهك نهو كه نيزه كه م لي كه يت. نافرته كه وتي: بو وا ده لي؟ كوره (شيره خوړه) كه وتي: سواره كه يه كي كه له زوردار و سته مكاره كان، نه م كه نيزه كه ش پي ده لي ن دزيت كړدووه و زينات كړدووه، نه ويش نه ي كړدووه)).

۳۴۳۷- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مَعْمَرٍ. حَدَّثَنِي مَحْمُودٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةَ أُسْرِي بِهِ: "لَقِيتُ مُوسَى - قَالَ فَتَعْتَهُ - فَإِذَا رَجُلٌ - حَسْبُهُ قَالَ: - مُضْطَرِبٌ رَجُلُ الرَّأْسِ، كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ شَنْوَاءَ. قَالَ: وَلَقِيتُ عِيسَى - فَتَعْتَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: - رَبْعَةٌ أَحْمَرُ كَأَنَّمَا خَرَجَ مِنْ دِمَاسٍ - يَعْنِي: الْحَمَّامَ - وَرَأَيْتُ إِبْرَاهِيمَ، وَأَنَا أَشَبُّهُ وَلَدِهِ بِهِ - قَالَ: - وَأَتَيْتُ بِإِنَاءَيْنِ أَحَدُهُمَا لَبَنٌ وَالْآخَرُ فِيهِ خَمْرٌ، فَقِيلَ لِي: خُذْ أَتَيْتُ شَتًا. فَأَخَذْتُ اللَّبَنَ فَشَرِبْتُهُ، فَقِيلَ لِي: هَدَيْتَ الْفِطْرَةَ - أَوْ أَصَبْتَ الْفِطْرَةَ - أَمَا إِنَّكَ لَوْ أَخَذْتَ الْخَمْرَ عَوْتَ أُمْتِكَ ^(۱)."

۳۴۳۷- سه عیدی کوری موسه ییهب گنپایه وه له نه بو هورپهړه وه ﷺ ده لي: پیغه مبهري خوا ﷺ له باره ی نهو شه وه ی شه وره ی پی کرا فه رمووی: ((به موسا ﷺ گه ی شتم- ده لي: نینجا باسی شیوه ی کرد- که پیاوړیک بوو - وا گومان دمه م فه رمووی: - که م گوشت و قزی خاو بوو وه کو پیاوړی هوژی شه نوته و ابوو (له بهرزی و نه سمه ریدا)، وه فه رمووی: وه به عیسا ﷺ گه ی شتم جا پیغه مبهري باسی شیوه ی کرد و فه رمووی: - پیاوړیکی مام ناومندی سوورکار بوو (نه کورت نه دريژ)، دمتووت له گه رماو هاتوته دهره وه (عه بدور مزاق ده لي:) - (دیماس) واته گه رماو - وه ئیبراهیمم بیني که من له ناو کور و وه چه کانی

ئيراهيمدا له هه موويان زياتر له ئيراهيم دهچم^(١) - وه فهرمووي: - پاشان دوو دهفريان بو هينام په كيكيان شيري تيا بوو، نه وهى كه شيان عارمقى تاي بوو، نينجا پيم وترا: به ويستى خوټ په كيكيان هه لگړه (و بيخوره وه)، منيش شيرمه كم هه لگرت و خواردمه وه، جا پيم وترا: سروشتى راستت نيشان درا يان سروشتى راستت هه لگرتايه نوممه ته كهت گومرا ده بوون)).

٣٤٣٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، أَخْبَرَنَا عُثْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «رَأَيْتُ عِيسَى وَمُوسَى وَإِبْرَاهِيمَ، فَأَمَّا عِيسَى فَأَحْمَرُ جَعْدٌ عَرِيضُ الصَّدْرِ، وَأَمَّا مُوسَى فَأَدَمُ جَسِيمٌ سَبُطٌ كَأَنَّهُ مِنْ رِجَالِ الزُّطِّ».

٣٤٣٨- ئيبينو عومهر رضي الله عنه دهلي: پيغه مبهراڼ ﷺ فهرمووي: ((عيسا و موسا و ئيراهيم بينى (له شهوى ميعراجدا) جا عيسا پياويكى سوور و سپى قز لولى سنگ پان بوو، به لام موسا پياويكى گهنم رهنكى بالا به رزى قز خاو بوو، شيوهى له پياوانى زوتت^(٢) دهچوو.

٣٤٣٩- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا أَبُو صَمْرَةَ، حَدَّثَنَا مُوسَى، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: ذَكَرَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمًا بَيْنَ ظَهْرِي النَّاسِ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، أَلَا إِنَّ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ أَعْوَرُ الْعَيْنِ الْيُمْنَى، كَأَنَّ عَيْنَهُ عَيْنَةُ طَافِيَةٍ»^(٣).

(١) له پاكي و روشنى پوو خساريدا.

(٢) په گهزيكى سودانى بالا به رزى له و لاوازن.

(٣) بېروانه: ٣٠٥٧.

۳۴۳۹ - عه بدوئلا ﷺ دهلي: پښه مبهراڼ ﷺ رږوژيک له ناو خه لکيدا دانښتېبوو باسي مه سيحي ده ججالي دمکرد و فهرمووي: ((بيگومان خواي گه وره يهک چاو نښه (کوږر نښه)، بيداربن به راستي مه سيحي ده ججال چاوي راستي کوږره، وهک دهنکه ترييهکي ديار و بهرز وايه^(۱))).

۳۴۴۰ - "وَأَرَانِي اللَّيْلَةَ عِنْدَ الْكَعْبَةِ فِي الْمَنَامِ، فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ كَأَحْسَنِ مَا يَرَى مِنْ أَدَمِ الرِّجَالِ، تَضْرِبُ لِمَتِهِ بَيْنَ مَنَكِبَيْهِ، رَجُلٌ الشَّعَرِ، يَقْطُرُ رَأْسُهُ مَاءً، وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى مَنَكِبَيْ رَجُلَيْنِ وَهُوَ يَطُوفُ بِالْبَيْتِ. فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالُوا: هَذَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ. ثُمَّ رَأَيْتُ رَجُلًا وَرَاءَهُ جَعْدًا قَطَطًا، أَغْوَرَ عَيْنِي الْيُمْنَى كَأَشْبَهِهِ مَنْ رَأَيْتُ بِابْنِ قَطَنِ، وَاضِعًا يَدَيْهِ عَلَى مَنَكِبَيْ رَجُلٍ، يَطُوفُ بِالْبَيْتِ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: الْمَسِيحُ الدَّجَالُ». تَابَعَهُ عُبَيْدُ اللَّهِ عَنْ نَافِعٍ^(۲).

۳۴۴۰- ((وه ئه مشهو له خه ودا خوښم بيني لای که عبه دا بووم، جا له و کاته دا پياوښکی ئه سمهرم بيني دهنووت جوانترين پياوه ئه سمهرمکانه، قزی دميدا له سهر شانه کانی قزی داهينرابوو، سهری ناوی لی دهنکا ههر دوو دهنستی خستبووه سهر شانی دوو پياو، وتم: ئه مه کښه؟ وتیان: ئه مه مه سيحي کوږی مه ريه مه، پاشان پياوښکم دی له دوايه وه قزی لول بوو، چاوی راستي کوږر بوو، له و که سانه ی من ديومه زورتر شيوهی له ئيبنو قهتهن دهچوو، ههر دوو دهنستی خستبووه سهر ههر دوو شانی پياوښک، ته وافي دمکرد به دهوړی به يتدا، منيش وتم: ئه مه کښه؟ وتیان: ئه مه مه سيحي ده ججاله)). عوبه يدوئلا له نافيعه وه ئه م فهرمووده ی گڼراوتمه وه و پالېشتی گڼراڼه وه که ی مووسای کوږی عوقبه ی کردووه.

(۱) که قوږزه و له بۆله ترييه که دهرچووه.

(۲) بروانه: ۳۴۴۱، ۵۹۰۲، ۶۹۹۹، ۷۰۲۶، ۷۱۲۸.

۳۴۴۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّيُّ قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعِيسَى: أَحْمَرُ، وَلَكِنْ قَالَ: «بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ أَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ، فَإِذَا رَجُلٌ آدَمُ سَبَطَ الشَّعْرَ، يُهَادِي بَيْنَ رَجُلَيْنِ، يَنْطِفُ رَأْسُهُ مَاءً - أَوْ يُهَرِّاقُ رَأْسُهُ مَاءً - فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: ابْنُ مَرْيَمَ، فَذَهَبْتُ أَلْتَفِتُ، فَإِذَا رَجُلٌ أَحْمَرُ جَسِيمٌ، جَعْدُ الرَّأْسِ، أَعْوَرُ عَيْنِهِ الْيُمْنَى، كَأَنَّ عَيْنَهُ عَيْنَهُ طَافِيَةً. قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: هَذَا الدَّجَالُ. وَأَقْرَبُ النَّاسِ بِهِ شَبَهَا ابْنُ قَطَنِ». قَالَ الزُّهْرِيُّ: رَجُلٌ مِنْ خُرَاعَةَ هَلَكَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ^(۱).

۳۴۴۱- ساليم له عهبدوللای باوکیه وه دهگیریتته وه که وتی: نه خیر سویند به خوا پیغه مبه ر ﷺ به عیسای ﷺ نه فه رموو: سوور و سپیه، به لکو فه رموو: ((له کاتیکیدا من خه وتبووم (له خه ومدا دیم) من ته واهم دهکرد به دهوری که عبه دا، لهو کاته دا پیاویکی ته سمه ری هژ خام بینی له نیوان دوو پیاودا بهم لاو لادا لار ده بووه (له رویشتندا)، سه ری ناوی لی ده تکا - یان فه رموو سه ری ناوی پی ده هاته خوار- وتم: ته مه کییه؟ وتیان: عیسای کوری مه ری مه، جا رویشتم و لام کرده وه، له پر پیاویکم بینی سوور و سپی زور زلی زمه لاهی هژلولی چاوی راست کویربوو (له وی بوو)، وه کو دمنکه تری له بول دهرچوو وابوو له هاوشیوه کانی، وتم: ته مه کییه؟ وتیان: ته مه ده جاله نزیکترین کهس له شیوه ی تهودا نیبنو هه ته نه))، زوه ری ده لی: نیبنو هه ته ن پیاویک بوو له هوژی خوزاعه له سه رده می نه فامیدا (پیش نیسلام) مردبوو.

۳۴۴۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «أَنَا أَوَّلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ -وَالْأَنْبِيَاءِ أَوْلَادُ عَلَاتٍ- لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ»^(۱).

۳۴۴۲- نه‌بو هورمه‌پره رضي الله عنه ده‌لی: له پیغه مبه‌ری خوا رضي الله عنه بیست دمیغه‌رموو: ((من له هموو کهس له پی‌شترم به عیسی کوری مەریەم عليها السلام - وه پیغه مبه‌ران کوری باوکیکن دایکیان جیاوازه- (برای یه‌کترن له باوکه‌وه)، له نیوان من و عیسادا هیچ پیغه مبه‌ریک نه‌بووه)).

۳۴۴۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَنَا أَوَّلَى النَّاسِ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَالْأَنْبِيَاءُ إِخْوَةٌ لِعَلَاتٍ، أُمَّهَاتُهُمْ شَتَّى، وَدِينُهُمْ وَاحِدٌ»^(۲). وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ: عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

۳۴۴۳- نه‌بو هورمه‌پره رضي الله عنه وتی: پیغه مبه‌ری خوا رضي الله عنه فه‌رمووی: ((من له هموو کهس له پی‌شترم به عیسی کوری مەریەم عليها السلام له دنیاو دواړوژدا، وه پیغه مبه‌ران برای باوکیان دایکیان جیاوه و ناینیان یه‌کیکه (له یه‌کتابه‌رستیدا)).

(نیه‌راهیمی کوری ته‌همان نه‌م فه‌رمووده‌ی گێپراومته‌وه له مووسای کوری عوقبه‌وه نه‌ویش له صفوانی کوری سوله‌یمه‌وه له عه‌تای کوری یه‌ساره‌وه، له نه‌بو هورمه‌پره‌وه رضي الله عنه وتی: پیغه مبه‌ری خوا رضي الله عنه فه‌رمووی^(۳).

(۱) بېروانه: ۳۴۴۳.

(۲) بېروانه: ۳۴۴۲.

(۳) نه‌م فه‌رمووده‌یه ړنگای دووه‌می فه‌رمووده‌که‌ی پیتشوو به دوو سه‌نه‌د و ړنگا له نه‌بو هورمه‌پره‌ گێپدراوه‌ته‌وه.

۳۴۴۴- وَحَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «رَأَى عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَجُلًا يَسْرِقُ، فَقَالَ: لَهُ أَسْرَقْتَ؟ قَالَ: كَلَّا وَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ. فَقَالَ عِيسَى: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَكَذَّبْتُ عَيْنِي».

۳۴۴۴- نه بو هوږميره ﷺ له پیغه مبهري خواوه ﷺ دهگيرپته وه فهرموويه تی: ((عیسای کورپی مهریم ﷺ بیاویکی بینی دزی دهگرد پیی فهرموو: دزیت کرد؟ بیاوه که وتی: نه بهو خواجهی هیچ په رستراویکی راست نییه جگه لهو، عیساڅ ﷺ فهرمووی: باوږم کرد به خوا و باوږم به چاوی خوم نه کرد^(۱))).

۳۴۴۵- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يَقُولُ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، سَمِعَ عُمَرَ ﷺ يَقُولُ عَلَى الْمِنْبَرِ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا تُظْرُونِي كَمَا أَطْرَبَ النَّصَارَى ابْنَ مَرْيَمَ، فَإِنَّمَا أَنَا عَبْدُهُ، فَقُولُوا: عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ»^(۲).

۳۴۴۵- ئیبنو عه عباس دهلی: گویم له عومهر بوو ﷺ له سهر دوانگه دمپوت: له پیغه مبهرم ﷺ بیست دمیغه رموو: ((له مهدح و پیاوه لدانی مندا زیاده پرویی مه کهن وهک نه صرانییه کان زیاده پروییان کرد له مهدح و پیاوه لدانی ئیبنو مهریمه مدا، چونکه بیگومان من بهندهی خوا، بویه بلین بهندهی خوا و پیغه مبهری خواجه)).

۳۴۴۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا صَالِحُ بْنُ حَيٍّ، أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ خُرَاسَانَ قَالَ لِلشَّعْبِيِّ، فَقَالَ الشَّعْبِيُّ: أَخْبَرَنِي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ:

(۱) واته: باوهر به سوینده کهت ده کهم باوهر به بینینی چاوی خوم ناکهم.

(۲) پروانه: ۲۴۶۲.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَدَّبَ الرَّجُلُ أُمَّتَهُ فَأَحْسَنَ تَأْدِيبَهَا، وَعَلَّمَهَا فَأَحْسَنَ تَعْلِيمَهَا ثُمَّ أَعْتَقَهَا فَتَزَوَّجَهَا، كَانَ لَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا آمَنَ بِعِيسَى ثُمَّ آمَنَ بِي، فَلَهُ أَجْرَانِ، وَالْعَبْدُ إِذَا اتَّقَى رَبَّهُ وَأَطَاعَ مَوْلَاهُ، فَلَهُ أَجْرَانِ»^(۱).

۳۴۴۶- ئەبو موسای ئەشعەری ر.ه ده‌لی پیغه مبه‌ری خوا ر.ه فرموی: ((ئەگەر بیاوێک کەنیزەکە‌کە‌ی په‌روم‌رده بکات به په‌روم‌رده‌یه‌کی جوان، وه به جوانترین شیوه فی‌ری زانستی بکات، پاشان نازادی بکات و ماره‌ی کات، ئەو کە‌سه دوو پاداشتی هه‌یه، وه ئەگەر کە‌سێک باوم‌ری هه‌تا به عیسا ر.ه، پاشان باوم‌ریش به من بێنێ، ئەو کە‌سه‌ش دوو پاداشتی هه‌یه، وه گۆیله‌ش به‌ندایه‌تی خوا بکات و پارێزگار بێت بۆ په‌روم‌ردگاری، وه گۆی‌رایه‌لی گه‌ورمه‌کانیشی بکات، ئەو کە‌سه‌ش دوو پاداشتی هه‌یه)).

۳۴۴۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْمُعْبِرَةِ بْنِ النُّعْمَانِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ر.ه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «تُحْشَرُونَ حَقَّاهُ عُرَاهُ عُرْلًا - ثُمَّ قَرَأَ -

﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ تُعِيدُهُ وَعَدَّا عَلَيْهَا إِنَّا كُنَّا فَعَالِينَ﴾ (۱۰۱) الأنبياء. فَأَوَّلُ مَنْ يُكْسَى إِبْرَاهِيمَ، ثُمَّ يُؤْخَذُ بِرِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِي ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ: أَصْحَابِي قِيَالُ: إِنَّهُمْ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَعْقَابِهِمْ مِنْذُ فَارَقْتَهُمْ، فَأَقُولُ: كَمَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ: ﴿مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (۱۱۳) إِنَّ مَعَذِبَهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغَيَّرَ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْمَرْبِزُ الْحَكِيمُ﴾ (۱۱۸) المائدة. قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ الْفِرَبْرِيُّ: ذَكَرَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ قَبِيصَةَ قَالَ: هُمُ الْمُرْتَدُّونَ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ، فَقَاتَلَهُمْ أَبُو بَكْرٍ ر.ه^(۲).

(۱) پروانه: ۹۷.

(۲) پروانه: ۳۳۴۹.

۳۴۴۷- نېبنو عه عباس (ﷺ) ده لى: پيغه مبه رى خوا (ﷺ) فه رموى: ((له) ره ژوى دوايى دا) نيوه به پيخواوسى و پروتى و خه ته نه نه كراوى كو ده كرينه وه))، پاشان نه م نايه ته ي خوينده وه: (يه كه م جار چوډ دروستمان كردن) به پروت و قووتى (پاش مردنيش) نه و (دروست كردنه) دووباره ده كه ينه وه، نه وه به لينيكه (جيبه جى كردنى) له سه ر نيمه يه، بيگومان نيمه (نه و به لينه) به دى دينين)، جا يه كه م كه سيك پوښاكى ده كرينه به ر (پوښته ده كرينه وه) نيراهيمه، پاشان كه سانيك له هاوه لانم ده برين بو لاي راست و چه پ، منيش ده ليم: (نه وانه) هاوه لاني من، جا ده ورتيت بيگومان نه وانه له و كاته وهى تو جيت هيشتون به رده وام پاشگه ز بوونه ته وه، پاشه و پاش (له نايينه كه يان) هه لكه راونه ته وه، منيش وه كو به نده ي چاك عيساى كورى ميريهم (ﷺ) ده ليم كه فه رموى: (وه من شايمت و چاودير بووم به سه ريانه وه تا له ناوياندا بووم، نه نجا كاتى تو منت برده وه (به رزت كرده وه بو ناسمان) هه ر خوډ چاودير بووى به سه ريانه وه، وه خوډ ناگادار و شايمتى به سه ر هه موو شتيكه وه، نه گه ر سزاين بدميت، نه وه بيگومان به نده ي خوډن، وه نه گه ر ليشيان خوډ بى، نه وه بيگومان ته نها خوډى به دسه لاتى كار دروست)

مموحه ممه دى كورى يوسف فيرمبرى ده لى: له نه بو عه بدوللا (نيمامى بوخارى) وه گيردراومته وه نه ويش له فه بيصه وه كه وتوويه تى: (مه به ست به و پاشگه زبووانه) نه و پاشگه زبووانه ن كه له سه رده مى خيلافه تى نه بو به كرده (ﷺ) پاشگه زبوونه ته وه له نيسلام و نه بو به كرىش جهنگى دزيان به رپا كرد.

۵۰- باب: نُزُولُ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ - عَلَيْهِمَا الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ -

۳۴۴۸- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَنَّ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَيُوشِكَنَّ أَنْ يَنْزَلَ فِيكُمْ ابْنُ مَرْيَمَ حَكَمًا عَدْلًا، فَيَكْسِرَ الصَّلِيبَ، وَيَقْتُلَ الْخَنَزِيرَ، وَيَضَعَ الْجِزْيَةَ، وَيَقْفِضَ الْمَالَ حَتَّى لَا يَقْبَلَهُ أَحَدٌ، حَتَّى تَكُونَ السَّجْدَةُ الْوَاحِدَةُ خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا». ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: وَاقْرَءُوا إِن شِئْتُمْ: ﴿وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ﴾ وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ﴿١٥٩﴾ النساء ^(١).

۵۰- باسیک: دابه‌زینی عیسی‌ای کوردی مه‌ریهم ﷺ ^(٢)

۳۴۴۸- ئیبنو شیهاب ده‌لی: سه‌عیدی کوردی موسه‌یه‌ب له‌ ئه‌بو هورمه‌یره‌ی رضي الله عنه بیستوو ده‌لی: پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((سویند به‌و زاته‌ی گیانی منی به‌دمسته، دئنیابن نزیکه که عیسی‌ای کوردی مه‌ریهم ﷺ له‌ ئاسمانه‌وه بیته‌ خواره‌وه بو‌ ناوتان به‌ فه‌رمانه‌په‌وایه‌کی دادپه‌روهر، جا خاج ده‌شکینن و به‌راز ده‌کوژیت، وه سه‌رانه‌ هه‌لده‌گریت وه مال و سامان نه‌وه‌نده زور ده‌بی‌ت هه‌تا کهس وه‌ری ناگریت (ئه‌گه‌ر پێشی ببه‌خشیت)، هه‌تا یه‌ک سوژده (ببه‌یت بو‌ خوا له‌و رۆژده‌دا) له‌ دونیا و هه‌رجی تێدایه‌ چاک‌تره‌))، پاشان ئه‌بو هورمه‌یره‌ ده‌لی: ئه‌گه‌ر ویستتان (راستی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌تان بو‌ پروون بیته‌وه) ئه‌م ئایه‌ته‌ بخوینن: (وه هیج که‌سیک نیه‌ له‌ نامه‌داره‌کان، مه‌گه‌ر به‌روای پێ دینن) (به‌ عیسا ﷺ) پێش مردنی، وه له‌ رۆژی دواشیدا (عیسا ﷺ) ده‌بی‌ت به‌ شایه‌ت به‌ سه‌ریان‌ه‌وه‌).

(١) به‌روانه: ۲۲۲۲.

(٢) له‌ ئاسمانه‌وه‌ بو‌ زه‌وی له‌ کۆتایی دونیادا.

۳۴۴۹- حَدَّثَنَا ابْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ نَافِعٍ -مَوْلَى أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ- أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا نَزَلَ ابْنُ مَرْيَمَ فِيكُمْ وَإِمَامُكُمْ مِنْكُمْ». تَابَعَهُ عَقِيلٌ وَالْأَوْزَاعِيُّ^(۱).

۳۴۴۹- ئەبو ھورەیرە ؓ دەلى پېغه مبهرى خوا ؓ ھەرمووى: ((ناخۆ حالتان چۆن بێت کاتى (عیسای) کورێ مەریەم ؓ (لە ناسمانەوه) دیتە خوارمەوه بۆ ناوتان، لەو کاتەدا پێشنویژمەکتان (لە نوێژکردندا)^(۲) لە خۆتانە)).
عوقەیل و ئەمزاعی ئەم ھەرموودمیان گێڕاوتەوه و پالێشتی گێڕانەومگەى یونس یان کردووه.

۵۱- بَابُ مَا ذُكِرَ عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ

۳۴۵۰- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ رَبِيعٍ بْنِ جِرَاشٍ قَالَ: قَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَمْرِوٍ لِحَدِيقَةَ: أَلَا تَحَدِّثُنَا مَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «إِنَّ مَعَ الدَّجَالِ إِذَا خَرَجَ مَاءٌ وَنَارًا، فَأَمَّا الَّذِي يَرَى النَّاسُ أَنَّهَا النَّارُ فَمَاءٌ بَارِدٌ، وَأَمَّا الَّذِي يَرَى النَّاسُ أَنَّهُ مَاءٌ بَارِدٌ فَنَارٌ تُحْرِقُ، فَمَنْ أَدْرَكَ مِنْكُمْ فَلْيَقْعْ فِي الَّذِي يَرَى أَنَّهَا نَارٌ، فَإِنَّهُ عَذْبٌ بَارِدٌ»^(۳).

(۱) بېروانه: ۲۲۲۲.

(۲) وه له سه حیعی موسلیم دا هاتوو له (کِتَابُ الْإِيمَانِ، بَابُ نُزُولِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ...) ھەرموودەى (۳۹۵) له ھەردووکیاندا ئاماژە بۆ ئەو ھە کراره که عیسا دەبێتە نوێژخوێن له دواى ئیمامێکى مسولمانانەوه که مە ھەدیە.

(۳) بېروانه: ۷۱۳۰.

۵۱- باسی نهوهی دهر باره ی نهوهی ئیسرائیل^(۱)

باسکراوه و وتراوه

۳۴۵۰- عوقبهی کوری عه مر به حوزمیفه ی وت ﷺ: بۆ نهوهی له پیغه مبهرت ﷺ بیستوو ده بۆمان ناگیر پته وه؟ حوزمیفه ش وتی: من گویم لی بوو دمیغه رموو: ((بهراستی کاتی ده ججال دمرده چیت ئاو و ناگری له گه ل دایه، جا نه و میان که خه لک وا دمرانن که ناگره نه وه ناویکی سارده، وه نه و میان خه لکی وا دمرانن ناویکی سارده نه وه ناگریکی سوتینه ره، جا هر که سیکتان به وه (ده ججال و ئاو و ناگره که ی) گه شت، با خوی بخاته نه و میانه وه که واده زانی ناگره، چونکه بیگومان ناویکی سازگاری سارده)).

۳۴۵۱- قَالَ حُذَيْفَةُ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: «إِنَّ رَجُلًا كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ أَتَاهُ الْمَلِكُ لِيَقْبِضَ رُوحَهُ، فَقِيلَ لَهُ: هَلْ عَمِلْتَ مِنْ خَيْرٍ؟ قَالَ: مَا أَعْلَمُ، قِيلَ لَهُ: انْظُرْ. قَالَ: مَا أَعْلَمُ شَيْئًا غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ أَبَايُحِ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا وَأُجَازِيَهُمْ، فَأَنْظِرُ الْمُوسِرَ، وَأَتَجَاوَزُ عَنِ الْمُعْسِرِ. فَأَذْخَلَهُ اللَّهُ الْجَنَّةَ»^(۲).

۳۴۵۱- حوزمیفه ﷺ ده لی: له پیغه مبهرم ﷺ بیست دمیغه رموو: ((بیگومان له گه لانی پش نیوه ده پیاویک هه بوو فريشته (ی گیان کیشان) هات بۆی تاگیانی بکیشیت، جا (دوا مردن و زیندوو بوونه وهی) به پیاوه که وترا: نایا هیچ چاکه یه کت کردوو؟ وتی: نازانم، پیی وترا: سهیرکه (بزانه چاکه ت کردوو)، وتی: هیچ شتیک نازانم (له چاکه کردبیتم) جگه له وهی که من له دونیادا شتم دمه رۆشت به خه لکی و شتم لییان و مرده گرتن و پیم دمدان، جا نه و میان ده و له مهنده بوايه لیی ده و مستام و په له م لی نه ده کرد، نه و هشیان نه بوو بوايه لیی خوش دمه بووم، به و هویه وه خوا خسته به هه شته وه)).

(۱) مه به ست به نه وهی ئیسرائیل یه عوقبی کوری ئیسحاقی کوری ئیبراهیمه ﷺ.

(۲) بر وانه: ۲۰۷۷.

۳۴۵۲- فَقَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: «إِنَّ رَجُلًا حَضَرَهُ الْمَوْتُ، فَلَمَّا يَتَسَّ مِنَ الْحَيَاةِ أَوْصَى أَهْلَهُ إِذَا أَنَا مُتُّ فَاجْمَعُوا لِي حَطَبًا كَثِيرًا وَأَوْقِدُوا فِيهِ نَارًا حَتَّى إِذَا أَكَلْتُ لَحْمِي، وَخَلَصْتُ إِلَى عَظْمِي، فَاْمْتَحَشْتُ، فَخَذُّوهَا فَاطْحِنُوهَا، ثُمَّ انْظُرُوا يَوْمًا رَاحًا فَادْرُوهُ فِي الْيَمِّ. فَفَعَلُوا، فَجَمَعَهُ فَقَالَ لَهُ: لِمَ فَعَلْتَ ذَلِكَ؟ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ. فَغَفَرَ اللَّهُ لَهُ». قَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَمْرٍو: وَأَنَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ ذَٰكَ، وَكَانَ نَبَاشًا^(۱).

۳۴۵۲- حوزمیفه ﷺ دهلی: له پیغه مبهرم ﷺ بیست دمیفه رموو: ((بیاویک له سه ره مه رگدا ده بیت، نه نجا که بی هیوا ده بیت له زیان و مسیعت ده کات بو کهس و کاره که ی دهلی: نه گهر مردم داریکی زورم بو کو بکه نه وه وه ناگری پیوه بنین (وه بمخه نه ناو ناگره که نه و منده بسوتیم)، ههتا گوشته کهم دمسوتی و ناگره که ده گاته نیسکه کاتم، که نه ویش سووتا بوو به خه لوز نه وسا بیبهن و بیهارن، پاشان چاوم پی رۆژیکی ره شه با بکهن و بیدهن به دهم باو و ناوه وه، نه وانیش بهو جوهریان کرد (که وتبووی) نه نجا خوا کو یکرده وه (و زیندووی کرده وه و پرسیری لی کرد) بوچی نه و مت کرد؟ وتی: له ترسی (سزای) تو!! بویه خوا لی خوش بوو)). عوقبه ی کوری عه مر دهلی: من خو م گویم له پیغه مبهر ﷺ بوو فه رموو: نهو پیاهه ((کفن دز بوو)).

۳۴۵۳-۳۴۵۴- حَدَّثَنِي بَشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنِي مَعْمَرٌ وَيُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ عَائِشَةَ وَابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَا: لَمَّا نَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَفِقَ يَطْرَحُ حَمِيصَةً عَلَى وَجْهِهِ، فَإِذَا اغْتَمَّ كَشَفَهَا عَنْ وَجْهِهِ، فَقَالَ وَهُوَ كَذَلِكَ: «لَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى، اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ». يُحَذِّرُ مَا صَنَعُوا^(۲).

(۱) پروانه: ۳۴۷۹، ۶۴۸۰.

(۲) پروانه: ۴۳۵، ۴۳۶.

۳۴۵۳- ۳۴۵۴- عانیسه و نیبنو عه عباس ﷺ ههردووکیان دهئین: کاتئ (مردنی) پیغه مبهری خوی ﷺ نزیك بوو بوویه وه، پۆشاکیکى دها به پوو خساریدا جا که گهرم دهبوو هه ناسه ی باش بۆ نه ده درا، پۆشاکه که ی له سه ر پوو خساری لاده برد، جا کاتئ له و حاله ته دا بوو فه رمووی: ((نه فرینی خوا له جووله که و نه نصرانیه کانی بیت گۆری پیغه مبه ره کانیان کرد به مزگه وت))، پیغه مبه ر مسوئمانانی ئاگادار ده کرده وه و دمیترا ساندن له وه ی جووله که و گا وره کان کردیان.^(۱)

۳۴۵۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قُرَاتِ الْقَرَّازِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَازِمٍ قَالَ: قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سِنِينَ، فَسَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسْؤُسُهُمُ الْأَنْبِيَاءَ، كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُرُونَ" قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: فُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَلَا أَوَّلَ، أَغْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَائِلُهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ».

۳۴۵۵- ئه بو حازیم ده ئی: پینج سال له خزمه تی ئه بو هو رمیره دا ﷺ دانیشتووم (زانستم لئ و مرگرتووه)، جا لیم بیستوو له پیغه مبه ره وه ﷺ دمیگیرایه وه که فه رموویه تی: ((له رابردوودا نه وه ی ئیسرائیل پیغه مبه رانیان کاروباریان دمه ردن به ریوه و سه ره رشتیان ده کردن، هه ر که پیغه مبه ریک به مر دایه پیغه مبه ریکی تر جیی ده گرتووه، وه بیگومان له پاش من پیغه مبه ری تر نییه، به دئنیاییه وه (له پاش من) جینشین دهبین و زۆریش دهبین))، عه رزیان کرد (جا نه گه ر زۆر بوون پیک نه هاتن) نه وسا چ فه رمانیکمان پی ده که یت؟ فه رمووی: ((پابه ندبن به و به یعه ته ی دمیدن پییان یه ک له دوا ی یه ک، مافی خو یانیان پیبدن، بیگومان خوی گه وره ش په رسیاریان لیده کات له وه ی که نه وان گراونه ته به ره رسیار)).

(۱) که گۆری پیغه مبه رانیان ده کرد به مزگه وت و په رسته گه.

۳۴۵۶- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ قَالَ: حَدَّثَنِي زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَتَتَّبِعَنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ شَبْرًا بِشْبْرٍ، وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتَّى لَوْ سَلَكَوا جُحْرَ صَبٍّ لَسَلَكَتُمُوهُ». قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: «فَمَنْ؟!»^(۱).

۳۴۵۶- ئەبو سەعید رضي الله عنه دەگێڕێتەوه کە پیغه مبه‌ر صلى الله عليه وسلم فەرمووی: ((سویند به خوا به راستی ئیوه شوین پێباز و به‌رنامه‌ی ئەو (نایین)انە‌ی پێش خۆتان دەکەون ب‌ست به‌ب‌ست و گەز به‌گەز، هەتا ئەگەر ئەوانە ب‌چ‌نه کونی مارمیلکە‌وه به‌د‌ن‌یاییه‌وه ئیوه‌ش ده‌چ‌نه ناویه‌وه))، وت‌مان: ئە‌ی پیغه مبه‌ری خوا ئەوانە جووله‌که‌و گا‌وره‌کان‌؟ فەرمووی: ((ئە‌ی ک‌ین ج‌گه له‌وان‌؟)).

۳۴۵۷- حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مَيْسَرَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ أَبِي فَلَابَةَ، عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ: ذَكَرُوا النَّارَ وَالنَّافُوسَ، فَذَكَرُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى، فَأَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ وَأَنْ يُوتَرَ الْإِقَامَةَ^(۲).

۳۴۵۷- ئەنەس رضي الله عنه ده‌ل‌ی: ((باس‌ی ئاگر (کردنه‌وه‌که‌) و زم‌نگ (ل‌یدان)یان کرد^(۳)، جا با‌سی جووله‌که‌ و گا‌وریان کرد، ئە‌وسا فەرمان ک‌را به‌ ب‌یلال، ک‌ه وشه‌کان‌ی بانگ دوو دوو ب‌ل‌ی و وشه‌کان‌ی قامه‌ت یه‌ک یه‌ک ب‌ل‌ی)).

۳۴۵۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها كَانَتْ تَكْرَهُ أَنْ يَجْعَلَ يَدُهُ فِي خَاصِرَتِهِ وَتَقُولُ: إِنَّ الْيَهُودَ تَفْعَلُهُ. تَابَعَهُ شُعْبَةُ عَنِ الْأَعْمَشِ.

(۱) ب‌روانه: ۷۳۲۰.

(۲) ب‌روانه: ۶۳۰.

(۳) پیغه مبه‌ر صلى الله عليه وسلم و هاوه‌ل‌ان با‌سی ئە‌وه‌یان کرد ش‌ت‌یک دیاری ب‌که‌ن ب‌و ئا‌گا‌دار کردنه‌وه‌ی مو‌س‌لمانان ب‌و نو‌ت‌زه‌کان‌یان.

۳۴۵۸- مه سروق دهگيرپته وه كه عانیشه ﷺ پټى ناپه سهند بوو (نويژگره) دهستی بخاته كه مهربه وه، وه دميوټ: بيگومان جو له كه كان وا دهكهن. شوعبه له نه عمه شه وه نه م فهرمووده ي گيراهو ته وه و پالېشتى گيرانه وه كه ي سوفيانى كورې عويه ي نه ي كردو وه.

۳۴۵۹- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّمَا أَجَلُكُمْ فِي أَجَلٍ مَنْ خَلَا مِنَ الْأُمَمِ مَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغْرِبِ الشَّمْسِ، وَإِنَّمَا مَثَلُكُمْ وَمَثَلُ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى كَرَجُلٍ اسْتَعْمَلَ عُمَلَاءَ، فَقَالَ: مَنْ يَعْمَلُ لِي إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِرَاطٍ قِرَاطٍ؟ فَعَمِلَتِ الْيَهُودُ إِلَى نِصْفِ النَّهَارِ عَلَى قِرَاطٍ قِرَاطٍ، ثُمَّ قَالَ: مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ عَلَى قِرَاطٍ قِرَاطٍ؟ فَعَمِلَتِ النَّصَارَى مِنْ نِصْفِ النَّهَارِ إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ، عَلَى قِرَاطٍ قِرَاطٍ، ثُمَّ قَالَ: مَنْ يَعْمَلُ لِي مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغْرِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِرَاطَيْنِ قِرَاطَيْنِ؟ أَلَا فَانْتُمْ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ مِنْ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى مَغْرِبِ الشَّمْسِ عَلَى قِرَاطَيْنِ قِرَاطَيْنِ، أَلَا لَكُمْ الْأَجْرُ مَرَّتَيْنِ، فَغَضِبَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، فَقَالُوا: نَحْنُ أَكْثَرُ عَمَلًا وَأَقْلُ عَطَاءً، قَالَ اللَّهُ: هَلْ ظَلَمْتُكُمْ مِنْ حَقِّكُمْ شَيْئًا؟ قَالُوا لَا. قَالَ: فَإِنَّهُ فَضَّلِي أُعْطِيهِ مَنْ شِئْتُ»^(۱).

۳۴۵۹- ئيبنو عومهر ﷺ له پيغه مبهري خواوه ﷺ دهگيرپته وه كه فهرموويه تي: بيگومان ماوه و کاتي ئيوه (ي مسولمان) به به راورد به ماوه ي نه و گه لانه ي پيستر بوون، وهگو نيواني نويژي عهسر تا نويژي ئيواره وايه، وه به پراستي نمونه ي ئيوه و نمونه ي جووله كه و گاوردكان وهك پياويكه چهند كريكارتيكي به كړي گرتووه (كاري بو دهكهن)، جا دهلي: كي كارم بو دهكات تا نيومړو (نيوه ي روزهكه) به يهك هيرات؟ ئينجا جووله كه كان تا نيومړو كاريان بو كرد به يهك

قیرات، پاشان وتی: کئی کارم بو دهکات له نیومړووه تا عسر به یهک قیرات؟
 ئینجا نهصرانییهکان له نیومړووه تا نویژی عسر کاریان کرد بهیهک قیرات،
 پاشان وتی: کئی کارم بو دهکات له نویژی عسرهوه تا ناوابوونی خوړ به دوو
 قیرات. ناگاداربن نهوه ئیوم (مسولمانان) نهوانه ی له نویژی عسر تا
 ناوابوونی خوړ کار دهکمن به دوو قیرات، بیداربن ئیوه دوو جار پاداشتان بو
 ههیه، بویه جوولهکه و نهصرانییهکان تورپه بوون و وتیان: ئیمه زورتر کارمان
 کردووه و کهترین کریمان پی دراوه، خوی گهوره فهرمووی: ئایا ستهمم لی
 کردوون له شتیک که مافی خوټانه؟ وتیان: نهخیر، فهرمووی: دهی بیگومان
 نهوه بههری خوټه دهیبهخشم بههر کهسیک که بمهویت.

۳۴۶۰- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ طَاوُسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ
 قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَاتَلَ اللَّهُ فُلَانًا، أَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ،
 حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ، فَجَمَلُوهَا فَبَاغَوْهَا؟». تَابَعَهُ جَابِرٌ وَأَبُو هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۳۴۶۰- عهبدوللای کوری عهباس رادی دهلی: له عومهرم رادی بیست دمیوت: خوا فلانه
 کهس بکوژی و له ناوی ببات^(۲)، مهگه نازانیت که پیغه مبهری خوا رادی فهرموویهتی:
 ((خوا نهفرینی له جوولهکهکان کرد، (فرۆشتنی) پیویان لهسر حهرام کرا، بهلام
 توانیانهوه^(۳) و فرۆشتیان)). جابر و نهبو هورپه رادی ههمان فهرموودهیان له
 پیغه مبهروه رادی گپاومهوه و پالپشتی گپرا نهوهی ئیبنو عهباس رادی دهکمن.

(۱) پروانه: ۲۲۲۳.

(۲) سهرنج: مهبهستی ئیمامی عومهر رادی سهمورهی کوری جوندهبه، که عارهقی له جیاتی جیزیه وهگرتهوه له
 نههلی کتاب و پاشان فرۆشتویهتی پارهکهی ناردووه بو خهزینهی دهولت، ئهمه رای بهشیک له پافهکهراڼی ئهم
 فهرموودهیه. پروانه: فتح الباری: ۵۲۳/۴، له شهرحی فهرموودهی ۲۲۲۳-۲۲۲۴. وه پروانه: إرشاد الساری: ۴۱۳/۷.

(۳) نهوه فیل بوو کردیان، ئیمه ی مسولمان پیومان لی حهرام نهکراوه.

۳۴۶۱- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنَا حَسَّانُ بْنُ عَاطِيَةَ عَنْ أَبِي كَبْشَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً، وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَا حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ».

۳۴۶۱- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌گێڕێته‌وه که پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((نه‌وه‌ی له‌ منی وهرده‌گرن راپه‌گه‌یه‌نن بایه‌ک نایه‌تی (هورنانش) بی‌ت، وه له نه‌وه‌ی ئیسرائیل شت (به‌سه‌ره‌ات و قسه) بگێڕنه‌وه زیانی نییه، هه‌ر که‌سی‌که‌ش به ناوی منه‌وه درۆ بکات^(۱) به نه‌فه‌ست، نه‌وه با جی‌گای خۆی له‌ دۆزه‌خدا ئاماده بکات)).

۳۴۶۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ قَالَ: قَالَ أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، إِنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى لَا يَصْبُغُونَ، فَخَالَفُوهُمْ»^(۲).

۳۴۶۲- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌لی پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی: ((بی‌گومان جووله‌که و نه‌صرانییه‌کان (سه‌ر و ریشیان) بویاخ ناکه‌ن، ده‌ی ئیوه پی‌چه‌وانه‌یان بکه‌ن^(۳))).

۳۴۶۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ قَالَ: حَدَّثَنِي حَجَّاجٌ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنِ الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا جُنْدُبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ، وَمَا نَسِينَا مِنْهُ حَدَّثَنَا، وَمَا نَخْشَى أَنْ يَكُونَ جُنْدُبٌ كَذَبَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ، فَجَزَعَ فَأَخَذَ سَكِينًا فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ، فَمَا رَقَا الدَّمُ حَتَّى مَاتَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى بَادَرَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ، حَرَمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ»^(۴).

(۱) شتی ناراست هه‌له‌ستیت به فهرمووده‌ی باس کات بۆ خه‌ل‌کی.

(۲) بپروانه: ۵۸۹۹.

(۳) بویاخ بکه‌ن.

(۴) بپروانه: ۱۳۶۴.

۳۴۶۳- حه سه ن ده لئ: جوندوبی کوری عه بدوللا له م مرگه وته دا بوی گیراينه وه له و کاته وه بوی گیراينه ته وه له بیرمان نه چوته وه، وه ناترسین که جوندوب دروی به ناوی پیڅه مبهری خواوه ﷺ کردبیت، وتی: پیڅه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((له گهلانی پېش نیوهدا پیاوړک هه بوو برینیکی پېوه بوو نارامی لی بر، بویه چه قویه کی هه لگرت په نجه (بریندار) که ی هرتاند، نیتر خوینی نه وه ستایه وه تا مرد، خوی بهرز و بلنیش فهرمووی: بهنده کهم په له ی لی کردم به (مردنی) خوی، منیش چوونه به هه شتم لی حهرام کرد)).

۵۲- باب: حَدِيثُ أَبِرْصَ وَأَعْمَى وَأَقْرَعَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ

۳۴۶۴- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ وَحَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، أَخْبَرَنَا هَمَّامٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي عَمْرَةَ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ ثَلَاثَةً فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ: أَبْرَصٌ وَأَقْرَعٌ وَأَعْمَى بَدَأَ اللَّهُ أَنْ يَتَّبِلِيَهُمْ، فَبَعَثَ إِلَيْهِمْ مَلَكًا، فَأَتَى الْأَبْرَصَ. فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: لَوْ أَنَّ حَسَنًا، وَجِلْدٌ حَسَنٌ، قَدْ قَذَرَنِي النَّاسُ. - قَالَ: - فَمَسَحَهُ، فَذَهَبَ عَنْهُ، فَأَعْطِيَ لَوْنًا حَسَنًا وَجِلْدًا حَسَنًا. فَقَالَ: أَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: الْإِبِلُ - أَوْ قَالَ: الْبَقَرُ. هُوَ شَكٌّ فِي ذَلِكَ، إِنَّ الْأَبْرَصَ وَالْأَقْرَعَ، قَالَ أَحَدُهُمَا: الْإِبِلُ، وَقَالَ الْآخَرُ: الْبَقَرُ - فَأَعْطِيَ نَاقَةً عَشْرَاءَ. فَقَالَ: يُبَارِكُ لَكَ فِيهَا. وَأَتَى الْأَقْرَعَ فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: شَعْرٌ حَسَنٌ، وَيَذْهَبُ عَنِّي هَذَا، قَدْ قَذَرَنِي النَّاسُ. - قَالَ: - فَمَسَحَهُ فَذَهَبَ، وَأَعْطِيَ شَعْرًا حَسَنًا. قَالَ: أَيُّ الْمَالِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ - قَالَ: الْبَقَرُ. قَالَ: - فَأَعْطَاهُ بَقَرَةً حَامِلًا، وَقَالَ: يُبَارِكُ لَكَ فِيهَا. وَأَتَى الْأَعْمَى فَقَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: يَرُدُّ اللَّهُ إِلَيَّ بَصْرِي، فَأَبْصُرُ بِهِ النَّاسَ - قَالَ: - فَمَسَحَهُ، فَردَّ اللَّهُ إِلَيْهِ بَصْرَهُ. قَالَ: فَأَيُّ الْمَالِ

رهنګيکي جوان و پېستېکي جواني پي درا، نينجا فهرمووی کام جوړه مال و سامانه ت
لا خوښه ويستره و حهزت ليه تي؟ وتي: وشر يان وتي: مانگا - له مه دا (نيسحاق)
گوماني هه بوو که به له کاويه که يان که چه له که يه کيان وتي: وشر نه ودي که يان وتي:
مانگا. نه نجا وشره ميينه کی ناوسي ده مانگی پيدرا وتي: نه م وشره فهر و
به ره که تي تي دهرت بو ت، وه روشت بو لای که چه له که فهرمووی: چ شتيك
خوښه ويستره به لات هوه؟ وتي: موويه کی جوان نه م که چه ليه م نه مي تي، به راستي
خه لك بيزم لي ده که نه وه، ده لي: فريشته که ده ستیكي پيا هي نا و که چه ليه که دي نه ما
و قژه سه ريکي جواني پيدرا، جا فريشته که وتي: کام مالت لا خوښه ويستره؟ وتي:
مانگا: جا نه ویش مانگايه کی ناوسي پيدرا، وه وتي: فهر و به ره که تي تي ده که و
بو ت، وه روشت بولای کوپره که وتي: چ شتيك زور خوښه به لات هوه؟ وتي: خوا
بينايه که م بو بگيرپته وه خه لکی پي ببينم، ده لي: ده ستی پيا هي نا و خواش بيناي
چاوی بو گيرپايه وه، وتي: جا چ مالتك زور به لات هوه خوښه ويستره؟ وتي: مهر نه نجا
مه ريکي ناوس (يان به که به به ره وه بووی) پي به خشی، پاشان وشر و مانگا که
به که يان بوو مهر که ش به رخی بوو (زياديان کرد)، نه وميان شيوک وشری بوو،
دووه میان پر به شيوک مانگای بوو، سييه میان پر به شيوک مهری بوو، پاشان
فريشته هات بو لای (نه وميان پيشر) به له کاوی بوو له سه ر شيوه و چه شنی
به له کاوی کابرا وتي: پياويکي هه زارم هوکار و پيوستي سه فهرم لي براوه، جا نه مرؤ
من نا که مه وه (شوينی خو م) مه گهر به پشتيواني خوا و پاشان يارمه تي تو، داوات لي
ده که م به و زاته ی رهنګي جوان و پيستی جوان و مال و وشری پي به خشيت که
وشریکم به يتي پي بگه مه مه به ستی خو م له م سه فهرمه دا، نه ویش وتي: بيگومان
مافه کان (ی له سه رمه) زورن، فريشته که پي وت: پيم وايه ده تناسمه وه: ناي ا تو
به له کاوی نه بوويت خه لك بيزيان لي ده کرديته وه، هه زار نه بوويت و خوا پي
به خشيت؟ کابرا وتي: سويند به خوا و به راستي من نه مه م له باب و باپرانمه وه بو

ماومه وه، فریشته کهش فهرمووی: نه گهر درۆ ده کهیت ساخوا وهك پيشووت لی بکاته وه، وه (فریشته که) هات بو لای که چه له که له سهر شیوه و چه شنی خو، جا چی وت به وی تر به میشی وت، نه م (کابرای دوو م) وه لای دایه وه به وینه ی وه لای نه و (کابرای یه که م)، جا (فریشته که) وتی: نه گهر درۆ ده کهیت سا خوا وهك پيشووت لی بکاته وه. وه هات بو لای کویره که به شیوه ی (پیاوه کویره که) خو و وتی: پیاویکی هه زارم هوکار و پیویستی سه فهرم لی براوه، جا نه مرۆ من ناگه مه وه (شوینی خو م) مه گهر به پشتیوانی خوا و پاشان یارمه تی تو، داوات لی ده که م به و زاته ی بینایی بو چاووت گپرایه وه مه ریکم بدمیتی پیی بگه مه مه بهستی خو م، کابرا وتی: بیگومان من پیشتر کویر بووم خوی گه و ره بینایی بو گپرامه وه، وه هه زار بووم خوا ده و له مه ندی کردم، بویه چیت ده و بیبه، ده ی سویند به خوا نه مرۆ هه رچی ببهیت له بهر خوا به هیج جوړیک ریکرت نابم، (فریشته که) وتی: مالی خو ت بو خو ت بی بیگومان نیوه تاقی کرانه وه، جا به راستی خوا له تو رازی بوو، به لام له هه ردوو هاوړیکه ت نارازییه)).

۵۳- باب: ﴿أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ﴾ ﴿١﴾ ﴿الْكَهْفِ﴾

الْكَهْفُ: الْفَتْحُ فِي الْجَبَلِ، وَالرَّقِيمُ: الْكِتَابُ. ﴿مَرْقُومٌ﴾ ﴿١﴾ الْمُطْفَيْنِ: مَكْتُوبٌ مِنَ الرُّقْمِ. ﴿وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ﴾ ﴿١١﴾ الْكَهْفِ: أَلْهَمْنَاهُمْ صَبْرًا. ﴿شَطَطًا﴾ ﴿١٢﴾ الْكَهْفِ، إِفْرَاطًا. (الْوَصِيدُ): الْفِنَاءُ وَجَمْعُهُ: وَصَائِدٌ وَوُصْدٌ، وَيُقَالُ: الْوَصِيدُ: الْبَابُ ﴿مُؤَصَّدَةٌ﴾ ﴿٢٠﴾ الْبَلَدِ: مُطَبَقَةٌ، أَصَدَ الْبَابُ وَأَوْصَدَهُ. ﴿بَعَثْنَاهُمْ﴾ ﴿١٩﴾ الْكَهْفِ. أَخْيَيْنَاهُمْ. ﴿أَزَكَّى﴾ ﴿١٨﴾ الْكَهْفِ. أَكْثَرُ رَيْعًا. فَضَرَبَ اللَّهُ عَلَى آذَانِهِمْ: فَتَأَمَّوْا ﴿رَحْمًا يَلْغِيْ﴾ ﴿٢٢﴾ الْكَهْفِ: لَمْ يَسْتَنِي. وَقَالَ مُجَاهِدٌ: ﴿تَقْرِضُهُمْ﴾ ﴿١٧﴾ الْكَهْفِ: تَتْرُكُهُمْ.

۵۳- باسیک: (تایا واترانی هاوه لانی نه شکموت و تابلۆ (نهو بهردهی ناویانی تیا نوسرابوو))

(نیمای بوخاری دهلی: (الْكَهْفُ): کونیکه له شاختا. (الرَّقِیمُ): کتیب. ﴿مَرْقُومٌ ۱﴾) المطففین: نووسراو له (الرَّقِیم) وهرگیراوه (که به مانای نووسینه). ﴿وَرَبَطْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ ۱۱﴾ الْكَهْف، واته: ئارامیمان خسته دلایان و پیمان به خشین.

﴿شَطَطًا ۱۱﴾ الْكَهْف: زیادهرۆیی و تیبه پراندن. (الْوَصِيدُ): بویشایی (ی نه شکموته که) کۆکهی: (وَصَائِدٌ) و (وَصْدٌ)، دهوتریت: (الْوَصِيدُ) واته: (البَابُ). ﴿مُؤَصَّدَةٌ ۲۰﴾ الْبَلَد: دهرگا که داخراوه، (أَصَدَ الْبَابُ، وَأَوْصَدَهُ): دهرگا کهی داخست. ﴿بَعَثْنَهُمْ ۱۹﴾ الْكَهْف، واته: زیندوومان کردنه وه. ﴿أَزْكَى ۱۹﴾ الْكَهْف: هازانجی زیاتر. (فَضَرَبَ اللَّهُ عَلَى آذَانِهِمْ): هه موویان خهوتن. ﴿رَجَمًا بِالْغَيْبِ ۲۲﴾ الْكَهْف: (ههر له خویه وه قسه دهکات) بهی بهرچاو پروونی و به دواداچوون. موحاهید دهلی: ﴿تَقْرَضُهُمْ ۱۷﴾ الْكَهْف: حییان دمهیلایت.

۵۴- باب: حَدِيثُ الْغَارِ

۳۴۶۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ خَلِيلٍ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بَيْنَمَا ثَلَاثَةٌ نَفَرٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ يَمْشُونَ إِذْ أَصَابَهُمْ مَطَرٌ، فَأَوْذَوْا إِلَى غَارٍ، فَأَنْطَبَقَ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: إِنَّهُ وَاللَّهِ يَا هَؤُلَاءِ لَا يُنْجِيكُمْ إِلَّا الصُّدْقُ، فَلْيَبْذِعْ كُلَّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِمَّا يَعْلَمُ أَنَّهُ قَدْ صَدَقَ فِيهِ. فَقَالَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ:

اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ كَانَ لِي أَجِيرٌ عَمِلَ لِي عَلَى فَرْقٍ مِنْ أُرْزُ، فَذَهَبَ وَتَرَكَهُ، وَأَنِّي عَمَدْتُ إِلَى ذَلِكَ الْفَرْقِ فَرَزَعْتُهُ، فَصَارَ مِنْ أَمْرِهِ أَنِّي اشْتَرَيْتُ مِنْهُ بَقْرًا، وَأَنَّهُ أَتَانِي يَطْلُبُ أَجْرَهُ فَقُلْتُ: اعْمِدْ إِلَى تِلْكَ الْبَقْرِ. فَسَفَّهَا، فَقَالَ لِي: إِنَّمَا لِي عِنْدَكَ فَرْقٌ مِنْ أُرْزُ. فَقُلْتُ لَهُ: اعْمِدْ إِلَى تِلْكَ الْبَقْرِ فَإِنَّهَا مِنْ ذَلِكَ الْفَرْقِ. فَسَاقَهَا، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ مِنْ خَشْيَتِكَ، فَفَرِّجْ عَنَّا. فَانْسَاحَتْ عَنْهُمْ الصَّخْرَةُ. فَقَالَ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ كَانَ لِي أَبَوَانِ شَيْخَانِ كَبِيرَانِ، فَكُنْتُ آتِيهِمَا كُلَّ لَيْلَةٍ يَلْبَنِ عَنِّي لِي، فَأَبْطَأْتُ عَلَيْهِمَا لَيْلَةً فَجِئْتُ وَقَدْ رَفَدَا وَأَهْلِي وَعِيَالِي يَتَضَاعَوْنَ مِنَ الْجُوعِ، فَكُنْتُ لَا أَسْقِيهِمْ حَتَّى يَشْرَبَ أَبَوَايَ، فَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُمَا، وَكَرِهْتُ أَنْ أَدْعَهُمَا، فَيَسْتَكِنَّا لِشَرِّبَتِهِمَا، فَلَمْ أَزَلْ أَنْتَظِرْ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ مِنْ خَشْيَتِكَ، فَفَرِّجْ عَنَّا. فَانْسَاحَتْ عَنْهُمْ الصَّخْرَةُ، حَتَّى نَظَرُوا إِلَى السَّمَاءِ. فَقَالَ الْآخَرُ: اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّهُ كَانَ لِي ابْنَةٌ عَمٌّ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ، وَأَنِّي رَاوَدْتُهَا عَنْ نَفْسِهَا فَأَبَتْ إِلَّا أَنْ آتِيَهَا مِائَةِ دِينَارٍ، فَطَلَبْتُهَا حَتَّى قَدَرْتُ، فَأَتَيْتُهَا بِهَا فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهَا، فَأَمْكَنْتَنِي مِنْ نَفْسِهَا، فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رَجُلَيْهَا، فَقَالَتْ: اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تَفْضُ الْخَاتَمَ إِلَّا بِحَقِّهِ. فَقُمْتُ وَتَرَكْتُ الْمِائَةَ دِينَارٍ، فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذَلِكَ مِنْ خَشْيَتِكَ فَفَرِّجْ عَنَّا. فَفَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُمْ فَخَرَجُوا»^(۱).

۵۴- باسیک: به سه رهاتی نه شکه وته که^(۲)

۳۴۶۵- ئیبنو عومەر ﷺ له پیغه مبهری خواوه ﷺ دهگیریته وه که فهرموویه تی: ((له کاتی کدا سئ کهس لهو (گهل) انه ی له بیس ئیومدا بوون به رینگادا دهرۆیشتن، له پر باران لیی داگردن، بویه رۆیشتنه نه شکه وتیکه وه، جا (گابه ردیک له شاخه که وه هاته خواره وه) و دمرگای نه شکه وته که ی به ته واوی لی

(۱) بروهانه: ۲۲۱۵.

(۲) مه بهستی فهرمووده که نهو سئ که سه یه چوونه نه شکه وته که وه که له فهرمووده که دا دواتر باسی ده کات.

گرتن، نه نجا هه نديكيان به هه نديكيان وت: به پراستی سویند به خوا نهى
 نه وانهى (له م نه شكه وته دان)، ته نها راستگووى رزگارتان دهكات، له بهر نه وهى با
 هه ركه سيكتان بپارپته وه به هوى كرده وميه كه وه كه دلنياه له و كرده وه دا راستگو
 بووه و پراستی كرده وه، بوپه يه كيكيان وتى: خوايه گيان خوت دمرانى كه من
 كريكارى كم هه بوو كاريكى بو كردم به سى مهن چه لتووك، جا روپشت و كريكهى
 ومړنه گرت، منيش جووم نه و سى مهنه چه لتووكه م وه شاند (له زه وييه كدا)، وه
 بهر هه مه كهى بو به وهى چهند سهر مانگايه كم لى كړى، وه نه و (كريكاره)
 هاته وه بو لام داواى كريكهى كرد، منيش وتم: برؤ بو لای نه و مانگايانه و
 له گهل خوت بيانبه، نه ویش وتى: بيگومان من سى مهن چه لتوكم لاته، منيش
 وتم: برؤ بو لای نه و مانگايانه چونكه به پراستی نه و (مانگايانه) له و سى مهن
 (چه لتووكه بهر هه م هاتووه)، بوپه دايه بهر و بردى، جا نه گهر دمرانى من نه و
 كارم له ترسى تو كرده وه، (خوايه) دهى دمر وومان لى بكه رموه. جا گابه رده كه
 (كه مى) جولا^(۱). نه نجا يه كيكي تريان وتى: خوايه گيان تو دمرانيت من دايك و
 باوكيكم هه بوو هه ردووكيان پير و به ته مهن بوون، وه من هه موو شه ويك شيرى
 نه و مه پړانهى هه مېوو بو م دهينان، جا شه ويك دواكه وتم له (هينانى شيره كه)
 هاتمه وه بو لايان، جا كه هاتمه وه هه ردووكيان خه وتبوون، خيزان و منداله كانم
 هاواريان بوو له برسان، منيش پيم نه دان بيخونه وه هه تا دايك و باوكم
 نه يخونه وه، وه پيشم ناخوش بوو خه بهريان بكه موه، وه پيشم ناخوش بوو
 وازيان لى بېنم هه روا بميننه وه شيره كه يان نه خونه وه، نيتر هه روا مامه وه هه تا
 دونيا رووناك بوويه وه چاومروانيم كردن، جا نه گهر دمرانيت كه من نه و كارم

(۱) به لام نه يان ده توانى بېنه دهره وه.

له بهر تو ګردووه دهى دمرومان لى بکهره وه، نه نجا ګابه رده که (که ميکى تر) جولا، هه تا سهيرى ناسمانيان کرد (ناسمانيان ليوه دمرکه وت). نهوسا يه کيکى تريان وتى: نهى خودايه بهراستى تو ناګادارى که من کچيکى مامم هه بوو خوشه ويسترين که سم بوو لام، وه من داوام لى کرد و هه ولما زيناى له گهل بکه م، به لام نهو رازى نه بوو مه گهر سهد دينار بده مى، منيش هه ولما دا تا سهد دينارم پهيدا کرد، جا سهد ديناره که م بو برد و پيمدا، نهوسا ريگر نه بوو زيناى له گهلدا بکه م، به لام کاتى له نيوان رانيدا دانيشتم که که وتى: له خوا بترسه و مورى کچينيم مه درپنه به هه قى خوى نه بيت، منيش هه ستام و سهد ديناره که شم واز لى هينا (بو خوى)، جا نه گهر دمرانيت که من نهو کاره م له ترسى تو بووه، دهى دمرومان لى بکهره وه، نهوسا خواش دمروى لى کردنه وه و هاتنه دمره وه)).

۵۵ - باب*

۳۴۶۶- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «بَيْنَمَا امْرَأَةٌ تَرْضَعُ ابْنَهَا إِذْ مَرَّ بِهَا رَاكِبٌ وَهِيَ تَرْضَعُهُ، فَقَالَتْ: اللَّهُمَّ لَا تُمِتْ ابْنِي حَتَّى يَكُونَ مِثْلَ هَذَا. فَقَالَ: اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلَنِي مِثْلَهُ. ثُمَّ رَجَعَ فِي الثَّوْدِي، وَمَرَّ بِامْرَأَةٍ تُجَرِّزُ وَيُلْعَبُ بِهَا، فَقَالَتْ: اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلْ ابْنِي مِثْلَهَا. فَقَالَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِثْلَهَا. فَقَالَ: أَمَّا الرَّاكِبُ فَإِنَّهُ كَافِرٌ، وَأَمَّا الْمَرْأَةُ فَإِنَّهُمْ يَقُولُونَ لَهَا: تَزْنِي. وَتَقُولُ: حَسْبِيَ اللَّهُ. وَيَقُولُونَ: تَسْرِقُ. وَتَقُولُ حَسْبِيَ اللَّهُ»^(۱).

۰۰- باسیک

۳۴۶۶- نه بو هوږمیره ﷺ دهگپړته وه که له پښه مبهري خواي ﷺ بیست دمیغه رموو: ((له کاتیکدا نافرمتیک شیری دما به کورپه که ی، سواریک به لایدا تیپهړی له و کاته دا نافرمتکه شیری دما به مندا له که ی، نافرمتکه و تی: خوايه نه م کورپه نه مړینی تا وکو نه و سواره ی لی دیت، کورپه که ش و تی: خوايه وکو نه و سواره ی لی نه که یت. پاشان گه پرایه وه بو (مړینی) مه مکی دایکی، وه نافرمتیکیان به لایدا برد راده کی شرا و گالته ی پی دهکرا، نافرمتکه و تی: خوايه کورپه که م وکو نه م نافرمته لی نه که یت، کورپه که ش و تی: خوايه وکو نه م نافرمته لی بکه یت، کورپه (شیره خوړه که) و تی: سواره که یان بیگومان کافر بو، به لام نافرمتکه نه وان پپیان دهوت زینای کردووه نه ویش (نه یکردبوو)، دهیوت: خوام به سه ^(۱)، وه دهیانوت دزی کردووه نه ویش (نه یکردبوو)، دهیوت: خوام به سه ^(۲).

۳۴۶۷- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ ثَلَيْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَرِيرُ بْنُ حَازِمٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «بَيْنَمَا كَلْبٌ يُطِيفُ بِرَكْبَةٍ كَادَ يَقْتُلُهُ الْأَعْطَشُ، إِذْ رَأَاهُ بَغِيٌّ مِنْ بَغَايَا بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَتَرَعَتْ مُوقَهَا فَسَقَتْهُ، فَغَفِرَ لَهَا بِهِ» ^(۳).

۳۴۶۷- نه بو هوږمیره ﷺ ده لی: پښه مبهري ﷺ هه رموو: ((له کاتیکدا سه گنک به دهوری بیریکدا دسورپه وه تینوویه تی خه ریک بوو دمیته پاندا، له پر نافرمتیکی داوین پیس له داوین پیسه کانی نه و دی ئیسرائیل چاوی پی کهوت، خوه که ی داکنه و سه که که ی پی ناودا ^(۴)، به هوپه وه به خشرا و بورا)).

(۱) پشتیوانم بیت و پاکیم دهریخت.

(۲) پشتیوانم بیت و پاکیم دهریخت.

(۳) بږوانه: ۳۳۲۱.

(۴) به سه رپو شه که ی دایه یلا بو ناو بیره که و پری کرد له ناو و سه که که ی پی ناودا. نه مه له گپړانه وه به کی تر دا هاتووه به ژماره: ۳۳۲۱ له سه حیچی بوخاری دا.

۳۴۶۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ، عَامَ حَجِّ عَلَى الْمُنَبِّرِ، فَتَنَاولَ قُصَّةً مِنْ شَعْرِ - وَكَانَتْ فِي يَدَيَّ حَرَسِيٍّ - فَقَالَ: يَا أَهْلَ الْمَدِينَةِ، أَأَيْنَ عُلَمَاؤُكُمْ؟ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَنْهَى عَنْ مِثْلِ هَذِهِ، وَيَقُولُ: «إِنَّمَا هَلَكْتُ بَنُو إِسْرَائِيلَ حِينَ اتَّخَذَهَا نِسَاؤُهُمْ»^(۱).

۳۴۶۸- حومه يدي کورې عه بدوره حمان ده لئ: له سالي حه جگر دندا له سه ر دوانگه له موعاويه کورې نه بو سوفيانى بيست هه ندي قزى کاکول (يان په رچهم) - به ده ستى پاسه وانیکه وه بوو- لئى و مرگرت و وتى: نه ی خه لگى مه دينه زاناکانتان کوان؟ له پیغه مبه رم ﷺ بيستووه وي نه ی نه مه ی قه ده غه کردووه و ده يفه رموو: ((بيگومان نه وه ی ئيسرائيل له ناو چوون کاتى نافرمته کانيان (په رچهم يان کاکول) يان کرد، (و به ستیان به قزيانه وه) ((.

۳۴۶۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّهُ قَدْ كَانَ فِيمَا مَضَى قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ مُحَدَّثُونَ^(۲)، وَإِنَّهُ إِنْ كَانَ فِي أُمَّتِي هَذِهِ مِنْهُمْ، فَإِنَّهُ عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ»^(۳).

۳۴۶۹- نه بو هورميره ؓ له پیغه مبه رموه ﷺ ده گيرپته وه که فه رموو يه تی: ((به راستى له گه لانی که رابردوون له پيش ئيوه دا (که سانی) فه سه پیکراو (خواپیداو) هه بوون، وه بيگومان نه گهر له و که سانه له م نوممه ته ی مندا هه بیټ، نه وه بيگومان عومه رى کورى خه تابه)).

(۱) پروانه: ۳۴۸۸، ۵۹۳۲، ۵۹۳۸.

(۲) (مُحَدَّثُونَ) کویه و تاکه که ی (مُحَدَّثٌ) له به که سیک ده وتریت وته ی راست و دروست ده خرپته سه ر زمانى بئ نه وه ی پیغه مبه ر بیت، خه تابی ده لئ: شت ده خرپته ناخيه وه ده لئى بؤ باسکراوه، ئینجا وته که راست ده رده چیت، يان شتيک دیت به خه یالیدا دواتر وا ده رده چیت، نه وه ش پله یه کى به رزه له پله کانی دۆستانی خودای گه وړه. پروانه: إرشاد الساری: ۴۲۶/۷.

(۳) پروانه: ۳۶۸۹.

۳۴۷۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الصَّدِّيقِ النَّاجِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ نِسْعَةً وَنِسْعِينَ إِنْسَانًا، ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ، فَأَتَى رَاهِبًا فَسَأَلَهُ، فَقَالَ لَهُ: هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ؟ قَالَ: لَا. فَقَتَلَهُ، فَجَعَلَ يَسْأَلُ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: ائْتِ قَرِيْبَةً كَذَا وَكَذَا. فَأَذْرَكَهُ الْمَوْتُ فَنَاءَ بِصَدْرِهِ نَحْوَهَا، فَاخْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى هَذِهِ أَنْ تَقْرِي. وَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى هَذِهِ أَنْ تَبَاعِدِي. وَقَالَ قِيْسُوا مَا بَيْنَهُمَا. فَوُجِدَ إِلَى هَذِهِ أَقْرَبُ بِشْرٍ، فَعُفِرَ لَهُ».

۳۴۷۰- نه بو سه عید رضي الله عنه له پیغه مبهروه ﷺ دمگیریته وه ^(۱) که فه رموویه تی: ((له نه وی ئیسرائیلدا پیاویک هه بوو نه وه و نو مرقفی کوشتبوو ^(۲)، پاشان رۆیشت و پرسپاری کرد، جا رۆیشته لای خواپه رستیکی گوشه گیر و پرسپاری لی کرد و پئی وت: ئایا تهوبه م بو ههیه؟ وتی: نه خیر، نهویشی کوشت، نهجا هه ر پرسپاری دمکرد تا پیاویک پئی وت: برۆ بو نهو شاره (گونه ده) ی ناوا و ناوایه، ئیتر (رۆشت بهروه نهو شاره له رینگادا) مردن یه خه ی پئی گرت و مرد ^(۳)، وه به سنگی خوئی خست به لای شاره که دا نهجا فریشته کانی رهمهت و فریشته کانی سزا بوو به کیشیه یان (له سه ری)، نهوسا خوا سרוشی کرد بو نه مه (شاره) ^(۴) یان که نزیک بهروه، وه نیگای کرد بو نه وه (شاره) ^(۵) یان که دوور کهومروه. وه فه رمووی: ماوه ی نیوان دوو شاره که به ییون. جا دهرکهوت به نه ندازه ی بستیک له ومیانه وه ^(۶) نزیکتره، بویه بورا و عه فوو کرا)).

(۱) له گیرانه وه یه کی تر دا هاتوو که نهو پیاوه تهوبه ی کرد و پئی وترا له م شوینه مه مینه که تاوانت تیا کردوو ... هتد.

(۲) به ناڤهوا و سته م.

(۳) له ناوه راستی رینگادا مرد پیش گه یشتنی به شاره که.

(۴) که لئی دهرچوو.

(۵) که بو ی رۆیشت.

(۶) بو ی رۆیشتبوو.

۳۴۷۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم صَلَاةَ الصُّبْحِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: «بَيْنَا رَجُلٌ يَسُوقُ بَقْرَةً إِذْ رَكِبَهَا فَضَرَبَهَا، فَقَالَتْ: إِنَّا لَمْ نُخْلَقْ لِهَذَا، إِنَّمَا خُلِقْنَا لِلْحَرْثِ». فَقَالَ النَّاسُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! بَقْرَةٌ تَكَلِّمُ؟ فَقَالَ: «فَإِنِّي أَوْمِنُ بِهِذَا أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ -وَمَا هُمَا ثُمَّ- وَبَيْنَمَا رَجُلٌ فِي غَنَمِهِ إِذْ عَدَا الذُّئْبُ فَذَهَبَ مِنْهَا بِشَاةٍ، فَطَلَبَ حَتَّى كَانَهُ اسْتَنْقَذَهَا مِنْهُ، فَقَالَ لَهُ الذُّئْبُ: هَذَا، اسْتَنْقَذْتَهَا مِنِّي، فَمَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبْعِ، يَوْمَ لَا رَاعِيَ لَهَا غَيْرِي؟ فَقَالَ النَّاسُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! ذِئْبٌ يَتَكَلَّمُ. قَالَ: «فَإِنِّي أَوْمِنُ بِهِذَا أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ». وَمَا هُمَا ثُمَّ^(۱).

۳۴۷۱ م/ -وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مِثْلَهُ.

۳۴۷۱- نه بو هوږميره رضي الله عنه وتی: پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم نوږزی به یانی کرد، پاشان رووی کرده خه لکه که و همرمووی: ((له کاتیځدا پیاوځک مانگایه کی لی دهخوری که سواریشی بوو لیښی دمد، جا (مانگا که) وتی: ئیمه بوښمه دروست نه کراوین، به لکو بوکیلانی زهوی دروست کراوین))، نه نجا خه لکه که ش (به سهر سورمانه وه) وتیان: پاک و بیگهردی بو خوا مانگایه ک هسه دهکات؟ نهوسا همرمووی: ((جا به پراستی من خوږم له گهل نه بو به کر و عومهردا باومرمان بهمه ههیه)) - همدووکیان- نه بو به کر و عومهر له ویدا نه بوون - ((وه له کاتیځدا پیاوځک له ناو میگه که پدا بوو له پر گورگیځ په لاماری (میگه له که ی) دا و مهریځی فراند، پیاوه که ش نه ومنده شوینی کهوت وهکو نه وهی بیهوی مهرکه پرگار بکات له

دمست گورگه که، گورگه کهش به پیاوکه که و ت: نهوا نیستا رزگارت کرد له دمستی من نهی کی هیه له رۆژیکدا که رۆزی درندیه (رزگاری کات) رۆژیکه جگه له خۆم شوانی نییه؟)) خه لکه کهش (به سه ر سامیه وه) وتیان: پاك و بیگهردی بو خوا گورگ هسه دمکات ؟ فهرمووی: ((جا بیگومان من خۆم باومرم هیه، نه بو به کر و عومه ریش (باومریان به مه هیه)) -- له کاتی کدا ههردووکیان (نه بو به کر و عومه ر) له ویدا نه بوون .

۳۴۷۱- (نیمای بوخاری ده لی): عه لی بۆی گیراینه وه وتی: سوفیان بۆی گیراینه وه له میسه ره وه له سه عدی کوری ئیراهیه وه، له نه بو سه له مه وه، له نه بو هورمیره وه ﷺ له پیغه مبه ره وه ﷺ وینه ی فهرمووده که ی پيشوویان گیرایه وه ^(۱).

۳۴۷۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اشْتَرَى رَجُلٌ مِنْ رَجُلٍ عَقَارًا لَهُ، فَوَجَدَ الرَّجُلُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ فِي عَقَارِهِ جَرَّةً فِيهَا ذَهَبٌ، فَقَالَ لَهُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ: خُذْ ذَهَبَكَ مِنِّي، إِنَّمَا اشْتَرَيْتَ مِنْكَ الْأَرْضَ، وَلَمْ أَتَبَعْ مِنْكَ الذَّهَبَ. وَقَالَ الَّذِي لَهُ الْأَرْضُ إِنَّمَا بَعْتُكَ الْأَرْضَ وَمَا فِيهَا، فَتَحَاكَمَا إِلَى رَجُلٍ، فَقَالَ الَّذِي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ: أَلَكُمَا وَلَدٌ؟ قَالَ أَحَدُهُمَا: لِي غُلَامٌ. وَقَالَ الْآخَرُ: لِي جَارِيَةٌ. قَالَ: أَنْكِحُوا الْغُلَامَ الْجَارِيَةَ، وَأَنْفِقُوا عَلَى أَنْفُسِهِمَا مِنْهُ، وَتَصَدَّقَا».

۳۴۷۲- نه بو هورمیره ﷺ ده لی: پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((پیاویک زهوییه کی له پیاویکی تر کری، که زهوی خوی بوو، جا نهو پیاوهی که زهوییه کی کری له زهوییه کهیدا گۆزهیه کی دۆزییه وه ئالتونی تیا بوو، نهو پیاومیان زهوییه کی

(۱) که وانه فهرمووده که دوو سه نه د و دوو رنکای گیرانه وهی هیه که ههردووکی ده چیته وه سه ر نه بو هورمیره ﷺ.

کړی بوو بهو (فرۆشیاره که) ی وت: ئالتونه که مت و مرگړه لیم، به راستی من ته نه ا زموږ په که م له تو کړیوه و ئالتونه که م له تو نه کړیوه، خاومن زموږ په که ش (فرۆشیاره که) وتی: بېگومان من زموږ په که و هه رچیش له زموږ په که ش دایه پیم فرۆشتوویت، ئنجا دادو مریه که یان برده لای پیاوړیک (که داوود ﷺ بوو)، نه و که سه ش که دادو مریه که یان برده لای وتی: نایا هه ردو وکتان مندالتان هه یه؟ یه کیان وتی: من کورپکم هه یه نه وه که شیان وتی: من کچیکم هه یه، (دادو مړه که) وتی: که که له کورپکه ماره بکه و له و ئالتونه (شایی) یان بو بکه، (نه و مشی مایه وه) پیا یان ببه خشن (پیی بژین)^(۱).

۳۴۷۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ وَعَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ- عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ سَمِعَهُ يَسْأَلُ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ: مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الطَّاعُونَ؟ فَقَالَ أُسَامَةُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الطَّاعُونَ رِجْسٌ أُرْسِلَ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ -أَوْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ- فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ يَارِضٌ فَلَا تَقْدَمُوا عَلَيْهِ، وَإِذَا وَقَعَ يَارِضٌ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ». قَالَ أَبُو النَّضْرِ: «لَا يُخْرِجُكُمْ إِلَّا فِرَارًا مِنْهُ»^(۲).

۳۴۷۳- عامری کوری سه عدی کوری نه بی وه ققاص له باوکیه وه ﷺ ده کړپته وه خوی گوی لی بوو (سه عدی باوکی) پر سیاری له ئوسامی کوری زمید کردو و تی: دمر باره ی تاوون له پیغه مبهروه ﷺ چیت بیستو وه؟ ئوسامه ش ﷺ وتی: پیغه مبهری خوا ﷺ هه رمووی: ((تاوون (دمردیکی) بیسه، (وهک سزا) نیردراوه بو بهرمیه ک له بهنو ئیسرا ئیل- یان (هه رمووی) بو نه و گه لانه ی له پیش ئیو هدا بوون- جا نه گهر بیستان تاوون له ولات و شوینیکدا بلا و بوو بوو یه وه مه چن بو نه و شار و ولاته، وه نه گهر له

(۱) وهک له گېرانه وه یه کی تر دا ها تو وه (فتح الباری: ۶۴۵/۸)

(۲) پروانه: ۵۷۲۸، ۶۹۷۴.

شوین و ولاتی‌کدا په‌یدا بوو ئیوه له‌ویدا بوون، لئی دهر مه‌چن وه‌ک هه‌له‌هاتن له تاعوون))، نه‌بو نه‌زر (ئه‌م فه‌رمووده‌ی به‌ سه‌نه‌ده‌که‌ی پێشوو گێراوته‌وه) که فه‌رمووی: ((دهر‌چوونه‌که‌تان ته‌نها هه‌له‌هاتن بێت له‌ دمست تاعوون)).

۳۴۷۴- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا دَاوُدُ بْنُ أَبِي الْفَرَاتِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بُرَيْدَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمَرَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الطَّاعُونَ، فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ: "عَذَابُ يَبْعَثُهُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ، وَأَنَّ اللَّهَ جَعَلَهُ رَحْمَةً لِلْمُؤْمِنِينَ، لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ يَقْعُ الطَّاعُونَ فَيَمْكُتُ فِي بَلَدِهِ صَابِرًا مُحْتَسِبًا، يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُصِيبُهُ إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ، إِلَّا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ شَهِيدٍ"^(۱).

۳۴۷۴- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ی خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌لی: پرسیارم له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد دهر‌بار‌ه‌ی تاعوون، ئه‌ویش هه‌والی پێدام و فه‌رمووی: ((بێگومان تاعوون سزایه‌کی خوای گه‌وره‌ ده‌ینی‌ریت بۆ ههر که‌سی‌ک خۆی بیه‌وی، وه‌ به‌راستی خوای گه‌وره‌ تاعوونی گێراوه‌ به‌ په‌رحمه‌ت و به‌زمیی بۆ باوم‌پ‌داران، هه‌یج که‌سی‌ک نییه‌ که‌ تاعوون له‌ شارێک یا ولاتی‌کدا په‌یدا بێت تیدا به‌می‌نێته‌وه، به‌ نارام گرتن و چاو‌م‌پ‌روانی پاداشتی خوا و دلنیا بێت هه‌یج زیانی‌کی تووش نابێت جگه‌ له‌وه‌ی خوای بۆی نووسیوه، ئه‌وه‌ ئه‌و که‌سه‌ وێنه‌ی پاداشتی شه‌هیدی هه‌یه)).

۳۴۷۵- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ قُرَيْشًا أَهْمَهُمْ شَأْنُ الْمَرْأَةِ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالَ: وَمَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْزِي عَلَيْهِ إِلَّا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، حُبُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ، فَقَالَ

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اتَّشَفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟». ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَإِنَّمَا اللَّهُ، لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ ابْنَةَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا»^(۱).

۳۴۷۵- عانیسه ﷺ دهلی: بیگومان هوردهیسه کان حالی نهو نافرته مهخزومییهی که دزی کردبوو غه مباری کردبوون، بویه وتیان^(۲) جا کی له بارمیه وه قسه بکات له گهل پیغه مبهری خوادا ﷺ وتیان: جا کی بهوه دهویری جگه له ئوسامهی کوری زمیدی زور خوشه ویستی پیغه مبهری خوا ﷺ ؟

نهجا ئوسامهش قسهی له گهل پیغه مبهر ﷺ کرد، پیغه مبهری خواش ﷺ ههرمووی: ((نایا تو (ئوسامه) دهربارهی سنووریک له سنوورهکانی خوا تکا دهکهیت (جیبهجی نهکریت) ؟ پاشان پیغه مبهر ﷺ ههستایه سهر بی و وتاریکی دا، وه پاشان ههرمووی: ((بهراستی نهوهی گهلانی پیش نیوهی له ناو برد، (هۆکهی نهومبوو) نهوان نهگهر ناودار و کهسایهتییهک دزی بکردایه له ناویاندا وازیان لی دههینا، بهلام نهگهر لاواز (و بی دمسهلاتیک) دزی بکردایه له ناویاندا، سزایان بهسهردا جیبهجی دهکرد، سویند به خوا نهگهر فاته می کچی موحه ممه دزی بکات دهستی دهبرم)).

۳۴۷۶- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّزَّالَ بْنَ سَبْرَةَ الْهَلَالِيَّ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ؓ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا قَرَأَ، وَسَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ خِلَافَهَا،

(۱) پروانه: ۳۶۴۸.

(۲) له هه نددی کیرانه وه دهلی: (وتی) به تاک.

فَجِئْتُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِهِ الْكَرَاهِيَّةَ، وَقَالَ: «كِلَاكُمَا مُحْسِنٌ، وَلَا تَخْتَلِفُوا، فَإِنْ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ اخْتَلَفُوا فَهَلَكُوا»^(۱).

۳۴۷۶- نیبنو مه‌سه‌وود ﷺ ده‌لی گویم لی بوو پیاوێک (نایه‌تیکی) قورنانی خویندوه، گویشم له پیغه مبه‌ر ﷺ بوو به جیاواز له خویندنه‌وه‌که‌ی ئه‌و (پیاوه) ده‌یخویندوه، بۆیه منیش پیاوه‌که‌م برده خزمه‌تی پیغه مبه‌ر و ﷺ باسه‌که‌م بۆگێراپه‌وه، به‌ رووخساریدا زانیم پیغه مبه‌ر ﷺ پێی ناخۆشه، وه‌ فه‌رمووی: خویندنه‌وه‌که‌ی هه‌ردووکتان زۆر چاکه، وه‌ جیاواز و ناکۆک مه‌بن^(۲)، چونکه به‌راستی ئه‌وانه‌ی له پێش ئێوه‌دا ناکۆک و جیاواز بوون به‌وه‌وێه‌وه له ناو جوون)).

۳۴۷۷- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: حَدَّثَنِي شَقِيقٌ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ يَحْكِي نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ ضَرَبَهُ قَوْمُهُ قَادِمَوْهُ، وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَن وَجْهِهِ، وَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ»^(۳).

۳۴۷۷- عه‌بدوللا ﷺ ده‌لی: وه‌کو پیغه مبه‌ر ﷺ به پێش چاومه‌وه بیته سه‌یری بکه‌م، باسی پیغه مبه‌ریکی ده‌کرد له پیغه مبه‌ران گه‌له‌که‌ی لییان دابوو خویناویان کردبوو، له کاتی‌که‌دا خویننه‌که‌ی رووخساری ده‌سری ده‌یفه‌رموو: ((خوایه‌گیان له گه‌له‌که‌م خۆش به، چونکه به‌ دلنیاپییه‌وه نازان^(۴))).

۳۴۷۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَبْدِ الْعَافِرِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَنَّ رَجُلًا كَانَ قَبْلَكُمْ رَغَسَهُ اللَّهُ مَالًا، فَقَالَ لِنِسِيِّهِ لَمَّا حُضِرَ: أَيُّ

(۱) بره‌انه: ۲۴۱۰.

(۲) به‌ هوێ جیاوازی شیوه‌ی قورنان خوتندنه‌وه‌که‌تانه‌وه.

(۳) بره‌انه: ۶۹۲۹.

(۴) ئه‌وه‌ی بانگیان ده‌که‌م بۆ لای سه‌ره‌رازی هه‌ردوو دنیای تێدايه.

أَبِ كُنْتُ لَكُمْ؟ قَالُوا: خَيْرَ أَبِي. قَالَ: فَإِنِّي لَمْ أَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ، فَإِذَا مِتُّ فَأُخْرِقُونِي، ثُمَّ اسْحَقُونِي، ثُمَّ ذَرُونِي فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ. فَفَعَلُوا، فَجَمَعَهُ اللَّهُ ﷻ، فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ؟ قَالَ: مَخَافَتُكَ. فَتَلَقَّاهُ بِرَحْمَتِهِ.

وَقَالَ مُعَاذُ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، سَمِعْتُ عُقْبَةَ بْنَ عَبْدِ الْغَافِرِ، سَمِعْتُ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۳۴۷۸- نه بو سه عید ﷺ له پیغه مبهراڼ دهگپړته وه که فهرمووی: ((پیاوړک له (که لانی) پېش نیوه دا خوا مال و سامانیکی پېدا بوو، نه نجا له کاتې سره مره گدا به کورپه کانی وت: من چوڼ باوکیک بووم بوئیوه؟ وتیان: باوکیکی چاک بووی، وتی: دهی دننیا بن که من هه رگیز چاکه یه کم نه کردووه، جا نه گهر مردم نه وسا بمسوتینن، پاشان بهمارن، پاشان له پوړیکی ره شه بادا بمدن به دهم باوه، نه وانیش (نه وهی باوکیان وتی) کردیان، نه نجا خوی بهرز و به دهسه لات کووی کردوه (و زیندووی کردوه) و فهرمووی: چی وای لی کردی نه وه بکهیت؟ وتی: ترسی (سزای) تو، بویه خواش به بهزمی خوی پېشوازی لی کرد و خسته بهر ره حمه تی خو یه وه)).

موعاز ده لی: شوعبه له قه تادموه بوی گیراینه وه وتی: له عوقبه ی کوری عه بدولغافیری بیست وتی: له نه بو سه عیدی خودریم ﷺ بیست له پیغه مبهراڼ دهگپړایه وه^(۲).

۳۴۷۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ حِرَاشٍ قَالَ: قَالَ عُقْبَةُ لِحَدِيقَةَ: أَلَا تَحَدِّثُنَا مَا سَمِعْتَ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ؟ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «إِنَّ

(۱) پروانه: ۶۴۸۱، ۷۰۰۸.

(۲) نه مه ریگه یه کی تر بو فهرمووده که ی پېشوازی نه بو سه عید، بو نه وه هیناویه تی بیسه لمینی قه تاده له عوقبه ی بیستووه، چونکه له ریگه ی یه که مدا به (عن عقبه) هیناویه تی که بیست ناگه یه تیت به روون و ناشکرای، به لکو ده گونجی لی بیستیت، وه ده شگونجی لی نه بیستیت.

رَجُلًا حَضَرَهُ الْمَوْتُ، لَمَّا أَيْسَ مِنَ الْحَيَاةِ، أَوْصَى أَهْلَهُ: إِذَا مِتُّ فَاجْمَعُوا لِي حَطَبًا كَثِيرًا، ثُمَّ أَوْزُوا نَارًا حَتَّى إِذَا أَكَلْتُ لَحْمِي، وَخَلَصْتُ إِلَى عَظْمِي فَخَذُّوهَا فَاطْحَنُوهَا، فَذَرُونِي فِي الْيَمِّ فِي يَوْمٍ حَارٍّ - أَوْ رَاحٍ - فَجَمَعَهُ اللَّهُ، فَقَالَ: لِمَ فَعَلْتَ؟ قَالَ: خَشِيتُكَ. فَغَفَرَ لَهُ». قَالَ عُقْبَةُ: وَأَنَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ^(۱). حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ وَقَالَ: «فِي يَوْمٍ رَاحٍ».

۳۴۷۹- عوقبه به حوزميفه وى وت: بۆ نه وى له پيغه مبهرت ﷺ بيستوهه بۆمان ناگيرپته وه ؟ حوزميفهش ﷺ وتى: له پيغه مبهرم ﷺ بيست دميغه رموو: ((پياوښك له سه ره مه رگدا بوو، كه بى هيو د مېيت له زيان و مسيحت دهكات بۆ كهس و كار دهكې و دهلى: نه گهر مردم دارىكى زۆرم بۆ كۆيكه نه وه، وه ناگرى پيوه بنين (وه بمخه نه ناو ناگر كه نه ومنده بسوتيم) هتا گوشته كه م دمسوتينى و دهگاته نيسكه كانم (و نه وىش سووتا بوو به خه لوز)، نه وسا بيبه ن و بيهان، وه له رۆژىكى زۆر گهرم - يان رشه با - دا بيكه نه ناو د مرياوه، (نه وانىش به و جوړمىان كرد كه وتبووى)، نه نجا خوا كۆيكردوه (و زيندووى كرده وه و پرسىارى لى كرد) بۆچى نه ووت كرد؟ وتى: له ترسى (سزاي) تو! بۆيه خواى لى خوش بوو)).

عوقبه دهلى منيش له حوزميفه م ﷺ بيست (له پيغه مبهره وه ﷺ) گيرپايه وه (نيمامى بوخارى دهلى: ههرومه مووسا بۆى گيرپاينه وه وتى: نه بو عه وانه بۆى گيرپاينه وه وتى: عبدوله لىك بۆى گيرپاينه وه و وتى: (فِي يَوْمٍ رَاحٍ) (له جياتى (يَوْمٍ حَارٍّ أَوْ رَاحٍ)).

۳۴۸۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «كَانَ الرَّجُلُ يُدَايِنُ النَّاسَ، فَكَانَ يَقُولُ لِفَتَاهُ: إِذَا أَتَيْتَ مُعْسِرًا فَتَجَاوَزْ عَنْهُ؛ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا». قَالَ: «فَلَقِيَ اللَّهَ فَتَجَاوَزَ عَنْهُ»^(۱).

۳۴۸۰- نه‌بو هورمیره ﷺ ده‌گیرپته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((پیاویک هه‌بوو فه‌رزى دهدا به‌خه‌لکی، وه به‌شاگرد و به‌رده‌سته‌که‌ی ده‌وت: نه‌گهر رپۆشتیته لای خاومن فه‌رزیک نه‌یبوو فه‌رزمه‌که بداته‌وه وازی لی بی‌نه (چاوپۆشی لی بکه)، به‌لکو خواش چاوپۆشی له ئیمه بکات (لیمان خوش بیت) ((، ده‌لی: ((پیاوه‌که گه‌شته خزمه‌تی خوا و لیی خوش بو)).

۳۴۸۱- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «كَانَ رَجُلٌ يُسْرِفُ عَلَى نَفْسِهِ، فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ قَالَ لِبَنِيهِ: إِذَا أَنَا مِتُّ فَأَحْرِقُونِي، ثُمَّ اطْحَنُونِي، ثُمَّ ذَرُونِي فِي الرِّيحِ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ قَدَرَ عَلَيَّ رَبِّي لَيُعَذِّبَنِي عَذَابًا مَا عَذَّبَهُ أَحَدًا. فَلَمَّا مَاتَ فُعِلَ بِهِ ذَلِكَ، فَأَمَرَ اللَّهُ الْأَرْضَ، فَقَالَ: أَجْمَعِي مَا فِيكَ مِنْهُ. فَفَعَلَتْ فَإِذَا هُوَ قَائِمٌ، فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ؟ قَالَ: يَا رَبِّ، خَشَيْتُكَ. فَغَفَرَ لَهُ». وَقَالَ غَيْرُهُ «مَخَافَتُكَ يَا رَبِّ»^(۲).

۳۴۸۱- نه‌بو هورمیره ﷺ له پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ ده‌گیرپته‌وه که فه‌رموویه‌تی: (((له‌گه‌لانی پيشوودا) پیاویک هه‌بوو زۆر گونا‌هی ده‌کرد، جا کاتی گه‌یشته سه‌رده‌مه‌رگ به‌که‌ره‌کانی وت: کاتی مردم بمسوتینن، پاشان به‌ماهرن، دواى نه‌وه بمه‌دن به‌ده‌م باوه، سا سویند به‌خوا نه‌گهر په‌روه‌ردگارم بتوانی زیندووم

(۱) پروانه: ۲۰۷۸.

(۲) پروانه: ۷۵۰۶.

بکاته وه بهراستی سزایه کم دمدات که سی وا سزا نه دابیت. جا که مرد به شیوه ی لیکرا (که وتی)، نهجا خوا فه رمانی کرد به زهوی فه رمووی: هه موو به شه کانی له شی که له ناوتایه کو ی که ره وه، زه ویش کو ی کرده وه جا یه گسه ر به پیوه وه ستابوو، نهجا خوا فه رمووی: (چی وای لیکردیت نه و کاره بکهیت (به خوت له پاش مردنت) ؟ وتی: ترسی (سزای) تو نه ی په رومردگارم، بویه خوا لی خوش بوو))، غهیری نه بو هورمه رپه به م شیوه یه گپراویه تیه وه: ((مَخَافَتُكَ يَارَبِّ))^(۱) واته: ترسی تو نه ی په رومردگارم.

۳۴۸۲- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ أَصْمَاءَ، حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ بْنُ أَصْمَاءَ، عَنْ نَافِعٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «عَذَّبْتُ امْرَأَةً فِي هِرَّةٍ سَجَنَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ، فَدَخَلْتُ فِيهَا النَّارَ، لَا هِيَ أَطْعَمَتْهَا وَلَا سَقَتْهَا إِذْ حَبَسْتُهَا، وَلَا هِيَ تَرَكَتْهَا تَأْكُلُ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ»^(۲).

۳۴۸۲- عه بدوللای کوری عومهر رضي الله عنه دمگپریته وه که پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی: ((نافرمتیک (له دۆزه خدا) سزادرا به هو ی پشیله یه که وه زیندانی کردبوو تا توپی، جا به هو یه وه چوو یه ناو ناگری دۆزه خ، (چونکه کاتی زیندانی کردبوو) نه خو ی خواردن و خواردنه وه ی پید، نه به ره لاشی کرد خو ی له میروو زینده موری سه ر زهوی بخوات)).

۳۴۸۳- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ زُهَيْرٍ، حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ، عَنْ رَبِيعِ بْنِ جَرَّاشٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مَسْعُودٍ عُقْبَةُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ: إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَافْعَلْ مَا شِئْتَ»^(۳).

(۱) به کوردی جیاوازیان نییه (یارب خشیتک) له گه ل (مخافتک یارب) ماناکه یان وه ک یه که، به لام پاش و پیشیان پیکراوه.

(۲) بروهانه: ۲۳۶۵.

(۳) بروهانه: ۳۴۸۴، ۶۱۲.

۳۴۸۳- نه بو مه سعوډ که ناوی عوقبه یه ﷺ ده لئ: پیغه مبهراڼ ﷺ فه رمووی: ((بیگومان یه کیڅک له و وتهی پیغه مبهرا یه تی که به خه لک گه شتووه (نهمه یه) نه گهر شهرمت نه کرد نه واه هه رجیت ویست بیکه)).

۳۴۸۴- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ قَالَ: سَمِعْتُ رُبَيْعِي بْنَ حِرَاشٍ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النَّبِيِّ: إِذَا لَمْ تَسْتَجِبْ فَأَصْنَعْ مَا شِئْتَ»^(۱).

۳۴۸۴- نه بو مه سعوډ (که ناوی عوقبه یه) ﷺ ده لئ: پیغه مبهراڼ ﷺ فه رمووی: ((بیگومان یه کیڅک له و وتهی پیغه مبهرا یه تی که به خه لک گه شتووه (نهمه یه)، نه گهر شهرمت نه کرد نه واه هه رجیت ویست بیکه)).

۳۴۸۵- حَدَّثَنَا يَشْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عُبيدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي سَالِمٌ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «بَيْنَمَا رَجُلٌ يَجُرُّ إِزَارَهُ مِنَ الْخِيَلَاءِ خُسْفَ بِهِ، فَهُوَ يَتَجَلَجَلُ فِي الْأَرْضِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». تَابَعَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ^(۲).

۳۴۸۵- سالیم ده گپړېته وه که ښېنو عومهر ﷺ بو ی گپړایه وه که پیغه مبهراڼ ﷺ فه رمووی: ((له کاتیکدا پیاوړیک به هو ی دمه یه و هیزه وه جله که ی شوړ کرد بو وه به سهر زه ویدا (به دوا ی خویدا) را ده کیښا، برا به ناخی زه ویدا، جا نه و پیا وه به ناخی زه ویدا رو ده چی و ددات بهم بهر و نه و بهر دا تا رو زی دوا ی)).

عه بدوړه حمانی کوړی خالید له زوهری یه وه (نهم فه رمووده ی) گپړا و مته وه و پالېشتی گپړانه وه که ی یونس ده کات.

(۱) پروانه: ۳۴۸۳.

(۲) پروانه: ۵۷۹۰.

۳۴۸۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «نَحْنُ الْآخِرُونَ السَّابِقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، بَيْنَ كُلِّ أُمَّةٍ أَوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِنَا وَأَوْتِينَا مِنْ بَعْدِهِمْ، فَهَذَا الْيَوْمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا، فَعَدَا لِلْيَهُودِ وَبَعْدَ غَدٍ لِلنَّصَارَى»^(۱).

۳۴۸۶- نه بو هوړمیره رضي الله عنه له پښه مبهروه رضي الله عنه دهگړيته وه که فهرموويه تی: ((نیمه کوټا هه مینین (له دنیا دا) پښکه وتوو هکانین له رږزی دوايي دا، نه ومنده هیه که هه موو گه لیک پښ نیمه کتیبیان پښدراوه، نیمه پاش نه وان کتیبمان پښدراوه، جا نه م رږزه (ههینی یه) نه و رږزه یه نه وان تیايدا جیاواز بوون، بویه سبهی (شهمه) بو جووله که کانه و رږزی دوا سبهی (یه که شهمه) بو گا وره کانه)).

۳۴۸۷- «عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمٌ يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَجَسَدَهُ»^(۲).

۳۴۸۷- پښه مبهره فهرمووی: ((له سه ر هه موو مسولمانیک پښیسته له هه موو چه وت رږزیکدا رږزیک (ههینی) سه ر و لاشه ی بشوات)).

۳۴۸۸- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْةٍ، سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: قَدِمَ مُعَاوِيَةُ بْنُ أَبِي سُفْيَانَ الْمَدِينَةَ آخِرَ قَدَمَةٍ قَدِمَهَا، فَحَطَبْنَا، فَأَخْرَجَ كُبَّةً مِنْ شَعْرِ فَقَالَ: مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ أَحَدًا يَفْعَلُ هَذَا غَيْرَ الْيَهُودِ، وَإِنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَمَاهُ الزُّورَ يَغْنِي: الْوِصَالَ فِي الشَّعْرِ. تَابَعَهُ غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ^(۳).

۳۴۸۸- سه عیدی کوری موسه یی هب ده لی: موعاویه ی کوری نه بو سوفیان هات بو مه دینه که کوټا جاری بوو بیت بو مه دینه، نه نجا وتاری بو داین، جا گولو له یه که

(۱) بېروانه: ۲۳۸.

(۲) بېروانه: ۸۹۷.

(۳) بېروانه: ۳۴۶۸.

مووی دهرهینا و وتی: من وانازانم جگه له جووله که نه مه بکات، وه بیگومان
 پیغه مبهرا نه مهی به درۆ ناو بردووه، مه بهستی موو په یوست کردنه به قزی
 سه ره وه. غوندمر له شوعبه نه م فه رمووده ی گیرا و ته وه و پالپشتی
 گیرانه وه که ی ناده می کردووه.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۶۱- کتاب المناقب

به ناوی خواوی به خشنده می مه ره بان

۶۱- پهراوی جوامیری و شانازییه کان^(۱)

۱- بابُ قولُ الله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاهُ﴾ (الحجرات) ﴿۱۳﴾ وقوله: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ (النساء) ﴿۱﴾ وَمَا يُنْهَى عَنْ دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ.

الشُّعُوبُ: النَّسَبُ الْبَعِيدُ، وَالْقَبَائِلُ دُونَ ذَلِكَ.

۱- باسی ئەم فەرمايشته می خواوی بهرز و بلند: (ئەم خەلکینە بهراستی ئێمه ئێوه مان دروست کرد لەنێر و مێهە، وە کردمان بەچەند گەل و هۆزە و تەبەقە بێگومان، بۆ ئەوەی پێکەوە ناسێنێت و پێناسە بکات). وە باسی ئەم فەرمايشته ش (وە خۆتان بپارێزن لەو خۆیەکی که به ناوی ئەوه و داوا دهکەن له یه کتری^(۱) وە (خۆتان بپارێزن له پێچراندنی) خزمایهتی، بهراستی خوا

(۱) جوامیرییه کان، پێوه نازینه کان، ئەم دووانه ش راسته له مانای (مناقب)دا.

همیشه چاودێره به‌سه‌رتانه‌وه). وه باسی ئه‌وه‌ی که یاساغ
کراوه و رێگری لێ کراوه له بانگه‌وازی سه‌رده‌می^(۳) نه‌فامی.

(نیمای بوخاری ده‌لی): (الشُّعُوبُ): له‌چهند پستی زۆر دووردا خه‌ڵکه‌که
بگه‌نه‌وه به‌یه‌کتری که پێی ده‌وتریت گه‌ل. (الْقَبَائِلُ): هۆزه‌کان که له نزیکتر
له‌گه‌ل خه‌ڵکه‌که ده‌گه‌نه‌وه به‌یه‌کتری.

۳۴۸۹- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ الْكَاهِلِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ
جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما ﴿ وَجَعَلْتُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ﴾ (۱۳) الْحَجَرَات. قَالَ:
الشُّعُوبُ الْقَبَائِلُ الْعِظَامُ، وَالْقَبَائِلُ الْبُطُونُ.

۳۴۸۹- سه‌عیدی کوری جوبه‌یر له ئیبنو عه‌بباسه‌وه رضی اللہ عنہما ده‌گێڕێته‌وه که له باره‌ی نه‌م
نایه‌ته‌وه (وه کردمانن به‌چهند گه‌ل و هۆزه‌وه بو ئه‌وه‌ی یه‌کتر بناسن) ده‌لی: گه‌له‌کان:
له هۆزه‌گه‌ورمه‌کان پێکهاتوون، هۆزه‌کانیش له چهند خێل^(۳) پێکهاتوون.

۳۴۹۰- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ
بْنُ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ؟ قَالَ:
«أَتْقَاهُمْ». قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ؟ قَالَ: «فَيُوسُفُ نَبِيُّ اللَّهِ»^(۴).

۳۴۹۰- نه‌بو هورمه‌یره رضی اللہ عنہ ده‌لی: وترا: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا گێ به‌رێزترین
که‌سه؟ فه‌رمووی: ((پارێزکارترینیان)) وتیان: له‌و بارمه‌یه‌وه په‌رسیارت لی
ناکه‌ین، فه‌رمووی: ((که‌واته‌ یوسف پێغه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ)).

(۱) ده‌لێن داوات لێده‌که‌ین له‌به‌ر خاتری خوا.

(۲) وه‌ک به‌شان و بالی مردووه‌ هه‌ڵدان و که‌ستیک خۆی بداته‌ پāl غه‌یری باوک و په‌چه‌له‌کی خۆی.

(۳) (عیل) یشی پێ ده‌وته‌ریت که له چهند عه‌شیره‌تیک پێک دێت وه‌ک عیلى جاف.

(۴) به‌روانه: ۳۳۵۳.

۳۴۹۱- حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا كُلَيْبُ بْنُ وَائِلٍ قَالَ: حَدَّثَنِي رَبِيبَةُ النَّبِيِّ ﷺ زَيْنَبُ ابْنَةُ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: قُلْتُ لَهَا أَرَأَيْتِ النَّبِيَّ ﷺ أَكَانَ مِنْ مُضَرَ؟ قَالَتْ: فِيمَنْ كَانَ إِلَّا مِنْ مُضَرَ؟ مِنْ بَنِي النَّضْرِ بْنِ كِنَانَةَ^(۱).

۳۴۹۱- کوله‌ببی کوری وائیل وتی: زمینه‌بی کچی نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کۆله‌به‌سی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوی گیرامه‌وه، کوله‌یب وتی: به‌زمینه‌بم وت: هه‌والم بدمری پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ موزمه‌؟ زمینه‌ب وتی: نه‌ی له‌کییه‌ نه‌گه‌ر له‌ موزمه‌ نه‌بی‌ت؟ (موزمه‌ی کوری نزاری کوری مه‌عدی کوری عه‌دنامه‌ نه‌ویش) له‌ نه‌وه‌ی نه‌زری کوری کینانه‌یه‌)).

۳۴۹۲- حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا كُلَيْبُ، حَدَّثَنِي رَبِيبَةُ النَّبِيِّ ﷺ وَأَظْنُهَا زَيْنَبُ- قَالَتْ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الدُّبَاءِ وَالْحَنْتَمِ وَالْمُقَيْرِ وَالْمَرْفَتِ. وَقُلْتُ لَهَا: أَخْبِرْنِي: النَّبِيُّ ﷺ مِمَّنْ كَانَ؟ مِنْ مُضَرَ؟ كَانَ قَالَتْ فِيمَنْ كَانَ إِلَّا مِنْ مُضَرَ، كَانَ مِنْ وَلَدِ النَّضْرِ بْنِ كِنَانَةَ^(۲).

۳۴۹۲- کوله‌یب ده‌لی: کۆله‌به‌سی پیغه‌مبه‌ر ﷺ - وایزانم زمینه‌به^(۳) - بوی گیرامه‌وه وتی: ((پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ریگری کرد له‌ (به‌کاره‌ینانی) کوله‌که‌ی هه‌لکۆلراو و کۆبه‌ (ی دروستکراو له‌ قور و موو))، وه‌ دمفری هه‌لکۆلراو له‌ بنکی دار خورما و کۆبه‌ی قیر و زمفت تی هه‌ل‌سواو، وه‌ پیم وت: هه‌والم بدمری پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ کییه‌؟ (وه‌ ره‌چه‌له‌کی کییه‌) ئایا له‌ موزمه‌؟ زمینه‌بیش وتی: نه‌ی له‌ کییه‌ جگه‌ له‌ موزمه‌؟ که‌ له‌ کوری نه‌زری کوری کینانه‌یه‌.

(۱) پروانه: ۳۴۹۲.

(۲) پروانه: ۳۴۹۱.

(۳) کۆله‌به‌سه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ناوی زمینه‌به‌ کچی نه‌بو سه‌له‌مه‌یه‌ (ره‌زای خوی لی بن).

۳۴۹۳- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، أَخْبَرَنَا جَرِيرٌ، عَنْ عُمَارَةَ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «تَجِدُونَ النَّاسَ مَعَادِنَ، خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا، وَتَجِدُونَ خَيْرَ النَّاسِ فِي هَذَا الشَّانِ أَشَدَّهُمْ لَهُ كَرَاهِيَةً»^(۱).

۳۴۹۳- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەووە کە ھەرمووێتی: ((خەڵکی دەبینن (لە چاکی و خراپیدا) وەک کانزا وان، چاکەکانیان لە سەردەمی نەفامیدا، چاکەکانیان لە ئیسلامدا کاتێ تێگەشتن (لە ئیسلام)، وە دەبینن چاکترین کەس دەربارە ئێم (جێنشین و ھەرمانپەروایەووە) لە ھەموو کەس زیاتر ڕقی لێیەتی)).

۳۴۹۴- «وَتَجِدُونَ شَرَّ النَّاسِ ذَا الْوَجْهَيْنِ، الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءَ بِوَجْهِهِ، وَيَأْتِي هَؤُلَاءَ بِوَجْهِهِ»^(۲).

۳۴۹۴- ((وە دەبینن خراپترین کەس دووڕوووەکانن، ئەوانە ی دێن بۆ لای نا ئەوانە بە ڕوویەکەووە و دێن بۆ لای ئەوانە تر بە ڕوویەکی ترەووە)).

۳۴۹۵- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «النَّاسُ تَبِعُ لِقَرْنٍ فِي هَذَا الشَّانِ، مُسْلِمُهُمْ تَبِعَ لِمُسْلِمِهِمْ، وَكَافِرُهُمْ تَبِعَ لِكَافِرِهِمْ».

۳۴۹۵- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه لە پێغەمبەرەووە ﷺ دەگێڕێتەووە کە ھەرمووێتی: ((لەم کارە (ھەرمانپەروایی) دا خەڵکی شوێنکەوتە و پەپەرەوی قورمیشن، مسوڵمانەکانیان شوێن مسوڵمانەکانیان دەکەون، کافرەکانیشیان شوێن کافرەکانیان دەکەون (و گۆپراپەتیا دەبن)).

(۱) پروانە: ۳۴۹۶، ۳۵۸۸.

(۲) پروانە: ۶۰۵۸، ۷۱۷۹.

۳۴۹۶ - «وَالنَّاسُ مَعَادِنُ، خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا، تَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ أَشَدَّ النَّاسِ كَرَاهِيَةً لِهَذَا الشَّانِ حَتَّى يَقَعَ فِيهِ»^(۱).

۳۴۹۶ - ((خهلکی وهک کانزان (له چاکی و خراپیدا)، چاکه‌کانیان له سه‌رده‌می نه‌فامیدا چاکه‌کانیان له ئیسلامدا نه‌گهر تیگه‌یشتن (له ئیسلام)، ده‌بینن چاکترین کهس له هه‌موو کهس زیاتر رقیان له ئهم کاره‌ی (فه‌رمان‌په‌واپه‌تی)یه هه‌تا ده‌که‌ویته ناویه‌وه^(۲))).

باب

۳۴۹۷ - حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، حَدَّثَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه (إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) الشورى. قَالَ: فَقَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: قُرْبَى مُحَمَّدٍ صلی الله علیه و آله. فَقَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ صلی الله علیه و آله لَمْ يَكُنْ بَطْنٌ مِنْ قُرَيْشٍ إِلَّا وَلَهُ فِيهِ قَرَابَةٌ، فَزَكَتْ عَلَيْهِ: إِلَّا أَنْ تَصْلُوا قَرَابَةً بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ^(۳).

باسیک

۳۴۹۷ - تاووس ده‌گپ‌په‌ته‌وه له ئیبنو عه‌باسه‌وه رضي الله عنه که پرسپاری لی کرا دهرباره‌ی ئهم نایه‌ته: (جگه خوشویستنی خزمه نزیکه‌کان)، تاووس ده‌لی: سه‌عیدی کوری جوبه‌په‌ر وتی: (مه‌به‌ستی) خزمانی موحه‌مه‌ده صلی الله علیه و آله، ئیبنو عه‌باسیش وتی: هیچ تیره و تایفه‌یه‌ک نییه له قورپه‌یش مه‌گهر پښغه‌مبه‌ر صلی الله علیه و آله له ناویاندا خزمی هه‌یه، جا بویه ئهم نایه‌ته‌ی بو دابه‌زی: مه‌گهر خزمانه‌تی نیوان من و خوتان په‌یوه‌ست بکه‌ن.

(۱) پروانه: ۳۴۹۳.

(۲) ده‌بته فه‌رمان‌په‌وا یا خه‌لیفه بن ئه‌وه‌ی داوای کردبیت و به‌شوئیندا گه‌راپبیت، له‌و کاته‌دا نابیت رقی لی بی، به‌لکو ده‌بی شان بداته به‌ری بی‌کات به‌چاکی.

(۳) پروانه: ۴۸۱۸.

۳۴۹۸- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مِنْ هَا هُنَا جَاءَتِ الْفِتْنُ - نَحْوُ الْمَشْرِقِ - وَالْجَفَاءُ وَغِلْظُ الْقُلُوبِ فِي الْقَدَّادِينَ أَهْلِ الْوَبَرِ عِنْدَ أَصُولِ أَذْنَابِ الْإِبِلِ، وَالْبَقَرِ فِي رَبِيعَةٍ وَمُضَرَ»^(۱).

۳۴۹۸- هه‌یس ده‌گیرپته‌وه له نه‌بو مه‌سعووده‌وه ﷺ که نه‌ویش فه‌رمووده‌که‌ی ده‌که‌یانده‌وه سه‌ر پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ که فه‌رموویه‌تی: ((نا له‌ویوه‌ نا‌زاوه و هیتنه دیت - له‌ رۆژه‌لاته‌وه- وه‌ زبری و دل‌ نه‌ستوری له‌ ناو‌ قیره‌ زله‌کان دایه‌ که‌ خه‌لکی بیابانن لای‌ خاومن ره‌وکه‌ وشر و مانگا‌کان له‌ هو‌زی ره‌بیه‌ و موزمه‌دا)).

۳۴۹۹- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «الْفَخْرُ وَالْخِيَلَاءُ فِي الْقَدَّادِينَ أَهْلِ الْوَبَرِ، وَالسَّكِينَةُ فِي أَهْلِ الْغَنَمِ، وَالْإِيمَانُ يَمَانٍ، وَالْحِكْمَةُ يَمَانِيَّةٌ». سُمِّيَتِ الْيَمَنُ؛ لِأَنَّهَا عَنْ يَمِينِ الْكَعْبَةِ، وَالشَّامُ عَنْ يَسَارِ الْكَعْبَةِ، وَالْمَشَامَةُ: الْمَيْسَرَةُ، وَالْيَدُ الْيُسْرَى: الشُّؤْمَى، وَالْجَانِبُ الْأَيْسَرُ الْأَشَامُ^(۲).

۳۴۹۹- نه‌بو هو‌رمه‌ره‌ه ﷺ ده‌لی: له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((شانازی و ده‌میه‌ و هیز له‌ ناو‌ قیره‌ زله‌کان دایه‌ که‌ خه‌لکی بیابانن، هیمنی و له‌سه‌ر خو‌یش له‌ ناو‌ خاومن مه‌ر و مالا‌تایه‌، باوم‌ریش لای‌ خه‌لکی یه‌مه‌نه^(۳)، وه‌ دانا‌یی یه‌مه‌نییه‌ (لای‌ خه‌لکی یه‌مه‌نه‌)).

(۱) ب‌روانه: ۳۳۰۲.

(۲) ب‌روانه: ۳۳۰۱.

(۳) یان لای‌ خه‌لکی مه‌که‌که‌یه‌، چونکه‌ یه‌مه‌ن به‌مانای لای‌ راست دیت، له‌و‌ کاته‌دا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نهم فه‌رمووده‌ی فه‌رموو له‌ ته‌بووک بوو. ب‌روانه: [ارشاد الساری: ۹/۸.

(ئیمامی بوخاری ده‌لی: یه‌مه‌ن بۆیه ناو‌نراوه به (مَنْ) چونکه لای راستی که‌عبه‌ومیه، وه شام بۆیه پئی ده‌وتریت شام چونکه لای چه‌پی که‌عبه‌ومیه، (الْمَشَامَةُ) لای چه‌به. (الْبَدُّ الْيُسْرَى): ده‌ستی شووم که ده‌ستی چه‌به. (الْجَانِبُ الْأَيْسَرُ) واته: لای شووم و ڕه‌ش که لای چه‌به.

۲- بابُ مَنَاقِبِ قُرَيْشٍ

۳۵۰۰- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: كَانَ مُحَمَّدٌ بْنُ جُبَيْرٍ بْنُ مُطْعِمٍ يُحَدِّثُ أَنَّهُ بَلَغَ مُعَاوِيَةَ -وَهُوَ عِنْدَهُ فِي وَفْدٍ مِنْ قُرَيْشٍ- أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ يُحَدِّثُ أَنَّهُ سَيَكُونُ مَلِكٌ مِنْ قَحْطَانَ، فَغَضِبَ مُعَاوِيَةُ، فَقَامَ فَأَثْنَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ، ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ رَجُلًا مِنْكُمْ يَتَحَدَّثُونَ أَحَادِيثَ لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ، وَلَا تُؤْتَرُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأُولَئِكَ جُهَالُكُمْ، فَإِيَّاكُمْ وَالْأَمَانِيَّ الَّتِي تُضِلُّ أَهْلَهَا، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ فِي قُرَيْشٍ، لَا يُعَادِيهِمْ أَحَدٌ إِلَّا كَبَّهُ اللَّهُ عَلَى وَجْهِهِ، مَا أَقَامُوا الدِّينَ»^(۱).

۲- باسی شانازییه‌کانی هۆزی قوره‌یش

۳۵۰۰- موحه‌مه‌دی کورپی جوبه‌یری کورپی موتعیم ده‌گیریتیه‌وه له کاتی‌کدا- نه‌و لای موعاویه ؓ بوو له‌گه‌ل چه‌ند که‌سیکی نوینه‌ری قوره‌یش- به موعاویه که‌یشت که عه‌بدو‌للای کورپی عه‌م‌ری کورپی عاص ؓ ده‌گیریتیه‌وه: که پادشایه‌ک له هۆزی قه‌حتان په‌یدا ده‌بیت، موعاویه‌ش تو‌ره‌ بوو، جا هه‌ستایه‌وه و سوپاس و ستایشی خوای کرد به‌و شیومه‌ی شایسته‌ی بیت، پاشان وتی: پاش نه‌مه بی‌گومان بێم که‌شته‌وه که به‌دلتیاییه‌وه بی‌اوانیک له ئێوه چه‌ند

فهرموودمیهك دهگپرتهوه نه له كتیبی خوادا ههیه وه نه له پیغه‌مبه‌ری خواوه
 ﷺ گیردراوتهوه، جا ئهو كهسانه‌تان نه‌زانه‌كانتان، جا ئاگادارین له
 شوینكه‌وتنی خۆزگه و ئاواتی (پروپوچ) كه خاومنه‌كانیان گومرا و سه‌رلێشواو
 ده‌كه‌ن، چونكه به‌راستی من خۆم له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیستوو ده‌یفه‌رموو:
 ((بیگومان ئهم كاره (فه‌رمان‌په‌وایی) له قورمیشدا ده‌بی‌ت، هه‌ر كه‌سیك
 دزایه‌تیان بكات خوا به‌سه‌ر رووخساریدا ده‌یخات (له دۆزه‌خدا)، تا ئهو كاته‌ی
 په‌یره‌وی ئایینی ئیسلام بکه‌ن^(١))).

٣٥٠١- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا عَاصِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَزَالُ هَذَا الْأَمْرُ فِي قُرَيْشٍ، مَا بَقِيَ مِنْهُمْ اثْنَانِ»^(٢).

٣٥٠١- ئیبنو عومەر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گپرته‌وه كه فه‌رموویه‌تی:
 ((به‌رده‌وام فه‌رمان‌په‌وایه‌تی له قورمیشدا ده‌بی‌ت، هه‌تا دوو كه‌سیان مابن)).

٣٥٠٢- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ قَالَ: مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُعْطِيتَ بَنِي الْمُطَّلِبِ وَتَرَكْتَنَا، وَإِنَّمَا نَحْنُ وَهُمْ مِنْكَ بِمَنْزِلَةِ وَاحِدَةٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّمَا بَنُو هَاشِمٍ وَبَنُو الْمُطَّلِبِ شَيْءٌ وَاحِدٌ»^(٣).

٣٥٠٢- جوبه‌په‌ری کوری مو‌تعی‌م ده‌لی: من وعوسمانی کوری عه‌ففان پی‌که‌وه به‌ری‌گا
 ده‌رو‌یش‌تین، ئه‌نجا عوسمان وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا به‌شی نه‌وه‌ی مو‌ته‌لی‌بت دا به‌لام
 به‌شی ئی‌مه‌ت نه‌دا، وه بیگومان ئی‌مه و ئه‌وان خزمایه‌تی‌مان له‌گه‌ل تۆ له یه‌ك په‌ل‌ه‌ دایه،
 پیغه‌مبه‌ریش فه‌رمووی: ((بیگومان نه‌وه‌ی هاشم و نه‌وه‌ی مو‌ته‌لی‌ب یه‌ك ش‌تن)).

(١) واته: مانه‌وه‌ی فه‌رمان‌په‌وایی له ناو قورمیشدا مه‌رجه‌که‌ی ئه‌وه‌یه په‌یره‌وی ئایینی ئیسلام بکه‌ن.

(٢) به‌روانه: ٧١٤٠.

(٣) به‌روانه: ٣١٤٠.

۳۵۰۳- وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي أَبُو الْأَسْوَدِ مُحَمَّدٌ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: ذَهَبَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ مَعَ أَنَسٍ مِنْ بَنِي زُهْرَةَ إِلَى عَائِشَةَ، وَكَانَتْ أَرْقَى شَيْءٍ لِقَرَابَتِهِمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۳۵۰۳- عورووی کورپی زوبهیر دهلی: عه‌بدوللای کورپی زوبهیر ﷺ له‌گه‌ل چه‌ند که‌سیکی نه‌ودی زوهره‌دا رویشتن بو‌لای عایشه ﷺ، نه‌و (رویشتنیان بو‌لای) له‌هه‌موو شت زیاتر دلی نه‌رم کرد و به‌زمیی جولاند به‌هووی نزیکی و خزمایه‌تیانه‌وه له‌پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ^(۲).

۳۵۰۴- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَعْدِ ح. قَالَ يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ هُرْمَزٍ الْأَعْرَجُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ وَجُهَيْنَةُ وَمَزَيْنَةُ وَأَسْلَمُ وَأَشْجَعُ وَغِفَارُ مَوَالِي، لَيْسَ لَهُمْ مَوْلَى، دُونَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»^(۳).

۳۵۰۴- نه‌بو هوهرمه‌یره ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((هو‌زه‌کانی) هوهرمه‌یش و نه‌نصار و جو‌هه‌ینه و موزمه‌ینه و نه‌سلم و نه‌شجه‌ع و غیفار بشتیوان و دوستی تایبه‌تی منن، جگه‌ له‌خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ هیج بشتیوان و دوستیکیان نییه‌)).

۳۵۰۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْأَسْوَدِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: كَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ أَحَبَّ الْبَشَرِ إِلَى عَائِشَةَ بَعْدَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ، وَكَانَ أَكْبَرُ النَّاسِ بِهَا، وَكَانَتْ لَا تَمْسُكُ شَيْئًا مِمَّا جَاءَهَا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ إِلَّا تَصَدَّقَتْ. فَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: يَنْبَغِي أَنْ يُؤْخَذَ عَلَى يَدَيْهَا. فَقَالَتْ أَيْؤْخَذُ عَلَى يَدَيَّ؟ عَلَى نَذْرٍ إِنْ كَلَّمْتُهُ.

(۱) پروانه: ۳۵۰۵، ۶۰۷۳.

(۲) چونکه خزمی دایکی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بوون .

(۳) پروانه: ۳۵۱۲.

فَاسْتَشْفَعَ إِلَيْهَا بِرَجَالٍ مِنْ قُرَيْشٍ، وَبِأَخْوَالِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَاصَّةً فَاِمْتَنَعَتْ، فَقَالَ لَهُ الزُّهْرِيُّونَ -أَخْوَالُ النَّبِيِّ ﷺ مِنْهُمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْأَسْوَدِ بْنِ عَبْدِ يَعْنُوثَ وَالْمِسْوَرُ بْنُ مَخْرَمَةَ-: إِذَا اسْتَأْذَنَّا فَأَفْتَحِ الْحِجَابَ. فَفَعَلَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا بِعَشْرِ رِقَابٍ، فَأَعْتَقَتْهُمْ، ثُمَّ لَمْ تَزَلْ تُعْتِقُهُمْ حَتَّى بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ. فَقَالَتْ: وَدِدْتُ أَنِّي جَعَلْتُ حِينَ حَلَفْتُ عَمَلًا أَعْمَلُهُ فَأَفْرُغَ مِنْهُ^(۱).

۳۵۰۵- عورووی کوری زوبهیر دهلی: عه‌بدوللای کوری زوبهیر ﷺ خۆشه‌ویسترین که‌س بوو لای عانیسه ﷺ پاش پیغه‌مبه‌ر ﷺ و نه‌بو به‌کر ﷺ، وه له هه‌موو که‌س چاکتر بوو بۆ عانیسه، وه عانیسه ﷺ هه‌ر پاره و رۆزییه‌کی خوای بۆ بهاتایه هیچی له ده‌ستدا نه‌ده‌موه‌ستا و ده‌یبه‌خشی، بۆیه عه‌بدوللای کوری زوبهیر ﷺ وتی: پێویسته ده‌ستی بگیری (پێگری به‌خشینی لی بکری‌ت به‌و شیوه‌یه)، عانیسه‌ش ﷺ وتی: ده‌ستی من ده‌گیری‌ت و پێگری به‌خشی‌نم لی ده‌کری‌ت؟ نه‌زری‌کم له‌سه‌ر بی‌ت نه‌که‌ر قسه‌م کرد له‌که‌ئیدا^(۲)، بۆیه عه‌بدوللای چه‌ند پیاویکی قورمیشی و خالوانی پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ به‌تایبه‌تی کرده‌ تاکا‌ر لای عانیسه ﷺ (تا لی پازی بی‌ت و قسه‌ی له‌که‌ئیدا بکات)، به‌لام عانیسه پازی نه‌بوو، نه‌وسا پیاوه زوهریه‌کانی خالوانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وانه: عه‌بدوهره‌حمانی کوری نه‌سوه‌دی کوری عه‌بدی یه‌غوس و مسوهری کوری مه‌خرمه، به‌ عه‌بدوللایان وت: که ئی‌مه داوای مۆله‌تی چوونه ژووره‌مه‌مان کرد تو پهل‌اماری په‌رده‌که‌ بده (برۆره ژووره‌وه بۆ لای عانیسه)، عه‌بدوللای به‌و شیوه‌ی کرد، نه‌نجا عه‌بدوللای ده‌ کۆیله‌ی نارد بۆ عانیسه ﷺ (تا بی‌دات له‌ بری نه‌زرم‌که‌یدا)، عانیسه‌ش هه‌موویانی نازاد کرد، پاشان به‌رده‌وام کۆیله‌ی نازاد ده‌کرد تا ژماره‌یان گه‌شته‌ چل، نه‌نجا عانیسه وتی: خۆزگه‌ کاتی سوینده‌که‌م خوارد کاریکی دیاری‌کراوم دا‌بنایه‌ بم‌کر‌دایه‌ به‌کردنی کۆتایم به‌ بریتیه‌که‌ به‌ینایه^(۳).

(۱) بر‌وانه: ۳۵۰۳.

(۲) واته: عه‌بدوللای کوری زوبهیر ﷺ.

(۳) واته: له‌بری نه‌وه‌ی وتی: نه‌زری‌کم له‌سه‌ر بی‌ت بم‌وتایه‌ نازادکردنی کۆیله‌یه‌کم له‌سه‌ر بی‌ت یان مانگی‌ک پۆژووم له‌سه‌ر بی‌ت، که‌ دیاری‌کراوه‌ بۆ نه‌وه‌ی که‌فاره‌ته‌که‌ی دیاری و پوون بی‌ت به‌کردنی که‌فاره‌ته‌که‌ ته‌واو بی‌ت، به‌ پێچه‌وانه‌ی نه‌وه‌ی بلی‌م نه‌زری‌کم له‌سه‌ر بی‌ت که‌ پوون نی‌یه‌ به‌ په‌هابی زیاد له‌وه‌ی کردوویه‌تی

۳- باب: نَزَلَ الْقُرْآنُ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ

۳۵۰۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسٍ أَنَّ عُمَانَ دَعَا زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ، وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ الزُّبَيْرِ، وَسَعِيدَ بْنَ الْعَاصِ، وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ فَتَسَخَّوْهَا فِي الْمَصَاحِفِ، وَقَالَ عُمَانُ لِلرَّهْطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلَاثَةِ: إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَنْتُمْ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ، فَارْتَبِعُوا بِلِسَانِ قُرَيْشٍ، فَإِنَّمَا نَزَلَ بِلِسَانِهِمْ. فَفَعَلُوا ذَلِكَ^(۱).

۳- باسیک: قورئان به زمانی قوره‌یش دابه‌زیوه

۳۵۰۶- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەووە کە عوسمان زەمیدی کۆری سابیت و عەبدوللای کۆری زوبەیر و سەعید کۆری عاص و عەبدورەحمانی کۆری حاریسی کۆری هیشامی رضی اللہ عنہ بانگ کرد، (عوسمان ناردی قورئانەکە ی لای حەفصەیان هینا و) ئەمانیش چەند قورئانیکیان لەبەر نووسییه‌و، وە عوسمان رضی اللہ عنہ بە سێ کەسە قورەیشیەکە ی وت: ئەگەر ئێوە و زەمیدی کۆری سابیت لە هەرشتیکێ قورئاندا راتان جیاواز بوو، ئەو بە زمان و شیوەی قورەیش بێنووسن، چونکە بێگومان قورئان بە زمانی ئەوان (قورەیش) دابه‌زیوه، ئەوانیش بەو جورمان کرد (کە عوسمان رضی اللہ عنہ وتی).

۴- بابُ نِسْبَةِ الْيَمَنِ إِلَى إِسْمَاعِيلَ

مِنْهُمْ أَسْلَمُ بْنُ أَقْصَى بْنِ حَارِثَةَ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ مِنْ خُرَاعَةَ.

هەڵدەگرێ، بۆیە دلی ئاسوده نەدەبوو بە ئازادکردنی کۆیلەبەک و دووان زیاتر ئەمەش تێپەراندنە لە ئیحتیات و هەولەداندا، بۆ ئەوەی هیچ شتیک لە گەردندا نەمێنێ بە دلناییه‌و. پروانه: إرشاد الساری: ۱۴/۷.
(۱) پروانه: ۴۹۸۴، ۴۹۸۷.

۳۵۰۷- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا سَلَمَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَسْلَمَ، يَتَنَاضَلُونَ بِالسُّوقِ، فَقَالَ: «ازْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ، فَإِنَّ أَبَاكُمْ كَانَ رَامِيًا، وَأَنَا مَعَ بَنِي فَلَانٍ». لِأَحَدِ الْقَرِيقَيْنِ، فَأَمَسَكُوا بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ: «مَا لَهُمْ؟». قَالُوا وَكَيْفَ نَرْمِي وَأَنْتَ مَعَ بَنِي فَلَانٍ؟ قَالَ: «ازْمُوا وَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ»^(۱).

۴- باسی دانه‌پانی یه‌مه‌ن بو لای ئیسماعیل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

(یه‌کێک) له خه‌لکی یه‌مه‌ن نه‌سه‌می کورپی نه‌مه‌سای کورپی حاریسه‌ی ^(۲) کورپی عه‌م‌ری کورپی عامیره له (هۆزی) خوزاعه‌یه. ۳۵۰۷- سه‌له‌مه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لی: پیغه‌مه‌بری خوا ﷺ رۆشت به‌لای چه‌ند که‌سیک له هۆزی نه‌سه‌م، له بازاردا تیریان ده‌هاوێشت (بو نیشانه‌یه‌ک)، پیغه‌مه‌بریش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌ی نه‌وه‌ی ئیسماعیل تیر به‌اوێژن، چونکه بیگومان باوکتان تیر هاوێژ بووه، منیش له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی فلانم))، به‌یه‌کێک له دوو کۆمه‌له‌که‌ی فه‌رموو، بو‌یه (یه‌کێک له دوو کۆمه‌له‌که) تیره‌کانیان به‌ ده‌ستیان‌ه‌وه راگرت، پیغه‌مه‌بریش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌وه جیانه (تیر ناهاوێژن؟)) وتیان: چۆن تیر به‌اوێژین که تو له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی فلانیت؟ فه‌رمووی: ((تیر به‌اوێژن من له‌گه‌ڵ هه‌مووتانم)).

۵- باب

۳۵۰۸- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنِ الْحُسَيْنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ يَعْمَرَ، أَنَّ أَبَا الْأَسْوَدِ الدِّيلِيَّ حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ

(۱) ب‌روانه: ۲۸۹۹.

(۲) مه‌به‌ستی ئیمامی بوخاری له‌م ناو ریزکردنه نه‌وه‌یه ب‌ل‌ی په‌چه‌له‌کی حاریسه‌ی کورپی عه‌م‌ر ده‌چ‌یت‌ه‌وه سه‌ر خه‌لکی به‌مه‌ن و په‌یوه‌سته پ‌تیانه‌وه. (إرشاد الساري: ۱۵/۸).

يَقُولُ: «لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لِعَیْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلَّا كَفَرَ بِاللَّهِ، وَمَنْ ادَّعَى قَوْمًا لَيْسَ لَهُ فِيهِمْ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»^(۱).

۵- باسیک

۳۵۰۸- ئەبو زەر رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوه که له پیغه‌مبەری صلی اللہ علیہ وسلم بیستوووە دمیغه‌رموو: ((هەر بیاویک بە درۆ بلی کۆری که‌سیکه جگه له باوکی خۆی، که به‌دلتیاییه‌وه دمازی ئەو که‌سه باوکی نییه، ئەو بێ باومر بووه به‌خوا، هەر که‌سیش به‌درۆ خۆی بباته‌وه سەر هۆز و تیرمیه‌ک که له‌وان نه‌بیت، ئەوه با جیگای خۆی ناماده بکات له دۆزه‌خدا)).

۳۵۰۹- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنَا حَرِيزٌ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ النَّصْرِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ وَائِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: «إِنَّ مِنْ أَعْظَمِ الْفِرَى أَنْ يَدَّعِيَ الرَّجُلُ إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ، أَوْ يَرَى عَيْنُهُ مَا لَمْ تَرَ، أَوْ يَقُولَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم مَا لَمْ يَقُلْ».

۳۵۰۹- واسیلە کۆری ئەسقمە دەلی: پیغه‌مبەری خوا صلی اللہ علیہ وسلم فەرموو: ((بەرستی گەورمترین بوهتان و درۆ ئەومیه که که‌سیک به‌درۆ خۆی بکاته کۆری غەیری باوکی، یان بلی به‌چاوی خۆی خەویکی بینیوه که نه‌یدی، یان وتهیه‌ک به‌ناوی پیغه‌مبەری خواوه صلی اللہ علیہ وسلم بلی که (پیغه‌مه‌ری خوا) نه‌یغه‌رمووبیت)).

۳۵۱۰- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَادٌ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما يَقُولُ قَدِمَ وَفَدُ عَبْدِ الْقَيْسِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا مِنْ هَذَا الْحَيِّ مِنْ رِبْعَةٍ قَدْ حَالَتْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ كُفَّارٌ مُضَرٌّ، فَلَسْنَا نَخْلُصُ إِلَيْكَ إِلَّا فِي كُلِّ شَهْرٍ حَرَامٍ، فَلَوْ أَمَرْتَنَا بِأَمْرٍ، نَأْخُذُهُ عَنْكَ، وَتُبْلَعُهُ مَنْ وَرَاءَنَا. قَالَ: «أَمْرُكُمْ بِأَرْبَعٍ، وَأَنْهَاكُمْ عَنْ أَرْبَعٍ: الْإِيمَانِ بِاللَّهِ

شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَأَنْ تُؤَدُّوا إِلَى اللَّهِ خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ، وَأَنْهَاكُمُ عَنِ الدُّبَاءِ، وَالْحَتَمِ، وَالنَّقِيرِ، وَالْمُرْقَتِ»^(۱).

۳۵۱۰- ئیبنو عەبباس (ؓ) دەلی: نوێنه‌ری عەبدولقەیس هاتن بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبەری خوا (ﷺ) و وتیان: ئەو پیغه‌مبەری خوا (ﷺ) بەراستی ئێمه‌ که خێڵیکین له‌ هۆزی ڕمبیه‌ له‌ نیوان ئێمه‌ و جەنابتدا کافرانی هۆزی موزەر ههیه‌، بۆیه ئێمه ناتوانین بێینه‌ خزمه‌ت له‌و مانگانه‌دا نه‌بێت جەنگی تییاندا چه‌رامه‌، خۆزگه‌ فه‌رمانیکی (پروونت) بێ دهم‌کردین له‌ جەنابته‌وه‌ وه‌ری بگرین (و کاری بێ بکه‌ین)، وه‌ بیگه‌یه‌نین به‌ خه‌لکانی دوا‌ی خۆمان^(۲)، پیغه‌مبەریش (ﷺ) فه‌رمووی: ((فه‌رمانتان بێ ئەکه‌م به‌ چوار شت و چوار شتیشتان لی‌ قه‌ده‌غه‌ ده‌که‌م: که‌ باوهر‌په‌وونه‌ به‌خوا: (که‌ بریتیه‌ له‌) شایه‌تیدان که‌ هیچ په‌رستراویکی راست نییه‌ جگه‌ له‌خوا، وه‌ به‌چاکی نوێژکردن و زمکات دان، وه‌ دهم‌ی پینج یه‌کی ده‌ستکه‌وتان بده‌ن (به‌ ده‌وله‌تی ئیسلامی)^(۳)، وه‌ ڕیگریتان ده‌که‌م له‌: کوله‌که‌ی هه‌لکولراو و کوپه‌ی سه‌وز و کوته‌که‌ی بنکی دار خورما و کوپه‌ی قیر و زمه‌ت تی‌ هه‌لسواو^(۴))).

۳۵۱۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ (ؓ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ﷺ) يَقُولُ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ: «أَلَا إِنَّ الْفِتْنَةَ هَا هُنَا - يُشِيرُ إِلَى الْمَشْرِقِ- مِنْ حَيْثُ يَطْلُعُ قَرْنُ الشَّيْطَانِ»^(۵).

(۱) بې‌وا‌نه: ۵۳.

(۲) هۆزه‌که‌مان یا خه‌لکی شوته‌ دووره‌کان له‌ ده‌ره‌وه‌ی مه‌دینه‌.

(۳) ئەمانه‌ ئەو چوار شته‌بوون فه‌رمانی پێ‌ کردن.

(۴) ئەم چوار ده‌فره‌ هۆی قه‌ده‌غه‌کردنیان ئەوه‌یه‌ سه‌رکه‌ و دۆشاویان تی‌ ده‌کریت زوو ده‌بنه‌ عاره‌ق، وه‌ هه‌ندێ له‌ زانایان ده‌لێن هۆی چه‌رام‌کردنیان له‌به‌ر ئەوه‌یه‌ ئەم چوار شته‌ عه‌ره‌قیان تیا دروست ده‌کرا، تا نه‌بێته‌ هۆی گه‌رانه‌وه‌ بۆ عه‌ره‌ق خواردنه‌وه‌، بۆیه‌ دوا‌ی دنیابوون له‌وه‌ی ناگه‌ڕێنه‌وه‌ سه‌ری هه‌موویان به‌کاره‌یتانیان هه‌ڵاڵ کرایه‌وه‌.

(۵) بې‌وا‌نه: ۳۱۰۴.

۳۵۱۱- عه‌بدوئلای کوری عومەر (ﷺ) ده‌ئێ: له پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بیست له‌سه‌ر دوانگه‌ ده‌یفه‌رموو: ((ناگاردارب‌ن ئازاوه‌ ئا له‌ویوه‌ دیت خا‌ماژ‌ه‌ی بۆ رۆژه‌لات ده‌کرد- له‌و شوێنه‌وه‌ شاخی شه‌یتان ده‌رده‌که‌وی‌ت و سه‌رده‌ردی‌نیت)).

۶- بابُ ذِکْرِ اِسْلَمٍ، وَغِفَارٍ، وَمُزَيْنَةَ، وَجُهَيْنَةَ، وَأَشْجَعٍ

۳۵۱۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمَزٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «قُرَيْشٌ وَالْأَنْصَارُ وَجُهَيْنَةُ وَمُزَيْنَةُ وَأَسْلَمٌ وَغِفَارٌ وَأَشْجَعٌ مَوَالِي، لَيْسَ لَهُمْ مَوْلَى دُونَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»^(۱).

۶- باسی باسکردنی (هۆزه‌کان) ئه‌سه‌لم و غیفار و

موزهینه و جوههینه و ئه‌شجعه

۳۵۱۲- ئەبو هورمیره (ﷺ) ده‌ئێ: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (((هۆزه‌کانی) قورمیش و ئه‌نصار و جوههینه و موزهینه و ئه‌سه‌لم و غیفار و ئه‌شجعه‌ بشتیوان و دۆستی تایبه‌تی من، جگه‌ له‌ خوا و پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ه‌یج بشتیوان و دۆستیکیان نییه‌)).

۳۵۱۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ غُرَيْرٍ الزُّهْرِيُّ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا نَافِعٌ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ عَلَى الْمِنْبَرِ: «غِفَارُ عَقَرَ اللَّهَ لَهَا، وَأَسْلَمُ سَالَمَهَا اللَّهُ، وَعُصَيْتُهُ عَصَتِ اللَّهَ وَرَسُولُهُ».

۳۵۱۳- نافع ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌ عه‌بدوئللا (ی کوری عومەر) (ﷺ) بۆی گێڕاوه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌سه‌ر دوانگه‌ فه‌رمووی: (((هۆزی) غیفار خوا لێیان خۆش

بووه، وه نه‌س‌له‌م خوا (له شه‌ر و شو‌ر) بی‌وهی کردوون و پاراستوو‌یه‌تی، عوصه‌رییه‌ش سه‌رپیچی خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یان کرد^(۱))).

۳۵۱۴- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «أَسْلَمَ سَالَمَهَا اللَّهُ، وَغَفَارُ غَفَرَ اللَّهُ لَهَا».

۳۵۱۴- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه، لە پێ‌غه‌مبه‌ره‌وه صلى الله عليه وسلم ده‌گێ‌ڕێ‌ته‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((ھۆزی) ئەس‌له‌م خوا له‌شه‌ر و جه‌نگ پاراستنی، غی‌فاریش خوا لی‌یان خو‌ش بوو)).

۳۵۱۵- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ جَهَنَّمُ وَمُزَيْنَةُ وَأَسْلَمُ وَغَفَارُ خَيْرًا مِنْ بَنِي مَعِيٍّ وَبَنِي أَسَدٍ، وَمِنْ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَطَفَانَ وَمِنْ بَنِي عَامِرٍ بْنِ صَعَصَعَةَ؟». فَقَالَ رَجُلٌ: خَابُوا وَخَسِرُوا. فَقَالَ: «هُمْ خَيْرٌ مِنْ بَنِي مَعِيٍّ وَمِنْ بَنِي أَسَدٍ، وَمِنْ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ غَطَفَانَ، وَمِنْ بَنِي عَامِرٍ بْنِ صَعَصَعَةَ»^(۲).

۳۵۱۵- عه‌بدو‌ره‌حمانی کو‌ری ئەبو به‌که‌ره له باوکیه‌وه گێ‌ڕایه‌وه ده‌لی: پێ‌غه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم فه‌رموو‌ی: ((هه‌واڵم بده‌نی ئەگه‌ر جو‌هه‌ینه و مو‌زمینه و ئەس‌له‌م و غی‌فار چاک‌ترن له نه‌وه‌ی ته‌میم و له نه‌وه‌ی ئەسه‌د و له نه‌وه‌ی عه‌بدو‌للای کو‌ری غه‌ته‌فان و له نه‌وه‌ی عامیری کو‌ری سه‌عه‌سه‌ه؟ ئینجا پیاوێک (ئه‌فه‌رعه‌ی کو‌ری حابیس) وتی: ناو‌می‌د و ره‌نجه‌رۆ و زه‌رمه‌ند بوون، ئەنجا (پێ‌غه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم) فه‌رموو‌ی: ((ئه‌و ھۆزانه‌ی باسکران) چاک‌ترن له نه‌وه‌ی ته‌میم و له نه‌وه‌ی ئەسه‌د و له نه‌وه‌ی عه‌بدو‌للای کو‌ری غه‌ته‌فان و له نه‌وه‌ی عامیری کو‌ری سه‌عه‌سه‌ه)).

(۱) به‌شه‌یدکردنی قورئان خو‌نه‌کان له‌ بیر مه‌عونه.

(۲) به‌روانه: ۳۵۱۶، ۶۶۳۵.

۳۵۱۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَعْقُوبَ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ إِنَّمَا بَايَعَكَ سُرَّاقُ الْحَجِيجِ مِنْ أَسْلَمَ وَغِفَارَ وَمُزَيْنَةَ - وَأَحْسِبُهُ - وَجُهَيْنَةَ - ابْنُ أَبِي يَعْقُوبَ شَكَّ - قَالَ النَّبِيُّ ﷺ «أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ أَسْلَمَ وَغِفَارُ وَمُزَيْنَةُ - وَأَحْسِبُهُ - وَجُهَيْنَةُ خَيْرًا مِنْ بَنِي تَمِيمٍ وَبَنِي عَامِرٍ وَأَسَدٍ وَغَطَفَانَ خَابُوا وَخَسِرُوا» قَالَ: نَعَمْ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُمْ لَخَيْرٌ مِنْهُمْ».

۳۵۱۶- عهبدوپه حمانی کوری نه بو بهکره له باوکیه وه ﷺ گپرایه وه که نه قره می کوری حابس عهرزی پیغه مبهری ﷺ کرد: بیگومان جهرده و دزانی (مالی) حاجیان بهیمانان به تو داوه (و شوینت که وتوون)، له هوژی نه سلمه غیفار و موزینه و- وایزانم وتی- جوهرهینهش- ئیبنو نهبی یه عقوب نهو گومانهی بردوو- پیغه مبهریش ﷺ فهرمووی: ((پییم بلی که نه سلمه و غیفار و موزینه و- وایزانم فهرمووی- جوهرهینهش چاکترن له نه وهی ته میم و نه وهی عامیر و نه سه د و غه ته فان، ئایا ناو مید و زمرمره مند بوون؟)) نه قره د وتی: به لی، فهرمووی: ((سویند بهو زاته ی گیانی منی به دهسته، بیگومان نهوان^(۱) له مان^(۲) چاکترن)).

۳۵۱۷- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَسْلَمَ وَغِفَارُ وَشَيْءٌ مِنْ مُزَيْنَةَ وَجُهَيْنَةَ أَوْ قَالَ شَيْءٌ مِنْ جُهَيْنَةَ أَوْ مُزَيْنَةَ خَيْرٌ عِنْدَ اللَّهِ أَوْ قَالَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَسَدٍ وَتَمِيمٍ وَهَوَازٍ وَغَطَفَانَ».

۳۵۱۷- نه بو هوپرپه ره ﷺ ده لی: پیغه مبهری ﷺ فهرمووی: ((هوژی) نه سلمه و غیفار و به شیک له موزینه و جوهرهینه، یان فهرمووی: به شیک له جوهرهینه و

(۱) له نه سلمه وه تا جوهرهینه.

(۲) له ته میمه وه تا غه ته فان.

موزمینه لای خوا چاکترن - یان فهرمووی: له روژی دواپی دا- له (هوژی) نه سه د و ته میم و ههوازین و غهتهفان)).

۷- بابُ ذِکْرِ قَنْطَانَ

۳۵۱۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي الْعَيْثِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَخْرُجَ رَجُلٌ مِنْ قَحْطَانَ يَسُوقُ النَّاسَ بِعَصَاهُ»^(۱).

۷- باسی باسکردنی قهحتان

۳۵۱۸- نه بو هورمهیره رضي الله عنه له پیغه مبهری خواوه صلى الله عليه وسلم دهگیریته وه که فهرموویه تی: ((قیامهت بهرپا نابیت ههتا بیاوێک پهیدا نه بیت له قهحتان به گۆچانه که ی خه لکی (وهک رانه مهر) لی دهخوړی (دمبیته پادشایان))).

۸- بابُ مَا يُنْهَى مِنْ دَعْوَةِ الْجَاهِلِيَّةِ

۳۵۱۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَزِيدَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرًا رضي الله عنه يَقُولُ: غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، وَقَدْ تَابَ مَعَهُ نَاسٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ حَتَّى كَثُرُوا، وَكَانَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلٌ لَعَابٌ فَكَسَعَ أَنْصَارِيًّا، فَغَضِبَ الْأَنْصَارِيُّ غَضَبًا شَدِيدًا، حَتَّى تَدَاعَوْا، وَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ: يَا لِلْأَنْصَارِ. وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ: يَا لِلْمُهَاجِرِينَ. فَخَرَجَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: «مَا بَالُ دَعْوَى أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ؟». ثُمَّ قَالَ: «مَا شَأْنُهُمْ؟». فَأَخْبَرَ بِكَسَعَةِ الْمُهَاجِرِيِّ الْأَنْصَارِيَّ. قَالَ: فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «دَعُوهَا فَإِنَّهَا حَبِيبَةٌ». وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي

ابْنُ سَلُولَ: أَقَدْ تَدَاعَوْا عَلَيْنَا؟ لَيْتَنَّا رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَا الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ. فَقَالَ عُمَرُ: أَلَا نَقْتُلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا الْخَبِيثَ؟ لِعَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّهُ كَانَ يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ»^(۱).

۸- باسی ئه‌وه‌ی رێگری لیکراوه له بانگه‌وازکردنی نه‌فامی

۳۵۱۹- عه‌م‌ری کور‌ی دینار ده‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه که له جاب‌ری ﷺ بیست ده‌یوت: له خ‌زم‌ه‌ت پ‌ی‌غه‌م‌به‌ردا ﷺ ر‌وش‌ت‌ین بو‌غه‌زا (ی مه‌ریس‌ع) و بی‌گومان خ‌ه‌ل‌کان‌یک‌ی ز‌ور له ک‌و‌چه‌ران و یار‌ید‌ه‌ران له خ‌زم‌ه‌ت‌یدا ک‌و بو‌وب‌و‌ونه‌وه که ژمار‌ه‌یان ز‌ور بو‌و، وه له ناو ک‌و‌چه‌ران‌دا پ‌یاو‌یک‌ی گ‌ال‌ته‌ج‌ی ه‌ه‌بو‌و، شه‌ق‌یک‌ی له پ‌یاو‌یک‌ی ئه‌ن‌صار‌پ‌ ه‌ه‌ل‌دا، ئه‌ن‌صار‌پ‌ه‌ک‌ه‌ش ز‌ور ت‌ور‌ه بو‌و گ‌ه‌شته ئه‌وه‌ی ه‌ه‌ریه‌که‌یان هاواری له ده‌سته‌ی خ‌و‌ی کرد، ئه‌ن‌صار‌پ‌ه‌که‌ وت‌ی: ئه‌ن‌صار‌پ‌ه‌کان فریام که‌ون، ک‌و‌چه‌ریه‌که‌ش وت‌ی: ک‌و‌چه‌ران فریام که‌ون، پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر ﷺ هات بو‌ ناویان و فه‌رم‌و‌وی: ((ئهم بانگه‌وازی سه‌رده‌می نه‌فامیه جیه‌؟)) پاشان فه‌رم‌و‌وی: ((ئه‌وه جیه‌انه‌؟)) جا ه‌ه‌وال‌ی پ‌ید‌را به‌ه‌و‌ی شه‌قدانی ک‌و‌چه‌ریه‌ک له ئه‌ن‌صار‌پ‌یه‌ک (به‌گ‌ال‌ته‌وه ئه‌مه روویداوه)، جاب‌یر ده‌ل‌ی: پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر‌یش فه‌رم‌و‌وی: ((واز له بانگه‌وازی نه‌فامی ب‌ی‌نن، چونکه به‌پ‌است‌ی کار‌یک‌ی پ‌یسه)). وه عه‌به‌دول‌ل‌ای ک‌ور‌ی ئوبه‌ی ک‌ور‌ی سه‌لول وت‌ی: ئای ئه‌وه گ‌ه‌له ک‌و‌مه‌مان ل‌ی ده‌که‌ن؟ ئه‌گ‌ه‌ر گ‌ه‌راینه‌وه بو‌ مه‌دینه سو‌ین‌د به‌خوا ده‌سه‌لات‌داره‌کان ب‌ی ده‌سه‌لات و زه‌لیله‌کان له مه‌دینه د‌مه‌ده‌که‌ین، ع‌وم‌ه‌ر‌یش ﷺ وت‌ی: ئه‌ی پ‌ی‌غه‌م‌به‌ری خوا ئهم کاب‌را پ‌یسه نه‌کو‌ژ‌ین؟ (مه‌به‌ستی عه‌به‌دول‌ل‌ا بو‌و)، پ‌ی‌غه‌م‌به‌ر‌یش فه‌رم‌و‌وی: ((نه‌خ‌یر) با خ‌ه‌ل‌کی نه‌ل‌ین که ئه‌و (موحه‌مه‌د ﷺ) هاوه‌لانی خ‌و‌ی ده‌کو‌ژ‌یت)).

۳۵۲۰- حَدَّثَنِي ثَابِتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُرَّةَ عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

وَعَنْ سُفْيَانَ، عَنْ زُبَيْدٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ»^(۱).

۳۵۲۰- عەبدوللا^(۲) ﷺ دەلی: پیغەمبەر ﷺ فەرمووی: ((ئەو کەسە لە ئیمە نییە لە ڕوومەتی خۆی بدات و یەخەیی دادپێت و هاوار بکات بەوینەیی هاوار و قیژەیی سەر دەمی نەفامی)).

۹- بَابُ قِصَّةِ خُرَاعَةَ

۳۵۲۱- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «عَمَرُوا بْنُ لُحَيٍّ بْنِ قَمْعَةَ بْنِ خُنْدِيفٍ أَبُو خُرَاعَةَ».

۹- باسی چیرۆکی خوزاعه

۳۵۲۱- ئەبو ھورەیرە ﷺ دەگێڕێتەووە کە پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((عەمەری کوری لوحەیی کوری قەمەعە کوری خەندیف باوکی (ھۆزی) خوزاعەیی)).

۳۵۲۲- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: الْبَحِيرَةُ: الَّتِي يُمْنَعُ دَرُهَا لِلطَّوَاغِيتِ وَلَا يَخْلُبُهَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ، وَالسَّائِبَةُ الَّتِي: كَانُوا

(۱) ڕوانە: ۱۲۹۴.

(۲) فەرمووە کە بە دوو ڕێگە لە عەبدوللاوە گێردراوەتەو.

يُسَيِّبُونَهَا لِأَلِهَتِهِمْ، فَلَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ. قَالَ: وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرٍ بْنِ لُحَيٍّ الْخَزَاعِيَّ يَجُرُّ قُضْبَهُ فِي النَّارِ، وَكَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَابِ»^(۱).

۳۵۲۲- زوهری دهلی: له سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌بم بیست وتی: به‌حیره نه‌و وشره‌یه شیره‌که‌ی نادوشریت و بو‌بته‌کان دهبیت و هیچ که‌س نایدوشت، سانیبه‌ش نه‌و وشره‌یه که‌ه‌مه‌به‌کان وازیان لی دهینا بویت و په‌رستراوه‌کانیان، نیتر هیچ باریکیان لی نه‌دمن، (سه‌عید) دهلی: نه‌بو هورمه‌په دهلی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رمووی: ((عه‌مپی کوری عامیری کوری لوحه‌یی خوزاعیم بینی له ناو ناگری دوزه‌خدا ریخوئه‌ی خو‌ی (به‌دوای خویدا) راده‌کیشا، وه‌ه‌م‌پ‌یه‌که‌م که‌س بوو سایبه‌ی داهینا)).

۱- باب: قِصَّةُ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ

II- بابُ قِصَّةِ زَمْرَمَ

۳۵۲۳- حَدَّثَنَا زَيْدٌ - هُوَ ابْنُ أَحْزَمَ - قَالَ أَبُو قَتَيْبَةَ سَلَّمَ بْنُ قَتَيْبَةَ: حَدَّثَنِي مُتْنَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَاصِرُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو جَمْرَةَ قَالَ: لَنَا ابْنُ عَبَّاسٍ: أَلَا أَخْبَرُكُمْ بِإِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ؟ قَالَ: قُلْنَا: بَلَى. قَالَ: قَالَ أَبُو ذَرٍّ: كُنْتُ رَجُلًا مِنْ غِفَارٍ، فَبَلَعْنَا أَنَّ رَجُلًا قَدْ خَرَجَ مَكَّةَ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، فَقُلْتُ لِأَخِي: انْطَلِقْ إِلَى هَذَا الرَّجُلِ كَلِّمَهُ وَأَتْنِي بِخَبَرِهِ. فَانْطَلَقَ فَلَقِيَهُ، ثُمَّ رَجَعَ فَقُلْتُ: مَا عِنْدَكَ؟ فَقَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُ رَجُلًا يَأْمُرُ بِالْخَيْرِ وَيَنْهَى عَنِ الشَّرِّ. فَقُلْتُ لَهُ: لَمْ تَشْفِنِي مِنَ الْخَبَرِ. فَأَخَذْتُ جِرَابًا وَعَصَا، ثُمَّ أَقْبَلْتُ إِلَى مَكَّةَ فَجَعَلْتُ لَا أَعْرِفُهُ، وَأَكْرَهُ أَنْ أَسْأَلَ عَنْهُ، وَأَشْرَبُ مِنْ مَاءِ زَمْرَمَ وَأَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ. قَالَ: فَمَرَّ بِي عَلِيٌّ فَقَالَ: كَأَنَّ الرَّجُلَ غَرِيبٌ. قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَانْطَلِقْ إِلَى الْمَنْزِلِ.

قَالَ: فَأَنْطَلَقْتُ مَعَهُ لَا يَسْأَلُنِي عَنْ شَيْءٍ وَلَا أُخْبِرُهُ، فَلَمَّا أَصْبَحْتُ غَدَوْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ لِأَسْأَلَ عَنْهُ، وَلَيْسَ أَحَدٌ يُخْبِرُنِي عَنْهُ بِشَيْءٍ. قَالَ: فَمَرَّ بِي عَلِيٌّ فَقَالَ: أَمَا نَالَ لِلرَّجُلِ يَعْرِفُ مَنْزِلَهُ بَعْدُ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا. قَالَ: انْطَلِقْ مَعِيَ. قَالَ: فَقَالَ: مَا أَمْرُكَ؟ وَمَا أَقْدَمَكَ هَذِهِ الْبَلَدَةَ؟ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنَّ كَتَمْتَ عَلَيَّ أَخْبَرْتُكَ. قَالَ: فَإِنِّي أَفْعَلُ. قَالَ: قُلْتُ لَهُ: بَلَّغْنَا أَنَّهُ قَدْ خَرَجَ هَا هُنَا رَجُلٌ يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، فَأَرْسَلْتُ أَخِي لِيُكَلِّمَهُ، فَرَجَعَ وَلَمْ يَشْفِنِي مِنَ الْخَبَرِ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَلْقَاهُ. فَقَالَ لَهُ: أَمَا إِنَّكَ قَدْ رَشَدْتَ، هَذَا وَجْهِي إِلَيْهِ، فَاتَّبِعْنِي، ادْخُلْ حَيْثُ ادْخُلُ، فَإِنِّي إِذَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَخَافُهُ عَلَيْكَ، فَمَتَّ إِلَى الْحَائِطِ كَأَنِّي أَصْلَحُ نَعْلِي، وَامْضِ أَنْتَ، فَمَضَى وَمَضَيْتُ مَعَهُ، حَتَّى دَخَلَ وَدَخَلْتُ مَعَهُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقُلْتُ لَهُ: اعْرِضْ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ. فَعَرَضَهُ فَأَسْلَمْتُ مَكَانِي، فَقَالَ لِي: «يَا أَبَا ذَرٍّ أَكُنْتَ هَذَا الْأَمْرَ، وَارْجِعْ إِلَى بَلَدِكَ، فَإِذَا بَلَغَكَ ظُهُورُنَا فَأَقْبِلْ». فَقُلْتُ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لِأُصْرَحَنَّ بِهَا بَيْنَ أَظْهُرِهِمْ. فَجَاءَ إِلَى الْمَسْجِدِ، وَقُرَيْشٌ فِيهِ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، إِنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. فَقَالُوا: قُومُوا إِلَى هَذَا الصَّابِي. فَقَامُوا فَضَرِبْتُ لَأَمُوتَ فَأَدْرَكَنِي الْعَبَّاسُ، فَأَكَبَّ عَلَيَّ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ: وَيْلَكُمْ، تَقْتُلُونَ رَجُلًا مِنْ غِفَارٍ وَمَتَجَرُّكُمْ وَمَمَرَّكُمْ عَلَى غِفَارٍ! فَأَقْلَعُوا عَنِّي، فَلَمَّا أَنَّ أَصْبَحْتُ الْغَدَ رَجَعْتُ فَقُلْتُ مِثْلَ مَا قُلْتُ بِالْأَمْسِ، فَقَالُوا: قُومُوا إِلَى هَذَا الصَّابِي. فَصَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعَ بِالْأَمْسِ، وَأَدْرَكَنِي الْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيَّ، وَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ بِالْأَمْسِ. قَالَ: فَكَانَ هَذَا أَوَّلَ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ -رَحِمَهُ اللَّهُ-^(۱).

۱۰- باسیک: چیرۆکی مسوولمان بوونی نه‌بو زهر

۱۱- باسی چیرۆکی (ئاوی) زه‌زمه‌م

۳۵۲۳- موسه‌ننای کوری سه‌عیدی قه‌صیر وتی: نه‌بو جه‌مره‌ بو‌ی گ‌ی‌رامه‌وه و وتی: ئیبنو عه‌بباس ؓ پ‌ی‌ی وتین: نه‌ری هه‌والتان بده‌می دهر‌باره‌ی مسوولمان

بوونی ئەبو زەر؟ (ئەبو جەمەرە) دەڵێ: وتمان: بەڵێ (بۆمان باس بکە) وتی: ئەبو زەر ﷺ وتی: من کەسێک بووم لە ھۆزی غیفار، ھەوالم پێ گەشت کە لە مەککە پیاویک پەیدا بوو بە قەسەى خۆى دەلى ئەو پێغەمبەرە، منیش بە براکەم وت: بڕۆ بۆ لای ئەو پیاو و قەسەى لەگەڵدا بکە و ھەوالم کەیم بۆ بێنەرەو، براکەشم رۆشت پێگەشتبوو (قەسەى لەگەڵ کردبوو) پاشان گەراپەو، پێم وت: (ھەوالی) چیت لایە؟ براکەشم وتی: سویند بەخوا پیاویکم بینی ھەرمانی دەکرد بە چاکە و رێگری دەکرد لە خرابە، منیش پێم وت: بەو ھەوالم دڵم ئاوی نەخواردو، بۆیە تورە کەمەک و گۆچانە کەم ھەلگرت پاشان روو بە مەککە کەوتمەری، پێغەمبەرم ﷺ نەدناسی و ھەزیشم نەدەکرد پرسیار لە کەس بکەم دەربارەى، ئەوسا ھەر لە ئاوی زەمزمەم دەخواردو و لە مزگەوتیشدا دەمامەو، دەڵێ: جا ەلى (کۆرى ئەبو تالیب) بەلامدا تێپەرى وتی: ئەم پیاو دەلێ غەریبە؟ ئەبو زەر دەڵێ: منیش وتم بەڵێ غەریبە، وتی: بابروین بۆ مالم، دەڵێ: منیش لەگەلى رۆشتم ئەو پرسیارى ھىچى لى نەدەکردم منیش ھەوالم پى نەدا (کە بۆچى ھاتووم)، ئەنجا کە رۆژ بوویەو رۆشتم بۆ مزگەوت تا دەربارەى پێغەمبەر ﷺ پرسیار بکەم، کەس نەبوو لەبارمەو شتیکم پى بلیت، دەڵێ: جارێکی تر ەلى بەلامدا تێپەرى و وتی: ئایا ھیشتا پیاو کە وای لى نەھاتوو مالى خۆى بزانیت؟ دەڵێ: وتم: نەخیر، وتی: ھەستە لەگەلم وەرە، وتی: تۆ ئیشە کەم چییە؟ بۆچى ھاتوویت بۆ ئەم شارە؟ دەڵێ: منیش پێم وت: ئەگەر ھەوالم کەم نادركيڤيت پیت دەلیم، وتی: دلنیا بە نایدركيڤم، دەڵێ: منیش پێم وت: ھەوال بەئیمە گەشتوو ئا لێردا پیاویک پەیدا بوو دەلى ئەو پێغەمبەرى خوا، منیش براکەم نارد قەسەى لەگەڵدا بکات براکەم گەراپەو و

هه‌واله‌که‌ی ئاوی دلمی نه‌دا، بۆیه ویستم خۆم پیتی بگه‌م (و ببینم)، عه‌لیش پیتی وتم: که‌وابوو به‌راستی رینگای راست دۆزیوته‌وه^(۱)، نه‌وه من بۆ خزمه‌تی (پێغه‌مبه‌ر ﷺ) ده‌چم تۆش دوام بکه‌وه، من چوومه هه‌ر مالتیکه‌وه تۆش وهره ژووره‌وه، جا نه‌گه‌ر که‌سیکم بینی مه‌ترسی بۆ تۆ هه‌بوو نه‌وه له پال دیواریکدا ده‌وستم، گوايه پێلاوه‌کانم (نه‌عه‌له‌کانم) چاک ده‌کم، تۆش برۆ، جا عه‌لی رۆشت و منیش به‌دوايدا رۆشتم هه‌تا رۆشته ژووره‌وه بۆ مالتیک، منیش له‌گه‌لیدا چوومه ژووره‌وه بۆ لای پێغه‌مبه‌ر ﷺ و وتم: به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئیسلامم بۆ باسکه، نه‌ویش بۆی باس کردم، منیش هه‌ر له شوینی خۆمدا مسوڵمان بووم، هه‌رمووی به‌من: ((ئه‌ی نه‌بو زه‌ر ئه‌م کاره بشارمه‌وه و بگه‌رێرمه‌وه بۆ ولاتی خۆت، جا هه‌ر کات بیستت سه‌رکه‌وتووین نه‌و کاته بگه‌رێرمه‌وه))، منیش وتم: سویند به‌و زاته تۆی به‌هه‌ق ناردوو ده‌چم و به‌ده‌نگی به‌رز له ناو کافراندا شایه‌تومانه‌که‌م راده‌گه‌یه‌نم، نه‌نجا نه‌بو زه‌ر هات بۆ که‌عبه و قورمیشه‌کانیش له‌وئ بوون وتی: ئه‌ی قورمیشه‌کان به‌دنیایه‌وه شایه‌تی دهمم که هه‌یج په‌رستراویکی راست نییه جگه له خوا، وه شایه‌تی دهمم که موحه‌مه‌دیش به‌نده و پێغه‌مبه‌ری خوايه، قورمیشه‌کانیش وتیان: هه‌ستن بۆ ئه‌م له‌ئایین و مرگه‌راوه (شیت و بئ عه‌قله)، نه‌وانیش هه‌ستان به‌جۆرئ لێیاندام بکۆژن، عه‌بباس فریام که‌وت و خۆی دا به‌سه‌رمدا، پاشان پرووی تێکردن و وتی: هاوار بۆ ئیوه دمتانه‌وئ پیاوئ له هۆزی غیفار بکۆژن که بازرگانی و رینگه‌تان (بۆ شام) به‌سه‌ر هۆزی غیفاره‌ومیه^(۲)، ئیتر نه‌وانیش وازیان هینا له لێدانم، نه‌نجا که به‌یانی رۆژ بوویه‌وه گه‌رامه‌وه بۆ که‌عبه و هاوشیوه‌ی قسه‌کانی دوینینم

(۱) یان رێنموونی کراوی بۆ رینگای راست، نه‌گه‌ر به (رُشَدَت) بخویندریته‌وه، به‌لام نه‌گه‌ر به (رَشَدَت)

بخویندریته‌وه نه‌وه ماناکه‌ی سه‌ره‌وه‌یه.

(۲) واته: هاتووچۆتان به‌ناو ئه‌م هۆزه‌دا ده‌ییت.

۱۳- باسی ئه‌و که سه‌ی په‌چه‌له‌کی دراوته پال باو باپیری له ئیسلام و نه‌فامیشدا

ئیبنو عومەر و ئه‌بو هورمیره رضی اللہ عنہما له پیغه‌مبه‌رموه ﷺ گپ‌راویانه‌ته‌وه‌که فه‌رمووی: ((به‌راستی به‌پیزی کوپی به‌پیزی کوپی به‌پیزی کوپی به‌پیزی: یوسفی کوپی یه‌عقوبی کوپی ئیسه‌حافی کوپی ئیبراهیمی خو‌شه‌ویستی خوایه)). وه به‌پرائیش ﷺ له پیغه‌مبه‌رموه گپ‌راویه‌تی‌ه‌وه که فه‌رمووی: ((من کوپی ی کوپی) عه‌بدولوتته‌ئیم)).

۳۵۲۵- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْثَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہما قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (۱) الشَّعْرَاءُ، جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ يُنَادِي: «يَا بَنِي فِهْرٍ، يَا بَنِي عَدِيٍّ لِبَطُونٍ قُرَيْشٍ» ^(۱).

۳۵۲۵- ئیبنو عه‌بباس رضی اللہ عنہما ده‌لی: کاتی ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (۱) الشَّعْرَاءُ، دابه‌زی: واته: خزم و که‌سه زۆر نزیکه‌کانت بترسینه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ ده‌ستی کرده بانگه‌وازکردنیان: ((ئه‌ی نه‌وه‌ی فه‌یر ئه‌ی نه‌وه‌ی عه‌دی))، تیر و تایفه‌کانی قورمیش (هه‌موویانی بانگ کرد).

۳۵۲۶- وَقَالَ لَنَا قَبِيصَةُ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (۱) الشَّعْرَاءُ، جَعَلَ النَّبِيُّ ﷺ يَدْعُوهُمْ قَبَائِلَ قَبَائِلَ ^(۲).

(۱) پروانه: ۱۳۹۴.

(۲) پروانه: ۱۳۹۴.

۳۵۲۶- ثیبو عه‌بباس رضی الله عنه ده‌لی: کاتی ﴿ وَأَنْذَرْتُكَ الْأَقْرَبَ ﴾ (۲۱۷) الشعراء، دابه‌زی (بو پیغه‌مبه‌ر رضی الله عنه)، پیغه‌مبه‌ر رضی الله عنه خیل خیل ده‌ستیکرد به بانگه‌وازکردنیان (بو مسولمان بوون).

۳۵۲۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، أَخْبَرَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ، اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ، يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ، يَا أُمَّ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ، يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ، اشْتَرِي أَنْفُسَكُمَا مِنَ اللَّهِ، لَا أَمْلِكُ لَكُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا، سَلَانِي مِنْ مَالِي مَا شِئْتُمَا»^(۱).

۳۵۲۷- نه‌بو هورپه‌ره رضی الله عنه ده‌گیرپته‌وه که پیغه‌مبه‌ر رضی الله عنه فه‌رمووی: ((نه‌ی نه‌وه‌ی عه‌بدی مه‌ناف خوتان بکرپه‌وه^(۲) له‌ خوا، نه‌ی نه‌وه‌ی عه‌بدولوتته‌لیب خوتان بکرپه‌وه له‌ خوا، نه‌ی دایکی زوبه‌یری کوری عه‌ووام پوری پیغه‌مبه‌ری خوا، نه‌ی فاتیمه‌ی کچی موحه‌مه‌د هه‌ردووکتان خوتان بکرپه‌وه له‌ خوا، له‌به‌رانبه‌ر خوا هیچ شتیکم له‌ ده‌ست نایه‌ بو‌تان، هه‌ردووکتان له‌ مال و سامانی خو‌م جیتان ده‌وی داوای که‌ن لیم)).

۱۴- باب: ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ وَمَوْلَى الْقَوْمِ مِنْهُمْ

۳۵۲۸- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رضی الله عنه قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ الْأَنْصَارَ فَقَالَ: «هَلْ فِيكُمْ أَحَدٌ مِنْ غَيْرِكُمْ؟». قَالُوا: لَا، إِلَّا ابْنُ أُخْتٍ لَنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ابْنُ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ»^(۳).

(۱) ب‌روانه: ۲۷۵۳.

(۲) خوتان پزگارکه‌ن.

(۳) ب‌روانه: ۳۱۴۶.

۱۴- باسیک: خوشکمز و کۆیله‌ی ئازادکراو خه‌لکانیک

که‌سانین له‌وان

۳۵۲۸- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌نصاریه‌کانی بانگ کرد و فهرمووی: ((که‌ستان تیندایه له خۆتان نه‌بیت؟)) وتیان: نه‌خیر، جگه له کۆری خوشکیکمان نه‌بیت، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی: ((کۆری خوشکی خه‌لکانیک^(۱) له خۆیانه)).

۱۵- بَابُ قِصَةِ الْحَبَشِ وَقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ يَا بَنِي أَرْفَدَةَ

۳۵۲۹- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا وَعِنْدَهَا جَارِيتَانِ فِي أَيَّامٍ مِّنِّي تُدَقِّقَانِ وَتَضْرِبَانِ، وَالنَّبِيُّ ﷺ مُتَغَشٍّ بِثَوْبِهِ، فَانْتَهَرَهُمَا أَبُو بَكْرٍ، فَكَشَفَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ وَجْهِهِ، فَقَالَ: "دَعُهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، فَإِنَّهَا أَيَّامٌ عِيدٍ" وَتِلْكَ الْأَيَّامُ أَيَّامٌ مِّنِّي^(۲).

۱۵- باسی چیرۆکی حه‌به‌شیه‌کان و فهرمایشتی

پیغه‌مبه‌ر ﷺ: ((ئه‌ی نه‌وه‌ی ئه‌رفیده))

۳۵۲۹- عایشه ﷺ ده‌گیریته‌وه: که ئه‌بو به‌کر ﷺ هات بو مالتیان و دوو که‌نیزه‌کی لایبوو له رۆژانی جه‌ژندا گۆرانیان ده‌وت و ده‌فیان لی دما، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ به پۆشاکه‌کی خۆی داپۆشی بوو، ئه‌بو به‌کریش تورمبوو له دوو که‌نیزه‌که‌که و تی‌ی خورین، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ پۆشاکه‌کی لادا له‌سه‌ری و فهرمووی: ((ئه‌بو به‌کر وازیان لی بینه، چونکه بیگومان ئه‌م رۆژانه جه‌ژنه)), ئه‌و رۆژانه‌ش رۆژانی مینا و جه‌ژن بوو)).

(۱) واته: کۆرێک که خوشکەزا بیت وەک هەر له بنه‌مالیه وەک کۆری کۆر وایه.

(۲) برۆانه: ۹۴۹.

۳۵۳۰- وَقَالَتْ عَائِشَةُ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَسْتُرُنِي، وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَى الْحَبَشَةِ، وَهُمْ يَلْعَبُونَ فِي الْمَسْجِدِ فَرَجَرَهُمْ عُمَرُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «دَعَهُمْ أَمَّا بَنِي أَرْفَدَةَ». يَعْنِي مِنَ الْأَمْنِ^(۱).

۳۵۳۰- عایشه ؓ ده‌لی: پیغه‌مبهرم ﷺ بینی له به‌رده‌مدا وهستا، منیش سه‌یری حه‌به‌شییه‌کانم ده‌کرد له کاتی‌کدا له مرگه‌وتدا یاریان ده‌کرد، جا عومه‌ر تیی خو‌رین و لی‌یان تو‌ره بوو، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((عومه‌ر لی‌یان گه‌ری، به‌نی ئه‌ره‌فیده بی ترس یاری خو‌تان بکه‌ن)). (أَمَّا) له (الْأَمْنِ) ه‌وه و مرگه‌راوه، که به‌مانای نه‌ترسانه.

۱۱- بَابُ هُنْ أَحَبُّ أَنْ لَا يُسَبَّ نَسَبُهُ

۳۵۳۱- حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ قَالَتْ: اسْتَأْذَنَ حَسَّانُ النَّبِيِّ ﷺ فِي هِجَاءِ الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «كَيْفَ بِنَسَبِي؟». فَقَالَ حَسَّانُ: لَأُسَلِّنَكَ مِنْهُمْ كَمَا تَسَلُّ الشَّعْرَةَ مِنَ الْعَجِينِ.

وَعَنْ أَبِيهِ قَالَ: ذَهَبْتُ أَسُبُّ حَسَّانَ عِنْدَ عَائِشَةَ، فَقَالَتْ: لَا تَسُبَّهُ، فَإِنَّهُ كَانَ يَنَافِعُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(۲).

۱۱- باسی ئه‌وه‌ی پنی خو‌شه که جنیو به ره‌چه‌له‌کی نه‌دریت

۳۵۳۱- عایشه ؓ ده‌لی: هه‌سسان دمر‌باره‌ی داشو‌رینی بته‌ره‌ستان داوای مو‌له‌تی له پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد، ئه‌ویش فه‌رمووی: ((چو‌ن (دایان ده‌شو‌ری) که ره‌چه‌له‌کی من (له‌گه‌لیان تیکه‌له) ؟)) هه‌سسان وتی: سو‌یند به‌خوا ره‌چه‌له‌کی تو له ناو‌یاندای دمر‌دینم^(۳)، وه‌ک چو‌ن تاله موو له هه‌ویر دمر‌ده‌هی‌نری، وه هیشام له عورو‌هی

(۱) پروانه: ۴۵۴.

(۲) پروانه: ۶۱۴۵، ۶۱۵۰.

(۳) جیایی ده‌که‌مه‌وه له ره‌چه‌له‌کی ئه‌وان.

باوکیه‌وه ده‌گیرپته‌وه ده‌لی: رۆستم بۆ لای عایشه تا جنیو بدهم به حه‌سسان، عایشه‌ش ﷺ وتی: جنیوئ پی مه‌ده به‌راستی نه‌و به‌رگری ده‌کرد له پیغه‌مبه‌ر ﷺ (له دزی بته‌رستان).

۱۷- بَابُ مَا جَاءَ فِي أَسْمَاءِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ﴾ (١٩) الفتح. وَقَوْلِهِ:

﴿مَنْ بَعْدِي أَسْمَاءُ أَحْمَدُ﴾ (٦) الصف.

۳۵۳۲- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْنٌ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لِي خَمْسَةُ أَسْمَاءٍ: أَنَا مُحَمَّدٌ، وَأَحْمَدُ، وَأَنَا الْمَاجِي الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِي الْكُفْرَ، وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُحْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمِي، وَأَنَا الْعَاقِبُ»^(١).

۱۷- باسی نه‌وهی له‌باره‌ی ناوه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ هاتوووه

وه باسی نه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند: (موحه‌مه‌د ﷺ پیغه‌مبه‌ری خوایه، نه‌و (باوم‌پ‌دار)انه‌ش که له‌گه‌ئیدان به‌رانبه‌ر بی باوم‌پ‌ان توند و تیزن)، وه نه‌م فه‌رمایشته‌ش: (پیغه‌مبه‌ریک) له دواى من دیت ناوی موحه‌مه‌ده).

۳۵۳۲- جوبه‌یری کورپی موتعیم له باوکیه‌وه ده‌گیرپته‌وه که وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((من پینج ناوم هه‌یه: من موحه‌مه‌دم، وه من نه‌حه‌دم، وه من نه‌و سپ‌ره‌وه‌م (الم‌اجی) که خوا کوفر و بی باوم‌پ‌یم پی لادمبات، وه من نه‌و کۆکه‌ره‌وه‌م (الح‌اشِر) که خه‌لکی (له قیامه‌تدا) به‌شوین پیی مندا کۆ ده‌کرینه‌وه (دین و ده‌چن بۆ مه‌حشر)، وه من کۆتاهه‌مین (ی پیغه‌مبه‌ران)م (الع‌اقِب)٣)).

(١) ب‌روانه: ٤٨٩٦.

(٢) دواى من پیغه‌مبه‌ر نابه‌ت.

۳۵۳- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم: «أَلَا تَعَجَّبُونَ كَيْفَ يَصْرِفُ اللَّهُ عَنِّي شَتْمَ قُرَيْشٍ وَلَعْنَتَهُمْ؟! يَشْتِمُونَ مُدَّمًا وَيَلْعَنُونَ مُدَّمًا وَأَنَا مُحَمَّدٌ».

۳۵۳- ئەبو ھورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: پێغەمبەری خوا صلی اللہ علیہ وسلم فەرمووی: ((ئەو لەوان سەیر نییە کە خوا چۆن جێو و نەفرینی ھورەیش لە من لادەدات؟ ئەوان جێو بە موزەممەم دەدەن و نەفرین لە موزەممەم دەکەن، بەلام من ناوم موخەممەد^(۱))).

۱۸- بَابُ خَاتِمِ النَّبِيِّينَ صلی اللہ علیہ وسلم

۳۵۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، حَدَّثَنَا سَلِيمٌ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم: «مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ كَرَجُلٍ بَنَى دَارًا فَأَكْمَلَهَا وَأَحْسَنَهَا، إِلَّا مَوْضِعَ لَبَنَةٍ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَدْخُلُونَهَا وَيَتَعَجَّبُونَ، وَيَقُولُونَ لَوْلَا مَوْضِعُ اللَّبَنَةِ».

۱۸- بَابُ خَاتِمِ نَبِيِّنَ پێغەمبەران صلی اللہ علیہ وسلم

۳۵۴- جابیری کوری عەبدوللا رضی اللہ عنہ دەلی: پێغەمبەر صلی اللە علیہ وسلم فەرمووی: ((نموونهی من و نموونهی پێغەمبەران (ی پێش من) وەک نموونهی پیاویکە خانوویەکی دروست کردبێت و تەواوی کردبێ و جوان پازاوەی کردبێ، تەنھا جێگای یەک خشت نەبێت، خەلکیش دەچنە ناویەو و پێی سەرسام دەبن، و دەڵێن: ئەگەر ئەو جێگە خشتە (چۆلە نەبووایە خانوویەکی تەواو دەبوو)).

(۱) قورەیش بە موخەممەد صلی اللہ علیہ وسلم یان دەوت موزەممەم، چونکە موخەممەد یانی سوپاسکراو، بەلام موزەممەم یانی سەرزەنشتکراو. کافران زمانیان نەیدەتوانی بە موخەممەد ناوی پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم بەن.

۳۵۳۵- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: "إِنَّ مَثَلِي وَمَثَلَ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ وَأَجْمَلَهُ، إِلَّا مَوْضِعَ لَبَنَةٍ مِنْ زَاوِيَةٍ، فَجَعَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيَعْجَبُونَ لَهُ، وَيَقُولُونَ: هَلَّا وُضِعَتْ هَذِهِ اللَّبَنَةُ!" قَالَ: "فَأَنَا اللَّبَنَةُ، وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ".

۳۵۳۵- ئەبو ھورەیرە رضي الله عنه دەگێڕێتەووە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((بێگومان نموونهی من و نموونهی پێغەمبەرانی پێش من، وەك نموونهی بیاویك وایە خانووێهکی دروست کردوو، جا زۆر چاك و جوانی کردوو، جگە لە شوێنی خشتێك لە گۆشەیه كیدا، ئەنجا خەلكی بەدەوریدا دەگەڕێن و پێی سەرسام دەبن و دەڵێن: ئەووە بۆ ئەم خشته دانەنراوە؟ فەرمووی: من ئەو خشتهم و من سەرموۆری پێغەمبەرەنم)).

۱۹- بَابُ وَقَاةِ النَّبِيِّ ﷺ

۳۵۳۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تُوِّفِيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ. وَقَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ مِثْلَهُ ^(۱).

۱۹- باسی وەفاتی پێغەمبەر ﷺ

۳۵۳۶- عایشە رضي الله عنها دەگێڕێتەووە کە پێغەمبەر ﷺ کاتی وەفاتی کرد تەمەنی شەست و سێ سال بوو. ئێبنو شەهاب دەڵێ: ئێبنو موسەییەب ھاوشێوەی ئەم فەرموودەی بۆ گێڕامەووە ^(۲).

(۱) پروانە: ۴۴۶۶.

(۲) ئەم گێڕانەووەی ئێبنو شەهاب لە سەعیدەووە مۆرسەلە، چونکە سەعید لە ھاوێلانەووە نەبێگێڕاوەتەووە.

۲۰- بابُ کُنْیَةِ النَّبِيِّ ﷺ

۳۵۳۷- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ فِي السُّوقِ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا أَبَا الْقَاسِمِ. فَالْتَفَتَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «سَمُّوا بِاسْمِي، وَلَا تَكْتُبُوا بِكُنْيَتِي»^(۱).

۲۰- باسی نازناوی پیغه‌مبەر ﷺ

۳۵۳۷- ئەنەس ﷺ دەلی: پیغه‌مبەر ﷺ جارێک لە بازاردا بوو پیاویک وتی: ئەی ئەبولقاسم، پیغه‌مبەریش ﷺ لایکردوو^(۲)، وە فەرمووی: ((بەناوی منەوه ناوبنێن، بەلام بەنازناوی منەوه نازناو لە خۆتان مەنێن)).

۳۵۳۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «تَسَمُّوا بِاسْمِي، وَلَا تَكْتُبُوا بِكُنْيَتِي»^(۳).

۳۵۳۸- جابیر ﷺ لە پیغه‌مبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه و دەفەرمووی: ((بەناوی منەوه ناو بنێن، بەلام بەنازناوی منەوه نازناو مەنێن)).

۳۵۳۹- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ: «سَمُّوا بِاسْمِي، وَلَا تَكْتُبُوا بِكُنْيَتِي»^(۴).

۳۵۳۹- ئەبو ھورەیرە ﷺ دەلی: ئەبولقاسیم فەرمووی: ((بەناوی منەوه ناو بنێن، بەلام بەنازناوی منەوه نازناو مەنێن)).

(۱) پروانە: ۲۱۲۰.

(۲) پیاوێکە وتی: ئەو پیاوێک بانگ کرد مەبەستم تۆ نەبوو.

(۳) پروانە: ۳۱۱۴.

(۴) پروانە: ۱۱۰.

۲۱- بابُ

۳۵۴۰- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى، عَنِ الْجَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: رَأَيْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ ابْنَ أَرْبَعٍ وَتِسْعِينَ جَلْدًا مُعْتَدِلًا فَقَالَ قَدْ عَلِمْتُ مَا مُتَّعْتُ بِهِ سَمْعِي وَبَصَرِي إِلَّا بِدَعَاءِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، إِنَّ خَالَتِي ذَهَبَتْ بِي إِلَيْهِ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ ابْنَ أُخْتِي شَاكَ فَأَدْعُ اللَّهَ. قَالَ: قَدَعَا لِي^(۱).

۲۱- باسیک

۳۵۴۰- جوعه‌یدی کوری عه‌بدوړه‌حمان ده‌لی: سانیبی کوری په‌زیدم بینی ته‌مه‌نی نه‌وود و چوار سال بوو، به‌هیز و قنچ و راست بوو^(۲)، سانیب وتی: بی‌گومان د‌مزانم ساغی گوئ و چاوم که به‌رد‌م‌وامه به‌هوی دوعای پی‌غه‌مبه‌ره‌ومیه ﷺ، پورم بردمی بو خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ره ﷺ عه‌رزی کرد: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا به‌راستی نه‌م کوری خوش‌که‌م نه‌خوشه دوعای بو بکه لای خوا، ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ دوعای بو کردم.

۲۲- بابُ خَاتِمِ النَّبُوَّةِ

۳۵۴۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهِ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنِ الْجَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ قَالَ: ذَهَبَتْ بِي خَالَتِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ ابْنَ أُخْتِي وَقَعَ. فَمَسَحَ رَأْسِي وَدَعَا لِي بِالْبَرَكَةِ، وَتَوَضَّأَ فَشَرِبْتُ مِنْ وُضُوئِهِ، ثُمَّ قُمْتُ خَلْفَ ظَهْرِهِ فَنَظَرْتُ إِلَى خَاتَمِ بَيْنَ كَتِفَيْهِ. قَالَ ابْنُ عُبَيْدٍ اللَّهِ: الْحُجْلَةُ مِنْ حُجَلِ الْفَرَسِ الَّذِي بَيْنَ عَيْنَيْهِ. قَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْرَةَ: مِثْلُ زُرِّ الْحَجَلَةِ^(۳).

(۱) پروانه: ۱۹۰.

(۲) نه‌چه‌ما‌بوویه‌وه.

(۳) پروانه: ۱۹۰.

٢٢- باسی مۆری پیغه‌مبه‌رایه‌تی

٣٥٤١- جوعه‌یدی کۆری عه‌بدوهره‌حمان ده‌لی: له سائیبی کۆری یه‌زدم بیست وتی: پورم بردمی بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، به‌راستی ئه‌م کۆری خوشکه‌م نه‌خۆشه، ئه‌ویش ده‌ستی هینا به‌سه‌رمدا و دوعای فهر و به‌ره‌که‌تی بۆ کردم، وه ده‌ستنوێژی گرت و له ناوی ده‌ستنوێژکه‌یم ^(١) خواردوه، پاشان هه‌ستام و له پشتیه‌وه و مستام و سه‌یری مۆری پیغه‌مبه‌رایه‌تیم کرد له نیوان هه‌ردوو شانیدا (وه‌کو هیلکه‌ی که‌و وابوو) ^(٢).

ئیبنو عوبه‌یدوللا ده‌لی: (الْحُجْلَةُ) له سپیتی ئه‌سپه‌وه هاتوو که ئه‌ومتا به‌ناوچه‌وانیه‌وه. ئیبراهیمی کۆری هه‌مزه ده‌لی: (مۆرمکه) وه‌کو هیلکه‌ی که‌و وابوو) ^(٣).

٢٣- بابُ صَقَةِ النَّبِيِّ ﷺ

٣٥٤٢- حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سَعِيدٍ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: صَلَّى أَبُو بَكْرٍ ﷺ الْعَصْرَ، ثُمَّ خَرَجَ يَمْشِي فَرَأَى الْحَسَنَ يَلْعَبُ مَعَ الصَّبْيَانِ، فَحَمَلَهُ عَلَى عَاتِقِهِ وَقَالَ: يَا سَيِّدُ النَّبِيِّ لَا شَيْبَةَ بَعْلِي. وَعَلِيٌّ يَضْحَكُ ^(٤).

٢٣- باسی شیوه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ

٣٥٤٢- عوqbه‌ی کۆری حاریس ده‌لی: ئه‌بو به‌کر ﷺ نوێژی عه‌سری کرد، پاشان ده‌رچوو پوشت، جا هه‌سه‌نی بینی له‌گه‌ن منداڵاندا یاری ده‌کرد، هه‌لیگرت و

(١) واته: ئه‌و ئاوه‌ی ئه‌و ده‌ستنوێژی پێگرت و به‌کاری هینا لێم خواردوه.

(٢) ئه‌م فهرمووده‌یه به‌م زیاده‌یه‌شه‌وه له ژماره: ١٩٠ بوخاریدا هاتوو به‌هه‌مان ده‌ق.

(٣) یان وه‌کو سپیتی ناوچه‌وانی ئه‌سپ وابوو.

(٤) بروانه: ٣٧٥٠.

خستیه سهر قه‌لادۆشکانی وتی: باوكم به‌قوربانى بى شیوهى له پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌چى، شیوهى له‌عه‌لى ﷺ ناجیت، عه‌لیش (گووى له‌قه‌سه‌كه‌ى بوو) پیده‌كه‌نى.

۳۵۴۳- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ ﷺ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ، وَكَانَ الْحَسَنُ يُشَبِّهُهُ^(۱).

۳۵۴۳- نه‌بو جوحه‌یفه ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌رم ﷺ دیوه، حه‌سه‌ن شیوهى له‌و (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) ده‌چیت.

۳۵۴۴- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ حَدَّثَنَا ابْنُ فَضِيلٍ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جُحَيْفَةَ ﷺ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَكَانَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ ﷺ يُشَبِّهُهُ قُلْتُ لِأَبِي جُحَيْفَةَ صِفْهُ لِي. قَالَ: كَانَ أَبْيَضَ قَدْ شَمِطَ. وَأَمَرَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ بِثَلَاثَ عَشْرَةَ قُلُوصًا قَالَ: فَقَبِضَ النَّبِيُّ ﷺ قَبْلَ أَنْ تَقْبِضَهَا^(۲).

۳۵۴۴- ئیسماعیلی کوری خالید وتی: گویم له‌نه‌بو جوحه‌یفه بوو ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌رم ﷺ بینیه، حه‌سه‌نی کوری عه‌لى ﷺ شیوهى له‌و ده‌چوو، (ئیسماعیل ده‌لی:) به‌نه‌بو جوحه‌یفه‌م وت: شیوهى پیغه‌مبه‌رم بۆ باس بکه، وتی: سوور و سپی بوو (سهر و ریشی) بۆز بوو بوو، وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمانی کرد که سیازده و شتری میچکه‌مان پی بدری، وتی: جا پێش ئه‌وه‌ی وه‌ریان بگرین پیغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌فاتى کرد (و گه‌راپه‌وه‌ بۆلای خوا).

(۱) پروانه: ۳۵۴۴.

(۲) پروانه: ۳۵۴۳.

۳۵۴۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ وَهْبٍ أَبِي جُحَيْفَةَ السُّوَائِيِّ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ، وَرَأَيْتُ بَيَاضًا مِنْ تَحْتِ شَفْتَيْهِ السُّفْلَى الْعَنْفَقَةَ.

۳۵۴۵- وهب (که نازناوهم‌که‌ی) نه‌بو جوحه‌یفه‌ی سوانی یه ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌رم ﷺ بینی وه له ژیر لیوی خوارموویه‌وه چالایی چه‌ناکه‌یه‌وه (چه‌ند موویه‌کی) سپیم بینی.

۳۵۴۶- حَدَّثَنَا عِصَامُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا حَرِيزُ بْنُ عُثْمَانَ أَنَّهُ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ بُسْرِ صَاحِبَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ أَرَأَيْتَ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ شَيْخًا؟ قَالَ: كَانَ فِي عَنُقَيْهِ شَعْرَاتٌ بَيْضٌ.

۳۵۴۶- هه‌ریزی کوری عوسمان ده‌گیرپه‌ته‌وه که پرسیری کرد له عه‌بدووللای کوری بوسر ﷺ، که هاوه‌لی پیغه‌مبه‌ره ﷺ پیم بلێ پیغه‌مبه‌رت ﷺ به‌پیری دیوه؟ وتی: له چالایی چه‌ناکه‌یدا چه‌ند موویه‌کی سپی هه‌بوو.

۳۵۴۷- حَدَّثَنِي ابْنُ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي هِلَالٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَصِفُ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: كَانَ رَبْعَةً مِنَ الْقَوْمِ، لَيْسَ بِالطَّوِيلِ وَلَا بِالْقَصِيرِ، أَزْهَرَ اللَّوْنِ لَيْسَ بِأَبْيَضَ أَمْهَقَ وَلَا أَدَمَ، لَيْسَ بِجَعْدٍ قَطِطٍ وَلَا سَبُطٍ رَجُلٍ، أُنْزِلَ عَلَيْهِ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ، فَلَبِثَ مِائَةً عَشْرَ سِنِينَ يُنْزَلُ عَلَيْهِ، وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ، وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلَحْيَتَيْهِ عَشْرُونَ شَعْرَةً بَيْضَاءَ. قَالَ رَبِيعَةُ: فَرَأَيْتُ شَعْرًا مِنْ شَعْرِهِ، فَإِذَا هُوَ أَحْمَرُ فَسَأَلْتُ فَقِيلَ: أَحْمَرٌ مِنَ الطَّيْبِ^(۱).

۳۵۴۷- ره‌بیعه‌ی کوری عه‌بدوړه‌حمان وتی: له نه‌نه‌سی کوری مالیکم ﷺ بیست باسی شیوه‌ی پیغه‌مبه‌ری ﷺ ده‌کرد وتی: پیاویکی ده‌سته‌پیاوی مام ناومندی بوو، نه‌ زور دریز نه‌ زور کورت بوو، (ره‌نگی روخساری) سوور و سپی بوو، به‌لام سپیه‌که‌ی زور سپی نا (وه‌ك گه‌ج)، وه‌ گهنم ره‌نگی سه‌وزیش نه‌بوو، قژی‌شی

لولیکی زۆر لول نه‌بوو، خاویکی زۆر خاویش نه‌بوو، کاتی ته‌مه‌نی چل سال بوو سرووشی بو کرا، جا له مه‌ککه‌دا ده سال مایه‌وه نیگای بو دادمه‌زینرا، وه له مه‌دینه ده سال مایه‌وه، له مووی سه‌ر و ریشیدا بیست تال مووی سپی تیدا نه‌بوو، ڕمبیعه ده‌لی: تاله موویه‌کم له مووی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بینی، ده‌بینم سووره، منیش پرسیارم کرد و ترا: ئه‌وه به‌هۆی بۆنی خوش لیدانه‌وه سوور بووه.

۳۵۴۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ، وَلَا بِالْأَبْيَضِ الْأَمْهَقِ وَلَيْسَ بِالْأَدَمِ، وَلَيْسَ بِالْجَعْدِ الْقَطِطِ وَلَا بِالْسَّبُطِ، بَعَثَهُ اللَّهُ عَلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ سَنَةً، فَأَقَامَ مَكَّةَ عَشْرَ سِنِينَ وَبِالْمَدِينَةِ عَشْرَ سِنِينَ، فَتَوَفَّاهُ اللَّهُ وَلَيْسَ فِي رَأْسِهِ وَلَحْيَتِهِ عَشْرُونَ شَعْرَةً بَيْضَاءَ^(۱).

۳۵۴۸- ڕمبیعه‌ی کورێ ئه‌بو عه‌بدوڵڵه‌ ڕحمان له ئه‌نه‌سی کورێ مالیکه‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه که لێی بیستوو ده‌یوت: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ زۆر درێژ نه‌ زۆر کورت بوو، نه‌ زۆر سپی نه‌ گه‌نم ڕه‌نگ بوو، ه‌زی لولویکی زۆر لول نه‌بوو، خاویکی زۆر خاویش نه‌بوو، خوا له چل سالی‌دا کردی به‌ پیغه‌مبه‌ر، جا له مه‌ککه‌دا ده سال مایه‌وه و له مه‌دینه‌شدا ده سال، نه‌جا خوا برده‌یه‌وه (بو لای خۆی و مرد)، له‌کاتی‌که‌دا له سه‌ر و ریشیدا بیست تال مووی سپی نه‌بوو.

۳۵۴۹- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَحْسَنَ النَّاسِ وَجْهًا، وَأَحْسَنَهُ خَلْقًا، لَيْسَ بِالطَّوِيلِ الْبَائِنِ وَلَا بِالْقَصِيرِ.

۳۵۴۹- نه بو نيسحاق دهلى: له بهرانه ﷺ بيست دميوت: پيغمبهري خوا ﷺ رووخسارى له ههموو كهس جوانتر بوو، رهوشتيشى له ههموو كهس جوانتر بوو، نه زور دريژر بوو نه زور كورتيش بوو.

۳۵۵۰- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسًا: هَلْ خَضَبَ النَّبِيُّ ﷺ؟ قَالَ: لَا، إِنَّمَا كَانَ شَيْءٌ فِي صُدْغِيهِ ^(۱).

۳۵۵۰- قهتاده دهلى: پرسيارم كرد له نه نهس ﷺ ناي پيغمبهري ﷺ خه نهى گرتوته سهر و ريشى؟ وتى: نه خير ته نها چهند تاله موويه كى سپى له لاجانگه كانيدا هه بوو.

۳۵۵۱- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ﷺ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ مَرْبُوعًا، بَعِيدَ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ، لَهُ شَعْرٌ يَبْلُغُ شَحْمَةَ أُذُنِهِ، رَأَيْتُهُ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ لَمْ أَرْ شَيْئًا قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهُ. قَالَ يُوسُفُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَبِيهِ: إِلَى مَنْكِبَيْهِ ^(۲).

۳۵۵۱- بهرائى كورى عازيب ﷺ دهلى: پيغمبهري ﷺ بياويكى مام ناومند بوو، ناوشان پان بوو، قزىكى هه بوو دهگه شيته نهرمى گوويه كانى، بينيومه دهستى جلى سوورى له بهردا بوو، هيچ شتيكم له وه جوانتر نه بينيوه. يوسفى كورى نه بو نيسحاق له باوكيه وه دهگيرپته وه و دهلى: قزى تا سهرشانه كانى بوو.

۳۵۵۲- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سُلِّلَ الْبَرَاءُ: أَكَانَ وَجْهُ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَ السَّيْفِ؟ قَالَ: لَا، بَلْ مِثْلَ الْقَمَرِ.

(۱) پروانه: ۵۸۹۴، ۵۸۹۵.

(۲) پروانه: ۵۸۴۸، ۵۹۰۱.

۳۵۵۲- ئەبو ئیسیحاق دەلی: پرسیار له بهرا کرا: ئایا پرووخساری پیغه‌مبەر ﷺ وهك شمشیر وابوو؟ وتی: نه‌خیر به‌لكو وهك مانگ وابوو.

۳۵۵۳- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مَنْصُورٍ أَبُو عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَعْمُورُ بِالْمَصِصَةِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جُحَيْفَةَ قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْهَاجِرَةِ إِلَى الْبَطْحَاءِ، فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى الظُّهْرَ رَكَعَتَيْنِ وَالْعَصْرَ رَكَعَتَيْنِ وَبَيْنَ يَدَيْهِ عَزَّةٌ. وَزَادَ فِيهِ عَوْنٌ، عَنْ أَبِيهِ أَبِي جُحَيْفَةَ قَالَ: كَانَ يَمُرُّ مِنْ وَرَائِهَا الْمَرْأَةُ، وَقَامَ النَّاسُ فَجَعَلُوا يَأْخُذُونَ يَدَيْهِ، فَيَمْسَحُونَ بِهَا وُجُوهَهُمْ. قَالَ: فَأَخَذْتُ يَدَهُ فَوَضَعْتُهَا عَلَى وَجْهِهِ، فَإِذَا هِيَ أَبْرَدُ مِنَ الثَّلْجِ، وَأَطْيَبُ رَائِحَةً مِنَ الْمِسْكِ^(۱).

۳۵۵۳- ئەبو جوحه‌یفه ﷺ دەلی: له گهرمای نیومرۆدا پیغه‌مبهری خوا ﷺ دمرجوو بو به‌تھا^(۲)، وه دمستنوێزی گرت، پاشان نوێزی نیومرۆی کرد به‌دوو رکات و عه‌س‌ریش دوو رکات، وه له به‌رده‌میدا نی‌زیه‌ک هه‌بوو (وه‌ک سوتره‌ دای ده‌چه‌فاند).

عه‌ون له باوکیه‌وه ئه‌ویش له ئەبو جوحه‌یفه‌وه گیراویه‌تی‌ه‌وه به‌م زیاده‌یه‌وه: له‌پشت نی‌زه‌که‌وه ئا‌هرمت دمرۆ‌یش‌ت، خه‌لکه‌که‌ش هه‌ستان ده‌سته‌کانی پیغه‌مبهریان ﷺ ده‌گرت و ده‌یان هه‌نا به‌ پرووخساریاندا، ده‌لی: منیش ده‌ستیم گرت و خسته‌مه‌ سه‌ر پرووخسارم، ده‌بینم ده‌ستی له‌به‌فر فینک‌تره‌ و بو‌نی له‌ میسک خو‌ش‌تره‌.

۳۵۵۴- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَجْوَدَ النَّاسِ، وَأَجْوَدُ مَا يَكُونُ فِي

(۱) ب‌روانه: ۱۸۷.

(۲) به‌تھا: شوین لافاوێکی لماوییه.

رَمَضَانَ حِينَ يَلْقَاهُ جَبْرِيلُ، وَكَانَ جَبْرِيلُ ۞ يَلْقَاهُ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ رَمَضَانَ، فَيُدَارِسُهُ الْقُرْآنَ، فَلَرَسُولُ اللَّهِ ۞ أَجْوَدُ بِالْخَيْرِ مِنَ الرِّيحِ الْمُرْسَلَةِ^(۱).

۳۵۵۴- عهبدوولای کوری عه‌بباس ۞ ده‌لی: ((پێغه‌مبەر ۞ هه‌میشه له هه‌موو که‌س به‌خشنده‌تر بوو، وه به‌خشنده‌ترینی کاتی له په‌مه‌زاندای بوو، کاتی جبریل ۞ ده‌گه‌شت به‌خزمه‌تی، جبریلش ۞ هه‌موو شه‌ویکی په‌مه‌زان به‌خزمه‌تی پێغه‌مبەر ۞ ده‌گه‌شت و له‌گه‌لیدا قورنانی ده‌ور ده‌کرده‌وه، (بو‌ نه‌وه‌ی له‌ بیرى نه‌چێته‌وه)، بۆیه له‌و کاته‌دا پێغه‌مبەر ۞ له‌ بای به‌هێز به‌خشنده‌تر و خێردار‌تر بوو، به‌ خێر کردن و مال به‌خشین)).

۳۵۵۵- حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ ۞ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ۞ دَخَلَ عَلَيْهَا مَسْرُورًا تَبَرُّقُ أَسَارِيرُ وَجْهِهِ، فَقَالَ: «أَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ الْمُدْلِجِيُّ لِرَيْدٍ وَأَسَامَةَ -وَرَأَى أَقْدَامَهُمَا- إِنَّ بَعْضَ هَذِهِ الْأَقْدَامِ مِنْ بَعْضٍ؟»^(۲).

۳۵۵۵- عانیسه ۞ ده‌گێڕێته‌وه که پێغه‌مبهری خوا ۞ هات بو‌ لای دلی خوش بوو رووخساری ده‌دره‌وشایه‌وه و فه‌رمووی: ((نایا گویت لێنه‌بوو کابرای مودلیجی چی به‌ زمید و ئوسامه (ی کوری) وت: که پێی هه‌ردووکیانی بینی^(۳) (وتی: بێگومان نه‌و پێیانه له‌یه‌ک‌تر^(۴))).

۳۵۵۶- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ حِينَ

(۱) بېروانه: ۶.

(۲) بېروانه: ۳۷۳۱، ۶۷۷۰، ۶۷۷۱.

(۳) کاتی له‌ژێر به‌تانیه‌ک‌دا داپۆش‌رابوون، ته‌نها پێیه‌کانیان به‌ده‌ره‌وه‌ بوو بوو.

(۴) واته: کوپ و باوکی یه‌ک‌تر.

تَخَلَّفَ عَنْ تَبُوكَ قَالَ: فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ الشَّرْرِ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ، حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ، وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ مِنْهُ^(۱).

۳۵۵۶- عه‌بدوللای کورپی که‌عب ده‌لی: له که‌عبی کورپی مالیکم ﷺ بیست باسی نه‌وه‌ی ده‌گیرپایه‌وه کاتی له غه‌زای ته‌بووک دواکه‌وت وتی: جا کاتی سه‌لامی کرد له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و له‌و کاته‌دا له خو‌شیدا پرووخساری دمه‌رده‌وشایه‌وه، وه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌میشه که دل‌خو‌ش بو‌وایه نه‌ومنده پرووخساری پروون دمه‌بوویه‌وه و دمه‌رده‌وشایه‌وه دمه‌تووت پارچه‌یه‌که له مانگ، وه ئیمه نه‌وه‌مان لییه‌وه دمه‌زانی.

۳۵۵۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبِرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُونِ بَنِي آدَمَ قَرْنًا قَرْنًا، حَتَّى كُنْتُ مِنَ الْقَرْنِ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ».

۳۵۵۷- نه‌بو هورمیره ر‌ضی‌الله‌عنه‌ده‌گیرپایته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((من له جاکترین چه‌رخ و سه‌ده‌ی ئاده‌میزاددا نی‌رراوم، چه‌رخ و سه‌ده له دوا‌ی چه‌رخ و سه‌ده‌که هاتووه، تا نه‌م چه‌رخه‌ی که ئیستا منی تیدام)).

۳۵۵۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَسْدِلُ شَعْرَهُ، وَكَانَ الْمُشْرِكُونَ يَفْرُقُونَ رُءُوسَهُمْ، فَكَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسْدِلُونَ رُءُوسَهُمْ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ، ثُمَّ فَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَأْسَهُ^(۲).

(۱) ب‌روانه: ۲۷۵۷.

(۲) ب‌روانه: ۳۵۵۸، ۳۹۴۴، ۵۹۱۷.

۳۵۵۸- نَبِینو عه‌عباس ﷺ ده‌گیرتیه‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌ره‌تا ه‌زی سه‌ری شو‌ر ده‌کرده‌وه و به‌رده‌دایه‌وه (به‌ده‌وری سه‌ریدا)، به‌لام بت‌په‌رسته‌کان ه‌زیان له ناو‌مه‌راستی سه‌ریاندا به‌م لا‌ولادا لاده‌دا، وه خاوه‌ن نامه‌کانیش ه‌زی سه‌ریان به‌ده‌وری سه‌ریاندا به‌رده‌دایه‌وه، پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ ه‌زی ده‌کرد، وه‌ک خاوه‌ن نامه‌کان بکات له‌و شتانه‌دا فه‌رمانی پی‌نه‌کرا‌بوو به‌هیج شتیک، پاشان پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ه‌زی سه‌ری له ناو‌مه‌راستدا به‌ملا‌ولادا لادا.

۳۵۵۹- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ: لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ فَاحِشًا وَلَا مُتَفَحِّشًا، وَكَانَ يَقُولُ: «إِنَّ مِنْ خِيَارِكُمْ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا»^(۱).

۳۵۵۹- عه‌بدوللای کورپی عه‌مه‌ری کورپی عاص ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ره‌وشت ناشیری‌نی زمان پیس نه‌بوو، ره‌وشت ناشیری‌نی و زمان پیسیشی له‌خوی نه‌ده‌مو‌شانده‌وه، وه ده‌یفه‌رموو: ((بی‌گومان چاک‌ترین‌تان نه‌وانه‌تانن ره‌وشتان جوان‌تره)).

۳۵۶۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الرُّبَيْعِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خَيْرَ رَسُولٍ لِلَّهِ ﷺ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلَّا أَحَدًا أَيْسَرُهُمَا، مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا، فَإِنْ كَانَ إِثْمًا كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِنَفْسِهِ، إِلَّا أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَتُهُ اللَّهُ فَيَنْتَقِمَ اللَّهُ بِهَا^(۲).

۳۵۶۰- عایشه ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ر کات له نیوان دوو شتدا سه‌رپشک کرابیت ناسانه‌که‌یانی و مه‌رگرتوو و کردوو، به‌مه‌رجی تاوان

(۱) بروه: ۳۷۵۹، ۶۰۲۹، ۶۰۳۵.

(۲) بروه: ۶۱۲۶، ۶۷۸۶، ۶۸۵۳.

نه‌بووبیت، خو ئەگەر تاوان بووبیت ئەو دوورترین کەس بوو لێهه‌وه، وه پێغه‌مبهری خوا ﷺ هیچ کات له‌بهر خوێ تۆله‌ی له‌ کەس نه‌کردۆته‌وه، مه‌گەر رێز و حورمه‌تی (نایینی) خوا شکێنرابیت، ئەو له‌بهر خوا و رێزی (نایینه‌که‌ی) تۆله‌ی نه‌کرده‌وه.

۳۵۶۱- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: مَا مَسِسْتُ حَرِيرًا وَلَا دِيْبَاجًا أَلْتَمَسْتُ مِنْ كَفِّ النَّبِيِّ ﷺ، وَلَا شَمِمْتُ رِيحًا قَطُّ - أَوْ عَرَفًا قَطُّ - أَطِيبَ مِنْ رِيحِ - أَوْ عَرَفٍ - النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۳۵۶۱- نه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: هه‌رگیز ده‌ستم له‌ هیچ ناو‌ریشم و (هوماشیکی) ناو‌ریشمین نه‌داوه له‌ ناوله‌پی پێغه‌مبهر ﷺ نه‌مرتر بووبیت، وه هه‌رگیز هه‌ستم به‌هیچ بۆنیکێ خوش- یا هه‌رگیز هه‌ستم به‌ به‌رامه‌یه‌کی خوش- نه‌کردوه که له‌ بۆنی- یان به‌رامه‌ی- پێغه‌مبهر ﷺ خوشتر بوو بیت.

۳۵۶۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عُثْبَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ أَشَدَّ حَيَاءً مِنَ الْعَذْرَاءِ فِي خِذْرِهَا^(۲). حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى وَابْنُ مَهْدِيٍّ قَالَا: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ مِثْلَهُ: وَإِذَا كَرِهَ شَيْئًا عَرَفَ فِي وَجْهِهِ. ۳۵۶۲- ئەبو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبهر ﷺ له‌ کچی ناو په‌رده به‌شهرم و شکۆتر بوو. (ئیمامی بوخاری ده‌لی:) موحه‌مه‌دی کوری به‌ششار بۆی گێڕامه‌وه وتی: یه‌حیا و ئیبنو مه‌هدی بۆیان گێڕایه‌وه و هه‌ردووکیان وتیان: شوعبه‌ وێنه‌ی ئەو فه‌رمووده‌ی بۆ گێڕایه‌وه به‌م زیاده‌یه‌وه: ئەگەر پێغه‌مبهر ﷺ شتیکی پێ ناخۆش بووایه له‌ رووخساریدا دهمانرا.

(۱) بر‌وانه: ۱۹۷۳.

(۲) بر‌وانه: ۶۱۰۲، ۶۱۱۹.

۳۵۶۳- حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: مَا غَابَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم طَعَامًا قَطُّ، إِلَّا اشْتَهَاهُ أَكْلَهُ، وَإِلَّا تَرَكَهُ.

۳۵۶۳- نه‌بو هورمیره رضي الله عنه وتی: پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم هه‌رگیز ره‌خنه و نه‌نگی له خواردن نه‌گرتوو، نه‌گه‌ر چه‌زی لئی بووبی خواردوو‌یه‌تی، وه نه‌گه‌ر نا وازی لی دمه‌ینا (به‌لام ره‌خنه‌ی لی نه‌ده‌گرت).

۳۵۶۴- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُصَرَّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكٍ ابْنِ بُحَيْنَةَ الْأَسَدِيِّ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم إِذَا سَجَدَ فَرَجَ بَيْنَ يَدَيْهِ حَتَّى نَرَى إِبْطِيهِ. قَالَ: وَقَالَ ابْنُ بُكَيْرٍ: حَدَّثَنَا بَكْرٌ: بَيَّاضُ إِبْطِيهِ ^(۱).

۳۵۶۴- عه‌بدووللای کوری مالیکی کوری بو‌حه‌ینه‌ی نه‌سه‌دی صلى الله عليه وسلم وتی: پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم کاتی سوژده‌ی بېردایه هه‌ردوو ده‌ستی له خوی دوورده‌خسته‌وه، به نه‌ندازه‌یه‌ک هه‌تا هه‌ردوو بن هه‌نگلیمان دمه‌ینی. (نیمامی بو‌خاری) ده‌لی: ئیبنو بو‌که‌یر ده‌لی: به‌کر بوی گێپ‌راینه‌وه (عه‌بدووللای وتی) سه‌پایی هه‌ردوو بن هه‌نگل.

۳۵۶۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَادٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسًا رضي الله عنه حَدَّثَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم كَانَ لَا يَرْفَعُ يَدَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ دُعَائِهِ، إِلَّا فِي الْإِسْتِسْقَاءِ، فَإِنَّهُ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُرَى بَيَاضُ إِبْطِيهِ ^(۲).

۳۵۶۵- قه‌تاده ده‌لی: نه‌نه‌س صلى الله عليه وسلم بوی گێپ‌راینه‌وه: که پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم له هه‌یچیک له دوعا و پارانه‌وه‌مکانیدا ده‌سته‌کانی به‌رز نه‌ده‌کردوه، له دوعای نوێژه بارانه‌دا نه‌بیت، که بی‌گومان نه‌وه‌نده ده‌سته‌کانی به‌رزده‌کردوه، هه‌تا سه‌پایی هه‌ردوو بن هه‌نگلی دمه‌ینرا.

(۱) پروانه: ۳۹۰.

(۲) پروانه: ۱۰۳۰.

۳۵۶۶- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَاقٍ، حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَوْنَ بْنَ أَبِي جُحَيْفَةَ ذَكَرَ عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: دُفِعْتُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ بِالْأَبْطَحِ فِي قُبَّةٍ كَانَ بِالْهَاجِرَةِ، خَرَجَ بِلَالٌ فَنَادَى بِالصَّلَاةِ، ثُمَّ دَخَلَ فَأَخْرَجَ فَضْلَ وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَوَقَعَ النَّاسُ عَلَيْهِ يَأْخُذُونَ مِنْهُ، ثُمَّ دَخَلَ فَأَخْرَجَ الْعَنْزَةَ، وَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبِصِ سَاقِيهِ، فَرَكَزَ الْعَنْزَةَ، ثُمَّ صَلَّى الظَّهْرَ رَكَعَتَيْنِ وَالْعَصْرَ رَكَعَتَيْنِ، يَمُرُّ بَيْنَ يَدَيْهِ الْحِمَارُ وَالْمَرْأَةُ^(۱).

۳۵۶۶- عه‌ونی کورپی نه‌بو جوحه‌یفه له باوکیه‌وه ﷺ ده‌گیریتیه‌وه ده‌ئی: برامه خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ له کاتی‌کدا له نه‌بته‌ح بوو له گه‌رمای نیوم‌پودا، له ناو چادریکی وه‌ک گومه‌زدا‌بوو، بیلال هاته‌ دمره‌وه و بانگی دا بو نو‌یزکردن، پاشان چووه ژووره‌وه ناوی زیاده‌ی ده‌ست‌نو‌یزمه‌کی پیغه‌مبه‌ری خوای ﷺ هی‌نا، جا خه‌لکه‌که لی‌ی کۆ‌بوونه‌وه و له ناوه‌که‌یان دم‌برد، پاشان بیلال رو‌شته ژووره‌وه نی‌زمه‌کی هی‌نا و پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هاته‌ دمره‌وه، ده‌ئی نی‌ستا به‌پیش چاو‌مه‌ومیه سه‌یری بر‌شنگدانه‌وه‌ی هه‌ردوو لاقی ده‌که‌م، جا بیلال نی‌زمه‌کی چه‌قاند، پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوو پکات نو‌یزی نیوم‌پو‌ی کرد و دوو پکاتی عه‌س‌ری‌شی کرد، له به‌رده‌میه‌وه (له پشت نی‌زمه‌که‌وه) گو‌ید‌ری‌ژ و ئا‌فرمت ده‌رو‌یشتن.

۳۵۶۷- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ صَبَّاحٍ الْبَزَّازُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُحَدِّثُ حَدِيثًا لَوْ عَدَّهُ الْعَادُّ لَأَخْصَاهُ^(۲).

۳۵۶۷- عانی‌شه ﷺ ده‌گیریتیه‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ که فه‌رمای‌شی‌یه‌کی ده‌فه‌رموو: (نه‌ومنده به‌شی‌نه‌یی و به‌ روونی ده‌یفه‌رموو)، نه‌گه‌ر که‌سی‌ک بی‌وی‌ستایه فه‌سه‌کانی بزم‌یری بی‌گومان (به‌ ئاسانی) وشه‌ وشه‌ ده‌یز‌م‌ارد.

(۱) پروانه: ۱۸۷.

(۲) پروانه: ۳۵۶۸.

۳۵۶۸- وَقَالَ اللَّيْثُ: حَدَّثَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّهُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: أَلَا يُعْجِبُكَ أَبُو فُلَانٍ؟ جَاءَ فَجَلَسَ إِلَى جَانِبِ حُجْرَتِي يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، يُسْمِعُنِي ذَلِكَ، وَكُنْتُ أَسْبَحُ فَقَامَ قَبْلَ أَنْ أَقْضِيَ سُبْحَتِي، وَلَوْ أَدْرَكْتُهُ لَرَدَدْتُ عَلَيْهِ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَكُنْ يَسْرُدُ الْحَدِيثَ كَسَرَدِكُمْ^(۱).

۳۵۶۸- عوروهی کورپی زوبهیر له عائیشهوه ﷺ دهگپږتهوه که وتی: نایا نهبو فلانه کهس سهرسامت ناکات که هات و له پهنا ژوورهکهی مندا دانیشته له پیغهمبهری خواوه ﷺ فهرموودهی دهگپږایهوه، نهوهی دهمدا بهگوپی مندا (تا بیبیستم) لهو کاته‌دا من نویژ (ی سوننمت)م دهکرد، جا پېش نهوهی من له نویژه‌که‌م بېمه‌وه هه‌ستا (و روشت)، خو نه‌گهر من پپی بگه‌شتمایه به‌رپهرچم دهمدایه‌وه (و دهموت): بېگومان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ههرگیز وەك نئوه به‌په‌له هسه‌ی نه‌ده‌کرد.

۲۴- بَابُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ تَنَامُ عَيْنُهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ

رَوَاهُ سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۲۴- بایسێک: پێغه‌مبه‌ر ﷺ چاوه‌کانی ده‌خه‌وت به‌لام دلێ ناخه‌وی

سه‌عیدی کورپی مینا له جابیره‌وه ﷺ نه‌ویش له پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ نه‌م فهرمووده‌ی^(۲) گپږاومته‌وه.

۳۵۶۹- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبِرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: كَيْفَ كَانَتْ صَلَاةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ؟ قَالَتْ: مَا كَانَ

(۱) پروانه: ۳۵۶۷.

(۲) له‌سه‌ر باسه‌که‌دا هاتوه: (پێغه‌مبه‌ر ﷺ چاوه‌کانی ده‌خه‌وت به‌لام دلێ ناخه‌وی)

يَزِيدُ فِي رَمَضَانَ وَلَا غَيْرِهِ عَلَى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، يُصَلِّي أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي أَرْبَعًا فَلَا تَسْأَلُ عَنْ حُسْنِهِنَّ وَطُولِهِنَّ، ثُمَّ يُصَلِّي ثَلَاثًا، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَنَامُ قَبْلَ أَنْ تُوتِرَ؟ قَالَ: «تَنَامُ عَيْنِي وَلَا يَنَامُ قَلْبِي»^(۱).

۳۵۶۹- ئەبو سەلمەهە کورپی عەبدورەحمان دەگێڕێتەوه: کە پرسایاری لە عایشە رضی اللہ عنہا کرد شەونویژی پیغەمبەری خوا ﷺ لە ڕەمەزاندا چۆن بوو؟ عایشەش رضی اللہ عنہا وتی: پیغەمبەری خوا ﷺ نە لە ڕەمەزان و نەغەیری ڕەمەزاندا یازدە پکات زیاتری نەدەکرد، (لە پێشدا) چوار پکاتی دەکرد، جا مەپرسە لە جوانی کردن و درێژیان، پاشان چوار پکاتی تری دەکرد، جا مەپرسە لە جوانی کردن و درێژیان، پاشان سێ پکاتی تری دەکرد، (عایشە دەلی): منیش وتم: ئەو پیغەمبەری خوا نایا پێش ئەوەی سوننەتی وێتر بکەیت دەخەوی؟ فەرمووی: ((چاوه‌کانم دەخەون بەلام دڵم ناخەوی و بەخەبەرە)).

۳۵۷۰- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ شَرِيكَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمْرٍ، سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُنَا عَنْ لَيْلَةِ أُسْرَى النَّبِيِّ ﷺ مِنْ مَسْجِدِ الْكَعْبَةِ: جَاءَ ثَلَاثُهُ نَفَرٍ قَبْلَ أَنْ يُوحَى إِلَيْهِ- وَهُوَ نَائِمٌ فِي مَسْجِدِ الْحَرَامِ- فَقَالَ أَوْلَهُمْ: أَيُّهُمْ هُوَ؟ فَقَالَ أَوْسَطُهُمْ: هُوَ خَيْرُهُمْ، وَقَالَ آخِرُهُمْ: خُذُوا خَيْرَهُمْ. فَكَانَتْ تِلْكَ، فَلَمْ يَرَهُمْ حَتَّى جَاءُوا لَيْلَةً أُخْرَى، فِيمَا يَرَى قَلْبُهُ، وَالنَّبِيُّ ﷺ نَائِمٌ عَيْنَاهُ وَلَا يَنَامُ قَلْبُهُ، وَكَذَلِكَ الْأَنْبِيَاءُ تَنَامُ أَعْيُنُهُمْ وَلَا تَنَامُ قُلُوبُهُمْ، فَتَوَلَّاهُ جَبْرِيلُ ثُمَّ عَرَّجَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ^(۲).

۳۵۷۰- عەبدوللای کورپی ئەبو نەمیر دەلی: لە ئەنەسی کورپی مالیک رضی اللہ عنہ بیست باسی ئەو شەوهی بوو دەکردین کە لە مرگەوتی کەعبەوه شەوڕەوی کرا بە پیغەمبەر ﷺ، پێش ئەوەی نیگای بوو بێت سێ کەس هاتن بوو لای- لە کاتی کدا لە

(۱) بروانه: ۱۱۴۷.

(۲) بروانه: ۴۹۶۴، ۵۶۱۰، ۶۵۸۱، ۷۵۱۷.

مرگه‌وتی چه‌رامدا خه‌وتبوو- جا یه‌که‌مه‌که‌یان وتی: گام له‌وانه (ی خه‌وتوون) نه‌وه؟ جا ناو‌نجیه‌که‌یان وتی: نه‌ومه‌که‌ چاک‌ترینیانه، وه سی یه‌مینیه‌که‌یان وتی: چاک‌ترینیان ببه‌ن (بو ئاسمان)، ئیت‌ر هه‌ر نه‌وه بوو (نه‌وه جاره) باش نه‌وه نه‌یبینین هه‌تا شه‌ویکی تر هاتنه‌وه له‌و کاته‌دا به‌دل ده‌یبینی، چونکه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ چاوه‌گانی ده‌خه‌ویتی به‌لام دلی ناخه‌ویتی، پی‌غه‌مبه‌رانیس ﷺ هه‌روان چاویان ده‌خه‌ویتی دلیان به‌خه‌به‌ره، ئیت‌ر (ئه‌م جاره‌یان) جی‌ریل ﷺ خوی سه‌ره‌رشتی (گه‌شته‌که‌ی) کرد، پاشان پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ به‌رز کرده‌وه بو ئاسمان.

۲۵- بابُ عِلَامَاتِ النُّبُوَّةِ فِي الْإِسْلَامِ

۳۵۷۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا سَلْمُ بْنُ زَرْيَرٍ، سَمِعْتُ أَبَا رَجَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ أَنَّهُمْ كَانُوا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي مَسِيرٍ، فَأَذَلُّوهُمُ لَيْلَتَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ وَجْهُ الصُّبْحِ عَرَسُوا فَغَلَبَتْهُمْ أَعْيُنُهُمْ حَتَّى ارْتَفَعَتِ الشَّمْسُ، فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ اسْتَيْقَظَ مِنْ مَنَامِهِ أَبُو بَكْرٍ، وَكَانَ لَا يُوقِظُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَنَامِهِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، فَاسْتَيْقَظَ عُمَرُ، فَقَعَدَ أَبُو بَكْرٍ عِنْدَ رَأْسِهِ فَجَعَلَ يُكَبِّرُ وَيَرْفَعُ صَوْتَهُ، حَتَّى اسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ ﷺ، فَنَزَلَ وَصَلَّى بِنَا الْعَدَاةَ، فَأَعْتَزَلَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ لَمْ يُصَلِّ مَعَنَا، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: «يَا فُلَانُ، مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تُصَلِّيَ مَعَنَا». قَالَ: أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ. فَأَمَرَهُ أَنْ يَتَيْمَّمَ بِالصَّعِيدِ، ثُمَّ صَلَّى، وَجَعَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي رُكُوبٍ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَقَدْ عَطِشْنَا عَطَشًا شَدِيدًا، فَبَيْنَمَا نَحْنُ نَسِيرُ إِذَا نَحْنُ بِامْرَأَةٍ سَادِلَةٍ رِجْلَيْهَا بَيْنَ مَرَادَتَيْنِ، فَقُلْنَا لَهَا: أَيْنَ الْمَاءُ؟ فَقَالَتْ: إِنَّهُ لَا مَاءَ. فَقُلْنَا: كَمْ بَيْنَ أَهْلِكَ وَبَيْنَ الْمَاءِ؟ قَالَتْ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ. فَقُلْنَا: انْطَلِقِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَتْ: وَمَا رَسُولُ اللَّهِ؟ فَلَمْ مُلْكُهَا مِنْ أَمْرِهَا حَتَّى اسْتَقْبَلْنَا بِهَا النَّبِيُّ ﷺ، فَحَدَّثَتْهُ مِثْلَ الَّذِي حَدَّثْنَا غَيْرَ أَنَّهَا حَدَّثَتْهُ أَنَّهَا مُؤَمِّمَةٌ، فَأَمَرَ مَرَادَتَيْهَا فَمَسَحَ فِي الْعَرْلَاوَيْنِ، فَشَرِبْنَا عِطَاشًا أَرْبَعِينَ رَجُلًا حَتَّى رَوَيْنَا،

فَمَلَأْنَا كُلَّ قِرْبَةٍ مَعْنًا وَإِدَاوَةً، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ تَسْقِ بِعَيْرٍ، وَهِيَ تَكَادُ تَنْضُ مِنْ الْجِلْدِ ثُمَّ قَالَ: «هَانُوا مَا عِنْدَكُمْ». فَجُمِعَ لَهَا مِنَ الْكِسْرِ وَالتَّمْرِ، حَتَّى أَتَتْ أَهْلَهَا، قَالَتْ: لَقِيتُ أُسْحَرَ النَّاسِ، أَوْ هُوَ نَبِيٌّ كَمَا زَعَمُوا. فَهَدَى اللَّهُ ذَاكَ الصَّرْمَ بَيْتَكَ الْمَرْأَةَ، فَاسْلَمْتُ وَأَسْلَمُوا^(١).

۲۵- باسی نیشانه‌کانی پیڅه مبرایه‌تی (که ږوویان داوه له میژووی) ئیسلامدا

۳۵۷۱- ئەبو رەجا دەلى: عىمرانى كۆرى حوصەين ﷺ بوى گىرپاينەوہ وتى؛
ئەوان لە خزمەت پىغەمبەردا ﷺ بوون لە سەفەرىڭدا، لەسەرەتاي شەوہوہ
بەرپۆہ بوون و دەرۆىشتن تا بەرمەبەيان لايندا و مانەوہ (خەوتن)، چاويان
چوہ خەويكەوہ (خەبەريان نەبوويەوہ) ھەتا خۆر بەرز بوويەوہ، جا يەكەم
كەسيك ھەستا لە خەو ئەبو بەكر بوو، ھەميشە پىغەمبەرى خوا ﷺ لە خەو
خەبەر نەدەكرايەوہ ھەتا خۆى خەبەرى دىبوويەوہ، ئەنجا عومەريش ﷺ
خەبەرى بوويەوہ، ئەوسا ئەبو بەكر ﷺ لاى سەرى پىغەمبەردا ﷺ دانىشت،
دەستى كرد بە ئەللأھو ئەكبەر كردن و دەنگىشى بەرز دەكردەوہ، ھەتا
پىغەمبەر ﷺ لە خەو ھەستا جا (لە وشترەكەى) دابەزى^(۷) و پيشنويزى نويزى
بەيانى بۆ كردين، پياويكيش دوورى خەلگەكە وىستابوو نويزى نەكرد
لەگەلماندا، جا كە پىغەمبەر ﷺ لە نويزەكەى بوويەوہ فەرمووى: ((فلان كەس
چى رېگرت بوو كە نويز بىكەى لەگەلماندا؟)) وتى: لەشگرانىم تووش بوو بوو،
بۆيە فەرمانى كرد كە بە خۆل تەيەموم بىكات، پاشان نويزى كرد، ئەوسا
پىغەمبەر ﷺ منى لەگەل چەند سوارىڭدا پيش خۆى خست^(۷)، بەراستى زۆر

(۱) پروانه: ۳۴۴.

(۲) لَمْ فَرَمُوهُدَا بِهَشِیْکِی بَاسَنه کَرَاوه که له په پاوی ته یه مومدا باسکراوه، به ژماره (۳۴۴) ده لئ: ښجا کاتن پیڅه مېهر ﷺ له خه وه ستا و هاوه لَن سکا لای بی ټاویان کرد، فرموی: ((زبانی ښه بارکهن)، ټوانیش باریان کرد و که مېک روښت جا پیڅه مېهر ﷺ (له و شتره که ی) دانه زی.

(۳) له ییش سویاکه وه برۆین.

تینوو مان بوو، جا له کاتیڤدا بهرپښگاډا دهرۆشتین لهو کاتهډا ئافرمتیکمان بینی (بهسواری و شتریکهوه بوو)، ههردوو لاهی بهردابوویهوه له نیوان دوو کوندهکهډا، ئیمهش پیمان وت: ئاو لهکوپییه؟ ئافرمتکهه وتی: دلنیا بن ئاو نییه، وتمان: نیوان ماله وتمان و (سهرچاوهی) ئاو چهنده؟ وتی: شهو و رۆژیکه، نه نجا وتمان برۆ بۆ خزمهتی پیغه مبهری خوا ﷺ وتی: پیغه مبهری خوا جیهه، ئیمه هیچمان له بارمیهوه پینهډا ههتا بردمانه خزمهتی پیغه مبهر ﷺ، نهوسا نهو قسهی لهگهڵ ئیمهډا کردی لهگهڵ پیغه مبهریش ﷺ کردی، جگه لهوهی که لای نهو وتی: نهو ئافرمتیکی ههتیوو باره، جا فهرمانی کرد دوو کوندهکهه بینن، (نهوانیش هینایان) و دمستی هینا بهدمی ههردوو کوندهکهډا^(۱)، ئینجا چل پیاوی زۆر تینوو ئاومان خواردهوه تا تیر ئاو بووین، وه ههرچی کونده و جهومنه مان پی بوو پرمان کرد له ئاو، بهلام ئاومان نهډا بههیج و شتریک، له کاتیڤدا کونده (کانی ئافرمتکهه) نهومندهی ئاو تیاوو نزیک بوو بتهقی، پاشان پیغه مبهر ﷺ فهرمووی: ((نهوهی پیتانه (خۆراک) بهیهینن))، ئینجا ههندی پارچه نان و خورما بۆ ئافرمتکهه کۆ کرایهوه (کرایه قوماشیکهوه و رۆشت)، ههتا رۆشتهوه لای خیزانهکهی و پیی وتن: گهستم به جادوگهرتین کهس، یا پیغه مبهر بوو ومکو خویان دمیان وت، جا خوا نهو چهند مالهی رینموونی کرد (بۆ مسولمان بوون) بههوی نهو ئافرمتکهوه، ئیتر ئافرمتکهه خوی مسولمان بوو کهس و کارهکهشی مسولمان بوون.

۳۵۷۲- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ يَأْنَاءَ وَهُوَ بِالزَّوْرَاءِ، فَوَضَعَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ، فَجَعَلَ الْمَاءُ يَتْبُعُ مِنْ بَيْنِ

(۱) له گیرانهوه بهکی تری فهرمووده کهډا له (کتاب النجم) فهرموودهی (۳۴۴) ده فهرمووی: پیغه مبهر ﷺ داوای جامیکی کرد و له دهمی ههردوو کوندهکهه ئاوی تیکرد، نه نجا دهمیه کوندهکانی بهست و جاپ درا به ناو خه لکه کهډا وهرن ئاوبخۆنهوه و ئاویش بدن به خه لکی.

أَصَابِعِهِ، فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ. قَالَ قَتَادَةُ: قُلْتُ لَأَنْسَ: كَمْ كُنْتُمْ؟ قَالَ: ثَلَاثُمِائَةٍ، أَوْ زُهَاءَ ثَلَاثُمِائَةٍ^(۱).

۳۵۷۲- سه عید له قه تاده وه ده گپرته وه نه ویش له نه نه سه وه ﷺ ده لی: دمفریک هیئرا بو پیغه مبه ر ﷺ له کاتیکدا که له زه ورا^(۲) بوو، نه نجا دهستی خسته ناو دمفره که وه، نیتر ناو له ژیر په نجه کانی وه دهستی کرد به هه لقولان، خه لکه که ش دهست نویزیان گرت. قه تاده وتی: به نه نه سم وت: نیوه چند که س بوون؟ نه نه س وتی: سی سه د یان نزیکه ی سی سه د (که س بووین).

۳۵۷۳- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَحَانَتْ صَلَاةُ الْعَصْرِ، فَأَلْتَمَسَ الْوُضُوءَ فَلَمْ يَجِدْهُ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِوُضُوءٍ، فَوَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَهُ فِي ذَلِكَ الْإِنَاءِ، فَأَمَرَ النَّاسَ أَنْ يَتَوَضَّؤُوا مِنْهُ، فَرَأَيْتُ الْمَاءَ يَنْبُعُ مِنْ تَحْتِ أَصَابِعِهِ، فَتَوَضَّأَ النَّاسُ حَتَّى تَوَضَّؤُوا مِنْ عِنْدِ آخِرِهِمْ^(۳).

۳۵۷۳- نه نه سی کوری مالیک ﷺ ده لی: نویزی عه سر بوو بوو پیغه مبه ری خوام ﷺ بینی (خه لکی) به شوین ناودا ده گه ران بو دهست نویز گرتن، به لام دهستیان نه که وت، نینجا ناوی دهست نویز بو پیغه مبه ر ﷺ هیئرا، پیغه مبه ریش ﷺ دهستی خسته ناو نه و دمفره (ی ناوه که ی تیدا بوو)، جا قه رمانی کرد به خه لکه که که دهست نویزی لی بگرن، نه نه س ده لی: ده مبینی ناو له ژیر په نجه کانی وه هه لده قولا، نیتر هه موویان دهست نویزیان گرت هه تا کوتا که سیان.

(۱) بروهانه: ۱۶۹.

(۲) زه ورا: شوینیکه له بازاری مه دینه. بروهانه: إرشاد الساري: ۶۶/۸.

(۳) بروهانه: ۲۶۹.

۳۵۷۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُبَارَكٍ، حَدَّثَنَا حَزْمٌ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم فِي بَعْضِ مَخَارِجِهِ وَمَعَهُ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ، فَأَنْطَلَقُوا يَسِيرُونَ، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً يَتَوَضَّؤْنَ، فَأَنْطَلَقَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ، فَجَاءَ بِقَدَحٍ مِنْ مَاءٍ يَسِيرٍ، فَأَخَذَهُ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم فَتَوَضَّأَ، ثُمَّ مَدَّ أَصَابِعَهُ الْأَرْبَعَ عَلَى الْقَدَحِ، ثُمَّ قَالَ: «قُومُوا فَتَوَضَّؤُوا». فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ حَتَّى بَلَغُوا فِيمَا يُرِيدُونَ مِنَ الْوُضُوءِ، وَكَانُوا سَبْعِينَ أَوْ نَحْوَهُ^(۱).

۳۵۷۴- ئەنەسە سە کورێ مالیک رضی اللہ عنہ دەلی: پێغەمبەر صلی اللہ علیہ وسلم لە هەندێ لە دەرچوونەکانیدا دەرچوو بۆ سەفەرێک و چەند هاوەرێکی لە خەزمەتیدا بوون، دەرچوون بەرێگا دەرپوێشتن، وه (لە رێگادا) کاتی نوێژ هاتە پێشەوه و ناو نەبوو دەستنوێژ بگرن، پیاویک لە ناو خەڵکەکە روشت کەمێ ئاوی هینا لە دەفرێکدا، پێغەمبەریش لێی وەرگرت و دەستنوێژی پێ گرت، پاشان چوار پەنجەیی درێژکرد بەسەر دەفرەکەدا و پاشان فەرمووی: ((هەستەن دەستنوێژ بگرن))، خەڵکەکەش هەموویان دەستنوێژیان گرت، هەتا (ژمارەیی) ئەوانەیی دەیانویست دەستنوێژ بگرن هەفتا کەس بوون، یان نزیکێ هەفتا بوون.

۳۵۷۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُنِيرٍ سَمِعَ يَزِيدَ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ عَنْ أَنَسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَقَامَ مَنْ كَانَ قَرِيبَ الدَّارِ مِنَ الْمَسْجِدِ يَتَوَضَّأُ، وَبَقِيَ قَوْمٌ، فَأَتَى النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم مِخْضَبٍ مِنْ حِجَارَةٍ فِيهِ مَاءٌ، فَوَضَعَ كَفَّهُ، فَصَغَرَ الْمِخْضَبُ أَنْ يَبْسُطَ فِيهِ كَفَّهُ، فَضَمَّ أَصَابِعَهُ فَوَضَعَهَا فِي الْمِخْضَبِ، فَتَوَضَّأَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ جَمِيعًا. قُلْتُ: كَمْ كَانُوا؟ قَالَ: مَمَانُونَ رَجُلًا^(۲).

۳۵۷۵- ئەنەسە رضی اللہ عنہ دەلی: نوێژ (ی عەس) بوو بوو، ئەو کەسانەیی مائیان لە مرگەوتەوه نزیک بوو دەستنوێژیان گرت، کەسانیکیش مانەوه (دەستنوێژیان

(۱) بېروانە: ۱۶۹.

(۲) بېروانە: ر.

نه گرتبوو)، ئینجا له دمهفریکی بهردیندا کهمی ئاو هینرا بو پیغه مبهری خوا ﷺ، ئه ویش دهستیکی خسته ناو دمهفرکه وه، به لام دمهفرکه نه و منده بچووک بوو نهید متوانی دهستی تییدا بلاو بکاته وه، بویه په نجه کانی بیکه و منووسان و خسته ناو دمهفرکه، ئه نجا خه لکه که هه موویان (له و ناوه) دهست نویزیان گرت، (حومه ید دهلی): وتم به ئه نه س: چهند کهس بوون؟ وتی: هه شتا کهس بوون.

۳۵۷۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ سَالِمِ بْنِ أَبِي الْجَعْدِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: عَطَشَ النَّاسُ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ، وَالنَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ يَدَيْهِ رَكُوعٌ، فَتَوَضَّأَ، فَجَهَشَ النَّاسُ نَحْوَهُ، فَقَالَ: «مَا لَكُمْ؟». قَالُوا: لَيْسَ عِنْدَنَا مَاءٌ نَتَوَضَّأُ وَلَا نَشْرَبُ إِلَّا مَا بَيْنَ يَدَيْكَ، فَوَضَعَ يَدَهُ فِي الرُّكُوعِ فَجَعَلَ الْمَاءُ يَتَوَرَّبُ بَيْنَ أَصَابِعِهِ كَأَمْثَالِ الْعُيُونِ، فَشَرِبْنَا وَتَوَضَّأْنَا. قُلْتُ: كَمْ كُنْتُمْ؟ قَالَ: لَوْ كُنَّا مِائَةَ أَلْفٍ لَكَفَّانَا، كُنَّا خَمْسَ عَشْرَةَ مِائَةً^(۱).

۳۵۷۶- جابیری کوری عهبدوللا ﷺ دهلی: له روژی (پیکه وتنی) حوده ییبیه دا خه لک تینوویان بوو، له بهرده می پیغه مبهردا ﷺ دمهفریکی چه رمینی بچووک هه بوو، پیغه مبهردا ﷺ دهست نویزی لی گرت، خه لکه کهش به په له رووبه پیغه مبهردا ﷺ رویشان، ئه ویش فهرمووی: ((ئه وه جیتانه؟)) وتیان: نه ئاومان هه یه دهست نویزی پی بگرین نه بیخوینه وه، جگه له و ناوه ی له بهرده می تو دایه، پیغه مبهردا ﷺ دهستی خسته ناو دمهفرکه و ئاو له نیوان په نجه کانی وه هه لده قولا وه کانیوا، ئیتر ئاومان خواردوه و دهست نویزمان گرت. (سالم دهلی) وتم: ئیوه چهند کهس بوون؟ جابیر وتی: ئه گهر ئیمه سه د هه زار که سیش بووینایه بیگومان (ناوه که) بهشی دهکرد، ئیمه هه زار و پینج سه د کهس بووین.

۳۵۷۷- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا يَوْمَ الْحُدَيْبِيَةِ أَرْبَعَ عَشْرَةَ مِائَةً، وَالْحُدَيْبِيَّةُ بئرٌ فَتَرَخَّناها حَتَّى لَمْ تَبْقَ فِيهَا قَطْرَةٌ، فَجَلَسَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَفِيرِ الْبئرِ، فَدَعَا مِائَةً، فَمَضَمَضَ وَمَجَّ فِي الْبئرِ، فَمَكَّنَّا غَيْرَ بَعِيدٍ ثُمَّ اسْتَقَيْنَا حَتَّى رَوَيْنَا وَرَوَتْ - أَوْ صَدَرَتْ - رَكَابَتُنَا^(۱).

۳۵۷۷- بهرا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده‌لێ: ئێمه له رۆژی (ڕێککه‌وتنی) حوده‌یبیه‌دا هه‌زار و چوار سهد که‌س بووین، حوده‌یبیه‌ش بیرێکه‌ ئاو ده‌که‌یمان هه‌لگۆزی هه‌تا یه‌ک دلوپ ئاو مان تێدا نه‌هیلا، نه‌جا پێغه‌مبه‌ر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ له‌سه‌ر قه‌راغی بیرمه‌که‌ دانیه‌شت و داوای ئاوی کرد و (بوایان هینا و) ڕای دایه‌ ده‌می و تفضیه‌وه‌ ناو بیرمه‌که‌، نه‌جا که‌می‌ک مایه‌وه‌، پاشان نه‌وه‌نده‌ ئاو مان (له‌ بیرمه‌که‌) هه‌لگۆزی خو‌مان تیر ئاو بووین و وشتره‌کانی‌شمان تیرناو بوون - یان وشتره‌کانمان (که‌ ئێمه‌ سواریان ده‌بووین) که‌رانه‌وه‌-)).

۳۵۷۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: قَالَ أَبُو طَلْحَةَ لَأُمِّ سُلَيْمٍ، لَقَدْ سَمِعْتُ صَوْتَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَعِيفًا، أَعْرِفُ فِيهِ الْجُوعَ، فَهَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ. فَأَخْرَجْتُ أَقْرَاصًا مِنْ شَعِيرٍ، ثُمَّ أَخْرَجْتُ خِمَارًا لَهَا فَلَقِيتُ الْخُبْزَ بِبَعْضِهِ، ثُمَّ دَسْتُهُ تَحْتَ يَدَيَّ وَلَا تَنِينِي بِبَعْضِهِ، ثُمَّ أَرْسَلْتَنِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَذَهَبْتُ بِهِ، فَوَجَدْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْجِدِ وَمَعَهُ النَّاسُ، فَقُمْتُ عَلَيْهِمْ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَرْسَلَكَ أَبُو طَلْحَةَ؟». فَقُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "بِطْعَامٍ؟". فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَنْ مَعَهُ: «قُومُوا». فَاذْطَلَقُوا وَأَنْطَلَقْتُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ حَتَّى جِئْتُ أَبَا طَلْحَةَ فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ أَبُو طَلْحَةَ: يَا أُمُّ سُلَيْمٍ، قَدْ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالنَّاسِ، وَلَيْسَ عِنْدَنَا مَا نُطْعِمُهُمْ. فَقَالَتْ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَاذْطَلَقَ أَبُو طَلْحَةَ حَتَّى

(۱) بره‌وانه: ۴۱۵۰، ۴۱۵۱.

لَقِيَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَأَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو طَلْحَةَ مَعَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَلُمِّي يَا أُمُّ سُلَيْمٍ مَا عِنْدَكَ». فَأَتَتْ بِذَلِكَ الْخُبْزِ، فَأَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَمَتَّ، وَعَصَرَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ عُكَّةً فَأَدَمَتْهُ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِيهِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّكَ لِعَشْرَةٍ لَهْمٌ، فَأَذِنَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّكَ لِعَشْرَةٍ». فَأَذِنَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا ثُمَّ خَرَجُوا، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّكَ لِعَشْرَةٍ». فَأَذِنَ لَهُمْ، فَأَكَلُوا حَتَّى شَبِعُوا ثُمَّ خَرَجُوا ثُمَّ قَالَ: «إِنَّكَ لِعَشْرَةٍ». فَأَكَلَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ وَشَبِعُوا، وَالْقَوْمُ سَبْعُونَ -أَوْ مِائَتُونَ- رَجُلًا^(۱).

۳۵۷۸- ئەنەس ﷺ دەلی: ئەبو تەلحە ﷺ بە ئوممو سولەیمی وت: بەراستی گویم لە دەنگی پێغەمبەری خوا ﷺ بوو نزم و هیواش بوو، هەستم بەبرسی بوونی کرد، دەی ئایا هیچ شتیکت لایە؟ ئوممو سولەیم ﷺ وتی: بەلی ئەنجا چەند کولێرمەکی جووی دەرھینا، پاشان سەرپۆشیکی خووی هینا و بەشیکی بیجا بەکولێرمەکانەو، پاشان لەبن بالەدا شارەدیەو و بەشەکە ی تری سەرپۆشەکە ی بیجا بە سەرمەو، پاشان نارەمی بوو خەرمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەنەس ﷺ دەلی: منیش کولێرمەکانم برد و پێغەمبەرم ﷺ لە مزگەوت بینی و چەند کەسیکیشی لەگەڵدا بوو، منیش لایاندا وەستام، پێغەمبەری خوا ﷺ بەمنی فەرموو: ((ئەبو تەلحە نارەوویەتی؟)) وتەم: بەلی، فەرموو: ((خواردنی پیا نارەووی؟)) وتەم: بەلی، ئەنجا فەرموو بەوانە ی لەگەڵدا بوون: ((هەستن))، پێغەمبەریش (لە مزگەوت) دەرچوو، منیش لە پیشانەو بە پەلە هاتم هەتا گەشتمە لای ئەبو تەلحە ﷺ و هەوالمەم پێدا، ئەبو تەلحەش ﷺ وتی: ئە ی ئوممو سولەیم بەراستی پێغەمبەری خوا ﷺ خەلگەکە ی هینا، ئیمەش خواردنمان نییە پێیان بەمین، ئەویش وتی: خوا و پێغەمبەرمەکی چاکتری لی

دمزانن، نه‌نجا نه‌بو ته‌لحه دمرچوو هه‌تا به خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌شت،
 نه‌وسا پی‌غه‌مبه‌ری خوا و ﷺ نه‌بو ته‌لحه پیکه‌وه هاتن، نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا
 ﷺ فه‌رمووی: ((ئاده‌ی ئوممو سوله‌یم جیت هه‌یه بیهینه))، ئوممو سوله‌یمیش
 نه‌و کولێره جۆیانیه‌ی هی‌نا، نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی کرد و کولێره‌کان
 ورد کران، ئوممو سوله‌یمیش هیزمیه‌کی گۆشی (که رۆنی تێدا‌بوو) تیکه‌لی کرد
 له‌گه‌ڵ ورده نانه‌که‌دا، پاشان پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌وه‌ی خوا ویستی بی (له بسم
 الله الرحمن الرحيم و دعای فه‌ر و به‌ره‌که‌ت) فه‌رمووی، پاشان فه‌رمووی:
 ((مۆلّه‌ت به‌ ده‌ که‌س بده (بینه ژوورمه‌و))، ئه‌ویش مۆلّه‌تی دان، نه‌نجا نانیا‌ن
 خوارد تا تیر بوون، پاشان رۆیشتنه دمره‌وه، پاشان فه‌رمووی: ((مۆلّه‌ت به‌ده
 که‌س بده))، ئه‌ویش مۆلّه‌تی دان، جا نانیا‌ن خوارد و تیر بوون پاشان رۆیشتنه
 دمره‌وه، پاشان فه‌رمووی: ((مۆلّه‌ت به‌ ده‌ که‌س بده))، ئه‌ویش مۆلّه‌تی دان جا
 نانیا‌ن خوارد و تیربوون، پاشان رۆیشتنه دمره‌وه، پاشان فه‌رمووی: ((مۆلّه‌تی ده
 که‌سی تر بده))، نیتر هه‌موو خه‌لکه‌که‌ خواردنیا‌ن خوارد و تیربوون،
 خه‌لکه‌که‌ش حه‌فتا - یان هه‌شتا - بیاو بوون.

۳۵۷۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ
 إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كُنَّا نَعُدُّ الْآيَاتِ بَرَكَةً وَأَنْتُمْ تَعُدُّونَهَا تَخْوِيفًا، كُنَّا مَعَ
 رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ فَقَلَّ الْمَاءُ، فَقَالَ: «اطْلُبُوا فَضْلَةً مِنْ مَاءٍ». فَجَاءُوا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ قَلِيلٌ،
 فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِي الْإِنَاءِ، ثُمَّ قَالَ: «حَيَّ عَلَى الطَّهْرِ الْمُبَارَكِ، وَالْبَرَكَةُ مِنَ اللَّهِ» فَلَقَدْ رَأَيْتُ الْمَاءَ
 يَنْبُعُ مِنْ بَيْنِ أَصَابِعِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَلَقَدْ كُنَّا نَسْمَعُ تَسْبِيحَ الطَّعَامِ وَهُوَ يُؤْكَلُ.

۳۵۷۹- عه‌لقه‌مه‌ وتی: عه‌بدو‌ل‌لا (ی کوری مه‌سعود) ﷺ ده‌لی: ئی‌مه
 مو‌عجیزه‌کانمان به‌فه‌ر و به‌ره‌که‌ت داده‌نا، به‌لام ئی‌وه به‌ (هوی) ترساندن

دادهنین، ئیمه له خزمهتی پیغممبه‌ری خوادا ﷺ بووین له سه‌فه‌ریکدا ئاو کهم بوو^(۱)، پیغممبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((برۆن هه‌ندی ئاو بین))، هاوه‌لانیش له دمه‌فریکدا که‌می ئاویان هینا، پیغممبه‌ریش ﷺ ده‌ستی خسته ئاو دمه‌فرکه‌وه، پاشان فه‌رمووی: ((ومرن بو ئاوی پاکۆکه‌ری به‌ فه‌ر و په‌رۆزگراو، فه‌ر و به‌ره‌که‌ته‌که‌ش له خواومه))، (عه‌بدو‌للا ده‌لی)، جا سویند به‌خوا ئاوم بین له نیوان په‌نجه‌کانی پیغممبه‌ری خواوه ﷺ هه‌لده‌قولا، وه سویند به‌خوا گویمان له ته‌سبیحاتی^(۲) خواردنه‌که بوو کاتی ده‌خورا.

۳۵۸۰- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا قَالَ: حَدَّثَنِي عَامِرٌ قَالَ حَدَّثَنِي جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَبَاهُ تُوًفِيَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: إِنَّ أَبِي تَرَكَ عَلَيْهِ دَيْنًا وَلَيْسَ عِنْدِي إِلَّا مَا يُخْرِجُ نَحْلُهُ، وَلَا يَبْلُغُ مَا يُخْرِجُ سِنِينَ مَا عَلَيْهِ، فَأَنْطَلِقُ مَعِيَ لِكَيْ لَا يُفْحَشَ عَلَيَّ الْغَرَمَاءُ. فَمَشَى حَوْلَ بَيْدَرٍ مِنْ بِيَادِرِ التَّمْرِ قَدَعًا، ثُمَّ آخَرَ، ثُمَّ جَلَسَ عَلَيْهِ فَقَالَ: «انْزِعْهُ». فَأَوْفَاهُمُ الَّذِي لَهُمْ، وَبَقِيَ مِثْلُ مَا أَعْطَاهُمْ^(۳).

۳۵۸۰- جابیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌گی‌پێته‌وه که باوکی مرد (شهید بوو) قه‌رزار بوو، (ده‌لی) منیش رۆشتمه خزمه‌تی پیغممبه‌ر ﷺ و وتم: بیگومان باوکه‌م قه‌رزیک به‌جیه‌تشتوو که لایه‌تی، منیش هه‌چم نییه جگه له‌وهی باخه خورماکه‌ی به‌ره‌می بینی، نه‌وه‌ش باخه‌که‌ی ده‌یگری (به‌ره‌می دینی) به‌چهند سالی‌ش ناگاته نه‌ندازه‌ی قه‌رزمه‌که‌ی، ده‌ی جه‌نابت له‌گه‌لم و مه‌ر بو نه‌وه‌ی خاوه‌ن قه‌رزمه‌کان قسه و کاری ناشیرین به‌رانبه‌رم نه‌که‌ن، پیغممبه‌ریش ﷺ به‌ده‌وری یه‌کیک له‌و جیگایانه‌ی خورماکه‌ی تیا‌بوو گه‌را و دوعای کرد، پاشان به‌ده‌وری

(۱) ئاوی که‌میان پێ‌بوو.

(۲) وته: خواردنه‌که‌ ذکر و ته‌سبیحاتی ده‌کرد له کاتی خواردنیدا له خزمه‌ت پیغممبه‌ردا ﷺ.

(۳) بر‌وانه: ۲۱۲۷.

یه‌کیکی که‌شیان هه‌مان شتی کرد، پاشان له لایدا دانیشته و فه‌رمووی: ((له خورما کوکراوه دهربینن))، جا نه‌و نه‌ندازه‌ی هی خاومن فه‌رزه‌کان بوو بییدانه‌وه، و به‌نه‌ندازه‌ی نه‌وه‌ش به‌وانی دا مابوویه‌وه.

۳۵۸۱- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ أَبِيهِ، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَانَ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ ؓ أَنَّ أَصْحَابَ الصُّفَّةِ كَانُوا أَنَاسًا فَقَرَاءَ، وَأَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ مَرَّةً: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامٌ اثْنَيْنِ فَلْيُذْهِبْ بِثَالِثٍ، وَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ طَعَامٌ أَرْبَعَةٍ فَلْيُذْهِبْ بِخَامِسٍ أَوْ سَادِسٍ». أَوْ كَمَا قَالَ، وَأَنَّ أَبَا بَكْرٍ جَاءَ بِثَلَاثَةٍ، وَأَنْطَلَقَ النَّبِيُّ ﷺ بِعَشْرَةٍ، وَأَبُو بَكْرٍ وَثَلَاثَةٌ، قَالَ: فَهُوَ أَنَا وَأَبِي وَأُمِّي -وَلَا أَذْرِي هَلْ قَالَ: أَمْرَاتِي وَخَادِمِي- بَيْنَ بَيْنِنَا وَبَيْنَ بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ، وَأَنَّ أَبَا بَكْرٍ تَعَشَّى عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ لَبِثَ حَتَّى صَلَّى الْعِشَاءَ، ثُمَّ رَجَعَ فَلَبِثَ حَتَّى تَعَشَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَجَاءَ بَعْدَ مَا مَضَى مِنَ اللَّيْلِ مَا شَاءَ اللَّهُ، قَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: مَا حَبَسَكَ عَنْ أَصْيَافِكَ -أَوْ صَيْفِكَ؟- قَالَ: أَوْ عَشِيَّتِهِمْ؟ قَالَتْ: أَبَوَا حَتَّى تَجِيءَ، قَدْ عَرَضُوا عَلَيْهِمْ فَعَلَبَوْهُمْ، فَذْهَبْتُ فَاخْتَبَأْتُ، فَقَالَ: يَا غُنْثَرُ. فَجَدَعَ وَسَبَّ وَقَالَ: كُلُوا وَقَالَ: لَا أَطْعَمُهُ أَبَدًا. قَالَ: وَابْنُ اللَّهِ مَا كُنَّا نَأْخُذُ مِنَ اللَّقْمَةِ إِلَّا رَبًّا مِنْ أَسْفَلِهَا أَكْثَرَ مِنْهَا حَتَّى شَبِعُوا، وَصَارَتْ أَكْثَرُ مِمَّا كَانَتْ قَبْلَ، فَنَظَرَ أَبُو بَكْرٍ، فَإِذَا شَيْءٌ أَوْ أَكْثَرُ قَالَ لِامْرَأَتِهِ يَا أُخْتَ بَنِي فِرَاسٍ. قَالَتْ: لَا وَفَرَّةٌ عَيْنِي لَهَى الْآنَ أَكْثَرَ مِمَّا قَبْلَ بِثَلَاثِ مَرَّاتٍ. فَأَكَلَ مِنْهَا أَبُو بَكْرٍ، وَقَالَ: إِنَّمَا كَانَ الشَّيْطَانُ -يَعْنِي يَمِينَهُ- ثُمَّ أَكَلَ مِنْهَا لُقْمَةً، ثُمَّ حَمَلَهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَصْبَحَتْ عِنْدَهُ. وَكَانَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ، فَمَضَى الْأَجَلَ، فَتَفَرَّقْنَا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا مَعَ كُلِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنَاسٌ، اللَّهُ أَعْلَمُ كَمْ مَعَ كُلِّ رَجُلٍ، غَيْرَ أَنَّهُ بَعَثَ مَعَهُمْ، قَالَ: أَكَلُوا مِنْهَا أَجْمَعُونَ. أَوْ كَمَا قَالَ^(۱).

۳۵۸۱- عه‌بدوهره‌حمانی کوپی نه‌بو به‌کر ؓ ده‌لی: نه‌و که‌سانه‌ی له صوفه‌ده‌دا ده‌مانه‌وه که‌سانیکی هه‌زار بوون، وه پینغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ههر که‌س

خواردنی دوو کهسی ههیه با کهسی سێ یه‌میش له‌گه‌ڵ خۆی ببات، وه‌ نه‌گه‌ر
 خواردنی چوار کهسی ههیه با پینجه‌م یا شه‌شه‌میش ببات))، نه‌نجا نه‌بو به‌کر
 سێ کهسی هینا له‌گه‌ڵ خۆیدا و پینجه‌مه‌ریش ده‌ کهسی برد له‌گه‌ڵ خۆی،
 عه‌بدوره‌حمان ده‌لی: (نه‌بو به‌کر کهسه‌کانی هینایه‌وه)، من و باوکه‌م و دایکه‌م
 بووین، (نه‌بو عوسمان) ده‌لی: جا نازانه‌م عه‌بدوره‌حمان وتی: خیزانی من و
 خزمه‌تکاریکیشمان له‌گه‌ڵ بوو، که خزمه‌تکاری ئیمه‌ و مائی باوکه‌م بوو، وه‌ نه‌بو
 به‌کر ﷺ لای پینجه‌مه‌ر ﷺ نانی ئیواره‌ی خوارد، پاشان مایه‌وه‌ تا نوێژی
 عیشاش کرا، پاشان گه‌رایه‌وه‌ جا نه‌بو به‌کر مایه‌وه‌ هه‌تا پینجه‌مه‌ر ﷺ نانی
 شیوی خوارد، جا کاتی هاته‌وه‌ نه‌ومنده‌ له‌ شه‌و رۆشتبوو تا خوا چه‌زکات،
 خیزانه‌که‌ی به‌ نه‌بو به‌کری وت، چیبوو دره‌نگ گه‌رایته‌وه‌ بۆ لای میوانه‌کان -
 یا میوانه‌که‌ت؟ نه‌بو به‌کر وتی: نه‌لێی نانی ئیوارمه‌تان نه‌خواردوه‌؟ خیزانی
 وتی: رازی نه‌بوون نان بخۆن هه‌تا تۆ نه‌یه‌یته‌وه‌، پێشیان راگه‌یاندران و
 خواردنیان بۆ دانری به‌لام رازی نه‌بوون، عه‌بدوره‌حمان ده‌لی: منیش رۆشتم و
 خۆم شارده‌وه‌ (له‌ ترسا)، نه‌بو به‌کر پێی وتم: ته‌مه‌لی نه‌زان - ده‌ک لوت و گویت
 به‌رن ئه‌ی واو والیکراو- بۆچی نانت بۆ میوانه‌کان دانه‌ناوه‌ ؟ وتی: (به‌
 میوانه‌کان) بخۆن، وه‌ وتی: له‌و نانه‌ و خواردنه‌ ناخۆم، (عه‌بدوره‌حمان) ده‌لی:
 سویند به‌خوا ئیمه‌ هه‌ر پارویه‌که‌مان هه‌لده‌گرت ئیلا له‌ ژیرییه‌وه‌ به‌رز ده‌بووه‌ و
 زیاتر ده‌بوو له‌ پارویه‌که‌، هه‌ر وابوو هه‌تا تیریان خوارد، خواردنه‌که‌ وه‌ک خۆی
 وابوو بگه‌ر زیاتر بوو له‌ پێشوو، جا نه‌بو به‌کر سه‌یری خواردنه‌که‌ی کرد
 ده‌بینی وه‌ک خۆیه‌تی بگه‌ر زیاتره‌، بۆیه‌ به‌خیزانه‌که‌ی وت: ئه‌مه‌ چیه‌
 خوشکی به‌نی فیراس؟ خیزانه‌که‌شی وتی: نازانه‌م چیه‌ سویند به‌و زاته‌ی چاو و
 دلمی رۆشن کردۆته‌وه‌، ئیستا ئه‌م خواردنه‌ سێ قاتی خواردنه‌که‌ی پێشووه‌، جا
 نه‌بو به‌کر لێی خوارد وتی: بێگومان شه‌یتان (هاندهرم) بوو- مه‌به‌ستی

سوینده‌که‌یه‌تی- پاشان پاروویه‌کی لی خوارد، پاشان خواردنه‌که‌ی هه‌لگرت و بردی بو خزمه‌تی پیغه‌مبهر ﷺ، نیت‌ر خواردنه‌که‌ی لای پیغه‌مبهر ﷺ مایه‌وه، (عه‌بدو‌ر‌ه‌حمان ده‌لی): وه له نیوان ئیمه و هۆزیکدا په‌یمان هه‌بوو ماوه‌که‌ی ته‌واو بوو بوو، (جا سوپاکه‌ گه‌رانه‌وه‌ بو مه‌دینه)، پیغه‌مبهریش ﷺ دوانزه‌ بیاومانی کرده سهرپه‌رشتیار له‌گه‌ل هه‌ر‌بیاویک له‌وانه‌دا خه‌لکانیکی له‌گه‌ل‌دابوو، مه‌گه‌ر خوا بو خوی بزانی هه‌ر بیاویکیان چه‌ند که‌سی له‌گه‌ل‌دابوو، نه‌وه‌نده هه‌یه له‌گه‌ل هه‌ر کام له‌و بیاوانه‌دا (به‌شه‌ خوراکیان) بو ناردن، جا (عه‌بدو‌ر‌ه‌حمان) ده‌لی: هه‌موویان خواردنیان خوارد (و به‌شی کردن) یان وته‌یه له‌و جو‌ره‌ی وت.

۳۵۸۲- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ. وَعَنْ يُونُسَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَصَابَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ قَحْطٌ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَبَيْنَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ جُمُعَةٍ إِذْ قَامَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلَكَتِ الْكُرَاعُ، هَلَكَتِ الشَّاءُ، فَادْعُ اللَّهَ يَسْقِينَا، فَمَدَّ يَدَيْهِ وَدَعَا. قَالَ أَنَسٌ وَإِنَّ السَّمَاءَ لَمِثْلَ الرُّجَاجَةِ، فَهَاجَتْ رِيحٌ أَنْشَأَتْ سَحَابًا ثُمَّ اجْتَمَعَ، ثُمَّ أُرْسِلَتِ السَّمَاءُ عَزَّالِيهَا، فَخَرَجْنَا نَحْوُضَ الْمَاءِ حَتَّى أَتَيْنَا مَنَازِلَنَا، فَلَمْ نَزَلْ مُطَرًّا إِلَى الْجُمُعَةِ الْآخَرَى، فَقَامَ إِلَيْهِ ذَلِكَ الرَّجُلُ -أَوْ غَيْرُهُ- فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَهَدَّمَتِ الْبُيُوتُ، فَادْعُ اللَّهَ يَخْسِئُهُ. فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قَالَ: «حَوَالِنَا وَلَا عَلَيْنَا». فَتَنَظَّرْتُ إِلَى السَّحَابِ تَصَدَّعَ حَوْلَ الْمَدِينَةِ كَأَنَّهُ إِكْلِيلٌ^(۱).

۳۵۸۲- سابیت ده‌گیریته‌ که‌ نه‌ه‌س ﷺ ده‌لی: له‌ سه‌رده‌می پیغه‌مبهری خوا‌دا ﷺ خه‌لکی مه‌دینه‌ توشی بی بارانی بوون، نه‌نجا له‌ کاتی‌که‌دا پیغه‌مبهر ﷺ وتاری دمه‌دا له‌ پر بیاویک هه‌ستا و وتی: پیغه‌مبهری خوا نه‌سپ و ماینه‌گانمان

تیاجوون، مهر و مالاته‌کان تیاجوون ^(۱)، دهی له خوا بپارپ‌رموه بارانمان بۆ ببارینی، نه‌ویش هه‌ردوو دمستی درێژکرد و پاراپه‌وه، نه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: به‌پاستی ئاسمان وه‌ك شوشه (ساف) بوو، نه‌نجا بایه‌ك هه‌لی کرد و هه‌وریکی په‌یداکرد، پاشان هه‌ورمه‌كه كۆبوویه‌وه و پاشان (هه‌ورمه‌كه‌ی) ئاسمان بارانی لیژمه و خوری ^(۲) باراند، ئیتر كه له مزگه‌وت هاتینه دهره‌وه به‌ناو ئاو (ی لاه‌او)دا رۆشتین هه‌تا رۆشتینه ماله‌كانمان، جا به‌رده‌وام بارانمان بۆ ده‌باری تا رۆژی هه‌ینییه‌كه‌ی تر، جا (له رۆژی هه‌ینیدا) نه‌و پیاوه (ی هه‌ینی پێشوو) - یان كه‌سیکی تر- هه‌ستا وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا هه‌موو خانووه‌كانمان رووخان، ده‌ی له خوا بپارپ‌رموه بارانه‌كه خۆش بكات و بوه‌ستییه‌وه، نه‌ویش زمرده‌خه‌نه‌یه‌كه‌ی کرد و پاشان هه‌رمووی: ((له ده‌وروبه‌رمان ببیارینه له ئاستی ئیمه مه‌بیارینه))، نه‌نه‌س ده‌لی: سه‌یری هه‌ورمه‌كه‌م کرد كه‌لینی تیکه‌وت به‌ره‌و ده‌وروبه‌ری مه‌دینه بڵاوبووویه‌وه، وه‌كو میژمه‌ وه‌بوو ^(۳).

۳۵۸۳- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ كَثِيرٍ أَبُو عَسَّانَ، حَدَّثَنَا أَبُو حَفْصٍ - وَاسْمُهُ عُمَرُ بْنُ الْعَلَاءِ أَخُو أَبِي عَمْرِو بْنِ الْعَلَاءِ- قَالَ: سَمِعْتُ نَافِعًا، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ إِلَى جِدْعٍ، فَلَمَّا اتَّخَذَ الْمُنْبَرَ تَحَوَّلَ إِلَيْهِ، فَحَنَّ الْجِدْعُ، فَأَتَاهُ فَمَسَحَ يَدَهُ عَلَيْهِ. وَقَالَ عَبْدُ الْحَمِيدِ: أَخْبَرَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، أَخْبَرَنَا مُعَاذُ بْنُ الْعَلَاءِ، عَنْ نَافِعٍ بِهَذَا.

وَرَوَاهُ أَبُو عَاصِمٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي رَوَّادٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

(۱) مردارپوونه‌وه.

(۲) (عَزَالِي) ئیمه به بارانی لیژمه و خوڕ مانامان کردووه، (عَزَالِي) کۆی (عزلاء) به‌مانای ده‌می کونده‌به‌كه بکریته‌وه هه‌موو ئاوی کونده‌كه ده‌پزێت، نه‌نه‌س ده‌لی: ئاسمان بارانی ده‌باراند وه‌ك کونده‌یه‌ك به‌ره‌و خوار کریته‌وه و ده‌مه‌كه‌ی کرابێته‌وه.

(۳) بازنه‌یی و سه‌ی بوو وه‌ك میژمه‌ وه‌بوو، (إكلیل) به‌تاجیش ده‌لێن، چونكه بازنه‌یی یه‌و ده‌کریته‌ سه‌ر.

۳۵۸۳- ئیبنو عومەر (رضی اللہ عنہ) ده‌لی: پیغه‌مبەر ﷺ پیشتەر پالی د‌م‌دا به ق‌ه‌دی دار خورمایه‌که‌وه کاتی وتاری د‌م‌دا، نه‌نجا که دوانگ‌ه‌ی دانا (شوینی وتاردانه‌که‌ی) گۆری بۆ دوانگ‌ه‌که، نه‌وسا ق‌ه‌دی دار خورماکه د‌م‌گیکی لیومه‌ات، پیغه‌مب‌ه‌ریش ﷺ هات بۆ لای و د‌م‌ستی هی‌نا پیایدا (و بی د‌م‌نگ بو).

(ئیمامی بوخاری ده‌لی:) ع‌ه‌بدول‌حه‌مید ده‌لی: عوسمانی کۆری عومەر بۆی گ‌یر‌اینه‌وه وتی: موعازی کۆری ع‌ه‌لا له نافیعه نه‌م ف‌ه‌رمووده‌ی پی‌شووی بۆی گ‌یر‌اینه‌وه.

ه‌ه‌روه‌ها نه‌بو عاصیم له ئیبنو نه‌بی ره‌وواده‌وه له نافیعه‌وه له ئیبنو عوم‌ه‌ره‌وه ﷺ له پیغه‌مب‌ه‌ره‌وه ﷺ^(۱) نه‌م ف‌ه‌رمووده‌ی گ‌یر‌اومته‌وه.

۳۵۸۴- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ أَمِّنَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رضی اللہ عنہ) أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُومُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَى شَجَرَةٍ -أَوْ نَخْلَةٍ- فَقَالَتْ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ -أَوْ رَجُلٌ- يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَجْعَلُ لَكَ مِنْبَرًا؟ قَالَ: «إِنْ شِئْتُمْ». فَجَعَلُوا لَهُ مِنْبَرًا، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ دُفِعَ إِلَى الْمِنْبَرِ، فَصَاحَتِ النَّخْلَةُ صِيَاحَ الصَّبِيِّ، ثُمَّ نَزَلَ النَّبِيُّ ﷺ فَصَمَّهُ إِلَيْهِ، تَبَيَّنَ أَنْ يَنْتَبِهُ الصَّبِيُّ، الَّذِي يُسَكِّنُ، قَالَ: «كَانَتْ تَبْكِي عَلَى مَا كَانَتْ تَسْمَعُ مِنَ الذِّكْرِ عِنْدَهَا»^(۲).

۳۵۸۴- جابیری کۆری ع‌ه‌بدول‌لا (رضی اللہ عنہ) ده‌گ‌یر‌یته‌وه که پیغه‌مب‌ه‌ر ﷺ له رۆژی ه‌ه‌ینیدا (بۆ وتاردان) له پال (ق‌ه‌دی) دره‌ختیک- یان دار خورمایه‌ک‌دا- ده‌وستا، نه‌نجا ئاف‌رم‌تیکی نه‌نصار‌ی- یان پی‌او‌یک- وتی: نه‌ی پیغه‌مب‌ه‌ری خوا؛ ئایا دوانگ‌ه‌یه‌کت بۆ دروست بکه‌ین؟ ف‌ه‌رمووی: ((نه‌گ‌ه‌ر ویستان (دروستی که‌ن)))،

(۱) وات‌ه: نه‌م ف‌ه‌رمووده‌ی ئین عوم‌ه‌ر به‌ژماره: ۳۵۸۳ به سن ر‌ی‌گا گ‌یر‌دراوه‌ته‌وه.

(۲) پ‌روانه: ۴۴۹.

ئه‌وانیش بۆیان دروست کرد، ئه‌نجا رۆژی هه‌ینی بوو پیغه‌مبه‌ر ﷺ براه سه‌ر دوانگه‌که، جا قه‌ده دار خورماکه وه‌ک هاواری منداڵ هاواری کرد، پاشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ (له‌سه‌ر دوانگه‌که) هاته خوارموه و باومشی کرد به‌قه‌دی دار خورماکه‌دا، هه‌نیسکی ده‌دا وه‌ک هه‌نیسکی منداڵیک ناشت بکریته‌وه (له‌ گریان)، فه‌رمووی: ((ئه‌م قه‌ده دار خورمایه له‌به‌ر ئه‌وه ده‌گری که پیشت زیکر و نامۆزگاری ده‌بیست که له‌ په‌نایدا ده‌کرا)).

۳۵۸۵- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حَفْصُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: كَانَ الْمَسْجِدُ مَسْفُوقًا عَلَى جُدُوعٍ مِنْ نَحْلِ، فَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا خَطَبَ يَقُومُ إِلَى جِدْعٍ مِنْهَا، فَلَمَّا صُنِعَ لَهُ الْمُنْبَرُ، وَكَانَ عَلَيْهِ قَسَمِعْنَا لِذَلِكَ الْجِدْعِ صَوْتًا كَصَوْتِ الْعِشَارِ، حَتَّى جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَيْهَا فَسَكَتَتْ^(۱).

۳۵۸۵- جابیری کوری عه‌بدوڵڵا ﷺ ده‌لی: مرگه‌وت (ی مه‌دینه) له‌سه‌ر چه‌ند کۆله‌که دار خورمایه‌ک (وه‌ک پایه و کۆله‌که) بونیاد نرابوو، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ کاتی وتاری ده‌دا له‌ پال یه‌کیک له‌ وه‌ قه‌ده دار خورمایانه‌دا ده‌موستا، ئه‌نجا کاتی دوانگه‌ی بۆ دروست کرا له‌سه‌ری ده‌موستا (بۆ وتاردان)، ئه‌وسا له‌ و بانه‌دار خورمایه‌ ده‌نگیکمان بیست وه‌کو ده‌نگی وشتری ناوس (ده‌نگی لیوه‌ ده‌هات)، هه‌تا پیغه‌مبه‌ر ﷺ هات و ده‌ستی خسته‌ سه‌ری و ئیتر بۆ ده‌نگ بوو.

۳۵۸۶- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَدِيٍّ، عَنْ شُعْبَةَ.#

حَدَّثَنِي بِشْرُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ يُحَدِّثُ، عَنْ حُدَيْفَةَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: أَيُّكُمْ يَحْفَظُ قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْفِتْنَةِ؟ فَقَالَ حُدَيْفَةُ: أَنَا أَحْفَظُ كَمَا قَالَ. قَالَ هَاتِ إِنَّكَ لَجَرِيءٌ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فِتْنَةُ الرَّجُلِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ وَجَارِهِ تُكْفَرُهَا الصَّلَاةُ وَالصَّدَقَةُ وَالْأَمْرُ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيُ عَنِ الْمُنْكَرِ». قَالَ: لَيْسَتْ هَذِهِ، وَلَكِنْ الَّتِي مَوْجُ كَمَوْجِ الْبَحْرِ. قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، لَا بَأْسَ عَلَيْكَ مِنْهَا، إِنَّ بَيْتَكَ وَبَيْنَهَا بَابًا مَغْلَقًا. قَالَ: يُفْتَحُ الْبَابُ أَوْ يُكْسَرُ؟ قَالَ: لَا بَلْ يُكْسَرُ. قَالَ: ذَاكَ أَحْرَى أَنْ لَا يُغْلَقَ. قُلْنَا: عَلِمَ الْبَابُ؟ قَالَ: نَعَمْ، كَمَا أَنَّ دُونَ غَدِ اللَّيْلَةِ، إِنِّي حَدَّثْتُهُ حَدِيثًا لَيْسَ بِالْأَعْلَاطِ. فَهَبْنَا أَنْ نَسْأَلَهُ، وَأَمَرْنَا مَسْرُوقًا، فَسَأَلَهُ فَقَالَ: مَنْ الْبَابُ؟ قَالَ: عُمَرُ^(۱).

۳۵۸۶- حوزمیفه دهلی: له لای عومهردا رضي الله عنه دانیشتبووین وتی: کامتان دمبراره نازاوه و بهلا فهرمووده پئغه مبهری خوای رضي الله عنه له بهره؟ وتم: من له بهرمه، عومهر وتی: بیگومان تو چاونه ترسی، (وتی: پئغه مبهری خوا رضي الله عنه فهرموی: بهلا و ئاشووب که تووشی مروف دمن بههوی کهس و کار و مال و مندال و دراوسییه وه، نوێز و رۆزوو مال بهخشین و فهрман بهچاکه و ریگری له خراپه دمیسرپته وه)، عومهر وتی: ئەم جوړم ناوی، بهلکو ئەو نازاوه دموی که وهک شهپولی دمريا شهپۆل دمدات، (حوزمیفه) وتی: ئەه پئشه وای باومرداران ئەو نازاومیه هیچ زیانیکی بو تو نابێ، چونکه بهراستی له نیوان تو و ئەو نازاوه دا دمرگایه کی داخراو ههیه، عومهر وتی: نایا ئەو دمرگا دهگریته وه یان دمشکینری؟ (حوزمیفه) وتی: ناکریته وه بهلکو دمشکینری، (عومهر) وتی: ئەوه شیاوتره که داناخریته وه. (شهقیق دهلی: وتمان به حوزمیفه: نایا عومهر دمیزانی ئەو دمرگا چیه؟ وتی: بهلێ دمیزانی وهک چۆن دمزانری ئەم شهو سبهینیه، بیگومان من فهرموودمیه کم بو گیرایه وه هیچ غهلهت و تیکه ل

و پێکه‌ئیه‌کی تیدا نییه. (شه‌قیق ده‌لی): ترساین پرسیار له حوزمیفه بکه‌ین، بۆیه داوام له مه‌سروق کرد، نه‌ویش پرسیارى لى کرد (دەرگا‌که کێیه؟) وتی: دەرگا‌که عومه‌ره.

٣٥٨٧- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَبُو الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا قَوْمًا نِعَالُهُمُ الشَّعْرُ، وَحَتَّى تُقَاتِلُوا التُّرِكَ، صِغَارَ الْأَعْنَى، حُمْرَ الْوُجُوهِ، ذُلْفَ الْأَنْوْفِ، كَأَنَّ وُجُوْهُهُمْ الْمَجَانُ الْمُطْرَقَةُ»^(١).

٣٥٨٧- نه‌بو هورمه‌یره ﷺ له پێغه‌مبه‌رى خواوه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه که فه‌رمووێه‌تى: ((پۆزى دواى به‌رپا نابێت هه‌تا ده‌جه‌نگن له دژى هۆزىك پێلاوه‌كانیان مووه، وه پۆزى دواى به‌رپا نابێت، هه‌تا ده‌جه‌نگن له دژى تورك كه چاویان بچووکه، پرووخساریان سوور و سپیه، لووت کورتى لووت داته‌پيون، پرووخساریان وه‌ك فه‌لغانى به‌سىرمه‌ى زۆر ده‌ورگێراو وایه)).

٣٥٨٨- «وَتَجِدُونَ مِنْ خَيْرِ النَّاسِ أَشَدَّهُمْ كَرَاهِيَةً لِهَذَا الْأَمْرِ حَتَّى يَقَعَ فِيهِ، وَالنَّاسُ مَعَادِنٌ، خِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ»^(٢).

٣٥٨٨- (پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رموێ: ((وه ده‌بینن چاکترین که‌سیان نه‌وه‌میان له هه‌موویان زیاتر ڕه‌قیان له‌و کارمه‌ (فه‌رمانه‌واى) هه‌تا ده‌که‌وێته ناویه‌وه، خه‌لکیش وه‌ك کانزا وان چاکترینیان له سه‌رده‌مى نه‌فامیدا چاکترینیان له سه‌رده‌مى ئیسلامدا)).

٣٥٨٩- «وَلَيَأْتِيَنَّ عَلَى أَحَدِكُمْ زَمَانٌ، لَأَنْ يَرَانِي أَحَبُّ إِلَيْهِ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَهُ مِثْلُ أَهْلِهِ وَمَالِهِ».

(١) بڕوانه: ٣٩٢٨.

(٢) بڕوانه: ٣٤٩٣.

٣٥٨٩- (وه دمفه رموی:) ((وه بیگومان رۆزگارێک دیت به‌سه‌ر که‌سیکتاندا، بۆ نه‌وه‌ی من ببینی لای خۆشه‌ویسته‌ره که‌ هاوشیوه‌ی خیزانی و که‌س و کاری و سامانه‌که‌ی هه‌بوايه)).

٣٥٩٠- حَدَّثَنِي يَحْيَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تُقَاتِلُوا خُوزًا وَكُرْمَانَ مِنَ الْأَعَاجِمِ، حُمْرَ الْوُجُوهِ، فُطَسَ الْأَنْوُفُ، صَغَارَ الْأَعْيُنُ، وَجُوهُهُمُ الْمَجَانُ الْمُطْرَقَةُ، نِعَالُهُمُ الشَّعْرُ». تَابَعَهُ غَيْرُهُ عَنْ عَبْدِ الرَّزَّاقِ^(١).

٣٥٩٠- ئه‌بو هورمیره ﷺ ده‌گێڕێته‌وه: که‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((رۆژی دوا‌ی به‌رپا نابێت هه‌تا جه‌نگ نه‌که‌ن له‌ دژی (خه‌لکی) خوزستان و کرمان له‌ عه‌جه‌مه‌کان، رۆوخساریان سوور و سپیه‌، لووت کورته‌ی لووت داته‌پیوون، وه‌ چاویان بجووکه‌، رۆوخساریان وه‌ک فه‌لغانی به‌سیرمه‌ی زۆر ده‌وره‌گیراو وایه‌، بێ‌لاوه‌کانیان له‌ مووه)).

(نیمای بوخاری ده‌لی:) جگه‌ له‌ یه‌حیا که‌سی تر نه‌م فه‌رمووده‌ی له‌ عه‌بدورمه‌زه‌وه‌ گێڕاوه‌ته‌وه‌ و پالێشتی گێڕانه‌وه‌که‌ی یه‌حیا ده‌کات.

٣٥٩١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: قَالَ إِسْمَاعِيلُ: أَخْبَرَنِي قَيْسٌ قَالَ: أَتَيْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثَ سِنِينَ، لَمْ أَكُنْ فِي سِنِيٍّ أَحْرَصَ عَلَى أَنْ أَعِيَ الْحَدِيثَ مِنِّي فِيهِنَّ، سَمِعْتُهُ يَقُولُ -وَقَالَ هَكَذَا بِيَدِهِ-: «بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نِعَالُهُمُ الشَّعْرُ، وَهُوَ هَذَا الْبَارِزُ». وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً: وَهُمْ أَهْلُ الْبَارِزِ^(٢).

(١) بره‌انه: ٢٩٣٨.

(٢) بره‌انه: ٢٩١٢.

٣٥٩١- قهیس دهلی: رۆشتینه لای نه‌بو هورمه‌یره ﷺ وتی: سی سال له‌گه‌ن پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هۆگری بووم، له ته‌مه‌مدا هیچ کات به‌قه‌دەر نه‌و سی ساله سوور نه‌بووم که فهرمووده له‌به‌ر بکه‌م، له پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو- ئاوه‌ها به‌ده‌ستی ئاماژه‌ی فهرموو: - ((پیش به‌ریابوونی قیامت دژ به‌گه‌لیک ده‌ج‌ه‌نگن پیل‌اوه‌کانیان له موو (دروستکراوه، که نه‌وانه‌ن له ته‌ختایی دا دیارن^(١)))، وه سوفیان جاریکیان (له گیرانه‌وه‌که‌یدا) وتی: نه‌وانه خه‌لکی ده‌شتایین.

٣٥٩٢- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ بْنُ حَازِمٍ، سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ تَغْلِبٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ ثَقَاتِلُونَ قَوْمًا يَنْتَعِلُونَ الشَّعْرَ، وَثَقَاتِلُونَ قَوْمًا كَأَنَّ وُجُوهُهُمْ الْمَجَانُ الْمُطْرَقَةُ»^(٢).

٣٥٩٢- عه‌م‌ری کوری ته‌غلیب ﷺ ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((له پیش هاتنی قیامه‌تدا له دژی گه‌لیک ده‌ج‌ه‌نگن پیل‌اوی موو له پی ده‌که‌ن، هه‌روه‌ها له دژی گه‌لیک ده‌ج‌ه‌نگن رووخساریان ده‌لیی قه‌لغانی به‌سیرمه‌ی زۆر داگیراوه)).

٣٥٩٣- حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ؓ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «ثَقَاتِلُكُمْ الْيَهُودُ فَتُسَلِّطُونَ عَلَيْهِمْ ثُمَّ يَقُولُ الْحَجَرُ يَا مُسْلِمُ، هَذَا يَهُودِيٌّ وَرَأَيْي فَاقْتُلْهُ»^(٣).

٣٥٩٣- عه‌بدو‌للای کوری عومه‌ر ﷺ ده‌لی: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((ئیوه له دژی جووله‌که ده‌ج‌ه‌نگن و زال ده‌بن به‌سه‌ریاندا، پاشان

(١) نه‌و که‌سانه‌ن هاتونه‌ته مه‌بدان بۆ جه‌نگ کردن له دژی موسولمانان، که مه‌به‌ست پێیان فارس و کورده، که له ده‌شتایی نیشته‌جێن و ده‌ژین. بره‌وانه: إرشاد الساری: ٨٥/٨.

(٢) بره‌وانه: ٢٩٣٧.

(٣) بره‌وانه: ٢٩٢٥.

(ههتا) به‌ردیش ده‌لی: نه‌ی مسوولمان نه‌مه جوله‌که‌یه‌که له په‌نامدا خۆی شار‌دۆته‌وه، (ومره) بیکۆزه)).

٣٥٩٤- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ؓ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَغْزُونَ، فَيَقَالُ: فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ الرَّسُولَ ﷺ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيُفْتَحُ عَلَيْهِمْ، ثُمَّ يَغْزُونَ، فَيَقَالُ لَهُمْ: هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَحِبَ مَنْ صَحِبَ الرَّسُولَ ﷺ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيُفْتَحُ لَهُمْ»^(١).

٣٥٩٤- نه‌بو سه‌عید ؓ له پی‌غه‌مبه‌روه ؓ ده‌گیرێته‌وه که فه‌رموو‌یه‌تی: ((پۆزگارێک به‌سه‌ر خه‌لکیدا دیت غه‌زا ده‌که‌ن، پێیان ده‌وتریت: که‌ستان تیا‌یه ه‌اوه‌لێتی پی‌غه‌مبه‌ری ؓ کردبیت؟ نه‌وانیش ده‌لێن: به‌لی، نه‌وسا سه‌رده‌خرین، پاشان غه‌زا ده‌که‌ن نه‌نجا پێیان ده‌وتریت: ئایا که‌ستان تیا‌یه ه‌اوری‌یه‌تی که‌سیکی کردبێ ه‌اوری‌یه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری ؓ کردبیت؟ نه‌وانیش ده‌لێن: به‌لی، نه‌نجا سه‌رده‌خرین (به‌سه‌ر دو‌ژمندا)).

٣٥٩٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحَكَمِ، أَخْبَرَنَا النَّضْرُ، أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، أَخْبَرَنَا سَعْدُ الطَّائِي، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: بَيْنَا أَنَا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ أَتَاهُ رَجُلٌ فَشَكَا إِلَيْهِ الْفَاقَةَ، ثُمَّ أَتَاهُ آخَرُ، فَشَكَا قَطْعَ السَّبِيلِ. فَقَالَ: «يَا عَدِيُّ، هَلْ رَأَيْتَ الْحِيرَةَ؟». قُلْتُ: لَمْ أَرَهَا وَقَدْ أُبْنِئْتُ عَنْهَا. قَالَ: «فَإِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيْنَ الطَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحِيرَةِ، حَتَّى تَطُوفَ بِالْكَعْبَةِ، لَا تَخَافُ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ» - قُلْتُ: فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ نَفْسِي قَائِنٌ دُعَارُ طَيِّئِ الَّذِينَ قَدْ سَعَرُوا الْبِلَادَ - وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتُفْتَحَنَّ كُنُوزُ كِسْرَى. قُلْتُ: كِسْرَى بِنِ هُرْمَزَ؟ قَالَ: «كِسْرَى بِنِ هُرْمَزَ، وَلَئِنْ طَالَتْ بِكَ حَيَاةٌ لَتَرَيْنَ الرَّجُلَ يُخْرِجُ مِلءَ كَفِّهِ مِنْ

ذَهَبٍ أَوْ فِضَّةٍ، يَطْلُبُ مَنْ يَقْبَلُهُ مِنْهُ، فَلَا يَجِدُ أَحَدًا يَقْبَلُهُ مِنْهُ، وَلَيَلْقَيْنَ اللَّهَ أَحَدَكُمْ يَوْمَ يَلْقَاهُ، وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ يَرْجِمُ لَهُ. فَيَقُولَنَّ: أَلَمْ أُنْعِثْ إِلَيْكَ رَسُولًا فَيُبَلِّغَكَ؟ فَيَقُولُ: بَلَى. فَيَقُولُ: أَلَمْ أُعْطِكَ مَالًا وَأَفْضَلَ عَلَيْكَ؟ فَيَقُولُ: بَلَى. فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِينِهِ فَلَا يَرَى إِلَّا جَهَنَّمَ، وَيَنْظُرُ عَنْ يَسَارِهِ فَلَا يَرَى إِلَّا جَهَنَّمَ». قَالَ عَدِي: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقَّةٍ مَرَّةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ شِقَّةً مَرَّةً فِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ». قَالَ عَدِي: فَرَأَيْتُ الطَّعِينَةَ تَرْتَحِلُ مِنَ الْحَبِيرَةِ حَتَّى تَطُوفَ بِالْكُعْبَةِ، لَا تَخَافُ إِلَّا اللَّهَ، وَكُنْتُ فِيمَنْ افْتَتَحَ كُنُوزَ كِسْرَى بْنِ هُرْمُزٍ، وَلَئِنْ طَالَتْ بِكُمْ حَيَاةٌ لَتَرَوْنَ مَا قَالَ النَّبِيُّ أَبُو الْقَاسِمِ ﷺ: «يُخْرِجُ مِلءَ كَفِّهِ»^(١).

حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، أَخْبَرَنَا سَعْدَانُ بْنُ بَشْرٍ، حَدَّثَنَا أَبُو مُجَاهِدٍ، حَدَّثَنَا مُجَلُّ بْنُ خَلِيفَةَ، سَمِعْتُ عَدِيًّا: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ.

٣٥٩٥- عه‌دی کور‌ی حاتیم ﷺ ده‌لی: له کاتی‌ک‌دا من له خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ بووم، له‌و کاته‌دا پیاوی‌ک هاته خزمه‌تی و سکا‌ل‌ی هه‌ژاری لا‌کرد، پاشان پیاوی‌کی ترهات و سکا‌ل‌ی ری‌گری و جه‌رده‌یی لا‌کرد، نه‌ویش فه‌رمو‌وی: ((نه‌ی عه‌دی ئایا (شاری) حیره‌ت بی‌نیوه؟)) وتم: نه‌خیر نه‌مدیوه، به‌لام با‌سکراوه بو‌م^(٢)، فه‌رمو‌وی: ((جا نه‌گه‌ر له زیان‌دا مایه‌ت و ته‌مه‌نت در‌یژ بو‌و، به‌دل‌نیا‌پی‌یه‌وه ئافه‌رت ده‌بینیت له که‌ژاوه‌دا به‌سواری و‌شتریک له حیره‌وه تا (ده‌گاته مه‌ککه و) ته‌واف ده‌کات به‌ده‌وری که‌عه‌به‌دا جگه له خوا له که‌س نا‌ترس‌یت))، منیش له د‌لی خو‌م‌دا وتم: نه‌ی جه‌رده و ری‌گه‌ره‌کانی (ه‌وزی) ته‌یی له کو‌ین، نه‌وانه و‌لاتیان پر‌کرده‌وه له خراپه و تالان؟ ((وه نه‌گه‌ر ته‌مه‌نت در‌یژ بو‌و و زیان‌ت به‌رده‌وام بو‌و به‌دل‌نیا‌پی‌یه‌وه که‌نجینه‌کانی کی‌سرا ده‌ستی به‌سه‌ردا ده‌گیرئ (وه ده‌بی‌ته ده‌سته‌که‌وتی

(١) بروانه: ١٤١٣.

(٢) واته: له باره‌یه‌وه شتم بی‌ستوه و بو‌یان گیراومه‌ته‌وه.

مسولمانان))، وتم: کيسرای کورپی هورموز؟ فهرمووی: ((بهلئی) کيسرای کورپی هورموز، ئەگەر تەمەنت درێژ بوو دڵنیا به پیاوی وا دەبینی پر به‌مشتی ئالتوون یان زیو دهردیڤی ده‌گه‌رپیت به‌دوا که‌سیکدا لئی وهربرگیت، که‌جی که‌سی ده‌ست ناکه‌ویت لئی وهربرگیت، وه بیگومان که‌سیکتان له رۆژی گه‌شتن به‌خزمه‌ت خوا ده‌گاته‌ خزمه‌تی خوا له نیوان ئەو که‌سه و خوادا وهرگیر نییه وهرگیرانی بۆ بکات، جا بیگومان خوا دهمفرموئ: ئایا پیغه‌مبه‌رێکم بۆ نه‌ناردی بۆ ئەوه‌ی (نایینی منت) پی راکه‌یه‌نییت؟ ئەویش ده‌لئ: به‌لئ ناردت، جا دهمفرموئ: ئایا مال و سامانم پی نه‌دایت و به‌هره‌ی خۆم نه‌رشت به‌سه‌رتدا؟ ئەویش ده‌لئ: به‌لئ کردت، جا سه‌یری لای راستی ده‌کات جگه‌ له دۆزه‌خ هیچی تر نابینییت، وه سه‌یری لای چه‌پی ده‌کات جگه‌ له دۆزه‌خ هیچی تر نابینییت))، عه‌دی وتی: له پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((خۆتان له ئاگری دۆزه‌خ بپاریزن با به‌له‌ته‌ خورمايه‌کیش بیت، جا ئەگەر که‌سیک له‌ته‌ خورمايه‌کی نه‌بوو، ئەوا با به‌ وته‌یه‌کی شیرین (خۆی بپاریزئ له ئاگری دۆزه‌خ)).

عه‌دی وتی: ئەنجا (دواتر) ئافرتم له‌ که‌زاوه‌دا ده‌بینی له‌ حیره‌وه به‌ و‌شتر ده‌هات تا ته‌وافی ده‌کرد به‌ده‌وری که‌عه‌به‌دا، جگه‌ له‌خوا له‌ که‌س نه‌ده‌ترسا، وه‌ من خۆم له‌و که‌سانه‌ بووم گه‌نجینه‌کانی کيسرای کورپی هورموزمان ده‌ست به‌سه‌ردا گرت، وه ئەگەر تەمەنتان درێژ بیت بیگومان ئەوه‌ی پیغه‌مبه‌ر ئەبو لقاسیم ﷺ فهرموویه‌تی ده‌یین: ((پر مشتی (ئالتون یان زیو) دهردیڤی)).

(ئیمامی بوخاری ده‌لئ: عه‌بدو‌للا بۆی گیرامه‌وه وتی: ئەبو عاصیم بۆی گیراینه‌وه وتی: سه‌عدانی کورپی بيشر بۆی گیراینه‌وه وتی: ئەبو موهاجیر بۆی گیراینه‌وه وتی: موحیللی کورپی خه‌لیفه‌ بۆی گیراینه‌وه وتی: له عه‌دیم بیست وتی: من له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بووم، (جا فهرمووده‌که ده‌گیریته‌وه).

٣٥٩٦- حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ شَرْحِبِيلَ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ يَوْمًا فَصَلَّى عَلَى أَهْلِ أَحَدٍ صَلَاتَهُ عَلَى الْمَيِّتِ، ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمُنْبَرِ، فَقَالَ: «إِنِّي فَرَطُكُمْ، وَأَنَا شَهِيدٌ عَلَيْكُمْ، إِنِّي وَاللَّهِ لَأَنْظُرُ إِلَى حَوْضِي الْآنَ، وَإِنِّي قَدْ أُعْطِيتُ خَزَائِنَ مَفَاتِيحِ الْأَرْضِ، وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا أَخَافُ بَعْدِي أَنْ تُشْرِكُوا، وَلَكِنْ أَخَافُ أَنْ تَنَافَسُوا فِيهَا»^(١).

٣٥٩٦- عوقبهی کورپی عامیر ﷺ دهگیرپتهوه که پیغه مبهەر ﷺ رۆزیک له مال دهرچوو (رۆشت بۆ به قیغ) و نوێزی مردووی کرد له سهر شههیدهکانی ئوحوود، پاشان گهراپهوه سهر دوانگهکهیی و فهرمووی: ((من پێشهنگی ئێوه من شایهتم له سهر ئێوه، وه بێگومان سویند به خوا من ئیستا سهیری چهوزمه کهم دهکهم، ومبهراستی کلیلی خهزینهکانی زهویم پێدراوه، وه سویند به خوا من ناترسم لیتان که دواى من هاوبهش بۆ خوا پهیدا بکهن، بهلکو دوترسم لیتان له سهر دنیا پکه بهراپهتی یه کتر بکهن)).

٣٥٩٧- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ عَنْ أَسَامَةَ ﷺ قَالَ أَشْرَفَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى أَطْمٍ مِنَ الْأَطَامِ، فَقَالَ: «هَلْ تَرَوْنَ مَا أَرَى إِنِّي أَرَى الْفِتَنَ تَفْعُ خِلَالَ بُيُوتِكُمْ مَوَاقِعَ الْقَطْرِ»^(٢).

٣٥٩٧- ئوسامه ﷺ دهلی: پێغه مبهەر ﷺ له سهر فه لایهك له فه لاكان (ی مه دینه) روانی و فهرمووی: ((ئایا نهوهی من دهیبینم ئیومیش دهیبینن؟ بێگومان من ناشووب و ئازاوه دهیبینم له نیوان مال و خانوو دهکانتاندا، وهك دلۆپی لیزمه ی باران دادمباری و پروو دمدا)).

(١) برهوانه: ١٣٤٤.

(٢) برهوانه: ١٨٧٨.

٣٥٩٨- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ زَيْنَبَ ابْنَةَ أَبِي سَلَمَةَ حَدَّثَتْهُ، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ أَبِي سُفْيَانَ حَدَّثَتْهَا، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَيْهَا فِرْعَا يَقُولُ: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَبِئْسَ لِلْعَرَبِ مِنْ شَرِّ قَدِ اقْتَرَبَ، فَتَحَ الْيَوْمَ مِنْ رَدْمٍ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجَ مِثْلَ هَذَا». وَحَلَّقَ بِأَصْبَعِهِ وَبِالَّتِي تَلِيهَا، فَقَالَتْ زَيْنَبُ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَهْلِكُ وَفِينَا الصَّالِحُونَ؟ قَالَ: «نَعَمْ، إِذَا كَثُرَ الْخَبْتُ»^(١).

٣٥٩٨- عوروهی کوری زوبهیر دهگیرپتهوه که زمینهبی کچی نهبو سهلهمه بو ی گیراپهوه که نوم حهبیبه کچی نهبو سوفیان بو ی گیراپهوه، له زمینهبی کچی جهحشهوه ﷺ گیراپهوه و وتی: پیغهمبهری خوا ﷺ هات بو لای به ترسیکی زورهوه^(٢)، وه فهرمووی: ((هیج پهستراویک راست نییه جگه له خوا، هاوار بو عهرهب له کارمساتیکی خراب بهدلنیاپییهوه نزیک بوتهوه (لبنان)، نهمرۆ له بهربهستهکهی (دروستکرا بوو له بهردهم) یهنجوج و مهنجوجدا نهومندهی نههمی کوون کراوه))، پهنجه گهورهی و نهوهی تهنیشتی کرد به بازنهیهک^(٣). زمینهبی کچی جهحش وتی: منیش وتم: نهی پیغهمبهری خوا: نایا نیمه له ناو دمیریین له کاتیکیدا خه لکانی چاکیشمان له ناودا بییت؟ فهرمووی: ((به لای نهگهر گوناھو تاوان زور بوو بییت)).

٣٥٩٩- وَعَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي هِنْدُ بِنْتُ الْحَارِثِ، أَنَّ أُمَّ سَلَمَةَ قَالَتْ: اسْتَيْقَظَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! مَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْخَرَائِنِ، وَمَاذَا أُنْزِلَ مِنَ الْفِتَنِ»^(٤).

٣٩٩٩- نوممو سهلهمه ﷺ ده لای: (شهویک) پیغهمبهر ﷺ له خهو ههستا و فهرمووی: ((پاک و بیگهردی بو خوا، (نهم شهو) چهنه دین خه زینه دابه زینران، ههروهها چهنه دین ناشوب و نازاوه دابه زینران)).

(١) بروانه: ٣٣٤٦.

(٢) واته: ترس و شله زانیکی زوری پتوه دیار بوو.

(٣) واته نهومندهی بازنهیهکی بچوکی وهک نهوهی به پهنجهکانی کردی به بازنهیهکی کون کراو.

(٤) بروانه: ١١٥.

٣٦٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ الْمَاجِشُونِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي صَعْصَعَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ لِي: إِنِّي أَرَاكَ تُحِبُّ الْعَنَمَ وَتَتَّخِذُهَا، فَأُصْلِحُهَا وَأُصْلِحَ رُعَامَهَا، فَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ تَكُونُ الْعَنَمُ فِيهِ خَيْرَ مَالِ الْمُسْلِمِ، يَتَّبِعُ بِهَا شَعَفَ الْجِبَالِ - أَوْ سَعَفَ الْجِبَالِ - فِي مَوَاقِعِ الْقَطْرِ، يَفِرُّ بِدِينِهِ مِنَ الْفِتَنِ» ^(١).

۳۶۰۰- عەبدوڤەھمانى كۆرى ئەبو سەعسەئە لە باوكيەوھ دىگىرپىتەوھ كە وتى: ئەبو سەئىدى خۇدرى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ: مەن دىتىنىم تۆ مىڭەلت خۇش دەۋى و پايدەگىرىت و بەخىۋى دەكەيت، كەوابوو چاك بەخىۋيانكە و چارەسەرى نەخۇشىيەكانيان بكە، چۈنكە بەراستى مەن لە پىغەمبەرى خوام ﷺ بىستوۋە دىفەرموو: ((رۇزگارنىڭ دىت بەسەر خەلگىدا مىڭەل باشتىن سامانى مسوئلمان دىبىت دىمىداتەبەر بۇ لوتكەى شاخەكان^(۲)، لەو شوپىنانەى بارانى لى دەبارى، بەھۋى ئاپىنەكەيەوھ ھەلدى و دوور دەكەۋىتەوھ لە ناشوب و نازاۋە)).

٣٦٠١- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ الْأَوْسِيُّ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «سَتَكُونُ فِتْنٌ، الْقَاعِدُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْقَائِمِ، وَالْقَائِمُ فِيهَا خَيْرٌ مِنَ الْمَاشِي، وَالْمَاشِي فِيهَا خَيْرٌ مِنَ السَّاعِي، وَمَنْ يُشْرِفْ لَهَا تَسْتَشْرِفْهُ، وَمَنْ وَجَدَ مَلْجَأً - أَوْ - مَعَادًا فَلْيَعُدْ بِهِ» ^(٢).

(۱) پروانه: ۱۹.

(۲) لَهُ فَرَمُوودَه كِدا به (شَعَفَ الجبال) -أَوْ سَعَفَ الجبال- هاتووه، (شَعَفَ الجبال) واته لوتكه و سهري شاخ، به لَام -أَوْ سَعَفَ الجبال- وشه: سَعَفَ: واته پهلي دارخورما كهواته- سَعَفَ الجبال- مانايه كي نبيه گونجاو بَيت، بَوَيه ههر ماناي به كهَم و گَيرانه وه كه ي به كهَم راستره كه به: (شَعَفَ الجبال) هاتووه و به ماناي لوتكه ي شاخه. برونه: إرشاد الساري ۹۳/۸.

بروانه: إرشاد الساري: ۹۳/۸.

(۳) پروانه: ۷۰۸۱، ۷۰۸۲.

٣٦٠١- ئەبو هورەیرە رضی اللہ عنہ دەلی: پێغه‌مبەری خوا صلی اللہ علیہ وسلم فەرمووی: ((بێگومان لە داها توودا ئازاوه و ئاشوب (لە نیوان مسوڵماناندا) ڕوو دەدات، ئەو کەسە لە ناو ئەو (ئاشوبە)دا دانیشتبێت، لەو کەسە چاکترە بەپێومێ، وە ئەو کەسەش بەپێومێ تیایدا چاکترە لەو کەسە بەپێی دەروا، ئەو کەسەش بەپێی دەروا تیایدا، چاکترە لەو کەسە بەخێرای دەروا و ڕادەکات، ئەو کەسەش سەیری دەکات ئازاوه‌کە بانگی دەکات بڕواتە ناوێه‌وه، هەر کەس حەشارگە‌ک یان پەناگایەکی دەست کەوت باپەنای بۆ ببات (و بەشداری تیا‌دا نەکات بەهێج شێومێه‌ک)).

٣٦٠٢- وَعَنِ ابْنِ شَهَابٍ، حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُطِيعِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ نَوْفَلِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ هَذَا، إِلَّا أَنَّ أَبَا بَكْرٍ يَزِيدُ: «مِنَ الصَّلَاةِ صَلَاةٌ مِّنْ قَاتَتُهُ فَكَأَنَّمَا وَتَرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ».

٣٦٠٢- هەروەها لە ئیبنو شەهابە‌وه گێڕاوتە‌وه^(١) وتی: ئەبو بە‌کری کورپی عەبدورە‌حمانی کورپی حاریس گێڕاویە‌تیە‌وه لە عەبدورە‌حمانی کورپی موتیی کورپی ئەسودە‌وه، لە نە‌وفە‌لی کورپی موعاوییە‌وه وێنە‌ی ئەم فەرموودە‌ی ئەبو هورەیرە‌ی کە ڕابورد گێڕاوتە‌وه، بە‌لام ئەبو بە‌کر ئە‌مە‌ی لێ زیاد کردووه: ((لە نوێژە‌کاندا نوێژێک هە‌یه، هەر کەس ئەو نوێژە‌ی لە دەست بجێت و نە‌یکات، ئە‌وه بێگومان وە‌ک ئە‌وه وایە کە خێزان و کەس و کاری و مال و سامانە‌کە‌ی کە‌مکرا‌بی‌تە‌وه (لێ سە‌نرا‌بی‌تە‌وه)).

(١) ئەم فەرموودە‌یه بوخاری بە‌سە‌نە‌دی خۆی گێڕاویە‌تیە‌وه کە لە فەرموودە‌کە‌ی پێش‌وودا هاتووه، تا دە‌گاتە‌وه سەر ئیبن شە‌هاب، وە‌ دە‌قی فەرموودە‌کە‌ی پێش‌ووش دێ‌ت، لە‌گە‌ڵ ئەو زیادە‌یه‌ش کە لە فەرموودە‌ی (٣٦٠٢)دا هاتووه.

٣٦٠٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَتَكُونُ أَثَرَةٌ وَأُمُورٌ تُتَكْرَرُهَا». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «تُؤَدُّونَ الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْكُمْ، وَتَسْأَلُونَ اللَّهَ الَّذِي لَكُمْ»^(١).

٣٦٠٣- ئیبنو مه‌سعود رضی‌الله‌تعالی‌عنہ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ده‌گیڕته‌وه که فه‌رموویه‌تی: ((بێگومان (له‌باش مردنی من کاربه‌ده‌ستان) هه‌موو شت بو‌ خو‌یان ده‌به‌ن، وه شتانیک پرووده‌ده‌ن که پی‌چه‌وانه‌ی شه‌رعن به‌لاتانه‌وه))، هاوه‌لانی وتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جا چ فه‌رمانیکمان پێ ده‌که‌یت؟ فه‌رمووی: ((ئهو‌ی مافه‌ له‌ سه‌رتان جیبه‌جیی بکه‌ن، ئهو‌ی مافی خو‌تانه‌ له‌ خوای داوا بکه‌ن)).

٣٦٠٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی‌الله‌تعالی‌عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَهْلِكُ النَّاسَ هَذَا الْحَيُّ مِنْ قُرَيْشٍ». قَالُوا: فَمَا تَأْمُرُنَا؟ قَالَ: «لَوْ أَنَّ النَّاسَ اعْتَرَزَلُوهُمْ».

قَالَ مَحْمُودٌ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، سَمِعْتُ أَبَا زُرْعَةَ. ٣٦٠٤- ئه‌بو هورمیره رضی‌الله‌تعالی‌عنہ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئهم تیره‌ له‌ قورمیش خه‌لك له‌ ناو ده‌به‌ن))، عه‌رزیا‌ن كرد (له‌و بارمیه‌وه) فه‌رمانت جییه‌ بو‌مان؟ فه‌رمووی: ((كاشکی ئهو خه‌لكه‌ دووریا‌ن بگرتایه‌ لیان)).

(ئیمامی بوخاری ده‌لی:) مه‌حمود ده‌لی: ئه‌بو داود بو‌ی گیڕاینه‌وه وتی: شو‌عه‌ بو‌ی گیڕاینه‌وه له‌ ئه‌بی ته‌بیاحه‌وه وتی: له‌ ئه‌بو زورعه‌م^(٢) بیست (ئهویش له‌ ئه‌بو هورمیره‌وه رضی‌الله‌تعالی‌عنہ).

(١) پروانه: ٧٠٥٢.

(٢) مه‌به‌ستی بوخاری ئهو‌یه‌ که ئه‌بو ته‌بیاح له‌ ئه‌بو زورعه‌ی بیستووه‌.

٣٦٠٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمَكِّيُّ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: كُنْتُ مَعَ مَرْوَانَ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ فَسَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ الصَّادِقَ الْمَصْدُوقَ يَقُولُ: «هَلَاكَ أُمَّتِي عَلَى يَدَيِ غِلْمَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ». فَقَالَ مَرْوَانُ: غِلْمَةٌ؟ قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: إِنَّ شَيْئًا أَنْ أَسْمِيَهُمْ بَنِي فَلَانٍ وَبَنِي فَلَانٍ^(١).

٣٦٠٥- عه مری کوری په حیای کوری سه عیدی نومه ویی له باپیرییه وه دمگیریتیه وه دهلی: من له گهل مهروان و نهبو هورمیرمه دا بووم، جا له نهبو هورمیرم ﷺ بیست وتی: له راستگوی به راستگو دانراوم بیست دمیفرموو: ((له ناوچوونی نومه ته کهم له سهر دهستی چهند هه رزه کاریکی قورمیشیدا دمبیت))، مهروانیش وتی: چهند هه رزه کاریک؟ نهبو هورمیرم وتی: نه گهر دمهوئ ناویان دمهینم نهوهی فلان و نهوهی فلان.

٣٦٠٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ جَابِرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي بُسْرُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ الْخَضْرَمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ، أَنَّهُ سَمِعَ حَدِيثَ بَنِي الْيَمَانِ يَقُولُ: كَانَ النَّاسُ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْخَيْرِ، وَكُنْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الشَّرِّ مَخَافَةَ أَنْ يُذَرِّكَنِي. فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا كُنَّا فِي جَاهِلِيَّةٍ وَشَرٌّ، فَجَاءَنَا اللَّهُ بِهَذَا الْخَيْرِ، فَهَلْ بَعْدَ هَذَا الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ؟ قَالَ: «نَعَمْ». قُلْتُ: وَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّرِّ مِنْ خَيْرٍ؟ قَالَ: «نَعَمْ، وَفِيهِ دَخَنٌ». قُلْتُ: وَمَا دَخَنُهُ؟ قَالَ: «قَوْمٌ يَهْدُونَ بِغَيْرِ هَدْيٍ، تَعْرِفُ مِنْهُمْ وَتُنْكِرُ». قُلْتُ: فَهَلْ بَعْدَ ذَلِكَ الْخَيْرِ مِنْ شَرٍّ؟ قَالَ: «نَعَمْ دُعَاةٌ إِلَى أَبْوَابِ جَهَنَّمَ، مَنْ أَجَابَهُمْ إِلَيْهَا قَذَفُوهُ فِيهَا». قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، صِفْهُمْ لَنَا. فَقَالَ: «هُمْ مِنْ جِلْدَتِنَا، وَيَتَكَلَّمُونَ بِالسِّنْتِنَا» قُلْتُ: فَمَا تَأْمُرُنِي إِنْ أَدْرَكَنِي ذَلِكَ؟ قَالَ: «تَلَزِمُ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَإِمَامَهُمْ». قُلْتُ: فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ جَمَاعَةٌ وَلَا إِمَامٌ؟ قَالَ: «فَاعْتَرِلْ تِلْكَ الْفِرْقَ كُلَّهَا، وَلَوْ أَنْ تَعَصَّ بِأَصْلِ شَجَرَةٍ حَتَّى يُدْرِكَكَ الْمَوْتُ وَأَنْتَ عَلَى ذَلِكَ»^(٢).

(١) پروانه: ٣٦٠٤.

(٢) پروانه: ٣٦٠٧، ٧٠٨٤.

٣٦٠٦- ئەبو ئیدریس خەولانی دەڵێ: کە ئەو لە حوزەیفەیی کۆری یەمانی ﷺ بیست دەیوت: خەلکی هەمیشە پرسایریان لە پیڤەمبەری خوا ﷺ دەکرد، دەربارەیی شتە چاکەکان، بەلام من دەربارەیی شەڕ و خراپە پرسیارم لێ دەکرد، لە ترسی ئەوەی ئەوەک یەخەم بگریت و تووشم ببێت، بۆیە وتم: ئەو پیڤەمبەری خوا بێگومان نێمە لە رابردوودا لە ئەقامی و خراپەدا بووین، ئەنجا خۆی گەورە ئەم خێر و چاکەیی^(١) بۆ ناردین. ئایا پاش ئەم خێر و چاکەییە خراپە و شەڕ پەیدا دەبێت؟ فەرمووی: ((بەڵێ))، وتم: ئایا پاش ئەو خراپە و شەڕە خێر و چاکە پەیدا دەبێت؟ فەرمووی: ((بەڵێ))، بەلام دوکەلای و تەم و مژاویە))، وتم: دوکەلایەکی چییە؟ فەرمووی: ((کەسانیک پەیدا دەبن بەگۆڕەیی سوننەتی من رەفتار ناکەن، شتیان هەیە دەزانی چاکە (و لەگەڵ ئیسلامدا رێکە)، شتیشیان هەیە دەزانی خراپە (و پیچەوانەیی ئیسلامە))، وتم: ئەو پاش ئەو خێر و چاکە خراپە پەیدا دەبێت؟ فەرمووی: ((بەڵێ)) کەسانیک پەیدا دەبن لەبەر دەرگاکی دۆزەخدا خەلکی بانگ دەکەن، هەر کەس بەگۆییان بکات فەری دەدەنە دۆزەخەوه))، وتم: ئەو پیڤەمبەری خوا: ناوێشیانی ئەو کەسانەمان پێی بێ، ئەویش فەرمووی: ((ئەوانە لە خۆمان (بەرپاڵەت) و بەزمانی خۆمان دەدوین))، وتم: کەواتە چ فەرمانیکم پێی دەدەن ئەگەر کەوتە ئەو کات و حالەوه؟ فەرمووی: ((لەگەڵ کۆمەڵی مسوڵمانان و پیڤەمبەرێکیاندا بە))، وتم: ئەو ئەگەر نەکۆمەڵیان هەبوو نەپیڤەمبەر (چی بکەم) ؟ فەرمووی: ((واز لە گشت ئەو دەستە و کۆمەڵانە بێنە و کەنار بگرە، هەتا ئەگەر قەپ بکەیت بەقەدی درەختیکدا هەتا (دوور لەو دەستانە) لەسەر ئەو حالەتە دەمریت)).

(١) کە ناردنی پیڤەمبەر ﷺ و ئایینی ئیسلامە و ئەمانی کوفر و بن باوەری یە.

٣٦٠٧- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنِي قَيْسٌ عَنْ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه قَالَ: تَعَلَّمَ أَصْحَابِي الْخَيْرَ وَتَعَلَّمْتُ الشَّرَّ ^(١).

٣٦٠٧- حوزمیفه رضي الله عنه دهلی: هاوه له کانم شارمزی خیر و چاکه بوون، منیش شارمزی خراپه بووم. (بو نه وهی خو می لی بباریزم).

٣٦٠٨- حَدَّثَنَا الْحَكَمُ بْنُ نَافِعٍ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَفْتَتَلَ فِتْنَتَانِ دَعَاؤُهُمَا وَاحِدَةٌ» ^(٢).

٣٦٠٨- نه بو سه له مه رضي الله عنه دهگیرپته وه که نه بو هورمیره رضي الله عنه وتی: پیغه مبهری خوا رضي الله عنه فهرمووی: ((روژی دواپی بهرپا نابیت ههتا دوو کو مه ل له دزی یه کتری به جهنگ نه یه، داوای ههردووکیان یه ک شته)).

٣٦٠٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَفْتَتَلَ فِتْنَتَانِ، فَيَكُونَ بَيْنَهُمَا مَقْتَلَةٌ عَظِيمَةٌ، دَعَاؤُهُمَا وَاحِدَةٌ، وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُبْعَثَ دَجَالُونَ كَذَّابُونَ قَرِيبًا مِنْ ثَلَاثِينَ، كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ» ^(٣).

٣٦٠٩- نه بو هورمیره رضي الله عنه له پیغه مبهروه رضي الله عنه دهگیرپته وه که فهرمووی ته: ((قیامت بهرپا نابیت ههتا دوو کو مه ل له گهل یه کتری به جهنگ نه یه و له نیوانیاندا کوشتاریکی گه وره نه بیت، ههردوو کو مه له کهش یه ک قسه و داوایان ههیه، وه قیامت بهرپا نابیت ههتا نزیکه ی سی چه واشه کاری دروژن پهیدا نه بن، هه موویان به درو دهلی من پیغه مبهری خوا)).

(١) بروانه: ٣٦٠٦.

(٢) بروانه: ٨٥.

(٣) بروانه: ٨٥.

٣٦١٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ رضي الله عنه قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ يَقْسِمُ قَسْمًا أَتَاهُ ذُو الْخُوَيْصِرَةِ - وَهُوَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اغْدِلْ. فَقَالَ: «وَيْلَكَ، وَمَنْ يَغْدِلُ إِذَا لَمْ أَغْدِلْ؟! قَدْ خِبْتَ وَخَسِرْتَ إِنْ لَمْ أَكُنْ أَغْدِلْ». فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ائْذَنْ لِي فِيهِ، فَأَضْرِبْ عُنُقَهُ. فَقَالَ: «دَعَهُ فَإِنَّ لَهُ أَصْحَابًا، يَحْقِرُ أَحَدَكُمْ صَلَاتَهُ مَعَ صَلَاتِهِمْ وَصِيَامَهُ مَعَ صِيَامِهِمْ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يَجَاوِزُ تَرَاقِيهِمْ، يَمُرُّونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمُرُّ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، يُنْظَرُ إِلَى نَضْلِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ، ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى رِصَافِهِ فَمَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ، ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى نَضْيِهِ - وَهُوَ قِدْحُهُ - فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ، ثُمَّ يُنْظَرُ إِلَى قُدْذِهِ فَلَا يُوجَدُ فِيهِ شَيْءٌ، قَدْ سَبَقَ الْفَرْتُ وَالْدَّمُ، آيَتْهُمْ: رَجُلٌ أَسْوَدُ إِحْدَى عَضْدَيْهِ مِثْلُ ثَنَدِي الْمَرْأَةِ، أَوْ مِثْلُ الْبَضْعَةِ تَدْرَدُرُ، وَيَخْرُجُونَ عَلَى حِينِ فُرْقَةٍ مِنَ النَّاسِ». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: فَأَشْهَدُ أَنِّي سَمِعْتُ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ قَاتَلَهُمْ وَأَنَا مَعَهُ، فَأَمَرَ بِذَلِكَ الرَّجُلِ، فَالْتَمَسَ فَأُتِيَ بِهِ حَتَّى نَظَرْتُ إِلَيْهِ عَلَى نَعْتِ النَّبِيِّ ﷺ الَّذِي نَعَتَهُ^(١).

٣٦١٠- ئەبو سەلەمە ی کوردی عەبدوڕەحمان گێڕایەووە کە ئەبو سەعیدی خودری رضي الله عنه دەلی: لە کاتی کدا نێمە لە خزمەتی پیغمبەری خوادا ﷺ بووین لە حالیکدا (نالتونیکی) دابەشکردنی دابەش کرد، زولخووصیەرە هات بو لای - کە بیاویک بوو لە ئەوێ تەمبیم - وتی: ئەو پیغمبەری خوا دادگەرە، پیغمبەریش ﷺ فەرمووی: ((هەوار بو تو ئەگەر من دادگەر نەبم کێ دادگەر دەبیت؟ بێگومان تو پەنج بەخەسار و خەسارەت مەندبوویت ئەگەر من دادگەر نەبم))، عومەریش رضي الله عنه وتی: ئەو پیغمبەری خوا مۆلەتم بەدەر بەرەمی بایەم لە گەردنی، ئەویش فەرمووی: ((وازی لی بێنە، چونکە بێگومان چەند هاورپیەکی هەیە کە سیکتان

نوڤټى خۇي له بهرانبه ر نوڤټى نه واند ا و پوژوووى خوي له بهرانبه رى پوژوووى
نه واند ا به كه م دزمانيت، (ئه وان) قورن ان دهخوينن له گهروويان ناجيته
خواره وه، له نايينى (ى ئيسلام) دمرد هچن وهك چون تير له نيچيرهكه
دمرده چيت، سهيرى سهره رمكه دهكرئ هيچى پيوه نييه، پاشان سهيرى سيرمه
(ى قايم كردنى سهرمپمه) كه دهكرئ هيچ شتيكى پيوه نييه، پاشان سهيرى
كلكى رهمكه دهكرئ هيچ شتيكى پيوه نييه، پاشان سهيرى پهري رمكه دهكرئ
هيچى پيوه نييه، بيگومان (تيرمهك) له ريخ و خوينهكه تيپهري^(۱)، نيشانه ي نهو
كهسانه بياويكي رهش پيستته، قولتيكى وهك مه مكى ژن وايه - يان وهك پارچه
گوشتيك وايه بله ريتته وه (بيت و بر وا) - وه له كاتى جياوازي و دووبه رهمكى
خه لكدا پيدا دهبن^(۲))).

ئەبو سەئید رضی اللہ عنہ وتی: شایەتی دمدەم کە ئەم فەرموودم یەم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بیستوو، وە شایەتی دمدەم کە عەلی کۆری ئەبو تالیب رضی اللہ عنہ لە دژی ئەو کەسانە جەنگا و منیش لەگەڵیدا بووم، ئەنجا فەرمانی کرد بەشوێن ئەو پیاویدا بگەرێن، (ئەوانیش گەرپان و دۆزیانەو) و هینایان، ئیتر سەیرم کرد بینیم بەو شۆمەیه کە پێغەمبەر ﷺ باسی کردبوو.

٣٦١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ حَيْثَمَةَ، عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ عليه السلام: إِذَا حَدَّثْتُكُمْ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَلَا تَأْخِزُوا مِنْ السَّمَاءِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَكْذِبَ عَلَيْهِ، وَإِذَا حَدَّثْتُكُمْ فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ، فَإِنَّ الْحَرْبَ خَدَعَةُ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ حَدَّثَاءُ الْأَسْنَانِ، سَفَهَاءُ الْأَحْلَامِ، يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ

(۱) واتە چۆن تیریك بىدات لە نىچىرىك ئەوهەنە خیرا دەردەهەیت هیچ لەگەل خۆی نەبات، ئەوانیش ئاوا لە ئىسلام دەردەهەن و هیچ لەگەل خۆیان ناهەن.

(۲) یان: له چاګرین د هسټه د درده چین و د ژبان د هوه ستنه وه، وهک له ګېرانه وه به کی ترډا هانوه (إرشاد المساری ۱۰۳/۸).

قَوْلِ الْبَرِيَّةِ، يَمْرُقُونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَا يُجَاوِزُ إِيمَانُهُمْ حَتَّاجِرَهُمْ، فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَأَقْتُلُوهُمْ، فَإِنْ قَتَلْتُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلْتُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^(١).

٣٦١١- سومیدی کوری غه‌فله وتی: عه‌لی ﷺ وتی: که فه‌رمووده‌م له پیغه‌مبه‌ری خواوه بو‌تان گپ‌رایه‌وه نه‌گه‌ر له ناسمانه‌وه بکه‌ومه خواره‌وه لام خو‌شتره له‌وه‌ی که درو‌ بکه‌م به‌ده‌م پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ، وه نه‌گه‌ر قسه‌یه‌کتان بو‌ بکه‌م که له نیوان من و ئیوه‌دا بی‌ت (سه‌بارت به جه‌نگ کردن ئه‌وه جیا‌وازه)، چونکه به‌راستی جه‌نگ بریتی یه له هر و فیل.

له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست دمیفه‌رموو: ((له ئاخ‌ر زه‌ماندا که‌سانیک دین و په‌یدا دمبن هه‌رزه‌کار و نه‌فامن و که‌م عه‌قلن، به وته‌ی چاک‌ترینی مرو‌قه‌کان (که پیغه‌مبه‌ره ﷺ) قسه‌ ده‌که‌ن و ده‌یلتین^(٢)، له نی‌سلام دمرده‌چن هه‌ر چو‌نی‌ک تیر له نی‌چیر دمرده‌جیت، با‌وم‌ریان له گه‌روویان تی‌به‌ر ناکات، بو‌یه له هه‌ر کو‌یدا بی‌یان گه‌شتن بی‌انکو‌ژن، چونکه بی‌گومان له کو‌شتنیاندا له رو‌ژی دوایی دا پاداشتی گه‌وره هه‌یه بو‌ ئه‌و که‌سه‌ی ده‌یانکو‌ژیت)).

٣٦١٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا قَيْسٌ، عَنْ حَبَابِ بْنِ الْأَرْتِّ قَالَ: شَكُونَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ، قُلْنَا لَهُ: أَلَا تَسْتَنْصِرُ لَنَا، أَلَا تَدْعُو اللَّهَ لَنَا؟ قَالَ: «كَانَ الرَّجُلُ فِيمَنْ قَبْلَكُمْ يُحْفَرُ لَهُ فِي الْأَرْضِ فَيُجْعَلُ فِيهِ، فَيَجَاءُ بِالْمِنْشَارِ، فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيَشَقُّ بِاسْنَتَيْنِ، وَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَيَمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الْحَدِيدِ، مَا دُونَ لَحْمِهِ مِنْ عَظْمٍ أَوْ عَصَبٍ، وَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَاللَّهُ لَيُثِمَّنَّ هَذَا الْأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ الرَّكِابُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ، لَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ أَوْ الدُّلْبَ عَلَى غَنَمِهِ، وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ»^(٣).

(١) بر‌وانه: ٥٠٥٧، ٦٩٠٣.

(٢) که قور‌ئانه ده‌ل‌تین (لاحکم إلا لله).

(٣) بر‌وانه: ٣٨٥٢، ٦٩٤٣.

٣٦١٢- قهيس له خهباى كورې نه رمته وه ﷺ دهگيرپټه وه دهلى: له كاتيكدا پيغه مېهر ﷺ له سيږهري كه عبده له سهر عاباكهى خوځى شانى دادابوو، عه رزمان كرد بۇ داواى سهر كه وتنمان بۇ ناكهيت؟، بۇ له خودا ناپارپټه وه بۇمان ؟ فهرمووى: ((له گهلانى پيش ئيوهدا پياوى (خواناسى) وا هه بوو له زهويدا چالى بۇ هه لگه نراوه و خراوته ناويه وه، نهنجا مشاريان دهينا و له سهر سهرى دادهنراو (به مشار) دهكرايه دوو له ته وه، نه وه وازى پى نه دهينا له نايينه كهى، وه (خواناسى وا هه بوو) به شانهى ناسن داهينراوه و گوشت و ئيسك و رهگى له يهك جياكراوته وه، به لام نه وه له نايينه كهى وهرى نهگيرپاوه، سويند به خواى كه وره خوا هم نايينى ئيسلامه به نهنجام دهگيه نى و سهرى دهخات، هه تا سوار له صهنعاوه دهروات بۇ هه زرمه وت له خوا نه بيت له كهس ناترسيت، يان گورك بنيت هه رانه كهى به لام ئيوه په له دهكهن)).

٣٦١٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا أَزْهَرُ بْنُ سَعْدٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ قَالَ: أَنْبَأَنِي مُوسَى بْنُ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ افْتَقَدَ ثَابِتَ بْنَ قَيْسٍ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ. فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ مُنْكَسًا رَأْسَهُ، فَقَالَ: مَا شَأْنُكَ؟ فَقَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. فَأَتَى الرَّجُلُ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا. فَقَالَ مُوسَى بْنُ أَنَسٍ: فَرَجَعَ الْمَرَّةَ الْآخِرَةَ بِبَشَارَةٍ عَظِيمَةٍ، فَقَالَ: «ادْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَلَكِنْ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ»^(١).

٣٦١٣- مووساى كورې نه نهس له نه نهسى كورې ماليكه وه ﷺ دهگيرپټه وه سابيتى كورې قهيس ديار نه بوو، پيغه مېهرش ﷺ هه والى برسى، پياويكيش (سه عدى كورې موعاز)) وتى: نهى پيغه مېهرى خوا ﷺ من هه والت بۇ دزمانه،

ئهنجا رۆشت بۆ لای و بینی له مالهوه دانیشتوووه سه‌ری داخستوووه، (سه‌عد پێی) وت: ئه‌وه چیه؟ (سابیت) وتی: حالم خراپه، (چونکه) ئه‌و پێشتر ده‌نگی به‌رز ده‌کرده‌وه به‌سه‌ر ده‌نگی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ، که بێگومان کرده‌وه‌کانی پوچه‌ڵ بۆته‌وه و ئه‌و له دۆزه‌خیانه، ئهنجا پیاوه‌که (سه‌عد) هاته‌وه و هه‌وائی پێدا که سابیت واو وای وت، مووسای کوری ئه‌نه‌سیش وتی: ئهنجا جاری دووهم (سه‌عد) به‌موژده‌یه‌کی گه‌وره‌وه گه‌راپه‌وه، (پێغه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رمووی پێی: ((برۆ بۆ لای و پێی بلی: دنیابه‌ تۆ له دۆزه‌خیان نیت، به‌لکو تۆ له به‌هه‌شتیانی)).

٣٦١٤- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَرَأَ رَجُلٌ الْكَهْفَ فِي الدَّارِ الدَّابَّةِ، فَجَعَلَتْ تَنْفِرُ، فَسَلَّمَ، فَإِذَا صَبَابَةٌ - أَوْ سَحَابَةٌ - غَشِيَتْهُ، فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: "اقْرَأْ فَلَانَ، فَإِنَّهَا السَّكِينَةُ نَزَلَتْ لِلْقُرْآنِ" أَوْ: "نَزَلَتْ لِلْقُرْآنِ" ^(١).

٣٦١٤- به‌پێی کوری عازیب ﷺ ده‌لی: پیاویک (ئوسه‌یدی کوری حوزمیر) سوپه‌تی که‌هفی خویند، له‌و کاته‌دا مایینیک له‌ ماله‌وه بوو سلی لێ ده‌کات و ده‌سه‌مه‌یه‌وه، به‌پێش دوعای سه‌لامه‌تی ده‌کات جا ده‌بینی په‌له‌ هه‌وریک به‌سه‌ریه‌وه‌یه، ئه‌وسا ئه‌و (رووداوه) بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گێڕێته‌وه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((فلان که‌س قورئان بخوین، چونکه بێگومان ئه‌و ئارامیه به‌هوی قورئان (خویندنه‌که‌وه) دابه‌زیوه))، یان ((بۆ قورئانه‌که دابه‌زیوه)).

٣٦١٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَزِيدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ أَبُو الْحَسَنِ الْحَرَّانِيُّ، حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، سَمِعْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ يَقُولُ: جَاءَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ إِلَى أَبِي فِي مَنْزِلِهِ، فَاشْتَرَى مِنْهُ رَحْلاً فَقَالَ لِعَازِبٍ: ابْعَثِ ابْنَكَ يَحْمِلُهُ مَعِيَ. قَالَ:

فَحَمَلَتْهُ مَعَهُ، وَخَرَجَ أَبِي يَنْتَقِدُ مَعَهُ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: يَا أَبَا بَكْرٍ، حَدِّثْنِي كَيْفَ صَنَعْتُمَا حِينَ سَرَيْتَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: نَعَمْ، أَسْرَيْتَا لَيْلَتَنَا، وَمِنَ الْغَدِ حَتَّى قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ وَخَلَا الطَّرِيقَ لَا يَمُرُّ فِيهِ أَحَدٌ، فَرَفَعْتُ لَنَا صَخْرَةً طَوِيلَةً، لَهَا ظِلٌّ لَمْ تَأْتِ عَلَيْهِ الشَّمْسُ فَتَزَلْنَا عَنْدَهُ، وَسَوَّيْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ مَكَانًا بِيَدَيَّ يَتَأَمُّ عَلَيْهِ، وَبَسَطْتُ فِيهِ قُرُوءَةً، وَقُلْتُ: نَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَأَنَا أَنْفُضُ لَكَ مَا حَوْلَكَ، فَنَامَ، وَخَرَجْتُ أَنْفُضُ مَا حَوْلَهُ، فَإِذَا أَنَا بِرَاعٍ مُقْبِلٍ بِغَنَمِهِ إِلَى الصَّخْرَةِ يُرِيدُ مِنْهَا مِثْلَ الَّذِي أَرَدْنَا، فَقُلْتُ: لِمَنْ أَنْتَ يَا غُلَامٌ؟ فَقَالَ: لِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ -أَوْ مَكَّةَ- قُلْتُ: أَفِي غَنَمِكَ لَبَنٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: أَفَتَحْلُبُ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَأَخَذَ شَاةً، فَقُلْتُ: انْفُضِ الضَّرْعَ مِنَ الثَّرَابِ وَالشَّعَرِ وَالْقَدَى -قَالَ: فَرَأَيْتُ الْبَرَاءَ يَضْرِبُ إِحْدَى يَدَيْهِ عَلَى الْأُخْرَى يَنْفُضُ- فَحَلَبَ فِي قَنْعٍ كُتْبَةً مِنْ لَبَنٍ، وَمَعِيَ إِدَاوَةٌ حَمَلَتْهَا لِلنَّبِيِّ ﷺ يَرْتَوِي مِنْهَا، يَشْرَبُ وَيَتَوَضَّأُ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَكَرِهْتُ أَنْ أُوقِظَهُ، فَوَافَقْتُهُ حِينَ اسْتَيْقَظَ، فَصَبَبْتُ مِنَ الْمَاءِ عَلَى اللَّبَنِ حَتَّى بَرَدَ أَسْفَلُهُ، فَقُلْتُ: اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: فَشَرِبَ، حَتَّى رَضِيتُ، ثُمَّ قَالَ: «أَلَمْ يَأْنِ لِلرَّحِيلِ؟». قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَارْتَحَلْنَا بَعْدَ مَا مَالَتِ الشَّمْسُ، وَاتَّبَعْنَا سَرَّاقَةً بَنُ مَالِكٍ، فَقُلْتُ: أُتِينَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ: «لَا تَحْزَنْ، إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا». فَدَعَا عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ، فَارْتَحَلْتُ بِهِ قَرَسُهُ إِلَى بَطْنِهَا -أَرَى فِي جَلَدٍ مِنَ الْأَرْضِ، شَكَّ زُهَيْرٌ- فَقَالَ: إِنِّي أَرَاكُمَا قَدْ دَعَوْتُمَا عَلَيَّ، فَادْعُوا لِي، فَاللَّهُ لَكُمْ أَنْ أَرُدَّ عَنْكُمَا الطَّلَبَ. فَدَعَا لَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَتَجَا فَجَعَلَ لَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا قَالَ: كَفَيْتُكُمْ مَا هُنَا. فَلَا يَلْقَى أَحَدًا إِلَّا رَدَّهُ. قَالَ: وَوَفَّى لَنَا^(١).

٣٦١٥- نه‌بو ئیسحاق ده‌لی: له به‌رائی کوردی عازیبم ﷺ بیست ده‌یوت: نه‌بو به‌کر ﷺ هات بو لای باوکه‌م له مائی خویدا و کورتانی و شترکی لی ک‌ری، نه‌بو به‌کر ﷺ به‌ عازیبی ﷺ وت: کورمه‌که‌ت بنیره‌ با کورتانه‌که‌م له‌گه‌لدا هه‌لگ‌ریت،

ساردبوو، نهوسا وتم: نهی پیغه‌مبه‌ری خوا بیخۆرموه، ده‌لێ: جا نه‌ومنده‌ی خواردوه هه‌تا دلخۆش بووم، پاشان فهرمووی: ((ئایا کاتی رۆیشتن نه‌هاتووه؟)) وتم: به‌لێ: (کاتی هاتووه)، ده‌لێ دوا‌ی نه‌وه‌ی خۆر له‌ ناوهراس‌تی ئاسمان لایدا رۆشتین، سوراقه‌ی کور‌ی مالیک که‌وتبوویه شوینمان، وتم: (سوراقه) پیمان گه‌شت نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا، نه‌ویش فهرمووی: ((خه‌مت نه‌بی خوامان له‌گه‌له‌))، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ دوعای کرد له‌ سوراقه و نه‌سه‌که‌ی هه‌رجوار په‌لی رۆشت به‌زه‌ویدا تا ئاستی ورگی - وابزانم زه‌وییه‌کی ره‌قیش بوو، زوهه‌یر نه‌م گومانه‌ی بردووه^(١) - سوراقه وتی: من گومانم وایه به‌راستی ئیوه هه‌ردووکتان دوعاتان له‌ من کرد، بۆیه داواتان لی ده‌که‌م دوعام بۆ بکه‌ن (نه‌سه‌که‌م چوارپه‌لی بێته‌ دهرمه‌ له‌ زه‌وی) خوا هه‌ردووکتان بپاریزی، بۆ نه‌وه‌ی هه‌ر که‌سی بگه‌ڕێ به‌شوینتاندا بیگێرمه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ دوعای بۆ کرد و رزگاری بوو، ئیتر به‌هه‌ر که‌سیک بگه‌شتایه‌ ده‌یوت: من گه‌رانی ئانه‌ویم بۆتان کردووه ئیوه مه‌گه‌رپن، جا به‌هه‌ر که‌سیک بگه‌شتایه‌ ده‌یگه‌راندوه، (نه‌بو به‌کر ﷺ) وتی: به‌لینه‌که‌ی برده‌ سه‌ر له‌گه‌لماندا و راستی کرد.

٣٦١٦- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ عَلَى أَغْرَابٍ يَعُودُهُ - قَالَ: وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ عَلَى مَرِيضٍ يَعُودُهُ قَالَ: "لَا بَأْسَ، طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ" - فَقَالَ لَهُ: «لَا بَأْسَ، طَهُورٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ». قَالَ: قُلْتَ: طَهُورٌ! كَلَّا بَلْ هِيَ حُمَى تَقُورُ - أَوْ تَنْوَرُ - عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ، تُزِيرُهُ الْقُبُورَ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَنَعَمْ إِذَا»^(٢).

٣٦١٦- ئیبنو عه‌باباس ﷺ ده‌لێ: پیغه‌مبه‌ر ﷺ رۆشت بۆ لای پیاویکی عه‌ره‌بی ده‌شته‌کی (نه‌خۆش بوو) سه‌ردانی کرد، ئیبنو عه‌باباس ﷺ وتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ

(١) نه‌و که‌سه‌ی بۆی گێراوه‌ته‌وه نه‌م په‌سته‌ی وتوو ه‌ یا نا.

(٢) به‌روانه: ٥٦٥٦، ٥٦٦٢، ٧٤٧٠.

هه‌میشه که دهرۆشت بۆ لای نه‌خۆشیک و سهردانی دهرکرد دهمفه‌رموو:
 ((مه‌ترسه به‌ویستی خوا پاکه‌ره‌وه‌ی گونا‌هه‌کانته))، جا به پیا‌وه‌که‌شی فه‌رموو:
 ((مه‌ترسه پاکه‌ره‌وه‌ی گونا‌هه‌کانته به‌ویستی خوا))، کابرا وتی (به پی‌غه‌مبه‌ر
 ﷺ): وتت پاکه‌ره‌ومیه؟ نه‌خیر پاکه‌ره‌وه‌ نییه، به‌لکو له‌رز و تایه که پیریکی
 به‌ته‌مه‌ن هه‌لده‌جو‌قی‌نێ و سهردانی گۆرستانی پی ده‌کات^(١)، نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ریش
 فه‌رموو: ((که‌واته وه‌ک خۆت ده‌لێیت با واییت)).

٣٦١٧- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ
 رَجُلٌ نَصْرَانِيًّا فَاسْلَمَ وَقَرَأَ الْبَقْرَةَ وَالْإِنشَاءَ، فَكَانَ يَكْتُبُ لِلنَّبِيِّ ﷺ، فَعَادَ نَصْرَانِيًّا، فَكَانَ
 يَقُولُ: مَا يَذَرِي مُحَمَّدٌ إِلَّا مَا كَتَبْتُ لَهُ، فَأَمَاتَهُ اللَّهُ، فَدَفَنُوهُ، فَأَصْبَحَ وَقَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ
 فَقَالُوا: هَذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ، لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ نَبَشُوا عَنْ صَاحِبِنَا. فَأَلْقُوهُ. فَحَفَرُوا لَهُ
 فَأَعْمَقُوا، فَأَصْبَحَ وَقَدْ لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ، فَقَالُوا: هَذَا فِعْلُ مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ، نَبَشُوا عَنْ
 صَاحِبِنَا لَمَّا هَرَبَ مِنْهُمْ فَأَلْقُوهُ. فَحَفَرُوا لَهُ وَأَعْمَقُوا لَهُ فِي الْأَرْضِ مَا اسْتَطَاعُوا، فَأَصْبَحَ قَدْ
 لَفَظَتْهُ الْأَرْضُ، فَعَلِمُوا أَنَّهُ لَيْسَ مِنَ النَّاسِ فَأَلْقُوهُ.

٣٦١٧- نه‌نه‌س ﷺ ده‌لی: پیا‌ویکی پی‌شتر گا‌وور بوو نه‌نجا مسو‌لمان بوو، سو‌رته‌ی
 به‌قه‌ره و نالی عیمرانی خو‌یند، وه (نی‌گای) بۆ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ دهنووسی، پاشان
 بو‌ویه‌وه به‌گا‌وور، نه‌نجا ده‌یوت: مو‌حه‌مه‌د هیج نازانی‌ت نه‌وه نه‌بی‌ت من بۆم
 نو‌وسی‌وو، نه‌نجا خوا مراندی و ناشتیان، بۆ سبه‌ی زه‌وی لاشه‌که‌ی فری‌دا‌بو‌ویه
 دهره‌وه، جا (گا‌وره‌کان) وتیان: ئه‌مه کاری مو‌حه‌مه‌د و ها‌وه‌له‌کانیه‌تی کاتی
 (وازی له ئایینه‌که‌یان هی‌نا و) هه‌له‌ات لی‌یان، گۆ‌ری ها‌و‌ری که‌مانیان
 هه‌ل‌دا‌وه‌ته‌وه و فری‌یان دا‌وه، نه‌نجا گۆ‌ری‌کیان بۆ هه‌لکه‌ند و قو‌ولیان کرد، جا بۆ

(١) واته: له‌کۆ‌لی نایه‌ته‌وه تا نه‌یاته ناو گۆ‌ره‌وه.

سبه‌ی زه‌وی فرپی دابوویه دهره‌وه، وتیان: ئەمه کاری موحه‌مه‌د و هاوه‌له‌کانیه‌تی، گۆری هاوړی که‌مانیان هه‌لداوه‌ته‌وه، چونکه هه‌لها‌تووه لی‌یان و فرپی‌یان داوه، ئەنجا گۆری‌کیان بو هه‌لکه‌ند و ئەومنده‌ی له توانایاندا بوو قولیان کرد، بو سبه‌ی زه‌وی فرپی دابوویه دهره‌وه، ئەنجا دلتیابوون و زانیان که ئەوه کاری مرو‌ه نییه و ئیتر ئەوانیش فرپی‌یان دا (و نه‌خرايه گۆره‌وه).

٣٦١٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: وَأَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيَّبِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلَا كِسْرَى بَعْدَهُ، وَإِذَا هَلَكَ قَيْصَرٌ فَلَا قَيْصَرَ بَعْدَهُ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَتَنْفَقَنَّ كُنُوزُهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ»^(١).

٣٦١٨- ئەبو هوریره رضی اللہ عنہ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ فه‌رمووی: ((ئەگەر کیسرا له ناو چوو ئیتر دوا‌ی ئەو کیسرایه‌کی تر نابێته‌وه، وه ئەگەر قه‌یصر له ناو چوو ئیتر دوا ئەو قه‌یصره‌یکی تر نابێته‌وه، سویند به‌و زاته‌ی گیانی موحه‌مه‌دی به‌ده‌سته، گه‌نجینه‌کانی هه‌ردووکیان (کیسرا و قه‌یصر) له خه‌بات له رپی خوا‌دا خه‌رج ده‌که‌ن)).

٣٦١٩- حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَفَعَهُ قَالَ: «إِذَا هَلَكَ كِسْرَى فَلَا كِسْرَى بَعْدَهُ». وَذَكَرَ، وَقَالَ: "لَتَنْفَقَنَّ كُنُوزُهُمَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ"^(٢).

٣٦١٩- جابیری کوری سه‌موره رضی اللہ عنہ ده‌یباته‌وه سه‌ر پی‌غه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ که فه‌رموویه‌تی: ((ئەگەر کیسرا تیا‌چوو ئیتر دوا ئەو کیسرایه‌کی تر نابێته‌وه)), وه با‌سی کرد و فه‌رمووی: ((بی‌گومان گه‌نجینه‌کانی هه‌ردووکیان (کیسرا و قه‌یصر) بو خه‌بات له رپی خوا‌دا خه‌رج ده‌که‌ن)).

(١) بر‌وانه: ٣٠٢٧.

(٢) بر‌وانه: ٣١٢١.

٣٦٢٠- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي حُسَيْنٍ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَدِمَ مُسَيْلِمَةُ الْكَذَّابُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَ يَقُولُ: إِنَّ جَعَلَ لِي مُحَمَّدٌ الْأَمْرَ مِنْ بَعْدِهِ تَبِعْتُهُ. وَقَدِمَهَا فِي بَشَرٍ كَثِيرٍ مِنْ قَوْمِهِ، فَأَقْبَلَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ بْنِ شَمَّاسٍ، وَفِي يَدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قِطْعَةُ جَرِيدٍ، حَتَّى وَقَفَ عَلَى مُسَيْلِمَةَ فِي أَصْحَابِهِ فَقَالَ: «لَوْ سَأَلْتَنِي هَذِهِ الْقِطْعَةَ مَا أُعْطَيْتُكَهَا، وَلَنْ تَعْدُو أَمْرَ اللَّهِ فِيكَ، وَلَنْ أَدْبَرْتَ لِيَعْقِرَنَّكَ اللَّهُ، وَإِنِّي لَأَرَاكَ الَّذِي أُرِيتُ فِيكَ مَا رَأَيْتُ»^(١).

٣٦٢٠- ئیبنو عبباس رضي الله عنه ده‌لێ: موسه‌یله‌مه‌ی درۆزن له سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ هات (بو مه‌دینه)، جا دمیوت: ئه‌گه‌ر موحه‌مه‌د له پاش خۆی ئه‌م کاره (پێغه‌مبه‌رایه‌تی) بدات به‌من شوینی ده‌که‌وم، وه له‌گه‌ڵ خه‌ڵکی زۆر له هۆزه‌که‌ی هات بو مه‌دینه، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هات بو لای سابیتی کوری هه‌یسی کوری شه‌مماسیشی له‌گه‌ڵداوو، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ په‌لێکی دار خورمای به‌ده‌سته‌وه بوو هات لای موسه‌یله‌مه‌دا وه‌ستا، که له‌گه‌ڵ هاوڕێکانیدا بوو، جا پێغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر داوای ئه‌م په‌له‌ دار خورمایه‌م لێ بکه‌یت ناتده‌می و ناتوانی له‌و هه‌رمانه‌ی خوای گه‌وره له باره‌ته‌وه داویتی دهرجیت، وه ئه‌گه‌ر پشت هه‌ڵکه‌یت (و گوێرایه‌لم نه‌بیت) خوا ده‌تکوژیت^(٢)، وه دانیام که تۆ ئه‌و که‌سه‌یت که له خه‌ومه‌دا (حالی خراپی) تۆم نیشانده‌را)).

٣٦٢١- فَأَخْبَرَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سَوَارِينَ مِنْ ذَهَبٍ، فَأَهْمَنِي شَأْنُهُمَا، فَأَوْحِيَ إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنْ انْفُخْهُمَا، فَتَفَخَّخْتُهُمَا فَطَارَا، فَأَوَّلَتْهُمَا كَذَابَيْنِ يَخْرُجَانِ بَعْدِي». فَكَانَ أَحَدُهُمَا الْعَنَسِيُّ وَالْآخَرُ مُسَيْلِمَةُ الْكَذَّابِ صَاحِبِ الْيَمَامَةِ^(٣).

(١) بېروانه: ٤٣٧٣، ٤٣٧٨، ٧٠٣٣، ٧٤٦١.

(٢) به‌ده‌ستی موسلمانان هه‌رواش بوو له پۆزی جه‌نگی یه‌مامه‌دا به‌ده‌ستی موسلمانان کوژرا.

(٣) بېروانه: ٧٠٣٤، ٧٠٣٧، ٤٣٧٤، ٤٣٧٥، ٤٣٧٩.

٣٦٢١- ئه‌بو هورمیره رضی اللہ عنہ ده‌گیرپته‌وه که پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ فه‌رمووی: ((له کاتی‌کدا که خه‌وتبووم له خه‌ومدا بینیم دوو بازن له هه‌ردوو دهمستم دایه، جا سروشتی ئه‌و دوو بازنه‌یه خه‌فه‌تباری کردم، ئه‌وسا له خه‌ودا نیگام بۆکرا که فوویان پیاکه‌م، منیش فووم کرد به‌هه‌ردوو بازنه‌که‌دا، هه‌ردووکیان فڕین به‌ئاسماندا، بۆیه لی‌کمدایه‌وه به‌ دوو (پی‌غه‌مبه‌ری) درۆزن دوا‌ی من په‌یدا ده‌بن))، جا یه‌کی‌کیان عه‌نسی بوو، ئه‌وی که‌یان موسه‌ی‌لیمه‌ی درۆزنی گه‌وره‌ی یه‌مامه‌ بوو.

٣٦٢٢- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ أَسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ جَدِّهِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى -أَرَاهُ- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَهَاجِرُ مِنْ مَكَّةَ إِلَى أَرْضٍ بِهَا نَخْلٌ، فَذَهَبَ وَهَلِي إِلَى أَنَّهَا الْيَمَامَةُ أَوْ هَجَرَ، فَإِذَا هِيَ الْمَدِينَةُ يَثْرِبُ، وَرَأَيْتُ فِي رُؤْيَايَ هَذِهِ أَنِّي هَزَزْتُ سَيْفًا فَأَنْقَطَعَ صَدْرُهُ، فَإِذَا هُوَ مَا أُصِيبَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ أُحُدٍ، ثُمَّ هَزَزْتُهُ بِأُخْرَى فَقَادَ أَحْسَنَ مَا كَانَ، فَإِذَا هُوَ مَا جَاءَ اللَّهُ بِهِ مِنَ الْفَتْحِ وَاجْتِمَاعِ الْمُؤْمِنِينَ، وَرَأَيْتُ فِيهَا بَقْرًا وَاللَّهُ خَيْرٌ فَإِذَا هُمْ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَإِذَا الْخَيْرُ مَا جَاءَ اللَّهُ مِنَ الْخَيْرِ، وَتَوَابَ الصَّدَقِ الَّذِي آتَانَا اللَّهُ بَعْدَ يَوْمِ بَدْرٍ»^(١).

٣٦٢٢- ئه‌بو موسا ده‌گیرپته‌وه- وایزانم له پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ - فه‌رمووی: ((له خه‌ودا بینیم من له مه‌که‌که‌وه کۆچم ده‌کرد بۆ ولاتی‌ک دار خورمای تیا‌بوو، جا گومانم بۆ ئه‌وه‌چوو که ئه‌و شوینه یه‌مامه یان هه‌جهر بی‌ت، به‌لام بینیم (دهرکه‌وت) ئه‌و شوینه مه‌دینه‌یه (که ناوی) یه‌سریبه، هه‌رومه‌ها هه‌ر له‌و خه‌ومدا بینیم که شمشیری‌که‌م راوه‌شاندا و لوتکه‌ی هه‌رتا، ئه‌وسا دهرکه‌وت ئه‌وه‌بوو که له‌و پڕۆزی غه‌زای ئو‌خوددا تووشی باوم‌پداران بوو، پاشان جاریکی تر

(١) بروه‌انه: ٣٩٨٧، ٤٠٨١، ٧٠٣٥، ٧٠٤١.

راموه‌شانده نه‌نجا چاک بوویه‌وه به‌چاکتر له پېشوو، نه‌ویش نه‌و‌مبوو که خوا پېشی هینا بو باومرداران له سه‌رکه‌وتن (هه‌تجی مه‌ککه) و یه‌ک پېزی باومرداران، وه له‌و خه‌وه‌دا چهند مانگایه‌کم بینی، سویند به‌خوا (له‌و کاره‌دا) خیر هه‌یه نه‌ویش^(۱)، نه‌و باومردارانه‌بوو که (شه‌هیدبوون) له رۆزی غه‌زای ئو‌خوددا، وه خه‌یره‌که‌ش بریتی بوو له‌و خه‌یر و پاداشتی راستیه‌ی خوا‌ی گه‌وره بو‌ی هیناین دوا رۆزی غه‌زای به‌در)).

۳۶۲۳- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا زَكْرِيَاءُ، عَنْ فِرَاسٍ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: أَقْبَلْتُ فَاطِمَةَ مَسِيٍّ، كَأَنَّ مِشْيَتَهَا مَشْيُ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَرْحَبًا يَا بَنَّتِي». ثُمَّ اجْلَسَهَا عَنْ يَمِينِهِ - أَوْ عَنْ شِمَالِهِ - ثُمَّ أَسْرَّ إِلَيْهَا حَدِيثًا، فَبَكَتْ، فَقُلْتُ لَهَا: لِمَ تَبْكِينَ؟ ثُمَّ أَسْرَّ إِلَيْهَا حَدِيثًا، فَضَحِكْتُ فَقُلْتُ: مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ فَرَحًا أَقْرَبَ مِنْ حُزْنٍ! فَسَأَلْتُهَا عَمَّا قَالَتْ. فَقَالَتْ مَا كُنْتُ لِأُقْشِيَ سِرَّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. حَتَّى قُبِضَ النَّبِيُّ ﷺ فَسَأَلْتُهَا.

۳۶۲۳- مه‌سروق وتی: عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: فاتیمه هات به‌جو‌ری دهرۆشت رۆیشتنه‌که‌ی وه‌ک رۆیشتنی پېغه‌مبه‌ر ﷺ وابوو، پېغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌خیربیت کچم)) پاشان لای راستیه‌وه - یان لای چه‌پیه‌وه- داینیشاند، پاشان قسه‌یه‌کی به‌سرته پێ فه‌رموو نه‌ویش گریا، پیم وت بۆچی ده‌گریت؟ پاشان قسه‌یه‌کی تری به‌چه‌په پێ فه‌رموو پیکه‌نی، منیش وتم: هیچ کات وه‌ک نه‌م‌رۆم نه‌دیووه خوشی یه‌ک نه‌وه‌نده نزیك بیت له دل ته‌نگی و خه‌فه‌تباری، نه‌نجا په‌رسیارم له فاتیمه کرد که پېغه‌مبه‌ر ﷺ چی فه‌رموو، فاتیمه‌ش وتی: من نه‌ینی پېغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاشکرا ناکه‌م، (بو‌ت باس نه‌که‌م) هه‌تا پېغه‌مبه‌ر ﷺ وه‌فاتی کرد جا په‌رسیارم لی کرد.

(۱) نه‌و چهند مانگایه‌ش که له خه‌وه‌که‌دا بینی.

٣٦٢٤ - فَقَالَتْ: أَسْرَ إِلَيَّ: «إِنَّ جَبْرِيلَ كَانَ يُعَارِضُنِي الْقُرْآنَ كُلَّ سَنَةٍ مَرَّةً، وَإِنَّهُ عَارِضُنِي الْعَامَ مَرَّتَيْنِ، وَلَا أَرَاهُ إِلَّا حَضَرَ أَجَلِي، وَإِنَّكَ أَوَّلُ أَهْلِ بَيْتِي لِحَاقًا بِي». فَبَكَيْتُ، فَقَالَ: «أَمَّا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةً نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ - أَوْ "نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ؟". فَضَحِكْتُ لِذَلِكَ^(١).

٣٦٢٤- فاتیمه (علیها السلام) وتی: به‌چپه پئی وتم: ((بیگومان جبریل (علیه السلام) هه‌موو سالتیک یه‌ک جار هورپانی بو ده‌خویندمه‌وه، به‌لام نه‌مسال دوو جار بو‌ی خویندمه‌وه، دل‌نیام کاتی مردنم هاتوو (نزیك بوته‌وه)، وه بیگومان تو یه‌که‌م که‌سی له ئالوبه‌یتمدا (ده‌مری و) پیم ده‌گه‌یت))، بو‌یه گریام، نه‌نجا فه‌رمووی: ((ئایا رازی نابیت که‌ گه‌وره‌ی ئافرماتی به‌هه‌شت بیت؟)) یان ((ئافرماتی باومردان)) جا له‌به‌ر نه‌وه پیکه‌نیم.

٣٦٢٥ - حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ (عَلَيْهَا السَّلَامُ): قَالَتْ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ فَاطِمَةَ ابْنَتَهُ فِي شَكْوَاهُ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ، فَسَارَهَا بِشَيْءٍ فَبَكَتُ، ثُمَّ دَعَاهَا، فَسَارَهَا فَضَحِكْتُ، قَالَتْ: فَسَأَلْتُهَا عَنْ ذَلِكَ^(٢).

٣٦٢٥- عوروه ده‌گپریته‌وه که‌ عایشه (علیها السلام) ده‌ئی: پیغه‌مبه‌ر (علیه السلام) له‌و نه‌خوشیه‌ی که‌ تیایا ومفاتی کرد، فاتیمه‌ی کچی بانگ کرد و به‌په‌نهانی شتیکی پی‌ فه‌رموو فاتیمه‌ش گریا، پاشان بانگی کرد و سرته‌یه‌کی تری بو کرد فاتیمه‌ش پیکه‌نی، عایشه ده‌ئی: منیش پرسیری نه‌و (گریان و پیکه‌نین) به‌م لی کرد.

٣٦٢٦ - فَقَالَتْ سَارَنِي النَّبِيُّ ﷺ فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ يُقْبَضُ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوفِّي فِيهِ فَبَكَيْتُ، ثُمَّ سَارَنِي فَأَخْبَرَنِي أَنِّي أَوَّلُ أَهْلِ بَيْتِهِ أَتْبَعُهُ فَضَحِكْتُ^(٣).

(١) پروانه: ٣٦٢٦، ٣٧١٦، ٤٤٣٤، ٦٢٨٦.

(٢) پروانه: ٣٦٢٣.

(٣) پروانه: ٣٦٢٤.

٣٦٢٦- فاتیمه علیها السلام وتی: پیغه‌مبه‌ر علیه السلام چپه‌یه‌کی بو کردم و پیی وتم: که نه‌و له‌و نه‌خوشیه پییه‌وه مرد گیانی ده‌کیش‌ریت منیش گریام، پاشان چپه‌یه‌کی تری بو کردم و پیی وتم: من یه‌که‌م که‌سی خیزانه‌که‌یم به‌شوینی دا ده‌مرم، بو‌یه پیکه‌نیم.

٣٦٢٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَرَعَرَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رضی الله عنه يُذْنِي ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ: إِنَّ لَنَا أَبْنَاءَ مِثْلَهُ. فَقَالَ: إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ تَعْلَمُ. فَسَأَلَ عُمَرُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ (١) النَّصْرُ. فَقَالَ: أَجَلَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَعْلَمَهُ إِيَّاهُ. قَالَ: مَا أَعْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَا تَعْلَمُ^(١).

٣٦٢٧- سه‌عیدی کوری جوبه‌یر له ئیبنو عه‌بباسه‌وه رضی الله عنه ده‌گی‌ریته‌وه و ده‌ئی: عومه‌ری کوری خه‌تتاب رضی الله عنه ئیبنو عه‌بباسی له خو‌ی نزیک ده‌کرده‌وه، بو‌یه عه‌بدوره‌حمانی کوری عه‌وف پیی وت: به‌راستی ئیمه‌ش کوری وه‌ک ئیبنو عه‌بباسمان هه‌یه، عومه‌ریش وتی: ئیبنو عه‌بباس خو‌ت دهمانی (له زانستدا چه‌ند زانایه)، جا عومه‌ر پرساری له ئیبنو عه‌بباس کرد دهمبارهی ئه‌م نایه‌ته: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ (١) النَّصْر، واته: کاتی که یارمه‌تی و کومه‌کی خوا هات له‌گه‌ل سه‌رکه‌وتن (شاری مه‌که‌ه و نازاد کرا)، ئیبنو عه‌بباس وتی: مه‌به‌ستی پیی مردنی پیغه‌مبه‌ری خوایه ﷺ، خوا ناگاداری کردوته‌وه له مردنه‌که‌ی، عومه‌ر وتی: منیش هه‌ر وه‌ک زانین و تیگه‌شته‌که‌ی تو‌ی لی دهمانم و تیده‌گه‌م.

(١) پروانه: ٤٢٩٤، ٤٤٣٠، ٤٩٦٩، ٤٩٧٠.

٣٦٢٨- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ حَنْظَلَةَ بْنِ الْغَسِيلِ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ مِلْحَفَةً قَدْ عَصَبَ بِعَصَابَةٍ دَسْمَاءَ، حَتَّى جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ النَّاسَ يَكْثُرُونَ وَيَقِلُّ الْأَنْصَارُ، حَتَّى يَكُونُوا فِي النَّاسِ مِمَّنْزِلَةِ الْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ، فَمَنْ وَلِيَ مِنْكُمْ شَيْئًا يَضُرُّ فِيهِ قَوْمًا، وَيَنْفَعُ فِيهِ آخَرِينَ، فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَيَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيئِهِمْ». فَكَانَ آخِرَ مَجْلِسٍ جَلَسَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ ^(١).

٣٦٢٨- عیكریمه له ئیبنو عهباسهوه رضي الله عنه (دهگێڕێتهوه دهلی: پێغه مبهری خوا ﷺ لهو نهخۆشییهی که تیا یا ومفات ی کرد (له مالهوه) هاته دمرهوه، پشته مالتیکی دابوو به سهershانیدا، وه به قوماشیکی رهش سهری پێچابوو، هات ههتا له سههر دوانگه که دانیشت و سوپاس و ستایشی خوای کرد و پاشان ههرمووی: ((نه نجا دوا نه وه، بێگومان هه موو خه لك زۆر دهبین به لام نه نصاریه کان که م دهبنه وه، ههتا وایان لی دیت له ناو خه لكیدا وهکو خوی دهبین له خواردندا، جا ههر کهس له ئیوه کاریکی گرت ه دست زیان به کهسانیك بگهیه نیت و سوودیش به خه لکانیکی تر بگهیه نیت، نه وه (چاکه) له چاکه کارانیان قه بول بکات و چاوپۆشی له (خراپه ی) خراپه کارانیان بکات))، نیت نه وه کو تا کوڕ بوو که پێغه مبهر ﷺ به شداری کرد تییدا.

٣٦٢٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، حَدَّثَنَا حُسَيْنُ الْجُعْفِيُّ، عَنْ أَبِي مُوسَى عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رضي الله عنه: أَخْرَجَ النَّبِيُّ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ الْحَسَنَ فَصَعَدَ بِهِ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَقَالَ: «ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ، وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصْلَحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ» ^(٢).

(١) پروانه: ٩٢٧.

(٢) پروانه: ٣٧٠٤.

٣٦٢٩- ئەبو بەکره ﷺ دەلی: پێغه‌مبەر ﷺ رۆژیکیان هه‌سه‌نی هینا و برديه سهر دوانگه‌که و فهرمووی: ((ببگومان ئەم کۆره‌ی من سه‌ید و گه‌وره‌یه‌، ئومید وایه‌ که خوا ناشته‌وایی نیوان دوو کۆمه‌لی له‌ مسوڵمانانی پی‌ بکات)).

٣٦٣٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَعَى جَعْفَرًا وَزَيْدًا قَبْلَ أَنْ يَجِيءَ خَبَرُهُمْ، وَعَيْنَاهُ تَذْرِقَانِ^(١).

٣٦٣٠- ئەنه‌سی کۆری مالیک ﷺ ده‌گێڕێته‌وه‌ که پێغه‌مبەر ﷺ هه‌وائی مردنی جه‌عه‌فر و زه‌یدی ﷺ راگه‌یانده‌^(٢)، پێش نه‌وه‌ی هه‌وائی مردنه‌که‌یان بگات، له‌و کاته‌دا هه‌ردوو چاوی (پێغه‌مبەر ﷺ) فرمێسکیان پیا ده‌هاته‌ خوار.

٣٦٣١- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «هَلْ لَكُمْ مِنْ أَمَاطٍ؟». قُلْتُ: وَأَنْتَى يَكُونُ لَنَا الْأَمَاطُ؟ قَالَ: «أَمَّا إِنَّهُ سَيَكُونُ لَكُمْ الْأَمَاطُ». فَأَنَا أَقُولُ لَهَا -يَعْنِي امْرَأَتَهُ- آخِرِي عَنِّي أَمَاطُكَ. فَتَقُولُ: أَلَمْ يَقُلِ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّهَا سَتَكُونُ لَكُمْ الْأَمَاطُ». فَأَدْعُهَا^(٣).

٣٦٣١- جابیر ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبەر ﷺ فهرمووی: ((نایا راخه‌ری نه‌رم و نۆل^(٤) (قالی) تان هه‌یه‌؟)) وتم: راخه‌ری نه‌رمان له‌ کوی بوو؟ فهرمووی: ((به‌لام دنیابه‌ له‌ مه‌ولا راخه‌ری نه‌رم و نۆلتان ده‌بیته‌))، ئەنجا من به‌ئه‌و ده‌لیم -مه‌به‌ستی به‌خێزانه‌که‌یه‌تی- راخه‌ره‌ نه‌رم و نۆله‌که‌تم لی دوور خه‌ره‌وه‌. خێزانیشم ده‌لی: ئەه‌ی پێغه‌مبەر ﷺ نه‌ی فهرموو: ((ببگومان راخه‌ری نه‌رم و نۆلتان ده‌بیته‌؟)) ئیتر منیش وازی لی دینم (و قسه‌ ناکه‌م).

(١) بره‌وه: ١٢٤٦.

(٢) خۆی گه‌وره‌ ناگاداری کردبوو له‌و هه‌واله‌.

(٣) بره‌وه: ٥١٦١.

(٤) به‌راخه‌ر و فهرشیک ده‌وتریت نه‌رم بیت و ریشالی باریکی هه‌بیت.

۳۶۳۲- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: انْطَلَقَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ مُعْتَمِرًا قَالَ: فَنَزَلَ عَلَى أُمِّيَّةَ بِنِ خَلْفِ أَبِي صَفْوَانَ، وَكَانَ أُمِّيَّةُ إِذَا انْطَلَقَ إِلَى الشَّامِ قَمَرًا بِالْمَدِينَةِ نَزَلَ عَلَى سَعْدٍ، فَقَالَ أُمِّيَّةُ لِسَعْدٍ: انْتَظِرْ حَتَّى إِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ وَغَفَلَ النَّاسُ انْطَلَقْتُ فَطُفْتُ، فَبَيْنَا سَعْدٌ يَطُوفُ إِذَا أَبُو جَهْلٍ، فَقَالَ: مَنْ هَذَا الَّذِي يَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ؟ فَقَالَ سَعْدٌ: أَنَا سَعْدٌ. فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ تَطُوفُ بِالْكَعْبَةِ آمِنًا وَقَدْ آوَيْتُمْ مُحَمَّدًا وَأَصْحَابَهُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ. فَتَلَاَحِيَا بَيْنَهُمَا. فَقَالَ أُمِّيَّةُ لِسَعْدٍ: لَا تَرْفَعْ صَوْتَكَ عَلَى أَبِي الْحَكَمِ، فَإِنَّهُ سَيُذْ أَهْلِ الْوَادِي. ثُمَّ قَالَ سَعْدٌ: وَاللَّهِ لَئِنْ مَنَعْتَنِي أَنْ أَطُوفَ بِالْبَيْتِ لَأَقْطَعَنَّ مَتَجَرَّكَ بِالشَّامِ. قَالَ: فَجَعَلَ أُمِّيَّةُ يَقُولُ لِسَعْدٍ: لَا تَرْفَعْ صَوْتَكَ. وَجَعَلَ يُمَسِّكُهُ، فَغَضِبَ سَعْدٌ فَقَالَ: دَعْنَا عَنْكَ، فَإِنِّي سَمِعْتُ مُحَمَّدًا صلى الله عليه وسلم يَزْعُمُ أَنَّهُ قَاتِلُكَ. قَالَ: إِيَّاي؟ قَالَ نَعَمْ. قَالَ: وَاللَّهِ مَا يَكْذِبُ مُحَمَّدٌ إِذَا حَدَّثَ. فَرَجَعَ إِلَى امْرَأَتِهِ فَقَالَ أَمَا تَعْلَمِينَ مَا قَالَ لِي أَخِي الْيَتْرِبِيُّ؟ قَالَتْ: وَمَا قَالَ؟ قَالَ: زَعَمَ أَنَّهُ سَمِعَ مُحَمَّدًا يَزْعُمُ أَنَّهُ قَاتِلِي. قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا يَكْذِبُ مُحَمَّدٌ. قَالَ: فَلَمَّا خَرَجُوا إِلَى بَدْرٍ -وَجَاءَ الصَّرِيحُ قَالَتْ لَهُ امْرَأَتُهُ: أَمَا ذَكَرْتَ مَا قَالَ لَكَ أَخُوكَ الْيَتْرِبِيُّ؟ قَالَ: فَأَرَادَ أَنْ لَا يَخْرُجَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو جَهْلٍ: إِنَّكَ مِنْ أَشْرَافِ الْوَادِي، فَيَسِرُّ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ، فَسَارَ مَعَهُمْ فَفَقَتَلَهُ اللَّهُ^(۱).

۳۶۳۲- عه‌بدو‌ل‌لای کوری مه‌سعود رضي الله عنه ده‌لی: سه‌عدی کوری موغاز رضي الله عنه ر‌وش‌ت (بو مه‌که‌ه) بو عه‌مه‌ره کردن، (عه‌بدو‌ل‌لای) ده‌لی: جا (که گه‌شته مه‌که‌ه) بوو به میوانی ئومه‌یه‌ی کوری خه‌له‌ف (که نازناوی) نه‌بو سه‌ه‌وانه، ئومه‌یه‌ش کاتی بر‌و‌یش‌تایه بو شام و به مه‌دینه‌دا تی‌به‌پرایه ده‌بووه میوانی سه‌عد، نه‌نجا ئومه‌یه به سه‌عدی وت: چاوهر‌وان بکه هه‌تا کاتی نیوهر‌و خه‌لکی بی ناگان (و پ‌شوو ده‌ده‌ن) ده‌جیت و ته‌واف ده‌که‌ی، جا له کاتی‌کدا سه‌عد ته‌واف ده‌کرد له پ‌ر

ئەبو جەهل (پەیدا بوو) و وتی: ئەمە گییه تەوافی کابە دەکات؟ سەعدیش وتی: منم سەعدم، ئەبو جەهل وتی: بەبی ترس تەوافی کابە دەکەیت؟ لە کاتیکیدا دالەدی موحەممەد و ھاوڵەکانیان داو؟ سەعدیش وتی: بەلێ ئێتر بوو بە دەمەقالەیان لە نیوان خۆیاندا، جا ئومەییە بە سەعدی وت: دەنگت بەرز مەکەرەو بەسەر ئەبولحەکەمدا، چونکە ئەو سەرۆکی خەلکی مەککەیه، پاشان سەعد وتی: سویند بەخوا ئەگەر پێگرم بێت کە تەواف بەکەم بەدەوری کابەدا، بەدلتیایەووە من پێگە ی بازگانی شامت دەبێم، دەلی جا ئومەییە هەر دەمیوت بە سەعد: دەنگت بەرز مەکەرەو و هەر خەریک بوو دیگرت، بۆیە سەعدیش رقی هەستا و وتی: واز لە پارێزمەریت بێنە (لە ئەبو جەهل)، چونکە بێگومان لە موحەممەدم بیستوووە دەلی: بەدلتیایەووە ئەو تۆ دەکوژیت، (ئومەییە) وتی: من دەکوژیت؟ وتی: بەلێ، ئومەییە وتی: سویند بەخوا موحەممەد ئەگەر قسە ی کرد درۆ ناکات، ئێتر گەرایەووە بۆ لای ھاوسەری، وتی: ئایا دەزانی برادەرە یەسریبەکەم چی پێ وتم؟ وتی: چی پێ وتیت؟ ئومەییە وتی: دەلی: بێگومان لە موحەممەدی بیستوووە دەلی ئەو من دەکوژیت، ھاوسەرەکی وتی: دە ی سویند بەخوا موحەممەد درۆ ناکات، (عەبدوڵلا) دەلی: جا کاتی رۆیشتن بۆ جەنگی بەدر لە کاتیکیدا (زەمزم) بە ھاوار و داوی بەدەمەووە چوون ھاتەووە (بۆ مەککە کە فریای کاروانەکیان کەون)، ھاوسەرەکی بە ئومەییە ی وت^(١): ئایا ئەو قسە ی برادەرە یەسریبەکەم پێی وتی لەبیرتە؟ (عەبدوڵلا) وتی: ئومەییە ویستی نەرۆات (بۆ جەنگەکە) ئەبو جەهل پێی وت: تۆ یەکیکی لە پیاووە گەورە و دیارەکانی ئەم شارە، کەواتە رۆژێک یان دووان بپۆ، ئێتر ئومەییە لەگەڵیان رۆشت (بۆ جەنگەکە) و خوا (بە دەستی مسوڵمانان) کوشتی.

(١) کاتی ویستی بپروات بۆ جەنگەکە.

٣٦٣٣- حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «رَأَيْتُ النَّاسَ مُجْتَمِعِينَ فِي صَعِيدٍ، فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ فَنَزَعَ ذَنْوَبًا - أَوْ ذَنْوَيْنِ - وَفِي بَعْضِ نَزْعِهِ ضَعْفٌ، وَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ، ثُمَّ أَخَذَهَا عُمَرُ، فَاسْتَحَالَتْ بِيَدِهِ عَرَبًا، فَلَمْ أَرِ عَبْقَرِيًّا فِي النَّاسِ يَفْرِي فَرِيَّتَهُ، حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطَنِ»^(١). وَقَالَ هَمَّامٌ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «فَنَزَعَ أَبُو بَكْرٍ ذَنْوَيْنِ»^(٢).

٣٦٣٣- عهبدوللا ﷺ دهگیرپتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((له خه ومدا کو مه لی خه لکم بینی له شوینیکی فراواندا کو بوو بوونه وه، نه بو به کیش هه ستا دۆلجهیه ک - یان دووانی- پر له ناوی (له بیریک) هه لگۆزی، وه له هه ندی له هه لگۆزینه کهیدا لاوازی تیاوو، وه خوا لیی خو ش دهبیت، پاشان عومهر ﷺ دۆلجهی وهرگرت جا به دهستی وه گۆرا بوو به دۆلجهیه کی که وره، جا که وره (و سهرکرده) یه کم نه دیوه له ناو خه لکدا وه ک کاری نهو کار بکات، (نه ومنده ناوی بو هه لگۆزین) هه تا خه لک (له دهووری ناومکه) په چه یان بو وشره کانیان به ست بو حه وان هوهی پاش پارا بوون)).

وه هه ممام گپرایه وه له نه بو هو پر مه وه ﷺ وتی: نه ویش گپرایه وه له پیغه مبه ره وه ﷺ که فه رمووی: ((جا نه بو به کر دوو دۆلجهی هه لگۆزی)).

٣٦٣٤- حَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ الْوَلِيدِ الرَّسِّيُّ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَانَ قَالَ: أُنْبِئْتُ أَنَّ جَبْرِيلَ ﷺ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ وَعِنْدَهُ أُمُّ سَلَمَةَ، فَجَعَلَ يُحَدِّثُ ثُمَّ قَامَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لَأُمِّ سَلَمَةَ: «مَنْ هَذَا؟». أَوْ كَمَا قَالَ. قَالَ: قَالَتْ: هَذَا دِخْيَةُ. قَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ:

(١) بروهانه: ٣٦٧٦، ٣٦٨٢، ٧٠١٩، ٧٠٢٠.

(٢) بروهانه: ٧٠٢٢.

إِنَّمَا اللَّهُ مَا حَسِبْتُهُ إِلَّا إِيَّاهُ حَتَّى سَمِعْتُ خُطْبَةَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ يُخْبِرُ جَبْرِيلَ، أَوْ كَمَا قَالَ. قَالَ: فَقُلْتُ لِأَبِي عُثْمَانَ: مِمَّنْ سَمِعْتَ هَذَا؟ قَالَ: مِنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ.

٣٦٣٤- موعته میر ده‌لئ: له باوكم بیست وتی: نه‌بو عوسمان بو‌ی گیراینه‌وه وتی: هه‌والم پیدرا که جبریل ﷺ هات بو‌ی لای پیغه‌مبهر ﷺ له‌و کاته‌دا ئوممو سه‌له‌مه‌ی لابیوو، نه‌جا ده‌ستی کرد به‌قه‌سه‌کردن (له‌گه‌ل پیاو‌یک‌دا)، پاشان پیاوه‌که هه‌ستا، پیغه‌مبهریش ﷺ فه‌رمووی به‌ ئوممو سه‌له‌مه ﷺ: ((نه‌مه کی‌یه؟)) - یان وه‌ک نه‌وه‌ی فه‌رمووی- ده‌لئ: ئوممو سه‌له‌مه‌ش وتی: نه‌وه دی‌حیی‌ه. ئوممو سه‌له‌مه وتی: سو‌یند به‌خوا هه‌ر وامزانی دی‌حیی‌ه خو‌یه‌تی، هه‌تا گو‌یم له‌ وتاره‌که‌ی پیغه‌مبهر ﷺ بو‌و با‌سی ئه‌م هه‌والی جبریلی گیرایه‌وه، - یان وه‌ک نه‌وه‌ی که فه‌رمووی- (سوله‌یمانی کوری ته‌رخان) ده‌لئ: به‌ نه‌بی عوسمانم وت: ئه‌م فه‌رموودمی‌ه له‌ کئ بیستووه؟ وتی: له‌ ئوسامه‌ی کوری زمیدم ﷺ بیستووه.

٢٦- بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ، كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ﴾

وَأَنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٥٨﴾ البقرة

٣٦٣٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ رَجُلًا مِنْهُمْ وَامْرَأَةً زَيْنًا، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ فِي شَأَنِ الرَّجْمِ؟». فَقَالُوا: نَفَضَهُمْ وَيُجْلِدُونَ. فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: كَذَبْتُمْ، إِنَّ فِيهَا الرَّجْمَ. فَأَتَوْا بِالتَّوْرَةِ فَنَشَرُوهَا، فَوَضَعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ، فَقَرَأَ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا. فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: ارْفَعْ يَدَكَ. فَرَفَعَ

يَدُهُ فَإِذَا فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ. فَقَالُوا: صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ، فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ. فَأَمَرَ بِهِمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَرُجِمَا. قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: قَرَأْتُ الرَّجُلَ يَجْنَأُ عَلَى الْمَرْأَةِ يَقِيهَا الْحِجَارَةَ^(١).

٢٦- باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بلند:
(پێغه‌مبەر ﷺ دهناسن وه‌ک چۆن کورانی خۆیان دهناسن،
بێگومان کۆمه‌لیک له‌وان ئەوه‌ی راستییە دە‌یشارن‌وه،
له‌ کاتی‌کدا ئەوان دهرانن (موحه‌مه‌د ﷺ پێغه‌مبەر)).

٣٦٣٥- عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی عومەر ؓ ده‌گیر‌یت‌ه‌وه که جوله‌که‌کان هاتنه‌ بۆ خزمه‌تی پێغه‌مبهری خوا و وتیان پێی: که پیاو و ژنیک له‌وان زینایان کردووه، پێغه‌مبهری خواش ﷺ فهرمووی پێیان: ((دهرباره‌ی حوکمی به‌ردباران کردن له‌ ته‌وراتدا چی دهرانن؟)) وتیان: تاوانه‌که‌یان ئاشکرا ده‌که‌ین و شه‌لاق ده‌درین، عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی سه‌لامیش ﷺ وتی: درۆ ده‌که‌ن بێگومان له‌ ته‌وراتدا به‌ردباران کردن هه‌یه، ئینجا ته‌وراته‌که‌یان هێنا و کردیان‌ه‌وه و که‌سیکیان ده‌ستی خسته‌ سه‌ر نایه‌تی به‌ردباران کردنه‌که، ئەوه‌ی له‌ پێش و پاشی (نایه‌تی به‌ردباران کردنه‌که) وه‌ بوو خویندیه‌وه، عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی سه‌لامیش پێی وت: ده‌ستت به‌رز بکه‌ره‌وه، ئەویش ده‌ستی به‌رز کرده‌وه، (پروون بوویه‌وه) که نایه‌تی به‌ردباران کردن له‌ ته‌ورات دایه، ئەوسا جوله‌که‌کان وتیان: ئە‌ی موحه‌مه‌د عه‌بدو‌ل‌لای راستی کرد له‌ ته‌وراتدا نایه‌تی به‌ردباران کردن هه‌یه، ئه‌نجا پێغه‌مبهری خوا ﷺ فهرمانی کرد (به‌ به‌ردباران کردن) هه‌ردووکیان و به‌ردباران کران. عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی مه‌سعود ؓ ده‌لی: ئەنجا پیاوه (زیناکه‌ره) که‌م بینی خۆی دابوو به‌سه‌ر ئافهرمه‌که‌دا له‌ به‌رده‌کان ده‌پاراست.

٢٧- بابُ سُؤَالِ الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُرِيَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ آيَةً، فَأَرَاهُمُ انْشِقَاقَ الْقَمَرِ

٣٦٣٦- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ الْفَضْلِ، أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: انْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَقَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اشْهَدُوا»^(١).

٢٧- باسی بتپهرستان داوایان کرد که پیغه‌مبەر ﷺ موعجزیه‌یه‌کیان نیشان بدات^(٢) ئەویش لهت بوونی مانگی نیشان دان

٣٦٣٦- عه‌بدووللای کورپی مه‌سه‌عود ﷺ ده‌لێ: له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ مانگ بوو به‌دوو له‌ته‌وه، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((سه‌یرکه‌ن و شایه‌ت بن)).

٣٦٣٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا يُونُسُ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ. وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّهُ حَدَّثَهُمْ أَنَّ أَهْلَ مَكَّةَ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً، فَأَرَاهُمُ انْشِقَاقَ الْقَمَرِ^(٣).

٣٦٣٧- فه‌تاده له ئەه‌نه‌سه‌وه ﷺ ده‌گی‌رپه‌ته‌وه، که ئەه‌نه‌س بو‌ی گی‌رانه‌وه که خه‌لکی مه‌که‌که په‌رسیاریان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد که موعجزیه‌یه‌کیان نیشان بدات، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌تبوونی مانگی نیشان دان (بوو بوو به‌دوو له‌ته‌وه).

(١) به‌روانه: ٣٨٦٩، ٣٨٧٠، ٤٨٦٤، ٤٨٦٥.

(٢) بو‌ی راستی پیغه‌مبه‌رایه‌یه‌که‌ی له لایه‌ن خوا‌وه.

(٣) به‌روانه: ٣٨٦٨، ٤٨٦٧، ٤٨٦٨.

٣٦٣٨- حَدَّثَنِي خَلْفُ بْنُ خَالِدٍ الْقُرَشِيُّ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ الْقَمَرَ انْشَقَّ فِي زَمَانِ النَّبِيِّ ﷺ ^(١).

٣٦٣٨- عه‌بدوللای کوری مه‌سعود له ئیبنو عه‌باسه‌وه رضي الله عنه گێڕایه‌وه که له سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا ﷺ مانگ بوو به‌دوو له‌ته‌وه.

٢٨- بابُ

٣٦٣٩- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا مُعَاذُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ رضي الله عنه أَنَّ رَجُلَيْنِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ خَرَجَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ ﷺ فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ وَمَعَهُمَا مِثْلُ الْمِضْبَاحَيْنِ، يُضِيَانِ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا، فَلَمَّا افْتَرَقَا صَارَ مَعَ كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا وَاحِدٌ حَتَّى آتَى أَهْلَهُ ^(٢).

٢٨- باسیک

٣٦٣٩- نه‌نه‌س رضي الله عنه ده‌گێڕێته‌وه: دوو پیاو له‌ هاوه‌لانی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ شه‌ویکی تاریکدا له‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ردابوون ﷺ، (له‌ مرگه‌وت) دمرچوون رووناکیه‌کیان پێبوو به‌وێنه‌ دوو چرا به‌رده‌میانی روشن دمک‌رده‌وه، جا کاتی له‌ یه‌کتری جیابوونه‌وه له‌گه‌ڵ هه‌ر یه‌کیکیاندا رووناکیه‌ک هه‌بوو هه‌تا چوووه‌ ماله‌وه.

٣٦٤٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا قَيْسٌ، سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَزَالُ نَاسٌ مِنْ أُمَّتِي ظَاهِرِينَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ ظَاهِرُونَ» ^(٣).

(١) بېروانه: ٣٨٧٠.

(٢) بېروانه: ٤٦٥.

(٣) بېروانه: ٧٤٥٩، ٧٣١١.

٣٦٤٠- موعه پرهی کوری شوعبه ﷺ له پیغه مبهردوه ﷺ دهگیرپتهوه که ههرمووی: ((بهردهوام کهسانیک له ئوممهتم زāl و سهرکهوتوون (بهسهر دوژمنهکانیاندا)، ههتا فهرمانی خویان بو دیت ^(١) نهوان ههر زāl و سهرکهوتوون)).

٣٦٤١- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ جَابِرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَيْرُ بْنُ هَانٍ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاوِيَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا يَزَالُ مِنْ أُمَّتِي أُمَّةٌ قَائِمَةٌ بِأَمْرِ اللَّهِ، لَا يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ وَلَا مَنْ خَالَفَهُمْ، حَتَّى يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ عَلَى ذَلِكَ». قَالَ عُمَيْرٌ: فَقَالَ مَالِكُ بْنُ يُحَاظِرٍ: قَالَ مُعَاذٌ: وَهُمْ بِالشَّامِ. فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: هَذَا مَالِكٌ يَزْعُمُ أَنَّهُ سَمِعَ مُعَاذًا يَقُولُ: وَهُمْ بِالشَّامِ ^(٢).

٣٦٤١- عومهیری کوری هانی دهگیرپتهوه که له موعاوییهی بیست دمیوت: له پیغه مبهرم ﷺ بیست دهیفهرموو: ((بهردهوام له ئوممهتدا کوومهتیک ههن به فهرمانی خوا ههئدهستن، نهوهی پشتیان بهردا یان پیچهوانه و دزایهتیا بکات هیچ زیانیکیان پی ناگهیهنی، ههتا فهرمانی خویان بو دیت ههر لهسهر نهو حالهی خویان))، عومهیر دهلی: مالیکی کوری یوخامیر وتی: موعاز وتی: نهو کهسانه له شامن، موعاویهش ﷺ وتی: نهوه مالیکه بهقهسی خوی دهلی، نهو له موعازی ﷺ بیستوو دهلی: نهو کهسانه له شامن.

٣٦٤٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا شَيْبُ بْنُ عَرْقَدَةَ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَيَّ يُحَدِّثُونَ، عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَعْطَاهُ دِينَارًا يَشْتَرِي بِهِ شَاةً، فَاشْتَرَى لَهُ بِهَا شَاتَيْنِ،

(١) بههاتنی قیامهت وهک له سهحیحی موسلیمدا بهژماره (٤٩٥٥) هاتوو، یان تا هاتنی نهو بایهی دیت و باوهرداران پتی دهمرن.

(٢) پروانه: ٧١.

فَبَاعَ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ وَجَاءَهُ بِدِينَارٍ، وَشَاةٌ، فَدَعَا لَهُ بِالْبَرْكَهَ فِي بَيْعِهِ، وَكَانَ لَوْ اشْتَرَى التُّرَابَ لَرِيحٌ فِيهِ. قَالَ سُفْيَانُ: كَانَ الْحَسَنُ بْنُ عُمَارَةَ جَاءَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعَهُ شَيْبٌ مِنْ عُرْوَةَ، فَأَتَيْنَاهُ، فَقَالَ شَيْبٌ إِنِّي لَمْ أَسْمَعْهُ مِنْ عُرْوَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَيَّ يُخْبِرُونَهُ عَنْهُ.

٣٦٤٢- شهبی کوری غه رقه ده دهلی: له چهند کهسیکی هوزده کهم بیست که له عورووه دمیانگیرایه وه که دهلی: پیغه مبه ر ښارنکی پيدا که مهړی کی پی بکړی (بو)، عورووهش به دیناره که دوو مهړی بو کړی، نهجا مهړی کیانی فروشت به دینارنیک، وه دینارنیک و مهړی کی هینایه وه (بو پیغه مبه ر ښارنکی)، پیغه مبه ریش ښارنکی دوعای فهر و بهر که تی بو کرد له مامه له و کرین و فروشتنیدا، (بو) هه میسه نه گهر خوړ و خاکیشی بکړایه قازانجی ده کرد تیدا.

سوفیان دهلی: حه سنی کوری عوماره نهم فهرمووده ی له شهبی کوری غه رقه ده وه بو هینا وین و دهلی: شهبی له عورووه بیستووه، جا (سوفیان) دهلی: منیش روشتن بو لای شهبی، شهبی وتی: من نهم فهرمووده له عورووه نه بیستووه، به لکو له چهند کهسیکی هوزی (بارقیه کانم) بیستووه، نهوان له عورووه دمیانگیرایه وه.

٣٦٤٣- وَلَكِنْ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الْخَيْرُ مَعْقُودٌ بِنَوَاصِي الْخَيْلِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ». قَالَ: وَقَدْ رَأَيْتُ فِي دَارِهِ سَبْعِينَ قَرَسًا. قَالَ سُفْيَانُ: يَشْتَرِي لَهُ شَاةً كَأَنَّهَا أَضْحِيَّةٌ^(١).

٣٦٤٣- (شهبی کوری غه رقه ده دهلی: به لام له عورووه ښارنکی بیست دمیوت: له پیغه مبه رم ښارنکی بیست دمیووه موو: ((خیر و چاکه له ناو چهوانی نه سب و ماییندا گریدراوه تا روژی دواپی))، (شهبی) وتی: له مالی عورووه د حه فتا نه سب و مایینم بینی.

سوفیان دهلی: (عوروه) مه‌پێکی بو پێغه‌مبهر ﷺ ده‌کری وه‌ک نه‌وه‌ی مه‌ری هوربانی بیت.

٣٦٤٤- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْخَيْلُ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»^(١).

٣٦٤٤- عه‌بدوللای کوری عومهر ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبهری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌سپ و مایین خێر له‌ ناو چاوانیدا (گرێدراوه) تا رۆژی قیامه‌ت)).

٣٦٤٥- حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْخَيْلُ مَعْقُودٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ»^(٢).

٣٦٤٥- نه‌بی ته‌یاح ده‌لی: له‌ ئه‌نه‌سم بیست ﷺ له‌ پێغه‌مبهره‌وه ﷺ گێرایه‌وه فه‌رموویه‌تی: ((ئه‌سپ و مایین خێر له‌ ناو چاوانیدا گرێدراوه)).

٣٦٤٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: "الْخَيْلُ لِمِثْلَةِ لِرَجُلٍ أَجْرٌ، وَلِرَجُلٍ سِتْرٌ، وَعَلَى رَجُلٍ وَزْرٌ. فَأَمَّا الَّذِي لَهُ أَجْرٌ: فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَطَالَ لَهَا فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، وَمَا أَصَابَتْ فِي طِيلِهَا مِنْ الْمَرْجِ أَوْ الرَّوْضَةِ كَانَتْ لَهُ حَسَنَاتٍ، وَلَوْ أَنَّهَا قَطَعَتْ طِيلَهَا، فَاسْتَنْتَ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ، كَانَتْ أَرْوَانُهَا حَسَنَاتٍ لَهُ، وَلَوْ أَنَّهَا مَرَّتْ بِنَهْرٍ فَشَرِبَتْ، وَلَمْ يَرِدْ أَنْ يَسْقِيَهَا، كَانَ ذَلِكَ لَهُ حَسَنَاتٍ، وَرَجُلٌ رَبَطَهَا تَغْنِيًا وَسِرًّا وَتَعَفُّفًا، لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي رِقَابِهَا وَظُهُورِهَا، فَهِيَ لَهُ كَذَلِكَ سِتْرٌ. وَرَجُلٌ رَبَطَهَا فَخْرًا وَرِيَاءً، وَنَوَاءً لَأَهْلِ الْإِسْلَامِ فَهِيَ وَزْرٌ". وَسُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ

(١) بېروانه: ٢٨٤٩.

(٢) بېروانه: ٢٨٥١.

الْحُمْرُ، فَقَالَ: «مَا أُنْزِلَ عَلَيَّ فِيهَا إِلَّا هَذِهِ الْآيَةُ الْجَامِعَةُ الْقَادَّةُ ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ (٧) وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ (٨) ﴿الزَّلْزَلَةُ﴾ (١).

٣٦٤٦- ئەبو هورەیره رضی اللہ عنہ دەگێڕێتەوه لە پیغەمبەری خواوە ﷺ کە فەرموویەتی: ((ئەسب بۆ سێ جۆر کەسە: بۆ پیاویک پاداشتە، بۆ پیاویکیش دابۆشەر (ی کەموکورییەکان)ە، بۆ پیاویکیش تاوان و گوناھە بۆی، جا ئەو میان پاداشتە بۆی ئەو پیاویکە دایبەستوووە بۆ غەزا و خەبات لە پێی خوادا، ئەنجا بەتی بۆ درێژ دەکات لە لەومرگا یا سەوزایی و میڕگیکی، جا لەو پەت بۆ درێژ کردنەدا چەند بلەومرێ لەو لەومرگا و میڕگ و سەوزاییەدا، ئەو هەمووی بۆی دەبێتە چاکە و پاداشت، خو ئەگەر پەتەکە ی بچڕێت و سەرێ یا دوو سەر غار بکات، ئەو تەرس و میژمەکی و شوین سمەکانی دەبنە چاکە بۆی، وە ئەگەر بەلای رووباریکیا بپروات و لێی بخواتەوه با خاومەکەشی نەیهویت ناوی بدات، ئەو ئەو ئاو خواردنەوش بەچاکە بۆی دەنوسرێت. پیاویکیش ئەسبەکە دابەستبێت، تا لە خەلک بێ نیاز بێت دابۆشەر (ی کەموکورییەکانی بێت) و چاوی لە دەستی خەلک نەبێت، پاشان مافی خوایشی لە بیر بێ تێیدا لە زەمات لێ دانیان و سواریبوونیان بۆ خەبات، جا ئەسبەکە لەبەر ئەو دابۆشەرە بۆ (کەموکورییەکان)ی، پیاویکیش دایبەستوووە بە مەستی شانازی و رووپامایی و دوزمناپەتی کردنی خەلکی مسوڵمان، لەبەر ئەو تاوانە و گوناھە بۆ خاومنی)). وە پرسیار لە پیغەمبەر ﷺ کرا دەربارە ی گوێدرێژ، ئەویش فەرمووی: ((دەربارە ی گوێدرێژ هیچ شتیکم بۆ دانەبەزیوە، جگە لەم نایەتە گشتگیرە کەم وێنەیه: (ئەنجا هەر کەسێک بەئەندازە ی هەرە وردیلەیهک چاکە ی کردبێت دەبیینیتهوه، وە هەر کەسێک بەئەندازە ی هەرە وردیلەیهک خراپە ی کردبێت دەبیینیتهوه)).

٣٦٤٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ مُحَمَّدٍ، سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ يَقُولُ: صَبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم خَيْرَ بُكْرَةٍ وَقَدْ خَرَجُوا بِالْمَسَاحِي، فَلَمَّا رَأَوْهُ قَالُوا مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ. وَأَحَالُوا إِلَى الْحِصْنِ يَسْعَوْنَ، فَرَفَعَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم يَدَيْهِ وَقَالَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرِبْتُ خَيْرٌ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ»^(١).

٣٦٤٧- نه‌نه‌سی کوری مالیک رضی اللہ عنہ ده‌لی: به‌یانی زوو پی‌غه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ رۆشته خه‌یبه‌ر، له‌و کاته (جوله‌که‌کانی خه‌یبه‌ر) به‌بی‌ل و خا‌که‌نا‌زمه‌کانیانه‌وه (له‌هه‌لا‌کانیان) دهر‌جوو بوون، جا‌که‌ پی‌غه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ (و سو‌پا‌که‌یان) بی‌نی وتیان: (نه‌وه) مو‌حه‌مه‌د و سو‌پا‌که‌یه‌ به‌را‌کردن گه‌رانه‌وه بو‌هه‌لا‌که، پی‌غه‌مبه‌ریش رضی اللہ عنہ هه‌ردوو دهم‌ستی به‌رز‌کرده‌وه و هه‌رمووی: ((نه‌لا‌هو نه‌که‌به‌ر خه‌یبه‌ر ویران بوو، بی‌گومان هه‌ر کاتی ئیمه‌ بجینه‌ ناو مال و مه‌یدان هو‌زیک، نه‌وسا تر‌سین‌راوان چ رۆژیکی خراب و ته‌نگیان ده‌بی‌ت)).

٣٦٤٨- حَدَّثَنِي إِبرَاهِيمُ بْنُ الْمُنْذِرِ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الْفُذَيْكِ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذُنُبٍ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي سَمِعْتُ مِنْكَ كَثِيرًا فَأَنْسَاهُ. قَالَ: «ابْسُطْ رِدَاءَكَ». فَبَسَطْتُ فَعَرَفَ بِيَدِهِ فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: «ضَمَّهُ» فَضَمَّمْتُهُ، فَمَا نَسِيتُ حَدِيثًا بَعْدَ^(٢).

٣٦٤٨- نه‌بو هو‌ره‌په‌ره رضی اللہ عنہ ده‌لی: وتم: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا به‌را‌ستی من هه‌رمووده‌ی زۆرم له‌ جه‌نابت بی‌ستوو و له‌ بیرم چۆته‌وه، هه‌رمووی: ((پۆشا‌که‌مه‌ت را‌خه‌))، منیش رام‌خست، نه‌ویش به‌ده‌ستی به‌ ئاما‌زه‌ مشتیک‌ی کرده‌ ناو پۆشا‌که‌مه‌مه‌وه، وه‌ پاشان هه‌رمووی: ((ده‌ی کو‌ی گه‌ره‌وه‌))، منیش کو‌م‌کرده‌وه، ئیت‌ر له‌و کاته‌ به‌دواوه‌ هی‌ج هه‌رمووده‌یه‌کی نه‌وه‌م له‌ بیر نه‌چۆته‌وه.

(١) به‌روانه: ٣٧١.

(٢) به‌روانه: ١١٨.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٦٢- كِتَابُ فَضَائِلِ الصَّحَابَةِ

به ناوی خواي به خشندهی میهره بان

٦٢- پهراوی فهزل و پله بهرزی هاوه لانی پیغه مبهري

١- بَابُ فَضَائِلِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ

وَمَنْ صَحِبَ النَّبِيَّ ﷺ أَوْ رَأَاهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ قَهُوْا مِنْ أَصْحَابِهِ

٣٦٤٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فَيَغْزُو فِتْنَامٌ مِنَ النَّاسِ، فَيَقُولُونَ: فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيُفْتَحُ لَهُمْ. ثُمَّ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فَيَغْزُو فِتْنَامٌ مِنَ النَّاسِ، فَيَقَالُ: هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيُفْتَحُ لَهُمْ، ثُمَّ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ فَيَغْزُو فِتْنَامٌ مِنَ النَّاسِ، فَيَقَالُ: هَلْ فِيكُمْ مَنْ صَاحَبَ مَنْ صَاحَبَ أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ. فَيُفْتَحُ لَهُمْ»^(١).

١- باسی فهزل و گه ورهیی هاوه لانی پیغه مبهري، وه ئه وهی

هاوریهتی پیغه مبهري کردوو هان بینویهتی له

مسولمانان، ئه وه له هاوه لانی پیغه مبهري.

٣٦٤٩- ئه بو سه عیدی خودری دهلی: پیغه مبهري خوا ﷺ فهرمووی: ((رَوْزِگَارِیْكَ بَه سَهَر خَه لَكِیْدَا دِیْت و كۆمَه لَیْ لَه خَه لَكِی غهزا دهكهن، وه پَیْیان

دهلین: کهستان تیا به هاوه لی پښه مبهري خواي ﷺ کردبیت؟ نه وانیش دهلین: به لی، جا سهر ده خرین، پاشان رۆزگار یك به سهر خه لکیدا دیت و کومه لی له خه لک غهزا ده کهن، نه نجا ده وتریت: نایا کهستان تیا به هاوړی به تی هاوه لانی پښه مبهري خواي ﷺ کردبیت؟ نه وانیش دهلین: به لی، نه نجا سهر ده خرین، پاشان رۆزگار یكی تر دیت نه وسا کومه لی له خه لکی غهزا ده کهن جا ده وتریت: نایا کهستان تیا به که هاوړی به تی که سیکی کردبیت هاوړی به تی هاوه لانی پښه مبهري خوا ﷺ کردبیت؟ نه وانیش دهلین: به لی، نه نجا سهر ده خرین)).

٣٦٥٠- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ، سَمِعْتُ زَهْدَمَ بْنَ مُضَرَّبٍ، سَمِعْتُ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ رضي الله عنه يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ» - قَالَ عِمْرَانُ: فَلَا أَدْرِي أَذْكَرَ بَعْدَ قَرْنِهِ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا - ثُمَّ إِنَّ بَعْدَكُمْ قَوْمًا يَشْهَدُونَ وَلَا يُسْتَشْهَدُونَ، وَيَخُونُونَ وَلَا يُؤْمَنُونَ، وَيَنْدُرُونَ وَلَا يُقُونَ، وَيَظْهَرُ فِيهِمُ السَّمَنُ» ^(١).

٣٦٥٠- عيمرانی کوری حوصهين ﷺ ده لی: پښه مبهري خوا ﷺ دميفه رموو: ((چاکترینی نوممتم (خه لکی) چه رخی منه، پاشان نهو (خه لک) انه ی دوا نه وان دین، پاشان نه وان نه ی دوا نه وان دین))، عيمران ده لی: نازانم نایا پښه مبهري ﷺ دوا چه رخی خوی دوو چه رخی هه رموو یان سی چه رخ، ((پاشان بیگومان له پاش نیوه که سانیک دین شایه تی دهمن له کاتیکدا داوی شایه تیدانیان لی نه کراوه، وه خیانت ده کهن و نه مانه ت ناپار یزن، وه نه زر ده کهن و نایبه نه سهر، وه له ناویاندا هه لهوی ده بیته دیارده و زور دمبیت)).

۳۶۵۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ يَجِيءُ قَوْمٌ تَسْبِقُ شَهَادَةُ أَحَدِهِمْ يَمِينُهُ وَيَمِينُهُ شَهَادَتُهُ». قَالَ إِبْرَاهِيمُ: وَكَانُوا يَضْرِبُونَ عَلَى الشَّهَادَةِ وَالْعَهْدِ وَنَحْنُ صَغَارٌ^(۱).

۳۶۵۱- عهبدوللای کوری مه سعود ﷺ له پیغه مبه ره وه ﷺ دهگیر پته وه که هه رموویه تی: ((چاکترینی خه لک خه لکی جهرخ و سه رده می منه، پاشان نه وانه ی دوا ی نه وان دین، پاشان نه وانه ی دوا ی نه وان دین، پاشان که سانیک دین شایه تی دانی یه کیکیان پیش سویند خواردنی ده که ویت و سویند خواردنی پیش شایه تی دانی ده که ویت))، ئیبراهیم وتی: له رابردوودا که ئیمه مندال بووین له سه ر شایه تی دان و بهیمانی خوا لییان ده داین^(۲).

۲- بَابُ مَنَاقِبِ الْمُهَاجِرِينَ وَقَضَائِهِمْ

مِنْهُمْ أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي قُحَافَةَ التَّيْمِيُّ ﷺ، وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (۸) الْحَشْرِ. وَقَالَ: ﴿إِلَّا أَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾ (۱۰) التَّوْبَةِ. قَالَتْ عَائِشَةُ وَأَبُو سَعِيدٍ وَابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ: وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْغَارِ.

(۱) پروانه: ۳۶۵۲.

(۲) واته: له سه ر وتی: (أشهد بالله) و (عهد الله) تا وتی ئه م دوو وشه به ئاسایی نه بیت له سه ر زمانیان و سویند یان پت بخون به راست و درو به هه ق و ناهه ق. پروانه: إرشاد الساري: ۱۴۱/۸.

٢- باسی جوامیری و فەزلی کوچەران

یەکیک لەوانە ئەبو بەکرە کە ناوی عەبدوللای کوری ئەبی قوحافەى تەیمییه ﷺ، وە باسی ئەم فەرمایشتەى خۆی بەرز و بلند: (ئەو دەستکەوتەى لە بەنى نەزیر گیرا) بۆ ئەدارانى کوچەرانه، ئەوانەى کە دەرگران لە مال و سامانیان، هەوڵی بەهرەى خوا و پەزنامەندى ئەو دەدەن، وە یارمەتى خوا و پیڤه مبهەرى خوا دەدەن هەر ئەوان پراستگۆیان).

وە خوا دەفەرموی: (ئەگەر ئێوە یارمەتى ئەو (پیڤه مبهەرە ﷺ) نەدەن، ئەووە بێگومان خوا یارمەتى داوێ کاتیک بێ پروایان دەریان کرد (لە مەککە)، پیڤه مبهەر ﷺ یەکیک بوو لەو دوو کەسە کاتیک ئەو دووانە (پیڤه مبهەر و ئەبو بەکر) لە ئەشکەوتى (سەور)دا بوون، ئەو کاتە بە هاوێلەکەى دەوت خەم مەخۆ بێگومان خوا لەگەڵمانە).

عائیشە و ئەبو سەعید و ئیبنو عەبباس ؓ دەئین: لە ئەشکەوتى (سەور)دا ئەبو بەکر لەگەڵ پیڤه مبهەردا ﷺ بوو.

٣٦٥٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْبَرَاءِ قَالَ: اشْتَرَى أَبُو بَكْرٍ ﷺ مِنْ عَازِبٍ رَحْلاً بِثَلَاثَةِ عَشَرَ دِرْهَمًا، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعَازِبٍ: مَرِ الْبَرَاءَ فَلْيَحْمِلْ إِلَيَّ رَحْلِي. فَقَالَ عَازِبٌ: لَا، حَتَّى تُحَدِّثَنَا كَيْفَ صَنَعْتَ أَنْتَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ خَرَجْتُمَا مِنْ مَكَّةَ وَالْمُشْرِكُونَ يَطْلُبُونَكُمْ؟ قَالَ: ارْتَحَلْنَا مِنْ مَكَّةَ، فَأَخْبَيْنَا -أَوْ سَرَيْنَا- لَيْلَتَنَا وَيَوْمَنَا حَتَّى أَظْهَرْنَا وَقَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ، فَرَمَيْتُ بِبَصْرِي هَلْ أَرَى مِنْ ظِلِّ قَاوِي إِلَيْهِ، فَإِذَا صَخْرَةٌ أَتَيْتُهَا فَنَظَرْتُ بِقِيَّةِ ظِلِّ لَهَا فَسَوَّيْتُه، ثُمَّ قَرَسْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فِيهِ، ثُمَّ قُلْتُ لَهُ اضْطَجِعْ يَا نَبِيَّ اللَّهِ. فَاضْطَجَعَ النَّبِيُّ ﷺ، ثُمَّ انْطَلَقْتُ أَنْظُرُ مَا حَوْلِي، هَلْ أَرَى مِنَ الطَّلَبِ أَحَدًا فَإِذَا أَنَا بِرَاعِي عَنَمٍ يَسُوقُ غَنَمَهُ إِلَى الصَّخْرَةِ يُرِيدُ مِنْهَا الَّذِي أَرَدْنَا، فَسَأَلْتُهُ فَقُلْتُ لَهُ: لِمَنْ

أَنْتَ يَا غُلَامُ؟ قَالَ: لِرَجُلٍ مِنْ قُرَيْشٍ سَمَاهُ فَعَرَفْتُهُ. فَقُلْتُ: هَلْ فِي غَمِّكَ مِنْ لَبَنٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: فَهَلْ أَنْتَ حَالِبٌ لَبَنًا؟ قَالَ: نَعَمْ. فَأَمَرْتُهُ، فَأَعْتَقَلَ شَاةً مِنْ غَنَمِهِ، ثُمَّ أَمَرْتُهُ أَنْ يَنْقُضَ ضَرْعَهَا مِنَ الْعُبَارِ، ثُمَّ أَمَرْتُهُ أَنْ يَنْقُضَ كَفَّيْهِ - فَقَالَ هَكَذَا ضَرَبَ إِحْدَى كَفَّيْهِ بِالْأُخْرَى - فَحَلَبَ لِي كُنْبَةً مِنْ لَبَنٍ، وَقَدْ جَعَلْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِدَاوَةً عَلَى فَمِهَا خِرْقَةً، فَصَبَبْتُ عَلَى اللَّبَنِ حَتَّى بَرَدَ أَسْفَلُهُ، فَأَنْطَلَقْتُ بِهِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَوَافَقْتُهُ قَدْ اسْتَيْقَظَ، فَقُلْتُ: اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيتُ ثُمَّ قُلْتُ: قَدْ آنَ الرَّحِيلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «بَلَى». فَأَرْتَحَلْنَا وَالْقَوْمُ يَطْلُبُونَا، فَلَمْ يُدْرِكْنَا أَحَدٌ مِنْهُمْ غَيْرُ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ عَلَى فَرَسٍ لَهُ، فَقُلْتُ: هَذَا الطَّلَبُ قَدْ لَحِقَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ: «لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا»^(١).

٣٦٥٢- به‌را ﷺ ده‌لی: نه‌بو به‌کر ﷺ کورتانیکی له عازیب ﷺ کری به سیازده دیره‌م، نه‌نجا نه‌بو به‌کر به‌عازیبی وت: فه‌رمان بکه به به‌را با کورتانه‌که‌م بو هه‌لگریت، عازیبیش وتی: نه‌خیر فه‌رمانی پی ناکه‌م هه‌تا بو‌مان نه‌گیریته‌وه تو و پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چیتان کرد کاتی له مه‌ککه دهرچوون پیکه‌وه و بتپه‌رستانیش به‌دواتان ده‌گه‌ران، نه‌بو به‌کر وتی: له مه‌ککه ریکه‌وتین و هاتین، جا نه‌و شه‌وه به‌ریومه‌بووین هه‌تا سبه‌ینیش تا گه‌رمایی نیومرو، جا چاوم گیرا نایا سیبه‌ریک به‌دی ده‌که‌م بچه‌م سیبه‌ره‌که‌ی، له‌و کاته‌دا گابه‌ردیکم دی رۆشتم بو لای، بینیم هه‌ندیك سیبه‌ری ماوه شوینه سیبه‌ره‌که‌م ته‌خت کرد، پاشان (فه‌رویه‌که‌م) تیا راخست بو پیغه‌مبه‌ر ﷺ، پاشان عه‌رزم کرد: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا تو راکش، پیغه‌مبه‌ریش راکش، پاشان رۆشتم سه‌یری ده‌وربه‌رم کرد نایا که‌سیك دمبینم به‌دواماندا بکه‌ری؟ جا له‌و کاته‌دا شوانی می‌گه‌لیکم بین می‌گه‌له‌که‌ی داوه‌ته‌به‌ر به‌ره‌و گابه‌رده‌که‌ دیت، ومکو ئیمه‌ دمی‌ه‌وی بیته سیبه‌ره‌که‌یه‌وه، پرسیارم لی کرد و وتم پی: کوره‌که تو شوانی کییت؟ وتی:

(شوانی) پیاویکی قورمیشیم ناوی برد و ناسیم، وتم: ئایا له مه‌ره‌کانتا مه‌ریان تیاپه شیرى هه‌بیت؟ وتم: تۆ شیرى (مه‌ریکمان) بۆ نه‌دۆشیت؟ وتی: به‌ئى، جا فه‌رمانم پى کرد مه‌ریکی له مه‌ره‌کانى گرت، پاشان فه‌رمانم پیکرد ته‌پ و تۆزى گوانى مه‌ره‌که به‌ته‌کینى، پاشان فه‌رمانم پیکرد ته‌پ و تۆزى ده‌سته‌کانیشى به‌ته‌کینى- وتی: ئاوه‌ها ناو له‌پیکيانى دا به‌وى تریاندا- نه‌نجا که‌مى شیرى دۆشى بۆم، منیش جه‌وه‌نه‌یه‌که‌م هه‌لگرتبوو له‌گه‌ل خۆم بۆ (پیویستی) پیغه‌مبهه ﷺ پارچه به‌رۆیه‌کی به‌سه‌ره‌وه بوو، جا ئاوم کرد به‌سه‌ر شیره‌که‌دا هه‌تا ژیره‌که‌ی ساردبوویه‌وه، نه‌وسا بردم بۆ خزمه‌تى پیغه‌مبهه ﷺ، جا رۆیشتنه‌که‌م له‌و کاته‌دا بوو له‌ خه‌و هه‌ستابوو، وتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ فه‌رموو بیخۆره‌وه، ئه‌ویش نه‌ومنده‌ی خواردمه‌وه تا دلخۆش بووم، پاشان وتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خوا کاتى رۆیشتن هاتوو، فه‌رموو: ((به‌ئى))، ئیتى رۆشتین قورمیشیه‌کانیش به‌شوینمانه‌وه‌ن و به‌دواماندا ده‌گه‌رپن، به‌لام که‌سیان پیمان نه‌گه‌شتن جگه‌ له‌ سوراڤه‌ی کورپی مالیکی کورپی جوعشوم که‌ به‌سواری نه‌سه‌په‌که‌یه‌وه بوو، منیش وتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ ئه‌و کابرا به‌دواى ئیمه‌دا ده‌گه‌رپن، ئه‌وه گه‌شت پیمان، ئه‌ویش فه‌رموو: ((خه‌مت نه‌بى و دلنیاپه‌ خوامان له‌گه‌ل دایه)).

٣٦٥٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَنَانَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ ﷺ قَالَ: قُلْتُ لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا فِي الْعَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ نَظَرَ تَحْتَ قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَنَا. فَقَالَ: «مَا ظَنُّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِأَنَّ اللَّهَ تَالِثُهُمَا»^(١).

٣٦٥٣- ئه‌نه‌س ﷺ له ئه‌بو به‌كره‌وه ﷺ ده‌گه‌رپته‌وه كه‌ وتی: به‌ پیغه‌مبه‌رم ﷺ وت: له كاتیکدا من له ئه‌شكه‌وته‌كه‌دا بووم (له‌گه‌لیدا)، نه‌گه‌ر كه‌سیان سه‌یری

به‌رپیی خوئی بکات به‌دلتیاییه وه ده‌مان بینیت، نه‌ویش فهرمووی: ((نه‌ی نه‌بو به‌کر گومان‌ت چۆنه به‌دوو که‌س خوای گه‌وره سییه‌میان بیت؟)).

۳- بابُ قولِ النَّبِيِّ ﷺ: «سُدُّوا الْأَبْوَابَ إِلَّا بَابَ أَبِي بَكْرٍ»

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ^(١).

٣٦٥٤- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، حَدَّثَنَا فُلَيْحٌ قَالَ: حَدَّثَنِي سَالِمٌ أَبُو النَّضْرِ، عَنْ بُسْرِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ النَّاسَ وَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ عَبْدًا بَيْنَ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ، فَاخْتَارَ ذَلِكَ الْعَبْدُ مَا عِنْدَ اللَّهِ». قَالَ: فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ، فَعَجَبْنَا لِبُكَائِهِ أَنْ يُخْبِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ عَبْدٍ خَيْرٍ. فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ الْمُخَيَّرُ وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ أَعْلَمَنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَمَنُ النَّاسِ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبَا بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا غَيْرَ رَبِّي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ، وَلَكِنْ أَخُوهُ الْإِسْلَامَ وَمَوَدَّتُهُ، لَا يَبْقَيْنَ فِي الْمَسْجِدِ بَابٌ إِلَّا سُدَّ، إِلَّا بَابَ أَبِي بَكْرٍ»^(٢).

۳- باسی ئەم فهرمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ: ((هه‌موو ده‌رگا‌کان بگرن (که له‌سه‌ر مزگه‌وتن)، جگه‌ له‌ ده‌رگا‌ی (مالی) نه‌بو به‌کر ﷺ)).

ئەم فهرمووده‌یه ئیبنو عه‌باس ﷺ له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گێڕاوه‌تی‌ه‌وه‌.
٣٦٥٤- ئەبو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ وتاری دا بو‌ خه‌لکی و فهرمووی: ((بێگومان خوای گه‌وره به‌نده‌یه‌کی له‌ نیوان دونیا و نه‌وه‌ی لای خو‌یه‌تی سه‌رپشک کرد، به‌نده‌که‌ش نه‌وه‌ی لای خوای هه‌لب‌زارد))، وتی: نه‌بو به‌کریش ﷺ گریا، ئی‌مه‌ش سه‌رمان سو‌رما له‌ گریانه‌که‌ی، که پیغه‌مبه‌ری خوا

(١) پروانه: ٤٦٧.

(٢) پروانه: ٤٦٦.

باسی بهندمیهك بكات كه سه‌رپشك كراوه، جا بهنده سه‌رپشك كراوه كه پیغه مبهري خوا بوو، ۞ وه ئه‌بو به‌كر له هه‌موومان زانتر بوو، پیغه مبهري خواش ۞ فه‌رمووی: ((بیگومان ئه‌بو به‌كر له هه‌موو كه‌س چاكه‌ی زیاتره به‌سه‌ر منه‌وه به‌ هاو‌رپی‌ه‌تی و به‌ مال و سامانی، وه ئه‌گه‌ر له‌ناو ئوممه‌تمدا كه‌سی‌كم ب‌كردایه به‌ دۆستی گیانی به‌گیانی^(١) خۆم، بیگومان جگه له په‌روم‌ر‌دگارم ئه‌بو به‌كرم هه‌ل‌ده‌ب‌زارد، به‌لام برایه‌تی ئیسلامی و خوشه‌ویستی هه‌یه له نیوانماندا، هه‌ر دمر‌گایه‌ك له مر‌گه‌وت دایه‌ ده‌بی ب‌گیرێ، جگه له دمر‌گای مالی ئه‌بو به‌كر)).

٤- بابُ قَضَلِ اَبِي بَكْرٍ بَعْدَ النَّبِيِّ ۞

٣٦٥٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ ۞ قَالَ: كُنَّا نُخَيِّرُ بَيْنَ النَّاسِ فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ۞، فَتُخَيَّرُ اَبَا بَكْرٍ، ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، ثُمَّ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ ۞^(٢).

٤- باسی فهزل و پله بهرزى ئه‌بو به‌كر ۞ پاش پیغه مبهري ۞

٣٦٥٥- ئیبنو عومه‌ر ۞ ده‌لی: ئیمه له سه‌رده‌می پیغه مبه‌ردا ۞ له نیوان خه‌لكیدا چاك‌ترینمان دیاری ده‌كرد (ده‌مان وت فلان كه‌س چاك‌تره له فلان كه‌س)، جا ئه‌بو به‌كرمان به‌چاك‌ترین داده‌نا پاشان عومه‌ر، پاشان عوسمانی كورێ عه‌ففان ۞.

(١) مه‌به‌ست پێی كه‌سی‌كه له هه‌موو كه‌س زیاتر خۆشت بو‌یت، یان هه‌یج كه‌ست به‌قه‌ده‌ر نه‌و خۆش.

(٢) پروانه: ٣٦٩٨.

٥- بابُ قولِ النَّبِيِّ ﷺ: «لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا»

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ^(١).

٣٦٥٦- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أُمَّتِي خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ، وَلَكِنْ أَخِي وَصَاحِبِي» ^(٢).

٥- باسی ئەم فەرموودهی پێغه مبهه ﷺ: ((ئەگەر من کەسیکم بکردایه به دوستی گیانی به گیانی خۆم))

ئەبو سەعید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ئەم فەرموودهی (له پێغه مبههوه) گێڕاوهتهوه.

٣٦٥٦- نێبنو عەباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ له پێغه مبههوه ﷺ دهگێڕێتهوه که فەرموویهتی: ((ئەگەر من له ئوممهتدا دوستی گیانی به گیانیم ههلبژاردایه، بێگومان ئەبو بهکر ههلبهزارد، بهلام ئەبو بهکر برای ئایینی و هاوهلمه)).

٣٦٥٧- حَدَّثَنَا مُعَلَّى وَمُوسَى قَالَا: حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ أَيُّوبَ، وَقَالَ: «لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُهُ خَلِيلًا، وَلَكِنْ أَخُوهُ الْإِسْلَامَ أَفْضَلَ» ^(٣). حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ أَيُّوبَ مِثْلَهُ.

٣٦٥٧- ههروهها نێبنو عەباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ^(٤) له پێغه مبههوه ﷺ دهگێڕێتهوه که فەرموویهتی: ((ئەگەر من کەسیکم بهخۆشهویستین کەسی خۆم ههلبژاردایه، بێگومان ئەو (ئەبو بهکر) ههلبهزارد، بهلام برایهتی نیسلامی گهورمتر و چاکتره)).

(نیمای بوخاری دهلی): قوتهیبه بۆی گێڕاینهوه وتی: عەبدولوههاب له ئه یوبهوه وینهی ئەم فەرموودهی بۆ گێڕاینهوه.

(١) پروانه: ٤٦٦.

(٢) پروانه: ٤٦٧.

(٣) پروانه: ٤٦٧.

(٤) ئەم فەرموودهیه دوو سه نه د و ڕێکای ههیه بۆ گێڕانهوهی، ههردووکیان له ڕێکهی ئه یوبهوهیه.

٣٦٥٨- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، أَخْبَرَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ: كَتَبَ أَهْلُ الْكُوفَةِ إِلَى ابْنِ الزُّبَيْرِ فِي الْجَدِّ، فَقَالَ: أَمَّا الَّذِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ خَلِيلًا لَاتَّخَذْتُهُ». أَنْزَلَهُ أَبَا. يَعْنِي: أَبَا بَكْرٍ.

٣٦٥٨- عه‌بدو‌ل‌لای کوری ئه‌بی موله‌یکه ده‌لی: خه‌لکی کوفه نامه‌یان نووسی بو عه‌بدو‌ل‌لای کوری زوبه‌یر دهر باره‌ی (میراتی) باپیره، (عه‌بدو‌ل‌لایش له وه‌لامدا نووسی) وتی: ئه‌و که‌سه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له بارمیه‌وه فه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر له‌م ئوممه‌ته‌دا که‌سی‌کم به‌خو‌شه‌ویست‌رین که‌سی خو‌م هه‌لب‌زاردایه، ئه‌وم هه‌ل‌دم‌ب‌زارد))، باپیره‌ی وه‌ک باوک داناوه^(١)، مه‌به‌ستی ئه‌بو به‌که‌ره.

باب: فِي سَابِقَةِ أَبِي بَكْرٍ وَفَضْلِهِ ﷺ

٣٦٥٩- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِزْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَتَتْ امْرَأَةً النَّبِيِّ ﷺ فَأَمَرَهَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيْهِ. قَالَتْ: أَرَأَيْتَ إِنْ جِئْتُ وَلَمْ أَجِدْكَ؟ كَأَنَّهُمَا تَقُولُ: الْمَوْتُ. قَالَ ﷺ: «إِنْ لَمْ تَجِدْنِي فَأَتِي أَبَا بَكْرٍ»^(٢).

باسی‌ک: دهر باره‌ی له‌ پێش‌بوونی ئه‌بو به‌کر و فه‌زلی ئه‌و ﷺ

٣٦٥٩- جوبه‌یری کوری موتعی‌م له‌ باوکیه‌وه ﷺ ده‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه که‌ وتی: ئاه‌رم‌تی‌ک هاته‌ خ‌زمه‌تی پیغه‌مبه‌ر، ﷺ پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمانی پێ‌کرد که‌ جار‌یکی‌ تر بگه‌ر‌پ‌ته‌وه بو‌ لای، ئاه‌رم‌ته‌که‌ وتی: پێ‌م ب‌لی ئه‌گه‌ر هاته‌م تو‌م ده‌ست نه‌که‌وت (وه‌کو ب‌لی وه‌فاته‌ت ک‌رد‌بوو)، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئه‌گه‌ر مه‌نت نه‌دیت و نه‌بووم ئه‌وه‌ بر‌و بو‌ لای ئه‌بو به‌کر)).

(١) له‌ میرات بردندا ئه‌گه‌ر باپیره‌ له‌ گه‌ل برای مردوو‌ه‌که‌دا کۆ‌بو‌یه‌وه وه‌ک باوک میرات ده‌بات. (إرشاد الساري ١٥٠/٨).

(٢) بر‌وا‌نه: ٧٢٢٠، ٧٣٦٠.

٣٦٦٠- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ أَبِي الطَّيِّبِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُجَالِدٍ، حَدَّثَنَا بَيَانُ بْنُ بِشْرِ، عَنْ وَبَرَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ هَمَّامٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَمَّارًا يَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَمَا مَعَهُ إِلَّا خَمْسَةٌ أَعْبُدُ وَامْرَأَتَانِ وَأَبُو بَكْرٍ^(١).

٣٦٦٠- هه ممام ده لانی: له هه ممام ﷺ بیست دهیوت: پیغه مبهردی خوام ﷺ دیوه و تهنه پینج کوپله و دوو نافرمت و نه بو به کری له گه لدا بوو (باو مردار بوون).

٣٦٦١- حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ بُسْرِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ عَائِذِ اللَّهِ أَبِي إِدْرِيسَ، عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ أَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ آخِذَا بِطَرْفِ ثَوْبِهِ حَتَّى أَبْدَى عَنْ رُكْبَتِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَمَّا صَاحِبُكُمْ فَقَدْ غَامَرَ». فَسَلَّمَ، وَقَالَ: إِنِّي كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ ابْنِ الْخَطَّابِ شَيْءٌ، فَأَسْرَعْتُ إِلَيْهِ ثُمَّ نَدِمْتُ، فَسَأَلْتُهُ أَنْ يَغْفِرَ لِي، فَأَبَى عَلَيَّ، فَأَقْبَلْتُ إِلَيْكَ، فَقَالَ: «يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ». ثَلَاثًا، ثُمَّ إِنَّ عُمَرَ نَدِمَ، فَأَتَى مَنْزِلَ أَبِي بَكْرٍ فَسَأَلَ: أَأَنْتُمْ أَبُو بَكْرٍ؟ فَقَالُوا: لَا. فَأَتَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَسَلَّمَ، فَجَعَلَ وَجْهَ النَّبِيِّ ﷺ يَتَمَعَّرُ حَتَّى أَشْفَقَ أَبُو بَكْرٍ، فَجَنَّا عَلَى رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَاللَّهِ أَنَا كُنْتُ أَظْلَمَ مَرَّتَيْنِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي إِلَيْكُمْ فَقُلْتُمْ: كَذَبْتَ. وَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: صَدَقَ. وَوَأَسَانِي بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ، فَهَلْ أَنْتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي؟». مَرَّتَيْنِ فَمَا أُودِي بَعْدَهَا^(٢).

٣٦٦١- نه بو دهردا ﷺ ده لانی: من له خزمه تی پیغه مبهردا ﷺ دانیشتبوو، لهو کاته دا نه بو به کر ﷺ هات دامینی جله که ی گرتبوو به دهستی هوه به جوړیکی وا نه ژنوکانی دهرکه وتبوون، پیغه مبهردیش ﷺ فهرمووی: ((وادیاره نه م هاوړپیه تان بووه ته شه پری له گه ل که سیکدا))، نه نجا نه بو به کر سهلامی کرد و وتی:

(١) پروانه: ٣٨٥٧.

(٢) پروانه: ٤٦٤٠.

راستیه که‌ی له نیوان من و عومه‌ری کور‌ی خه‌تتا‌بدا شتیک پرووی داوه، جا من خۆم پی نه‌گیرا و قسه‌ی رهم‌قم پی وت، پاشان په‌شیمان بوومه‌وه و داوام لی کرد لیم ببورئ که‌چی نه‌و رازی نه‌بوو لیم، بویه هاتووم بو لای جه‌نابت، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ سی جار فهرمووی: ((ئه‌ی ئه‌بو به‌کر خوا لیت خوش بیت))، پاشان عومه‌ر ﷺ په‌شیمان بوویه‌وه رۆشت بو مالی ئه‌بو به‌کر ﷺ و پرس‌یاری کرد ئه‌بو به‌کر له‌وییه؟ نه‌وانیش وتیان: نه‌خیر له مال نییه، ئیتر عومه‌ر ﷺ هات بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ و سه‌لامی کرد، جا پرووی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ورده ورده گرژ بوو، به‌ جو‌رئ وا ئه‌بو به‌کر ترسا (پیغه‌مبه‌ر ﷺ قسه به عومه‌ر بلی)، بویه ئه‌بو به‌کر له‌سه‌ر نه‌ژنوکانی دانیش‌ت دووجار وتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا: سویند به‌خوا من له‌و خه‌تابارترم، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((به‌راستی خوا منی نارد بو سه‌ر ئیوه (به پیغه‌مبه‌رایه‌تی)، ئه‌نجا ئیوه و‌تتان: راست ناکه‌یت، به‌لام ئه‌بو به‌کر وتی: راست ده‌کات، ئه‌بو به‌کر به‌گیانی و مالی هاوکارم بوو))، دووجار فهرموویل ده‌ی ئایا ئیتر واز له (نا‌زاردانی) ئه‌م هاو‌رپیهم ناهینن؟)) ئیتر دوا ئه‌و رووداوه ئه‌بو به‌کر نازار نه‌دراوه.

٣٦٦٢- حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ قَالَ: خَالِدُ الْحَدَّاءُ حَدَّثَنَا، عَنْ أَبِي عُمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَهُ عَلَى جَيْشِ ذَاتِ السَّلَاسِلِ، فَأَتَيْتُهُ فَقُلْتُ: أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: «عَائِشَةُ». فَقُلْتُ: مِنَ الرِّجَالِ؟ فَقَالَ: «أَبُوهَا». قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «ثُمَّ عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ». فَعَدَّ رِجَالًا^(١).

٣٦٦٢- عه‌م‌ری کور‌ی عاص ﷺ ده‌گیر‌یته‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌وی کرده سه‌ر‌کرده‌ی نه‌و سو‌پایه‌ی ناردی بو (ذات الس‌ل‌اس‌ل)^(٢)، عه‌م‌ر ده‌لی: هاتمه‌وه

(١) بروانه: ٤٣٥٨.

(٢) ناوێکه له به‌شی ولاتی شام پیی ده‌لین: (الس‌ل‌س‌ل)، جه‌نگه‌که‌ش له سالی هه‌شتی کۆچیدا بوو. بروانه فتح الباری: ٩٣/١٠

خز مه تی وتم: چ که سیك لای تو خوشه و یستره ؟ فه رمووی: ((عائیشه))، جا وتم: ئه ی له پیاوان؟ فه رمووی: ((باوکی عائیشه))، وتم: پاشان کی تر؟ فه رمووی: ((پاشان عومه ری کوری خه تتاب)) ئه نجا جه ند پیاویکی تری ناوه یتا.

٣٦٦٣- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «بَيْنَمَا رَاعٍ فِي غَنَمِهِ عَدَا عَلَيْهِ الذُّبُّ، فَأَخَذَ مِنْهَا شَاةً، فَطَلَبَهُ الرَّاعِي، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ الذُّبُّ فَقَالَ: مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبْعِ، يَوْمَ لَيْسَ لَهَا رَاعٍ غَيْرِي؟ وَبَيْنَا رَجُلٌ يَسُوقُ بَقَرَةً قَدْ حَمَلَ عَلَيْهَا، فَالْتَفَتَتْ إِلَيْهِ فَكَلَّمَتْهُ فَقَالَتْ: إِنِّي لَمْ أُخْلَقْ لِهَذَا، وَلَكِنِّي خُلِقْتُ لِلْحَرْثِ». قَالَ النَّاسُ: سُبْحَانَ اللَّهِ. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَإِنِّي أَوْمِنُ بِذَلِكَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا»^(١).

٣٦٦٣- ئه بو هورهیره رضى الله عنه ده لئ: له پیغه مبهری خوام ﷺ بیست ده یفه رموو: ((له کاتیکیدا شوانیک له ناو میگه له که یدابوو گورگیک په لاماری بو هیتا و مه پیکى له رانه که فراند، شوانه کهش شوینی کهوت (تا لئی سه نیته وه)، گورگه کهش لای کرده وه و وتی (به شوانه که): کی فریای ده که ویت له پوژی درنده دا؟ ئه و پوژه ی شوانی نییه جگه له من؟ وه له کاتیکیدا پیاویک مانگایه ک لئ ده خورئ باریکى لئ نابوو، ئه نجا مانگا که لا ده کاته وه به لای پیاوه که دا و قسه ی له گه لدا ده کات و ده لئ: بیگومان من بو ئه م (بارلینان) له دروست نه کراوم، به لکو بو کیلانی زهوی دروست کراوم))، خه لکه که وتیان: سبحان الله^(٢)، پیغه مبه ریش ﷺ فه رمووی: ((جا به راستی من باومرم به مه هه یه، هه روه ها ئه بو به کر و عومه ری کوری خه تتابیش ﷺ)).

(١) پروانه: ٢٣٢٤.

(٢) واته: پاک و بیگه ردی بو خوا، سه ریان سورما چو ن گورگ و مانگا قسه ده که ن.

٣٦٦٤- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ الْمُسَيْبِ، سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي عَلَى قَلْبٍ عَلَيْهَا دَلْوٌ، فَتَزَعْتُ مِنْهَا مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ أَبِي قُحَافَةَ، فَتَزَعَهَا بِهَا دُتُوبًا - أَوْ دُتُوبَيْنِ - وَفِي نَزْعِهِ ضَعْفٌ، وَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ ضَعْفَهُ، ثُمَّ اسْتَحَالَتْ غَرْبًا، فَأَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ، فَلَمْ أَرَ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يَنْزِعُ نَزْعَ عُمَرَ، حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطْنٍ»^(١).

٣٦٦٤- نه بو هورمیره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وتی: له پیغه مبهرم ﷺ بیست دمیغه رموو: ((له کاتیکیدا من خه وتبووم له خه ومدا خووم دی نه ومتام له سهر بیریک دولچه یه کی له سهره، نه نجا نه ومنده ی خوا ویستی (به دولچه) ناوم لی هه لگوزی و دهرهینا، پاشان کورپی نه بی قوحافه^(٢) ﷺ دولچه کی وهرگرت و دولچه یه ک - یان دووان - ناوی هه لگوزی، وه له هه لگوزینه که شیدا لاوازیه کی تیابوو خوا لیی خوش بیت بو لاوازیه کی، پاشان دولچه که گورا بو دولچه یه کی گه وره و عومه ری کورپی خه تتاب ودری گرت، جا هیج نازا و لیزانیکم له ناده میزاد نه دیوه به وینه ی عومه ر ناو هه لگوزی، هه تا نه ومنده ی هه لگوزی خه لک و شتره گانیان پاراو کرد و بردنیان بو شوینی حه وانه وه)).

٣٦٦٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ عُقْبَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ جَرَّ ثُوبَهُ خِيَلًا لَمْ يَنْظُرِ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّ أَحَدَ شَقِيئِي تُوِي يَسْتَرْخِي إِلَّا أَنْ أَتَعَاهَدَ ذَلِكَ مِنْهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّكَ لَسْتَ تَصْنَعُ ذَلِكَ خِيَلًا» قَالَ مُوسَى: فَقُلْتُ لِسَالِمٍ: أَذَكَرَ عَبْدُ اللَّهِ: مَنْ جَرَّ إِزَارَهُ؟ قَالَ لَمْ أَسْمَعْهُ ذَكَرَ إِلَّا ثُوبَهُ^(٣).

(١) بروهانه: ٧٠٢٢، ٧٠٢١، ٧٤٧٥.

(٢) واته: نه بو به کر ﷺ.

(٣) بروهانه: ٥٧٨٣، ٥٧٨٤، ٥٧٩١، ٦٠٦٢.

٣٦٦٥- عهبدوللای کوری عومهر ﷺ دهلی: پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((هر کس بو فیز و خو به گه وره زانین جل و بهر گه کهی بخشیتی به زه ویدا (به دواى خویدا رایکیشیت) خواى گه وره له رۆزى قیامت دا (به چاوى به زمیى) سهیری ناکات))، نه بو به کریش ﷺ وتی: لایه کی جله گه م به زه ویدا ده خشیت، به لام نه و منده ههیه من نه وه هر بووه له جله گه م دا، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی: ((به دلنیا یه وه تو نه وه بو فیز و دمهیه ناکهیت)).

مووسا دهلی: به سالمم وت: نایا عهبدوللای باسی خشانى ئیزاری کرد به زه ویدا؟ سالمم وتی: من ته نها باسی (ثوب) ^(١) لی بیستوو به باسی کات.

٣٦٦٦- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، حَدَّثَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ أَنْفَقَ زَوْجَيْنِ مِنْ شَيْءٍ مِنَ الْأَشْيَاءِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ دُعِيَ مِنْ أَبْوَابِ -يَعْنِي الْجَنَّةِ-: يَا عَبْدَ اللَّهِ هَذَا خَيْرٌ، فَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّلَاةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّلَاةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجِهَادِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الْجِهَادِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصَّدَقَةِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصَّدَقَةِ، وَمَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الصِّيَامِ دُعِيَ مِنْ بَابِ الصِّيَامِ، وَبَابِ الرِّيَّانِ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مَا عَلَى هَذَا الَّذِي يُدْعَى مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ مِنْ ضَرُورَةٍ؟ وَقَالَ: هَلْ يُدْعَى مِنْهَا كُلُّهَا أَحَدٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «نَعَمْ، وَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ يَا أَبَا بَكْرٍ» ^(٢).

٣٦٦٦- نه بو هورمیره ﷺ دهلی: له پیغه مبهری خوام ﷺ بیست دهیغه رموو: ((هر کس جوتی شت له شته کان له ری خوا به خشیت له هه موو دمرگانى واته: به هه شته وه- بانگ ده کری: نه ی بهنده ی خوا نه مه خیری که و چاکه یه که (له چاکه کان)، نه نجا هر که سیک نوێز کهر بیت له دمرگای نوێزه وه بانگ

(١) ثوب: واته: کراس که کراسیکی ده ره دامانه عه رب له بهری ده کهن، ئیستا پتی ده لێن دشا شه.

(٢) بر وانه: ١٨٩٧.

ده‌کریت، هه‌ر که‌سیش خه‌باتکار و موحاهید بیت له دهرگای جیهاده‌وه بانگ ده‌کریت، وه هه‌ر که‌س نه‌هلی به‌خشین بیت له دهرگای به‌خشینه‌وه بانگ ده‌کریت، وه هه‌ر که‌س نه‌هلی پۆزوو بیت له دهرگای پۆزووه‌وه بانگ ده‌کریت و له دهرگای رهمیانیشه‌وه^(١)،، نه‌بو به‌کر ﷺ وتی: پیویست ناکات که‌سیک له هه‌موو نه‌و دهرگانه‌وه بانگ به‌کریت؟ وه وتی: ئایا که‌س هه‌یه له هه‌موو نه‌و دهرگانه‌وه بانگ کریت؟ پیغه‌مبه‌ر ﷺ هه‌رمووی: به‌ئێ هه‌یه، وه ئومید ده‌که‌م نه‌ی نه‌بو به‌کر تو له‌و که‌سانه‌ بیت.

٣٦٦٧- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَاتَ وَأَبُو بَكْرٍ بِالسُّنْحِ - قَالَ إِسْمَاعِيلُ: يَعْنِي بِالْعَالِيَةِ - فَقَامَ عُمَرُ يَقُولُ: وَاللَّهِ مَا مَاتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. قَالَتْ: وَقَالَ عُمَرُ: وَاللَّهِ مَا كَانَ يَقَعُ فِي نَفْسِي إِلَّا ذَاكَ، وَلَيَبْعَثَنَّهُ اللَّهُ فَلَيَقْطَعَنَّ أَيْدِي رِجَالٍ وَأَرْجُلَهُمْ. فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَكَشَفَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَبَّلَهُ قَالَ: يَا بَايَ أَنْتَ وَأُمِّي طِبْتَ حَيًّا وَمَيِّتًا، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يَذِيقُكَ اللَّهُ الْمَوْتَيْنِ أَبَدًا. ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ: أَيُّهَا الْحَالِفُ، عَلَى رِسْلِكَ. فَلَمَّا تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ جَلَسَ عُمَرُ^(٢).

٣٦٦٧- عوروه‌ی کوری زوبه‌یر ده‌ئێ: عائیشه‌ی ﷺ خیزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گیریته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وه‌فاتی کرد و نه‌بو به‌کریش له سونج^(٣) بوو - ئیسماعیل ده‌ئێ: واته: (سونج که) له عالییه- نه‌نجا عومه‌ر هه‌ستایه‌وه و ده‌یوت: سویند به‌خوا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌مردووه، عائیشه ده‌ئێ: هه‌روه‌ها عومه‌ر وتی: سویند به‌خوا هه‌ر نه‌وه‌ش له دل و دهره‌وه‌ندا چه‌سپیوه (که

(١) ده‌گونجی دهرگای پۆزوو و دهرگای په‌یان یه‌ک، بن نه‌وه‌ش راسته‌.

(٢) به‌روانه: ١٢٤١.

(٣) سونج له عالییه له نزیک مه‌دینه، تیس‌تا تیکه‌ل بووه له‌گه‌ل مه‌دینه، به‌لام نه‌و کات گوند بووه.

نه مردوو، وه بیگومان خوا زیندووی دهکاته وه تا دمست و قاجی پیاوانیک
 بریت (که دهلین مردوو). نه نجا نه بو به کر هات و قوماشه که ی لادا به سهر
 پیغه مبهروه ه بو و ماچی کرد و وتی: دایک و باوکم به فیدات بی، چاک
 و پاک بوویت له زیان و مردندا، وه سویند بهو زاته ی گیانی منی به دهسته هه رگیز
 خوا (له دونیادا) دوو مردنت پی ناچیزیت. پاشان هاته دمره وه (بو ناو خه لکه که)
 وتی: نه ی نه وه که سه ی سویند ده خویت (مه بهستی عومهر بوو) په له مه که و هیواش
 به. جا که نه بو به کر دهستی به فسه کردن و کرد عومهر دانیش.

۳۶۶۸ - فَحَمِدَ اللَّهُ أَبُو بَكْرٍ وَأَتْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: أَلَا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ مُحَمَّدًا ﷺ فَإِنَّ مُحَمَّدًا
 قَدْ مَاتَ، وَمَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ. وَقَالَ: ﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ﴾ (۳۰) ﴿
 الزمر. وَقَالَ: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ
 وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ (۳۱) آل عمران. قَالَ:
 فَنَشَجَ النَّاسُ يَبْكُونَ. قَالَ: وَاجْتَمَعَتِ الْأَنْصَارُ إِلَى سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فِي سَقِيفَةِ بَنِي سَاعِدَةَ
 فَقَالُوا: مِنَّا أَمِيرٌ وَمِنْكُمْ أَمِيرٌ، فَذَهَبَ إِلَيْهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَأَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ
 الْجَرَّاحِ، فَذَهَبَ عُمَرُ يَتَكَلَّمُ فَأَسْكَنَهُ أَبُو بَكْرٍ، وَكَانَ عُمَرُ يَقُولُ: وَاللَّهِ مَا أَرَدْتُ بِذَلِكَ إِلَّا
 أَنِّي قَدْ هَيَّأْتُ كَلَامًا قَدْ أَعْجَبَنِي خَشِيتُ أَنْ لَا يَبْلُغَهُ أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ تَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ - فَتَكَلَّمَ
 أَبْلَغَ النَّاسِ - فَقَالَ فِي كَلَامِهِ: نَحْنُ الْأَمْرَاءُ وَأَنْتُمْ الْوُزَرَاءُ. فَقَالَ حُبَابُ بْنُ الْمُنْذِرِ: لَا وَاللَّهِ لَا
 نَفْعَ لَنَا مِنَّا أَمِيرٌ وَمِنْكُمْ أَمِيرٌ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: لَا، وَلَكِنَّا الْأَمْرَاءُ وَأَنْتُمْ الْوُزَرَاءُ، هُمْ أَوْسَطُ
 الْعَرَبِ دَارًا، وَأَعَزُّهُمْ أَحْسَابًا، فَبَايَعُوا عُمَرَ أَوْ أَبَا عُبَيْدَةَ. فَقَالَ عُمَرُ: بَلْ تُبَايِعُكَ أَنْتَ،
 فَأَنْتَ سَيِّدُنَا وَخَيْرُنَا وَأَحَبُّنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَأَخَذَ عُمَرُ بِيَدِهِ فَبَايَعَهُ، وَبَايَعَهُ النَّاسُ،
 فَقَالَ قَائِلٌ: قَتَلْتُمْ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ. فَقَالَ عُمَرُ: قَتَلَهُ اللَّهُ^(۱).

٣٦٦٨- ئه‌نجا ئه‌بو به‌کر ﷺ سوپاس و ستایشی خوای کرد و وتی: بیداربن هر کهس موحه‌مه‌دی ﷺ په‌رستووو نه‌وه بیگومان موحه‌مه‌د مردووو به‌دل‌نیاییه‌وه، هر که‌سیش خوای په‌رستووو نه‌وه بیگومان خوا زیندووو و نامریت، وه ده‌فه‌رمووی: (ئه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ به‌راستی تو دهمری و ئه‌وانیش دهمرن) و ده‌فه‌رموی: (موحه‌مه‌د ﷺ ته‌نها پښه‌مبه‌ریکه (نهر نییه)، بیگومان له پیش ئه‌و پښه‌مبه‌رانی تر رابوردوون، جا ئایا نه‌گهر وهفاتی کرد یان کوژرا ده‌گه‌رپښه‌وه بو دواوه‌ی خو‌تان (پاشگه‌ز دمه‌نه‌وه)، هر کهس هه‌لگه‌رپښه‌وه بو دواوه‌ی خو‌ی (بو بته‌رستی)، نه‌وه هه‌رگیز (نه‌و که‌سه) هیچ زیانیك به‌خوا ناگه‌یه‌نی‌ت. وه به‌زووی خوا پاداشتی سوپاس گوزاران دمه‌داته‌وه، ده‌لی: جا خه‌لکه‌که ده‌ستیان کرد به‌هه‌نسك دان و گریان ^(١).

ده‌لی: ئه‌نصارپیه‌کان لای سه‌عدی کو‌ری عوباده له سه‌قیفه‌ی به‌نی ساعیده کو‌بوونه‌وه وتیان: ئه‌میریك له ئیمه بیت و ئه‌میریکیش له ئیوه (ی کو‌چه‌ران)، ئه‌بو به‌کر و عومه‌ری کو‌ری خه‌تتاب و ئه‌بو عوبه‌یده‌ی کو‌ری جه‌راح □ رو‌یشتن بو لایان، عومه‌ر ویستی قسه‌ بکات یه‌کسه‌ر ئه‌بو به‌کر بیده‌نگی کرد، عومه‌ر ده‌یوت: سو‌یند به‌خوا به‌و قسه‌کردنه ته‌نها مه‌به‌ستم ئه‌و‌مبوو من وته‌یه‌کم ئاماده‌کردبوو ^(٢) که لام جوان و په‌سه‌ندبوو، ترسم هه‌بوو که ئه‌بو به‌کر نه‌گاته کاریگه‌ری ئه‌و قسه‌ی (من ئاماده‌م کردبوو)، پاشان ئه‌بو به‌کر ﷺ ده‌ستی به‌قسه‌کرد وهك په‌وانبیزترین کهس قسه‌ی کرد له وته‌کانیدا وتی (به‌ئه‌نصارپه‌کان): ئیمه ئه‌میر ده‌بین و ئیوه‌ش وه‌زیر و راو‌یزکار دمه‌بن، حوبابی کو‌ری مون‌زیر وتی: نه‌خیر سو‌یند به‌خوا واناکه‌ین ئه‌میریك له ئیمه و ئه‌میریك له ئیوه، ئه‌بو به‌کریش ﷺ وتی: نه‌خیر به‌لکو ئیمه ئه‌میرین و ئیوه وه‌زیر، ئه‌وان (ه‌ورمیش) په‌سه‌نترین ه‌و‌زی مه‌ککه‌ن و ناودارترین و جوام‌یزترین

(١) یان به‌ده‌نگی به‌رز ده‌گریان.

(٢) له می‌شکی خو‌مدا.

عه‌رهبین، که‌وا‌بوو به‌یعه‌ت بدن به عومه‌ر یان نه‌بو عوبه‌یده، عومه‌ریش وتی: نه‌خیر به‌لکو به‌یعه‌ت به‌تۆ دهمه‌ین، چونکه تۆ گه‌وره‌مانی و چاک‌ترینمانی وه خوشه‌ویسترینمانی لای پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، نه‌وسا عومه‌ر ده‌ستی نه‌بو به‌کری گرت و به‌یعه‌تی پێدا و خه‌لکه‌که‌ش به‌یعه‌تیان پێدا، نه‌نجا که‌سیک وتی: سه‌عدی کوری عوباده‌تان کوشت، عومه‌ریش وتی: خوا کوشتی^(١).

٣٦٦٩- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَالِمٍ: عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْقَاسِمِ: أَخْبَرَنِي الْقَاسِمُ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: شَخَّصَ بَصَرُ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَالَ: «فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى». ثَلَاثًا، وَقَصَّ الْحَدِيثَ، قَالَتْ: فَمَا كَانَتْ مِنْ خُطْبَتِهِمَا مِنْ خُطْبَةٍ إِلَّا نَفَعَ اللَّهُ بِهَا، لَقَدْ خَوَّفَ عَمْرُ النَّاسَ وَإِنَّ فِيهِمْ لِنِفَاقًا، قَرَدَهُمُ اللَّهُ بِذَلِكَ^(٢).

٣٦٦٩- قاسیم ده‌گیریته‌وه: که‌ عائیشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ چاوی به‌رزکرده‌وه بۆ ئاسمان و پاشان سی جار فه‌رمووی: ((بمبه‌يته ناو کو‌ری هه‌ره (ب‌لنده‌وه))، نیت‌ر قاسیم به‌سه‌ره‌هاته‌که‌ی گیرایه‌وه، عائیشه‌ش وتی: له وتاره‌که‌ی هه‌ردووکیان (نه‌بو به‌کر و عومه‌ر) خوا سوودی گه‌یاند (به‌ مسو‌لمانان)، بی‌گومان عومه‌ر ﷺ خه‌لکی ترساند^(٣) و به‌د‌ل‌نیاییه‌وه له ناویاندا ناپاک هه‌یه، جا به‌و هه‌رمشه‌ی عومه‌ر خوا نه‌و که‌سانه‌ی گیرایه‌وه (بۆ لای هه‌ق).

٣٦٧٠- ثُمَّ لَقَدْ بَصَرَ أَبُو بَكْرٍ النَّاسَ الْهُدَى، وَعَرَفَهُمُ الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْهِمْ، وَخَرَجُوا بِهِ يَتْلُونَ: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ﴾ آل عمران^(٤).

(١) مه‌به‌ست به‌ وته‌که‌ی عومه‌ر دوعا لیک‌کردنه.

(٢) ب‌روانه: ١٢٤١.

(٣) که‌ وتی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ خوا زیندووی ده‌کاته‌وه تا ده‌ست و قاچی که‌سانیک ب‌پ‌یت.

(٤) ب‌روانه: ١٢٤٢.

٣٦٧٠- پاشان به پراستی نه بو به کر ﷺ پینموونی روون کردوه بو خه لکی و نه و هه قه ی که له سه ریانه بو ی باس کردن، به هو یه وه له و گرفته رزگاریان بو و نه م نایه ته یان ده خوینده وه: (موحه ممه د ﷺ ته نها پیغه مبه ریکه (نه مر نییه)، بیگومان له پیش نه و پیغه مبه رانی تر رابوردوون، جا نایا نه گه ر ومفاتی کرد یان کوژرا ده گه ریته وه بو دواوه ی خو تان (پاشگه ز دمه نه وه)، هه ر که س هه لگه ریته وه بو دواوه ی خو ی (بتبه رستی)، نه وه هه رگیز (نه و که سه) ه یج زیانی که به خوا ناگه یه نی ت، وه به زووی خوا پاداشتی سو پاس گو زاران ده داده وه).

٣٦٧١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا جَامِعُ بْنُ أَبِي رَاشِدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو يَعْلَى، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْحَنْفِيَّةِ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي: أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: أَبُو بَكْرٍ. قُلْتُ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: ثُمَّ عُمَرُ. وَخَشِيتُ أَنْ يَقُولَ عُثْمَانُ، قُلْتُ: ثُمَّ أَنْتَ؟ قَالَ: مَا أَنَا إِلَّا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

٣٦٧١- موحه ممه دی کو ری حه نه فییه وتی: به باو کم وت: له پاش پیغه مبه ر ﷺ چ که سی که چاک تره؟ وتی: نه بو به کر، وتم: پاشان کی؟ وتی: عومه ر، تر سام بلی: عوسمان، وتم: پاشان تو؟ وتی: من ته نها پیاویکم له مسو لمانان.

٣٦٧٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَصْفَارِهِ، حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْبَيْدَاءِ - أَوْ بِذَاتِ الْجَيْشِ - انْقَطَعَ عَقْدُ لِي، فَأَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى التِّمَاسِهِ، وَأَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ، فَأَتَى النَّاسُ أَبَا بَكْرٍ، فَقَالُوا: أَلَا تَرَى مَا صَنَعَتْ عَائِشَةُ؟ أَقَامَتْ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبِالنَّاسِ مَعَهُ، وَلَيْسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاضِعَ رَأْسَهُ عَلَى فَخِذِي قَدْ نَامَ، فَقَالَ: حَبَسَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَالنَّاسُ،

وَلْيُسُوا عَلَى مَاءٍ وَلَيْسَ مَعَهُمْ مَاءٌ قَالَتْ: فَعَاتَبَنِي، وَقَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ، وَجَعَلَ يَطْعُنُنِي بِيَدِهِ فِي خَاصِرَتِي، فَلَا يَمْنَعُنِي مِنَ التَّحَرُّكِ إِلَّا مَكَانُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى فَخِذِي، فَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَصْبَحَ عَلَى غَيْرِ مَاءٍ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ آيَةَ التِّيْمَمِ، ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ (٤٣) النساء. فَقَالَ أَسِيدُ بْنُ الْحَضِرِ: مَا هِيَ بِأَوَّلِ بَرَكَتِكُمْ يَا آلَ أَبِي بَكْرٍ. فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَبَعَثْنَا الْبَعِيرَ الَّذِي كُنْتُ عَلَيْهِ، فَوَجَدْنَا الْعِقْدَ تَحْتَهُ^(١).

٣٦٧٢- عائیشه (رضی اللہ عنہا) ده‌گپ‌ریته‌وه و ده‌لی: له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ری خوا‌دا ﷺ له سه‌فه‌ری‌کدا رۆشتین تا گه‌یشتینه به‌یدا حیان دَاتِ الْجَنَّة- له‌ویدا ملوانکه‌یه‌کم لی وون بوو، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ له‌ویدا ومستا بو دۆزینه‌وه‌ی خه‌لکه‌که‌ش له‌گه‌لیدا ومستان، لای ئاودا نه‌بوون و ئاویشیان پی نه‌بوو، خه‌لکه‌که‌ش هاتن بو لای نه‌بو به‌رکر و وتیان: ئایا نابینی عائیشه چی کرد؟ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و خه‌لکه‌که‌شی له‌گه‌لیدا ماتهل کردووه، نه‌شوینه‌که‌یان ئاوی تیدا‌یه و نه‌خۆشیان ئاویان پییه، جا ئه‌بو به‌کر هات له‌ کاتی‌کدا که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌ری له‌سه‌ر رانی من بوو خه‌وی لی که‌وتبوو، وه (ئه‌بو به‌کر) وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا و خه‌لکه‌که‌ت ومستاندووه، نه‌شوینه‌که‌یان ئاوی تیدا‌یه و نه‌خۆشیان ئاویان پییه، (عائیشه) وتی: بۆیه ئه‌بو به‌کر سه‌رزمنشتی کردم، وه ئه‌وه‌ی خوا ویستی پیی وتم، زوو زووش به‌دمستی ده‌یکوتایه که‌له‌که‌م، منیش ته‌نها شتی‌ک ری‌گرم بوو له‌ جولان ئه‌وه بوو پیغه‌مبه‌ری خوا سه‌ری له‌سه‌ر رانم بوو، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا خه‌وت تا نوێزی به‌یانی ئاو نه‌بوو (بو دهمست‌نوێژ گرتن)، جا خوا‌ی گه‌وره ئایه‌تی ته‌یه‌مومی ﴿فَتَيَمَّمُوا﴾ (٤٣) النساء. دابه‌زاند و ته‌یه‌مومیان کرد. جا ئوسه‌یدی کوری حوزمیر وتی: ئه‌مه یه‌که‌م هه‌ر و به‌ره‌که‌تی ئیوه نییه

خانه وادهی نه بو بهکر (به سهر مسوڵمانانه وه)، عانی شهش وتی: جا نه و وشتره مان
هه ئسانده وه که من سواری ده بووم، ملوانکه که مان دۆزییه وه له ژیریدا بوو.

٣٦٧٣- حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ: سَمِعْتُ ذَكْوَانَ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا تَسُبُّوا أَصْحَابِي، فَلَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَتَفَقَّ مِثْلَ أُحُدٍ ذَهَبًا مَا بَلَغَ مُدًّا أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ». تَابَعَهُ جَرِيرٌ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، وَمُحَاضِرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ.

٣٦٧٣- نه بو سه عیدی خودری ﷺ ده ئی: پیغه مبهەر ﷺ هه رمووی: ((جنیو مه ده دن به هاوه لانه، چونکه دنیا بن نه گهر که سیکتان به نه ندازهی کیوی ئو حود نالتون ببه خشیت، ناگاته (پاداشتی به خشینی) مشتی (خو راکی) یه کیکیان به لکو ناگاته نیوه شی)).

جهریر و عه بدوللای کوری داود و نه بو مو عاویه و مو حازیر نه م هه رمو و ده یان له نه عمه شه وه گیرا و ته وه و پالپشتی گیرانه و مکه ی شو عبه یان کردو وه.

٣٦٧٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِسْكِينٍ أَبُو الْحَسَنِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ، عَنْ شَرِيكَ بْنِ أَبِي نَمْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ أَنَّهُ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ خَرَجَ، فَقُلْتُ: لَأَلْزَمَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَلَا كُونَنَّ مَعَهُ يَوْمِي هَذَا. قَالَ: فَجَاءَ الْمَسْجِدَ، فَسَأَلَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالُوا: خَرَجَ وَوَجَّهَ هَاهُنَا، فَخَرَجْتُ عَلَى إِثْرِهِ أَسْأَلُ عَنْهُ، حَتَّى دَخَلَ بَيْتَ أَرِيْسٍ، فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ -وَبَابُهَا مِنْ جَرِيدٍ- حَتَّى قَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَاجَتَهُ، فَتَوَضَّأَ فَقُمْتُ إِلَيْهِ، فَإِذَا هُوَ جَالِسٌ عَلَى بَيْتِ أَرِيْسٍ، وَتَوَسَّطَ قُمَّتِهَا، وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ وَدَلَّاهُمَا فِي الْبَيْتِ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ ثُمَّ انْصَرَفْتُ، فَجَلَسْتُ عِنْدَ الْبَابِ، فَقُلْتُ: لَأَكُونَنَّ بِوَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْيَوْمَ. فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَدَفَعَ الْبَابَ. فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: أَبُو بَكْرٍ. فَقُلْتُ:

عَلَى رِسْلِكَ. ثُمَّ ذَهَبْتُ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا أَبُو بَكْرٍ يَسْتَأْذِنُ. فَقَالَ: «اِئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَأَقْبَلْتُ حَتَّى قُلْتُ لِأَبِي بَكْرٍ: ادْخُلْ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَبْشُرُكَ بِالْجَنَّةِ. فَدَخَلَ أَبُو بَكْرٍ فَجَلَسَ عَنْ يَمِينِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَعَهُ فِي الْقُفِّ، وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبُئْرِ، كَمَا صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ، وَكَشَفَ عَنْ سَاقَيْهِ، ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ وَقَدْ تَرَكْتُ أَخِي يَتَوَضَّأُ وَيَلْحَقْنِي، فَقُلْتُ: إِنْ يُرِدِ اللَّهُ بِفُلَانٍ خَيْرًا - يُرِيدُ أَخَاهُ - يَأْتِ بِهِ. فَإِذَا إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ الْبَابَ. فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ. ثُمَّ جِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقُلْتُ: هَذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَسْتَأْذِنُ. فَقَالَ: «اِئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَجِئْتُ فَقُلْتُ: ادْخُلْ وَبَشِّرْكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْجَنَّةِ. فَدَخَلَ فَجَلَسَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْقُفِّ عَنْ يَسَارِهِ، وَدَلَّى رِجْلَيْهِ فِي الْبُئْرِ، ثُمَّ رَجَعْتُ فَجَلَسْتُ، فَقُلْتُ إِنْ يُرِدِ اللَّهُ بِفُلَانٍ خَيْرًا يَأْتِ بِهِ. فَجَاءَ إِنْسَانٌ يُحَرِّكُ الْبَابَ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ. فَقُلْتُ: عَلَى رِسْلِكَ. فَجِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: «اِئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ» فَجِئْتُهُ فَقُلْتُ لَهُ: ادْخُلْ وَبَشِّرْكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُكَ. فَدَخَلَ فَوَجَدَ الْقُفَّ قَدْ مَلَأَ، فَجَلَسَ وَجَاهَهُ مِنَ الشَّقِّ الْآخِرِ. قَالَ شَرِيكَ: قَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ: فَأَوَّلَتْهَا: قُبُورُهُمْ^(١).

٣٦٧٤- سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌ب ده‌لی: نه‌بو موسای نه‌شعه‌ری ﷺ بو‌ی گ‌یرامه‌وه: که له مائه‌وه ده‌ستنو‌یزێ گ‌رت، پاشان دهر‌چوو، (ده‌لی) وتم: سو‌یند به‌خوا ده‌بی نه‌م‌رو من له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جیانه‌مه‌وه و ههر له‌گه‌لیدا‌یم، وتی: جا رو‌شت بو‌ مزگه‌وت و پرس‌یاری پیغه‌مبه‌ر ﷺ کرد و وتیان: دهر‌چوو به‌ره‌و نا نه‌وو‌یه رو‌شت، (وتی: منیش به‌شو‌ینیدا رو‌شتم پرس‌یارم کرد هه‌تا (دو‌زیمه‌وه)، چوو‌مه (هه‌راغی) بیرى نه‌ریسه‌وه^(٢)، منیش لای دهر‌گاکه‌یدا

(١) پ‌روانه: ٣٦٩٣، ٣٦٩٥، ٦٢١٦، ٧٠٩٧، ٧٢٦٢.

(٢) که نه‌و بیره له‌ناو باخ‌ی له‌باخه‌کانی نزیک قوبادا بو‌و.

دانیشتم - دمرگاکهش له پهلی دار خورما بوو- ههتا پیغه مبهري خوا ﷺ چووو
 سه رناو پاشان دمستنو یژی گرت، نهجا ههستام رپوشتم بو لای، جا بینیم
 پیغه مبهري ﷺ له سه ر ناو مرپاستی سه کوئی بیره کهدا دانیشتووو و ههردوو قاجی
 هه لکردووو شوپی کردوتهوو ناو بیره که، منیش سه لامم لی کرد، پاشان
 گه پامه ووو لای دمرگای بیره که دانیشتم و وتم: ئه مرپو دهمبه دمرگاوانی
 پیغه مبهري خوا ﷺ، نهجا ئه بو به کر ﷺ هات پالی نا به دمرگاکه ووو وتم: ئه وو
 کییه؟ وتی: ئه بو به کرم، وتم په له مه که، پاشان رپوشتم وتم ئه ی پیغه مبهري
 خوا ئه وو ئه بو به کره مؤله تی ده خوازی بیته ژووره وو، نه ویش فهرمووی:
 ((مؤله تی بده و موژده ی به هه شتی شی به ری))، منیش هاتمه وو وتم به ئه بو
 به کر: و مره ژووره وو و پیغه مبهري خوا ﷺ موژده ی به هه شتت پی ددها، نه ویش
 هاته ژووره وو و لای راستی پیغه مبهري خواوه ﷺ له سه ر سه کوئی قه راغی بیره که
 له گه لیدا دانیشت و ههردوو قاجی شوپ کردووو ناو بیره که به وینه ی پیغه مبهري
 ﷺ کرد و ههردوو قاجی خوشی هه لمالی، پاشان گه پامه وو و دانیشتم (کاتی من
 هاتم) براکه م (له مال) به جیه یشت دمستنو یژ بگریت و به دوامدا بیت، جا (له
 دلی خو مدا) وتم: ئه گه ر خوا چاکه ی بو فلان - مه به ستی براکه ی بوو- بوئی
 ده یهینی بو ئیره، جا له پر هه ستم کرد که سیک دمرگاکه ی جولاند، منیش وتم:
 ئه وو کییه؟ وتی: عومه ری کوپی خه تتابم، وتم: په له مه که، پاشان رپوشتم بو
 خزمه تی پیغه مبهري خوا ﷺ و سه لامم لی کرد و وتم: ئه وو عومه ری کوپی
 خه تتابه ﷺ مؤله تی هاتنه ژووره وو ده خوازی، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی:
 ((مؤله تی بده و موژده ی به هه شتی به ری))، جا هاتمه وو بو لای عومه ر وتم:
 برپوره ژووره وو پیغه مبهري خوا ﷺ موژده ی به هه شتی پی داویت، عومه ریش
 هاته ژووره وو له گه ل پیغه مبهري خواوا ﷺ له سه ر سه کوئی قه راغی بیره که لای
 چه پیه وو دانیشت و ههردوو لاقی شوپ کردووو بو ناو بیره که، پاشان گه پامه وو و

(لای دمرگاکه دا) دانیشتم وتم: نه گهر خوا چاکه ی بو فلاّن بوئ دمیهنی (بوئ نیره)، نه وسا که سیک هات دمرگاکه ی جولاند منیش وتم: نه وه کییه؟ وتی: عوسمانی کوری عهفقانم، وتم: په له مه که له سه رخو به. جا هاتم بو خزمه تی پیغه مبه ری خوا و پیم راگه یاند، پیغه مبه ریش فه رمووی: ((مۆله تی بده و موژده ی به هه شتیشی به ری له گه ل به لایه کدا که تووشی دمی))، نه جا هاتم و پیم وت: وهره ژووره وه پیغه مبه ریش موژده ی به هه شتی پی داویت، له گه ل به لایه کدا که تووشت دمی، نه ویش هاته ژووره وه و بینی سه ر سه کوکه پرپووه، بویه له به رانه ری نه وان له لاکه ی تره وه دانیشتم، شورمیک^(١) ده لی: سه عیدی کوری موسه ییه ب وتی: وام ماناکرد و لیکم دایه وه که نه وه گوړه کانیانه.

٣٦٧٥- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَعِدَ أُحْدًا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ، فَرَجَفَ بِهِمْ، فَقَالَ: «اُتْبْتُ أُحْدُ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ»^(٢).

٣٦٧٥- هه تاده ده لی: نه نه سی کوری مالیک ر بوئ گیرانه وه که پیغه مبه ر ر وشته سه رکیوی نوحد له گه ل نه بو به کر و عومه ر و عوسماندا ر جا نوحد جولاندنیه وه، پیغه مبه ریش فه رمووی: ((نوحد مه جولئ، چونکه بیگومان پیغه مبه ریک و راستگو یه و دوو شهیدت به سه ره وه یه)).

٣٦٧٦- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا صَخْرُ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَيْنَمَا أَنَا عَلَى بئرٍ أَنْزِعُ مِنْهَا

(١) که گپه ره وه ی فه رموده که یه.

(٢) برپوانه: ٣٦٨٦، ٣٦٩٧.

جَاءَنِي أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ الدَّلْوَ، فَتَرَعَ ذَنْوَبًا أَوْ ذَنْوَبَيْنِ وَفِي نَزْعِهِ ضَعْفٌ، وَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ، ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ مِنْ يَدِ أَبِي بَكْرٍ، فَاسْتَحَالَتْ فِي يَدِهِ غَرْبًا، فَلَمْ أَرِ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يَفْرِي قَرِيئَهُ، فَتَرَعَ حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بِعَطْنٍ». قَالَ وَهَبُ: الْعَطْنُ: مَبْرُكُ الْإِبِلِ، يَقُولُ حَتَّى رَوَيْتِ الْإِبِلُ فَأَنَاحَتْ^(١).

٣٦٧٦- عه بدوللای کوری عومهر ﷺ دهلی: پښه مبهري خوا ﷺ فه رموی: ((له کاتیځدا (خه وتبووم خوږ دی) له سهر بیرک بووم ناوم لی هه لئه گوزی، نه بو به کر و عومهریش هاتن بو لام، نه نجا نه بو به کر دۆلجه ی و مرگرت دۆلجه یه یان دوو دۆلجه ی ناوی هه لگوزی له هه لگوزینه کهیدا لاواز بوو، خوا لی بیوری، پاشان نیبنو خه تتاب دۆلجه که ی و مرگرت له دمستی نه بو به کر و له دمستی عومهردا دۆلجه که گورا و بوو به دۆلجه یه کی گهوره، جا هیج نازا و لیزانیکم له نادمیزاد نه دیوه وهک نه و کار بکات و ناو هه لگوزی، نیتر نه ومنده ی ناوی هه لگوزی هه تا خه لکه که وشره مکانیان ناودا و بردنیان بو شوینی حه وانه ومیان)).

وهه ب دهلی: (العطن) شوینی خه وتن و پشوودانی وشره، دهلی: هه تا وشره کان پاراوکران سنگیان دادا و خه وتن.

٣٦٧٧- حَدَّثَنِي الْوَلِيدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عِيْسَى بْنُ يُونُسَ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ أَبِي الْحُسَيْنِ الْمَكِّيُّ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: إِنِّي لَوَاقِفٌ فِي قَوْمٍ، فَدَعَا اللَّهُ لِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ وَقَدْ وُضِعَ عَلَى سَرِيرِهِ، إِذَا رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي قَدْ وَضَعَ مِرْقَفَهُ عَلَى مَنْكِبِي، يَقُولُ: رَحِمَكَ اللَّهُ، إِنْ كُنْتُ لَأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَكَ اللَّهُ مَعَ صَاحِبَيْكَ، لِأَنِّي كَثِيرٌ مِمَّا كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: "كُنْتُ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَفَعَلْتُ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَأَنْطَلَقْتُ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ. فَإِنْ كُنْتُ لَأَرْجُو أَنْ يَجْعَلَكَ اللَّهُ مَعَهُمَا. فَالْتَفَتُ فَإِذَا هُوَ عَلَيَّ بَنُ أَبِي طَالِبٍ^(٢).

(١) بېروانه: ٣٦٣٤.

(٢) بېروانه: ٣٦٨٥.

٣٦٧٧- ئیبنو ئەبی مولهیکه له ئیبنو عه عباسه وه ﷺ دهگیرێته وه دهلی: من له ناو کۆمهلی خه لکدا راوه ستابووم، ئەنجا ئەوان له خوا دمپارانه وه بۆ عومهری کورێ خه تتاب ﷺ له کاتیکدا (مردبوو) له سه ر ته خته که ی دانرابوو، له و کاته دا بیاویک له پشتمه وه بوو ئانیشکی نابوو یه سه رشانه و دهیوت: (به عومه ر) ره حمه تی خوات لی بێ، من ئومید ده که م خوا بتخاته گه ل دوو هاوه له که ت^(١)، چونکه من زۆر جار له پیغه مبه ری خوا م ده بیست ده یفه رموو: ((من و ئەبو به کر و عومه ر، له گه ل ئەبو به کر و عومه ر نه وه م کرد، وه من له گه ل ئەبو به کر و عومه ر رۆشتم))، بۆیه من ئومید ده که م خوا بتخاته گه ل هه ردووکیان^(٢). ئیبنو عه عباس ده لی: لام کرده وه ده بینم ئەو که سه عه لی کورێ ئەبو تالیبه ﷺ.

٣٦٧٨- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ زَيْدٍ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: سَأَلْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو عَنْ أَشَدِّ مَا صَنَعَ الْمُشْرِكُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: رَأَيْتُ عُقْبَةَ بْنَ أَبِي مُعَيْطٍ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يُصَلِّي، فَوَضَعَ رِدَاءَهُ فِي عُنُقِهِ، فَخَنَقَهُ بِهِ خَنْقًا شَدِيدًا، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى دَفَعَهُ عَنْهُ، فَقَالَ: ﴿أَنْقَتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ﴾ (٢٨) غافر^(٣).

٣٦٧٨- عوروه ی کورێ زوبهیر ده لی: په رسیارم له عه بدوللای کورێ عه مر کرد دمه باره ی توندترین و خراپترین شت که بته رستان به پیغه مبه ریان ﷺ کرد بی ت جیهی؟ وتی: عوقبه ی کورێ ئەبی موعیتم بی نی هات بۆ پیغه مبه ر ﷺ

(١) پیغه مبه ر ﷺ و ئەبو به کر ﷺ له که لیاندا بنێژریت. دروستیشه مه به ستی قیامه ت و به هه شت بیت.

(٢) پیغه مبه ر ﷺ و ئەبو به کر ﷺ له که لیاندا بنێژریت. دروستیشه مه به ستی قیامه ت و به هه شت بیت.

(٣) به روانه: ٢٨٥٦، ٤٨١٥.

له کاتی‌کدا نویژی ده‌کرد، جا بشته‌ماله‌که‌ی خسته ملی زۆر توند تاساندی پێی، نه‌نجا نه‌بو به‌کر هات و (شانی عوقبه‌ی گرت و) پالێکی پێومنا دووری خسته‌وه له پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وتی: (ئایا (چۆن) پیاوی‌ک ده‌کوژن؟ له‌به‌ر نه‌وه‌ی ده‌لی؛ خوا به‌روم‌ردگارمه، که به‌راستی چهند به‌لگه و موعجیزه‌ی ڕوونی له به‌روم‌ردگار تانه‌وه بۆهیناون).

٦- بابُ مَنَاقِبِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ أَبِي حَفْصٍ الْقُرَشِيِّ الْعَدَوِيِّ ﷺ

٣٦٧٩- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ الْمَاجِشُونُ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «رَأَيْتُنِي دَخَلْتُ الْجَنَّةَ، فَإِذَا أَنَا بِالرُّمَيْصَاءِ امْرَأَةِ أَبِي طَلْحَةَ وَسَمِعْتُ حَشَقَةً، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالَ هَذَا بِلَالٌ. وَرَأَيْتُ قَصْرًا بَيْنَاهُ جَارِيَةٌ، فَقُلْتُ: لِمَنْ هَذَا؟ فَقَالَ: لِعُمَرَ. فَأَرَدْتُ أَنْ أَدْخُلَهُ فَأَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَذَكَرْتُ غَيْرَتَكَ». فَقَالَ عُمَرُ: بِأُمِّي وَأَبِي يَا رَسُولَ اللَّهِ أَعَلَيْكَ أَغَارُ؟^(١)

٦- باسی پله و پایه‌ی عومهری کوری خه‌تتاب (ناسراوه

به) ئه‌بی حه‌فصی قوره‌یشی عه‌ده‌وی ﷺ

٣٦٧٩- جابیری کوری عه‌بدوڵڵا ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((له خه‌ومدا بینیم ڕۆشتمه به‌هه‌شته‌وه له نا‌کاو ڕومه‌ی‌صای خیزانی ئه‌بی ته‌له‌هم بینى و گویم له خسه‌ی ڕۆیشتنی که‌سی‌ک بوو وتم: ئه‌وه کی‌یه؟ وتی^(١): ئه‌وه بیلاله، وه کۆشکێکم بینى له به‌رده‌میدا ئافره‌تیکی تیا‌بوو، وتم: ئه‌م کۆشکه‌ ه‌ی کی‌یه؟ وتی^(٢): ه‌ی عومهره ﷺ، جاو یستم ڕۆمه‌ ناو کۆشکه‌که‌وه و سه‌یری بکه‌م که

(١) ڕه‌وانه: ٥٢٣٦، ٧٠٢٤.

(٢) جیبریل یان فریشته‌یه‌کی تر ﷺ.

(٣) جیبریل یان فریشته‌یه‌کی تر ﷺ.

بیری غیره ی توّم کرده وه (نیر نه پوښتم) ((، عومه ریش ﷺ وتی: نه ی پیغه مبهري خوا دایک و باوکم به قوربانت بی، من بهرانبهر به تو غیره بمگری و به دگومان به؟!

٣٦٨٠- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ؓ قَالَ: بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ قَالَ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي فِي الْجَنَّةِ، فَإِذَا امْرَأَةٌ تَتَوَضَّأُ إِلَى جَانِبِ قَصِي، فَقُلْتُ: لِمَنْ هَذَا الْقَصْرُ؟ قَالُوا: لِعُمَرَ. فَذَكَرْتُ غَيْرَهُ، فَوُلِّيتُ مُدِيرًا». فَبَكَى وَقَالَ: أَعَلَيْكَ أَغَارُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟^(١)

٣٦٨٠- نه بو هوپرمپره ﷺ ده لی: له کاتیکدا نیمه له خرمه تی پیغه مبهري خوا ﷺ بووین که فهرمووی: ((له کاتیکدا من خه وتبووم خه وم بین ی که له به هه شت دام، نه نجا نافرمتیکم بین ی له ته نیش کوشکیدا ده ستوویزی ده گرت، منیش وتم: نه م. کوشکه هی کییه؟ وتیان هی عومه ری کوړی خه تابه، منیش غیره عومه رم بیرها ته وه بویه گه پامه وه دواوه))، عومه ریش گریا و وتی: من له بهرانبهری تو دا غیره ده کم نه ی پیغه مبهري خوا؟!

٣٦٨١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ أَبُو جَعْفَرٍ الْكُوفِيُّ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي حَمْرَةُ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ شَرِبْتُ -يَعْنِي اللَّبَنَ- حَتَّى أَنْظُرُ إِلَى الرَّيِّ يَجْرِي فِي ظُفْرِي -أَوْ فِي أَظْفَارِي- ثُمَّ نَأْوَلْتُ عُمَرَ». فَقَالُوا: فَمَا أَوْلَتْهُ؟ قَالَ: «الْعِلْمُ»^(٢).

٣٦٨١- حمزه له باوکیه وه ﷺ گپړایه وه که پیغه مبهري خوا ﷺ فهرمووی: ((له کاتیکدا من خه وتبووم^(٣) (شیرم) خواره ده هه تا دیم نینوکم یان نینوکه گانمی-

(١) پروانه: ٣٢٤٢.

(٢) پروانه: ٨٢.

(٣) له خه ودا خه وم بین ی.

پى پاراو بوویه وه، دوا نه وه پاشماومكه دابه عومهر ﷺ))، عه زيان كرد
چونت خه وه پرژين كرد؟ فه رموى: ((به زانست)).

٣٦٨٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُمَيَّرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشْرٍ، حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرٍ بْنُ سَالِمٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أَرَيْتُ فِي الْمَتَامِ أَنِّي أَنْزِعُ بِدَلْوٍ بَكْرَةً عَلَى قَلْبٍ، فَجَاءَ أَبُو بَكْرٍ فَتَزَعَّ دَثُوبًا - أَوْ دَثُوبَيْنِ - نَزْعًا ضَعِيفًا، وَاللَّهُ يَغْفِرُ لَهُ، ثُمَّ جَاءَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَاسْتَحَالَتْ غَرْبًا، فَلَمْ أَرَ عَبْقَرِيًّا يَفْرِي قَرِيهَ حَتَّى رَوَى النَّاسُ وَضَرَبُوا بِعَطَنِ».

قَالَ ابْنُ جُبَيْرٍ: الْعَبْقَرِيُّ: عِتَاقُ الزَّرَائِي. وَقَالَ يَحْيَى الزَّرَائِي: الطَّنَافِسُ لَهَا خَمْلٌ رَقِيقٌ. ﴿مَبْنُوتٌ ١٦﴾ الغاشية. كَثِيرَةٌ^(١).

٣٦٨٢- عه بدوللای کوری عومهر ﷺ دهگیرپته وه که پیغه مبهه ﷺ فه رموى:
((له خه ومدا نیشانم درا له سهر بیریک بووم به دولچهی جوانه و شتریکى مینه
ناوم هه لده گوزی، نه نجا نه بو به کر ﷺ هات و دولچهیه ک - یان دوو دولچهی-
هه لگوزی به هه لگوزینیکی لاواز خوا لیى خوش بیت، پاشان عومهرى کورى
خه تتاب ﷺ هات دولچه که گوراو بوو به دولچهیه کی زور گه وره، جا هیج لیزان و
نازایه کم له ناده میزاددا نه دیوه به وینه ی عومهر کارى بکات و ناو هه لگوزی،
هه تا نه ومنده ناوی هه لگوزی خه لک پاراو بوون و شتره کانیان پاراو کرد و بردنیا
بو شوینی حه وانه وه)).

ئیبنو جوبهیر ده لى: (العَبْقَرِيُّ) (له زمانى عه رمبیدا) واته: فه رش و راخهرى
چاک و نایاب.

یه‌حیاش ده‌لی: (الرَّزَائِيّ): بریتی له‌ قالی و فه‌رشیک ریشالی باریکی هه‌بیت.
﴿مَبْنُوتٌ ١٦﴾ الغاشية، واته: زور^(١).

٣٦٨٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْحَمِيدِ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ سَعْدٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ أَبَاهُ قَالَ. حَدَّثَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: اسْتَأْذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعِنْدَهُ نِسْوَةٌ مِنْ قُرَيْشٍ يُكَلِّمْنَهُ وَيَسْتَكْثِرْنَ عَالِيَتَهُ أَصَوَاتُهُنَّ عَلَى صَوْتِهِ فَلَمَّا اسْتَأْذَنَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ قُمْنَ فَبَادَرْنَ الْحِجَابَ، فَأَذِنَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَدَخَلَ عُمَرُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَصْحَكُ، فَقَالَ عُمَرُ: أَضْحَكَ اللَّهُ سِنَّكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «عَجِبْتُ مِنْ هَؤُلَاءِ اللَّاتِي كُنَّ عِنْدِي فَلَمَّا سَمِعْنَ صَوْتَكَ ابْتَدَرْنَ الْحِجَابَ». فَقَالَ عُمَرُ: قَانَتْ أَحَقُّ أَنْ يَهَبْنَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. ثُمَّ قَالَ عُمَرُ: يَا عَدَوَاتِ أَنْفُسِهِنَّ، أَتَهَبْنِي وَلَا تَهَبْنَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟! فَقُلْنَ: نَعَمْ، أَنْتَ أَفْظُ وَأَغْلَظُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِيهَّا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا لَقَيْكَ الشَّيْطَانُ سَالِكًا فَجًّا قَطُّ إِلَّا سَلَكَ فَجًّا غَيْرَ فَجِّكَ»^(٢).

٣٦٨٣- موحه‌مه‌دی کوری سه‌عدی کوری ئه‌بی وه‌فقا‌س له‌ باوکیه‌وه^(٣) ﷺ
ده‌یگیریته‌وه ده‌لی: عومه‌ری کوری خه‌تتاب ﷺ مۆله‌تی چوونه ژووره‌وه‌ی له
بیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ خواست، له‌و کاته‌دا جه‌ند ئا‌فره‌تیکی قوره‌پشی له

(١) مه‌به‌ستی ئایه‌تی ١٦ سو‌ره‌تی (الغاشية): (وَرَزَائِيّ مَبْنُوتٌ) واته: فه‌رش و قالی زوری پرژوب‌لاوکراو.

(٢) بې‌روانه: ٣٢٩٤.

(٣) ئه‌م فه‌رمووده‌ی ئیره: أ- به‌ دوو سه‌نه‌د گێردراوه‌ته‌وه. ب- زیاده‌یه‌کی هه‌یه (إِيهَّا يَا ابْنَ الْخَطَّابِ) واته: ئه‌ی کوری خه‌تتاب پێشم مه‌که‌وه له‌ قسه‌کردندا.

خزمه تيدا بوون وتوويزيان له گه ليدا ده كرد و داواى كاتى زياتريان ده كرد له پيغه مبهري ﷺ كه پييان بدات دنگيشيان، بهرز ببووه به سهر دنگى پيغه مبهريدا ﷺ، جا كه عومهرى كورى خه تتاب ﷺ داواى مؤلتهى خواست، گورج ههستان و چوونه پشت بهرده وه، پيغه مبهري خواش ﷺ مؤلتهى به عومهردا ﷺ، عومهرىش رپوشته ژووره وه لهو كاته دا پيغه مبهري خوا ﷺ پيده كهنى، عومهرىش ﷺ وتى: ئه ي پيغه مبهري خوا، خوا دلخوشت كات^(١)، پيغه مبهريش ﷺ فهرمووى: ((سهرم سوپما له ئانهم ئافرمتانه ي لاي مندا بوون، به لام كاتى گويزيان له دنگى تو بوو به په له چوونه پشت بهرده كه وه))، عومهرىش ﷺ وتى: ئه ي پيغه مبهري خوا ﷺ جه نابت شياوترى كه ليټ بترسن و شهرمت لى بكهن، پاشان عومهر وتى: ئه ي ئه و ئافرمتانه ي كه دوزمنى خوټانن، نايا له من دترسن و له پيغه مبهري خوا ﷺ ناترسن؟ ئافرمته كان وتيان: به لى^(٢) تو رهق و زبرترى له پيغه مبهري خوا ﷺ، پيغه مبهري خواش ﷺ فهرمووى: ((ئه ي كورى خه تتاب پيشم مه كه وه له قسه كردندا، سويند به و زاته ي گيانى من به دهسته، ههرگيز شهيتان به تو (عومهر) نه گه شتووه له ريگايه كدا روشتبيت، مه گهر شهيتان به ريگايه كى تردا روشتووه جياواز له ريگايه ي تو)).

٣٦٨٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا قَيْسُ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: مَا زِلْنَا أَعَزَّةً مُنْذُ أَسْلَمَ عُمَرُ^(٣).

٣٦٨٤- عهبدوللا (ي كورى ممه سعوود) ﷺ ده لى: له و روژه وهى عومهر ﷺ مسولمان بوو بهرده وام سهر بهرز و پشت نه ستوور بووين.

(١) بهم جوړه مانا ده كرت ده توانيت بهم جوړه ش مانى كه يت: خوا پيكه نين و زهرده خه نه بخاته سهر ليوه كانت.

(٢) له تو ده ترسين نه ك پيغه مبهري ﷺ.

(٣) پروانه: ٣٨٦٣.

٣٦٨٥- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ وَضَعَ عُمَرُ عَلَى سَرِيرِهِ، فَتَكَنَّفَهُ النَّاسُ يَدْعُونَ وَيُصَلُّونَ قَبْلَ أَنْ يُرْفَعَ، وَأَنَا فِيهِمْ، فَلَمْ يُرْعِنِي إِلَّا رَجُلٌ أَخَذَ مِنْكِبِي، فَإِذَا عَلَيَّ، فَتَرَحَّمَ عَلَيَّ عُمَرُ، وَقَالَ: مَا خَلَفْتَ أَحَدًا أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَلْقَى اللَّهَ مِثْلَ عَمَلِهِ مِنْكَ، وَإِنَّمَا اللَّهُ إِنْ كُنْتُ لَأُظُنُّ أَنْ يَجْعَلَكَ اللَّهُ مَعَ صَاحِبَيْكَ، وَحَسِبْتُ أَنِّي كُنْتُ كَثِيرًا أَسْمَعُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: "ذَهَبْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَدَخَلْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ، وَخَرَجْتُ أَنَا وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ"^(١).

٣٦٨٥- ئیبنو ئەبی موله‌یکه ده‌گیڕێته‌وه که له ئیبنو عه‌بباسی ﷺ بیست دمیوت: عومه‌ری کوری خه‌تتاب ﷺ له‌سه‌ر داره‌مه‌یه‌که‌ی دان‌رابوو، خه‌لک‌یش ده‌وریان دابوو بۆی ده‌پارانه‌وه و نوێزیان له‌سه‌ر ده‌کرد، پێش نه‌وه‌ی هه‌لیگیریت منیش له‌ ناویاندا بووم، جا ته‌نها پیاویک زۆر ترساندمی شانی گرتیم که سه‌یرم کرد عه‌لییه ﷺ په‌حه‌مه‌تی نارد بۆعه‌ومه‌ر، وتی: دوا‌ی خۆت هه‌یج که‌ست به‌جینه‌هیلاوه‌ خو‌شه‌ویستر بیت لام که به‌ وینه‌ی کرده‌وه‌ی نه‌و به‌خزمه‌ت خوا بگه‌م له‌ تو، سویند به‌خوا من ده‌مزانی که خوا دمه‌تخاته پال دوو هاو‌پێکه‌ت^(٢)، وه‌ گومانم وابوو (خوا دمه‌تخاته پال هه‌ردوو هاو‌پێکه‌ت)، چونکه زۆر‌جار ده‌م‌بیست پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌یفه‌رموو: ((من و نه‌بو به‌کر و عومه‌ر رۆشتین، من و نه‌بو به‌کر و عومه‌ر ژووره‌وه، من و نه‌بو به‌کر و عومه‌ر دمر‌چووین)).

٣٦٨٦- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا سَعِيدٌ. وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَوَاءٍ وَكُثْمَسُ بْنُ الْمُنْهَالِ قَالَا: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: صَعِدَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى أَحَدٍ وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرَجَفَ بِهِمْ، فَضَرَبَهُ بِرِجْلِهِ، قَالَ: «اُنْتُبْتُ أَحَدًا فَمَا عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ أَوْ صَدِيقٌ أَوْ شَهِيدَانِ^(٣)»^(١).

بر‌وانه: ٣٦٧٧.

(٢) که پیغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌بو به‌کره ﷺ له‌ به‌هه‌شتدا، یان له‌ گۆردا و قه‌بردا.
(٣) له‌ هه‌ندێ گێڕانه‌وه‌ی بوخاریدا به‌م جو‌ره‌یه: (أو شهيد) له‌ جیاتی (أو شهيدان).

٣٦٨٦- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ رۆشته سهر کیوی ئوحوود و نه‌بو به‌گر و عومهر و عوسمانیشی ﷺ له‌گه‌لدا‌بوو، ئوحوودیش توند جو‌لاندنیه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ توند قاجی کی‌شا به‌ ئوحوودا و فه‌رمووی: ((ئوحوود راوسته و مه‌جولئ، چونکه نه‌وه‌ی به‌سه‌رته‌ومه‌یه ته‌نها پیغه‌مبه‌ره یان راستگۆیه یان دوو شه‌هیده^(١))).

٣٦٨٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ -هُوَ ابْنُ مُحَمَّدٍ- أَنَّ زَيْدَ بْنَ أَسْلَمَ، حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَأَلَنِي ابْنُ عُمَرَ عَنْ بَعْضِ شَأْنِهِ -يَعْنِي عُمَرَ- فَأَخْبَرْتُهُ. فَقَالَ: مَا رَأَيْتُ أَحَدًا قَطُّ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ حِينَ قُبِضَ كَانَ أَجَدَّ وَأَجْوَدَ حَتَّى انْتَهَى مِنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ.

٣٦٨٧- زهیدی کوری نه‌سه‌لم له‌ باوکیه‌وه ده‌گیرپته‌وه ده‌لی: ئیبنو عومهر ﷺ پرسیری لی کردم دهرباره‌ی هه‌ندئ کار و باری نه‌و- مه‌به‌ستی عومهره- منیش پیم وت: هه‌رگیز که‌سم نه‌دیوه دوا‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌و کاته‌وه‌ی ومفاتی کرد لی‌پراوتر و به‌خشنده‌تر له‌ عومهری کوری خه‌تتاب هه‌تا (خیلافه‌ته‌که‌ی) کو‌تایی هات.

٣٦٨٨- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ السَّاعَةِ، فَقَالَ: مَتَى السَّاعَةُ؟ قَالَ: «وَمَاذَا أَعْدَدْتَ لَهَا». قَالَ: لَا شَيْءَ إِلَّا أَنِّي أُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ﷺ. فَقَالَ: «أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ». قَالَ أَنَسٌ: فَمَا فَرَحْنَا بِشَيْءٍ فَرَحَنَا بِقَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَنْتَ مَعَ مَنْ أَحْبَبْتَ». قَالَ أَنَسٌ: فَأَنَا أُحِبُّ النَّبِيَّ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ، وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ مَعَهُمْ بِحُبِّي إِيَّاهُمْ، وَإِنْ لَمْ أَعْمَلْ مِثْلَ أَعْمَالِهِمْ^(٢).

(١) ب‌روانه: ٣٦٧٥.

(٢) وه‌ راسته به‌م جو‌ره‌ش مانا بک‌ریت: (نه‌وه‌ی به‌سه‌رته‌وه‌یه پیغه‌مبه‌رێک و راستگۆیه‌ک و دوو شه‌هیده).

(٣) ب‌روانه: ٦١٦٧، ٦١٧١، ٧١٥٣.

٣٦٨٨- نه نهس ﷺ دهگپرتهوه که پیاوێک دهرباره ی قیامت پرساری له پیغه مبهه ﷺ کرد و وتی: قیامت که ی دمبیت؟ ههرمووی: ((تۆ چیت بۆ قیامت ناماده کردوو؟)) وتی: هیچ شتیک، تهنه ئه وهنده ههیه من خوا و پیغه مبهه کهم خوش دهوی. پیغه مبهه ریش ﷺ ههرمووی: ((تۆ له گه ل ئه وه که سه دایت که خوشت وسته وه)). نه نهس دهلی: جا به هیچ شتیک دلخوش نه ده بووین ئه وهنده ی بهم ههرمووده ی پیغه مبهه ﷺ: ((تۆ له گه ل ئه وه که سه دایت خوشت وسته وه)) دلخوش بووین.

نه نهس دهلی: جا من پیغه مبهه ﷺ و ئه بو به کر و عومه رم خوش دهوی، وه ئومیده کهم له گه لیان بم (له دواڕۆژدا) به هو ی خوشه وسته ییم بو یان، با وه کو کرده وه ی نه وانیش کرده وم نه کردبیت.

٣٦٨٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَقَدْ كَانَ فِيمَا قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَمِ مُحَدِّثُونَ، فَإِنْ يَكُ فِي أُمَّتِي أَحَدٌ فَإِنَّهُ عُمَرُ»^(١).

زَادَ زَكَرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَقَدْ كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ رِجَالٌ يَكْلُمُونَ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَكُونُوا أَنْبِيَاءَ، فَإِنْ يَكُنْ مِنْ أُمَّتِي مِنْهُمْ أَحَدٌ فَعُمَرُ»^(٢). قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ﷺ: «مِنْ نَبِيٍّ وَلَا مُحَدِّثٍ».

٣٦٨٩- نه بو هورمیره ﷺ دهلی: پیغه مبهه ی خوا ﷺ ههرمووی: ((سویند به خوا و به راستی لهو گه لانه ی پیش ئیو هدا که سی قسه رهوا و را دروست هه بووه، جا نه گهر له ئومه ته ی من یه کیك وا هه بیت ئه وه بیگومان ئه وه که سه عومه ره)).

(١) پروانه: ٣٢٩٤.

(٢) پروانه: ٢٤٦٩.

زه‌که‌ریای کوری نه‌بی زایده له سه‌عه‌دوه گپ‌راوی‌ه‌تی‌ه‌وه نه‌ویش له نه‌بی سه‌له‌مه‌وه له نه‌بی هورمیره‌وه نه‌م زیاده‌ی (بو فه‌رمووده‌که‌ی پيشوو) هیناوه: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((سویند به‌خوا له گه‌لانی پیش نیودا له نه‌وه‌ی ئیسرائیل پیاوانیک هه‌بوون (له لایه‌ن فریشته‌وه) هسه‌یان له‌گه‌لدا ده‌کرا، به‌بی نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ربن، جا نه‌گهر که‌سێک له ئومه‌تی مندا له‌وانه هه‌بی‌ت نه‌وه عومه‌ره)).

ئیبنو عه‌بباس ؓ وتی: ((هیچ پیغه‌مبه‌رێک یان هسه‌ په‌وا و را دروستیک نه‌بووه)).

٣٦٩٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنَا عُقَيْلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَا: سَمِعْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ ؓ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "بَيْنَمَا رَاعٍ فِي غَنَمِهِ عَدَا الذُّبُّ فَأَخَذَ مِنْهَا شَاةً، فَطَلَبَهَا حَتَّى اسْتَنْقَذَهَا، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِ الذُّبُّ فَقَالَ لَهُ: مَنْ لَهَا يَوْمَ السَّبْعِ، لَيْسَ لَهَا رَاعٍ غَيْرِي؟". فَقَالَ النَّاسُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «فَإِنِّي أُوْمِنُ بِهِ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ» وَمَا تَمَّ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ^(١).

٣٦٩٠- نه‌بو هورمیره‌ر ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((له کاتی‌کدا شوانیک له ناو مه‌ره‌کانیدا بوو، گورگ به‌لاماری دا و مه‌رپکی لی فراند، شوانه‌که که‌وته دواپی و مه‌ره‌که‌ی رزگار کرد، گورگه‌که لایکرده‌وه به‌لایدا پیی وت: نه‌ی له رۆزی درنده‌دا کێ فریای ده‌که‌ویت؟ که جگه له من شوانی نییه؟)) خه‌لکه‌که‌ش وتیان: سبحان الله، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌راستی من باوم‌رم به‌مه هه‌یه، هه‌روه‌ها نه‌بو به‌کر و عومه‌ریش))، له کاتی‌کدا نه‌بو به‌کر و عومه‌ریش له‌وی نه‌بوون.

٣٦٩١- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو أُمَامَةَ بْنُ سَهْلٍ بْنُ حُنَيْفٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُ النَّاسَ عُرِضُوا عَلَيَّ وَعَلَيْهِمْ قُمْصٌ، فَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ النَّدَى، وَمِنْهَا مَا يَبْلُغُ دُونَ ذَلِكَ، وَعُرِضَ عَلَيَّ عُمَرُ وَعَلَيْهِ قِمِيصٌ اجْتَرَّهُ». قَالُوا: فَمَا أَوْلَتْهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «الَّذِينَ»^(١).

٣٦٩١- نه بو سه عیدی خودری رضي الله عنه ده لای: له پیغه مبهری خوام رضي الله عنه بیست دمیفه رموو: ((له کاتی کدا من خه وتبووم له خه ومدا بینیم که سانیکم پیشانم دمدا کراسیان له بهردا بوو، جا کراسی وایان هه بوو ده گه یشته سهر مه مک، هه یان بوو له ووش که متر بوو (نه ده گه یشته مه مک)، عومهرم نیشاندرا کراسیکی له بهردا بوو رایده کیشا به زه ویدا^(٢)))، وتیان: نه ی پیغه مبهری خوا چوون خه وپه رزینت کرد؟ فه رموو: ((به دینداری)).

٣٦٩٢- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ قَالَ: لَمَّا طَعَنَ عُمَرُ جَعَلَ يَأْلَمُ، فَقَالَ لَهُ ابْنُ عَبَّاسٍ -وَكَاَنَّهُ يُجَزِّعُهُ-: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، وَلَئِنْ كَانَ ذَاكَ، لَقَدْ صَحِبْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَحْسَنْتَ صُحْبَتَهُ، ثُمَّ فَارَقْتَهُ وَهُوَ عَنْكَ رَاضٍ، ثُمَّ صَحِبْتَ أَبَا بَكْرٍ فَأَحْسَنْتَ صُحْبَتَهُ، ثُمَّ فَارَقْتَهُ وَهُوَ عَنْكَ رَاضٍ، ثُمَّ صَحِبْتَ صُحْبَتَهُمْ فَأَحْسَنْتَ صُحْبَتَهُمْ، وَلَئِنْ فَارَقْتَهُمْ لَتَفَارِقْنَهُمْ وَهُمْ عَنْكَ رَاضُونَ. قَالَ: أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ صُحْبَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرِضَاهُ، فَإِنَّمَا ذَاكَ مَنْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى مَنْ بِهِ عَلَيَّ، وَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ صُحْبَةِ أَبِي بَكْرٍ وَرِضَاهُ، فَإِنَّمَا ذَاكَ مَنْ مِنَ اللَّهِ جَلَّ ذِكْرُهُ مَنْ بِهِ عَلَيَّ، وَأَمَّا مَا تَرَى مِنْ جَزَعِي، فَهُوَ مِنْ أَجْلِكَ وَأَجَلِ أَصْحَابِكَ، وَاللَّهُ لَوْ أَنَّ لِي طَلَاعَ الْأَرْضِ دَهَبًا لَأَفْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ ﷻ قَبْلَ أَنْ أَرَاهُ.

قَالَ حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: دَخَلْتُ عَلَى عُمَرَ بِهِذَا.

(١) بروهانه: ٢٣.

(٢) نه وهنده گه ووه بوو.

٣٦٩٢- مسومری کوری مه خرمه ﷺ دهلی: کاتی عومەر لیی درابوو^(١) نازاری هه بوو، جا ئیبنو عه بباس ﷺ پتی وت: - وهك بیهوی نارهحه تیه کهی لابه ریت: ئهی پیشه وای باوهر داران نه گهر نه مهش بووه (نارهحه تیه مه به)، بیگومان تو هاورپییه تی پیغه مبهری خوات ﷺ کردوو و به چاکیش هاورپییه تیت کردوو، پاشان که لیی حیا بوو یته وه (به و هفاتی) نهو له تو رازی بوو، پاشان هاورپییه تی نه بو به کرت کردوو و به چاکیش هاورپییه تیت کردوو، پاشان لیی حیا بوو یته وه و نهو لیت رازی بوو، پاشان هاورپییه تی هاوه لانی نهوانت کردوو به چاکیش هاورپییه تیت کردوو، جائه گهر لییان حیا بوو یته وه نهوان لیت رازین که لییان حیا دمبیته وه، عومەر وتی: سه بارت به وهی باست کرد له هاورپییه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و رازی بوونی، نه وه بیگومان منه تیکه له خوی بلندوه که ناویتی به سه رمدا، وه نه وهش باست کرد له هاورپییه تی نه بو به کر و رازی بوونی نه وهش منه تیکه له خوی بهرز و بلندوه ناویتی به سه رمدا، وه سه بارت به وهی دمبینی له نارهحه تیه نه وه له بهر تو و له بهر هاورپیانه ته، سویند به خوا نه گهر پر بهزه وی نالتوو نم هه بیت دیکه مه فیدا و بریتی خوّم له سزای خوا ﷺ پیش نه وهی نهو سزایه ببینم. حه مادی کوری زمید دهلی: نه یووب بوی گیراینه وه له ئیبنو نه بی موله یکه وه له ئیبنو عه بباسه وه ﷺ وتی: رۆشتمه لای عومەر ئیتر فهرمووده که دینی^(٢).

٣٦٩٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَائِطٍ مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَفَتَحْتُ لَهُ، فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ، فَبَشَّرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ، فَحَمِدَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ:

(١) له لایه ن نه بو لوتلوتیه مه جووسی به وه له کاتی نوژی به یانی دا.

(٢) له م گیرانه وه دا میسه وری کوری مه خرمه ی تیا نییه.

٣٦٩٢- مسوهری کوری مه‌خرمه ﷺ ده‌لی: کاتی عومه‌ر لیی درابوو^(١) نازاری هه‌بوو، جا ئیبنو عه‌بباس ﷺ پێی وت: - وه‌ک بیه‌وی ناره‌حه‌تیه‌که‌ی لابه‌ریت: ئه‌ی پێشه‌وا‌ی باوه‌رداران ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌ش بووه (ناره‌حه‌ت مه‌به‌)، بیگومان تۆ هاو‌پێه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوات ﷺ کردوو و به‌چاکیش هاو‌پێه‌تیت کردوو، پاشان که‌ لیی جیا بوو‌یته‌وه (به‌وه‌فاتی) ئه‌و له‌ تۆ رازی بوو، پاشان هاو‌پێه‌تی ئه‌بو به‌کرت کردوو و به‌چاکی هاو‌پێه‌تیت کردوو، پاشان لیی جیا‌بوو‌یته‌وه و ئه‌و لیت رازی بوو، پاشان هاو‌پێه‌تی هاوه‌لانی نه‌وانت کردوو به‌چاکیش هاو‌پێه‌تیت کردوون، جانه‌گه‌ر لیان جیا بوو‌یته‌وه ئه‌وان لیت رازین که‌ لیان جیا دمبیته‌وه، عومه‌ر وتی: سه‌بارت به‌وه‌ی با‌ست کرد له‌ هاو‌پێه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و رازی بوونی، ئه‌وه‌ بیگومان منه‌تیکه‌ له‌ خوا‌ی بلنده‌وه که‌ ناویتی به‌سه‌رمدا، وه‌ ئه‌وه‌ش با‌ست کرد له‌ هاو‌پێه‌تی ئه‌بو به‌کر و رازی بوونی ئه‌وه‌ش منه‌تیکه‌ له‌ خوا‌ی به‌رز و بلنده‌وه ناویتی به‌سه‌رمدا، وه‌ سه‌بارت به‌وه‌ی دمبینی له‌ ناره‌حه‌تیم ئه‌وه له‌به‌ر تۆ و له‌به‌ر هاو‌پێه‌تیه‌، سویند به‌خوا ئه‌گه‌ر پر به‌زه‌وی ئالتوونم هه‌بیت ده‌یکه‌مه‌ فیدا و بریتی خۆم له‌ سزای خوا ﷺ پیش ئه‌وه‌ی ئه‌و سزایه‌ ببینم.

حه‌ممادی کوری زمید ده‌لی: ئه‌یووب بۆی گیراینه‌وه له‌ ئیبنو نه‌بی موله‌یکه‌وه له‌ ئیبنو عه‌بباسه‌وه ﷺ وتی: رۆشتمه‌ لای عومه‌ر ئیتر فه‌رمووده‌که‌ دینی^(٢).

٣٦٩٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ غِيَاثٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَائِطٍ مِنْ حِيطَانِ الْمَدِينَةِ، فَجَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «افْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَفَتَحْتُ لَهُ، فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ، فَبَشَّرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ، فَحَمِدَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ رَجُلٌ فَاسْتَفْتَحَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ:

(١) له‌لایه‌ن ئه‌بو لوئله‌ی مه‌جووسی یه‌وه له‌کاتی نوێژی به‌یانی دا.

(٢) له‌م گیرانه‌وه‌دا میسوهری کوری مه‌خرمه‌ی تیا نییه‌.

«اَفْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَفَتَحْتُ لَهُ، فَإِذَا هُوَ عُمَرُ، فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ النَّبِيُّ ﷺ، فَحَمِدَ اللَّهَ، ثُمَّ اسْتَفْتَحَ رَجُلٌ، فَقَالَ لِي: «اَفْتَحْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى تُصِيبُهُ». فَإِذَا عُثْمَانُ، فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَحَمِدَ اللَّهُ ثُمَّ قَالَ اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ^(١).

٣٦٩٣- ئه‌بو موسا ﷺ ده‌لی: من له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بووم له باخیک له باخه‌کانی مه‌دینه‌دا، نه‌جا پیاویک هات داوای کرد دمرگاکه‌ی بو بکریته‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((دمرگاکه‌ی بو بکه‌ره‌وه و موژده‌ی به‌هه‌شتیشی به‌ری))، منیش بۆم کرده‌وه ده‌بینم ئه‌بو به‌کره، منیش موژده‌م دایه به‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی، ئه‌بو به‌کریش سوپاسی خوای کرد، پاشان پیاویکی تر هات و داوای کرد دمرگاکه‌ی بو بکریته‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فهرمووی: ((بو‌ی بکه‌ره‌وه و موژده‌ی به‌هه‌شتیشی به‌ری))، منیش بۆم کرده‌وه و ده‌بینم عومه‌ره، جا ئه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ فهرمووی پیم وت، عومه‌ریش سوپاسی خوای کرد، پاشان پیاویک داوای کرد دمرگای بو بکریته‌وه، جا به‌منی فهرموو: ((بو‌ی بکه‌ره‌وه و موژده‌ی به‌هه‌شتیشی به‌ری له‌گه‌ل به‌لایه‌کدا تووشی ده‌بیئت))، جا ده‌بینم عوسمانه منیش هه‌والم پێدا به‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی، عوسمانیش سوپاسی خوای کرد پاشان وتی: خوا پشت و په‌نام بیئت.

٣٦٩٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حَيْوَةُ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَقِيلٍ زُهْرَةُ بْنُ مَعْبُدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ جَدَّهُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ هِشَامٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ آخِذٌ بِيَدِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ^(٢).

٣٦٩٤- عه‌بدوللای کوری هیشام ﷺ ده‌لی: ئیعه له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بووین، له‌و کاته‌دا پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌ستی عومه‌ری کوری خه‌تتابی گرتبوو.

(١) پروانه: ٣٦٧٤.

(٢) پروانه: ٦٦٣٢، ٦٢٦٤.

٧- بابُ سَنَاقِبِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَبِي عَمْرِو الْقُرَشِيِّ ﷺ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَنْ يَخْفِزْ يَثْرُ رُومَةَ فَلَهُ الْجَنَّةُ». فَحَفَرَهَا عُثْمَانُ. وَقَالَ: «مَنْ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَلَهُ الْجَنَّةُ». فَجَهَّزَهُ عُثْمَانُ^(١).

٣٦٩٥- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ دَخَلَ حَائِطًا وَأَمَرَنِي بِحِفْظِ بَابِ الْحَائِطِ، فَجَاءَ رَجُلٌ يَسْتَأْذِنُ، فَقَالَ: «اِئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَإِذَا أَبُو بَكْرٍ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ يَسْتَأْذِنُ، فَقَالَ: «اِئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَإِذَا عُمَرُ، ثُمَّ جَاءَ آخَرُ يَسْتَأْذِنُ، فَسَكَتَ هُنَيْهَةً ثُمَّ قَالَ: «اِئْذَنْ لَهُ وَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ عَلَى بَلْوَى سَتُصِيبُهُ». فَإِذَا عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ^(٢).

قَالَ حَمَّادٌ: وَحَدَّثَنَا عَاصِمُ الْأَحْوَلُ وَعَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ، سَمِعَا أَبَا عُثْمَانَ يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي مُوسَى بْنِ خُوَيْهِ، وَزَادَ فِيهِ عَاصِمٌ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ قَاعِدًا فِي مَكَانٍ فِيهِ مَاءٌ، قَدْ انْكَشَفَتْ عَنْ رُكْبَتَيْهِ -أَوْ رُكْبَتِهِ- فَلَمَّا دَخَلَ عُثْمَانُ غَطَّاهَا.

٧- باسی پله و پایه‌ی عوسمانی کوری عه‌ففان (ناسراو

(به) ئه‌بی عه‌مری قوره‌یشی ﷺ

پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌ر که‌س بیرى روم‌ه هه‌لکه‌نیئ نه‌وه به‌هه‌شت بوْ نه‌وه))، جا عوسمان هه‌لیکه‌ند، وه فه‌رمووی: ((هه‌ر که‌س تفاق و پیویستی سوپای عوسره‌ دابین بکات، نه‌وه به‌هه‌شت بوْ نه‌وه که‌سه‌یه))، ئه‌نجا عوسمان تفاق و پیویستی ئه‌و سوپایه‌ی دابین کرد.

٣٦٩٥- ئه‌بو موسا ﷺ ده‌گیرپته‌وه که پیغه‌مبه‌ر ﷺ رۆشته باخیکه‌وه و فه‌رمانی پیکردم که پارێزگاری له دهرگای باخه‌که بکه‌م، ئینجا بپاویک هات

(١) پروانه: ٢٧٧٨.

(٢) پروانه: ٣٦٧٤.

داواى مؤلّهتى (چونه ژوورمهوى) كرد، پیغه مبهريش ﷺ فهرمووى: ((مؤلّهتى بده و موژدهشى بهرئ به بههشت))، جا بينيم نهبو بهكره، پاشان پياويكى تر هات داواى مؤلّهتى كرد پیغه مبهريش ﷺ فهرمووى: ((مؤلّهتى بده و موژدهى بههشتى بهرئ))، جا دمبينم عومهره، پاشان پياويكى تر هات داواى مؤلّهتى كرد، جا پیغه مبههريش ﷺ كه مئ بئ دنگ بوو پاشان فهرمووى: ((مؤلّهتى بده و موژدهى بههشتى بهرئ له گهل به لايه كدا تووشى دهبئت))، جا دمبينم عوسمانى كورى عهفانه.

حه مهاد وتی: عاصیمی نهحوهل بوئ گپراينهوه له گهل عهلى كورى حه كه م ههردووکیان له نهبو عوسمانیان بیستوو، كه له نهبو مووساوه دمیگپرایهوه بهوینهى فهرموودهكهى پيشوو.

عاصیم له گپراينهوه كهیدا نه مهى زیاد كردوو: كه پیغه مبههريش ﷺ له شوینیکدا دانیشتبوو ئاوى تیاوو (ههردوو قاجى تا) نهژنوكانى هه لكر دبوو - یان تا نهژنوى، جا كاتى عوسمان هاته ژوورمهوه نهژنوى داپوشى.

٣٦٩٦- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ سَبِيبٍ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ يُونُسَ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَدِيٍّ بْنِ الْخِيَارِ أَخْبَرَهُ أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْأَسْوَدِ بْنَ عَبْدِ يَعُوثَ قَالَا: مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تُكَلِّمَ عُثْمَانَ لِأَخِيهِ الْوَلِيدِ فَقَدْ أَكْثَرَ النَّاسُ فِيهِ؟ فَقَصَدْتُ لِعُثْمَانَ حَتَّى خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ، قُلْتُ: إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةً، وَهِيَ نَصِيحَةٌ لَكَ. قَالَ: يَا أَيُّهَا الْمَرْءُ - قَالَ مَعْمَرٌ: أَرَاهُ قَالَ: - أَغُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ. فَأَنْصَرَفْتُ، فَرَجَعْتُ إِلَيْهِمْ إِذْ جَاءَ رَسُولُ عُثْمَانَ فَأَتَيْنَهُ، فَقَالَ: مَا نَصِيحَتُكَ؟ فَقُلْتُ: إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ بِالْحَقِّ، وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، وَكُنْتُ مِمَّنِ اسْتَجَابَ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ ﷺ، فَهَاجَرْتُ الْهِجْرَتَيْنِ، وَصَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَرَأَيْتُ هَدْيَهُ، وَقَدْ أَكْثَرَ النَّاسُ فِي شَأْنِ الْوَلِيدِ. قَالَ: أَذَرَكْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ قُلْتُ: لَا، وَلَكِنْ خَلَصَ إِلَيَّ مِنْ عِلْمِهِ مَا يَخْلُصُ إِلَى الْعِذْرَاءِ فِي سِتْرِهَا. قَالَ: أَمَا بَعْدُ،

فَإِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ بِالْحَقِّ، فَكُنْتُ مِمَّنِ اسْتَجَابَ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ، وَأَمَنْتُ بِمَا بُعِثَ بِهِ، وَهَاجَرْتُ الْهَجْرَتَيْنِ كَمَا قُلْتُ، وَصَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَبَايَعْتُهُ، فَوَاللَّهِ مَا عَصَيْتُهُ وَلَا عَشَشْتُهُ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ، ثُمَّ أَبُو بَكْرٍ مِثْلُهُ، ثُمَّ عُمَرُ مِثْلُهُ، ثُمَّ اسْتُخْلِفْتُ، أَفَلَيْسَ لِي مِنَ الْحَقِّ مِثْلُ الَّذِي لَهُمْ؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَمَا هَذِهِ الْأَحَادِيثُ الَّتِي تَبْلُغُنِي عَنْكُمْ؟ أَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ شَأْنِ الْوَلِيدِ، فَسَنَأْخُذُ فِيهِ بِالْحَقِّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ دَعَا عَلِيًّا فَأَمَرَهُ أَنْ يَجْلِدَهُ فَجَلَدَهُ ثَمَانِينَ^(١).

٣٦٩٦- عهبدوللای کوری عهیدی کوری خیار دهگپرپتهوه که میسومری کوری مهخرمه و عهبدورهحمانی کوری نهسومدی کوری عهبد یهغوس ههردووکیان وتیان پپی: ج شتیک ریگریته لهوهی که قسهی لهگهل عوسماندا بکهیت دهربارهی وهلیدی برای؟ چونکه بهراستی خه لک له بارمیوه زور قسه دهکن، عهبدوللای دهلی: منیش ویستم عوسمان ببینم کاتی رۆشت بو نوپز پیم وت: بهراستی من نیشتیک بهتو ههیه که ناموزگاریه که بو تو، وتی: نهی کابرا تو^(٢) - مهعمر وتی: وابزانم وتی: په نادهگرم بهخوا له تو- عهبدوللای دهلی: منیش گهراپمهوه و رۆشتمهوه بو لای ههردووکیان، لهو کاته دا نیروای عوسمان هات (به دوامدا) منیش رۆشتم بو لای عوسمان، نهویش وتی: ناموزگاریه کهت چییه؟ منیش وتم: بیگومان خوا موحه ممه دی بهههق ناردوو و قورنانشی بو دابه زاندوو، تۆش لهو کهسانه بوویت که وهلامی خوا و پیغه مبهرت داومتهوه، وه ههردوو کوچه کهت کردوو، وه هاوپیه تی پیغه مبهری خوات ﷺ کردوو، وه سوننه تی پیغه مبهرت دیوه، وه بیگومان خه لک زور دهربارهی وهلید قسه دهکن، عوسمان وتی: به خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ گهشتوویت؟ وتم: نهخیر، بهلام نهومندهی زانست بهکچی پشت پهرده بگات نهومنده له زانستی پیغه مبهر ﷺ بهمن گهیشتوو، عوسمان وتی: جا دوا نهوه بیگومان خوا موحه ممه دی بهههق

(١) بروانه: ٣٨٧٢، ٣٩٢٧.

(٢) له ههندی گپراپهوه وتی: په نا نهگرم بهخوا له تو.

ناردوو، منیش له‌و که‌سانه‌ بووم که وه‌لامی خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یم دایه‌وه و باوم‌پم هی‌نا به‌ودی به‌ودا نی‌ردراوه و هه‌ردوو کو‌چه‌که‌م کرد وه‌ک وت، وه هاو‌پ‌ئی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ بووم و به‌یمانم پی‌ داوه، جا سو‌یند به‌خوا سه‌ره‌پی‌چی نه‌و (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ)م نه‌کردوو ه‌ش و خیانه‌تم لی نه‌کردوو هه‌تا وه‌فاتی کردوو، پاشان نه‌بو به‌ک‌ریش به‌وینه‌ی نه‌و (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ)، پاشان عومه‌ریش به‌وینه‌ی نه‌و (پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ)، پاشان من ک‌رام به‌ جین‌شین نایا وه‌ک نه‌و مافه‌ی نه‌وان هه‌یان بوو بو منیش نی‌یه؟ وتم: به‌ئی (بو‌ت هه‌یه)، وتی: ددی که‌وابوو نه‌م ه‌سانه‌ چین که له ئی‌وه‌وه پی‌م ده‌گات؟ نه‌وه‌ش که باست کرد دمه‌باردی وه‌لید، نه‌وه به‌ویستی خوا دمه‌باردی وه‌لید هه‌ق چۆنه‌ وا سزای دمه‌مین، پاشان ه‌لی بانگ کرد و هه‌رمانی پیک‌رد که شه‌لاقی لی‌بدات، ه‌لیش هه‌شتا شه‌لاقی لی‌دا.

٣٦٩٧- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُمْ قَالَ: صَعِدَ النَّبِيُّ ﷺ أَحَدًا، وَمَعَهُ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ وَعُثْمَانُ، فَرَجَفَ وَقَالَ: «اسْكُنْ أَحَدًا - أَظْنُوهُ صَرَبَهُ بِرِجْلِهِ - فَلَيْسَ عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ وَصَدِيقٌ وَشَهِيدَانِ»^(١).

٣٦٩٧- هه‌تاده ده‌گ‌یر‌پ‌ته‌وه که نه‌ه‌س ﷺ بو‌ی گ‌یر‌انه‌وه وتی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ رو‌شته سه‌ر کی‌وی نو‌حود نه‌بو به‌کر و عومه‌ر و عوسمانی له‌که‌ل‌دابوو، نو‌حود رای‌وم‌شاندن، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ هه‌رمووی: ((نو‌حود مه‌جو‌لی و راوم‌سته- وابزانم به‌ه‌اجی کی‌شا بی‌ایدا، چونکه بی‌گومان پی‌غه‌مبه‌ری‌ک و راستگو‌یه‌ک و دوو شه‌هیدت به‌سه‌ره‌ومیه)).

٣٦٩٨- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ حَاتِمٍ بْنُ بَزِيعٍ، حَدَّثَنَا شَاذَانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجَشُونُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كُنَّا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ لَا نَعْدِلُ

بِأَبِي بَكْرٍ أَحَدًا، ثُمَّ عُمَرَ، ثُمَّ عُثْمَانَ، ثُمَّ تَرَكْتُ أَصْحَابَ النَّبِيِّ ﷺ لَا نُقَاضِلُ بَيْنَهُمْ. تَابَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ^(١).

٣٦٩٨- نینو عومەر ﷺ ده‌لی: ئیمه له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا ﷺ هیج که‌سمان به هاوشانی نه‌بو به‌کر دانه‌دهنا، پاشان عومەر پاشان عوسمان، پاشان له هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌گه‌راین له نیوانیاندا که‌سیانمان به‌گه‌ورمه‌تر دانه‌دهنا. عه‌بدو‌للای کورپی سالح له عه‌بدو‌لعه‌زیزموه (ئهم فه‌رمووده‌ی گه‌پراوته‌وه) و پالپشتی گه‌پرا‌نه‌وه‌که‌ی سازانی کردووه.

٣٦٩٩- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ -هُوَ ابْنُ مَوْهَبٍ- قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ حَجَّ الْبَيْتِ فَرَأَى قَوْمًا جُلُوسًا، فَقَالَ: مَنْ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ قُرَيْشٌ. قَالَ: فَمَنِ الشَّيْخُ فِيهِمْ؟ قَالُوا: عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ. قَالَ: يَا ابْنَ عُمَرَ، إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ فَحَدَّثْتَنِي، هَلْ تَعْلَمُ أَنَّ عُثْمَانَ فَرَّ يَوْمَ أُحُدٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ: تَعْلَمُ أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَدْرٍ وَلَمْ يَشْهَدْ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: تَعْلَمُ أَنَّهُ تَغَيَّبَ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ فَلَمْ يَشْهَدْهَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ. قَالَ ابْنُ عُمَرَ: تَعَالَى أَبُيْنُ لَكَ، أَمَّا فِرَارُهُ يَوْمَ أُحُدٍ فَأَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَمَّا عَنْهُ وَعَقَرَهُ لَهُ، وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَدْرٍ فَإِنَّهُ كَانَتْ تَحْتَهُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَكَانَتْ مَرِيضَةً، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ لَكَ أَجْرَ رَجُلٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَسَهْمَهُ». وَأَمَّا تَغَيُّبُهُ عَنْ بَيْعَةِ الرُّضْوَانِ، فَلَوْ كَانَ أَحَدٌ أَعَزَّ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ عُثْمَانَ لَبَعَثْتُهُ مَكَانَهُ، فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عُثْمَانَ، وَكَانَتْ بَيْعَةُ الرُّضْوَانِ بَعْدَ مَا ذَهَبَ عُثْمَانُ إِلَى مَكَّةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِهِ الْيُمْنَى «هَذِهِ يَدُ عُثْمَانَ». فَضَرَبَ بِهَا عَلَى يَدِهِ، فَقَالَ: «هَذِهِ لِعُثْمَانَ». فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ: اذْهَبْ بِهَا الْآنَ مَعَكَ.

۳۶۹۹- نه بو عهوانه ده لئى: عوسمان - كه كورې مه وه هبه- بوى گيړاينه وه وتى: پياوړكى خه لكى مىصر هات بو حه جى مالى خوا، جا كوّمه لئ خه لكى بينى دانيشتبوون وتى: ئايا نهو كه سانه كيّن؟ يه كيّك وتى: ئا نهوانه قورميشين، وتى: له ناوياندا كاميان گه وره و دهمپراستيانه؟ وتيان: عه بدوللاى كورې عومهر ﷺ، (كابراى مىصرىش) وتى: نهى ئيبنو عومهر من پرسىارى شتيكت لئ ده كه م تۆ وه لامه كه يم بوّ باس بكه، ئايا دهمزانى عوسمان له جهنگى ئو خوددا هه لّهات؟ وتى: به لئى، نه نجا وتى: ئايا دهمزانى به شدارى جهنگى به درى نه كرد و نامادهى نه بوو؟ وتى: به لئى، وتى: ئايا دهمزانى به شدارى به يعهتى ريزوانى نه كرد و نامادهى نه بوو؟ وتى: به لئى، وتى: نه لّاهو نه كه بهر، ئيبنو عومهر وتى: ومره با بوّت پروون بكه مه وه، سه بارمت به هه لّهاتنى رۆژى جهنگى ئو خود، نه وه شايهتى دهمدم بيگومان خوا لئى خوښ بووه و عه فووى كردووه، وه به شدارى نه كردنى له جهنگى به دردا، نه وه بيگومان كچى پيغه مبه رى خوا ﷺ خيزانى بوو لهو كاته دا نه خوښ بوو، بويه پيغه مبه ر ﷺ فهرمووى پيى: ((بيگومان تۆ پاداشتى پياوړىكت هه يه كه به شدارى به درى كردووه، به شه غه نيمه تيكيشت هه يه وهك نهو پياوه))، به شدارى نه كردنى له به يعهتى ريزوان نه گهر كه سيّك له ناو شارى مهككه له عوسمان گه وره تر و كه سدارتر بووايه له جيگاي عوسمان ده ينارد، بويه پيغه مبه رى خوا ﷺ عوسمانى نارد (بوّ مهككه)، وه به يعهتى ريزوان دواى نهو مبوو عوسمان رۆشت بوّمهككه، پيغه مبه رى خوا به دهمستى راستى خوّى وت: (نه مه دهمستى عوسمانه) داى به دهمستى خويدا و فهرمووى: ((نه مهش بوّ عوسمان))، نه وسا ئيبنو عومهر به كابراى مىصرى وت: ئيستا نه م وه لامانه له گه لّ خوّت به رموه.

٨- باب: قِصَّةُ الْبَيْعَةِ، وَالْإِتِّفَاقُ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانٍ ؓ

وَفِيهِ مَقْتُلُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ؓ.

٣٧٠٠- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ: رَأَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ؓ قَبْلَ أَنْ يُصَابَ بِأَيَّامٍ بِالْمَدِينَةِ وَقَفَ عَلَى حُدَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ وَعُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ، قَالَ: كَيْفَ فَعَلْتُمَا؟ أَتَخَافَانِ أَنْ تَكُونَا قَدْ حَمَلْتُمَا الْأَرْضَ مَا لَا تُطِيقُ؟ قَالَا: حَمَلْنَاهَا أَمْرًا هِيَ لَهُ مُطِيقَةٌ، مَا فِيهَا كَبِيرٌ فَضَّلِ. قَالَ: انْظُرَا، أَنْ تَكُونَا حَمَلْتُمَا الْأَرْضَ مَا لَا تُطِيقُ، قَالَ: قَالَا: لَا. فَقَالَ عُمَرُ: لَيْتَ سَلَّمَنِي اللَّهُ لَأَدْعَنَ أَرَامِلَ أَهْلِ الْعِرَاقِ لَا يَخْتَجِنَ إِلَى رَجُلٍ بَعْدِي أَبَدًا. قَالَ: فَمَا أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا رَابِعَةٌ حَتَّى أُصِيبَ. قَالَ: إِنِّي لَقَائِمٌ مَا بَيْنِي وَبَيْنَهُ إِلَّا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ غَدَاةً أُصِيبَ، وَكَانَ إِذَا مَرَّ بَيْنَ الصَّفَيْنِ قَالَ: اسْتَوْوَا. حَتَّى إِذَا لَمْ يَرِ فِيهِمْ خَلًّا تَقَدَّمَ فَكَبَّرَ، وَرُبَّمَا قَرَأَ سُورَةَ يُوسُفَ، أَوْ النُّحْلَ - أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ - فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى حَتَّى يَجْتَمِعَ النَّاسُ، فَمَا هُوَ إِلَّا أَنْ كَبَّرَ فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَتَلَنِي - أَوْ أَكَلَنِي - الْكَلْبُ. حِينَ طَعَنَهُ، فَطَارَ الْعِلْجُ بِسِكِّينٍ ذَاتِ طَرَفَيْنِ لَا يَمُرُّ عَلَى أَحَدٍ يَمِينًا وَلَا شِمَالًا إِلَّا طَعَنَهُ حَتَّى طَعَنَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ رَجُلًا، مَاتَ مِنْهُمْ سَبْعَةٌ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، طَرَحَ عَلَيْهِ بُرْئُسًا، فَلَمَّا ظَنَّ الْعِلْجُ أَنَّهُ مَأْخُودٌ نَحَرَ نَفْسَهُ، وَتَنَاولَ عُمَرُ يَدَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ فَقَدَّمَهُ، فَمَنْ يَلِي عُمَرَ فَقَدْ رَأَى الَّذِي أَرَى، وَأَمَّا نَوَاحِي الْمَسْجِدِ فَإِنَّهُمْ لَا يَذْرُونَ غَيْرَ أَنَّهُمْ قَدْ فَقَدُوا صَوْتَ عُمَرَ، وَهُمْ يَقُولُونَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! سُبْحَانَ اللَّهِ! فَصَلَّى بِهِمْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ صَلَاةً خَفِيفَةً، فَلَمَّا انْصَرَفُوا قَالَ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، انْظُرْ مَنْ قَتَلَنِي؟ فَجَالَ سَاعَةً، ثُمَّ جَاءَ، فَقَالَ: غَلَامٌ مُغِيرَةٌ. قَالَ: الصَّنْعُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: قَاتَلَهُ اللَّهُ لَقَدْ أَمَرْتُ بِهِ مَعْرُوفًا، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَجْعَلْ مِنِّي يَدَ رَجُلٍ يَدْعِي الْإِسْلَامَ، قَدْ كُنْتَ أَنْتَ وَأَبُوكَ تُحِبَّانِ أَنْ تَكْثُرَ الْعُلُوجُ بِالْمَدِينَةِ وَكَانَ الْعَبَّاسُ أَكْثَرَهُمْ رَقِيقًا. فَقَالَ: إِنْ شِئْتَ فَعَلْتُ. أَيْ: إِنْ شِئْتَ قَتَلْنَا. قَالَ: كَذَبْتَ، بَعْدَ مَا تَكَلَّمُوا بِلِسَانِكُمْ وَصَلُّوا قِبَلَتَكُمْ وَحَجُّوا حَجَّكُمْ؟ فَاحْتَمِلْ إِلَى بَيْتِهِ فَانْطَلَقْنَا مَعَهُ، وَكَانَ النَّاسُ لَمْ تُصْنِبْهُمْ مُصِيبَةُ قَبْلِ يَوْمَيْهِ، فَقَائِلٌ يَقُولُ: لَا بَأْسَ. وَقَائِلٌ يَقُولُ: أَخَافُ عَلَيْهِ، فَأَتَى

بَيِّدَ فَشَرِبَهُ فَخَرَجَ مِنْ جَوْفِهِ، ثُمَّ أَتَى بِلَاحَ فَشَرِبَهُ فَخَرَجَ مِنْ جُرْحِهِ، فَعَلِمُوا أَنَّهُ مَيِّتٌ، فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ، وَجَاءَ النَّاسُ يَثْنُونَ عَلَيْهِ، وَجَاءَ رَجُلٌ شَابٌّ، فَقَالَ: أَبَشِرْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِبُشْرَى اللَّهِ لَكَ مِنْ صُحْبَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَقَدِّمَ فِي الْإِسْلَامِ مَا قَدْ عَلِمْتَ، ثُمَّ وَلَيْتَ فَعَدَلْتَ، ثُمَّ شَهَادَةً. قَالَ: وَدِدْتُ أَنْ ذَلِكَ كَفَافٌ لِيَ وَلَا لِي. فَلَمَّا أَذْبَرَ، إِذَا إِزَارُهُ يَمَسُّ الْأَرْضَ. قَالَ: رُدُّوا عَلَيَّ الْعُلَامَ. قَالَ: ابْنُ أَخِي، ارْفَعْ ثَوْبَكَ، فَإِنَّهُ أَبْقَى لثَوْبِكَ وَأَثَقَى لِرَبِّكَ، يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ، انْظُرْ مَا عَلَيَّ مِنَ الدِّينِ؟ فَحَسَبُوهُ فَوَجَدُوهُ سِتَّةً وَثَمَانِينَ أَلْفًا أَوْ نَحْوَهُ، قَالَ: إِنْ وَفَى لَهُ مَالُ آلِ عُمَرَ، فَأَدِّهِ مِنْ أَمْوَالِهِمْ، وَإِلَّا فَسَلِّ فِي بَنِي عَدِيٍّ بْنِ كَعْبٍ، فَإِنْ لَمْ تَفِ أَمْوَالُهُمْ فَسَلِّ فِي قُرَيْشٍ، وَلَا تَعْدُهُمْ إِلَى غَيْرِهِمْ، فَأَذَّ عَنِّي هَذَا الْمَالَ، انْطَلِقْ إِلَى عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ فَقُلْ: يَقْرَأُ عَلَيْكَ عُمَرُ السَّلَامَ. وَلَا تَقُلْ: أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ. فَإِنِّي لَسْتُ الْيَوْمَ لِلْمُؤْمِنِينَ أَمِيرًا، وَقُلْ: يَسْتَأْذِنُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَنْ يُدْفَنَ مَعَ صَاحِبَيْهِ. فَسَلَّمَ وَاسْتَأْذَنَ، ثُمَّ دَخَلَ عَلَيْهَا، فَوَجَدَهَا قَاعِدَةً تَبْكِي، فَقَالَ: يَقْرَأُ عَلَيْكَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ السَّلَامَ، وَيَسْتَأْذِنُ أَنْ يُدْفَنَ مَعَ صَاحِبَيْهِ. فَقَالَتْ: كُنْتُ أُرِيدُهُ لِنَفْسِي، وَلَأَوْثَرَنَ بِهِ الْيَوْمَ عَلَى نَفْسِي. فَلَمَّا أَقْبَلَ قِيلَ: هَذَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ قَدْ جَاءَ. قَالَ: ارْفَعُونِي، فَأَسَنَدَهُ رَجُلٌ إِلَيْهِ، فَقَالَ: مَا لَدَيْكَ؟ قَالَ: الَّذِي تُحِبُّ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَذْنَتْ. قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، مَا كَانَ مِنْ شَيْءٍ أَهَمُّ إِلَيَّ مِنْ ذَلِكَ، فَإِذَا أَنَا قَضَيْتُ فَأَحْمِلُونِي، ثُمَّ سَلَّمَ فَقُلْ: يَسْتَأْذِنُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، فَإِنْ أَذْنَتْ لِي فَأَدْخِلُونِي، وَإِنْ رَدَّتْنِي رُدُّونِي إِلَى مَقَابِرِ الْمُسْلِمِينَ. وَجَاءَتْ أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ حَفْصَةُ وَالنِّسَاءُ تَسِيرُ مَعَهَا، فَلَمَّا رَأَيْنَاهَا قُمْنَا، فَوَلَجَتْ عَلَيْهِ فَبَكَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً، وَاسْتَأْذَنَ الرَّجَالُ، فَوَلَجَتْ دَاخِلًا لَهُمْ، فَسَمِعْنَا بُكَاءَهَا مِنَ الدَّاخِلِ. فَقَالُوا: أَوْصِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ اسْتَخْلِفْ. قَالَ: مَا أَجِدُ أَحَقَّ بِهَذَا الْأَمْرِ مِنْ هَؤُلَاءِ النَّفَرِ - أَوْ الرَّهْطِ - الَّذِينَ تُؤَفِّي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ عَنْهُمْ رَاضٍ. فَسَمَى عَلِيًّا، وَعُثْمَانَ، وَالزُّبَيْرَ، وَطَلْحَةَ، وَسَعْدًا، وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ. وَقَالَ: يَشْهَدُكُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، وَنَاسٌ لَهُ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ - كَهَيْئَةِ التَّعْزِيَةِ لَهُ - فَإِنْ أَصَابَتِ الْإِمْرَةُ سَعْدًا فَهُوَ ذَاكَ، وَإِلَّا فَلْيَسْتَعِنْ بِهِ أَيُّكُمْ مَا أَمَرَ، فَإِنِّي لَمْ أَعْرِزْهُ عَنْ عَجْزٍ وَلَا خِيَانَةٍ وَقَالَ: أَوْصِي الْخَلِيفَةَ مِنْ بَعْدِي بِالْمُهَاجِرِينَ

الْأَوَّلِينَ أَنْ يَعْرِفَ لَهُمْ حَقَّهُمْ، وَيَحْفَظَ لَهُمْ حُرْمَتَهُمْ، وَأَوْصِيَهُ بِالْأَنْصَارِ خَيْرًا، الَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ، أَنْ يُقْبَلَ مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَأَنْ يُعْفَى عَنْ مُسِيئَتِهِمْ، وَأَوْصِيَهُ بِأَهْلِ الْأَنْصَارِ خَيْرًا، فَإِنَّهُمْ رِذَاءُ الْإِسْلَامِ، وَجَبَاهُ الْمَالِ، وَغَيْظُ الْعَدُوِّ، وَأَنْ لَا يُؤْخَذَ مِنْهُمْ إِلَّا فُضْلُهُمْ عَنْ رِضَاهُمْ، وَأَوْصِيَهُ بِالْأَعْرَابِ خَيْرًا، فَإِنَّهُمْ أَصْلُ الْعَرَبِ، وَمَادَّةُ الْإِسْلَامِ، أَنْ يُؤْخَذَ مِنْ حَوَاشِي أَمْوَالِهِمْ وَتُرَدَّ عَلَى فَقَرَائِهِمْ، وَأَوْصِيَهُ بِذِمَّةِ اللَّهِ وَذِمَّةِ رَسُولِهِ ﷺ أَنْ يُوفَى لَهُمْ بِعَهْدِهِمْ، وَأَنْ يُقَاتَلَ مِنْ وَرَائِهِمْ، وَلَا يَكْلَفُوا إِلَّا طَاقَتَهُمْ. فَلَمَّا فُيْضَ خَرْجَنَا بِهِ فَأَنْطَلَقْنَا مُشِيًّا، فَسَلَّمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ: يَسْتَأْذِنُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. قَالَتْ: أَذْخُلُوه. فَأَدْخَلَ، فَوَضَعَ هُنَاكَ مَعَ صَاحِبَيْهِ، فَلَمَّا فُرِغَ مِنْ دَفْنِهِ اجْتَمَعَ هَؤُلَاءِ الرَّهْطُ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: اجْعَلُوا أَمْرَكُمْ إِلَى ثَلَاثَةِ مِنْكُمْ. فَقَالَ الزُّبَيْرُ: قَدْ جَعَلْتُ أَمْرِي إِلَى عَلِيٍّ. فَقَالَ طَلْحَةُ: قَدْ جَعَلْتُ أَمْرِي إِلَى عُثْمَانَ. وَقَالَ سَعْدُ: قَدْ جَعَلْتُ أَمْرِي إِلَى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ. فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: أَيُّكُمْ تَبَرَّأَ مِنْ هَذَا الْأَمْرِ فَتَجَعَلَهُ إِلَيْهِ، وَاللَّهُ عَلَيْهِ وَالْإِسْلَامُ لَيَنْظُرَنَّ أَفْضَلَهُمْ فِي نَفْسِهِ؟ فَأُسْكِتَ الشَّيْخَانِ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: أَفَتَجْعَلُونَهُ إِلَيَّ، وَاللَّهُ عَلَيَّ أَنْ لَا أَلُوَ عَنْ أَفْضَلِكُمْ؟ قَالَا: نَعَمْ، فَأَخَذَ بِيَدِ أَحَدِهِمَا فَقَالَ لَكَ قَرَابَةٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْقَدَمُ فِي الْإِسْلَامِ مَا قَدْ عَلِمْتَ، فَاللَّهُ عَلَيْكَ لَئِنْ أَمَرْتُكَ لَتَعْدِلَنَّ، وَلَئِنْ أَمَرْتُ عُثْمَانَ لَتَسْمَعَنَّ وَلَتَطِيعَنَّ. ثُمَّ خَلَا بِالْآخِرِ فَقَالَ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ، فَلَمَّا أَخَذَ الْمِيثَاقَ قَالَ: ارْفَعْ يَدَكَ يَا عُثْمَانُ. فَبَايَعَهُ، فَبَايَعَ لَهُ عَلِيٌّ، وَوَلَّجَ أَهْلَ الدَّارِ فَبَايَعُوهُ^(١).

٨- باسیک: به سه راهاتی به یعه تکردن و ریکه وتن له سه ر

(جینشیننی) عوسمانی کوری عه ففان

له م باسه دا کوژرانی عومهری کوری خه تنابی تیدایه

٣٧٠٠- عه مری کوری مهیمومن دهلی: عومهری کوری خه تنابم ﷺ بینی له مه دینه پیش نهوهی لی بدریت (و شهیدبیت) به چهند رۆژیک، به سه ر

حوزمیفه و عوسمانی کوری حونه یفه وه راوستا و وتی: چۆنتان کرد (له زهوی عیراق) ؟ ئایا ههردووکتان دوترسن ئهوهی که لهسه زهوییه کهی داتان ناوه (له خهراج) له توانیدا نه بیئت (بیدات زۆر بیئت)، ههردووکیان وتیان: شتیگمان لهسه (زهوی عیراق) داناوه له توانای (خاومنهکانی) دایه بیدات، هیچ زیادهیهکی زۆر تیا نییه. عومه ر وتی: سه رنج بدن نهوهك شتیگتان لهسه زهوییه کهی دانابی له توانیدا نه بیئ (به رهه می بیئ)، ده لئ: ههردووکیان وتیان: نه خیر (وامان نه کردوه)، نه نجا عومه ر ﷺ وتی: ئه گهر خوا بیهووی کردم (و زیندوو بووم) بیوه ژنانی عیراق وا به جی دئلم هه رگیز دوا من پیوستان به هیچ پیاویك نه بیئت، (عه مپی کوری مهیمون) ده لئ: جا به سه ریدا تی نه په ری ته نها چوار رۆژ نه بیئ هه تا لیئ درا (و بوویه هوی شه هیدبوونی)، ده لئ: نهو به یانیه ی لیئ درا من وه ستابووم له نیوان من و عومه ر ته نها ئیبنو عه بباس هه بوو. وه عومه ر پیشووتر که برۆشتایه به نیوان دوو پیژ (ی نوێژ خوینان) دا دهیوت: ریک راوستن هه تا ریک ده بوون هیچ خوار و ناته واویهك له ریزه کاندایه دیایه، ده رۆشته پی شه وه و ئه لّاهو ئه کبه ری ده کرد، جا زۆر جار له رگاتی یه که مدا سوپه تی یوسف یان سوپه تی نه حل یان وینه ی ئه وانیه ده خویند (له دوا ی فاتیه)، هه تا خه لک کۆبینه وه (و فریای نوێژ بکه ون)، جا هه ر نه و منده ی که ئه لّاهو ئه کبه ری کرد گویم لی بوو دهیوت: گوشتمی - یا خواردمی- نهو سه گه، کاتئ (ئه بو لولونه) لیئ دا، ئینجا ئه بو لولونه به په له ده رچوو به چه قویه کی دوو دمه وه، به لای هه ر که سی کدا برۆشتایه به راست و چه پدا چه قوی لی دما هه تا له سیازده که سیدا هه وتیان مردن، نه نجا پیاویك له مسولمانان که نه وه ی دی هوماشیکی دا به سه ریدا و کابرا (ئه بو لولونه) که زانی ده گیریت خوی سه ربپی، عومه ریش دهستی عه بدوپه حمانی کوری عه و فی گرت و خسته پی شه وه (بو پیشنوێژی)، جا ئه وانیه نزیکی عومه ر بوون به

دلتیاپیوه نهوهی من بینیم نهوانیش بینیان (که به چه قو لیی درا)، به لام له به شهکانی تری مزگه وتدا نهوان نهیان دهمانی چی بووه، نهوه نهبی زانیان دهنگی عومهر نهما و دهمانوت: سبحان الله سبحان الله^(١)، نهجا عهبدوره حمان پيشنويزی نويزیکی کورتی بو کردن، نهجا که له نويزه که بوونهوه عومهر وتی: ئیبنو عهباس سهیر بکه بزانه کی کوشتمی، نهویش ماوهیه گهرا جا هاتهوه و وتی: غولامه کهی موغهیره بووه، عومهر وتی: پیشهزانه شارمزا که^(٢) وتی: به لی، عومهر وتی: خوا بیکوژی و له ناوی بیات، بهراستی من فهرانم کردبوو چاکه له گهل بکریت، سوپاس بو نهو خواجهی که مردنی منی به دهستی که سیک نه نووسی بللی مسولمانم، بیگومان تو (ئیبنو عهباس) و باوکت پیتان خوش بوو حزتان دمکرد له مه دینه دا کافری غهیره عه رب^(٣) زور بیت، وه عهباس له هه مووان کویلهی زورتر بوو، جا (ئیبنو عهباس) وتی: نه گهر دهتهوی نهو کاره دهکم (واته: نهو کویلانه دهکوژین)، عومهر وتی: راست ناکهیت، (چون دهمانکوژیت) دواي نهوهی به زمانی ئیوه قسه دهکن رووبه رووگهتان نويز دهکن، وهك ئیمه چهج دهکن؟ نهجا عومهر هه لگیراو برایهوه بو مالهوه، ئیمهش له گه لیدا رۆشتین، (کارمساته که نهومنده گه وره بوو) وهك نهوه وابوو خه لکی پیش نهو رۆژه هیچ به لایه کیان تووش نه بووبیت، جا ههیان بوو دمیوت: ترسی له سه ر نییه باشه، ههشیان بوو دمیوت: ترسم ههیه باش نییه، نهجا خوشاوی خورمایان بو هیئا و خواردیهوه له ناو سکیهوه (ریخو له کانیهوه) هاته دمرهوه، پاشان شیریان بو هیئا و خواردیهوه نهویش له سکیهوه (له برینه کهیهوه) هاته دمرهوه، نهوسا دلتیا بوون که دهمریت، ئیمهش

(١) وایان دهزانی عومهر قورئانه کهی لی تیکچوووه یان شتیکی لهو جوړه.

(٢) ئاسنگه ریکی زور شارهزا و زیرهک بوو.

(٣) (العلج) که (العلوج) کۆکه یه تی واته: کافری غهیره عه ربی به هیژ، به زوریش کویله بوون. پروانه: ارشاد الساری: ١٩٤/٨.

چووینه لای خه لکیش هاتن ستایشیان دمکرد، پیاویکی گهنج هات و وتی: نهی پیشه‌وای باومرداران مؤزدمت لی بی به مؤزدهی خوای گه‌وره بۆت له هاوړپیه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا و بوونت له سهرمتای نیسلامه‌وه که خۆت دهمزانی، پاشان کرایته خه‌لیفه و دادگه‌ربوویت، پاشان شه‌هیدبوویت، عومهر وتی: ئاواته خوازبووم ئه‌مه سهربه‌سهر بیټ نه‌سزام هه‌بیټ نه‌پاداشت، جا کاتی ئه‌و پیاوه پستی هه‌لگرد و رۆشت جله‌کانی له زه‌وی ده‌خشا، عومهر وتی: ئه‌و کوړه گهنجه‌م بۆ (بانگ که‌ن و) بیگیړنه‌وه، پیی وت: برازای خۆم جله‌کانت به‌رز بکه‌ره‌وه، چونکه بیگومان جله‌کانت زیاتر ده‌میلتیه‌وه (دره‌نگ ده‌درپټ) زیاتر گوړپرایه‌لی په‌رومردگارتی تیا‌یه، نه‌ی عه‌بدو‌ل‌لای کوری عومهر: سه‌یر بکه بزانه چ قه‌رزیکم لایه، نه‌نجا نه‌وانیش کو‌یان کرده‌وه و ژماردیان و بینیان هه‌شتا و شەش هه‌زاره یان له‌و ده‌وروبه‌ره دایه، عومهر وتی: نه‌گه‌ر سه‌رومت و سامانی بنه‌ماله‌ی عومهر قه‌رزه‌که‌ی ته‌واو پیدرایه‌وه نه‌وه له سامانی نه‌وان بیدمه‌ره‌وه، نه‌گه‌رنا داوا له نه‌وه‌ی عه‌دی کوری که‌عب بکه (بۆ دانه‌وه‌ی)، نه‌گه‌ر سامانی نه‌وانیش به‌شی نه‌کرد، نه‌وه له هۆزی قورمیش داوابکه و له‌وان دمره‌جو بۆ لای خه‌لکی تر.

ئه‌م سامانه‌ش له جیاتی من له‌شوینی خۆیدا سه‌رف بکه^(١)، برۆ بۆ لای عانیشه دایکی باومرداران و بلی: عومهر سه‌لامت لی ده‌کات - مه‌لی پیشه‌وای باومرداران، چونکه به‌پراستی من نه‌مرو پيشه‌وای باومرداران نیم وه بلی: عومهری کوری خه‌تتاب داوای مؤلّه‌ت ده‌کات که له‌گه‌ل دوو هاوړپ‌که‌ی^(٢) بنیژرپټ، عه‌بدو‌ل‌لّاش سه‌لامی کرد و مؤلّه‌تی خواست، پاشان رۆشته ژووره‌وه بۆ لای عانیشه بینی

(١) یان بیخه‌ره (بیت المال) وه‌ک له رنکه‌به‌کی تر دا هاتوو.

(٢) پیغه‌مبه‌ر و نه‌بو به‌کر، چونکه عانیشه نه‌و شوینه‌ی بۆ خۆی دانا‌بوو، چونکه پيشتر مالی نه‌و بوو له زیانی پیغه‌مبه‌ردا.

دانیشتوو و دهگری، (عه‌بدوللآ) وتی: عومهری کوری خه‌تتاب داوای مؤلّه‌ت دمکات که له‌گه‌ل دوو هاوړی که‌ی بنیژریت، عائیشه‌ش ﷺ وتی: من پی‌شتر نه‌وه‌م بۆ خۆم ده‌ویست، به‌لام نه‌مړۆ عومهر پی‌ش ده‌خه‌م به‌سه‌ر خۆمدا (و ده‌یده‌م به‌ نه‌و)، جا که هاته‌وه وترا: نه‌وه عه‌بدوللآی کوری عومهره هاته‌وه، عومهر وتی: به‌رزم بکه‌نه‌وه، پیاوێک هه‌لیسانده‌وه له پشته‌وه گرتی، عومهریش وتی: هه‌وال‌ت چییه؟ وتی: نه‌وه‌ی تۆ پی‌ت خۆشه‌ نه‌ی پی‌شه‌وای باوم‌پداران (عائیشه) مؤلّه‌تی دا، عومهر وتی: سوپاس بۆ خوا، هیج شتێک لام له‌وه گرن‌گتر نه‌بوو، نه‌نجا که من گیانم سپارد نه‌وسا هه‌لم بگرن (دوا شو‌ردن و کفن و نوێژ له‌سه‌رکردن)، پاشان سه‌لام بکه‌ و بلێ (به‌ عائیشه): عومهری کوری خه‌تتاب مؤلّه‌ت لێ ده‌خوازی، جا نه‌گه‌ر مؤلّه‌تی دا پی‌م نه‌وه بمبه‌نه ژووره‌وه (بۆ لای پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و نه‌بو به‌کر)، نه‌گه‌ر رێگه‌ی نه‌دا بمگیرنه‌وه بۆ گو‌رستانی مسو‌لمانان (له‌وێ بم‌نیژن).

وه‌حه‌فصه‌ دایکی باوم‌پداران هات و کۆمه‌لێ ئافرمت له‌گه‌لیدا هاتن، جا کاتێ حه‌فصه‌مان بی‌نی هه‌ستاین و حه‌فصه‌ رو‌شته ژووره‌وه بۆ لای عومهر و ماومیه‌ک لایدا گریا، وه‌ پیاوان مؤلّه‌تان خواست (بچه‌ لای عومهر ﷺ)، نه‌نجا حه‌فصه‌ رو‌شته ژوورێک له‌ ناوه‌وه‌ی ماله‌وه‌یان بوو، ئیمه‌ له‌ ژووره‌وه گو‌یمان له‌ گریان بوو، پیاوه‌کان وتیان: نه‌ی پی‌شه‌وای باوم‌پداران و مسی‌مت بکه‌، که‌ که‌سی‌ک له‌ شو‌ینی خۆت دانێ به‌جین‌شین، (عومهر) وتی: که‌سم ده‌ست ناکه‌وێ له‌ نا نه‌م که‌سانه‌ یان کۆمه‌له‌ شیاو تر بی‌ت بۆ نه‌م کاره‌، نه‌وانه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ومفاتی کرد لی‌یان رازی بوو، جا ناوی عه‌لی و عوسمان و زوبه‌یر و ته‌لحه‌ و سه‌عد و عه‌بدو‌رهمانی هی‌نا، وه‌ وتی: عه‌بدوللآی کوری عومهر ئاماده‌بی‌ت له‌گه‌لتاندا، به‌لام له‌م کاره‌ (ی جین‌شینی) دا هیج شتێکی نه‌بی‌ت - وه‌ک

سهره خوښی بۆ ئیبنو عومەر^(١) - جا ئه گهر لپرسراویه که بهر سه عد کهوت ئه وه جیی خوښه تی، ئه گهرنا ههر که سیکتان بوو با پشتی پیبیه ستیت هه تا نه میر و لپرسراوه. چونکه به راستی من له بهر پرسیاریتی^(٢) لام نه بردوو به هوئی بی توانایی یان خیانهت (ی دارایی)، وه (عومەر) وتی: وستیته ده کهم بۆ جینشینی پاش خوّم چاک بیت له گهل کۆچهره یه که مینه کان که هه ق و مافیان بزانیته، وه ریز و حورمه تیان بپاریزیت، وستیته بۆ ده کهم چاک بیت له گهل ئه نصاریه کاندای ئه وانه ی که له پیش کۆچهراندا له مه دینه نیشته جی بوون و کردیان به باره گای باومر، که (کرده وه ی چاکی) له چاکه کارانیان و مرگریته، وه (له کرده وه ی خرابی) خرابه کارانیان چاوپوښی بکات، ههروه ا وستیته بۆ ئه کهم به چاکه کردن له گهل خه لکی شار و ولاته کاندای^(٣)، چونکه به راستی ئه و خه لکانه پشتیوانن بۆ ئیسلام، وه کۆکه رده وه ی سامان^(٤) و رق هی نه ر و توره که ری دوژمن^(٥). وه (سامانیان) لئ و مرنه گری جگه له وه ی زیاده له خو یان و بهر مزامه ندی خوښیان بیت، ههروه ا وستیته بۆ ئه کهم چاک بیت له گهل عه ربه ده شته کیه کاندای، چونکه بیگومان ئه وان بنه چه و ره چه له کی عه ربه ی هاوکار و یارمه تیده ری^(٦) ئیسلامن، (وستیته بۆ ئه کهم) که له به راویزی^(٧) سامانه که یان (زه کات) و مرگریته و بدریته وه به هه ژارانی ناوخیان، وه وستیته بۆ ده کهم (بۆ نامه داره کان) له په نای خوا و په نای پیغه مبه ره که یدان که په یمانیان له گهل دا بباته سه ر و جیبه جی بکات، وه جه نگ بکریته له دزی

(١) دل پاگرتنی ئیبنو عومەر که به شداری نه کرد له گهل شه ش که سه که دا کردی به پاویژینکراو.

(٢) کاتنی والی کوفه بوو.

(٣) وهک عیراق و میصر و شام... هتد.

(٤) وهک زه کات و هه ر سامانیکی تر.

(٥) به ژماره زۆریان و ئازایه تیان.

(٦) یارمه تیده رن چونکه خاوه ن مالات و کۆپله ن ده توان یارمه تی و هاوکاری هه ژاران و نه دارانی سوپای ئیسلام و ریبواران بکه ن.

(٧) واته: له سامانه چاکه کانیان وه رنه گریته.

ئهوانه ی له پېشيانه ومن (تا دوژمن نه يانگاتې)، وه ته نها به قههه توانای خوځيان سهرانه يان لى داوا بکړت، نهجا کاتى مرد (تهرمه کهيمان) هينا به دمره وه و روشتين و بردمان (تا گه شتینه ژووره کهى عائیشه)، نهجا عهبدو للى کورى عومهر سهلامى کرد وتى: عومهرى کورى خهتتاب داواى مؤلته دمکات ^(١)، (عائیشهش) وتى: بيهينه ژووره وه، نینجا براه ژووره ونیر له ویدا له گهل دوو هاوړى کهیدا دانرا، جا کاتى که ناشتنه کهى تهواوگرا نهو کومه له کوښوونه وه ^(٢)، نهجا عهبدو رهحمان وتى: کارهکانتان بهسيانتان بسپرن له خوټان، زوبه پير وتى: من کارى خوّم دايه دهست عهلى، ته لهعش وتى: منيش کاره کهم دايه دهست عوسمان، عهليش وتى: منيش کارى خوّم دايه دهست عهبدو رهحمانى کورى عهوف، نهوسا عهبدو رهحمان وتى: (به عوسمان و عهلى) کامتان خوى لهم کاره بهدوور دهگريت نيمه پى بسپرن، وه و خوا و نيسلام چاوديربن بهسهریه وه، که بنگومان بيردمکاته وه کاميان چاکترن له دموونى خویدا؟ جا ههر دوو پياوه گه ورکه بيدمگ کران، جا عهبدو رهحمان وتى: نهم کاره دمدنه دهستى من خوا چاودير بيت بهسهرمه وه که مته رخمى ناکه م له (ديارى کردنى) نهو متان چاکتره؟

ههر دوو کيان وتيان: به لى (دامانه دهستت)، جا دهستى په کيکيانى ^(٣) گرت و پى وت: تو خرمى نزيكى پیغه مبهريت ﷺ و خاومنى پيشينه ی له نيسلامدا بهو جوړه ی خوټ دمرانى، دهى خوا چاوديربيت بهسهرته وه نهگهر توّم کرد به نه مير و جينشين دادگهر دهبيت، وه نهگهر عوسمانم کرد به جينشين گوپراهل و هه رمانبه ردار دهبيت، پاشان به ته نها بوويه وه له گهل نه وه کهيانا ^(٤) وينه ی نهو

(١) که له پال پیغه مبه ر ﷺ و نهو به کردا بنيزريت.

(٢) که عومهر ديارى کرد بوون په کيکيان بيتته جينشين.

(٣) که عهلى بوو، رهزای خواى لى بن.

(٤) عوسمانى کورى عهفان بوو، رهزای خواى لى بن.

هسهی (پیشووی) به ویش وت: جا کاتی پهمانی و مرگرت (له ههردووکیان) وتی: نهی عوسمان دستت بینه، نهجا بهیعتی پید، عهلیش بهیعتی پید، وه بهدوایدا خه لکی مه دینهش رویشته زووره وه و هه موویان بهیعتیان به عوسمان دا.

٩- بابُ مَنَاقِبِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ الْقُرَشِيِّ أَبِي الْحَسَنِ الْهَاشِمِيِّ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعَلِيٍّ: «أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ»^(١). وَقَالَ عُمَرُ: تُوِّفِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ عَنْهُ رَاضٍ^(٢).
 ٣٧٠١- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَأُعْطِيَ الرَّايَةَ غَدًا رَجُلًا يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدَيْهِ» قَالَ: فَبَاتَ النَّاسُ يَدُوكُونَ لَيْلَتَهُمْ أَتُهُمْ يُعْطَاهَا. فَلَمَّا أَصْبَحَ النَّاسُ غَدَوْا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كُلُّهُمْ يَرْجُو أَنْ يُعْطَاهَا، فَقَالَ: «أَيْنَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ؟» فَقَالُوا: يَشْتَكِي عَيْنَيْهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «فَارْسُلُوا إِلَيْهِ فَأَتُونِي بِهِ». فَلَمَّا جَاءَ بَصَقَ فِي عَيْنَيْهِ، وَدَعَا لَهُ، فَبَرَأَ حَتَّى كَأَنْ لَمْ يَكُنْ بِهِ وَجَعٌ، فَأَعْطَاهُ الرَّايَةَ. فَقَالَ عَلِيٌّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَقَاتِلُهُمْ حَتَّى يَكُونُوا مِثْلَنَا؟ فَقَالَ: «انْفُذْ عَلَى رِسْلِكَ حَتَّى تَنْزِلَ بِسَاحَتِهِمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، وَأَخِزْهُمْ بِمَا يَجِبُ عَلَيْهِمْ مِنْ حَقِّ اللَّهِ فِيهِ، فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَكَ حُمْرُ النَّعَمِ»^(٣).

٩- باسی پله و پایهی عهلی کورپی ته بو تالیبی

قوره ییشی هاشمی که باوکی حه سه نه

پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی به عهلی: ((تۆ له منی و منیش له تۆم))، عومه ر ﷺ ده لئ: پیغه مبه ری خوا ﷺ وهفاتی کرد له عهلی رازی بوو.

(١) پروانه: ٤٢٥١.

(٢) پروانه: ١٣٩٢.

(٣) پروانه: ٢٩٤٢.

٣٧٠١- سه هلی کوری سه عد ﷺ دهگیرتهوه که پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی: ((سبهینی بهیداخه که دهممه دمستی پیاوی که خوا له سهر دمستی نهودا خه بهر نازاد بکات))، سه هل وتی: خه لک نهو شه و میان بهوه رۆز کردهوه: ناخۆ (بهیداخه که) بهگی ددریت.

جا که رۆز بۆوه خه لک به یانی زوو هه موو چوونه خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ هه موویان ئومیدی وابوو که بهو بدریت، فهرمووی: ((عهلی له کوپیه؟)) عهرزیان کرد: چاوی دیشی نهی پیغه مبهری خوا. فهرمووی: ((بنیرن به شوینیدا و بۆم بین))، جا که هات (پیغه مبهەر ﷺ) تفی کرده ناو چاویهوه، چاوی وا چاک بۆوه وهکو هیچ چاو ئیشهی نه بووبی، نهجا بهیداخه ی پیدا، عه لیش ﷺ وتی: نهی پیغه مبهری خوا تاوهکو ئیمه یان لی دی جهنگیان له گه ل بکه م؟ فهرمووی: ((په له مه که به هیواشی برۆ تا ده گه یته قه راغ ماله کانیان، پاشان بانگیان بکه بۆ سهر ئیسلامه تی و هه والیان به ری به وهی له ئیسلامدا پیویسته له سهریان له مافی خوا، جا سویند به خوا نه گهر خوا به هو ی تۆوه ته نها پیاویک رینموونی و مرگریت (و مسولمان ببیت)، له چهند و شتری سوورت ^(١) هه بیت (و بیبه خشیت) بۆ تو چاکتره)).

٣٧٠٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ قَدْ تَخَلَّفَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي خَيْبَرَ، وَكَانَ بِهِ رَمَدٌ فَقَالَ: أَنَا أَتَخَلَّفُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟! فَخَرَجَ عَلِيٌّ فَلَحِقَ بِالنَّبِيِّ ﷺ، فَلَمَّا كَانَ مَسَاءَ اللَّيْلَةِ الَّتِي فَتَحَهَا اللَّهُ فِي صَبَاحِهَا، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَأُعْطِيَ الرَّايَةَ -أَوْ لَيَأْخُذَنَّ الرَّايَةَ- عَدَا رَجُلًا يُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ -أَوْ قَالَ يُحِبُّ اللَّهُ وَرَسُولَهُ- يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيْهِ». فَإِذَا نَحْنُ بِعَلِيٍّ وَمَا نَرْجُوهُ، فَقَالُوا: هَذَا عَلِيٌّ. فَأَعْطَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَفَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ ^(٢).

(١) که لای عه رهب به نرخرتین سامان و ماله.

(٢) برهوانه: ٢٩٧٥.

٣٧٠٢- سه‌له‌می کوری نه‌کوهع ﷺ ده‌لئ: عه‌لی ﷺ له جه‌نگی خه‌یبه‌ردا له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌جیما و چاوی ده‌ئیشا، عه‌لی وتی: چۆن من له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌جی بمینم؟ جا عه‌لی دهرچوو گه‌شت به‌خرمه‌تی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، ئینجا که ئیواره‌ی نه‌و شه‌ودی که به‌یانیه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ خه‌یبه‌ری نازاد کرد پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌و کاته‌دا فهرمووی: ((سویند به‌خوا سبه‌ینی به‌یداخه‌ ده‌دم - یان به‌یداخه‌که ده‌گری به‌ده‌سته‌وه - که‌سیک خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خوشیان ده‌ویت- یان نه‌و خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خوش ده‌ویت- خوا سه‌رکه‌وتنی (خه‌یبه‌ری) بی دمه‌خسیت))، له‌و کاته‌دا عه‌لیمان بینی که به‌ته‌مای نه‌بووین، وتیان: نه‌وه عه‌لی یه، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ به‌یداخه‌که‌ی دایه و خوا نازادکردنی (خه‌یبه‌ری) له‌سه‌ر ده‌ستیدا به‌نه‌نجام که‌یانند.

٣٧٠٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ فَقَالَ: هَذَا فَلَانٌ -لَأَمِيرِ الْمَدِينَةِ- يَدْعُو عَلِيًّا عِنْدَ الْمُنْبَرِ. قَالَ: فَيَقُولُ مَاذَا قَالَ؟ يَقُولُ لَهُ: أَبُو تُرَابٍ. فَضَحِكَ، قَالَ: وَاللَّهِ مَا سَمَاهُ إِلَّا النَّبِيُّ ﷺ، وَمَا كَانَ لَهُ اسْمٌ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْهُ. فَاسْتَطَعَمْتُ الْحَدِيثَ سَهْلًا، وَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبَّاسٍ كَيْفَ؟ قَالَ: دَخَلَ عَلِيٌّ عَلَى قَاطِمَةَ، ثُمَّ خَرَجَ قَاضِطَجَعَ فِي الْمَسْجِدِ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَيْنَ ابْنُ عَمِّكَ؟». قَالَتْ فِي الْمَسْجِدِ. فَخَرَجَ إِلَيْهِ فَوَجَدَ رِدَاءَهُ قَدْ سَقَطَ عَنْ ظَهْرِهِ، وَخَلَصَ التُّرَابُ إِلَى ظَهْرِهِ، فَجَعَلَ يَمْسَحُ التُّرَابَ عَنْ ظَهْرِهِ، فَيَقُولُ: «اجْلِسْ يَا أَبَا تُرَابٍ». مَرَّتَيْنِ^(١).

٣٧٠٣- عه‌بدوله‌زیری کوری نه‌بو حازیم له باوکیه‌وه ده‌گیرپته‌وه که بیاوئیک هات بو لای سه‌هلی کوری سه‌عد ﷺ وتی: نه‌وه فلان که‌سه - مه‌به‌ستی نه‌میری مه‌دینه‌بوو- له دوانگه‌دا هسه‌ی نه‌شیاو به‌عه‌لی ده‌لئ، سه‌هل وتی: چی ده‌لئ ؟

وتی: پپی ده‌لی: نه‌بو توراب، سه‌ه‌لیش پی‌که‌نی وتی: وه‌للاهی جگه له پیغه مبه‌ر ﷺ کهس ناوی نه‌ناوه به نه‌بو توراب، عه‌لیش ﷺ هیچ ناویکی لهو ناوه به‌لاوه خوشتر نه‌بوو، (نه‌بو حازم ده‌لی بویه حه‌زم کرد) تامی فه‌رمووده‌که له سه‌ه‌له‌وه بجیزم (و باسکه‌م بۆ بگپ‌رته‌وه) و وتم: نه‌ی نه‌بو عه‌بباس نه‌وه چۆن بوو؟ وتی: عه‌لی رۆشت بۆ لای فاتیمه ﷺ، پاشان عه‌لی رۆشته دهرموه بۆ مزگه‌وت له‌وی راکشا، پیغه مبه‌ریش فه‌رمووی (به فاتیمه): ((کوری مامت له کو‌تیه؟)) وتی: له مزگه‌وته، نه‌نجا پیغه مبه‌ر ﷺ رۆشت بۆ لای بینی که پشته‌ماله‌که‌ی له کۆل که‌وتۆته خوارموه و پشتی خۆلاوی بووه، پیغه مبه‌ریش ﷺ دمستی کرد به‌سرپینی خۆله‌که له پشتی و دمیغه‌رموو: ((هه‌لسه دانیشه نه‌با توراب))، دووچار نه‌مه‌ی فه‌رموو.

۳۷۰۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ، عَنْ زَائِدَةَ، عَنْ أَبِي حَصِينٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى ابْنِ عُمَرَ، فَسَأَلَهُ عَنْ عُثْمَانَ، فَذَكَرَ عَنْ مَحَاسِنِ عَمَلِهِ، قَالَ: لَعَلَّ ذَاكَ يَسْوُوكُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَأَرَعَمَ اللَّهُ بِأَنْفِكَ. ثُمَّ سَأَلَهُ عَنْ عَلِيٍّ، فَذَكَرَ مَحَاسِنَ عَمَلِهِ قَالَ: هُوَ ذَاكَ، بَيْنَهُ أَوْسَطُ بُيُوتِ النَّبِيِّ ﷺ. ثُمَّ قَالَ: لَعَلَّ ذَاكَ يَسْوُوكُ؟ قَالَ: أَجَلْ. قَالَ: فَأَرَعَمَ اللَّهُ بِأَنْفِكَ، انْطَلِقْ فَاجْهَدْ عَلَيَّ جَهْدَكَ^(۱).

۳۷۰۴- سه‌عدی کوری عوبه‌ید ده‌لی: پیاوی (که نا‌هیعی کوری نه‌زرمقی خاریجی بوو) هات بۆ لای ئیبنو عومهر ﷺ و دهرباره‌ی عوسمان ﷺ پرسیارى لى کرد، ئیبنو عومهر ﷺ باسی کرده‌وه جوانه‌کانی (عوسمانی) بۆ کرد، وتی (به ئیبنو نه‌زهره‌ق): رهنه‌گه نه‌ومت پى ناخۆش بپیت (له چاکه‌کانی که باسم کرد)، وتی: به‌لی، (ئیبنو عومهر) وتی: که‌واته خوا لووتت له خۆله‌وه گلینی، پاشان

دم‌بارە‌ی عە‌لی ﷺ پە‌رسیاری لی کرد، (ئە‌بنو عومەریش) باسی کردە‌وه جوانە‌کانی (عە‌لی) بۆ کرد، وتی: ئە‌وه ماله‌که‌یه‌تی ماله‌که‌ی له ناوم‌پراستی ماله‌کانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ دایه، پاشان وتی: پە‌نگه ئە‌ومت پێ ناخۆش بێ؟ وتی: بە‌لێ، که‌وابێ خوا لووتت له خۆ‌له‌وه گ‌لێنێ، ئێ‌تر ب‌پۆ هەر‌چیت له توانا دایه له د‌زم در‌یغی مه‌که.

۳۷۰۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي لَيْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي قَاتِمَةَ ﷺ شَكْتُ مَا تَلَقَى مِنْ أَثَرِ الرَّحَا، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ سَبِيًّا، فَأَنْطَلَقْتُ فَلَمْ تَجِدْهُ، فَوَجَدْتُ عَائِشَةَ فَأَخْبَرْتُهَا، فَلَمَّا جَاءَ النَّبِيُّ ﷺ أَخْبَرْتُهُ عَائِشَةَ بِمَجِيئِ قَاتِمَةَ، فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَيْنَا، وَقَدْ أَخَذْنَا مَضَاجِعَنَا، فَذَهَبْتُ لَأَقُومَ فَقَالَ: «عَلَى مَكَانِكُمَا». فَقَعَدَ بَيْنَنَا حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ قَدَمَيْهِ عَلَى صَدْرِي وَقَالَ: «أَلَا أَعْلَمُكُمَا خَيْرًا مِمَّا سَأَلْتُمَانِي؟ إِذَا أَخَذْتُمَا مَضَاجِعَكُمَا تُكَبِّرَا أَرْبَعًا وَثَلَاثِينَ، وَتُسَبِّحَا ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتَحْمَدَا ثَلَاثَةً وَثَلَاثِينَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمَا مِنْ خَادِمٍ»^(۱).

۳۷۰۵- ئە‌بنو ئە‌بی له‌یلا دە‌لێ: عە‌لی ﷺ بۆی گ‌یرا‌ینه‌وه که بێ‌گومان فاتیمه ﷺ سکا‌لی کرد له دە‌ست ئە‌وه‌ی تووشی دە‌بێت به‌هۆی (ئە‌شکردن به) دە‌ست‌پەر‌وه، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ چە‌ند کۆ‌یله و که‌نیزە‌کیکی بۆ ها‌تبوو، ئە‌نجا ئە‌و (فاتیمه)یش رۆشت به‌لام پیغه‌مبه‌ری ﷺ دە‌ست نه‌که‌وت و عائیشه‌ی دە‌ست که‌وت و بێنی و (داوا‌که‌ی) بۆ باس کرد، ئە‌نجا که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ها‌ته‌وه، عائیشه ﷺ هه‌والی ب‌یدا به‌ها‌تنی فاتیمه ﷺ، (عە‌لی) دە‌لێ: جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ ها‌ت بۆ لاما‌ن له کاتی‌کدا له‌سه‌ر جی‌گا‌کانما‌ن را‌کشا‌بووین، ویستم هه‌ستمه‌وه فه‌رموو‌ی: ((له شو‌ینی خۆ‌تان مه‌جولێن))، ئە‌نجا له نی‌وانما‌ندا دان‌یشت (به‌ جو‌ری) هه‌تا هه‌ستم

به ساردى پيى كرد به سهر سنگمه وه، وه فهرمووى: ((نايا شتيكتان فير بكمه
چاكتره له وهى ههردووكتان داواتان كردووه ليم؟ كاتى رويشته سهرجىگای
نووستنه كه تان ههردووكتان سى و چوار جار بلين (الله اكبر) و سى و سى جار
بلين (سبحان الله) و سى و سى جار بلين (الحمد لله)، به راستى نه وه چاكتره بو
ههردووكتان له خزمه تكار)).

۳۷۰۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ قَالَ: سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ
سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِعَلِيٍّ: «أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنِّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى؟»^(۱).
۳۷۰۶- ئیبراهیمی کوردی سهعد له باوکیه وه ﷺ دهگيرپښته وه دهلي: پښه مبهړ ﷺ
به عهلی ﷺ فهرموو: ((نايا تو رازی نابیت به وهی که تو له گهل مندا وهکو
هاروون واییت له گهل مووسادا ﷺ)).

۳۷۰۷- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ عُبَيْدَةَ، عَنْ
عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: أَقْضُوا كَمَا كُنْتُمْ تَقْضُونَ، فَإِنِّي أَكْرَهُ الْإِخْتِلَافَ حَتَّى يَكُونَ لِلنَّاسِ جَمَاعَةٌ، أَوْ
أَمُوتَ كَمَا مَاتَ أَصْحَابِي. فَكَانَ ابْنُ سِيرِينَ يَرَى أَنَّ عَامَّةَ مَا يُرَوَّى عَلَى عَلِيٍّ الْكَذِبُ.
۳۷۰۷- (نیمامی بوخاری دهلي:) عهلی کوردی جهعد بوی گيرپښته وه وتی: شوعبه
بوی گيرپښته وه له نهيووبه وه له ئیبنو سیرینه وه له عهبيده وه له عهلییه وه ﷺ
وتی: برپار بدن بهو شیوهی پیشت برپارتان دده^(۲)، چونکه بیگومان هزم له
ناکوکی و جیاوازی نییه، ههتا خه لکی هه موو پیکه وه بن کو مه ئیک بن یان منیش
بهو شیوهی بمرم هاوړیکانم مردن.

(۱) پروانه: ۴۴۱۶.

(۲) دهربارهی کاری فروشتنی نهو که نيزه کانهی خاوه نه کانیان سهرجی یان له گهل کردوون.

بۆیه ئیبنو سیرین رای وابوو که بێگومان هه‌موو ئهو وتانه‌ی له دزی عه‌لی ده‌گیردێته‌وه^(۱) درۆ و ناراستن.

۱۰- باب: مناقب جعفر بن ابی طالب ﷺ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي»^(۲).

۳۷۰۸- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ دِينَارٍ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْجُهَنِيُّ، عَنْ ابْنِ أَبِي ذُئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّاسَ كَانُوا يَقُولُونَ: أَكْثَرُ أَبُو هُرَيْرَةَ. وَإِنِّي كُنْتُ أَلْزَمُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِشَبَعِ بَطْنِي، حَتَّى لَا أَكُلَ الْخَمِيرَ، وَلَا أَلْبَسُ الْحَبِيرَ، وَلَا يَخْدُمَنِي فَلَانٌ وَلَا فُلَانَةٌ، وَكُنْتُ أَلْصُقُ بَطْنِي بِالْحَصْبَاءِ مِنَ الْجُوعِ، وَإِنْ كُنْتُ لَأَسْتَقْرِئَ الرَّجُلَ الْآيَةَ هِيَ مَعِيَ كَيْ يَنْقَلِبَ بِي فَيُطْعِمَنِي، وَكَانَ آخِرَ النَّاسِ لِلْمَسْكِينِ جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، كَانَ يَنْقَلِبُ بِنَا فَيُطْعِمُنَا مَا كَانَ فِي بَيْتِهِ، حَتَّى إِنْ كَانَ لَيُخْرِجُ إِلَيْنَا الْعُكَّةَ الَّتِي لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ، فَتَشْقُهَا فَنَلْعُقُ مَا فِيهَا^(۳).

۱۰- باسیک: په‌لو پایه‌ی جه‌غفه‌ری کوردی ئه‌بو تالیب ﷺ

وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: (به جه‌غفه‌ر ﷺ): ((تۆ له‌ شکل و شیوه و ره‌وشتیشدا له‌ من ده‌جیت)).

۳۷۰۸- سه‌عه‌یدی مه‌قبوری ده‌گیرێته‌وه که ئه‌بو هوریره ﷺ وتی: خه‌لك دميان وت: ئه‌بو هوريره زۆر فه‌رمووده ده‌گیرێته‌وه، من به‌نانه‌زگ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جیا نه‌ده‌بوومه‌وه هه‌تا نانی هه‌لاتووم نه‌ده‌خوارد، جل و به‌رگی باشم له‌به‌ر نه‌ده‌کرد، فلان پیاو فلان که‌نیزه‌ک خزه‌متیان نه‌ده‌کردم، له‌ برسا به‌ردم

(۱) که پیغه‌وانه‌ی ئه‌بو به‌کر و عومه‌ری ﷺ کردبیت درۆیه. پروانه: إرشاد الساري: ۲۰۵/۸.

(۲) پروانه: ۴۲۵۱.

(۳) پروانه: ۵۴۳۲.

به زگمه وه دمه به ست، خوښندنه وهى نايه تېكم له يه كيك داوا نه كړد كه خوشم نه و نايه ته م دهرانى و لام بوو، مهبه ستم نه و مېوو (بزاني برسيمه و) بمباته وه ماله وه شتيكم دمرخوارد بدا (كه سيان نه يان بر دمه وه ماله وه)، جه عفرى كورى نه بو تاليب ﷺ له هه موو كهس چا كتر بوو بو همزار، نه يېر دينه وه ماله وه چى له ماله كه ياندا هه بوو دمرخواردى دمداين، هه تا هه ندې جار هيزميهك كه هيچ روڼى تپانه مابوو بوى نه هينايڼ، بوى پارچه پارچه نه كړدين، نه وهى پيوميوو نه مان ليسته وه.

۳۷۰۹- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا كَانَ إِذَا سَلَّمَ عَلَى ابْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا ابْنَ دِي الْجَنَاحَيْنِ^(۱).
۳۷۰۹- شه عې ده گيرپته وه كه ئيبنو عومر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا هه ميشه كه سلاوى ده كړد له ئيبنو جه عفر دميو ت: سلاوت لى بى نهى كورى خاوم دوو باله كه^(۲).

II- باب: ذِكْرُ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ﷺ

۳۷۱۰- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ، حَدَّثَنِي أَبِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُثَنَّى، عَنْ ثُمَامَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ كَانَ إِذَا قَحَطُوا اسْتَسْقَى بِالْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا ﷺ فَتَسْقِينَا، وَإِنَّا نَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا. قَالَ: فَيُسْقَوْنَ^(۳).

(۱) پروانه: ۴۲۶۴.

(۲) چونكه پښه بهر ﷺ فه رموى به عه بدولتلاى كورى جه عفر: ئيمشه و جه عفرم پى گه يى له ناو پوليك فريشته دا بوو، هه ر دوو بالى له خوښنا بوو، تورمزي له (السنن: ۴۲۴/۵ برقم: ۲۷۸) و حاكم له (المستدرک على الصحيحين: ۲۲۲/۴) گپړاويانه ته وه. (ارشاد الساري ۲۰۷/۸).

(۳) پروانه: ۱۰۱۰.

۱۱- باسیک: هه والی عه‌بباسی کوری عه‌بدولموتته‌لیب ﷺ

۳۷۱۰- ئه‌نه‌س ﷺ ده‌گیرێته‌وه که عومه‌ری کوری خه‌تتاب ﷺ که بی بارانی بووایه به عه‌بباسی کوری عه‌بدولموتته‌لیب ﷺ داوای بارانی ده‌کرد و ده‌یوت: ئه‌ی خوایه ئیمه (توسل) مان به پیغه‌مبه‌رمان ده‌کرد بۆ باران بارین، بارانت بۆ ئه‌بارانین، ئیسته ته‌وه‌سول به مامی پیغه‌مبه‌رمان ﷺ ئه‌که‌ین بۆ باران بارین، بارانمان بۆ ببارینه، ئه‌نه‌س ده‌لی: جا بارانیان بۆ ئه‌بارینه‌را.

۱۲- بابُ مَنَاقِبِ قَرَابَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَنْقَبَةِ قَاطِمَةَ بِنْتِ النَّبِيِّ ﷺ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «قَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ».

۳۷۱۱- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ قَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَرْسَلَتْ إِلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْأَلُهُ مِيرَاثَهَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا أَقَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ، تَطْلُبُ صَدَقَةَ النَّبِيِّ ﷺ الَّتِي بِالْمَدِينَةِ وَقَدْ كُفِّرَ وَمَا بَقِيَ مِنْ خُمْسٍ خَيْرٌ^(۱).

۱۲- باسی پله و پایه‌ی خزم و خویشی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

وه باسی پله و پایه‌ی فاتیمه ﷺ ی کچی پیغه‌مبه‌ر ﷺ

- وه پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((فاتیمه که‌وره‌ی ئافه‌رتانی به‌هه‌شته)).

۳۷۱۱- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌گیرێته‌وه که فاتیمه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ناریدی بۆ لای ئه‌بو به‌کر ﷺ داوای میراتی خو‌ی لی ده‌کرد که له پیغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ری ده‌که‌وێت، له‌و ده‌ستکه‌وته‌ی به‌بی جه‌نگ خوا ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ خستبوو، داوای (باخ

و زهوی) ومقضى^(۱) پیغه مبهري ﷺ دمکرد که له مه دینه و فه دهک و نه وهی له بپنج یهکی (دهسکه وتی) خه بهر مابووه.

۳۷۱۲ - فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا تُورَثُ، مَا تَرَكَتْنَا فَهُوَ صَدَقَةٌ، إِنَّمَا يَأْكُلُ آلُ مُحَمَّدٍ مِنْ هَذَا الْمَالِ - يَعْنِي: مَالِ اللَّهِ - لَيْسَ لَهُمْ أَنْ يَزِيدُوا عَلَى الْمَأْكُلِ». وَإِنِّي وَاللَّهِ لَا أَغَيِّرُ شَيْئًا مِنْ صَدَقَاتِ النَّبِيِّ ﷺ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهَا فِي عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، وَلَا عَمَلَنَ فِيهَا مِمَّا عَمِلَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ. فَتَشْهَدَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ إِنَّا قَدْ عَرَفْنَا يَا أَبَا بَكْرٍ فَضِيلَتَكَ. وَذَكَرَ قَرَابَتَهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَحَقَّهُمْ، فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَقَرَابَتُهُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ أَصِلَ مِنْ قَرَابَتِي^(۲).

۳۷۱۲- نه بو به کریش ﷺ وتی: (له وه لامي فاتيمه دا) بیگومان پیغه مبهري خوا ﷺ فهرموویه تی: ((ئیمه میراتمان لی نابردریت، نه ووش به جیمان هیشت نه وه ته نها خیره، بهراستی خیزانی موحه ممد له ماله- واته مال و سامانی خوا- دهخون، بویان نییه جگه له خوراک و بزوی هیچی تری لی زیاد بکه ن))، وه سویند به خوا من هیجیک له خیر و خیراته کانی پیغه مبهري ﷺ ناگوړم لهو شیوهی له سهرده می پیغه مبهريدا ﷺ له سهر بووه، وه بیگومان بهو جوړه کاریان تیا دمکه م که پیغه مبهري خوا ﷺ کاری تیا کردوون، عه لیش ﷺ شایه تی نه وهی بو دا، پاشان وتی: بهراستی نهی نه بو به کر ئیمه فهزل و گهورمیت دزمانین- وه باسی خزمایه تی و نزیکي خو یانی کرد له پیغه مبهريده ﷺ، وه نه و مافانه ی هه یانه به هو ی نه و نزیکه یانه وه، ئینجا نه بو به کر ﷺ قسه ی کرد و وتی: سویند بهو زاته ی گیانی منی به دهسته خزمانی پیغه مبهري خوا ﷺ لام له بیشترن^(۳) چاکه یان له گه لدا بکه م له خزمانی خو م.

(۱) بو هه ندی پتویستی پیغه مبهري ﷺ به کارده هتیرا وه ک سه روکی ده ولت و نه و داوا و پتویستی لی ده کرا، سهیری فهرموی (۳۰۹۳) بکه.

(۲) پروانه: ۳۰۹۳.

(۳) زیاتر هه زم به وهیه.

۳۷۱۳ - أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ وَاقِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ رضي الله عنه قَالَ: ارْقُبُوا مُحَمَّدًا ﷺ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ.

۳۷۱۳- عه‌بدوللای کوری عومهر رضي الله عنه له نه‌بو به‌کره‌وه ﷺ ده‌گیرته‌وه وتی: موحه‌مه‌د ﷺ بپاریزن و ناگاداری بن، ده‌رباره‌ی خیزان و که‌س و کاری (نازاریان مه‌ده‌ن).

۳۷۱۴ - حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «فَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، فَمَنْ أَعْصَبَهَا أُغْصِبَنِي»^(۱).

۳۷۱۴- میسومری کوری مه‌خرمه‌ه ﷺ ده‌گیرته‌وه که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((فاتیمه پارچه‌یه‌که له من، که‌واته هه‌ر که‌س تو‌ره‌ی بکات منی تو‌ره‌ کردووه)).

۳۷۱۵ - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ فَاطِمَةَ ابْنَتَهُ فِي شَكْوَاهُ الَّذِي قُبِضَ فِيهَا، فَسَارَهَا بِشَيْءٍ فَبَكَتْ، ثُمَّ دَعَاهَا فَسَارَهَا فَصَحِحَتْ، قَالَتْ: فَسَأَلْتُهَا عَنْ ذَلِكَ^(۲).

۳۷۱۵- عوروه له عانیشه‌وه رضي الله عنها ده‌گیرته‌وه و ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌و نه‌خوشیه‌ی که تیایا و‌مفاتی کرد، فاتیمه‌ی کچی بانگ کرد و به‌په‌نه‌انی شتیکی بیی فه‌رموو فاتیمه‌ش گریا، پاشان بانگی کرد و سرتیه‌کی تری بو کرد فاتیمه‌ش بیکه‌نی، عانیشه‌ ده‌لی: منیش پرسیا‌ری نه‌و (گریان و بیکه‌نین) هم لئ کرد، (که هوکاره‌کی جی بوو؟).

(۱) بروانه: ۹۲۶.

(۲) بروانه: ۳۶۲۴.

۳۷۱۶ - فَقَالَتْ: سَارَنِي النَّبِيُّ ﷺ فَأَخْبَرَنِي أَنَّهُ يُقْبَضُ فِي وَجَعِهِ الَّذِي تُوفِّيَ فِيهِ فَبَكَيتُ، ثُمَّ سَارَنِي فَأَخْبَرَنِي أَنِّي أَوَّلُ أَهْلِ بَيْتِهِ أَتْبَعُهُ فَضَحِكْتُ^(۱).

۳۷۱۶- فاتیمه (ع) وتی: پیغه مبه ر ﷺ چبه یه کی بو کردم و بیی وتم: که نه و له و نه خوشیه پییه وه مرد گیانی دمکی شریعت منیش گریام، پاشان چبه یه کی تری بو کردم و بیی وتم: من یه که م که سی خیزانه که یم به شوینی دا دهمرم بو یه پیکه نیم.

۱۳- بَابُ: مَنَاقِبُ الرَّبِيعِ بْنِ الْعَوَّامِ

وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (ع): هُوَ حَوَارِيُّ النَّبِيِّ ﷺ، وَسَمِّيَ الْحَوَارِيُّونَ؛ لِتَيَاضِ تَيَابِهِمْ^(۲).
 ۳۷۱۷- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَرْوَانُ بْنُ الْحَكَمِ قَالَ: أَصَابَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رُعَافٌ شَدِيدٌ سَنَةَ الرُّعَافِ، حَتَّى حَبَسَهُ عَنِ الْحَجِّ وَأَوْصَى، فَدَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ قَالَ اسْتَخْلِفْ. قَالَ: وَقَالُوهُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: وَمَنْ؟ فَسَكَتَ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ رَجُلٌ آخَرُ - أَحْسَبُهُ الْحَارِثَ - فَقَالَ: اسْتَخْلِفْ. فَقَالَ عُثْمَانُ: وَقَالُوا؟ فَقَالَ: نَعَمْ. قَالَ: وَمَنْ هُوَ فَسَكَتَ، قَالَ: فَلَعَلَّهُمْ قَالُوا: الرَّبِيعُ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ لَخَيْرُهُمْ مَا عَلِمْتُ، وَإِنْ كَانَ لَأَحَبَّهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۳).

۱۳- باسیک: پله و پایه ی زوبه یری کوری عه ووام

- عه بدوللای کوری عه عباس (ع) وتی: نه و (زوبه یر) هاوه لی تایبه تی پیغه مبه ره ﷺ، بو یه به (الحواریون) ناو نراون له بهر سپیتی جل و بهر گیان^(۴).

(۱) پروانه: ۳۶۲۴.

(۲) پروانه: ۴۶۶۵.

(۳) پروانه: ۳۷۱۸.

(۴) شوینکه وتوانی عیسا (سه لامی خوی لی بن) بو یه به (حه واریون) ناو نراون پۆشاکه کانیا ن سپی بوو یان دلپان سپی بوو. (إرشاد الساري: ۲۱۱/۸).

۳۷۱۷- هیشامی کوری عورو له باوکیه وه دمگیرته وه دهلی: مهروانی کوری
 خه کهم بوی گیرامه وه وتی: عوسمانی کوری عهفان ﷺ سالی لووت پزانه که
 تووشی لووت پزانیکی به هیژ و توندبوو، ههتا ریگری حه جی لی کرد و وهسیتی
 کرد (ئه وهنده نارچه حهت بوو)، نهجا پیاویکی قورمیشی رۆشته لای وتی: که سیک
 دانی له شوینی خۆت به خه لیفه، (عوسمانیش) وتی: خه لکیش ئه و میان وتوو؟
 وتی: به لی، وتی: کی (دانیم)؟ پیاوه که بیدمگ بوو، نهجا پیاویکی تر رۆشته
 لای (عوسمان) - وابزانم حاریس بوو- وتی: جینشینیک دانی، عوسمان وتی:
 خه لک قسه ی وایان کردوو؟ وتی: به لی، وتی: کی (دانیم)؟ پیاوه که بیدمگ
 بوو، عوسمان وتی: له وانه یه وتبیتیان: زوبهیر (دانی)، پیاوه که وتی: به لی،
 عوسمان وتی: جا سویند به و زاته ی که گیانی منی به دهسته، ئه وهنده ی من
 زانیبیتم زوبهیر چاکترینیانه، وه بیگومان زوبهیر خوشه ویستریانیانه لای
 پیغه مبه ری خوا ﷺ.

۳۷۱۸- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، أَخْبَرَنِي أَبِي، سَمِعْتُ
 مَرْوَانَ: كُنْتُ عِنْدَ عُثْمَانَ، أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: اسْتَخْلِفْ. قَالَ: وَقِيلَ ذَاكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، الزُّبَيْرُ.
 قَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ إِنَّكُمْ لَتَعْلَمُونَ أَنَّهُ خَيْرُكُمْ. ثَلَاثًا^(۱).

۳۷۱۸- مهروان دهلی: من لای عوسمان بووم ﷺ پیاویک هات بو لای و وتی:
 جینشینیک دانی، (عوسمانیش) وتی: ئه و قسه یه کراوه و وتراوه (له لایه ن
 خه لکه وه)؟ وتی: به لی (وتراوه) زوبهیر، (عوسمان) وتی: ده ی سویند به خوا
 بیگومان ئیوه دزمانن که ئه و (زوبهیر) چاکترینتانه. سی جار ئه م وته ی دووباره
 کرده وه.

۳۷۱۹- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ -هُوَ ابْنُ أَبِي سَلَمَةَ- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا، وَإِنَّ حَوَارِيَ الرَّبِيِّ بْنِ الْعَوَّامِ»^(۱).

۳۷۱۹- جابیر رضي الله عنه دهلی: پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((بهراستی هه موو پیغه مبه ریک ﷺ هاوه لی تایبه تی ههیه، وه بیگومان زوبهیری کوری عه ووامیش هاوه لی تایبه تی منه)).

۳۷۲۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: كُنْتُ يَوْمَ الْأَحْزَابِ جُعِلْتُ أَنَا وَعُمَرُ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ فِي النِّسَاءِ، فَتَنَظَرْتُ فَإِذَا أَنَا بِالزُّبَيْرِ عَلَى فَرَسِهِ، يَخْتَلِفُ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، فَلَمَّا رَجَعْتُ قُلْتُ: يَا أَبَتِ، رَأَيْتُكَ تَخْتَلِفُ. قَالَ: أَوَهْلَ رَأَيْتَنِي يَا بَنِي؟ قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ يَأْتِ بَنِي قُرَيْظَةَ فَيَأْتِيَنِي بِخَبَرِهِمْ». فَأَنْطَلَقْتُ، فَلَمَّا رَجَعْتُ جَمَعَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَبَوَيْهِ، فَقَالَ: «فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي».

۳۷۲۰- عهبدوولای کوری زوبهیر رضي الله عنه دهلی: له روژی (جهنگی) نه حزابدا من و عومه ری کوری نه بی سه له مه ﷺ له ناو ئا فرمتاندا (له قه لای حساندا) دانرابووین، نه نجا سه یرم کرد زوبهیرم به سواری ئه سه به کهیه وه بی نی دوو یان سی جار دهرۆشت بو به نی قورمیزه و ده که پرایه وه، جا کاتی که پامه وه وتم: باوه گیان تۆم بی نی دهرۆشتی (بو به نی قورمیزه) و ده که پرایته وه وتی: کوری شیرینم ئایا منت بی نی (دمهاتم و ده جووم)؟ وتم: به لی، (زوبهیر) وتی: پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ((کی دهرۆا بو به نی قورمیزه و هه والیانم بو دینی؟)) منیش روشتم جا که که پامه وه و (هه والیانم بو هینایه وه)، پیغه مبه ری خوا ﷺ دایک و باوکی پیکه وه کو کرده وه بو من و فهرمووی: ((باوک و دایکم به قوربانت بی)).

۳۷۲۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ ﷺ قَالُوا لِلزُّبَيْرِ يَوْمَ الْيَرْمُوكِ: أَلَا تَشُدُّ فَتَشُدُّ مَعَكَ؟ فَحَمَلَ عَلَيْهِمْ، فَضَرَبُوهُ ضَرْبَتَيْنِ عَلَى عَاتِقِهِ، بَيْنَهُمَا ضَرْبَةُ ضَرْبَهَا يَوْمَ بَدْرٍ. قَالَ عُرْوَةُ: فَكُنْتُ أُدْخِلُ أَصَابِعِي فِي تِلْكَ الضَّرَبَاتِ أَلْعَبُ وَأَنَا صَغِيرٌ^(۱).

۳۷۲۱- هیشامی کوردی عوروه له باوکیهوه دهگپریتموه و دهلی: هاوه لانی پیغه مبه‌ر ﷺ له رۆژی (جهنگی) یهرمووگدا بهزوبهیریان وت: بۆ هیرش نابهیت نیمهش لهگه‌لتدا هیرش ببهین؟ نه‌نجا زوبهیر هیرش و په‌لاماری برد بۆیان^(۲) و نه‌وانیش دوو (شمشیر)یان دا له شانی، که له نیوانیاندا لی‌دراویکی تر هه‌بوو له رۆژی (جهنگی) به‌دردا لی‌ی درابوو، عوروه دهلی من په‌نجه‌کانم ده‌خسته ناوی نه‌و شوین لی‌ دراوانه و^(۳) یاریم پی‌ ده‌کرد له کاتی‌کدا منال بووم.

۱۴- بَابُ ذِكْرِ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ ﷺ

وَقَالَ عُمَرُ تُوِّفِيَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ عَنْهُ رَاضٍ.
 ۳۷۲۲- ۳۷۲۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ الْمُقَدَّمِيُّ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عَثْمَانَ قَالَ: لَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي بَعْضِ تِلْكَ الْأَيَّامِ الَّتِي قَاتَلَ فِيهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَيْرُ طَلْحَةَ وَسَعْدٍ. عَنْ حَدِيثِهِمَا^(۴).

۱۴- باسی پله و پایه‌ی ته‌لحه‌ی کوردی عوبه‌یدوللا ﷺ

- عومه‌ر ﷺ ده‌لی: پیغه مبه‌ر ﷺ ومفاتی کرد و له ته‌لحه‌ی رازی بوو.

(۱) بره‌وانه: ۳۹۷۳، ۳۹۷۵.

(۲) بۆ رۆمه‌کان.

(۳) واته: شوننی لی‌دراوه‌کان که‌وره‌و قوول بوون، عوروه په‌نجه‌کانی تیده‌خست و به‌و کاره‌ی یاری ده‌کرد وه‌ختی مندال بوو.

(۴) بره‌وانه: ۴۰۶۰، ۴۰۶۱.

۳۷۲۲- ۳۷۲۳- ئەبو عوسمان رضی اللہ عنہ دەلی: له ههندی لهو رۆژگارانە (لهو غهزایانهی) که پیغه مبهري خوا رضی اللہ عنہ تیا یا جهنگا (غهزای ئو خود بوو)، جگه له ته لحه و سه عد کهس له گه لی دا نه ما بوو. (ئه بو عوسمان) ئەم فهرمووده ی له ته لحه و سه عد هوه گیرا و ته وه.

۳۷۲۴- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: رَأَيْتُ يَدَ طَلْحَةَ التَّيِّ وَقَى بِهَا النَّبِيَّ ﷺ قَدْ شَلَّتْ^(۱).

۳۷۲۴- فهیسی کوری ئەبی حازیم دەلی: ئەو دهسته ی ته لحه م بین ی پارێزگاری له پیغه مبهري ﷺ پیکرد بوو ئیفلج^(۲) بوو بوو.

۱۵- بَابُ مَنَاقِبِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ الزُّهْرِيِّ، وَبَنُو زُهْرَةَ أَخْوَالُ

النَّبِيِّ ﷺ، وَهُوَ سَعْدُ بْنُ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ

۳۷۲۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا يَقُولُ: جَمَعَ لِي النَّبِيُّ ﷺ أَبَوَيْهِ يَوْمَ أُحُدٍ^(۳).

۱۵- باسی پله و پایه ی سه عدی کوری ئەبی وه ققاصی زوهری رضی اللہ عنہ، وه بهنو زوهره ی خالوانی پیغه مبهري ﷺ، وه (سه عدی کوری ئەبی وه ققاص) سه عدی کوری مالیکه

۳۷۲۵- سه عیدی کوری موسه ییبه دهلی: له سه عدم بیست دهیوت: له رۆژی (غهزای) ئو خوددا پیغه مبهري ﷺ دایک و باوکی پیکه وه بو من کو کرده وه، (فه رموی: دایک و باوکم به قوربانت بی).

(۱) بروانه: ۴۰۶۳.

(۲) ئیفلج بوو یان وشک بوو، له کار که وتبوو تووشی شه له لی بوو.

(۳) بروانه: ۳۷۲۷، ۳۸۵۸.

۳۷۲۶- حَدَّثَنَا مَكِيُّ بْنُ إِبرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَأَنَا ثُلْتُ الْإِسْلَامَ.^(۱)

۳۷۲۶- عامیری کوری سه‌عد له باوکیه‌وه ﷺ گێراپه‌وه که وتی: سویند به‌خوا جاوم به‌خۆم کهوت که سییه‌کی^(۲) نیسلام بووم.

۳۷۲۷- حَدَّثَنِي إِبرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، حَدَّثَنَا هَاشِمُ بْنُ هَاشِمٍ عَنْ عُثْبَةَ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ: سَمِعْتُ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَّاصٍ يَقُولُ: مَا أَسْلَمَ أَحَدٌ إِلَّا فِي الْيَوْمِ الَّذِي أَسْلَمْتُ فِيهِ، وَلَقَدْ مَكَّنْتُ سَبْعَةَ أَيَّامٍ وَإِنِّي لَثُلْتُ الْإِسْلَامَ. تَابَعَهُ أَبُو أُسَامَةَ حَدَّثَنَا هَاشِمٌ.^(۳)

۳۷۲۷- سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌به‌ده‌لی: له سه‌عدی کوری نه‌بی وه‌ققاصم ﷺ بیستووه‌ده‌یوت: که‌س مسوڵمان نه‌بووه‌ له‌و رۆژه‌ی من مسوڵمان بووم^(۴) وه سویند به‌خوا کهوت رۆژ مامه‌وه‌ من سییه‌کی نیسلام بووم^(۵). - نه‌بو ئوسامه (به‌گێراپه‌وه‌ی نه‌م فه‌رموودمیه) پالپشتی گێراپه‌وه‌که‌ی نیبنو نه‌بی زانیده‌ی کردووه‌.

۳۷۲۸- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَعْدًا ﷺ يَقُولُ: إِنِّي لَأَوَّلُ الْعَرَبِ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَكُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَمَا لَنَا طَعَامٌ إِلَّا وَرَقُ الشَّجَرِ، حَتَّى إِنَّا أَحَدَنَا لَيَضَعُ كَمَا يَضَعُ الْبَعِيرُ أَوْ الشَّاهُ، مَا لَهُ خِلْطٌ، ثُمَّ أَصْبَحَتْ بَنُو أَسَدٍ تُعَزِّرُنِي عَلَى الْإِسْلَامِ، لَقَدْ خِبْتُ إِذَا وَضَلَ عَمَلِي. وَكَانُوا وَشُوا بِهِ إِلَى عُمَرَ، قَالُوا: لَا يُحْسِنُ يُصَلِّي.^(۶)

(۱) بر‌وانه: ۴۰۵۵، ۴۰۵۶، ۴۰۵۷.

(۲) واته: سییه‌م که‌س بووه‌ له‌ پیاوان موسڵمان بووه‌، له‌ سه‌ره‌تادا نه‌و کاته‌ی سی که‌س باوه‌ریان هه‌تاوه‌ نه‌م سییه‌میان بووه‌.

(۳) بر‌وانه: ۳۷۲۶.

(۴) نه‌وه‌نده‌ی نه‌و ناگادار‌بیت

(۵) واته: سییه‌مین موسڵمان بووم.

(۶) بر‌وانه: ۵۴۱۲، ۶۴۵۳.

۳۷۲۸- قهیس ده لای: له سه عدم ﷺ بیست دمیوت: بیگومان من یه کهم عه پره بیگم که له رپی خوادا تیرم هاویشتی، وه نیمه له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ غه زامان ده کرد جگه که لای دار هیج خوراکیمان نه بوو، ههتا وابووین وهکو وشر یان مهر پشقلمان نه کرد! که چی نیستا بهنو نه سه د له نیسلامهتی ره خنهم لی نه گرن، بهراستی نه گهر وابیت من له هه موو خیری بیبهش بوم و ریم وون کردوو، (بهنو نه سه د) لای عومه ر ﷺ شکاتیان لی کردبوو وتبویان نازانی نویژ بکات.

۱۶- بابُ ذِکْرِ أَصْحَارِ النَّبِيِّ ﷺ مِنْهُمْ أَبُو الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ

۳۷۲۹- حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، أَخْبَرَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ، أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ قَالَ: إِنَّ عَلِيًّا خَطَبَ بِنْتَ أَبِي جَهْلٍ، فَسَمِعْتُ بِذَلِكَ فَاطِمَةَ، فَأَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَزْعُمُ قَوْمُكَ أَنَّكَ لَا تَغْضَبُ لِبَنَاتِكَ، هَذَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي جَهْلٍ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْتُهُ حِينَ تَشْهَدُ يَقُولُ: «أَمَّا بَعْدُ أَنْكَحْتُ أَبَا الْعَاصِ بْنَ الرَّبِيعِ، فَحَدَّثَنِي وَصَدَّقَنِي، وَإِنَّ فَاطِمَةَ بَضَعَتْ مِنِّي، وَإِنِّي أَكْرَهُ أَنْ يَسُوءَهَا، وَاللَّهُ لَا تَجْتَمِعُ بِنْتُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبِنْتُ عَدُوِّ اللَّهِ عِنْدَ رَجُلٍ وَاحِدٍ». فَتَرَكَ عَلِيٌّ الْخُطْبَةَ. وَزَادَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو بْنُ حَلْهَلَةَ، عَنِ ابْنِ شَهَابٍ، عَنْ عَلِيٍّ، عَنْ مِسْوَرٍ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ، وَذَكَرَ صَهْرًا لَهُ مِنْ بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ، فَأَثْنَى عَلَيْهِ فِي مُصَاهَرَتِهِ إِيَّاهُ فَأَحْسَنَ، قَالَ: «حَدَّثَنِي فَصَدَّقَنِي، وَوَعَدَنِي فَوَفَّى لِي»^(۱).

۱۶- باسی: باسکردنی زاواکانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ له‌وانه ئه‌بولعاصی کورپی ره‌بیع

۳۷۲۹- عه‌لی کورپی حوسه‌ین ده‌گیرپته‌وه که میسومری کورپی مه‌خرمه‌ه ﷺ ده‌لئ: بیگومان عه‌لی ﷺ خوازبینی کچی ئه‌بو جه‌هلی کرد، که فاتیمه ﷺ ئه‌وه‌ی بیست هاته‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و وتی: هۆزه‌که‌ت وا ئه‌زانن که تۆ له‌سه‌ر کچه‌کانت تو‌ره‌ نابیت، ئه‌وا عه‌لی کچی ئه‌بو جه‌هل ئه‌هینی، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ هه‌ستا و گویم لی بوو شایه‌تومانی وت و فه‌رمووی: ((له‌ پاش ئه‌مه‌ من کچی خۆم له‌ ئه‌بولعاصی کورپی ره‌بیع ماره‌ کرد، ئه‌نجا قسه‌ی له‌گه‌لم کرد و راستگو بوو له‌گه‌لم، وه‌ به‌راستی فاتیمه‌ پارچه‌یه‌که‌ له‌ من، وه‌ به‌راستی من پیم ناخۆشه‌ که‌سی دلی برهنجینی (و خراپه‌ی له‌گه‌ل بکات)، وه‌ سویند به‌خوا کچی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و کچی دوزمنی خوا لای پیاویک کۆنابنه‌وه‌ پیکه‌وه‌))، ئیتر عه‌لی وازی له‌خوازبینیه‌که‌ هیئا.

- موحه‌مه‌د کورپی عه‌مپی کورپی ته‌لحه‌ ده‌گیرپته‌وه‌ له‌ ئیبنو شیهابه‌وه‌ له‌ عه‌لیه‌وه‌ له‌ میسومره‌وه‌ ئه‌و زیاده‌ی له‌ فه‌رمووده‌که‌ هیئاوه‌^(۱) ده‌لئ له‌ پیغه‌مبه‌رم ﷺ بیست باسی زاوایه‌کی خۆی کرد که له‌ به‌نی عه‌بدو شه‌مس بوو، جا ستایشی کرد دهرباره‌ی زاوایه‌تی ئه‌و له‌گه‌لی و به‌چاکه‌ ناوی هیئا و فه‌رمووی: ((قسه‌ی له‌گه‌ل کردم راستگو بوو له‌گه‌لم، به‌ئینیشی پی دام و جیبه‌جیی کرد له‌گه‌لمدا))

۱۷- بَابُ مَنَاقِبِ زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ مَوْلَى النَّبِيِّ ﷺ

وَقَالَ الْبَرَاءُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَنْتَ أَحْوَنَا وَمَوْلَانَا»^(۲).

(۱) واته: محمد کورپی عه‌م به‌م ڕیگایه‌ ئه‌م به‌شه‌ی له‌ فه‌رمووده‌که‌ی پیشووی زیاد کردووه‌.

(۲) بره‌وانه: ۲۶۹۹.

۳۷۳۰- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بَعْثًا، وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ، فَطَعَنَ بَعْضُ النَّاسِ فِي إِمَارَتِهِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «إِنْ تَطَعْنُوا فِي إِمَارَتِهِ فَقَدْ كُنْتُمْ تَطَعُونَ فِي إِمَارَةِ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ، وَإِنَّمَا اللَّهُ إِنْ كَانَ لَخَلِيفًا لِلْإِمَارَةِ، وَإِنْ كَانَ لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ، وَإِنَّ هَذَا لَمِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ بَعْدَهُ»^(۱).

۱۷- باسی پلهو پایه‌ی زهیدی کوردی حاریسه‌ی خۆشه‌ویستی پیغه مبه‌ر

- به‌را له پیغه مبه‌ره‌وه صلى الله عليه وسلم گێڕایه‌وه که فهرمووی (به‌زه‌ید): ((تۆ برای نایینیمان و خۆشه‌ویستمانی)).

۳۷۳۰- عه‌بدووللای کوردی عومهر رضي الله عنه ده‌لی: پیغه مبه‌ر صلى الله عليه وسلم کۆمه‌لی له هاوه‌لانی نارد (بۆ شوینی) ئوسامه‌ی کوردی زه‌یدی رضي الله عنه کرد به‌ فهرمانده‌یان، هه‌ندی که‌س ر‌ه‌خه‌یان له‌ فهرمانده‌یه‌که‌ی گرت^(۲) پیغه مبه‌ریش صلى الله عليه وسلم فهرمووی: ((ئه‌گه‌ر ر‌ه‌خه‌ بگرن له‌ فهرمانده‌یه‌تی ئه‌و (ئوسامه‌)، (ئه‌وه‌ بیگومان پیشتیش ر‌ه‌خه‌تان گرتووه‌ له‌ فهرمانده‌یه‌تی باوکی، سویند به‌خوا زه‌ید شی‌او بوو بۆ فهرمانده‌یه‌تی، وه‌ به‌راستی (زه‌ید) خۆشه‌ویست‌ترین که‌سه‌ لای من، وه‌ بیگومان ئه‌م (ئوسامه‌)ش دوا‌ی ئه‌و خۆشه‌ویست‌ترین که‌سه‌ لای من)).

۳۷۳۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ قَائِفٌ وَالنَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم شَاهِدٌ، وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَزَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ مُضْطَجِعَانِ، فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ الْأَقْدَامَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ. قَالَ: فَسَرَّ بِذَلِكَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم وَأَعْجَبَهُ، فَأَخْبَرَ بِهِ عَائِشَةَ^(۳).

(۱) ب‌روانه: ۴۲۵۰، ۴۴۶۸، ۴۴۶۹، ۶۶۲۷، ۷۱۸۷.

(۲) ووتیان چۆن ده‌بی کۆیله‌یه‌کی ئازادکراو فهرمانده‌ی که‌سانی ئازاد ب‌ن.

(۳) ب‌روانه: ۳۵۵۵.

۳۷۳۱- عوروه له عائیشه رضی اللہ عنہا دمگیرپتهوه که وتی: شیومناسیک هاته مالمان پیغه مبهردا رضی اللہ عنہا ناماد مبوو، نوسامهی کوری زمید و زمیدی کوری حاریسه رضی اللہ عنہا راکشابوون، (شیوه ناسه که) وتی: ئەم پێیانه ههندیکی له ههندیکی، عوروه دهلی: پیغه مبهردا رضی اللہ عنہا بهوه دلخوش بوو لای پهسهند بوو، ئەنجا ئەو ههوالهیدا به عائیشه رضی اللہ عنہا.

۱۸- بابُ ذِکْرِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ

۳۷۳۲- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا لَيْثٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا أَنَّ قُرَيْشًا أَهْمُهُمْ شَأْنُ الْمَخْزُومَةِ، فَقَالُوا: مَنْ يَجْتَرِي عَلَيْهِ إِلَّا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، حُبُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.^(۱)

۱۸- باسی دهنگوباسی نوسامهی کوری زهید رضی اللہ عنہ

۳۷۳۲- عائیشه رضی اللہ عنہا بیگومان هورمیشیه کان کاری نافرته مه خزومیه که (که دزی کردبوو) خه و خهفهتی دابوونی، بویه وتیان: جگه نوسامهی کوری زهید خوشه ویستی پیغه مبهردا رضی اللہ عنہ کی نهویری له خزمهت پیغه مبهردا رضی اللہ عنہ (هسهی بو بکات).

۳۷۳۳- وَحَدَّثَنَا عَلِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: ذَهَبْتُ أَسْأَلُ الزُّهْرِيَّ عَنْ حَدِيثِ الْمَخْزُومَةِ فَصَاحَ بِي، قُلْتُ لِسُفْيَانَ: فَلَمْ تَحْتَمِلْهُ عَنْ أَحَدٍ؟ قَالَ: وَجَدْتُهُ فِي كِتَابٍ كَانَ كَتَبَهُ أَيُّوبُ بْنُ مُوسَى، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا أَنَّ امْرَأَةً مِنْ بَنِي مَخْزُومٍ سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا النَّبِيَّ ﷺ؟ فَلَمْ يَجْتَرِ أَحَدٌ أَنْ يُكَلِّمَهُ، فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، فَقَالَ: «إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَانَ إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ الضَّعِيفُ قَطَعُوهُ، لَوْ كَانَتْ قَاطِمَةُ لَقَطَعْتُ يَدَهَا».^(۲)

(۱) پروانه: ۲۶۴۸.

(۲) پروانه: ۲۶۴۸.

۳۷۳۳- سوفیان دهلی: رۆشتم بۆ لای زوهری پرسپاری فهرمووده ی ئافرته مه خزومه که ی لی بکه م، زوهری به دهنگی بهرز بانگی کردم، (عه لی دهلی): وتم: به سوفیان تۆ نه و فهرموودمت له که سه وه نه گیراومه وه؟ (سوفیان) وتی: له کتیبیکدا دیومه وه که نه یوبی کوپی مووسا نوسیویه تی و له زوهریه وه گیراویتییه وه، نه ویش له عورو وه له عائیشه وه ﷺ دهلی: ئافره تیک له به نی مه خزوم دزی کرد (خرمه کانی) وتیان: کۆ له باره یه وه قسه دهکات له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ؟ نه نجا که س نه یویرا قسه ی له خزمهتدا بکات، بۆیه ئوسامه ی کوپی زمید ﷺ قسه ی له خزمهتیدا کرد، نه ویش فهرمووی: ((بهراستی به نی ئیسرائیل نه گهر که سی گه وره و بهرپز له ناویاندا دزی بکردایه وازیان لی دههینا، به لام نه گهر که سیکی لاواز دزی بکردایه دهستیان دهبری، نه گهر (نه و دزه) فاتیمه ش بوایه دهستیم دهبری).

باب

۳۷۳۴- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَبَّادٍ يَحْيَى بْنُ عَبَّادٍ، حَدَّثَنَا الْمَاجِشُونُ أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دِينَارٍ قَالَ: نَظَرَ ابْنُ عُمَرَ يَوْمًا وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ إِلَى رَجُلٍ يَسْحَبُ ثِيَابَهُ فِي نَاحِيَةِ مِنَ الْمَسْجِدِ، فَقَالَ: انْظُرْ مَنْ هَذَا؟ لَيْتَ هَذَا عِنْدِي. قَالَ لَهُ إِنْسَانٌ: أَمَا تَعْرِفُ هَذَا يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ هَذَا مُحَمَّدُ بْنُ أَسَامَةَ، قَالَ: فَطَاطَأَ ابْنُ عُمَرَ رَأْسَهُ، وَتَقَرَّرَ يَدَيْهِ فِي الْأَرْضِ، ثُمَّ قَالَ: لَوْ رَأَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَأَحَبَّهُ.

باسیک

۳۷۳۴- عهبدوللای کوپی دینار وتی: رۆژیکیان ئیبنو عومه ر ﷺ له کاتیکدا له مزگه وتدا بوو- سهیری پیاویکی کرد له سوچیکی مزگه وتدا جله کانی بهدوای خۆیدا راده کیشا، وتی (به که سیک): سهیرکه بزانه نه وه کییه؟ خۆزگه نه و

پیاوه لای مندا بوايه (تا ئامۆزگاری بکه‌م)، که‌سێک به‌ئێبنو عومه‌ری وت: ئەه‌ی باوکی عه‌بدوره‌حمان ئەو که‌سه‌ نانا‌سیت؟ ئەوه‌ موحه‌مه‌دی کو‌ری ئوسامه‌یه (عه‌بدو‌ل‌لای کو‌ری دینار)، وتی: ئەنجا ئێبنو عومه‌ر سه‌ری داخست و به‌هه‌ردوو ده‌ستی له‌ زه‌ویدا، پاشان وتی: ئەگه‌ر پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئەمه‌ی به‌دیا‌یه‌ خو‌شی ده‌ویست.

۳۷۳۵- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، حَدَّثَنَا أَبُو عُمَانَ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، حَدَّثَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَأْخُذُهُ وَالْحَسَنُ، فَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ أَجِبْهُمَا فَإِنِّي أَجِبُهُمَا»^(۱).

۳۷۳۵- ئەبو عوسمان له‌ ئوسامه‌ی کو‌ری زه‌یده‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه‌ که‌ ئوسامه‌ش له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گێڕایه‌وه‌ که‌ ئەو (ئوسامه‌) و هه‌سه‌نی ده‌کرده‌ باوه‌ش و ده‌یفه‌رموو: ((خوا‌یه‌ هه‌ردووکیان‌ت خو‌ش بو‌یت، چونکه‌ به‌پا‌ستی من هه‌ردووکیان‌م خو‌ش ده‌و‌یت)).

۳۷۳۶- وَقَالَ نَعِيمٌ: عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي مَوْلَى لَأُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ. أَنَّ الْحَجَّاجَ بْنَ أَيْمَنَ ابْنَ أَيْمَنَ، وَكَانَ أَيْمَنُ ابْنُ أُمِّ أَيْمَنَ أَخَا أُسَامَةَ لَأُمِّهِ، وَهُوَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَرَأَاهُ ابْنُ عُمَرَ لَمْ يَتِمَّ رُكُوعُهُ وَلَا سُجُودُهُ فَقَالَ: أَعِدْ^(۲).

۳۷۳۶- زوه‌ری ده‌لی: (هه‌رمه‌له‌ی) غولامی ئوسامه‌ی کو‌ری زه‌ید بو‌ی گێڕامه‌وه‌ که‌ هه‌ججای کو‌ری ئەیمه‌نی کو‌ری ئوممو ئەیمه‌ن، وه‌ ئەیمه‌ن کو‌ری ئوممو ئەیمه‌ن ب‌رای ئوسامه‌ بوو له‌ دایکیه‌وه‌، وه‌ (ئەیمه‌ن) پیاوێکی ئەنصارێ بوو، وه‌ ئێبنو عومه‌ر ئەیمه‌نی بی‌نی نه‌ کو‌رنو‌ش نه‌ سو‌ژده‌که‌ی به‌رێک و پێکی (به‌ ته‌واوی) نه‌ده‌برد، بو‌یه‌ (ئێبنو عومه‌ر) وتی: (نو‌یزه‌که‌ت) دووباره‌ بکه‌ره‌وه‌.

(۱) ب‌روانه: ۳۷۴۷، ۶۰۰۳.

(۲) ب‌روانه: ۳۷۳۷.

۳۷۳۷ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: وَحَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ نَمِرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي حَرْمَلَةُ -مَوْلَى أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ- أَنَّهُ بَيْنَمَا هُوَ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ إِذْ دَخَلَ الْحَجَّاجُ بْنُ أَيْمَنَ فَلَمْ يَتِمَّ رُكُوعَهُ وَلَا سُجُودَهُ، فَقَالَ: أَعِدْ. فَلَمَّا وَلَّى قَالَ لِي ابْنُ عُمَرَ: مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ: الْحَجَّاجُ بْنُ أَيْمَنَ ابْنِ أُمِّ أَيْمَنَ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: لَوْ رَأَى هَذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَحَبِّهُ، فَذَكَرَ حُبَّهُ وَمَا وَلَدَتْهُ أُمُّ أَيْمَنَ. قَالَ: وَحَدَّثَنِي بَعْضُ أَصْحَابِي، عَنْ سُلَيْمَانَ: وَكَانَتْ حَاضِنَةَ النَّبِيِّ ﷺ^(۱).

۳۷۳۷- حهرمه‌له‌ی - غولامی ئوسامه‌ی کورپی زهید - وتی: بێگومان له کاتی‌کدا نه‌و (حهرمه‌له) له‌گه‌ل عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عومه‌ردا ﷺ بوو، له‌و کاته‌دا هه‌جج‌اجی کورپی نه‌یمه‌ن هاته‌ ژووره‌وه (بو‌ مزگه‌وت و نوێژی کرد)، کورپ‌نوش و سوژده‌ی به‌ ته‌واوی نه‌ده‌برد، (عه‌بدو‌ل‌لای) پێی وت: نوێژمه‌کت بکه‌ره‌وه، جا که بشتی هه‌ل‌کرد عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عومه‌ر ﷺ پێی وت: نه‌مه‌ کییه؟ وتم: هه‌جج‌اجی کورپی نه‌یمه‌نی کورپی ئوممو نه‌یمه‌نه، ئینجا ئیبنو عومه‌ر ﷺ وتی: نه‌گه‌ر پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌مه‌ی بدیایه‌ خو‌شی ده‌ویست، جا عه‌بدو‌ل‌لای باسی خو‌شه‌ویستی پیغه‌مبه‌ری ﷺ کرد بو‌ ئوسامه‌ و نه‌و مندا‌لانه‌ی له‌ ئوممو نه‌یمه‌ن بوون، (ئیمامی بوخاری) ده‌لی: هه‌ندئ له‌ هاو‌پێیانم بو‌یان گیرامه‌وه له‌ سوله‌یمان‌ه‌وه، که ئوممو نه‌یمه‌ن دایه‌نی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بووه.

۱۹- بَابُ مَنَاقِبِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ

۳۷۳۸ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ نَصْرِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ فِي حَيَاةِ النَّبِيِّ ﷺ إِذَا رَأَى رُؤْيَا قَصَّهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ،

فَتَمَنَيْتُ أَنْ أَرَى رُؤْيَا أَقْصَاهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، وَكُنْتُ غُلَامًا أَعْرَبَ، وَكُنْتُ أَنَا فِي الْمَسْجِدِ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، فَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ مَلَكَئِينَ أَخَذَانِي فَذَهَبَا بِي إِلَى النَّارِ، فَإِذَا هِيَ مَطْوِيَّةٌ كَطَيِّ الْبُئْرِ، فَإِذَا لَهَا قَرْنَانِ كَقَرْنَيْ الْبُئْرِ، وَإِذَا فِيهَا نَاسٌ قَدْ عَرَفْتُهُمْ، فَجَعَلْتُ أَقُولُ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ النَّارِ. فَلَقِيَهُمَا مَلَكٌ آخَرُ فَقَالَ لِي: لَنْ تُرَاعَ. فَقَصَصْتُهَا عَلَى حَفْصَةَ^(۱).

۱۹- باسی پله و پایهی عهبدوللای کوری عومهری کوری خه تباب

۳۷۳۸- عهبدوللای کوری عومهر ﷺ دهلی: جاران نهو کاتهی که پیغه مبهری خوا ﷺ زیندوو بوو، نه گهر بیاویک خه ویکی بدیایه دیگی پرایه وه بو پیغه مبهري ﷺ، بویه منیش ئاواته خواز بووم که خه ویک ببینم و بیگی پرمه وه بو پیغه مبهري ﷺ، لهو کاته دا من هه رزه کار بووم و ژنم نه هی نابوو، له مرگه وت ده خه وتم له سه رده می پیغه مبهري ﷺ، جاری له خه ومدا دیم دوو فریشته وهک بمگرن و بمبهن بو دۆزهخ وابوو، جا ئاگره کهش وهک بیرى هه لبه ستر او وابوو، وه دوو شاخی هه بوو وهک دوو شاخه ی #^(۱) (جهنجهری) بیر، که چهند که سیکی تیاوو ناسینه وه، ئیتر دهستم کرد به وتنی: پهنا نه گرم به خوا له ئاگر پهنا نه گرم به خوا له ئاگر، نهنجا فریشته یه کی تر گهشت به دوو فریشته که، نهو (فریشته) به منی وت: ترست نه بی. منیش خه وه کهم گی پرایه وه بو حه فسه ﷺ.

۳۷۳۹ - فَقَصَّصْتُهَا حَفْصَةَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: «نِعْمَ الرَّجُلُ عَبْدُ اللَّهِ، لَوْ كَانَ يُصَلِّي بِاللَّيْلِ». قَالَ سَالِمٌ: فَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ لَا يَنَامُ مِنَ اللَّيْلِ إِلَّا قَلِيلًا^(۲).

۳۷۳۹- حه فسه ش ﷺ گی پرایه وه بو پیغه مبهري ﷺ، نهویش هه رمووی: ((عهبدوللای بیاویکی زۆر چاکه، بریا شه نوێزی بکردایه))، سالیم دهلی: جا بویه عهبدوللای که میک نه بی به شهودا نه ده خه وت.

(۱) پروانه: ۱۱۲۸، ۴۴۰۱.

(۲) پروانه: ۱۱۲۲.

۳۷۴۰- ۳۷۴۱- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ أُخْتِهِ حَفْصَةَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا: «إِنَّ عَبْدَ اللَّهِ رَجُلٌ صَالِحٌ»^(۱).
 ۳۷۴۰- ۳۷۴۱- ساليم له عهبدو لای کورې عومهره وه ﷺ دمیگیر پته وه نه ویش له حهفصه ی خوشکیه وه دمیگیر پته وه که پښغه مېهر ﷺ به حهفصه ی فهرموو: ((بیگومان عهبدو لای پیاوړکی چاک و سالحه)).

۲۰- بَابُ مَنَاقِبِ عَمَارٍ وَخُذِيقَةٍ

۳۷۴۲- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنِ الْمُعْبِرَةِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، قَالَ: قَدِمْتُ الشَّامَ فَصَلَّيْتُ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ قُلْتُ: اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي جَلِيسًا صَالِحًا، فَأَتَيْتُ قَوْمًا فَجَلَسْتُ إِلَيْهِمْ، فَإِذَا شَيْخٌ قَدْ جَاءَ حَتَّى جَلَسَ إِلَيَّ جَنْبِي، قُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: أَبُو الدَّرْدَاءِ. فَقُلْتُ: إِنِّي دَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسِّرَ لِي جَلِيسًا صَالِحًا فَيَسِّرَكَ لِي، قَالَ: مِمَّنْ أَنْتَ؟ قُلْتُ: مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ. قَالَ: أَوْلَيْسَ عِنْدَكُمْ ابْنُ أُمِّ عَبْدِ صَاحِبِ النَّعْلَيْنِ وَالْوَسَادِ وَالْمِطْهَرَةِ؟ وَفِيكُمْ الَّذِي أَجَارَهُ اللَّهُ مِنَ الشَّيْطَانِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ؟ أَوْلَيْسَ فِيكُمْ صَاحِبُ سِرِّ النَّبِيِّ ﷺ الَّذِي لَا يَعْلَمُ أَحَدٌ غَيْرُهُ؟ ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ يَقْرَأُ عَبْدُ اللَّهِ: ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾^(۱) ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾^(۲)، فَقَرَأْتُ عَلَيْهِ: ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾^(۱) ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾^(۲)، وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى^(۳)؟ قَالَ: وَاللَّهِ لَقَدْ أَقْرَأْنِيهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ فِيهِ إِلَى فِي^(۴).

۲۰- باسی پله و پایه ی عه ممار و حوزه یفه

۳۷۴۲- عهلقه مه دهلی: روښتم بو شام جا (گه شتمه دیمه شق و) دوو رکات نوښرم کرد، پاشان وتم: خودایه هاوونشینکی چاکم بو بره خسینه له گه لی دابنیشم،

(۱) پروانه: ۴۴۰، ۱۱۲۲.

(۲) پروانه: ۱۱۲۲، ۳۲۸۷.

ئینجا چوومه لای کۆمه ئیک و له گه ئاندا دانیشتم، جا پیاویکی پیری به سالا
 چوو له تهنیشتمه وه دانیشتم، پرسیم ئه مه کییه؟ وتیان: ئه بو دهر دایه، منیش
 وتم: من له خوا پارامه وه هاوئشینیک چاکم بو بنیریت، نیر خوا توی بو
 ناردم، وتی: خه لکی کویت؟ وتم: خه لکی کووه فم، وتی: بو ئیوه کوری ئوممو
 عه بدتان تیا نییه، خاومنی جوته نه عله که و سه رین ومه تاره (ی پیغه مبه ره
 ﷺ)؟ بو ئیوه ئه و که سه تان تیا نییه که خوا له زمانی پیغه مبه ره که یه وه ﷺ له
 شه یتان پاراستویه تی (که عه ماره)؟ بو ئیوه خاومنی نه یتنی پیغه مبه رتان ﷺ
 تیا نییه (که حوزمیفه یه)، که ئه و نه یتنیانه جگه له و که س نایانزانی؟ پاشان
 وتی: عه بدوللا ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۝﴾ اللیل، ی چۆن ده خوینده وه، منیش به و
 جوړه: ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۝﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿۲﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿۳﴾ اللیل، بۆم
 خوینده وه وتی: سویند به خوا بیگومان پیغه مبه ری خوا ﷺ وای پی خویندووم
 له ده می پیغه مبه ره وه ﷺ بو ده می خوُم^(۱)

۳۷۴۳- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: ذَهَبَ
 عَلْقَمَةُ إِلَى الشَّامِ، فَلَمَّا دَخَلَ الْمَسْجِدَ قَالَ: اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي جَلِيسًا صَالِحًا. فَجَلَسَ إِلَى أَبِي
 الدَّرْدَاءِ فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: مِمَّنْ أَنْتَ؟ قَالَ: مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ. قَالَ: أَلَيْسَ فِيكُمْ -أَوْ مِنْكُمْ-
 صَاحِبُ السَّرِّ الَّذِي لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُهُ؟ يَعْني: حُذِيقَةُ. قَالَ: قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: أَلَيْسَ فِيكُمْ -أَوْ
 مِنْكُمْ- الَّذِي أَجَارَهُ اللَّهُ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ؟ يَعْني: مِنَ الشَّيْطَانِ، يَعْني عَمَّارًا. قُلْتُ: بَلَى.
 قَالَ: أَلَيْسَ فِيكُمْ -أَوْ مِنْكُمْ- صَاحِبُ السَّوَاكِ أَوْ السَّرَارِ؟ قَالَ: بَلَى. قَالَ: كَيْفَ كَانَ عَبْدُ
 اللَّهِ يَقْرَأُ: ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۝﴾ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ﴿۲﴾ اللیل. قُلْتُ: ﴿وَالذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ﴾. قَالَ
 مَا زَالَ بِي هَوْلًا حَتَّى كَادُوا يَسْتَنْزِلُونِي عَنْ شَيْءٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(۲).

(۱) ئیستا ئه مانه ده یانه وێ به (وما خلق الذکر و الأنثی) بیخوئنه وه و لام بدن له وهی له پیغه مبه رم ﷺ بیستوه.

(۲) برهانه: ۳۲۸۷.

۳۷۴۳- ئیبراهیم ده لئ: عهلقه مه رۆشت بۆ شام، جا که چوو ه مزگه وته وه وتی: خودایه هاوئشینیکێ چاکم بۆ بره خستینی له گه لئ دانیشم، ئه نجا لای ئه بو دهردا دانیشت، ئه بو دهرداش پێی وت: تۆ خه لکی کویت؟ عهلقه مه ش وتی: خه لکی کووفه م، وتی: بۆ ئیوه که سیکتان تیا نییه - یان که سیك له ئیوه ههیه- خاومنی نهینی بیت که جگه له و کهسی تر نایزانیت؟ مه به ستت حوزمیفه، ده لئ: وتم: به لئ تیامان دایه، وتی: بۆ ئیوه که سیکتان تیا به- یان که سیك له ئیوه ههیه- خاومنی سیواک یان نهینی بیت؟ وتی: به لئ، وتی: عه بدوللا چوون ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَنشُدُ﴾ (۱) وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى (۲) اللیل، ی ده خویند؟ وتم: (به م جوړه ی ده خویند) ﴿وَالذَّكْرِ وَالْأُنثَى﴾ وتی: به ردهوام نا ئه مانه له گه لئدا هه ول دمه دن و خه ریکن که به ﴿وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى﴾ (۳) اللیل، بیخوینمه وه و له وه ی له پیغه مبه ری خوا م ﴿بیستووه لام بدن.

۲۱- بَابُ سَنَاقِبِ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ الْجَرَّاحِ

۳۷۴۴- حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ أَبِي فَلَابَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَمِينًا، وَإِنَّ أَمِينَنَا -أَيْتُهَا الْأُمَّةُ- أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ» (۱).

۲۱- باسی پله و پایه ی ئه بو عوبه یده ی کور ی جه راح

۳۷۴۴- ئه نه سی کور ی مالیک ده گپ رته وه که پیغه مبه ری خوا م ﴿فه رمووی: ((بئگومان هه موو ئوممه تیك ئه مینداریکی ههیه، وه به راستی ئه مینداره که ی ئیمه ش - ئه ی ئوممه ت (ی موحه مه د) - ئه بو عوبه یده ی کور ی جه راحه))

۳۷۴۵- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ صَلَّةَ، عَنْ حُذَيْفَةَ
 ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَهْلِ نَجْرَانَ: «لَا بُعْثَنَّ - يَعْني: عَلَيْكُمْ، يَعْني: أَمِينًا- حَقُّ أَمِينٍ».
 فَأَشْرَفَ أَصْحَابُهُ، فَبَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ ﷺ^(۱).

۳۷۴۵- حوزمیفه ﷺ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌خه‌لکی نه‌جرانی فه‌رموو: ((بی‌گومان ده‌مینیرم- واته:
 بو‌تان، واته نه‌مینداریک به‌راستی نه‌میندار بیت))، جا خه‌لکی خو‌یان به‌رز کردموه (به‌لکو
 نه‌وان بنیرئ)، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ ئه‌بو عوبه‌یده‌ی کوری جه‌رراحی نارد ﷺ.

بابُ ذِکْرِ مُصْعَبِ بْنِ عُمَيْرٍ

باسی موصعه‌بی کوری عومه‌یر ﷺ

۲۲- بابُ مَنَاقِبِ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ ﷺ

قَالَ نَافِعُ بْنُ جُبَيْرٍ: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: عَانَقَ النَّبِيُّ ﷺ الْحَسَنَ^(۲).

۲۲- باسی پله و پایه‌ی حه‌سه‌ن و حوسه‌ین ﷺ

- نافعی کوری جوبه‌یر له ئه‌بو هورمیره‌وه ﷺ ده‌گیریتته‌وه و ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر
 ﷺ ده‌ستی کرده ملی حه‌سه‌ن.

۳۷۴۶- حَدَّثَنَا صَدَقَةُ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى، عَنِ الْحَسَنِ، سَمِعَ أَبَا بَكْرَةَ:
 سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ وَالْحَسَنُ إِلَى جَنْبِهِ، يَنْظُرُ إِلَى النَّاسِ مَرَّةً وَإِلَيْهِ مَرَّةً، وَيَقُولُ:
 «ابْنِي هَذَا سَيِّدٌ، وَلَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يُصْلِحَ بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ»^(۳).

(۱) بروانه: ۴۳۸۰، ۴۳۸۱، ۷۲۵۴.

(۲) بروانه: ۲۱۲۲.

(۳) بروانه: ۲۷۰۴.

۳۷۴۶- ئه بو به کره ﷺ وتی: له پیغه مبهه ﷺ بیست ته شریفی له سهه دوانگه بوو، هسه نه له ته نیشته وه بوو، جارێ ته ماشای خه لکه که ی ده کرد، جارێکیش ته ماشای هسه نه ده کرد و دهیغه رموو: ((نه م کوره ی منه سه پیده و گه ورهیه، ئومید وایه خوا ناشته وایی نیوان دوو کو مه لی گه وره ی له مسو لمانان پی بکات)).

۳۷۴۷- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَانَ عَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ يَأْخُذُهُ وَالْحَسَنُ، وَيَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَحِبُّهُمَا فَأَحِبَّهُمَا». أَوْ كَمَا قَالَ^(۱).

۳۷۴۷- ئه بو عوسمان له ئوسامه ی کور ی زمیده وه ﷺ ده گیر یته وه که ئوسامه ش له پیغه مبهه وه ﷺ گیرایه وه وتی: که پیغه مبهه ﷺ نه و (ئوسامه) و هسه نه ده کرده باوه ش و دهیغه رموو: ((خوایه به راستی من ههردووکیانم خو ش دهو یت، توش ههردووکیان ت خو ش بو یت)). یان وهک ئه وه ی فه رموو ی.

۳۷۴۸- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ بِرَأْسِ الْحُسَيْنِ ﷺ فَجَعَلَ فِي طَسْتٍ، فَجَعَلَ يَنْكُتُ، وَقَالَ فِي حُسْنِهِ شَيْئًا. فَقَالَ أَنَسٌ: كَانَ أَشَبَّهُهُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَ مَخْضُوبًا بِالْوَسْمَةِ.

۳۷۴۸- ئه نه سی کور ی مالیک ﷺ ده لی: سهه ی حوسه یه ﷺ هی نه بو عوبه یدو لای کور ی زیاد و له ناو ته شتیکدا دانرا، (عه بدو لای) ش به دار ی له ده م و ددان و لووتی ئه دا و له باره ی جوانی حوسه ی نه وه شتیک ی وت. ئه نه سیش

وتی: حوسهین له نه هلی بهیتدا له هه موو زیاتر شیوهی له پیغه مبه ری خوا ﷺ دهجوو، و مریشی له وسمه گرتبوو.

۳۷۴۹- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمُنْهَالِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ ﷺ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَالْحَسَنَ عَلَى عَاتِقِهِ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَحِبُّهُ فَأَحِبَّهُ».

۳۷۴۹- عه دیی دهلی: له به پانم ﷺ بیست وتی: پیغه مبه رم ﷺ بینی و حه سه ن له سه ر شانی بوو دمیغه رموو: ((خودایه من خوشم دهوئ توئ خوشت بوئ)).

۳۷۵۰- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُ بْنُ سَعِيدٍ بْنُ أَبِي حُسَيْنٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا بَكْرٍ ﷺ وَحَمَلَ الْحَسَنَ وَهُوَ يَقُولُ: يَا بِي، شَبِيهُ بِالنَّبِيِّ، لَيْسَ شَبِيهُ بَعْلِي. وَعَلِيٌّ يَضْحَكُ^(۱).

۳۷۵۰- عوقبه ی کور ی حاریس دهلی: نه بو به کرم ﷺ بینی حه سه نی هه لگرت و دمیوت: باوکم به قوربانی بی، شیوه ی له پیغه مبه ر ﷺ نه چی، شیوه ی له عه لی ﷺ ناچیت، عه لیش (گوئی له قسه که ی بوو) پیده که نی.

۳۷۵۱- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ وَصَدَقَهُ قَالَ: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عَمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرٍ: ارْقُبُوا مُحَمَّدًا ﷺ فِي أَهْلِ بَيْتِهِ^(۲).

۳۷۵۱- عه بدوللای کور ی عومهر ﷺ دهلی: نه بو به کر ﷺ وتی: موحه مبه د ﷺ بپاریزن و ناگاداری بن دهرباره ی خیزان و کهس و کاری (نازاریان مه دن).

(۱) پروانه: ۳۵۴۲.

(۲) پروانه: ۳۷۱۳.

۳۷۵۲- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامُ بْنُ يُسُفَ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ. وَقَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَخْبَرَنِي أَنَسٌ قَالَ: لَمْ يَكُنْ أَحَدٌ أَشْبَهَ بِالنَّبِيِّ ﷺ مِنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ.

۳۷۵۲- ئەه‌ه‌س^(۱) ﷺ ده‌لی: ه‌یج که‌س به‌قه‌ده‌ر چه‌سه‌نی کور‌ی عه‌لی ﷺ شی‌وه‌ی له‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ نه‌ده‌جوو.

۳۷۵۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَعْقُوبَ، سَمِعْتُ ابْنَ أَبِي نُعْمٍ، سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمَرَ وَسَأَلَهُ عَنِ الْمُحْرِمِ - قَالَ شُعْبَةُ: أَحْسِبُهُ: يَقْتُلُ الذُّبَابَ- فَقَالَ: أَهْلُ الْعِرَاقِ يَسْأَلُونَ عَنِ الذُّبَابِ وَقَدْ قَتَلُوا ابْنَ ابْنَةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ! وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «هُمَا رَيْحَانَتَايَ مِنَ الدُّنْيَا»^(۲).

۳۷۵۳- شو‌عه‌ له‌ مو‌حه‌مه‌دی کور‌ی نه‌بو یه‌عقوب‌ه‌وه‌ ده‌گیر‌یت‌ه‌وه‌ ده‌لی: له‌ ئیبنو نه‌بی نو‌عم‌م بیست وتی: له‌ عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی عوم‌ه‌رم ﷺ بیست (پیاویکی عی‌راقی) پرس‌یاری لێ کرد ده‌رباره‌ی که‌سیک له‌ ئیحه‌رام‌دا بی‌ت- شو‌عه‌ وتی: واب‌زانم وتی: می‌ش بکو‌ژی‌ت- عه‌بدو‌ل‌ل‌اش وتی: خه‌لکی عی‌راق پرس‌یاری (خو‌ینی) می‌ش ده‌که‌ن له‌ کاتی‌ک‌دا کور‌ی کچی پێغه‌مبه‌ر ﷺ یان کو‌شت‌ووه‌، پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رم‌ووی: ((چه‌سه‌ن و ح‌سین ریحانه‌ی دون‌یای من)).

۲۳- بَابُ مَنَاقِبِ بِلَالِ بْنِ رَبَاحٍ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ ﷺ

[وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «سَمِعْتُ دَفَّ نَعْلَيْكَ بَيْنَ يَدَيَّ فِي الْجَنَّةِ»]^(۳).

(۱) ئەم فه‌رم‌ووده‌یه‌ به‌ دوو رێگه‌و سه‌نه‌د هات‌وه‌ له‌ ئەه‌ه‌سه‌وه‌ (په‌زای خ‌وای لێ بێ).

(۲) پ‌روانه: ۵۹۹۴.

(۳) پ‌روانه: ۱۱۴۹.

۳۷۵۴- حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، أَخْبَرَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: كَانَ عُمَرُ يَقُولُ: أَبُو بَكْرٍ سَيِّدُنَا، وَأَعْتَقَ سَيِّدَنَا. يَغْنِي بِلَالًا.

۲۳- باسی پله و پایه‌ی بیلالی کورێ په‌باحی ئازادکراوی نه‌بو به‌کر ﷺ

- پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی (به بیلال): ((له به‌هه‌شتدا له پێشمه‌وه گویم له خسه‌ی نه‌عه‌لکانت بو)).

۳۷۵۴- جابیری کورێ عه‌بدوڵلا ﷺ ده‌لی: عومه‌ر ﷺ ده‌یوت: نه‌بو به‌کر گه‌وره‌مانه گه‌وره‌شمانی ئازاد کردووه. مه‌به‌ستی بیلال بوو.

۳۷۵۵- حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَرِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ قَيْسٍ، أَنَّ بِلَالَ. قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ: إِنْ كُنْتُ إِنَّمَا اشْتَرَيْتَنِي لِنَفْسِكَ فَأَمْسِكْنِي، وَإِنْ كُنْتُ إِنَّمَا اشْتَرَيْتَنِي لِلَّهِ فَدَعْنِي وَعَمَلِ اللَّهِ.

۳۷۵۵- جابیری کورێ عه‌بدوڵلا ﷺ ده‌لی: عومه‌ر ﷺ ده‌یوت: نه‌گه‌ر منت بو خۆت کړیوه نه‌وه لای خۆت به به‌نده‌یی به‌هێله‌وه، نه‌گه‌ر بو خواښت کړیوم، نه‌و وازم لی بینه که به‌نده‌یه‌تی خوا بکه‌م^(۱).

۲۴- بَابُ ذِكْرِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ

۳۷۵۶- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: صَمِنِي النَّبِيُّ ﷺ إِلَى صَدْرِهِ وَقَالَ: «اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ الْحِكْمَةَ».

(۱) نه‌م وته‌ی بیلال له‌وه هات پاش وه‌فاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بیلال ویستی مه‌دینه به‌جی بێلی، نه‌بو به‌کریش (په‌زای خوايان لی بن) پێگری لیکرد بو نه‌وه‌ی بانگ بدات له مرگه‌وتی مه‌دینه، جا بیلاش نه‌و قسه‌ی کرد.

حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ: وَقَالَ: «عَلَّمَهُ الْكِتَابُ». حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ خَالِدٍ مِثْلَهُ^(۱). وَالْحِكْمَةُ الْإِصَابَةُ فِي غَيْرِ النُّبُوَّةِ.

۲۴- باسی باسکردنی عهبدو لای کوری عه عباس ﷺ

۳۷۵۶- عیكریمه له عهبدو لای کوری عه عباسه وه دهگیر یته وه که وتی: پیغه مبه ر ﷺ گوشیمی به سنگیه وه و فهرمووی: ((خودا فیری دانایی بکه)).
(نیمای بوخاری دهلی): نه بو مه عممه ر بوی گیراینه وه وتی: عبدلولاریس بوی گیراینه وه (تا دهگاته نیبنو عه باس دهلی): پیغه مبه ر ﷺ فهرمووی: (فیری قورنانی بکه).
(نیمای بوخاری دهلی): مووسا بوی گیراینه وه وتی: وههیب بوی گیراینه وه له خالیده وه وینه ی فهرمووده گیراومه کی مه عممه ر بو گیراینه وه.
(نیمای بوخاری دهلی): (الحکمه) واته: ریبردنه به راستی جگه پیغه مبه ر یتی.

۲۵- بَابُ مَنَاقِبِ خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ ﷺ

۳۷۵۷- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ وَاقِدٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَعَى زَيْدًا وَجَعْفَرًا وَابْنَ رَوَاحَةَ لِلنَّاسِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُمْ خَبَرُهُمْ، فَقَالَ: «أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ، ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ - وَعَيْنَاهُ تَذْرِفَانِ - حَتَّى أَخَذَ سَيْفٌ مِنْ سُيُوفِ اللَّهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ»^(۲).

۲۵- باسی پله و پایه ی خالیدی کوری وه لید ﷺ

۳۷۵۷- نه نه س ﷺ دهگیر یته وه که پیغه مبه ر ﷺ ههوالی مردنی زهید و جهغه ر و نیبنو رهواحه ی ﷺ دا، به خه لکی پیش نه وه ی ههوالی شههید

(۱) بروانه: ۷۵.

(۲) بروانه: ۱۲۴۶.

بونیان بگات به خه لکی و فهرمووی: ((زهد نالاگهی گرت به دهستیوه و کوژرا (شهید بوو)، پاشان جه عهفر نالاگهی هه لگرت و کوژرا، پاشان عهبدو لای کورپی ره واحة نالاگهی هه لگرت و کوژرا، - له و کاته دا ههردوو چاوی پیغه مبهه ﴿فرمیسکیان بیا دهاته خوار- ههتا شمشیړیک (خالد) له شمشیړه گانی خوا نالاگهی هه لگرت (و جهنگی کرد) ههتا خوا سه ری خست)).

۲۶- بابُ مَنَاقِبِ سَالِمِ مَوْلَى أَبِي حُذَيْفَةَ ؓ

۳۷۵۸- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: دُكِرَ عَبْدُ اللَّهِ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، فَقَالَ: ذَاكَ رَجُلٌ لَا أَرَأَى أَنْ أُحِبَّهُ بَعْدَ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «اسْتَفْرِئُوا الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - فَبَدَأَ بِهِ - وَسَلِّمَ مَوْلَى أَبِي حُذَيْفَةَ، وَأَبِي بِنِ كَعْبٍ، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ». قَالَ: لَا أَذْرِي بَدَأَ بِأَيِّ أَوْ مِعَاذٍ^(۱).

۲۶- باسی پله و پایهی سالیم نازادکراوی ئه بو حوزهیغه ؓ

۳۷۵۸- مهسروق دهلی: باسی عهبدو لای (ی کورپی مهسعود) ؓ کرا لای عهبدو لای کورپی عهمر ؓ، وتی: ئه و پیاویکه (عهبدو لای کورپی مهسعود ؓ) بهردهوام خوشم دهویت دواى ئه وه له پیغه مبهه ری خوام ؓ بیست دهیغه رموو: ((لهم چوار کهسه وه قورئان خویندن فیڕ بین: له عهبدو لای کورپی مهسعود و- بهو دهستی پی کرد- سالیمی نازادکراوی ئه بو حوزهیغه، و ئوبهیی کورپی کهعب، و موعازی کورپی جه بهل ؓ))، (عهمری کورپی موړه^(۲)) دهلی: نازانم به ئوبهیی دهستی پی کرد له ناوهینانیاندا یان به موعاز.

(۱) بېروانه: ۳۷۶۰، ۳۸۰۶، ۳۸۰۸، ۴۹۹۹.

(۲) عهمری کورپی موړه که یه کیکه له گێره وه کانی فهرمووده که..

۲۷- بَابُ مَنَاقِبِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ بن غافل

۳۷۵۹- حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ قَالَ: سَمِعْتُ مَسْرُوقًا قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَكُنْ فَاحِشًا وَلَا مُتَّفَحَشًا، وَقَالَ: «إِنَّ مِنْ أَحَبِّكُمْ إِلَيَّ أَحْسَنَكُمْ أَخْلَاقًا»^(۱).

۲۷- باسی پله و پایهی عهبدوللای کوری مهسعود

۳۷۵۹- عهبدوللای کوری عهمر ﷺ دهلی: بیگومان پیغه مبهری خوا ﷺ رهوشت ناشرینی زمان پیس نه بوو، وه رهوشت ناشرینی زمان پیسی له خوئی نه ده وه شانده وه، وه ههرمووی: ((بهراستی نه وه کهسه تان لای من خوشه ویستره که ناکار و رهوشتی جوانتر بیت)).

۳۷۶۰- وَقَالَ «اسْتَقْرِئُوا الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَسَلِّمْ مَوْلَى أَبِي حُدَيْفَةَ، وَأَبِي بِنِ كَعْبٍ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ»^(۲).

۳۷۶۰- وه پیغه مبهری خوا ﷺ ههرمووی: ((لهم چوار کهسه وه قورئان خویندن هیر ببن: له عهبدوللای کوری مهسعود، وه سالیمی نازاد کراوی نه بو حوزمیفه و نوبه پی کوری کهعب و موغازی کوری جه بهل ﷺ)).

۳۷۶۱- حَدَّثَنَا مُوسَى عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ: دَخَلْتُ الشَّامَ فَصَلَّيْتُ رَكَعَتَيْنِ، فَقُلْتُ: اللَّهُمَّ يَسِّرْ لِي جَلِيسًا. فَرَأَيْتُ شَيْخًا مُقْبِلًا، فَلَمَّا دَنَا قُلْتُ: أَرْجُو أَنْ يَكُونَ اسْتَجَابَ. قَالَ: مِنْ أَيْنَ أَنْتَ؟ قُلْتُ: مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ. قَالَ: أَقَلَمَ يَكُنْ فِيكُمْ صَاحِبُ النَّعْلَيْنِ وَالْوَسَادِ وَالْمِطْهَرَةِ؟ أَوَلَمْ يَكُنْ فِيكُمْ الَّذِي أُجِيرَ مِنَ الشَّيْطَانِ؟ أَوَلَمْ يَكُنْ

(۱) پروانه: ۳۵۵۹.

(۲) پروانه: ۳۷۵۸.

فِيكُمْ صَاحِبُ السَّرِّ الَّذِي لَا يَعْلَمُهُ غَيْرُهُ؟ كَيْفَ قَرَأَ ابْنُ أُمِّ عَبْدِ اللَّهِ (۱) وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَى (۱) ﷺ
 اللیل؟ فَقَرَأْتُ ﷺ وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَى (۱) وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَلَتْ (۲) وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى (۳) ﷺ اللیل.
 قَالَ: أَفَرَأْنَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ فَاهُ إِلَى فِيٍّ، فَمَا زَالَ هَؤُلَاءِ حَتَّى كَادُوا يَرُدُّونِي^(۱).

۳۷۶۱- عهلقه مه دهلی: رۆشتم بۆ شام جا (گهشتمه دیمه شق و) دوو پکات
 نوێژم کرد، پاشان وتم: خودایه هاوونشینیکی چاکم بۆ بره خسینه له گهلی
 دابنیشم، نهنجا پیاویکی پیرم بینی پروو به من هات، که نزیك بوویه وه وتم:
 نومید دهکم دو عاکهم گیرا بوو بیت، وتی: تو خه لکی کویت؟ وتم: خه لکی
 کووفهم، وتی: بۆ ئیوه خاومنی نه عله کان و سه رین و مه تاره (ی پیغه مبهرتان
 ﷺ) تیا نییه؟ بۆ ئیوه نهو که سه تان تیا نییه که له شهیتان پاریزراوه (که
 عه ماره) ؟ بۆ ئیوه خاومنی نهینی پیغه مبهرتان ﷺ تیا نییه (که
 حوزمه یفه یه)، که نهو نهینیا نه جگه لهو کهس نایانزان؟ پاشان وتی: عه بدوللا
 ﷺ وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَى (۱) ﷺ اللیل، ی چون ده خویند، منیش بهو جوړه: ﷺ وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَى
 (۱) ﷺ وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَلَتْ (۲) ﷺ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى (۳) ﷺ اللیل، بۆم خوینده وه، وتی: سویند
 به خوا بیکومان پیغه مبهری خوا ﷺ وای پی خویندووم له دهمی پیغه مبهره وه
 ﷺ بۆ دهمی خووم^(۲)، به لام نا نه مانه بهرده وام له گه لمددا ههول دهمن و
 خه ریکن که له وه لام بدن، (له وهی له پیغه مبهری خوام ﷺ بیستوه، وه به
 ﷺ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى (۳) ﷺ اللیل، بخوینمه وه).

(۱) پروانه: ۳۷۵۸.

(۲) نیستا نه مانه ده یانه وهی به (وما خلق الذکر والأُنثی) بیخوینمه وه و لام بدن له وهی له پیغه مبهرم ﷺ بیستوه.

۳۷۶۲- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: سَأَلْنَا حُذَيْفَةَ عَنْ رَجُلٍ قَرِيبِ السَّمْتِ وَالْهَدْيِ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ حَتَّى نَأْخُذَ عَنْهُ فَقَالَ: مَا أَعْرِفُ أَحَدًا أَقْرَبَ سَمْتًا وَهَدْيًا وَدَلًّا بِالنَّبِيِّ ﷺ مِنْ ابْنِ أُمِّ عَبْدِ^(۱).

۳۷۶۲- عه‌بدو‌ره‌حمانی کو‌ری یه‌زید ده‌لی: پرسیارمان له حوزه‌یفه ﷺ کرد دهرباره‌ی پیاوێك كه شیوه‌ی جوانی و رێبازی نزیک بێت له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ، هه‌تا (ناکار و په‌هوشتی) لیوه‌ هێربین و وەرگرتن، حوزمیفه‌ش وتی: وانازانم که‌سیك هه‌بێت که شیوه‌ی جوانی و رێباز و ناکاری له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ نزیکتر بێت له ئیبنو ئومی عه‌بد^(۲).

۳۷۶۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْأَسْوَدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ ﷺ يَقُولُ: قَدِمْتُ أَنَا وَأَخِي مِنَ الْيَمَنِ، فَمَكَّنْتَا حِينًا مَا نَرَى إِلَّا أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ النَّبِيِّ ﷺ، لَمَّا نَرَى مِنْ دُخُولِهِ وَدُخُولِ أُمِّهِ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ^(۳).

۳۷۶۳- ئەبو موسای ئەشعەری ﷺ ده‌لی: من و براکه‌م له یه‌مه‌نه‌وه هاتین (بو مه‌دینه)، جا ماومیه‌ك ماینه‌وه هه‌ر وامان دهمانی عه‌بدو‌للای کو‌ری مه‌سعود ﷺ، که‌سیکه‌ له خێزانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، له‌به‌ر ئەوه‌ی زۆر دهمان بینی خۆی و دایکی ده‌چوونه‌ ژووره‌وه‌ بو‌ لای پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

(۱) ب‌روانه: ۶۰۹۷.

(۲) واته: عب‌دوللای کو‌ری مسعود (په‌زای خ‌وای لی بن).

(۳) ب‌روانه: ۴۳۸۴.

۲۸- بَابُ ذِكْرِ مُعَاوِيَةَ ؓ

۳۷۶۴- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ بِشْرٍ، حَدَّثَنَا الْمُعَاقَى، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الْأَسَدِ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ قَالَ: أَوْتَرَ مُعَاوِيَةُ بَعْدَ الْعِشَاءِ بِرُكْعَةٍ وَعِنْدَهُ مَوْلَى لِبْنِ عَبَّاسٍ، فَأَتَى ابْنُ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: دَعُهُ، فَإِنَّهُ صَحِبَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(۱).

۲۸- باسی باسکردنی موعاویه ؓ

۳۷۶۴- ئیبنو ئەبو موله‌یکه ده‌لی: موعاویه له پاش نویری عیسا یه‌ک رکات نویری ویتری کرد، له و کاته‌دا به‌ندمه‌کی نازادکراوی ئیبنو عه‌بباسی له لابیوو، ئەویش هات بو‌ لای ئیبنو عه‌بباس (وتی: موعاویه به‌و شیوه‌ ویتری کرد)، ئیبنو عه‌بباسیش وتی: وازی لی بینه، چونکه بی‌گومان ئەو هاوه‌لیتی پی‌غه‌مبه‌ری خوای ﷺ کردوو.

۳۷۶۵- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ، حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي مُلَيْكَةَ: قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ: هَلْ لَكَ فِي أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ مُعَاوِيَةَ، فَإِنَّهُ مَا أَوْتَرَ إِلَّا يَوَاحِدَةً؟ قَالَ: إِنَّهُ أَصَابَ فَقِيهٌ^(۲).

۳۷۶۵- ئیبنو ئەبو موله‌یکه ده‌لی: به‌ ئیبنو عه‌بباس ؓ وترا: دهرباره‌ی بی‌شه‌وای باوه‌رداران موعاویه رات جیه‌؟ که ته‌نها یه‌ک رکات نویری ویتری کرد، ئیبنو عه‌بباس ؓ وتی: بی‌گومان پیکایه‌تی ئەو زانایه‌.

۳۷۶۶- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ: سَمِعْتُ حُمْرَانَ بْنَ أَبَانَ، عَنْ مُعَاوِيَةَ ؓ، قَالَ: إِنَّكُمْ لَتُصَلُّونَ صَلَاةً، لَقَدْ صَحَبْنَا النَّبِيَّ ﷺ فَمَا رَأَيْنَاهُ يُصَلِّيَهَا، وَلَقَدْ نَهَى عَنْهُمَا، يَعْنِي الرُّكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعَصْرِ^(۳).

(۱) پروانه: ۳۷۶۵.

(۲) پروانه: ۳۷۶۴.

(۳) پروانه: ۵۸۷.

۳۷۶۶- حومرانی کوری نه بان له موعاویه وه ﷺ گپراویه تیه وه وتی: بهراستی نیوه نوێزێک ده که ن نیمه هاورییه تی پیغه مبه رمان ﷺ کردووه نه مان دیوه نه و نوێز بکات، به دلنیاپییه وه رپگریشی له و دوو رکاته کردووه، مه بهستی دوو رکات (سوننه تی) پاش نوێزی عه سه ره.

۲۹- بابُ مَنَاقِبِ قَاطِمَةَ

وَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «قَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ»
 ۳۷۶۷- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «قَاطِمَةُ بَضْعَةٌ مِنِّي، فَمَنْ أَغْضَبَهَا أَغْضَبَنِي»^(۱).

۲۹- باسی پله و پایه ی فاتیمه

- وه پیغه مبه ر ﷺ فه رمووی: ((فاتیمه که ورمیی ئا فره تانی به هه شه ته)).
 ۳۷۶۷- میسو مری کوری مه خر مه ﷺ ده گپریته وه که پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی: ((فاتیمه پارچه یه که له من، هه ر کهس تو په ی بکات منی تو په کردووه)).

۳۰- بابُ فَضْلِ عَائِشَةَ

۳۷۶۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ أَبُو سَلَمَةَ: إِنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا: «يَا عَائِشُ، هَذَا جَبْرِيلُ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ». فَقُلْتُ: وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، تَرَى مَا لَا أَرَى. تُرِيدُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ^(۲).

(۱) بروانه: ۹۲۶.

(۲) بروانه: ۳۲۱۷.

۳- باسی پله و پایهی عائیشه

۳۷۶۸- ئه بو سه له مه وتی: عائیشه رضی الله عنها وتی: پیغه مبهری خوا رضی الله عنها رۆزیک فهرمووی: ((ئهی عائیشه ئه وه جبریل علیه السلام سه لامت لی ده کات))، منیش وتم: (وَعَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ^(۱)) ئه وهی تۆ ده بیینی من نایبینم، مه بهستی پیغه مبهری خوا رضی الله عنها بوو^(۲))).

۳۷۶۹- حَدَّثَنَا آدَمُ حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ. وَحَدَّثَنَا عَمْرُو، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مُرَّةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ رضی الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: «كَمَلُ مِنَ الرِّجَالِ كَثِيرٌ، وَلَمْ يَكْمُلْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ، وَآسِيَةُ امْرَأَةِ فِرْعَوْنَ، وَفَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ التَّيْرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ»^(۳).

۳۷۶۹- ئه بو مووسای ئه شعهری رضی الله عنه وتی: پیغه مبهری خوا رضی الله عنها فهرمووی: ((زۆر له پیاوان کامل و تهواو بوون^(۴)، به لام له ژناندا ته نها مه ریه می کچی عیمران و ئاسیه ی زنی فیرعه ون کامل و تهواو بوون، وه فهزل و گهورمی عائیشه به سهر ژنانی تردا وهک فهزل و گهورمی تریت^(۵) وایه به سهر خوراکه کانی تردا)).

۳۷۷۰- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضی الله عنه يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلی الله علیه و آله يَقُولُ: «فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ التَّيْرِيدِ عَلَى الطَّعَامِ»^(۶).

(۱) واته: سه لام و به زه یی فهری خوا له سهر ئه ویش بن.

(۲) که جبریل (سه لامی خوی لی بن) ده بیینی.

(۳) بپروانه: ۳۴۱۱.

(۴) تهواو کامل واته: ههرچی سیفات ی جوان و پتویست بیت بو پیاوان یان بو ئافره تان تیاند هه به.

(۵) (ثرید) نانی تیگوشراو به لام هه ندی ده لێن به گوشته وه بیت، ئه نجا پتی ده لێن: (ثرید).

(۶) بپروانه: ۵۴۱۹، ۵۴۲۸.

۳۷۷۰- نه نه س ﷺ ده لئ: له پیغه مبهری خوا م ﷺ بیست دمیغه رموو: ((گه ورمی و هه زل عانیسه به سهر ئافرمتانی تردا، وکو گه ورمی تریت وایه به سهر خواردنه گانی تردا)).

۳۷۷۱- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، أَنَّ عَائِشَةَ اشْتَكَتْ، فَجَاءَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَقَالَ: يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ، تَقْدِمِينَ عَلَيَّ فَرِطَ صَدَقٍ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعَلَى أَبِي بَكْرٍ^(۱).

۳۷۷۱- قاسیمی کوری محمد دهگیر پته وه که عانیسه ﷺ نه خوش که وت، عه بدوللای کوری عه عباس ﷺ هات بو سهر دانی و وتی: نهی دایکی باومرداران دهجیته خزمهت که سیک که پیشکه وتووویه کی راسته، دهجیته خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ و خزمهتی نه بو بهکر ﷺ.

۳۷۷۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ قَالَ: لَمَّا بَعَثَ عَلِيُّ عَمَرًا وَالْحَسَنَ إِلَى الْكُوفَةِ لِيَسْتَنْفِرَهُمْ حَطَبَ عَمَّارٌ فَقَالَ: إِنِّي لِأَعْلَمُ أَنَّهَا زَوْجَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَلَكِنَّ اللَّهَ ابْتَلَاكُمْ لِتَتَّبِعُوهُ أَوْ إِيَّاهَا^(۲).

۳۷۷۲- هه که م ده لئ: له نه بو وائیل بیست وتی: کاتی عه لی عه ممار و هه سه نی ﷺ نارد بو کوفه تا داوای دهر جوونیان لی بکه ن (بو یارمه تی دانی عه لی)، عه ممار وتاری دا و وتی: بیگومان من به دلنیا پییه وه دهرانم عانیسه ﷺ هاوسه ری پیغه مبهره ﷺ له دنیا و قیامه تدا، به لام خوا تاقیان ده کاته وه ئایا شوین عه لی ده که ون یان عانیسه ﷺ.

(۱) بروانه: ۴۷۵۳، ۴۷۵۴.

(۲) بروانه: ۷۱۰۰، ۷۱۰۱.

۳۷۷۳- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا اسْتَعَارَتْ مِنْ أَسْمَاءَ قِلَادَةً فَهَلَكَتْ، فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَاسًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي طَلِبِهَا، فَأَذَرَكْتُهُمُ الصَّلَاةَ، فَصَلَّوْا بِغَيْرِ وُضُوءٍ، فَلَمَّا أَتَوْا النَّبِيَّ ﷺ شَكَّوْا ذَلِكَ إِلَيْهِ، فَنَزَلَتْ آيَةُ التَّيْمِيمِ. فَقَالَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ: جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، فَوَاللَّهِ مَا نَزَلَ بِكَ أَمْرٌ قَطُّ إِلَّا جَعَلَ اللَّهُ لِكَ مِنْهُ مَخْرَجًا، وَجَعَلَ لِلْمُسْلِمِينَ فِيهِ بَرَكَهٌ^(۱).

۳۷۷۳- هیشام له (عورووی) باوکیه وه نهویش له عایشه وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا گێرایه وه وتی: نهو (عایشه) ملوانکه یه کی له نه سما خواست و ون بوو، پیغه مبهه ری خواش ﷺ که سیکی له هاوه لانی نارد بگه پیت به داویدا، ئینجا کاتی نوێز هات و به بی دهمتنوێز نوێزبان کرد، نهوسا که هاتنه وه بو خرمه تی پیغه مبهه ر ﷺ سکالای نهومیان^(۲) لا کرد، ئیتر ئایه تی ته یه موم دابه زی. ئوسهیدی کوری حوزمیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا وتی: (به عایشه) خوا پاداشتی چاکه ت باته وه، سویند به خوا هه رگیز شتیکت به سه ردا نه هاتوو، ئیلاا خودا نهو شته ی کردو ته دهرمتانیك بو تو، وه کردویه ته فه ر و به ره که ت بو مسولمانان.

۳۷۷۴- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَمَّا كَانَ فِي مَرَضِهِ، جَعَلَ يَدُورُ فِي نِسَائِهِ وَيَقُولُ: «أَيْنَ أَنَا غَدًا؟ أَيْنَ أَنَا غَدًا؟». حِرْصًا عَلَى بَيْتِ عَائِشَةَ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَلَمَّا كَانَ يَوْمِي سَكَنَ^(۳).

۳۷۷۴- ههشام (له عورووی) باوکیه وه دهگێرپته وه که پیغه مبهه ری خوا ﷺ له کاتی نه خو شیه کهیدا^(۴) دهستی کردبوو به گه ران له نیوان خیزانه کانی دا، وه

(۱) پروانه: ۳۳۴.

(۲) که نه بوونی ئاو و نوێزه کانیان به بی دهست نوێز.

(۳) پروانه: ۸۹۰.

(۴) که وه فاتی کرد.

دهیغه رموو: ((سبهینى من له کویم؟ سبهینى من له کویم؟ نه م پرسیاره بو نه وه بوو چهزى دمکرد له مالى عائشه بىت، عائشه ش وتى: لهو رۆژهى سه‌رهى مالى من بوو بىدەنگ بوو لهو وتهیه (یان ومهاتى کرد)).

۳۷۷۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ النَّاسُ يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ، قَالَتْ عَائِشَةُ: فَاجْتَمَعَ صَوَاحِبِي إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ، فَقُلْنَ يَا أُمُّ سَلَمَةَ، وَاللَّهِ إِنَّ النَّاسَ يَتَحَرَّوْنَ بِهَدَايَاهُمْ يَوْمَ عَائِشَةَ، وَإِنَّا نُرِيدُ الْخَيْرَ كَمَا تُرِيدُهُ عَائِشَةُ، فَمَرِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَأْمُرَ النَّاسَ أَنْ يُهْدُوا إِلَيْهِ حَيْثُ مَا كَانَ أَوْ حَيْثُ مَا دَارَ، قَالَتْ: فَذَكَرْتُ ذَلِكَ أُمِّ سَلَمَةَ لِلنَّبِيِّ ﷺ، قَالَتْ: فَأَعْرَضَ عَنِّي، فَلَمَّا عَادَ إِلَيَّ ذَكَرْتُ لَهُ ذَلِكَ فَأَعْرَضَ عَنِّي، فَلَمَّا كَانَ فِي الثَّالِثَةِ ذَكَرْتُ لَهُ، فَقَالَ: «يَا أُمُّ سَلَمَةَ لَا تُؤْذِينِي فِي عَائِشَةَ، فَإِنَّهُ وَاللَّهِ مَا نَزَلَ عَلَيَّ الْوَحْيُ وَأَنَا فِي لِحَافٍ امْرَأَةٍ مِنْكُنَّ غَيْرَهَا»^(۱).

۳۷۷۵- هیشام له (عوروه) باوکیه وه دهگیریته وه و دهلی: خه لکی بو هینانی دیارییه کانیان (بو پیغه مبه‌ر ﷺ) نه گه‌ران، نهو رۆژهى سه‌رهى عائشهیه ﷺ بى (لهو رۆژهدا دمیان برد)، عائشه دهلی: هه‌موو هاوړیکانم (خیزانه‌کانى پیغه مبه‌ر ﷺ) لای نوممو سه‌له‌مه ﷺ کو بوونه وه و وتیان: نهى نوممو سه‌له‌مه وه‌لاهى خه لکی هه‌موو بو رۆژى عائشه ده‌گه‌رین دیارییه‌کانیان لهو رۆژهدا دمبه‌نه خزمهت پیغه مبه‌ر ﷺ، بىگومان چۆن عائشه چه‌ز به خیر و چاکه ده‌کات نی‌مه‌ش چه‌زى پى ده‌که‌مین، که‌واته عه‌رزى پیغه مبه‌رى خوا ﷺ بکه که هه‌رمان بکات به‌خه‌لکی که نهو (پیغه مبه‌ر ﷺ) لای هه‌ر ژنیکی بىت دیارى بو بېریت، یان هه‌ر شوین و مالیک، عائشه وتى: نوممو سه‌له‌مه‌ش نه‌وهى وتیان عه‌رزى پیغه مبه‌رى خواى ﷺ کرد، وتى: پیغه مبه‌ر ﷺ پرووى لى وه‌رگیرام، نینجا

که سه‌رم هاته‌وه هات بو لام هه‌مان قسه‌م پی وته‌وه، دووباره پرووی لی
 و مرگێرام، ئینجا که جاری سییه‌م هاته‌وه بو لام، عه‌رزم کرده‌وه فهرمووی:
 ((ئه‌ی ئوممو سه‌له‌مه‌ دهرباره‌ی عایشه‌ نازارم مه‌ده، جا وه‌لاهی له ژیر لیقه‌ی
 هیچ کامتاندا جگه‌ له عایشه‌ نیگام بو دانه‌به‌زیوه)).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۶۳- کِتَابُ مَنَاقِبِ الْأَنْصَارِ

به‌ناوی خوا‌ی به‌خشنده‌ی میهره‌بان

۶۳- په‌راوی پله و پایه‌ی نه‌نصاریه‌کان

۱- بَابُ مَنَاقِبِ الْأَنْصَارِ

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُورِهِمْ

حَاجَةً مِمَّا أَوْتُوا﴾ (١) الحشر

۳۷۷۶- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ، حَدَّثَنَا غِيلَانُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لَأَنْسِ: أَرَأَيْتَ اسْمَ الْأَنْصَارِ، كُنْتُمْ تُسَمُّونَ بِهِ أَمْ سَمَّاكُمْ اللَّهُ؟ قَالَ: بَلْ سَمَانَا اللَّهُ، كُنَّا نَدْخُلُ عَلَى أَنْسٍ فَيُحَدِّثُنَا مَنَاقِبَ الْأَنْصَارِ وَمَشَاهِدَهُمْ، وَيَقْبِلُ عَلَيَّ -أَوْ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْأَزْدِ- فَيَقُولُ: فَعَلَ قَوْمُكَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا^(١).

۱- باسی پله و پایه‌ی نه‌نصاریه‌کان

(وه نه‌وانه‌ی (یاریده‌دمره‌کان) که مال و شوینی خو‌یان ناماده کردووہ (له مه‌دینه)، وه باومریان جیگیر کردووہ (له دل و دموونیاندا)، نه‌وه‌ی کوچ بکات بو لایان خو‌شیان دمو‌ی، وه له دلیاندا نیازیک نابینن که به‌کوچه‌ران دراوه).

۳۷۷۶- غه‌یلانی کو‌ری جهریر ده‌لی: به نه‌نه‌سم ﷺ وت: پی‌م بل‌ی ئایا ناوی نه‌نصارِ خو‌تان نه‌و ناومتان له خو‌تان ناوه یان خوا لی‌ی ناوان ؟ نه‌نه‌س وتی:

(نه‌خیر)، به‌لکو خوا نه‌و ناوه‌ی لی ناوین، (غه‌یلان) وتی: ئیمه ده‌چوینه لای نه‌نه‌س، نه‌ویش باسی پله و پایه‌یان و به‌شداری غه‌زاکانیانی بۆ ده‌گردین، وه‌ رووی ده‌گرده من یان رووی ده‌گرده پیاویک له‌ هۆزی نه‌زد و ده‌یوت: هۆزه‌که‌ی تۆ نه‌و پۆژه و نه‌و پۆژه نه‌وه و نه‌ومیان کرد.

۳۷۷۷- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ يَوْمَ بُعَاثَ يَوْمًا قَدَّمَهُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ ﷺ، فَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ افْتَرَقَ مَلُؤُهُمْ، وَقَتِلَتْ سَرَوَاتُهُمْ، وَجَرَحُوا، فَقَدَّمَهُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ ﷺ فِي دُخُولِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ^(۱).

۳۷۷۷- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: (جهنگی) پۆزی بو‌عاس پۆژیک بوو خوی گه‌وره بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ پی‌ش‌خست‌بوو، جا کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات بۆ (مه‌دینه) بێر و کۆمه‌لیان بلاو بووه، پیاوه‌ ناودار و گه‌ورمه‌کانیان کوزرابوون و بریندار و په‌که‌ه‌وته بوو بوون^(۲)، جا نه‌و (جهنگه‌ی) پی‌ش‌خست بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ که‌ بوویه هۆی نه‌وه‌ی خه‌لکی مه‌دینه بچه‌ ناو ئاینی ئیسلامه‌وه.

۳۷۷۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَالَتِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ - وَأَعْطَى قُرَيْشًا: وَاللَّهِ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْعَجَبُ، إِنَّ سُيُوفَنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَاءِ قُرَيْشٍ، وَغَنَائِمُنَا تُرَدُّ عَلَيْهِمْ. فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ فَدَعَا الْأَنْصَارَ. قَالَ: فَقَالَ «مَا الَّذِي بَلَغَنِي عَنْكُمْ؟». وَكَانُوا لَا يَكْذِبُونَ. فَقَالُوا: هُوَ الَّذِي بَلَغَكَ. قَالَ: «أَوَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالْغَنَائِمِ إِلَى بُيُوتِهِمْ، وَتَرْجِعُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ إِلَى بُيُوتِكُمْ؟ لَوْ سَلَكْتُ الْأَنْصَارُ وَادِيًا أَوْ شُعْبًا، لَسَلَكْتُ وَادِي الْأَنْصَارِ أَوْ شُعْبَهُمْ»^(۳).

(۱) بروهانه: ۲۸۴۶، ۳۹۳۰.

(۲) که‌سیان نه‌ما‌بوو به‌ته‌مای سه‌رو‌کایه‌تی کردنیان بیت له‌ ناو خۆیاندا.

(۳) بروهانه: ۳۱۴۶.

۳۷۷۸- ئەبو تەییاح دەلی: لە ئەنەسم رضی اللہ عنہ بیست دەیوت: لە رۆژی نازادکردنی مەككه‌دا- لە کاتی‌کدا غەنیمەتی دا بە‌قوریشیه‌کان- ئەنصاریه‌کان وتیان: وە‌للا‌هی ئەم (دەسکە‌وت دانە بە‌قوریش) زۆر جیی سەرسوڕمانە، کە بێ‌گومان شمشیرمە‌کانی ئیمە خوینی قورمیشیه (کافره‌)کانی لی ئە‌جۆریت، کە‌چی دەست کە‌وته‌کانی ئیمە دە‌دریت بە‌وان، ئەم و‌تەیه گە‌شته‌وه بە پی‌غه‌مبەر صلی اللہ علیہ و‌آلہ و‌س‌لم، بۆیه ئە‌نصاریه‌کانی بانگ کرد، (ئە‌نەس) دە‌لی پی‌غه‌مبەر صلی اللہ علیہ و‌آلہ و‌س‌لم فەر‌مووی: ((ئە‌و و‌تەیه جییە لە ئی‌وه‌وه پیم گە‌یشتوو؟))- ئە‌نصاریه‌کان درۆیان نە‌دە‌کرد- ئە‌وانیش وتیان: ئە‌وه‌ی پیت گە‌شتوو و‌تومانە و‌ قە‌سی ئیمەیه، فەر‌مووی: ((نایا ئی‌وه‌ رازی نابن کە خە‌لکی دە‌ست کە‌وت لە‌گە‌ڵ خۆیان ببە‌نە‌وه‌ بۆ م‌الە‌وه‌یان، ئی‌ومش پی‌غه‌مبەری خوا ببە‌نە‌وه‌ بۆ م‌الە‌کانتان؟ ئە‌گەر ئە‌نصاریه‌کان شیوی یان دۆ‌لێک بگرنە بە‌ر و‌ پیا‌یدا ب‌رۆن، بە‌د‌نیا‌یی‌ه‌وه‌ منیش ئە‌و شیو و‌ دۆ‌لە‌ی ئە‌نصاریه‌کان دە‌گرمە بە‌ر و‌ پیا‌یدا دە‌رۆم)).

۲- باب قولِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ و‌آلہ و‌س‌لم: «لَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ مِنَ الْأَنْصَارِ»

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ و‌آلہ و‌س‌لم.

۳۷۷۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ و‌آلہ و‌س‌لم أَوْ قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ رضی اللہ عنہ: «لَوْ أَنَّ الْأَنْصَارَ سَلَكُوا وَادِيًا أَوْ شِعْبًا، لَسَلَكْتُ فِي وَادِي الْأَنْصَارِ، وَلَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ أَمْرًا مِنَ الْأَنْصَارِ». فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: مَا ظَلَمَ أَبِي وَأُمِّي، آوَوْهُ وَنَصَرُوهُ. أَوْ كَلِمَةً أُخْرَى^(۱).

٢- باسی ئەم فەرمووده‌ی پێغه‌مبەر ﷺ ((ئەگەر کوچ نەبوايه من که‌سیک دەبووم له‌ ئەنصاریه‌کان))

- عەبدوللای کوری زەید ﷺ ئەم فەرمووده‌ی له‌ پێغه‌مبەرەوه ﷺ گێراووته‌وه. ٣٧٧٩- محمدی کوری زیاد وتی: ئەبو هورەیره ﷺ له‌ پێغه‌مبەرەوه یان ئەبو لقاسیمەوه ﷺ گێراویەتیەوه فەرمووی: ((ئەگەر ئەنصاریه‌کان بەشیوێک یان دۆلێکدا بڕۆن، منیش به‌و شیو و دۆلەدا دەرۆم، وه‌ ئەگەر کوچ نەبوايه من که‌سیک دەبووم له‌ ئەنصاریه‌کان)).

ئەبو هورەیره ﷺ وتی: (پێغه‌مبەر ﷺ سته‌می نەکردوو به‌ وتنی ئەو فەرموودمیه‌)، باوک و دایکم به‌قوربانی بێت، (ئەنصاریه‌کان) دالەمیاندا و بشتیوانیان لێ کرد، یان وشەیه‌کی تر (ی وت: له‌گه‌ڵ ئەو دوو وشە‌ی پێشوودا).

٣- بابُ إِخَاءِ النَّبِيِّ ﷺ بَيْنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ

٣٧٨٠- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ أَخَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَسَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ، قَالَ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ: إِنِّي أَكْثَرُ الْأَنْصَارِ مَالًا، فَأَقْسِمُ مَالِي نِصْفَيْنِ، وَلِي امْرَأَتَانِ، فَأَنْظُرُ أَعْجَبَهُمَا إِلَيْكَ، فَسَمَّهَا لِي أَطْلَقَهَا، فَإِذَا انْقَضَتْ عِدَّتُهَا فَتَزَوَّجَهَا. قَالَ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ، أَتَيْنَ سَوْفُوكُمْ؟ فَذَلُّوهُ عَلَى سَوْقِ بَنِي قَيْنُقَاعَ، فَمَا انْقَلَبَ إِلَّا وَمَعَهُ فَضْلٌ مِنْ أَقِطٍ وَسَمْنٍ، ثُمَّ تَابَعَ الْغَدُوَّ، ثُمَّ جَاءَ يَوْمًا وَيهِ أَثَرُ صُفْرَةٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَهْيَمٌ». قَالَ: تَزَوَّجْتُ. قَالَ: «كَمْ سَفَتَ إِلَيْهَا». قَالَ: نَوَاءٌ مِنْ ذَهَبٍ. أَوْ وَزَنَ نَوَاءٌ مِنْ ذَهَبٍ، شَكَّ إِبْرَاهِيمُ^(١).

۳- باسی پیغه مبر* برایه تی خسته نیوان کۆچه ران و ئه نصاریه کانه وه

۳۷۸۰- ئیبراهیمی کوری سهعد دهگیرپته وه له باوکیه وه ئه ویش له بابیریه وه^(۱) ده ئی: کاتی هاتن بۆ مه دینه پیغه مبری خوا ﷺ عه بدوره حمان و سه عدی کوری رهبیعی کرده برای یه کتری، سهعد به عه بدوره حمانی وت: من له هه موو ئه نصاریه کان مال و سامانم زۆرتره، که واته سامانه کهم بکه به دوو به شه وه (به شیک ببه بۆ خۆت)، وه دوو هاوسهرم هه یه سهیریان بکه، کامیانت به دلّه ناوی بیینه بۆم ته لاقی دهم و عیده ی ته واو بوو ماری بکه، عه بدوره حمان وتی: خوا فەر و بهر مکهت بخاته خیزان و سامانته وه، بازارتان له کوییه؟ نه وانیش بازارپی به نو قه نیو قاعیان نیشاندا (رۆشت بۆ بازار)، جا که گه پرایه وه هه ندی که شک و رۆنی پی بوو، پاشان به رده وام به یانیان زوو دهرۆشت (بۆ بازار)، پاشان رۆژیک هاته وه ناسه واری زه عفه رانی پیوه بوو، پیغه مبریش ﷺ پیی فهرموو: ((چۆنی دهنگ و باست؟)) (عه بدوره حمان) وتی: ژنم هیناوه، فهرمووی: ((چه ند مارمیت پیداو؟)) وتی: ناوکه یه ک ئالتوون^(۲) یان کیشی ناوکه یه ک ئالتوون. ئیبراهیم (که یه کیکه له راویه کان) گومانه که ی بردووه.

۳۷۸۱- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ، وَأَخَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ، وَكَانَ كَثِيرَ الْمَالِ، فَقَالَ سَعْدٌ: قَدْ عَلِمْتَ الْأَنْصَارُ أَنِّي مِنْ أَكْثَرِهَا مَالًا، سَأَقْسِمُ مَالِي بَيْنِي وَبَيْنَكَ شَطْرَيْنِ، وَلِي أَمْرَاتَانِ، فَاَنْظُرْ أَعْجَبَهُمَا إِلَيْكَ فَأُطْلُقْهَا، حَتَّى إِذَا حَلَّتْ تَزَوَّجْتَهَا. فَقَالَ عَبْدُ

(۱) که عبدالرحمانی کوری عه وفه.

(۲) (نَوَاة) که له فهرمووده که دا هاتوو وه: پینج دره مه مه، که واته: (نَوَاةٌ مِنْ ذَهَبٍ) ناوه بۆ ئه ندازه یه ک ئالتوون که نرخه که ی پینج دره مه زیوو ده کات، (النهاية في غريب الحديث والأثر: ۲۷۶/۵).

الرَّحْمَنِ: بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ. فَلَمْ يَرْجِعْ يَوْمَئِذٍ حَتَّى أَفْضَلَ شَيْئًا مِنْ سَمْنٍ وَأَقِطٍ، فَلَمْ يَلْبَثْ إِلَّا يَسِيرًا، حَتَّى جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعَلَيْهِ وَصْرٌ مِنْ صُفْرَةٍ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَهْمِيمٌ؟». قَالَ: تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ. فَقَالَ: «مَا سُقَّتْ فِيهَا». قَالَ: وَزَنَ نَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ، أَوْ نَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ، فَقَالَ: «أُولِمُ وَلَوْ بِشَاةٍ»^(۱).

۳۷۸۱- نه‌نەس ﷺ ده‌لی: عەبدوڕەحمانی کۆری عەووف هات بو لامان بو (مەدینە)، پیڤەمبەری خواش ﷺ بڕایەتی خستە نیوان عەبدوڕەحمان و سەعدی کۆری ڕەبیعە و ﷺ سەعد مال و سامانی زۆر بوو، جاسەد وتی: بیگومان نه‌نصاریه‌کان دەزانن من سامانم له هەموویان زۆرترە، بەدلتیاییه‌وه سامانەکەم له نیوان خۆم و تۆدا دەکەمە دوو بەشەوه، وه دوو هاوسەریشم هەیه سەیریان بکه کامیان ت به‌دله ئه‌وه ته‌لاقی دەدم، (چاوەرپوان به) هەتا ئەو کاتە (عیدە ی تەواو دەبی) و حەلال بوو ماری بکه، عەبدوڕەحمانیشت وتی: خوا فەر و بەره‌کەت بخاتە مال و خێزانتەوه، جا (پروشت بو بازار و کاسبی کرد)، ئەو پروژە نەگەراییه‌وه هەتا هەندێ کەشک و پرونی قازانج کرد، جا زۆری پێ نەچوو هەتا هات بو لای پیڤەمبەری خوا ﷺ ناسەواری زەعفەرانی پیوه بوو، پیڤەمبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((چۆنی دەنگ و باست؟)) وتی: ژنیکی نه‌نصاریم هیناوه، فەرمووی: ((چەند مارمیت پێداوه؟)) وتی: کیشی ناوکیک ئالتوون یان ناوکیک ئالتوون، فەرمووی: ((خواردنی زەماوند سازبکه با به مەڕیکیش بیت)).

۳۷۸۲- حَدَّثَنَا الصَّلْتُ بْنُ مُحَمَّدٍ أَبُو هَمَّامٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا أَبُو الزَّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَتِ الْأَنْصَارُ: اقسِمَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ النَّخْلُ. قَالَ: «لَا». قَالَ: يَكْفُونَا الْمَثُونَةَ وَتَشْرِكُونَا فِي الثَّمْرِ. قَالُوا: سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا»^(۲).

(۱) بڕوانه: ۲۰۴۹.

(۲) بڕوانه: ۲۳۲۵.

٣٧٨٢- نه‌بو هورمیره عليه السلام ده‌لی: نه‌نصاریه‌کان به (په‌غه‌مبه‌ر عليه السلام یان) وت دار خورماکانمان له نیوان نی‌مه نه‌وان (کوچه‌ران)دا به‌ش بکه، فهرمووی: ((نه‌خیر))، وتیان: نه‌وان خزمه‌ت و سه‌ره‌رشتی دار خورماکان بکه‌ن له خورما و به‌رهمه‌که‌یدا هاوبه‌شمان بن، (کوچه‌رانیش) وتیان: گوپرایه‌ل و فهرمان به‌رین.

٤- بابُ حُبِّ الْأَنْصَارِ مِنَ الْإِيمَانِ

٣٧٨٣- حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَدِيُّ بْنُ ثَابِتٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ عليه السلام أَوْ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ عليه السلام: «الْأَنْصَارُ لَا يُحِبُّهُمْ إِلَّا مُؤْمِنٌ، وَلَا يُبْغِضُهُمْ إِلَّا مُنَافِقٌ، فَمَنْ أَحَبَّهُمْ أَحَبَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ أَبْغَضَهُ اللَّهُ».

٤- باسی خوشه‌ویستی نه‌نصاریه‌کان له باوه‌ره‌وه‌یه

٣٧٨٣- به‌را عليه السلام ده‌لی: له پی‌غه‌مبه‌رم عليه السلام بیست یان پی‌غه‌مبه‌ر عليه السلام فهرمووی: ((نه‌نصاریه‌کان ته‌نها باومردار خوشی ده‌وین، ته‌نها دووروو رقی لی‌یانه، جا هه‌ر که‌س خوشی ویستن خواش خوشی ده‌وی، هه‌ر که‌سیش رقی لی‌یان بوو خواش رقی له‌و که‌سه‌یه)).

٣٧٨٤- حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ أَبِرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَبْرِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عليه السلام، عَنِ النَّبِيِّ عليه السلام قَالَ: «آيَةُ الْإِيمَانِ حُبُّ الْأَنْصَارِ، وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الْأَنْصَارِ»^(١).

٣٧٨٤- نه‌نه‌سی کو‌ری مالیک عليه السلام له پی‌غه‌مبه‌رموه عليه السلام ده‌گیریته‌وه که‌ فهرمووی: ((نیشانه‌ی باومرپوون خوشه‌ویستی نه‌نصاریه‌کانه، نیشانه‌ی دووروویش ره‌بوونه له نه‌نصاریه‌کان)).

۵- بابُ قولِ النَّبِيِّ ﷺ لِلْأَنْصَارِ: «أَنْتُمْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ»

۳۷۸۵- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: رَأَى النَّبِيَّ ﷺ النَّسَاءَ وَالصَّبِيَّانَ مُقْبِلِينَ -قَالَ: حَسِبْتُ أَنَّهُ قَالَ مِنْ عُرْسٍ- فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مُمْتَلِئًا، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ أَنْتُمْ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيَّ». قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ^(۱).

۵- باسی ئەم فەرمووده‌ی پێغه‌مبەر ﷺ بۆ ئەنصاریه‌کان ((ئێوه‌ خۆشه‌وێستری‌ن خه‌ڵک‌ لای من))

۳۷۸۵- ئەنەس ﷺ وتی: پێغه‌مبەر ﷺ کۆمه‌ڵی نافرمت و مندالی بینی هاتنه‌وه‌، وتی: ^(۲) وا گومان ده‌بهم وتی: له‌شاییه‌که‌وه‌، پێغه‌مبهریش ﷺ راست هه‌ستایه‌ سه‌ر پێ و فەرمووی: ((خودایه (تۆ شایه‌ت به‌) ئێوه^(۳) خۆشه‌وێستری‌ن خه‌ڵک‌ن لای من)). سێ جار ئەم فەرمووده‌ی فەرموو.

۳۷۸۶- حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ كَثِيرٍ، حَدَّثَنَا بَهْزُ بْنُ أَسَدٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي هِشَامُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا، فَكَلَّمَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنَّكُمْ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ». مَرَّتَيْنِ^(۴).

۳۷۸۶- ئەنەسی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: ئافرمتیک هاته‌ خزمه‌تی پێغه‌مبهری خوا ﷺ و مندالیکی خۆشی له‌گه‌ڵ دابوو، ئەنجا پێغه‌مبهری خوا ﷺ فسه‌ی له‌گه‌ڵی دا کرد و فەرمووی پێی: ((سویند به‌و زاته‌ی که‌ گیانی منی به‌ده‌سته‌، به‌راستی ئێوه‌ خۆشه‌وێستری‌ن که‌سن به‌لامه‌وه‌)). دووجار ئەم فەرمووده‌ی دووباره‌ کردوه‌.

(۱) بڕوانه: ۵۱۸۰.

(۲) عبدالعزیز وتی: وا گومان ده‌بهم ئەنەس وتی.

(۳) به‌ئافرمت و منداله‌کانی فەرموو.

(۴) بڕوانه: ۵۲۳۴، ۶۶۴۵.

۶- بابُ اتِّبَاعِ الْأَنْصَارِ

۳۷۸۷- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو سَمِيعُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ: قَالَتِ الْأَنْصَارُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لِكُلِّ نَبِيٍّ أَتْبَاعٌ، وَإِنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاكَ، فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ أَتْبَاعَنَا مِنَّا. فَدَعَا بِهِ. فَتَمَيَّزَ ذَلِكَ إِلَى ابْنِ أَبِي لَيْلَى. قَالَ قَدْ زَعَمَ ذَلِكَ زَيْدٌ^(۱).

۶- باسی شوین که‌وتوانی^(۱) نه‌نصاریه‌کان

۳۷۸۷- عه‌م‌پ ده‌لێ: له‌ ئه‌بو حه‌مزهم بیست نه‌ویش له‌ زمیدی کوری نه‌رقه‌می بیست که‌ وتی: نه‌نصاریه‌کان وتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌موو پێغه‌مبه‌رێک په‌یره‌وانی هه‌بووه، بێگومان ئیهمه‌یش په‌یره‌و و شوین که‌وته‌ی تۆ بووین، ده‌ی دووعا بکه‌ که‌ شوین که‌وتوووه‌کانمان له‌ ئیمه‌بن و وه‌ک ئیمه‌ حساب بکړین، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ دووعای بۆ کردین. (عه‌م‌پ ده‌لێ): منیش ئه‌م وته‌یم گێڕایه‌وه‌ بۆ عه‌بدووه‌حمانی کوری ئه‌بو له‌یلا، نه‌ویش وتی: بێگومان زه‌ید ئه‌و قسه‌یه‌ی کردوووه‌.

۳۷۸۸- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَمْزَةَ -رَجُلًا مِّنَ الْأَنْصَارِ- قَالَتِ الْأَنْصَارُ: إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ أَتْبَاعًا، وَإِنَّا قَدْ اتَّبَعْنَاكَ، فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَ أَتْبَاعَنَا مِنَّا. قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اللَّهُمَّ اجْعَلْ أَتْبَاعَهُمْ مِنْهُمْ». قَالَ عَمْرُو: فَذَكَرْتُهُ لِابْنِ أَبِي لَيْلَى. قَالَ: قَدْ زَعَمَ ذَاكَ زَيْدٌ. قَالَ شُعْبَةُ: أَظْنُهُ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ^(۲).

۳۷۸۸- عه‌م‌په‌ کوری مو‌ره‌ ده‌لێ: له‌ ئه‌بو حه‌مزهم بیست- که‌ پیاویکی نه‌نصاریه‌- وتی: نه‌نصاریه‌کان وتیان: به‌پراستی هه‌موو هۆزێک شوین که‌وتووایان هه‌یه‌، وه‌

(۱) بر‌وانه‌: ۳۷۸۸.

(۲) (اتباع) مانای ده‌قا و ده‌قی واته‌: شوین که‌وتووایان، به‌لام مه‌به‌ست له‌م وشه‌یه‌ ده‌ست و په‌یوه‌ند و به‌رده‌ست و په‌یمان و سویند خو‌ره‌، که‌ ئه‌مانه‌ که‌ساتێکن نه‌نصارێ نین، ئه‌و جو‌ره‌ په‌یوه‌ندییه‌یان به‌نه‌نصاره‌وه‌ هه‌یه‌، بۆیه‌ داوایان له‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ کردوووه‌ دوعا بۆ ئه‌وانیش بکات وه‌ک نه‌نصاره‌یان دا‌یان بنیت، نه‌ویش بۆی کردوون.

(۳) بر‌وانه‌: ۳۷۸۷.

بئگومان (نه ی پئغه مبهری خوا ﷺ) ئیمهش شوین تو که وتووین، دهی که واته دووعا بکه که دمست و په یوه منده کانمان له ئیمه بن، پئغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((خودایه شوین که وتوو هکانیان له وان دان))، عه مر دهلی: ئه مه م بو ئیبنو نه بی له یلا گیرایه وه، ئه ویش وتی: بئگومان زمید وای وتوو، شوعبه وتی: واگومان ده به م زمیدی کوری ئه رفه م بیّت.

۷- بابُ فضلِ دورِ الأنصارِ

۳۷۸۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي أُسَيْدٍ ؓ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ، ثُمَّ بَنُو عَبْدِ الْأَسْهَلِ، ثُمَّ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ خَزْرَجٍ، ثُمَّ بَنُو سَاعِدَةَ، وَفِي كُلِّ دُورِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ». فَقَالَ سَعْدٌ: مَا أَرَى النَّبِيَّ ﷺ إِلَّا قَدْ فَضَّلَ عَلَيْنَا. فَقِيلَ: قَدْ فَضَّلَكُمْ عَلَى كَثِيرٍ. وَقَالَ عَبْدُ الصَّمَدِ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، سَمِعْتُ أَنَسًا، قَالَ أَبُو أُسَيْدٍ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ بِهِذَا، وَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ^(۱).

۷- باسی فهزل و گه وره یی ماله کانی نه نصار

۳۷۸۹- ئه نه سی کوری مالیک له نه بو ئوسه یده وه ده یگیر پئته وه ده لی: پئغه مبه ر ﷺ فهرمووی: ((چاکترینی مالانی نه نصار به نو نه ججارن، پاشان به نو عه بدولنه شهه لن، پاشان به نو لحاریسی کوری خه زره جن، پاشان به نو ساعیده ن، وه له هه موو مالانی نه نصاردا خیر هه یه))، سه عد (ی کوری عوباده) ﷺ وتی: واده زانم پئغه مبه ر ﷺ باوی خه لکی ته نها به سه ر ئیمه دا داوه^(۲)، بویه وترا: ئیووشی به سه ر زوری تر دا باوداوه.

(۱) برهانه: ۳۷۹۰، ۲۸۰۷، ۶۰۵۳.

(۲) سه عد ویستی برهانه خزمه ت پئغه مبه ر ﷺ له و باره یه وه قسه ی له گه لدا بکات، پئی وترا: چۆن له و باره یه وه له خزمه تیدا قسه ده که ی؟ ئیوه له و چواره ن که پئغه مبه ر ﷺ ناوی بر دوون، ئه وانه ی ناوی نه بر دوون گه لی زۆرترن.

- (نیمامی بوخاری ده‌لی): عه‌بدوصه‌مه‌د وتی: شوعبه بو‌ی گێڕاینه‌وه وتی: فه‌تاده بو‌ی گێڕاینه‌وه وتی: له ئه‌نه‌سم بیست وتی: نه‌بو ئوسه‌ید له پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ئه‌م فه‌رمووده‌ی گێڕایه‌وه، وه له گێڕانه‌وه‌که‌یدا وتی: له ئه‌نه‌سم بیست وتی: نه‌بو ئوسه‌ید له پی‌غه‌مبه‌ره‌وه ﷺ ئه‌م فه‌رمووده‌ی گێڕایه‌وه، وه له گێڕانه‌وه‌که‌یدا وتی: (سه‌عدی کوری عوباده^(۱)).

۳۷۹۰- حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، قَالَ أَبُو سَلَمَةَ: أَخْبَرَنِي أَبُو أُسَيْدٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «خَيْرُ الْأَنْصَارِ - أَوْ قَالَ: خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ - بَنُو النَّجَّارِ، وَبَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ، وَبَنُو الْحَارِثِ، وَبَنُو سَاعِدَةَ»^(۲).

۳۷۹۰- نه‌بو سه‌له‌مه ﷺ وتی: نه‌بو ئوسه‌ید بو‌ی گێڕامه‌وه که نه‌و له پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((چاکترینی نه‌نصاریه‌کان- یان فه‌رموو: چاکترینی مالانی نه‌نصاریه‌کان- به‌نو نه‌ججار و به‌نو عه‌بدولنه‌شه‌هل و نه‌بو لحاریس و به‌نو ساعیده‌ن)).

۳۷۹۱- حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ، حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ خَيْرَ دُورِ الْأَنْصَارِ دَارُ بَنِي النَّجَّارِ، ثُمَّ عَبْدُ الْأَشْهَلِ، ثُمَّ دَارُ بَنِي الْحَارِثِ، ثُمَّ بَنِي سَاعِدَةَ، وَفِي كُلِّ دُورِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ». فَلَحِقْنَا سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ فَقَالَ: أَبَا أُسَيْدٍ، أَلَمْ تَرَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ خَيْرَ الْأَنْصَارِ فَجَعَلْنَا آخِرًا؟ فَأَذْرَكَ سَعْدُ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ فَجَعَلْنَا آخِرًا. فَقَالَ: «أَوَلَيْسَ بِحَسْبِكُمْ أَنْ تَكُونُوا مِنَ الْخِيَارِ؟!»^(۳).

(۱) سه‌عدی کوری عوباده‌ی دیاری کرد کام سه‌عه‌یه، که له‌گێڕانه‌وه‌ی یه‌که‌مدا دیاری نه‌کردوه‌ ته‌نها وتویه‌تی: سه‌عد بن ناو هینانی باوکی. پروانه: إرشاد الساري: ۲۶۶/۸.

(۲) پروانه: ۳۷۸۹.

(۳) پروانه: ۱۴۸۱.

۳۷۹۱- ئەبو حومەید رضی اللہ عنہ لە پێغەمبەرەوه ﷺ دەگێڕێتەوه که فەرمووی: ((بێگومان چاکترینی مالاڵانی ئەنصاریه‌کان مالى به‌نو نه‌ججارن، پاشان مالاڵانی عەبدولنەسه‌ه‌لن، پاشان مالى به‌نو لحاریسن، پاشان (مالاڵانی) به‌نو ساعیدەن، وه‌ له‌ هەموو مالاڵانی ئەنصاردا خێر و چاکه‌ هه‌یه‌))، (ئەبو حومەید) ده‌ڵێ: گەشتین به‌ سه‌عدی کوری عەبادە، جا ئەبو ئوسەید وتی: نابینی که پێغەمبەر ﷺ باوی هەندێ ئەنصارى دا به‌سه‌ر هەندێکیاندا، ئێمه‌شى خسته‌ کو‌تاییه‌وه‌؟ ئینجا سه‌عد به‌خزمەت پێغەمبەر ﷺ گەشت و وتی: ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ چاکترینی مالاڵانی ئەنصاریه‌کان دیاری کراوه‌، ئێمه‌ش خراینه‌ کو‌تاییه‌وه‌، پێغەمبەرىش ﷺ فەرمووی: ((نایا ئەوه‌ بۆ ئێوه‌ به‌س نییه‌ که ئێوه‌ له‌ چاک و هه‌لبژێراوه‌کان بن؟))

۸- بابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ لِلْأَنْصَارِ: «اصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ»

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

۳۷۹۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي كَمَا اسْتَعْمَلْتَ فَلَانًا؟ قَالَ: «سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَهُ فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ».

۸- باسی ئەم فەرموودەى پێغەمبەر ﷺ که به‌

ئەنصاریه‌کانى فەرموو: ((دان به‌خۆتاندا بگرن هه‌تا

له‌سه‌ر حەوز (ى که‌وسەر) به‌من ده‌گه‌ن))

- ئەم فەرموودمیه‌ عەبدوللای کوری زەید له‌ پێغەمبەرەوه ﷺ گێڕایه‌وه‌.
۳۷۹۲- ئەنه‌سى کورى مالیک له‌ ئوسه‌یدی کورى حوزمیره‌وه ﷺ ده‌گێڕێتەوه‌ که
بیاویکی ئەنصارى وتی: ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ بۆ کارێکم پى ناسپێریت وه‌ك

هَلان کەس کە کارێکت پێ سپاردوو؟ پێغه‌مبەریش ﷺ فەرمووی: ((بێگومان لە پاش (مردنی) من باوی خەلکی تر دەدرێ بەسەر ئێوەدا، جا کە وابوو دان بەخۆتاندا بگرن هەتا لەسەر حەوز (ی کەوسەر) بەمن ئەگەن)).

۳۷۹۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْأَنْصَارِ: «إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثَرَهُ فَأَصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي، وَمَوْعِدُكُمْ الْحَوْضُ»^(۱).

۳۷۹۳- ئەنەسی کۆری مالیک ﷺ دەلی: پێغه‌مبەر ﷺ بەئەنصاریه‌کانی فەرموو: ((بەراستی ئێوە لە پاش (مردنی) من باوی خەلکی تر دەدرێ بەسەرتاندا، جا کەواتە دان بەخۆتاندا بگرن هەتا بەمن دەگەن، وە ژوانگەتان (لەگەڵ مندا) حەوز (ی کەوسەر)ە)).

۳۷۹۴- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ حِينَ خَرَجَ مَعَهُ إِلَى الْوَلِيدِ قَالَ: دَعَا النَّبِيُّ ﷺ الْأَنْصَارَ إِلَى أَنْ يُقَطَعَ لَهُمُ الْبَحْرَيْنِ. فَقَالُوا: لَا، إِلَّا أَنْ تُقَطَعَ لِإِخْوَانِنَا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مِثْلُهَا. قَالَ: «إِنَّمَا لَا، فَأَصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي، فَإِنَّهُ سَيُصِيبُكُمْ بَعْدِي أَثَرُهُ»^(۲).

۳۷۹۴- یەحیای کۆری سەعید دەلی: لە ئەنەسی کۆری مالیکی بیست کاتی لەگەڵیدا روشت بۆ لای ولید (ی کۆری عەبدولەلیک)، ئەنەس وتی: پێغه‌مبەر ﷺ ئەنصاریه‌کانی بانگ کردە خزمەتی خۆی کە بەحرەینیان بۆ بپێتەو (و بیکات بەناویانەو)، عەزیزان کرد: نەخێر، تا ئەومەندەش بۆ برا کۆچەرەکانیشمان نەبپێتەو بۆ ئێمە مەبپێتەو! پێغه‌مبەریش ﷺ فەرمووی:

(۱) برۆانە: ۳۱۴۶.

(۲) برۆانە: ۲۳۷۶.

((که هه ناتهوهی دان به خوتاندا بگرن تا له سهه جهوز (ی که سهه) دهگه نهوه به من، چونکه بیگومان له پاش من تووشی نهو زهمانه دهبن که خه لک به سهه نیوودا باو دهریت))

۹- بابُ دُعَاءِ النَّبِيِّ ﷺ: أَصْلَحِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ

۳۷۹۵- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا أَبُو إِيَّاسٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ، فَأَصْلَحِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ»^(۱). وَعَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ، وَقَالَ: "فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ".

۹- باسی نزا و پارانهوهی پیغه مبهه (بهه نزایه) (ئه نصاری و کوچه ره کان چاک بکه))

۳۷۹۵- نه نهسی کوری مالیک ﷺ وتی: پیغه مبهه ری خوا ﷺ فه رمووی: ((زیان ی به ردهوام) نییه جگه له زیانی دواپۆز، جا که واته ئه نصاری و کوچه رییه کان چاک و پیک و پیک بکه)).
- وه قه تاده له نه سهوه له پیغه مبهه وه ﷺ وینهی فه رموودمه که ی پیتشوو دهگیریته وه تیایدا فه رمووی: ((جا که واته (خوایه) له ئه نصاریه کان خوش به)).

۳۷۹۶- حَدَّثَنَا آدَمُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حُمَيْدِ الطَّوِيلِ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: كَانَتْ الْأَنْصَارُ يَوْمَ الْخَنْدَقِ تَقُولُ: نَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا... عَلَى الْجِهَادِ مَا حَيَيْنَا أَبَدًا فَأَجَابَهُمْ: "اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ... فَأَكْرِمِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ"^(۲).

(۱) برهانه: ۲۸۳۴.

(۲) برهانه: ۲۸۳۴.

۳۷۹۶- حومه‌یدی ته‌ویل ده‌لێ: نه‌نه‌سی کورێ مالیک ﷺ وتی: نه‌نصاریه‌کان له‌ روژی غه‌زای خه‌نده‌قدا ده‌یانوت:

نیمه‌ نه‌و که‌سانه‌ین که‌ په‌یمانمان به‌ موچه‌مه‌هدا له‌سه‌ر خه‌بات کردن هه‌تا ماوین له‌ ژياندا

په‌غه‌مبه‌ریش ﷺ وه‌لامی دانه‌وه‌ و ده‌یفه‌رموو: ((خودایه‌ ژيانی (به‌رده‌وام) نییه‌ جگه‌ له‌ ژيانی دوا‌روژ، جا که‌واته‌ نه‌نصار و کوچه‌رییه‌کان پێ‌زدار بکه‌)).

۳۷۹۷- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ قَالَ: جَاءَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ نَحْفِرُ الْخَنْدَقَ وَنَنْقُلُ التُّرَابَ عَلَى أَكْتَادِنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ... فَأَغْفِرْ لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ»^(۱).

۳۷۹۷- نهبینو نه‌بو حازیم له‌ باوکیه‌وه‌ ده‌گیریته‌وه‌ نه‌ویش له‌ سه‌هله‌وه‌ ﷺ ده‌لێ: په‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات بو‌ لامان له‌ کاتی‌که‌دا نیمه‌ چاله‌که‌مان هه‌نده‌که‌ند و به‌کۆل خۆله‌که‌یمان ده‌گواسته‌وه‌ په‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ هه‌رموو: ((خودایه‌ ژيانی (به‌رده‌وام) نییه‌ جگه‌ له‌ ژيانی دوا‌روژ، جا که‌واته‌ له‌ نه‌نصار و کوچه‌رییه‌کان خوش به‌)).

۱- باب: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ﴾ الحشر

۳۷۹۸- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ دَاوُدَ، عَنْ فَضِيلِ بْنِ غَزْوَانَ عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ﷺ فَبَعَثَ إِلَى نِسَائِهِ، فَقُلْنَ: مَا مَعَنَا إِلَّا الْمَاءُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ يَضُمُّ -أَوْ يُضِيفُ- هَذَا؟». فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ أَنَا. فَأَنْطَلَقَ بِهِ إِلَى امْرَأَتِهِ، فَقَالَ: أَكْرِمِي صَيْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: مَا عِنْدَنَا إِلَّا قُوتُ صِبْيَانِي. فَقَالَ: هَيْتِي

طَعَامَكَ، وَأَصْبَحِي سِرَاجَكَ، وَتَوَمِّي صَبْيَانَكَ إِذَا أَرَادُوا عَشَاءً. فَهَيَّاتُ طَعَامَهَا، وَأَصْبَحْتُ سِرَاجَهَا، وَتَوَمَّمْتُ صَبْيَانَهَا، ثُمَّ قَامَتْ كَأَنَّهَا تُصْلِحُ سِرَاجَهَا فَأَطْفَأَتْهُ، فَجَعَلَ يَرِيَانِهِ أَنَّهَا يَاكُلَانِ، فَبَاتَا طَاوِيَيْنِ، فَلَمَّا أَصْبَحَ عَدَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «صَحِّكَ اللَّهُ اللَّيْلَةَ - أَوْ عَجِبَ - مِنْ فَعَالِكُمَا» فَأَنْزَلَ اللَّهُ: ﴿وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (١) الحشر^(١).

١٠- باسیک: (وه باوی ئەوان دەدەن بەسەر خۆیاندا،

باخۆشیان زۆر پێویست بن پێی)

٣٧٩٨- ئەبو هورمیرە ؓ دەگێڕێتەوه که بیاویک هاته خزمەتی پێغه‌مبەر ﷺ، ئەویش ناردی بۆلای خێزانه‌کانی، ئەوانیش وتیان: جگه له ئاو هیجیان نییه، بۆیه پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی: ((کێ ئەم بیاوه له‌گەڵ خۆیدا ئەباتەوه - یان میوانداری ئەکات-؟)) بیاویکی ئەنصاریش وتی: من، جا بڕدیه‌وه بۆ لای خێزانه‌که‌ی و پێی وت: پێزی میوانه‌که‌ی پێغه‌مبەری خوا ﷺ بگره، هاوسه‌ره‌که‌شی وتی: جگه له خۆراکی منداڵه‌کانم هیچی ترم‌ان نییه، بیاومکه وتی: خۆراکه‌که‌ت ئاماده بکه و چراکه‌ت داگیرسێنه، وه منداڵه‌کان بخه‌وێنه ئەگەر داوای خۆراکی ئیوارمیان کرد، ئافرمته‌که‌ش خۆراکه‌که‌ی ئاماده‌کرد و چراکه‌ی داگیرساند و منداڵه‌کانی خه‌واند، پاشان هه‌ستا وای نیشان دا چراکه چاک ده‌کات به‌لام کوژان‌دیه‌وه، ئەوسا وایان نیشانی میوانه‌که‌ ده‌دا هه‌ردووکیان (له خواردنه‌که) ده‌خۆن، به‌لام هه‌ردووکیان شه‌ویان به‌بێ شیو^(٢) کرده‌وه. ئەه‌نجا که رۆژ بووه‌وه بیاومکه به‌یانی زوو رۆشت بۆ خزمەتی پێغه‌مبەری خوا ﷺ،

(١) بڕوانه: ٤٨٨٩.

(٢) شیو: به‌خواردنی ئیواره ده‌لێن له هه‌ندێ ناوچه‌ی کوردستان. بڕوانه: فەرهنگی خال: ل ٣٨١.

نه‌ویش فهرمووی: ((خوا ئەم شەو پێکەنی- یان پازی بوو- بەو کردەوه (جوانه‌ی هەردووکتان))، ئیتر خوا‌ی گەوره ئەم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند: (وه (نه‌نصاریه‌کان) باوی ئەوان دەدەن بەسەر خۆیاندا باخۆشیان زۆر پێویست بن پێی، وه ئەو کەسه‌ی خۆی له‌ پێژده‌ی دەرروونی بپاریزێت (به‌راستی) هەر ئەوانن سەرفرازن).

II- بابُ قولِ النَّبِيِّ ﷺ: «اقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ»

۳۷۹۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى أَبُو عَلِيٍّ، حَدَّثَنَا شَادَانُ أَخُو عَبْدِانَ، حَدَّثَنَا أَبِي، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ بْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: مَرَّ أَبُو بَكْرٍ وَالْعَبَّاسُ ﷺ مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ الْأَنْصَارِ وَهُمْ يَتَكُونُ، فَقَالَ: مَا يُنْكِيكُمْ؟ قَالُوا: ذَكَرْنَا مَجْلِسَ النَّبِيِّ ﷺ مِنَّا. فَدَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَأَخْبَرَهُ بِذَلِكَ - قَالَ: فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَدْ عَصَبَ عَلَى رَأْسِهِ حَاشِيَةً بُرْدٍ - قَالَ - فَصَعِدَ الْمُنْبَرَ وَلَمْ يَصْعَدْهُ بَعْدَ ذَلِكَ الْيَوْمَ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَوْصِيكُمْ بِالْأَنْصَارِ، فَإِنَّهُمْ كَرِشِي وَعَيْبَتِي، وَقَدْ قَضَوُا الَّذِي عَلَيْنَهُمْ، وَبَقِيَ الَّذِي لَهُمْ، فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ»^(۱).

II- باسی ئەم فهرمووده‌ی پێغه‌مبەر ﷺ ((چاکه‌) له‌ چاکیان

وه‌ر‌ب‌گ‌رن و له‌ (خراپه‌ی) خراپانیان چاو پۆشی بکه‌ن))

۳۷۹۹- ئەنەسی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: ئەبو بەکر و عەبباس ﷺ به‌لای کۆرپ‌ک له‌ کۆر‌مه‌کانی ئەنصار‌دا تێپه‌رین ئەوان (ئه‌نصاریه‌کان) ده‌گریان^(۲)، (عه‌باس) وتی: ئەوه‌ بۆ ده‌گرین؟ وتیان: یادی ئەو کاته‌مان کردۆته‌وه‌ که‌ له‌ خزمه‌تی

(۱) بر‌وانه‌: ۳۸۰۱.

(۲) چونکه‌ پێغه‌مبەر ﷺ له‌ نه‌خۆشی مردندا بوو.

پێغه‌مبه‌ردا ﷺ کۆرمان دهبه‌ست (و له ناوماندا داده‌نیشت)، جا (عه‌بباس یان نه‌بو به‌کر) چوونه ژوره‌وه بۆ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ر ﷺ و نه‌و هه‌واله‌یان پێدا، (نه‌نه‌س) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ریش ﷺ ها‌ته‌ دمره‌وه و سه‌ری به‌ دامینی عه‌باکه‌ی به‌ستبوو، (نه‌نه‌س) وتی: جا رۆشته سه‌ر دوانگه‌که، که له دوا‌ی نه‌و رۆژه ئیتر نه‌رۆشته سه‌ری، ئینجا سوپاس و ستایشی خوا‌ی کرد و پاشان فه‌رمووی: ((نه‌ی مسو‌ل‌مانان) نامۆزگاری‌تان ده‌که‌م که زۆر باش بن بۆ نه‌نصاریه‌کان، چونکه به‌پراستی نه‌نصاریه‌کان جێگه‌ی پاز و متمانه‌ی من، وه‌ بێگومان نه‌وه‌ی له‌سه‌ر شانیان بووه‌ جی به‌جیان کردووه‌، ماومه‌وه‌ نه‌وه‌ی که هه‌قیان بۆ بکریته‌وه^(۱)، که‌واته‌ رێز و قه‌دری چاکانیان بگرن و چاوپۆشیش له‌ خراپه‌کانیان بکه‌ن)).

۳۸۰۰- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَعْقُوبَ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْغَسِيلِ، سَمِعْتُ عِكْرِمَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَعَلَيْهِ مِلْحَقَةٌ، مُتَعَطِّفًا بِهَا عَلَى مَنْكِبَيْهِ، وَعَلَيْهِ عِصَابَةٌ دَسَمَاءُ حَتَّى جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ، أَيُّهَا النَّاسُ، فَإِنَّ النَّاسَ يَكْثُرُونَ وَتَقِلُّ الْأَنْصَارُ، حَتَّى يَكُونُوا كَالْمِلْحِ فِي الطَّعَامِ، فَمَنْ وَلِيَ مِنْكُمْ أَمْرًا يَضُرُّ فِيهِ أَحَدًا أَوْ يَنْفَعُهُ، فَلْيَقْبَلْ مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَيَتَجَاوَزْ عَنْ مُسِيئِهِمْ»^(۲).

۳۸۰۰- عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس ر‌ضی‌الله‌عن‌هما ده‌لی: پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قوماشیکی وه‌ک پالتۆ‌ی دابوو به‌سه‌ر شانیدا و له‌ خۆ‌ی ئالاندبوو، قوماشیکی ره‌شیشی پێچابوو به‌سه‌ریه‌وه‌، رۆشت هه‌تا له‌سه‌ر دوانگه‌که‌ دانیش، ئینجا سوپاس و ستایشی خوا‌ی کرد، پاشان فه‌رمووی: ((له‌ پاش نه‌مه‌، نه‌ی خه‌لکینه‌، بێگومان خه‌لکی زۆر دهب‌ن و نه‌نصار که‌م دهب‌نه‌وه‌، هه‌تا وه‌ک خۆ‌ی ناو چیشتیان لی دی، جا

(۱) پاداشتی چاکه‌یان بدریته‌وه‌.

(۲) ب‌روانه‌: ۹۲۷.

ههر که سیکتان کاروباریکی گرتنه دمست و زیان یا سوودی به که سیک دهگه یاند، نه وه با چاکه ی چاکیان و مرگری و چاوپووشی له خرابیان بکات)).

۳۸۰۱- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «الْأَنْصَارُ كَرِشِي وَعَيْنِي، وَالنَّاسُ سَيَكُثُرُونَ وَيَقْلُونَ، فَاقْبَلُوا مِنْ مُحْسِنِهِمْ، وَتَجَاوَزُوا عَنْ مُسِيئِهِمْ»^(۱).

۳۸۰۱- نه نه سی کوری مالیک رضی اللہ عنہ له پیغه مبهرموه صلی اللہ علیہ وسلم دهگیرپته وه که فهرموی: ((نه نصاریه کان چیکه ی رازو متمانه ی من، خه لکی تر زور دهن نه مان (نه نصاری) که م دهنه وه، که واته (چاکه) له چاکه کانیان و مرگرن و له (خرابه ی) خرابه کانیشیان چاوپووشی بکه ن)).

۱۲- بَابُ مَنَاقِبِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ رضی اللہ عنہ

۳۸۰۲- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ رضی اللہ عنہ يَقُولُ: أَهْدَيْتُ لِلنَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم حُلَّةَ حَرِيرٍ، فَجَعَلَ أَصْحَابُهُ يَمْسُونَهَا وَيَعْجَبُونَ مِنْ لِينِهَا، فَقَالَ: «أَتَعْجَبُونَ مِنْ لِينِ هَذِهِ؟! لَمَّا دِيلُ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ خَيْرٌ مِنْهَا». أَوْ «الَّذِينَ»^(۲). رَوَاهُ قَتَادَةُ وَالزُّهْرِيُّ سَمِعَا أَنَسًا عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم.

۱۲- باسی پله و پایهی سه عدی کوری موغاز رضی اللہ عنہ

۳۸۰۲- نه بو ئیسه ق ده لئ: له به رانم رضی اللہ عنہ بیست دمیوت: پو شاکیکی ناو ریشم به دیاری هینرا بو پیغه مبهرم صلی اللہ علیہ وسلم، هاوه لانیش ده ستیان کرد به دمست پیا هینانی

(۱) پروانه: ۳۷۹۹.

(۲) پروانه: ۳۲۴۹.

به نهرم و شلی نهو پۆشاکه سه رسام بوون، پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((به نهرم و شلی نهو پۆشاکه سه رسامن؟! دلنیا بن دهسته سه ره کانی سه عدی کوری موعاز له مه چاکتره))، یان ((نهرم و شل تره)).

(نیمای بوخاری دهلی: فه تاده و زوهری ههردووکیان نهو فهرموودهیان له نه نهس بیستوو دهویش له پیغه مبه ره وه ﷺ گیراویه تیه وه.

۳۸۰۳- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا فَضْلُ بْنُ مُسَاوِرٍ حَتَّى أَبِي عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «اهْتَزَّ الْعَرْشُ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ».

۳۸۰۳- وَعَنِ الْأَعْمَشِ، حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ مِثْلَهُ. فَقَالَ رَجُلٌ لِّجَابِرٍ: فَإِنَّ الْبَرَاءَ يَقُولُ اهْتَزَّ السَّرِيرُ. فَقَالَ: إِنَّهُ كَانَ بَيْنَ هَذَيْنِ الْحَيَّيْنِ صَعَائِنُ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «اهْتَزَّ عَرْشُ الرَّحْمَنِ لِمَوْتِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ».

۳۸۰۳- جابیر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دهلی: له پیغه مبه رم ﷺ بیست دهیفه رموو: ((عرش به مردنی سه عدی کوری موعاز هاته له رزین)).

۳۸۰۳- (نیمای بوخاری دهلی: له نه عمه شه وه وتی: نه بو صالح بوی گیراینه وه له جابیره وه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ له پیغه مبه ره وه ﷺ وینهی فهرمووده ی پيشووی گیراومه وه.

وه پیاوێك به جابیری وت، بیگومان بهرا دهلی: ته خته که ی (سه عدی له سه ره هه لگیرا بو) هاته له رزین، جابیریش وتی: له نیوان نهو دوو هۆزه دا رق و قین ههیه ^(۱)، من له پیغه مبه رم ﷺ بیست دهیفه رموو: ((عرشی ره حمان هاته له رزین له بهر مردنی سه عدی کوری موعاز)).

(۱) بۆیه بهرا وا دهلی: دوو هۆزه کهش نهوس و خه زه جن، که پيش هاتنی ئیسلام جهنگ و ئاژاوه هه بوو له نتوانیاندا.

۳۸۰۴- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَزْرَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی اللہ عنہ أَنَّ أَنَسًا نَزَلُوا عَلَى حُكْمِ سَعْدِ بْنِ مُعَاذٍ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَجَاءَ عَلَى حِمَارٍ، فَلَمَّا بَلَغَ قَرِيبًا مِنَ الْمَسْجِدِ قَالَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم: "قُومُوا إِلَى خَيْرِكُمْ" أَوْ "سَيِّدِكُمْ". فَقَالَ: «يَا سَعْدُ، إِنَّ هَؤُلَاءِ نَزَلُوا عَلَى حُكْمِكَ». قَالَ: فَإِنِّي أَحْكُمُ فِيهِمْ أَنْ تُقَاتِلَ مَقَاتِلَهُمْ وَتُسَبِّى ذَرَائِبَهُمْ. قَالَ: "حَكَمْتَ بِحُكْمِ اللَّهِ" أَوْ "بِحُكْمِ الْمَلِكِ" ^(۱).

۳۸۰۴- نه‌بو سه‌عیدی خودری رضی اللہ عنہ ده‌گیرپته‌وه که که‌سانیک به‌حوکمی سه‌عدی کوری موعاز رضی اللہ عنہ رازی بوون، بویه پیغه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ ناردی به‌دوایدا، سه‌عدیش به‌سواری گویدرپژیک هات، نه‌نجا که که‌یشته‌نزیکی مزگه‌وت پیغه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ فه‌رمووی: ((هه‌ستن به‌پیری چاکترینتانه‌وه)) یا ((که‌وره‌که‌تانه‌وه))، نه‌نجا فه‌رمووی: ((ئه‌ی سه‌عد به‌راستی ئانه‌وانه‌ رازی بوون به‌برپاری تو))، سه‌عد وتی: جا من برپار دده‌م له‌ باره‌یانه‌وه که‌ شه‌رکه‌ره‌کانیان بکوژریت و ژن ومن‌داله‌کانیشیان بکړینه‌ کو‌یله، پیغه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ فه‌رمووی: ((به‌برپاری خوا برپارتدا)) یا ((به‌برپاری مه‌لیک (که‌ خواجه))).

۱۳- بَابُ مَنْقَبَةِ أُسَيْدِ بْنِ حُضَيْرٍ وَعَبَادِ بْنِ بَشْرِ رضی اللہ عنہما

۳۸۰۵- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا حَبَّانُ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، أَخْبَرَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ رضی اللہ عنہ، أَنَّ رَجُلَيْنِ خَرَجَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم فِي لَيْلَةٍ مُظْلِمَةٍ، وَإِذَا نُورٌ بَيْنَ أَيْدِيهِمَا حَتَّى تَفَرَّقَا، فَتَفَرَّقَ النُّورُ مَعَهُمَا. وَقَالَ مَعْمَرٌ، عَنْ ثَابِتٍ عَنْ أَنَسٍ: أَنَّ أُسَيْدَ بْنَ حُضَيْرٍ وَرَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ. قَالَ حَمَادٌ: أَخْبَرَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ: كَانَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ وَعَبَادُ بْنُ بَشْرِ عِنْدَ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم ^(۲).

(۱) پروانه: ۳۰۴۳.

(۲) پروانه: ۴۶۵.

۱۳- باسی پله و گه‌وره‌یی ئوسه‌یدی کورێ حوزمیر و

عه‌ببادی کورێ بيشر

۳۸۰۵- ئه‌نه‌س رضی اللہ عنہ ده‌گێڕێته‌وه که دوو بیاو له شه‌ویکی تاریکدا له خزمه‌تی بېغه‌مبه‌ردا رضی اللہ عنہ بوون و هاتنه دمره‌وه (و دمرۆیشتنه‌وه بۆ ماله‌وه‌یان)، له و کاته‌دا رووناکیه‌ك له بېشیانه‌وه په‌یدا بوو (رێگای بۆ رۆشن ده‌کردنه‌وه) هه‌تا له یه‌کتری حیا‌بونه‌وه، ئینجا رووناکیه‌که‌ش بوو به‌دوو به‌شه‌وه له‌گه‌ڵیاندا، (هه‌ریه‌که‌یان رووناکی خۆی له‌گه‌ڵدا بوو).

- (ئیمامی بوخاری ده‌لێ:) مه‌مه‌ر ده‌گێڕێته‌وه له سابیته‌وه له ئه‌نه‌سه‌وه: بێگومان ئوسه‌یدی کورێ حوزمیر و بیاویکی ئه‌نصار له خزمه‌ت بېغه‌مبه‌ردا رضی اللہ عنہ بوون. حه‌ماد وتی: سابیت له‌ئه‌نه‌سه‌وه بۆی گێڕاینه‌وه وتی: ئوسه‌یدی کورێ حوزمیر و عه‌ببادی کورێ بيشر له خزمه‌تی بېغه‌مبه‌ردا رضی اللہ عنہ بوون.

۱۴- بابُ مَنَاقِبِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ

۳۸۰۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو رضی اللہ عنہ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلی اللہ علیہ وسلم يَقُولُ: «اسْتَفْرِئُوا الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ مِنْ ابْنِ مَسْعُودٍ وَسَالِمٍ مَوْلَى أَبِي حَذِيفَةَ، وَأَبِي، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ»^(۱).

۱۴- باسی پله و پایهی موغازی کورێ جه‌به‌ل

۳۸۰۶- عه‌بدوڵڵای کورێ عه‌مړ رضی اللہ عنہ ده‌لێ: له بېغه‌مبه‌ری خوام رضی اللہ عنہ بیست ده‌یفه‌رموو: ((له‌م چوار که‌سه‌وه قورئان خوێندن فێربین: له عه‌بدوڵڵای کورێ مه‌سه‌ود، وه سالیمی نازادکراوی ئه‌بو حوزمیفه و ئوبه‌یی و موغازی کورێ جه‌به‌ل رضی اللہ عنہ)).

۱۵- بَابُ مَنْقِبَةِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ ۞

وَقَالَتْ عَائِشَةُ ۞: وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا صَالِحًا^(۱).

۱۵- باسی پله و گه‌وره‌یی سه‌عدی کوری عوباده ۞

- عایشه ۞ ده‌لی: (سه‌عدی کوری عوباده) پی‌ش نه‌وه^(۲) بیاوینکی چاک بوو.

۳۸۰۷- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ ۞، قَالَ أَبُو أُسَيْدٍ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ۞: «خَيْرُ دُورِ الْأَنْصَارِ بَنُو النَّجَّارِ، ثُمَّ بَنُو عَبْدِ الْأَشْهَلِ، ثُمَّ بَنُو الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ، ثُمَّ بَنُو سَاعِدَةَ، وَفِي كُلِّ دُورِ الْأَنْصَارِ خَيْرٌ». فَقَالَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ - وَكَانَ ذَا قَدَمٍ فِي الْإِسْلَامِ -: أَرَى رَسُولَ اللَّهِ ۞ قَدْ فَضَّلَ عَلَيْنَا. فَقِيلَ لَهُ: قَدْ فَضَّلَكُمُ عَلَى نَاسٍ كَثِيرٍ^(۳).

۳۸۰۷- نه‌نه‌سی کوری مالیک ۞ ده‌لی: نه‌بو نوسه‌ید ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ری خوا ۞ فه‌رمووی: ((چاک‌ترینی مالانی نه‌نصار پهنو نه‌جج‌ارن، پاشان به‌نو عه‌بدولئه‌شه‌ه‌لن، پاشان به‌نو لحارسه‌ی کوری خه‌زره‌جن، پاشان به‌نو ساعیدمن، وه له هه‌موو مالانی نه‌نصاردا خیر هه‌یه))، سه‌عدی کوری عوباده ۞ - که خاو‌من پی‌شین به‌وو له نی‌سلامدا- وتی: وا ده‌زانم پی‌غه‌مبه‌ری خوا ۞ باوی خه‌لکی داوه به‌سه‌ر ئی‌مه‌دا^(۴)، نه‌وسا پی‌ی وترا، (نه‌ویش فه‌رمووی: (بی‌گومان ئی‌وه‌ش به‌سه‌ر خه‌ل‌گان‌یی‌کی زۆردا باودراون).

(۱) پروانه: ۴۷۵۰.

(۲) مه‌به‌ستی عایشه (په‌زای خوای لی‌یی) وه‌ل‌می به‌ره‌په‌چدانه‌وه‌ی سه‌عدی کوری عوباده‌یه بو سه‌عدی کوری مو‌عاز، له باسی نه‌و بو‌هتانه‌ی بو عایشه کرابوو، سه‌یری فه‌رمووده‌ی (۲۶۶۱) بکه.

(۳) پروانه: ۳۷۸۹.

(۴) سه‌عد ویستی پ‌رواته خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ر ۞ له‌و باره‌یه‌وه قسه‌ی له‌گه‌ل‌دا بکات، پی‌ی وترا چۆن له‌و باره‌وه له‌ خزمه‌ت‌یدا قسه ده‌که‌ی؟ ئی‌وه له‌و چواره‌ن که پی‌غه‌مبه‌ر ۞ ناوی بر‌دوون، نه‌وانه‌ی ناوی نه‌بر‌دوون گه‌ل‌ی زۆرت‌رن.

۱۶- بابُ مَنَاقِبِ أَبِي بْنِ كَعْبٍ ❁

۳۸۰۸- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: ذَكَرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ عِنْدَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، فَقَالَ: ذَاكَ رَجُلٌ لَا أَزَالُ أُحِبُّهُ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «خُذُوا الْقُرْآنَ مِنْ أَرْبَعَةٍ: مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ -قَبْدًا بِهِ- وَسَالِمٍ مَوْلَى أَبِي حُدَيْفَةَ، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَأَبِي بْنِ كَعْبٍ»^(۱).

۱۶- باسی پله و پاییه ئوبهیی کوردی کهعب ❁

۳۸۰۸- مهسروق دهلی: لای عهبدوللای کوردی عهمرپدا ❁ باسی عهبدوللای کوردی مهسعود کرا ❁ وتی: ئهو پیاوینکه (عهبدوللای کوردی مهسعود ❁) ههمیشه و بهردهوام خوشم دهویت، (چونکه) له پیغه مبهری خوام ❁ بیست دمیغه رموو: ((لهم چوار کهسه وه فورئان خویندن فیر بین: له عهبدوللای کوردی مهسعود- بهو دهستی پی کرد- و سالمی ئازادکراوی ئه بو حوزمیغه و موعازی کوردی جه بهل و ئوبهیی کوردی کهعب ❁)).

۳۸۰۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ قَالَ: سَمِعْتُ شُعْبَةَ، سَمِعْتُ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؓ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَبِي «إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ ﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ۞ الْبَيِّنَةُ. قَالَ: وَسَمَّانِي؟ قَالَ: «نَعَمْ» فَبَكَى^(۲).

۳۸۰۹- ئه نه سهی کوردی مالیک ؓ دهلی: پیغه مبهری خوا ❁ به ئوبهیی فهرموو: ((بیگومان خوی گه وره فهرمانی پی کردم که (سورمتهی) ﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ۞ الْبَيِّنَةُ، به سه رتدا بخوینم، ئوبهیی وتی: خوی گه وره ناوی هیئاوم ؟ فهرمووی: ((به لی ناوی هیئاوی))، بویه ئوبهیی گریا.

(۱) پروانه: ۳۷۵۸.

(۲) پروانه: ۴۹۵۹، ۴۹۶۰، ۴۹۶۱.

۱۷- بابُ سَنَاقِبِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ؓ

۳۸۱۰- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ ؓ قَالَ: جَمَعَ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ أَرْبَعَةٌ، كُلُّهُمْ مِنَ الْأَنْصَارِ: أَبِي، وَمَعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَأَبُو زَيْدٍ، وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ. قُلْتُ لَأَنَسٍ: مَنْ أَبُو زَيْدٍ؟ قَالَ: أَحَدُ عُمُوْمَتِي^(۱).

۱۷- باسی پله و پایهی زهیدی کوری سابیت ؓ

۳۸۱۰- هه‌تاده له نه‌هه‌سه‌وه ؓ گێڕایه‌وه وتی: له سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا ؓ جوار که‌س هه‌موو هورنانیان له‌به‌ریوو، هه‌موویان نه‌نصارێ بوون: ئوبه‌یی و موعا‌زی کوری جه‌به‌ل و نه‌بو زه‌ید و زه‌یدی کوری سابیت، (هه‌تاده ده‌لی): وتم به‌نه‌هه‌س: نه‌بو زه‌ید کییه؟ وته: یه‌کیکه له ناموزا‌کانی من.

۱۸- بابُ سَنَاقِبِ أَبِي طَلْحَةَ ؓ

۳۸۱۱- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ أَنَسٍ ؓ قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أَحَدٍ انْهَزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، وَأَبُو طَلْحَةَ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيِّ ﷺ مُجَوَّبٌ بِهِ عَلَيْهِ بِحَجَفَةٍ لَهُ. وَكَانَ أَبُو طَلْحَةَ رَجُلًا رَامِيًا شَدِيدَ الْقُدِّ، يَكْسِرُ يَوْمَئِذٍ قَوْسَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

وَكَانَ الرَّجُلُ يَمُرُّ مَعَهُ الْجَعْبَةُ مِنَ النَّبْلِ، فَيَقُولُ: "انْشُرْهَا لِأَبِي طَلْحَةَ". فَأَشْرَفَ النَّبِيُّ ﷺ يَنْظُرُ إِلَى الْقَوْمِ، فَيَقُولُ أَبُو طَلْحَةَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، يَا أُمَّتِي، لَا تُشْرِفْ يُصِيبُكَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ الْقَوْمِ، نَحْرِي دُونَ نَحْرِكَ. وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ وَإِنَّهُمَا لَمُشْمَرَتَانِ، أَرَى خَدَمَ سُوقِهِمَا، تُنْفِرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مُتُونِهِمَا، تُفْرِغَانِي فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأَانِيهَا، ثُمَّ تَجِيَانِ فَتُفْرِغَانِي فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، وَلَقَدْ وَقَعَ السِّيفُ مِنْ يَدَيَّ أَبِي طَلْحَةَ إِثْمًا مَرَّتَيْنِ، وَإِثْمًا ثَلَاثًا^(۲).

(۱) بېروانه: ۳۹۹۶، ۵۰۰۳، ۵۰۰۴.

(۲) بېروانه: ۲۸۸۰.

۱۸- باسی پله و پایهی ئەبو تەلحە

۳۸۱۱- ئەنەس رضی اللہ عنہ دەلی: لە رۆژی غەزای ئوحووددا خەلک شکان و پیغەمبەریان ﷺ بەتەنها بەجێهێشت^(۱)، ئەبو تەلحە لە بەردەمی پیغەمبەردا ﷺ بوو قەلغانەکەی خۆی کردبوو بەسوپەر بۆ پیغەمبەر ﷺ، وە ئەبو تەلحە تیرهاوێژێکی چاک بوو، ژنی کەوانەکەی زۆر توند بوو، ئەو رۆژه دوو یان سێ قەموسی شکاند، پیاو هەبوو (بەلای ئەبو تەلحەدا) تێدەپەڕی تیردانێکی پڕ لە تیری پێ بوو، پیغەمبەریش ﷺ دمیغەرموو: ((تیرەکانت هەلپێژە و بلاییکەرەوه بۆئەبو تەلحە))، ئەنجا پیغەمبەر ﷺ خۆی بەرز کردەوه سەیری خەلکەکەی دەکرد، ئەبو تەلحەش دمیوت: ئەی پیغەمبەری خوا ﷺ دایک و باوکم بەقوربانت بێ، خۆت بەرز مەکەرەوه نەوهک تیریکی دوزمنەکانت بەرکەوێ سنجی من قەلغانی سنجی تۆیە لە پێشتهومیە! (ئەنەس دەلی: بێگومان عانیشەیی کچی ئەبو بەکر و ئوممو سولەیم رضی اللہ عنہما بینی هەردووکیان خۆیان لێ هەلکردبوو خەرخالی پێیەکانیانم دەبینی، کوندەیی (ناویان) بەکۆڵەوه بوو بەپەلە دەیان برد دەیاندا بەدەمی خەلکەکەوه، پاشان هەردووکیان دەگەرێانەوه کوندەکانیان پڕ لە ئاو دەکردەوه ئەهاتنەوه و دەیاندا بەدەمی موچاھیدەکانەوه، وە بێگومان لەو رۆژەدا (لەبەر وەنەوزدان دیم) دووجار یان سێ جار شمشیرەکە لە دەس ئەبو تەلحە کەوتە خوارەوه.

۱۹- بابُ مَنَاقِبِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ

۳۸۱۲- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُسُفَ قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ -مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ- عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ مَا سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ

(۱) جگە لە ئەبو بەکر و عومەر و علی و تەلحە و ئەبو تەلحە (پەزای خواپان لێ بێ).

لَا حَدَّ يُمْشِي عَلَى الْأَرْضِ إِنَّهُ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. إِلَّا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ: وَفِيهِ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ ﴿١٠﴾ الْأَحْقَافُ. قَالَ: لَا أَذْرِي قَالَ مَالِكُ: الْآيَةُ أَوْ فِي الْحَدِيثِ.

۱۹- باسی پله و پایهی عهبدوللای کورن سسلام

۳۸۱۲- عامیری کورن سهدی کورن نهبو و مقاص له باوکیه وه دهگیریتیه وه دهلی: جگه له عهبدوللای کورن سسلام ﷺ نه مبیستوو له پیغه مبه ر ﷺ دمربارهی کهسیک که (نه مرۆ) به سهر زهوی دا بگهری فه رموو بیتی: ((بیگومان له نه هلی به هه شته))، وتی: نه م نایه ته دمربارهی نهو دابهزی ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ﴾ ﴿١٠﴾ الْأَحْقَافُ^(۱)، (عهبدوللای کورن یوسف) وتی: نازانم مالیک خوئی نایه ته کهی خوینده وه یان ههر له فه رموو ده که دایه.

۳۸۱۳- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا أَزْهَرُ السَّمَّانُ، عَنِ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا فِي مَسْجِدِ الْمَدِينَةِ، فَدَخَلَ رَجُلٌ عَلَى وَجْهِهِ أَثَرُ الْخُشُوعِ، فَقَالُوا: هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ تَجَوَّزَ فِيهِمَا ثُمَّ خَرَجَ، وَتَبِعْتُهُ، فَقُلْتُ: إِنَّكَ حِينَ دَخَلْتَ الْمَسْجِدَ قَالُوا: هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ. قَالَ: وَاللَّهِ مَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ مَا لَا يَعْلَمُ، وَسَأَحَدْتُكَ لِمَ ذَاكَ، رَأَيْتُ رُؤْيَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ فَقَصَصْتُهَا عَلَيْهِ، وَرَأَيْتُ كَأَنِّي فِي رَوْضَةٍ -ذَكَرَ مِنْ سَعَتِهَا وَخُضْرَتِهَا- وَسَطَهَا عَمُودٌ مِنْ حَدِيدٍ، أَسْفَلُهُ فِي الْأَرْضِ وَأَعْلَاهُ فِي السَّمَاءِ، فِي أَعْلَاهُ عُرْوَةٌ فَقِيلَ لَهُ: ارْقَهُ. قُلْتُ: لَا أَسْتَطِيعُ. فَأَتَانِي مِنْصَفٌ فَرَفَعَ ثِيَابِي مِنْ خَلْفِي، فَرَفِئْتُ حَتَّى كُنْتُ فِي أَعْلَاهَا، فَأَخَذْتُ بِالْعُرْوَةِ، فَقِيلَ لَهُ: اسْتَمْسِكْ. فَاسْتَيْقَظْتُ وَإِنَّهَا لَفِي يَدِي، فَقَصَصْتُهَا عَلَى النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «تِلْكَ الرَّوْضَةُ

(۱) واته: (وهك كهسيك له نهوهی ئيسرائيل شابه تی دابن).

الإِسْلَامُ، وَذَلِكَ الْعَمُودُ عَمُودُ الْإِسْلَامِ، وَتِلْكَ الْعُرْوَةُ عُرْوَةُ الْوُثْقَى، فَأَنْتَ عَلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى تَمُوتَ». وَذَلِكَ الرَّجُلُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ.

۳۸۱۳-م وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ: حَدَّثَنَا مُعَاذٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ عُبَادٍ، عَنْ ابْنِ سَلَامٍ قَالَ: وَصِيفٌ مَكَانٌ: مِنْصَفٌ^(۱).

۳۸۱۳- قه‌یسی کورێ عوباد ده‌لی: له‌ مزگه‌وتی مه‌دینه‌ دانیشتبوووم، جا پیاویک هات له‌ رووخساریدا ناسه‌واری خشوع دیار بوو، وتیان: ئه‌مه‌ پیاویکه‌ له‌ ئه‌هلی به‌هه‌شت، ئه‌نجا دوو پکات نویژی به‌کورتی کرد^(۲)، پاشان له‌ (مزگه‌وت) رۆشته‌ دهره‌وه‌، منیش شوینی که‌وتم و پیم وت: که‌ تۆ هاتیته‌ مزگه‌وت، وتیان: ئه‌مه‌ پیاویکه‌ له‌ ئه‌هلی به‌هه‌شت، وتی: وه‌للا‌هی شیاو نییه‌ بۆ که‌سێ که‌ شتی بلی نایزانێ، هه‌والت دهمه‌می که‌ هوێ ئه‌وه‌ جیه‌؟ له‌ سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ردا ﷺ خه‌ویکم بینی و بۆ پێغه‌مبه‌رم ﷺ گێڕایه‌وه‌، له‌ خه‌ومدا بینیم له‌ ناو باخیکی که‌ورمه‌دا بووم- (عه‌بدو‌للا‌) باسی که‌ورمیی و سه‌وزیتێ ئه‌و باغه‌ی کرد- له‌ ناوه‌راستی دا کو‌له‌که‌یه‌کی ئاسنی تیا بوو بنی له‌ زه‌ویدا بوو سه‌ری له‌ ئاسمان بوو، لای سه‌روویه‌وه‌ ده‌سکیکی هه‌بوو، جا پێیان وتم: سه‌رکه‌وه‌، وتم: ناتوانم، غولامی هات و له‌ پشته‌وه‌ پۆشاکه‌که‌ی هه‌لگرتم و تاسه‌روه‌ سه‌رکه‌وتم و جا ده‌سکه‌که‌م گرت، پیم وترا: قایم ده‌ست بگره‌، جا که‌ خه‌به‌رم بوویه‌وه‌ ده‌سکه‌که‌ به‌ده‌ستمه‌وه‌ بوو! ئینجا گێڕامه‌وه‌ بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ ئه‌ویش فه‌رمووی: ((ئه‌و باغه‌ ئیسلامه‌، ئه‌و کو‌له‌که‌یه‌ کو‌له‌که‌ی ئیسلامه‌ ئه‌و ده‌سگیرمه‌ش (عُرْوَةُ الْوُثْقَى) یه‌، که‌واته‌ تۆ له‌سه‌ر ئیسلامی هه‌تا دهم‌ری))، قه‌یس ده‌لی: ئه‌و پیاوه‌ عه‌بدو‌للا‌ی کورێ سه‌لام بوو.

(۱) پ‌روانه: ۷۰۱۰، ۷۰۱۴.

(۲) زۆر درێژی نه‌کرده‌وه‌ به‌لکو به‌کورتی کردی.

۳۸۱۳-م (بوخاری ده‌لی): خه‌لیفه پئی وتم، موعاز بو‌ی گێڕاپنه‌وه وتی: ئیبنو عه‌ون بو‌ی گێڕاپنه‌وه له موحه‌مه‌ده‌وه وتی: قه‌یسی کورپی عوباده بو‌ی گێڕاپنه‌وه له عه‌بدوللای کورپی سه‌لامه‌وه ﷺ وتی: (وَصِیْفٌ) له شوینی (مِنْصَفٌ) ^(۱).

۳۸۱۴- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ: أَتَيْتُ الْمَدِينَةَ فَلَقِيتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ ﷺ فَقَالَ: أَلَا تَجِيءُ فَأُطْعِمَكَ سَوِيقًا وَمَرًّا، وَتَدْخُلَ فِي بَيْتٍ؟ ثُمَّ قَالَ: إِنَّكَ بِأَرْضِ الرَّبَّاءِ بِهَا فَاشِ، إِذَا كَانَ لَكَ عَلَى رَجُلٍ حَقٌّ فَأَهْدِي إِلَيْكَ حِمْلَ تَيْنٍ، أَوْ حِمْلَ شَعِيرٍ، أَوْ حِمْلَ قَتٍّ، فَلَا تَأْخُذْهُ، فَإِنَّهُ رَبًّا. وَلَمْ يَذْكُرِ النَّضْرُ وَأَبُو دَاوُدَ وَوَهَّبٌ عَنْ شُعْبَةَ الْبَيْتِ ^(۲).

۳۸۱۴- سه‌عیدی کورپی ئه‌بو بورده له باوکیه‌وه ﷺ ده‌گێڕپته‌وه ده‌لی: رۆشتمه مه‌دینه و به‌عه‌بدوللای کورپی سه‌لام ﷺ گه‌شتم، وتی: بو‌ نایه‌ی قاوت و خورمات بده‌می بیخوی، برۆیته مایکه‌وه ^(۳)؟ پاشان عه‌بدوللای پئی وت: تو له ولاتیکی (که عیراهه) سوو رېبا تیا یا بلاو و زوره، نه‌گهر ماهنکت به‌سه‌ر که‌سیکه‌وه بێت، نه‌و که‌سه بارئ کا یان بارئ جو‌ یان بارئ وینجه‌ت بو‌ بئینی لئی وهرمه‌گره، چونکه بێگومان نه‌وه سووه.

(نیمای بوخاری ده‌لی): نه‌زر و نه‌بو داود و وه‌هب له شوعه‌وه (نه‌م فه‌رموودمیان گێڕاپه‌ته‌وه و) باسی ماله‌که‌یان نه‌کردوه.

(۱) (وَصِیْفٌ) و (مِنْصَفٌ) هه‌ردوو وشه‌که که له فه‌رمووده‌که هاتوون به (مِنْصَفٌ) هاتوه، له گێڕانه‌وه‌که‌ی خه‌لیفه‌شدا به (وَصِیْفٌ) هاتوه، به‌واتای غولام و خزمه‌تکار دێن کور بێت یان کچ. إرشاد الساری: ۲۸۹/۸.

(۲) برۆانه: ۷۳۴۲.

(۳) بېروژ و گه‌وره‌یه چونکه پێغه‌مبه‌ر ﷺ رۆش‌تۆته نه‌و ماله‌وه.

۲۰- باب: تَزْوِیجُ النَّبِیِّ ﷺ خَدِیجَةَ، وَقَضْلُهَا ﷺ

۳۸۱۵- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا ﷺ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ. حَدَّثَنِي صَدَقَةُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ جَعْفَرٍ، عَنْ عَلِيٍّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «خَيْرُ نِسَائِهَا مَرْيَمُ، وَخَيْرُ نِسَائِهَا خَدِیجَةُ»^(۱).

۲۰- باسیک: ماره کردن و هینانی خدیجه له لایهن

پیغه مبهروه ﷺ، وه گه وره یی خدیجه ﷺ

۳۸۱۵- عهلی^(۲) ﷺ دهلی: له پیغه مبهری خوام ﷺ بیست دهیغه رموو: ((چاکترین ئافرمتی دنیا (له سهردهمی خویدا) مهربمه، چاکترین ئافرمتی دنیا (له سهردهمی خویدا) خدیجهیه)).

۳۸۱۶- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: مَا غَرْتُ عَلَى امْرَأَةٍ لِلنَّبِيِّ ﷺ مَا غَرْتُ عَلَى خَدِیجَةَ -هَلَكْتُ قَبْلَ أَنْ يَتَزَوَّجَنِي- لِمَا كُنْتُ أَسْمَعُهُ يَذْكُرُهَا، وَأَمَرَهُ اللَّهُ أَنْ يُبَشِّرَهَا بِبَيْتٍ مِنْ قَصَبٍ، وَإِنْ كَانَ لَيَذْبَحُ الشَّاةَ فَيُهْدِي فِي خِلَالِهَا مِنْهَا مَا يَسْعُهُنَّ^(۳).

۳۸۱۶- عایشه ﷺ دهلی: غیره له هیج کام له هاوسه ره کانی پیغه مبهری خوا ﷺ نه دهکرد نه و مندهی غیره له خدیجه دهکرد - پێش ئه وهی پیغه مبهر ﷺ من ماره بکات مردوو - (هوکهشی نه و بوو) که له پیغه مبهرم ﷺ ده بیست باسی

(۱) بروانه: ۳۴۳۲.

(۲) ئهم فهرمووده دوو سه نه د و ڕنگای هه به ده گاته وه سه ره علی (ره زای خوای لی بن) له پیغه مبهروه ﷺ گهراویه ته وه.

(۳) بروانه: ۳۸۱۷، ۳۸۱۸، ۵۳۲۹، ۶۰۰۴، ۷۴۸۴.

ده‌کرد، خواش فه‌رمانی پێ کردبوو که مژده‌ی پێ بدات به‌کوَشکیک له‌ مرواری ناوبۆش (له‌ به‌هه‌شتدا)، جاری وابوو مه‌پێکی سه‌رده‌بهری و له‌ گوشته‌که‌ی به‌ دیاری ده‌نارد بۆ دوُست و خوُشه‌ویسته‌کانی خه‌دیجه، ئه‌ومنده‌ی به‌شی هه‌موویان بکات.

۳۸۱۷- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا غَرْتُ عَلَى امْرَأَةٍ مَا غَرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ، مِنْ كَثْرَةِ ذِكْرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِيَّاهَا. قَالَتْ: وَتَزَوَّجَنِي بَعْدَهَا بِثَلَاثِ سِنِينَ، وَأَمَرَهُ رَبُّهُ ﷺ أَوْ جِبْرِيلُ ﷺ أَنْ يُبَشِّرَهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ^(۱).

۳۸۱۷- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: غه‌رم له‌ هه‌ج کام له‌ هاوسه‌رمه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌ده‌کرد ئه‌ومنده‌ی غه‌رم له‌ خه‌دیجه‌ ده‌کرد، چونکه‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ زۆر باسی ده‌کرد، (عایشه) ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ دوا (ی مردنی) نه‌و به‌سی ساڵ منی ماره‌کرد، وه‌ په‌روه‌ردگار ﷻ فه‌رمانی پێ کرد یان جیبریل ﷺ فه‌رمانی پێ کرد که مژده‌ی پێ بدات به‌ کوَشکیکی مرواری ناوبۆش له‌ به‌هه‌شتدا.

۳۸۱۸- حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ حَسَنِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا حَفْصٌ، عَنْ هِشَامِ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: مَا غَرْتُ عَلَى أَحَدٍ مِنْ نِسَاءِ النَّبِيِّ ﷺ مَا غَرْتُ عَلَى خَدِيجَةَ، وَمَا رَأَيْتُهَا، وَلَكِنْ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُكْثِرُ ذِكْرَهَا، وَرُبَّمَا ذَبَحَ الشَّاةَ، ثُمَّ يَقَطُّعُهَا أَغْضَاءً، ثُمَّ يَبْعَثُهَا فِي صَدَائِقِ خَدِيجَةَ، فَرُبَّمَا قُلْتُ لَهُ: كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي الدُّنْيَا امْرَأَةً إِلَّا خَدِيجَةُ! فَيَقُولُ: "إِنَّهَا كَانَتْ وَكَانَتْ، وَكَانَ لِي مِنْهَا وَلَدٌ"^(۲).

(۱) بروانه: ۳۸۱۶.

(۲) بروانه: ۳۸۱۶.

۳۸۱۸- عائشه رضی الله عنها ده‌لی: له هیج ژنیکی پیغه‌مبه‌ر ﷺ غیرم نه‌کردوو هه‌وهندی غیرم له خه‌دیجه کردوو، نه‌یشم دیبوو، به‌لام پیغه‌مبه‌ر ﷺ زۆر ناوی ده‌هینا، وه هه‌ندی جار مه‌ری سه‌رده‌میری پاشان بَشَك پشکی ده‌کرد و نینجا ده‌ینارد بو دۆست و خوشه‌ویسته‌کانی خه‌دیجه، هه‌ندی جار عهرزی پیغه‌مبه‌رم ﷺ ده‌کرد نه‌مه جیه وه‌ک له دنیا جگه له خه‌دیجه هیج ژنیک نه‌بووبی؟! نه‌ویش ده‌یفه‌رموو: ((بیگومان وابوو و وابوو، وه من لهو منداڵم بووه)).

۳۸۱۹- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: قُلْتُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رضی الله عنه: بَشَّرَ النَّبِيُّ ﷺ خَدِيجَةَ؟ قَالَ: نَعَمْ، بَيِّنَتْ مِنْ قَصَبٍ، لَا صَخَبَ فِيهِ وَلَا نَصَبَ ^(۱).
۳۸۱۹- نیسماعیل ده‌لی: به عه‌بدوللای کوری نه‌وفام ﷺ وت: ئایا پیغه‌مبه‌ر ﷺ مزده‌ی داوه به جه‌دیجه؟ وتی: به‌لی موزده‌ی داومتی (که له به‌هه‌شتدا) کۆشکیکی له دوور (بو دروست کراوه)، نه‌ده‌نگه‌ی ده‌نگی تیا به‌ نه‌ماندوو بوون و نا‌ره‌حه‌تی.

۳۸۲۰- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ عُمَارَةَ، عَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه قَالَ: أَمَّا جَبْرِيلُ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذِهِ خَدِيجَةُ قَدْ أَتَتْ مَعَهَا إِنَاءٌ فِيهِ إِدَامٌ أَوْ طَعَامٌ أَوْ شَرَابٌ، فَإِذَا هِيَ أَتَتْكَ فَاقْرَأْ عَلَيْهَا السَّلَامَ مِنْ رَبِّهَا وَمِنِّْي، وَبَشِّرْهَا بِبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ، لَا صَخَبَ فِيهِ وَلَا نَصَبَ ^(۲).

۳۸۲۰- ئەبو هورمیره رضی الله عنه ده‌لی: جیبریل ﷺ هاته‌ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموی: ((نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، نه‌وه خه‌دیجه‌یه هات ده‌فریکی پییه‌ پیخۆر یان خۆراك یان خواردنه‌وه‌ی تیدا به‌، جا که گه‌شته‌لات سلّوی

(۱) برّوانه: ۱۷۹۲.

(۲) برّوانه: ۷۴۹۷.

په رومردگاری پی ټراگه یه نه، هه رومه ها سلاوی منیش، وه موژده ی بدمرئ به کو شکتی دووړ له بهه شتدا، نه دمنگه دمنگی تیا به نه ماندوو بوون و نه نارده حه تی)).

۳۸۲۱- وَقَالَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ خَلِيلٍ: أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: اسْتَأْذَنْتُ هَالَهُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ -أُخْتُ خَدِيجَةَ- عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَعَرَفَ اسْتِئْذَانَ خَدِيجَةَ، فَازْتَاَعَ لِدَلِكْ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ هَالَهُ». قَالَتْ: فَعِزْتُ فَقُلْتُ: مَا تَذْكُرُ مِنْ عَجُوزٍ مِنْ عَجَائِزِ قُرَيْشٍ، حَمَرَاءِ الشُّدْقَيْنِ، هَلَكْتُ فِي الدَّهْرِ، قَدْ أَبْدَلَكَ اللَّهُ خَيْرًا مِنْهَا!

۳۸۲۱- عائشه رضى الله عنها ده لئ: هاله ی کچی خوهیلید- خوشکی خه دیجه- مؤله تی خواست بئته خرمه تی پیغه مبهری خوا رضى الله عنها، پیغه مبهر رضى الله عنها وایزانی خه دیجه یه رضى الله عنها داوای مؤله ت دهکات^(۱)، له بهر نه وه پیغه مبهر رضى الله عنها ټرنگی تیک چوو (و ترسا) هه رمووی: ((خوایه هاله بی))، (عائیشه) ده لئ: له وه غیرم کرد، عمرزم کرد نه مه چییه نه ومنده پیرمونی له پیرمونه کانی قورمیشی، لاله غاوه سووری ددان له دهما نه ماوه دینیته وه بیری خو ت، که ماوه یه کی دوورو دریزه نه ماوه؟! بئگومان خوا بو ی گوړیوی به نافرمتی کی چاکتر له و!

۲۱- بَابُ ذِكْرِ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

۳۸۲۲- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا خَالِدٌ، عَنْ بَيَانَ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَالَ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ: مَا حَبَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُنْذُ أَسْلَمْتُ، وَلَا رَأَيْتَنِي إِلَّا صَحِيحًا^(۲).

(۱) چونکه دهنگی هاله به دهنگی خه دیجه ده چوو، بهم جوړه ش مانا ده کړی: مؤله ت خواردنی خه دیجه ی بیرکه وته وه.

(۲) بېروانه: ۳۰۳۵.

۲۱- باسی باسکردنی جهریری کورێ عه‌بدوللای به‌جه‌لیی

۳۸۲۲- جهریری کورێ عه‌بدوللā ده‌لی: له‌و رۆژه‌وه‌ی مسوڵمان بووم پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رێگری نه‌کردوو له‌م برۆمه‌ خزمه‌تی، وه‌ هه‌ر کاتێ منی بینیه‌ پێکه‌نیوه‌.

۳۸۲۳- وَعَنْ قَيْسٍ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ بَيْتٌ يُقَالُ لَهُ: دُو الْخَلَصَةِ، وَكَانَ يُقَالُ لَهُ: الْكَعْبَةُ الْيَمَانِيَّةُ، أَوِ الْكَعْبَةُ الشَّامِيَّةُ، فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَلْ أَنْتَ مُرِيحِي مِنْ ذِي الْخَلَصَةِ؟». قَالَ: فَتَفَرْتُ إِلَيْهِ فِي خَمْسِينَ وَمِائَةٍ فَارِسٍ مِنْ أَخْمَسَ. قَالَ: فَكَسَرْنَا، وَقَتَلْنَا مَنْ وَجَدْنَا عِنْدَهُ، فَأَتَيْنَاهُ، فَأَخْبَرْتَاهُ، فَدَعَا لَنَا وَلِأَخْمَسَ.

۳۸۲۳- قه‌یس له‌ جهریری کورێ عه‌بدوللāوه ﷺ گێڕایه‌وه‌ وتی: له‌ سه‌رده‌می نه‌فامیدا خانویه‌ك هه‌بوو پێی ده‌وترا زولخه‌له‌سه‌، وه‌ پێی ده‌وترا كه‌عه‌بی یه‌مانی یان كه‌عه‌بی شامیه^(۱)، جا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌منی فه‌رموو: ((ئه‌ری تۆ (بوته‌خانه‌ی) زولخه‌له‌سه‌م له‌ كۆل ناكه‌پته‌وه‌ و دلخۆشم ناكه‌یت؟)) جهریر ده‌لی: منیش به‌سه‌د و په‌نجا سواری هۆزی ئه‌حمه‌سه‌وه‌ دهرچوووم و رۆشتم. (جهریر) ده‌لی: جا (خانووه‌كه‌مان روخاند و زولخه‌له‌سه‌مان) شكاند، ئه‌و كه‌سانه‌ی لايدا بوون هه‌موویانمان كوشت، ئه‌نجا هاتینه‌وه‌ خزمه‌تی، وه‌ هه‌واله‌كه‌مان پێدا، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ دوعای كرد بۆ ئێمه‌ و بۆ هۆزی ئه‌حمه‌سیش.

۲۲- بَابُ ذِكْرِ خُذِيقَةَ بْنِ الْيَمَانِ الْعَبْسِيِّ

۳۸۲۴- حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ خَلِيلٍ، أَخْبَرَنَا سَلَمَةُ بْنُ رَجَاءٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ هَزِمَ الْمُشْرِكُونَ هَزِيمَةً بَيِّنَةً، فَصَاحَ إِبْلِيسُ: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ،

(۱) پێی گوتراوه‌ به‌مانی چونكه‌ له‌ به‌مه‌ن بووه‌، وه‌ پێشی وتراوه‌ شامی، چونكه‌ ده‌رگاكانی رۆو به‌شام بوو. (فتح الباري: ۷۱/۸).

أُخْرَاكُم، فَرَجَعَتْ أُولَاهُمْ عَلَى أُخْرَاهُمْ، فَاجْتَلَدَتْ أُخْرَاهُمْ، فَنَظَرَ حُدَيْفَةُ، فَإِذَا هُوَ بِأَبِيهِ
فَنَادَى: أَيُّ عِبَادَ اللَّهِ، أَيُّ أَبِي. فَقَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا اخْتَجَزُوا حَتَّى قَتَلُوهُ، فَقَالَ حُدَيْفَةُ: غَفَرَ اللَّهُ
لَكُمْ. قَالَ أَبِي: فَوَاللَّهِ مَا زَالَتْ فِي حُدَيْفَةَ مِنْهَا بَقِيَّةٌ خَيْرٌ حَتَّى لَقِيَ اللَّهَ ﷻ^(۱).

۲۲- باسی باسکردنی حوزه‌یفه‌ی کوردی یه‌مانی عه‌بسی

۳۸۲۴- عائشه ﷺ ده‌لێ: کاتی له‌ پرۆزی غه‌زای ئو‌حوددا بته‌ره‌سته‌کان شکێنران
به‌ شکانیکی ئاشکرا، ئیبلیس هاواری کرد: ئه‌ی به‌نده‌کانی خوا ئاگاداری دواوه‌ی
خۆتان بن، ئه‌نجا ئه‌و (مسو‌لمان)انه‌ی له‌ پێشه‌وه‌ بوون گه‌رانه‌وه‌ له‌ گه‌ل ئه‌و
(مسو‌لمان)انه‌ی له‌ دواوه‌ بوون له‌ دژیان به‌ جه‌نگ هاتن^(۲)، حوزمیفه‌ش سه‌رنجی
دا و باوکی بینی (مسو‌لمانان ده‌یکوژن)^(۳)، بۆیه‌ حوزمیفه‌ هاواری کرد و وتی:
ئه‌ی به‌نده‌کانی خوا ئه‌وه‌ باوکمه‌ ئه‌وه‌ باوکمه‌، عائشه‌ وتی: به‌لام سوێند به‌خوا
وازیان لی نه‌هینا هه‌تا گوشتیان، حوزمیفه‌ش وتی: خوا لی‌تان خو‌ش بی، (هیشام
ده‌لێ: عوروه‌ی) باوکم وتی: جا سوێند به‌خوا به‌رده‌وام حوزمیفه‌ له‌و گوشتنه‌ی
باوکیدا (داوای لی‌خو‌شبوونی ده‌کرد بۆ بکوژانی باوکی)، بۆیه‌ به‌شی چاکه‌ و
خیری هه‌بوو تا مرد و گه‌رايه‌وه‌ بۆ لای خوا ﷻ.

۲۳- بابُ ذِکْرِ هِنْدِ بِنْتِ عُثْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ

۳۸۲۵- وَقَالَ عَبْدَانُ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا يُونُسُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي عُرْوَةُ، أَنَّ عَائِشَةَ
ﷺ قَالَتْ: جَاءَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُثْبَةَ قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كَانَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ مِنْ أَهْلِ
حِبَاءٍ أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يَذِلُّوا مِنْ أَهْلِ حِبَائِكَ، ثُمَّ مَا أَصْبَحَ الْيَوْمَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ أَهْلُ حِبَاءٍ

(۱) بره‌انه: ۳۲۹۰.

(۲) گومانیان وابوو ئه‌وانه‌ی دواوه‌ بته‌ره‌سته‌کانن.

(۳) به‌ بته‌رستیان زانی بوو.

أَحَبُّ إِلَيَّ أَنْ يَعِزُّوا مِنْ أَهْلِ خِبَائِكَ. قَالَ: وَأَيْضًا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ مَسِيكٌ، فَهَلْ عَلَيَّ حَرَجٌ أَنْ أُطْعِمَ مِنَ الَّذِي لَهُ عِيَالَتَا؟ قَالَ: «لَا أَرَاهُ إِلَّا بِالْمَعْرُوفِ»^(۱).

۲۳- باسی باسکردنی هیندی کچی عوتبه‌ی کوردی ره بیعه

۳۸۲۵- عائشه رضی الله عنها ده‌لی: هیندی کچی عوتبه^(۲) هات و وتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سەر ڕووی زه‌ویدا بنه‌ماله‌یه‌ک نه‌بوو به‌ئەندازە‌ی بنه‌ماله‌که‌ی تۆ چه‌ز بکه‌م زه‌لیل و داماو بب‌ن، پاشان ئە‌م‌ڕۆ له‌سەر ڕووی زه‌وی هیچ بنه‌ماله‌یه‌ک نییه به‌ئەندازە‌ی بنه‌ماله‌که‌ی تۆ چه‌ز بکه‌م سه‌ر به‌رز و سه‌روهر بن، پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((هه‌روه‌ها سویند ب‌ی به‌و زاته‌ی گیانی منی به‌ده‌سته (ورده ورده زیاتر ئیسلامت لا خو‌شه‌ویست ده‌ب‌یت))، هیند وتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌راستی ئە‌بو سو‌فیان پیاویکی ڕه‌زێل و ڕژدمیه، ئایا گونا‌هم ده‌گات له‌و سامانه‌ی هی ئە‌وه خو‌راک بده‌م به‌ مال و مندا‌له‌کانم؟ فه‌رمووی: ((وا نازانم گونا‌هت بگات ئە‌گه‌ر به‌پ‌یی پ‌یویست و عورف ب‌یت)).

۲۴- بابُ حَدِيثِ زَيْدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ

۳۸۲۶- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا فَضِيلُ بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَرَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَقِيَ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ بِأَسْقَلِ بَلَدَحَ، قَبْلَ أَنْ يَنْزِلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ الْوَحْيُ، فَقَدَّمَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ سَفْرَةٌ، فَأَبَى أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا ثُمَّ قَالَ زَيْدٌ: إِنِّي لَسْتُ أَكُلُ مِمَّا تَذْبَحُونَ عَلَيَّ أَنْصَابِكُمْ، وَلَا أَكُلُ إِلَّا مَا ذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ

(۱) بروانه: ۲۲۱۱.

(۲) دوا‌ی مسو‌لمان بوونی هاته خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﷺ.

عَلَيْهِ. وَأَنَّ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو كَانَ يَعْيبُ عَلَى قُرَيْشٍ ذَبَائِحَهُمْ، وَيَقُولُ: الشَّأُ حَلَقَهَا اللَّهُ، وَأَنْزَلَ لَهَا مِنَ السَّمَاءِ الْمَاءَ، وَأَنْبَتَ لَهَا مِنَ الْأَرْضِ، ثُمَّ تَذَبَّحُونَهَا عَلَى غَيْرِ اسْمِ اللَّهِ! إِنْكَارًا لِدَلِكِ وَإِعْظَامًا لَهُ^(۱).

۲۴- باسی و تهی زهیدی کورپی عه‌م‌ری کورپی نوفه‌یل

۳۸۲۶- عه‌بدو‌ل‌لای کورپی عومەر ﷺ گێ‌پ‌رایه‌وه که پێ‌غه‌م‌بەر ﷺ پێ‌ش نه‌وه‌ی نی‌گای بو‌ دابه‌زی له‌ خوار (شیوی) به‌ل‌ده‌حه‌وه‌ گه‌یش‌ت به‌زه‌میدی کورپی عه‌م‌ری کورپی نوفه‌یل، ئین‌جا خو‌راکی‌ک هێ‌ن‌را و خ‌رایه به‌رده‌م پێ‌غه‌م‌بەر ﷺ نه‌و‌یش لی‌ نه‌خوارد، پاشان زه‌مید وتی: بێ‌گومان من له‌ خو‌راکی‌ک ناخو‌م که ئی‌وه بو‌ بته‌کان‌تان سه‌ره‌بر‌پ‌یوه، من ته‌نها نه‌و خو‌راکه ده‌خو‌م که ناوی خوای لی هێ‌ن‌راوه (له‌ کاتی سه‌ره‌بر‌پ‌ینیدا)، وه بێ‌گومان زه‌میدی کورپی عه‌م‌ر په‌خنه‌ی ده‌گرت له‌ خو‌ره‌م‌یشه‌کان له‌ باره‌ی سه‌ره‌بر‌پ‌راوه‌کانیا‌نه‌وه، وه ده‌میوت: مه‌ر و نا‌زه‌ل خوا دروستی کردووه، له‌ ئاسمانه‌وه بارانی بو‌ باراندووه و له‌ زه‌میدا رووه‌ک و گ‌زو‌گیایی بو‌ رواندووه، پاشان به‌ناوی غه‌یری خوا سه‌ری ده‌بر‌ن! په‌خنه‌ی له‌م کارمیان ده‌گرت و به‌ری‌ز و گه‌ورمی جگه له‌ خوای داده‌نا.

۳۸۲۷- قَالَ مُوسَى: حَدَّثَنِي سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَلَا أَعْلَمُهُ إِلَّا تَحَدَّثَ بِهِ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو بْنَ نَفِيلٍ خَرَجَ إِلَى الشَّامِ، يَسْأَلُ عَنِ الدِّينِ وَيَتَّبِعُهُ، فَلَقِيَ عَالِمًا مِنَ الْيَهُودِ، فَسَأَلَهُ عَنْ دِينِهِمْ، فَقَالَ: إِنِّي لَعَلِّي أَنْ أَدِينَ دِينَكُمْ، فَأَخْبَرَنِي. فَقَالَ: لَا تَكُونُ عَلَى دِينِنَا حَتَّى تَأْخُذَ بِتَصْيِيكَ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ. قَالَ زَيْدٌ: مَا أَفِرُّ إِلَّا مِنْ غَضَبِ اللَّهِ، وَلَا أَحْمِلُ مِنْ غَضَبِ اللَّهِ شَيْئًا أَبَدًا، وَأَأْتِي أَسْتَطِيعُهُ؟ فَهَلْ تَدُلُّنِي عَلَى غَيْرِهِ؟ قَالَ: مَا أَعْلَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ حَنِيفًا. قَالَ زَيْدٌ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ: دِينُ إِبْرَاهِيمَ، لَمْ يَكُنْ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا، وَلَا يَعْْبُدُ

إِلَّا اللَّهُ. فَخَرَجَ زَيْدٌ فَلَقِيَ عَالِمًا مِنَ النَّصَارَى، فَذَكَرَ مِثْلَهُ، فَقَالَ: لَنْ تَكُونَ عَلَى دِينِنَا حَتَّى تَأْخُذَ بِنَصِيصِكَ مِنْ لَعْنَةِ اللَّهِ. قَالَ: مَا أَفِرُّ إِلَّا مِنْ لَعْنَةِ اللَّهِ، وَلَا أَحْمِلُ مِنْ لَعْنَةِ اللَّهِ وَلَا مِنْ غَضَبِهِ شَيْئًا أَبَدًا، وَأَنْتَى أَسْتَطِيعُ؟ فَهَلْ تَذَلُّنِي عَلَى غَيْرِهِ؟ قَالَ: مَا أَعْلَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ حَنِيفًا. قَالَ: وَمَا الْحَنِيفُ؟ قَالَ: دِينَ إِبْرَاهِيمَ لَمْ يَكُنْ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا، وَلَا يَعْْبُدُ إِلَّا اللَّهَ. فَلَمَّا رَأَى زَيْدٌ قَوْلَهُمْ فِي إِبْرَاهِيمَ ﷺ خَرَجَ، فَلَمَّا بَرَزَ رَفَعَ يَدَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُ أَنِّي عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ.

۳۸۲۷- موسا ده‌ئی: سالیمی کورپی عه‌بدو‌ل‌لا بۆی گێڕامه‌وه به‌دلتیاییه‌وه دمرانم که له ئیبنو عومه‌ره‌وه ﷺ بۆی گێڕدراومه‌وه. که زمی‌دی کورپی عه‌مری کورپی نوفه‌یل رۆشت بۆ شام پرسیاری ده‌کرد دمرباره‌ی ئاین (ی راست) و به‌شوی‌نیدا ده‌گه‌را، ئینجا گه‌یشت به‌زانایه‌کی جوله‌که و پرسیاری لێ کرد دمرباره‌ی ئاینه‌که‌یان، ئه‌ویش وتی: من له‌وانه‌یه به‌مه شوین که‌وته‌ی ئاینه‌که‌تان، که‌واته هه‌واڵم بدمرئ (له باره‌ی ئاینه‌که‌تان‌ه‌وه)، زاناکه‌ش وتی: تۆ ناتوانیت له‌سه‌ر ئاینی ئی‌مه بیت هه‌تا به‌شی خۆت له‌ خه‌شمی (سزای) خوا وهرنه‌گریت، زه‌ید وتی: من ته‌نها له‌ خه‌شمی خوا دوور ده‌که‌ومه‌وه و راده‌که‌م، وه هه‌رگیز هه‌یجێک له‌ خه‌شمی خوا هه‌لناگرم هه‌تا بتوانم^(۱)؟ ئایا ئاینی‌کی ترم نیشان ئه‌ده‌ی جگه له ئاینه‌که‌تان؟ وتی: ئاینی‌ک نازانم ئاینی حه‌نیف نه‌بیت، زه‌ید وتی: حه‌نیف چییه؟ وتی: ئاینی ئیبراهیمه ﷺ که نه یه‌هودی بوو نه‌نصرانی، وه ته‌نها خوای ده‌په‌رست، زه‌ید له‌وئ دمرچوو رۆشت و گه‌یشت به‌زانایه‌کی گاور وینه‌ی فه‌سه‌کانی (پیشووی بۆ ئه‌میش) باسکرد، زاناکه‌ش وتی: ناتوانی له‌سه‌ر ئاینی ئی‌مه بیت هه‌تا به‌شی خۆت له‌ نه‌فرینی خوا تووشت نه‌بی و وهرنه‌گریت، زه‌ید وتی: من ته‌نها له‌ نه‌فرینی خوا راده‌که‌م و دوور ده‌که‌ومه‌وه، وه هه‌رگیز هه‌یجێک

(۱) یان چۆن بتوانم.

له نه‌فرین و له خه‌شمی خوا هه‌لناگرم، وه چۆن نه‌توانم (نه‌فرین و خه‌شمی خوا هه‌لگرم)، ده ئایا ئاینیکی ترم نیشان دهمیت؟ وتی: ئاینیک نازانم ئاینی حه‌نیف نه‌بیّت، وتی: حه‌نیف چیه؟ وتی: ئاینی ئیبراهیم ﷺ، که نه‌یه‌هودی بوو نه‌نه‌صرانی، وه ته‌نها خوای دمه‌پرست، جا که زمید وته‌کانی زانی دمه‌باره‌ی ئیبراهیم ﷺ رۆشت، جا که له ولاته‌که‌یان دمه‌رجوو هه‌ردوو دمستی به‌رزکرده‌وه و وتی: خودایه من شایه‌تی دهم که من له‌سه‌ر ئاینی ئیبراهیم ﷺ.

۳۸۲۸- وَقَالَ اللَّيْثُ: كَتَبَ إِلَيَّ هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ﷺ، قَالَتْ: رَأَيْتُ زَيْدَ بْنَ عَمْرٍو بْنَ نُفَيْلٍ قَائِمًا مُسْنِدًا ظَهْرَهُ إِلَى الْكَعْبَةِ، يَقُولُ: يَا مَعَاشِرَ قُرَيْشٍ، وَاللَّهِ مَا مِنْكُمْ عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ غَيْرِي، وَكَأَنَّ يُحْيِي الْمَوْتَةَ، يَقُولُ لِلرَّجُلِ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَقْتُلَ ابْنَتَهُ: لَا تَقْتُلْهَا، أَنَا أَكْفِيكَهَا مَوْتَهَا. فَيَأْخُذُهَا، فَإِذَا تَرَعَرَعَتْ قَالَ لِأَبِيهَا: إِنَّ شَيْئًا دَفَعْتُهَا إِلَيْكَ، وَإِنْ شِئْتَ كَفَيْتُكَ مَوْتَهَا.

۳۸۲۸- له‌یس ده‌لئ: هیشام بو‌ی نووسیم و گێراویه‌تی‌ه‌وه له باوکی‌ه‌وه نه‌ویش له نه‌سمای کچی نه‌بو به‌گرمه‌وه ﷺ ده‌لئ: زمیدی کوری عه‌م‌ری کوری نو‌فه‌یلم بینی راوه‌ستابوو پالی دابوو به‌که‌عه‌به‌وه دمیوت: نه‌ی پی‌ری قورمیش، وه‌للا‌هی جگه له من که‌ستان له‌سه‌ر ئاینی ئیبراهیم ﷺ نین، نه‌و نا‌فرته‌ی زین‌دمه‌چال ده‌کرا به‌زین‌دووی دمه‌یلا‌یه‌وه، نه‌گه‌ر بیاو‌ی بی‌ویستایه‌ که‌چه‌کی بکوژیت دمیوت: مه‌یکوژه من خه‌رجی ده‌کیشم له باتی تو، جا که‌چی ده‌گرته لای خو‌ی که گه‌وره دمبوو به‌باوکی که‌چی ده‌وت: نه‌گه‌ر نه‌ته‌و‌ی دمیده‌مه‌وه بیّت، وه نه‌گه‌ر هه‌ز ده‌که‌یت من به‌خ‌یوی ده‌که‌م له باتی تو.

۲۵- بابُ بُنْيَانِ الْكَعْبَةِ

۳۸۲۹- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا بُنِيَتِ الْكَعْبَةُ ذَهَبَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم وَعَبَّاسٌ يَنْقُلَانِ الْحِجَارَةَ، فَقَالَ عَبَّاسٌ لِلنَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم: اجْعَلْ إِزَارَكَ عَلَى رَقَبَتِكَ يَقِيكَ مِنَ الْحِجَارَةِ، فَخَرَّ إِلَى الْأَرْضِ، وَطَمَحَتْ عَيْنَاهُ إِلَى السَّمَاءِ، ثُمَّ أَفَاقَ فَقَالَ: «إِزَارِي إِزَارِي». فَشَدَّ عَلَيْهِ إِزَارَهُ^(۱).

۲۵- باسی دروست کردنی کهعبه

۳۸۲۹- جابیری کوری عه‌بدوللا رضي الله عنه ده‌ئی: کاتی کهعبه دروستکرا پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم و عه‌بباس به‌ردیان ده‌برد و ده‌گو‌یزایه‌وه، عه‌بباس رضي الله عنه به پیغه‌مبه‌ری وت: پشت‌ه‌مال‌که‌ت بخه‌ره سه‌رملت تا به‌رده‌کان نازاری ملت نه‌دات، پیغه‌مبه‌ریش صلى الله عليه وسلم که‌وت و دای به‌زه‌ویدا چاوه‌کانی برپه‌بووه ناسمان، پاشان هاته‌وه سه‌ر خو‌ی فه‌رمووی: پشت‌ه‌مال‌که‌م به‌ری پشت‌ه‌مال‌که‌م به‌ری، نه‌نجا قایم پشت‌ه‌مال‌که‌ی به‌خو‌یه‌وه پیچایه‌وه.

۳۸۳۰- حَدَّثَنَا أَبُو الثُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا حَمَادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ وَعَبِيدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَزِيدَ قَالَا: لَمْ يَكُنْ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم حَوْلَ الْبَيْتِ حَائِطٌ، كَانُوا يُصَلُّونَ حَوْلَ الْبَيْتِ، حَتَّى كَانَ عَمْرٌ، فَبَنَى حَوْلَهُ حَائِطًا. قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: جَذَرُهُ قَصِيرٌ، فَبَنَاهُ ابْنُ الزُّبَيْرِ.

۳۸۳۰- عه‌م‌ری کوری دینار و عوبه‌یدوللا‌ی کوری نه‌بو زه‌ید هه‌ردووکیان ده‌ئین: له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم به‌چواره‌وری به‌یتدا دیوار نه‌بوو، خه‌لکی به‌چوار ده‌وری به‌یتدا نو‌یزیان ده‌کرد، هه‌تا گه‌شته سه‌رده‌می عومه‌ر رضي الله عنه نه‌وسا دیوار‌یکی به‌ده‌وری به‌یتدا دروست کرد، عوبه‌یدوللا ده‌ئی: دیواره‌که‌ی نزم بوو، نه‌نجا ئه‌بینو زوبه‌یر دیواری (به‌رزی) بو دروست کرد.

۲۶- بابُ أَيَّامِ الْجَاهِلِيَّةِ

۳۸۳۱- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، قَالَ هِشَامٌ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ عَاشُورَاءُ يَوْمًا تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُهُ، فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ، فَلَمَّا نَزَلَ رَمَضَانُ كَانَ مَنْ شَاءَ صَامَهُ، وَمَنْ شَاءَ لَا يَصُومُهُ^(۱).

۲۶- باسی رۆژه‌کانی سه‌رده‌می نه‌فامی

۳۸۳۱- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: عاشورا رۆژێک بوو قورمیشیه‌کان له سه‌رده‌می نه‌فامیدا رۆژووێان ده‌گرت تیایدا، وه پێغه‌مبه‌ریش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه‌و رۆژه به‌رۆژوو دمبوو، نه‌نجا که هات بو مه‌دینه رۆژوو عاشورای ده‌گرت و فه‌رمانیشی ده‌کرد به‌رۆژوو گرتنی، نه‌نجا کاتی (فه‌رز بوونی) په‌مه‌زان دابه‌زی، نه‌و که‌سه‌ی بیویستایه عاشورا به‌رۆژوو دمبوو، هه‌ر که‌سیش بیویستایه به‌رۆژوو نه‌دمبوو.

۳۸۳۲- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانُوا يَرَوْنَ أَنَّ الْعُمْرَةَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ مِنَ الْفُجُورِ فِي الْأَرْضِ، وَكَانُوا يُسْمُونَ الْمُحَرَّمَ صَفْرًا، وَيَقُولُونَ: إِذَا بَرَأَ الدَّبَرُ، وَعَقَا الْأَثَرُ، حَلَّتِ الْعُمْرَةُ لِمَنْ اعْتَمَرَ. قَالَ: فَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ رَابِعَةَ مِهْلَيْنَ بِالْحَجِّ، وَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً. قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الْحِلِّ؟ قَالَ: «الْحِلُّ كُلُّهُ»^(۲).

۳۸۳۲- ئیبنو عەبباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ده‌لی عه‌رمبه‌کان پێیان وابوو عومره کردن له مانگه‌کانی چه‌جدا^(۳) له تاوانه‌کانه له‌سه‌ر زه‌ویدا، وه مانگی موچه‌په‌میان

(۱) ب‌روانه: ۱۰۹۲.

(۲) ب‌روانه: ۱۰۸۵.

(۳) که بریتیه له (شوال ذي القعدة) وه نو رۆژی مانگی (ذي الحجة).

ناوانابوو صفهر، وه دمیانونت: کاتی برین چاک بووه^(۱) و ناسهوار نهما^(۲)، عومره کردن هه لال و دروسته بو نه وهی عومره دهکات، ئیبنو عه عباس رضی الله عنه دهلی: جا پیغه مبه رضی الله عنه و هاوه لانی رۆزی چواره می (زیلحیجه) گه شتنه (مهککه) ئیحرامیان به حج بهستبوو، وه پیغه مبه رضی الله عنه فه رمانی پی کردن که ئیحرامه که یان بگۆرن به عه مپه، هاوه لال و تیان ج هه لال بوونیکه؟^(۳) فه رمووی: ((هه لال بوونی هه موو شتیکه)).

۳۸۳۳- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: كَانَ عَمْرُو يَقُولُ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: جَاءَ سَيْلٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَكَسَا مَا بَيْنَ الْجَبَلَيْنِ. قَالَ سُفْيَانُ: وَيَقُولُ: إِنَّ هَذَا لَحَدِيثٌ لَهُ شَأْنٌ.

۳۸۳۳- سه عیدی کوری موسه یه ب دهگیر پته وه له باوکیه وه له باپیره وه دهلی: له سه رده می نه فامیدا لافاویک هات نیوانی دوو شاخه که (ی مهککه ی) داپووشی، سوفیان دهلی: (عه مپه کوری دینار) دهلی: نه م فه سه یه به سه رهاتیکی دریزی هه یه.

۳۸۳۴- حَدَّثَنَا أَبُو التُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ بَيَانَ أَبِي بَشْرٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: دَخَلَ أَبُو بَكْرٍ عَلَى امْرَأَةٍ مِنْ أَحْمَسَ يُقَالُ لَهَا: زَيْنَبُ، فَرَأَاهَا لَا تَكَلِّمُ، فَقَالَ: مَا لَهَا لَا تَكَلِّمُ؟ قَالُوا: حَبَّتْ مُضْمِتَةً. قَالَ لَهَا: تَكَلِّمِي، فَإِنَّ هَذَا لَا يَحِلُّ، هَذَا مِنْ عَمَلِ الْجَاهِلِيَّةِ. فَتَكَلَّمْتُ، فَقَالَتْ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: امْرُؤٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ. قَالَتْ: أَيُّ الْمُهَاجِرِينَ؟ قَالَ: مِنْ قُرَيْشٍ. قَالَتْ: مِنْ أَيِّ قُرَيْشٍ أَنْتَ؟ قَالَ: إِنَّكَ لَسْتُوْلٌ، أَنَا أَبُو بَكْرٍ. قَالَتْ: مَا بَقَاؤُنَا عَلَى هَذَا الْأَمْرِ الصَّالِحِ الَّذِي جَاءَ اللَّهُ بِهِ بَعْدَ الْجَاهِلِيَّةِ؟ قَالَ: بَقَاؤُكُمْ عَلَيْهِ مَا اسْتَقَامَتْ بِكُمْ

(۱) مه به ست برینی پشتی و شتر به هو ی نهو کوپان و ته ختانه ی له سه ر پشتیه تی برینداری دهکات.

(۲) ناسه واری ریکا که له حاجی ده نیشیت نه گهر نه ما به باران بارین دوا ی گه رانه وه ی له حج.

(۳) واته: إحرام شکاندنه که تاییه ته یان هه موو شتیکی پی هه لال ده بیت؟

أَمْتُكُم. قَالَتْ: وَمَا الْأَمَّةُ؟ قَالَ: أَمَا كَانَ لِقَوْمِكَ رُءُوسٌ وَأَشْرَافٌ يَأْمُرُونَهُمْ فَيُطِيعُونَهُمْ؟ قَالَتْ: بَلَى. قَالَ: فَهُمْ أَوْلَيْكَ عَلَى النَّاسِ

۳۸۳۴- قه‌یسی کوری نه‌بو حازیم وتی: نه‌بو به‌کر ﷺ جووه لای زنی له نه‌حمه‌س پیی ده‌وترا: زمینه‌ب، (نه‌بو به‌کر) بی‌نی قسه‌ی نه‌ده‌کرد، وتی: بوچی قسه‌ ناکات؟ وتیان: به‌بی قسه‌کردن چه‌ج ده‌کات، (نه‌بو به‌کر) پیی وت: قسه‌ بکه‌ چونکه‌ بی‌گومان نه‌و نه‌زره‌ دروست نییه‌، له‌ کار و کرده‌وی نه‌فامیه‌، نه‌وسا ده‌ستی کرد به‌قسه‌کردن و وتی: تو کی‌ی؟ (نه‌بو به‌کر) وتی: پیاویکم له‌ کوچه‌ران، وتم: له‌ کام کوچه‌رانی؟ وتی: له‌ کوچه‌رانی خو‌رمیش، وتی: له‌ کام خو‌رمیشیت؟ وتی: به‌راستی تو زور پرسیار ده‌که‌یت من نه‌بو به‌کر، (زمینه‌ب) وتی: تاکه‌ی له‌سه‌ر نه‌م کاره‌ چاکه‌ ده‌مینینه‌وه‌ که‌ خوا له‌ دوا‌ی نه‌فامی بو‌ی هینا‌وین؟ وتی: تا پیشه‌واکان‌تان به‌رپی راستدا بتان به‌ن به‌رپوه‌ له‌سه‌ری ده‌میننه‌وه‌، (زمینه‌ب) وتی: پیشه‌وا و ئی‌مام چییه‌؟ (نه‌بو به‌کر) وتی: بو‌ قه‌ومه‌که‌ی تو پیاوی گه‌وره‌ و به‌هیزی تیا نه‌بوو که‌ فه‌رمانیان پی‌ بکات و نه‌وانیش به‌گو‌یی بکه‌ن؟ وتی: به‌لئ تیا‌یانا بووه‌، وتی: پیشه‌واش نه‌وانه‌ن که‌ به‌سه‌ر خه‌ل‌کدا فه‌رمان و ریگری ده‌که‌ن.

۳۸۳۵- حَدَّثَنِي قُرُوهُ بْنُ أَبِي الْمَغْرَاءِ، أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَسْلَمَتِ امْرَأَةٌ سَوْدَاءُ لِبَعْضِ الْعَرَبِ، وَكَانَ لَهَا حِفْشٌ فِي الْمَسْجِدِ قَالَتْ: فَكَانَتْ تَأْتِينَا فَتَحَدِّثُ عِنْدَنَا، فَإِذَا فَرَعَتْ مِنْ حَدِيثِهَا قَالَتْ: وَيَوْمَ الْوِشَاحِ مِنْ تَعَاجِبِ رَبَّنَا... أَلَا إِنَّهُ مِنْ بَلَدَةِ الْكُفْرِ أَنْجَانِي فَلَمَّا أَكْثَرْتُ، قَالَتْ: لَهَا عَائِشَةُ: وَمَا يَوْمُ الْوِشَاحِ؟ قَالَتْ: خَرَجْتُ جُوزِيرِيَّةً لِبَعْضِ أَهْلِي، وَعَلَيْهَا وَشَاحٌ مِنْ أَدَمٍ فَسَقَطَ مِنْهَا، فَأَنْحَطْتُ عَلَيْهِ الْحَدِيَا وَهِيَ تَحْسِبُهُ لَحْمًا، فَأَخَذَتْ فَأَنْهَمُونِي بِهِ فَعَذَّبُونِي، حَتَّى بَلَغَ مِنْ أَمْرِي أَنَّهُمْ طَلَبُوا فِي قُبُلِي، فَبَيَّنَّا هُمْ حَوْلِي وَأَنَا فِي

كَرْبِي إِذْ أَقْبَلَتِ الْحُدَيَّا حَتَّى وَارَتْ بِرُءُوسَتَا ثُمَّ أَلْقَتْهُ، فَأَخَذُوهُ، فَقُلْتُ لَهُمْ: هَذَا الَّذِي أَتَهَمْتُمُونِي بِهِ وَأَنَا مِنْهُ بَرِيءَةٌ^(۱).

۳۸۳۵- عائشه رضی اللہ عنہا ده‌لی: ژنیکی رهش پیستی که‌نیزه‌کی که‌سیکی عه‌رهب مسو‌لمان بوو، له مزگه‌وت (ی مه‌دینه‌دا) هو‌دمیه‌کی بجکۆلانه‌ی هه‌بوو (له‌ویدا ده‌مایه‌وه)، ده‌لی جار جارێ ده‌هاته لامان قسه‌ی ده‌کرد، که له قسه‌که‌ی دمبو‌وه نه‌م به‌یته‌ی ده‌خوینده‌وه:

پو‌ژی ملوانکه‌که له‌شتانی سه‌رسو‌په‌ینه‌ری خواجه

خه‌به‌رتان بده‌می خوا پرزگاری کردم له شاری کوفر^(۲)

جا که زور نه‌م به‌یته‌ی ده‌خوینده‌وه عائشه رضی اللہ عنہا وتی: پو‌ژی ویشاح چیه‌؟ وتی: پو‌ژی کچیکی بجکۆلانه‌ی هه‌ندی له ئاغا‌کانم (تازه بووک بوو) ملوانکه‌یه‌کی (مور و سووری) چنراو به‌پیستدای له مل دابوو، جا لیی ده‌که‌وی، کۆلاره‌یه‌کی^(۳) له‌سه‌ری نیشته‌وه و واده‌زانی گوشته و ده‌یفریتی، نه‌جا منیان پی تاوانبار کرد و وسزایان دام و هه‌تا کار له‌گه‌لمدا گه‌شته نه‌وه‌ی ناو له‌شیشمیان بشکینی، جا کاتی نه‌وان له چوارده‌ورم بوون منیش له نار‌ه‌حه‌تی و بی‌تاقه‌تی دا بووم، له‌پر کۆلاره‌که هاته‌وه هه‌تا گه‌شته راست سه‌رمان، پاشان ملوانکه‌که‌ی فری دا و نه‌وانیش هه‌لیان گرت‌ه‌وه، منیش پی‌م وتن: نه‌وه نه‌و ملوانکه‌یه‌یه که منتان پی تاوانبارکرد (وتتان دزه)، له کاتی‌کدا من له‌و تاوانه به‌ری بووم.

۳۸۳۶- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہما، عَنِ النَّبِيِّ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «أَلَا مَنْ كَانَ خَالِفًا فَلَا يَخْلِفُ إِلَّا بِاللَّهِ». فَكَانَتْ قُرَيْشٌ تَخْلِفُ بِأَبَائِهَا، فَقَالَ: «لَا تَخْلِفُوا بِأَبَائِكُمْ»^(۴).

(۱) بر‌وانه: ۴۳۹.

(۲) که شاری مه‌که‌بوو له‌وکاته‌دا.

(۳) کۆلاره: بالنده‌یه‌کی گو‌شخو‌ری زیانداره له دال ده‌چن. فه‌رهه‌نگی خال: ل ۴۵۷.

(۴) بر‌وانه: ۲۶۷۹.

۳۸۳۶- نیب نو عومەر ﴿﴾ لہ پیغہ مبرہ وہ ﴿﴾ دمگیر پتہ وہ کہ فہرمووی:
 ((ناگادار بن ہر کہس سویندی خوار نہ وہ باسویند نہ خوات بہ خوا نہ بیٔ))،
 چونکہ فورمیشہ کان بہاویکیان سویندیان دہخوارد، پیغہ مبریش ﴿﴾
 فہرمووی: ((بہاویکتان^(۱) سویند مہخون)).

٣٨٣٧- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو، أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْقَاسِمِ حَدَّثَهُ، أَنَّ الْقَاسِمَ كَانَ يَمْشِي بَيْنَ يَدَيِ الْجَنَازَةِ وَلَا يَقُومُ لَهَا، وَيُخْرِجُ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُومُونَ لَهَا، يَقُولُونَ إِذَا رَأَوْهَا: كُنْتُ فِي أَهْلِكَ مَا أَنْتِ. مَرَّتَيْنِ.

٣٨٣٧- عەمەر دەلی: عەبدوڕەحمانی کورپی قاسیم بۆی گێڕایەووە کە قاسیم لە بەردەم تەرمی مردوووە دەرۆشت وە لە بەری ھەڵنەئەسایەووە، وە لە عانیشەووە ھەڵنەئەسایەووە. دیگێڕایەووە کە وتویەتی: خەڵکی سەردەمی نەفامی لەبەر تەرم ھەڵدەسان، کاتیکیش تەرمیان بەدایە دەیانوت: تۆ ئیستا لە ناو ئەو کەسو کارمەتای کە پێشتر تیایدا بووی^(٣). دووچار ئەمەیان دەووت.

٣٨٣٨- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ: قَالَ عُمَرُ رضي الله عنه: إِنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا لَا يَفِيضُونَ مِنْ جَمْعٍ حَتَّى تَشْرُقَ الشَّمْسُ عَلَى بَيْرٍ، فَخَالَفَهُمُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَأَقَاصَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ ^(٣).

۳۸۳۸- عومەر ﷺ دەلى: بىگومان جاران بىپەرستەكان لە موزدەلىفە نەدمرپۇشتن ھەتا خۆر ھەلنەھاتايە لە (شاخى) سەبىر^(۱)، بەلام پىڭھەمبەر ﷺ بىچەوانەى ئەوانى کرد، بۆيە لە موزدەلىفە رۆشت پىش ئەودى خۆر ھەلپىت.

(۱) بان به گیانی باوکتان سوئند خواردن به و جوړه شتانه حه رame و دروست نسه.

(۲) نه گهر له دونيا چاك بوښت له پاش مردنښ چاكه، پتجه وانه كه شي راسته.

(۳) پروانه: ۱۶۸۴.

۳۸۳۹- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي أَسَمَةَ: حَدَّثَكُمْ يَحْيَى بْنُ الْمُهَلَّبِ،

حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ ﴿وَكَأْسَادِهَا قَا﴾ (٣١) النَّبَأُ. قَالَ: مَلَأَى مُتَتَابِعَةً.

۳۸۳۹- حوصه‌ین له عیکریمه وه ده‌گیریتته وه ده‌لی: ﴿وَكَأْسَادِهَا قَا﴾ (٣١) النَّبَأُ، واته:

په‌رداخ‌ی پر (له شه‌راب) ی یه‌ک له‌دوای یه‌ک.

۳۸۴۰- قَالَ: وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ: اسْقِنَا كَأْسًا دِهَاقًا.

۳۸۴۰- (عیکریمه) ده‌لی: نُیَبْنُو عه‌بباس ﴿﴾ ده‌لی: له سه‌رده‌می نه‌فامیدا له

باو‌کم بیستوو (پیش مسو‌لمان بوونی) ده‌یوت: (به‌غولامه‌که‌ی) په‌رداخ‌یک‌ی پر

له شه‌رابمان بو‌ بی‌نه (بی‌خو‌ینه‌وه).

۳۸۴۱- حَدَّثَنَا أَبُو نَعِيمٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ

قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَصْدَقُ كَلِمَةٍ قَالَهَا الشَّاعِرُ كَلِمَةُ لَبِيدٍ: أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ

وَكَادَ أُمِّيَّةُ بْنُ أَبِي الصَّلْتِ أَنْ يُسْلِمَ»^(۱).

۳۸۴۱- نه‌بو هور‌میره ؓ وت‌ی: پی‌غه‌مبه‌ر ؓ فه‌رموو‌ی: ((راست‌رینی نه‌و وشانه‌ی

که شاع‌یر و توو‌یه‌تی وته‌ی له‌بیده که ده‌لی: نا‌گادارب‌ن هه‌موو شت ج‌گه له خوا

به‌تال و بی هودمه‌یه، وه نزیک بوو ئومه‌یی‌یه‌ی کو‌ری سه‌لت مسو‌لمان بی‌)).

۳۸۴۲- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ

الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ ؓ، قَالَتْ: كَانَ لِأَبِي بَكْرٍ غُلَامٌ

(۱) سه‌ب‌یر: شاخ‌یک‌ی که‌وره‌یه له موزده‌لیفه‌وه که ده‌چ‌یت بو‌ مینا لای چه‌په‌وه‌یه که ده‌چ‌یت بو‌ عه‌ره‌فات لای

راسته‌وه‌یه. بر‌وانه: إرشاد الساری: ۲۰۴/۴.

(۲) بر‌وانه: ۶۱۴۷، ۶۴۸۹.

يُخْرِجُ لَهُ الْخَرَجَ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ يَأْكُلُ مِنْ خَرَجِهِ، فَجَاءَ يَوْمًا بِشَيْءٍ فَأَكَلَ مِنْهُ أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ لَهُ الْغُلَامُ: تَذَرِي مَا هَذَا؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَمَا هُوَ؟ قَالَ: كُنْتُ تَكْهَنُ لِلْإِنْسَانِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَمَا أَحْسَنَ الْكِهَانَةَ، إِلَّا أَنِّي خَدَعْتُهُ، فَلَقَيْتَنِي، فَأَعْطَانِي بِذَلِكَ، فَهَذَا الَّذِي أَكَلْتُ مِنْهُ. فَأَدْخَلَ أَبُو بَكْرٍ يَدَهُ فَقَاءَ كُلَّ شَيْءٍ فِي بَطْنِهِ.

۳۸۴۲- عائشه رضی اللہ عنہا دهلی: ئەبو بەکر غولامیکی هەبوو (هەموو رۆژێک) ئەوێ لەسەری دانابوو (دەبوو پەیدای بکات) بۆی دەهینا، ئەبو بەکریش لە داهاڵەکی دەخوارد، جا رۆژێک شتیکی هینا ئەبو بەکریش لێی خوارد، غولامەکە بە ئەبو بەکرێ وت: دەزانێ ئەوێ چی بوو؟ ئەبو بەکریش وتی: چی بوو؟ وتی: من لە سەردەمی نەفامیدا فایم دەگرتەوێ بۆ کەسێک لە کاتیکیدا فالگرتنەوێم نەدەزانێ، بەلام خەڵەتانەم و دواتر گەشت پێم لە بەرانبەری ئەوێدا ئەمە دایم، جا ئەمە ئەوێبوو تۆ لێت خوارد، ئەبو بەکریش رضی اللہ عنہ دەستی کرد بەناو گەروویدا هەرجی لە ناو سکی دا بوو هەلیهیناوە.

۳۸۴۳- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، أَخْبَرَنِي تَافِعٌ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضی اللہ عنہما قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَتَّبِعُونَ لِحُومِ الْجَزُورِ إِلَى حَبْلِ الْحَبْلَةِ، قَالَ: وَحَبْلُ الْحَبْلَةِ أَنْ تَنْتَجِ الثَّاقَةُ مَا فِي بَطْنِهَا، ثُمَّ تَحْمِلَ الَّتِي تُتَجَثُّ، فَتَهَاكُمُ النَّبِيُّ ﷺ عَنْ ذَلِكَ^(۱).

۳۸۴۳- ئیبنو عومەر رضی اللہ عنہما دهلی: خەڵکی سەردەمی نەفامی گوشتی وشتیان بەیەکتری دەفرۆشت تا سکی سکه ببێ، دهلی: سکی سکیش واتە: وشر ئەو بەچکە لە سکی دایە ببیت، پاشان ئەو بەچکەش پەیدا بوو ئاوس ببێ، پیغەمبەریش ﷺ ئەوێ لێ قەدەغە کردن^(۲)

(۱) بېروانه: ۲۱۴۳.

(۲) لەبەر ناديارى کاتهکەى.

۳۸۴۴- حَدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ، حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ، قَالَ غِيلَانُ بْنُ جَرِيرٍ: كُنَّا نَأْتِي أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ فَيُحَدِّثُنَا عَنِ الْأَنْصَارِ، وَكَانَ يَقُولُ لِي: فَعَلَ قَوْمُكَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا، وَفَعَلَ قَوْمُكَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا^(۱).

۳۸۴۴- غهیلانی کوردی جهریر ده‌لی: ئیمه دەرۆشتینه خزمهت نه‌نه‌سی کوردی مالیک رضی اللہ عنہ، نه‌ویش دهرباره‌ی نه‌نصار رضی اللہ عنہ قسه‌ی بو ده‌کردین، وه به‌منی ده‌وت هۆزه‌که‌ت (له پێشی ئیسلامدا) نه‌وه و نه‌وه‌ی کرد له‌و پۆژه و له‌و پۆزه‌دا، وه هۆزه‌که‌ت نه‌وه و نه‌وه‌ی کرد له‌و پۆژه و له‌و پۆزه‌دا.

۲۷- بَابُ الْقَسَامَةِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ

۳۸۴۵- حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، حَدَّثَنَا قَطْنُ أَبُو الْهَيْثَمِ، حَدَّثَنَا أَبُو يَزِيدَ الْمَدَنِيُّ، عَنْ عِكْرَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: إِنَّ أَوَّلَ قَسَامَةٍ كَانَتْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ لَفَيْتَا بَنِي هَاشِمٍ، كَانَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ، اسْتَأْجَرَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ فَخْدٍ أُخْرَى، فَأَنْطَلَقَ مَعَهُ فِي إِبِلِهِ، فَمَرَّ رَجُلٌ بِهِ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ قَدْ انْقَطَعَتْ عُزْوُهُ جُوعًا، فَقَالَ: أَغْنِنِي بِعِقَالٍ أَشَدَّ بِهِ عُزْوَةَ جُوعِي، لَا تَنْفِرُ الْإِبِلُ. فَأَعْطَاهُ عِقَالًا، فَشَدَّ بِهِ عُزْوَةَ جُوعِهِ، فَلَمَّا نَزَلُوا عَقَلَتِ الْإِبِلُ إِلَّا بَعِيرًا وَاحِدًا، فَقَالَ الَّذِي اسْتَأْجَرَهُ: مَا شَأْنُ هَذَا الْبَعِيرِ لَمْ يُعَقَلْ مِنْ بَيْنِ الْإِبِلِ؟ قَالَ: لَيْسَ لَهُ عِقَالٌ. قَالَ: فَأَيْنَ عِقَالُهُ؟ قَالَ: فَحَدَفَهُ بِعَصَا كَانَ فِيهَا أَجْلُهُ، فَمَرَّ بِهِ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ، فَقَالَ: أَتَشْهَدُ الْمَوْسِمَ؟ قَالَ: مَا أَشْهَدُ، وَرَجْمًا شَهِدْتُهُ. قَالَ: هَلْ أَنْتَ مُبْلَغٌ عَنِّي رَسُولَهُ مَرَّةً مِنَ الدَّهْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكُنْتُ إِذَا أَنْتَ شَهِدْتَ الْمَوْسِمَ، فَنَادِ: يَا آلَ قُرَيْشٍ. فَإِذَا أَجَابُوكَ، فَنَادِ: يَا آلَ بَنِي هَاشِمٍ. فَإِنْ أَجَابُوكَ فَسَلْ عَنِّي طَالِبٍ، فَأَخْبِرْهُ أَنَّ فُلَانًا قَتَلَنِي فِي عِقَالٍ، وَمَاتَ الْمُسْتَأْجَرُ، فَلَمَّا قَدِمَ الَّذِي اسْتَأْجَرَهُ أَتَاهُ أَبُو

طَالِبٍ، فَقَالَ: مَا فَعَلَ صَاحِبُنَا؟ قَالَ: مَرِضٌ، فَأَحْسَنْتُ الْقِيَامَ عَلَيْهِ، فَوَلِيتُ دَفَنَهُ. قَالَ: قَدْ كَانَ أَهْلُ ذَاكَ مِنْكَ. فَمَكَتْ حِينَئِذٍ، ثُمَّ إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي أَوْصَى إِلَيْهِ أَنْ يُبْلَغَ عَنْهُ وَاقِيَ الْمَوْسِمِ، فَقَالَ: يَا آلَ قُرَيْشٍ. قَالُوا: هَذِهِ قُرَيْشٌ. قَالَ: يَا آلَ بَنِي هَاشِمٍ. قَالُوا: هَذِهِ بَنُو هَاشِمٍ. قَالَ: أَيْنَ أَبُو طَالِبٍ؟ قَالُوا: هَذَا أَبُو طَالِبٍ. قَالَ: أَمَرَنِي فَلَانٌ أَنْ أُبْلَغَكَ رِسَالَةً أَنَّ فَلَانًا قَتَلَهُ فِي عِقَالٍ. فَأَتَاهُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالَ لَهُ: اخْتَرْ مِنَّا إِحْدَى ثَلَاثٍ: إِنْ شِئْتَ أَنْ تُؤَدِّيَ مِائَةً مِنَ الْإِبِلِ، فَإِنَّكَ قَتَلْتَ صَاحِبَنَا، وَإِنْ شِئْتَ حَلَفَ خَمْسُونَ مِنْ قَوْمِكَ أَنَّكَ لَمْ تَقْتُلْهُ، فَإِنْ أَبَيْتَ قَتَلْنَاكَ بِهِ. فَأَتَى قَوْمَهُ، فَقَالُوا: نَخْلِفُ. فَأَتَتْهُ امْرَأَةٌ مِنْ بَنَى هَاشِمٍ كَانَتْ تَحْتَ رَجُلٍ مِنْهُمْ قَدْ وَلَدَتْ لَهُ، فَقَالَتْ: يَا أَبَا طَالِبٍ أَحِبُّ أَنْ تُجِيزَ ابْنِي هَذَا بِرَجُلٍ مِنَ الْخَمْسِينَ، وَلَا تَصْبِرْ يَمِينَهُ حَيْثُ تُصْبِرُ الْأَيْمَانُ. فَفَعَلَ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ مِنْهُمْ فَقَالَ: يَا أَبَا طَالِبٍ، أَرَدْتُ خَمْسِينَ رَجُلًا أَنْ يَخْلِفُوا مَكَانَ مِائَةٍ مِنَ الْإِبِلِ، يُصِيبُ كُلُّ رَجُلٍ بَعِيرَانِ، هَذَانِ بَعِيرَانِ، فَاقْبَلْهُمَا عَنِّي وَلَا تَصْبِرْ يَمِينِي حَيْثُ تُصْبِرُ الْأَيْمَانُ. فَقَبِلَهُمَا، وَجَاءَ ثَمَانِيَةٌ وَأَرْبَعُونَ فَحَلَفُوا. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا حَالَ الْحَوْلُ وَمِنْ الثَّمَانِيَةِ وَأَرْبَعِينَ عَيْنٌ تَطْرُقُ.

۲۷- باسی سویند خواردنی میراتگرانی^(۱) کوژراوه له

سه‌رده‌می نه‌فامیدا

۳۸۴۵- ئیبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: په‌که‌م سویند خواردن له‌سه‌ر کوژراو که له سه‌رده‌می نه‌فامی دابوو له ئیمه‌دابوو که به‌نی هاشمین، پیاویک له به‌نی هاشیم (که عه‌مری کوری عه‌لقه‌می بوو) پیاویکی له تایفه‌یه‌کی تری قورمیش (که ناوی خیداش بوو) به‌گری گرت له‌گه‌لیدا، له‌گه‌ل وشرمه‌کانیدا رۆشت بو شام، له

(۱) (القسامة) واته: کوژراویک نازانریت کن کوشتویه‌تی گومان له کۆمه‌له‌ که‌سیک ده‌کرتی، په‌نجا که‌س له میراتگرانی کوژراوه‌که سویند ده‌خۆن له گومان لیکراوه‌کان کوشتویانه ده‌بی خویته‌که بدن، یان په‌نجا که‌س له گومان لیکراوه‌کان سویند ده‌خۆن نه‌وان نه‌یان کوشتوو خویته‌که‌یان ناکه‌ویته‌سه‌ر.

رېځگادا پياوړىكى بهنى هاشيمى پېگه‌يشت، قوڼى جه‌واله‌كه‌ى پچرا‌بوو، پيى وت: هريام كه‌وه عه‌قالايكم بدمرئ قوڼى جه‌واله‌كه‌مى پيى قايم بكه‌مه‌وه تا وشتره‌كه‌م نه‌سله‌ميته‌وه، نه‌شكيلايكي^(۱) دايه. قوڼى جه‌واله‌كه‌ى پيى به‌سته‌وه كه‌ باريان خست وشتره‌كانى نه‌شكيل كرد، يه‌كيكى بي نه‌شكيل مايه‌وه، جائه‌وه‌ى به‌كړيى گرتبوو ليى پرسى: نه‌و وشتره بو نه‌شكيل نه‌كراوه؟ وتى: عه‌قالى نيبه، وتى: نه‌ى عه‌قاله‌كه‌ى چى لي هات؟ (خه‌به‌رى دايه) عه‌صايه‌كى به‌ده‌سته‌وه بوو هاويشتى بوى به‌و عه‌صايه به‌رى كه‌وت و مرد^(۲) (عه‌مري كورى عه‌لقه‌مه له‌وي‌دا مايه‌وه و خيرا‌ش باري كرد و روشت)، پياوړيك كه‌ خه‌لكى يه‌مه‌ن بوو به‌وي‌دا تيپه‌رى عه‌مپ پيى وت: ناماده‌ى موسيم دمبى يان نا؟ وتى: ناماده نابم، زور جاري‌ش ناماده نه‌بم، (عه‌مپ به‌كابراى يه‌مه‌نى) وت: روژى له‌ روژان هه‌والئ له‌ منه‌وه ده‌گه‌يه‌نى؟ وتى: به‌لئ دمىگه‌يه‌نم، وتى: ناماده‌ى مه‌وسيم (واته حه‌ج) بووى جار بده: نه‌ى ئالى خوړيش كه‌ جوابيان دايت‌وه بانگ بكه‌ نه‌ى ئالى به‌نى هاشم، كه‌ جوابيان دايت‌وه پرسىارى نه‌بو تاليبان لي بېرسه و پيى بلئ كه: هالان- واته خيدا‌ش- له‌سهر عه‌قالى منى كوشت.

به‌كړئ گيراوه كه‌ مرد نه‌وه‌ى به‌كړيى گرتبوو- واته خيدا‌ش- كه‌ چوو‌يه‌وه مه‌ككه نه‌بو تاليب نه‌و شته‌ى لي پرسى هاوړي‌كه‌مان چى لي هات؟ وتى: نه‌خوش كه‌وت، زور چاك به‌سهر‌يه‌وه وه‌ستام، مرد و ناشتم، نه‌بو تاليب وتى: شياو بوو بو نه‌وه‌ى له‌گه‌لت كردووه، ماوميه‌كى پيى چوو نه‌و پياوه كه‌ عه‌مپى وه‌صيه‌ته‌كه‌ى له‌ لا كرد كه‌ خه‌به‌رى بدا به‌هوژمه‌كه‌ى، چوو بو‌حج بانگى كرد: نه‌ى ئالى خوړميش، وتيان: نه‌مه خوړميشه، بانگى كرد: نه‌ى ئالى هاشيم وتيان: نه‌مه ئالى هاشيمه، وتى: نه‌بو تاليب له‌ كوئييه؟ وتيان نه‌مه نه‌بو تاليبه، وتى:

(۱) نه‌شكيل: چوار پهل به‌ستنى ولاخ و به‌زه‌وى دادانى. فره‌هنكى خال: ل ۱۸۰.

(۲) پاش ماوه‌يه‌ك مرد واته حالى نزيك بوو له‌ مرده‌نه‌وه: پروانه: ارشاد الساري: ۳۱۲/۸.

هالان- واته عه مر - ئه مری پی کردووم که خه بهری نه و مت بده می که هالان
 کهس خیداش کوشتویه تی، نه بو تالیب رۆشت بو لای خیداش لیی پرسی،
 ئینکاری کرد و دانی بیاننا، پیی وت: له لای ئیمه وه له نیوان سی شتدا
 سه رپشکی: یان سه د و شتری خوینی عه مر بده، چونکه تو هاوړیکه ی ئیمه ت
 کوشتووه، یا په نجا کهس له قه ومه که ت سویند بخون که تو هاوړیکه ی ئیمه ت
 نه کوشتووه، نه گهر یه کیك له م دووانه ت نه کرد له خوینی عه مر پدا نه ت کوژینه وه،
 خیداشیش رۆشت بو لای هۆزه که ی (پیی وتن)، نه وانیش وتیان: سویند ده خوین، جا
 زنیك له به نی هاشیم خیزانی پیاویك بوو له هۆزی بکوژه که، کوړیکی لیی بوو بوو،
 (نه و نافرته) وتی: نه ی نه بو تالیب پیم خوشه که نه م کوړم^(۱) له سویند خواردن
 عه فو بکه ی به پیاویکی تر له په نجا که و پابه ند و نا چاری مه که به سویند خواردن
 له و شوینه ی سویندی لی ده خوری^(۲) نه بو تالیب تکا که ی و مرگرت، جا پیاویکی تر
 له وان (سویند خورمه کان) هات و وتی: نه ی نه بو تالیب تو له بری سه د و شتر په نجا
 کهس سویند دده میت، هه ر پیاوی دوو و شتری به رده که وئ، نه مه دوو و شتره لیم
 و مرگرت له و شوینه ی سویند تیا ده خوری سویندم مه ده، دوو و شترمه که شی له و
 و مرگرت. ده لی: جا سویند به و زاته ی گیانی منی به دمه سته سال نه سوړایه وه له و چل
 و هه شت که سه یه کیکیان نه مایه وه که چاو بتر وکینی.

۳۸۴۶- حَدَّثَنِي عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا
 قَالَتْ: كَانَ يَوْمَ بُعَاثٍ يَوْمًا قَدَّمَهُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ ﷺ، فَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ افْتَرَقَ مَلَوْهُمْ،
 وَقَتَّلَتْ سَرَوَاتُهُمْ وَجَرَحُوا، قَدَّمَهُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ ﷺ فِي دُخُولِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ^(۳).

(۱) که ناوی (خویطب) ه، وه له هاوه لانی پیغه مبه ره ﷺ. إرشاد الساري: ۲۱۴/۸.

(۲) له نیوان روکن و مه قامدا له که عه.

(۳) بروانه: ۳۷۷.

۳۸۴۶- عایشه رضی الله عنها ده‌لی: (جهنگی) رۆژی بوعاس رۆژێك بوو خوای گه‌وره‌ بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی صلی الله علیه و آله پێشخستبوو، جا کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا صلی الله علیه و آله هات بۆ (مه‌دینه) پێر و گۆمه‌لیان بلاو بووه‌، پیاوه‌ ناودار و گه‌وره‌کانیان کوژرابوون و بریندار و په‌که‌ه‌وته‌ بوووبوون^(۱)، جا خوا نه‌و (جه‌نگه‌ی) پێشخست بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی صلی الله علیه و آله که‌ بوویه‌ ه‌وی نه‌وه‌ی خه‌لکی مه‌دینه‌ بچه‌ ناو ئاینی ئیسلامه‌وه‌.

۳۸۴۷- وَقَالَ ابْنُ وَهْبٍ: أَخْبَرَنَا عَمْرُو، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ الْأَشَّجِ، أَنَّ كُرَيْبًا - مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ - حَدَّثَهُ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رضی الله عنه قَالَ: لَيْسَ السَّعْيُ يَبْطِنُ الْوَادِي بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سُنَّةً، إِمَّا كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَسْعَوْنَهَا وَيَقُولُونَ: لَا نُجِيزُ الْبَطْحَاءَ إِلَّا شَدًّا.

۳۸۴۷- ئیبنو عه‌باس رضی الله عنه ده‌لی: به‌په‌له‌ رۆیشتن^(۲) له‌ ه‌ولایی شیوه‌که‌ی نیوان صه‌فا و مه‌روه‌دا سونه‌ت نییه‌^(۳) چونکه‌ خه‌لکی سه‌رده‌می نه‌قامی تیایدا پرایان ده‌کرد و ده‌یانوت: شوین لافاوه‌که‌ هه‌ر به‌راکردن ده‌برین.

۳۸۴۸- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، أَخْبَرَنَا مُطَرِّفٌ، سَمِعْتُ أَبَا السَّرِّ يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رضی الله عنه يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، اسْمَعُوا مِنِّي مَا أَقُولُ لَكُمْ، وَأَسْمِعُونِي مَا تَقُولُونَ، وَلَا تَذْهَبُوا فَتَقُولُوا: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ. مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ فَلْيَطُفْ مِنْ وَرَاءِ الْحَجَرِ، وَلَا تَقُولُوا الْحَطِيمُ. فَإِنَّ الرَّجُلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ كَانَ يَخْلِفُ فَيُلْقِي سَوْطَهُ أَوْ نَعْلَهُ أَوْ قَوْسَهُ.

۳۸۴۸- نه‌بو سه‌فه‌ر ده‌لی: له‌ ئیبنو عه‌باس رضی الله عنه بیست ده‌یوت: نه‌ی خه‌لکینه‌، نه‌وه‌ پێتان ده‌لیم لیم ببیستن و لیم و مر بگرن، نه‌نجا (دواتر) بۆم بلێنه‌وه‌ چی

(۱) که‌سیان نه‌ما‌بوو به‌ته‌مای سه‌رۆکایه‌تی کردنیان بێت له‌ ناو خۆیاندا.

(۲) یان پا‌کردنێکی ه‌یواش (گورگه‌ لۆقه‌).

(۳) به‌ لای ئیبنو عه‌باسه‌وه‌ سونه‌ت نیه‌ به‌ لکو رۆشتنی ئاسایی سونه‌ته‌، به‌ لای جه‌ماوه‌ری زانایان به‌په‌له‌ رۆشتن سونه‌ته‌.

دهلّین، نه نجا مه پۆن و بلّین: ئیبنو عه بباس وای وت، ئیبنو عه بباس وای وت،
 ههر کهس ته وافی کرد به دهووری بهیتدا با له پشت حیجره وه ته وافی بکات، وه
 (به حیجر) مه لّین هه تیم، چونکه بیگومان که سیک له سهرده می نه فامیدا که
 سویندی دهخوارد، نیتیر قامچی یا پیلا وه کانی یا که وانه کهی فری دما^(۱)

۳۸۴۹- حَدَّثَنَا نَعِيمُ بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ:
 رَأَيْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ قِرْدَةً اجْتَمَعَ عَلَيْهَا قِرْدَةٌ قَدْ زَنَتْ، فَرَجَمُوهَا فَرَجَمْتُهَا مَعَهُمْ.

۳۸۴۹- عه مری کوری مهیمون دهلی: له سهرده می نه فامیدا مهیمونیکم بینی که
 زینای کردبوو، کو مه لّیک مهیمون لی کو بوونه وه و بهردبارانیان کرد، منیش
 له که لّیاندای بهردبارانم کرد.

۳۸۵۰- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ، سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ:
 خِلَالٌ مِنْ خِلَالِ الْجَاهِلِيَّةِ: الطَّعْنُ فِي الْأَنْسَابِ، وَالنِّبَاحَةُ. وَنَسِيَ الثَّالِثَةَ، قَالَ سُفْيَانُ:
 وَيَقُولُونَ: إِنَّهَا الْإِسْتِسْقَاءُ بِالْأَنْوَاءِ.

۳۸۵۰- عوبهیدوللا بیستویه تی له ئیبنو عه بباس رادی الله عنهما دهلی چهند رهوشتیک (ی خراب)
 له رهوشته کانی سهرده می نه فامی بوو: تانه و ته شهردان له ره چه لهک و شین و شه پۆر
 له سه ر مردوو، (عوبهیدوللا) سی یمیان له بیر چوبوو یه وه، سوفیان دهلی: دهلّین:
 سییه میان داوای باران بارینه به هو ی نه ستیره کانه وه (بورجه کانه وه).

(۱) وهک نیشانه بهک له سه ر سویند خواردنه که ی.

۲۸- بَابُ مَبْعَثِ النَّبِيِّ ﷺ

مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمٍ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ بْنِ قُصَيٍّ بْنِ كِلَابٍ بْنِ مُرَّةَ بْنِ
كَعْبٍ بْنِ لُؤَيٍّ بْنِ غَالِبٍ بْنِ فِهْرِ بْنِ مَالِكٍ بْنِ النَّضْرِ بْنِ كِنَانَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ بْنِ مُدْرِكَةَ بْنِ إِلْيَاسَ
بْنِ مُضَرَ بْنِ نِزَارٍ بْنِ مَعَدٍّ بْنِ عَدْنَانَ.

۲۸- باسی ناردننی پیغه‌مبەر ﷺ^(۱)

(پیغه‌مبەر ﷺ ناوی) موحه‌مەدی کوپی عەبدوللای کوپی عەبدولموتتەلیبی
کوپی هاشیمی کوپی عەبدومەنافی کوپی قوصەیی کوپی کیلابی کوپی موپەری
کوپی کەعبی کوپی لوئەیی کوپی غالییی کوپی فیهری کوپی مالیکی کوپی
نەزری کوپی کینانەیی کوپی خوزیمەیی کوپی مودریکەیی کوپی ئیلیاسی کوپی
موزمپی کوپی نیزاری کوپی مەعەدی کوپی عەدنانە.

۳۸۵۱- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي رَجَاءٍ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ
ؓ قَالَ: أُنْزِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ ابْنُ أَرْبَعِينَ، فَمَكَثَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً، ثُمَّ أَمَرَ
بِالْهَجْرَةِ، فَهَاجَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ، فَمَكَثَ بِهَا عَشْرَ سِنِينَ، ثُمَّ تَوَفَّى ﷺ^(۲).

۳۸۵۱- ئیبنو عەبباس ؓ دەلی: پیغه‌مبەری خوا ﷺ تەمەنی چل سال بوو کاتی
نیگای بو دابەزینرا، جا (له مه‌ککه) سیانزه سال مایه‌وه. پاشان فه‌رمانی کوچی
بی درا و کوچی کرد بو مه‌دینه، ئینجا ده سال له‌وی مایه‌وه پاشان وفاتی کرد.

(۱) به پیغه‌مبەرایەتی بو گشت مروّفایەتی.

(۲) پروانه: ۳۹۰۲، ۳۹۰۳، ۴۴۵۶، ۴۹۷۹.

۲۹- بَابُ مَا لَقِيَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ بِمَكَّةَ

۳۸۵۲- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا بَيَانٌ وَإِسْمَاعِيلُ قَالَا: سَمِعْنَا قَيْسًا يَقُولُ: سَمِعْتُ حَبَابًا يَقُولُ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً، وَهُوَ فِي ظِلِّ الْكَعْبَةِ، وَقَدْ لَقِينَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ شِدَّةً، فَقُلْتُ: أَلَا تَدْعُو اللَّهَ؟ فَقَعَدَ وَهُوَ مُحَمَّرٌ وَجْهَهُ، فَقَالَ: «لَقَدْ كَانَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَيْمَشَطُ مِمَّشَاطِ الْحَدِيدِ مَا دُونَ عِظَامِهِ مِنْ لَحْمٍ أَوْ عَصَبٍ مَا يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَيُوضَعُ الْمِنْشَارُ عَلَى مَفْرِقِ رَأْسِهِ، فَيَشَقُّ بِأَثْنَيْنِ، مَا يَصْرِفُهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَلَيُتَمَنَّ اللَّهُ هَذَا الْأَمْرَ حَتَّى يَسِيرَ الرَّاَكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ مَا يَخَافُ إِلَّا اللَّهَ». زَادَ بَيَانٌ وَ"الذُّنْبُ عَلَى غَنَمِهِ"^(۱).

۲۹- باسی ئه وهی توشی پیغه مبهەر ﷺ و هاوه لانی بوو (له ئهزیت و ئازار) له لایهن بتهرستانه وه که له مه کهه بوون

۳۸۵۲- قهیس دهلی: له خه بیام ﷺ بیست دهیوت: روښتمه خزمه تی پیغه مبهەر ﷺ له کاتی کهدا له سیبهری کهعه دا له سهر عابایه که شانی دادا بوو، لهو کاته دا بهراستی له لایهن بتهرستانه وه تووشی ئازاری زور بوو بووین، منیش وتم: (ئه ی پیغه مبهیری خوا ﷺ) نه وه داوا له خوا ناکهیت؟ نهویش دانیشت و دهم و جاری سوور هه لکه رابوو، هه رمووی: ((سویند به خوا بهراستی له گهلانی پیش نیوه دا بیوانیک هه بووه به شانه ی ناسن داهینراوه گوشت و ئیسک و رهگی له یه کتری جیاکراوته وه، که چی نهو له ئاینه که ی ودری نه گیراوه، وه (خواناسی وایان هه بووه) مشار له سهر سهری دانراوه و کراوه به دوو له ته وه، نه وه له ئاینه که ی ودری نه گیراوه، وه سویند به خوا نه ی ئاینی ئیسلام به نه نجام ده گه یه نی و سهری ده خات، هه تا سوار له سه نعه نه وه دهروات بو حه زرمه وت له ه یج ناترسیت جگه له خوا))، به یان نه مه ی بو زیاد کردوون، ((وه (ترسی) گورگ له سهر مه ره کانی)).

۳۸۵۳- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ ﷺ النَّجْمَ فَسَجَدَ، فَمَا بَقِيَ أَحَدٌ إِلَّا سَجَدَ، إِلَّا رَجُلٌ رَأَيْتُهُ أَخَذَ كَفًّا مِنْ حَصَا، فَرَفَعَهُ فَسَجَدَ عَلَيْهِ وَقَالَ: هَذَا يَكْفِينِي. فَلَقَدْ رَأَيْتُهُ بَعْدَ قِتْلِ كَافِرًا بِاللَّهِ^(۱).

۳۸۵۳- عەبدوللا ﷺ دەلی: پیغمەمبەر ﷺ سوپەتی: (النجم) ی خویند و سوژدهی برد، جا هیچ کەس نەما نیلا سوژدهی برد، جگە لە پیاویک بینیم مشتێ وردە بەردی ھەلگرت و بەرزێ کردەوھ و سوژدهی لەسەری برد و وتی: ئا ئەمەم بەسە (عەبدوللا) وتی: سویند بەخوا دواتر بینیم بەکافری و بیباوەر بەخوا کوژرا.

۳۸۵۴- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ سَاجِدٌ وَحَوْلَهُ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ، جَاءَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ بِسَلَى جَزُورٍ، فَقَذَفَهُ عَلَى ظَهْرِ النَّبِيِّ ﷺ، فَلَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ، فَجَاءَتْ فَاطِمَةُ ﷺ فَأَخَذَتْهُ مِنْ ظَهْرِهِ، وَدَعَتْ عَلَى مَنْ صَنَعَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اللَّهُمَّ عَلَيكَ الْمَلَأَ مِنْ قُرَيْشٍ أَبَا جَهْلٍ بْنُ هِشَامٍ، وَعُتْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ، وَأُمَيَّةُ بْنُ خَلْفٍ - أَوْ أَبِي بَنٍ خَلْفٍ». شُعْبَةُ الشَّائِكُ - قَرَأْتُهُمْ قُتِلُوا يَوْمَ بَدْرٍ، فَأَلْقُوا فِي بَيْرٍ غَيْرِ أُمَيَّةٍ - أَوْ أَبِي - تَقَطَّعَتْ أَوْصَالُهُ، فَلَمْ يُلَقَ فِي الْبَيْرِ^(۲).

۳۸۵۴- عەبدوللا (ی کوری مەسعود) ﷺ دەلی: لە کاتی کدا پیغمەمبەر ﷺ (نوێزی دەکرد و) سوژدهی دەبرد (لە سیبەری کەعبەدا) و خەلکانیکی ھوڕمیشی بەدەویدا بوون، عوقبە ی کوری ئەبو موعەیت وەرگ و رێخۆلە ی و شتریکی سەرپراوی ھینا و فرێی دایە سەر پستی پیغمەمبەر ﷺ، ئەویش سەری لە سوژدە بەرز نەکردەوھ، ئەنجا فاتیمە (ی کچی) ﷺ ھات و لایبرد لەسەر پستی و

(۱) برۋانە: ۱۰۶۷.

(۲) برۋانە: ۲۴۰.

دوو‌عای کرد لهو که‌سه‌ش نهو کاره‌ی کردوو، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی:
 ((خوایه سه‌رانی قور‌ه‌یش له ناو به‌ریت: نه‌بو جه‌هلی کوری هیشام و عوتبه‌ی
 کوری ږم‌بیعه و شه‌یبه‌ی کوری ږم‌بیعه و ئومه‌یبه‌ی کوری خه‌له‌ف))، یان
 ((ئوبه‌یی کوری خه‌له‌ف)) شوعبه نهو گومانه‌ی بردوو- جا هه‌موویانم بینی له
 ږوژی غه‌زای به‌دردا گوژران و هه‌موویان فری درانه بیر‌یکه‌وه، جگه له ئومه‌یبه-
 یان: ئوبه‌یی- چوار په‌لی لیک بوو بوویه‌وه، بویه فری نه‌درایه بیر‌ه‌که‌وه.

۳۸۵۵- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ أَوْ
 قَالَ حَدَّثَنِي الْحَكَمُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ - قَالَ أَمَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِزَى قَالَ: سَلِ ابْنَ
 عَبَّاسٍ عَنْ هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ مَا أَمَرُهُمَا؟ ﴿ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ ﴾ ﴿ الْإِسْرَاءِ. ﴾
 وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا ﴿ ٣٣ ﴾ الْنِّسَاءِ. فَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقَالَ: لَمَّا أُنْزِلَتِ الَّتِي
 فِي الْفُرْقَانِ، قَالَ مُشْرِكُو أَهْلِ مَكَّةَ فَقَدْ قَتَلْنَا أَنْفُسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ، وَدَعَوْنَا مَعَ اللَّهِ إِلَهَا
 آخَرَ، وَقَدْ آتَيْنَا الْفُؤَادَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﴿ إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ ﴾ ﴿ ٧٠ ﴾ الْفُرْقَانِ. الْآيَةُ. فَهَذِهِ
 لِأَوْلَيْكَ، وَأَمَّا الَّتِي فِي النَّسَاءِ الرَّجُلُ إِذَا عَرَفَ الْإِسْلَامَ وَشَرَّاعَهُ، ثُمَّ قَتَلَ، فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ.
 فَذَكَرْتُهُ لِمُجَاهِدٍ، فَقَالَ: إِلَّا مَنْ نَدِمَ^(۱).

۳۸۵۵- سه‌عیدی کوری جوبه‌یر ده‌لی: عه‌بدوږه‌حمانی کوری نه‌بزا فه‌رمانی
 پیکردم و وتی: ږرسیار له عه‌بدو‌ل‌لای کوری عه‌بباس ؓ بکه دمبراره‌ی نه‌م
 دوو نایه‌ته چو‌ن مانا ده‌کرین (مه‌به‌ست ښیان چیه و چونه؟) ﴿ وَلَا تَقْتُلُوا
 أَنْفُسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ ﴾ ﴿ الْإِسْرَاءِ ﴾^(۲) ﴿ وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِدًا ﴾ ﴿ ١٣ ﴾

(۱) ږروانه: ۴۵۹۰، ۴۷۶۲، ۴۷۶۳، ۴۷۶۴، ۴۷۶۵، ۴۷۶۶.

(۲) واته: که‌س مه‌کوژن که خوا کوشتنی جه‌رام کردوو.

النساء^(۱) منیش پرسیارم له عه‌بدوئلا‌ی کوری عه‌بباس کرد، نه‌ویش وتی: کاتی ئایه‌ته‌که‌ی سو‌رپه‌تی فوره‌قان^(۲) دابه‌زینرا، بته‌په‌رسته‌کانی خه‌لکی مه‌ککه و تیان: بی‌گومان ئیمه نه‌و که‌سانه‌مان کوشتوو‌ه که خوا کوشتنیانی حه‌رام کردوو‌ه، وه له‌گه‌ل خوادا په‌رستراوی ترمان په‌رستوو‌ه و هاوارمان لی کردوو‌ه، وه به‌درو‌ه‌وشتیمان کردوو‌ه، جا خوا ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاندا: ﴿إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ﴾ (۷۰) الفرقان، تا کو‌تایی ئایه‌ته‌که^(۳) ئه‌م ئایه‌تی سو‌رپه‌تی فوره‌قان بو‌ نه‌و کافرا‌نه‌یه، به‌لام ئایه‌ته‌که‌ی سو‌رپه‌تی (النساء) بو‌ که‌سیکه که شارم‌زای نی‌سلام و یاسا‌کانی ببیت، پاشان که‌سیک بکو‌ژیت، نه‌وه سزا‌که‌ی دۆزه‌خه (عه‌بدو‌ره‌حمانی کوری نه‌بزا) ده‌لی جا ئه‌مه‌م (وته‌ی ئیبنو عه‌بباسه) بو‌ موا‌هید باس کرد نه‌ویش وتی: (وايه) جگه له که‌سیک ته‌وبه بکات و په‌شیمان بیته‌وه.

۳۸۵۶- حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنِي الْأَوْزَاعِيُّ حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّمِيمِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَمْرٍو بْنَ الْعَاصِ: أَخْبَرَنِي بِأَشَدِّ شَيْءٍ صَنَعَهُ الْمُشْرِكُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ قَالَ بَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي فِي حِجْرِ الْكَعْبَةِ، إِذْ أَقْبَلَ عَقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، فَوَضَعَ تَوْبَهُ فِي عُنُقِهِ، فَخَنَقَهُ خَنْقًا شَدِيدًا، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى أَخَذَ مِنْ كَبْهِهِ وَدَفَعَهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ﴿أَنْقَلَبُوا رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَجُلٌ اللَّهُ ﷻ غَافِرٌ﴾ (۱۸) غافر. الْآيَةُ. تَابَعَهُ ابْنُ إِسْحَاقَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ عُرْوَةَ عَنْ عُرْوَةَ، قُلْتُ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو. وَقَالَ عَبْدُهُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ: قِيلَ لِعَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ. وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ^(۴).

(۱) هه‌ر که‌س به‌ئه‌نقه‌س باوه‌رداریک بکو‌ژێ.

(۲) که نه‌ایه‌ته: ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقُولُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ﴾ (۷۸) الفرقان.

(۳) ئایه‌تی 70 سو‌رپه‌تی الفرقان.

(۴) بروانه: ۳۶۷۸.

٣٨٥٦- عورو‌ی کور‌ی زوبه‌یر ده‌لئ: پرسیارم له عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی عه‌مر‌ی کور‌ی عاص کرد ﷺ دهرباره‌ی توندترین و خراپ‌ترین شت که بت‌په‌رسته‌کان به پی‌غه‌مبه‌ریان ﷺ کردبیت جیهه؟ وتی: له کاتی‌کدا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له حیجری که‌عه‌دا نو‌یژی ده‌کرد، له‌پ‌ر عوقبه‌ی کور‌ی نه‌بو موعه‌یت هات و پو‌شاکه‌که‌ی خو‌ی خسته ملی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و زو‌ر توند تاساندیی پی‌ی، جا نه‌بو به‌کر هات و شانی عوقبه‌ی گرت پال‌یک‌ی پی‌ومنا و له پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ دو‌ور خسته‌وه و وتی: (ئایا (چو‌ن) پیاو‌یک ده‌کو‌ژن؟ له‌به‌ر نه‌وه‌ی ده‌لئ: خوا په‌روم‌ردگارمه که به‌راستی چهند به‌لگه و موعجیزه‌ی پروونی له په‌روم‌ردگار تانه‌وه بو‌ هی‌ناون).
ئیب‌نو ئیسحاق پال‌پشتی (گیرانه‌وه‌که‌ی عه‌یاشی کور‌ی وه‌لیدی) کرد و وتی: یه‌حیای کور‌ی عوروه بو‌ی گیرامه‌وه له عوروه‌وه ده‌لئ: وتم: به‌عه‌بدو‌ل‌لای کور‌ی عه‌مر.

- وه‌عه‌به‌ده (ی کور‌ی سوله‌یمان) له هیشامه‌وه له باوکیه‌وه گیرایه‌وه، ده‌لئ: به عه‌مر‌ی کور‌ی عاص و‌ترا.
- وه مو‌حه‌مه‌دی کور‌ی عه‌مر ده‌گیر‌یت‌ه‌وه له نه‌بو سه‌له‌مه‌وه ده‌لئ: عه‌مر‌ی کور‌ی عاص بو‌ی گیرامه‌وه.

٣٠- بابُ إِسْلَامِ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ﷺ

٣٨٥٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَمَادٍ الْأَمَلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُجَالِدٍ، عَنْ بَيَانَ، عَنْ وَبَرَةَ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: قَالَ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَمَا مَعَهُ إِلَّا خَمْسَةٌ أَعْبُدُ وَأَمْرَأَتَانِ، وَأَبُو بَكْرٍ^(١).

٣٠- باسی مسولمان بوونی نه‌بو به‌کری صیدیق ﷺ

٣٨٥٧- هه‌مما‌ی کوری حاریس ده‌لی: عه‌مما‌ری کوری یاسیر ﷺ وتی: پی‌غه‌مبه‌ری خوام ﷺ دیوه و ته‌نها پی‌نج کۆیله و دوو ئافه‌رت و نه‌بو به‌کری له‌گه‌لدا بوو (باوه‌ردار بوون).

٣١- بابُ إِسْلَامِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَاصٍ ﷺ

٣٨٥٨- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هَاشِمٌ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا إِسْحَاقَ سَعْدَ بْنَ أَبِي وَقَاصٍ يَقُولُ: مَا أَسْلَمَ أَحَدٌ إِلَّا فِي الْيَوْمِ الَّذِي أَسْلَمْتُ فِيهِ، وَلَقَدْ مَكَثْتُ سَبْعَةَ أَيَّامٍ وَإِنِّي لَتَلْتُ الْإِسْلَامَ^(١).

٣١- باسی مسولمان بوونی سه‌عدی کوری نه‌بی وه‌ققاص ﷺ

٣٨٥٨- سه‌عیدی کوری موسه‌یه‌ب ده‌لی: له‌ سه‌عدی کوری نه‌بی وه‌ققاصم ﷺ بیستوو ده‌یوت: که‌س مسولمان نه‌بووه له‌و رۆژه‌ی من مسولمان بووم^(٢) وه‌ سویند به‌خوا چه‌وت رۆژ مامه‌وه من سییه‌کی ئیسلام بووم^(٣).

٣٢- بابُ ذِكْرِ الْجَنِّ، وَقَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿قُلْ أَوْحَى إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ ۖ﴾ الجن

٣٨٥٩- حَدَّثَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ مَعْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي قَالَ: سَأَلْتُ مَسْرُوقًا: مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ ﷺ بِالْجِنِّ لَيْلَةَ اسْتَمَعُوا الْقُرْآنَ؟ فَقَالَ: حَدَّثَنِي أَبِيكَ -يَعْنِي عَبْدَ اللَّهِ- أَنَّهُ آذَنَتْ بِهِمْ شَجَرَةٌ.

(١) بروهانه: ٣٦٦٠.

(٢) نه‌وه‌نده‌ی نه‌و ناگاداربیت.

(٣) واته: سییه‌مین موسلمان بووم.

٣٢- باسی به‌سهرهاتی و باسکردنی په‌رییه‌کان، وه باسی ئەم فەرمايشته‌ی خوا‌ی به‌رز و بَلَد: (ئە‌ی موحه‌مه‌د ﷺ بَلَى: نیکام بۆ کرا بی‌گومان چە‌ند کە‌سی‌ک له‌ جنۆکه‌ گوییان گرت (له‌ قورئان خو‌یندنه‌وه‌م))

٣٨٥٩- مه‌عنی کوری عه‌بدوهره‌مان وتی: له‌ باوکم بیست وتی: پرسیارم له‌ مه‌سروق کرد: ئە‌و شه‌وه‌ی جنۆکه‌کان گوییان له‌ قورئان (خو‌یندنه‌که‌ی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ) گرت، ک‌ی پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ ناگادار کرد؟ (مه‌سروق) وتی: باوکت - واته‌: عه‌بدو‌للا- بۆی گیرامه‌وه‌ وتی: دره‌خت‌یک پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ناگادار ده‌کات له‌ (گوی‌ گرتنی) جنۆکه‌کان.

٣٨٦٠- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَدِّي، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَحْمِلُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ إِدَاوَةً لِّوَضُوئِهِ وَحَاجَتِهِ، فَبَيْنَمَا هُوَ يَتْبَعُهَا، فَقَالَ: «مَنْ هَذَا؟». فَقَالَ: أَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ. فَقَالَ: «ابْغِنِي أَحْجَارًا أَسْتَنْفِضُ بِهَا، وَلَا تَأْتِنِي بِعَظْمٍ وَلَا بِرَوْثَةٍ». فَأَتَيْتُهُ بِأَحْجَارٍ أَحْمِلُهَا فِي طَرَفِ ثَوْبِي، حَتَّى وَضَعْتُ إِلَى جَنْبِهِ ثُمَّ انْصَرَفْتُ، حَتَّى إِذَا قَرَعَ مَشَيْتُ، فَقُلْتُ: مَا بَالُ الْعَظْمِ وَالرَّوْثَةِ؟ قَالَ: «هُمَا مِنْ طَعَامِ الْجِنِّ، وَإِنَّهُ أَتَانِي وَفَدُ جِنَّ نَصِيبَيْنِ -وَنَعَمَ الْجِنُّ-، فَسَأَلُونِي الرَّادَّ، فَدَعَوْتُ اللَّهَ لَهُمْ أَنْ لَا يَمُرُّوا بِعَظْمٍ وَلَا بِرَوْثَةٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَامًا»^(١).

٣٨٦٠- ئە‌بو هورەیره ﷺ ده‌گیریته‌وه‌ کە‌ ئە‌و زۆر جار جه‌ومنده‌یه‌کی به‌جۆک ناوی هه‌ل‌ده‌گرت له‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ بۆ ده‌ست‌نوێژ و پو‌یشتنه‌ سه‌ر‌ناوی، جار‌یک‌یان ئە‌بو هورەیره به‌جه‌ومنده‌که‌وه‌ به‌دوای پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ ده‌پو‌شت،

(١) بروانه: ١٥٥.

فه‌رمووی: ((ئه‌وه‌ گێیه؟)) ئه‌ویش وتی: منم ئه‌بو هورمیرم، فه‌رمووی: ((چه‌ند به‌ردی‌کم بۆ بینه‌ خو‌میان پی‌ پاك ده‌که‌مه‌وه، به‌لام ئی‌سك و ته‌پاله‌م بۆ مه‌هینه‌))، منیش چه‌ند به‌ردی‌کم بۆ برد له‌ چاکی جله‌کاندا هه‌لمگرت، (بردم) هه‌تا له‌ ته‌نیشتی‌دا دامنان، پاشان گه‌رامه‌وه، هه‌تا لی‌بوویه‌وه رو‌شتم بۆ خزمه‌تی وتم: بۆ ئی‌سك و ته‌پاله‌ چیا‌نه (به‌کارنایه‌ن بۆ خو‌پاک‌کردنه‌وه) ؟ فه‌رمووی: ((هه‌ردووکیان له‌ خو‌راکی جنو‌که‌ن، وه‌ به‌راستی شان‌دی له‌ جنو‌که‌کانی نه‌صیبین هاتن بۆ لام- ئای ئه‌و جنو‌کا‌نه‌ چه‌ند چاك بوون- داوای خو‌راکیان لی‌ کردم، منیش له‌ خوا پارامه‌وه بۆیان که‌ به‌لای هه‌ر ئی‌سك و ته‌رسی‌کا برۆن بی‌بینن خو‌راکی پی‌وه‌یه‌ بۆیان)).

٣٣- بابُ إِسْلَامِ أَبِي ذَرٍّ ؓ

٣٨٦١- حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَّاسٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا الْمُثَنَّى، عَنْ أَبِي جَمْرَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ: لَمَّا بَلَغَ أَبَا ذَرٍّ مَبْعَثُ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لِأَخِيهِ: ارْكَبْ إِلَى هَذَا الْوَادِي، فَأَعْلَمْ لِي عِلْمَ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، يَأْتِيهِ الْخَبَرُ مِنَ السَّمَاءِ، وَاسْمَعُ مِنْ قَوْلِهِ، ثُمَّ انْتَبِهِي. فَأَنْطَلَقَ الْأَخُ حَتَّى قَدِمَهُ وَسَمِعَ مِنْ قَوْلِهِ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى أَبِي ذَرٍّ، فَقَالَ لَهُ: رَأَيْتُهُ يَأْمُرُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ، وَكَلَامًا مَا هُوَ بِالشَّعْرِ. فَقَالَ مَا شَفَيْتَنِي مِمَّا أَرَدْتُ، فَتَزَوَّدَ وَحَمَلَ شَنَّةً لَهُ فِيهَا مَاءٌ حَتَّى قَدِمَ مَكَّةَ، فَأَتَى الْمَسْجِدَ، فَالْتَمَسَ النَّبِيَّ ﷺ وَلَا يَعْرِفُهُ، وَكَرِهَ أَنْ يَسْأَلَ عَنْهُ حَتَّى أَدْرَكَهُ بَعْضُ اللَّيْلِ، فَرَأَاهُ عَلِيٌّ، فَعَرَفَ أَنَّهُ غَرِيبٌ. فَلَمَّا رَأَاهُ بَعَّعَهُ، فَلَمْ يَسْأَلْ وَاحِدًا مِنْهُمَا صَاحِبَهُ عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَصْبَحَ، ثُمَّ اخْتَمَلَ قَرِبَتَهُ وَزَادَهُ إِلَى الْمَسْجِدِ، وَظَلَّ ذَلِكَ الْيَوْمَ وَلَا يَرَاهُ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى أَمْسَى، فَعَادَ إِلَى مَضْجَعِهِ، فَمَرَّ بِهِ عَلِيٌّ فَقَالَ: أَمَا نَالَ لِلرَّجُلِ أَنْ يَعْلَمَ مَنْزِلَهُ؟ فَأَقَامَهُ، فَذَهَبَ بِهِ مَعَهُ لَا يَسْأَلُ وَاحِدًا مِنْهُمَا صَاحِبَهُ عَنْ شَيْءٍ، حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمَ الثَّالِثِ، فَعَادَ عَلِيٌّ مِثْلَ ذَلِكَ، فَأَقَامَ مَعَهُ، ثُمَّ قَالَ أَلَا

تُحَدِّثُنِي مَا الَّذِي أَقْدَمَكَ؟ قَالَ: إِنَّ أُعْطِيتُنِي عَهْدًا وَمِيثَاقًا لَتُرْسِدَنِي فَعَلْتُ. فَفَعَلَ، فَأَخْبَرَهُ. قَالَ: فَإِنَّهُ حَقٌّ، وَهُوَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَإِذَا أَصْبَحْتَ فَاتَّبِعْنِي، فَإِنِّي إِن رَأَيْتُ شَيْئًا أَخَافُ عَلَيْكَ فَمُتْ كَأَنِّي أُرِيقُ الْمَاءَ، فَإِن مَضَيْتُ فَاتَّبِعْنِي حَتَّى تَدْخُلَ مَدْخَلِي. فَفَعَلَ، فَانْطَلَقَ يَقْفُوهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَدَخَلَ مَعَهُ، فَسَمِعَ مِنْ قَوْلِهِ، وَأَسْلَمَ مَكَانَهُ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: «ارْجِعْ إِلَى قَوْمِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ حَتَّى يَأْتِيَكَ أَمْرِي». قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لأُصْرَحَنَّ بِهَا بَيْنَ ظَهْرَانِيهِمْ، فَخَرَجَ حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ فَتَادَى بِأَعْلَى صَوْتِهِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. ثُمَّ قَامَ الْقَوْمُ فَضَرَبُوهُ حَتَّى أَضْجَعُوهُ، وَأَتَى الْعَبَّاسُ فَأَكَبَّ عَلَيْهِ، قَالَ: وَبَلَّغْتُكُمْ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنَّهُ مِنْ غِفَارٍ وَأَنَّ طَرِيقَ تَجَارِكُمْ إِلَى الشَّامِ؟! فَأَنْقَذَهُ مِنْهُمْ، ثُمَّ عَادَ مِنَ الْعَدَدِ لِمِثْلِهَا، فَضَرَبُوهُ وَتَارُوا إِلَيْهِ، فَأَكَبَّ الْعَبَّاسُ عَلَيْهِ.

٣٣- باسی موسولمان بوونی نه بو زهر

٣٨٦١- نه بو جه مره له ئیبنو عهیباسه وه ﷺ ده گپریته وه که وتی: له کاتی کدا نه بو زهر ﷺ هه والی ناردنی پیغه مبهری ﷺ پیگه یشت به (ئونه یسی) برای وت: سوار به برۆ بو نه و دۆله هه والی نه و پیاووم بو بزانه که وادمانی پیغه مبهره و له ناسمانه وه هه والی بو دی، وه گوئی له وتهکانی بگره، و پاشان ومروه بو لام، (ئونه یس) کهوته ری تاکه یشته مهککه و گوئی له وتهکانی گرت و گهراپه وه بو لای نه بو زهر ﷺ وتی: دیم فرمانی ده کرد به ره وشته به رزهکان و قسه یهکی (دهوت) شیعرو و هونراوه نه بوو، (نه بو زهر) وتی: دلنیا ته نه کردم له وهی که ویستم، نهجا خوی تویشووی هه لگرت و کونه یهکی له گه ل خوی برد ناوی تیا بوو، رۆشت هه تا گه یشته مهککه، جا هاته مزگهوت و به شوین پیغه مبهردا ﷺ ده گهرا و نهشی ده ناسی، چه زیشی نه ده کرد پرسیار له باره یه وه بکات، هه تا به شی له شهوی به سهردا هات، عه لی ﷺ نهوی بینی و زانی غه ربیه (خولکی کرد) جا که بینی شوینی کهوت، به لام که سیان پرسیاری هه چیان له کهسی تریان نه کرد

هه‌تا رۆژ بویه‌وه، دیسانه‌وه کونه ئاوه‌که و تویشوو‌ه‌که‌ی هه‌لگرت (رۆشت) به‌ره‌و مزگه‌وت، ئه‌و رۆژه‌ش تا ئیواره له‌وئ مایه‌وه و پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ نه‌بینی، گه‌راپه‌وه جی‌گه‌ی خۆی، عه‌لی ﷺ به‌لایدا تی‌به‌ری وتی: ئه‌م بیاوه کاتئ ئه‌وه‌ی نه‌هاتوو‌ه خانه خوی‌که‌ی بزانی‌ت؟ ئه‌نجا هه‌لئ ساند و له‌گه‌ل خۆی بر‌دی‌ه‌وه، هه‌ی‌چیان بر‌سیاریان له‌وی تریان نه‌کرد، هه‌تا له رۆژی سی‌یه‌مدا، هه‌ر وه‌ك دوو‌ه‌می کرد، عه‌لی ﷺ له‌گه‌ل خۆی هه‌لئ ساند و پاشان پێی وت: ئایا پێم نا‌ئێی چی تۆی هه‌ناو‌مه‌ (ئه‌م شاره) ؟ وتی: ئه‌گه‌ر به‌ئێن و په‌یمانم بد‌م‌یتئ که رێ‌نمونیم ب‌که‌یت پێ‌ت ده‌ئێم، ئه‌و‌یش به‌ئێنی پێ‌دا، ئه‌بو زه‌ریش پێی وت: عه‌لیش وتی: دل‌نیا‌به ئه‌و راست ده‌کات پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ خوا‌یه، هه‌ر کات رۆژت لی‌بوو‌یه‌وه دوا‌ی من ب‌که‌وه، جا ئه‌گه‌ر من شتێ‌کم بی‌نی جی‌گای مه‌ترسی بوو بۆ تۆ را‌ده‌وه‌ستم، وه‌ك ئه‌وه‌ی ده‌ست به‌ناو ب‌گه‌یه‌نم، به‌لام ئه‌گه‌ر رۆشتم دوام که‌وه هه‌تا گه‌یشه ئه‌و شو‌ینه‌ی منی بۆ ده‌چم، (ئه‌بو زه‌ر) به‌و شی‌وه‌ی کرد، جا دوا‌ی که‌وت هه‌تا گه‌یشه خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ، ئه‌و‌یش له‌گه‌ل‌یدا رۆشته ژوو‌ره‌وه، ئه‌نجا فه‌رموو‌ده‌ی پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ بیست و مسو‌لمان بوو له شو‌ینی خۆ‌یدا، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ پێی فه‌رموو: ((ب‌گه‌ر‌په‌روه ناو هۆ‌زه‌که‌ت و هه‌والئ ئه‌م ئاینه‌یان پێ ب‌گه‌یه‌نه هه‌تا فه‌رمانی منت بۆ دئ))، ئه‌بو زه‌ر وتی: سو‌یند به‌و زاته‌ی گیانی منی به‌ده‌سته له نی‌وم‌ندی قور‌میشیه‌کاندا هاوار ده‌که‌م به‌شایه‌توومان وتن، ئی‌تر رۆشت هه‌تا چو‌ویه مزگه‌وت و به‌ده‌نگی‌کی به‌رز هاواری کرد: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)، پاشان خه‌لکه‌که هه‌لسان و ده‌ستیان کرد به‌لێ‌دانی هه‌تا دایان به‌زه‌ویدا، عه‌بباس ﷺ هات و خۆی دا به‌سه‌ری دا و وتی: ئه‌ی به‌دبه‌ختانه ئه‌ی نازانن ئه‌مه له هۆ‌زی غی‌فاره و رێ‌گای بازرگانیتان بۆ‌شام به‌سه‌ر ئه‌وان دایه، ده‌ری هه‌نا له ژێ‌ر ده‌ستیان، که‌چی سه‌به‌ینئ به‌هه‌مان شی‌وه‌ی کرده‌وه و په‌لاماریان دا و لی‌اندا، دی‌سانه‌وه هه‌ر عه‌بباس خۆی دایه‌وه به‌سه‌ری‌دا.

٣٤- بابُ إِسْلَامِ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ ؓ

٣٨٦٢- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ نُفَيْلٍ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ يَقُولُ: وَاللَّهِ لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَإِنَّ عَمَرَ لَمَوْثِقِي عَلَى الْإِسْلَامِ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ عُمَرُ، وَلَوْ أَنَّ أَحَدًا ارْقَضَ لِلَّذِي صَنَعْتُمْ بِعُثْمَانَ لَكَانَ^(١).

٣٤- باسی موسولمان بوونی سه‌عیدی کوری زهید ؓ

٣٨٦٢- فه‌یس ده‌لّی: له‌ مزگه‌وتی کوفه‌ گویم له‌ سه‌عیدی کوری زمیدی کوری عه‌م‌ری کوری نوفه‌یل بوو ده‌میوت: وه‌للا‌هی به‌دل‌نیاییه‌وه‌ خوّم دیوه‌ که‌ عومه‌ری کوری خه‌تتاب له‌سه‌ر ئیسلام کوّت و زنجیری کردبووم پێش ئه‌وه‌ی عومه‌ر مسولمان ببیت، وه‌ نه‌گه‌ر بگه‌رنجایه‌ کی‌وی ئو‌حود له‌ شوینی خویدا نه‌مایه‌ به‌ه‌وی ئه‌وه‌ی به‌عوسمان (ی کوری عه‌فقان) تان کرد، ئو‌حود له‌ شوینی خوید نه‌ده‌ما.

٣٥- بابُ إِسْلَامِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ؓ

٣٨٦٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ؓ قَالَ: مَا زِلْنَا أَعَزَّةَ مِنْذُ أَسْلَمَ عُمَرُ^(٢).

٣٥- باسی مسولمان بوونی عومه‌ری کوری خه‌تتاب ؓ

٣٨٦٣- عه‌بوللای کوری مه‌سعود ؓ ده‌لّی: له‌و کاته‌وه‌ی عومه‌ر مسولمان بوو بوو، ئیمه‌ به‌رده‌وام سه‌ربه‌رز و خاوه‌ن گه‌وره‌یی بووین.

(١) بروانه: ٣٨٦٧، ٦٩٤٢.

(٢) بروانه: ٣٦٨٤.

٣٨٦٤- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ فَأَخْبَرَنِي جَدِّي زَيْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: بَيْنَمَا هُوَ فِي الدَّارِ خَائِفًا، إِذْ جَاءَهُ الْعَاصِ بْنُ وَائِلٍ السَّهْمِيُّ أَبُو عَمْرِو، عَلَيْهِ خُلَّةٌ حَبْرَةٍ، وَقَمِيصٌ مَكْفُوفٌ بِحَرِيرٍ، وَهُوَ مِنْ بَنِي سَهْمٍ، وَهُمْ خُلَفَاؤُنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقَالَ لَهُ: مَا بَالُكَ؟ قَالَ زَعَمَ قَوْمُكَ أَنَّهُمْ سَيَقْتُلُونِي إِنْ أَسْلَمْتُ. قَالَ: لَا سَبِيلَ إِلَيْكَ. بَعْدَ أَنْ قَالَهَا أَمِنْتُ، فَخَرَجَ الْعَاصِ، فَلَقِيَ النَّاسَ قَدْ سَالَ بِهِمُ الْوَادِي، فَقَالَ: أَتَيْنَ تُرِيدُونَ؟ فَقَالُوا: نُرِيدُ هَذَا ابْنَ الْخَطَّابِ الَّذِي صَبَأَ. قَالَ: لَا سَبِيلَ إِلَيْهِ. فَكَرَّرَ النَّاسُ^(١).

٣٨٦٤- عومهری کورپی موحه‌مه‌د وتی: باپیره‌م زه‌میدی کورپی عه‌بدوللای کورپی عومهر له باوکیه‌وه بو‌ی گ‌یرامه‌وه و وتی: له کاتیکدا نه‌و (عومهری کورپی خه‌تتاب ﷺ) له ماله‌وه بوو دمه‌ترسا (له قورمیش چونکه مسولمان بوووبوو)، له‌و کاته‌دا عاصی کورپی وائیلی سه‌همی که نازناوی نه‌بو عه‌مر بوو هات بو‌ی لای و بو‌شاکیکی خه‌ت خه‌تی له‌به‌ردابوو، له‌گه‌ل کراسیک قوله‌کانی به‌ناوریشم جنرابوو- وه عاص له نه‌وه‌ی سه‌همه که له پ‌یش ئیسلامدا هاوپه‌یمانی ئیمه بوون- عاص به عومهری وت: نه‌وه چیه‌؟ عومهر وتی: هۆزه‌که‌ی تو ده‌ل‌ئین له‌به‌ر نه‌وه‌ی موسولمان بووم ده‌مکوژن، عاص وتی: به‌هیج جو‌ری ناتوانن بته‌کوژن.

- دوا‌ی نه‌و وته‌یه‌ی عاص من ترسم نه‌ما- جا عاص رو‌شته دمه‌روه له مال و به‌خه‌لکه‌که گه‌یشت که پر به‌شیوه‌که بوون، عاص پ‌یی وتن: دمه‌انه‌وی بو‌ی گو‌ی بچن؟ نه‌وانیش وتیان: دمه‌انه‌ی پر‌وین بو‌ی نه‌و عومهری کورپی خه‌تتابه که له ئایینی باوبا‌پیرانی لایداوه، عاص وتی: ر‌یگه‌تان پ‌ی نادر‌ی بر‌و‌ن بو‌ی، نه‌وسا خه‌لکه‌که گه‌رانه‌وه.

٣٨٦٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ قَالَ: عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ سَمِعْتُهُ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ رضي الله عنه: لَمَّا أَسْلَمَ عُمَرُ اجْتَمَعَ النَّاسُ عِنْدَ دَارِهِ، وَقَالُوا: صَبَا عُمَرُ - وَأَنَا غُلَامٌ فَوْقَ ظَهْرِ بَيْتِي - فَجَاءَ رَجُلٌ عَلَيْهِ قَبَاءٌ مِنْ دِيْبَاجٍ، فَقَالَ: قَدْ صَبَا عُمَرُ. فَمَا ذَاكَ؟ فَأَنَا لَهُ جَارٌ. قَالَ: فَرَأَيْتُ النَّاسَ تَصَدَّعُوا عَنْهُ فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا الْعَاصِ بْنُ وَائِلٍ ^(١).

٣٨٦٥- عه‌بدوللای کورپی عومهر رضي الله عنه ده‌لی: کاتی عومهر مسولمان بوو خه‌لک لای ماله‌که‌یدا کو‌بوونه‌وه- له‌و کاته‌دا من من‌دال بووم له‌ سه‌ریانی مالی خو‌مان بووم- جا پیاوی‌ک هات که‌واپه‌کی ناوری‌شمینی له‌به‌ردابوو وتی: نه‌ری به‌راست عومهر له‌ ناپنی و مرگه‌راوه چی بووه؟ نه‌وه من په‌نام داوه، (عه‌بدوللای) ده‌لی: نه‌نجا خه‌لکه‌که‌م دی هه‌موو بلاوه‌یان لی کرد، منیش وتم: نه‌م پیاوه کی‌یه؟ وتیان عاصی کورپی وائیله‌.

٣٨٦٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ أَنَّ سَالِمًا حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: مَا سَمِعْتُ عُمَرَ لِسَيِّءٍ قَطُّ يَقُولُ: إِنِّي لِأُطْنُهُ كَذَا. إِلَّا كَانَ كَمَا يَطْنُ، بَيْنَمَا عُمَرُ جَالِسٌ إِذْ مَرَّ بِهِ رَجُلٌ جَمِيلٌ، فَقَالَ: لَقَدْ أَخْطَأَ ظَنِّي، أَوْ إِنَّ هَذَا عَلَى دِينِهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، أَوْ لَقَدْ كَانَ كَاهِنَهُمْ، عَلَى الرَّجُلِ، فَدَعَى لَهُ، فَقَالَ لَهُ ذَلِكَ، فَقَالَ: مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ اسْتَقْبَلَ بِهِ رَجُلٌ مُسْلِمًا، قَالَ: فَإِنِّي أَغْزِمُ عَلَيْكَ إِلَّا مَا أَخْبَرْتَنِي. قَالَ: كُنْتُ كَاهِنَهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. قَالَ: فَمَا أَعْجَبُ مَا جَاءَتْكَ بِهِ جَنِّيَّتُكَ؟ قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا يَوْمًا فِي السُّوقِ جَاءَتْنِي أَعْرِفُ فِيهَا الْفَرْعَ، فَقَالَتْ: أَلَمْ تَرَ الْجِنَّ وَابْنِاسَهَا وَيَأْسَهَا مِنْ بَعْدِ انْكَاسِهَا وَلُحُوقِهَا بِالْقِلَاصِ وَأَحْلَاسِهَا؟ قَالَ عُمَرُ: صَدَقَ، بَيْنَمَا أَنَا عِنْدَ آلِهِتِهِمْ إِذْ جَاءَ رَجُلٌ بِعَجَلٍ فَذَبَحَهُ، فَصَرَخَ بِهِ صَارِخٌ، لَمْ أَسْمَعْ صَارِخًا قَطُّ أَشَدَّ صَوْتًا مِنْهُ يَقُولُ: يَا جَلِيخُ، أَمْرٌ نَجِيخُ، رَجُلٌ فَصِيخُ، يَقُولُ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. فَوَتَّبَ الْقَوْمُ، قُلْتُ: لَا أَبْرُحُ حَتَّى أَعْلَمَ مَا وَرَاءَ هَذَا. ثُمَّ نَادَى يَا جَلِيخُ، أَمْرٌ نَجِيخُ، رَجُلٌ فَصِيخُ، يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقُمْتُ فَمَا نَشِبْنَا أَنْ قِيلَ: هَذَا نَبِيٌّ.

٣٨٦٦- عهبدوڤلای کوری عومهر ﷺ وتی: نه مبیستوووه عومهر هرگیز بۆشتیک بلیت: من وادمزانم و گومان دمبهه ناوایه، نیلا بهو جوړه بووه نهو گومانی بردوووه، له کاتیکدا عومهر دانیشتبوو لهو کاته دا پیاویکی جوان به لایدا تیپه پری، عومهریش وتی: به راستی من له گومانه که مدها بهه له دا چووم یان بیگومان نه م پیاوه له سهر ئاینه که ی سهر دمی نه فامی دایه، یان بیگومان نه م فالچی و رهمه ل لیدم ری هۆزه که یه تی، (ووتی) نهو پیاووم بۆ بینن، نه نجا پیاووه که ی بۆ بانگ کرا نهو وتهی (بیشت عومهر وتی) پیی وت، (سهواد) وتی: وینه ی نه مه ی نه مپروم نه دیوه که به رهو پرووی پیاویکی مسوئماندا بوتری. عومهر ﷺ وتی: فهرمانت پی ده که م ههر ئه بی هه وائم بدهیتی، (سهواد) وتی: من له سهر دمی نه فامیدا کاهینیان بووم، عومهر وتی: سهر سوپه ی نه رترین نه وانه ی که جنۆکه که ت بۆ هیناوی چیه؟ (سهواد) وتی: رۆژی له بازار بووم (جنۆکه یه ک) هاته لام نیشانه ی ترسم تیا ده بینی، وتی: نابینی جنۆکه و ترسی و بییهوایی له پاش سهرنگونی^(١)، وه شوینکه وتنی و شتر و په لاسی^(٢)؟ عومهر وتی: راست ده کات له کاتیکدا من لای بت و په رستراوه کانیاندا (خهوت) بووم، له ناکاو پیاویک گویرمه که یه کی هینا و سهری بری، بانگه ری که به سهر نهو پیاووه نه پراندی هرگیز نه ره ی وا توندم نه بیستوووه، دهیوت: نه ی بیجه یای بینا پروو که به ئاشکرا دووژمنایه تی ده که یه ت! کاریکی سهر که وتوووه و مه به سته که ی ده ست ده که ویت، پیاویک جار ده دا و ده لی: (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ) هیچ په رستراویکی راست نییه جگه له تو، ئیتر خه لکه که هه ستان و راپه رین، منیش وتم نارۆم تا بزانه

(١) مه به سته ی نه وه یه جنۆکه کان بییهوا بوون له گوگرتن و زانینی هه والی ئاسمان پاش هاتنی پیغه مبه ر و ﷺ په یامه که ی. إرشاد الساری: ٣٣٥/٨.

(٢) مه به سته ی په یدا بونی پیغه مبه ر و ﷺ شوینکه وتنی جنۆکه کان بۆ ناینی موسلمانان، چونکه پیغه مبه ر ﷺ پیغه مبه ری جنۆکه و مروقه کانه. إرشاد الساری: ٣٣٥/٨.

کۆتاییه که ی چون دمی؟ پاشان بانگی کرد وتی: نهی بیحه یای بی نابروو شتیک دمرکه وتوووه که بهو شته بهی و بهمه بهست دمبردریت، پیاویکی رهوانبیز وتی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) نهوسا هه لسام زووری پینه چوو وترا: نهوه پیغه مبه ره ﷺ (له لایهن خواوه نیردراوه).

٣٨٦٧- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، حَدَّثَنَا قَيْسُ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ زَيْدٍ يَقُولُ لِلْقَوْمِ: لَوْ رَأَيْتُنِي مُوثِقِي عُمَرُ عَلَى الْإِسْلَامِ أَنَا وَأُخْتُهُ وَمَا أَسْلَمَ، وَلَوْ أَنَّ أَحَدًا انْقَضَ لِمَا صَنَعْتُمْ، يُعْثَمَانُ لَكَانَ مَحْقُوقًا أَنْ يَنْقُضَ^(١).

٣٨٦٧- قهیس ده لئ: له سه عیدی کوری زمیدم ﷺ بیست به خه لکه که ی دهوت: نه گهر منتان بدیایه عومهر که مسولمان بووم کووت و زنجیری کردبووم من و خوشکه که ی خوی (که خیزانی من بوو) هیشتا عومهر مسولمان نه بوو بوو، وه نه گهر کیوی نوحود له جیگای خویدا نه مایه به هو ی نه وه ی به عوسمانتان کرد شیایو بوو که نه مینئ.

٣٦- بَابُ انْشِقَاقِ الْقَمَرِ

٣٨٦٨- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ أَهْلَ مَكَّةَ سَأَلُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُرِيَهُمْ آيَةً، فَأَرَاهُمُ الْقَمَرَ شَقَّتَيْنِ، حَتَّى رَأَوْا حِرَاءَ بَيْنَهُمَا^(٢).

(١) پروانه: ٣٨٦٢.

(٢) پروانه: ٣٦٣٧.

٣٦- باسی له‌تبوونی مانگ

٣٨٦٨- هه‌تاده ده‌گیرێته‌وه له نه‌نه‌سی کورێ مالیکه‌وه ﷺ ده‌لی: خه‌لکی مه‌که‌ه پرسیاریان له پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کرد که موعجیزه و نیشانه‌یه‌کیان نیشان بدات، نه‌ویش مانگی نیشان دان که بوو به‌دوو له‌ته‌وه، هه‌تا (کیو و نه‌شکه‌وتی) حیرایان بینی له نیوان مانگه‌ دوو له‌ته‌که‌دا.

٣٨٦٩- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: انْشَقَّ الْقَمَرُ وَنَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مِثِّي، فَقَالَ: «اشْهَدُوا». وَذَهَبَتْ فِرْقَةُ نَحْوِ الْجَبَلِ. وَقَالَ أَبُو الضُّحَى، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ: انْشَقَّ مِمْكَةً. وَتَابَعَهُ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ^(١).

٣٨٦٩- عه‌بدو‌ل‌ل‌ا ﷺ ده‌لی: له کاتی‌که‌دا نیمه له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ردا ﷺ بووین مانگ بوو به‌دوو له‌ته‌وه، پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((سه‌یرکه‌ن و شایه‌ت بن)) له‌تیکی مانگه‌که (جیا بووه) روشتبوو بو‌ل‌ای شاخی (حیرا).

- نه‌بو زو‌حا له مه‌س‌روقه‌وه له عه‌بدو‌ل‌ل‌اوه ﷺ ده‌گیرێته‌وه و ده‌لی: (مانگ) له مه‌که‌که بوو به‌دوو له‌ته‌وه.

- وه مو‌حه‌مه‌دی کورێ موس‌لیم گیراویه‌تی‌ه‌وه له ئیبنو نه‌بو نه‌جی‌ه‌وه له مو‌جا‌هیده‌وه له نه‌بو مه‌عه‌مه‌ره‌وه له عه‌بدو‌ل‌ل‌اوه، پالێستی گیرانه‌وه‌که‌ی ئیبراهیمی نه‌خه‌عی ده‌کات.

٣٨٧٠- حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ صَلَاحٍ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ رَبِيعَةَ، عَنْ عِرَاكِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ الْقَمَرَ انْشَقَّ عَلَى زَمَانٍ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ^(٢).

(١) بر‌وانه: ٣٦٣٦.

(٢) بر‌وانه: ٣٦٣٦.

٣٨٧٠- عه‌بدووللای کوری عه‌بباس ﷺ ده‌گیریتته‌وه که له سه‌رده‌می پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ مانگ دوو له‌ت بوو.

٣٨٧١- حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: انْشَقَّ الْقَمَرُ.

٣٨٧١- عه‌بدووللای ﷺ ده‌لی: مانگ له‌ت بوو.

٣٧- بَابُ هِجْرَةِ الْحَبَشَةِ

وَقَالَتْ عَائِشَةُ قَالِ النَّبِيُّ ﷺ: «أُرِيتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ». فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ قَبْلَ الْمَدِينَةِ، وَرَجَعَ عَامَهُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ إِلَى الْمَدِينَةِ^(١). فِيهِ عَنْ أَبِي مُوسَى^(٢). وَأَسْمَاءَ^(٣). عَنِ النَّبِيِّ ﷺ.

٣٧- باسی کوچکردنی (موسلمانان بو) حه‌به‌شه

- عانیشه ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: ((ئهو شوین و ولاته‌ی که کوچی بو ده‌که‌ن نیشانم درا دار خورمای زوری هه‌یه، له نیوان دوو شاخی به‌رده‌لانی ږه‌ش دایه))، ئه‌نجا ئه‌وه‌ی کوچی کرد به‌ره‌و مه‌دینه کوچی کرد، وه هه‌موو ئه‌وانه‌ی بی‌شتر کوچیان کردبوو بو ولاتی حه‌به‌شه گه‌رانه‌وه بو مه‌دینه.

- وه هه‌ر له‌م بارمه‌وه فه‌رموودیه‌ک گیر‌دراوته‌وه له ئه‌بو مووسا و ئه‌سمانه‌وه ﷺ له پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ گیر‌اویانه‌ته‌وه.

(١) ږوانه: ٣٩٠٥.

(٢) ږوانه: ٣١٣٦.

(٣) ږوانه: ٤٢٣٠، ٤٢٣١.

٣٨٧٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنَا عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَدِيٍّ بْنِ الْخِثَارِ أَخْبَرَهُ، أَنَّ الْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْأَسْوَدِ بْنَ عَبْدِ يَعُوثَ قَالَا لَهُ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تَكَلَّمَ خَالَكَ عُثْمَانَ فِي أَخِيهِ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ وَكَانَ أَكْثَرُ النَّاسِ فِيْمَا فَعَلَ بِهِ؟ قَالَ عُبَيْدُ اللَّهِ: فَانْتَصَبْتُ لِعُثْمَانَ حِينَ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةً وَهِيَ نَصِيحَةٌ. فَقَالَ: أَيُّهَا الْمَرْءُ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ، فَاَنْصَرَفْتُ، فَلَمَّا قَضَيْتُ الصَّلَاةَ جَلَسْتُ إِلَى الْمِسْوَرِ وَإِلَى ابْنِ عَبْدِ يَعُوثَ، فَحَدَّثْتُهُمَا بِالَّذِي قُلْتُ لِعُثْمَانَ وَقَالَ لِي. فَقَالَا: قَدْ قَضَيْتَ الَّذِي كَانَ عَلَيْكَ. فَبَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ مَعَهُمَا، إِذْ جَاءَنِي رَسُولُ عُثْمَانَ، فَقَالَ لِي: قَدْ ابْتَلَاكَ اللَّهُ. فَاَنْطَلَقْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: مَا نَصِيحَتُكَ الَّتِي ذَكَرْتَ آنفًا؟ قَالَ: فَتَشْهَدْتُ ثُمَّ قُلْتُ: إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، وَكُنْتُ مِمَّنِ اسْتَجَابَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ وَأَمَنْتَ بِهِ، وَهَاجَرْتُ الْهَجْرَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ، وَصَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَرَأَيْتَ هَذِيهِ، وَقَدْ أَكْثَرَ النَّاسُ فِي شَأْنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ، فَحَقُّ عَلَيْكَ أَنْ تُقِيمَ عَلَيْهِ الْحَدَّ. فَقَالَ لِي: يَا ابْنَ أَخِي، أَذَرَكْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا، وَلَكِنْ قَدْ خَلَصَ إِلَيَّ مِنْ عِلْمِهِ مَا خَلَصَ إِلَى الْعَذْرَاءِ فِي سِرِّهَا. قَالَ: فَتَشْهَدُ عُثْمَانُ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ بِالْحَقِّ وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْكِتَابَ، وَكُنْتُ مِمَّنِ اسْتَجَابَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ وَأَمَنْتُ مِمَّا بَعَثَ بِهِ مُحَمَّدٌ ﷺ. وَهَاجَرْتُ الْهَجْرَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ كَمَا قُلْتُ، وَصَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَبَايَعْتُهُ، وَاللَّهِ مَا عَصَيْتُهُ وَلَا عَشَشْتُهُ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ، ثُمَّ اسْتَخْلَفَ اللَّهُ أَبَا بَكْرٍ، فَوَاللَّهِ مَا عَصَيْتُهُ وَلَا عَشَشْتُهُ، ثُمَّ اسْتَخْلَفَ عُمَرُ، فَوَاللَّهِ مَا عَصَيْتُهُ وَلَا عَشَشْتُهُ، ثُمَّ اسْتَخْلَفْتُ، أَفَلَيْسَ لِي عَلَيْكُمْ مِثْلُ الَّذِي كَانَ لَهُمْ عَلَيَّ؟ قَالَ: بَلَى. قَالَ: فَمَا هَذِهِ الْأَحَادِيثُ الَّتِي تَبْلُغُنِي عَنْكُمْ؟ فَأَمَّا مَا ذَكَرْتَ مِنْ شَأْنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُقْبَةَ، فَسَنَأْخُذُ فِيهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِالْحَقِّ قَالَ: فَجَلَدَ الْوَلِيدَ أَرْبَعِينَ جَلْدَةً، وَأَمَرَ عَلِيًّا أَنْ يَجْلِدَهُ، وَكَانَ هُوَ يَجْلِدُهُ. وَقَالَ يُونُسُ وَابْنُ أَخِي الزُّهْرِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ أَفَلَيْسَ لِي عَلَيْكُمْ مِنَ الْحَقِّ مِثْلُ الَّذِي كَانَ لَهُمْ؟ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: ﴿بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ﴾ ﴿١٩﴾ البقرة. مَا ابْتُلَيْتُمْ بِهِ مِنْ شِدَّةٍ. وَفِي مَوْضِعٍ:

الْبَلَاءُ الْإِبْتِلَاءُ وَالتَّمَجِیْصُ، مَنْ بَلَوْتُهُ وَمَحَصْتُهُ أَيْ: اسْتَخْرَجْتُ مَا عِنْدَهُ. يَبْلُو: يَخْتَبِرُ ﴿٢١٩﴾ مُبْتَلِیْكُمْ ﴿٢٢٠﴾ البقرة. مُخْتَبِرُكُمْ وَأَمَّا قَوْلُهُ: ﴿بَلَاءٌ... عَظِيمٌ﴾ ﴿٢١٩﴾ البقرة: النَّعَمُ، وَهِيَ مِنْ أَبْلَيْتُهُ، وَتِلْكَ مِنْ ابْتَلَيْتُهُ^(١).

٣٨٧٢- عوروه‌ی کورپی زوبه‌یر ده‌گیریت‌ه‌وه که عوبه‌یدوللای کورپی عه‌دی کورپی
خیار بۆی گیرایه‌وه که میسومری کورپی مه‌خرمه و عه‌بدوره‌حمانی کورپی
ئه‌سوه‌دی کورپی عه‌بدیه‌غوس هه‌ردووکیان پێیان وتوو: چ شتیک رێگری لێ
کردوویت که قسه له‌گه‌ل عوسمانی خاڵتدا بکه‌یت دمرباره‌ی وه‌لیدی کورپی
عوقبه‌ی برای؟ خه‌لکی زۆر قسه‌یان ده‌کرد دمرباره‌ی چاوپۆشی عوسمان بۆ
وه‌لید و پشتگیری کردنی، عوبه‌یدوللای وتی: منیش کاتێ عوسمان هات بۆ نوێژ
له رێگه‌یدا وه‌ستام و پێم وت: من ئیشیکم پێته که نامۆزگاریشه بۆ تۆ،
عوسمانیش وتی: کابرا په‌نا ئه‌گرم به‌خوا له تۆ، بۆیه منیش گه‌رامه‌وه، ئه‌نجا
نوێژه‌که‌م ته‌واو کرد له‌گه‌ل میسومر و ئیبنو عه‌بدیه‌غوس دانیشتم و ئه‌و
قسه‌یه‌م بۆ گیرانه‌وه که به عوسمانم وت: ئه‌وه‌شی عوسمان به‌منی وت،
هه‌ردووکیان وتیان: به‌راستی ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر شانت بوو ئه‌نجامتدا، له کاتیکدا من
له‌گه‌ل هه‌ردووکیاندا دانیشتی‌بووم له‌و کاته‌دا نێردراوی عوسمان هات به‌دوامدا،
جا میسومر و عه‌بدوره‌حمان به‌منیان وت: به‌راستی خوا تووشی به‌لای کردیت،
منیش رۆشتم هه‌تا چومه ژووره‌وه بۆ لای عوسمان، وتی: نامۆزگاریه‌که‌ت چیه
که که‌می له‌مه‌و پێش وتی؟ عه‌بدوللایش وتی: منیش وتم: (أشهد أن لا اله الا الله
واشهد أن محمداً رسول الله) پاشان وتم: بێگومان خوا موحه‌مه‌دی ناردوو و

قورنانی بو دابه زاندوو، توش لهو کهسانه بوویت که وهلامی خوا و پیغه مبهرم کهیت ﷺ داومته وه و باومرت پیهیناوه، و ههردوو کۆچه کهت کردوو، وه هاوپیته پیغه مبهری خوات ﷺ کردوو، سوننه تی پیغه مبهرت ﷺ بینیه، بهراستی خه لک دهرباره ی حالێ وه لیدی کوری عوقبه زور قسه ده کهن، بویه پیویسته له سهر تو که سزای (شهراب خواردنه وه) جیبه جی کهیت به سهریدا، عوسمانیش پیی وتم: ئه ی خوشکهزای خۆم تو به خزمهت پیغه مبهری خوا ﷺ گه یشتووی؟ وتم: نه خیر، به لام نه وهنده ی زانست به کچی ناو پهرده بگات نه وهنده له زانستی پیغه مبهرم ﷺ به من گه یشتوو، عوبه یدوللا وتی: جا عوسمان وتی: (أشهد أن لا اله الا الله واشهد أن محمداً رسول الله) ئه نجا وتی: بیگومان خوا موحه ممه دی بهراستی نارد و قورنانی بو دابه زاند، منیش لهو کهسانه بووم چووم به دهم خوا و پیغه مبهرم کهیه وه ﷺ، وه باومرم هیناوه به وه ی موحه ممه دی پی نیردراوه، وه ههردوو کۆچه که ی یه که مم کردوو وهک وتت. وه هاوه لیتی پیغه مبهری خوام ﷺ کردوو و به یه ته م پی داوه، وه سویند به خوا سه ریچی پیغه مبهرم ﷺ نه کردوو و غهش و خیانه تم لی نه کردوو ههتا ومفاتی کردوو، پاشان ئه بو به کر کرا به جینشین، سا سویند به خوا سه ریچیم نه کردوو و غهش و خیانه تم لی نه کردوو ههتا ومفاتی کردوو، پاشان عومه ر کرا به جینشین، سا سویند به خوا سه ریچیم نه کردوو و غهش و خیانه تم لی نه کردوو ههتا ومفاتی کردوو، پاشان من کرام به جینشین، ئایا منیش نهو مافه م نییه به سهر ئیوه وه که نه وان هه یان بوو به سهر منه وه؟ وتم: به لی ههته، وتی: که واته ئه م قسانه چین که له ئیوه وه پیم ده گات؟ نه وهش که باست کرد دهرباره ی حالێ وه لیدی کوری عوقبه، نه وه بیگومان به ویستی خوا هه ق چۆنه وا سزای ئه دمه ی، (عوبه یدوللا) وتی: جا جل شه لاقی دا له وه لید، وه فه رمانی

به‌عه‌لی کرد که شه‌لاقی لی بدات، چونکه‌عه‌لی نه‌و که‌سه‌بوو که شه‌لاقی دهدا له وه‌لید.

- (له‌گیرانه‌وه‌که‌ی) یونس و برازا‌که‌ی زوهری دا که له زوهریه‌وه گیراویانه‌ته‌وه (عوسمان وتی): ئایا وینه‌ی نه‌و مافانه‌ی هه‌یان بوو بۆ منیش نییه به‌سه‌رتانه‌وه؟

نه‌بو عه‌بدو‌ل‌لّا (ئیمامی بوخاری) ده‌لی: (اِبْتَلَاكَ اللَّهُ) وَهَكَذَا (بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ) به‌مانای نه‌و سه‌ختی و ناره‌حه‌تیانه‌ی پێی تافیکرانه‌وه، له شوینکی تردا ده‌لی: (الْبَلَاءُ) واته: تافیکردنه‌وه پوختکردنه‌وه، نه‌مه له (بَلَوْتُهُ وَمَحَضْتُهُ) هاتوووه نه‌وه‌ی تێیدا‌بوو دهرم خست و ئاشکرام کرد. (يَبْلُو تَأْفِي كَرْدَهُو، وَه (مُبْتَلِيكُمْ) واته: تافیتان ده‌کاته‌وه (پالپشتی نه‌و مانایه‌ی پێشوو ده‌کات). به‌لام نه‌م هه‌رمایشته‌ی خوا: (بَلَاءٌ عَظِيمٌ) به‌مانای نیعمه‌ت و به‌هرمه‌یه که ریشه‌که‌ی له (اَبْلَيْتُهُ) وه وهرگیراوه، به‌لام (بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ) له (اِبْتَلَيْتُهُ) هاتوووه.

٣٨٧٣- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ وَأُمَّ سَلَمَةَ ذَكَرَتَا كَنِيسَةً رَأَيْنَهَا بِالْحَبَشَةِ، فِيهَا تَصَاوِيرُ، فَذَكَرَتَا لِلنَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «إِنَّ أَوْلَئِكَ إِذَا كَانَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ قَمَاتَ بَنَوًا عَلَى قَبْرِهِ مَسْجِدًا، وَصَوَّرُوا فِيهِ تِيكَ الصُّورَ، أَوْلَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

٣٨٧٣- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: ئوممو حه‌بیبه و ئوممو سه‌له‌مه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا هه‌ردووکیان وتیان: که‌نیه‌یه‌کیان له حه‌به‌شه‌ه‌ بینیبوو که وینه‌ی تێیدا‌بوو، جا بۆ پێغه‌مبه‌ریان ﷺ گیرا‌بوویه‌وه، نه‌ویش هه‌رمووی: ((بێگومان نه‌وانه نه‌گه‌ر پیاو چاک‌یکیان تیا بووایه و به‌مردایه، مزگه‌وت‌یکیان له‌سه‌ر گۆره‌که‌ی دروست ده‌کرد، نه‌و وینه‌نه‌شیان له‌سه‌ر ده‌نه‌خشانده‌، نه‌وانه خراپ‌ترین که‌سن لای خوا له‌روژی دوا‌ییدا)).

٣٨٧٤- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ سَعِيدٍ السَّعِيدِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أُمِّ خَالِدِ بْنِتِ خَالِدٍ قَالَتْ: قَدِمْتُ مِنْ أَرْضِ الْحَبَشَةِ وَأَنَا جُوَيْرِيَّةٌ، فَكَسَانِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَمِيصَةً لَهَا أَعْلَامٌ، فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَمْسَحُ الْأَعْلَامَ بِيَدِهِ، وَيَقُولُ: «سَنَاهُ، سَنَاهُ». قَالَ الْحُمَيْدِيُّ: يَعْنِي: حَسَنٌ حَسَنٌ^(١).

٣٨٧٤- نومیو خالیدی کچی خالد ﷺ دهلی: له ولاتی حه به شه وه هاتم (بو مه دینه) له و کاته دا کچو له یه ک بووم، پیغه مبه ری خوا ﷺ پو شاکیکی گو لدا ری پی پو شیم، نه نجا پیغه مبه ری خوا ﷺ دمستی دهینا به گو له کانیدا و دمیغه رموو ((جوانه جوانه))، حومهیدی دهلی: (سناه، سناه) واته: جوانه جوانه.

٣٨٧٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَّانَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَهُوَ يُصَلِّي فَيَرُدُّ عَلَيْنَا، فَلَمَّا رَجَعْنَا مِنْ عِنْدِ النَّجَاشِيِّ سَلَّمْنَا عَلَيْهِ، فَلَمْ يَرُدِّ عَلَيْنَا، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا كُنَّا نُسَلِّمُ عَلَيْكَ فَتَرُدُّ عَلَيْنَا. قَالَ: «إِنَّ فِي الصَّلَاةِ شُغْلًا». فَقُلْتُ لِإِبْرَاهِيمَ: كَيْفَ تَصْنَعُ أَنْتَ؟ قَالَ أَرُدُّ فِي نَفْسِي^(٢).

٣٨٧٥- عه بدوللا ﷺ دهلی: نیمه پیشر که پیغه مبه ر ﷺ نویژی ده کرد سه لاممان لی ده کرد، نه ویش وهلامی ده داینه وه (له نویژه کهیدا)، به لام کاتی لای نه جاشی که راینه وه سه لاممان لی ده کرد وهلامی نه ده داینه وه، نیمه ش عه رزمان کرد: نهی پیغه مبه ر ﷺ: نیمه پیشر سه لاممان لیده کردیت توش وهلامت ده داینه وه، هه رمووی: ((به راستی له نویژدا کاری (په یومند به خواوه) هه یه))، (سولهیمان دهلی:) منیش به نیبراهیمم وت: تو چۆن ده کهیت؟ وتی: له دلی خو مدا وهلامی ده ده مه وه.

(١) بروانه: ٣٠٧١.

(٢) بروانه: ١١٩٩.

٣٨٧٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا بَرِيدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى عليه السلام: بَلَّغْنَا مَخْرَجَ النَّبِيِّ عليه السلام وَنَحْنُ بِالْيَمَنِ، فَرَكِبْنَا سَفِينَةً فَأَلْقَيْنَا سَفِينَتَنَا إِلَى النَّجَاشِيِّ بِالْحَبَشَةِ، فَوَافَقَنَا جَعْفَرُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، فَأَقَمْنَا مَعَهُ حَتَّى قَدِمْنَا، فَوَافَقَنَا النَّبِيُّ عليه السلام حِينَ افْتَتَحَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّبِيُّ عليه السلام: «لَكُمْ أَنْتُمْ يَا أَهْلَ السَّفِينَةِ هِجْرَتَانِ»^(١).

٣٨٧٦- نه بو موسای نه شعهری عليه السلام دهلی: نيمه له يه مهن بووین، هه والمان پی گهشت که پیغه مبه عليه السلام پهیدا بووه و رهوانه کراوه، نيمهش سواری کهشتیه ک بووین، نهجا کهشتیه که مان بردینی بو لای نه جاشی له حه به شه، لهو کاته دا ریکه وتی جه عفه ری کوری نه بو تالیبمان کرد' نیر له گهل جه عفه ردا ماینه وه (له حه به شه) هه تا هاتین (بو مه دینه)، لهو کاته دا بوو پیغه مبه عليه السلام خه به ری نازا کرد بوو، پیغه مبه عليه السلام به نيمه ی فهرموو: ((ئیوه ی سهر نشینانی کهشتیه که دوو کوچتان بو هه یه (و نوو سراوه بو تان))).

٣٨- بابُ صَوْتِ النَّجَاشِيِّ

٣٨٧٧- حَدَّثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ، حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ جَابِرٍ عليه السلام: قَالَ النَّبِيُّ عليه السلام حِينَ مَاتَ النَّجَاشِيُّ: «مَاتَ الْيَوْمَ رَجُلٌ صَالِحٌ، فَقُومُوا فَصَلُّوا عَلَى أَحْيَكُمْ أَصَحَمَةً»^(٢).

٣٨- باسی مردنی نه جاشیی

٣٨٧٧- عه تا له جابیره وه عليه السلام دهگیریته وه دهلی: کاتی نه جاشیی مرد، پیغه مبه عليه السلام فهرمووی: ((نه مرۆ پیاویکی صالح مردووه، دهی ههستن و نویر (ی مردوو) بکهن له سهر نه صحه مه ی براتان)).

(١) بروانه: ٣١٣٦.

(٢) بروانه: ١٣١٧.

٣٨٧٨- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، أَنَّ عَطَاءً حَدَّثَهُمْ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم صَلَّى عَلَى النَّجَاشِيِّ، فَصَفَّنَا وَرَأَاهُ فَكُنْتُ فِي الصَّفِّ الثَّانِي أَوْ الثَّلَاثِ ^(١).

٣٨٧٨- جابیری کوری عهبدوللای نه نصاری رضي الله عنه دهگیرپتهوه که پیغه مبهری خوا صلى الله عليه وسلم نویژی (مردووی) کرد له سهر نه جاشیی (له مه دینه)، ئیمهش له دواپه وه ریزبووین، وه من له ریزی دووهم یان سییه مدا بووم.

٣٨٧٩- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ عَنْ سَلِيمِ بْنِ حَيَّانَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مِينَاءَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم صَلَّى عَلَى أَصْحَمَةَ النَّجَاشِيِّ، فَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعًا. تَابَعَهُ عَبْدُ الصَّمَدِ ^(٢).

٣٨٧٩- جابیری کوری عهبدوللای رضي الله عنه دهگیرپتهوه که پیغه مبهری صلى الله عليه وسلم نویژی (مردووی) کرد له سهر نه صحه مهی نه جاشیی و جوار نه لاهو نه کبهری له سهر کرد.
- عهبدوصه مه دیش پالپستی گیرانه وه که یه زیدی کوری هارونی کرد له گیرانه وهی نه م فهرمووده ده دا.

٣٨٨٠- حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ حَرْبٍ، حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ وَابْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَخْبَرَهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَعَى لَهُمُ النَّجَاشِيَّ صَاحِبَ الْحَبَشَةِ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، وَقَالَ «اسْتَغْفِرُوا لِأَخِيكُمْ» ^(٣).

(١) برپوانه: ١٣١٧.

(٢) برپوانه: ١٣١٧.

(٣) برپوانه: ١٣٤٥.

٣٨٨٠- نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کورێ عه‌بدوره‌حمان و ئیبنولوسه‌یه‌ب ده‌لێن: نه‌بو هورمه‌یره ع بۆ هه‌ردووکیانی گێڕایه‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ع هه‌والی مردنی نه‌جاشیی پێدان که گه‌وره‌ی حه‌به‌شه‌بوو، له‌و رۆژهدا که تییدا مردوو و فه‌رمووی: ((داوای لیخۆش بوون بۆ براکه‌تان بکه‌ن)).

٣٨٨١- وَعَنْ صَالِحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ، أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ ع أَخْبَرَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ص صَفَّ بِهِمْ فِي الْمُصَلَّى، فَصَلَّى عَلَيْهِ وَكَبَّرَ أَرْبَعًا^(١).

٣٨٨١- وه سه‌عه‌یدی کورێ موسه‌یه‌ب ده‌لێ: که نه‌بو هورمه‌یره ع بۆی گێڕاوه‌نه‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ع له‌ نوێژگه‌که‌ ریزی کردن و نه‌جا نوێژی (مردووی به‌ غائب) له‌سه‌ر کرد و چوار نه‌للاهو نه‌که‌به‌ری له‌سه‌ر کرد.

٣٩- بابُ تَقَاسُمِ الْمُشْرِكِينَ عَلَى النَّبِيِّ ص

٣٨٨٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ع قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ص حِينَ أَرَادَ حُنَيْنًا: «مَنْزِلُنَا غَدَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ يَخِيفُ بَنِي كِنَانَةَ، حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلَى الْكُفْرِ»^(٢).

٣٩- باسی (شوینی) هاوپه‌یمانی کردنی بته‌رستان له

دژی پێغه‌مبه‌ر ص

٣٨٨٢- نه‌بو سه‌له‌مه‌ی کورێ عه‌بدوره‌حمان له‌ نه‌بو هورمه‌یره‌وه ع ده‌گێڕێته‌وه که وتی: پێغه‌مبه‌ری خوا ص کاتی نیازی غه‌زای حونه‌ینی بوو فه‌رمووی: ((خوا

(١) بروه: ١٢٤٥.

(٢) بروه: ١٥٨٩.

بیه‌وی له قۆزایه‌که‌ی به‌نی کینایه قۆناخ ده‌گرین له‌و شوینه‌ی کاتی خۆی
بته‌رستان هاوپه‌یمانان به‌ست له‌سه‌ر کوفر (و دزایه‌تی پی‌غمبه‌ر ﷺ و
مسوڵمانان) ((.

٤٠- باب قِصَّةُ أَبِي طَالِبٍ

٣٨٨٣- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ سُفْيَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ
الْحَارِثِ، حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ﷺ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: مَا أَغْنَيْتَ عَنْ عَمِّكَ فَإِنَّهُ
كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضِبُ لَكَ؟ قَالَ: «هُوَ فِي صَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ، وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ
الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ»^(١).

٤٠- باسی به‌سه‌رهاتی ئەبو تالیب

٣٨٨٣- عه‌بدوڵڵای کورێ حاریس ده‌لی: عه‌بیاسی کورێ عه‌بدوڵووته‌لیب ﷺ
بۆی گێڕایه‌وه به‌پی‌غمبه‌ری ﷺ وت: هیج سوود و قازانجی‌کت نه‌گه‌یانده‌وه
به‌مامه‌ت، چونکه به‌راستی نه‌و (مامه‌ت) ده‌پاراستیت و له‌سه‌رت تووره‌ ده‌بوو
(له‌سه‌ری ده‌کردیته‌وه)، پی‌غمبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌و (ئه‌بو تالیب)) نه‌وم‌تا
له‌ ناو ناگری‌کدا تا قوله‌پی‌یه‌کانی دیت، نه‌گه‌ر من نه‌بوومایه له‌به‌شی هه‌ره
خواره‌وه‌ی دۆزه‌خدا بوو)).

٣٨٨٤- حَدَّثَنَا مَخْمُودٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ ابْنِ الْمُسَيَّبِ،
عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ أَبَا طَالِبٍ لَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ دَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ وَعِنْدَهُ أَبُو جَهْلٍ، فَقَالَ:
«أَيُّ عَمٍّ، قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. كَلِمَةً أَحَاجُّ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ». فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ

أَبِي أُمَيَّةَ: يَا أَبَا طَالِبٍ، تَرَعْبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟! فَلَمْ يَزَلَا يُكَلِّمَانِهِ حَتَّى قَالَ آخِرَ شَيْءٍ كَلَّمَهُمْ بِهِ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا تَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ مَا لَمْ أَكُنْ عَنْهُ». فَنَزَلَتْ: ﴿مَا كَانِ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ١٣٣﴾ التوبة. وَنَزَلَتْ ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ ٨٨﴾ القصص^(١).

٣٨٨٤- سه‌عیدی کوردی موسه‌یی‌هه له باوکیه‌وه ده‌گیریتیه‌وه کاتی که نه‌بو تالیب له‌سه‌رده‌مرگدا بوو پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ رۆشت بۆ لای، له‌و کاته‌دا نه‌بو جه‌لی لایبوو، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((مامه‌ بلێ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ئەمە وشەیه‌که لای خوا دمی‌که‌م به‌ به‌لگه‌ بۆت))، نه‌بو جه‌هل و عه‌بدووللای کوردی نه‌بو ئومه‌یه‌هه وتیان: نه‌ی نه‌بو تالیب پشت له‌ نایینی عه‌بدوولوتته‌لیب ده‌که‌یت؟ هه‌ردووکیان به‌رده‌وام بوون له‌ قسه‌ بۆ کردنی هه‌تا کو‌تا شتی که‌ پێی وتن: (وتی: نه‌و له‌سه‌ر نایینی عه‌بدوولوتته‌لیبه‌، پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌دلناییه‌وه داوا‌ی لی‌خۆش بوونت بۆ ده‌که‌م له‌ خوا تا رێ‌گیریم لی‌ نه‌کری))، نه‌نجا نه‌م نایه‌ته‌ دابه‌زی: (ره‌وا و شایسته‌ نییه‌ بۆ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و باوم‌رداران داوا‌ی لی‌بوردن بکه‌ن بۆ هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ران با خزمی نزیک‌یشان بن، له‌ پاش نه‌وه‌ی که‌ بۆیان دمرکه‌وتوووه که‌ بی‌گومان نه‌و (هاوبه‌شدانه‌رانه‌) هاوم‌ل و پیری دۆزه‌خن)، هه‌روه‌ها نه‌م نایه‌ته‌ش دابه‌زی (به‌راستی (نه‌ی موحه‌مه‌د ﷺ تو‌ ناتوانی نه‌و که‌سه‌ی خۆشت بۆی رێ‌نموونی بکه‌یت)).

٣٨٨٥- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، حَدَّثَنَا ابْنُ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ وَذَكَرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ فَقَالَ: «لَعَلَّهُ تَنَفَّعَهُ شِفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُجْعَلَ فِي صَحْصَاحٍ مِنَ النَّارِ، يَبْلُغُ كَعْبَتِهِ، يَغْلِي مِنْهُ دِمَاعُهُ»^(١).

٣٨٨٥- نه‌بو سه‌عیدی خودری رضي الله عنه ده‌گێڕێته‌وه که نه‌و له پی‌غه‌مبه‌ری ﷺ بیست له کاتی‌کدا له خزمه‌تیدا باسی مامه‌ی کرا، نه‌ویش فهرمووی: ((نومی‌د وایه تکای منی له رۆژی دوا‌ییدا سوودی پی‌ بگه‌یه‌نیت و بخ‌ریته‌ نا‌گریکی گه‌رمه‌وه بگاته‌ قوله پی‌یه‌کانی مۆخی سه‌ری بکو‌ئیت)).

٣٨٨٥م- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْرَةَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي حَازِمٍ وَالْدَّرَّأَوْرَدِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بِهِدَا، وَقَالَ: "تَغْلِي مِنْهُ أُمُّ دِمَاعِهِ".

٣٨٨٥م- (ئیمامی بوخاری ده‌لی: ئیبراهیمی کوری چه‌مزه‌ بۆی گێڕاینه‌وه وتی: ئیبنو نه‌بو حازیم و ده‌راو‌مردی له یه‌زیده‌وه نه‌م فهرموودمیان گێڕاومته‌وه (به‌لام نه‌م جیا‌وا‌زیه‌ی هه‌یه‌)، فهرمووی: ((خودی مۆخی سه‌ری ده‌کو‌ئیت)).

٤١- باب حَدِيثِ الْإِسْرَاءِ

وَقَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى ﴿سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ، لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا﴾ ① في الإسراء

٣٨٨٦- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَمَّا كَذَّبَنِي قُرَيْشٌ قُمْتُ فِي الْحِجْرِ، فَجَلَا اللَّهُ لِي بَيْتُ الْمَقْدِسِ، فَطَفِقْتُ أَخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأَنَا أَنْظَرُ إِلَيْهِ»^(٢).

(١) بر‌وانه: ٦٥٦٤.

(٢) بر‌وانه: ٤٧١٠.

٤١- باسی به‌سه‌رهات و چیرۆکی شه‌وره‌وی

وه باسی ئەم فەرماشته‌ی خۆی به‌رز و بلند: (پاك و بی‌گه‌ردی بۆ ئەو زاته‌ی كه شه‌وره‌وی كرد به‌ به‌نده‌ی خۆی له‌ مزگه‌وتی به‌ریز و پیروژه‌وه (مه‌ككه) بۆ مزگه‌وتی ئەقصا (له‌ بیت المقدس).

٣٨٨٦- جابیری كوری عه‌بدوڵڵا ﷺ ده‌گێڕێته‌وه كه ئەو له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خۆی ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((كاتێ قوریشیه‌كان باومریان پێ نه‌كردم لای حیجری (ئیسماعیل له‌ په‌نا كه‌عبه‌دا) وه‌ستام، خوا مزگه‌وتی ئەقصای هی‌نایه‌ پیش چاوم، منیش ده‌ستم كرد به‌باسکردنی نیشانه‌كانی، وه‌ له‌و كاته‌دا (به‌پیش چاومه‌وه‌ بوو) سه‌یرم ده‌كرد)).

٤٢- بابُ الْمَعْرَاجِ

٣٨٨٧- حَدَّثَنَا هُذَيْفَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ ﷺ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرِيَ بِهِ: «بَيْنَمَا أَنَا فِي الْحَاطِيمِ - وَرُبَّمَا قَالَ: فِي الْحَجْرِ - مُضْطَجِعًا، إِذْ أَتَانِي آتٍ فَقَدْ - قَالَ: وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ فَشَقُّ مَا بَيْنَ هَذِهِ إِلَى هَذِهِ - فَقُلْتُ: لِلْجَارُودِ وَهُوَ إِلَى جَنْبِي: مَا يَعْْنِي بِهِ؟ قَالَ: مِنْ نُغْرَةِ نَحْرِهِ إِلَى شَعْرَتِهِ، وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: مِنْ قَصِّهِ إِلَى شَعْرَتِهِ - فَاسْتَخَرَجَ قَلْبِي، ثُمَّ أُتِيتُ بِطُسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مَمْلُوءَةٍ إِيْمَانًا، فَغَسَلْتُ قَلْبِي ثُمَّ حُشِّي، ثُمَّ أُعِيدَ، ثُمَّ أُوتِيتُ بِدَابَّةٍ دُونَ الْبَغْلِ وَفَوْقَ الْجِمَارِ أُنْبِصُ - فَقَالَ لَهُ الْجَارُودُ: هُوَ الْبُرَاقُ يَا أَبَا حَمْزَةَ؟ قَالَ أَنَسُ: نَعَمْ، يَضَعُ خَطْوُهُ عِنْدَ أَقْصَى طَرَفِهِ - فَحَمَلْتُ عَلَيْهِ، فَأَنْطَلَقَ بِي جَبْرِيلُ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ، فَقِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جَبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعَمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا فِيهَا آدَمُ، فَقَالَ: هَذَا أَبُوكَ آدَمُ فَسَلِّمْ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ السَّلَامَ، ثُمَّ قَالَ: مَرْحَبًا بِإِبْنِ

الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ، فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يَحْيَى وَعِيسَى، وَهُمَا ابْنَا الْخَالَةِ، قَالَ: هَذَا يَحْيَى وَعِيسَى، فَسَلِّمُ عَلَيْهِمَا. فَسَلِّمْتُ فَرَدًّا، ثُمَّ قَالَ: مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ الثَّلَاثَةِ، فَاسْتَفْتَحَ قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ. قِيلَ: " وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ. قِيلَ: وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قِيلَ: مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يُوسُفُ. قَالَ هَذَا يُوسُفُ فَسَلِّمُ عَلَيْهِ. فَسَلِّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدًّا، ثُمَّ قَالَ: مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ، ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الرَّابِعَةَ، فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ أَوْقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ إِلَى إِدْرِيسَ قَالَ هَذَا إِدْرِيسُ فَسَلِّمُ عَلَيْهِ. فَسَلِّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدًّا ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ، فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ ﷺ. قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ. فَلَمَّا خَلَصْتُ فَإِذَا هَارُونُ قَالَ هَذَا هَارُونُ فَسَلِّمُ عَلَيْهِ. فَسَلِّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدًّا ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ السَّادِسَةَ، فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ مَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قَالَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ، فَإِذَا مُوسَى قَالَ هَذَا مُوسَى فَسَلِّمُ عَلَيْهِ، فَسَلِّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدًّا ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. فَلَمَّا تَجَاوَزْتُ بَكَّى، قِيلَ لَهُ مَا يُبْكِيكَ قَالَ أَبْكِي لِأَنْ غُلَامًا بُعِثَ بَعْدِي، يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ أَكْثَرُ مَنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِي. ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ. قَالَ نَعَمْ. قَالَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ، فَإِذَا إِبْرَاهِيمُ قَالَ هَذَا أَبُوكَ فَسَلِّمُ عَلَيْهِ. قَالَ فَسَلِّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ السَّلَامَ قَالَ مَرْحَبًا بِالْإِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ رُفِعْتُ لِي سِدْرَةُ الْمُنتَهَى، فَإِذَا نَبِئُهَا مِثْلُ قِلَالٍ هَجَرَ، وَإِذَا

وَرَفَّهَا مِثْلَ أَذَانِ الْفِيلَةِ قَالَ هَذِهِ سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى، وَإِذَا أَرْبَعَةَ أَنْهَارٍ نَهْرَانِ بَاطِنَانِ، وَنَهْرَانِ ظَاهِرَانِ. فَقُلْتُ مَا هَذَانِ يَا جَبْرِيلُ قَالَ أَمَّا الْبَاطِنَانِ، فَتَنْهَرَانِ فِي الْجَنَّةِ، وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ، فَأَلْبَيْلُ وَالْفُرَاتُ. ثُمَّ رَفَعَ لِي الْبَيْتَ الْمَعْمُورُ، ثُمَّ أُتِيتُ بِإِنَاءٍ مِنْ حَمِيمٍ، وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَإِنَاءٍ مِنْ عَسَلٍ، فَاخَذْتُ اللَّبْنَ، فَقَالَ هِيَ الْفِطْرَةُ أَنْتَ عَلَيْهَا وَأُمَّتُكَ. ثُمَّ فَرَضْتُ عَلَيَّ الصَّلَوَاتِ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلُّ يَوْمٍ. فَرَجَعْتُ فَمَرَرْتُ عَلَى مُوسَى، فَقَالَ مِمَّا أُمِرْتَ قَالَ أُمِرْتُ بِخَمْسِينَ صَلَاةً كُلُّ يَوْمٍ. قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَسْتَطِيعُ خَمْسِينَ صَلَاةً كُلُّ يَوْمٍ، وَإِنِّي وَاللَّهِ قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ، وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ، فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ. فَرَجَعْتُ، فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلُهُ، فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلُهُ، فَرَجَعْتُ فَوَضَعَ عَنِّي عَشْرًا، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى فَقَالَ مِثْلُهُ، فَرَجَعْتُ فَصَلَّوَاتٍ كُلُّ يَوْمٍ، فَرَجَعْتُ فَقَالَ مِثْلُهُ، فَرَجَعْتُ فَأُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلُّ يَوْمٍ، فَرَجَعْتُ إِلَى مُوسَى، فَقَالَ مِمَّا أُمِرْتَ قُلْتُ أُمِرْتُ بِخَمْسِ صَلَوَاتٍ كُلُّ يَوْمٍ. قَالَ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا تَسْتَطِيعُ خَمْسَ صَلَوَاتٍ كُلُّ يَوْمٍ، وَإِنِّي قَدْ جَرَّبْتُ النَّاسَ قَبْلَكَ، وَعَالَجْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَشَدَّ الْمُعَالَجَةِ، فَارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ لِأُمَّتِكَ. قَالَ سَأَلْتُ رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ، وَلَكِنْ أَرْضَى وَأَسْلَمْ - قَالَ: - فَلَمَّا جَاوَزْتُ نَادَى مُنَادٍ أَمْضَيْتُ فَرِيضَتِي، وَخَفَّفْتُ عَنْ عَبْدِي»^(١).

۴۲- باسی بەرزبونەوہ بۆ ئاسمان

۳۸۸۷- ئەنەسى كۆرى مالىك لە مالىكى كۆرى صەغصەوہ ﷺ دەگىرپتەوہ كە پىغەمبەرى خوا ﷺ باسى ئەو شەوہى بۆ گىرپايەوہكە شەوړەوى پى كرا فەرمووى: ((لە كاتىكدا مەن لاى حەتىمدا- ھەندى جار وتى: لاى حىجىردا- پاكشاپووم، لەو كاتەدا كەسىك ھات و (سنگى) لەت كرد، (قەتادە) دەلى لە ئەنەسم بىست دەيوت: - جا نىوان ئەمە و ئەمەى- لەت كرد، (قەتادە دەلى): بە

جارووم وت: که له تهنیشتمدا بوو: مه‌به‌ستی نه‌نه‌س به‌م وشه‌یه (نیوانن نه‌مه و نه‌مه‌ی له‌ت کرد) چیه؟ وتی: له دانه‌ی سنگیه‌وه تا به‌ر موسڵدانی، وه له نه‌نه‌سم بیست ده‌یوت: له سه‌رمتایی سنگیه‌وه تا به‌ر موسڵدانی (له‌ت کرا) - جا دلمیان ده‌ره‌ینا پاشان ته‌شتیکی ئالتوونیان بو هینام که پر بوو له باومر نه‌نجا دلم شو‌را، پاشان پر کرا (له باومر و حیکمه‌ت)، پاشان خرایه‌وه شوینی خو‌ی، دوا‌ی نه‌وه و لا‌خیکی سپیم بو هینرا له نیستر بجوو‌کتر و له گویدری‌ز گه‌وره‌تر بوو. نه‌نجا جارود به نه‌نه‌سی وت: نه‌بو چه‌مزه نه‌و و لا‌خه بوراق بوو؟ وتی: به‌ئێ، تاکو‌کی چاو بری بکردایه به هه‌نگاوێک ده‌یگه‌شتی- نیتر سوار نه‌وه کرام جیبریل ﷺ برده‌ی هه‌تا گه‌یشتمه ئاسمانی دنیا و داوا‌ی کردنه‌وه‌ی کرد وترا: نه‌وه کی‌یه؟ وتی: جیبریه‌، وترا: کی‌ت له‌گه‌له؟ وتی: مو‌حه‌مه‌د، وترا: نی‌ردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌ئێ، وترا: به‌خیربی‌ت و میوانیکی چاک هاتووه، نیتر (ئاسمان) کرایه‌وه، کاتی تی‌په‌ریم (چوومه سه‌ره‌وه) له‌ویدا ئاده‌م دی، (جیبریل) وتی: نه‌وه ئاده‌می باوه گه‌وره‌ته، سه‌لامی لی بکه، منیش سه‌لامم لی کرد، نه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه، پاشان (ئاده‌م) وتی: به‌خیربی‌ت کور‌ی چاک و پی‌غه‌مبه‌ری چاک، پاشان پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سه‌رکه‌وت هه‌تا گه‌یشته ئاسمانی دووه‌م، نه‌نجا داوا‌ی کردنه‌وه‌ی کرد وترا: وترا: نه‌وه کی‌یه؟ وتی: جیبریه‌، وترا: کی‌ت له‌گه‌له؟ وتی: مو‌حه‌مه‌د، وترا: به‌راستی نی‌ردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌ئێ، وترا: به‌خیربی‌ت و میوانیکی چاک هاتووه، نه‌وسا کرایه‌وه، جاکه تی‌په‌ریم له‌ویدا یه‌حیا و عی‌سام بی‌نی ﷺ، که کور‌ی پوری یه‌گرتن (له دایکه‌وه)، وتی: سه‌لامیان لی بکه، منیش سه‌لامم لی کردن، نه‌وانیش وه‌لامیان دامه‌وه، پاشان هه‌ردووکیان وتیان: به‌خیربی‌ت برای چاک و پی‌غه‌مبه‌ری چاک، پاشان به‌رزی کرمه‌وه بو ئاسمانی سی‌یه‌م و داوا‌ی کردنه‌وه‌ی کرد، وترا: نه‌وه کی‌یه؟ وتی: جیبریه‌، وترا: کی‌ت له‌گه‌له؟ وتی: مو‌حه‌مه‌د، وترا: به‌راستی نی‌ردراوه

به‌شوینیدا؟ وتی: به‌ئێ، وترا: به‌خیربیت و میوانیکی چاك هاتوو، نه‌وسا کرایه‌وه، کاتێ تێپه‌ریم له‌ویدا یوسفم بینی، (جیریل) وتی: نه‌وه یوسفه و سه‌لامی لێ بکه، منیش سه‌لامم لێ کرد، نه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه، پاشان وتی: به‌خیربیت کوری چاك و پێغه‌مبه‌ری چاك، داوی نه‌وه بلند کردمه‌وه هه‌تا چوو هه‌ناسمانی چواره‌م و داوی کردنه‌وه‌ی کرد، وترا: نه‌وه کییه؟ وتی: جیریه‌له، وترا: کیت له‌گه‌له؟ وتی: موحه‌مه‌د، وترا: به‌راستی نێردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌ئێ، وترا: به‌خیربیت ئای میوانیکی چه‌ند چاك هاتوو، نه‌وسا (هاسمان) کرایه‌وه، جا کاتێ تێپه‌ریم به‌ ئیدریس گه‌شتم (جیریل) وتی: نه‌وه ئیدریسه و سه‌لامی لێ بکه منیش سه‌لامم لێ کرد، نه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه، پاشان وتی: به‌خیربیت برای چاك و پێغه‌مبه‌ری چاك، پاشان به‌رزکرامه‌وه هه‌تا گه‌شته هاسمانی پێنجه‌م و داوی کردنه‌وه‌ی کرد، وترا: نه‌وه کییه؟ وتی: جیریه‌له، وترا: کیت له‌گه‌له؟ وتی: موحه‌مه‌د، وترا: به‌دلتیاییه‌وه نێردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌ئێ، وترا: به‌خیربیت ئای میوانیکی چه‌ند چاك هاتوو، جا کاتێ گه‌شتم، له‌ویدا هاروونم بینی، (جیریل) وتی: نه‌وه هاروونه و سه‌لامی لێ بکه منیش سه‌لامم لێ کرد، نه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه، پاشان وتی: به‌خیربیت برای چاك و پێغه‌مبه‌ری چاك، داوی نه‌وه بلند کرامه‌وه هه‌تا گه‌شته هاسمانی شه‌شه‌م و داوی کردنه‌وه‌ی کرد، وترا: نه‌وه کییه؟ وتی: جیریه‌له، وترا: کیت له‌گه‌له؟ وتی: موحه‌مه‌د، وترا: به‌راستی نێردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌ئێ، وترا: به‌خیربیت ئای چه‌ند میوانیکی چاك هاتوو، جا که تێپه‌ریم له‌ویدا مووسام بینی، (جیریل) وتی: نه‌وه مووسایه سه‌لامی لێ بکه منیش سه‌لامم لێ کرد، نه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه، پاشان وتی: به‌خیربیت کوری چاك و پێغه‌مبه‌ری چاك، هه‌نجا کاتێ تێپه‌ریم لێ گریا پێی وترا: بۆ ده‌گریت؟ وتی: بۆ نه‌وه ده‌گریم چونکه گه‌نجیک له‌ داوی من کراوه به‌ پێغه‌مبه‌ر له‌ ئوممه‌ته‌که‌ی نه‌وه خه‌لکی زیاتر

ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه، پاشان بڵند کرامه‌وه بو ناسمانی چه‌وته‌م و جیبریل داوای کردنه‌وه‌ی کرد، و ترا: ئه‌وه کییه؟ وتی: جیبریه، و ترا: کیت له‌گه‌له؟ وتی: موچه‌مه‌د، و ترا: به‌دڵنیاییه‌وه نێردراوه به‌شوینیدا؟ وتی: به‌لێ، و ترا: به‌خیربیت و میوانیکی چاک هاتوو، جا کاتێ گه‌شتم له‌ویدا ئیبراهیمم بینی، (جیبریل) وتی: ئه‌وه باوه گه‌ورمه‌ و سه‌لامی لێ بکه منیش سه‌لامم لێ کرد، ئه‌ویش وه‌لامی دامه‌وه، پاشان وتی: به‌خیربیت کورێ چاک و پیغه‌مبه‌ری چاک، پاشان (سِدْرَةُ الْمُتَنَهٰی)م (بۆنزیك کرایه‌وه و) نیشانم درا، به‌ره‌که‌ی وه‌کو گۆزه‌ی هه‌جهر بوو، گه‌ڵاگانیشی وه‌کو گوێچکه‌ی فیل وابوو، جیبریل وتی: ئه‌وه (دره‌ختی سِدْرَةُ الْمُتَنَهٰی) یه (هه‌ر له‌ویدا) چوار رووباری تیا بوو: دووانیان به‌دمه‌روه نه‌بوون و دووانیان به‌دمه‌روه بوون وتم: ئه‌ی جیبریل ئه‌م دووانه چین؟ وتی: ئه‌و دووانه‌یان که به‌دمه‌روه نین ئه‌و دوو رووبارمن که له به‌هه‌شتدان، ئه‌و دوانه‌شی که به‌دمه‌روه‌ن رووباری نیل و فوراتن، ئینجا (الْبَيْتُ الْمَعْمُور)م نیشان درا پاشان جامیک شه‌راب و جامیک هه‌نگوین و جامیک شیریان بو هینام، منیش جامه شیره‌که‌م و مرگرت، جیبریل وتی: ئه‌و فیه‌رته‌یه تو و ئوممه‌ته‌که‌تی له‌سه‌ره، پاشان نوێژم له‌سه‌ر فه‌رزکرا، په‌نجا نوێژ له‌هه‌ر رۆژیکدا، منیش گه‌رامه‌وه به‌لای مووسادا تیپه‌ریم لێ پرسیم: فه‌رمانی چیت پێ دراوه؟ وتم: فه‌رمانی په‌نجا نوێژم پێ کراوه له‌هه‌ر رۆژیکدا، (مووسا) وتی: دڵنیابه ئوممه‌ته‌که‌ت ناتوانی له‌ رۆژیکدا په‌نجا نوێژ بکات، وه‌ سویند به‌خوا من پێش تو خه‌لکم ئه‌زموون کردوو، وه‌ هه‌لسوکه‌وتم له‌گه‌ڵ نه‌وه‌ی ئیسرائیلدا کردوو و زۆر به‌دمه‌ستیانه‌وه نا‌ره‌حه‌ت بووم، که‌وابوو بگه‌رپه‌ره‌وه بو‌ لای په‌رومردگارت و داوای لێ بکه ئه‌م نوێژه سووک بکات له‌سه‌ر ئوممه‌ته‌که‌ت، منیش گه‌رامه‌وه و خواش ده‌ نوێژی له‌سه‌ر لا‌بردم، جا گه‌رامه‌وه بو‌ لای مووسا، مووساش دیسان هه‌مان وه‌ی پێشووی وته‌وه، منیش گه‌رامه‌وه و ده‌ نوێژی تری

له‌سه‌رم لابر، نه‌وسا گه‌پامه‌وه بو‌ لای مووسا، قسه‌که‌ی یه‌که‌می کرده‌وه، منییش (جاریکی تر) گه‌پامه‌وه و نه‌نجا فه‌رمانم پیکرا به‌ کردنی ده‌ نوێژ له‌ هه‌ر رۆژیکدا، نه‌نجا گه‌پامه‌وه (بو‌ لای مووسا)، نه‌ویش وینه‌ی وته‌که‌ی یه‌که‌می وته‌وه‌م جا که‌ گه‌پامه‌وه نه‌وسا فه‌رمانم پی‌ کرا به‌ پینج نوێژ له‌هه‌ر رۆژیکدا، وتی: ئوممه‌ته‌که‌ت ناتوانی پینج نوێژ بکات له‌ هه‌ر رۆژیکدا، وه‌ بیگومان من پيش تو‌ خه‌لکیم تاقی کردوته‌وه‌، وه‌ هه‌ل‌سوکه‌تم له‌گه‌ل نه‌وه‌ی ئیسرائیل دا کردوه‌ زۆر ناره‌حت بووم له‌گه‌ل‌یاندا، که‌واته‌ بگه‌ڕێه‌وه‌ بو‌ لای په‌روه‌ردگارت داوای سووک کردنی بکه‌ بو‌ ئوممه‌ته‌که‌ت، پیغه‌مبه‌ر وتی: نه‌ومنده‌ داوام له‌ په‌روه‌ردگارم کرد به‌راستی ئیت‌ر شه‌رم دمکه‌م، به‌لکو‌ رازی دمبم گه‌ردن که‌چ دمبم، (پیغه‌مبه‌ر ﷺ) فه‌رمووی: جا کاتی نه‌ویم به‌جی هیشته‌ بانگ که‌ریک بانگی کرد: فه‌رزه‌که‌ی خو‌م جیبه‌جی کرد به‌لام له‌سه‌ر به‌نده‌کانم سووک کرد.

٣٨٨٨- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، حَدَّثَنَا عَمْرُو، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرِّجَالُ الَّتِي أَرَبَتْكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ ٦٠ ﴿الْإِسْرَاءِ. قَالَ: هِيَ رُؤْيَا عَيْنٍ، أَرَبَّهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَيْلَةً أُسْرِيَ بِهِ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ. قَالَ: ﴿وَالشَّجَرَةُ الْمَلْعُونَةُ فِي الْقُرْآنِ﴾ ٦٠ ﴿الْإِسْرَاءِ. قَالَ: هِيَ شَجَرَةُ الرَّقُومِ^(١).

٣٨٨٨- عیكریمه‌ دمگیریته‌وه‌ له‌ ئیبنو عبباسه‌وه‌ ﷺ له‌ باره‌ی نه‌م ئایه‌ته‌وه‌ ﴿وَمَا جَعَلْنَا الرِّجَالُ الَّتِي أَرَبَتْكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾ ٦٠ ﴿الْإِسْرَاءِ. ده‌لی: نه‌مه‌ بینینی چاوه‌ پیشانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دراوه‌، له‌وه‌ی شه‌وره‌ی پیکراوه‌ (له‌ که‌عبه‌وه‌) بو‌ به‌یتولقه‌دیس، وه‌ ده‌فه‌رمووی مه‌به‌ستیش له‌: ﴿وَالشَّجَرَةُ الْمَلْعُونَةُ فِي الْقُرْآنِ﴾ ٦٠ ﴿الْإِسْرَاءِ. دره‌ختی زه‌قومه‌.

(١) ب‌روانه: ٤٧١٦، ٦٦١٣.

(٢) واته‌: (نه‌و خه‌و بینینه‌ی که‌ نیشانی تۆماندا (له‌ شه‌وپه‌ویدا) هه‌ر له‌به‌ر تاقیکردنه‌وه‌ی خه‌لکی بو‌).

(٣) واته‌: (وه‌ نه‌و دره‌خته‌ نه‌فرین لیکراوه‌ش که‌ له‌ قورئاندا باسما‌ن کردوه‌).

٤٣- بابُ وفودِ الأنصارِ إلى النَّبيِّ ﷺ بِمَكَّةَ، وَبَيْعَةُ الْعَقَبَةِ

٣٨٨٩- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ صَالِحٍ، حَدَّثَنَا عَنبَسَةُ، حَدَّثَنَا يُوسُفُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ كَعْبٍ - وَكَانَ قَائِدَ كَعْبٍ حِينَ عَمِيَ - قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ يُحَدِّثُ حِينَ تَخَلَّفَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ، يَطُولُهُ. قَالَ ابْنُ بُكَيْرٍ فِي حَدِيثِهِ: وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاقَفْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَا أَحِبُّ أَنْ لِي بِهَا مَشْهَدٌ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا^(١).

٤٣- باسی هاتنی نوینره کانی نه نصاری بو خزمهت پیغه مبهەر ﷺ له مهککه و پهیمانی عهقه به (بهستن له گه لیاندا)

٣٨٨٩- نیینو شیهاب دهلی: عهبدویره حمانی کوری عهبدوولای کوری که عبی کوری مالیک دهگیریتیه وه که عهبدوولای کوری که ععب- که چاوساگی که ععب بوو کاتی کویر بوو بوو دهستی دهگرت- دهلی: له که عبی کوری مالیکم ﷺ بیست بهدریژی باسی نهو کاتهی دهکرد به جیما له پیغه مبهەر ﷺ له غهزای ته بوو کدا. وه نیینو بوکهیر نه م فهرموودیه دهگیریتیه وه له ریگهی خویه وه (که ععب دهلی:) سویند به خوا به شداری (پهیمانی) شهوی عهقه به بووم له خزمهت پیغه مبهردا ﷺ، کاتی پهیماناندا به پیغه مبهەر ﷺ له سهر (پابهندی) به نیسلامه وه، پیم خوش نییه له جیاتی نهو به شداریه به شداری بهدر بوومایه، ههر چهنده غهزای بهدر ناوبانگ و باسی له ناو خه لکدا زۆرتیه له شهوی عهقه به.

٣٨٩٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: كَانَ عَمْرُو يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه يَقُولُ: شَهِدَ بِي خَالَايَ الْعَقْبَةَ. قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ: أَحَدُهُمَا الْبَرَاءُ بْنُ مَعْرُورٍ ^(١).

٣٨٩٠- جابیری کوری عهبدوللا رضي الله عنه دهلی: هەردوو خالەکمە بەشداریان بەمن کرد لە (پەیمانی) عەقەبە. ئەبو عەبدوللا (ئیمامی بوخاری) دهلی: ئیبنو عویەینە وتی: یەکیک لە خالەکانی بەرانی کوری مەعرور بوو.

٣٨٩١- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، أَنَّ ابْنَ جُرَيْجٍ أَخْبَرَهُمْ، قَالَ عَطَاءٌ: قَالَ جَابِرٌ: أَنَا وَأَبِي وَخَالِي مِنْ أَصْحَابِ الْعَقْبَةِ ^(٢).

٣٨٩١- عەتا دهلی: جابیر رضي الله عنه وتی: من و باوکم و خالەم لەو کەسانە بووین بەشداری (پەیمانی) عەقەبە بووین.

٣٨٩٢- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي شِهَابٍ، عَنْ عَمِّهِ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو إِدْرِيسَ عَائِدُ اللَّهِ، أَنَّ عَبْدَ بْنَ الصَّامِتِ - مِنَ الَّذِينَ شَهِدُوا بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، وَمِنْ أَصْحَابِهِ لَيْلَةَ الْعَقْبَةِ - أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ وَحَوْلَهُ عَصَابَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: «تَعَالَوْا بَايَعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلَا تَسْرِقُوا، وَلَا تَزْنُوا، وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ، وَلَا تَأْتُوا بِبُهْتَانٍ تَفْتَرُونَهُ بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ، وَلَا تَعْصُونِي فِي مَعْرُوفٍ، فَمَنْ وَفَى مِنْكُمْ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَعُوقِبَ بِهِ فِي الدُّنْيَا فَهُوَ لَهُ كَفَّارَةٌ، وَمَنْ أَصَابَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا فَسَتَرَهُ اللَّهُ فَأَمَرُهُ إِلَى اللَّهِ، إِنْ شَاءَ عَاقِبُهُ، وَإِنْ شَاءَ عَقَا عَنْهُ». قَالَ: فَبَايَعْتُهُ عَلَى ذَلِكَ ^(٣).

(١) بروانه: ٣٨٩١.

(٢) بروانه: ٣٨٩٠.

(٣) بروانه: ١٨.

٣٨٩٢- ئه‌بو ئیدریس (عَائِدُ اللَّهِ) ده‌گیرپته‌وه که عوباده‌ی کوری صامیت ﷺ له‌وانه‌یه به‌شداری غه‌زای به‌دری کردووه له خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ، وه له‌و هاوه‌لانه بوو له شه‌وی (به‌یعه‌تی) عه‌قه‌به‌دا به‌شداربوو، ئه‌بو ئیدریس گیراپه‌وه له کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ بۆلێک له هاوه‌لانی به‌ده‌وریدا بوون فه‌رمووی: (ومرن په‌یمانم پی بدمن که هیچ شتێک نه‌که‌ن به هاوبه‌شی خوا و دزی نه‌که‌ن و داوین پیس مه‌بن و منداڵه‌کانتان مه‌کوژن و بوه‌تان هه‌لمه‌به‌ستن له لایه‌ن خۆتانوه (بۆ خه‌لکی)، وه له کاری چا‌که‌دا سه‌رپی‌چیم مه‌که‌ن، جا هه‌ر کامتان نه‌و په‌یمانه‌ی برده‌سه‌ر نه‌و پاداشتی لای خودایه، وه هه‌ر که‌سی‌کتان شتیکی له‌و تاوانانه کرد له دنیا‌دا و به‌هۆیه‌وه سزا درا، نه‌وه بۆته که‌فارمه‌ت بۆی، به‌لام هه‌ر که‌سی یه‌کی له‌و تاوانانه بکات و خوا بیپۆشیت نه‌وه کاری نه‌و چه‌واله به‌خوایه، نه‌گه‌ر ویستی سزای ده‌دا یان نه‌گه‌ر ویستی لیی دمه‌ووری و خۆش ده‌بی‌ت))، ده‌لی: منیش په‌یمانم پێدا له‌سه‌ر نه‌وه.

٣٨٩٣- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أَبِي الْخَيْرِ، عَنِ الصَّنَابِجِيِّ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: إِنِّي مِنَ النَّقَبَاءِ الَّذِينَ بَايَعُوا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. وَقَالَ: بَايَعْنَاهُ عَلَى أَنْ لَا نُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا، وَلَا نَسْرِقَ، وَلَا نَزْنِيَ، وَلَا نَقْتُلَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ، وَلَا نَنْتَهَبَ، وَلَا نَعْصِيَ بِالْجَنَّةِ إِنْ فَعَلْنَا ذَلِكَ، فَإِنْ غَشِينَا مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا كَانَ قَضَاءُ ذَلِكَ إِلَى اللَّهِ^(١).

٣٨٩٣- صونابی‌جی له عوباده‌ی کوری صامیته‌وه ﷺ ده‌گیرپته‌وه که وتویه‌تی: من له‌و نه‌قیبانه بووم که په‌یمانیا‌ن به پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوه‌تی: په‌یمانمان پێدا له‌سه‌ر نه‌وه‌ی که هیچ هاوبه‌شێک بۆ خوا بریار نه‌ده‌ین و دزی نه‌که‌ین و

داوین پیسی نه‌کهین و نه‌و که‌سه‌ی خوا کوشتنی نه‌وه‌ی حه‌رام کردوه نه‌یکوزین و تالانی نه‌کهین و سه‌ربێچی (خوا و پیغه‌مبه‌ر ﷺ) نه‌کهین، له به‌رامبه‌ردا به‌هه‌شتمان دمه‌ریتی نه‌گه‌ر نه‌و شتانه‌مان کرد، (وه پایه‌ندبووین پییانه‌وه) وه نه‌گه‌ر هه‌ر کام له‌وانه‌مان کرد (که قه‌دمغه کراوه لی‌مان)، نه‌و به‌ریاری نه‌وه لای خواجه.

٤٤- باب تَرْوِيجِ النَّبِيِّ ﷺ عَائِشَةَ وَقَدُومَهَا الْمَدِينَةَ وَبَنَآؤُهُ بِهَا

٣٨٩٤- حَدَّثَنِي قَزُوهُ بْنُ أَبِي الْمَغْرَاءِ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: تَزَوَّجَنِي النَّبِيُّ ﷺ وَأَنَا بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَتَزَلَّنَا فِي بَنِي الْحَارِثِ بْنِ خَزْرَجٍ، فَوَعَدْتُ فَتَمَرَّقَ شَعْرِي فَوْقَ جُمَيْمَةَ، فَأَتَتْنِي أُمِّي - أُمُّ رُومَانَ - وَإِنِّي لَفِي أَرْجُوحةٍ وَمَعِيَ صَوَاحِبٌ لِي، فَصَرَحْتُ بِي فَأَتَيْتُهَا لَا أَدْرِي مَا تُرِيدُ بِي، فَأَخَذَتْ بِيَدِي حَتَّى أَوْفَقْتَنِي عَلَى بَابِ الدَّارِ، وَإِنِّي لَأَنْهَجُ، حَتَّى سَكَنَ بَعْضُ نَفْسِي، ثُمَّ أَخَذَتْ شَيْئًا مِنْ مَاءٍ فَمَسَحَتْ بِهِ وَجْهِي وَرَأْسِي، ثُمَّ أَدْخَلَتْنِي الدَّارَ فَإِذَا نِسْوَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فِي الْبَيْتِ، فَقُلْنَ: عَلَى الْخَيْرِ وَالْبَرَكَةِ، وَعَلَى خَيْرِ طَائِرٍ. فَأَسْلَمْتَنِي إِلَيْهِنَّ فَأَصْلَحْنَ مِنْ شَأْنِي، فَلَمْ يَرْغَبْنِي إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ضَحَى، فَأَسْلَمْتَنِي إِلَيْهِ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ^(١).

٤٤- باسی ماره‌کردنی عایشه ر.ه له لایهن پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ هاتنی عایشه بو مه‌دینه و گوێزرانه‌وه له لایهن پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ

٣٨٩٤- عایشه ر.ه ده‌لی: که پیغه‌مبه‌ر ﷺ ماره‌ی کردم ته‌مه‌نم شه‌ش سال بوو، نه‌نجا هاتین بو مه‌دینه و له ناو تیره‌ی حاریسی کوری خه‌زرها‌دا دابه‌زین، جا

تووشی لهرز و تا بووم و قزم پرووتا بووه، به لام که می قزم هاتبووه (دهگهشته سهرشانم)، (پۆزێک) ئوممو پۆمانی دایکم هات بۆ لام له کاتی که من له گهه چهند هاو پێمدا جویلانیمان دهکرد- به دهنگی بهرز بانگی کردم، منیش پوشتم بۆ لای نه مەزمزانی چی لێم دهوئ، ئهجا دهستی گرتم و بردمی ههتا له بهردهم دمرگای ماله وهماندا وهستاندمی و ههنا سهی قوڵم دهمدا تا ههنا سهپرکی کهم بوهستیت، پاشان نهختی ئاوی هه لگرت هینای به پرووخسار و سهرمدا، پاشان بردمی زوورهوه بۆ ناوماڵ، که سهیرم کرد کۆمه لێ له ئافرهتانی نه نصاری له ماله که دان وتیان: له سههر خیر و خوشی خوا پیروزی کات به بهختی باش، ئیتر دایکم منی دا به دهست ئهو ژنانه وه نهوانیش ریکوپیکیان کردم، ئیتر ناگام لێ نه بوو له پر له چیشهنگاودا پیغه مبهه ﷺ هاته زوورهوه بۆ لام و ژنهکان منیان دایه دهستی، منیش لهو کاته دا کچیکی ته مهه نۆ سال بووم.

٣٨٩٥- حَدَّثَنَا مُعَلَّى، حَدَّثَنَا وَهَيْبٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا: «أَرَيْتُكَ فِي الْمَنَامِ مَرَّتَيْنِ، أَرَى أَنَّكَ فِي سَرَقَةٍ مِنْ حَرِيرٍ، وَيَقُولُ هَذِهِ أَمْرَاتُكَ فَاكْشِفْ عَنْهَا. فَإِذَا هِيَ أَنْتِ، فَأَقُولُ: إِنَّ يَكُ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ يُضْهِ»^(١).

٣٨٩٥- عائشه ﷺ دهگپرته وه که پیغه مبهه ﷺ پێی فهرموو: ((دوو جار له خه مەدا تۆم نیشان دراوه، تۆم بینی له ناو پارچهیه ئاوریشمدا بوویت، وه (جیبریل ﷺ) دهیوت: ئه مه ژنی تویه، منیش پهردهم له سههری لا دهمدا دهبینم تویت، نهوسا ده مۆت: ئه گهر ئه مه له خودا وه بیته بهدی دینی)).

٣٨٩٦- حَدَّثَنِي عُيَيْدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبُو أَسَمَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: تُوَفِّيْتُ خَدِيجَهُ قَبْلَ مَخْرَجِ النَّبِيِّ ﷺ إِلَى الْمَدِينَةِ بِثَلَاثِ سِنِينَ، فَلَبِثْتُ سَتَتَيْنِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ، وَنَكَحَ عَائِشَةُ وَهِيَ بِنْتُ سِتِّ سِنِينَ، ثُمَّ بَنَى بِهَا وَهِيَ بِنْتُ تِسْعِ سِنِينَ^(١).

٣٨٩٦- هیشام له باوکیه‌وه ده‌گیریت‌ه‌وه و ده‌لی: سی سال پیش دمرچوون و کوچکردنی پیغه‌مبەر ﷺ بو مه‌دینه، خه‌دیجه وه‌فاتی کرد، جا دوو سال یان نزیکى دوو سال پیغه‌مبەر ﷺ مایه‌وه (ژنی نه‌هینا)، وه عانیشه‌ی ماره‌کردبوو له کاتی‌کدا ته‌مه‌نی شه‌ش سال بوو، پاشان گواستیه‌وه که ته‌مه‌نی نوسال بوو.

٤٥- باب هِجْرَةِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَصْحَابِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ

وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زَيْدٍ وَأَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: «لَوْلَا الْهِجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الْأَنْصَارِ». وَقَالَ أَبُو مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَهَاجِرُ مِنْ مَكَّةَ إِلَى أَرْضِ بِهَا نَخْلٌ، فَذَهَبَ وَهَلِي إِلَى أَنَّهَا الْيَمَامَةُ أَوْ هَجَرْتُ، فَإِذَا هِيَ الْمَدِينَةُ يَتَرَّبُ».

٤٥- باسی کوچکردنی پیغه‌مبەر ﷺ و هاوه‌لانی بو مه‌دینه

- عه‌بدو‌ل‌لای کوری زه‌ید و نه‌بو هورمیره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا له پیغه‌مبهره‌وه ﷺ ده‌گیرنه‌وه که فه‌رمووی: ((ئه‌گهر کوچکردن نه‌بوایه من که‌سیک بووم له نه‌نصاریه‌کان)).
- نه‌بو مووسا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ده‌لی: وه له پیغه‌مبهره‌وه ﷺ ده‌گیریت‌ه‌وه که فه‌رمووی: ((له خه‌ومدا بینیم که من کوچ ده‌که‌م بو زه‌وی و خاکیک دار خورمای تیایه، جا گومانم وابوو نه‌و شوینه یه‌مامه یان هه‌جهره، به‌لام دهرکه‌وت نه‌و شوینه مه‌دینه (که ناوی) یه‌سریبه)).

٣٨٩٧- حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ يَقُولُ: عَدْنَا حَبَابًا، فَقَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ نُرِيدُ وَجَهَ اللَّهِ، فَوَقَعَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، فَمِنَّا مَنْ مَضَى، لَمْ يَأْخُذْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، مِنْهُمْ مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَتَرَكَ مَرَّةً، فَكُنَّا إِذَا عَطَيْنَا بِهَا رَأْسَهُ بَدَتْ رِجْلَاهُ، وَإِذَا عَطَيْنَا رِجْلَيْهِ بَدَا رَأْسُهُ، فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُغَطِّيَ رَأْسَهُ، وَنَجْعَلَ عَلَى رِجْلَيْهِ شَيْئًا مِنْ إِذْخِرٍ، وَمِمَّا مَنْ أَتْنَعَتْ لَهُ مَرَّتَهُ فَهُوَ يَهْدِيهَا^(١).

٣٨٩٧- نه‌عمه‌ش ده‌لی: له نه‌بو وائیلیم بیست ده‌یوت: سه‌ردانی خه‌بایمان کرد (نه‌خو‌ش بوو)، وتی: له‌گه‌ل پی‌غه‌مبه‌ردا ﷺ کو‌چمان کرد مه‌به‌ستمان ر‌م‌زامه‌ندی خوا بوو، بو‌یه پاداشتمان لای خوایه (نووسراوه بو‌مان)، جا هه‌مان بوو (مرد و) ر‌و‌شت هی‌چی له پاداشته‌که‌ی و‌مرنه‌گرت، یه‌کی‌ک له‌وانه مو‌صعه‌بی کو‌ری عومه‌یربوو، له ر‌و‌زی غه‌زای ئو‌حووددا کو‌ژرا قوماشی‌کی خه‌ت خه‌تی لی به‌جی‌ما، که سه‌ری‌مان به‌و قوماشه داد‌م‌پو‌شی هه‌ردوو قاجی د‌م‌رده‌که‌وت، وه نه‌گه‌ر هه‌ردوو قاجی‌مان پی‌ داپ‌و‌شیایه سه‌ری د‌م‌رده‌که‌وت، بو‌یه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی پی‌ کردین سه‌ری داپ‌و‌شین و هه‌ندی ئیزخیر بد‌مین به‌سه‌ر قاجه‌کانی دا، هه‌شمانه به‌ره‌مه‌که‌ی پی‌گه‌شتوو هه‌نجا نه‌و که‌سه به‌ره‌مه‌که‌ی لی ده‌کاته‌وه و ده‌یرنی‌ت

٣٨٩٨- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا حَمَادٌ - هُوَ ابْنُ زَيْدٍ - عَنْ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَاصٍ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ ؓ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، فَهِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﷺ»^(٢).

(١) بر‌وانه: ١٢٧٦.

(٢) بر‌وانه: ١.

٣٨٩٨- عومەر ﷺ ده‌ئێ: له پیغه‌مبه‌ری خوام ﷺ بیست ده‌یفه‌رموو: ((کرده‌وه‌کان (دروستیان) به‌نیاز و نیه‌ته‌وه په‌یوسته، ئینجا هه‌ر که‌س کۆچ‌کرده‌که‌ی بۆ به‌دمست هه‌ینانی دوونیا بی‌ت یان بۆ ئافه‌رتی‌ک بی‌ت ماره‌ی کات، نه‌وه کۆچ کرده‌که‌ی بۆ نه‌وه‌یه له پیناوی دا کۆچی کردوو، هه‌ر که‌سیش کۆچ‌کرده‌که‌ی بۆ لای خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی بی‌ت ﷺ نه‌وه کۆچ‌کرده‌که‌ی بۆ لای خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی ﷺ)).

٣٨٩٩- حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ يَزِيدَ الدَّمَشَقِيُّ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْرَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَمْرِو الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَبْدِ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، عَنْ مُجَاهِدِ بْنِ جَبْرِ الْمَكِّيِّ، أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ ﷺ كَانَ يَقُولُ: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ^(١).

٣٨٩٩- موحاهیدی کورێ جه‌بری مه‌ککی ده‌گیرێته‌وه که عه‌بدو‌للا‌ی کورێ عومەر ﷺ ده‌یوت: دوا‌ی ئازادبوونی مه‌ککه کۆچ‌کردن نییه.

٣٩٠٠- وَحَدَّثَنِي الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: زُرْتُ عَائِشَةَ مَعَ عُبَيْدِ بْنِ عُمَيْرٍ اللَّيْثِيِّ، فَسَأَلْنَاهَا عَنِ الْهِجْرَةِ، فَقَالَتْ: لَا هِجْرَةَ الْيَوْمَ، كَانَ الْمُؤْمِنُونَ يَفِرُّ أَحَدُهُمْ بِدِينِهِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَإِلَى رَسُولِهِ ﷺ مَخَافَةَ أَنْ يُفْتَنَ عَلَيْهِ، فَأَمَّا الْيَوْمَ فَقَدْ أَظْهَرَ اللَّهُ الْإِسْلَامَ، وَالْيَوْمَ يَعْبُدُ رَبُّهُ حَيْثُ شَاءَ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ^(٢).

٣٩٠٠- عه‌تا‌ی کورێ نه‌بو ره‌باح وتی: له‌گه‌ڵ عوبه‌یدو‌للا‌ی کورێ عومه‌یری له‌یسی سه‌ردانی عایشه‌مان ﷺ کرد و په‌رسیارمان لی کرد دهر‌باره‌ی کۆچ‌کردن، عایشه‌ش وتی: نه‌مه‌رۆ کۆچ‌کردن نییه، باوم‌پ‌داران که‌سیکیان به‌ئاینه‌که‌یه‌وه

(١) به‌روانه: ٤٣٠٩، ٤٣١٠، ٤٣١١.

(٢) به‌روانه: ٣٠٨٠.

هه‌لدهات و کوچی دمکرد بو لای خوا و پیغه‌مبه‌رمکه‌ی ﷺ له ترسی نه‌وه‌ی تافی ده‌کرایه‌وه له‌سهر ئاینه‌که‌ی (و نازار دهدرا)، به‌لام نه‌مپو خوا ئاینی ئیسلامی سه‌رخستوو و زالی کردوو، له‌م پوژگارهدا باومردار په‌رومردگاری ده‌پهرستیت له ههر جیگایه‌کدا بیهوی (کوچکردن نه‌ماوه)، به‌لام نه‌مپو هیج‌هت کردن بریتیه له جیهاد و نییه‌تی باش تیایدا.

٣٩٠١- حَدَّثَنِي زَكْرِيَّا بْنُ يَحْيَى، حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَنَّى، قَالَ هِشَامٌ: فَأَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ سَعْدًا قَالَ: اللَّهُمَّ إِنَّكَ تَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ أَحَبَّ إِلَيَّ أَنْ أَجَاهِدَهُمْ فِيكَ مِنْ قَوْمٍ كَذَّبُوا رَسُولَكَ ﷺ وَأَخْرَجُوهُ، اللَّهُمَّ فَإِنِّي أَظُنُّ أَنَّكَ قَدْ وَضَعْتَ الْحَرْبَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ. وَقَالَ أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ، أَخْبَرَنِي عَائِشَةُ: مِنْ قَوْمٍ كَذَّبُوا نَبِيَّكَ وَأَخْرَجُوهُ مِنْ قُرَيْشٍ^(١).

٣٩٠١- هیشام ده‌لی باوکه‌م بو‌ی گیرامه‌وه له عایشه‌وه ﷺ که سه‌عد وتی: خودایه تو خوت دمرانی بیگومان که‌س نییه به‌قه‌دمر من حمز بکات له پیناوی تودا بجه‌نگیت له دزی که‌سانیک باومریان به پیغه‌مبه‌رمکه‌ت ﷺ نه‌هینا و شار به‌دمریان کردوو، خودایه چونکه من وا دمرانم جه‌نگت کوتایی پی هیناوه له نیوان نیمه و نه‌واندا.

- نه‌بانی کو‌ری یه‌زید وتی: هیشام له باوکیه‌وه بو‌ی گیراینه‌وه و وتی: عایشه ﷺ بو‌ی گیرایه‌وه (که سه‌عد وتی) له دزی هو‌زیک که باومریان به پیغه‌مبه‌رمکه‌ت ﷺ نه‌هیناوه و دمریان کردوو که هو‌رمیشن.

٣٩٠٢- حَدَّثَنَا مَطَرُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: بُعِثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَرْبَعِينَ سَنَةً، فَمَكَتْ مَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً يُوحَى إِلَيْهِ، ثُمَّ أُمِرَ بِالْهَجْرَةِ، فَهَاجَرَ عَشْرَ سِنِينَ، وَمَاتَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ^(٢).

(١) بروانه: ٤٦٣.

(٢) بروانه: ٣٨٥١.

٣٩٠٢- نُبَیْنُو عَهْبَاسٍ رضی اللہ عنہ دهْلَی: له چل سالیڤا پیڤغه‌مبه‌ری خوا رضی اللہ عنہ گرا به پیڤغه‌مبه‌ر، نه‌نجا سیازده سال له مه‌ککه‌دا مایه‌وه سروشی بو ده‌هات، پاشان فه‌رمانی پیکرا به‌کوچکردن و کوچی کرد، ده سال به‌کوچکردووی مایه‌وه (له مه‌دینه)، وه له ته‌مه‌نی شه‌ست و سی سالیڤا وه‌فاتی کرد.

٣٩٠٣- حَدَّثَنِي مَطَرُ بْنُ الْفَضْلِ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، حَدَّثَنَا زَكْرِيَاءُ بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: مَكَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ، وَتُوُفِّيَ وَهُوَ ابْنُ ثَلَاثٍ وَسِتِّينَ^(١).

٣٩٠٣- نُبَیْنُو عَهْبَاسٍ رضی اللہ عنہ دهْلَی پیڤغه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ (پاش بوونی به‌پیڤغه‌مبه‌ر رضی اللہ عنہ) سیازده سال له مه‌ککه‌دا مایه‌وه، کاتی‌کیش وه‌فاتی کرد ته‌مه‌نی شه‌ست و سی سال بوو.

٣٩٠٤- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ أَبِي النَّضْرِ - مَوْلَى عُمَرَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - عَنْ عُبَيْدٍ - يَعْنِي: ابْنَ حُنَيْنٍ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ جَلَسَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ: «إِنَّ عَبْدًا خَيْرَهُ اللَّهُ بَيْنَ أَنْ يُؤْتِيَهُ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا مَا شَاءَ، وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ، فَاخْتَارَ مَا عِنْدَهُ». فَبَكَى أَبُو بَكْرٍ وَقَالَ: فَدَيْنَاكَ بِأَبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا. فَعَجِبْنَا لَهُ، وَقَالَ النَّاسُ: انْظُرُوا إِلَى هَذَا الشَّيْخِ، يُخْبِرُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ عَبْدِ خَيْرِهِ اللَّهُ بَيْنَ أَنْ يُؤْتِيَهُ مِنْ زَهْرَةِ الدُّنْيَا وَبَيْنَ مَا عِنْدَهُ، وَهُوَ يَقُولُ: فَدَيْنَاكَ بِأَبَائِنَا وَأُمَّهَاتِنَا! فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ هُوَ الْمُخَيَّرَ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ هُوَ أَعْلَمَنَا بِهِ. وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَمَنِّ النَّاسِ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبَا بَكْرٍ، وَلَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا مِنْ أُمَّتِي لَاتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ، إِلَّا خَلَّةَ الْإِسْلَامِ، لَا يَبْقَيْنَ فِي الْمَسْجِدِ خَوْعَةٌ إِلَّا خَوْعَةُ أَبِي بَكْرٍ»^(٢).

(١) بروانه: ٣٨٥١.

(٢) بروانه: ٤٦٦.

٣٩٠٤- ئه‌بو سه‌عیدی خودری ﷺ ده‌گیرێته‌وه که پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ر دوانگه‌که‌ دانیشتبوو فه‌رمووی: ((بێگومان که‌سیک خوا سه‌رپشکی کردوو له‌ نیوان ئه‌وه‌ی چی‌ هه‌ز لێیه‌ له‌ جوانی دونیا پێی بدات، وه‌ له‌ نیوان ئه‌وه‌ی لای‌ خوايه‌ (له‌ دوا‌ پڕۆژدا) ئه‌ویش ئه‌وه‌ی لای‌ خودای هه‌لبژارد))، ئه‌نجا ئه‌بو به‌کر گریا‌ وتی: به‌باوکم و دایکه‌مانه‌وه‌ به‌قوربانت بین، ئیمه‌ش سه‌رمان سو‌رده‌ما له‌ ئه‌بو به‌کر (بۆ‌ وا‌ ده‌لی): خه‌لکه‌که‌ش وتیان: سه‌رنجی ئه‌و پیاوه‌ پیر و به‌سالا‌چوو به‌دمن، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ باسی پیاویک ده‌کات خوا سه‌رپشکی کردوو له‌ نیوان ئه‌وه‌ی چی‌ هه‌ز لێیه‌ له‌ جوانی دونیا پێی بدات، وه‌ له‌ نیوان ئه‌وه‌ی لای‌ خۆیه‌تی (له‌ دوا‌پڕۆژدا) ئه‌و (پیاوه‌ به‌ته‌مه‌نه‌) ده‌لی به‌ باوک و دایکه‌مانه‌وه‌ به‌قوربانت بین! جا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌و که‌سه‌ بوو سه‌رپشک کرابوو، ئه‌بو به‌کریش له‌ هه‌موومان زاناتر بوو پێی، وه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((به‌راستی ئه‌وه‌ی له‌ هه‌موو که‌س زیاتر چاکه‌ی به‌سه‌ر منه‌وه‌ هه‌یه‌ له‌ هاو‌ریه‌تی و سامانه‌که‌ی دا ئه‌بو به‌کره‌، وه‌ ئه‌گه‌ر من له‌ ئوممه‌تمدا که‌سیکم بک‌ردایه‌ به‌هاو‌ری هه‌ره‌ خۆشه‌ویستی خۆم^(١) بێگومان ئه‌بو به‌کره‌ هه‌لدە‌بژارد، به‌لام دۆستایه‌تی و خۆشه‌ویستی ئیسلام هه‌یه‌ (له‌ نیوانماندا)، هه‌یج ده‌رگایه‌ک له‌ مزگه‌وت نه‌می‌نێ جگه‌ له‌ ده‌رگای مائی ئه‌بو به‌کر)).

٣٩٠٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: لَمْ أَعْقِلْ أَبَوَيَّ قَطُّ إِلَّا وَهُمَا يَدِينَانِ الدِّينَ، وَلَمْ يَمُرَّ عَلَيْنَا يَوْمٌ إِلَّا يَأْتِينَا فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ طَرَفِي النَّهَارِ بُكْرَةً وَعَشِيَّةً، فَلَمَّا ابْتُلِيَ الْمُسْلِمُونَ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ مُهَاجِرًا نَحْوَ أَرْضِ الْحَبَشَةِ، حَتَّى بَلَغَ بَرَكَ الْعِمَادِ لَقِيَهُ ابْنُ الدَّغْنَةِ وَهُوَ سَيِّدُ الْقَارَةِ - فَقَالَ: أَيْنَ تُرِيدُ يَا أَبَا بَكْرٍ؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرَجَنِي قَوْمِي،

(١) بۆی بگه‌ڕیمه‌وه‌ له‌ کاره‌ گه‌وره‌ و گرنگه‌کاندا و له‌ پێویسته‌یه‌کاندا پش‌تی پێ به‌ستم که‌ ئه‌و زاته‌ ته‌نها خودایه‌ و به‌س .

فَأَرِيدُ أَنْ أَسِيحَ فِي الْأَرْضِ وَأَعْبُدَ رَبِّي. قَالَ ابْنُ الدَّغْنَةِ: فَإِنَّ مِثْلَكَ يَا أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ وَلَا يُخْرَجُ، إِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ وَتَحْمِلُ الْكُلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ، فَأَنَا لَكَ جَارٌ، ازْجِعْ وَأَعْبُدْ رَبَّكَ بِبَلَدِكَ. فَرَجَعَ وَارْتَحَلَ مَعَهُ ابْنُ الدَّغْنَةِ، فَطَافَ ابْنُ الدَّغْنَةِ عَشِيَّةً فِي أَشْرَافِ قُرَيْشٍ، فَقَالَ لَهُمْ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ لَا يَخْرُجُ مِثْلُهُ وَلَا يُخْرَجُ، أَتَخْرِجُونَ رَجُلًا يَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَيَصِلُ الرَّحِمَ، وَيَحْمِلُ الْكُلَّ، وَيَقْرِي الضَّيْفَ، وَيُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ؟! فَلَمْ تُكْذَّبْ قُرَيْشٌ بِجَوَارِ ابْنِ الدَّغْنَةِ، وَقَالُوا: لِابْنِ الدَّغْنَةِ مُرُّ أَبَا بَكْرٍ فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَلْيُصَلِّ فِيهَا وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ، وَلَا يُؤْذِنَا بِذَلِكَ، وَلَا يَسْتَعْلِنَ بِهِ؛ فَإِنَّا نَخْشَى أَنْ يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا. فَقَالَ ذَلِكَ ابْنُ الدَّغْنَةِ لِأَبِي بَكْرٍ، فَلَبِثَ أَبُو بَكْرٍ بِذَلِكَ يَعْبُدُ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، وَلَا يَسْتَعْلِنُ بِصَلَاتِهِ، وَلَا يَقْرَأُ فِي غَيْرِ دَارِهِ، ثُمَّ بَدَأَ لِأَبِي بَكْرٍ قَابَتْنِي مَسْجِدًا بِفَنَاءِ دَارِهِ وَكَانَ يُصَلِّي فِيهِ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَيَنْقِذُ عَلَيْهِ نِسَاءَ الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاءَهُمْ، وَهُمْ يَعْجَبُونَ مِنْهُ، وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ، وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَاءَ، لَا يَمْلِكُ عَيْنَتِهِ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ، وَأَفْرَعَ ذَلِكَ أَشْرَافَ قُرَيْشٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَأَرْسَلُوا إِلَى ابْنِ الدَّغْنَةِ، فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ، فَقَالُوا: إِنَّا كُنَّا أَجْرْنَا أَبَا بَكْرٍ بِجَوَارِكَ، عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَقَدْ جَاوَزَ ذَلِكَ، قَابَتْنِي مَسْجِدًا بِفَنَاءِ دَارِهِ، فَأَعْلَنَ بِالصَّلَاةِ وَالْقِرَاءَةِ فِيهِ، وَإِنَّا قَدْ حَشِينَا أَنْ يَفْتِنَ نِسَاءَنَا وَأَبْنَاءَنَا فَانْهَهُ، فَإِنْ أَحَبَّ أَنْ يَفْتَصِرَ عَلَى أَنْ يَعْبُدَ رَبَّهُ فِي دَارِهِ فَعَلَّ، وَإِنْ أَبِي إِلَّا أَنْ يُعْلِنَ بِذَلِكَ فَسَلِّهِ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْكَ ذِمَّتَكَ، فَإِنَّا قَدْ كَرِهْنَا أَنْ نُخْفِرَكَ، وَلَسْنَا مُقِرِّينَ لِأَبِي بَكْرٍ الْإِسْتِعْلَانَ. قَالَتْ عَائِشَةُ: فَأَتَى ابْنُ الدَّغْنَةِ إِلَى أَبِي بَكْرٍ فَقَالَ: قَدْ عَلِمْتَ الَّذِي عَاقَدْتُ لَكَ عَلَيْهِ، فَإِنَّمَا أَنْ تَفْتَصِرَ عَلَى ذَلِكَ، وَإِنَّمَا أَنْ تَرْجِعَ إِلَيَّ ذِمَّتِي، فَإِنِّي لَا أَحِبُّ أَنْ تَسْمَعَ الْعَرَبُ أَنِّي أَخْفَرْتُ فِي رَجُلٍ عَقْدْتُ لَهُ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: فَإِنِّي أُرِدُّ إِلَيْكَ جَوَارِكَ، وَأَرْضَى بِجَوَارِ اللَّهِ ﷺ. وَالنَّبِيُّ ﷺ يَوْمِنِي بِمَكَّةَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِلْمُسْلِمِينَ: «إِنِّي أَرَيْتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ ذَاتَ نَحْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ». وَهُمَا الْحَرَّتَانِ، فَهَاجَرَ مَنْ هَاجَرَ قَبْلَ الْمَدِينَةِ، وَرَجَعَ عَامَهُ مَنْ كَانَ هَاجَرَ بِأَرْضِ الْحَبَشَةِ إِلَى الْمَدِينَةِ، وَتَجَهَّزَ أَبُو بَكْرٍ قَبْلَ الْمَدِينَةِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «عَلَى رِسْلِكَ، فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ يُؤَدَّنَ لِي». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: وَهَلْ تَرْجُو ذَلِكَ بَأبي أَنْتَ؟ قَالَ:

«نَعَمْ». فَحَبَسَ أَبُو بَكْرٍ نَفْسَهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِيَصْحَبَهُ، وَعَلَفَ رَاحِلَتَيْنِ كَانَتَا عِنْدَهُ وَرَقَّ السَّمُرِ وَهُوَ - الْخَبَطُ - أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ.

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: قَالَ عُرْوَةُ: قَالَتْ عَائِشَةُ: فَبَيْنَمَا نَحْنُ يَوْمًا جُلُوسٌ فِي بَيْتِ أَبِي بَكْرٍ فِي نَحْرِ الظُّهَيْرِ قَالَ قَائِلٌ لِأَبِي بَكْرٍ: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مُتَقَنِّعًا - فِي سَاعَةٍ لَمْ يَكُنْ يَأْتِينَا فِيهَا، - فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: فِدَاءُ لَهُ أَبِي وَأُمِّي، وَاللَّهِ مَا جَاءَ بِهِ فِي هَذِهِ السَّاعَةِ إِلَّا أَمْرٌ. قَالَتْ: فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَاسْتَأْذَنَ، فَأُذِنَ لَهُ فَدَخَلَ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ لِأَبِي بَكْرٍ: «أَخْرِجْ مَنْ عِنْدَكَ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: إِنَّمَا هُمْ أَهْلُكَ يَا أَيُّ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «فَإِنِّي قَدْ أُذِنَ لِي فِي الْخُرُوجِ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: الصَّحَابَةُ يَا أَيُّ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «نَعَمْ». قَالَ أَبُو بَكْرٍ: فَخُذْ يَا أَيُّ أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِحْدَى رَاحِلَتَيَّ هَاتَيْنِ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بِالْتَّمَنِ». قَالَتْ عَائِشَةُ فَجَهَزْنَاهُمَا أَحْتَّ الْجَهَّازِ، وَصَنَعْنَا لَهُمَا سُفْرَةً فِي جِرَابٍ، فَقَطَعْتَ أَسْمَاءُ بِنْتُ أَبِي بَكْرٍ قِطْعَةً مِّنْ نَّطَاقِهَا فَرَبَطْتُ بِهِ عَلَى فَمِ الْجِرَابِ؛ فَبِذَلِكَ سُمِّيَتْ ذَاتُ النُّطَاقَيْنِ - قَالَتْ: ثُمَّ لَحِقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ بِغَارٍ فِي جَبَلٍ ثَوْرٍ فَكَمْنَا فِيهِ ثَلَاثَ لَيَالٍ، يَبِيتُ عِنْدَهُمَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ وَهُوَ غُلَامٌ شَابٌ ثَقِيفٌ لَقِنٌ، فَبِذَلِكَ مِّنْ عِنْدِهِمَا بِسَحَرٍ، فَيُصْبِحُ مَعَ قُرَيْشٍ بِمَكَّةَ كَبَائِتٍ، فَلَا يَسْمَعُ أَمْرًا يُكْتَادَانِ بِهِ إِلَّا وَعَاهُ، حَتَّى يَأْتِيَهُمَا بِخَبَرٍ ذَلِكَ حِينَ يَخْتَلِطُ الظَّلَامُ، وَيَرَعَى عَلَيْهِمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ - مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ - مِنْحَةً مِنْ غَنَمٍ، فَيُرِيحُهَا عَلَيْهِمَا حِينَ يَذْهَبُ سَاعَةً مِنَ الْعِشَاءِ، فَيَبِيتَانِ فِي رِسْلِ - وَهُوَ لَبَنٌ مِنْحَتُهُمَا وَرَضِيفُهُمَا - حَتَّى يَنْعَقَ بِهَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ بِغَلَسٍ، يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ مِنْ تِلْكَ اللَّيَالِي الثَّلَاثِ، وَاسْتَأْجَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدَّيْلِ، وَهُوَ مِنْ بَنِي عَبْدِ بْنِ عَدِيٍّ هَادِيًا خَرِيَّتًا - وَالْخَرِيْتُ الْمَاهِرُ بِالْهَدَايَةِ - قَدْ غَمَسَ حِلْفًا فِي آلِ الْعَاصِ بْنِ وَائِلٍ السَّهْمِيِّ، وَهُوَ عَلَى دِينِ كُفَّارٍ قُرَيْشٍ فَأَمِنَاهُ، فَدَفَعَا إِلَيْهِ رَاحِلَتَيْهِمَا، وَوَعَدَاهُ غَارَ ثَوْرٍ بَعْدَ ثَلَاثِ لَيَالٍ بِرَاحِلَتَيْهِمَا صُبْحَ ثَلَاثٍ، وَأَنْطَلَقَ مَعَهُمَا عَامِرُ بْنُ فُهَيْرَةَ وَالِدَيْلٍ فَأَخَذَ بِهِمْ طَرِيقَ السَّوَاخِلِ^(١).

٣٩٠٥- عائیشه‌ی رضی اللہ عنہا خیزانی پیغمبهر صلی اللہ علیہ وسلم ده‌لی: لهو رۆژه‌وه‌ی که من دایک و باوکی خۆم ناسیوه هەر له‌سەر ئەم ناینه بوون، هیچ رۆژیکمان به‌سه‌ردا تینه‌په‌ریوه که پیغمبهری خوا صلی اللہ علیہ وسلم له ئەم سەر و ئەو سهری رۆژ به‌یانی تا ئیواره نه‌هاتبێته مائی ئیمه، جا کاتی مسوڵمانان گیرۆدمبوون به (نازاردان له لایهن کافران‌ه‌وه)، ئەبو به‌کر به‌کوچه‌ری به‌ره‌و ولاتی حه‌به‌شه له مه‌ککه دهرچوو هه‌تا گه‌شته به‌رکه‌لغیماد^(١)، له‌ویدا ئیبنو ده‌غینه‌ی پێ گه‌یشت - که گه‌وره‌ی قه‌بیلە‌ی قاره‌ بوو- وتی: ئەبو به‌کر دمه‌وێ بۆ کوێ برۆیت؟ ئەبو به‌کریش وتی: قه‌ومه‌که‌م دهریان کردووم، بۆیه دمه‌وێ به‌ زه‌ویدا بگه‌رپم و به‌ندایه‌تی په‌رومردگارم بکه‌م، ئیبنو ده‌غینه‌ وتی: به‌راستی پیاوی وه‌کو تۆ نه‌خۆی دمرده‌چی نه‌دهریش ده‌کری، چونکه بیگومان تۆ شت دمه‌بخشی به‌وانه‌ی هیچیان نییه، په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی به‌جی دینی، ئیشی گرانی که‌سی بێ‌دمسه‌لات له ئەستۆ ده‌گری، ریزی میوان ده‌گری، نان بده‌ی، یارمه‌تی مرۆفی لی قه‌وماو نه‌ده‌ی، جا که‌وابوو من په‌نادهری تۆم (که بته‌هرستان ئازارت نه‌ده‌ن)، بگه‌رپه‌روه له شاری خۆتا به‌ندایه‌تی په‌رومردگارت بکه‌، ئەبو به‌کریش گه‌راپه‌وه و ئیبنو ده‌غینه‌ش له‌گه‌لیدا سوار بوو بۆ مه‌ککه، ئینجا ئیبنو ده‌غینه‌ش ئیوارمه‌یه‌ک گه‌را به‌سه‌ر گه‌وره و ئەشراقی قورمیشدا و پێی وتن: به‌راستی پیاوی وه‌ک ئەبو به‌کر له ولاتی خۆی دمرناچی و دهریش نا‌کری، ئیوه به‌نیازن پیاوی له ولاتی خۆی بکه‌نه دمه‌وه که شت دمه‌بخشیت به‌ نه‌دار و هه‌زار، په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی به‌جی دینی، کاری مرۆفی بی دمه‌سات ئەگرێته ئەستۆی خۆی، میوانداری ده‌کات و یارمه‌تی لی قه‌وماو دمدات؟ جا قورمیش په‌نادانی ئیبنو ده‌غینه‌یان سه‌لاند وتیان به‌ ئیبنو ده‌غینه‌: به‌ ئەبو به‌کر بلی:

(١) به‌رکه لغیماد: شوئیکه پێنج رۆژ رێگا له مه‌ککه‌وه دووره له لای به‌مه‌نه‌وه‌یه.

له مالى خویدا به‌ندایه‌تى په‌رومردگارى بکات، له مالى خویدا به‌نارمزوى خوۍ نوږ بکات و خوړن بڅوښ، بهو به‌ندایه‌تیه‌ی نازارى ئیمه نه‌دات و ناشکرای نه‌کات، نه‌ترسین منډال و ژنه‌کانمان له‌رى لادات (به نوږ و خوړن خوښنده‌کەى به ناشکرا)، ئیبنو دغینه‌ش نه‌و قسه‌ی (خوړمیشیه‌کانى) به نه‌بو به‌کر وت، نه‌بو به‌کریش له‌سەر نه‌و مه‌رجه مایه‌وه له مالى خویدا به‌ندایه‌تى په‌رومردگارى ده‌کرد، نوږکردنه‌کەى ناشکرا نه‌ده‌کرد و خوړنانى نه‌ده‌خوښد له مالى خویدا نه‌بیت، پاشان نه‌بو به‌کر رایه‌کى تری بو دروست بوو له حه‌وشه‌ی مال‌که‌یدا مزگه‌وتیکى دروست کرد له‌ویدا نوږى ده‌کرد و خوړنانى ده‌خوښد، ژن و منډاللى بته‌پرستان لى کو نه‌بوونه‌وه و سه‌پریان ده‌کرد سه‌ریان لى سوږده‌ما، نه‌بو به‌کریش پیاوړک بوو که خوړنانى ده‌خوښد زور ده‌گريا فرمىسكى چاوى پیرانه‌ده‌گرا، نه‌و کاره‌ی نه‌بو به‌کر سه‌رانى خوړمیشى له بته‌پرستان ترساند (له‌وه‌ی که ژن و منډال‌ه‌کانیان مسولمان ببن)، بو‌یه نارديان به‌شوین ئیبنو دغینه‌دا و هات بو لایان پیان وت: بىگومان ئیمه به په‌نادانى تو په‌ناى نه‌بو به‌کرماندا (که نه‌روات) بهو مه‌رجه‌ی له مالى خویدا به‌ندایه‌تى په‌رومردگارى بکات، به‌راستى ئیسته نه‌و مه‌رجه‌ی تپه‌پرانده‌وه و مزگه‌وتیکى له حه‌وشه‌ی مال‌که‌ى خویدا دروست کردوه و به ناشکرا نوږ و خوړنانى تیا ده‌خوښیت، وه به‌راستى ئیمه نه‌ترسین ژن و منډال‌ه‌کانمان له خسته به‌ریت، که‌واته پى بللى نه‌یکات، جا نه‌گەر حمز ده‌کات ته‌نها له مالى خویدا به‌ندایه‌تى په‌رومردگارى بکات بیکات، خو نه‌گەر سه‌رپىچى کرد به ناشکرا به‌ندایه‌تى کرد نه‌و داوا بکه که په‌نادانه‌که‌ت بو بگيرپته‌وه، چونکه به‌راستى ئیمه حمز ناکه‌ین په‌نا دانه‌که‌ت بشکینین، رپگه‌ش ناده‌ین به نه‌بو به‌کر به ناشکرا به‌ندایه‌تى و خوړن بڅوښ. عائیشه ؓ ده‌لى: جا ئیبنو دغینه هات بو لای نه‌بو به‌کر و پى وت: بىگومان ده‌زانى چون په‌یمانم له‌گه‌ل کردووى، جا یان ته‌نها نه‌وه بکه

(له‌سه‌ری رێككه‌وتووین) یان په‌نادانه‌كه‌م بۆ بگێڕه‌وه، چونكه به‌راستی من پێم
خۆش نییه كه عه‌رمب ببیستی كه من په‌نادانم شكێنراوه بۆ پیاوی كه عه‌دم
له‌گه‌ڵ كردوو، نه‌بو به‌كریش وتی: منیش په‌نادانه‌كه‌ت بۆ ده‌گێڕمه‌وه به
په‌نای خوا ﷺ رازی دهم، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌و كاته‌دا به‌ مسوڵمانانی فه‌رموو:
(بێگومان من نه‌و شوێنهم نیشان دراوه كه ئێوه كوچی بۆ ده‌كه‌ن دار خورمای
زۆر هه‌یه، له‌ نیوان دوو شاخی به‌رده‌لانی ڕم‌ش دایه، جا نه‌وه‌ی كوچی كرد بۆ
مه‌دینه‌ كردی، هه‌موو نه‌وانه‌ش كه پێشتر كوچیان كردبوو بۆ ولاتی حه‌به‌شه
گه‌رانه‌وه بۆ مه‌دینه، نه‌بو به‌كریش خۆی ئاماده‌ كرد كه كوچ بكات بۆ مه‌دینه،
پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێی فه‌رموو: ((په‌له‌ مه‌كه‌ چونكه ئومیدم وایه كه مؤلّه‌ت
بدریم كوچ بكه‌م))، نه‌بو به‌كریش وتی: دایك و باوكم به‌قوربانت بێ! بۆچ
ئومیدت هه‌یه مؤلّه‌ت بدرییت؟ فه‌رموو: ((به‌لێ)) ئیتر نه‌بو به‌كر خۆی
به‌دیاری پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ هێشته‌وه تا هاوڕێه‌تی بكات (له‌ كوچكردندا)،
دوو وشتی به‌هیزی خۆش په‌وتی- كه هه‌ردووکیان هی خۆی بوو- به‌ گه‌لای
داری مۆرد به‌خێو كردبوو تا جوار مانگ (زوه‌ری وتی: ورق السمر)، واته‌:
گه‌لای به‌دار و مری‌نراوه.

ئیب‌نو شهاب ده‌لێ: عوروه وتی: عائیشه ؓ وتی: جا ڕۆژی له‌ مالی نه‌بو
به‌گه‌ردا ﷺ دانیشتبووین له‌ گه‌رمای نیوم‌رۆدا یه‌كێ به‌ نه‌بو به‌گری وت: نه‌وه
پێغه‌مبه‌ری خوايه ﷺ ڕوو‌خساری خۆی دا‌پۆشیوه- له‌ كاتێكدا بوو كه پێشتر له‌و
كات‌ه سه‌ردانی نه‌ده‌گردین- نه‌جا نه‌بو به‌كر ﷺ وتی: دایك و باوكم به‌قوربانت
بێ، سویند به‌خوا له‌م كاته‌دا هاتنی نه‌و بۆ كاریکی گه‌رنه‌، عائیشه ؓ وتی: جا
پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات و مؤلّه‌تی و م‌رگرت و مؤلّه‌ت دراو هاته ژووره‌وه،
پێغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ نه‌بو به‌گری وت: ((نه‌وانه‌ی لاتن بیانكه‌ دمه‌وه))، نه‌بو
به‌كریش ﷺ وتی: نه‌وانه‌ هه‌مووی كه‌سی خۆتن باوكم به‌قوربانت بێ نه‌ی

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((بِیْکُومَانٍ مِنْ مَّوْلَةٍ
 دِراوم بۆ دهرچوون لی‌ره))، ئه‌بو به‌کریش ﷺ وتی: هاو‌پێه‌تیت بکه‌م باوکم
 به‌قوربانت بێ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، پێغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی:
 ((به‌ئێ)) ئه‌بو به‌کر ﷺ وتی: باوکم به‌قوربانت بێ ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ،
 که‌وابوو یه‌کی‌ک له‌م دوو وش‌ره‌ بگره‌ بۆ تۆ بێ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی:
 ((به‌نرخ‌ی خۆی))، عانی‌شه‌ ﷺ ده‌لێ: تو‌یشویه‌کی چاکمان به‌ په‌له‌ بۆ ئاماده‌
 کردن و خواردنی‌کمان بۆ دروست کردن و خستمانه‌ ناو تو‌یش‌به‌ری‌که‌وه‌ ئه‌سمای
 کچی ئه‌بو به‌کر ﷺ پشتینه‌که‌ی خۆی کرد به‌ دوو له‌ته‌وه‌، به‌له‌تیکی ده‌می
 تو‌یش‌به‌ره‌که‌ی پێ به‌ست، له‌به‌ر ئه‌وه‌ ناو نه‌را به‌ خاومنی دوو پشتین، عانی‌شه‌
 ده‌لێ: پاشان پێغه‌مبه‌ری خوا و ﷺ ئه‌بو به‌کر ﷺ خۆیان گه‌يانده‌ ئه‌شکه‌وتی له‌
 شاخی سه‌ور، جا سێ شه‌و خۆیان شارد‌ه‌وه‌، شه‌و عه‌بدو‌للا‌ی کو‌ری ئه‌بو به‌کر
 ﷺ له‌ لایان له‌ ئه‌شکه‌وته‌که‌ ده‌مایه‌وه‌، عه‌بدو‌للا‌ کو‌ریکی لاوی زیره‌ک و وریا
 بوو، له‌ کو‌تایی شه‌ودا لای ئه‌وان دهرده‌چوو به‌یانی له‌گه‌ڵ قور‌ه‌یشدا له‌ مه‌که‌هه‌
 ر‌و‌ژی دم‌کرد‌ه‌وه‌ وه‌کو شه‌و له‌ مه‌که‌ه‌دا بووبی، قور‌ه‌یش هه‌ر پیلان و فی‌لی‌کیان
 بکردایه‌ به‌ران‌به‌ر به‌ پێغه‌مبه‌ر ﷺ و ئه‌بو به‌کر ﷺ و مری ده‌گرت، تا له‌ کاتی
 تاریکی شه‌ودا ئه‌و هه‌والانه‌ی بۆ ئه‌برد‌ه‌وه‌، عامیری کو‌ری فوه‌یره‌- ئازاد‌کراوی
 ئه‌بو به‌کر ﷺ مه‌ریکی شیر داری له‌ رانه‌که‌ داد‌ه‌نا بۆیان (هه‌موو شه‌وی له‌م
 شه‌وانه‌ که‌ مابوونه‌وه‌)، که‌ سه‌عاتی له‌ شه‌و تێده‌په‌ری مه‌ره‌که‌ی بۆ دهب‌ردن
 نه‌یان‌د‌وشی (شیره‌که‌یان ده‌خوارد‌ه‌وه‌)، جا هه‌ردووکیان شه‌ویان رانه‌بوارد به‌
 شیرێ تازه‌ و به‌ردی گه‌رم تین‌راوی چاک کراو، تا کاتی کو‌تایی شه‌و عامیری
 کو‌ری فوه‌یره‌ ﷺ دمنگی له‌ مه‌ره‌کان ده‌کرد ده‌ی‌برد‌ه‌وه‌ له‌وم‌، ئه‌و سێ شه‌وه‌
 نیشی عامیر ئه‌وه‌ بوو)).

پێغه‌مبەر ﷺ و ئەبو بەکر ﷺ پیاویکیان له نه‌وه‌ی دیل که له‌به‌نی عه‌بدی کوری عه‌دی بوو به‌ده‌لیلی به‌کری گرت پێیان نیشان بدات، پیاویکی زیره‌ک بوو له زانینی پێگادا، ئەو پیاوه (بۆ پته‌وی سویند) دمستی کردبوو به‌خویندا یان به‌شتیکدا که دمست په‌نگ بکات، ئەوه پیاوه له ناو تاییه‌ی عاصی نه‌وه‌ی وائیلی سه‌همی دا به‌و جوړه بوو به‌سویند خوړیان، وه ئەو پیاوه له‌سه‌ر ئایینی کافرانی قورهبش بوو، جا پێغه‌مبەر ﷺ و ئەبو بەکر ﷺ متمانه‌یان پی کردبوو، دوو وشتره‌که‌یان دابوو به‌لایه‌وه به‌ئێنیان پی دابوو که له دوا‌ی سی شه‌و له نه‌شکه‌وتی سه‌ور به‌یانی زووی پوژی سییه‌م وشتره‌کانیان بۆ به‌ری (ئه‌ویش له کاتی خویدا بۆی بردن)، عامیری کوری فوه‌هیره و ده‌لیله‌که له‌گه‌ڵیاندا پوشتن ئینجا ده‌لیله‌که (به‌خوارووی عه‌سفاندا) پێگای که‌ناری دهریای پی گرتن.

٣٩٠٦ - قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَأَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَالِكٍ الْمُدَلِجِيُّ - وَهُوَ ابْنُ أَخِي سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشَمٍ - أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ سُرَاقَةَ بْنَ جُعْشَمٍ يَقُولُ: جَاءَنَا رَسُولُ كُفَّارٍ قُرَيْشٍ يَجْعَلُونَ فِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ دِيَةً كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا، مَنْ قَتَلَهُ أَوْ أَسَرَهُ، فَبَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ فِي مَجْلِسٍ مِنْ مَجَالِسِ قَوْمِي بَنِي مُدَلِجٍ أَقْبَلَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، حَتَّى قَامَ عَلَيْنَا وَنَحْنُ جُلُوسٌ، فَقَالَ: يَا سُرَاقَةُ، إِنِّي قَدْ رَأَيْتُ أَنِفًا أَسْوَدَةً بِالسَّاحِلِ أَرَاهَا مُحَمَّدًا وَأَصْحَابَهُ. قَالَ سُرَاقَةُ: فَعَرَفْتُ أَنَّهُمْ هُمْ، فَقُلْتُ لَهُ إِنَّهُمْ لَيَسُوا بِهِمْ، وَلَكِنَّكَ رَأَيْتَ فُلَانًا وَفُلَانًا انْطَلَقُوا بِأَعْيُنِنَا. ثُمَّ لَبِثْتُ فِي الْمَجْلِسِ سَاعَةً، ثُمَّ قُمْتُ فَدَخَلْتُ فَأَمَرْتُ جَارِيَّتِي أَنْ تَخْرُجَ بِفَرَسِي وَهِيَ - مِنْ وَرَاءِ أَكْمَةٍ - فَتَحْبِسَهَا عَلَيَّ، وَأَخَذْتُ زُمْجِي، فَخَرَجْتُ بِهِ مِنْ ظَهْرِ الْبَيْتِ، فَحَطَطْتُ بِرُجْهِ الْأَرْضِ، وَخَفَضْتُ عَالِيَهُ حَتَّى أَتَيْتُ فَرَسِي فَرَكِبْتُهَا، فَرَفَعْتُهَا تَقَرُّبُ بِي حَتَّى دَنَوْتُ مِنْهُمْ، فَعَرَّثْتُ بِي فَرَسِي، فَخَرَزْتُ عَنْهَا فَقُمْتُ، فَأَهْوَيْتُ يَدِي إِلَى كِنَانَتِي فَاسْتَخَرَجْتُ مِنْهَا الْأَزْلَامَ، فَاسْتَفْسَمْتُ بِهَا أَضْرَهُمْ أَمْ لَا، فَخَرَجَ الَّذِي أَكْرَهُ، فَرَكِبْتُ فَرَسِي، وَعَصَيْتُ الْأَزْلَامَ، تَقَرُّبُ بِي حَتَّى إِذَا سَمِعْتُ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَهُوَ لَا يَلْتَفِتُ، وَأَبُو بَكْرٍ

يُكْثِرُ الْإِلْتِفَاتِ - سَاخَتْ يَدَا فَرَسِي فِي الْأَرْضِ حَتَّى بَلَغَتَا الرُّكْبَتَيْنِ، فَخَرَزْتُ عَنْهَا، ثُمَّ زَجَرْتُهَا فَنَهَضَتْ، فَلَمْ تَكَدْ تُخْرِجُ يَدَيْهَا، فَلَمَّا اسْتَوَتْ قَائِمَةً، إِذَا لَأَثَرُ يَدَيْهَا عُنَانٌ سَاطِعٌ فِي السَّمَاءِ مِثْلُ الدُّخَانِ، فَاسْتَقْسَمْتُ بِالْأَزْلَامِ، فَخَرَجَ الَّذِي أَكْرَهُ، فَنادَيْتُهُمْ بِالْأَمَانِ فَوَقَفُوا، فَركَبْتُ فَرَسِي حَتَّى جِئْتُهُمْ، وَوَقَعَ فِي نَفْسِي حِينَ لَقِيتُ مَا لَقِيتُ مِنَ الْحَبْسِ عَنْهُمْ أَنْ سَيَظْهَرُ أَمْرُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ قَوْمَكَ قَدْ جَعَلُوا فِيكَ الدَّيَّةَ. وَأَخْبَرْتُهُمْ أَخْبَارَ مَا يُرِيدُ النَّاسُ بِهِمْ، وَعَرَضْتُ عَلَيْهِمُ الرِّادَ وَالْمَتَاعَ، فَلَمْ يَزِرْأَنِي وَلَمْ يَسْأَلَانِي، إِلَّا أَنْ قَالَ: أَخْفِ عَنَّا. فَسَأَلْتُهُ أَنْ يَكْتُبَ لِي كِتَابَ أَمْنٍ، فَأَمَرَ عَامِرَ بْنَ فُهَيْرَةَ، فَكَتَبَ فِي رُفْعَةٍ مِنْ أَدِيمٍ، ثُمَّ مَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَقِيَ الزُّبَيْرَ فِي رَكْبٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا تِجَارًا قَافِلِينَ مِنَ الشَّامِ، فَكَسَا الزُّبَيْرُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَبَا بَكْرٍ ثِيَابَ بَيَاضٍ، وَسَمِعَ الْمُسْلِمُونَ بِالْمَدِينَةِ مَخْرَجَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ مَكَّةَ، فَكَانُوا يَغْدُونَ كُلَّ غَدَاةٍ إِلَى الْحَرَّةِ فَيَنْتَظِرُونَهُ، حَتَّى يَرُدَّهُمْ حَرُّ الظَّهِيرَةِ، فَانْقَلَبُوا يَوْمًا بَعْدَ مَا أَطَالُوا انْتِظَارَهُمْ، فَلَمَّا أَوْوَأَ إِلَى بُيُوتِهِمْ، أَوْفَى رَجُلٌ مِنْ يَهُودَ عَلَى أَطْمٍ مِنْ أَطَامِهِمْ لِأَمْرٍ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، فَبَصُرَ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابِهِ مُبْضِئِينَ يَزُولُ بِهِمُ السَّرَابُ، فَلَمْ يَمْلِكِ الْيَهُودِيُّ أَنْ قَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا مَعْاشِرَ الْعَرَبِ، هَذَا جَدُّكُمْ الَّذِي تَنْتَظِرُونَ. فَتَارَ الْمُسْلِمُونَ إِلَى السَّلَاحِ، فَتَلَقَّوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بِظَهْرِ الْحَرَّةِ، فَعَدَلَ بِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ حَتَّى نَزَلَ بِهِمْ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، وَذَلِكَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ مِنْ شَهْرِ رَجَبِ الْأَوَّلِ، فَقَامَ أَبُو بَكْرٍ لِلنَّاسِ، وَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَامِتًا، فَطَفِقَ مَنْ جَاءَ مِنَ الْأَنْصَارِ مِمَّنْ لَمْ يَرَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُحْيِي أَبَا بَكْرٍ، حَتَّى أَصَابَتْ الشَّمْسُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ حَتَّى ظَلَّلَ عَلَيْهِ بِرِدَائِهِ، فَعَرَفَ النَّاسُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عِنْدَ ذَلِكَ، فَلَبِثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ بِضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً وَأُسِّسَ الْمَسْجِدُ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى، وَصَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ رَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَسَارَ يَمْشِي مَعَهُ النَّاسُ حَتَّى بَرَكْتَ عِنْدَ مَسْجِدِ الرَّسُولِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ، وَهُوَ يُصَلِّي فِيهِ يَوْمَئِذٍ رَجُلًا مِنَ

الْمُسْلِمِينَ، وَكَانَ مَرْبَدًا لِلتَّمْرِ لِسَهْلٍ وَسَهْلٍ غُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي حَجْرٍ أَسْعَدَ بْنِ زُرَّارَةَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ بَرَكْتَ بِهِ رَاحِلَتُهُ: «هَذَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ الْمَنْزِلُ». ثُمَّ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْغُلَامَيْنِ، فَسَاوَمَهُمَا بِالْمَرْبِدِ لِيَتَّخِذَهُ مَسْجِدًا، فَقَالَا: لَا، بَلْ نَهْبُهُ لَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، ثُمَّ بَنَاهُ مَسْجِدًا، وَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَنْقُلُ مَعَهُمُ اللَّيْنَ فِي بُنْيَانِهِ، وَيَقُولُ وَهُوَ يَنْقُلُ اللَّيْنَ: هَذَا الْجِمَالُ لَا جِمَالَ خَيْرٌ... هَذَا أَبْرَرَبْنَا وَأَطْهَرُ»

وَيَقُولُ:

اللَّهُمَّ إِنْ الْأَجْرُ أَجْرُ الْآخِرَةِ... فَارْحَمِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ " فَتَمَثَّلَ بِشَعْرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ لَمْ يُسَمَّ لِي. قَالَ ابْنُ شَهَابٍ: وَلَمْ يَبْلُغْنَا فِي الْأَحَادِيثِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَثَّلَ بِبَيْتِ شَعْرِ تَامٍّ غَيْرِ هَذَا الْبَيْتِ.

٣٩٠٦- ئیبنو شیهاب دهلی: عهبدوهره حمانی کورێ مالیکی مودلیجی- که برازی مالیکی کورێ جوعشومه- دهلی: باوکی بوی گیراومهتوه که له سوراوهی کورێ جوعشومی بیستوه دهیوت: نیردراوی کافرانی قورمیشمان بوهاات که: هه رکهسی پیغه مبهری خوا ﷺ و نه بو بهکر بکوژی یان دیلی بکات له بهرانبهری ههریه کیکیاندا خوینی پیاویکی دهمهنی له کاتیکیاندا دانیشتبووم له مه جلیسی هوزه که مدها که بهنی مودلیجه، پیاویکی بهنی مولیجه هات وتی: تارمایی چهند که سیکم بینی به که ناری دهریادا دهرۆیشتن وایزانم موحه ممه د وهاورپیکانی بوون، سوراوهش وتی: زانیم که نهوانن پیم وتن نهوانه (ی بینیوتن) نهوانن، به لکو نهوانه ی توبینیوتن فلان وفلانن که به بهرچاوی ئیمه وه رویشتن (وشریان لی وون بوو بوو بوی دهگه پان) له پاش نهوه ماومیه که له مه جلیسه که دا دانیشتم، پاشان هه ستام وچومه ماله وه به کارمه که ره که مانم وت: بجۆ نه سپه که م بو ببهره دهره وه- نه سپه که م له پشت ته پۆلکه یه کی بهرزه وه بوو- لهوئ بۆم راگریت رمه که م هه لگرت وله پستی خانوو که مانه وه دهرچووم بنی رمه که م لهزه وی دهخشانده سهر که شیم دانهواندبوو (بوئنه وهی کهس نه ییبنی) تا

له‌مسوڵمانان که بازرگان بوون له‌شامه‌وه گه‌را‌بوونه‌وه، زوبه‌یر دوو پۆشاک‌ی سپی دا به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و ئه‌بو به‌کر ﷺ پۆشیان.

مسوڵمانانی مه‌دینه هه‌وا له‌ دهرچوونی پی‌غه‌مبه‌ریان ﷺ له‌ مه‌که‌که‌ بیستبوو بۆیه هه‌موو رۆژێ به‌یانیان تاحه‌په‌ ده‌چوون و چاوهرپوانیان ده‌کرد تاگه‌رمای نیوهرپۆ ده‌یگێرانه‌وه رۆژێ له‌پاش ئه‌وه‌ی زۆر چاوهرپوان بوو بوون گه‌رانه‌وه، ئه‌نجا کاتی رۆیشتنه‌ ماله‌وه بیاوێکی جووله‌که‌ بۆسه‌یر کردنی شتێک سه‌رکه‌وته سه‌ر قه‌لایه‌ک له‌قه‌لاکانی خۆیان چاوی که‌وت به‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ و هاوه‌له‌کانی سپی دیار بوون (به‌خێرایێ دهرپۆیشتن) ته‌نگیان به‌سه‌راب هه‌لچنی بوو جووله‌که‌که‌ خۆی پێ رانه‌گیرا به‌ده‌نگیکی به‌رز بانگی کرد و وتی: ئه‌ی جه‌ماعه‌تی عه‌ره‌ب ئه‌وه سه‌رۆکه‌که‌تانه چاوهرپوانیتان ده‌کرد، ئیتر مسوڵمانان هه‌موو به‌جاری په‌لاماری چه‌کیان داو رۆیشتن به‌پیری پی‌غه‌مبه‌ری خواوه ﷺ له‌سه‌ر شانی چه‌ره‌وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ گێرانیه‌وه به‌لای راست لایدان تا له‌ناو به‌نی عه‌مه‌ری کورپی عه‌وه‌فدا دایه‌بە‌زاندن، ئه‌و کاته‌رۆژێ دووشه‌ممه‌ی (ربیع الاول) بوو، جا ئه‌بو به‌کر ﷺ راوستابوو به‌ده‌م خه‌لکه‌که‌وه پی‌غه‌مبه‌ری خواش ﷺ بێ دهنگ دانیشتبوو، هه‌ندێ له‌ ئه‌نصار (له‌وانه‌ی که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ یان نه‌دی‌بوو) ئه‌بو به‌کریان ﷺ به‌ پی‌غه‌مبه‌ر دهرانی سه‌لامیان لێ ده‌کرد، تانه‌وه‌کاته‌ی خۆر دای له‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌بو به‌کر ﷺ رۆشت بۆ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌ پشته‌ماله‌که‌ی سیبه‌ری کرد بۆ پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ له‌وه‌کاته‌دا خه‌لک پی‌غه‌مبه‌ریان ﷺ ناسی، جا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ دمه‌شو و ئه‌ومنده له‌ناو به‌نی عه‌مه‌ری به‌نی عه‌وف دا مایه‌وه ئه‌و مزگه‌وته‌ی دروست کرد که‌له‌سه‌ر بناغه‌ی ته‌قوا دروست کراوه، و پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ نوێژی تیاکرد، پاشان سواری وشتره‌که‌ی بوو ئه‌و دهرپۆشت و خه‌لکیش له‌ خزمه‌تی دا دهرپۆیشتن تا وشتره‌که‌ی لای ئه‌و شوێنه‌ی (ئێسته‌) مزگه‌وته‌ی پی‌غه‌مبه‌ره ﷺ له‌ مه‌دینه‌ چۆکی دادا، له‌و رۆژانه‌دا

کهسانیک له‌مسولمانان له‌ویدا نوڅیزان ده‌کرد، شوینی ووشك كردنى خورماى سوههیل و سههیل بوو که‌دوو می‌ردمندالې هه‌تیوو بوون له‌ژیر سه‌ره‌رشتی نه‌سه‌دی کورې زوراره‌دا بوون، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌وکاته‌دا که‌وشتره‌که‌ی چۆکی دادا فه‌رمووی: ((نێره به‌ویستی خوا مه‌نزله‌)) له‌پاشاندا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و دوو می‌ردمندالې بانگ کرد سه‌ودای شوینی ووشك كردنى خورماکه‌ی لی کردن بوئه‌وه‌ی بیکات به‌مزگه‌وت، هه‌ردووکیان عه‌رزى پی‌غه‌مبه‌ریان ﷺ کرد نایفروشین به‌لکو ده‌یبه‌خشین به‌تۆ نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ (به‌بی پاره لی قبول نه‌کردن تا لیی کرین) پاشان کردی به‌مزگه‌وت، وه پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی کرد به‌ گواسته‌وه‌ی خشت (له دروستکردنى مزگه‌وته‌که‌دا) له‌گه‌ل هاوه‌لانی داو که‌ خشتی ده‌گواسته‌وه‌ (نه‌و شیعرا نه‌ی) ده‌خوینده‌وه‌.

نه‌و خشت هه‌لگرتنا نه‌ به‌بار حسیب بی نه‌ک بارى خورما و میوژ و به‌روبومی خه‌یبه‌ر، نه‌م خشت گواسته‌وه‌ خیر و سوودی زیاتر و به‌رده‌وام تره‌ لای خوا پاکتره‌ له‌ هه‌موو داهاتی هه‌موو خه‌یبه‌ر

هه‌روه‌ها ده‌یفه‌رموو: خودایه به‌پراستی پاداشت پاداشتی دواپۆژه ره‌حم بکه به‌ئه‌نصارو کۆچه‌ران

وه پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ به‌هۆنراوه‌ی بیاوینک له‌مسولمانان نمونه‌ی هیناوه‌ته‌وه‌ که‌ ناوی نه‌م بیاوهم پی نه‌وتراوه‌ کییه‌

ئیبنو شهاب ده‌لی: له‌ فه‌رمووده‌کاندا پیمان نه‌گه‌شتوو که‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ نمونه‌ی هینابێته‌وه‌و به‌به‌یته‌ شیعریکی ته‌واو جگه‌ له‌م به‌یته‌ (یان نه‌م چه‌ند به‌یته‌).

٣٩٠٧- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ أَبِيهِ وَقَاطِمَةَ، عَنْ أَسْمَاءَ ۖ صَنَعْتُ سُمْرَةً لِلنَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ حِينَ أَرَادَا الْمَدِينَةَ، فَقُلْتُ لِأَبِي: مَا أَجِدُ شَيْئًا أَرْبُطُهُ إِلَّا نِطَاقِي. قَالَ فَشُقِّيهِ. فَمَعَلْتُ، فَسُمِّيتُ ذَاتُ النُّطَاقَيْنِ^(١). وقال ابن عباس: أسماء ذات النطاقين.

٣٩٠٧- ئەسما ۛ دەلی: تویشوویه‌کم بو پیغه‌مبه‌ری خوا ۛ و ئەبو بەکر ۛ دروست کرد کاتی ویستیان کۆج بکه‌ن بو مه‌دینه، به‌باوکم وت هیچم دەست ناکه‌وی تویشوو‌مه‌کی پی به‌ستم جگه له پشته‌نه‌که‌م باوکم وتی: که‌وابوو بیکه به‌دوو له‌ته‌وه منیش کردم به دوو له‌ته‌وه بو‌یه ناو نرا‌م به‌خاومنی دوو پشته‌نه‌که، وه نیبنو عه‌بباس ۛ دەلی: ئەسمای خاومن پشته‌ن.

٣٩٠٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ ۖ قَالَ: لَمَّا أَقْبَلَ النَّبِيُّ ﷺ إِلَى الْمَدِينَةِ تَبِعَهُ سَرَّاقَةُ بْنُ مَالِكٍ بْنُ جُعْشُمٍ، فَدَعَا عَلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ فَسَاحَتْ بِهِ فَرْسُهُ. قَالَ: ادْعُ اللَّهَ لِي وَلَا أَضْرِكْ. فَدَعَا لَهُ. قَالَ: فَعَطِشَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَمَرَّ بِرَاعٍ، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: فَأَخَذْتُ قَدْحًا فَحَلَبْتُ فِيهِ كُثْبَةً مِنْ لَبَنٍ، فَأَتَيْتُهُ فَشَرِبَ حَتَّى رَضِيَ^(٢).

٣٩٠٨- ئەبو ئیسحاق دەلی: له به‌رائم ۛ بیست وتی: کاتی پیغه‌مبه‌ر ۛ هات بو مه‌دینه سورا‌قه‌ی کو‌ری مالیکی کو‌ری جوعشوم دوا‌ی که‌وت، پیغه‌مبه‌ریش ۛ دووعای لی کرد و ده‌سته‌کانی ئەسه‌به‌که‌ی رۆ‌چوو به‌ناخی زه‌ویدا (سورا‌قه) وتی: له‌خوا بۆم بیارێ‌روه زیا‌نت پی نا‌گه‌یه‌نم پیغه‌مبه‌ریش ۛ بو‌ی پارا‌یه‌وه، پیغه‌مبه‌ری خواش ۛ تینووی بوو به‌لای شوانیکدا تی‌په‌ری ئەبو بەکر ۛ وتی: منیش جامیکم هه‌لگرت که‌می شیرم دۆ‌شیه ناو‌یه‌وه وه‌ینام بو پیغه‌مبه‌ر ۛ ئەویش خوار‌دیه‌وه هه‌تا دلخۆش بووم.

(١) بر‌وانه: ٢٩٧٩.

(٢) بر‌وانه: ٢٤٣٩.

٣٩٠٩- حَدَّثَنِي زَكْرِيَّا بْنُ يَحْيَى، عَنْ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ
أَسْمَاءَ ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ، أَنَّهَا حَمَلَتْ بِعَبْدِ ٱللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَتْ: فَحَرَجْتُ وَأَنَا مُتِمٌّ، فَأَتَيْتُ ٱلْمَدِينَةَ،
فَنَزَلْتُ بِقُبَاءٍ، فَوَلَدْتُهُ بِقُبَاءٍ، ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ ٱلنَّبِيَّ ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ، فَوَضَعْتُهُ فِي حَجْرِهِ، ثُمَّ دَعَا بِتَمْرَةٍ،
فَمَضَّغَهَا، ثُمَّ تَفَلَ فِي فِيهِ، فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ دَخَلَ جَوْفَهُ رِيقُ رَسُولِ ٱللَّهِ ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ، ثُمَّ حَنَّكَهُ
بِتَمْرَةٍ، ثُمَّ دَعَا لَهُ وَبَرَكَ عَلَيْهِ، وَكَانَ أَوَّلَ مَوْلُودٍ وُلِدَ فِي ٱلْإِسْلَامِ.

تَابَعَهُ خَالِدُ بْنُ مَخْلَدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُسَهَّرٍ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَسْمَاءَ ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ أَنَّهَا
هَاجَرَتْ إِلَى ٱلنَّبِيِّ ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ وَهِيَ حُبْلَى^(١).

٣٩٠٩- ئەسما ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ دە‌ئێ: كە ئەو بە عەبدوللای كۆری زوبەیره‌وه ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ سکی پر
بوو وتی: جا (له مه‌كه‌كه) دمرجووم له‌كاتێكدا ماوه‌ی سكه‌كه‌م ته‌واو كردبوو،
ئینجاگه‌شتمه مه‌دینه له قوبا دابه‌زیم له‌قوبا عەبدوللām بوو، پاشان هینام بۆ
خزمه‌تی پیغه‌مبەر ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ و خستمه كۆشیه‌وه، داوای دنكه خورمایه‌کی كرد و خۆی
جوی پاشان خستیه ده‌میه‌وه، بۆیه یه‌كه‌م شتێك چوو ده‌میه‌وه تفی
پیغه‌مبهری خوا ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ بوو، خورماكه‌ی هینا به‌مه‌لاشویدا پاشان دوعای بۆ‌كرد
داوای فە‌رو به‌رمه‌كه‌تی خوای بۆ‌كرد، عەبدوللā یه‌كه‌م مندāl بوو (له مه‌دینه)
له‌ئیسلا‌مدا له‌دايك بوو.

- خالیدی كۆری مه‌خلەد (ئەم فە‌رمووده ده‌گێڕێته‌وه‌وه) له‌عه‌لی كۆری
موسه‌یره‌وه له هیشامه‌وه له باوكیه‌وه له‌ئەسمانه‌وه گێ‌راویه‌تی‌ه‌وه كە ئەو
(ئەسما) كۆچی كرد بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبەر ٱلْمَدِينَةِ ٱلْمَدِينَةِ (بۆ مه‌دینه) ئەو له‌و كاته‌دا سکی
پر بوو (به‌عەبدوللāوه)، وه‌پا‌ل‌پشتی گێ‌رانه‌وه‌كه‌ی زه‌كه‌ریای كۆری یه‌حیای
كردووه.

٣٩١٠- حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ عَنْ أَبِي أَسَامَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ أَوَّلُ مَوْلُودٍ وُلِدَ فِي الْإِسْلَامِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَتَوْا بِهِ النَّبِيَّ ﷺ، فَأَخَذَ النَّبِيُّ ﷺ مَرَّةً فَلَاكَهَا، ثُمَّ أَدْخَلَهَا فِي فِيهِ، فَأَوَّلُ مَا دَخَلَ بَطْنُهُ رِيقُ النَّبِيِّ ﷺ.

٣٩١٠- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا دهلی: یه کهم مندالتیک (له مه دینه) له نیسلامدا له دایک بوو عهبدو لای کوری زوبهیر بوو، هینایان بوو خزمهت پیغه مبه ر ﷺ، پیغه مبه ریش ﷺ دمنکه خورمایه کی هه لگرت وجووی پاشان خستیه ناو ده می عهبدو لایوه جایه کهم شتی جویه سکیه وه تفی پیغه مبه ری خوا بوو ﷺ.

٣٩١١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا أَبِي، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ صُهَيْبٍ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَقْبَلَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِلَى الْمَدِينَةِ وَهُوَ مُرْدِفٌ أَبَا بَكْرٍ، وَأَبُو بَكْرٍ شَيْخٌ يُعْرِفُ، وَنَبِيُّ اللَّهِ ﷺ شَابٌّ لَا يُعْرِفُ، قَالَ: فَيَلْقَى الرَّجُلُ أَبَا بَكْرٍ فَيَقُولُ: يَا أَبَا بَكْرٍ، مَنْ هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْكَ؟ فَيَقُولُ: هَذَا الرَّجُلُ يَهْدِينِي السَّبِيلَ. قَالَ: فَيَحْسِبُ الْحَاسِبُ أَنَّهُ إِنَّمَا يَعْنِي الطَّرِيقَ، وَإِنَّمَا يَعْنِي سَبِيلَ الْخَيْرِ، فَالْتَفَتَ أَبُو بَكْرٍ فَإِذَا هُوَ بِفَارِسٍ قَدْ لَحِقَهُمْ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا فَارِسٌ قَدْ لَحِقَ بِنَا. فَالْتَفَتَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ اصْرَعْهُ». فَصَرَعَهُ الْفَرَسُ، ثُمَّ قَامَتْ تُحَمِّمُهُ فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ مُزِنِي مِمَّا شِئْتَ. قَالَ: «فَقِفْ مَكَانَكَ، لَا تَتْرُكَنَّ أَحَدًا يَلْحَقُ بِنَا». قَالَ: فَكَانَ أَوَّلَ النَّهَارِ جَاهِدًا عَلَى نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ، وَكَانَ آخِرَ النَّهَارِ مَسْلَحَةً لَهُ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَانِبَ الْحَرَّةِ، ثُمَّ بَعَثَ إِلَى الْأَنْصَارِ، فَجَاءُوا إِلَى نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِمَا، وَقَالُوا ازْكَبَا آمِنَيْنِ مُطَاعَيْنِ. فَركب نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ، وَحَفُّوا دُونَهُمَا بِالسَّلَاحِ، فَقِيلَ فِي الْمَدِينَةِ: جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ، جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ. فَأَشْرَفُوا يَنْظُرُونَ وَيَقُولُونَ: جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ، جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ. فَأَقْبَلَ يَسِيرُ حَتَّى نَزَلَ جَانِبَ دَارِ أَبِي أَيُّوبَ، فَإِنَّهُ لِيَحْدُثُ أَهْلَهُ، إِذْ سَمِعَ بِهِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ وَهُوَ فِي تَخْلٍ لِأَهْلِهِ يَخْتَرِفُ لَهُمْ، فَعَجَلَ أَنْ يَضَعَ الَّذِي يَخْتَرِفُ لَهُمْ فِيهَا، فَجَاءَ وَهِيَ مَعَهُ، فَسَمِعَ مِنْ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى

أَهْلِهِ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ «أَيُّ بَيُوتٍ أَهْلِنَا أَقْرَبُ؟». فَقَالَ أَبُو أَيُّوبَ: أَنَا يَا نَبِيَّ اللَّهِ، هَذِهِ دَارِي، وَهَذَا بَابِي. قَالَ: «فَانْطَلِقْ فَهَيْئًا لَنَا مَقِيلًا». قَالَ: قَوْمًا عَلَى بَرَكَةِ اللَّهِ. فَلَمَّا جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ جَاءَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنَّكَ جِئْتَ بِحَقِّ، وَقَدْ عَلِمْتُ يَهُودُ أَنِّي سَيِّدُهُمْ وَابْنُ سَيِّدِهِمْ، وَأَعْلَمُهُمْ وَابْنُ أَعْلَمِهِمْ، فَادْعُهُمْ فَاسْأَلُهُمْ عَنِّي قَبْلَ أَنْ يَعْلَمُوا أَنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ، فَإِنَّهُمْ إِنْ يَعْلَمُوا أَنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ قَالُوا فِيَّ مَا لَيْسَ فِيَّ. فَأَرْسَلَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ فَأَقْبَلُوا فَدَخَلُوا عَلَيْهِ. فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ، وَيَلَكُمْ اتَّقُوا اللَّهَ، فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنَّا كُنَّا لَتَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ حَقًّا، وَأَنِّي جِئْتُكُمْ بِحَقِّ، فَاسْلِمُوا». قَالُوا: مَا نَعْلَمُهُ. قَالُوا لِلنَّبِيِّ ﷺ قَالَهَا ثَلَاثَ مَرَارٍ. قَالَ: «فَأَيُّ رَجُلٍ فِيكُمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ؟». قَالُوا: ذَاكَ سَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا، وَأَعْلَمُنَا وَابْنُ أَعْلَمِنَا. قَالَ: «أَفَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ؟». قَالُوا حَاشَا لِلَّهِ، مَا كَانَ لِيُسْلِمَ. قَالَ: «يَا ابْنَ سَلَامٍ، أَخْرِجْ عَلَيْهِمْ». فَخَرَجَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْيَهُودِ، اتَّقُوا اللَّهَ، فَوَاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنَّا كُنَّا لَتَعْلَمُونَ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنَّهُ جَاءَ بِحَقِّ. فَقَالُوا: كَذَبْتَ. فَأَخْرَجَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ^(١).

٣٩١١- نه‌نه‌سی کوری مالیک ﷺ ده‌لی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (له مه‌ککه) روی کرده مه‌دینه نه‌بو به‌کریش ﷺ پیری پیوه دیاری دابوو (له مه‌دینه) ده‌ناسرا^(٢) پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ گه‌نج بوو نه‌ده‌ناسرا (نه‌نه‌س) ده‌لی: نه‌نجا پیاو هه‌بوو به نه‌بو به‌کر ﷺ ده‌گه‌یشت وپیی دموت: نه‌وه پیاوه که‌له‌پشته‌وه کی یه؟ نه‌ویش ده‌موت: نه‌م پیاوه ریگه‌م نیشان نه‌دا، خاومن گومان واگومانی دم‌برد که‌ریگاوبانی نیشان نه‌دا به‌لام به‌راستی مه‌به‌ستی ریگه‌ی خیرو چاکه بوو، جا نه‌بو به‌کر ﷺ لای کرده‌وه له‌پر بینی سواری بییان گه‌یشت وتی: نه‌ی

(١) پروانه: ٣٣٢٩.

(٢) چونکه پیشتر بۆ بازرگانی هاتوچۆی مه‌دینه‌ی ده‌کرد.

پێغه مبه‌ری خوا ﷺ نه‌وه سوارێکه‌ وا پێمان گه‌یشته‌، پێغه مبه‌ری خوا ﷺ ناو‌ری دایه‌وه‌وه‌ فهرمووی: ((خوایه‌ بیخه‌ره‌ خواره‌وه‌)) یه‌کسه‌ر نه‌سه‌به‌که‌ی خسته‌ خواره‌وه‌، پاشان نه‌سه‌به‌که‌ی هه‌له‌سایه‌وه‌وه‌ ده‌نگی لیوه‌ ده‌هات (سورپا‌هه‌) وتی: نه‌ی پێغه مبه‌ری خوا ﷺ به‌چی فهرمانه‌م پێ ده‌که‌ی بیکه‌م؟ فهرمووی: ((له‌ شوینی خۆت راوه‌سته‌ و مه‌هێله‌ خه‌لک پێمان بگات)) (نه‌نه‌س) ده‌لی: نه‌نجا (سورپا‌هه‌) وتی: له‌سه‌ره‌تای رۆژدا به‌ دوژمنایه‌تی له‌ دژی پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هه‌و‌لی ده‌دا^(١) به‌لام له‌کو‌تایی رۆژدا وه‌ک چه‌ک وابوو بو‌پێغه مبه‌ر ﷺ (له‌ دوژمن ده‌یپاراست) نه‌نجا پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له‌لای چه‌رمدا دابه‌زی له‌دوای نه‌وه‌^(٢) ناردی به‌شوین نه‌نصاردا^(٣) نه‌وانیش هاتن بو‌ خزمه‌تی پێغه مبه‌ری خوا ﷺ و سه‌لامیان له‌ هه‌ردووکیان^(٤) کرد و وتیان: به‌رموون هه‌ردووکتان به‌بێ ترس و گو‌یرایه‌لی بو‌ کراوی سوار بن، پێغه مبه‌ری خوا ﷺ و نه‌بو به‌کر ﷺ سواربوون نه‌نصارپیش به‌چه‌که‌وه‌ به‌ده‌وریانه‌وه‌ بوون، جاله‌ مه‌دینه‌ و‌ترا: پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هات پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هات لی‌ نزیک ده‌بونه‌وه‌وه‌ سه‌یریان ده‌کرد و ده‌یان وت: پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هات پێغه مبه‌ری خوا ﷺ هات.

ئینجا (پێغه مبه‌ر ﷺ) به‌ره‌و مه‌دینه‌ ده‌هات تا له‌ ته‌نیشته‌ مالی نه‌بو نه‌ییوی نه‌نصاریدا ﷺ دابه‌زی، له‌وکاته‌دا قسه‌ی له‌گه‌ل خزمانی خۆی ده‌کرد که‌ عه‌بدو‌ل‌لای کورێ سه‌لام هه‌والی هاتنی پێغه مبه‌ری خوا ﷺ بیستبوو نه‌و له‌وکاته‌دا له‌ناو باخه‌ خورماکه‌ی خۆیدا بوو هێشووه‌مکانی ده‌ب‌ری بو‌ خاو‌خیزانی، نه‌په‌ره‌ژایه‌ سه‌ر نه‌وه‌ی نه‌و خورمایه‌ی به‌ده‌ستی یه‌وه‌یه‌ داینی و بیخاته‌ سه‌ر

(١) بیکوژی یان دیلی بکات.

(٢) پاش نه‌وه‌ی له‌ قوبا مایه‌وه‌ مزگه‌وتی قوبای دروست کرد.

(٣) نه‌م فهرمووده‌ تا‌ئیره‌ مورسه‌لی سه‌حابه‌یه‌ چونکه‌ نه‌نه‌س ناگای له‌مانه‌ نه‌بووه‌.

(٤) پێغه مبه‌ر ﷺ و نه‌بو‌یکر (په‌زای خوای لی‌ بێ).

خورماکانی تر، هی‌شووه خورماکه هه‌روا به‌دهسته‌وه بوو هاته خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ و فه‌رمایشتی لی‌ی بیست، پاشان عه‌بدو‌ل‌لا گه‌رایه‌وه بو ناو مال و مندالی خو‌ی، نه‌نجا پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((کام خانووی خزمه‌کانم نزیک‌تره؟)) نه‌بو نه‌ییوب ﷺ وتی: نه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ من له هه‌موویان نزیک‌ترم، نه‌وه خانوو‌مه‌که‌مه، نه‌وه‌ش دهرگا‌که‌مه، پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمووی: (ده‌سا بجۆ جی‌یه‌که‌مان بو ئاماده بکه تییدا پ‌شوو بدمین) (نه‌بوو نه‌یوب) وتی: هه‌ردوو‌کتان له‌سه‌ر فه‌ر و به‌رم‌که‌تی خوا هه‌ستن با برۆین، جا کاتی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات (بو مالی نه‌بو نه‌ییوب) عه‌بدو‌ل‌لای کوری سه‌لام (دووباره) هاته‌وه خزمه‌تی وتی: شایه‌تی دهم‌م بی‌گومان که تو پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌ی ﷺ وه تو به‌هه‌ق و راستیه‌وه هاتووی، وه بی‌گومان جووله‌که دهم‌زان که من گه‌وره‌ی نه‌وانم و کوری گه‌وره‌یانم، زان‌ترینی هه‌موویانم کوری زان‌ترینی نه‌وانم. له‌پیش ئه‌مه‌دا که بزانی مسو‌لمان بووم بانگیان بکه و لی‌یان بپرسه دهر‌باره‌ی من، چونکه به‌راستی بزانی من مسو‌لمان بووم به‌رامبه‌ر به‌من شتیک ده‌لین که له‌من‌دا نییه.

پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌یش ﷺ ناردی به‌شو‌ئینیاندا نه‌وانیش هاتن و چوونه خزمه‌تی، پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ پ‌ییانی فه‌رموو: ((نه‌ی کو‌مه‌لی جووله‌که دامای له‌ناو چوون بو ئیوه له‌خوا بترسن، جا سو‌ئند به‌و خوایه‌ی که هیچ په‌رس‌تراویکی به‌هه‌ق نییه جکه له‌و بی‌گومان ئیوه دهم‌زان که من پی‌غه‌مبه‌ری خوا‌م ﷺ به‌راستی، وه بی‌گومان من راستیم بو‌تان هی‌ناوه، که‌واته مسو‌لمان ببین)) جووله‌که‌کان وتیان: نه‌خ‌یر ئی‌مه نه‌وه نازانین سی جار نه‌وان: وایان به پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ وت: پی‌غه‌مبه‌ریش ﷺ سی جار وای پی فه‌رموون، فه‌رمووی:

((عبداللای کوری سهلام پیاویکی چۆنه لهناوتاندا؟)) وتیان: نهو گه وره مانه و کوری گه وره مانه، وه زاناترینمانه، فهرمووی: ((دهلێن چی نهگهر مسولمان بوبی؟)) وتیان: (حاشا لله) ههرگیز مسولمان نابێ، فهرمووی: ((دهلێن چی نهگهر مسولمان بوبی؟)) وتیان: (حاشا لله) ههرگیز مسولمان نابێ، فهرمووی: نهی عهبدوللای کوری سهلام و مره دهر بۆ لایان، نهویش هاته دهر وتی: نهی گهلی جووله که له خوا بترسن، سویند بهو خوایهی که جگه لهو هیچ پهراویکی راست نییه بهدنیاییهوه ئیوه دمرانن که نهو پیغه مبهری خوایه و به ههق هاتوو، وتیان: درۆ نهگهی، ئیتر پیغه مبهری خوا ﷺ کردنیه دهرهوه.

٣٩١٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُوسَى، أَخْبَرَنَا هِشَامٌ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ - يَعْني عَنِ ابْنِ عُمَرَ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ فَرَضَ لِّلْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ أَرْبَعَةُ آلَافٍ فِي أَرْبَعَةٍ، وَفَرَضَ لِابْنِ عُمَرَ ثَلَاثَةُ آلَافٍ وَخَمْسِمِائَةٍ فَقِيلَ لَهُ: هُوَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، فَلِمَ نَقَصْتَهُ مِنْ أَرْبَعَةِ آلَافٍ؟ فَقَالَ: إِنَّمَا هَاجَرَ بِهِ أَبَوَاهُ. يَقُولُ: لَيْسَ هُوَ كَمَنْ هَاجَرَ بِنَفْسِهِ.

٣٩١٢- عهبدوللای کوری عومهر ﷺ دهلی: عومهر ﷺ بۆ کوچه ریه که مینه کان چوار ههزار (درهم) موچهی دیاری کرد له چوار^(١) (سالادا) بۆ عهبدوللای سێ ههزار و پینج سهدی دانا پێی وترا: که عهبدوللای له کوچه رانه له بهر چی له چوار ههزار که مەرت بۆ داناوه؟ وتی: نهو دایک و باوکی کوچیان پێ کردوو دمیوت: وهك نهوانه نییه که خویان کوچیان کردوو.

(١) به چهند جوړی تر ماناکراوه: چوار ههزار لیکدانى چوار ههزار دهکاته شازده ههزار بۆ چوار سالی چوار ههزار (إقتران الثیرین فی مجمع البحرین: ٣/٣١٠).

٣٩١٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ خَبَّابٍ قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ^(١).

٣٩١٣- ئه‌بو وائیل له خه‌ببابه‌وه ده‌گیرێته‌وه ده‌لی: ئیمه له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ کوچمان کرد.

٣٩١٤- وَحَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنِ الْأَعْمَشِ قَالَ: سَمِعْتُ شَقِيقَ بْنَ سَلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا خَبَّابٌ قَالَ: هَاجَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَبْتَغِي وَجَهَ اللَّهِ، وَوَجَبَ أَجْرُنَا عَلَى اللَّهِ، فَمِنَّا مَنْ مَضَى لَمْ يَأْكُلْ مِنْ أَجْرِهِ شَيْئًا، مِنْهُمْ مُصْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ، قُتِلَ يَوْمَ أُحُدٍ، فَلَمْ نَجِدْ شَيْئًا نُكْفِنُهُ فِيهِ، إِلَّا مَرَّةً كُنَّا إِذَا غَطَيْنَا بِهَا رَأْسَهُ حَرَجَتْ رِجْلَاهُ، فَإِذَا غَطَيْنَا رِجْلَيْهِ حَرَجَ رَأْسُهُ، فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ نُغْطِيَ رَأْسَهُ بِهَا، وَنَجْعَلَ عَلَى رِجْلَيْهِ مِنْ إِذْخِرٍ، وَمِنَّا مَنْ أَتْنَعَتْ لَهُ مَرَّتُهُ فَهُوَ يَهْدِيهَا^(٢).

٣٩١٤- ئه‌عمه‌ش ده‌لی: له‌شه‌قیقی کورپی سه‌له‌مه‌م بیست وتی: خه‌بباب بو‌ی گیراینه‌وه وتی: له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا ﷺ کوچمان کرد^(٣) مه‌به‌ستمان ڕه‌زامه‌ندی خوا بوو، بو‌یه پاداشتمان لای خوا نوسراوه بو‌مان جا هه‌مان بوو (مردو) ڕۆشت هیچی له (به‌ره‌مه‌ی) پاداشته‌که‌ی نه‌خوارد، یه‌کیک له‌وانه مو‌صعه‌بی کورپی عومه‌یر بوو، له ڕۆژی غه‌زای ئو‌خوددا کو‌ژرا هیچمان ده‌ست نه‌که‌وت بیه‌که‌ینه کفن بو‌ی جگه له قوماشیکی خه‌ت خه‌ت (لێی به‌جیما) که‌سه‌ریمان به‌وقوماشه داده‌پۆشی هه‌ردوو قاجی دمرده‌که‌وت وه ئه‌گه‌ر هه‌ردوو قاجیمان پێ داپۆشیایه سه‌ری دمرده‌که‌وت، بو‌یه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی پێ کردین سه‌ری

(١) ڕه‌وانه: ١٢٧٦.

(٢) ڕه‌وانه: ١٢٧٦.

(٣) مه‌به‌ست به‌فه‌رمانی ئه‌و کوچمان کرد چونک ته‌نها ئه‌بو‌بکرو عامیری کورپی فوهیره له‌گه‌ڵیدا کوچیان کرد.

دابوشین وهه‌ندی ئیزخیر بدهین به‌سه‌ر قاجه‌کانی دا، هه‌شمانه به‌ره‌مه‌که‌ی
پێگه‌شتوو و نه‌و که‌سه به‌ره‌مه‌که‌ی لی ده‌کاته‌وو دمی‌رنیت^(١)

٣٩١٥- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بِشْرِ، حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا عَوْفٌ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ قُرَّةَ قَالَ: حَدَّثَنِي
أَبُو بُرْدَةَ بْنُ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ قَالَ: قَالَ لِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ: هَلْ تَدْرِي مَا قَالَ أَبِي
لَأَبِيكَ؟ قَالَ: لَا. قَالَ: فَإِنْ أَبِي قَالَ لَأَبِيكَ: يَا أَبَا مُوسَى، هَلْ يَسُرُّكَ إِسْلَامُنَا مَعَ رَسُولِ
اللَّهِ ﷺ وَهَجَرْتُنَا مَعَهُ، وَجِهَادُنَا مَعَهُ، وَعَمَلُنَا كُلُّهُ مَعَهُ، بَرَدَ لَنَا، وَأَنْ كُلَّ عَمَلٍ عَمِلْنَاهُ
بَعْدَهُ نَجَوْنَا مِنْهُ كَقَافَا رَأْسًا بِرَأْسٍ؟ فَقَالَ أَبُوكَ: لَا وَاللَّهِ، قَدْ جَاهَدْنَا بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ
وَصَلَّيْنَا، وَصُمْنَا، وَعَمِلْنَا خَيْرًا كَثِيرًا، وَأَسْلَمَ عَلَى أَيْدِينَا بَشَرٌ كَثِيرٌ، وَإِنَّا لَنَرُجُو ذَلِكَ. فَقَالَ
أَبِي: لَكِنِّي أَنَا وَالَّذِي نَفْسُ عُمَرَ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنَّ ذَلِكَ بَرَدَ لَنَا، وَأَنْ كُلَّ شَيْءٍ عَمِلْنَاهُ بَعْدَ
نَجَوْنَا مِنْهُ كَقَافَا رَأْسًا بِرَأْسٍ. فَقُلْتُ: إِنَّ أَبَاكَ وَاللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَبِي.

٣٩١٥- ئەبو بورده‌ی کورێ ئەبو موسای ئەشعەری ﷺ ده‌لی: عه‌بدوللای کورێ
عومه‌ر ﷺ لێی پرسیم: ئەزانی باوکم چی به‌باوکت وت؟ ده‌لی وتم: نه‌خێر،
وتی: باوکم به‌باوکتی وت: ئەه‌ی ئەبو موسا به‌راستی پێت خۆشه‌ که‌نیسلامه‌تی
وکۆچکردن وخه‌ببات وهه‌موو ئەه‌وکارانه‌ی که‌له‌ خزمه‌ت پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ
کردوومان به‌سه‌لامه‌تی بۆمان به‌مێنێته‌وه‌ وهه‌ر کرده‌وه‌یه‌ک که‌له‌پاش پێغه‌مبه‌ر
ﷺ کردوومانه‌ پرگاران به‌بێت لێی سه‌ربه‌سه‌ر له‌زێر گوناھی دهرچین وواز
له‌پاداشتی بێنین؟ باوکیشتی وتی: نه‌خێر، سوێند به‌خوا له‌پاش پێغه‌مبه‌ری خوا
ﷺ جیهادمان کرد و نوێزمان کرد و پوژومان گرت و چاکه‌ی زۆرمان کرد و له
سه‌ر ده‌ستمان دا خه‌لگی زۆر مسوڵمان بوون، وه‌ بێگومان ئێمه‌ ئومێدمان به‌وه
هه‌یه‌، ئەنجا باوکم وتی: به‌لام من سوێند به‌و زاته‌ی که‌ گیانی عومه‌ری

(١) ئەمه ئیستعرا به‌مه‌ستی ئەوه‌یه هه‌ندێکمان خوا نازو نێعمه‌تی زۆری دنیا‌ی رشتوه به‌سه‌رماندا .

به‌دهسته به‌راستی ناواته‌خوازم نه‌وه‌مان به‌سه‌لامه‌تی بۆ دهرچیت وه له‌پاش نه‌وه ههرشتی‌کمان کردبی (له تاوان) رزگارمان ببیت لی سهر به‌سهر به‌بی پاداشت و به‌بی سزا رزگارمان ببی (نه‌بو بورده ده‌لی): منیش وتم: به دنیاییه‌وه وه‌للاهی باوکی تو له‌باوکی من چاک‌تره.

٣٩١٦- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ صَبَاحٍ - أَوْ بَلَّغَنِي عَنْهُ - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عُمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنه إِذَا قِيلَ لَهُ: هَاجَرَ قَبْلَ أَبِيهِ. يَغَضُّبُ، قَالَ: وَقَدِمْتُ أَنَا وَعُمَرُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَوَجَدْنَاهُ قَائِلًا فَرَجَعْنَا إِلَى الْمَنْزِلِ، فَأَرْسَلَنِي عُمَرُ وَقَالَ: اذْهَبْ فَانْظُرْ هَلِ اسْتَيْقَظَ؟ فَأَتَيْتُهُ، فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَبَايَعْتُهُ، ثُمَّ انْطَلَقْتُ إِلَى عُمَرَ، فَأَخْبَرْتُهُ أَنَّهُ قَدْ اسْتَيْقَظَ، فَانْطَلَقْنَا إِلَيْهِ نُهْرُولُ هَرَوَلَهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَيْهِ فَبَايَعَهُ ثُمَّ بَايَعْتُهُ^(١).

٣٩١٦- نه‌بو عوسمان ده‌لی: له ئیبنو عومهرم رضي الله عنه بیست: نه‌گهر پی بوترایه: پیش باوکی کوچی کردوو تووره دمبوو، دمیوت: من وعومهر رۆشتینه خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ری خوا صلى الله عليه وسلم و بینیمان خه‌وتبوو قه‌یلوله‌ی^(٢) ده‌کرد، بویه گه‌راینه‌وه بۆ شوینی خو‌مان پاشان عومهر رضي الله عنه ناردمی و وتی: برۆ بزانه له‌خه‌و هه‌لساوه؟ منیش رۆشتمه‌ خزمه‌تی وجوومه‌ لای وبه‌یعمتم پێدا، پاشان گه‌رامه‌وه بۆلای عومهر و وه‌والم پێدا که پیغه‌مبه‌ر صلى الله عليه وسلم له‌خه‌و هه‌لساوه، جا هه‌ردوو‌کمان به‌ راگردن رۆشتین بۆ خزمه‌تی تا عومهر رضي الله عنه رۆشته ژووره‌وه و بۆ خزمه‌تی و به‌یعه‌تی پێدا، پاشان منیش (دووباره) به‌یعمتم پێدایه‌وه.

٣٩١٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُمَانَ، حَدَّثَنَا شُرَيْحُ بْنُ مَسْلَمَةَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ الْبَرَاءَ يُحَدِّثُ قَالَ: ابْتَاعَ أَبُو بَكْرٍ مِنْ عَازِبٍ رَحْلًا

(١) بر‌وانه: ٤١٨٦، ٤١٨٧.

(٢) قه‌یلوله‌ خه‌وتنی پیش نیوه‌رۆیه.

فَحَمَلَتْهُ مَعَهُ قَالَ: فَسَأَلُهُ عَازِبٌ عَنْ مَسِيرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. قَالَ: أَخَذَ عَلَيْنَا بِالرَّصْدِ، فَخَرَجْنَا لَيْلًا، فَأَحْتَنَّا لَيْلَتَنَا وَيَوْمَنَا حَتَّى قَامَ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ، ثُمَّ رَفَعَتْ لَنَا صَخْرَةً، فَأَتَيْنَاهَا وَلَهَا شَيْءٌ مِنْ ظِلٍّ قَالَ: فَفَرَشْتُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَرْوَةً مَعِي، ثُمَّ اضْطَجَعَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ ﷺ فَأَنْطَلَقْتُ أَنْفُضَ مَا حَوْلَهُ، فَإِذَا أَنَا بِرَاعٍ قَدْ أَقْبَلَ فِي غَنِيمَةٍ يُرِيدُ مِنَ الصَّخْرَةِ مِثْلَ الَّذِي أَرَدْنَا فَسَأَلْتُهُ: لِمَنْ أَنْتَ يَا غُلَامُ؟ فَقَالَ أَنَا لِفُلَانٍ. فَقُلْتُ لَهُ هَلْ فِي غَنَمِكَ مِنْ لَبَنٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ لَهُ: هَلْ أَنْتَ حَالِبٌ. قَالَ نَعَمْ. فَأَخَذَ شَاةً مِنْ غَنَمِهِ فَقُلْتُ لَهُ: انْفُضِ الصَّرْعَ. قَالَ: فَحَلَبْتُ كُنْبَةً مِنْ لَبَنٍ، وَمَعِيَ إِدَاوَةٌ مِنْ مَاءٍ عَلَيْهَا خِرْقَةٌ قَدْ رَوَّاتُهَا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَصَبَبْتُ عَلَى اللَّبَنِ حَتَّى بَرَدَ أَسْفَلُهُ، ثُمَّ أَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ ﷺ فَقُلْتُ: اشْرَبْ يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَشَرِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى رَضِيَ، ثُمَّ ارْتَحَلْنَا وَالطَّلَبُ فِي إِثْرِنَا^(١).

٣٩١٧- ئەبو ئیسحاق دەلی: لە بەرائم بیست ﷺ دەیگێڕایەوه وتی: ئەبو بەکر ﷺ کوپانیکی وشتی لە عازیب ﷺ کپی منیش لەگەڵ ئەبو بەکر هەلمگرت بەرا دەلی: عازیب پرسیاری روشتنی (کوچی) پیغمبەری خوا ﷺ لێ کرد (ئەبو بەکر) وتی: ئیمە جاودیاری دەکراین بۆیە بەشەو دەرچووین (لەئەشکەوتی سەور) و ئەوشەوهو روژەکەشی تانیومرۆ بەخیرایی روشتین، پاشان بەردیکی گەورەمان بوودەرکەوت (بینیمان) و روشتینە پالی هەندێ سیبەری هەبوو وتی: ئەنجا کەوتینکم پێ بوو رام خست بۆ پیغمبەری خوا ﷺ پاشان پیغمبەر ﷺ لەسەری راکشا، جا روشتم سەیری دەوروپشتی بکەم (بزائم کەسمان بەشوینەومیە یان نا؟) لەپەر شوانینکم دی بەچەند مەپیکەوه هات ئەویش سیبەری دەویست وەک ئیمە ویستمان، منیش پرسیارم لێ کرد: تۆ غولامی کێیت؟ وتی: من غولامی فلان کەسم، پێم وت: لەمەرهکانت داھەمیە شیری تیا بیت ؟ وتی: بەلی، پێم وت: ئایا پێگهی دراوی شیر بدووشی بۆ رێبوار؟ وتی: بەلی ئەنجا مەپیکی لەپرانەکه گرت،

پیم وت: جوان گوانی له تۆز و موو پاککه ره وه دهلی: که می شیری دۆشی، مه تارهیه ناوم پی بوو په رۆیه کی لی پچرا بوو ناوم تیکرد بوو بۆ (پیویستی) پیغه مبهری خوا ﷺ نه نجا ناوی مه تاره کهم کرد به سهر شیر ه که دا تالای خواروی سارد بووه، پاشان بردم بۆ خزمه تی پیغه مبهر ﷺ عه رزم کرد: نهی پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموو بیخۆ ره وه، پیغه مبهری خواش ﷺ خوار دیه وه و تابه دلی من تیر بوو، پاشان سوار بووین ورۆشتین نه و که سه ش به شوینماندا ده گه را به دوامانه وه بوو. (که سوراقه ی کوری مالیک بوو).

٣٩١٨ - قَالَ الْبَرَاءُ فَدَخَلْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ عَلَى أَهْلِهِ، فَإِذَا عَائِشَةُ ابْنَتُهُ مُضْطَجِعَةٌ، قَدْ أَصَابَتْهَا حُمَّى، فَرَأَيْتُ أَبَاهَا فَقَبَّلَ خَدَّهَا، وَقَالَ كَيْفَ أَنْتِ يَا بَنِيَّةُ؟

٣٩١٨- به را ﷺ ده لی: له گه ل نه بو به کر ﷺ چووینه ژووره وه بۆلای مال و مندالی جا عایشه مان ﷺ بینی پاکشابوو وتووشی تاو له رز بوو بوو، باوکی (عایشه) م بینی کو لمی عایشه ی ماچ کرد و وتی: تۆ چۆنی کچۆله خوشه ویسته که م؟.

٣٩١٩- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَمِيلٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي عُبَيْلَةَ، أَنَّ عُقْبَةَ بْنَ وَسَّاجٍ حَدَّثَهُ، عَنْ أَنَسٍ خَادِمِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ وَلَيْسَ فِي أَصْحَابِهِ أَشْمَطُ غَيْرَ أَبِي بَكْرٍ، فَعَلَقَهَا بِالْحِنَاءِ وَالْكَتَمِ^(١).

٣٩١٩- نه نه سی خزمه تکاری پیغه مبهر ﷺ وتی: که پیغه مبهر ﷺ هات (بۆ مه دینه) له هاوه لانی که سیان سهر و پشیان بۆز نه بوو بوو جگه له نه بو به کر ﷺ که به خنه و سمه رهنکی کرد و شاردیه وه.

٣٩٢٠- وَقَالَ دَحِيمٌ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنِي أَبُو عُبَيْدٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ وَسَّاجٍ، حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ صلی اللہ علیہ وسلم الْمَدِينَةَ، فَكَانَ أَسَنُّ أَصْحَابِهِ أَبُو بَكْرٍ، فَغَلَفَهَا بِالْحِجَاءِ وَالْكَتَمِ حَتَّى قَتَا لَوْنُهَا^(١).

٣٩٢٠- نه‌نه‌سی کوری مالیک رضی اللہ عنہ ده‌لی: که پی‌غه‌مبه‌ر صلی اللہ علیہ وسلم هات بو مه‌دینه نه‌بو به‌کر رضی اللہ عنہ به‌ته‌مه‌نترینی هاوه‌لانی بوو نه‌ویش (مووه سپیه‌کانی) به‌خه‌نه و وسمه بویه کرد و شاردموه نه‌ومنده پرمگی تیر بوو له‌سووریدا به‌لای پشدا ده‌پروانی.

٣٩٢١- حَدَّثَنَا أَصْبَغُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رضی اللہ عنہ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنْ كَلْبٍ يُقَالُ لَهَا: أُمُّ بَكْرٍ، فَلَمَّا هَاجَرَ أَبُو بَكْرٍ طَلَّقَهَا، فَتَزَوَّجَهَا ابْنُ عَمِّهَا، هَذَا الشَّاعِرُ الَّذِي قَالَ هَذِهِ الْقَصِيدَةَ، رَتَى كُفَّارَ قُرَيْشٍ:

وَمَادَا بِالْقَلْبِ قَلْبِ بَدْرٍ... مِنَ الشَّيْزَى تُزَيْنُ بِالسَّنَامِ
وَمَادَا بِالْقَلْبِ، قَلْبِ بَدْرٍ... مِنَ الْقَيْنَاتِ وَالشَّرِبِ الْكَرَامِ
تُحْيِي بِالسَّلَامَةِ أُمُّ بَكْرٍ... وَهَلْ لِي بَعْدَ قَوْمِي مِنْ سَلَامٍ
يُحَدِّثُنَا الرَّسُولُ بِأَنْ سَنَحْيَا... وَكَيْفَ حَيَاةُ أَصْدَاءٍ وَهَامٍ

٣٩٢١- عایشه رضی اللہ عنہا ده‌گیریت‌هوه که نه‌بو به‌کر رضی اللہ عنہ ژنیکی له‌عه‌شرمتی که‌لب ماره کرد ناوی ئوممو به‌کر بوو، که کوچی (بو مه‌دینه) کرد ته‌لاقی دا، ئاموزای ژنه‌که ماره‌ی کرد نه‌و شاعیره بوو که له شینی کافرانی قورمیشدا نه‌م هونراوه‌ی وتوووه:

نه‌وه چی یه له‌ناو بیری به‌دردایه؟ نه‌و پیاوه که‌وران‌ه کی‌ن که‌وه‌ک نه‌و سفره‌و خوان وکاسه‌و ته‌به‌قه‌ه زلانه که‌به‌گوشتی سه‌رپشتی وشر نه‌پرازی‌نرینه‌وه؟^(٢) نه‌وه چی یه که‌له‌بیری به‌درایه که‌خاوه‌نی نه‌و ژنه گورانی بی‌ژانه‌و نه‌وساھیانه‌ن

(١) پروانه: ٣٩١٩.

(٢) واته: خاوه‌ن سفره‌و خوان بوون ئیسته‌ه چاله‌ه به‌ده‌ر شوئینیانه‌ه.

که له‌کۆپیاندا شه‌رابیان ده‌گێراو عوودوکه‌مانیان بو لێ ئه‌دان؟ ئه‌وانه دووعای سه‌لامه‌تی بو ئوممو به‌کر ده‌که‌ن^(١) نایا له‌دوای قه‌ومه‌که‌م ئیتر من هیچ سه‌لام و سه‌لامه‌تیم بو هه‌یه؟

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قسه‌ی ئه‌وه‌مان بو‌ده‌کات که ئیمه له‌مه‌ولا زیندوو ده‌بینه‌وه: زیندو بوونه‌وه‌ی ئه‌و رۆحانه‌ی بوون به (سه‌دا) و (بایه‌قوش) و (کونده‌به‌بوو) چۆن مومکین ده‌بی؟.

٣٩٢٢- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ ﷺ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْغَارِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي، فَإِذَا أَنَا بِأَقْدَامِ الْقَوْمِ، فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، لَوْ أَنَّ بَعْضَهُمْ طَاطَأَ بَصَرَهُ رَأَى. قَالَ: «اسْكُتْ يَا أَبَا بَكْرٍ، اثْنَانِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا»^(٢).

٣٩٢٢- ئه‌نه‌س له ئه‌بو به‌کره‌وه ﷺ ده‌گێڕێته‌وه ده‌لی: من له خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ردا ﷺ یووم له‌نه‌شکه‌وتی (سه‌ور)دا جاسه‌رم به‌رزکرده‌وه یه‌کسه‌ر قاج و بێی قورمیشیه‌کانم بینی و وتم: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئه‌گه‌ر که‌سیکیان چاوی نزم کاته‌وه (و به‌روانی بو به‌رپێی خۆی) ده‌مان بینی فه‌رمووی: ((ئه‌بو به‌کر بێدنگ به (ئیمه) دووانین خوا سی‌هه‌میانه)).

٣٩٢٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ. وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ: حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، حَدَّثَنَا الزُّهْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَطَاءُ بْنُ يَزِيدَ اللَّيْثِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَسَأَلَهُ عَنِ الْهِجْرَةِ فَقَالَ: «وَيْحَكَ، إِنَّ الْهِجْرَةَ شَأْنُهَا شَدِيدٌ، فَهَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ؟». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ «فَتُعْطِي صَدَقَتَهَا». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ:

(١) یان خۆیان چونه جه‌ه‌نه‌مه‌وه و سه‌لام له ئوممو به‌کر ده‌که‌ن.

(٢) به‌روانه: ٣٦٥٣.

«فَهَلْ تَمْنَحُ مِنْهَا؟». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَتَحْلُبُهَا يَوْمَ وُرُودِهَا؟». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَاعْمَلْ مِنْ وَرَاءِ الْبَحَارِ، فَإِنَّ اللَّهَ لَنْ يَتْرَكَ مِنْ عَمَلِكَ شَيْئًا»^(١).

٣٩٢٣- نه بو سه عید ﷺ ده لئ: عه رمبیکى دمه ته کی هاته خزمه تی پیغه مبه ر ﷺ و پرسپاری کوچکردنی لی کرد پیغه مبه ریش ﷺ فهرمووی: ((هاوار بو تو، دنیا به کوچکردن کاریکی سهخت و دزواره (ئه رکیکی گرانه) ئایا و شترت هه یه؟)) وتی: به لئ. فهرمووی: ((زه کاتیان دهمیت؟)) وتی: به لئ فهرمووی: ((و شتریان لی دهمیت به که سی شیر و ماسته که ی بخوات؟)) وتی: به لئ فهرمووی: ((له روژی بردنیان بوئاودان وئاو خواردنه و میان ریگه دهمیت (هه زاران) شیریان بدوشن؟)) وتی: به لئ، فهرمووی: ((دهی له ههر کوئ کاری باش ده که ی بیکه، خوی ده کرد له و په ری دهریاوه دمه کرد، بیگومان خوا (بو ت دهنوسیت و) هه چیک له کرده و مگانت که م ناکاته وه)).

٤٦- باب مَقْدَمِ النَّبِيِّ ﷺ وَأَصْحَابِهِ الْمَدِينَةِ

٣٩٢٤- حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أُنْبَأَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، سَمِعَ الْبَرَاءَ ﷺ قَالَ: أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، ثُمَّ قَدِمَ عَلَيْنَا عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ وَبِلَالٌ ﷺ.

٤٦- باسی گه شتی پیغه مبه ر ﷺ و هاوه لانی به مه دینه

٣٩٢٤- نه بو ئیسحاق له بهرائی ﷺ بیست وتی: یه که م که س موضعه بی کوری عومهیر و ئیبنو ئومی مه کتوم هاتن (بو مه دینه) بو لامان، پاشان عهماری کوری یاسیر و بیلال ﷺ هاتن بو ناومان.

٣٩٢٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ
الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مُضَعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، وَكَانَا
يُقَرِّئَانِ النَّاسَ، فَقَدِمَ بِلَالٌ وَسَعْدُ وَعَمَارُ بْنُ يَاسِرٍ، ثُمَّ قَدِمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عَشْرِينَ
مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، ثُمَّ قَدِمَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم، فَمَا رَأَيْتُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَرَحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ
بِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، حَتَّى جَعَلَ الْإِمَاءُ يَقْلَنَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَمَا قَدِمَ حَتَّى قَرَأْتُ: ﴿سَبِّحْ
أَسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ في الأعلى. فِي سُورَةٍ مِنَ الْمُفْصَلِ.

٣٩٢٥- نه بو نيسحاق دهلي: له بهرانی کوری عازیب رضي الله عنه بیست: وتی: یه کهم
کهس که هات بو ناومان موضعبی کوری عومهر و ئیبنو نومی مهکتوم بوون
رضي الله عنه ههردووکیان قورئانیان فیری خه لکی دمکرد، نهجا بیلال و سهعد و
عهماری کوری یاسیر هاتن رضي الله عنه، پاشان عومهری کوری خه تباب له گهل بیست له
هاوه لانی رضي الله عنه پیغه مبه رضي الله عنه دا هاتن، پاشان پیغه مبه رضي الله عنه هات، جا هه رگیز
خه لکی مه دینه مه دیوه به هیج شتی نه و منده دلخوش بووبن به هه دمر
دلخوشیان به هاتنی پیغه مبه رضي الله عنه خوا رضي الله عنه هه تا که نیزمه کانی والیکردبوو
دمیانوت: پیغه مبه رضي الله عنه خوا رضي الله عنه هات و گه یشت، وه پیغه مبه رضي الله عنه نه هاتبوو (بو
مه دینه) هه تا من سوهرتی ﴿سَبِّحْ أَسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ في الأعلى له گهل چه ند
سوهرتیکی تر له سوهرته کانی (المفصل)^(١) م خویند بوو فیری بوو بووم.

٣٩٢٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ
عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا قَالَتْ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم الْمَدِينَةَ وَعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ. قَالَتْ:

(١) ئیبنو چه ر دهلی: سه ره تای (المنفصل) له سوهرتی (ق) دهست پیده کات تا کوتایی قورئان. (فتح الباری: ٢/٤٣٢٥٩).

فَدَخَلْتُ عَلَيْهِمَا فَقُلْتُ: يَا أَبَتِ، كَيْفَ تَجِدُكَ؟ وَيَا بِلَالُ، كَيْفَ تَجِدُكَ؟ قَالَتْ: فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا أَخَذَتْهُ الْحُمَّى يَقُولُ:

كُلُّ امْرِئٍ مُصَبِّحٌ فِي أَهْلِهِ... وَالْمَوْتُ أَذْنِي مِنْ شِرَاكِ نَعْلِي وَكَانَ بِلَالٌ إِذَا أَقْلَعَ عَنْهُ الْحُمَّى يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ وَيَقُولُ:

أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَبِيتَنِّي لَيْلَةً... بِوَادٍ وَحَوْلِي إِذْ خِرْتُ وَجَلِيلٌ وَهَلْ أَرِدُنْ يَوْمًا مِيَاةَ مَجَنَّةٍ... وَهَلْ يَبْدُونُ لِي شَامَةً وَطَفِيلٌ

قَالَتْ عَائِشَةُ: فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: «اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ، وَصَحِّحْهَا وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِهَا وَمُدِّهَا، وَانْقُلْ حُمَاهَا فَاجْعَلْهَا بِالْجُحْفَةِ»^(١).

٣٩٢٦- عایشه ؓ ده‌گیرێته‌وه ده‌لی: کاتی پیغه‌مبهری خوا ﷺ (کوچی کردو) هات بو مه‌دینه، نه‌بو به‌کر و بیلال ؓ تووشی تاو له‌رز بوون (عایشه) ده‌لی: نه‌بو به‌کر ؓ کاتی تایی لی بهاتایه‌ دمیوت:

هه‌موو که‌س باله‌ناو که‌سوکاری دا رۆژ بکاته‌وه (به‌ساغی) مردن نزیک‌تره‌ لیوه‌ی له‌قه‌یتانی پیلاوه‌کانی بیلالیش که‌ تاکه‌ی به‌ری ده‌دا به‌گریانه‌وه ده‌نگی به‌رز ده‌گرده‌وه‌و دمیوت:

ئای خۆزگه‌ بمرانیایه‌ جارێکی تر له‌شیویکدا (له‌شیوه‌کانی مه‌که‌که‌دا) شه‌و رۆژده‌که‌مه‌وه که‌زورپاتک وگیای جه‌لیل له‌ده‌ورم بی؟! ئایا رۆژی دمبی بچمه‌ سه‌ر ئاوی مه‌جه‌ننه‌^(٢) و ئایا شاخی شامه‌ و توفیلم^(٣) بو دهرده‌که‌وی؟

عایشه ؓ وتی: منیش چوو مه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبهری خوا ﷺ و هه‌وائی (هه‌ردووکیانم) پی دا پیغه‌مبهریش ﷺ فه‌رمووی: ((خوایه وه‌ک خۆشویستنمان بو مه‌که‌که‌ مه‌دینه‌شمان لای خۆشه‌ویست بکه‌ یان زیاتر، وه‌ نه‌خۆشی له‌

(١) بېروانه: ١٨٨٩.

(٢) ئاویکه‌ له‌ نزیك مه‌که‌وه.

(٣) شامه‌و توفیل: دوو شاخن له‌ نزیك مه‌که‌وه یان دوو کانیان.

مه‌دینه‌دا مه‌هیلّه و ساغی که، وه خوایه فه‌ر و به‌ره‌که‌تمان بوّ بخه‌ره ساع و مودیه‌وه، وه تاو‌له‌رزه‌که‌ی بگوازه‌روه و بیبه بوّ جو‌حفه^(١).

٣٩٢٧- حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا هِشَامٌ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، حَدَّثَنِي عُرْوَةُ، أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَدِيٍّ أَخْبَرَهُ: دَخَلْتُ عَلَى عُثْمَانَ. وَقَالَ بِشْرُ بْنُ شَعِيبٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنِ الزُّهْرِيِّ حَدَّثَنِي عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ، أَنَّ عُبَيْدَ اللَّهِ بْنَ عَدِيٍّ بْنِ خِيَارٍ أَخْبَرَهُ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عُثْمَانَ فَتَشَهَّدَ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّ اللَّهَ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ بِالْحَقِّ، وَكُنْتُ مِمَّنِ اسْتَجَابَ لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ، وَأَمَنَ مِمَّا بُعِثَ بِهِ مُحَمَّدٌ ﷺ، ثُمَّ هَاجَرْتُ هِجْرَتَيْنِ، وَنَلْتُ صَهْرَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، وَبَايَعْتُهُ، فَوَاللَّهِ مَا عَصَيْتُهُ وَلَا عَشَشْتُهُ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ. تَابَعَهُ إِسْحَاقُ الْكَلْبِيُّ حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ مِثْلَهُ^(٢).

٣٩٢٧- عوروه کوری زوبه‌یر ده‌ئی: عوبه‌یدوللای کوری عه‌دی کوری خییار بو‌ی گیر‌پایه‌وه وتی: رۆشتمه لای عوسمان وتی: (أشهد أن لا اله الا الله وأشهد أن محمد رسول الله) پاشان وتی: جا له‌دوای نه‌وه بی‌گومان خوا مو‌حه‌مه‌دی ﷺ به‌حه‌ق وراستی نار‌دووه، منیش له‌وکه‌سانه بووم که به‌دهم بانگه‌وازی خوا و پی‌غه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه ﷺ رۆشتم و‌قه‌بو‌لم کرد ونیمانم هی‌نا به‌وه‌ی که به مو‌حه‌مه‌دا ﷺ نی‌ردراوه، پاشان دوو کو‌چه‌که‌م کرد وشه‌ره‌فی زاوایه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ پی به‌خسرا و‌به‌یعه‌تم پی دا، ده‌ی سو‌یند به‌خوا هه‌رگیز سه‌ر‌پی‌چی پی‌غه‌مبه‌رم ﷺ نه‌کردووه غه‌ش وخیانه‌تم لی نه‌کردووه هه‌تا خوا بر‌دیه‌وه و‌هفاتی کرد.

(١) نه‌وکاته شوینی بته‌رستان بووه.

(٢) بر‌وانه: ٣٦٩٦.

- له گیرانه‌وه‌ی ئەم فەرموودمیه‌دا ئیسحاقی که‌لبی پالپشتی گیرانه‌وه‌که‌ی شوعه‌یبی کردووه (ئیسحاق) ده‌لی زوهری هاوشی‌وه‌ی فەرموودمکه‌ی شوعه‌یبی بو گیرامه‌وه.

٣٩٢٨- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ، حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ. وَأَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ وَهُوَ مِمَّنِي فِي آخِرِ حَجَّةٍ حَجَّهَا عُمَرُ، فَوَجَدَنِي، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ الْمَوْسِمَ يَجْمَعُ رِعَاعَ النَّاسِ، وَإِنِّي أَرَى أَنَّ مُهْلَ حَتَّى تَقْدَمَ الْمَدِينَةَ، فَإِنَّهَا دَارُ الْهِجْرَةِ وَالسَّنَةِ، وَتَخْلُصُ لَأَهْلِ الْفِقْهِ وَأَشْرَافِ النَّاسِ وَذَوِي رَأْيِهِمْ. قَالَ عُمَرُ لَأَقُومَنَّ فِي أَوَّلِ مَقَامٍ أَقُومُهُ بِالْمَدِينَةِ^(١).

٣٩٢٨- عوبه‌یدوللای کورێ عه‌بدوللا ده‌گیرپه‌ته‌وه که ئیبنو عه‌باس بو‌ی گیرپه‌یه‌وه که عه‌بدوهره‌حمانی کورێ عه‌وف ﷺ له کو‌تاهه‌مین هه‌جدا که عومه‌ر ﷺ کردی گه‌راپه‌وه بو‌ ماله‌ومیان له‌وکاته‌دا له‌مینا بوو، جا منی بینى^(٢)، ئینجعه‌بدوهره‌حمان وتی: وتم ئه‌ی پێشه‌وا‌ی باوه‌رداران، بێگومان له‌کاتی هه‌ج دا هه‌رجی خه‌لکی هه‌رجی و په‌رجیه‌ تیا‌یدا کو‌ده‌بیته‌وه، وه من پام وایه‌ په‌له نه‌که‌یت هه‌تا ده‌جیه‌ته‌وه مه‌دینه، چونکه به‌راستی مه‌دینه ولاتی کو‌ج بو‌ کرا و سونه‌تی پێغه‌مبه‌ره ﷺ زوو ده‌گه‌یت به‌خه‌لکی زانا و تیگه‌پشتوو پیاوانی گه‌وره‌ی ناو خه‌لک و خاوه‌ن راو‌زیر (و قسه‌یان له‌گه‌ل ده‌که‌یت) عومه‌ر ﷺ وتی: که گه‌شتمه مه‌دینه په‌که‌مجار به‌و کاره هه‌لده‌ستم.

٣٩٢٩- حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، أَنَّ أُمَّ الْعَلَاءِ - امْرَأَةً مِنْ نِسَائِهِمْ بَايَعَتِ النَّبِيَّ ﷺ

(١) بر‌وانه: ١٢٦٢.

(٢) واته: عبدالرحمان ئیبنو عباسی بینى.

أَخْبَرْتُهُ أَنَّ عُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ طَارَ لَهُمْ فِي السُّكْنَى حِينَ افْتَرَعَتِ الْأَنْصَارُ عَلَى سُكْنَى الْمُهَاجِرِينَ، قَالَتْ أُمُّ الْعَلَاءِ: فَاشْتَكَى عُثْمَانُ عِنْدَنَا، فَمَرَضَتْهُ حَتَّى تُوُفِّيَ، وَجَعَلْنَاهُ فِي أَثْوَابِهِ، فَدَخَلَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ، فَقُلْتُ: رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْكَ أَبَا السَّائِبِ، شَهَادَتِي عَلَيْكَ لَقَدْ أَكْرَمَكَ اللَّهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَمَا يُذْرِيكَ أَنَّ اللَّهَ أَكْرَمَهُ؟». قَالَتْ: قُلْتُ: لَا أَذْرِي بِأَيِّ أَنْتَ وَأُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَمَنْ؟ قَالَ: «أَمَّا هُوَ فَقَدْ جَاءَهُ وَاللَّهُ الْيَقِينُ، وَاللَّهُ إِنِّي لَأَرْجُو لَهُ الْخَيْرَ، وَمَا أَذْرِي وَاللَّهِ -وَأَنَا رَسُولُ اللَّهِ- مَا يُفْعَلُ بِي». قَالَتْ: فَوَاللَّهِ لَا أَزْكِي أَحَدًا بَعْدَهُ. قَالَتْ: فَأَخْرَجَنِي ذَلِكَ فَنِمْتُ فَأَرَيْتُ لِعُثْمَانَ بْنَ مَظْعُونٍ عَيْنًا تَجْرِي، فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: «ذَلِكَ عَمَلُهُ»^(١).

٣٩٢٩- خاریجه‌ی کوری زمیدی کوری سابیت ده‌گیرپه‌ته‌وه و ده‌لی: که ئوممولعه‌لا- که ناهرمتی‌که له ناهرمتانیان که به‌یعه‌تی به پیغه‌مبه‌ر ﷺ دابوو- هه‌والی پێدا که عوسمانی کوری مه‌زعون له تیروپشکدا بو نیشته‌جێکردن به‌ر نه‌وان که‌وت کاتی نه‌نصاریه‌کان هورعه‌کی‌شیان کرد بو نیشته‌جێکردنی کوچه‌ران، ئوممولعه‌لا ده‌لی: ئه‌نجا عوسمانی (لای ئیمه نیشته‌جی بوو) تووشی نازار و نه‌خوشیه‌ک بوو ئیمه‌ش چاره‌سه‌رمان کرد هه‌تا نه‌وکاته‌ی وه‌فاتی کرد، وه به‌جل و به‌رگه‌که‌ی خویه‌وه پێجامانه‌وه، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هات بو مالمان منیش وتم: په‌حمه‌تی خوات لی بی ئه‌بو سائیب من شایه‌تیت بو ئه‌ده‌م به‌راستی خوا پێزی گرتویت، جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ پێی وتم: ((تۆ چوزانیت که خوا پێزی گرتوو؟)) وتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا به‌دایک و باوکه‌وه به‌قوربانیت به‌م نازانم، نه‌ی کی خوا پێزی لی ده‌گری؟ پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((به‌لام عوسمان بی‌گومان و سویند به‌خوا مردنی به‌سه‌رداهات وه به‌راستی من ئومیدی چاکه‌ی بو ده‌که‌م (لای خوا) وه سویند به‌خوا من نازانم که پیغه‌مبه‌ری خواشم- جیم لی ده‌کریت)). ئوممولعه‌لا وتی:

که‌واته سویند به‌خوا نیت دوا نه‌وه‌ی فه‌رمووی: شایه‌تی چاکی بو که‌س ناده‌م. ئوممولعه‌لا وتی: نه‌م باسه‌ خه‌فه‌تباری کردم، نینجا خه‌وتم وله‌ خه‌ومدا کانیاوئیکم نیشان‌درا که‌ دهرۆشت هی عوسمانی کورپی مه‌زعون بوو، نیت هاتم بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ وخه‌وه‌که‌م بو گیرایه‌وه‌ فه‌رمووی: ((نه‌وه‌ کرده‌وه‌ی عوسمانه)).

٣٩٣٠- حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ يَوْمَ بُعَاثٍ يَوْمًا قَدَّمَهُ اللَّهُ ﷺ لِرَسُولِهِ ﷺ، فَقَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ وَقَدْ افْتَرَقَ مَلَوْهُمْ، وَفَتِلَتْ سَرَاتُهُمْ فِي دُخُولِهِمْ فِي الْإِسْلَامِ^(١).

٣٩٣٠- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌لی: رۆژی بو‌عاس^(٢) رۆژیکه‌ خوا ﷺ نه‌و رۆژه‌ی بو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی ﷺ پیش خستبوو جا که‌ پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ رۆشت بو مه‌دینه بیگومان (نه‌وس وخه‌زه‌ج پیرو کۆمه‌لیان بلاو بوو بووه، وه‌ سه‌رکرده‌کانیان کوژرابوو بو نه‌وه‌ی نه‌وان (نه‌نصار) بچه‌ ناو ئایینی ئیسلامه‌وه‌.

٣٩٣١- حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ دَخَلَ عَلَيْهَا وَالنَّبِيُّ ﷺ عِنْدَهَا يَوْمَ فِطْرِ أَوْ أَضْحَى، وَعِنْدَهَا قَيْتَانِ تَغْنِيَانِ مِمَّا تَقَادَفَتِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثٍ. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ. مَرَّتَيْنِ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «دَعُهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا، وَإِنَّ عِيدَنَا هَذَا الْيَوْمُ»^(٣).

٣٩٣١- عایشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا ده‌گیریته‌وه‌ که‌ نه‌بو به‌کر ﷺ هاته‌ ژووره‌وه‌ بۆلای له‌ رۆژی جه‌زنی رهمه‌زان یان قورباندا پیغه‌مبه‌ریش ﷺ له‌وکاته‌دا دوو (که‌نیزه‌کی)

(١) بر‌وانه: ٣٧٧٧.

(٢) بو‌عاس: شوئیکه‌ دوو میل له‌مه‌دینه‌وه‌ دووره‌ له‌و شوئینه‌دا پینج سال پیش کوچکردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ جه‌نگیک له‌ تئوان نه‌وس و خه‌زه‌ج دا ر‌ووی داوه‌.

(٣) بر‌وانه: ٩٤٩.

گۆرانیبیژی لابوو گۆرانیان ده‌ووت به‌وهی نه‌نصار له‌ رۆژی بوعاس دا له‌دزی په‌گتردا
 دمیانونوت، نه‌نجا نه‌بو به‌گر ﷺ دووجار وتی: دمنگ وگۆرانی شه‌یتانی (له‌مالی
 پیغه‌مبه‌ر ﷺ دا) پیغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((نه‌ی نه‌بو به‌گر وازیان لی بیته
 بێگومان هه‌موو گه‌لیک جه‌زنیکیان هه‌یه، وه‌ جه‌زنی نیه‌ش نه‌م رۆزمیه)).

٣٩٣٢- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ. وَحَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ
 قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ: حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ يَزِيدُ بْنُ حُمَيْدٍ الضُّبَعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ
 مَالِكٍ ﷺ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ، نَزَلَ فِي عُلُوِّ الْمَدِينَةِ فِي حَيٍّ يُقَالُ لَهُمْ: بَنُو
 عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ. قَالَ: فَأَقَامَ فِيهِمْ أَرْبَعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً، ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى مَلَإِ بَنِي النَّجَّارِ. قَالَ:
 فَجَاءُوا مُتَقَلِّدِي سُيُوفِهِمْ، قَالَ: وَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى رَاحِلَتِهِ، وَأَبُو بَكْرٍ رِدْفُهُ،
 وَمَلَإِ بَنِي النَّجَّارِ حَوْلَهُ حَتَّى أَلْقَى بِفَنَاءِ أَبِي أَيُّوبَ، قَالَ: فَكَانَ يُصَلِّي حَيْثُ أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ،
 وَيُصَلِّي فِي مَرَابِضِ الْغَنَمِ، قَالَ: ثُمَّ إِنَّهُ أَمَرَ بَيْنَاءَ الْمَسْجِدِ، فَأَرْسَلَ إِلَى مَلَإِ بَنِي النَّجَّارِ،
 فَجَاءُوا فَقَالَ: «يَا بَنِي النَّجَّارِ، ثَامِنُونِي حَائِطَكُمْ هَذَا». فَقَالُوا: لَا، وَاللَّهِ لَا نَطْلُبُ مَمْنَهُ إِلَّا
 إِلَى اللَّهِ. قَالَ: فَكَانَ فِيهِ مَا أَقُولُ لَكُمْ: كَانَتْ فِيهِ قُبُورُ الْمُشْرِكِينَ، وَكَانَتْ فِيهِ خِرْبٌ، وَكَانَ
 فِيهِ نَخْلٌ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِقُبُورِ الْمُشْرِكِينَ فَنُبِشَتْ، وَبِالْخِرْبِ فَسُوِيَتْ، وَبِالنَّخْلِ
 فَقُطِعَ، قَالَ فَصَفُّوا النَّخْلَ قِبْلَةَ الْمَسْجِدِ - قَالَ: وَجَعَلُوا عِصَادَتِيهِ حِجَارَةً. قَالَ: قَالَ:
 جَعَلُوا يَنْقُلُونَ ذَاكَ الصَّخْرَ وَهُمْ يَرْتَجِزُونَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَعَهُمْ يَقُولُونَ:
 اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ... فَأَنْصَرَ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ.

٣٩٣٢- نه‌بو ته‌ییاح که ناوی یه‌زیدی کورپی حومه‌یدی زوبه‌عی یه‌ ده‌لی:
 نه‌نه‌سی کورپی مالیک ﷺ بو‌ی گیرامه‌وه وتی: کاتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ هات بو‌
 مه‌دینه له‌ لای سه‌ره‌وه‌ی مه‌دینه‌دا دابه‌زی و لای دا له‌ناو تایفه‌یه‌کدا پێیان
 ده‌وترا به‌نو عه‌مپی کورپی عه‌وف، نه‌نه‌س ده‌لی: جا پیغه‌مبه‌ر ﷺ چواره‌ده شه‌و

له ناویاندا مایه وه، پاشان ناردی به دواى تایفه ی بهنى نه ججاردا، ده لئى: نه وانیش هاتن وشمشیره گانیان له ملیاندا بوو، نه نهس ده لئى: ده لئى ئیستا به بهر چاومه ومیه ته ماشای پیغه مبهری خوا ﷺ ده کهم به سهر ولاخه که یه وه و نه بو به کریش له پاشکوکه یدایه و تایفه ی نه ججاریش به چوارده وریدان هه تا له بهر مائى نه بو نه ییویدا لایدا، ده لئى: وه پیغه مبهر ﷺ له ههر جیگایه کدا نوێژ ببوایه نوێژى ده کرد، وه له په چه ی مه پ ویزنیشدا نوێژى ده کرد، ده لئى: پاشان پیغه مبهر ﷺ فه رمانى کرد به دروستکردنى مزگه وت، نه نجا ناردی بۆلای پیاوماقولاى تایفه ی نه ججار و فه رمووى: ((نه ی تایفه ی نه ججار نه م باغه تانم پى بفرۆشن)) نه وانیش وتیان: نه به خوا به پاره نایفرۆشین نرخه که یمان ته نها له خوا ده ویت، نه نهس ده لئى: پیتان ده لئیم نه و باغه چى تیا بوو: گوړى بته رستان و چه ندکه لاومیه ک و چه ند دارخورماى تیدا بوو، نه نجا پیغه مبهر ﷺ فه رمانى کرد گوړى بته ره به رسته گانیان هه لگپرایه وه و دمه ره یتران، پاشان که لاوه کانیش ته ختکران، دارخورماکانیش بران، ده لئى: نه نجا دارخورماکانیان له قیبله ی مزگه وته وه ریزکرد، ده لئى: هه ردوولاشیپانى دمرگاکه شیان له به رد دروستکرد، ده لئى: که به ردیان دمه ینا هاوه لان سرودیان ده وت پیغه مبه ریش ﷺ له گه لیاندا دمپوته وه ودمیانوت: ((خه یر و چاکه نیه جگه له چاکه ی دواړوژ ده ی خوایه نه نصار وکوچه ران سه که وتوکه)).

٤٧- بَابُ إِقَامَةِ الْمُهَاجِرِ بِمَكَّةَ بَعْدَ قِضَائِ نُسْكَهِ

٣٩٣- حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمْرَةَ حَدَّثَنَا حَاتِمٌ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حُمَيْدٍ الزُّهْرِيُّ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ يَسْأَلُ السَّائِبَ ابْنَ أُخْتِ النَّبِيِّ مَا سَمِعْتَ فِي سُكْنَى مَكَّةَ قَالَ سَمِعْتُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضَرَمِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلَاثٌ لِلْمُهَاجِرِ بَعْدَ الصَّدْرِ.

٤٧- باسی (حوکمی) مانه‌وهی کوچه‌ری له مه‌ککه‌دا پاش ته‌واو بوونی حه‌ج یا عومه‌ره‌که‌ی

٣٩٣٣- عه‌بدوهره‌حمانی کوپی حومه‌یدی زوهری وتی: له‌عومه‌ری کوپی عه‌بدوله‌زیم بیست پرسپاری له‌سائیپی خوشکه‌زای نه‌میر کرد؛ چیت بیستوهه دهرباره‌ی حوکمی مانه‌وهی (کوچه‌ری) له مه‌ککه‌دا؟ سانیب وتی: له‌عه‌لانی کوپی حه‌زره‌میم ﷺ بیست وتی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی: ((سیّ (شه‌ومانه‌وه موّله‌ت دمه‌ریت) به‌کوچه‌ری دوا (ته‌وافی) دهرچوون (و مال ناوای کردن^(١))).

٤٨- بَابُ التَّارِيخِ مِنْ أَيْنَ ارْخُوا التَّارِيخَ ؟

٣٩٣٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْلَمَةَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ عَنْ أَبِيهِ عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ مَا عَدُّوا مِنْ مَبْعَثِ النَّبِيِّ ﷺ وَلَا مِنْ وَقَاتِهِ مَا عَدُّوا إِلَّا مِنْ مَقْدَمِهِ الْمَدِينَةَ.

٤٨- باسی میژوو له که‌یه‌وه میژوو (ی کوچی) یان دیاری کرد ؟

٣٩٣٤- سه‌هلی کوپی سه‌عد ﷺ وتی: نه‌ناردنی پیغه‌مبه‌ر ﷺ به پیغه‌مبه‌رایه‌تی و نه‌مردن ووهفاتی پیغه‌مبه‌ریان ﷺ دانا (به‌میژوو بو ئیسلام) ته‌نها هاتن کوچکردنی بو مه‌دینه‌یان دانا به‌میژوو (ی ئایینی ئیسلام)^(٢).

٣٩٣٥- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ ؓ قَالَتْ فُرِضَتِ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ هَاجَرَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَرِصَتْ أَرْبَعًا وَتُرِكَتْ صَلَاةُ السَّفَرِ عَلَى الْأُولَى تَابِعَهُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ عَنْ مَعْمَرٍ^(١).

(١) له پاش گه‌رانه‌وه له مینا، له کوّتا پوژیدا که پیتی ده‌وتریت (طواف الوداع) ته‌وافی مالتاوا‌ی کردن.

(٢) واته: پوژی گه‌شتنی پیغه‌مبه‌ریان ﷺ بو مه‌دینه به‌میژوی ئیسلام دانا.

٣٩٣٥- عانیشه ﷺ ده‌لێ: نوێژ (ی چوار پکاتی) سه‌رمتا دوو پکات فه‌رز کرا
باشان پیغه‌مبه‌ر ﷺ کوچی کرد و چوار پکات فه‌رز کرا به‌لام نوێژی سه‌فه‌ر
به‌دوو پکاته‌که‌ی پیشوو هیل‌رایه‌وه
- عه‌بدوهره‌زاقی کوپی مه‌عه‌مر (له‌ گیرانه‌وه‌که‌یدا) پالپستی گیرانه‌وه‌که‌ی
یه‌زیدی کوپی زورمه‌یی کردوه‌وه.

٤٩- بَابُ قَوْلِ النَّبِيِّ ﷺ اللَّهُمَّ امْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ

وَمَرَّتِيَّتِهِ لِمَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ

3936- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ قَزَعَةَ حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ الزُّهْرِيِّ عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ
قَالَ عَادَنِي النَّبِيُّ ﷺ عَامَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ مِنْ مَرَضٍ أَشْفَيْتُ مِنْهُ عَلَى الْمَوْتِ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَلِّغْ
بِي مِنَ الْوَجْعِ مَا تَرَى وَأَنَا ذُو مَالٍ وَلَا يَرْتُنِّي إِلَّا ابْنَتِي لِي وَاحِدَةٌ أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلْثِي مَالِي قَالَ لَا قَالَ
فَأَتَصَدَّقُ بِشَطْرِهِ قَالَ الثُّلُثُ يَا سَعْدُ وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ ذُرِّيَّتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ
عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ - قَالَ أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ: أَنْ تَذَرَ ذُرِّيَّتَكَ - وَلَسْتَ بِنَافِعٍ نَفَقَةً
تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أَجَرَكَ اللَّهُ بِهَا حَتَّى اللَّقْمَةَ تَجْعَلُهَا فِي فِي امْرَأَتِكَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْلَفُ
بَعْدَ أَصْحَابِي قَالَ إِنَّكَ لَنْ تُخْلَفَ فَتَعْمَلْ عَمَلًا تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أَزْدَدَتْ بِهِ دَرَجَةً وَرَفَعَةً
وَلَعَلَّكَ تُخْلَفُ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيُضَرَّ بِكَ آخَرُونَ اللَّهُمَّ امْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ وَلَا تَرُدَّهُمْ
عَلَى أَعْقَابِهِمْ لَكِنَّ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ حَوْلَةَ يَرْبِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُؤْفَى بِمَكَّةَ^(٢).
- وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ^(٣) وَمُوسَى^(٤) عَنْ إِبْرَاهِيمَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ.

(١) بېروانه: ٣٥٠.

(٢) بېروانه: ٥٦.

(٣) بېروانه: ٤٤٠٩.

(٤) بېروانه: ٦٣٧٣.

٤٩- باسى ئەم فەرموودەى پيغەمبەر ﷺ ((خوایه کوچی هاوه لائىم بۆبه پايان بگهيه نه وه دل تهنگ بوونى بۆ ئه و هاوه لائىه له مهككه مردن))

٣٩٣٦- عامیری کورپی سەعدی کورپی مالیک له باوکیه وه ﷺ دهگیرپته وه و دهلی: له هه جی مائاوایدا نهخۆش کهوتم خهريک بوو بمرم پيغەمبەر ﷺ سەردانى کردم منيش پيىم وت: ئەى پيغەمبەرى خوا ﷺ خۆت دەبينى چەندە نهخۆشم، منيش کهسيکی دهولەمهەندم کهسيش نيهه ميراتم لى بگرى جگه له تافه کچيکم، دەئایا دروسته دوو له سەرسى مالەکهەم بکهەم بهخیر؟ فەرمووی: ((نهخیر)) وتم: ئەى نیوهی بکهەم بهخیر؟ فەرمووی: ((نهخیر^(١)) ئەى سەعد سى يهکی بکه و سى يهکيشی زۆره، بيگومان نهگەر تو مندالەکانت به دهولەمهەندی بهجى بيلی باشتره له وهی بهههزاری بهجيان بيلی و دەست له خه لکی پان بکه نه وه)) ئەحمەدی کورپی یونس له ئیبراھیمه وه دهگیرپته وه و دهلی: (وه چه کانت بهجى بيلی^(٢) - تۆهیچ خه رجيەك ناکیشیت که مه بهست پيى رهمزهەندی خودا بپت مهگەر خودا پاداشتت ده داته وه له سەرى ته نانهت ئەو پارووش که ده يکهيت به ده می هاوسەر که ته وه)) دهلی: وتم: ئەى پيغەمبەرى خوا ﷺ ئایامن له پاش (گه رانه وهی) هاوه لائىم بهجى ده یلریم له (مهککه ياله دونیا)؟ فەرمووی: ((دلئایه نهگەر بهجيش بمینی و هه رکارێک ئەنجام به دیت له بهر رهمزهەندی خوا ئەوا پله و پایەت به رزده بیته وه له وانه يه بهجى بمینی تاکه سانیک به هوى تۆوه سوودیان پى بگات و که سانیکى تریش به هوى تۆوه زیانیان پى بگات، خودایه کوچی هاوه لائىم بۆ بگهيه نه به پایان و به ره و دوا مه يان گه رپنه وه به لām

(١) له سه حیحی موسلیم دا ئەم وشه هه يه له فەرموودەى ژمتره (٤٣٠٩).

(٢) له گیرانه وهی تردا ده لی میراتگره کانت بهجى بیلە. بروانه: إرشاد الساري: ٤٠٨/ ٨.

داماو سه‌عدی کورێ خه‌وله‌یه)) پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دلی بۆی ته‌نگ بوو له‌به‌ر
ئه‌وه‌ی له‌ مه‌ککه‌ مرد و وفاتی کرد.

- (ئیمامی بوخاری ده‌لی): ئه‌حمه‌دی کورێ یونس و مووسا له‌نبیره‌هیمه‌وه
(هه‌مان فه‌رموودمیان گیرایه‌وه تاده‌گاته‌وه سه‌عد به‌م جو‌ره‌ی فه‌رموو)
(که‌میراته‌ر هه‌کانت به‌جی بیلی^(١)).

٥٠- بَابُ: كَيْفَ آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ أَصْحَابِهِ

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنِي وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ لَمَّا قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ^(٢).
- وَقَالَ أَبُو جُحَيْفَةَ آخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ سَلْمَانَ وَأَبِي الدَّرْدَاءِ^(٣).

٥٠- باسیک: پێغه‌مبه‌ر ﷺ چۆن برایه‌تی دروست کرد له نیوان هاوه‌لانی دا؟

- عه‌بدو په‌ر هه‌مانی کورێ عه‌وف ﷺ ده‌لی: کاتی رۆشتینه مه‌دینه پێغه‌مبه‌ر ﷺ
من و سه‌عدی کورێ په‌مبیه‌ی کرد به‌برای یه‌کتری.
- وه‌ نه‌بو جو‌حه‌یفه ﷺ ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر ﷺ برایه‌تی خسته‌ نیوان سه‌لمان و
ئه‌بو ده‌ردا (و کردنیه برای یه‌کتری).

٣٩٣٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ قَدِمَ عَبْدُ
الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ الْمَدِينَةَ فَأَخَى النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَهُ وَبَيْنَ سَعْدِ بْنِ الرَّبِيعِ الْأَنْصَارِيِّ فَعَرَضَ

(١) له‌ گیرانه‌وه‌ی پێشودا فه‌رمووی (مندا له‌کانت به‌جی بیلی).

(٢) به‌روانه: ٢٠٤٨.

(٣) به‌روانه: ١٩٦٨.

عَلَيْهِ أَنْ يُتَاصَفَهُ أَهْلُهُ وَمَالُهُ فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ دُنِّي عَلَى السُّوقِ فَرَبِحَ شَيْئًا مِنْ أَقِطٍ وَسَمْنٍ فَرَأَهُ النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ أَيَّامٍ وَعَلَيْهِ وَضُرٌّ مِنْ صُفْرَةٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ مَهَيْمٌ يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ قَالَ فَمَا سُقَتْ فِيهَا فَقَالَ وَزَنَ نَوَافٍ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَوَّلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ^(١).

٣٩٣٧- نه‌نەس ﷺ دەلی: عەبدورەحمانی کوری عەوف ﷺ هات بو مه‌دینه (و کۆچی کرد) جا پیغه‌مبەری خوا ﷺ براهەتی خستە نیوان عەبدورەحمان و سەعدی کوری ڕەببەیی ئەنصارى ﷺ ئەوساسەعد بوی پیشنیارکرد هاوسەرو سامانەکەى لەگەڵدا بکات بە دوو بەشەو، عەبدورەحمانیش وتی: خوا فەرۆ بەرەگەت بخاتە هاوسەرو سامانەکەتەو، تۆ بازارم نیشان دە (ئەویش نیشانی دا چوو بو‌بازار) ئەنجا هەندێ کەشک و ڕۆنى هازانج کرد، وه پیغه‌مبەر ﷺ پاش چەند ڕۆژیک بینی ئاسەوارى زەعفەرانی پیوه بوو، پیغه‌مبەریش ﷺ فەرمووی: ((دەنگ و باست حالت چۆنە عەبدورەحمان؟)) وتی: ئەى پیغه‌مبەری خوا ﷺ ئافرمەتیکى ئەنصاریم مارە کردووه، فەرمووی: ((دەى چەند مارمیت داوه؟)) ئەویش وتی: کیشى ناوکەیه‌ک ئالتوون، پیغه‌مبەری خواش ﷺ فەرمووی: ((خواردنى زەماوەند دروست بکە با بە مەریکیش بیت)).

٥١- بَابُ

٣٩٣٨- حَدَّثَنِي حَامِدُ بْنُ عُمَرَ عَنْ بَشْرِ بْنِ الْمُفَضَّلِ حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ حَدَّثَنَا أَنَسٌ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ بَلَغَهُ مَقْدَمُ النَّبِيِّ ﷺ الْمَدِينَةَ فَأَتَاهُ يَسْأَلُهُ عَنْ أَشْيَاءَ فَقَالَ إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ مَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ وَمَا بَالُ الْوَلَدِ

يَنْزِعُ إِلَى أَبِيهِ أَوْ إِلَى أُمِّهِ قَالَ أَخْبَرَنِي بِهِ جَبْرِيلُ أَنِفًا قَالَ ابْنُ سَلَامٍ ذَاكَ عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنْ الْمَلَائِكَةِ قَالَ أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَتَارُ تَحْشُرُهُمْ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرِيَادَةُ كَبِدِ الْحُوتِ وَأَمَّا الْوَلَدُ فَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدُ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الْمَرْأَةِ مَاءُ الرَّجُلِ نَزَعَتْ الْوَلَدَ قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهْتُ فَاسْأَلُهُمْ عَنِّي قَبْلَ أَنْ يَعْلَمُوا بِإِسْلَامِي فَجَاءَتْ الْيَهُودُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَيُّ رَجُلٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ فِيكُمْ قَالُوا خَيْرَتَا وَابْنُ خَيْرِنَا وَأَفْضَلُنَا وَابْنُ أَفْضَلِنَا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ قَالُوا أَعَادَهُ اللَّهُ مِنْ ذَلِكَ فَأَعَادَ عَلَيْهِمْ فَقَالُوا مِثْلَ ذَلِكَ فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ فَقَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ قَالُوا شَرْنَا وَابْنُ شَرِّنَا وَتَنْقُصُوهُ قَالَ هَذَا كُنْتُ أَخَافُ يَا رَسُولَ اللَّهِ^(١).

٥١- باسیک

٣٩٣٨- ئه نهس ﷺ دهگيرپته وه كه گهشتنى پيغه مبهه ﷺ بو مهدينه به عهبدوللاى كورپ سهلام ﷺ گهشت، عهبدوللاش هات و پرسيارى شتىكى لى كرد وتى: من پرسيارى سى شت لى دهكهم تهنه پيغه مبهه دهيانزانى: يهكهم نيشانهى رۆزى دواى جيبه؟ وهيهكهم خواردن كه بهههشتيهكان دهيوخون چى يه؟ هوى چى يه كه مندال له باوكى يان له داىكى دهجيت؟ فهرمووى: ((كه مى له مهو پيش جبيريل ﷺ وهلامى نهو پرسيارانهى پى وتم، ئيبنو سهلام وتى: نهوه (جبيريل) له ناو فريشتهكاندا دووژمنى جوولهكهيه، پيغه مبهه ﷺ فهرمووى: ((سهبارت بهيهكهم نيشانهى رۆزى دواى نهوه ناگريكه خهلكى كۆدهكاته وه له خورهه لاته وه بو خورثاوا، وه سهبارت به يهكهم خواردن كه بهههشتيهكان دهيوخون نهو زياتهى جگهرى ماسيه، وه سهبارت به مندال نهگهر ئاوى پياوهكه پيش ئاوى زنهكه كهوت نهوه مندالهكه لهو دهجيت، بهلام نهگهر

ئاوی ژنه‌که پێش ئاوی پیاوه‌که کهوت نه‌وه منداڵه‌که له‌نافرته‌که ده‌چیت)) عه‌بدوڵڵا وتی: شایه‌تی دهم که هیچ په‌رستراویکی راست نییه جگه له‌خوا وه بێگومان تۆش پێغه‌مبه‌ری خوای، نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌راستی جووله‌که گه‌لیکی بوه‌تان چین، له‌باره‌ی منه‌وه په‌رسیاریان لێ بکه پێش نه‌وه‌ی بزانه به‌ مسوڵمان بوونم، نه‌نجا جووله‌که‌کان هاتن پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((نایا عه‌بدوڵڵای کورپی سه‌لام پیاویکی چۆنه له‌ ناوتاندا؟)) وتیان: چاکترینمانه و کورپی چاکترینمانه وه گه‌ورترینمانه کورپی گه‌ورترینمانه، پێغه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((پێم بلێن نه‌گه‌ر عه‌بدوڵڵای کورپی سه‌لام مسوڵمان ببێ (نیوه مسوڵمان ده‌بن؟) وتیان: خوا له‌و کاره بیپاریزی، جارێکی تر نه‌و وته‌ی پێ وتنه‌وه، نه‌وانیش هه‌مان وه‌لامیان دایه‌وه، نه‌وسا عه‌بدوڵڵا (له‌ په‌نایه‌کدا بوو) هاته‌ده‌روه بو ناویان و وتی: شایه‌تی دهم که هیچ په‌رستراویکی راست نییه جگه له‌خوا وه بێگومان موحه‌مه‌دیش پێغه‌مبه‌ری خواجه، وتیان: (عه‌بدوڵڵا) خراپترینمانه و کورپی خراپترینمانه بچوک و که‌میان کرده‌وه. (عه‌بدوڵڵا) وتی: نه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا من نا له‌مه ده‌ترسام)).

٣٩٣٩-٣٩٤٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو سَمِعَ أَبَا الْمِنْهَالِ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ مُطْعِمٍ قَالَ بَاعَ شَرِيكَ لِي دَرَاهِمَ فِي السُّوقِ نَسِيئَةً فَقُلْتُ سُبْحَانَ اللَّهِ أَيُضْلِحُ هَذَا فَقَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ وَاللَّهِ لَقَدْ بَعَثَهَا فِي السُّوقِ فَمَا عَابَهُ أَحَدٌ فَسَأَلْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ فَقَالَ قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ وَنَحْنُ نَتَّبَعُ هَذَا الْبَيْعَ فَقَالَ مَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ فَلَيْسَ بِهِ بَأْسٌ وَمَا كَانَ نَسِيئَةً فَلَا يَضْلِحُ وَالْقَى زَيْدُ بْنُ أَرْقَمَ فَاسْأَلَهُ فَإِنَّهُ كَانَ أَعْظَمَنَا تِجَارَةً فَسَأَلْتُ زَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ فَقَالَ مِثْلُهُ وَقَالَ سُفْيَانُ مَرَّةً فَقَالَ قَدِمَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَنَحْنُ نَتَّبَعُ. وَقَالَ نَسِيئَةً إِلَى الْمَوْسِمِ أَوْ الْحَجِّ^(١).

٣٩٣٩-٣٩٤٠- ئه‌بولینه‌ال (که‌نازناوی) عه‌بدوړه‌حمانی کورې موعیمه ده‌لئ: ه‌وړپیه‌کم له بازاردا چهند دره‌میکی به‌قه‌رز ه‌ر‌وشت، منیش (به‌سه‌رسامیه‌که‌وه) وتم: (سبحان الله) پاك و بی‌گه‌ردی بو‌ خوا ئایا نه‌مه دروسته؟ ئه‌ویش وتی: (سبحان الله) پاك و بی‌گه‌ردی بو‌ خوا وه‌للاهی دلتیابه من له بازاردا ه‌ر‌وشتوومه (دره‌مم به‌قه‌رز) وکه‌سیش په‌خنه‌ی لی نه‌گرتوو، منیش پرسیارم له به‌رائی کورې عازیب ځه‌ کرد به‌رائیش وتی: پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ کؤچی کردوه‌ات بو‌ مه‌دینه ئه‌م مامه‌له‌یه‌مان ده‌کرد ه‌رمووی: ((ئهو‌ی ده‌ست به‌ده‌ست بی‌ ئه‌وه هیچ زیانیکی نییه به‌لام ئه‌وه‌ی به‌قه‌رز بی‌ت نه‌و دروست نییه)) وتی: بر‌و‌به‌خزمت زمیدی کورې نه‌رقه‌م بگه‌و پرسیارى لی بکه‌ چونکه به‌راستی نه‌و له‌بازرگانی دا له‌هه‌موومان گه‌ورمه‌تر بوو منیش (پئی گه‌شتم و) پرسیارم له‌زمیدی کورې نه‌رقه‌م کرد ئه‌ویش هاوشی‌وه‌ی قسه‌که‌ی ئه‌وی کرد. و‌سوفیان جاریکیان وتی: جا پی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ه‌ات بو‌ مه‌دینه ئیمه (دره‌همان) ده‌ه‌ر‌وشت به‌یه‌کتری. وه‌وتی: به‌قه‌رز تا و‌مرزی حه‌ج یان تا حه‌ج.

٥٢- بَابُ إِتْبَانِ الْيَهُودِ النَّبِيِّ ﷺ حِينَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ

﴿ هَادُوا ١٢ ﴾ البقرة: صَارُوا يَهُودًا وَأَمَّا قَوْلُهُ: ﴿ هَذَا ١٣ ﴾ الأعراف: ثَبَّتْنَا هَٰذَا تَائِبٌ
 ٣٩٤١- حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ بْنُ إِذْرِهَيْمٍ حَدَّثَنَا قُرَّةٌ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ
 لَوْ آمَنَ بِي عَشْرَةٌ مِنَ الْيَهُودِ لَأَمَنَ بِي الْيَهُودُ.

٥٢- باسی هاتنی جووله که کان بو خزمه تی پیغه مبهەر ﷺ کاتنی گهشتنه مه دینه

- (ثیمامی بوخاری دهلی): ﴿ هَادُوا ١٢ ﴾ البقرة: واته: بوونه جووله که، به لام
 نه م فهرمایشته ی خوا ﴿ هَذَا ١٣ ﴾ الأعراف: واته: تهویه مان کرد و په شیمان
 بووینه وه (هاند) یانی: تهویه کار.
 ٣٩٤١- نه بو هورمیره ﷺ له پیغه مبهروه ﷺ دهگیرته وه که فهرموویه تی:
 ((نه گمر ده کهس له جووله که باومریان پی بهینامایه هه موو جووله که باومریان
 پی دهینام)).

٣٩٤٢- حَدَّثَنِي أَحْمَدُ أَوْ مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهِ الْغَدَّانِيُّ حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ أَسَامَةَ أَخْبَرَنَا أَبُو
 عَمَيْسٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ
 الْمَدِينَةَ وَإِذَا أَنَسٌ مِنَ الْيَهُودِ يُعْظَمُونَ عَاشُورَاءَ وَيَصُومُونَهُ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ نَحْنُ أَحَقُّ
 بِصَوْمِهِ فَأَمَرَ بِصَوْمِهِ^(١).

٣٩٤٢- نه بو مووسای نه شعهری ﷺ دهلی: پیغه مبهەر ﷺ هات بو مه دینه
 له وکاته دا خه لکانیک له جووله که دهی مانگی موهره میان به گه وره دادنا نه و

رۆژه به‌رۆژوو دهبوون پیڤه‌مبه‌ریش ﷺ فه‌رمووی: ((نیمه له‌پیش‌ترو شی‌او‌ترین به‌رۆژوو‌گرتنی نه‌و رۆژه)) بۆیه فه‌رمانی کرد به‌رۆژوو گرتنی نه‌و رۆژه.

٣٩٤٣- حَدَّثَنَا زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا هُشَيْنٌ حَدَّثَنَا أَبُو بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ قَالَ لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَجَدَ الْيَهُودَ يَصُومُونَ عَاشُورَاءَ فَسُئِلُوا عَنْ ذَلِكَ فَقَالُوا هَذَا الْيَوْمَ الَّذِي أَظْفَرَ اللَّهُ فِيهِ مُوسَى وَبَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى فِرْعَوْنَ وَنَحْنُ نَصُومُهُ تَعْظِيمًا لَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ نَحْنُ أَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ ثُمَّ أَمَرَ بِصَوْمِهِ ^(١).

٣٩٤٣- نيبنو عه‌بباس ؓ ده‌لی: کاتی پیڤه‌مبه‌ر ﷺ هات بۆ مه‌دینه بینی جووله‌که‌کان رۆژی ده‌ی موحه‌رم به‌رۆژوو دهبن، نه‌نجا له‌و باره‌یه‌وه پرسیاریان لی کرا (جووله‌که‌کان) وتیان: نه‌و رۆژه‌یه که خوا مووسا ؑ ونه‌وه‌ی نیسرایلی زالی کرد به‌سه‌ر فیرعه‌ون دا، نیمه نه‌و رۆژه به‌رۆژوو دهبین له‌به‌ر به‌گه‌وره‌گرتنی، نه‌نجا پیڤه‌مبه‌ری خواش ﷺ فه‌رمووی: ((نیمه له‌ نیوه له‌پیش‌ترین به‌ مووسا)) پاشان فه‌رمانی کرد نه‌و رۆژه به‌رۆژوو بن.

٣٩٤٤- حَدَّثَنَا عَبْدَانُ حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ عَنْ يُونُسَ عَنْ الزُّهْرِيِّ قَالَ أَخْبَرَنِي عُيَيْنُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ؓ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَسِدِلُ شَعْرَهُ وَكَانَ الْمُسْرِكُونَ يَفْرِقُونَ رُءُوسَهُمْ وَكَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَسِدِلُونَ رُءُوسَهُمْ وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُحِبُّ مُوَافَقَةَ أَهْلِ الْكِتَابِ فِيمَا لَمْ يُؤْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ ثُمَّ فَرَّقَ النَّبِيُّ ﷺ رَأْسَهُ ^(٢).

٣٩٤٤- عه‌بدوللای کوری عه‌بباس ؓ ده‌گیریته‌وه که پیڤه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رمتا قزی سه‌ری شوپرده‌کرده‌وه و به‌ریده‌مدايه‌وه (به‌دهوری سه‌ریدا) به‌لام بتبه‌رسته‌کان قزیان له‌ ناوه‌راستی سه‌ریاندا به‌م لاوлада لاده‌دا، خاوه‌ن نامه‌کانیش قزی سه‌ریان به‌دهوری

(١) ب‌روانه: ٢٠٠٤.

(٢) ب‌روانه: ٣٥٥٨.

سهریاندا بهردمه‌دایه‌وه، پیغه‌مبه‌ری خواش ﷺ چه‌زی ده‌گرد وه‌ک خاوه‌ن نامه‌کان بکات له‌و شتانه‌دا فه‌رمانی پینه‌کرا‌بوو به‌هیچ شتیک، له‌ پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ق‌زی سه‌ری له‌ ناوه‌راستدا به‌م لا‌ولادا لاده‌دات.

٣٩٤٥- حَدَّثَنِي زِيَادُ بْنُ أَيُّوبَ حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ أَخْبَرَنَا أَبُو بَشِيرٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ هُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ جَزَّوهُ أَجْزَاءً فَأَمَنُوا بِبَعْضِهِ وَكَفَرُوا بِبَعْضِهِ
٣٩٤٥- ئیبنو عبباس ﷺ ده‌لی: نه‌وانه خاوه‌ن نامه‌کان بوون (قورپانان) کرد به‌ چه‌ند به‌شیکه‌وه، نه‌نجا باوه‌ریان به‌ هه‌ندیکی هینا وبی باوه‌ر بوون به‌ هه‌ندیکی تر.

٥٣- بَابُ إِسْلَامِ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ ﷺ

٣٩٤٦- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ عُمَرَ بْنِ شَقِيقٍ حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ قَالَ أَبِي وَحَدَّثَنَا أَبُو عَثْمَانَ عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ أَنَّهُ تَدَاوَلَهُ بِضْعَةٌ عَشَرَ مِنْ رَبِّ إِلَى رَبٍّ

٥٣- باسی مسولمان بوونی سه‌لمانی فارسی ﷺ

٣٩٤٦- ئه‌بو عوسمان له‌ سه‌لمانه‌وه ﷺ ده‌گیرپه‌ته‌وه که ئه‌و زیاتر له‌ ده‌ بۆ نۆزده^(١) که‌س ده‌سته و ده‌ستیان پی کردووه له‌ خاوه‌ن وگه‌ورمه‌که‌وه بۆ خاوه‌ن وگه‌ورمه‌کی تر (واته: به‌نده بووم و نه‌ومنده‌جار کراوم و فره‌شراوم).

٣٩٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَوْفٍ عَنْ أَبِي عَثْمَانَ قَالَ سَمِعْتُ سَلْمَانَ ﷺ يَقُولُ أَنَا مِنْ رَامَ هُرْمَزَ.

٣٩٤٧- ئه‌بو عوسمان ده‌لی: له‌ سه‌لمانم ﷺ بیست ده‌یوت: من خه‌لکی رام هورموزم.

(١) بضع: له‌ نتوان سێ بۆ نۆبه

٣٩٤٨- حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُدْرِكٍ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ عَاصِمِ الْأَخْوَلِ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ سَلْمَانَ قَالَ فَتْرَةُ بَيْنَ عِيسَى وَمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمَا وَسَلَّمَ سِتُّ مِائَةٍ سَنَةٍ.

٣٩٤٨- نه بو عوسمان ده لئ: سه لمان ﷺ وتی: نیوان عیسا و موحه معه ددا سه لامی خویان له سه ر بی شهش سه د سائه که پیغه مبه ری تیدا نه نیراوه.

پیرستی بهرگی پینجهه

- ١٨- باسی ئهوهی پینج یهکی له شتومهکی کورژراو جیانه کردۆتهوه، وه
 ههر کهس که سیک بکوژێ شتی کوژراوه که بۆ ئهوه بێ ئهوهی پینج یهکی
 لێ جیا بکریتهوه، وه بریاری پیشهوا دهبارهی که لوهپهلی کوژراو
 ٣
 ١٩- باسی ئهوهی پیغه مبه‌ر ❧ دهیدا به دڵ راگیراوان و
 ٧
 کهسانی تر له پینج یهک و شتی له و جوړه
 ٢٠- باسی (حوکه‌می) ئهوهی به‌ری (موجاهید) دهکه‌وت
 ١٥
 له خوراکی له خاک و وڵاتی جهنگدا

٥٨- په‌راوی سه‌رانه و ریکه‌وتن و راگرتنی جهنگ

- ١- باسی سه‌رانه و ریکه‌وتن له‌گه‌ڵ په‌یمان له ئه‌ستویان و کافری جهنگی
 ٢- باسیک: ئه‌گه‌ر پیشه‌وا موّٰلح و ریکه‌وتن بکات له‌گه‌ڵ پادشاهی
 ٢٣
 شارێکدا ئایا ئه‌و ریکه‌وتنه‌ بۆ هه‌موو خه‌لکی شاره‌که‌یه ؟
 ٣- باسی فه‌رمانه‌کانی به‌ ئاگا‌داربوونی ئه‌وانه‌ی په‌یمانیا‌ن
 له ئه‌ستۆی پیغه‌مبه‌ری خوا‌دایه ❧ (ئیمامی بوخاری ده‌ڵێ:)
 ٢٤
 (وَالذُّمَّةُ) واته: په‌یمان، وه (وَالْإِلُّ) واته: خزمایه‌تی و نزیکي.
 ٤- باسی ئه‌وهی پیغه‌مبه‌ر ❧ له (داها‌تی سه‌رانه‌ی) به‌حه‌ری‌ن
 دایه‌ری، وه ئه‌وهی به‌لێنی دا له مال و سامانی و سه‌رانه‌ی
 به‌حه‌ری‌ن، وه ده‌ستکه‌وتنی به‌بێ جهنگ و سه‌رانه به‌ کێ ده‌درێ؟
 ٢٥
 ٥- باسی گونا‌هی ئه‌و که‌سه‌ خاوه‌ن په‌یمان له ئه‌ستۆ گیراوێک بکوژیت به‌ بێ تاوان
 ٣٨

- ٢٨ ٦- باسی وهدهرناهی جوولهکه له دوورگهی عهزهب
- ٧- باسیک: ئهگەر بتههرهستان غهدریان له مسوڵمانان کرد ئایا چاوپۆشیان لێ دهکری؟
- ٣١ ٨- باسی دوعای پێشهوا له کهسانیک که پهیمانیاں شکاندوو
- ٣٢ ٩- باسی به ئێنی پاراستنی ئافرهتان و پهنادانیاں (بۆ خهڵکی)
- ٣٣ ١٠- باسیک: ئهستۆی مسوڵمانان و پهنایاں وهک یهک وایه (لهو پهنادانهدا) نزمترینیاں دهگریتهوه
- ٣٤ ١١- باسیک: ئهگەر (کافران) وتیان (صبا) به چاکی و ریکی و پیکی نهیاندهرزانی بلین: مسوڵمان بووین
- ٣٥ ١٢- باسی مؤلهتدان و موآخ و ریکهوتن له گهل بتههرهستان به مال و شتی تر، وه تاوانی ئهوه کهسهی پهیمان جێ بهجێ نهکات و نهیباته سهر
- ٣٦ ١٣- باسی فهزل و گهورهیی پابهندی به پهیمانهوه
- ٣٨ ١٤- باسیک: ئایا کهسهی پهیمان له ئهستۆگیراو ئهگەر جادوو بکات (له مسوڵمان) چاوپۆشی لێ دهکری؟
- ٣٩ ١٥- باسی وریا بوون له خیانهت کردن
- ٣٩ ١٦- باسیک: چۆن پهیمان فری بدریتهوه بۆ خاوهن پهیمانهکه (ئهگەر ترسی خیانهت کردنی لیکرا)؟
- ٤١ ١٧- باسی تاوانی ئهوه کهسهی پهیمان دهبهستی، پاشان خیانهت دهکات و نایباته سهر
- ٤٢ ١٨- باسیک
- ٤٥ ١٩- باسی ریکهوتن (لهگهل بتههرستان) بۆ ماوهی سی رۆژ
- ٤٨ ٢٠- باسی ریکهوتن و جهنگ راگرتن که کاتهکهی دیاری کراو نهییت
- ٤٩

٢١- باسی لاشهی کوژراوه بته‌رسته‌کان خراوه بیره‌وه و له به‌رانبه‌ر

(لاشه‌ی کوژراو) یاندا هیچ نرخیک وه‌رنه‌گیرا ٤٩

٢٢- باسی تاوانی خیانه‌تکار، (خیانه‌تکار و خیانه‌ت لێکراو) پیاوی چاک بی‌ت یان خراپ ٥٠

٥٩- په‌راوی سه‌ره‌تای دروست بوون ٥٢

١- باسی ئه‌وه‌ی لهم فهرمایشته‌ی خواس به‌رز و بێندا هاتوه‌:

(ئه‌و (خوایه) زاتیکه به‌دی هێنانی ده‌سپێکردوه‌، پاشان

(دواس مردنی) دووباره دروستی ده‌کاته‌وه‌، ئهم (دروست

کردنه‌وه‌ی دووهم) لای خوا ئاسانه‌ ٥٣

٢- باسی ئه‌وه‌ی ده‌رباره‌ی جه‌وت (چینی) زه‌وی هاتوه‌ ٥٧

٣- باسیک: ده‌رباره‌ی ئه‌ستیره‌کان ٦١

٤- باسی سیفه‌تی خۆر و مانگ ٦٢

٥- باسی ئهم فهرمایشته‌ی خواس به‌رز و بێند: (وه ئه‌و خوا)

زاتیکه باکان ده‌نیرت به‌ مژده‌ده‌ر پێش په‌حمه‌تی خۆی (باران بارین) ٦٥

٦- باسی باسکردن فریشته‌کان ٦٩

٧- باسیک: ئه‌گه‌ر که‌سیکتان بێت: ((ئامین)) و فریشته‌کانیش

له ئاسمان بێن: ((ئامین))، جا ئه‌و دووانه پێکه‌وه بن له

گونا‌هه‌کانی رابووردوی ده‌به‌خشریت ٨٣

٨- باسی (ئه‌و فهرموودانه) له باره‌ی وه‌سف‌ی به‌هه‌شته‌وه

هاتوون، وه به‌هه‌شت دروست کراوه (و ئیستا هه‌یه) ٩٣

٩- باسی چۆنی‌تی ده‌رگا‌کانی به‌هه‌شت ١٠٣

- ١٠- باسى چۆنيهتى دۆزهخ وه ئىستا دروست كراوه و ههيه ١٠٤
- ١١- باسى چۆنيهتى ئىبليس و سهربازهكانى ١١١
- ١٢- باسى باسكردنى جنۆكه و پاداشت و سزايان ١٢٧
- ١٣- باسى ئەم فەرمايشتهى خواى بهرز و بلند: (وه) بيريان خهروهه) كاتى چەند جنۆكهيهكمان نارد بۆ لات تا گوئى له قورئان بگرن، جا كاتى ئامادهى گوئى گرتن له قورئان بوون وتيان (بهيهكترى): بى دهنگ بن (وه گوئى بگرن)، جا كه (قورئان خويندنهكه) تهواو بوو ههموو بهترستينهر گهراوهوه بۆ لاي قهوم و هۆزهكهيان و وتيان ئەى هۆز و قهومهكهمان، بهراستى ئيمه گوئى بىستى كتييىك بووين كه له پاش مووسا ؑ نىردراوهته خوارهوه پهراوهكانى پيش خۆى بهراست دادهنىت، (خهلك) رينموونى دهكات بۆ ههق و بۆ ريبازى راست، ئەى قهومهكهمان وهلامى بانگخوازي خوا بدهنهوه و باوهري پى بىن، (خوا) له تاوانهكانتان خوش دهبى و دهيسرپتهوه، وه له سزاي سهخت دهتان پاريزى، ههر كهسيش وهلامى بانگخوازي خوا (كه موحهمم ؑ) نه دادهوه ئەوه به هيج جۆرى ناتوانى له زهوى دا له دهست خوا دهرجى و خۆى قوتار كات، وه جگه له خوا يارمهتى دهر و پشتيوانىكى نيه نا ئەوانه له گومرايى يهكى ئاشكرادان. ١٢٩
- ١٤- باسى ئەم فەرمايشتهى خواى بهرز و بلند: (وه) له زهويدا ههموو جۆره زيندهوهريكى بلاكردۆتهوه) ١٣٠
- ١٥- باسىك: چاكترين سامانى مسولمان ميگهليكه بياندا ته بهر بۆ لوتكهى چياكان ١٣٢
١٦. باسىك: پىنج گياندار زيان بهخشن (له سنوور دهرچوون)، له حهرهميشدا دهكوژرين ١٣٨

١٧- باسیک: ئەگەر مێش کەوتە ناو خواردنەوهی کەسیکتانەوه با نوقمی
بکات (له خواردنەوهکەدا و دەری بێنت)، چونکە بێگومان له بآئیک له دوو
بآلهکەیدا نەخۆشی هەیه و له بآلهکەسی تریدا چارەسەر هەیه

١٤٢

٦٠- پەراوی پیغەمبەرەکان سەلامی خویان لەسەر بیت

١٤٥

- ١- باسی دروست کردنی ئادەم ﷺ لەگەڵ نەوهکانی
باسی ئەم فەرمايشتهی خوی بەرز و بآند: (بیریان بێنەوه
کاتیک کە پەرورەدگاری تۆ بە فریشتەکانی فەرموو
بە راستی من جێنشینیکی دروست دەکەم لەسەر زەوی)
٢- باسیک: گیانەکان کۆمەلانیکی کۆکراوەن
٣- باسی ئەم فەرمايشتهی خودای بەرز و بآند:
(سویند بە خوا بێگومان نووومان نارد بۆ ناو گەلهکەسی)
٤- باسی ئەم فەرمايشتهی خودای بەرز و بآند: (بێگومان ئێمە نووومان
نارد بۆ لای ھۆزەکەسی، (وہ پیمان نەوت) کە ھۆزەکەت بیدار بکەرەوه
پیش ئەوهی سزای سەختان توش ببیت)، تا کۆتایی سورەتەکە.
٥- باسیک

١٤٥

١٤٧

١٥٦

١٥٧

١٥٨

١٦٣

- ٦- باسی باس و خواسی ئیدریس ﷺ و ئەو ئیدریسە باپیری باوکی نووحە،
وہ دەوترێت باپیری نووحە ﷺ. وە باسی ئەم فەرمايشتهی خوی
بەرز و بآند: (وہ ئێمە پلە و پایەسی (ئیدریس) مان بآند و بەرز کردەوه).

١٦٤

- ٧- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (وه ناردمان بۆلای گەلى عاد براکەيان که هوود (پێغه‌مبەر) ﷺ، فەرمووی:
- ١٦٨ ئەمى گەله‌که‌م به‌ ته‌نها خوا بپه‌رستن)
- ١٧٢ ٨- باسی چیرۆكى یه‌ئجوج و مه‌ئجوج
- ٩- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (وه خوا ئیبراهیمی هه‌لبژارد به‌ دۆست و خۆشه‌ویستی خۆی)
- ١٧٧ ١٠- باسیک: ﴿يَرْفُؤْنَ ۝١٤﴾ الصافات، په‌له‌ کردن له‌ رۆشتندا
- ١٨٦ ١١- باسیک
- ٢٠٠ ١٢- باسیک: ئەم فەرمايشتهی خوا ﷺ:
- ٢٠٥ ١٣- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (وه له‌ قورئاندا باسی ئیسماعیل بکه‌ به‌ راستی ئەو له‌ په‌یمان و به‌لینه‌کانیدا راستگۆ بوو)
- ٢٠٦ ١٤- باسی چیرۆكى ئیسحاقى کورى ئیبراهیم ﷺ
- ٢٠٧ ١٥- باسیک
- ٢٠٧ ١٦- باسیک
- ٢٠٩ ١٧- باسیک
- ٢١٠ ١٨- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:
- ٢١١ (بۆ گەلى سه‌مودیش مألحى برايمان نارد)
- ١٩- باسیک: ((ئەمى خاوەن نامەکان) ئایا ئیوه‌ ئاماده‌بوون کاتى یه‌عقوب له‌سه‌ر مه‌رگدا بوو)
- ٢١٥ ٢٠- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (سویند به‌ خوا به‌راستى له‌ (به‌سه‌رهاتى) یوسف و براکانیدا په‌ند و ئامۆژگارى هه‌یه‌ بۆ په‌رسىار که‌ران)
- ٢١٦

- ٢١- باسی ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (وه) (باسى)
 ئەيووب (بكه) كاتى هاوارى له پهروهردگارى كرد له
 (دواى ناساغى ماوهيهكى زۆر)، بهراستى من زيان و ئازار
 ٢٢٢ و نهخۆشى دووچارم بووه و تۆش ميهره بانترينى ميهره بانانى).
 ٢٢٣ ٢٢- باسى ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:
 ٢٢٤ باسێك
 ٢٢٧ ٢٣- باسى ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:
 ٢٣٠ ٢٤- باسێك
 ٢٥- باسى ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند: (ئەى) (موحهمد ﷺ)
 ئايا ههواڵ و دهنگ و باسى مووسا پيغه مبهرت پيگه يشتووه)
 ٢٣١ (وه خواش قسهى كرد له گه‌ل مووسادا ﷺ به قسه كردن).
 ٢٣٤ ٢٦- باسى ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:
 ٢٣٧ ٢٧- باسى (طوفان) به ماناى لافاو ديت
 ٢٣٨ ٢٨- باسى چيروكى (خض) له گه‌ل مووسادا ﷺ
 ٢٤٦ ٢٩- باسێك
 ٢٤٩ ٣٠- باسێك: (بهردهوام خهريكى په‌رستنى بوتانىك بوون كه ههيان بوو)
 ٣١- باسێك: (وه بير بکه نهوه كاتى مووسا ﷺ به گه‌لهكهى وت:
 بيگومان خوا فەرمانتان پت ده‌دات كه مانگايه‌ك سه‌ر بيرن، وتيان: ئايا
 ٢٥٠ گالنه‌مان پت ده‌كه‌يت ؟ وتى: په‌نا ئه‌گرم به خوا كه له نه‌فامان بم)
 ٢٥١ ٣٢- باسى مردنى مووسا ﷺ وه باس و ناوبانگى له پاش مردنى
 ٢٥٥ ٣٣- باسى ئەم فەرمايشتهی خواى بهرز و بلند:

٣٤- باسیک: (بێگومان قارون له گه‌ڵ مووسا ﷺ بوو به‌لام ده‌ستدرێژی و سته‌می لێ ده‌کردن، ئه‌وه‌نده‌مان گه‌نج (ئالتووون و زیو) پێدا بوو که بێگومان (هه‌لگرتنی) کلێله‌کانی (ئهو گه‌نج و قاسانه) به‌زه‌حمه‌ت هه‌لده‌گیرا بۆ کۆمه‌ڵێکی به‌هێز، کاتێ (باوه‌رداره‌کانی) گه‌له‌که‌ی پێیان و ت د‌لخۆش مه‌به‌ (به‌و سامانه)، بێگومان خوا ئه‌و که‌سانه‌ی خۆش ناوێ د‌لخۆش و له‌ خۆبایی بوون (به‌ سه‌روه‌ت و سامانه‌وه)

٢٥٦

٣٥- باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند: (وه شوعه‌ییی برایانمان (نارد) بۆ (خه‌لکی) مه‌دیه‌ن) بۆ سه‌ر خه‌لکی مه‌دیه‌ن، چونکه مه‌دیه‌ن شار و ولات بووه)

٢٥٧

٣٦- باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند:

٢٥٩

٣٧- باسیک

٢٦٣

٣٨- باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند: (وه زه‌بورمان به‌خشی به‌ داود ﷺ، (ئیمامی بوخاری ده‌لێ: (الزُّبُر) کتێبه‌کان. (الزُّبُر) کۆیه، (زُبُور) تاکه‌که‌یه‌تی، (زَبْرُوت) واته‌: نووسیم.

٢٦٤

٣٩- باسیک: خۆشه‌ویستری نوێژ لای خودا نوێژی داووده ﷺ، وه

خۆشه‌ویستری رۆژوو لای خودا رۆژووی داووده ﷺ، ئه‌و نیوه شه‌و

که ده‌خه‌وت سێ یه‌کی شه‌و نوێژی ده‌کرد، شه‌ش یه‌کی شه‌وه‌که له

(کو‌تایدا) ده‌خه‌وته‌وه، رۆژیک به‌ رۆژوو ده‌بوو رۆژیک به‌ رۆژوو نه‌ده‌بوو

٢٦٨

٤٠- باسیک: (وه بیرى به‌نده‌مان داوودی ﷺ خاوه‌ن هێز و توانا

بکه‌ره‌وه، بێگومان ئه‌و هه‌میشه‌ گه‌راوه‌ بوو بۆ لای خوا، به‌راستی

ئیمه‌ چیاکانمان راهێنا بۆ ته‌سبیحاتی خویان ده‌کرد له‌گه‌ڵ ئه‌و

(داوود) به‌ئێواران و به‌یاناندا، وه‌ ب‌لنده‌کان که له‌ ده‌وری ئه‌و

- (داوود) کۆ دهکرانهوه ههموو بۆ (تهسبیحات) بۆ لای ئهو دهگهڕانهوه ،
تا له گهڵ داوود یادی خوا بکهن، وه پاشایهتییه که ی ئهومان به هیز کرد
- ٢٦٩ و دانایی و گوشتاری جیاکهره وه مان پێ به خشی)
- ٤١- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند: (وه ئیمه
سولهیمانمان به خشی به داوود ﷺ، ئهو (سولهیمان)
بهندهیهکی چاک بوو بێگومان ئهو زۆر روو له خوا بوو)
- ٢٧٢ ٤٢- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند: (سویند به خوا
بهراستی دانایی و حیکمهتمان دا به لوقمان (و پیمان وت):
سوپاسی خوا بکه). تا دهگاته ئهم فهرمایشته: (بهراستی
خوا هیچ خۆبهزلانیکی شانازی کهری خۆش ناوت). (ئیمامی
بوخاری دهت: ﴿لَا تُصِرَّ ١٨﴾ لقمان: روو وه رگێران.
- ٢٧٨ ٤٣- باسیک: (ئهی موحهمد ﷺ) نموونهیان بۆ بهینهروه به خهڵکی
شاری (ئهنناکیه) کاتێ پێغه مبه رانیان بۆ هات) تا کوتایی ئایه ته که.
- ٢٧٩ ٤٤- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند:
- ٢٨١ ٤٥- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند:
- ٢٨٣ ٤٦- باسیک
- ٢٨٥ ٤٧- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند:
- ٢٨٦ ٤٨- باسی ئهم فهرمایشتهی خوامی بهرز و بلند:
- ٢٨٩ ٤٩- باسیک: (ئهی موحهمد ﷺ) باسی به سهر هاتی مه ریهم
بکه له قورئاندا ئهو کاته ی که که نارگیری کرد له کهس و کاری)
- ٢٩١ ٥٠- باسیک: دابهزینی عیسانی کوری مه ریهم ﷺ
- ٣٠٢ ٥١- باسی ئهوه ی ده رباره ی نه وه ی ئیسرا ئیل باسکرا وه و وترا وه
- ٣٠٤ ٥٢- باسیک: به سه رهاتی به له کێک و کویری ک و که چه لێک له نه وه ی ئیسرا ئیل
- ٣١٢

٥٣- باسیک: (تایا واتزانى هاوه‌لانى ئەشکەوت و تابلۆ

(ئەو بەردەهێ ناولانى تیا نوسرابوو) ٣١٥

٥٤- باسیک: بەسەرھاتى ئەشکەوتەکە ٣١٦

٥٥- باسیک ٣١٩

٦١- پەراوى جوامیری و شانازییه‌کان ٣٣٥

١- باسى ئەم فەرمايشتهى خواى بەرز و بلند: (ئەمى خەلکینه
بەراستى ئیمە ئیوه‌مان دروست کرد لەنێر و مێیه‌ک، وه‌کردمان
بەچەند گەل و هۆزه‌وه‌ تايه‌کترى بناسن، بێگومان بەرێزترینتان
لاى خوا پارێزگارترینتانە). وه‌ باسى ئەم فەرمايشته‌ش (وه‌ خۆتان
بپارێزن له‌ خوايه‌ى که‌ به‌ناوى ئەوه‌وه‌ داوا ده‌کەن له‌ يه‌کترىوه
(خۆتان بپارێزن له‌ پچراندنى) خزمایه‌تى، به‌راستى خوا هه‌میشه‌
چاودێره‌ به‌سەر تانه‌وه‌). وه‌ باسى ئەوه‌ى که‌ یاساغ کراوه‌ و
رێگرى لێ کراوه‌ له‌ بانگه‌وازی سه‌رده‌مى نه‌فامى.

٣٣٥

٢- باسى شانازییه‌کانى هۆزى قوره‌يش ٣٤١

٣- باسیک: قورئان به‌زمانى قوره‌يش دابه‌زیوه‌ ٣٤٥

٤- باسى دانه‌پاڵى يه‌مەن بۆ لای ئیسماعیل ﷺ ٣٤٦

٥- باسیک ٣٤٧

٦- باسى باسکردنى (هۆزه‌کان) ئەسڵه‌م و غیفار و موزه‌ينه‌

و جوهه‌ينه‌ و ئەشجعه‌ ٣٤٩

٧- باسى باسکردنى قه‌حتان ٣٥٢

٨- باسى ئەوه‌ى رێگرى لێکراوه‌ له‌ بانگه‌وازکردنى نه‌فامى ٣٥٣

- ٣٥٤ ٩- باسی چیرۆکی خوزاعه
- ٣٥٦ ١٠- باسیک: چیرۆکی مسوڵمان بوونی ئەبو زەر ﷺ
- ٣٥٦ ١١- باسی چیرۆکی (ئاوی) زەمزمەم
- ٣٥٩ ١٢- باسی بەسەرھاتی (ئاوی) زەمزمەم و ئەفامی عەرەبەکان
- ٣٦٠ ١٣- باسی ئەو کەسە پەچەڵەکی دراوێتە پال باوبا پیری
- ٣٦٠ له ئیسلام و ئەفامیشدا
- ٣٦٢ ١٤- باسیک: خوشکەزا و کۆیلە ئازادکراو خەڵکانیک کەسانن لەوان
- ٣٦٢ ١٥- باسی چیرۆکی حەبەشیەکان و فەرماشتی پێغەمبەر ﷺ:
- ٣٦٢ ((ئەو ئەوێ ئەرفیدە))
- ٣٦٣ ١٦- باسی ئەوێ پێی خۆشە کە جێی بە پەچەڵەکی ئەدریت
- ٣٦٤ ١٧- باسی ئەوێ لەبارە ئاوەکانی پێغەمبەر ﷺ خاوە ﷺ هاتوو
- ٣٦٥ ١٨- باسی خاتەمی پێغەمبەر ﷺ
- ٣٦٦ ١٩- باسی وەفاتی پێغەمبەر ﷺ
- ٣٦٧ ٢٠- باسی نازناوی پێغەمبەر ﷺ
- ٣٦٨ ٢١- باسیک
- ٣٦٩ ٢٢- باسی مۆری پێغەمبەر ﷺ
- ٣٦٩ ٢٣- باسی شێوەی پێغەمبەر ﷺ
- ٣٨١ ٢٤- باسیک: پێغەمبەر ﷺ چاوەکانی دەخەوت بەلام دڵی ناخەوت
- ٣٨٤ ٢٥- باسی نیشانهکانی پێغەمبەر ﷺ (کە روویان داوێ لە میژوووی) ئیسلامدا
- ٣٨٤ ٢٦- باسی ئەم فەرماشتە خاوە بەرز و بلند: (پێغەمبەر ﷺ دەناسن وەک چۆن کورانی خۆیان دەناسن، بێگومان کۆمەڵیک لەوان ئەوێ راستییە
- ٤٣٥ دەپشارنەو، لە کاتی کدا ئەوان دەزانن (موحەممەد ﷺ پێغەمبەرە)).

۲۷- باسی بته‌رستان داوایان کرد که پیغه‌مبه‌ر ﷺ موعجیزه‌یه‌کیان

نیشان بدات ئه‌ویش له‌ت بوونی مانگی نیشان دان

۲۸- باسیک

۶۲- په‌راوی فه‌زل و پله‌به‌رزی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ

۴۴۳

۱- باسی فه‌زل و گه‌وره‌یی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ر ﷺ، وه‌ ئه‌وه‌ی
هاورپیه‌تی پیغه‌مبه‌ری ﷺ کردوو ه‌یان بینویه‌تی له‌ مسوڵمانان،
ئه‌وه‌ له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ره‌ ﷺ.

۴۴۳

۲- باسی جوامیری و فه‌زلی کوچه‌ران

۴۴۶

۳- باسی ئه‌م فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ: ((هه‌موو ده‌رگاگان
بگرن (که له‌سه‌ر مزگه‌وتن)، جگه‌ له‌ ده‌رگای (مالی) ئه‌بو به‌کر ﷺ)).

۴۴۹

۴- باسی فه‌زل و پله‌ به‌رزی ئه‌بو به‌کر ﷺ پاش پیغه‌مبه‌ر ﷺ

۴۵۰

۵- باسی ئه‌م فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ: ((ئه‌گه‌ر من که‌سیکم
بکردایه‌ به‌دۆستی گیانی به‌گیانی خۆم))

۴۵۱

باسیک: ده‌رباره‌ی له‌ پیشبوونی ئه‌بو به‌کر و فه‌زلی ئه‌و ﷺ

۴۵۲

۶- باسی پله‌ و پایه‌ی عومهری کوری خه‌تتاب (ناسراوه‌ به‌)

۴۷۰

ئه‌بی حه‌فصی قوره‌یشی عده‌وی ﷺ

۷- باسی پله‌ و پایه‌ی عوسمانی کوری عه‌ففان (ناسراوه‌ به‌)

۴۸۲

ئه‌بی عه‌مری قوره‌یشی ﷺ

۸- باسیک: به‌سه‌ره‌اتی به‌یعه‌تکردن و ریکه‌وتن له‌سه‌ر

۴۹۰

(جینشینی) عوسمانی کوری عه‌ففان ﷺ

- ٩- باسی پله و پایه‌ی عه‌لی کورێ ئه‌بو تالیبی قوره‌یشی
 ٤٩٧ هاشمی که باوکی هه‌سه‌نه ﴿﴾
- ١٠- باسیک: پله و پایه‌ی جه‌غه‌ری کورێ ئه‌بو تالیب ﴿﴾
 ٥٠٣
- ١١- باسیک: هه‌وائی عه‌بباسی کورێ عه‌بدولموته‌لیب ﴿﴾
 ٥٠٥
- ١٢- باسی پله و پایه‌ی خزم و خویشی پیغه‌مبه‌ری خوا ﴿﴾
 ٥٠٥ وه باسی پله و پایه‌ی فاتیمه ﴿﴾ کچی پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾
- ١٣- باسیک: پله و پایه‌ی زوبه‌یری کورێ عه‌ووام ﴿﴾
 ٥٠٨
- ١٤- باسی پله و پایه‌ی ته‌له‌ی کورێ عوبه‌یدوللا ﴿﴾
 ٥١١
- ١٥- باسی پله و پایه‌ی سه‌عدی کورێ ئه‌بی وه‌ققاصی
 زوه‌ری ﴿﴾، وه‌ به‌نو زوه‌ره‌ی خالوانی پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾، وه
 (سه‌عدی کورێ ئه‌بی وه‌ققاص) سه‌عدی کورێ مالیکه
 ٥١٢
- ١٦- باسی: باسکردنی زاواکانی پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾ له‌وانه ئه‌بولعاصی کورێ ره‌بیع
 ٥١٥
- ١٧- باسی پله و پایه‌ی زه‌یدی کورێ حاریسه‌ی خوشه‌ویستی پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾
 ٥١٦
- ١٨- باسی ده‌نگو‌باسی ئوسامه‌ی کورێ زه‌ید ﴿﴾
 ٥١٧
- ١٩- باسی پله و پایه‌ی عه‌بدوللا کورێ عومه‌ری کورێ خه‌تتاب ﴿﴾
 ٥٢١
- ٢٠- باسی پله و پایه‌ی عه‌ممار و حوزه‌یفه ﴿﴾
 ٥٢٢
- ٢١- باسی پله و پایه‌ی ئه‌بو عوبه‌یده‌ی کورێ جه‌رراج ﴿﴾
 ٥٢٤
- باسی موضعه‌بی کورێ عومه‌یر ﴿﴾
 ٥٢٥
- ٢٢- باسی پله و پایه‌ی هه‌سه‌ن و حوسه‌ین ﴿﴾
 ٥٢٥
- ٢٣- باسی پله و پایه‌ی بیلالی کورێ ره‌باحی ئازادکراوی ئه‌بو به‌کر ﴿﴾
 ٥٢٩
- ٢٤- باسی باسکردنی عه‌بدوللا کورێ عه‌بباس ﴿﴾
 ٥٣٠
- ٢٥- باسی پله و پایه‌ی خالیدی کورێ وه‌لید ﴿﴾
 ٥٣٠
- ٢٦- باسی پله و پایه‌ی سالیم ئازادکراوی ئه‌بو حوزه‌یفه ﴿﴾
 ٥٣١

- ۲۷- باسی پله و پایهی عەبدوللای کوری مەسعود ﷺ 0۳۲
- ۲۸- باسی باسکردنی موغایه ﷺ 0۳۵
- ۲۹- باسی پله و پایهی فاتیمه ﷺ 0۳۶
- ۳۰- باسی پله و پایهی عائیشه ﷺ 0۳۷

۶۲- پەراوی پله و پایهی ئەنصاریه‌کان 0۴۲

- ۱- باسی پله و پایهی ئەنصاریه‌کان 0۴۲
- ۲- باسی ئەم فەرموودەى پێغەمبەر ﷺ ((ئەگەر کۆچ نەبوايه من کەسێک دەبووم لە ئەنصاریه‌کان)) 0۴0
- ۳- باسی پێغەمبەر ﷺ بڕایەتى خستە نێوان کۆچەران و ئەنصاریه‌کانەوه 0۴۶
- ۴- باسی خوشەویستی ئەنصاریه‌کان لە باوەڕەوهیه 0۴۸
- ۵- باسی ئەم فەرموودەى پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەنصاریه‌کان ((ئێوه خوشەویستى خەڵکى لای من)) 0۴۹
- ۶- باسی شوێن کەوتوانى ئەنصاریه‌کان 00۰
- ۷- باسی فەزل و گەورەیی ماله‌کانى ئەنصار 00۱
- ۸- باسی ئەم فەرموودەى پێغەمبەر ﷺ کە بە ئەنصاریه‌کانى فەرموو: ((دان بەخۆتاندا بگرن هەتا لەسەر حەوز (ی کەوسەر) بەمن دەگەن)) 00۳
- ۹- باسی نزا و پارانهوهى پێغەمبەر ﷺ (بەم نزایه) ((ئەنصارى و کۆچەرەکان چاک بکه)) 000
- ۱۰- باسیک: (وه باوى ئەوان دەدەن بەسەر خۆیاندا، باخۆشیان زۆر پێویست بن پێى) 00۷

- ۱۱- باسی ئهم فهرموودهی پێغه‌مبەر ﷺ ((چاکه) له چاکانیان
 00۸ وهریگرن و له (خراپه‌ی) خراپانیان چاو پۆشی بکه‌ن))
- ۱۲- باسی پله و پایه‌ی سه‌عدی کورێ موعاز ﷺ
 01۰
- ۱۳- باسی پله و گه‌وره‌یی ئوسه‌یدی کورێ حوزه‌یر و عه‌ببادی کورێ بېشر ﷺ
 01۳
- ۱۴- باسی پله و پایه‌ی موعازی کورێ جه‌هل ﷺ
 01۳
- ۱۵- باسی پله و گه‌وره‌یی سه‌عدی کورێ عوباده ﷺ
 01۴
- ۱۶- باسی پله و پایه‌ی ئوبه‌یی کورێ که‌عب ﷺ
 010
- ۱۷- باسی پله و پایه‌ی زه‌یدی کورێ سابیت ﷺ
 011
- ۱۸- باسی پله و پایه‌ی ئه‌بو ته‌لحه ﷺ
 01۷
- ۱۹- باسی پله و پایه‌ی عه‌بدوڵڵای کورێ سه‌لام ﷺ
 01۸
- ۲۰- باسیک: ماره‌کردن و هه‌ینانی خه‌دیجه له لایهن
 پێغه‌مبهره‌وه ﷺ، وه گه‌وره‌یی خه‌دیجه ﷺ
 0۷1
- ۲۱- باسی باسکردنی جه‌ریری کورێ عه‌بدوڵڵای به‌جه‌لیی ﷺ
 0۷0
- ۲۲- باسی باسکردنی حوزه‌یفه‌ی کورێ یه‌مانی عه‌بسی ﷺ
 0۷1
- ۲۳- باسی باسکردنی هه‌یندی کچی عوتبه‌ی کورێ ره‌بیعه ﷺ
 0۷۷
- ۲۴- باسی وته‌ی زه‌یدی کورێ عه‌مری کورێ نوفه‌یل
 0۷۸
- ۲۵- باسی دروست کردنی که‌عبه
 0۸1
- ۲۶- باسی رۆژه‌کانی سه‌رده‌می نه‌فامی
 0۸۲
- ۲۷- باسی سوێند خواردنی میراتگرانی کوژراوه له سه‌رده‌می نه‌فامیدا
 0۹۰
- ۲۸- باسی ناردنی پێغه‌مبەر ﷺ
 0۹0
- ۲۹- باسی ئه‌وه‌ی توشی پێغه‌مبەر ﷺ و هاوه‌لانی بوو
 (له ئه‌زیت و ئازار) له لایهن بته‌هرسته‌نه‌وه که له مه‌ککه بوون
 0۹1
- ۳۰- باسی مسوڵمان بوونی ئه‌بو به‌کری صیدیق ﷺ
 1۰1

- ۳۱- باسی مسوولمان بوونی سه‌عیدی کورێ ئه‌بی وه‌ققاص ﴿﴾ ٦٠١
- ۳۲- باسی به‌سه‌ره‌اتی و باسکردنی په‌رییه‌کان، وه‌ باسی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوای به‌رز و بلند: (ئه‌ی موحه‌ممهد ﴿﴾ بآیت: نیگام بۆ کرا بیگومان چه‌ند که‌سیک له‌ جنۆکه‌ گوییان گرت (له‌ قورئان خویندنه‌وه‌م)) ٦٠٢
- ۳۳- باسی موسوولمان بوونی ئه‌بو زه‌ر ﴿﴾ ٦٠٤
- ۳۴- باسی موسوولمان بوونی سه‌عیدی کورێ زه‌ید ﴿﴾ ٦٠٦
- ۳۵- باسی مسوولمان بوونی عومه‌ری کورێ خه‌تتاب ﴿﴾ ٦٠٦
- ۳۶- باسی له‌تبوونی مانگ ٦١١
- ۳۷- باسی کۆچکردنی (موسلمانان بۆ) حه‌به‌شه ٦١٢
- ۳۸- باسی مردنی نه‌جاشیی ٦١٨
- ۳۹- باسی (شوینی) هاو‌په‌یمانی کردنی بته‌هرستان له‌ دژی پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾ ٦٢٠
- ۴۰- باسی به‌سه‌ره‌اتی ئه‌بو تالیب ٦٢١
- ۴۱- باسی به‌سه‌ره‌ات و چیرۆکی شه‌وره‌وی ٦٢٤
- ۴۲- باسی به‌رزبونه‌وه‌ بۆ ئاسمان ٦٢٦
- ۴۳- باسی هاتنی نوینه‌ره‌کانی ئه‌نصار بۆ خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾ ٦٣١
- له‌ مه‌ککه‌ و په‌یمانی عه‌قه‌به (به‌ستن له‌گه‌لیاندا) ٦٣١
- ۴۴- باسی ماره‌کردنی عایشه ﴿﴾ له‌ لایه‌ن پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ ﴿﴾ هاتنی عایشه‌ بۆ مه‌دینه‌ و گوێزرانه‌وه‌ له‌ لایه‌ن پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ ﴿﴾ ٦٣٤
- ۴۵- باسی کۆچکردنی پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾ و هاوه‌لانی بۆ مه‌دینه‌ ٦٣٦
- ۴۶- باسی گه‌شتی پیغه‌مبه‌ر ﴿﴾ و هاوه‌لانی به‌ مه‌دینه‌ ٦٦٨
- ۴۷- باسی (حوکمی) مانه‌وه‌ی کۆچه‌ری له‌ مه‌ککه‌دا ٦٧٧
- ته‌واو بوونی حه‌ج یا عومه‌ره‌که‌ی ٦٧٧

- ٦٧٧ ٤٨- باسی مێژوو له کهیهوه مێژوو (ی کۆچی) یان دیاری کرد ؟
- ٦٧٨ ٤٩- باسی ئەم فەرموودهی پێغمەبەر ﷺ ((خوایه کۆچی هاوهلانی بۆیه
- ٦٧٩ پایان بگهیهنه وه دڵ تهنگ بوونی بۆ ئەو هاوهلانی له مهککه مردن))
- ٦٨٠ ٥٠- باسیک: پێغمەبەر ﷺ چۆن براهەتی درووست کرد له نیوان هاوهلانی دا؟
- ٦٨٢ ٥١- باسیک
- ٦٨٥ ٥٢- باسی هاتنی جووله کهکان بۆ خزمەتی پێغمەبەر ﷺ
- ٦٨٧ کاتی گهشتنه مه دینه
- ٦٨٩ ٥٣- باسی مسوڵمان بوونی سهلمانی فارسی ﷺ
- پێرست